

การวิเทศบายของไทย

ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ ถึง ๒๔๙๕

กนตธีร์ สุขมงคล
Konthi Suphamongkhon

การวิเทศขายของไทย

ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ถึง ๒๔๙๕

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Sam A. Kue' with a small mark below the 'u'.

การวิเทศนโยบายของไทย ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ถึง ๒๔๙๕

ศาสตราจารย์กนต์ธีร์ ศุภมงคล

Thailand's Diplomacy, 1940-1952

Konthi Suphamongkhon

ISBN 978-616-341-125-9

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๒๗

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิมพ์ครั้งที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๓๗

บริษัท โพลีท์ พับลิชซิ่ง จำกัด (มหาชน)

พิมพ์ซ้ำ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

ศาสตราจารย์กนต์ธีร์ ศุภมงคล

พิมพ์ครั้งที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

ศูนย์ศึกษากการต่างประเทศ

จำนวน

๗๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

กนต์ธีร์ ศุภมงคล. การวิเทศนโยบายของไทย ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ถึง ๒๔๙๕.-- พิมพ์ครั้งที่ ๓.-- กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษากการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๖๖.

๖๔๐ หน้า.

๑. ไทย -- ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ. I. ชื่อเรื่อง.

๓๒๗.๕๙๓

ISBN 978-616-341-125-9

จัดพิมพ์โดย

ศูนย์ศึกษากการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

isc@mfa.go.th

ออกแบบปก

กิตติพล สรีคานนท์

จัดรูปเล่ม

พรเฉลิม รัตนไตรภพ

ตรวจทาน

กษิดิศ อนันตนาธร และการวี ชิวพันธุ์ศรี

พิมพ์ที่

บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด

การวิเทศบายของไทย

ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ถึง ๒๔๙๕

ศาสตราจารย์กนต์ธีร์ ศุภมงคล

INTERNATIONAL STUDIES CENTER

สารบัญ

คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓	๘
คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒	๑๐
คำนำ ในการพิมพ์ครั้งแรก	๑๑
บทที่ ๑ สงครามโลกครั้งแรก	๒๔
บทที่ ๒ สงครามโลกครั้งที่ ๒	๓๔
บทที่ ๓ วิเคราะห์ของไทย	๓๘
บทที่ ๔ การเรียกร้องดินแดนคืน	๔๒
บทที่ ๕ การรักษาความเป็นกลางของประเทศไทย	๖๐
บทที่ ๖ ประเทศไทยเข้าสงครามข้างญี่ปุ่น	๗๖
บทที่ ๗ ผลกระทบของการร่วมมือกับญี่ปุ่น	๑๐๖
๑. ฝ่ายไทย	
๒. ฝ่ายอังกฤษและอเมริกันในประเทศไทย	
๓. คณะเสรีไทยในต่างประเทศ	
บทที่ ๘ สองปีในประเทศญี่ปุ่น	๑๔๐
๑. การประกาศสงครามของไทยกับอังกฤษและสหรัฐฯ	
๒. ความดำริจะเข้าข้างฝ่ายอักษะ	
๓. การแลกเปลี่ยนคณะทูตสันถวไมตรี	
๔. การรับรองรัฐบาลจีนภายใต้汪จิงไว	
๕. การตั้งกระทรวงกิจการมหาเอเชียบูรพา	
๖. การทำสัญญาวัฒนธรรม	
๗. การโอนดินแดนบางแห่งในการปกครองของอังกฤษให้แก่ประเทศไทย	
๘. การประชุมนานาชาติแห่งมหาเอเชียบูรพา	
๙. การเดินทางกลับประเทศไทย	
บทที่ ๙ ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทย	๑๘๔
บทที่ ๑๐ เสรีไทยเข้าประเทศไทย	๑๙๔
บทที่ ๑๑ ท่าทีของอังกฤษต่อประเทศไทย	๑๙๘

บทที่ ๑๒	ความคลี่คลายของเหตุการณ์ภายในประเทศไทย	๒๑๐
บทที่ ๑๓	ความพยายามติดต่อกองการเมืองกับอังกฤษ	๒๑๘
บทที่ ๑๔	นายสุนี เทพรักษา	๒๒๔
บทที่ ๑๕	การกระชั้บงานต่อต้าน	๒๔๖
บทที่ ๑๖	อวสานของสงครามภาคแปซิฟิก	๒๖๘
บทที่ ๑๗	ไทยประกาศสันติภาพ	๒๘๒
บทที่ ๑๘	การทำข้อตกลงทางทหารกับฝ่ายสหประชาชาติ	๒๙๔
บทที่ ๑๙	ท่านทูตเสนีย์ ปราโมช เดินทางกลับประเทศไทย	๓๐๔
บทที่ ๒๐	การเสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนคร	๓๑๘
บทที่ ๒๑	กำลังทหารบริติชเข้าประเทศไทย	๓๓๐
บทที่ ๒๒	การเจรจาเลิกสถานะสงคราม	๓๓๔
บทที่ ๒๓	ฝรั่งเศสแซงเรียกร้อจจากไทย	๓๙๐
บทที่ ๒๔	การทำความสัมพันธ์ทางทูตกับจีน	๔๑๐
บทที่ ๒๕	ไทยเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ	๔๒๐
บทที่ ๒๖	คณะทูตสันถวไมตรีหลังสงคราม	๔๗๐
บทที่ ๒๗	ความผันผวนทางการเมืองภายหลังสงคราม	๔๘๒
	๑. ปัญหาการใช้จ่ายเงินหลวงของขบวนการเสรีไทย	
	๒. ปัญหาอาชญากรรมสงคราม	
	๓. กรณีสวรรคต	
	๔. รัฐประหาร	
บทที่ ๒๘	การปฏิบัติตามความตกลงหลังสงคราม	๕๓๐
	๑. ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายของกองกำลังทหารสัมพันธมิตรในประเทศไทย	
	๒. ปัญหาเรื่องสินทรัพย์ของประเทศไทยที่ถูกกักกันในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา	
	๓. ปัญหาเรื่องการให้ข้าวเปล่า	
	๔. ปัญหาเรื่องการทดแทนความเสียหายระหว่างสงคราม	
	๕. ค่าเรียกร้องของประเทศจักรภพบางประเทศ	
	๖. สินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย	
	๗. การยกเลิกความตกลงสมบูรณแบบ	
	๘. การประนอมเรื่องดินแดนอินโดจีน	
บทที่ ๒๙	การร่วมมือชายแดนด้านมลายู	๕๘๖
บทที่ ๓๐	การเข้าข้างโลกเสรีประชาธิปไตย	๖๐๖

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

หนังสือเรื่อง *การวิเทศบายของไทย ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ ถึง ๒๔๙๕* โดย ศาสตราจารย์ ดร. กนต์ธีร์ ศุภมงคล เป็นหนังสือเกี่ยวกับการต่างประเทศของไทย ที่สำคัญเล่มหนึ่ง เนื่องจากเขียนขึ้นโดยผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์จริงโดยตลอด และเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ในห้วงเวลาที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ไทย กล่าวคือ ห้วงเวลาก่อน ระหว่าง และหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หนังสือเล่มนี้จึงมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อ การศึกษาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะด้านการกำหนดและการดำเนินนโยบาย ต่างประเทศของไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการต่าง ๆ ในช่วงก่อน สงครามโลกครั้งที่สอง การเข้าสงครามข้างญี่ปุ่น ขบวนการเสรีไทย ทำทิวของ มหาอำนาจต่อการเข้าสงครามของไทย การประกาศสันติภาพและการเจรจา เลิกสถานะสงคราม การเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน การเข้าเป็นสมาชิก สหประชาชาติ และเหตุการณ์ความผันผวนทางการเมืองของไทยภายหลังสงคราม ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้ ศาสตราจารย์ ดร. กนต์ธีร์ ศุภมงคล ได้บรรยายไว้อย่าง ละเอียด ทั้งข้อเท็จจริงและการวิเคราะห์ในฐานะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเหตุการณ์นั้น ๆ

หนังสือเล่มนี้ได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เนื่องในโอกาสครบ รอบ ๕๐ ปีแห่งการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยบริษัท โปสต์ พับลิชชิ่ง จำกัด เพื่อนำรายได้สมทบทุน “มูลนิธิ ปรีดี พนมยงค์” หลังจากที่ท่านผู้เขียนได้ทำการค้นคว้าเพิ่มเติมจากหลักฐานทาง ราชการของอังกฤษ อเมริกา จีน และไทย และโดยที่หนังสือเล่มนี้ได้กลายเป็น หนังสือที่หาอ่านได้ยากอีกเล่มหนึ่ง ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศจึงจัดพิมพ์ขึ้นอีก เป็นครั้งที่ ๓ เพื่อเป็นการรำลึกถึงคุณูปการของศาสตราจารย์ ดร. กนต์ธีร์ ศุภมงคล ผู้เป็นปูชนียบุคคลอีกท่านหนึ่งของกระทรวงการต่างประเทศ และเพื่อสนอง

ความคาดหวังของท่านที่ว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็น “ประโยชน์แก่ความรู้ความเข้าใจของ
อนุชนรุ่นหลังในปัญหาการต่างประเทศที่ไทยต้องเผชิญด้วยความยากยิ่งในสมัยนั้น”

ในโอกาสนี้ ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. กันตธีร์
ศุภมงคล อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ผู้เป็นทายาท เป็นอย่างยิ่ง
ที่ได้อนุญาตให้ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้อีกครั้งหนึ่ง
ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศหวังว่าผู้ที่สนใจจะได้ใช้หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารอ้างอิง
ด้านการทูตและการต่างประเทศสมดังความมุ่งหมายของท่านผู้เขียนและผู้พิมพ์
สืบไป

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

ธันวาคม ๒๕๖๕

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

เป็นเวลาใกล้จะสิบปีมาแล้วที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “การวิเทศขยายของไทย ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ ถึง ๒๔๙๕” เป็นหนังสือทางวิชาการออกจำหน่ายเนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ ๕๐ ปีของมหาวิทยาลัย หลังจากนั้น ข้าพเจ้าได้ทำการค้นคว้าเพิ่มเติม ได้รายละเอียดยิ่งขึ้นอีกจากหลักฐานเอกสารทางราชการของอังกฤษ อเมริกัน ญี่ปุ่น และไทย ข้าพเจ้าจึงได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่อเติมเข้าไปในหนังสือเล่มเดิมนั้น เพื่อประโยชน์แก่ความรู้ความเข้าใจของอนุชนรุ่นหลังในปัญหาการต่างประเทศที่ไทยต้องเผชิญด้วยความยากยิ่งในสมัยนั้น

บริษัท โปสท์ พับลิชชิ่ง จำกัด กรุณาเอื้อเพื่อรับจัดพิมพ์ให้โดยจะนำรายได้ทั้งหมดจากการจำหน่ายส่งเข้าสมทบทุน “มูลนิธิปริดี พนมยงค์” เพื่อสถาบันวิจัยเหตุการณ์ที่วิวัฒนาการโดยรวดเร็วในช่วงก่อนและภายหลังสงครามมหาเอเซีย บурพา ตลอดจนเหตุการณ์ในปัจจุบัน ด้วยความมุ่งหวังจะนำออกสู่ตลาดในวันครบรอบปีที่ ๔๘ แห่งวันประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ แต่เนื่องด้วยเหตุขัดข้องทางเทคนิคบางประการ ประกอบกับการที่ข้าพเจ้าต้องเดินทางไปต่างประเทศ เพิ่งจะกลับมาเมื่อวันที่ ๕ กันยายน เจ้าหน้าที่ฝ่ายพิมพ์นำรูปมาให้ตรวจอีกหลายครั้งหลายหน การออกจำหน่ายจึงต้องเลื่อนรอมมา ข้าพเจ้าต้องขอภัยจากผู้ที่สนใจสั่งจองล่วงหน้ามาเป็นจำนวนมากที่หนังสือเล่มนี้ถึงมือของท่านล่าช้าไป

ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของบริษัท โปสท์ พับลิชชิ่ง จำกัด ไว้ ณ ที่นี้ และขออุทิศวิทยาทานของหนังสือเล่มนี้ให้แก่ดวงวิญญาณของท่านปริดี พนมยงค์ ผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในช่วงระยะเวลาอันสั้นแห่งประวัติศาสตร์ชาติไทยนั้น

ศาสตราจารย์กนต์ธีร์ ศุภมงคล

กันตนิเวศน์ วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๓๗

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งแรก

เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๕ ข้าพเจ้าไปเยี่ยมท่านปรีดี พนมยงค์ ที่บ้านพักชานเมือง กรุงปารีส ตามประเพณีที่ข้าพเจ้าปฏิบัติทุกครั้งที่ข้าพเจ้าผ่านประเทศฝรั่งเศส เพื่อถามทุกข์สุขและความเป็นอยู่ของท่าน แล้วก็เลี้ยงไม่พันทันที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตามวิสัยผู้ร่วมราชการงานแผ่นดินกันมาแต่กาลก่อน เราพูดกันทุกเรื่อง การเมืองระหว่างประเทศไม่น้อยกว่าการเมืองภายในประเทศ ดูเหมือนจะมากกว่าเสียด้วยซ้ำ สิ่งที่น่าประทับใจที่สุดก็คือ ความทรงจำเหตุการณ์ในอดีตของท่าน จำได้กระทั่งชื่อคนไทยและต่างชาติที่เกี่ยวข้อง แม้อายุจะเลย ๘๐ ปีแล้ว และสังขารจะร่วงโรยไปบ้าง ความคิดเห็นของท่านหาได้แก่ตามอายุไม่ ท่านยังไหวทันเหตุการณ์เสมอ

ในการไปเยี่ยมครั้งนั้น ข้าพเจ้าบังเอิญไปเปรยขึ้นว่าได้เห็นหนังสือเล่มหนึ่งที่บ้านคุณประชา คุณะเกษม สมัยรับราชการอยู่ที่นครเจนีวาชื่อ “ขบวนการเสรีไทย” นัยว่าเป็นวิทยานิพนธ์ที่เขียนขึ้นเพื่อรับปริญญาเอกในสหรัฐอเมริกา คงจะได้มีการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดถี่ถ้วน ข้าพเจ้าไม่ได้อ่านแต่ต้นจนจบ หากเพียงพลิก ๆ ดูด้วยความอยากรู้ว่า เขากล่าวถึงเสรีไทยคนใดบ้าง ปรากฏว่ามีชื่อข้าพเจ้าติดอยู่ในบัญชีของเขาด้วยในฐานะ “เจ้าหน้าที่ติดต่อกับที่เกาะลังกา” ข้าพเจ้าเคยผ่านโคลอมโบและแคนดีของเกาะลังกาก็จริง ทั้งตอนสงครามและภายหลัง แต่ไม่เคยเป็นเจ้าหน้าที่ติดต่อบริการเกาะลังกาเลย

ท่านปรารภว่า การเขียนเรื่องเสรีไทยมีผู้เขียนกันมากมายหลายคน ทั้งไทยและต่างชาติ เขียนผิด ๆ ถูก ๆ จะตำหนิก็น่าได้ เพราะผู้เขียนไม่ได้อยู่ในสมัยนั้น ไม่ทราบเหตุการณ์แท้จริง ได้แต่ฟังคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ความจริงท่านก็ยังอยู่ หากเขาจะสนใจสอบถามดู ท่านก็ยินดีให้ความกระจ่างแจ้ง แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า ตลอดชีวิตท่าน เฉพาะอย่างยิ่งในบั้นปลาย ท่านพยายามต่อสู้เพื่อสัจธรรมคำเดียว ดังจะ

เห็นได้จากการที่ท่านนำคดีขึ้นศาลในกรณีที่มีผู้เขียนหรือกล่าวหาท่านอย่างไม่เป็นความจริง ถึงกับต่างคนต่างขอขมาต่อหน้าศาลทุกราย สำหรับกรณีหนังสือ “ขบวนการเสรีไทย” เล่มนั้น ท่านอยากจะให้ข้าพเจ้าติดต่อกับผู้เขียนแก้ข้อขาดตกบกพร่องไปให้ทราบเพื่อสำธรรมไว้ ข้าพเจ้าตอบว่า เขาพิมพ์โฆษณาจำหน่ายแพร่แล้ว บอกอะไรไปเขาจะจัดการให้ได้อย่างไร ดูไม่มีทางจะให้สำธรรมแก่เขา ท่านแนะนำว่า ถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าควรเขียนขึ้นเองแล้วพิมพ์ออกเผยแพร่บ้าง เพราะข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนใกล้ชิดกับขบวนการเสรีไทย

ข้าพเจ้าเสนอว่า ผู้ที่ควรเขียนเรื่องเสรีไทยที่สุดก็คือท่าน เพราะท่านเป็นผู้เดียวที่ทราบทุกสิ่งทุกอย่างของขบวนการ ข้าพเจ้าเองท่านมอบหมายให้ปฏิบัติงานเพียงด้านหนึ่ง เป็นด้านเล็ก ๆ เท่านั้น ท่านเป็นศูนย์กลางขบวนการ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องผ่านท่าน ท่านจึงอยู่ในฐานะที่จะเขียนได้ดีกว่า

ท่านตอบว่า ท่านเขียนไว้บ้างแล้ว แต่อยากจะให้คนอื่นช่วยเขียนบ้าง อย่างคุณพระพิศาลสุขุมวิทได้เขียนขึ้น ซึ่งท่านได้ให้คำวิจารณ์และเพิ่มเติมเสริมแต่งให้บ้าง จึงอยากจะให้ข้าพเจ้าทำส่วนของข้าพเจ้า ท่านยินดีจะตรวจแก้ไขให้

ข้าพเจ้ารับว่าคิดจะเขียนอยู่เหมือนกัน ยังกำลังรวบรวมหลักฐานอยู่ เพราะสมัยปฏิบัติงานเสรีไทย เราไม่เก็บหลักฐานเลยเพื่อประกันความปลอดภัยของส่วนรวมระหว่างที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ที่กรุงลอนดอน เป็นเวลาที่ทางราชการอังกฤษเปิดเผยเอกสารราชการที่มีอายุเกินกว่า ๓๐ ปี ถึงตอนสงครามพอดี ข้าพเจ้าไปขออ่านแฟ้มของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษอย่างเอกชนคนไทย มิใช่ในฐานะเอกอัครราชทูตไทย ได้จดลอกข้อความที่สำคัญไว้มาก ถ่ายภาพเอกสารทั้งฉบับก็น้อย ความจริงได้เริ่มเขียนบ้างแล้ว คิดจะให้เสร็จทันพิมพ์แจกงานศพของข้าพเจ้า

ท่านอะอะอุทานว่า ไม่ได้ รอนานเช่นนั้นไม่ได้ ควรจะรีบเขียนให้เสร็จตอนนี้ซึ่งท่านยังอยู่ ท่านจะช่วยตรวจแก้และต่อเติมให้ตามที่จำเป็น ถ้าท่านพ้นไปเสียแล้วใครเลยจะช่วยข้าพเจ้าได้

เมื่อจ่านตอคารม ข้าพเจ้ารับปากกับท่านจะเขียนเรื่องเสรีไทยส่วนที่ข้าพเจ้าเกี่ยวข้องให้เสร็จโดยเร็วเพื่อเสนอท่าน

เนื่องจากข้าพเจ้าไม่เคยเก็บหลักฐานใด ๆ ไว้สักชิ้นเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน เสรีไทยดังกล่าวข้างต้น เหตุการณ์หรือก็เกิดกว่า ๓๐ ปีมาแล้ว ใครจะจดจำได้ ทางประเทศไทยไม่มีทางวิจัยค้นคว้าหาหลักฐาน แต่โทรเลขที่รัฐส่งออกไปยังกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรที่แคนดี หรือไปยังกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษและอเมริกัน มีสำเนาอยู่ที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษและอเมริกัน ครบถ้วน ข้าพเจ้าจึงคิดเขียนโดยอาศัยหลักฐานจากสองประเทศนั้น ซึ่งความจริงก็ตีเหมือนกัน เพราะอย่างน้อยจะไม่มีอุปาทานเข้าข้างไทยฝ่ายเดียว

เมื่อลงมือเขียนเข้าจริง ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกว่าเขียนเฉพาะเรื่องเสรีไทยอาจจะเซยไป สมัยหนึ่งเสรีไทยดูจะเป็นตัวการใหญ่ถูกเพ่งเล็ง จะปลุกเสกสรรปั้นแต่งให้กลับลุกขึ้นหาควรไม่ จะพินผ่อนหาตะเข็บเพื่อเหตุใด เวลาหรือก็ล่วงเลยมานานแล้ว ประกอบกับท่านปรีดีเคยกล่าวตอนสิ้นสงครามใหม่ ๆ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๘ ท่ามกลางบรรดาเสรีไทยว่า เสรีไทยไม่ใช่พรรคการเมือง มีวัตถุประสงค์จำกัด อันได้แก่ความต้องการให้ประเทศไทยเป็นอิสระ ไม่อยู่ภายใต้อาณัติของญี่ปุ่น เมื่อเสร็จภาระแล้ว เสรีไทยย่อมสลายตัว ทั้งนี้ในหลักการ แต่ในทางปฏิบัติเหตุการณ์บังคับให้เสรีไทยส่วนหนึ่งต้องหลวมตัวเข้าไปพัวพันกับการเมืองภายในประเทศ จนถูกตราหน้ากล่าวหาเป็นศัตรูของทหาร เป็นฝ่ายซ้ายจัด นิยมคอมมิวนิสต์ ทั้ง ๆ ที่มีนายทหารชั้นผู้ใหญ่หลายต่อหลายคนร่วมอยู่ในขบวนการ อาจจะกล่าวได้ว่าจากทั้งสามเหล่าทัพก็ได้

ถ้าจะใคร่ครวญให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว บางท่านอาจจะกังขาว่า ขบวนการเสรีไทยในสงครามควรมีหรือไม่ หากท่านทูตเสนีย์ ปราโมช ยอมกลับประเทศไทยตามคำสั่งของรัฐบาลอย่างท่านทูตไทยที่อังกฤษ และหากท่านปรีดี พนมยงค์ พึงพอใจในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่สูงส่ง ไม่คิดสร้างขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นภายในประเทศไทย พอมีสัญญาณแสดงว่า ญี่ปุ่นเพลี่ยงพล้ำพลาดท่าเสียที่เป็นเบื้องล่างแก่ฝ่ายสัมพันธมิตร ท่านผู้นำตลอดกาลที่เคยเผด็จศึกอินโดจีนฝรั่งเศสมาหลัด ๆ อาจจะฮึดฮัดใช้กำลังทหารหาญของท่านหวนขึ้นสู้ออกทัพอัจฉริยะพิชิตภัยเสียเอง แม้จะเป็นการกลับสัจธรรมที่ได้ให้ไว้แก่เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นต่อหน้า

พระแก้วมรกตอันศักดิ์สิทธิ์ของปวงชนชาวไทยก็ตาม ปัญหาอาจจะมีว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรจะเชื่อถือรับรองการกระทำของท่านเพียงใด

สหรัฐอเมริกาจะมีความคิดเห็นแตกต่างไปจากอังกฤษที่ถือไทยเป็นศัตรูหรือไม่ สัมพันธมิตรจะร่วมจิตร่วมใจเสนอให้ท่านบอกประกาศล้มล้างประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาของท่านเพียงใด ท่านจะแก้ตัวแทนนายมัน นายคงด้วยวิธีใด ถ้าฝ่ายสัมพันธมิตรยังคงถือไทยเป็นประเทศศัตรู ท่านจะรอดพ้นคดีอาชญากรรมสงครามได้อย่างไร สำหรับประเทศไทยในสวนรวม อย่างมากที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะทักท้วงเอาได้ก็คือ ถือประเทศไทยเป็นประเทศแพ้สงครามเช่นเดียวกับญี่ปุ่น สงก้าลังทหารเข้ายึดครองดินแดนไทย ปลดอาวุธทหารไทย เข้าทำการปกครองด้วยอำนาจทหารในฐานะผู้พิชิต บางทีถึงกับบีบบังคับให้สละเสียดินแดนบางส่วน เฉพาะอย่างยิ่งทางภาคใต้ให้แก่อังกฤษเพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยของสหพันธ์มลายู แต่ถึงอย่างไรก็คงไม่ถึงกับย่ำยีเอกราชของไทยเสียทีเดียว เพราะพันธมิตรล่าอาณานิคมแล้ว หลังสงครามมีแต่การปลดปล่อยประชาชาติจากการปกครองต่างด้าวให้ได้รับอิสรภาพตาม ๆ กัน แต่ระบอบเผด็จการนิยมทหารอาจจะถูกกำจัดอย่างสิ้นเชิง วางรากฐานใหม่ให้แก่ระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย ทำนองเดียวกับที่เขาคาดกันเอาไว้กับเยอรมันและญี่ปุ่น หากต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองทางทหารของต่างชาติ ซึ่งจะเป็นเพียงชั่วคราว คนไทยสมัครสมานสามัคคีรวมตัวกันดีกว่า ไม่แตกแยกเป็นพวกนิยมหรือไม่นิยมทหาร เป็นพวกเสรีไทยหรือปรปักษ์ต่อเสรีไทย ลดการแก่งแย่งช่วงชิงอำนาจซึ่งกันและกัน ไม่สับสนวุ่นวายกับระบอบประชาธิปไตยจำแลง ตั้งหน้าแต่บูรณะเสริมสร้างประเทศชาติทางเศรษฐกิจและสังคมให้รุดหน้าเยี่ยงญี่ปุ่นและเยอรมัน ปราบการฉ้อราษฎร์บังหลวง ความละโมภโหลมาก ความไม่รู้รู้จักพอ มีให้แก่งัก้านสาขาขยายตัวกว้างขวางอย่างที่เป็นอย่างทุกวันนี้

ฉะนั้น แทนที่จะเขียนเฉพาะเรื่องเสรีไทย ข้าพเจ้าจึงขยายขอบเขตออกไปบ้าง เป็นเรื่องวิเสดบายของประเทศไทยระหว่างปี ๒๔๘๓ ซึ่งเป็นเวลาที่ข้าพเจ้าเริ่มเข้ารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ถึงปี ๒๔๘๕ ซึ่งเป็นปีที่ข้าพเจ้าถูกส่งออก

ไปรับราชการในต่างประเทศ ในฐานะอัครราชทูตไทยประจำออสเตรเลีย เป็นระยะเวลาที่มีการผันแปรในการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของประเทศไทย ซึ่งข้าพเจ้ามีส่วนร่วมอยู่ด้วยตามหน้าที่ แม้จะเพียงเล็กน้อย

สำหรับเรื่องเสรีไทย ข้าพเจ้าเขียนละเอียดโดยเฉพาะในส่วนที่ข้าพเจ้าได้รับมอบหมาย จะพาดพิงถึงเสรีไทยผู้อื่นบ้างก็โดยอาศัยเอกสารของราชการอังกฤษและอเมริกันเท่าที่ข้าพเจ้าค้นพบ อาจจะมีขาดตกบกพร่องไม่น้อย หวังว่าคงจะได้รับการอภัยจากท่านเจ้าตัวและท่านผู้รู้ทั้งหลาย

เขียนไปได้ ๒๒ บท ยังไม่จบตี ข้าพเจ้ารีบนำต้นฉบับไปมอบท่านปรีดีที่กรุงปารีส เป็นบทที่กล่าวถึงไทยก่อนสงครามในมหาสมุทรแปซิฟิก การประกาศสงครามของไทย ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น จนกระทั่งการเจรจาเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษ ขอให้ท่านช่วยตรวจสอบเพราะเป็นสมัยของท่านเมื่อยังเรื่องอำนาจอยู่ในประเทศไทย โดยหาได้สังหรณ์ว่า ท่านจะไม่ได้ตรวจสอบช่วยข้าพเจ้าตามที่ได้ออกปากรับคำไว้ อย่างมั่นใจเหมาะ ท่านรับไว้ไม่นาน ก็ด่วนถึงอสัญกรรมเสียเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ โดยอายุยังไม่ทันครบเจ็ดสิบปี ท่านจากญาติมิตรที่รักนับถือท่านไปเสียแล้ว โดยมีผู้อยู่เห็นใจไม่กี่คน ท่านจากไปในดินแดนต่างดาวที่มิใช่บ้านเกิดเมืองนอนของท่าน ท่านจากไปบนโต๊ะทำงานท่ามกลางหนังสือแฟ้มเอกสารอย่างสงบ เพราะงานเท่านั้นที่สร้างความสุขให้แก่ท่าน ท่านจากไปด้วยจิตใจบริสุทธิ์ผุดผ่อง อโหสิให้แล้วแก่ทุกคนที่มองท่านด้วยสายตาอันต่อยความเป็นธรรม คติประจำตัวของท่านคือ **“ธมโม หเว รกขติ ธมมจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”** และ **“อดตนา ออกตฺ ปาปํ อดตนา วีสูขณฺติ คนไม่ทำบาป ย่อมหมดจดเอง”**

หากนักศึกษาประวัติศาสตร์มองย้อนหลังด้วยอุเบกขา จะเห็นว่า ชีวิตของท่านเป็นเครื่องยืนยันความไม่เสมอต้นเสมอปลายในสังคม ชีวิตของท่านอาภัพเพียงนัก เป็นด้วยกรรมที่ทำได้แต่ปางก่อน ทำให้ท่านต้องรับสนองในปางนี้ ท่านต้องถูกกล่าวหาเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งท่านสามารถพิสูจน์ว่าไม่ใช่ แล้วก็มีผู้อ้างว่า การที่ท่านประกาศว่า ประกาศสงครามต่ออังกฤษและอเมริกาของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ ทำให้ประเทศเสียเกียรติศักดิ์เพราะกลับกลอก ซึ่งก็ไม่ใช่อีก เพราะการ

ประกาศของท่านเป็นไปตามคำแนะนำของสัมพันธมิตรเอง ที่ร้ายที่สุดเอาข้อหา ฉกฉกรรจ์สุดยอดไปโยนให้ท่าน เป็นข้อหาที่เป็นไปไม่ได้ นอกจากจะเสกสรรปั้น แต่งขึ้น และท่านได้ขออำนาจศาลสถิตยุติธรรมเป็นที่พึ่ง โดยท่านเองไม่ยอมปริปาก แม้แต่คำเดียวถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น แล้วในที่สุดยังมีการพยายามพูดให้ต่างตัวเข้าใจ ไปว่า ท่านจะนำทัพเงินแดงเข้าบุกประเทศไทย ท่านหนีการตามล่าสังหารในปี ๒๔๙๐ ไปหลบซ่อนในดินแดนของอังกฤษก่อนที่สิงคโปร์ ด้วยความมุ่งหวังจะต่อไป สหรัฐอเมริกาผู้เป็นพันธมิตรของท่านยามต่อต้านญี่ปุ่น แต่เหตุการณ์บังคับให้ท่าน ทำเช่นนั้นไม่ได้ การตรวจลงตราเข้าสหรัฐฯ ในหนังสือเดินทางของท่าน ถูกขีดฆ่า ในเวลาที่ท่านกำลังขึ้นเครื่องบินจะไปสหรัฐฯ อยู่แล้ว ท่านต้องอาศัยผืนแผ่นดินใหญ่ ของจอมพล เจียงไคเช็ค ก่อนคอมมิวนิสต์เข้ายึด จีนคอมมิวนิสต์รับช่วงให้ความอุปถัมภ์ แก่ท่าน พอถึงเวลาอันสมควรท่านก็ขอตัวอำลาประเทศจีน เดินทางไปประเทศ ฝรั่งเศสจนวาระสุดท้ายของท่าน ไม่ต้องซัดเซพเนจรต่อไปในรัฐสงสาร

ตลอดเวลายาวนานที่ท่านตระกะกำลำบากในต่างแดน แสนไกลจากญาติมิตร ท่านยังบำเพ็ญชีวิตด้วยความหวังและประณิธานอันสูงส่ง พยายามประกอบคุณงาม ความดีต่อไปอย่างไม่ลดละ ด้วยการให้ข้อคิด คำแนะนำตามวิสัยของท่าน ท่านหยุด อยู่เฉยไม่ได้ ใครต่อใครเดินทางผ่านประเทศฝรั่งเศส มักจะขอไปพบท่านก็ยินดีให้ พบ รวมทั้งนายทหารชั้นผู้ใหญ่ แสดงให้เห็นว่า ท่านมิได้รังเกียจเด็ดฉันทหาร ท่านไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อทหารแต่อย่างใด บางคนสร้างความประทับใจให้แก่ท่านถึง ขั้นที่ท่านมั่นใจว่าจะจะเป็นความหวังของชาติในอนาคต แต่ก็มีเหมือนกันที่ทำให้ท่าน เกิดรังเกียจ เพราะท่านคาดไม่ถึงว่าจะมีความรู้สึกนึกคิดด้านการทหารล้ำสมัยถึง ปานนั้น ที่ท่านห่วงใยอย่างสุดซึ้งก็คือ ในเรื่องการดำเนินนโยบายการต่างประเทศ ถ้ามหาอำนาจหลายครั้งหลายหนว่าจะไปไหวหรือ ซึ่งทุกครั้งข้าพเจ้ายืนยันว่า ไหวแน่ เพราะประเทศไทยมีคนเก่งถมเถไป และถึงอย่างไรก็ยังมีพระสยามเทวาธิราชปกป้อง รักษาคุ้มครองอยู่

ความรักชาติ ความซื่อสัตย์ต่อบ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ ความอยาก จะให้ประเทศไทยพัฒนาก้าวหน้า ท่านเคยมีอยู่อย่างใด มิได้เสื่อมคลายแม้แต่น้อย

ท่านเลิกแล้วอย่างเด็ดขาดที่จะถูกดูดดึงให้เข้ามาพัวพันกับการเมืองภายในของประเทศไทย ความหวังใยในอนาคตของชาติดูจะแรงกล้ายิ่งขึ้นทุกวันที่ผ่านไป และท่านเข้าใกล้จุดอวสาน โดยไม่มีโอกาสกลับมาเห็นมาตุภูมิของท่านอีกหลังจากที่ท่านได้จากไปครั้งสุดท้ายในปี ๒๔๙๒ “เตลี วูปลโม สุโข ความสงบแห่งสังขารนั้นแหละเป็นสุข” สิ้นเวรสิ้นกรรมเสียที แต่ท่านไม่เคยจองเวรกับผู้ใด ท่านไม่เคยกล่าวร้ายหรือเสียดสีผู้ใดให้ข้าพเจ้าฟังเลย ท่านจากไปแล้ว ข้าพเจ้าก็เสียใจเพราะจะไม่ได้พบท่านอีก จะมีได้เสวนา ฟังความคิดเห็นของท่าน และโดยเฉพาะท่านไม่ได้ช่วยวิจารณ์หนังสือเล่มที่ข้าพเจ้ารับจะเขียนตามคำขอร้องของท่าน แต่ก็ดีใจที่ท่านได้จากไปด้วยสันติ มิได้มีทุกข์ทรมานใด ๆ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ท่านจากไปสถิตสภาพในในที่ที่ท่านควรอยู่ คือ สรวงสวรรค์ในสัมปรายภพนั้นแล้ว

ชีวประวัติของท่านแยกไม่ออกจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ซึ่งมีอายุแก่กว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพียง ๒ ปีเศษ ในระยะ ๒๐ ปีแรก ดาราเอกผู้แสดงบทบาทสำคัญในละครการเมืองไทย มี ๒ ท่าน คือ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านปรีดี พนมยงค์ ท่านหนึ่งเป็นนักการทหาร อีกท่านหนึ่งเป็นนักวิชาการ ในทางชั้นเชิงไหวพริบทางการเมือง ข้าพเจ้าเห็นว่า ท่านจอมพลมีความซำของจัดเจนกว่าท่านปรีดียิ่งนัก ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ๒ สมัย สมัยแรกก่อนเกิดสงครามเป็นเวลา ๕ ปี ๗ เดือน ๘ วัน สมัยหลังภายหลังการรัฐประหารปี ๒๔๙๐ เป็นเวลา ๘ ปี ๕ เดือน ๘ วัน รวม ๑๔ ปี กับ ๑๖ วัน ส่วนท่านปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรีหลังสงครามก่อนการรัฐประหารปี ๒๔๙๐ เพียง ๑๔๒ วัน เท่านั้น ท่านจอมพลเป็นผู้มีเสน่ห์ทางการเมืองเป็นพิเศษ มีเหลี่ยมคูกาเสมอเหมือนมิได้ สามารถใช้ถ้อยคำนุ่มนวลอ่อนหวานดูดดึงใจอย่างกว้างขวาง นักการเมืองสมัยท่านต่างพากันเรียงหน้าวิ่งเข้าหา ต่างกับนายกรัฐมนตรีทหารสมัยหลัง ๆ ที่ต้องออกต้อนรับหน้าพะนอนักการเมืองเพื่อคะแนนเสียงสนับสนุนในรัฐสภา แม้แต่ทูตต่างประเทศที่ประจำอยู่ในประเทศไทย อยู่ได้ไม่นานเท่าใด พอใกล้ชิดท่าน ล้วนถูกโน้มหน้าเกิดศรัทธาในตัวท่าน ทุกคนนิยมติดต่อกับท่านโดยตรง ไม่ผ่านกระทรวงการต่างประเทศ เนื่องด้วยสัมฤทธิ์ผลสมประสงค์เร็วกว่า สมัยท่าน การ

วิเทโศบายสำคัญอยู่ที่ท่านยิ่งกว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แม้จะเป็นเสด็จในกรมพระราชิพงศ์ประพันธ์ก็ตาม

ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านปรีดี พนมยงค์ เหมือนกันอย่างหนึ่ง คือต่างคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติเป็นมูลฐาน จะต่างกันก็เพียงในวิธีดำเนินการ แม้แต่ความคิดเห็นขัดแย้งกันของท่านในบางเรื่อง ก็ยังสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศไทย ถ้าไม่ได้ท่านจอมพลทำญาติกับญี่ปุ่นในระยะแรกของสงคราม บ้านเมืองไทยอาจจะพินาศอวตายเป็นผุยผงไปหมดสิ้น ภายใต้แสนยานุภาพอันเกรียงไกรของกองทัพจักรพรรดิญี่ปุ่น ถ้าไม่ได้ท่านปรีดีจัดตั้งขบวนการต่อต้านภายในประเทศไทย เราก็คงหนีภาวะผู้แพ้สงครามเช่นญี่ปุ่นไม่พ้น ความแตกร้างระหว่างท่านดูจะสืบเนื่องจากบริวารแวดล้อมอยู่ไม่น้อย โดยลำพังแล้ว คำหนึ่งก็อาจารย์ สองคำก็อาจารย์ แต่พออยู่ในหมู่บริวาร “อาจารย์” กลายเป็น “ตาขรัวทำซ่าง” ไปเสียแล้ว ชะตากรรมดลบันดาลให้ท่านทั้งสองต้องหลบหนีภัยการเมืองไปอาศัยดินแดนต่างด้าวอย่างเจียมตน ไม่มีสมบัติพัสถานให้ถูกยึดเป็นของหลวง แล้วในที่สุดท่านก็พบจุดจบของท่านในโพ้นทะเล ท่านจอมพลในดินแดนมหาสมุทรของท่าน ยามสงคราม และท่านปรีดีในดินแดนที่ประสาทความรู้การอบรมระบอบประชาธิปไตยให้แก่ท่าน

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า วิญญาณของท่านทั้งสองคงจะได้พบกันแล้วในสุคติภพนั้น เพราะ “อเวเรน จ สมมฺนติ เวรย้อมระงับด้วยไม่มีเวร” ตามที่พระบรมศาสดาท่านตรัสไว้ ทั้งสองคงได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ปรับทุกข์สุขต่อกัน และเฝ้ามองประชาธิปไตยเบ่งบานในประเทศไทยด้วยความกังวลห่วงใยเท่า ๆ กัน ประเทศที่รักและหวงแหนของท่านยอมรับประชาธิปไตย เต็มไปข้าง ครึ่งไปข้าง หรือบางทีแม้แต่เสี้ยวเดียวก็ยังดี ขอให้มิชื่อ “ประชาธิปไตย” พวงหลัง หรือนำหน้าเข้าไว้ก็แล้วกัน มีการพยายามข่มกักเขม้นแต่จะเยียวยาอาการสำแดงออกโดยไม่ซอกแซกซ่อนไซ้ให้ลึกซึ้งเข้าถึงสมุฏฐานของโรคที่แท้จริง เสียหายที่ท่านมิได้สมครสมานสามัคคีติดกันเสียก่อนเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ตามแนวทางที่ท่านได้ช่วยกันกรุยทำการปฏิวัติครั้งแรกในปี ๒๔๗๕ โน้น

ข้าพเจ้าชะรอยจะเพื่อเจ้ออกนอกเส้นนอกทางไปเสียแล้ว ถ้าขึ้นพลาหมในเรื่อง ประชาธิปไตยต่อไป คงไม่มีจุดจบสิ้น เพราะประชาธิปไตยของไทยกำลังพัฒนา ไม่หยุดยั้ง ข้าพเจ้ามีความคิดเห็นของข้าพเจ้าเหมือนกัน รวบรวมจากประสบการณ์ ทั้งภายในและภายนอก ในต่างประเทศที่ข้าพเจ้าไปรับใช้ราชการนานปี แต่เป็นความคิดเห็นที่ดูไม่มีใครอยากจะฟังนัก สู้พวกมากลากไปเขาไม่ได้ นิยมประชาธิปไตยแบบ ไทย ๆ จะเอาสองบวกสองเป็นห้าให้จงได้ ข้าพเจ้ายอมศิโรราบด้วยความชื่นบาน ขอกลับมาต่อความค่านำหนังสือเรื่อง “การวิเทศบายของไทย” ดีกว่า

ท่านผู้หญิงพูนศุขกรุณาส่งต้นฉบับคืนข้าพเจ้า พร้อมทั้งแจ้งให้ทราบ ว่าท่านปริตี ยังไม่ทันแก้ไขหรือเพิ่มเติมให้เลย นอกจากข้อคิดเห็นที่เคยให้แก่ข้าพเจ้าแล้วด้วย วาจาสำหรับบทแรกว่าด้วยสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้ปรับปรุงแต่งขึ้นใหม่ ตามแนวที่ท่านแนะ ข้าพเจ้าเขียนต่อมาจนจบบทที่ ๓๐ ประจวบกับเป็นเวลา ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีดำริจะจัดงานฉลองครบรอบ ๕๐ ปี เกิดความสนใจจะ พิมพ์หนังสือของข้าพเจ้าออกจำหน่ายเป็นอนุสรณ์ เร่งให้ข้าพเจ้าส่งต้นฉบับให้ โรงพิมพ์ อย่างช้าภายในสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ปัญหาเมื่ออยู่ว่า นอกจากข้อเขียนของข้าพเจ้าแล้ว จะพิมพ์เอกสารทางราชการ ของอังกฤษและอเมริกันประกอบเป็นหลักฐานตามความต้องการของท่านปริตีหรือไม่ เพราะท่านย่ำแล้วย่ำเล่ากับข้าพเจ้าว่าควรพิมพ์หลักฐานด้วย มิฉะนั้นจะถูกกล่าวหา ว่าวกเมฆ ข้าพเจ้ารวบรวมไว้หมด แต่ทางมหาวิทยาลัยเกรงว่า ถ้าพิมพ์เอกสาร ประกอบซึ่งเป็นภาษาอังกฤษต้องทำคำแปลภาษาไทย จะทำให้หนังสือของข้าพเจ้า เล่มโตอ้วนเกินกำลังงบประมาณของมหาวิทยาลัย จึงตกลงไม่พิมพ์เอกสาร หาก ผู้อ่านผู้ใดสนใจอยากจะดู ขอให้ติดต่อกับข้าพเจ้าได้ทุกเมื่อ

อ่านตามข้อความที่ข้าพเจ้ารวบรวมเสนอมานี้ จะเห็นได้ว่า การดำเนินวิเทศบาย ของไทยพยายามเจริญรอยสายกลางเสมอมา ไทยไม่อยากจะเข้าร่วมในการขัดแย้ง ระหว่างประเทศที่อุบัติขึ้นเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะระหว่างมหาอำนาจ แต่ก็ไม่วาย ที่เหตุการณ์ภายนอกบังคับให้ต้องเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อความปลอดภัยและ ความสะดวกของประชาราไทย รัฐบาลจำต้องออกนอกทางไปบ้าง แล้วเราก็กระเสือก

กระแสนหันกลับมาหาสายกลาง แล้วก็มีเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอกบังคับให้
จำต้องเปลี่ยนวิถีทางอีก บางทีเห็นได้ชัดว่า วิถีโคบายของไทยเป็นไปเพื่อประโยชน์
ส่วนตัวของผู้ครองอำนาจยิ่งกว่าเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติอย่างแท้จริง

การเข้าร่วมกับมหาอำนาจนั้นไม่ใช่ของดี บางทีเมื่อต้องพึ่งพาอาศัยเขามาก เขามักจะถือเราเป็น “หมูในอวย” จะต้มยำทำแกงอย่างใดก็ได้ตามใจชอบ ตามใจของเขาไม่ใช่ของเรา เขามีได้ปฏิบัติเช่นนี้กับเราซึ่งเป็นประเทศเล็กอยากได้ความช่วยเหลือจากเขาเท่านั้นดอก แม้แต่กับประเทศใหญ่ ๆ ด้วยกัน ก็หาได้เคารพหลักเกณฑ์เสมอไป เยอรมันนาซีสมัยฮิตเลอร์วางตนเป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์ กลับทำสัญญา
กับสหภาพโซเวียตเพื่อเริ่มสงครามขยายดินแดนในยุโรป ต่อมาสังหารเข้าบุกสหภาพโซเวียต

ฝ่ายสัมพันธมิตรรับคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายตน ระดมกันปราบระบอบเผด็จการปราบสำเร็จ แล้วกลับตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อการขยายตัวคอมมิวนิสต์ แล้วเที่ยวชักชวนให้ใครต่อใครต่อต้านคอมมิวนิสต์ ดูมองเห็นคอมมิวนิสต์เต็มไปทุกแห่งหน ครั้นแล้วจู่ ๆ ก็เกิดพ่นออกคอมมิวนิสต์ส่วนหนึ่งเพื่อให้ขัดแย้งต่ออีกส่วนหนึ่ง เราประเทศเล็กหมุนตัวตามเกือบไม่ทัน ทั้งหลายเหล่านี้เป็นการยืนยันคติสำนึกทางการทูตที่ว่า
ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่มีมิตรแท้ ศัตรูแน่ มีแต่ผลประโยชน์เท่านั้นเป็นข้อคำนึง

อันการปฏิบัติไม่คงเส้นคงวานี้ มิใช่จำกัดเฉพาะประเทศบริวาร ระหว่างการประชุมสามชาติที่ฟือทส์ดัมเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๘ ที่จัดให้มีขึ้นเพื่อเตรียมการประชุมสันติภาพกับเยอรมัน นายเบิร์น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน นายอีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ และนายโมโลตอฟ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศโซเวียต ร่วมรับประทานอาหารกลางวันกันเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม เสร็จแล้ว นายอีเดนต้องรีบเดินทางกลับกรุงลอนดอนเนื่องจากมีการเลือกตั้งทั่วไปในอังกฤษ นายเบิร์นและนายโมโลตอฟเหลืออยู่สนทนาต่อเพียงสองคนกับล่าม นายเบิร์นแจ้งต่อนายโมโลตอฟว่า ฝ่ายอเมริกันเห็นควรเลี้ยงการประชุมสันติภาพที่ประกอบด้วยผู้แทนจากกว่า ๕๐ ประเทศเสีย

เกรงจะไม่มีทางตกลงกันได้ ประเทศเล็กที่ไม่มีส่วนโดยตรงและสำคัญในปัญหาของยุโรป จะอภิปรายแสดงข้อคิดเห็นมากมาย เหลือวิสัยที่จะสมานให้ประสานเข้ากันได้ อังกฤษอาจจะไม่เห็นด้วยกับความดำริ แต่ถ้าสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตพร้อมใจกันยืนยัน นายเซอร์ซิลก็คงยินยอม ทำให้นายโมโลตอฟรู้สึกแปลกใจในแผนใหม่ของอเมริกัน เพราะในการประชุมที่มีมาเป็นลำดับติดต่อกันหลายวัน พูดกันถึงเรื่องการประชุมสันติภาพเป็นส่วนใหญ่ แล้วอยู่ที่ ๆ ฝ่ายอเมริกันเกิดไม่อยากจะให้มีการประชุมสันติภาพเสียแล้ว จะปล่อยให้เป็นเรื่องของมหาอำนาจเท่านั้นที่จะตกลงกัน ซึ่งในที่สุดก็คงเหลือแต่สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต ก็แหละการขัดผลประโยชน์ระหว่างทั้งสองประเทศนั้นเป็นอุปสรรคขัดขวางการประชุมสันติภาพกับเยอรมันมาจนแล้วจนรอด เยอรมันถูกแบ่งเป็นสองจนกระทั่งทุกวันนี้

ในการทำความตกลงสันติภาพกับญี่ปุ่นก็ทำนองเดียวกัน ฝ่ายอเมริกันและอังกฤษต่างยกวางขึ้นฝ่ายละฉบับ แล้วทั้งสองประเทศปรึกษารื้อกัน ปรับปรุงเป็นร่างร่วม นำขึ้นเสนอที่ประชุมนครซานฟรานซิสโก โดยไม่ยอมให้ประเทศสัมพันธมิตรอีกเกือบ ๕๐ ประเทศ อภิปรายแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด ให้เลือกจะรับหรือไม่รับร่างของสองชาติเท่านั้น

ทั้งนี้ เห็นได้ว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หลักเสมอภาคเท่าเทียมกันมีอยู่แต่ในนาม ในทางความเป็นจริงแล้ว มหาอำนาจมักจะเอาแต่ใจตน ไม่ยอมผ่อนปรนให้ประเทศเล็กเท่าใดนัก ปัญหาจึงมีว่า บรรดาประเทศเล็กอย่างประเทศไทย จะยอมลดยศตามกระแสน้ำไปนานเท่าใด เมื่อใดจะหยุดเป็นก้างหินให้ลมพัดไปทุกทิศทุกทางเสียที ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะเลิกกระวีกระวาดเอาใจประเทศนั้น ต่อต้านประเทศนี้ อาศัยประเทศหนึ่งให้มาช่วยขัดจังหวะอีกประเทศหนึ่ง เป็นการปิดสวาทเฉพาะหน้าให้ลวงพันไปโดยไม่คำนึงถึงอนาคตอันยาวนาน ประเทศเล็กไม่น่าจะคิดทะเยอทะยานฝันหวานว่าสามารถใช้ประเทศใหญ่เป็นเครื่องมือ จะอำขาพวาปิกไปถึงไหน ถ้าไม่ระวังให้ดีแล้ว จะตกเป็นเครื่องมือของประเทศใหญ่โดยไม่ทันรู้ตัว หรือรู้ตัวก็สายเสียแล้ว อีกประการหนึ่ง เด็กที่เลี้ยงไม่โตสักวัน พี่เลี้ยงย่อมจะอดทนระอาใจ ขออย่าได้หลงเชื่อว่า ความช่วยเหลือที่คิดว่าได้เปล่านั้นไม่มีข้อไขผูกพัน

ปัญหาขายแดนของไทยรอด้านมืออยู่อย่างใดหลายสิบปีมาแล้ว ยังคงมืออยู่อย่างนั้น ฝ่ายเขาสลับเปลี่ยนหน้ากันเข้ามาหลายต่อหลายคน เรายืนกรานเผชิญอยู่ผู้เดียว หากทางออกกันไม่ได้สักที ข้อสำคัญอยู่ที่ต่างฝ่ายต่างมีความจริงใจต่อกันเพียงใด ถ้าเอาใจเขามาใส่ใจเรา และเอาใจเราไปใส่ใจเขา บางทีจะพอลคลี่คลายไปในทางดี ได้บ้าง ไม่จำเป็นต้องอาศัยประเทศภายนอกเข้ามาช่วย เพราะผู้มาช่วยย่อมเพ่งเล็งถึงประโยชน์ของเขาเป็นสำคัญยิ่งกว่าของเรา เมื่อสร้างความเป็นมิตรกับเพื่อนใกล้ เรือนเคียงไม่ได้ ไฉนเลยจะทำความเข้าใจกับผู้อยู่ห่างไกลได้สนิท

หากหนังสือเล่มเล็กนี้จะมีส่วนช่วยความนึกคิดเข้าใจของท่านผู้อ่าน และให้คุณประโยชน์ใด ๆ แม้แต่น้อย ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลวิทายาทานทั้งหมดนั้นให้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นสถานที่ศึกษาของข้าพเจ้าแต่เริ่มแรก และแต่ท่าน ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การคนแรกและคนเดียวของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง ที่ท่านคิดจัดตั้งขึ้นเมื่อ ๕๐ ปีก่อน เพื่ออนุชนรุ่นหลังโดยแท้

ศาสตราจารย์กนต์ธีร์ ศุภมงคล

กันตนิเวศน์ วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๒๗

การวิเทศขายของไทย

ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ ถึง ๒๔๙๕

๐๑

สงครามโลกครั้งแรก

เมื่อสงครามอุบัติขึ้นในทวีปยุโรปในปี ๒๔๕๗ และคลี่คลายขยายตัวกว้างขวางออกไป โดยมีประเทศเข้าร่วมเพิ่มจำนวนมากขึ้นถึงขีดเป็น “สงครามโลก” ประเทศไทยพยายามวางตนเป็นกลาง ไม่เข้ากับฝ่ายใดตลอดมา ครั้นเมื่อสหรัฐอเมริกา ซึ่งในขั้นแรกก็เป็นกลางเหมือนกัน ต้องประกาศสงครามเข้าร่วมรบฝ่ายสัมพันธมิตร ประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน มีหนังสือเวียนเชิญชวนประเทศเป็นกลางทั้งหลายให้เอาอย่างสหรัฐฯ เนื่องจากเยอรมันปฏิบัติการขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ ผิดมนุษยธรรม ด้วยใช้เรือดำน้ำทำลายเรือพาณิชย์อเมริกา มีผู้คนพลเรือนต้องล้มตายเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาสถานการณ์โดยถ่วงแต่ละเอียดถี่ถ้วน ทรงพระราชดำริว่า ประเทศไทยควรจะคล้อยตามท่าทีของสหรัฐฯ แต่เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ยังทรงนิยมเยอรมันอยู่ โดยทรงเชื่อว่าฝ่ายเยอรมันจะชนะ ประกอบกับเยอรมันเคยแสดงความเห็นใจประเทศไทยสมัยที่มีกรณีพิพาททางดินแดนกับฝรั่งเศสและอังกฤษในปลายศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อสองประเทศนั้นหาทางขยายดินแดนอาณานิคมและดินแดนในอารักขา แม้เข้ามาถึงปริมณฑลของประเทศไทย พ่อค้าวาณิชเยอรมันเข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง มีอิทธิพลอยู่มากน้อย อังกฤษและฝรั่งเศสพยายามดำเนินการทุกวิถีทางที่จะให้รัฐบาลไทยสละความเป็นกลางเสีย เพื่อขับไล่เยอรมันให้พ้นไปจากประเทศไทย เป็นทางให้สามารถเข้าควบคุมการค้าและธุรกิจแทนทางฝ่ายประเทศไทยเอง พระมหากษัตริย์ไทยทรงเห็นว่า ประเทศไทยต้องผูกมัดโดยสนธิสัญญาอาวุธสภาพนอกอาณาเขตของต่างชาติ ที่จำกัดบั่นทอนอธิปไตยทั้งในด้านการเก็บภาษีอากรและการศาล เป็นระบอบการที่อังกฤษเป็นผู้คิดริเริ่มขึ้นในปี ๒๔๐๘ ขยายเป็นประโยชน์ตกทอดถึงประเทศอื่นในยุโรป รวมทั้งเยอรมัน และออสเตรเลีย-ฮังการี หากไทยเข้าสู่ภาวะสงครามกับรัฐบาลฝ่ายกลางในยุโรป สนธิสัญญาที่ผูกมัดประเทศไทยต่อทั้งสองประเทศนั้นจะเป็นอันระงับไปในตัวตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ถ้าฝ่ายสัมพันธมิตรได้ชัยชนะ จะเป็นทางให้ประเทศไทยสามารถเรียกอธิปไตยคืนจากเยอรมันและออสเตรเลียเด็ดขาด และเปิดทางให้เจรจาทำนองเดียวกัน ขอการผ่อนปรนจากประเทศอื่นคู่สัญญากับไทยได้ แต่การประกาศ

สงครามกับเยอรมัน ไทยต้องดำเนินเตรียมการอย่างลับที่สุด เพราะอิทธิพลทางเศรษฐกิจของเยอรมันในประเทศมีมาก จะต้องป้องกันมิให้เกิดการบ่อนทำลายทางเศรษฐกิจภายในประเทศไทย ต้องรักษาความลับไว้จนกว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะอยู่ในลักษณะพร้อมแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศสงคราม

สมัยนั้น หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ทรงเป็นทูตไทยที่กรุงเบอร์ลิน พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร ที่กรุงปารีส และพระยาพิพัฒน์โกษา ที่กรุงโรม การสั่งการถึงทูตไทยที่กรุงเบอร์ลินในบางกรณีต้องสั่งผ่านทูตที่กรุงโรม ตั้งแต่ปลายเดือนมิถุนายน ๒๔๖๐ แล้ว มีชาวออกจากประเทศไทยไปถึงทูตกรุงปารีสและกรุงโรมว่า อาจจะมีการประกาศสงครามกับรัฐฝ่ายกลางตามอย่างสหรัฐอเมริกา ควรมีการเตรียมโยกย้ายบรรดานักเรียนที่ศึกษาในเยอรมันและออสเตรียออกไปเสียให้พ้น แต่หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ทรงเห็นว่า การจัดโยกย้ายในทันทีทันใดเช่นนั้น จะทำให้เยอรมันเกิดระแวงสงสัยได้ ประกอบกับในช่วงนั้นรัฐบาลเยอรมันก็กักกันคนต่างด้าวทั้งหลายจะเดินทางไปไหนมาไหน จะต้องขอและได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายเยอรมันก่อน

เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเตรียมพร้อม รวมทั้งมาตรการที่จะกักคุมตัวชนชาติเยอรมันและออสเตรียที่พำนักอยู่ในประเทศไทย และการยึดทรัพย์สินธุรกิจของชาติเหล่านั้น จึงจะมีพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๖๐ โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศสงคราม โดยให้เหตุผลว่า เนื่องด้วยประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีได้กระทำการสงครามใช้วิธีการขัดต่อหลักมนุษยธรรม ขัดต่อหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่คำนึงถึงสิทธิและสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยได้เคยประท้วงไว้ เยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีหาได้พิจารณาด้วยดีไม่ ทำให้ประเทศไทยจำต้องตัดสินใจด้วยความเสียใจอย่างสุดซึ้งว่า ไม่สามารถที่จะคงรักษาความสัมพันธ์อันมิตรกับเยอรมันต่อไปได้ ประเทศไทยถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องยกย่องหลักการสำคัญและพันธกรณีอันสืบเนื่องจากข้อสัญญาความตกลงระหว่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีจึงเป็นอันสิ้นสุดลง เกิดสถานะสงครามขึ้นแทน

รัฐบาลได้แจ้งในวันเดียวกันนั้นให้สถานทูตของทั้งสองประเทศในประเทศไทยทราบถึงการสิ้นสุดในความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน โดยจะมอบหนังสือเดินทางให้

เมื่อคณะทูตทั้งสองพร้อมจะเดินทางกลับ ระหว่างนั้นเพื่อความปลอดภัยได้มีการ จัดทหารยามเฝ้าอยู่นอกสถานทูต เรือของชนชาติศัตรูที่จอดอยู่ในท่าเรือไทยถูกยึด ชนชาติศัตรูที่เป็นข้าราชการของรัฐบาลไทย เป็นอันปลดออกจากตำแหน่ง ชนชาติ ศัตรูในวัยทหารต้องกักขัง

ฝ่ายรัฐบาลเยอรมันได้ทราบข่าวประกาศสงครามของประเทศไทยทางโทรเลข ของรอยเตอร์ก่อน นายพอน เดมบุช ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ทูลเชิญทูตไทย ไปพบเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม เพื่อสอบถามความจริง และแสดงความไม่พอใจเป็น อย่างมาก ถึงกับขู่ว่า ประเทศไทยโง่เขลาเบาปัญญายิ่งนัก หากไม่ได้เยอรมัน ช่วยไว้ก่อน จะต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศสนานแล้ว อังกฤษและ ฝรั่งเศสเป็นผู้บีบบังคับไทยให้ว่าตาม ซึ่งหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์รับสั่งตอบว่า ทรง ได้รับคำสั่งให้มาแจ้งให้ฝ่ายเยอรมันทราบถึงการประกาศสงครามเท่านั้น ไม่ทรง ประสงค์จะต่อล้อต่อเถียงด้วย ทรงขอจัดการแสดงความคิดเห็นใด ๆ ทั้งสิ้น แล้ว ทรงขอร้องจะจัดส่งนักเรียนไทยในเยอรมันซึ่งมีจำนวนอยู่ไม่กี่คน เดินทางออกจาก ประเทศเยอรมัน ปลัดกระทรวงไม่ยินยอมอนุญาต อ้างว่าเมื่อรัฐบาลไทยจับกุมคน เยอรมันไปขัง เยอรมันก็ต้องปฏิบัติตอบได้ทำนองเดียวกัน จนกว่าไทยจะปล่อยคน ชาติเยอรมัน เยอรมันจึงจะปล่อยคนไทย สำหรับประเทศออสเตรีย-ฮังการี หม่อมเจ้า ไตรทศประพันธ์ทรงมอบหนังสือแจ้งการประกาศสงครามให้ทูตออสเตรีย-ฮังการีใน กรุงเบอร์ลินรับไปรายงานเป็นทางการต่อรัฐบาล

เมื่อหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์เสด็จนำหนังสือแจ้งการประกาศสงครามไปยื่นต่อ นายซิมเมอร์มาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเยอรมัน คำวันเดียวกัน นั้น นายซิมเมอร์มานเปลี่ยนท่าทีจากที่เคยโอภาปราศรัยอย่างเป็นมิตรต่อทูตไทย เป็นหน้าบึ้งคิ้วขมวดประขดประชันว่า เยอรมันไม่เคยมุ่งร้ายต่อไทย เพื่อนของไทย นั้นแหละที่เมื่อถึงโอกาสจะเอาประเทศไทยเป็นเมืองขึ้น เยอรมันเสียใจที่ไม่อาจช่วย ไทยได้ เยอรมันมีภาระทางยุโรปเต็มมือ ขณะนั้นกำลังขับไล่ทหารรัสเซียอยู่ บางที ไทยอาจจะส่งกองทัพไปช่วยรัสเซียบ้าง

ต่อมา ดร.มีชาเอลีส นายกรัฐมนตรีเยอรมัน ได้แถลงในที่ประชุมรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคมว่า ไม่มีเหตุผลสมควรอย่างใดเลยที่ไทยประกาศตนเป็นศัตรูกับเยอรมัน หากแต่ถูกประเทศสัมพันธมิตรบีบบังคับให้กระทำเท่านั้น

ภายหลังจากไทยประกาศสงครามแล้ว รัฐบาลไทยได้ขอให้รัฐบาลเดนมาร์กเป็นผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทยในดินแดนเยอรมัน และออสเตรีย-ฮังการี กงสุลกิตติมศักดิ์ของไทยในเยอรมันรวม ๗ แห่ง ที่เบอร์ลิน แสมเปิร์ก แฟรงก์เฟิร์ต เดรสเดน เบรเมน มิวนิก และแฮโนเวอร์ และกงสุลกิตติมศักดิ์ในออสเตรีย-ฮังการี รวม ๓ แห่ง ที่กรุงเวียนนา บูดาเปสต์ และตรีเอสต์ เป็นอันพ้นจากหน้าที่ นักเรียนไทย ๙ คน ในเยอรมันถูกควบคุมตัว เงินของรัฐบาลไทยที่ฝากอยู่ทางธนาคารในเยอรมันถูกยึดไว้สิ้น ข้าราชการสถานทูตไทยและครอบครัวยังคงอยู่ในเบอร์ลินต่อไป จนกระทั่งบุคคลในคณะทูตเยอรมันประจำประเทศไทยเดินทางถึงเมืองเบอร์เก็น ตอนเหนือสุดของประเทศนอร์เวย์ รัฐบาลเยอรมันจึงส่งตัวบุคคลในคณะทูตไทย ออกเดินทางโดยทางรถไฟไปกรุงโคเปนเฮเกน เมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๔๖๐

เพื่อแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยประกาศสงครามต่อรัฐฝ่ายกลางด้วยความจริงใจ มิใช่ประกาศแต่ในนามเท่านั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเรียกผู้อาสาสมัครไปร่วมรบในสมรภูมียุโรป ปรากฏว่ามีชายฉกรรจ์ไทยสมัครเป็นจำนวนมาก แต่ทรงรอการอาสาสมัครของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นพระราชวงศ์หรือแม่ทัพ นายกองวันแล้ววันเล่าไม่ปรากฏมีผู้ใดอาสา ทรงโทมนัสเป็นอย่างยิ่ง มีพระราชปรารภว่า คนไทยเราไร้ฝีมือ ไร้ความกล้าหาญเยี่ยงบรรพบุรุษเสียแล้วหรือ จึงไม่มีคนกล้ารับอาสาทำหน้าที่แทนพระองค์ เมื่อทราบพระราชประสงค์ พลตรีพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ (ซึ่งต่อมาได้รับเลื่อนเป็นพลเอก พระยาเทพหัสดิน) ผู้บัญชาการกองพลที่ ๔ กราบบังคมทูลอาสาสมัคร โดยไม่ถือเป็นการตัดหน้าแม่ทัพนายกองที่ดำรงตำแหน่งเหนือกว่า เป็นที่พอพระราชหฤทัยยิ่งนัก เนื่องจากพระยาพิไชยชาญฤทธิ์เป็นข้าราชการรับสนองพระมหากรุณาธิคุณอย่างใกล้ชิดมาเป็นเวลานาน

ส่วนนายทหารชั้นรองลงไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพันโท พระทรงสุรเดช พันโท หม่อมเจ้าฉัตรมงคล พันตรี หม่อมเจ้าอมรทัต เป็นผู้ช่วยหัวหน้าทูต

ทหาร มีนายทหารประจำอีก ๘ นาย คือ ร้อยเอก สาย บุญฉะภุม ร้อยโท เมี้ยน โรหิตเศรณี ร้อยตรี ม.ร.ว.ตัน สนิทวงศ์ ร้อยตรี กมล โชติกเสถียร ร้อยตรี ภา เพียรเลิศ ร้อยตรี ภัคดี เกษสำลี ร้อยตรี ชื่น ช่วงสุคันธ์ และร้อยตรี วัลย์ ทั้งหก นามหลังนี้ปฏิบัติราชการประจำในยุโรปอยู่แล้ว สำหรับกำลังพลได้คัดเลือกจาก ผู้อาสาสมัครไว้เพียง ๑,๒๒๓ คน ส่งตัวไปรับการฝึกอบรมตามสมควรก่อนที่จะให้ ออกเดินทางไปสมรภูมิ

ผู้บังคับการกองทหารอาสาสมัครไทยและคณะเดินทางล่วงหน้าไปก่อนออกจาก กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ถึงกรุงปารีสวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ เพื่อเตรียมการ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่อยู่ การฝึกอบรม ฯลฯ ของกองกำลังที่จะตามไปภายหลัง สำหรับทหารอาสาสมัครแยกออกเป็น ๒ กอง คือ กองยานยนต์ มีจำนวน ๘๐๐ คน กองปืน ๓๕๑ คน การส่งทหารอาสาสมัครเหล่านี้ต้องอาศัยเรือของฝรั่งเศสเป็น พาหนะ รั้งจากเกาะซีซึ่งเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ถึงเมืองมาร์ชายส์วันที่ ๑ สิงหาคม เมื่อถึงฝรั่งเศสแล้ว หน่วยกองยานยนต์ถูกส่งไปฝึกอบรมที่เมืองลือองและดูร์ดง ส่วน หน่วยกองปืนไปเข้าโรงเรียนฝึกการบินที่เมืองอีสต์และอวอร์ด แล้วส่งต่อไปเข้า โรงเรียนบินรบที่เมืองโป โรงเรียนฝึกยิงปืนเครื่องบินที่เมืองกาโซ ก่อนที่จะสามารถ ออกปฏิบัติการได้ ทั้งสองหน่วยอาสาสมัครไทยนี้กว่าจะเสร็จการฝึกอบรมที่จำเป็น ต้องใช้เวลาหลายเดือน สงครามสิ้นสุดลงเสียก่อน หน่วยการบินจึงมิได้เข้าปฏิบัติการ ในสนามรบ แต่ก็ได้ความรู้ทางการบินกลับบ้านเมือง หน่วยยานยนต์ได้รับโอกาส เข้าไปทำการสนับสนุนส่งกำลังบำรุงกองทัพฝรั่งเศสในแนวหน้า เข้าไปถึงดินแดน เยอรมัน บริเวณแม่น้ำไรน์ที่เมืองนอยชตัท แล้วไปเมืองโกเซอร์เลาเตอร์น แฟรงเกิน ชไตน์ บัตเตอร์ไคม์ มุซบัต แมงเกินไฮม์ ลุดวิกาเฟิน โดยที่พวกอาสาสมัครจาก ประเทศไทยขาดความรู้ทางภาษา จึงจำต้องอาศัยนักเรียนไทยในยุโรป เป็นล่ามแปล และอธิบายคำสอนของผู้อบรมให้เข้าใจ

ในชั้นแรก ๆ เนื่องด้วยความขัดข้องทางภาษา จึงเกิดความเข้าใจผิดระหว่งกอง กำลังอาสาสมัครไทยกับทหารฝรั่งเศส ประกอบกับนายทหารฝรั่งเศสวางตัวเป็น นายเหยียดหยามทหารไทยตามอุปนิสัย ทำให้เกิดความไม่พอใจแก่พวกอาสาสมัคร

มาก ถึงกับถามกันว่า ไทยจะออกไปสู้กับเยอรมันหรือฝรั่งเศสแน่ ในรายงานของ พันตรี หลวงรามฤทธิรงค์ จากแนวรบที่น้อยชดัท มายังผู้ช่วยทูตทหารบก ลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๖๑ มีข้อความว่า “ไทยกับฝรั่งเศสเข้ากันไม่ได้ ฝรั่งเศสคอยเอาเปรียบอยู่เสมอ พอเดินทางไปถึงที่พัก ก็รีบเลือกที่ที่สบาย ๆ เอาสำหรับตน หาความสะดวกสำหรับตน ทำให้ทหารไทยแค้นใจและน้อยใจ การอยู่ตามบ้านราษฎรฝรั่งเศส บางแห่งรับรองอย่างธรรมดา บางแห่งมีความรังเกียจเดียดฉันท์ พลเมืองเยอรมัน ซึ่งเป็นคนชาติศัตรูยังต้อนรับพวกเราดีกว่าฝรั่งเศส” เป็นปัญหาตกหนักแก่นายทหารไทยที่จะต้องพยายามแก้ความเข้าใจผิดและประสานความสามัคคีต่อกัน

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลฝรั่งเศสยอมรับรู้อำนาจของศาลทหารไทยเหนือบุคคล ทั้งหลายที่อยู่ในกองทัพไทย โดยไม่จำเป็นต้องไปขึ้นกับศาลฝรั่งเศส

ภายหลังที่เยอรมันยอมจำนนและลงนามในสัญญาสงบศึกเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๐ แล้ว กองทหารอาสาสมัครไทยส่วนหนึ่งเดินทางกลับประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งได้เข้าร่วมในพิธีสวนสนามฉลองชัยชนะ ผ่านประตูชัยในกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๖๑ ที่กรุงบรัสเซลส์เมื่อวันที่ ๒๒ และที่กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๒๙ เดือนเดียวกัน

ในการเจรจาสงบศึก ประเทศไทยส่งคณะผู้แทนไปร่วม ประกอบด้วยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร เป็นหัวหน้า หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ เทวกุล พระยาพิพัฒน์โกษา หม่อมเจ้าจรจรัสฤทธิ์ กฤดากร พันโท หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร และนาวาเอก พระประติวัตน์วายุทธ เป็นผู้แทน และในการทำสนธิสัญญาสันติภาพเมืองแวร์ซายส์ ประเทศไทยส่งคณะผู้แทนประกอบด้วยพระองค์เจ้าทั้งสองพระองค์แรก^๑ เข้าร่วมลงนามฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๖๒ ซึ่งมีข้อความเกี่ยวกับประเทศไทยโดยเฉพาะรวม ๓ ข้อ คือ

^๑ ต่อมาหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ได้รับพระอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้า ที่สุดได้ทรงกรม เป็นกรมหมื่นเทววงศวโรทัย - ผู้จัดพิมพ์.

“ข้อ ๑๓๕ ประเทศเยอรมันยอมรับนับถือว่า บรรดาสนธิสัญญาอนุสัญญาหรือข้อตกลงทั้งหลายระหว่างเยอรมันกับประเทศไทยและบรรดาสิทธิอำนาจหรือเอกสิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากสนธิสัญญา อนุสัญญาหรือข้อตกลงเหล่านั้น รวมตลอดทั้งอำนาจกงสุลในประเทศไทยเป็นอันที่สิ้นสุดลงตั้งแต่วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๖๐

“ข้อ ๑๓๖ บรรดาสินค้าและทรัพย์สินของจักรวรรดิหรือรัฐเยอรมันในประเทศไทย นอกจากอาคารที่ใช้เป็นที่พำนักหรือที่ทำการทางการทูตหรือกงสุลเป็นอันตกเป็นของรัฐบาลไทยโดยเด็ดขาดและไม่มีค่าทดแทน

“สินค้าและทรัพย์สินและสิทธิเอกชนของคนชาติเยอรมันในประเทศไทยจะต้องได้รับการปฏิบัติตามบทบัญญัติในภาค ๑๐ (ข้อกำหนดทางเศรษฐกิจ) แห่งสนธิสัญญานี้”

“ข้อ ๑๓๗ ประเทศเยอรมันสละสิทธิทั้งหลายที่จะเรียกร้องเอาจากรัฐบาลไทย ในนามของประเทศเยอรมันหรือคนชาติเยอรมัน อันสืบเนื่องมาจากการยึดเรือเยอรมัน การยึดทรัพย์สินเยอรมัน หรือการกักกันคนชาติเยอรมันในประเทศไทย บทบัญญัตินี้ไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของผู้ที่มีส่วนได้เสียในผลของการยึดทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งจะต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของภาค ๑๐ (ข้อกำหนดทางเศรษฐกิจ) แห่งสนธิสัญญานี้”

เป็นอันว่า พระบรมราชวินิจฉัยประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ได้ผลเป็นประโยชน์ตแก่ประเทศไทยมากมายหลายประการ โดยเฉพาะได้เปลี่ยนสถานะของประเทศไทย จากการเป็นประเทศกันชนระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสในการขยายตัวล่าอาณานิคม มาเป็นพันธมิตรของทั้งสองประเทศนั้น เคียงบ่าเคียงไหล่ในการลงนามทำสนธิสัญญาสันติภาพที่เมืองแวร์ซายส์ กองกำลังทหารอาสาสมัครไทยมีส่วนช่วยปฏิบัติการในสมรภูมির่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ได้ความรู้ความสามารถความจัดเจนและประสบการณ์ทางกองยานยนต์และกองการบิน ในระหว่างปฏิบัติการในยุโรป กองทหารอาสาสมัครไทยขึ้นอยู่ภายใต้อำนาจศาลไทยเอง โดยไม่ต้องอยู่ในบังคับของศาลฝ่ายเจ้าของท้องที่ และที่สำคัญที่สุดก็คือ เยอรมันต้องสละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางศาลกงสุลภายในประเทศไทย อัน

เป็นการจำกัดตติสิทธิ์ออกไปหลายอย่าง โดยอาศัยสัญญาเอาเปรียบไม่เสมอภาคที่เคยทำไว้กับประเทศไทยอีกด้วย และเมื่อประเทศเยอรมันซึ่งเป็นประเทศที่เจริญก้าวหน้าในยุโรปต้องสละสิทธิ์ดังกล่าวแล้ว ก็เป็นทางที่จะให้รัฐบาลไทยถือเป็นตัวอย่างในการเจรจาขอความเห็นอกเห็นใจกับประเทศอื่นที่มีสนธิสัญญาทำนองเดียวกันผูกมัดประเทศไทยไว้ เป็นผลให้มีการลงนามในสนธิสัญญารุ่นใหม่กับต่างประเทศในปี ๒๔๖๘ ตติสิทธิ์พิเศษที่ต่างประเทศเสวยอยู่ในประเทศลงไปบ้าง แต่ไทยก็ยังมิได้รับอิสรภาพทางการศาลและการเก็บภาษีอากรอย่างสมบูรณ์ จนกระทั่งประเทศไทยเร่งรัดการออกประมวลกฎหมายอาญา และมีการเจรจาทำสนธิสัญญารุ่นปี ๒๔๘๐ สมัยท่านปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จึงสามารถได้สิทธิเอกราชและอิสรภาพทางการศาลและการเก็บภาษีอากรโดยสมบูรณ์ต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

๐๒

สงครามโลกครั้งที่ ๒

สงครามโลกเริ่มปะทุขึ้นอีกในทวีปยุโรป เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๓ ระหว่างฝ่ายอักษะ ซึ่งประกอบด้วยเยอรมันนาซีและอิตาลีฟาสซิสต์ กับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งมีอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นแกนสำคัญ ต่อมาได้ตั้งเอาสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกาเข้าพัวพันด้วย ขณะนั้นทางด้านเอเชีย ญี่ปุ่นกำลังทำสงครามที่ไม่ได้ประกาศกับประเทศจีนอยู่ก่อนเป็นเวลาหลายปีแล้ว เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นประกอบด้วยเกาะเล็ก ๆ หลายเกาะรวมกัน มีพลเมืองหนาแน่น ขาดทรัพยากรทางธรรมชาติ แต่คนญี่ปุ่นเป็นคนขยันหมั่นเพียร สร้างสมความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติอย่างไม่มีชนชาติอื่นจะเท่าเทียมได้ สถานะทางภูมิศาสตร์ ความจำเป็นทางธรรมชาติ และการบีบบังคับทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบกับอาณาเขตความเข้มแข็งทางทหารของญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นแสวงหาทางที่จะขยายตัวเข้าไปในดินแดนทางภาคพื้นของเอเชีย โดยยึดถือคติพจน์ประจำชาติในปี ๒๔๗๔ ว่า “แมนจูเรียเป็นเส้นทางชีวิตของญี่ปุ่น” และเมื่อขยายตัวทางด้านเหนือของประเทศจีนได้สำเร็จ เกิดคติพจน์ใหม่ว่า “ญี่ปุ่นเป็นปัจจัยสร้างเสถียรภาพให้แก่เอเชียตะวันออก” จึงคืบหน้าเข้าไปในประเทศจีน ทำสงครามกับจีนเป็นเวลานานปี ต่อมาเมื่อเห็นลู่ทางที่จะสามารถแหวกลงไปหาทรัพยากรทางธรรมชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คติพจน์เปลี่ยนเป็น “มหาเอเชียบูรพาและวงไพบูลย์ร่วมกัน” จนเกิดการศึกกับสหรัฐฯ เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๔ ด้วยการบุกเข้าโจมตีฐานทัพของสหรัฐฯ ที่เพิร์ลฮาร์เบอร์ และประกาศสงครามเป็นทางการกับสหรัฐฯ

สำหรับฝ่ายสหรัฐฯ นั้น ความจริงหลังจากสงครามโลกครั้งแรก ระหว่างปี ๒๔๕๗ ถึง ๒๔๖๐ ซึ่งต้องถูกเหตุการณ์ดึงเข้าร่วมสงครามทางทวีปยุโรปจนได้ชัยชนะในที่สุด เป็นเจ้าก็เจ้าการในการสถาปนาสันนิบาตชาติ ด้วยความฝันหวานว่า สงครามโลกครั้งนั้นเป็นสงครามที่ยุติสงครามทั้งหลาย แต่โดยเหตุผลทางการเมืองภายในประเทศ รัฐบาลอเมริกันได้เข้าเป็นสมาชิกของสันนิบาตชาติที่ประธานาธิบดีวิลสันเป็นผู้ดำริริเริ่มจัดตั้งขึ้น มติมหาชนส่วนใหญ่ภายในประเทศแสดงออกประจักษ์ชัดว่า ไม่ควรที่เลือดอเมริกันจะต้องหลั่งไหลในข้อพิพาทระหว่างรัฐในยุโรปอีก เมื่อญี่ปุ่นทำการศึกกับประเทศจีนในสงครามที่ไม่มีมีการประกาศ สหรัฐฯ ก็

พยายามใช้นโยบายเบี่ยงบ่ายหลีกเลี่ยงไม่เข้ายุ่งเกี่ยวในการเผชิญหน้าระหว่างประเทศในเอเชียทั้งสอง หากไม่มีการกระทบถึงผลประโยชน์อันใหญ่ยิ่งของชาติแล้ว สหรัฐฯ พยายามจะไม่แสดงตนเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รักษานโยบายเป็นกลางด้วยความหวังในสันติภาพและความมั่นคงในอาณาบริเวณรอบ ๆ และใกล้เคียงดินแดนของสหรัฐฯ สหรัฐฯ เห็นว่า มหาสมุทรแอตแลนติกด้านหนึ่ง และมหาสมุทรแปซิฟิกอีกด้านหนึ่ง เป็นป้อมปราการอุปสรรคตามธรรมชาติ ที่กั้นกลางระหว่างสหรัฐฯ กับชนชาติอื่นที่ถกเถียงสู้รบกัน ในสหรัฐฯ มีประกาศห้ามส่งผลิตภัณฑ์สินค้าและวัตถุดิบไปยังประเทศญี่ปุ่น เป็นการกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นอย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์น้ำมัน เครื่องจักรกล เหล็ก และเหล็กกล้า ซึ่งญี่ปุ่นต้องอาศัยซื้อหาจากภายนอกเป็นจำนวนมาก ญี่ปุ่นถือการกระทำเช่นนั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น จึงได้ประกาศกักกันสินทรัพย์ของสหรัฐฯ ในญี่ปุ่นตอบแทน การค้าระหว่างสหรัฐฯ กับญี่ปุ่นต้องชะงักลงสิ้นเชิง ประธานาธิบดีรูสเวลท์ประกาศใช้หลักการ “ให้ยืมให้เช่า” เพื่อประโยชน์แก่ประเทศจีนอีกประเทศหนึ่ง และสร้างวงปิดล้อมญี่ปุ่นที่เรียกว่า กลุ่ม เอ.ซี.ดี. (รวมอเมริกา อังกฤษ จีน และเนเธอร์แลนด์) ญี่ปุ่นเห็นว่า การจะต่อต้านนโยบายปีบริดของสหรัฐฯ ญี่ปุ่นจะต้องเตรียมกำลังทางทหารไว้ให้พร้อมสรรพ ในการนี้รัฐบาลได้ส่งคณะผู้แทนสันติภาพไปเจรจากับรัฐบาลอเมริกาเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๔ เพื่อหาทางป้องกันสงครามระหว่างสองประเทศ ข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นตอนนั้นมีรวม ๓ ข้อด้วยกัน คือ (๑) ขอให้สหรัฐฯ จัดการเลิกการกักกันสินทรัพย์ญี่ปุ่นเสีย (๒) จัดส่งผลิตภัณฑ์น้ำมันให้แก่ญี่ปุ่นตามเดิม และ (๓) ยุติการช่วยเหลือประเทศจีน ญี่ปุ่นมิได้มุ่งหวังว่า สหรัฐฯ จะยินยอมตามคำเรียกร้องทั้งสามข้อนั้น แต่ญี่ปุ่นต้องการเวลาที่จะวางแผนทางยุทธศาสตร์ให้เรียบร้อยในการจะทำศึกกับสหรัฐฯ ก่อนที่ข้อเสนอสุดท้ายของญี่ปุ่นจะส่งถึงรัฐบาลอเมริกา กำลังทหารญี่ปุ่นได้เข้าจู่โจมตีสถานทัพอเมริกาที่เพิร์ลฮาร์เบอร์ เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๔ และในขณะเดียวกันได้ส่งกำลังทหารรุดหน้าเข้าไปในประเทศไทยหลายต่อหลายจุด เพื่อจะได้ผ่านเข้าไปยังดินแดนมลายู สิงคโปร์ และพม่าพร้อมกัน

OM

วิเทศบายงองไทย

นโยบายต่างประเทศของไทยแต่โบราณกาล มีเป้าหมายจะรักษาเอกราชและ
ความอยู่รอดของประเทศ โดยไม่ประสงค์จะมีส่วนเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในกรณี
พิพาทหรือข้อขัดแย้งระหว่างประเทศใด ๆ ในตอนต้นปี ๒๔๘๒ มีข่าวลือกันว่า
รัฐบาลไทยอันมีหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี อาจจะเข้าร่วมกับ
กระบวนการต่อต้านคอมมิวนิสต์ รัฐบุรุษสำคัญของประเทศ ตั้งแต่พระองค์เจ้า
อาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เจ้าพระยาศรี
ธรรมมาธิเบศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ หลวงประดิษฐมนูธรรม
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรณ ที่ปรึกษา
ราชการต่างประเทศ ต่างปฏิเสธต่อเซอร์โจชาย ครอสบี้ อัครราชทูตอังกฤษประจำ
ประเทศไทยว่า ข่าวลือนั้นไม่เป็นความจริง อย่างไรก็ตามที่อาจจะเป็นไปได้ก็คือ เป็นอุบาย
ของญี่ปุ่นที่ประสงค์จะก่อวุ่นให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้น

อย่างไรก็ดี ชาวที่ว่าประเทศไทยจะสละนโยบายเป็นกลาง และหันไปเข้ากับญี่ปุ่น
ก็ยังคงลือกันหนาหูเรื่อยมา เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๘๒ นาย เจ. เอช. แซ็ปปแมน
อุปทูตอเมริกาประจำกรุงเทพฯ รายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า
กลุ่มทหารนิยมญี่ปุ่นที่ห้อมล้อมนายกรัฐมนตรี หลวงพิบูลสงคราม พยายามจะให้
รัฐบาลเปลี่ยนนโยบาย เพราะเห็นว่า การใช้กำลังเท่านั้นที่จะก่อให้เกิดผลจริงจัง
แม้ในบรรดารัฐมนตรีในคณะรัฐบาลไทยบางคนก็ยังมีคามกริ่งเกรงว่า หลวงพิบูล
สงครามอาจจะหันเข้าข้างญี่ปุ่นในไม่เร็วกี่ช้า อุปทูตจึงแนะนำให้ทางกระทรวงการ
ต่างประเทศอเมริกันยกเรื่องขึ้นปรารภเตือนอัครราชทูตไทยที่กรุงวอชิงตันอีกทาง
หนึ่ง ตอนนั้นนายแฟรนซิส บี. แซร์ (พระยาภิบาลมตรี) ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วย
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน พิจารณาเห็นสมควรที่จะติดต่อกับ
พระยาอภิบาลราชไมตรี อัครราชทูตไทย เป็นการส่วนตัว จึงได้ขอไปพบที่เมือง
ออสเตอร์วิลล์ อันเป็นเมืองพักร้อนในรัฐแมซซาชูเซ็ทส์ เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม
ระหว่างการสนทนา นายแซร์ได้ถือโอกาสเปรยถึงข่าวที่ประเทศไทยจะหันไปเข้าข้าง
ญี่ปุ่นในการศึกกับจีน พระยาอภิบาลราชไมตรีปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง โดยให้ความเห็น
ว่า คนไทยส่วนใหญ่ไม่ไว้วางใจญี่ปุ่น รัฐบาลไทยจะคงรักษาความเป็นกลางต่อไป

พระยาอภิบาลราชไมตรียังได้ให้ตัวอย่างแก่นายแซร์ว่า รัฐบาลไทยได้รับการ ทาบถามจากอังกฤษว่า ถ้ารัฐบาลไทยให้คำมั่นสัญญาว่าจะอยู่ข้างอังกฤษเมื่อเกิด สงคราม รัฐบาลอังกฤษรับจะทำการป้องกันเมืองท่าของไทยจากการคุกคามของ ญี่ปุ่น ทางรัฐบาลไทยบอกปิดข้อเสนอนี้ โดยเห็นว่าจะขัดต่อนโยบายเป็นกลางของ รัฐบาล นายแซร์ขอให้พระยาอภิบาลราชไมตรีส่งโทรเลขเข้ากรุงเทพฯ แจ้งความ วิตกกังวลของนายแซร์ มิใช่ในฐานะผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แต่ในฐานะเพื่อนเก่าแก่ของประเทศไทย มีความสำคัญว่า เอกราชและความผาสุก ของประเทศไทย สำคัญอยู่ที่การรักษาความเป็นกลางโดยเคร่งครัดยิ่งเสียกว่าใน อดีต ถ้านโยบายนี้เกิดเปลี่ยนแปลงไป อาจกระทบกระทั่งถึงเอกราชของ ประเทศไทย ไทยจะเสียประวัติดั้งเดิมได้ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม กระทรวง การต่างประเทศไทยออกคำแถลงเป็นทางการปฏิเสธข่าวไทยจะเปลี่ยนท่าที่เป็น กลาง และยืนยันในมิตรภาพเท่าเทียมกันสำหรับทุกชาติ และเมื่ออังกฤษและฝรั่งเศส ประกาศสงครามต่อเยอรมันในวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๒ ประเทศไทยประกาศความ เป็นกลางทันทีในวันที่ ๕ เดือนเดียวกัน และนายกรัฐมนตรี้ หลวงพิบูลสงคราม ซึ่ง ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วย ได้เสนอแนะแก่ อัครราชทูตอังกฤษว่าน่าจะมีการพิจารณาทำสัญญาไม่รุกรานต่อกันระหว่างไทยกับ อังกฤษและฝรั่งเศส

ตามรายงานลงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๘๒ ถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เซอร์โจชาย ครอสบี้ กล่าวว่า เท่าที่ระดับตรีบ์ฟิงดู นายดอลแบร์ ที่ปรึกษาฝ่ายการ ต่างประเทศของรัฐบาลไทย ไม่สู้จะเห็นด้วยกับข้อดำรินี้สัก เพราะเกรงว่าจะทำให้ ญี่ปุ่นเกิดระแวงสงสัยขึ้นได้ ทางหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เสนอความเห็น ต่อรัฐบาลไทยว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำสัญญาไม่รุกรานกับประเทศอังกฤษ และฝรั่งเศส เพราะการที่ประเทศคู่สงครามในยุโรปปรับู้ และเคารพความเป็นกลาง ของประเทศไทย นับเป็นการคุ้มกันเพียงพอ โดยเฉพาะสำหรับฝรั่งเศสมีสัญญา เคารพอาณาเขตของกันและกันอยู่ก่อนแล้ว

อย่างไรก็ตามในวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๒ นายกรัฐมนตรีได้ขอให้อัครราชทูตอังกฤษและฝรั่งเศสไปพบ และยืนยันบันทึกช่วยจำว่าด้วยการทำสัญญาไม่รุกรานต่อกัน โดยเฉพาะในร่างที่เสนอจะทำกับฝ่ายฝรั่งเศสมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการปรับปรุงเกาะในลำน้ำโขงแทรกเข้าไปด้วย เพราะฝ่ายไทยเห็นว่า ข้อตกลงที่ทำไว้กับฝรั่งเศสเกี่ยวกับเขตแดนด้านแม่น้ำโขง ซึ่งให้ถือเกาะในแม่น้ำโขงทุกเกาะเป็นของฝรั่งเศสนั้น ไม่ยุติธรรมต่อฝ่ายไทยและไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อป้องกันมิให้ญี่ปุ่นระวางในท่าทีของไทย รัฐบาลไทยยินดีที่จะพิจารณาทำความเข้าใจ ทำนองเดียวกันกับฝ่ายญี่ปุ่นด้วย

การเจรจากับประเทศทั้งสามได้ดำเนินกระทั่งวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๓ รัฐบาลไทยได้ลงนามในสัญญาไม่รุกรานกับอังกฤษและฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ และในวันเดียวกันนั้นก็ได้มีการลงนามในสัญญาเคารพบูรณภาพแห่งอาณาเขตต่อกันกับญี่ปุ่นที่กรุงโตเกียว

OC

การเรียกร้องดินแดนคืน

เมื่อกองทัพนาวีเข้ายึดประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ เกิดความหวุ่นเกรงภายในประเทศไทยว่า ญี่ปุ่นอาจจะถือโอกาสเข้ายึดดินแดนเนเธอร์แลนด์อีสต์อินดีส อันมีเกาะชวาและสุมาตราเป็นสำคัญ และเลยยึดสิงคโปร์ของอังกฤษด้วย ภัยสงครามอาจจะใกล้เขตแดนไทยเข้ามา ทางรัฐบาลได้ส่งกำลังทหารไปประจำการทางภาคใต้ เพราะเข้าใจว่าญี่ปุ่นคงจะปฏิบัติการทางภาคนั้น ทางกรุงเทพฯ พุดถึงศูนย์สอดแนมของญี่ปุ่นที่ยะลาอย่างหนาหู ต่อมาเมื่อฝรั่งเศสต้องยอมจำนนต่อเยอรมัน เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๓ โดยรัฐบาลฝรั่งเศสย้ายไปตั้งทำการที่เมืองวีซี ปล่อยกรุงปารีสเป็นเมืองเปิดภายใต้การควบคุมของกองทัพนาวี รัฐบาลไทยยิ่งเกรงอีกว่า ในไม่ช้าฝรั่งเศสอาจจะต้องเสียดินแดนอินโดจีนให้แก่ญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นเริ่มเบนหน้าบ่ามาทางอินโดจีนแล้ว เริ่มด้วยการขอเกมส่งให้รัฐบาลอินโดจีนปิดพรมแดนด้านติดต่อกับประเทศจีน เพื่อมิให้มีการส่งอาวุธยุทธภัณฑ์และสินค้าอื่นจากภายนอกไปให้รัฐบาลจีน ขอเข้าควบคุมเมืองท่าอินโดจีน ตลอดจนขอสิทธิส่งกำลังทหารผ่านอินโดจีน และขอตั้งฐานทัพอากาศในดินแดนอินโดจีน นายกรัฐมนตรีจึงใคร่ขอดินแดนของไทยที่ต้องเสียให้แก่ฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ ๕ กลับคืนให้แก่ไทย อันได้แก่ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง รัฐบาลไทยส่งคณะผู้แทนไปเจรจากับฝรั่งเศสที่อินโดจีน ฝ่ายฝรั่งเศสปฏิเสธไม่ยอมรับพิจารณา รัฐบาลไทยจึงจัดส่งคณะทูตทหาร มีพันเอก หลวงพรหมโยธีเป็นหัวหน้าไปเยือนญี่ปุ่น และอีกคณะหนึ่งมีหลวงสินธุสงครามชัยเป็นหัวหน้าไปยุโรป โดยจะผ่านทางไซบีเรีย การเดินทางไปยุโรปตามเส้นทางปกติกระทำไม่ได้โดยเหตุสงคราม เซอร์โจชยา ครอสบี้ อัครราชทูตอังกฤษ เสนอให้คณะแรกเดินทางไปเยือนดินแดนในอาณานิคมบริติช และคณะที่ ๒ เลยไปเยือนประเทศอังกฤษด้วย ซึ่งหลวงพิบูลสงคราม ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตกลงรับหลักการ วัตถุประสงค์ของการส่งคณะผู้แทนสองคณะนี้ นอกจากจะเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีแล้ว ยังจะเป็นทางให้ไทยได้มีโอกาสแถลงถึงปัญหาเรื่องดินแดนของไทย เพื่อขอความเห็นอกเห็นใจและการสนับสนุนจากต่างประเทศ

ในเวลาใกล้เคียงกันนั้น นายกรัฐมนตรีส่งพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ออกไปราชการลับที่สิงคโปร์ เพื่อเจรจากับพลโท บอนด์ ผู้บัญชาการสูงสุดของกำลังทหารอังกฤษ

ขอให้มีการประสานงานระหว่างกำลังทหารไทยกับกำลังทหารอังกฤษในการป้องกันแหลมมลายู โดยไม่จำเป็นต้องมีการทำสัญญาทางการทูตต่อกัน พันโท ขาบซีแจงว่า หากญี่ปุ่นสามารถเข้ายึดครองอินโดจีนได้แล้ว ก็จะเป็นการง่ายที่จะเข้าโจมตีประเทศไทย โดยลำพังตนเอง ประเทศไทยไม่สามารถสกัดกั้นการรุกรานของญี่ปุ่น และถ้าไทยต้องยอมจำนน มลายูจะต้องรับภาระหนัก ในขณะที่รัฐบาลไทยมีกองทัพเล็กมาก ประกอบด้วย ๖ กองพลเท่านั้น มีอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ทันสมัยพอสมควร แต่ไม่มีทางจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่ตามความจำเป็น นายกรัฐมนตรีมีความปรารถนาจะให้มีการประสานงานระหว่างสองกองทัพ ซึ่งจะทำให้การป้องกันแหลมมลายูมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งนี้กระทำได้โดยทั้งสองฝ่ายส่งนายทหารฝ่ายเสนาธิการออกไปพบปะปรึกษาหารือวางแผนเพื่อประโยชน์ร่วมกันอย่างลับ ๆ ในบริเวณชายแดน เพราะการเจรจาโดยเปิดเผยทางการทูตเกรงจะขัดต่อนโยบายเป็นกลางของรัฐบาลไทย

พลโท บอนด์เห็นด้วยกับสถานการณ์ตามที่พันโท ขาบพรธมนาให้ฟัง หากแต่ยังสงสัยในความจริงใจของฝ่ายไทย เพราะถ้าไทยประสงค์ให้มีการป้องกันร่วมกันจริงแล้ว เหตุใดรัฐบาลไทยจึงเรียกรั้งดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ผู้เป็นพันธมิตรของอังกฤษ แต่ต้องพ่ายแพ้สงครามต่อเยอรมัน พันโท ขาบซีแจงว่า การขอให้มีการปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนนั้น ได้เริ่มการเจรจากันแล้ว ก่อนหน้าที่ฝรั่งเศสจะยอมจำนนต่อฝ่ายเยอรมันเป็นเวลานาน

พลโท บอนด์ยืนยันไม่ยอมให้ความร่วมมือกับรัฐบาลไทยโดยปราศจากการเจรจาทางการทูต พันโท ขาบจึงไปติดต่อกับพลอากาศโท บาร์บิงตัน ผู้บัญชาการทหารอากาศอังกฤษ ซึ่งกล่าวว่า เมื่อพลโท บอนด์มีความเห็นเช่นนั้น พลอากาศโท บาร์บิงตันย่อมจะสั่งการเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะพลโท บอนด์เป็นผู้บังคับบัญชาที่มีอาวุโสกว่า กำลังทหารอากาศอังกฤษก็ใช้จะเข้มแข็งนักไม่ บาร์บิงตันมองเห็นประโยชน์ในการที่จะให้มีการประสานงานระหว่างกองทัพอากาศไทยกับอังกฤษ แต่เมื่อผู้บัญชาการทหารสูงสุดไม่เห็นด้วย ตนก็ไม่อาจจะปฏิบัติอย่างใดได้

เมื่อต้องผิตหวังถึงสองครั้งเช่นนี้ เวลาไปพบพลเรือโท เลย์ตัน ผู้บัญชาการกองทัพเรือประจำทะเลจีน พันโท ขาบจึงได้ละแ่วนที่จะยกเรื่องการประสานงานลับ

ขึ้นพูด พลเรือโท เลย์ตันเองกลับเป็นผู้ปรารภว่า รัฐีกราชนาวิไทยมีอาณาภาพสูงกว่าแต่ก่อน ถ้าสามารถร่วมมือกับกองทัพเรืออังกฤษในทวีปเอเชียได้ จะเป็นกำลังที่แข็งแกร่งพอใช้

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๘๓ นายแกรีนท์ อัครราชทูตอเมริกาประจำประเทศไทย รายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่ามีหลักฐานยืนยันเพิ่มเติมว่า นายกรัฐมนตรี หลวงพิบูลสงครามต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มคณะทหาร ที่ต้องการจะให้ไทยได้ดินแดนที่เสียแก่ฝรั่งเศสคืน แม้จะใช้กำลังก็ตาม และอาจจะปลดนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีที่ไม่เห็นด้วยออกจากคณะรัฐบาลก็ได้ นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถามนายแกรีนท์ว่า จะยินยอมให้รัฐบาลไทยออกคำแถลงการณ์แสดงความเห็นของนายแกรีนท์ที่ว่าควรจะรักษาสถานะดินแดนไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลง และควรดใช้กำลังเพื่อแก้ปัญหาเรื่องดินแดนได้หรือไม่ ซึ่งนายแกรีนท์ได้ตอบว่า คำขอของไทยที่จะออกคำแถลงการณ์เช่นนั้นไม่เป็นไปตามวิธปฏิบัติทางการทูตตามปกติ นายแกรีนท์ได้ขอร้องให้ประธานาธิบดีส่งสาส์นถึงนายกรัฐมนตรีโดยตรง ย้ำในความสำคัญของการรักษาสถานภาพดินแดนไว้ก่อน และขอให้แสดงความดำริที่จะใช้กำลังเพื่อแก้ปัญหาดินแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

ครั้นวันที่ ๓๑ สิงหาคม รัฐบาลฝรั่งเศสภายใต้การนำของจอมพล เปแตง ที่วีซี ได้ทำความตกลงทางการเมืองกับรัฐบาลญี่ปุ่น ยอมรับนับถือความสำคัญของผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในอินโดจีนและยอมเจรจาทำข้อตกลงอีก ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจ และอีกฉบับหนึ่งเกี่ยวกับปัญหาทางทหาร ตามข้อตกลงฉบับแรก ฝรั่งเศสยอมรับสถานะพิเศษของญี่ปุ่นในดินแดนอินโดจีน โดยข้อตกลงทางการเมือง ฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับรู้ผลประโยชน์อันถาวรของฝรั่งเศสในอินโดจีน พร้อมกับการเคารพบูรณภาพของอินโดจีนภายใต้อธิปไตยของฝรั่งเศส

ความตกลงทางการเมืองระหว่างญี่ปุ่นกับฝรั่งเศสที่กระทำกันนี้ เมื่ออ่านประกอบข้อตกลงทางเศรษฐกิจและทางทหารย่อมทำให้รู้สึกได้ว่า อิทธิพลของญี่ปุ่นจะเข้ายึดครองอินโดจีนอย่างสิ้นเชิงในอนาคต ประเทศไทยที่เคยเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส เห็นว่าหากฝรั่งเศสจะต้องสูญเสียดินแดนอินโดจีนให้แก่ญี่ปุ่นแล้ว ก็น่าจะ

พิจารณาคืนดินแดนเดิมของไทยให้แก่ไทยเสียก่อน และเมื่อฝ่ายฝรั่งเศสจะยื่นคำขอ จะให้ใช้บังคับกติกาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยไม่ต้องรอ การแลกเปลี่ยนสัตยาบัน รัฐบาลไทยตอบฝ่ายฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ว่า พร้อมจะสนองความประสงค์ของฝ่ายฝรั่งเศส ถ้าฝรั่งเศสยอมตกลงในหลักการ ๓ ข้อ คือ

๑. ให้เส้นเขตแดนตามลำน้ำโขงเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ โดย ถือร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์

๒. ปรับปรุงเส้นเขตแดนให้เป็นไปตามธรรมชาติ โดยถือแม่น้ำโขงเป็นเขตแดน ระหว่างไทยกับอินโดจีน ตั้งแต่ทิศเหนือมาจดทิศใต้ จนถึงเขตแดนกัมพูชา ให้ฝ่าย ไทยได้รับดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบางและปากเซ

และ ๓. ในกรณีที่หากจะมีการเปลี่ยนแปลงอธิปไตยภายในอินโดจีน ฝ่ายฝรั่งเศส จะคืนอาณาเขตลาวและกัมพูชาให้แก่ไทย

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๓ กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเชิญ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ไปพบ เพื่อแจ้งท่าทีของรัฐบาลอเมริกา เป็นการเตือนให้ทราบด้วยวาจาว่า รัฐบาลอเมริกามีความห่วงใยในชาวที่ทางรัฐบาล ไทยกำลังพิจารณาจะส่งกำลังทหารเข้าไปในอินโดจีนเพื่อเรียกร้องดินแดนคืน ถ้า หากประเทศไทยมีเจตนาที่จะถือเอาประโยชน์จากความอ่อนแอของรัฐบาลฝรั่งเศส ในขณะนั้น และส่งกำลังทหารเข้าไปในอินโดจีน การกระทำเช่นนั้นจะเป็นการ ส่งเสริมให้เกิดการรุกรานอินโดจีนจากทางอื่น อันจะเป็นการขยายขอบเขตของการศึก อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น และจะเป็นอันตรายต่อประเทศไทยเองด้วย ทั้งจะกระทบถึง สัมพันธไมตรีอันดีที่มีระหว่างไทยกับสหรัฐฯ รัฐบาลอเมริกาเคยแจ้งให้รัฐบาลไทย ทราบแล้วว่า ต้องการป้องกันมิให้มีการขยายการศึกษาในเขตแปซิฟิก และเชื่อมั่นว่า การขบปัญหาต่าง ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพึงกระทำด้วยการเจรจาโดย สันติ และไม่พึงอาศัยการบีบบังคับใด ๆ

วันที่ ๑๓ กันยายน สภาผู้แทนราษฎรไทยมีมติเห็นด้วยกับท่าทีของรัฐบาลใน การเจรจากับฝ่ายฝรั่งเศส และในวันเดียวกันนั้น นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วย

ว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้แจ้งข้อเสนอของประเทศไทยให้นายแกร็นท์ อัครราชทูตอเมริกา ทราบ โดยย้ำว่า รัฐบาลไทยไม่ประสงค์จะใช้กำลังในการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส แต่เชื่อว่า ญี่ปุ่นอาจจะเข้าควบคุมรัฐบาลอินโดจีนในไม่ช้า ไทยจึงปรารถนาขอให้ฝรั่งเศสพิจารณาคืนดินแดนของไทยเดิมให้แก่ไทย หวังว่า รัฐบาลอเมริกาคงจะมองเห็นเหตุผล และความจำเป็นของไทย

นายแกร็นท์ยืนยันต่อนายดิเรก ชัยนาม ว่า ในทัศนะของรัฐบาลอเมริกา ควรจะรักษาสถานะทางดินแดนปัจจุบันในอินโดจีนไว้ก่อน เพื่อมิให้ภาวะการณ์ของโลก โดยทั่วไปต้องเลวร้ายลงไปอีก นายแกร็นท์หวังว่า ไทยคงจะช่วยรักษากาวการณ์ดังกล่าวด้วยการงดเว้นไม่ดำเนินการใด ๆ ที่อาจจะกลายเป็นการรุกรานโดยไม่เจตนา หรืออาจจะส่งเสริมสนับสนุนการรุกรานของประเทศที่สาม ประเทศไทยกำลังดำเนินการสร้างสรรค์ภายในอาณาเขตปัจจุบันของไทยได้ผลดีอยู่แล้ว หากจะคิดขยายดินแดนออกไปในภาวะอันไม่เป็นปกติของอินโดจีน จะก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่รัฐบาลและประชาชนชาวไทย การงดเว้นไม่ถือโอกาสของรัฐบาลไทยจะได้รับการแซ่ซ้องสรรเสริญจากบรรดาประเทศที่พยายามแสวงหาทางป้องกันมิให้การขัดกันขยายตัวออกไปในโลก ประเทศไทยจะอยู่ในฐานะที่มั่นคงมากขึ้นเมื่อถึงเวลาที่จะเจรจาปัญหาเรื่องดินแดนภายหลังสงคราม

ต่อมานายแกร็นท์ได้รายงานกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า ได้ทราบจาก อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ว่า เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๘๓ รัฐบาลวิซียินยอมให้ญี่ปุ่นส่งกำลังทหารผ่านดินแดนตอนเหนือของอินโดจีนเพื่อเข้าไปทำการศึกในประเทศจีน ทำให้เห็นว่า สถานะเดิมของอินโดจีนต้องถูกทำลายไปแล้ว เป็นการเพิ่มน้ำหนักให้แก่คำเรียกร้องดินแดนของไทยยิ่งขึ้น และนายกรัฐมนตรีไทยเคยแจ้งต่ออัครราชทูตฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ว่า ญี่ปุ่นจะพยายามจัดให้ไทยได้รับดินแดนคืนจากฝรั่งเศส แต่รัฐบาลไทยเลือกที่จะเจรจาทำความตกลงกับฝรั่งเศสเองมากกว่าที่จะอาศัยญี่ปุ่น

วันที่ ๑๘ กันยายน รัฐบาลวิซียตอบปฏิเสธไม่รับข้อเสนอของรัฐบาลไทยที่จะให้พิจารณาปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน โดยจะขอรับพิจารณาเฉพาะ

ปัญหาเกาะแก่งในแม่น้ำโขงเท่านั้น กระนั้นก็ตาม นายดิเรก ชัยนาม ยังยืนยันต่อ นายแกรีนที่ว่า รัฐบาลไทยยังคงหาทางเจรจาทำการตกลงกับฝรั่งเศสต่อไป

ในวันเดียวกันนั้น เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ แจ้งต่อ นายแกรีนที่ว่า ข้อเรียกร้องดินแดน คินของไทยที่ยื่นต่อรัฐบาลวิซีนั้น มีความสำคัญน้อย เป็นเรื่องที่น่าจะปล่อยให้ไทย เสร็จตกลงกับฝรั่งเศสด้วยตนเอง จะดีกว่าที่ฝ่ายอื่นจะเข้าไปแทรกแซง ทำให้ นายแกรีนที่รู้สึกไม่พอใจที่ฝ่ายอังกฤษจะปลุกตัวไม่สนับสนุนทำที่อันแข็งแรงแห่ง อเมริกา

คณะรัฐมนตรีไทยได้พิจารณาคำตอบของรัฐบาลวิซี ใช้เวลาอภิปรายกันกว่า ๔ ชั่วโมง โดยไม่สามารถจะมีมติชัดเจนอย่างใดได้ นอกจากจะยืนยันอีกว่า ไทยต้องการ จะเจรจากับฝ่ายฝรั่งเศสในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม ภายในประเทศไทยเริ่มมีการเดิน ขบวนเพื่อเรียกร้องดินแดนคินบ้างประปรายแล้ว ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อความต้องการ เสร็จของรัฐบาลไทย อัครราชทูตฝรั่งเศสรายงานไปยังรัฐบาลวิซีว่า สถานการณ์จะ ร้ายแรงยิ่งขึ้น เกรงว่าอาจจะมีการสู้รบระหว่างกันภายในระยะเวลา ๖ สัปดาห์หลัง ฤดูฝน และได้ขอให้นายกรัฐมนตรีไทยเห็นใจในความจำเป็นของฝ่ายฝรั่งเศสบ้าง เพราะถ้าหากฝ่ายฝรั่งเศสผ่อนอินยอมตามข้อเรียกร้องของไทยในอินโดจีน อาจจะ กระทบกระเทือนถึงดินแดนอื่นในจักรวรรดิฝรั่งเศสด้วย ไทยน่าจะยินยอมให้มีการ จัดตั้งคณะกรรมการผสมเพื่อพิจารณาเขตแดนในลำน้ำโขงเกี่ยวกับเกาะบางเกาะ ไปพลางก่อน เพื่อทุเลาการกตัตนจากภายนอกได้

ต้นเดือนตุลาคม ลอร์ดแฮลิแฟกซ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ส่งสาส์นถึงหลวงพิบูลสงคราม ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย ว่า รัฐบาลอังกฤษเห็นควรจะรักษาสถานะเดิมของดินแดนในอินโดจีนไว้ แต่ในกรณี ที่ญี่ปุ่นเข้าควบคุมอินโดจีนทั้งหมด และประเทศไทยมองเห็นความจำเป็นที่จะต้อง ทำความตกลงกับญี่ปุ่นเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของไทยแล้ว รัฐบาลอังกฤษหวังว่า ฝ่ายไทยจะไม่ดำเนินการอย่างใดอันจะขัดต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในภูมิภาคนี้ อาทิ การยินยอมให้ฝ่ายญี่ปุ่นมีฐานทัพอากาศในประเทศไทยที่อาจจะใช้ต่อดินแดน ของอังกฤษ ทั้งนี้ ทำให้นายแกรีนถึงกับปรารถนาต่อเซอร์โจเซฟ ครอสบี้ แสดง

ความไม่เห็นด้วยกับท่าทีของอังกฤษว่า การที่อังกฤษผ่อนเพื่อเอาใจไทยเช่นนั้น จะเป็นการกระตุ้นให้ไทยหันไปหาญี่ปุ่นมากขึ้น เป็นการเตรียมมุนีค็อกแห่งหนึ่ง ซึ่งอังกฤษเองจะเสียใจภายหลัง อังกฤษมีอิทธิพลในไทยมากอยู่แล้ว น่าจะพยายามใช้ประโยชน์จากอิทธิพลนั้น ไม่ควรพูดให้ไทยมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำความตกลงกับญี่ปุ่นเลย และถ้าไทยทำความตกลงกับญี่ปุ่นในปัญหาเรื่องดินแดนทางอินโดจีนแล้ว ก็เป็นที่แน่ว่าญี่ปุ่นจะต้องขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งตอบแทนจากฝ่ายไทย ผลจะกลายเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสามารถเข้าควบคุมประเทศไทยเองในที่สุด จัดตั้งรัฐบาลหุ่นในประเทศไทยขึ้น แล้วการรับรองของนายกรัฐมนตรีพิบูลสงคราม ที่ว่าจะไม่ดำเนินการใด ๆ อันจะกระทบถึงผลประโยชน์ของอังกฤษในภูมิภาค จะมีความหมายอย่างไร อังกฤษควรจะร่วมกับสหรัฐฯ อย่างเข้มแข็งที่จะป้องกันมิให้ไทยต้องตกเข้าไปอยู่ในอิทธิพลของญี่ปุ่นมากกว่า

วันที่ ๔ ตุลาคม ภายหลังที่เข้าพบนายกรัฐมนตรีไทยแล้ว นายแกรีนที่ได้รายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า เข้าใจว่าไทยอาจจะเข้าข้างญี่ปุ่นเพื่อให้ได้ดินแดนอินโดจีนคืน กลุ่มทหารมีอิทธิพลเหนือนายกรัฐมนตรีมากขึ้น เพราะทั้ง ๆ ที่ยืนยันกับนายแกรีนที่ว่า ไทยจะไม่ใช้กำลังเพื่อให้ได้รับดินแดนคืน แต่ความต้องการดินแดนคืนนั้นเป็นความรู้สึกของประชาชนชาวไทย ซึ่งมีการตื่นตัวเดินขบวนกันแล้ว แต่นายแกรีนก็คิดว่า ทั้งนี้มิใช่ความต้องการอันแท้จริงของคนไทย หากเป็นความประสงค์ของกลุ่มปัญญาชนกลุ่มน้อยเท่านั้น

วันที่ ๑๑ ตุลาคม นายแกรีนที่รายงานรัฐบาลอเมริกาอีกว่า ได้ทราบจากทูตฝรั่งเศสว่า ทูตเยอรมันในประเทศไทยแนะนำให้ไทยคงเรียกร้องดินแดนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงต่อรัฐบาลวิซีต่อไป โดยรัฐบาลเยอรมันจะหาทางบีบบังคับให้รัฐบาลยินยอม

วันที่ ๑๔ ตุลาคม รัฐบาลไทยตกลงส่งพันเอก ประยูร ภมรมนตรี เดินทางไปยุโรปเพื่อจัดการเรื่องนักเรียนไทยที่ต้องตกค้างอยู่ในยุโรป จะหาทางให้กลับประเทศไทยหรือไปศึกษาต่อในประเทศอื่น ในขณะเดียวกันได้มอบหมายให้หยั่งฟังท่าทีของเยอรมันและอิตาลีเกี่ยวกับการเรียกร้องดินแดนในอินโดจีนคืนประเทศไทย

วันที่ ๒๐ ตุลาคม นายกรัฐมนตรีกล่าวคำปราศรัยต่อประชาชนชาวไทยทางวิทยุกระจายเสียงอย่างยืดยาว ชี้แจงให้ทราบถึงสาเหตุในการที่ฝ่ายไทยได้เสนอต่อรัฐบาลฝรั่งเศส ขอให้มีการพิจารณาปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน เพื่อให้เป็นไปตามธรรมชาติและความยุติธรรม โดยได้เริ่มตั้งแต่ปี ๒๔๗๙ สมัยที่ไทยเจรจาสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ฝ่ายไทยขอให้มีการพิจารณาปรับปรุงเขตแดนด้วย หากแต่รัฐบาลฝรั่งเศสขอให้รอไว้เจรจากันเมื่อจะทำอนุสัญญาใหม่เกี่ยวกับอินโดจีน แต่แล้วก็มีได้มีการดำเนินการอย่างใด จนกระทั่งก่อนเกิดสงครามในยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ฝ่ายฝรั่งเศสทาบตามจะขอทำสัญญาไม่รุกรานกับประเทศไทยหลายครั้งหลายหน ซึ่งฝ่ายไทยมองไม่เห็นความจำเป็นในด้านนี้ เมื่อสงครามในยุโรปใกล้เข้ามาเต็มที่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาติไทยรักษสันติภาพอย่างแท้จริง รัฐบาลจึงได้ตกลงในหลักการที่จะเจรจาด้วย โดยขอให้รวมการพิจารณาปัญหาเรื่องเส้นเขตแดนเสียด้วย ฝ่ายฝรั่งเศสรับจะปรับปรุงเส้นเขตแดนในลำน้ำโขงโดยจะยึดร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์ ส่วนเส้นเขตแดนช่วงอื่นจะได้พิจารณากันในโอกาสต่อไป รัฐบาลไทยและฝรั่งเศสได้ลงนามในสัญญาไม่รุกรานต่อกัน แต่ฝ่ายฝรั่งเศสยังไม่ยอมให้มีการพิจารณาเรื่องเขตแดนโดยทั่วไป นายกรัฐมนตรีกล่าวด้วยว่า ในการขอให้ปรับปรุงเส้นเขตแดนนี้ รัฐบาลได้รับการสนับสนุนเป็นเอกฉันท์จากมวลชนชาวไทยทุกหมู่ ทุกคณะ ทุกเพศ ทุกวัย ดังจะเห็นได้จากการอาสาสมัครพลีชีพเพื่อชาติ การสละทรัพย์สิน การเดินขบวนเรียกร้องสนับสนุนรัฐบาล โดยรัฐบาลมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องจัดให้มีขึ้นเลย เป็นการปฏิบัติโดยสมัครใจของประชาชนทั่วราชอาณาจักรอย่างไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของชาติไทย แม้พี่น้องชาวไทยที่อยู่ในแคว้นลาวและเขมรก็ได้แสดงความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะได้เห็นความเป็นอิสระของคนไทยส่วนน้อยในเขตนั้น เพราะเมื่อตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ต่างได้รับความทุกข์ยากลำบากจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศสไม่น้อย พี่น้องชาวเอเชียด้วยกันก็ได้สนับสนุนรัฐบาลไทยด้วยความเห็นอกเห็นใจ แม้ชาวฝรั่งเศสที่อยู่ในประเทศไทยบางคนก็ได้ขอรับรองต่อรัฐบาลฝรั่งเศสให้ธำรงความยุติธรรมโดยตกลงตามข้อเสนอของไทยเสีย ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทย

จึงต้องการปรับปรุงเส้นเขตแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศสให้เป็นผลสำเร็จโดยไม่ยอมถอย
หลัง ในตอนท้าย นายกรัฐมนตรียืนยันว่า ฝรั่งเศสคงไม่สามารถปกครองอินโดจีน
ต่อไป พี่น้องชาวไทยในแคว้นเขมร ลาว และญวน ต้องได้อิสราภาพ ต่างชาติต่างจะ
ได้ปกครองตนเอง ปัญหาที่อยู่เพียงว่าจะเป็นที่ใดเท่านั้น ซึ่งทั้งนี้จะช้าหรือเร็ว
ย่อมสุดแล้วแต่เหตุการณ์จะผันแปรไป นายกรัฐมนตรีเตือนประชาชนชาวไทยมิให้
หลวมตัวในการขอคืนแดนด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่กลายเป็นเครื่องมือของผู้ไม่หวังดี
ต่อชาติ

นายแกร็นท์รายงานรัฐบาลว่า คำปราศรัยนี้ส่งกลิ่นไอมาจากกรุงโตเกียว ข้อ
เรียกร้องของไทยที่เสนอต่อรัฐบาลจีนนั้น เป็นเพียงเพื่อเหตุเป้าหมายสำคัญอยู่ที่จะ
ต้องตีอินโดจีนให้แตกสลายให้จงได้ตามแผนการขยายตัวลงใต้ของฝ่ายญี่ปุ่น
ในสายตาของนายกรัฐมนตรีไทยและสมัครพรรคพวกเชื่อกันว่า เยอรมันจะได้
ชัยชนะในสงครามยุโรปอย่างไม่น่าสงสัย อังกฤษจะพ่ายแพ้ สหรัฐฯ จะไม่มีอำนาจ
ในตะวันออกไกล และไม่มีประเทศใดที่จะสามารถเหนี่ยวรั้งการคืบหน้าของ
ฝ่ายญี่ปุ่นได้

ระหว่างนั้นกรณีเหตุชายแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนค่อย ๆ ปะทุขึ้น มีการ
โจมตีซึ่งกันและกันหนาหู การเดินขบวนเรียกร้องดินแดนเพิ่มขึ้น วันที่ ๑๘
พฤศจิกายน นายเนวิลล์ เอ็ม. บัตเลอร์ อุปทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน เข้าพบนาย
แมกแวลล์ เอ็ม. แฮมิลตัน หัวหน้ากองกิจการตะวันออกไกล กระทรวงการต่างประเทศ
อเมริกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน นายบัตเลอร์กล่าวถึงความเชื่อมั่นของ
รัฐบาลอังกฤษว่า ญี่ปุ่นคงจะเข้ายึดจุดบางจุดในอินโดจีนในเร็ววัน และหลังจากนั้น
อาจจะถือโอกาสเข้าโจมตีสิงคโปร์ โดยขอทำความตกลงกับประเทศไทย ขอใช้
ฐานทัพบางแห่งในประเทศไทย จะควรปล่อยให้ฝ่ายไทยเข้ายึดดินแดนบางส่วนใน
อินโดจีนที่เคยเป็นของไทยมาก่อน หรือควรจะขัดขวางไว้โดยอาศัยทำที่อันเข้มแข็ง
ของอังกฤษร่วมกับอเมริกา ถ้าไทยได้ดินแดนคืน ไทยอาจจะขัดขืนญี่ปุ่น และอาจ
จะไม่ยอมให้ญี่ปุ่นมีฐานทัพในประเทศไทยก็ได้ แต่ถ้าอังกฤษและอเมริกาสามารถ
ยับยั้งมิให้ไทยดำเนินการเรียกร้องดินแดนคืนได้สำเร็จ ไทยจะไม่ยินยอมให้ความ

สะดวกแก่ฝ่ายทหารญี่ปุ่น หรือไทยอาจจะให้ก็ได้ รัฐบาลไทยรู้สึกว่ รัฐบาลอเมริกา พุดกับรัฐบาลไทยเข้มงวดเสมือนหนึ่งพุดกับรัฐบาลญี่ปุ่น ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้รุกราน ประเทศอื่นเป็นเวลานานปีแล้ว ส่วนรัฐบาลไทยยังไม่เคย นำที่รัฐบาลอเมริกาจะได้ ใคร่ครวญดูให้ดี นายแฮมิลตันตอบอุปทูตอังกฤษว่า รัฐบาลอเมริกาเคยแจ้งท่าทีของ รัฐบาลอเมริกาให้ฝ่ายไทยทราบหลายหนแล้วว่า ถ้าประเทศไทยใช้วิธีการทหารเพื่อ เรียกร่องดินแดนคืน จะเป็นการช่วยุให้เกิดการรุกรานทางดินแดนในส่วนอื่น ๆ ของ โลก และจะเป็นผลเสียอย่างร้ายแรงแก่ประเทศไทยในภายหลังเอง

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่รัฐบาลอเมริกาโดยการเสนอแนะของทูตอเมริกัน ได้ ดำเนินการบางอย่างเพื่อจูงใจมิให้ไทยใช้กำลังในการเรียกร่องดินแดนคืนจากอินโดจีน รวมตลอดทั้งการยึดเครื่องบินที่รัฐบาลไทยสั่งซื้อจากสหรัฐฯ และได้จ่ายเงินครบถ้วน แล้วไว้เมื่อส่งมาถึงกรุงมนิลา ย่อมก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่รัฐบาลไทย ผลักดันให้ ฝ่ายไทยต้องหันเข้าหาญี่ปุ่น ซึ่งถือโอกาสเสนอขายเครื่องบินรบให้แก่ฝ่ายไทยแทนที่ ถูกยึด เป็นการผูกมิตรให้ไทยจำต้องพึ่งพาอาศัยญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น

เมื่อเหตุการณ์ทางชายแดนรุนแรงขึ้น ถึงกับมีการใช้กำลังเข้าทำการรบหลาย ด้าน รัฐบาลไทยได้สั่งให้พระพิทิตธานุกร อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ย้ายออกไปประจำที่กรุงลิสบอน ปล่อยให้มิข้าราชการชั้นเลขานุการโทไว้ที่กรุงปารีสเพียง คนเดียว และพร้อมกันได้สั่งให้นักเรียนและคนไทยในประเทศฝรั่งเศสเดินทางออกจากดินแดนฝรั่งเศสทุกคน ส่วนนายเลปิซิเอ ทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ถูกรัฐบาล วิซีเรียกตัวกลับ แล้วถูกส่งปลดออกจากราชการ เพราะเห็นว่าทูตเอาใจช่วย ประเทศไทยมากเกินไป ขัดต่อท่าทีของฝ่ายฝรั่งเศสในอินโดจีน รัฐบาลวิซีส่งนายโรเจ การโร มาเป็นผู้รักษาการสถานทูต ซึ่งในขั้นแรกฝ่ายไทยไม่ยอมรับนับถือและไม่ยอม ติดต่อด้วย

วันที่ ๑๐ ธันวาคม นายมัตสุโอกะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ญี่ปุ่น แถลงเป็นการเปิดเผยว่า ญี่ปุ่นจะวางตัวเป็นกลางในข้อพิพาทระหว่างไทยกับ ฝรั่งเศสเกี่ยวกับดินแดนอินโดจีน ฝ่ายอังกฤษเข้าใจว่า ญี่ปุ่นต้องการจะให้ไทยแข็ง พอดที่จะเอาชนะฝรั่งเศสได้ โดยจะช่วยเหลืออาวุธเข้าเสริมกำลังทหารไทย ก่อให้เกิด

ความรู้สึกในฝ่ายไทยที่จะต้องผูกพันกับญี่ปุ่น และเมื่อถึงเวลาที่ญี่ปุ่นจะเข้าโจมตี มลายูหรือพม่า ก็จะได้ใช้อาวุธที่ส่งให้ไทยนั้น และในขณะเดียวกัน อาจจะได้รับ การสนับสนุนจากไทยด้วย

วันที่ ๗ มกราคม ๒๔๘๔ รัฐบาลไทยประกาศสถานะสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศส โดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากฝ่ายฝรั่งเศสล่อลวงล้าอธิปไตยของไทยจนไม่สามารถจะทน นิ่งอยู่ได้ ในตอนนั้นกำลังทหารไทยสามารถเข้ายึดพื้นที่ในอินโดจีนฝรั่งเศสได้เมือง หลวงพระบาง นครจำปาศักดิ์ และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง และกำลังสืบหน้าต่อไป

เมื่อเห็นว่าการศึกระหว่างไทยกับฝรั่งเศสทางชายแดนอินโดจีนมีท่าทีจะลุกลาม เป็นภัยต่อความสงบในภูมิภาค รัฐบาลญี่ปุ่นได้ยื่นมือเข้ามาเป็นคนกลางไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท ทั้งสองฝ่ายตกลงรับข้อเสนอของญี่ปุ่น และส่งคณะผู้แทนไปเจรจา ทำความตกลงพักรบที่ไซ่ง่อน และไปเจรจาสันติภาพที่กรุงโตเกียว การเจรจาพักรบ เริ่มเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ถึงวันที่ ๓๑ ตกลงกันได้ในสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๑. ให้กองทัพของแต่ละฝ่ายถอนไป ๑๐ กิโลเมตร จากที่มั่นอันแท้จริงที่ยึด ได้ไว้ เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๔๘๔ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิด การปะทะกันด้วยกำลังอาวุธก่อนที่จะได้ทำการตกลงเด็ดขาดเพื่อระงับข้อพิพาทนี้ ตามข้อตกลงนี้ ฝ่ายกองทัพไทยคงยึดอยู่ในแนวพอประมาณ คือ เริ่มแต่ด้านไพลิน ขึ้นไปจนถึงแคว้นหลวงพระบางในแนวและจุด ดังนี้

ด้านจันทบุรี บ้านบ่อตั้งสู้ บ้านกุมเรียงกรม จดทิศตะวันตก บ้านดง ๓๐ กิโลเมตร บ้านวังสมัคร ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เมืองศรีโสภณ

ด้านปราจีนบุรี ต่อจากบ้านวังสมัคร คงถือแนวซึ่งกำลังส่วนใหญ่ของกองทัพ บुरพายึดอยู่ระหว่างบ้านสำโรงกันคัลกับบ้านสวายจิก

ด้านบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ จากบ้านสวายจิกตรงไปยังเขตแดนบริเวณ ระลุมเบง ครั้นแล้วแนวตัดตรงไปยังเขตแดนทิศเหนือบ้านอำบล แล้วแนวหักตรงไป บ้านสำโรง (เหนือจกัล) จากบ้านสำโรงไปจดเขตแดนทิศเหนือบ้านอัลลอลองเวง ต่อ จากนั้นแนวขนานกับแนวอัลลอลองเวง-เจียมกะसान ไปจนจดเขตแดนทิศเหนือเจียม กะसान

ด้านอุบลราชธานี จากช่องเปรี๊ยะจำบาก เป็นแนวตรงไปจนมุมป่าโมกข์ ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งขวาลำน้ำโขง จากมุมป่าโมกข์ถือน้ำโขงเป็นเขตจนจดแม่น้ำปุย ถึงในแคว้นหลวงพระบางแล้วถือน้ำปุยเป็นแนวจนจดเขตแดนของเราในจังหวัดน่าน

๒. ในทางทะเล จะมีเส้นแบ่งเขตซึ่งเรือรบของประเทศที่เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายมิอาจล่วงล้ำเข้าไปได้

๓. ในทางอากาศ จะมีเส้นแบ่งเขตซึ่งเครื่องบินทหารของแต่ละฝ่ายมิอาจบินล่วงล้ำเข้าไปได้

๔. การถอยของกองทัพบกของแต่ละฝ่าย จะต้องกระทำให้เสร็จสิ้นภายใน ๗๒ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้ลงนามในข้อตกลงพักรบ

การเจรจาสันติภาพ ณ กรุงโตเกียว เริ่มเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔ ทั้งสองฝ่ายตกลงรับแผนการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น ตกลงลงนามย่อในแผนนั้นเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม และลงนามในอนุสัญญาเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ปีเดียวกัน ยังผลให้ประเทศไทยได้รับดินแดนแคว้นหลวงพระบางฝั่งขวาแม่น้ำโขง แคว้นนครจำปาศักดิ์ และแคว้นเขมรกลับคืน ทางสภาผู้แทนราษฎรได้มีมติให้ความเห็นชอบอนุสัญญากรุงโตเกียวเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๔๘๔

เมื่อทำอนุสัญญาลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ไทยและญี่ปุ่นได้ลงนามในพิธีสารว่าด้วยหลักประกันและความเข้าใจทางการเมืองฉบับหนึ่งมีข้อความสำคัญว่า รัฐบาลญี่ปุ่นให้หลักประกันแก่รัฐบาลไทยในการใช้บังคับอนุสัญญาอย่างเด็ดขาดและไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนรัฐบาลไทยรับจะช่วยรักษาสันติภาพในเอเชียตะวันออก โดยกระชับสัมพันธไมตรีฐานเพื่อนบ้านที่ดีและส่งเสริมเศรษฐกิจสัมพันธ์อันสนิทระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น และรับว่าจะไม่ทำความตกลงหรือความเข้าใจใด ๆ กับประเทศอื่นในทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือการทหาร ที่อาจจะขัดกับญี่ปุ่นโดยตรงหรือโดยปริยาย

โดยผลแห่งความสำเร็จในการได้ดินแดนอื่นจากฝ่ายฝรั่งเศสคราวนั้น ทางกระทรวงกลาโหมได้เสนอขอความดีความชอบให้เลื่อนยศพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นกรณีพิเศษ ขึ้นเป็นพลเอก พลเรือเอก และพลอากาศเอก ซึ่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อันประกอบด้วย พลตรี

พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และพลเอก เจ้าพระยาพิชัยเนทรโยธิน ในพระ
ปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว เห็นสมควรพระราชทาน
ยศจอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศให้พลตรี หลวงพิบูลสงคราม เพื่อเป็น
เกียรติศักดิ์แก่กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ตั้งแต่วันที่ ๒๘
กรกฎาคม ๒๔๘๔ และในวันเดียวกันนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์ กับเครื่องราช-
อิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้าฯ พร้อมด้วยสร้อยทองคำให้แก่จอมพล หลวงพิบูล
สงครามด้วย

รัฐบาลอเมริกาไม่ได้ดำเนินมาตรการใด ๆ ที่จะถือว่าการโอนดินแดนนั้นไม่
สมบูรณ์ จนกระทั่งวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๘๗ คณะกรรมการโครงการหลังสงคราม
จึงได้กำหนดว่า การโอนดินแดนโดยอาศัยญี่ปุ่นไม่สมบูรณ์

เกี่ยวกับการเรียกร้องดินแดนเดิมของไทยคืนนี้ เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๘๔
เซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ ได้มีรายงานลับถึงนายแอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศอังกฤษ ให้ภูมิหลังไว้ว่า กระบวนการเรียกร้องดินแดนคืนในประเทศไทย
พอแบ่งออกได้เป็น ๒ สาย สายหนึ่ง ได้แก่ พวกที่ต้องการจะได้ดินแดนที่ประเทศไทย
ต้องสูญเสียให้แก่ฝ่ายฝรั่งเศส ด้วยการที่ฝรั่งเศสใช้อำนาจบังคับเอาในระยะเวลาประมาณ
๕๐ ปีที่ล่วงแล้วมา อีกสายหนึ่งมุ่งถึงดินแดนที่ประเทศไทยโอนให้แก่ฝ่ายอังกฤษโดย
สนธิสัญญาปี ๒๔๕๒ การเรียกร้องทั้งสองสายนี้มีความเข้มข้นต่างกันมาก รัฐเกดาร์
ปะลิส กลันตัน และตรังกานู ไม่เคยถือเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยเลย
หากเป็นเพียงประเทศราชที่ส่งบรรณาการประจำปีมาให้ราชสำนักไทยเท่านั้น
ปวงชนที่พำนักอาศัยอยู่ก็ล้วนนับถือศาสนาอิสลาม ต่างกับชาวไทยที่นับถือพุทธ
ศาสนา แตกต่างกันทั้งในด้านเชื้อชาติและภาษาอีกด้วย นอกจากนั้น การโอนอธิปไตย
ในปี ๒๔๕๒ เป็นไปด้วยความสมัครใจของรัฐบาลไทย เพื่อแลกกับการสละ
สิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่คนชาติบริติชเสวยอยู่ในประเทศไทยตามสัญญาสมัย
ก่อน การทำความตกลงปี ๒๔๕๒ ไม่มีสัญญาณแห่งการขู่เชิญบังคับแต่อย่างใด
ฉะนั้น กรณีจึงต่างกับขบวนการเรียกร้องดินแดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส

เซอร์โจซายกล่าวต่อไปว่า ขบวนการเรียกร้องดินแดนของไทยเพิ่งจะเริ่มไหวตัวขึ้นเมื่อปี ๒๔๗๘ โดยกระทรวงกลาโหมไทยพิมพ์แผนที่แสดงบรรดาดินแดนที่ประเทศไทยเคยเสียให้แก่ฝรั่งเศสและอังกฤษ ทั้งทูตอังกฤษและอุปทูตฝรั่งเศสในตอนนั้นได้ทำการประท้วงอย่างหนักแน่น ทางกระทรวงกลาโหมแก้ตัวว่า เจตนาทำเพียงเพื่อประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยเท่านั้น แล้วแผนที่เหล่านั้นก็อันตรธานหายไป มาปรากฏออกเวียนแจกใหม่เมื่อมีการยุ้งให้เรียกร้องดินแดนทางอินโดจีนคืนภายหลังที่ประเทศฝรั่งเศสต้องพ่ายแพ้สงครามในยุโรป นายกรัฐมนตรีไทยได้ยืนยันต่อเซอร์โจซายหลายครั้งหลายหนว่า ไม่มีเจตนาที่จะเรียกร้องสิทธิที่ประเทศไทยได้ให้แก่ฝ่ายอังกฤษเมื่อปี ๒๔๕๒ เกี่ยวกับรัฐมลายูทั้ง ๔ เพราะความแตกต่างระหว่างทั้งสองฝ่ายมีมากมาย เซอร์โจซายเชื่อในคำรับรองของนายกรัฐมนตรี เพราะคงไม่อยากจะให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับฝ่ายอังกฤษในขณะที่กำลังต้องยุ่งยากกับฝ่ายฝรั่งเศสอยู่ นายกรัฐมนตรีแจ้งด้วยว่า ได้สอดส่องมิให้การโจมตีฝรั่งเศสในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ไทยขยายตัวไปถึงดินแดนในมลายู ต่อมา ทางกรมการค้าไทยภายใต้ นายวินช ปานะนนท์ ผู้นิยามญี่ปุ่น ได้พิมพ์แผนที่ทำนองเดียวกันอีก อ้างว่าเป็นแผนที่แสดงสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ออกจำหน่ายฉบับละ ๑๐ สตางค์ เซอร์โจซายได้ประท้วงอย่างรุนแรงต่อนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งชี้แจงว่า การพิมพ์แผนที่นั้นออกจำหน่าย รัฐบาลไม่ได้ทราบและให้ความยินยอมแต่อย่างใด นายกรัฐมนตรีมีความไม่พอใจเป็นอย่างมาก ได้สั่งให้ระงับการจำหน่าย ก่อนที่ทูตจะยกเรื่องขึ้นพูดเสียอีก นายกรัฐมนตรีเองก็ได้ยื่นข้อความนี้ต่อเซอร์โจซาย และต่อมานายดิเรก ชัยนาม ได้มีหนังสือยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษร

เซอร์โจซายกล่าวในรายงานฉบับนั้นต่อไปว่า หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณที่ปรึกษาการต่างประเทศของรัฐบาลไทย ยืนยันต่อทูตว่า ไม่มีผู้ใดในคณะรัฐบาลไทยจะคิดถึงการที่จะให้อังกฤษคืนดินแดนให้แก่ประเทศไทยเลย แต่ก็ยอมรับว่า อาจมีบุคคลบางคนคำนึงถึงเรื่องนี้ เซอร์โจซายเข้าใจว่า คนหนึ่งที่อาจจะคิดถึง ได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยในขณะ

รัฐบาลไทยด้วย แม้จะมีได้เป็นผู้คิดจัดพิมพ์ขึ้นเอง หลวงวิจิตรวาทการก็คงยินดีใน การที่มีแผนที่เช่นนั้นพิมพ์ออกโฆษณา สำนักข่าวโคมเม็จากกรุงโตเกียวถือโอกาส ตั้งเป็นปัญหาขึ้นว่า อังกฤษจะยินยอมคืนดินแดนเดิมของประเทศไทยให้แก่ไทยหรือไม่ และต่อมาได้ออกข่าวการให้สัมภาษณ์ของนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๔๘๓ ตอบคำถามของนักหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นว่า ในปัจจุบันไทยไม่แสวงหาการเรียก คืนดินแดนจากฝ่ายอังกฤษ

เซอร์โจชวยสรูปในตอนท้ายของรายงานว่า ขบวนการเรียกร้องดินแดนคืน ในส่วนที่เกี่ยวกับอังกฤษ แม้จะยังไม่มีความสำคัญในตัวเองและในจำนวนของผู้ที่ เห็นด้วย แต่อังกฤษย่อมไม่อาจจะหลับหูหลับตาได้ เพราะเมื่อโอกาสเอื้ออำนวย ญี่ปุ่นก็คงจะใช้เป็นอาวุธต่อฝ่ายอังกฤษอย่างไม่น่าสงสัย ความอยากได้ของไทย อาจจะขยายตัวออกไปอย่างไม่น่าเชื่อ อังกฤษจะอยู่ในฐานะที่ยากลำบาก หากญี่ปุ่น ประสบความสำเร็จในการปลุกปั่นให้ประชาชนชาวไทยมองเห็นความเป็นไปได้ของ จักรวรรดิไทย ที่เริ่มจากประเทศจีนในตอนเหนือเรื่อยลงไปถึงเกาะบิริงหรือใต้ ยิ่งกว่านั้นตามความเพ้อฝันของหลวงวิจิตรวาทการ

ข้าพเจ้าใคร่จะขอเปิดวงเล็บในตอนนี้อ่า เมื่อรัฐบาลไทยตกลงรับการเสนอ โกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นในกรณีข้อพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เซอร์โจชวย ครอสบี้ ถือ เป็นการล้มเหลวแห่งการดำเนินงานของท่านในประเทศไทย ท่านได้มีหนังสือลงวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔ ถึงเซอร์อเล็กซานเดอร์ คาโดเกิล ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษ ขอลาออกจากตำแหน่งทูตอังกฤษประจำประเทศไทย โดยท่านได้เริ่ม หนังสือฉบับนั้นว่า แม้เหตุการณ์จะคลี่คลายไปเช่นนั้นก็ตาม ท่านยังคงเชื่อมั่น ว่า อังกฤษจำต้องดำเนินนโยบายฉันมิตรกับประเทศไทยต่อไป เพื่อป้องกันมิให้ ประเทศไทยกลายเป็นนิคมญี่ปุ่นเต็มตัว ทั้งนี้ เป็นนโยบายที่ถูกต้อง แต่อาจจะต้อง เพิ่มความระแวงระวังมากยิ่งขึ้น ไม่หลงเชื่อในสิ่งใด ๆ จนเกินไป ท่านเห็นว่า ถึง เวลาแล้วที่อังกฤษควรจะมีทูตใหม่มาทำหน้าที่แทนท่าน ซึ่งจะอยู่ในความผูกมัด ของสายสัมพันธ์อันยืนนานกับคนไทยอย่างท่าน ทูตใหม่จะสามารถมองเห็นแนวป่า พนาสัณธ์ มิใช่จะจดจ้องเพ่งแต่ต้นไม้แต่ละต้น จะสามารถวางตนให้เห็นห่างจาก

เหตุการณ์ และมีท่าทีอันเข้มแข็งขึ้นต่อคนไทยมากกว่าท่าน เซอร์โจซายปรารถนา
ไปว่า ท่านก็ใกล้จะครบเกษียณอายุทางราชการอยู่แล้ว เพื่อประโยชน์ส่วนตัวและ
ประโยชน์ส่วนรวม ท่านควรจะพ้นตำแหน่งอัครราชทูตประจำกรุงเทพฯ ก่อนที่
อัครราชทูตญี่ปุ่นจะได้รับเลื่อนขั้นเป็นเอกอัครราชทูต ข้ามหน้าท่านไปในฐานะ
คณบดีคณะทูต ทูตใหม่จะมีอาวุโสต่ำกว่าทูตญี่ปุ่น จะกระอักกระอ่วนน้อยกว่าท่าน
เมื่อญี่ปุ่นยกฐานะผู้แทนในเร็ววัน อนึ่ง การที่ท่านต้องจากไปจะทำให้รัฐบาลไทย
เกิดความยับยั้งชั่งใจ ตระหนักในภัยที่กำลังวิ่งเข้ามาหา เซอร์โจซายเน้นขอให้
ปลัดกระทรวงอย่าได้คิดไปว่า ท่านเป็นคนขี้แพ้ หรือต้องการจะหลบหนีภารกิจ
ที่ง่ายน้อยกว่าแต่ก่อน ท่านยังคงพร้อมที่จะรับใช้รัฐบาลอังกฤษตามแต่ที่รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศจะมอบหมายให้

ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษใช้เวลาพิจารณาคำขอของเซอร์โจซายนาน
พอสมควร ปลัดกระทรวงมีโทรเลขของวันที่ ๑ มีนาคม ตอบว่า กระทรวงการ
ต่างประเทศเห็นด้วยกับทูตว่า รัฐบาลอังกฤษจะต้องรักษานโยบายเป็นมิตรกับไทย
ต่อไปมากที่สุดที่จะกระทำได้ ด้วยเหตุนี้เอง นอกจากจะไม่มีผู้ใดสามารถเจริญรอย
ตามนี้ดีกว่าเซอร์โจซายแล้ว ถ้าหากโยกย้ายทูตในขณะนั้นจะทำให้เกิดความเข้าใจ
ว่า อังกฤษจะเปลี่ยนนโยบายเป็นมิตรต่อไทย หรือมิฉะนั้นก็หมายความว่ารัฐบาล
ไม่ไว้วางใจทูตเสียแล้ว ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ไม่เป็นความจริงและจะมีแต่ผลเสีย ฉะนั้น
จึงขอให้เซอร์โจซายอย่าได้ติดตามเรื่องนี้ต่อไปอย่างน้อยก็อีก ๖ เดือน

๐๕

การรักษาความเป็นกลาง
ของประเทศไทย

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้มอบสาส์นจากนายกรัฐมนตรีถึงรัฐบาลอังกฤษ มีความสำคัญดังต่อไปนี้

(๑) ประเทศไทยจะคงรักษาความเป็นกลางไว้ และถือเอกราชของชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไทยมีนโยบายเป็นมิตรกับทั้งอังกฤษและญี่ปุ่น และถึงอย่างไรก็ไม่เข้าข้างญี่ปุ่นเป็นอันขาด

(๒) ประเทศไทยมิได้ทำความตกลงทางทหารพิเศษกับญี่ปุ่น เพราะการกระทำเช่นนั้นจะขัดต่อความเป็นกลางของไทย

(๓) ในการรื้อรางไว้ซึ่งความเป็นกลางและเอกราช ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องได้เงินและอาวุธยุทธภัณฑ์

(๔) รัฐบาลอเมริกาเข้าใจความเป็นอยู่ของประเทศไทยผิด และญี่ปุ่นยอมฟังพอใจในข้อนี้

(๕) ประเทศไทยต้องการกู้เงินจากอังกฤษหรือสหรัฐฯ ต้องการซื้ออาวุธยุทธภัณฑ์จากอังกฤษหรือสหรัฐฯ (ไม่มากนัก) และต้องการน้ำมัน ถ้าความต้องการเหล่านี้เป็นอันสนองได้ อังกฤษและสหรัฐฯ จะกำจิตใจทหารไทยไว้ และเป็นเครื่องได้ประโยชน์นิยมญี่ปุ่นซึ่งแพร่กระจายอยู่ในกลุ่มทหาร สืบเนื่องจากการที่ญี่ปุ่นจัดอาวุธให้แก่ประเทศไทย นายกรัฐมนตรีจะขอบคุณมาก หากรัฐบาลอังกฤษสามารถทำให้รัฐบาลอเมริกาเข้าอกเข้าใจประเทศไทยดีขึ้น นายกรัฐมนตรีไม่ต้องการทาบตามรัฐบาลอเมริกาโดยตรง และจะไม่ทาบตามทูตอเมริกาที่กรุงเทพฯ

(๖) นายกรัฐมนตรีถือว่า ฝ่ายอังกฤษดำเนินนโยบายคอยแต่รับต่อญี่ปุ่นมากเกินไป อยากทราบว่า เหตุใดอังกฤษจึงไม่คิดจะรุกบ้างด้วยการเพิ่มกำลังทัพเรือรักษาแนวชายฝั่งของกลันตัน นายกรัฐมนตรีแนะนำให้อังกฤษเพิ่มกำลังทหารบกและทหารอากาศในมลายูและพม่าบริเวณที่ติดต่อกับไทย แต่ก็ไม่ควรขีดดินแดนไทยนัก เพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระทบกันและการเข้าใจผิดกับกำลังทหารของรัฐบาลไทย นายกรัฐมนตรีต้องการให้คงการแลกเปลี่ยนข่าวสารเกี่ยวกับกำลังทหารในบริเวณชายแดนระหว่างไทยกับอังกฤษต่อไป

(๓) ประเทศไทยจะไม่ขัดขวางคนฝรั่งเศสเสรีจากอินโดจีนที่ประสงค์จะเดินทางไปสิงคโปร์

(๔) ประชาชนชาวไทยเกิดความตื่นตัวในปัญหาดินแดนที่ต้องสูญเสียในอินโดจีน และต้องการจะเอาคืนให้ได้

(๕) ประเทศไทยจะต่อต้านญี่ปุ่นด้วยกำลังหากมีการล่วงละเมิดความเป็นกลางของไทย

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ ได้ไปพบและสนทนากับ นายกรัฐมนตรีไทยตามคำสั่งของรัฐบาล และรายงานกระทรวงการต่างประเทศเพิ่มเติมว่า นายกรัฐมนตรียืนยันจะรักษาความเป็นกลางของประเทศไทยไว้ แต่ไม่อาจให้หลักประกันว่า ถ้าญี่ปุ่นเข้าโจมตีมลายูหรือพม่าโดยผ่านประเทศไทยแล้ว ไทยจะสามารถขัดขวางญี่ปุ่นด้วยกำลังทหารได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์โดยทั่วไป ถ้าประเทศไทยไม่ได้รับความช่วยเหลือ การขัดขืนญี่ปุ่นจะเท่ากับทำลายตนเอง ทำให้ของสหรัฐฯ มีความสำคัญในการนี้ นายกรัฐมนตรีไม่เชื่อว่า สหรัฐฯ จะทำสงครามกับญี่ปุ่น แม้นายกรัฐมนตรีจะไม่กล่าวอย่างชัดแจ้ง เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ เชื่อว่า นายกรัฐมนตรีรวมถึงการที่ฝ่ายอังกฤษไม่ให้คำมั่นสัญญาจะช่วยประเทศไทยด้วย เมื่อทูตอังกฤษแสดงความหวังว่า ไทยคงจะไม่เข้าร่วมกับญี่ปุ่นเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษ นายกรัฐมนตรีตอบว่า ประเทศไทยจะไม่สามารถกระทำเช่นนั้น แต่อาจจะต้องแสดงบทบาทอย่างเด่นชัดในสงครามยุโรปก็ได้ เซอร์โจเซฟถามว่า ในกรณีเช่นนั้น นายกรัฐมนตรีมีดำริจะจัดการอย่างใดกับอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ไทยซื้อจากญี่ปุ่น และจะยินยอมให้ญี่ปุ่นใช้ฐานทัพในประเทศหรือไม่ นายกรัฐมนตรีตอบว่า จะพยายามทุกวิถีทางที่จะทำลายอาวุธยุทธภัณฑ์เหล่านั้น ก่อนที่ญี่ปุ่นจะยึดเอา สำหรับฐานทัพ นายกรัฐมนตรีกล่าวว่า ประเทศไทยไม่มีสนามบินสักแห่งเดียวที่จะให้เครื่องบินทิ้งระเบิดขนาดหนักบินขึ้นลงได้ สนามบินไทยล้วนแต่เล็ก ๆ และมีทางวิ่งสั้นทั้งนั้น ญี่ปุ่นจะต้องเตรียมสร้างสนามบินของตนเองในประเทศไทยให้เพียงพอ ซึ่งต้องใช้เวลา แต่ประเทศญี่ปุ่นไม่มีเวลามาก ถ้าญี่ปุ่นจะเอาชนะสงคราม ญี่ปุ่นจะต้องชนะอังกฤษโดยเร็ว ฐานทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเสื่อมทรามอย่างเกือบสิ้นหวังอยู่แล้ว ยิ่ง

นานวันยิ่งเลวร้ายลงไปอีก ถ้าสหรัฐฯ ตัดการให้วีซ่าที่สำคัญ ๆ แก่ญี่ปุ่น ในทำนองเดียวกัน ฐานทัพเรือที่สัตหีบก็ไม่สู้จะมีความหมายเท่าใดนัก เปิดรับได้แต่เรือขนาดเล็ก เมื่อทูตอังกฤษออกความเห็น ว่า ถ้าญี่ปุ่นโจมตีอังกฤษโดยผ่านประเทศไทย อังกฤษอาจจำต้องต่อต้านญี่ปุ่นบนพื้นแผ่นดินไทย นายกรัฐมนตรีแสดงความเข้าใจในความจำเป็นดังกล่าว และจะไม่ดำเนินิตีเยียนอังกฤษในการนี้

ทูตอังกฤษถามต่อไปว่า เหตุใดไทยจึงสั่งซื้ออาวุธจากญี่ปุ่น ญี่ปุ่นคงไม่ยินยอมขายให้ ถ้าคิดว่าเป็นหนึ่งข้างหน้าอาวุธเหล่านั้นจะถูกนำมาใช้ต่อต้านญี่ปุ่น นายกรัฐมนตรีตอบว่า ญี่ปุ่นมิได้ขายวัสดุสงครามให้แก่ไทยมากมายอย่างที่อังกฤษคิด ไทยสั่งซื้อรถถังขนาด ๗ ตัน ไว้ ๕๐ คัน เพิ่งได้รับเพียง ๙ คัน เครื่องบินหรือญี่ปุ่นก็ส่งให้ล่าช้าไม่ทันความต้องการ ญี่ปุ่นกล่าวว่า ไทยจะนำอาวุธที่ซื้อไปใช้แก่อินโดจีน ไทยต้องการอาวุธเพื่อปกป้องความเป็นกลางของประเทศ สาเหตุที่มีการสั่งซื้ออาวุธมากขึ้นในขณะที่ชาติกำลังตื่นตัวอย่างมาก ก็เพราะทางกระทรวงการคลังอนุมัติเงินสะดวกขึ้น นายกรัฐมนตรียืนยันว่า ยังต้องการสั่งซื้ออาวุธอังกฤษและสหรัฐฯ อยู่ ทั้งนี้เพื่อแสดงว่า ไทยไม่เลือกซื้อเฉพาะจากญี่ปุ่นเท่านั้น

นายกรัฐมนตรีแจ้งต่อทูตอังกฤษว่า ขณะนั้นมีความหวั่นเกรงของปวงชนคนไทยทางภาคใต้ที่ทราบ ว่า อังกฤษกำลังส่งทหารเข้ามาเพิ่มเติมในมลายู และหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นพยายามปลุกปั่นกระพือให้เป็นเรื่องใหญ่ นายกรัฐมนตรีเองไม่มีความวิตกกังวลแต่อย่างใด เพราะตระหนักในเหตุผลดี ไม่เคยคิดว่า อังกฤษประสงค์จะคุกคามไทย ในตอนท้ายนายกรัฐมนตรียืนยันหนักแน่นต่อทูตอังกฤษว่า ท่านมิได้นิยามญี่ปุ่นอย่างที่มีคนพยายามจะให้เข้าใจ ท่านไม่เห็นด้วยกับการที่ญี่ปุ่นจะเรียกร้องสิทธิเป็นผู้นำในเอเชีย ญี่ปุ่นเป็นชาติเจ้าเล่ห์พยายามเบ่งตน และไม่มิมิตรแท้สักประเทศหนึ่งในโลกนี้

ในโทรเลขอีกฉบับหนึ่งที่ส่งก่อนรายงานฉบับที่กล่าวมานี้ ๑ สัปดาห์ เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ ได้วาดภาพนายกรัฐมนตรียุโรปว่า เป็นบุคคลที่เข้าใจลึกซึ้งถึงมั่งกรญี่ปุ่นเต็มที่ จนรู้สึกกลมปรารถนของมั่งกรบนใบหน้าแล้ว จึงเกิดความหวาดกลัว นอกจากอุปนิสัยที่เอาแนบไม่ได้แล้ว ยังมีลักษณะประจำของรัฐบาลไทยอีก ๒ ประการ คือ ประการ

ที่หนึ่ง ไม่อยากจะวินิจฉัยเรื่องใดในให้เด็ดขาดลงไป และประการที่สอง ลังเลไม่ยอมตัดสินใจเข้าข้างใดจนกว่าตระหนักแล้วว่าฝ่ายใดจะชนะ นายกรัฐมนตรียิ่งเหยียบเรือสองแคมอยู่ระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น เท่าข้างหนึ่งอยู่ในค่ายอังกฤษ อีกข้างหนึ่งในค่ายญี่ปุ่น ทูตอังกฤษยังไม่เชื่อว่า เท่าทั้งสองข้างนั้นจะเข้าไปรวมอยู่ในค่ายญี่ปุ่นแต่เพียงค่ายเดียว

ภายในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเอง เจ้าหน้าที่ที่เห็นด้วยกับเซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ ว่านายกรัฐมนตรีไทยจมอยู่ในห้วงความไม่แน่นอน กลัวอำนาจโจมตีของญี่ปุ่นก็กลัว แต่ก็ไม่เชื่อว่า ญี่ปุ่นจะสามารถเอาชนะอังกฤษและสหรัฐฯ ได้ในที่สุด ทำให้ต้องแกว่งไปแกว่งมาอยู่เนืองนิจ รอวันที่จะต้องตัดสินใจอยู่ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ญี่ปุ่นระวางนายกรัฐมนตรีไม่น้อยกว่าอังกฤษระวาง เท่าที่สัดบัพทั้งหมัดแล้ว พอสรุปได้ว่า นายกรัฐมนตรีเชื่อว่า เอกราชของประเทศไทยจะเป็นอันรักษาไว้ได้ก็ต่อเมื่อมีการแสดงออกชัดเจนว่า สหรัฐฯ และอังกฤษจะดำเนินมาตรการจริงจังเพื่อคุ้มครองเอกราชของประเทศไทยด้วยการขัดขวางการก้าวหน้าของญี่ปุ่น ในความรู้สึกของฝ่ายอังกฤษยังไม่มีสัญญาณใดที่จะสื่อให้เห็นว่า สหรัฐฯ จะดำเนินมาตรการนั้น เท่าที่อังกฤษจะกระทำได้ก็คือ รวบรวมข่าวสารต่าง ๆ พร้อมด้วยข้อคิดของอังกฤษเสนอให้สหรัฐฯ ทราบ และขอร้องให้สหรัฐฯ ประกาศเปิดเผยว่า จะดำเนินการบีบบังคับญี่ปุ่นทางเศรษฐกิจ เป็นการโต้ตอบการละเมิดอธิปไตยของประเทศไทย และขอให้ร่วมมือโดยใกล้ชิดกับอังกฤษในการช่วยประเทศไทยด้านการเงินและการอาวุธยุทธภัณฑ์

ความห่วงใยของอังกฤษอีกประการหนึ่งได้แสดงออกในโทรเลขที่กระทรวงการต่างประเทศมีถึงลอร์ดเฮลลิแฟกซ์ ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตประจำกรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๔๘๔ สรุปผลของอนุสัญญากรุงโตเกียวระหว่างไทยกับฝรั่งเศสว่า เป็นผลเสียแก่ฝ่ายฝรั่งเศสยิ่งกว่า ถ้าหากฝรั่งเศสจะยอมเจรจาโดยตรงกับประเทศไทยในระยะแรกของกรณีพิพาท และในเวลาเดียวกัน เป็นผลดีทำความพอใจให้แก่ฝ่ายไทย แม้จะยังไม่เป็นไปตามความปรารถนาอย่างเต็มที่ของไทย ญี่ปุ่นยังมีได้ตั้งข้อเรียกร้องสมนาคุณต่อประเทศไทยแต่อย่างใด ถึงกระนั้นก็ตาม ถ้าไทยต้องตกอยู่ในอิทธิพลของญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นอยู่ในฐานะที่จะเรียกร้องอย่าง

ได้จากไทยก็ได้ในภายหลัง การที่ญี่ปุ่นทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาทสำเร็จ และในฐานะเป็นผู้ประกันข้อตกลงนั้น ญี่ปุ่นอาจส่งกองกำลังทหารเรือไปประจำในน่านน้ำอินโดจีนและไทยได้ อาจมีกำลังทหารบกตั้งอยู่ในตอนใต้ของอินโดจีน เพื่อเป็นการตอบแทนการใกล้เคียงของญี่ปุ่น ทั้งไทยและอินโดจีนรับที่จะไม่ทำความตกลงหรือความเข้าใจใด ๆ ที่จะมีการร่วมมือทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม แลกการณร่วมที่ได้ ออกเมื่อทำอนุสัญญากรุงโตเกียว กล่าวถึงข้อตกลงที่จะกระทำกันภายหลังเพื่อชำระไว้ซึ่งสันติภาพในมหาเอเชียบูรพา และเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันใกล้ชิดเป็นพิเศษระหว่างญี่ปุ่นกับไทยและระหว่างญี่ปุ่นกับฝรั่งเศส ทั้งหลายเหล่านี้ย่อมเป็นสักขีพยานแห่งการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นและเปิดทางให้มีการค่อย ๆ กลืนอินโดจีนและไทยเป็นที่แน่นอนว่า ญี่ปุ่นจะบีบคั้นให้ฝรั่งเศสยอมทำสัญญาซึ่งได้เริ่มเจรจากันมาหลายเดือนแล้ว ไปในทางที่จะให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศญี่ปุ่นในอินโดจีน อันจะเป็นผลได้ทางอ้อมแก่ประเทศเยอรมันด้วย สำหรับประเทศไทย ญี่ปุ่นคงจะคาดคั้นเอาดีบุกและยาง ซึ่งส่วนหนึ่งจะส่งไปให้เยอรมัน ยิ่งกว่านั้นญี่ปุ่นอาจจะยุยงให้ประเทศไทยเรียกร้องดินแดนจากอังกฤษต่อไป ฝรั่งเศสไม่พอใจในอนุสัญญาที่กรุงโตเกียวอยู่แล้ว ความไม่สงบอาจเกิดขึ้นได้ เปิดทางให้ญี่ปุ่นสามารถทำการแทรกแซงในภายหลัง โดยเสนอให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทย แลกเปลี่ยนกับความสะดวกทางทหารที่ต้องการจากประเทศไทย ทางด้านอินโดจีนนั้น ไม่มีทางที่อังกฤษจะดำเนินมาตรการที่มีผลได้ เหลือแต่ด้านประเทศไทย ซึ่งมีปัญหาทางนโยบายที่จะต้องวินิจฉัย ประเทศไทยยังไม่ตระหนักถึงขอบเขตของภัยในอนาคตต่ออย่างเต็มที่ และยังไม่เห็นว่าต้องตกอยู่ข้างญี่ปุ่นเต็มตัว จึงยังมีทางที่พอจะดำเนินการได้ และการดำเนินการนี้เกิดจากเหตุผลทั้งทางเศรษฐกิจและทางยุทธศาสตร์ ในทางเศรษฐกิจจะป้องกันมิให้สูญเสียบ่อเกิดยางและดีบุกให้แก่ฝ่ายอักษะ และในทางยุทธศาสตร์จะป้องกันการที่ญี่ปุ่นจะโอบล้อมมลายูไว้ ถ้าญี่ปุ่นมีกำลังอยู่ในอ่าวไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณคอคอตกกระ การป้องกันสิ่งคปรโย่มจะยากลำบากขึ้นเป็นอย่างมาก

ในวันเดียวกันนั้น รัฐบาลอังกฤษได้มีโทรเลขอีกฉบับหนึ่งสั่งให้ลอร์ดแฮลิแฟกซ์ เสนอบันท์ที่ช่วยจำต่อฝ่ายอเมริกัน แสดงความคิดเห็นและความหวังใจของอังกฤษ ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทยว่า วิธีป้องกันที่มีประสิทธิภาพที่สุดเพื่อมิให้ ประเทศไทยต้องตกเข้าไปในค่ายญี่ปุ่นก็คือ จะต้องแสดงแสนยานุภาพทางทหารให้ ประเทศไทยมองเห็นประจักษ์ชัด แต่ถ้าไม่สามารถจะดำเนินการเช่นนั้นได้ วิธีเลือก อื่นอยู่ที่ (๑) การใช้วิธีบีบบังคับประเทศไทยทางเศรษฐกิจและการเงินเท่าที่จะทำได้ และ (๒) การเสนอให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการเงินให้แก่ประเทศไทย โดยมีเงื่อนไขที่เหมาะสมและรัดกุม

รัฐบาลอังกฤษได้ศึกษาถึงวิธีเลือกที่ ๑ แล้ว การค้าของประเทศไทยต้องอาศัย ตลาดในดินแดนของอังกฤษที่ใกล้เคียงประเทศไทยเป็นสำคัญ ถ้าอังกฤษควบคุม การส่งกระสอบ การค้าข้าว ยาง และดีบุกของไทยย่อมจะต้องกระทบกระเทือน แต่การบีบบังคับทางเศรษฐกิจเป็นดาบสองคม อาจจะเป็นผลร้ายต่อทางมลายูด้วย ทั้งยังจะช่วยผลักดันให้ประเทศไทยต้องหันเข้าพึ่งญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ญี่ปุ่นอาจจะซื้อ ยางและดีบุกไทยส่งไปให้เยอรมันก็ได้ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลอังกฤษจึงเชื่อว่า น่าจะเลือก ใช้วิธีที่ ๒ ก่อน

ตามปกติ ไทยมักจะมองไปทางกรุงลอนดอนในปัญหาทางเศรษฐกิจและการเงิน นายกรัฐมนตรีไทยกำลังต้องการกู้เงินและความช่วยเหลือในด้านน้ำมันและอาวุธ ยุทธภัณฑ์ สำหรับอาวุธยุทธภัณฑ์นั้น รัฐบาลอังกฤษไม่อยู่ในฐานะที่จะให้แก่ไทย ได้ และเชื่อว่ารัฐบาลอเมริกาเองก็คงจะไม่สามารถเจียดให้ได้เท่าใดนัก รัฐบาลไทย กำลังต้องการเงินกู้จำนวน ๓ ล้านปอนด์จากต่างประเทศ เพื่อใช้หนุนหลังการออก บัตรเพื่อโครงการสร้างรถไฟเป็นเงิน ๔.๕ ล้านบาท การชลประทาน ๓.๒ ล้านบาท อุตสาหกรรมฝ้ายและไหม ๓.๔ ล้านบาท โรงงานฆ่าสัตว์ ๑.๔ ล้านบาท ในการ ดำเนินตามโครงการพัฒนาเหล่านี้ หรือในการซื้อน้ำมันจากต่างประเทศ รัฐบาลไทย อาจจะหาเงินได้เองประมาณ ๑.๒๕ ล้านปอนด์ ด้วยการลดอัตราหนุนหลังธนบัตร จาก ๑๑๑% เหลือ ๑๐๕%

รัฐบาลอังกฤษรับจะสรรหาเงินสเตอร์ลิงให้แก่รัฐบาลไทย สำหรับค่าใช้จ่ายในเขตสเตอร์ลิงและใครจะขอให้สหรัฐฯ รับสรรหาเงินดอลลาร์ให้แก่ประเทศไทย สำหรับค่าใช้จ่ายในการที่ไทยจะซื้อสินค้าจากสหรัฐฯ

ในด้านน้ำมัน ตามทางปฏิบัติเท่าที่เป็นมา อังกฤษยินยอมให้ไทยแลกเงินปอนด์สเตอร์ลิงของไทยเพื่อซื้อน้ำมันที่ต้องใช้เงินเหรียญอเมริกาได้ปีละ ๕ ล้านเหรียญ แต่ต่อมารัฐบาลไทยมีข้อพิพาทกับบริษัทน้ำมันอังกฤษและอเมริกาในประเทศไทย มีผลให้บริษัททั้งสองถอนตัวจากประเทศไทยไปแล้ว อังกฤษพร้อมที่จะขอให้บริษัทเชลล์ส่งน้ำมันให้แก่ไทยตามความต้องการ แต่ก็เกรงว่า บริษัทเชลล์จะไม่ยอมกลับไปค้าในประเทศไทย นอกจากจะตกลงกันได้กับบริษัทสแตนดาร์ดแควคัม ซึ่งต้องคำนึงถึงท่าทีของรัฐบาลอเมริกา อย่างไรก็ตาม จำนวนน้ำมันที่จะต้องส่งให้แก่ไทย ควรจำกัดเฉพาะที่จำเป็นจริง ๆ สำหรับความต้องการภายในประเทศ ไม่ควรให้มีเหลือเพื่อกลับส่งออกไปยังประเทศอื่น อันอาจจะก่อให้เกิดอันตรายในภายหลัง หรือจะเก็บสำรองไว้เพื่อใช้ในการปฏิบัติการทางทหารในดินแดนไทยหรือบริเวณใกล้เคียง

ในการที่จะเสนอให้ความช่วยเหลือทางการเงินและทางน้ำมันแก่ประเทศไทย ฝ่ายอังกฤษเห็นว่าควรจะวางเงื่อนไขให้ไทยยอมรับว่า จะไม่มีการเปลี่ยนการขายยาง ดีบุก และข้าว จากตลาดลูกค้าเดิม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายญี่ปุ่น และขอทราบความผูกพันที่ทำไว้กับญี่ปุ่นในเรื่องสินค้าทั้งสามประเภทนี้ อนึ่ง ในการกู้เงินเพื่อโครงการพัฒนา จะต้องเป็นไปในลักษณะที่จะไม่เพิ่มผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในประเทศไทย

ลอร์ดแฮลิแฟกซ์ได้รวบรวมข้อคำนึงเหล่านี้เสนอกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ในบันทึกช่วยจำลงวันที่ ๘ เมษายน ๒๔๘๔

เมื่อฝ่ายสหรัฐฯ มิได้แสดงปฏิกิริยาเกี่ยวกับข้อเสนอของรัฐบาลอังกฤษแน่นอนจนประการใด ในขั้นแรกฝ่ายอังกฤษจึงคิดไปว่า สหรัฐฯ คงจะไม่เห็นทางที่จะหยุดยั้งการก้าวหน้าของญี่ปุ่นเข้าไปในประเทศไทยมากกว่าที่ญี่ปุ่นได้ล่อลวงเข้าไปในอินโดจีน และถือว่าทั้งสองประเทศเป็นอันเสียให้แก่ญี่ปุ่นแล้ว เนื่องจากประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าและมลายู อังกฤษจึงยอมตามทัศนคติของ

สหรัฐฯ ไม่ได้ และได้สั่งการเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๔ ให้เซอร์โจชาย ครอสบี้
แจ้งต่อนายกรัฐมนตรีไทยว่า รัฐบาลอังกฤษพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือในรูปแบบการ
ให้กู้ยืมเงินและการจัดหาผลิตภัณฑ์น้ำมันให้แก่ประเทศไทย ถ้าฝ่ายไทยยอมให้
คำมั่นสัญญาว่า (๑) รัฐบาลไทยจะไม่ทำความตกลงใด ๆ อันเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษ
โดยตรงหรือโดยอ้อม (๒) รัฐบาลไทยแจ้งให้อังกฤษทราบถึงความผูกพันที่มีกับ
ญี่ปุ่นในเรื่องการส่งยาง ดีบุก และข้าว และ (๓) ประเทศไทยจะไม่เปลี่ยนแปลง
การส่งสินค้าทั้งสามนี้ไปจากตลาดปกติเพื่อประโยชน์ของญี่ปุ่นและเยอรมัน อังกฤษ
ทราบมาว่า ญี่ปุ่นต้องการจะให้ไทยส่งยางถึง ๘๐% ของการผลิตทั้งหมด และดีบุก
๔๐% ไปให้ญี่ปุ่น แลกกับน้ำมัน เครื่องจักรสำหรับโรงงาน และอาวุธยุทธภัณฑ์ที่
ญี่ปุ่นจะจัดทำให้ประเทศไทย และประเทศไทยกำลังอยู่ในห่วงแห่งความกลัวที่จะ
ถูกญี่ปุ่นบังคับเอาให้ได้

นายกรัฐมนตรีไทยยืนยันต่อเซอร์โจชาย ครอสบี้ ว่า ประเทศไทยต้องการวาง
ตนเป็นกลาง และจะไม่เข้าข้างญี่ปุ่นเป็นอันขาด เพื่อรักษาความเป็นกลางและ
เอกราชของประเทศ รัฐบาลไทยจำต้องได้รับความช่วยเหลือในทางการเงิน อาวุธ
ยุทธภัณฑ์ และน้ำมัน การที่รัฐบาลต้องส่งกำลังทหารไปประจำทางปักซีได้ มิใช่จะ
มุ่งร้ายต่ออังกฤษ หากเป็นเพราะกลัวว่า ญี่ปุ่นจะล่วงละเมิดดินแดนไทยเพื่อเข้า
โจมตีมลายู ส่วนการที่ไทยมีตำรวจส่งนายทหารไปศึกษาต่อในประเทศญี่ปุ่นและ
เยอรมันนั้น ก็สืบเนื่องจากความไม่สามารถส่งไปประเทศฝรั่งเศสและเบลเยียมอย่าง
ที่เคย เพราะเหตุสงครามในยุโรป

ในรายงานการเจรจากับนายกรัฐมนตรีไทยที่เสนอต่อรัฐบาลอังกฤษ เมื่อวันที่
๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๔ เซอร์โจชาย ครอสบี้ ได้ไขความคิดเห็นส่วนตัวไปว่า ที่ไทย
ต้องส่งกำลังทหารไปเพิ่มเติมในปักซีได้ต่อนั้น อาจเป็นเพื่อยังความอุ่นใจให้เกิด
แก่ประชาชนในปักซีได้ต่อการเตรียมการป้องกันมลายูของกำลังทหารอังกฤษ และ
อาจเป็นเพราะเกรงว่า กำลังทหารอังกฤษอาจจะเข้ายึดดินแดนไทยก่อนหน้าที่ญี่ปุ่น
จะเข้าโจมตีก็ได้ เซอร์โจชาย ครอสบี้ ไม่เชื่อว่า ไทยจะคิดเข้ารุกรานมลายู

ระหว่างการสนทนากับเซอร์โจชวย ครอสบี้ เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๔ นายกรัฐมนตรีไทยแสดงความหวังไว้ว่า ญี่ปุ่นคงจะพยายามบีบคั้นให้ไทยต้องยินยอมผ่อนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ญี่ปุ่น อย่างเดียวกันกับที่ได้ทำสำเร็จมาแล้วในอินโดจีน ญี่ปุ่นจะไม่ยุติการเรียกร้อยตราบิตที่อังกฤษและสหรัฐฯ ยังไม่ยอมเปิดเผยขีดเส้นห้ามญี่ปุ่น มิให้ล่งล้ำโดยไม่เกิดสงครามกับอังกฤษและสหรัฐฯ

ในระหว่างที่ไทยและฝรั่งเศสกำลังร่วมมือกันทำการปักปันเขตแดนกันใหม่ และทำการรับและส่งมอบดินแดนแก่กันตามบทบัญญัติของอนุสัญญาสันติภาพกรุงโตเกียว ฝ่ายญี่ปุ่นได้ส่งกำลังทหารเข้าไปเพิ่มในเขตแดนอินโดจีน เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๔ นายแกรีนท์รายงานไปยังกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า นายแกรีนท์เชื่อว่ามีความเข้าใจระหว่างญี่ปุ่นกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีว่า ญี่ปุ่นสัญญาว่าจะไม่เข้าไปแทรกแซงในดินแดนเหล่านั้น นายแกรีนท์คาดว่า เมื่อญี่ปุ่นขยายตัวทางการทหารและการเมืองไปในอินโดจีน ไทยจะได้รับโอกาสให้ขยายเข้าไปในราชอาณาจักรลาวและกัมพูชา จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะยอมรับข้อเสนอของฝ่ายญี่ปุ่น ทำนองเดียวกันกับที่ได้ยอมรับข้อเสนอใกล้เคียงของญี่ปุ่นเมื่อทำศึกอินโดจีนกับฝรั่งเศส เพราะต้องการจะวางตัวเป็นผู้ให้กำเนิดประเทศไทยใหม่ที่ใหญ่ยิ่งขึ้น ฉะนั้น นายแกรีนท์จึงแสดงความเห็นว่า ถ้ารัฐบาลอเมริกาตกลงให้ไทยกู้เงินตามที่ขอร้องไว้ ก็เท่ากับเป็นการช่วยผู้รุกรานอันขัดต่อนโยบายแห่งชาติของสหรัฐฯ

ในขณะเดียวกัน ฝ่ายอังกฤษได้รับข่าวว่า ญี่ปุ่นกำลังบีบบังคับรัฐบาลฝรั่งเศสที่วชิ ให้โอนฐานทัพในอินโดจีนให้แก่ญี่ปุ่น และถ้าไม่ได้รับตอบอนุมัติจากรัฐบาลฝรั่งเศสภายในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นจะใช้กำลังทหารเข้ายึดฐานทัพเอาเอง โดยที่มีข่าวลือว่า ญี่ปุ่นพยายามจะบีบให้รัฐบาลไทยยอมรับให้ญี่ปุ่นใช้ฐานทัพเรือและอากาศในประเทศไทย เซอร์โจชวย ครอสบี้ ได้รับคำสั่งจากรัฐบาลอังกฤษให้แจ้งต่อรัฐบาลไทยเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๘๔ ว่า การให้ประเทศที่สามใช้ฐานทัพของไทยเท่ากับการละเมิดสนธิสัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับอังกฤษ และรัฐบาลอังกฤษขอเตือนว่าจะดำเนินการทุกวิถีทางที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของอังกฤษตามความเหมาะสม

ในปลายเดือนกรกฎาคม เซอร์โจเซฟ ครอส์บี ทราบข่าวว่า ญีปุ่นได้ยื่นคำเรียกร้องต่อรัฐบาลไทยบางอย่าง จึงได้เข้าพบกับปลัดกระทรวงการต่างประเทศไทย ซึ่งปฏิเสธว่า ไม่มีข้อเรียกร้องใด ๆ จากฝ่ายญี่ปุ่น ปลัดกระทรวงแจ้งต่อทูตอังกฤษว่า รัฐบาลฝรั่งเศสที่วีรชองจะถูกบังคับให้มอบอธิปไตยเหนืออินโดจีนให้แก่ญี่ปุ่น และในกรณีนั้นเชื่อว่า ญี่ปุ่นอาจจะเสนอยกดินแดนลาวและนครวัดให้แก่ไทย เป็นการแลกเปลี่ยนกับการยินยอมบางอย่างจากประเทศไทย ซึ่งนายกรัฐมนตรีและพวกอยากได้ดินแดนคืน อาจจะยอมรับโดยไม่คำนึงถึงข้อผูกมัดที่อาจจะสืบเนื่องต่อไปในภายหน้า

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ทูตอังกฤษได้นัดพบรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศอีก แสดงความเห็นว่าย่ ญี่ปุ่นอาจจะพยายามให้สินบนแก่ประเทศไทย ด้วยการเสนอคืนดินแดนอินโดจีนให้เพิ่มเติม นายดิเรก ชัยนาม ปฏิเสธว่าไม่เคยได้ยินข้อเสนอของญี่ปุ่นดังกล่าว ทั้งนี้ ทำให้ทูตอังกฤษเชื่อในวิธีการทำงานที่นายกรัฐมนตรีจะปรึกษาหารือคำเรียกร้องของญี่ปุ่นกับรัฐมนตรีบางคนในคณะรัฐบาลเท่านั้น เซอร์โจเซฟขอให้นายดิเรก ชัยนาม เรียนให้นายกรัฐมนตรีทราบว่า ทูตขอวิงวอนมิให้ไทยยอมรับดินแดนที่ฝ่ายญี่ปุ่นอาจจะเสนอให้อีก เพราะไทยจะต้องตอบแทนญี่ปุ่น ด้วยการมอบเอกราชของไทยให้แก่ญี่ปุ่น ไทยมีภาระมากเต็มมืออยู่แล้วในดินแดนที่เพิ่งได้รับคืนจากฝรั่งเศส

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๙ กรมโฆษณาการไทยออกคำแถลงการณ์มีใจความว่า ตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ รัฐบาลไทยขอแถลงนโยบายต่างประเทศ ดังต่อไปนี้

๑. รัฐบาลจะคงยึดถือนโยบายผูกมิตรเท่าเทียมกันกับทุกประเทศเพื่อสันติภาพของมนุษยชาติ
๒. ไม่มีต่างประเทศใดเลยที่บีบบังคับประเทศไทยทางเศรษฐกิจหรือทางทหาร
๓. ประเทศไทยไม่มีความหวังใ่ว่าจะต้องเผชิญกับการรุกรานจากต่างประเทศ
๔. ประเทศไทยจะปฏิบัติกรทุกอย่างที่จะรักษาสันติภาพในดินแดนของไทย และจะไม่เข้าแทรกแซงในการขัดกันใด ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นนอกอาณาเขตไทย
๕. ในที่สุด ประเทศไทยพร้อมอยู่เสมอที่จะทำการค้ากับชาติอื่นด้วยความเห็น

อกเห็นใจต่อกันและโดยสันถวไมตรี เพื่อที่ความสัมพันธ์ฐานมิตรกับประเทศอื่นจะไม่ต้องกระทบกระเทือน

วันที่ ๓๐ เดือนเดียวกัน เซอร์โจชาย ครอสบี้ ได้ปรึกษาหารือกับนายคิลเลอร์รี่ ผู้แทนของกระทรวงการสงครามเศรษฐกิจประจำสิงคโปร์ นายคิลเลอร์รี่ตั้งปัญหาขึ้นว่า สมควรที่ฝ่ายอังกฤษจะช่วยให้มีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ในประเทศไทย เพื่อให้ได้รัฐบาลที่พร้อมจะขัดขึ้นการบีบบังคับของญี่ปุ่นเพียงใดหรือไม่ ในขั้นแรก เซอร์โจชายแสดงความเห็นว่า อังกฤษจะกระทำการเช่นนั้นไม่ได้และไม่ควรจะทำ แต่ภายหลังได้ผ่อนลงไปได้ อาจลองพยายามกระทำดูก็ได้ แต่รัฐบาลอังกฤษจะต้องพร้อมจะให้ความสนับสนุนทางทหารแก่รัฐบาลใหม่เมื่อมีความจำเป็นต้องต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งในข้อนี้ผู้บัญชาการทหารอังกฤษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฝ่ายทหารยังให้คำมั่นดังกล่าวไม่ได้ แต่สถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปในสองสามเดือนข้างหน้า นายคิลเลอร์รี่จึงเสนอขอให้กระทรวงการสงครามเศรษฐกิจปรึกษาหารือกับกระทรวงการต่างประเทศดูว่าจะพึงปฏิบัติการณ์อย่างไร โดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐฯ จะมีทางให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยอย่างไรบ้างเพื่อป้องกันมิให้ไทยต้องตกอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น

นาย เอช. เอ็ม. แกล็ควิน แจ็บบ์ ปลัดกระทรวงการสงครามเศรษฐกิจ มีหนังสือทาบตามถามความเห็นของกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๔๘๔ เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศพิจารณาแล้วเห็นว่า แม้อังกฤษประกอบของรัฐบาลไทยอาจจะผสมให้ดีขึ้นได้ด้วยการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี ให้หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง หรือหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เข้าดำรงตำแหน่งแทน แต่อันที่จริงแล้วรัฐบาลของหลวงพิบูลสงครามก็มีใจจะเล่นกับ ญี่ปุ่นเองก็ไม่สู้จะชอบ และถึงอย่างไร ภายในรัฐบาลมีผู้ที่สนับสนุนอังกฤษอยู่ การจะจัดให้มีการเปลี่ยนแปลงตามที่เสนอคงไม่คุ้มค่า กระทรวงการต่างประเทศเห็นด้วยกับเซอร์โจชายว่า การจะให้รัฐบาลไทยบำเพ็ญตนจนเป็นที่พอใจของอังกฤษ จะต้องอาศัยการให้คำมั่นสัญญาว่า อังกฤษจะให้ความสนับสนุนทางทหารอย่างแน่นอน ซึ่งอังกฤษยังไม่อยู่ในฐานะจะกระทำเช่นนั้นได้

เท่าที่อังกฤษจะกระทำได้อีกคือ หาทางสนับสนุนไทยทางเศรษฐกิจพร้อมด้วยการร่วมมือของสหรัฐฯ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ยากลำบากพอสมควรอยู่แล้ว

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๘๔ นายแกรีนท์ อัครราชทูตอเมริกา รายงานรัฐบาลอเมริกาว่า หลวงพิบูลสงครามจะอาศัยญี่ปุ่นเพื่อให้สามารถคงเป็นนายกรัฐมนตรีไทยอยู่ต่อไป และจะยอมรับปฏิบัติตามการบงการของญี่ปุ่นหลังฉาก ในขณะที่เดียวกันอังกฤษแจ้งให้สหรัฐฯ ทราบว่า ทูตญี่ปุ่นในประเทศไทยยื่นคำขอต่อรัฐบาลไทยรวม ๕ ข้อ คือ (๑) ขอให้ไทยงดเว้นไม่ทำสัญญากับประเทศที่สามใด ๆ อันจะเป็นภัยต่อวงไพบูลย์ร่วมกันที่ญี่ปุ่นคิดจัดตั้งขึ้น (๒) ขอให้รัฐบาลไทยรับรองรัฐบาลแมนจูแก้ว (๓) ขอให้ไทยระงับความดำริที่จะเปิดความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต (๔) ขอให้ไทยพิจารณาให้ความร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่น รวมทั้งการแลกเปลี่ยนผู้เชี่ยวชาญทางทหาร และการจัดตั้งองค์การที่ปรึกษาร่วมทางการทหารระหว่างสองประเทศ และ (๕) ขอให้ไทยรับรองอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นส่วนหนึ่งของความปลอดภัยในวงไพบูลย์ร่วมกัน ภายใต้การคุ้มครองของกำลังทหารไทยและทหารญี่ปุ่น โดยแบ่งให้ญวนและเขมรอยู่ในเขตการป้องกันของญี่ปุ่น และลาวอยู่ในเขตการป้องกันของไทย

วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๔๘๔ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายดิเรก ชัยนาม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแทน ฝ่ายสหรัฐฯ ได้ส่งนายวิลลิส อาร์. เบ็ก ข้าราชการในกรมกิจการตะวันออกกระทรวงการต่างประเทศมาเป็นทูตอเมริกาแทนนายแกรีนท์ ซึ่งเป็นนักการเมืองพรรคเดโมแครตที่มีความคิดเห็นแหวกแนวออกไปเสมอ ไม่สู้จะให้ความร่วมมือกับเซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ เท่าใดนัก นายแกรีนท์เป็นผู้มีส่วนโดยตรงที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับไทยเสื่อมทรามลง โดยได้เสนอให้รัฐบาลอเมริกาวางทำที่อันแข็งกร้าวต่อรัฐบาลไทยเรื่อยมา ส่วนญี่ปุ่นนั้นได้เสนอขอยกสถานะของอัครราชทูตญี่ปุ่นขึ้นเป็นเอกอัครราชทูตตั้งแต่วันที่เดือนกรกฎาคม ฝ่ายไทยอยากจะให้อังกฤษและอเมริกาเลื่อนฐานะทูตขึ้นด้วยพร้อมกัน เพื่อมิให้ญี่ปุ่นล้ำหน้าอังกฤษและอเมริกาไป แต่ทั้งสองประเทศอ้างว่า ยังไม่พร้อมที่จะดำเนินการได้

เป็นอันว่า ประเทศไทยและญี่ปุ่นเท่านั้นที่ได้ตกลงยกสถานะผู้แทนทางการทูตขึ้นเป็นเอกอัครราชทูตเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๘๔ โดยฝ่ายญี่ปุ่นได้ส่งนายทสุโบกามิ มาดำรงตำแหน่งเป็นเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นคนแรกประจำประเทศไทย ส่วนฝ่ายไทยได้เลื่อนพระยาศรีเสนาขึ้นเป็นเอกอัครราชทูต โดยอาวุโสทางการทูต นายทสุโบกามิ เข้ารับหน้าที่เป็นคณบดีคณะทูตต่างประเทศที่กรุงเทพฯ สืบแทนเซอร์โจชาย ครอสบี้

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันชี้แจงต่อ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ในเรื่องนี้ว่า ในส่วนตัวแล้วเห็นว่าไม่ควรแบ่งชั้นระหว่างทูต และในทางปฏิบัติ ฝ่ายอเมริกันให้ผลปฏิบัติต่อทูตต่างประเทศเท่าเทียมกัน มิได้มีการแยกเอกอัครราชทูตหรืออัครราชทูต เรื่องอยู่ในระหว่างการพิจารณาทางรัฐบาล แต่ภายหลังต่อมา นายแฮมิลตัน อธิบดีกรมการตะวันออกไกล แจ้งต่อ ม.ร.ว.เสนีย์ว่า รัฐบาลอเมริกาเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะสนองความประสงค์ของฝ่ายไทยได้ ส่วนอังกฤษนั้น กระทรวงการต่างประเทศชี้แจงต่อพระมณูเวทย์วิมลนาทว่า เสียใจที่ยังไม่สามารถรับข้อเสนอของไทย เพราะถือหลักจะไม่เปลี่ยนสถานะของสถานทูตอังกฤษในต่างประเทศตลอดเวลาสงคราม

พึงสังเกตว่า ในระหว่างนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นได้สะสมกำลังทหารเพิ่มขึ้นในอินโดจีน เฉพาะอย่างยิ่งได้เตรียมและขยายฐานทัพในดินแดนอินโดจีน เพิ่มความหวังใยให้แก่ฝ่ายไทยเป็นอย่างมาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ขอให้เซอร์โจชาย ครอสบี้ แสวงหาคำตอบจากฝ่ายทหารอังกฤษว่า ถ้าญี่ปุ่นรุกรานบุกเข้ามาในประเทศไทย ฝ่ายอังกฤษจะดำเนินการเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทยเพียงใด และอังกฤษจะแนะนำไทยอย่างไรในการป้องกันประเทศไทย เซอร์โจชายส่งโทรเลขสอบถามไปยังกรุงลอนดอนเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๔ และขอรับรองให้ได้รับคำตอบภายใน ๑ สัปดาห์ เซอร์โจชายเสนอเป็นความเห็นส่วนตัวว่า อย่างน้อยอังกฤษควรจะให้คำมั่นว่าจะเข้ามาช่วยประเทศไทยในการป้องกันภาคใต้ของประเทศไทย

ความจริงฝ่ายทหารอังกฤษทางสิงคโปร์มีแผนการที่จะต่อต้านญี่ปุ่นในด้านนี้อยู่แล้ว ที่เรียกว่า “แผนการมากาตอร์” ถือเป็นแผนลับสุดยอด แม้แต่ทูตอังกฤษในประเทศไทยก็ได้แจ้งให้ทราบ มีหลักการสำคัญว่า ถ้ามีสัญญาณแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นจะบุกถล่มไคร้เข้าประเทศไทย อังกฤษจะส่งกำลังทหารเข้ายึดดินแดนไทยในบริเวณจังหวัดสงขลา เตรียมสกัดกันไม่ให้ญี่ปุ่นสืบหน้าลงไปทางใต้ของประเทศไทย เซอร์โรเบิร์ต บุกพอนแฮม ผู้บัญชาการทหารอังกฤษที่สิงคโปร์ มีโทรเลขลงวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๘๔ ถึงกระทรวงสงครามที่กรุงลอนดอน มีใจความตอนหนึ่งว่า ฝ่ายทหารมีความเห็นว่า เซอร์โจชวยไม่ควรจะล่วงรู้ถึงแผนการนี้จนวาระสุดท้าย เพราะจะยังความสะดวกให้แก่ทูตในการติดต่อกับรัฐบาลไทย

รัฐบาลไทยรอคำตอบจากฝ่ายอังกฤษ ซึ่งไม่มาถึงสักที ทั้งนี้เนื่องจากมีความเห็นขัดแย้งระหว่างกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษและฝ่ายทหาร ทางกระทรวงการต่างประเทศนั้นไม่อยากจะให้ยืนยันว่า อังกฤษพร้อมจะร่วมมือกับไทยในกรณีที่ญี่ปุ่นรุกเข้ามา แต่ฝ่ายทหารไม่อยากจะให้ผูกมัดถึงเพียงนั้น เพราะไม่มีกำลังเพียงพอและถึงอย่างไรก็ต้องอาศัยฝ่ายอเมริกันร่วมด้วย ไทยอยากจะได้เครื่องบินรบมาเพื่อป้องกันตัว อังกฤษก็ไม่พร้อมที่จะให้ เพราะถือว่าถ้าจะให้ก็ต้องถอนเอาไปจากกำลังป้องกันทางสิงคโปร์ ซึ่งก็มีน้อยอยู่แล้ว การถอนเครื่องบินจากสมรภูมิแห่งหนึ่งเพื่อไปเพิ่มอีกแห่งหนึ่ง จะไม่ทำให้การป้องกันเข้มแข็งขึ้นอย่างใดเลย และเครื่องบินรบเหล่านี้ในการครอบครองของทหารอังกฤษจะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งกว่าโยกย้ายโอนมาให้แก่ทหารไทย ทั้งนี้ทำให้เซอร์โจชวยเสียกำลังใจไม่น้อย เพราะท่านไม่เข้าใจว่า ถ้าอังกฤษต้องการส่งเสริมให้ไทยสู้ญี่ปุ่น เหตุใดอังกฤษจึงไม่ยอมให้เครื่องบินรบและอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ไทยขอ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่า ถ้าฝ่ายสัมพันธมิตรไม่อยู่ในฐานะที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ไทยตามความต้องการ อย่างน้อยก็ควรประกาศเปิดเผยเตือนญี่ปุ่นมิให้รุกรานเข้ามาในประเทศไทยอย่างเด็ดขาด

ขนานกันไปกับด้านการเจรจากับอังกฤษ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงรักษาการติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่นด้วย โดยได้พบพูดจากับพันโท ทามูระ ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก

ของญี่ปุ่นประจำประเทศไทย อย่างใกล้ชิดเกือบทุกวัน ตามรายงานของพันโท ทามูระที่ส่งถึงกองบัญชาการทหารญี่ปุ่นทางใต้ ณ เมืองไซ่ง่อน ต้นเดือนธันวาคม ท่านจอมพลแสดงความหวังไว้มาก ไม่อยากให้นำกำลังทหารญี่ปุ่นส่งเข้ามาทาง ภาคกลางของประเทศไทย ถ้าญี่ปุ่นต้องการจะลงใต้เพื่อเข้ายึดดินแดนมลายูและ สิงคโปร์ ก็ขอให้ส่งทหารผ่านประเทศไทยให้จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไป ไทยจะไม่ ขัดขืน ญี่ปุ่นต้องหลีกเลี่ยงไม่ส่งกำลังทหารผ่านภาคกลางของประเทศไทยเป็นอันขาด เพราะจะถือเป็นการกระทบกระเทือนต่อเกียรติภูมิของประเทศไทย และของ ตัวจอมพลเองโดยเฉพาะ

๐๖

ประเทศไทยเข้าสู่สงครามข้างญี่ปุ่น

เพื่อแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยต้องการรักษาความเป็นกลางไว้ และไม่ประสงค์จะฝักใฝ่เข้าข้างฝ่ายใด รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เสนอร่างกฎหมายต่อสภาผู้แทนราษฎรเรียกว่า ร่างพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญว่า “เพื่อรักษาความเป็นมิตรที่ดีของทุก ๆ ชาติ ชาติไทยได้ดำรงอยู่ในความเป็นกลาง และปฏิบัติด้วยความเที่ยงธรรม ถ้อยมั่นในความสงบ และในการที่จะไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ชาติหนึ่งชาติใด แต่ทั้งนี้ชาติต่าง ๆ ที่เป็นมิตรกับชาติไทย มีความสัมพันธ์สนิทกันมานานับเป็นเวลานานนั้น ก็ต้องเห็นใจชาติไทยและไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ชาติไทยด้วย แต่ดังที่ได้ทราบกันอยู่แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างไม่แน่นอน และถ้าจะสมมติกรณีให้ร้ายแรงที่สุด การณ์ก็อาจจะเป็นไปได้ว่า ชาติไทยอาจถูกชาติอื่นบีบคั้นและเข้ามารุกรานในบ้านเมือง กรณีอันร้ายแรงเช่นนี้ ซึ่งเป็นกรณีเกี่ยวกับความเป็นความตายของชาติ ประชาชนชาวไทยก็ตกอยู่ในฐานะจำเป็นที่จะต้องสู้จนกว่าจะหมดลมหายใจ ถึงศัตรูจะมีอำนาจอย่างใหญ่หลวงเพียงใดก็ตาม เมื่อเกิดมาเป็นไทยแล้ว ต้องต่อสู้จนสิ้นกำลัง ชาติไทยย่อมรู้สึกว่าเป็นชาติเล็กไม่มีกำลังจำนวนมากมาย แต่ก็ยินดีจะยอมตายด้วยความเป็นไทย ดีกว่าอยู่ด้วยความเป็นทาส เมื่อจำเป็น ถึงชาติไทยจะต้องต่อสู้จนสิ้นชาติ ชื่อของไทยก็คงดำรงอยู่ตลอดชั่วกัลปาวสานว่าเป็นชาตินี้ กู้จนตัวตาย”

ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๘๔ สภาฯ ได้พิจารณาอนุมัติให้ตราเป็นกฎหมายใช้บังคับได้ เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๔๘๔ มีหลักการสำคัญว่า เมื่อประเทศไทยต้องทำการรบกับประเทศหนึ่งประเทศใดก็ตาม เป็นหน้าที่ของประชาชนชาวไทยที่จะต้องปฏิบัติในทุก ๆ ทางที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทย และที่ขัดต่อประโยชน์ของประเทศที่ทำการรบกับประเทศไทย ทั้งนี้เห็นได้ว่า ได้กำหนดหน้าที่ของคนไทยไว้อย่างกว้างขวาง ผู้ใดจะทราบได้ว่า สิ่งใดจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย และสิ่งใดขัดต่อประโยชน์ของประเทศที่ไทยต้องทำการรบด้วย และเมื่อทราบแล้วจะพึงปฏิบัติอย่างไร จริงอยู่กฎหมายฉบับนี้กำหนดไว้โดยเฉพาะเจาะจงในมาตรา ๔ ว่า คนไทยที่ล่วงรู้แผนการฐานที่ตั้ง การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกำลังคน กำลังอาวุธ การเงินหรือการอื่นใดทำนอง

ที่กล่าวมานี้ของข้าศึก จะต้องรายงานต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารหรือฝ่ายปกครองโดยมิชักช้า กฎสำนักนายกรัฐมนตรีลงวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ กำหนดว่า ผู้ที่จะเป็นผู้รับรายงานดังกล่าว ได้แก่ นายทหารหรือนายตำรวจประจำการชั้นสัญญาบัตร ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในท้องถื่น และนายอำเภอ หรือผู้รักษาการแทน สำหรับข้อนี้ ปัญหาในทางปฏิบัติมีว่าจะมีผู้อื่นที่สามารถล่วงรู้ถึงแผนการ ฯลฯ ของข้าศึกดีกว่าที่เจ้าหน้าที่ประจำท้องถื่นทราบอย่างไร หน้าที่ของผู้ลวงรู้มีเพียงจะต้องรับรายงานให้เจ้าหน้าที่ทราบเพื่อดำเนินการต่อไปตามที่เห็นสมควร

หลักสำคัญประการที่ ๒ ของกฎหมายฉบับนี้กำหนดไว้ในมาตรา ๕ ว่า คนไทยทุกคนต้องทำการต่อต้านข้าศึกทุกวิถีทางด้วยกำลังอาวุธ กำลังทรัพย์ หรือกำลังอื่นใดตามคำสั่งของราชการ ผู้ที่จะออกคำสั่งดังกล่าวตามกฎหมายสำนักนายกรัฐมนตรีฉบับเดียวกันนั้น ได้แก่ นายทหารประจำการชั้นผู้บังคับกองพัน หรือผู้บังคับกองร้อยอิสระ หรือผู้บังคับการเรือ หรือผู้บังคับกองบินน้อย หรือผู้บังคับฝูงบินอิสระขึ้นไป ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในท้องที่ และนายตำรวจประจำการ ชั้นผู้กำกับการต่างจังหวัด หรือผู้บังคับกองตำรวจจังหวัดขึ้นไป ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในท้องที่ หรือข้าหลวงประจำจังหวัด หรือนายอำเภอ และผู้รักษาการแทน ถ้าไม่สามารถทราบคำสั่งของราชการก็ต้องจัดการต่อต้านต่อไปตามวิถีทางที่ทำได้จนถึงที่สุด ถ้าไม่สามารถต่อต้านไว้ได้ ให้ทำการขัดขวางหรือก่ออุปสรรคต่าง ๆ เพื่อมิให้ข้าศึกได้รับความสะดวก และให้ทำลายเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องอุปโภค เครื่องบริโภค บ้านเรือนที่อยู่อาศัย สัตว์พาหนะ และสิ่งของต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นของตนหรือของราชการ อันจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ข้าศึกนั้นเสียให้สิ้น ทั้งนี้เห็นได้ว่า เป็นการให้อำนาจแก่เอกชนคนไทยอย่างกว้างขวาง ที่ถึงแม้จะไม่ได้รับคำสั่งจากทางราชการ ก็ยังสามารถจะใช้ดุลยพินิจทำลายทรัพย์สินต่าง ๆ ของผู้อื่นและของราชการเพื่อประโยชน์ในการต่อต้านข้าศึกของประเทศไทยได้

ยิ่งกว่านั้น กฎหมายยังได้กำหนดบทลงโทษสถานหนักไว้สำหรับผู้ฝ่าฝืน หรือละเลยไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๔ และมาตรา ๕ ไว้ว่า จะต้องระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต พร้อมทั้งให้รับทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวเสียสิ้น

การที่กฎหมายพิเศษฉบับนี้มีบทบัญญัติรุนแรงกำหนดให้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องต่อสู้รักษาศักดิ์ศรีของประเทศชาติทุกวิถีทาง ก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนมิตรประเทศทั้งหลายให้ตระหนักทราบว่า ประเทศไทยต้องการเป็นมิตรกับทุกประเทศ ประเทศไทยยึดมั่นในความเป็นกลาง หากมีประเทศใดรุกรานเข้ามาในประเทศไทยแล้ว คนไทยทุกคนจะลุกขึ้นต่อสู้อย่างเข้มแข็ง และพร้อมที่จะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อเอกราชของชาติไทย

แต่ในการต่อสู้ศัตรูภายนอกนี้ รัฐบาลไทยตระหนักดีว่า จะพึ่งพาอาศัยตัวเองเท่านั้นหาเพียงพอไม่ กำลังทหารของไทยมีน้อยเมื่อเทียบกำลังทหารของญี่ปุ่นที่ค่อย ๆ ขยายตัวเข้ามาใกล้ชายแดนไทยทางอินโดจีนทุกที รัฐบาลฝรั่งเศสที่วิซีไม่สามารถจะขัดขืนคำเรียกร้องต่าง ๆ ของญี่ปุ่นได้ อาวุธยุทธภัณฑ์ของการทหารไทยก็อยู่ในระดับที่ต่ำมาก ไทยจำต้องอาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เฉพาะอย่างยิ่งจากอังกฤษและสหรัฐฯ จึงจะอยู่ในฐานะที่จะป้องกันตนเองได้ นายกรัฐมนตรีพิบูลสงครามได้ยกเรื่องขึ้นปรารภขอความช่วยเหลือจากอังกฤษผ่านทางเซอร์โจชยาครอสบี้ ตลอดมา ทางด้านสหรัฐฯ ก็ได้พยายามพูดกับนายแกรีนท์เหมือนกัน แต่ทางด้านนี้ดูนายแกรีนท์ไม่สู้จะสนใจเท่าใดนัก หากมองรัฐบาลไทยไปในทางเดียวกล่าวหาว่า ไทยมุ่งจะรุกหน้าเข้าไปในอินโดจีนโดยถือโอกาสความอ่อนแอของรัฐบาลฝรั่งเศสในตอนนั้น

ทางสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ได้ไปพบนายแฮมิลตัน หัวหน้ากองกิจการตะวันออกไกลของกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน แสดงความหวังใจของประเทศไทยที่เกรงว่า ญี่ปุ่นอาจจะใช้กำลังเข้าโจมตีประเทศไทยในเร็ววัน ประเทศไทยเป็นจุดอ่อนที่สุดทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาคนี้ ญี่ปุ่นอาจส่งกองกำลังทหารบกเข้ามาจากเขมร จริงอยู่บริเวณชายแดนระหว่างเขมรกับไทยเป็นป่าเขา แต่มีถนนดีพอใช้ หน่วยยานยนต์ของฝ่ายญี่ปุ่นอาจจะผ่านเข้ามาประเทศไทยได้โดยง่าย และญี่ปุ่นอาจส่งกำลังทางเรือเข้ามาในอ่าวไทยด้วยก็ได้ ราชนาวีไทยมีเรือรบอยู่ไม่กี่ลำ ล้วนเป็นเรือขนาดเล็กทั้งนั้น ไม่มีทางที่จะต่อต้านราชนาวีของจักรพรรดิ

ญี่ปุ่นได้ กองทัพบกไทยมีกำลังพล ๒๐๐,๐๐๐ คน แต่ที่ได้รับการฝึกและมีอาวุธจำกัดอยู่เพียง ๔๐,๐๐๐ คน เท่านั้น ถ้าญี่ปุ่นเข้ายึดกรุงเทพฯ ได้สำเร็จ ไทยก็คงจะไม่มีทางต่อสู้ญี่ปุ่นอย่างใดได้อีก การยึดกรุงเทพฯ เท่ากับเป็นการตัดสายลำเลียงที่จะลงไปทางมลายู ในทางกำลังทางอากาศเกือบจะกล่าวได้ว่า ไทยอ่อนมาก สนามบินในต่างจังหวัดเป็นสนามบินเล็ก หากญี่ปุ่นเข้าโจมตีไทย ไทยจะพยายามต่อสู้ทุกวิถีทางด้วยกำลังทหารทั้งหมดที่มีอยู่ จึงหวังว่า สหรัฐฯ ควรจะให้ความช่วยเหลือทางการทหารแก่รัฐบาลไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเครื่องบินรบที่จะเป็นกำลังใจแก่ทหารไทย นายแฮมิลตันตอบว่า ถ้าไทยถูกญี่ปุ่นโจมตี สหรัฐฯ จะช่วยเหลือไทยทำนองเดียวกับที่ช่วยเหลือประเทศจีน

วันที่ ๑ ธันวาคม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช พ.ม.ล.ชาบ กุญชร ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบกไปชี้แจงให้รายละเอียดด้านการทหารเพิ่มเติมแก่กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า ฝ่ายญี่ปุ่นในขณะนั้นมีกำลังทหารในอินโดจีนประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ คน แบ่งเท่า ๆ กันระหว่างตอนเหนือและตอนใต้ของอินโดจีน เป้าหมายสำคัญของญี่ปุ่นเข้าใจว่าจะมุ่งไปยังประเทศพม่า ซึ่งญี่ปุ่นจะเข้าถึงได้สะดวกโดยผ่านเข้าทางดินแดนของประเทศไทย ดีกว่าจะผ่านทางเหนือของอินโดจีน วงการทหารไทยคาดว่า ญี่ปุ่นจะเข้าโจมตีประเทศไทยทั้งทางบกและทางทะเล ทางบกอาจจะพุ่งมาจากดินแดนเขมร ส่วนทางทะเลอาจจะขึ้นทางชายฝั่งบริเวณกรุงเทพฯ และอาจใช้กำลังทางเรืออีกส่วนหนึ่งขึ้นในบริเวณคอคอดกระ เพื่อตัดทางคมนาคมระหว่างไทยกับมลายู ฉะนั้น ไทยจึงจำต้องมีทั้งปืนใหญ่ขนาดหนัก เครื่องบินทิ้งระเบิด และเครื่องบินขับไล่ โดยเร่งด่วนที่สุด หวังว่าทางสหรัฐฯ จะสนับสนุนแก่ไทยในด้านอาวุธยุทธภัณฑ์ดังกล่าว เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของไทยในการตอบโต้การรุกรานของญี่ปุ่น ซึ่งทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันได้ขอรับไว้พิจารณา

ทางด้านอังกฤษ รัฐบาลพิบูลสงครามได้ขอความช่วยเหลือไปหลายครั้งหลายหน โดยใคร่จะขอให้รัฐบาลอังกฤษยืนยันรับรองว่า จะช่วยไทยเมื่อถูกญี่ปุ่นตี วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ นายวินสตัน เชอร์ชิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ส่งสาส์นถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยผ่านทางอัครราชทูตอังกฤษ มีข้อความว่า “ญี่ปุ่นอาจจะบุก

เข้าประเทศไทยของท่านในเร็ววันนี้ ถ้าท่านถูกโจมตี ขอให้ป้องกันตนเอง การปกป้องรักษาไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยอันสมบูรณ์ของประเทศไทยเป็นผลประโยชน์ของอังกฤษ และอังกฤษจะถือการโจมตีประเทศไทยเป็นเสมือนหนึ่งการโจมตีประเทศอังกฤษเอง” และในวันเดียวกันนั้น กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้โทรเลขถึงเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ให้แจ้งต่อประธานาธิบดีรูสเวลท์ว่า นายกรัฐมนตรีอังกฤษจะส่งโทรเลขให้กำลังใจแก่นายกรัฐมนตรีไทยว่า “ญี่ปุ่นอาจจะบุกเข้าประเทศไทยในเร็ววันนี้ ถ้าหากท่านถูกโจมตี ขอให้ป้องกันตนเอง เราจะมาช่วยท่านจนสุดความสามารถของเรา และจะปกป้องรักษาเอกราชของประเทศไทย หวังว่าประธานาธิบดีคงจะไม่ขัดข้อง ขอให้เอกอัครราชทูตปรึกษาหารือกับประธานาธิบดีโดยพลัน แล้วแจ้งคำตอบให้กรุงเทพฯ ทราบด้วย”

เช้าตรู่ของวันที่ ๗ ธันวาคม เซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ ได้มีโทรเลขเลขที่ ๘๕๓ ถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษรายงานว่าได้พบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย นายดิเรก ชัยนาม ซึ่งวิงวอนขอมิให้อังกฤษส่งกำลังทหารเข้ายึดครองประเทศไทยแม้แต่กระเป๋ยัดนี้เดียว นอกจากประเทศญี่ปุ่นจะได้เข้าโจมตีประเทศไทยก่อน ในขณะที่นั้นคนไทยทุกคนอยู่ข้างอังกฤษในการเผชิญหน้ากับญี่ปุ่น แต่ถ้าอังกฤษเป็นฝ่ายเริ่มละเมิดความเป็นกลางของไทยแล้ว การณ์จะกลับกลายเป็นอย่างอื่นและความเสียหายจะเกิดขึ้นอย่างแก้ไขไม่ได้ ทูตอังกฤษรายงานด้วยว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ข่าวแจ้งชัดว่า ญี่ปุ่นมีแผนเตรียมโจมตีไทย ตั้งแต่วันที่ ๓ ธันวาคม แต่ต้องเลื่อนกำหนดไปในวาระสุดท้าย อย่างไรก็ตามก็ตีการโจมตีของญี่ปุ่นจะเริ่มในอนาคตอันใกล้ พันเอก โมริยะ อดีตผู้ช่วยทูตทหารบก ได้กลับมาปรากฏตัวในกรุงเทพฯ อีก และอยากขอพบหลวงประดิษฐมนูธรรม เพื่อสอบถามถึงท่าทีของประเทศไทยต่อญี่ปุ่น ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรมตอบไปว่า ไม่สามารถจะหาคำตอบได้ เพราะมิได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแล้ว เนื่องจากสถานการณ์ตึงเครียดเช่นนั้น ทูตจึงขออนุมัติจากกระทรวงต่างประเทศอังกฤษให้เสนอแผนการป้องกันร่วมสำหรับปักษ์ใต้ของประเทศไทยในกรณีญี่ปุ่นเข้าโจมตีประเทศไทย

เหตุการณ์ทางประเทศไทยเดินเร็วกว่าที่จะมีการดำเนินการตามโทรเลขติดต่อกันระหว่างทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ กับรัฐบาลอังกฤษและระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลอเมริกา เพราะค่าวันที่ ๗ ธันวาคมนั้นเอง เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ นาฬิกา เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ ได้ไปพบนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ที่บ้านพัก แจ้งให้ทราบว่า ตามรายงานของเครื่องบินตรวจการของอังกฤษเห็นกองเรือรบญี่ปุ่นเข้าหน้าจากแหลมญวนเข้ามาในบริเวณอ่าวไทย และถามรัฐมนตรีว่า ไทยจะกระทำการอย่างไร รัฐมนตรีตอบว่า ไทยคงต้องสู้แน่ แต่ไม่ทราบว่าสู้ได้นานเท่าใด ต่อมาเวลาก่อน ๒๐.๐๐ นาฬิกา นายทสุโบกามิ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น พร้อมด้วยผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารและคณะ ได้ไปขอพบนายกรัฐมนตรี จอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่วังสวนกุหลาบ แต่นายกรัฐมนตรีไม่อยู่ เพราะไปตรวจดูสถานการณ์ทางชายแดนด้านอรัญประเทศ พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรี ผู้รักษาการแทนนายกรัฐมนตรี ได้ตามนายดิเรก ชัยนาม ให้ออกมารับเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นและคณะแทน เอกอัครราชทูตแจ้งแก่รัฐมนตรีว่า ญี่ปุ่นอยู่ในบังคับที่จะต้องต่อสู้เพื่อความป็นความตายกับอังกฤษ และสหรัฐฯ การเจรจาทางออกโดยสันติกับรัฐบาลอเมริกาไม่มีที่ท่าจะสำเร็จสมประสงค์ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงจำต้องตัดสินใจประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษโดยเหตุผลปรากฏในพระราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิ ดังต่อไปนี้

เป็นนโยบายอันไม่เปลี่ยนแปลงของประเทศญี่ปุ่นที่จะรับรองเสถียรภาพของเอเชียตะวันออก และที่จะส่งเสริมสันติภาพแห่งโลก ส่วนหลักการอันสำคัญของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นก็มีอยู่ว่า ได้ปฏิบัติการตามนโยบายแห่งชาติดังที่กล่าวแล้ว โดยผูกมิตรกับทุก ๆ ชาติ

แต่น่าเสียดายที่เหตุการณ์เรื่องประเทศจีนได้เกิดขึ้น เนื่องจากประเทศจีนไม่เข้าใจความประสงค์อันแท้จริงของญี่ปุ่น และได้ยั่วให้เกิดการกระทบกันขึ้น แต่โดยอาศัยพระบารมีของพระมหากษัตริย์ของเรา กองทหารจักรพรรดิจึงได้ประสพชัยชนะ ไม่ว่าในที่ใด ๆ จุดที่สำคัญต่าง ๆ ทุกแห่งในประเทศจีนนั้นได้

ตกมาอยู่ในกำมือของเราหมดแล้ว และผู้นำของชาวจีน ซึ่งเห็นเหตุการณ์ไกล และมีความเห็นเช่นเดียวกับเรา ก็ได้จัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติของประเทศจีนขึ้นใหม่ ซึ่งญี่ปุ่นก็ได้ผูกความสัมพันธ์ฉันมิตรกับรัฐบาลที่อยู่ใกล้เคียงนี้ และซึ่งประเทศต่าง ๆ ที่เป็นมิตรก็ได้ยอมรับรองแล้วถึง ๑๑ ประเทศ ในขณะที่รัฐบาลจุงกิงซึ่งยังทรงมีชีวิตอยู่ในท้องถิ่นอันห่างไกลก็ไม่สามารถจะกระทำอะไรได้มากกว่าดำเนินการต่อสู้อันไร้ผลต่อไป อย่างไรก็ตามสหรัฐอเมริกาและจักรวรรดิอังกฤษ โดยที่ไม่ยินยอมจะเปลี่ยนนโยบายอันไร้เหตุผลของตน ที่จะให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตกอยู่ในฐานะเป็นทาสต่อไปชั่ววันริ้นคร ได้พยายามขัดขวางทุกประการ มิให้เรื่องเมืองจีนนั้นสำเร็จลงไปได้

นอกจากนั้น ประเทศทั้งสองนี้ยังได้ยุยงเนเธอร์แลนด์อิสต์อินดีสให้คุกคามอินโดจีนฝรั่งเศส และใช้วิธีการทุกอย่างที่จะทำได้ เพื่อให้ประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยผิใจกัน ประเทศทั้งสองนี้ยังอยู่กับการทำลายความมุ่งมาดปรารถนาอันเป็นสิ่งธรรมดาของญี่ปุ่น ที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์แห่งความไวพบุลย์ร่วมกันกับประเทศต่าง ๆ ในแถบใต้ จนเห็นได้ว่า ประเทศทั้งสองนั้นจวนจะลงมือโจมตีเราตามที่ได้วางแผนการไว้แล้ว ในที่สุดประเทศทั้งสองนี้ได้ดำเนินการไปไกลถึงกับได้ใช้วิธีตัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น ในระหว่างชาติที่มีได้ทำสงครามแก่กันนั้น การทำลายความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจเป็นการกระทำเยี่ยงศัตรู ซึ่งเทียบได้กับการทำลายโดยกำลังทหาร ถึงจะได้ปฏิบัติกันไปเพียงนี้แล้ว ประเทศทั้งสองนั้นก็ยังไม่พอใจ และได้ชักจูงประเทศอื่น ๆ ให้ทำตามอย่างตน โดยเพิ่มกำลังทหารขึ้นทุก ๆ ด้านของประเทศญี่ปุ่น อันเป็นการคุกคามอย่างร้ายแรงต่อความเป็นอยู่ของเรา ถึงแม้ว่าจะมีการคุกคามเช่นนั้นต่อความเป็นอยู่ของญี่ปุ่น และต่อเสถียรภาพแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลญี่ปุ่น โดยที่อยากจะรักษาสันติภาพของแปซิฟิก และเพื่อจะป้องกันมิให้ความยุ่งยากแห่งสงครามกระจายไปทั่วโลก จึงได้ดำเนินการเจรจาทางการทูตกับสหรัฐอเมริกา โดยใช้ความเพียรและความสุขุมอยู่เป็นเวลา ๘ เดือน เราได้เร่งเร้าให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ รวมทั้งประเทศอื่น ๆ ที่อยู่ใต้

อิทธิพลของมหาอำนาจทั้งสองนี้ ให้พิจารณาท่าทีของคนเสียใหม่ เราได้แสดงน้ำใจผ่อนปรนเท่าที่ควรกับความเป็นอยู่ และเกียรติภูมิแห่งจักรวรรดิของเรา และเราได้พยายามที่จะให้มีการตกลงกันโดยสันติ เราได้พยายามทุกสิ่งทุกอย่างที่จะพยายามได้ และได้กระทำทุกสิ่งที่จะกระทำได้อย่างไรก็ดี รัฐบาลอเมริกาโดยที่ยึดถือหลักการทางทฤษฎี จึงไม่ยอมรับรู้ความเป็นจริงอันกระอักกระอ่วนของเอเชียตะวันออก โดยมัวหลงอยู่ในกำลังทางวัตถุของตน สหรัฐอเมริกาจึงมองไม่เห็นกำลังอันแท้จริงของญี่ปุ่น และโดยร่วมมือกับมหาอำนาจพวกเดียวกัน รัฐบาลอเมริกาจึงได้เพิ่มการคุกคามทางทหาร โดยเชื่อว่า การกระทำเช่นนั้นจะเป็นการบังคับให้ญี่ปุ่นยอม เป็นอันว่าไม่มีความหวังหรือสูตรอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไปแล้วที่จะรักษาสันติภาพไว้ในแปซิฟิก โดยความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาและมหาอำนาจพวกเดียวกัน โดยการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศเหล่านั้นด้วยสันติวิธี ณ บัดนี้ เสถียรภาพของเอเชียตะวันออกและความเป็นอยู่ของญี่ปุ่นเอง ก็ตกอยู่ในห้วงอันตราย แม้ในวันนี้ ประเทศเหล่านั้นกำลังโจมตีกองทัพของเราโดยตรง เมื่อสถานการณ์เป็นอยู่ดังนี้ จึงได้มีการประกาศพระราชโองการประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา และจักรวรรดิอังกฤษ รัฐบาลได้เต็มต้นไปด้วยความเกรงพระบารมีเมื่อได้รับพระราชโองการเป็นเวลาสำหรับพวกเราผู้เป็นพลเมืองของสมเด็จพระจักรพรรดิ อันมีจำนวนรวมด้วยกัน ๑๐๐ ล้านคน ที่จะยืนขึ้นโดยเด็ดเดี่ยวด้วยกำลังน้ำใจอันหนึ่งอันเดียวกันที่แข็งแกร่งและพลีกำลังของชาติทั้งมวลสำหรับทำสงครามเพื่อว่าเราจะได้ขจัดสาเหตุแห่งความชั่วร้ายในเอเชียตะวันออกไปชั่ววันนิรันดร และด้วยเหตุนี้ จะได้ต่อสู้ด้วยพระราชประสงค์ของพระมหาจักรพรรดิของเรา

สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่ ซึ่งสุกใสดังพระอาทิตย์และดวงดาวก็คือ พระราชโองการของพระมหาจักรพรรดิ เกี่ยวกับภารกิจของญี่ปุ่นที่จะยังให้ประชาชาติทุก ๆ ประชาชาติได้มีที่อันเหมาะสมสำหรับตนเองในโลกนี้ และสิ่งที่จะไม่เปลี่ยนแปลงก็คือ นโยบายของเรา เพื่อให้บรรลุถึงซึ่งความไพบูรณ์ของญี่ปุ่น จีน และแมนจูด้วยความร่วมมือร่วมใจร่วมการงานของประเทศทั้งสาม

และความตั้งใจของชาติเราก็คือ จะทำใจคอหนักแน่นไม่หวั่นไหว ด้วยการร่วม พันธไมตรีกับเยอรมันและอิตาลี ผู้มีความประสงค์อย่างเดียวกันกับญี่ปุ่น เรา จะก่อสร้างฐานแห่งสันติภาพของโลก และเดินรุดไปข้างหน้าเพื่อก่อสร้าง ระเบียบใหม่ บัดนี้ ญี่ปุ่นมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการในส่วนต่าง ๆ ของ ภาครใต้ แต่ขออย่าว่า เราไม่มีความตั้งใจอันเป็นศัตรูต่อประชาชนในส่วนนั้น ๆ เราประสงค์แต่เพียงจะกำจัดความกดขี่ของอเมริกาและอังกฤษให้พ้นไป และ นำเอเชียตะวันออกให้กลับคืนสู่สถานะความเป็นอยู่ที่เหมาะสมและเรียบร้อย และมีส่วนด้วยในความไปพลุลย์ร่วมกันทั้งหมด เราตระหนักว่า บรรดา ประชาชนในภูมิภาคนี้คงจะเข้าใจความตั้งใจอันแท้จริงของญี่ปุ่น และตั้งหน้าที่ จะดำเนินชีวิตใหม่ในเอเชียตะวันออกใหม่นี้

ความเจริญหรือเสื่อมของจักรวรรดิเรา และความก้าวหน้าหรือตกต่ำของ เอเชียตะวันออกอยู่ที่สงครามในปัจจุบันนี้ ประชาชนของเราทั้งหมด โดยที่ ระลึกถึงซึ่งมูลฐาน และภารกิจของสงครามครั้งนี้ ไม่ควรกระทำการใด ๆ โดย หุนหันหรือสะเพร่า แต่ด้วยความหมั่นขยันและอดทนของเรา เราจะพิสูจน์ให้ เห็นคุณค่าอันควรคู่กับประเพณีอันดีที่สุดของบรรพบุรุษของเรา

เมื่อมองดูความสำเร็จอันดีของผู้มีชื่อในประวัติศาสตร์ ผู้ซึ่งได้หมุนความ ผันผวนทุก ๆ ครั้งให้กลายเป็นโอกาสที่จะส่งเสริมโชคชะตาของชาติ เราควร จะให้คำมั่นต่อตัวเราเองที่จะช่วยเหลือนโยบายของจักรพรรดิอันมีศักดิ์และ เห็นการณ์ไกล ที่จะให้บรรลุถึงความมุ่งหมายของสงครามคราวนี้ และเพื่อให้ พระหฤทัยของพระมหาจักรพรรดิของเราเป็นสุขตลอดกาล

คณะของเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ทสึโบงามิ ซีแจงต่อนายดิเรก ชัยนาม ว่า รัฐบาล ญี่ปุ่นได้ตกลงใจส่งกำลังทหารเข้าโจมตีดินแดนของทั้งสองประเทศในวันที่ ๘ ธันวาคม เวลา ๐๑.๐๐ นาฬิกา ดินแดนบางแห่งที่ญี่ปุ่นจะบุกเข้าจะต้องอาศัยผ่าน ดินแดนของประเทศไทย ฉะนั้น ญี่ปุ่นจึงใคร่จะขออนุญาตจากรัฐบาลไทยให้ญี่ปุ่น ส่งกำลังทหารผ่านประเทศไทยเพื่อไปดำเนินการศึกต่อฝ่ายอังกฤษ ฝ่ายญี่ปุ่นขอให้

ไทยให้คำตอบภายในเวลา ๐๒.๐๐ นาฬิกา อ้างว่ากำลังทหารเคลื่อนเข้ามาสู่ดินแดนไทยแล้ว ไม่อยากจะทำให้มีการสู้รบระหว่างกองกำลังของทั้งสองฝ่าย

คณะรัฐมนตรีไทยได้เรียกประชุมด่วนที่ทำเนียบรัฐบาล และมีมติมอบให้นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษาราชการต่างประเทศ ไปพบฝ่ายญี่ปุ่นขอยืดเวลาตอบคำขาดของญี่ปุ่นไปจนถึง ๐๕.๐๐ นาฬิกาของวันที่ ๘ ธันวาคม เนื่องจากนายกรัฐมนตรีไม่อยู่ในกรุงเทพฯ จึงไม่สามารถจะให้คำตอบเด็ดขาดอย่างใดได้ รองนายกรัฐมนตรีกำลังติดต่อกับตัวนายกรัฐมนตรีอยู่ และได้ส่งเครื่องบินไปรับให้เดินทางกลับกรุงเทพฯ โดยด่วนที่สุดแล้ว ขอให้ฝ่ายญี่ปุ่นยับยั้งการเคลื่อนกำลังเข้าประเทศไทยไว้พลางก่อน จนกว่านายกรัฐมนตรีจะกลับถึงกรุงเทพฯ และมีการพิจารณาข้อเสนอของญี่ปุ่นในคณะรัฐมนตรี อนึ่งอำนาจสั่งทหารให้ปฏิบัติการเป็นอำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุด จึงต้องรอการกลับของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรีกลับถึงวังสรวงกุหลาบเวลาประมาณ ๐๑.๐๐ นาฬิกา และเข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีทันที เมื่อได้รับทราบรายงานด้วยวาจาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแล้ว นายกรัฐมนตรีได้ตั้งปัญหาถามคณะรัฐมนตรีว่าจะตกลงอย่างไรดี นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เสนอให้พิจารณาทางใต้ทางเสียว่า ถ้าเรายอมจะเสียหายอย่างไร ถ้าไม่ยอมจะเสียหายอย่างไร นายกรัฐมนตรีตัดบทว่า เหตุการณ์คับขันกำลังรบกันอยู่ ปัญหาไม่เพียงว่าจะสู้ต่อไปหรือจะหยุด พลาดำรวจเอก อดุล อตุลเดซจรัส รองนายกรัฐมนตรี เสนอว่า ไทยไม่มีทางสู้ ฝ่ายสัมพันธมิตรไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยไทยได้เลย รัฐมนตรีผู้รับผิดชอบด้านการทหารเห็นสอดคล้องกัน นายกรัฐมนตรีจึงลงความเห็นว่ามีประโยชน์ที่จะต่อต้าน ไทยไม่มีกำลังพอ อังกฤษและสหรัฐฯ ก็ไม่มีทางที่จะช่วยเหลือไทย จีน ญี่ปุ่นไปประเทศไทยจะเสียหายอย่างหนัก

คณะรัฐมนตรีจึงตกลงมีมติให้สั่งหยุดยิงเพื่อเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่น แล้วนายกรัฐมนตรีและนายดิเรก ชัยนาม ออกไปพบคณะทูตญี่ปุ่น เสร็จจากับฝ่ายญี่ปุ่น

ประมาณ ๑ ชั่วโมง แล้วกลับมาอยู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี แจ้งให้ทราบ ว่า ญ่ปุ่่น เสนอให้ไทยเลือกเอาระหว่าง ๔ แผน คือ แผนที่ ๑ ไทยกับญ่ปุ่่นทำสัมพันธไมตรี ในทางรุกและป้องกันร่วมกัน แผนที่ ๒ ไทยเข้าเป็นภาคีตึกาสัญญาไตรภาคีฉบับ ลงวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๓ กล่าวคือเข้าร่วมฝ่ายอักษะกับเยอรมัน อิตาลี และ ญ่ปุ่่น ทั้งสองแผนนี้ ญ่ปุ่่นจะรับประกันว่าจะเคารพเอกราชอธิปไตยและเกียรติศักดิ์ ของประเทศไทย และร่วมมือกับประเทศไทยในการเอาดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา แผนที่ ๓ ไทยให้ความร่วมมือทางทหารตามที่จำเป็นแก่ฝ่ายญ่ปุ่่น รวมทั้งการ อนุญาตให้ทหารญ่ปุ่่นผ่านอาณาเขตไทย และให้ความสะดวกทุกอย่างที่จำเป็น พร้อมทั้งป้องกันมิให้เกิดปะทะกันระหว่างทหารไทยกับทหารญ่ปุ่่น หรือแผนที่ ๔ ไทยกับญ่ปุ่่นรับร่วมกันป้องกันประเทศไทย

ในคณะรัฐมนตรีมีความเห็นแตกแยกออกเป็นหลายฝ่าย ส่วนใหญ่ไม่ออกความเห็น แล้วแต่นายกรัฐมนตรีจะเอาอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งว่า เมื่อจำเป็นจำต้องยินยอมให้ กองทัพญ่ปุ่่นผ่านประเทศไทยทั้งที ก็ควรเอาผลประโยชน์ให้มากที่สุดตามแผนที่ ๑ อีกเสียงหนึ่งว่า หากจำต้องยอมแล้ว เข้าส่วนฝ่ายอักษะเสียเลยตามแผนที่ ๒ จะ ดีกว่า เพราะจะได้เยอรมันและอิตาลีช่วยให้หลักประกันแก่ประเทศไทยร่วมกับญ่ปุ่่น ด้วย ส่วนแผนที่ ๔ จะทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในฐานะคล้ายอินโดจีน ความจริง ประเทศไทยมีความตกลงไม่รุกรานกับประเทศอื่นอยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องมีความ ผูกพันป้องกันร่วมกันกับญ่ปุ่่น นายดิเรก ชัยนาม เสนอว่า โดยที่ประเทศไทยได้ ยืนยันจะรักษาความเป็นกลางตลอดมา หากจำต้องยอมให้แก่ฝ่ายญ่ปุ่่น อย่างมาก ก็ควรจะยอมเพียงให้กำลังทหารญ่ปุ่่นผ่านตามแผนที่ ๓ เท่านั้น ถ้ายอมมากกว่านั้น ตามแผนที่ ๑ หรือแผนที่ ๒ ก็ตาม โลกอาจจะมองไทยว่า ทั้ง ๆ ที่ประกาศจะ เป็นกลาง ความจริงแล้วสมคบกับญ่ปุ่่นตลอดมา มิใช่ต้องยอมเพราะสู้ไม่ไหว รอง นายกรัฐมนตรี พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส และนายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรี ว่าการกระทรวงการคลัง สนับสนุนนายดิเรก ชัยนาม ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึง ตกลงรับตามแผนที่ ๓ ที่ญ่ปุ่่นเสนอ นายวนิช ปานะนนท์ เป็นผู้นำการตัดสินใจ ของคณะรัฐมนตรีไปแจ้งให้ฝ่ายญ่ปุ่่นที่ยังนั่งรอฟังคำตอบอยู่ทราบ แล้วก็มีการ

ลงนามในข้อตกลงที่ไทยยอมให้ญี่ปุ่นส่งกำลังทหารผ่านประเทศไทย และรัฐบาล
ออกคำแถลงการณ์ ดังต่อไปนี้

ข้อตกลงระหว่างผู้แทนฝ่ายไทยและญี่ปุ่น

ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องแล้วจากรัฐบาลของตน
ตกลงกันดังต่อไปนี้

๑. เพื่อจะจัดการกับสถานการณ์เร่งด่วนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทย
จะอนุญาตให้กองทหารญี่ปุ่นผ่านดินแดนของประเทศไทยไปได้ และจะให้
ความสะดวกทุกอย่างเท่าที่จำเป็นเพื่อการผ่านดังกล่าว ตลอดจนดำเนินการ
ต่าง ๆ โดยทันที เพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทุกอย่างอันอาจจะเกิด
ขึ้นได้ระหว่างกองกำลังทหารญี่ปุ่นกับกองกำลังทหารไทย

๒. รายละเอียดเพื่อการปฏิบัติตามวรรคแรก จะต้องตกลงกันระหว่าง
เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของทั้งสองประเทศ

๓. ประเทศญี่ปุ่นให้ประกันว่า เอกราช อธิปไตย และเกียรติยศของ
ประเทศไทยจะได้รับการเคารพ

ทำไว้สองชุด ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๑๙๔๑

(ลงชื่อ) ดิเรก ชัยนาม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝ่ายไทย

(ลงชื่อ) ท. ทสุโบกามิ

เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย

แถลงการณ์

ด้วยเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ตั้งแต่เวลาประมาณ ๐๒.๐๐ น. กองทหาร
ญี่ปุ่นได้เข้าสู่ประเทศไทยโดยทางทะเลในเขตจังหวัดสงขลา ปัตตานี
ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี (บ้านดอน) และบางปู ส่วน
ทางบกเข้ามาทางจังหวัดพระตะบองและพิบูลสงคราม เกือบทุกแห่ง ทหาร
และตำรวจไทยได้ทำการต่อสู้อย่างเข้มแข็ง

อนึ่ง ในเวลาเดียวกันก็ได้มีข่าวจากต่างประเทศว่า กองเรือญี่ปุ่นได้เข้าโจมตี เกาะฮาวาย และฟิลิปปินส์ ของสหรัฐอเมริกา ได้ส่งทหารขึ้นบกที่โกตาบารู ในเขตมลายูของอังกฤษ และได้เข้าโจมตีสิงคโปร์โดยเครื่องบินอย่างหนัก

ในเรื่องนี้เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นได้มาที่ทำเนียบนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๔ เวลา ๒๒.๓๐ น. ได้ชี้แจงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว แต่มิได้ถือไทยเป็นศัตรู หากแต่มีความจำเป็นต้องขอทางผ่านอาณาเขตไทย

รัฐบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พิจารณาปรึกษากันโดยรอบคอบแล้วเห็นว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งนี้ เป็นสิ่งซึ่งไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ แม้ประเทศไทย ได้พยายามโดยสุดกำลัง ก็ไม่สามารถจะหนีเหตุการณ์อันนี้ได้พ้น และเนื่องจาก สภาพการณ์ที่เกิดขึ้น การที่จะต่อสู้กันไปก็จะเป็นการเสียเลือดเนื้อชาวไทยโดย ไม่สำเร็จประโยชน์ จึงจำเป็นต้องพิจารณาตามข้อเสนอของรัฐบาลญี่ปุ่นและ ผ่อนผันให้ทางแก่กองทัพญี่ปุ่น โดยได้รับคำมั่นจากรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นลายลักษณ์อักษรว่า จะเคารพอกราช อธิปไตย และเกียรติศักดิ์ของไทย ด้วยเหตุนี้รัฐบาล ไทยจึงได้ตกลงให้ทางเดินทัพแก่ญี่ปุ่น และการต่อสูระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็ได้หยุดลง

ขอให้ประชาชนชาวไทยจงระงับความตื่นตื่นและพยายามประกอบ กิจกรรมต่อไปตามเดิม รัฐบาลจะทำความพยายามอย่างสูงสุดในอันที่จะให้ เหตุการณ์ทั้งหลายผ่อนหนักเป็นเบามากที่สุดจะทำได้ ขอให้ประชาชนชาวไทย จงรักษาความสงบและฟังคำสั่งและคำเตือนของรัฐบาลทุกประการ

การที่รัฐบาลเสนอให้มีกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในแนวรบ ซึ่งเป็นกฎหมาย พิเศษให้อำนาจในการทำลายอย่างกว้างขวาง ก็โดยมีความประสงค์จะแสดงให้โลก ภายนอกตระหนักว่า ไทยจะสู้ตาย หากต่างประเทศใดก็ตามรุกรานเอกราชอธิปไตย ของไทย ครั้นเมื่อถึงเวลาจริงจึงที่ประเทศญี่ปุ่นส่งกำลังบุกเข้ามาในประเทศไทย เรา กลับสั่งให้กำลังทหารของเราหยุดยิง เพราะเห็นว่าจีนสู้ไปก็มีแต่จะทำลายบ้านเมือง

ทรัพย์สินของเราพินาศหมดสิ้น ผู้คนจะต้องล้มตายระเนระนาด เอกราชของชาติจะรักษาไว้ไม่ได้ ประเทศและชาติไทยจะต้องตกอยู่ในอำนาจ ควบคุมของญี่ปุ่นโดยเด็ดขาด กองกำลังทหารไทยทั้งบก เรือ อากาศ จะต้องถูกปลดอาวุธสิ้นเชิง แล้วเราจะมีสิ่งใดเหลือเพื่อกอบกู้เอกราชและอธิปไตยของไทยในภายหลัง ดังปรากฏในคำแถลงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๔ ความสำคัญว่า

ที่เราได้ตกลงไปแล้วนั้น ผมขอยืนยันว่ารู้สึกว่าเป็นทางที่ดีที่สุด เป็นทางที่เราจะรอดพ้นไปและเป็นทางที่จะให้เราได้อิสระภาพของเราคืนมาได้ ผมเห็นว่า มีทางเดียว คือทางนี้เท่านั้น แต่เหตุผลในเรื่องนี้ผมไม่สามารถจะชี้แจงได้ และมีเหตุผลอีกหลายอย่างซึ่งไม่สามารถที่จะบอกให้คนอื่นฟังได้ แต่ในหลักการนั้น คือว่าอยากจะขอให้ทุกคนยอมหวานอมขมกลืน พยายามที่จะผูกมิตรกับคนญี่ปุ่นเท่าที่สามารถจะทำได้ และถ้าเราไม่อยากจะผูกมิตรกับเขา ก็ขอว่าอย่าไปถูกรังแกคนญี่ปุ่น เราควรระวังหลีกเลี่ยงไปเสีย ในทางที่เราจะทำการรบ ซึ่งเวลานี้ก็มีเสียงให้เข้าไปว่า อาจจะรบ ผมขอถามว่ารบอะไร การรบนั่นไม่ใช่เป็นการเข้าไปนั่งในร้านเหล้าแล้วก็เกิดทะเลาะแย่งเหล้ากันกิน ตีกระบาลลงไป ฝ่ายนั้นก็เปื้อนฝ่ายแพ้ การรบสมัยนี้เป็นการทำลายกันทั้งชาติ และเป็นสงครามที่เคียดแค้น เพราะฉะนั้นถ้าเรารบกับญี่ปุ่นก็ไม่มีปัญหาเลย ถ้าเรารบตั้งแต่วันนั้นแล้ว ผมนึกว่าป่านนี้พวกเราจะไม่ได้นั่งอยู่อย่างนี้ และเอกราชก็จะต้องเสียไป บ้านเมืองอาจจะเปื้อนจี้เข้าไปก็ได้ และได้อะไร ได้เกียรติยศหรือ

ผมเคยได้พูดเมื่อก่อนนี้ว่า เรารบตายอย่างชาวบ้านบางระจันนั้นเป็นของวิเศษ มีเกียรติยศแต่นั้นเป็นการปลุกขวัญของประชาชน เพราะว่าตามหลักการนโยบายของรัฐบาล ในเวลาก่อนมีเรื่องกับเวลามีเรื่องแล้วนั้นเป็นคนละอย่าง เมื่อก่อนมีเรื่องนั้นเราจะต้องทำแก่งด้วยประการทั้งปวง เดียวนี้มันก็ผ่านไปแล้ว ที่ว่าเราจะต้องสู้จนคนสุดท้ายนั้น ก็ไม่มีชาติไหนเลยที่สู้จนคนสุดท้าย แต่อันนี้ก็เป็นกันสงคราม คือแสดงให้เห็นว่าเราจะสู้ เพราะฉะนั้นการที่ใครจะมา

รุกรานเราก็ควรจะไต่ขยับยังข้างใจเสียให้ดีกว่าก่อน เป็นการแสดงให้เห็นผลจากการที่เราประกาศว่าจะสู้อย่างจริงจังนั้นแล้วอย่างไร คืออาจเป็นผลในทางที่ญี่ปุ่นปฏิบัติกับเราอยู่ในเวลานี้

แต่การปฏิบัติในการที่ควรจะรบหรือไม่นั้นเป็นอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งทางทหารหรือทางรัฐบาลจะต้องตกลงเลือกว่าจะเอาในทางใด การที่ชาติของเราจะกลับพื้นหรือเป็นเอกราชอยู่อีกนั้นเป็นของดี ถ้าเราตกลงไปในทางรบนี้ก็هلكและพวกเราก็จะไม่มีโอกาสที่จะมานั่งปรับความเข้าใจกัน หรือไม่มีโอกาสที่จะคิดหาทางแก้ไขได้ และเมื่อهلكไปแล้ว บ้านเมืองที่เราวาดภาพเห็นก็จะระส่ำระสาย ซึ่งอาจจะยิ่งกว่าเมื่อคราวที่กรุงเก่าแตกก็ได้ แล้วใครจะควบคุม ป่านนี้ฝูงคน ๑๔ ล้านคน อาจจะไปกระจุกกระจาย ที่ตายก็ตายไป ทรัพย์สินสมบัติก็ฉิบหายวายวอด แล้วก็ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย เราจะต้องทิ้งประเทศไทยฝากกับธรรมชาติว่า เมื่อไรประเทศญี่ปุ่นจะถูกธรรมชาติลงโทษให้สูญไปจากโลกแล้วใครจะเป็นคนกู้ กว่าจะมีสมเด็จพระนเรศวรส่งเข้ามาสักคนหนึ่ง และการกู้ชาติในสมัยนี้ก็เป็นที่ยาก เพราะฉะนั้นผมนึกกว่าที่ได้ตกลงไปแล้วนั้นเป็นของดีที่สุด เรายังมีช่องทางอีกบ้างไม่มากนักน้อยที่เราจะได้มานั่งคิดว่าควรที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองของเราพัฒนาถาวรอยู่ได้โดยวิธีใดบ้าง

ผมขอย้อนกล่าวไปถึงข้อเดิม ข้อแรกที่จะให้รอดพ้นไปได้ นั้น ในเวลานี้ก็คือหมายความว่าเราจะต้องแสดงตนเป็นมิตรกับญี่ปุ่นทุกอย่าง จะโดยจริงใจหรือไม่ก็ตาม ปล่อยให้เขาผ่านไป เขาจะทำอะไรเราบ้างก็ตาม เราสงวนชาติของเราไว้ อย่าเพิ่งให้ตายเสีย ถ้าเราไปคือตั้งเข้า ชาติของเราตายแล้วก็จะไม่มีวันฟื้น ถ้าหากว่าเราได้ผ่อนผันคล้าย ๆ กับว่าพายุแรงมาเราก็ผ่อนโอนไป อย่าให้ต้นไม่ถึงกับหักได้ ต้นไม้นั้นก็ยังคงอยู่ นี่ถ้าเปรียบกับต้นไม้ และต่อไปข้างหน้า ลูกมันก็จะออกมา ซึ่งเราจะเก็บผลกินได้อีก เพราะฉะนั้นข้อนี้เป็นข้อสำคัญ ซึ่งไม่เฉพาะแต่คณะรัฐมนตรีเท่านั้น จะต้องให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของเรา ต้องหักใจผ่อนสั้นผ่อนยาวไปกับญี่ปุ่นที่ได้ตกลงไว้เท่าที่จะสามารถทำได้ ผมจะไม่ใช้ศัพท์ว่าให้ปฏิบัติ คือการหักใจปฏิบัติผ่อนปรนให้รอดไป

เมื่อรัฐบาลไทยยินยอมให้กำลังทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยไปปฏิบัติการในมลายูและพม่าเช่นนั้น ทางอังกฤษได้ประกาศเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๔ ถึงประเทศไทยเป็นดินแดนที่ศัตรูยึดครอง และสั่งกักกันสินทรัพย์ของไทยในอังกฤษ พร้อมทั้งยึดเรือไทยที่ทอดจอดอยู่ในเมืองท่าของอังกฤษ ต่อมาอีกหนึ่งวัน อังกฤษขอให้รัฐบาลสวิสเป็นผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทย ในขั้นแรกไทยถือว่ามิได้มีสถานะสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา จึงไม่อาจจะตกลงให้กงสุลสวิสที่กรุงเทพฯ จัดการเกี่ยวกับกิจการของสถานทูตได้

วันที่ ๑๕ ธันวาคม ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ที่กรุงลอนดอนหารือกับกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษถึงท่าทีเกี่ยวกับประเทศไทย ฝ่ายเนเธอร์แลนด์มีดำริจะตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย แต่ก่อนจะดำเนินการใครจะฟังความคิดเห็นของรัฐบาลอังกฤษก่อน และเสนอว่าในเรื่องเกี่ยวกับไทยนี้น่าจะได้มีการปรึกษาหารือระหว่างอังกฤษ สหรัฐฯ และเนเธอร์แลนด์ เพื่อประสานการดำเนินการให้สมานกัน

เป็นที่แน่ชัดว่า ที่ญี่ปุ่นตัดสินใจกระโจนเข้าสู่สงครามกับทั้งอังกฤษและสหรัฐฯ ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นอยู่ในลักษณะเลือดเข้าตา เขาจะต้องสู้มหาอำนาจทั้งสอง ในขณะที่การศึกบนผืนแผ่นดินใหญ่ของประเทศจีนยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่ลดละ ยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นอยู่ที่จะต้องรุกหน้ายึดดินแดนในการปกครองของอังกฤษและสหรัฐฯ ให้ได้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ประเทศไทยนั้นไม่มีความหมายเท่าใดนัก เขาจะเข้ายึดเมื่อใดก็ได้ แต่เขาก็เกรงอยู่เหมือนกัน เพราะประเทศไทยนั้นไม่เคยต้องเสียเอกราชให้แก่ใคร ฉะนั้น เขาจึงมาในลักษณะขอให้เราอนุญาตให้เขาผ่านไปพลางก่อน แต่ตราบไต่ไทยไม่มีข้อผูกมัดแน่นอนกับเขา ญี่ปุ่นก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่า ไทยจะกระทำอย่างไรต่อไปข้างหน้า เขาย่อมระมัดระวังวิตกกังวลในความปลอดภัยของกองกำลังของเขาที่ต้องทุ่มเทสุดตัวในสงครามเพื่อความเป็นความตายของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจำต้องได้หลักประกันจากไทยว่าจะไม่เป็นภัยก่อวนเขาข้างหลัง ด้วยเหตุนี้ภายหลังที่ไทยยอมทำความตกลงอนุญาตให้กำลังทหารจักรพรรดิผ่านประเทศไทยได้เพียง ๒ วัน เขาก็เริ่มบีบบังคับขอให้รัฐบาลไทยร่วมมือทางทหารแก่ประเทศญี่ปุ่น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ความสะดวกที่เขาต้องการในการที่กำลังทหารญี่ปุ่นจะผ่านดินแดนไทย

ถ้าไทยแสดงว่าให้เขาไม่ได้ เขาก็จะขอเข้ามาทำเอง ถ้ากำลังของไทยขัดขึ้น เขาก็จะเข้าทำการปลดอาวุธ การกระทบกระแทกกันย่อมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ คณะรัฐมนตรีประชุมปรึกษาหารือกันอีกเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม มองไม่เห็นทางเลือกอื่นนอกจากจะต้องยอมรับทำความตกลงร่วมมือทางทหารกับประเทศญี่ปุ่น ยังไม่ทันที่รัฐบาลจะเสนอความตกลงนั้นต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอความเห็นชอบ ฝ่ายญี่ปุ่นเดินแผนใหม่ เสนอขอให้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรต่อกันทีเดียว และเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ได้ขอให้รัฐบาลไทยส่งกำลังทหารไปร่วมรบกับญี่ปุ่นด้านประเทศจีน การเจรจาดำเนินต่อมาจนถึงวันที่ ๒๑ ธันวาคม จึงได้มีการลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น มีหลักการสำคัญว่า ทั้งสองประเทศต่างเคารพเอกราชและอธิปไตยของกันและกัน ในกรณีที่ฝ่ายใดเกิดขัดกันทางอาวุธกับประเทศที่สาม อีกฝ่ายหนึ่งรับจะเข้าไปเป็นพันธมิตรช่วยเหลืออย่างเต็มที่ทั้งในทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร โดยไม่แยกทำสัญญาสงบศึกหรือสัญญาสันติภาพกับประเทศที่สามนั้น กติกาสัญญานี้เป็นอันใช้แทนสัญญาลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ซึ่งให้สิทธิแก่กองกำลังทหารญี่ปุ่นที่จะเดินทางผ่านประเทศไทยเท่านั้นและมีพิธีสารลับผนวกท้าย กำหนดให้ญี่ปุ่นช่วยประเทศไทยให้ได้รับดินแดนที่เสียไปคืนและไทยรับช่วยญี่ปุ่นในสงครามที่ทำการกับฝ่ายตะวันตก ทั้งหลายเหล่านี้เพื่อประโยชน์แห่ง “การสถาปนาระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก” ดังปรากฏในคำปรารภของกติกาสัญญา

เพื่อเพิ่มความขลังให้แก่พันธมิตรที่ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันในหลักการ และเพื่อให้ญี่ปุ่นมั่นใจว่า ไทยจะไม่เปลี่ยนแปลงแปรพักตร์ ฝ่ายไทยตกลงให้จัดพิธีลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรนี้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อหน้าพระพุทธรูปปฏิมากรพระแก้วมรกตอันเป็นที่เคารพเทอดทูนอย่างสูงสุดของประชาชนชาวไทยทั้งหมด โดยจอมพลนายกรัฐมนตรี และเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นเข้าร่วมพิธี เริ่มด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อนลงนามในเอกสารที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ฉบับนั้น แล้วมีการกล่าวคำปราศรัย จบพิธีลงด้วยพระสงฆ์ ๒๕ รูป สวดชัยมงคลคาถา หลังจากนั้นทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันดื่มแชมเปญฉลอง ที่พระที่นั่งบรมพิมาน

วันที่ ๒๒ ธันวาคม เอกอัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ ณ กรุงลอนดอน เสนอให้มีการประกาศสงครามกับไทยเสียให้เด็ดขาด เพื่อฝ่ายเนเธอร์แลนด์จะได้ทำการยึดเรือไทยในท่าเรือเนเธอร์แลนด์ได้ อังกฤษตอบว่า อังกฤษถือไทยเป็นประเทศที่ถูกศัตรูยึดครอง จึงมีสิทธิที่จะยึดเรือไทยได้อยู่แล้ว โดยไม่จำเป็นต้องมีการประกาศสงคราม และสั่งเอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตันให้ยกเรื่องที่จะออกแถลงการณ์กำหนดท่าทีเกี่ยวกับประเทศไทย โดยประสานกับอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ และในวันเดียวกันนั้น นายอีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ มีหนังสือถึงพระมกุฎราชกุมารีวิกตอเรียแห่งเดนมาร์ก แจ้งให้ทราบถึงการที่ได้ขอให้สวีเดนและผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทย และจะถือว่าหน้าที่ของพระมกุฎราชกุมารีวิกตอเรียในฐานะทูตไทยประจำสำนักเซนต์เจมส์ สิ้นสุดลงในวันที่ที่ฝ่ายไทยตกลงเลือกประเทศที่สามเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของไทยในอังกฤษ และได้สั่งให้เซอร์โจเซฟ ทรอสบี เดินทางกลับพร้อมกับคณะทูตอังกฤษทั้งหมดในวันที่ที่ได้ดำเนินการให้ความสะดวกแก่คนชาติบริติชที่จะออกจากประเทศไทย แต่โทรเลขถึงเซอร์โจเซฟ ฉบับลงวันที่ ๒๒ ธันวาคม ไม่ปรากฏว่าถึงมือผู้รับ

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๓ ฝ่ายอังกฤษได้แจ้งต่อฝ่ายเนเธอร์แลนด์ว่า อังกฤษไม่มีมติที่จะประกาศสงครามกับประเทศไทย เพราะถ้ากระทำเช่นนั้น จะเท่ากับช่วยให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถรวบรวมคนไทยให้เป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษ ทางที่ดีนั้นควรจะพยายามแสดงความเห็นอกเห็นใจต่อประชาชนชาวไทยที่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของญี่ปุ่นมากกว่า ซึ่งจะเป็นทางให้ประชาชนชาติไทยเกิดเสื่อมศรัทธาในรัฐบาลยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน จุดมุ่งหมายของอังกฤษอยู่ที่การต่อต้านญี่ปุ่นมากกว่าอย่างอื่น

อังกฤษรอมานจนกระทั่งวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๔๘๕ จึงได้รับตอบจากกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า การที่จะแถลงการณ์เกี่ยวกับท่าทีของสหประชาชาติต่อประเทศไทยใครจะขอให้ยับยั้งไว้จนกว่าคณะทูตอเมริกาและอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ได้รับอนุญาตให้เดินทางออกจากประเทศไทยแล้ว ในการนี้สหรัฐอเมริกา แจ้งอังกฤษด้วยว่า ฝ่ายสหรัฐฯ คงจะไม่มีทูตไทยที่จะแลกเปลี่ยนกับทูตอเมริกาประจำ

กรุงเทพฯ เพราะ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ตัดสินใจไม่เดินทางกลับประเทศไทยพร้อมด้วยคณะข้าราชการสถานทูตทั้งหมด รัฐบาลอเมริกายังไม่มั่นใจว่า ประเทศไทยรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นรุนแรงอย่างที่อังกฤษเข้าใจ แต่ก็เห็นด้วยกับรัฐบาลอังกฤษว่า ยังไม่ควรประกาศสงครามกับไทย ควรถือประเทศไทยเป็นดินแดนที่เข้าศึกยึดครองมากกว่า สำหรับฐานะของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชนั้น สหรัฐฯ จะคงยอมรับนับถือเป็นทูตไทยอยู่ตามเดิม แต่ไม่ถึงกับเป็นผู้แทนของประชากรเสรีของประเทศไทย

การที่อังกฤษเร่งรัดให้รัฐบาลแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเทศไทยในช่วงนั้นก็เนื่องจากเซอร์จอร์จ เจฟเฟอีย์ส ได้ตั้งกระทู้ถามถึงท่าทีของรัฐบาลอังกฤษต่อประเทศไทยในสภาสามัญ ภายในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ความจริงมีเจ้าหน้าที่บางคนเสนอว่า รัฐบาลอังกฤษควรจะประกาศสงครามกับประเทศไทยได้แล้ว เมื่อปรากฏว่ามีกำลังทหารไทยล่องล้าเข้าไปในดินแดนพม่า รัฐบาลยังไม่กล้าดำเนินการโดยลำพัง จึงให้รอหึ่งเสียงทางรัฐบาลอเมริกาดูก่อน เมื่อได้รับตอบจากรัฐบาลอเมริกาดังกล่าว นายอีเดนจึงได้ตอบกระทู้ถามของเซอร์จอร์จ เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคมว่า รัฐบาลอังกฤษยังกำลังพิจารณาหารือกับรัฐบาลฝ่ายสหประชาชาติ ซึ่งมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับประเทศไทยอยู่

โดยที่มีกองกำลังทหารญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และโดยที่ฝ่ายญี่ปุ่นได้ใช้ประเทศเป็นทางลำเลียงกำลังทหารที่ส่งไปปฏิบัติการในดินแดนที่เคยอยู่ในการปกครองของสัมพันธมิตร ได้รับผลสำเร็จอย่างสาบสูญฟ้าแลบ รุกรานเข้าไปในดินแดนฟิลิปปินส์ สามารถยึดเกาะกวม เกาะเล็ก อ่องกงไว้ได้ ประกอบกับทางอังกฤษและสหรัฐฯ ได้ส่งเครื่องบินมาทำการทิ้งระเบิดบางส่วนของราชอาณาจักรไทยที่ญี่ปุ่นมีกำลังทหารอยู่ และฝ่ายญี่ปุ่นพยายามเรียกร้องให้ประเทศไทยเพิ่มความร่วมมือกับญี่ปุ่นมากขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับรายงานจากนายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศว่า ญี่ปุ่นแสดงความไม่พอใจเป็นอย่างมากที่ประเทศไทยยังไม่ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐฯ ตามที่ได้เคยรับไว้พิจารณามาเป็นเวลานานแล้ว การยุทธของญี่ปุ่นรุดคืบหน้าไปเรื่อย ญี่ปุ่นหวังโยนในความปลอดภัยของเขตหลัง トラบไตที่ไทยยังลังเลใจไม่ยอมประกาศ

สงครามให้แน่ชัดลงไป รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจประกาศสงครามต่ออังกฤษและ
สหรัฐฯ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ ตามความในพระบรมราชโองการประกาศ
สงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา และคำแถลงการณ์ของรัฐบาลไทยสมัยนั้น
ดังต่อไปนี้

พระบรมราชโองการ

โดยที่ฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้กระทำการรุกรานประเทศไทยมา
เป็นลำดับโดยส่งทหารรุกรานเข้ามามาก และโดยเฉพาอย่างยิ่งได้ส่ง
เครื่องบินลอบเข้ามาทิ้งระเบิดบ้านเมืองของราษฎรผู้ประกอบหาเลี้ยงชีพอย่าง
ปกติ ทั้งระดมยิงราษฎรสามัญผู้ไร้อาวุธอย่างทารุณ ผิดวิสัยของอารยชน ไม่
กระทำการอย่างเปิดเผยตามประเพณีนิยมระหว่างชาติ นับได้ว่าเป็นการละเมิด
ต่อกฎหมายระหว่างประเทศและมนุษยธรรม ประเทศไทยจึงไม่สามารถที่จะ
ทนดูต่อไปอีก

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทยจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ได้มี
สถานะสงครามระหว่างประเทศไทยฝ่ายหนึ่ง กับบริเตนใหญ่และ
สหรัฐอเมริกาอีกฝ่ายหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕
เป็นต้นไป

ฉะนั้น จึงให้ประชาชนชาวไทยทุกเพศทุกวัย ร่วมมือร่วมใจกับรัฐบาล
ปฏิบัติกิจการเพื่อให้ประเทศไทยประสบชัยชนะถึงที่สุด และพ้นจากการ
รุกรานอันไม่เป็นธรรมของฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยกระทำการ
สนับสนุนกิจการของรัฐบาลอย่างพร้อมเพรียงและปฏิบัติตามคำสั่งของทาง
ราชการอย่างเคร่งครัด ทั้งให้ประกอบอาชีพตามปกติของตนอย่างเต็มที่ ให้ได้
ผลเพื่อนำมาช่วยเหลือและเกื้อกูลเพื่อนร่วมชาติและพันธมิตรของชาติอย่าง
มากที่สุด

ส่วนผู้อาศัยอยู่ในประเทศนี้มีได้เป็นคนไทยและมีได้เป็นชนชาติศัตรูนั้น ให้ตั้งอยู่ในความสงบและดำเนินอาชีพอย่างปกติ และให้กระทำการให้สมกับที่ตนได้รับยกย่องว่าเป็นมิตรของประเทศไทย

คำแถลงการณ์

ด้วยตามที่ได้มีพระบรมราชโองการให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ได้มีสถานะสงครามระหว่างประเทศไทยฝ่ายหนึ่ง กับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาอีกฝ่ายหนึ่งแล้วนั้น รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอแถลงให้ประชาชนทราบดังต่อไปนี้

ตั้งแต่แรกที่อังกฤษได้แผ่จักรภพมาทางตะวันออก ประเทศไทยก็ได้รับการเบียดเบียนบีบบังคับไม่ขาดสาย อังกฤษได้บั่นทอนดินแดนและแบ่งแยกเชื้อชาติไทยให้กระจัดกระจายและกระทำการทุกอย่างให้ชาติไทยอ่อนแอ ในทางการคลังและเศรษฐกิจ อังกฤษก็เข้ากุมเส้นชีวิตและบีบบังคับไทยทุกสถานะ รัฐบาลไทยทุกรัฐบาลต้องโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการของอังกฤษเสมอมา แต่ถึงกระนั้น อังกฤษก็พยายามกลั่นแกล้งในทางการที่สำคัญของไทย เช่น การค้าข้าว แร่ ยาง และไม้สัก ก็ได้รับการบีบบังคับจากอังกฤษอยู่เป็นเนืองนิตย์

ส่วนทางสหรัฐอเมริกานั้นเล่า ก็ดำเนินนโยบายอย่างเดียวกับอังกฤษ ชาวไทยทั้งหลายคงจะจำได้ว่า ในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนที่แล้วมา สหรัฐอเมริกาได้ขัดขวางทางดำเนินของไทยทุกประการ ตลอดจนริบเครื่องบินและอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ไทยส่งซื้อและชำระเงินให้เสร็จแล้ว ทางประวัติศาสตร์ยังแสดงให้เห็นอีกว่า เมื่อคราวพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสใน ร.ศ. ๑๑๒ นั้น ไทยได้ขอให้สหรัฐอเมริการะงับกรณีพิพาทด้วยความเป็นธรรมเพื่อสันติสุขของมนุษย์ แต่สหรัฐอเมริกาก็มิได้นำพาแต่ประการใด ปล่อยให้ไทยถูกกดขี่ข่มเหงมาตั้งแต่ครั้งกระโน้น

ครั้นเมื่อสงครามได้บังเกิดขึ้นในบูรพทิศ โดยที่ญี่ปุ่นได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคมที่แล้วนั้น ประเทศไทยได้รู้สึกถึงความผูกพันในหน้าที่ที่เป็นชาวเอเชีย จึงได้ร่วมมือทำสัญญาพันธมิตรกับ

ญี่ปุ่น แต่ถึงกระนั้น ไทยก็ยังมิได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และมีได้ทำการประทุษร้ายรุกรานสองประเทศนี้แต่อย่างใด ตรงกันข้ามอังกฤษอเมริกาได้ทำการประทุษร้ายรุกรานไทยอย่างร้ายแรง ในระหว่างเวลาดังตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ถึง ๒๐ มกราคม ไทยได้ถูกโจมตีทางอากาศ ๓๐ ครั้ง และโจมตีทางบกถึง ๑๖ ครั้ง จังหวัดที่ถูกโจมตีมีจังหวัดเชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี นครสวรรค์ พระนครและธนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สงขลา และยะลา ในบรรดานักบินที่จับได้ในประเทศไทย ก็มีนักบินที่เป็นคนชาติอเมริกาอยู่ด้วย การโจมตีทางอากาศนั้นก็มิได้ทำตามกฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคือ มิได้โจมตีที่สำคัญทางทหารอย่างไร กลับทำการโจมตีบ้านเรือนราษฎร และใช้ปืนกลยิงผู้คนพลเมืองอย่างปราศจากศีลธรรม

ครั้นเมื่อวันที่ ๒๔ เดือนนี้เอง เครื่องบินอังกฤษได้มาโจมตีกรุงเทพฯ อีกทั้ง ๆ ที่ไทยยังมีได้ประทุษร้ายอังกฤษ อเมริกาอย่างไร

พฤติการณ์ครั้งนี้ย่อมตกอยู่ในวิสัยอันไม่สามารถจะทนดูต่อไปได้ จึงได้มีพระบรมราชโองการประกาศสถานะสงครามระหว่างไทยกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาในวันนี้ตั้งแต่เวลาที่เขียนเป็นต้นไป

นับแต่วันที่ประกาศกระแสพระบรมราชโองการนี้เป็นต้นไป ประเทศไทยอยู่ในสถานะสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา และไทยจะตอบสนองการประทุษร้ายทุก ๆ อย่างที่บริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาทำกับไทย

ขอให้ข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ และพลเรือน จงปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เต็มความสามารถ และขอให้อาณาประชาราษฎรชาวไทยจงร่วมมือกับทางราชการปฏิบัติตามพระราชกำหนดกฎหมาย คำสั่ง และคำแนะนำของรัฐบาลอย่างเคร่งครัด ทั้งตั้งหน้าประกอบอาชีพให้เกิดผลสมความต้องการของประเทศชาติ และทำความพยายามทุกสถานที่จะนำประเทศชาติไปสู่ชัยชนะในขั้นสุดท้าย

ขอให้บรรดาประชาชนที่เป็นชาวต่างชาติ จงรักษาความสงบและความร่วมมือกับชาวไทยในอันที่จะป้องกันรักษาความเรียบร้อยภายใน รัฐบาลขอ

ประกาศว่า บรรดาชนชาวเอเชียทั้งหลาย แม้จะถือสัญชาติหรืออยู่ในบังคับของ
บริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาที่ดี ถ้าหากสังวรระวังรักษาความสงบเรียบร้อย
และร่วมมือร่วมใจกับชาวไทยเป็นอันดีแล้ว รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็
จะไม่ถือว่าเป็นศัตรู และจะให้ได้รับผลปฏิบัติอย่างเดียวกับชาติที่เป็นมิตร
ตลอดไป

รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความมั่นใจในเหตุผลและความเป็นธรรม
และความเชื่อมั่นในความรักชาติกล้าหาญและความเป็นนักรบของคนไทยแต่
โบราณกาล ที่จะนำชัยชนะและความรุ่งโรจน์มาสู่ชาติไทยต่อไปในอนาคต

ในตอนนั้น รัฐบาลต้องการจะออกประกาศสงครามทางวิทยุกระจายเสียงในวัน
ที่ ๒๕ มกราคม เวลาเที่ยงวัน จึงได้นำประกาศพระบรมราชโองการเสนอให้คณะ
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนาม หากแต่ท่านปรีดี พนมยงค์ ไม่อยู่ในกรุงเทพฯ
จึงมีผู้สำเร็จราชการเพียง ๒ ท่านลงนาม คือ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
อาทิตย์ทิพอาภา และพลเอก เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ในฐานะประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ทรงอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ระบุชื่อท่านปรีดี เข้าไปในประกาศพระบรมราชโองการ
ด้วย ทั้ง ๆ ที่มีได้ลงนาม

ในวันเดียวกัน นายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศ มีหนังสือถึงเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย เน้นความเชื่อมั่นว่า
“การกระทำอันนี้เป็นหลักพยานอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงความตั้งใจของรัฐบาลแห่ง
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะดำเนินการเป็นปีกแผ่นสมบูรณร่วมกับรัฐบาลแห่งสมเด็จพระ
จักรพรรดิญี่ปุ่นตามความในกติกาสัญญาพันธมิตร จนกระทั่งจะบรรลุถึง
ชัยชนะในที่สุดเพื่อพหุติเหตุอันร่วมกัน”

ทางสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์ทันที
มีความสำคัญว่า “สงครามมหาเอเชียตะวันออกเป็นสงครามปลดแอกชาวชาติเอเชีย
และเป็นสงครามเพื่อยังความยุติธรรม การที่ประเทศไทยผู้เป็นพันธมิตรของเราเข้า

สู่การสงครามคราวนี้ได้ทำให้เรามีความเห็นใจในการเป็นชาวชาติเอเชียด้วยกันเป็นอันมาก และทำให้มีความมั่นใจในชัยชนะอันเด็ดขาดของเราในสงครามคราวนี้ในเวลาเดียวกันนั้น ญี่ปุ่นและไทยทั้งสองประเทศก็ได้ตั้งใจโดยแน่วแน่ในอันที่จะปฏิบัติงานใหญ่ครั้งนี้ให้บรรลุถึงซึ่งผลสำเร็จ เพื่อการจัดระเบียบใหม่แห่งมหาเอเชียตะวันออกด้วยการฟื้นฟูบูรณะและขับไล่ศัตรูร่วมของเรา ทั้งนี้เป็นที่เชื่อแน่ว่าความตกลงใจอันเด็ดขาดของไทยนั้นจะทำให้ชาวชาติมหาเอเชียตะวันออกเพิ่มการสำนึกตัว และตื่นขึ้นจากหลับโดยแท้จริง”

นายโตโจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น ส่งสาส์นผ่านสถานเอกอัครราชทูตที่กรุงเทพฯ ถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม ความว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกอดนิยมนิยมชื่นในความกล้าหาญอย่างเด็ดขาดของท่านเสียมิได้ในการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ข้าพเจ้าหวังว่า ประเทศของท่านคงจะได้ดำเนินการร่วมมือร่วมแรงฟื้นฟูบูรณะทั้งมวล เพื่อที่จะให้ศัตรูของเราถึงซึ่งความพินาศและพ่ายแพ้” ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งสาส์นตอบ โดยผ่านเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๕ ว่า “การที่ประเทศไทยประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกานั้น ก็โดยความสมัครใจของชาวไทยทั้งชาติ และโดยเชื่อมั่นว่ามีเหตุผลอันเป็นธรรม เป็นการแน่นอนว่า ชาวไทยจะได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ในอันที่จะต่อสู้เพื่อชัยชนะของชาวเอเชียทั้งมวล”

เป็นอันว่า ประเทศไทยที่พยายามวางตนเป็นกลางไม่ยอมจะเข้ายุ่งเกี่ยวพันในข้อพิพาทบาดหมางระหว่างประเทศอื่น จำต้องถูกบังคับโดยเหตุการณ์ให้ยินยอมผ่อนปรนเสียอำนาจอธิปไตย ให้กำลังทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยไปปฏิบัติการศึกในประเทศเพื่อนบ้าน และต่อมาเพิ่มการร่วมมือให้แก่ฝ่ายญี่ปุ่นหลายประการ ทั้งในทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร ตลอดจนถึงที่สุดถึงกับประกาศสงครามต่อประเทศอังกฤษและสหรัฐฯ ภายในเวลาไม่ครบสองเดือนเต็ม

เมื่อนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเปลี่ยนแปลงไปจากหน้ามือเป็นหลังมือเช่นนี้ ฝ่ายอังกฤษและสหรัฐฯ เกิดความรู้สึกและมีปฏิกิริยาอย่างไรบ้าง

ดังได้กล่าวมาแล้ว ทั้งอังกฤษและสหรัฐฯ เคยมีข้อสงสัยมาแต่ต้นแล้วว่า รัฐบาลไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม อาจจะสละที่นั่งโยบาย เป็นกลางไปหาญี่ปุ่นวันหนึ่งข้างหน้า เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จำต้อง ให้ความตกลงยินยอมให้ญี่ปุ่นส่งกำลังทหารผ่านประเทศไทยได้เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ทางรัฐบาลอังกฤษเชื่อว่า ความตกลงนั้นได้กระทำขึ้นโดยรัฐบาลไทยถูก บังคับ นายแอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ มีหนังสือลงวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๔๘๔ ถึงพระมณูเวทย์วิมลนาท ทูตไทยประจำกรุง ลอนดอนว่า เหตุการณ์ภายหลังแสดงให้เห็นได้ว่า รัฐบาลไทยได้ให้ความร่วมมือ อย่างจริงจังและสมัครใจแก่ฝ่ายญี่ปุ่น จนมีการลงนามในสัญญาเป็นพันธมิตรต่อกัน ทั้ง ๆ ที่ไม่เชื่อว่า นโยบายใหม่ของไทยนี้จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวไทย ที่รักเสรีภาพ รัฐบาลอังกฤษก็จำต้องถือประเทศไทยเป็นดินแดนที่ถูกศัตรูยึดครอง และรัฐบาลไทยตกอยู่ในความควบคุมของศัตรู ด้วยเหตุนี้รัฐบาลอังกฤษจึงได้สั่งให้ อัครราชทูตอังกฤษพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่สถานทูตและสถานกงสุลในประเทศไทย ถอนตัวออกจากประเทศไทยในทันทีที่ได้จัดเตรียมการส่งคนชาติบริติชกลับ รัฐบาล อังกฤษได้ขอให้รัฐบาลสวิสเข้าดูแลผลประโยชน์ของอังกฤษและจักรภาพแทน เมื่อ เซอร์โจชาย ครอสบี้ เดินทางออกจากประเทศไทยแล้ว หรือก่อนหน้าเวลานั้น หาก เซอร์โจชาย ครอสบี้ ไม่สามารถปฏิบัติการเกี่ยวกับการอพยพคนชาติบริติชออกจาก ประเทศไทย

ในบันทึกช่วยจำลงวันที่ ๒๔ ธันวาคม ที่สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุง วอชิงตัน ได้รับคำสั่งให้ยื่นต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน มีความสำคัญว่า การที่รัฐบาลไทยได้ทำความตกลงพันธมิตรกับญี่ปุ่นโดยประเทศไทยรับจะให้ความ ช่วยเหลือแก่ญี่ปุ่นในฐานะพันธมิตรย่อมเป็นผลเพียงพอกับประเทศที่ท่าสงครามกับ ญี่ปุ่นจะประกาศสงครามกับประเทศไทยได้แล้ว แต่โดยที่มีสัญญาณแสดงว่า มี คนไทยจำนวนไม่น้อยที่วางตนเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น และพวกนี้จะยังเป็นปฏิปักษ์ ต่อญี่ปุ่นมากขึ้นเมื่อประชาชนไทยตระหนักในความหมายของการที่ญี่ปุ่นเข้า ยึดครองประเทศไทย รัฐบาลอังกฤษเห็นสมควรที่จะหล่อเลี้ยงและส่งเสริมจิตใจนิยม

พันธมิตรในประเทศไทยนี้ไว้ นโยบายของนายกรัฐมนตรีไทยซึ่งต้องถือเป็นหนึ่งของ ญีปุ่นแล้วจะนำไปสู่สถานะสงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่อังกฤษเกรงว่า การ ประกาศสงครามกับประเทศไทยจะไม่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายสัมพันธมิตร และยังคง ช่วยให้นายกรัฐมนตรีไทยใช้เป็นคารมในการปลุกปั่นให้คนไทยกลายเป็นปฏิปักษ์ ต่อฝ่ายสัมพันธมิตร และผูกมัดกระชับชิดกับญีปุ่นยิ่งขึ้น ฉะนั้น รัฐบาลอังกฤษจึง กำหนดท่าทีต่อประเทศไทยไว้ดังนี้

(๑) ฝ่ายอังกฤษจะไม่เริ่มดำเนินการทางทหารใด ๆ ต่อประเทศไทยก่อน

(๒) ถ้ากำลังทหารไทยพยายามขัดขวางการปฏิบัติงานของกำลังทหารบริติช หรือ เมื่อผู้บัญชาการบริติชส่วนท้องถิ่นเห็นว่า กำลังทหารไทยจะคุกคามความปลอดภัย ของกำลังทหารบริติช ฝ่ายอังกฤษจึงจะจัดการกับทหารไทยส่วนนั้นเสมือนศัตรู

(๓) ถ้ามีการรวมกำลังทหารไทยในลักษณะที่อาจจะเป็นการคุกคามต่อประเทศ พม่า รัฐบาลอังกฤษเตือนรัฐบาลไทยว่าเป็นการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์

กล่าวโดยสรุป ในหลักการโดยทั่วไปรัฐบาลอังกฤษไม่ถือประเทศไทยเป็นศัตรู แต่เป็นดินแดนที่ถูกศัตรูยึดครอง

ทางรัฐบาลอเมริกาสนองตอบว่า ยังไม่ควรที่จะประกาศสงครามกับประเทศไทย สำหรับวิธีปฏิบัติต่อประเทศไทย รัฐบาลอเมริกามีความเห็นสอดคล้องกับรัฐบาล อังกฤษ

รัฐบาลไทยแจ้งการประกาศสงครามให้กงสุลสวิสที่กรุงเทพฯ ทราบเป็นทางการ ในฐานะเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของอังกฤษและสวิตเซอร์แลนด์ ในประเทศไทย สถานกงสุล รายงานต่อรัฐบาลสวิสซึ่งได้แจ้งต่อให้สถานทูตอังกฤษและอเมริกาที่กรุงเบอร์ลิน ทราบ เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ กว่าลอนดอนและวอชิงตันจะได้รับคำสั่งเป็นทางการ ก็ตกเข้าวันที่ ๓ กุมภาพันธ์

เกี่ยวกับการประกาศสงครามนี้ ปรากฏต่อมาภายหลังสงคราม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้แถลงข่าวต่อนักหนังสือพิมพ์อเมริกา ซึ่งมีนักเขียนต่างชาตินำไปลงใน หนังสือหลายเล่มว่า ท่านได้รับคำประกาศสงครามจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ พร้อมด้วยคำสั่งให้นำไปแจ้งต่อรัฐบาลอเมริกา ท่านได้เก็บ

คำประกาศสงครามไว้ในกระเปาะเสื้อเมื่อไปพบนายคอร์เดล ฮอลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอเมริกัน แจ้งให้ทราบ พร้อมกับตบกระเปาะเสื้อของท่านว่า ท่านจะเก็บประกาศนั้นไว้ในกระเปาะ ไม่ยื่นต่อรัฐมนตรี เพราะท่านเชื่อมั่นว่ามีได้ เป็นไปตามเจตนาของประชาชนคนไทย ทั้งนี้จะเป็นไปตามข้อเท็จจริงถูกต้องเพียงใดหรือไม่ นำใครครวญอยู่ เพราะเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๘๔ ท่านได้กล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงถึงประเทศไทยว่า ท่านจะปฏิเสธไม่ยอมฟังคำสั่งจากกรุงเทพฯ ที่ส่งมายังท่าน จากนั้นรัฐบาลทางกรุงเทพฯ ย่อมจะไม่ติดต่อกับทูตโดยตรง ไม่มีหลักฐานทางกระทรวงการต่างประเทศว่าได้มีการสั่งให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นำประกาศสงครามไปแจ้งต่อฝ่ายอเมริกัน แต่มีหลักฐานว่า เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ กระทรวงการต่างประเทศสวิสแจ้งต่อสถานทูตไทย ณ กรุงเบิร์นว่า กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันยังไม่ได้รับการประกาศสงครามของรัฐบาลไทย ทางสถานทูตสวิสที่กรุงวอชิงตันได้ติดต่อกับทูตไทย ก็ไม่สามารถไขความในเรื่องนี้ให้กระจ่างแจ้ง ต่อมาเมื่อวันที่ ๗ กระทรวงมีโทรเลขถึงทูตไทย ณ กรุงลิสบอน สั่งให้แจ้งทูตไทย ณ กรุงวอชิงตันทราบถึงการประกาศสงครามของไทยเพื่อให้แจ้งต่อรัฐบาลอเมริกา โดยยืนยันว่า ประกาศสงครามนั้น ไทยได้แจ้งให้รัฐบาลสวิสผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของอเมริกาในประเทศไทยทราบแล้วแต่เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ฉะนั้น เอกสารที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อ้างถึงว่ามีอยู่ในกระเปาะ แต่ไม่ยอมส่งมอบให้นายคอร์เดล ฮอลล์ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคมนั้น ไม่ทราบว่ามีหมายถึงเอกสารฉบับใด

ทางฝ่ายอังกฤษ ปรากฏหลักฐานในแฟ้มของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม นายเวลลิงตัน คู เอกอัครราชทูตจีนประจำกรุงลอนดอน ได้ปรารภต่อปลัดกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ทางฝ่ายสหประชาชาติไม่ควรจะประกาศสงครามกับไทย เพราะจีนเชื่อว่า การกระทำของไทยถูกญี่ปุ่นบังคับแน่ มิใช่เป็นเจตนาโดยเสรีของไทย ถ้าฝ่ายสหประชาชาติประกาศสงครามกับไทย ก็เท่ากับเป็นการผลักดันให้คนไทยรวมตัวเข้าข้างญี่ปุ่น แต่เมื่อได้รับทราบการประกาศสงครามของไทยเป็นทางการจากรัฐบาลสวิสแล้ว รัฐบาลอังกฤษได้ประกาศสงครามตอบ เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ โดยให้ถือว่ามิมีสถานะสงครามกับไทย ตั้งแต่วันที่ ๒๕

มกราคม ๒๕๘๕ เวลา ๕.๐๐ นาฬิกา (เวลากรีนิช) ตรงกับเวลา ๑๒.๐๐ นาฬิกา (เวลาในประเทศไทย) และได้โทรเลขถึงข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำแคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้ แสดงความหวังว่า ประเทศจักรภพดังกล่าว จะดำเนินการอย่างเดียวกัน รัฐบาลแคนาดาไม่ประกาศสงครามต่อประเทศไทย แต่ถือประเทศไทยว่าอยู่ในภาวะสงครามทางเศรษฐกิจทำนองเดียวกับประเทศ บัลแกเรียในยุโรป รัฐบาลไทยประกาศไม่รับรู้ประกาศของทั้งสามประเทศนั้น เนื่องจากไม่มีเหตุอย่างใดที่ก่อให้เกิดสถานะทางสงครามระหว่างกัน

ทางรัฐบาลอเมริกาไม่รับรู้ประกาศสงครามของไทย ทำนองเดียวกันกับกรณี อังการี บัลแกเรีย และโรมาเนียในยุโรปซึ่งได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา โดย สหรัฐฯ มิได้ประกาศตอบ สหรัฐฯ ยังคงถือประเทศไทยเป็นดินแดนที่ถูกญี่ปุ่น ยึดครองต่อไป เว้นเสียแต่ในกรณีที่กำลังทหารไทยจะเข้าร่วมในการปฏิบัติการทาง ทหารของญี่ปุ่นต่อกองกำลังทหารของสหรัฐฯ หรือสหประชาชาติ หรือทำการเป็น อุปสรรค หรือคุกคามความปลอดภัยของกำลังทหารสหรัฐฯ หรือสหประชาชาติ รัฐบาลอเมริกาจึงจะปฏิบัติต่อกำลังทหารไทยเสมือนหนึ่งศัตรู ความแตกต่างใน ด้านนโยบายเกี่ยวกับประเทศไทยระหว่างสหรัฐฯ กับอังกฤษจึงเริ่มมีขึ้นแต่บัดนั้น เป็นต้นมา

พึงสังเกตว่า ตั้งแต่วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๘๕ ก่อนประกาศสงคราม ๓ สัปดาห์ รัฐบาลไทยได้ขอร้องให้รัฐบาลสวิสเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของประเทศไทยใน ดินแดนของอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และเนเธอร์แลนด์ ซึ่งฝ่ายสวิสไม่ขัดข้อง แต่โดย ที่สวิสต้องรับผิดชอบของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยอยู่ด้วย กงสุลสวิสประจำประเทศไทยจึงได้แจ้งมายังกระทรวงการต่างประเทศไทย ขออนุญาต ในหลักการให้ใช้รหัสในการติดต่อเกี่ยวกับการดูแลผลประโยชน์ได้ ไทยได้ปรึกษา ทหารเรือกับญี่ปุ่น ซึ่งมีความเห็นว่า ในขั้นนั้นๆ อยากรให้กงสุลสวิสติดต่อด้วยคำตรงไป พลังก่อน

ฝ่ายอังกฤษตอบอนุมัติให้สวิสดูแลผลประโยชน์ของไทยในจักรวรรดิบริติชได้เมื่อ วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๘๕ ส่วนฝ่ายอเมริกันนั้นทราบจากหลวงอรรถกิติกำจร อุปทูต

ไทย ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ ๒๕ ว่า รัฐบาลอเมริกามองไม่เห็นความจำเป็นที่จะอนุญาตให้รัฐบาลอื่นดูแลผลประโยชน์ของประเทศไทยในสหรัฐฯ เพราะผู้แทนไทยมิได้ถูกจำกัดตติสทธิอย่างใดในสหรัฐฯ แต่ถ้าไทยต้องการติดต่อกับรัฐบาลอเมริกาโดยอาศัยความช่วยเหลือของรัฐบาลสวิส รัฐบาลก็ไม่ขัดข้องในหลักการ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลอเมริกาได้รับรองฐานะของทูตไทยประจำกรุงวอชิงตันอยู่ตลอดมาและไม่ยินยอมให้ฝ่ายสวิสเข้าดูแลผลประโยชน์ของไทย รวมตลอดทั้งไม่ยินยอมให้สถานเอกอัครราชทูตสวิสเข้ายึดถือสถานทูตไทยในกรุงวอชิงตัน แต่ไม่ขัดข้องที่รัฐบาลไทยจะใช้สถานกงสุลสวิสที่กรุงวอชิงตันเป็นวิถีทางสื่อสารติดต่อกับรัฐบาลอเมริกา

OMJ

ผลกระทึอนของการร่วมมือกับญี่ปุ่น

๑. ฝ่ายไทย

เมื่อรัฐบาลต้องยอมจำนนให้กองทหารของจักรพรรดิญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยไปปฏิบัติการณ์ในประเทศเพื่อนบ้านทั้งมลายูและพม่าในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลบางคนไม่อยากจะให้เป็นไปเช่นนั้น แต่ก็ดูไม่มีทางเลือกอื่น เนื่องจากญี่ปุ่นมีแสนยานุภาพสูงกว่ามาก และไม่มีประเทศอื่นใดที่จะยื่นเข้าช่วยเรา ปกป้องรักษาอธิปไตยอันสมบูรณ์ของไทย รัฐมนตรีฝ่ายนี้เห็นว่า ความเสียหายของฝ่ายไทยน่าจะจำกัดโดยเฉพาะเจาะจงเพียงให้กำลังทหารญี่ปุ่นอาศัยผ่านเท่านั้น แต่เมื่อเขาเข้ามาแล้ว เขาก็เริ่มขอความร่วมมือด้านอื่น ๆ อีก เริ่มด้วยการขอเจรจาเงินจากรัฐบาลไทยเพื่อใช้จ่ายในกิจการทหารญี่ปุ่น นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เสนอความเห็นต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า การที่ญี่ปุ่นขอกู้เงินนี้ คงจะไม่ใช่วงดั่งวงเดียวเท่านั้น คงจะต้องขอกันเรื่อย ๆ ไปตามที่เขาเห็นจำเป็นสำหรับกำลังทหารของเขา การให้ญี่ปุ่นกู้เงินเพื่อประโยชน์ในการทำสงครามเช่นนี้ ญี่ปุ่นยอมไม่มีหลักประกันให้ไทยแต่อย่างใด ผลจะเป็นว่า รัฐบาลไทยจะต้องพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อสนองคำร้องขอของญี่ปุ่น จะมีธนบัตรหมุนเวียนภายในประเทศมากขึ้น ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ บั่นทอนความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเงินของไทย ฉะนั้น จึงเห็นควรหลีกเลี่ยงไม่ยินยอม หากญี่ปุ่นมีความจำเป็นต้องจ่ายเงินเพื่อประโยชน์ของกองทัพญี่ปุ่น ก็ให้เขาจัดพิมพ์ธนบัตรทหารของเขาขึ้นใช้เองเป็นกรณีพิเศษ เมื่อเสร็จสิ้นสงคราม เราจะประกาศเลิกใช้ธนบัตรทหารญี่ปุ่นเมื่อใดก็ได้ จะไม่กระทบกระเทือนฐานะทางเศรษฐกิจและการเงินของไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง โดยถือว่าถ้ายอมให้ญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรทหารได้ในประเทศไทย จะเป็นการเสื่อมเสียต่อเอกราชและอธิปไตยอย่างแน่ชัด ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ได้แย้งว่า การที่ไทยยอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากมาย ก็เป็นการเสื่อมต่อเอกราชและอธิปไตยของประเทศไทยอยู่แล้วมิใช่หรือ นายกรัฐมนตรีคงยืนยันจะให้ฝ่ายญี่ปุ่นยืมเงินบาทไปใช้จ่ายจนได้ อีกไม่กี่วันต่อมา ก็ได้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ โดยนายปรีดี พนมยงค์ ต้องพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรี

ว่าการกระทรวงการคลัง ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งแต่วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๘๔ เป็นต้นไป

สำหรับเหตุผลในการเปลี่ยนแปลง นายกรัฐมนตรีได้รายงานต่อสภาผู้แทนราษฎรว่า “โดยที่เจ้าพระยาบรมราช ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรยังมีได้ตั้งซ่อมผู้ใดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คณะรัฐมนตรีเห็นว่า บรรดากิจการต่าง ๆ ของรัฐ ควรจะได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบกว่าปกติประการหนึ่ง ประกอบด้วยเวลานี้ พลเอก เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินก็ชราภาพ และสุขภาพไม่สมบูรณ์ อีกประการหนึ่ง เห็นว่า ในปัจจุบันนี้ เมื่อได้พิจารณาสถานการณ์ทั่ว ๆ ไปแล้ว คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ควรจะประกอบให้เข้มแข็ง มีผู้ทรงคุณวุฒิพร้อมที่จะให้เป็นที่เชื่อถือได้ทั้งราษฎรในประเทศไทยและต่างประเทศ และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สมควรที่จะตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้ที่ควรจะรับตำแหน่งนี้มีนายปรีดี พนมยงค์ ด้วยผู้หนึ่ง ถ้าสภาผู้แทนราษฎรลงมติตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว นายปรีดี พนมยงค์ เป็นอันพ้นตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง”

วันรุ่งขึ้นที่ ๑๗ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พลตรี เภา เพียรเลิศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย และในวันเดียวกันนั้น นายวนิช ปานะนนท์ ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีอีกผู้หนึ่ง

ส่วนนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พอรัฐบาลไทยยินยอมให้กองกำลังทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อไปโจมตีประเทศเพื่อนบ้าน นายดิเรก ชัยนาม ได้ปรารถนาว่า เมื่อนโยบายสำคัญของรัฐบาลเปลี่ยนแปลงไปจากเป็นกลางมาเป็นให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น ในหลักการแล้ว ก็น่าที่จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเสีย ท่านเองไม่ควรจะคงอยู่ในตำแหน่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำเรื่องขึ้นปรารถนาในคณะรัฐมนตรีว่า ยามคับขันเช่นนี้ รัฐมนตรีไม่ควรจะละทิ้งกัน น่าจะคงให้ความร่วมมือร่วมใจกันต่อไปเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ได้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี

โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเข้าว่าการกระทรวงการต่างประเทศเอง มีนายดิเรก ชัยนาม ลดลงไปเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม นายกรัฐมนตรีขอให้พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรี ไปทาบถาม นายดิเรก ชัยนาม ว่า โดยที่รัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงนโยบายกับญี่ปุ่นมาก มีลักษณะ ทำนองเป็นพันธมิตรต่อกันแล้ว จึงน่าจะมีการเปลี่ยนตัวทูตไทยที่ประจำอยู่ใน ประเทศญี่ปุ่น และใครจะขอให้นายดิเรก ชัยนาม ไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต ไทย ณ กรุงโตเกียว ในขั้นแรกนายดิเรก ชัยนาม ได้ปฏิเสธการทาบถามนี้อย่างแข็งขัน อ้างว่าเนื่องจากท่านได้พยายามรักษาความเป็นกลางไว้โดยเคร่งครัดตลอดมา และ ท่านไม่เห็นด้วยกับการที่ไทยจะร่วมมือกับญี่ปุ่น ท่านคงจะไปทำหน้าที่เอกอัครราชทูต ไทยประจำประเทศญี่ปุ่นไม่ได้ถนัด ญี่ปุ่นเองคงไม่ไว้วางใจท่าน พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส ตอบว่า เรื่องนี้ได้ปรึกษาหารือกันโดยละเอียดแล้วเห็นว่าตรงกันข้าม ฝ่ายญี่ปุ่นอาจจะเชื่อถือและเกรงใจนายดิเรก ชัยนาม มากขึ้น เพราะนายดิเรกเป็นผู้กว้างขวางในวงการเมืองของประเทศไทย จะพูดจาอย่างใดกับฝ่ายญี่ปุ่นก็มีน้ำหนัก หนักหลังอยู่ นายดิเรกยังคงไม่ยอมรับ ต่อมาอีก ๒-๓ วัน จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตามนายดิเรก ชัยนาม ให้ไปพบที่ทำเนียบวังสวนกุหลาบ และยืนยันให้รับตำแหน่ง เอกอัครราชทูตเพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง และได้ขอความเห็นชอบไปทาง รัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว นายดิเรกยังคงยืนกรานปฏิเสธ ทำให้นายกรัฐมนตรีไม่พอใจเป็น อย่างมาก ถึงกับลุกเข้าห้องไปพร้อมทั้งกล่าวอย่างเด็ดขาดว่า ถ้านายดิเรกไม่ยอมไป ตัวท่านจะต้องไปเอง ออกจากทำเนียบ นายดิเรก ชัยนาม ไปพบนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเพิ่งได้แต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เล่าให้ทราบถึงเหตุการณ์เรื่องนี้ ผู้สำเร็จราชการฯ ให้ความเห็นว่า เมื่อทางการได้เสนอขอความเห็นชอบไปยังรัฐบาล ญี่ปุ่นแล้ว การที่นายดิเรกจะปฏิเสธไม่ไปนั้นย่อมก่อให้เกิดความยากลำบากมาก อนึ่ง ในทัศนะของผู้สำเร็จราชการฯ แม้ญี่ปุ่นจะมีชัยชนะก้าวหน้าในการศึกอยู่ แต่ สุดท้ายปลายทางก็เชื่อว่า ฝ่ายพันธมิตรจะต้องชนะเป็นแน่ การติดต่อกับญี่ปุ่น ถ้าเดินไม่ดีไทยอาจจะถลำตัวเข้าไปมากยิ่งขึ้น ดีไม่ดีอาจถึงเสียเอกราชอธิปไตยก็ได้ ฉะนั้น ถ้านายดิเรกยอมรับไป ก็อาจจะช่วยในการบรรเทาปิดเป่าไม่ให้มีการผูกมัด

ไทยจนเกินไป ทั้งยังจะเป็นโอกาสให้สามารถหาทางติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่ยังมีผู้แทนอยู่ในประเทศญี่ปุ่น ก่อให้เกิดความเข้าใจถูกในสถานการณ์ของประเทศไทยได้ ข้อสำคัญนายดิเรกจะต้องได้เจ้าหน้าที่ประจำสถานเอกอัครราชทูตที่ไว้วางใจได้จริง ๆ ติดตามไปด้วย เพราะการดำเนินงานช่วงนั้นจะเกี่ยวกับอนาคตของชาติทีเดียว นายดิเรกจึงได้แจ้งแก่พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส ว่า ถ้ารัฐบาลจะยืนยันให้นายดิเรกรับตำแหน่งนี้จริง ๆ แล้ว ขอให้รัฐบาลแจ้งต่อฝ่ายญี่ปุ่นว่า รัฐบาลมอบความไว้วางใจในการเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่นให้แก่นายดิเรก และเมื่อนายดิเรกเสนอความคิดเห็นอย่างใดมา รัฐบาลรับจะพิจารณาข้อเสนออันนั้นด้วยดี นายดิเรกใคร่ขอเลือกข้าราชการที่จะร่วมไปในคณะเอง เพราะการแต่งตั้งเอกอัครราชทูตไทยใหม่คราวนี้มิใช่เป็นการโยกย้ายทูตตามธรรมดา จะต้องได้ผู้ที่สามารถและไว้วางใจได้แน่นอน เมื่อทั้งสองท่านนัดไปพบนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ก็เป็นอันตกลงกันได้ตามความประสงค์ของนายดิเรก ชัยนาม ส่วนนโยบายดำเนินการนั้น นายกรัฐมนตรียังได้มอบให้อยู่ในดุลยพินิจของนายดิเรก ชัยนาม ด้วย สิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองก็ขอให้ดำเนินการไปได้

ในการไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียวคราวนั้น นายดิเรก ชัยนามได้เลือกนายทวี ตะเวทีกุล หัวหน้ากองกลาง สำนักปลัดกระทรวงการต่างประเทศเป็นอัครราชทูตที่ปรึกษา นายถนัด คอมันตร์ และข้าพเจ้าเป็นเลขานุการโท นายฉันท สมิตเวช ผู้มีความรู้ทางภาษาญี่ปุ่นแตกฉาน เป็นเลขานุการตรี นายเทียมลดานนท์ เป็นนายเวร และนายสละ ศิวรักษ์ เป็นเสมียน ในตอนนั้น ข้าพเจ้าทำหน้าที่เป็นเลขานุการคนหนึ่งของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยทการที่ปรึกษาฝ่ายไทยของกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อทราบความดำริของทางราชการที่จะโยกย้ายให้ข้าพเจ้าไปประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว หม่อมพร้อมสุพิน ชายาของพระองค์ท่านปรารถนาว่า ข้าพเจ้าไม่น่าจะต้องไปประเทศญี่ปุ่น ควรที่จะอยู่ช่วยงานทางประเทศไทยจะดีกว่า แต่ท่านที่ปรึกษาทรงเห็นว่า เมื่อเป็นความประสงค์ของทางราชการ พระองค์ท่านไม่อยู่ในฐานะที่จะทัดทานได้ จึงไม่ทรงขัดข้อง และยังได้ทรงมีลายพระหัตถ์ให้ข้าพเจ้าถือไปพบกับผู้ใหญ่บางคนทาง

ประเทศญี่ปุ่นซึ่งพระองค์ท่านทรงรู้จักดี นายดิเรก ชัยนาม และคณะได้ออกเดินทางโดยเครื่องบินญี่ปุ่น ไปกรุงโตเกียวเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๘๕ และค้างคืนที่เมืองฮานอย กวางตุ้ง และเซียงไฮ้ ระหว่างทาง

๒. ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาในประเทศไทย

ในทันทีที่ได้รับทราบจากนายดิเรก ชัยนาม เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ถึงสาเหตุที่ทำให้ประเทศไทยต้องยินยอมปล่อยให้กองทัพทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย เซอร์โจชยา ครอสบี้ ได้คิดหาวิธีที่จะจัดให้ท่าน และคณะข้าราชการสถานทูต พร้อมด้วยคนชาติอังกฤษที่ท่านกักอยู่ในประเทศไทยเดินทางออกไปจากประเทศไทย โดยได้ขอรถไฟเที่ยวพิเศษเพื่อไปจังหวัดลำปาง จากนั้นจะโดยสารรถยนต์ไปเซียงรายเพื่อเข้าเขตบริติชที่เซียงตุง ผู้อำนวยการการรถไฟได้ตกลงจัดรถไฟเป็นพิเศษรวม ๒ ขบวนสำหรับขนย้ายคนชาติอังกฤษและอเมริกาในค่ำวันที่ ๑๐ ธันวาคม นายดิเรก โทรศัพท์ขอให้ทั้งทูตอังกฤษและทูตอเมริกาติดต่อโดยตรงกับผู้อำนวยการ เพื่อตกลงรายละเอียดในการเดินทาง หากแต่ฝ่ายทหารญี่ปุ่นเข้าคุกมการรถไฟของประเทศไทยเสียก่อนแล้ว และตัวทูตเองก็ต้องถูกกักบริเวณอยู่ในสถานทูต จึงไม่สามารถออกไปติดต่อดำเนินการตามนัดหมายอย่างใดได้

เซอร์โจชยา ครอสบี้ พยายามจะส่งโทรเลขรายงานสถานการณ์ให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษทราบ เข้าใจว่า ฝ่ายทหารญี่ปุ่นคงขัดข้องไม่ยอมให้ส่ง ทูตจึงขอให้นายดิเรกช่วยจัดส่งโทรเลขอีกฉบับหนึ่งไปกรุงลอนดอน มีข้อความว่า แม้ญี่ปุ่นจะได้รับอนุญาตให้ผ่านประเทศไทยไปมลายู ความสัมพันธ์ระหว่างทูตกับรัฐบาลไทยยังคงเป็นมิตรดีอยู่ ไม่มีการแตกสลายอย่างใด ซึ่งนายดิเรกรับจะช่วยเหลือ แต่ต่อมา นายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โทรศัพท์ถึงทูตว่า เสียใจที่นายดิเรกไม่สามารถส่งโทรเลขให้ได้ โดยมีได้ให้เหตุผล ทูตจึงตระหนักเห็นว่า ญี่ปุ่นไม่ต้องการจะให้ติดต่อกับรัฐบาลที่กรุงลอนดอน ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมผ่านกระทรวงการต่างประเทศก็ตาม โดยเฉพาะในข้อที่ว่า ทูตยังมีความสัมพันธ์อันดีอยู่กับรัฐบาลไทย

ตลอดวันที่ ๘ และ ๙ ธันวาคม มีทหารญี่ปุ่นมาตั้งเป็นยามอยู่ที่ประตูเหล็กด้าน

ถนนเพลินจิตของสถานทูตอังกฤษ แต่บานประตูยังคงเปิดไว้ ผู้คนในสถานทูตจึงเข้า ออกสถานทูตได้ เพียงคืนวันที่ ๙ มีการปิดประตูนั้น สถานทูตจึงทราบในวันที่ ๑๐ ว่า ถูกตัดการติดต่อกับภายนอกแล้ว ใครจะเข้าหรือออกไม่ได้ เป็นอันว่า ทั้ง ๆ ที่ ยังไม่มีสถานะสงครามต่อกันระหว่างไทยกับอังกฤษ และยังมีได้มีการตัดสัมพันธ์ทางการทูต ทูตอังกฤษในประเทศไทยไม่สามารถติดต่อกับรัฐบาลของเขาโดยทาง รหัสแล้ว และถูกกักกันพร้อมด้วยบริวารทั้งหลายให้อยู่เฉพาะภายในสถานทูต ยิ่งกว่านั้นตั้งแต่วันที่ ๑๑ เป็นต้นไป ฝ่ายญี่ปุ่นเริ่มจับตัวคนในสังกัดบริติชมิชชันนารีที่อยู่ในประเทศไทย แสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นไม่ต้องการให้เกิดการหลบหนีออกจาก ประเทศไทย ทางด้านสถานทูตอเมริกา ญี่ปุ่นได้ให้ผลปฏิบัติทำนองเดียวกัน โดย เริ่มกักกันตัวทูตและข้าราชการสถานทูตตั้งแต่เมื่อวันที่ ๙ ก่อนพวกอังกฤษ ๑ วัน ญี่ปุ่นเลยขยายการกักกันถึงข้าราชการสถานทูตเนเธอร์แลนด์ด้วย เซอร์โจเซฟ ไทโรศัพท์ประทั่งไปทางนายดิเรก ชัยนาม แต่ก็ไม่ได้ผล ทั้ง ๆ ที่นายดิเรกรับปากว่าจะแจ้งเรื่องให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทราบ หลังจากนั้นแล้ว เซอร์โจเซฟ ไม่สามารถติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยได้อีกเลย นอกจากเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งประจำ อยู่หน้าสถานทูต และข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศที่มากับกงสุลสวิส ผู้ได้รับมอบหมายให้ดูแลผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทย ญี่ปุ่นได้ถอดถอน ไทโรศัพท์และเครื่องวิทยุของสถานทูตเสียสิ้น ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ตำรวจไทย เข้าทำหน้าที่เป็นยามเฝ้าสถานทูตแทนทหารญี่ปุ่น ลูกจ้างชาวเอเชียของสถานทูต ที่ต้องการจะออกจากสถานทูตไปเลย ได้รับอนุญาตให้ออกได้ แต่จะกลับเข้าไปใหม่ ไม่ได้ คนชาวอังกฤษที่มีใช้ข้าราชการสถานทูตถูกกักกันตัวรวมกันอยู่ในโรงแรม ไทโรกาเดโร หรือส่งเข้าไปในสถานทูต เพราะทหารญี่ปุ่นเข้ายึดบ้านเรือนที่พักอาศัย หมด สถานทูตซึ่งมีบริเวณกว้างขวางกลายเป็นคับแคบไป ถ้าจะต้องรับบุคคล ภายนอกเข้าไปอยู่ด้วย ในที่สุดฝ่ายไทยได้ตกลงใช้ส่วนหนึ่งของบริเวณมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองกันให้เป็นที่พักกันทั้งคนชาติยุโรป อเมริกา และ ออสเตรเลีย กว่า ๓๕๐ คน ผู้ที่สามารถหนีเสด็จออกจากประเทศไทยไปอาณาเขต อังกฤษทั้งทางด้านมลายูและพม่าได้ มีจำนวนไม่กี่คน

เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม หนังสือพิมพ์ *บางกอกไทมส์* ลงประกาศของผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยมีใจความว่า กองกำลังของจักรวรรดิญี่ปุ่นให้ประกันความคุ้มครองแก่บรรดาคนชาวเอเชียทั้งหลายที่อยู่ในประเทศไทย อันได้แก่ คนอินเดีย มลายู พม่า จีน และอื่น ๆ โดยไม่ถือเป็นคนในบังคับชาติศัตรู トラบเท่าที่มีได้ปฏิบัติการเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น ฉะนั้น จึงควรที่จะประกอบภารกิจตามอาชีพของตนต่อไปได้ด้วยความสงบ แต่ผู้ใดที่พยายามจะหลบหนีเข้าไปในเขตศัตรูของญี่ปุ่น จะถูกจับและกักคุมในฐานะเป็นศัตรู

เซอร์โจเซฟ ครอบสบี้ ถูกกักบริเวณอยู่ในสถานทูต โดยมีได้รับการติดต่อจากรัฐบาลกรุงลอนดอนเลย จนกระทั่งวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๘๕ นายซีเกนเธเลอร์ กงสุลกิตติมศักดิ์สวีตส ไปพบ แจ้เงให้ทราบว่ ตามคำขอของรัฐบาลอังกฤษ และด้วยความยินยอมของรัฐบาลไทย ประเทศสวีตสรับเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทย และได้นำสำเนาโทรเลขจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษมาถึงเซอร์โจเซฟ สั่งให้เดินทางกลับ พร้อมด้วยข้าราชการฝ่ายการทูตและการกงสุล แลกกับการที่รัฐบาลอังกฤษจะปล่อยให้ทูตไทยที่กรุงลอนดอนกลับ พร้อมด้วยข้าราชการประจำสถานทูตที่อังกฤษ และว่าฝ่ายอังกฤษยินดีที่จะจัดการให้คนไทยในอังกฤษเดินทางกลับประเทศไทย ถ้าฝ่ายไทยปฏิบัติอย่างเดียวกันในส่วนที่เกี่ยวกับคนชาติบริติชในประเทศไทย ในการเข้าพบเซอร์โจเซฟครั้งนั้น มี ดร.เลนซิงเกอร์ กงสุลประจำที่ชวา ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้มาช่วยงานทางกรุงเทพฯ ร่วมมาด้วย พร้อมกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศและผู้แทนฝ่ายทหารญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ไทยแจ้เงแก่เซอร์โจเซฟว่า รัฐบาลไทยเสนอผ่านรัฐบาลสวีตส ขอให้รัฐบาลอังกฤษส่งคณะทูตไทยที่กรุงลอนดอนไปกรุงลิสบอน รัฐบาลไทยจะจัดส่งคณะทูตอังกฤษไปยังเขตแดนเชียงตุง โดยมีเงื่อนไขว่า คณะทูตไทยจะต้องเดินทางถึงกรุงลิสบอนแล้ว คณะทูตอังกฤษจึงจะออกจากกรุงเทพฯ ได้ตามดุลยพินิจของกองบัญชาการทหารญี่ปุ่น เซอร์โจเซฟไม่ยอมรับข้อเสนอนี้ เพราะเห็นว่าฝ่ายอังกฤษเสียเปรียบมาก

ระเบียบการติดต่อในตอนนั้นวางไว้ดังนี้ คือ กงสุลสวีตสจะไปพบทูตอังกฤษได้ก็ต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและญี่ปุ่นติดตามไปด้วย การสนทนาต้องกระทำกันต่อหน้า

เจ้าหน้าที่ไทยและญี่ปุ่น ถ้าพูดจะเขียนจดหมายถึงกงสุลสวิสจะต้องส่งให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งจะส่งต่อไปยังกระทรวงการต่างประเทศเสนอให้คณะกรรมการผสมไทย-ญี่ปุ่นทราบก่อน เมื่อได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการผสมแล้ว จดหมายจึงจะกลับไปยังกระทรวงการต่างประเทศเพื่อส่งมอบแก่กงสุลสวิสต่อไป จดหมายติดต่อกับกงสุลสวิสถึงพูดก็ต้องผ่านกรรมวิธีเดียวกัน การติดต่อแต่ละครั้งจึงใช้เวลาประมาณ ๒ สัปดาห์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พูดอังกฤษจะต้องรอประมาณ ๑ เดือน จึงจะได้รับคำตอบจากกงสุลสวิส ต่อมาการติดต่อโดยทางจดหมายย่อให้เร็วขึ้นบ้าง และกงสุลได้รับอนุญาตให้พบพูดได้ถี่ขึ้นเป็นสัปดาห์ละครั้ง หรือบ่อยกว่านั้นเมื่อมีความจำเป็น

ในระยะแรก สารวัตรทหารญี่ปุ่นเข้าค้นสถานทูตเมื่อสงสัยว่ามีเครื่องส่งวิทยุอยู่ การควบคุมอยู่ในอำนาจของคณะกรรมการผสม ฝ่ายไทยไม่สู้จะมีสิทธิ์มีเสียงเพียงใด นอกจากค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าสำหรับทุกอาคารในสถานทูต กงสุลสวิสมอบเงินให้แก่สถานทูตเดือนละ ๔,๐๐๐ บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการกินอยู่ของผู้ถูกกักกันในสถานทูต ข้าราชการสถานทูตและสถานกงสุลจะเบิกเงินส่วนตัวจากธนาคารอังกฤษไม่ได้ เพราะทุกธนาคารถูกเจ้าหน้าที่ฝ่ายญี่ปุ่นสั่งปิดทำการ

บุคคลภายนอกต้องห้ามเด็ดขาดไม่ให้เข้าไปติดต่อกับข้าราชการสถานทูต หนังสือพิมพ์ก็ไม่ให้เข้า จนกระทั่งวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ จึงอนุญาตให้อ่านหนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษชื่อ *บางกอกไทมส์* ได้ ภายหลังที่ญี่ปุ่นได้เข้าจัดการวางระเบียบภายในให้แล้ว กล่าวคือ ข่าวสารที่จะลงพิมพ์ได้เป็นข่าวกระแสฝ่ายอักษะเท่านั้น ในด้านเสบียงอาหารของผู้ที่ถูกกักบริเวณอยู่ในสถานทูต ในขั้นแรกฝ่ายญี่ปุ่นอนุญาตให้ร้านสินค้าอาหารข้างนอกส่งให้แก่สถานทูตตามใบสั่ง ของเหล่านั้นจะต้องผ่านการตรวจที่เขมงวดของยามเฝ้าประตูเหล็กด้านถนน ต่อมาได้ผ่อนลงเป็นยอมให้คนรับใช้ชาวจีนของสถานทูตออกไปหาซื้ออาหารสดจากตลาดได้ทุกเช้า ภายใต้การควบคุมของตำรวจ คนครัวของกงสุลอังกฤษที่เลือกออกไปข้างนอก ไม่อาจกลับเข้าปฏิบัติหน้าที่ได้ ทำให้กงสุลและรองกงสุลต้องปรุงอาหารรับประทานกันเองและให้ผู้ที่เข้าไปอาศัยอยู่ด้วย คนทำความสะอาดและคนสวนก็ขาดแคลน นักการทูตต้องลงมือตัดหญ้าในสนามเอง ถือเป็นการบริหารกายอย่างหนึ่ง คนใช้

สัญชาติจีนที่คงอยู่ประจำหน้าที่ภายในสถานทูต ย่อมเป็นอันตรายจากการติดต่อกับ ญาติที่อยู่ข้างนอก ซึ่งพวกนี้ล้วนเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น และนิยมชมชอบสนับสนุน รัฐบาลจีนที่จุงกิงทั้งนั้น ต่อมาความเข้มงวดค่อยลดลงบ้าง ตำรวจไทยที่เป็นยามเฝ้า สถานทูตบำเพ็ญตบตีขึ้น พยายามให้ความสะดวกแก่ผู้ถูกกักคุมเท่าที่จะสามารถ ทำได้ เมื่อมีการเจ็บป่วยภายในสถานทูต นอกจากจะอนุญาตให้ส่งแพทย์เข้าไปตรวจ ได้แล้ว ในบางกรณียังยินยอมให้ผู้ป่วยออกไปรับการตรวจที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ที่อยู่ใกล้อีกด้วย ต่อมาญี่ปุ่นเกิดสงสัยอย่างไรไม่ทราบ ได้วางกฎเกณฑ์ใหม่ว่า แพทย์ ที่จะเข้าไปตรวจคนไข้ในสถานทูต ต้องเป็นแพทย์ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นผู้ที่ทรงคุณวุฒิก็จริง แต่ไม่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ ภาษาไทยก็ได้คำสองคำ ไม่มีล่ามติดตามไปด้วย ผู้ป่วยกับแพทย์ที่จะรักษาจึงติดต่อกันไม่รู้จะสะดวก

ข้าราชการสถานทูตและกงสุลอเมริกาอยู่ในการควบคุมทำนองนี้เป็นเวลากว่า ๗ เดือน จึงได้เดินทางออกจากประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน โดยเรือรีปัสโฮล์ม ส่วนฝ่ายอังกฤษ ออกเมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๔๘๕ พร้อมกับคนชาติเนเธอร์แลนด์ เบลเยียม และนอร์เวย์ที่ถูกควบคุมตัว ทั้ง ๆ ที่ทั้งสามประเทศนี้มิได้มีสถานะสงคราม กับประเทศไทย โดยสารเรือวัลยาไปเปลี่ยนเรือที่เซ่งอน ลงเรือญี่ปุ่นชื่อตาซุดามารู ไปถึงเมืองโลเรนโซมาร์เกสในทวีปแอฟริกา เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม แลกเปลี่ยนกับ ข้าราชการสถานทูตไทยที่มาจากกรุงลอนดอน

การประกาศสงครามของไทยเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม กงสุลสวิสแจ้งให้ทูตทราบ เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ทั้งนี้ไม่มีผลกระทบต่อกรณีทูตและกงสุลแต่ อยางใด แต่สำหรับคนชาติบริติชที่มีใช้บุคคลในคณะทูตและคณะกงสุลมีผล เปลี่ยนแปลงมาก เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยได้เข้ายึดทรัพย์สินส่วนตัวและงดจ่ายเงิน ให้แก่ผู้รับบำนาญชาติบริติชทุกคน ทรัพย์สินส่วนตัวที่ถูกยึดย่อมมีสูญหายขาดตก บกพร่องไปบ้าง ส่วนที่เจ้าหน้าที่ควบคุมทรัพย์สินศัตรูยึดได้ ได้ทำการขายทอดตลาด ไป ข้าราชการกงสุลในต่างจังหวัดที่ต้องส่งตัวมารวมที่สถานทูต พลอยสูญเสีย ทรัพย์สินส่วนตัวไปด้วย สัมปทานป่าไม้และเหมืองแร่ของอังกฤษทั้งในภาคเหนือ และภาคใต้ถูกเจ้าหน้าที่ไทยยึดสิ้น

ในค่ายกักกันผู้ถูกกักคุมพลเรือนที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ชั้นแรกมีจำนวนทั้งสิ้น ๓๖๑ คน แยกเป็นคนชาติบริติช รวมทั้งออสเตรเลียและ
นิวซีแลนด์ ๒๖๕ คน ชาวอเมริกา ๗๗ คน ชาวเนเธอร์แลนด์ ๑๙ คน ภายหลัง
วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๔๘๕ เมื่อผู้ถูกกักคุมส่วนหนึ่งได้รับโอกาสให้เดินทางกลับพร้อม
ข้าราชการสถานทูตและสถานกงสุล ยังมีผู้ถูกกักคุมเหลืออยู่ ๒๑๓ คน เป็นชาว
บริติชเสีย ๒๐๕ คน ชาวเนเธอร์แลนด์ ๘ คน ผู้ถูกกักคุม พลเรือนเหล่านี้ตอนต้น
ย่อมรู้สึกต้องทนทุกข์หนักพอใช้ เพราะต่างคนล้วนเป็นนายห้างเจ้าของร้านผู้จัดการ
บริษัทมีฐานะมั่งคั่งทั้งนั้น การโยกย้ายจากคุกหาสน์ที่เคยอยู่มาแออัดในค่ายย่อม
ผิดแผกแตกต่างไปจากชีวิตประจำวันปกติมาก ครั้นอยู่นานเกิดความเคยชินขึ้น สิ่ง
ที่ยังคงขาดก็เห็นจะได้แก่เสรีภาพในการไปไหนมาไหนเท่านั้น ต่างคนต่างมีงานทำ
ตามภาระหน้าที่ที่แบ่งมอบหมายกันไป บางคนไปจ่ายตลาด บางคนทำครัว บางคน
รักษาความสะอาดของสถานที่ บางคนซักรีดเสื้อผ้า เป็นช่างไม้ ช่างไฟฟ้า เป็นศิลปิน
วาดภาพเขียนลายเส้นและสอด้สี ผู้ถูกกักคุมรวมกันแต่งตั้งคณะกรรมการภายใน
ค่ายขึ้นเพื่อดูแลผลประโยชน์และความผาสุก ตลอดจนจัดงานบันเทิงตามควรแก่
โอกาส มีการแสดงละคร การปาฐกถาเผยแพร่ให้ความรู้แก่กันและกัน ระเบียบข้อ
บังคับของค่ายที่ทางการวางไว้มีความเข้มงวดก็จริง แต่ในทางปฏิบัติมีการผ่อนคลายเป็น
อย่างกว้างขวาง ถึงกับเจ้าหน้าที่ทหารญี่ปุ่นในคณะกรรมการผสมไทย-ญี่ปุ่นคอย
ค่อนแคะอยู่เนื่องกันว่า ไทยเลี้ยยดุเชลยตีเกินสมควร ให้ความสุขความสบายอย่าง
ที่จะนำไปเปรียบเทียบกับเชลยในความควบคุมของญี่ปุ่นไม่ได้ ผู้ถูกกักคุมในค่ายที่
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจำนวนไม่น้อย แจ้งประณิธานว่าจะไม่
ขอไปจากประเทศไทย

ที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะเมื่อมีการประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐฯ
แล้ว รัฐบาลถือว่ามีฐานะเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่น สามารถจัดดำเนินการภายใน
บ้านเมืองของเราอย่างอิสระ ญี่ปุ่นไม่เพียงเข้าแทรกแซงจนเกินไปนัก ไทยไม่นิยมการ
กดขี่เข้มเขงรุนแรง ประกอบกับผู้ถูกกักคุมล้วนเป็นผู้ที่คนไทยรู้จัก บางคนเคยติดต่อ
ในหน้าที่กับข้าราชการไทยมาสม่ำเสมอในทางการค้าและการศุลกากร ฉะนั้น เมื่อ

ร้อยเอก ม.ร.ว.พงศ์พรหม จักรพันธ์ุ ข้าราชการกรมศุลกากร ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ควบคุมค่า ความสนิสนมที่เคยมีอยู่แต่เดิมหาได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ การพยายามเข้าใจซึ่งกันและกันมีมาก สิ่งใดที่พอจะผ่อนปรนได้ก็ผ่อนปรนกันไป มิตรสัมพันธ์ส่วนตัวมิได้ขาดสะบั้นโดยเหตุแห่งสงครามระหว่างประเทศต่อประเทศ ผู้อยู่ในข่ายต้องถูกกักคุมไม่น้อยกว่า ๒๙ ราย โดยเหตุสูงอายุ หรือเหตุสุขภาพ ได้รับอนุญาตให้กลับไปอยู่บ้าน ค่ายกกันพลเรือนอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นเวลากว่า ๓ ปี จนกระทั่งต้นปี ๒๔๘๘ จึงได้ย้ายไปที่วชิราวุธวิทยาลัยเพื่อความปลอดภัยของผู้ถูกกักกัน เนื่องจากฝ่ายสัมพันธมิตรส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดบริเวณใกล้เคียงมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์หนักยิ่งขึ้น

๓. คณะเสรีไทยในต่างประเทศ

นายคอร์เดล ฮอลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ทำบันทึกการสนทนากับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ว่า ทูตไทยได้ขอพบ ๒ ครั้งในวันเดียวกันนั้น ครั้งแรกเพื่อสอบถามติดตามเหตุการณ์ภายในประเทศไทย ซึ่งอ้างว่า ทูตขาดการติดต่อกับมาหลายวันแล้ว นายคอร์เดล ฮอลล์ แจงข่าวให้ทราบตามรายงานที่ได้รับจากนายเป็กทูตอเมริกาประจำประเทศไทย ครั้งที่ ๒ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช แจงต่อรัฐมนตรีว่า รู้สึกตระหนกตกใจมากเมื่อทราบข่าวไทยยอมจำนนต่อฝ่ายญี่ปุ่น เชื่อว่า ผู้นิยมญี่ปุ่นในประเทศไทยเป็นผู้รับผิดชอบในการตัดสินใจของรัฐบาลไทย ได้มีการประชุมปรึกษาหารือภายในสถานทูต ทุกคนตกลงจะอยู่ในสหรัฐฯ ต่อไป และขอรับใช้ในทุกรัฐวิถที่จะกระทำได้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เสนอขอกเงินและสินทรัพย์ทั้งหมดของไทยให้รัฐบาลอเมริกันนำไปใช้ในการทำสงคราม ข้าราชการสถานทูตอาจคิดจัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ประกอบด้วยผู้รักชาติและรักเสรีภาพอย่างแท้จริงในระหว่างที่รัฐบาลทางกรุงเทพฯ ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจญี่ปุ่น

นายคอร์เดล ฮอลล์ บันทึกต่อไปว่า ได้กล่าวขอใจ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อย่างสุดซึ้ง แล้วชี้แจงว่า ในบางกรณีรัฐบาลอเมริกาเคยทำการกักกันเงินจำนวนมากของประเทศเล็กที่ถูกฮิตเลอร์ยึดครอง แต่ที่ ม.ร.ว.เสนีย์เสนอให้เงินและสินทรัพย์ของ

ไทยเพื่อนำไปใช้ในสงครามนั้น รัฐบาลอเมริกาไม่สามารถจะรับได้ ในทางปฏิบัติ รัฐบาลอเมริกาควรรับรองฐานะความเป็นทูตของผู้แทนต่างประเทศที่ต้องตกอยู่ใน ความควบคุมของฮิตเลอร์และยกตัวอย่างทูตเซโกสโลวะเกียประกอบ แต่ดูทูตไทย จะไม่สนใจในเรื่องนี้ หากเพียงในความมุ่งหมายของข้าราชการไทยที่จะรับใช้สหรัฐฯ ด้วยความสมัครใจ เพราะต่างไม่ต้องการจะให้ผู้อื่นตราหน้าว่า เป็นผู้ชี้ขาดตาวา นายคอร์เดล ฮอลล์ สถิติการตัดสินใจของข้าราชการไทย แต่แนะนำให้รอดิตตาม ดูการคลี่คลายภายในประเทศไทยไปพลางก่อนว่า รัฐบาลไทยจะตกลงเป็นประการใด แน่กับฝ่ายญี่ปุ่น

ต่อมาอีก ๒ วัน คือ วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๕ ซึ่งเป็นวันรัฐธรรมนูญของ ประเทศไทย ได้มีการประชุมระหว่างข้าราชการไทย ณ สถานทูตที่ถนนคาโลรามา อีกครั้ง ที่ประชุมได้พิจารณาถึงการดำเนินการขั้นต่อไป ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เล่า เหตุการณ์ต่อที่ประชุม และแจ้งว่า สำหรับทูตเองจะไม่กลับประเทศไทย เพราะ เข้าใจว่า ญี่ปุ่นเข้ายึดครองประเทศไทยแล้ว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ใต้ อำนาจของญี่ปุ่น การตัดสินใจไม่กลับ อาจจะถูกรัฐบาลหุ่นที่กรุงเทพฯ ถือเป็นการ ททรยศต่อชาติก็ได้ จึงใคร่จะขอให้ทุกคนใคร่ครวญให้ดี ทุกคนตกลงใจโดยอิสระที่จะ ไม่กลับประเทศไทย ทุกคนพร้อมที่จะยอมให้มีการยึดทรัพย์สินของตนใน ประเทศไทย ทุกคนยอมทนรับการกดขี่ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ครอบครัวในประเทศไทย และทุกคนพร้อมที่จะตาย ดีกว่ากลับไปเป็นทาสของญี่ปุ่น เมื่อมีความเห็นเป็น เอกฉันท์เช่นนั้น ที่ประชุมจึงได้วางหลักปฏิบัติไว้ ๓ ประการคือ ประการแรก จะทำการต่อสู้กับญี่ปุ่นตามกำลังความสามารถทุกวิถีทาง ประการที่ ๒ จะเพียร พยายามกอบกู้เอกราชของประเทศไทย และประการที่ ๓ จะให้หลักประกันแก่ ประชาชนชาติไทยในประชาธิปไตยอันแท้จริง มีให้เผด็จการเข้าเคลือบแฝง

วันที่ ๑๒ ธันวาคม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้กล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง ถึงประชาชนชาวไทย มีใจความสำคัญว่า เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองประเทศไทยแล้ว ท่านไม่มีทางจะทราบได้ว่า คำสั่งจากกรุงเทพฯ ที่ส่งมายังท่านเป็นคำสั่งของรัฐบาล หรือคำบัญชาของผู้รุกรานด้วยกำลังอาวุธ ม.ร.ว.เสนีย์ประกาศอย่างเปิดเผยว่า จะ

ปฏิบัติตามคำสั่งที่แท้จริงของรัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเท่านั้น
ในฐานะที่เป็นผู้แทนองค์พระมหากษัตริย์ และของประเทศไทยเสรีมีเอกราช ท่านว่า
จะคงอยู่ในสหรัฐฯ ต่อไปเพื่อทำการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของประเทศไทย กำลังของ
ฝ่ายประชาธิปไตยจะต้องได้ชัยชนะเหนือฝ่ายอักษะในที่สุด ชัยชนะของสหรัฐฯ จะ
เป็นชัยชนะของไทยด้วย ทูตขอรับใช้ประชาชนชาวไทยด้วยความสัตย์ซื่อ จะไม่ละ
ความพยายามที่จะกอบกู้เอกราชของประเทศไทย ทูตกล่าวปลุกใจประชาชนชาวไทย
ขอความร่วมมือว่า เอกราชจะได้คืนมาก็คต่อเมื่อคนไทยลุกขึ้นต่อสู้ศัตรูตามแนวของ
กฎหมายที่เพิ่งผ่านสภาผู้แทนราษฎรเมื่อเดือนกันยายนที่แล้ว ขอให้ทุกคนทำทุก
วิถีทางที่จะขัดขวางการดำเนินงานของข้าศึก ม.ร.ว.เสนีย์ กล่าวต่อไปว่า พันโท
ม.ล.ชาบ ภูษธร ซึ่งเป็นผู้แทนทางทหารของไทยในสหรัฐฯ ได้เสนอตัวพร้อมด้วย
หนุ่มไทยหลายคนขอเข้ารับการฝึกเพื่อส่งออกไปต่อสู้ศัตรู ขอให้คนไทยในประเทศ
ฟิลิปปินส์ มลายู และประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกปฏิบัติทำนองเดียวกัน ถ้าไม่สามารถจะ
ปฏิบัติหน้าที่ทางทหารได้ ทำสิ่งใดก็ได้เพื่อช่วยฝ่ายประชาธิปไตย ขอให้ตระหนักว่า
เมื่อสูญเสียประเทศชาติไปแล้ว ไม่มีสิ่งใดอื่นที่จะเสียอีก ขอให้ทุกคนจงช่วยกันคนละ
ไม้คนละมือ ไม่พียงนั่งรอรับเอกราชได้กลับคืนมาบนภาคทอง ไม่พียงมุ่งหมายเสรีภาพ
บนหยาดเหงื่อของผู้อื่น ทูตมีแผนการที่จะช่วยฝ่ายประชาธิปไตยอยู่แล้ว ซึ่งจะต้อง
เจรจาในรายละเอียดต่อไป เพราะเราจะต้องได้รับอนุญาตให้เข้าช่วยก่อน ถ้าช่วย
ทางนี้ไม่ได้ก็จะต้องช่วยทางอื่นในใจงได้ เราจะอุทิศทรัพย์สินสมบัติของเรา ชีวิตของเรา
เพื่อเข้ามีส่วนร่วมในผลประโยชน์อันร่วมกัน ในตอนท้ายของคำปราศรัย ม.ร.ว.เสนีย์
ได้เรียกร้องให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งเคยเป็น
ศิษย์ของท่าน ได้ใคร่ครวญถึงความรักและความเคารพที่เคยมีอยู่ต่อกัน ให้พร้อมใจ
ต่อต้านญี่ปุ่น ขยายการปฏิบัติให้กว้างขวางออกไป สละชีพเพื่อประเทศชาติ ทนขม
ไปก่อนที่จะได้รับรสหวาน ขอให้คงความหวังไว้ ชูศีรษะให้สูงส่ง เลิกพิลาปให้ และ
เชื่อมั่นในคุณพระศรีรัตนตรัยที่จะเห็นประเทศไทยกลับสู่เสรีภาพอีกในวันข้างหน้า

ครั้นเมื่อรัฐบาลไทยตกลงทำกติกาสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๒๑
ธันวาคม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ทำบันทึกฉบับหนึ่งนำไปยื่นให้แก่ผู้ช่วยหัวหน้ากอง

กรมกิจการตะวันออกไกล กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนเดียวกัน มีข้อความสำคัญยืนยันว่า การกระทำของรัฐบาลไทยไม่สอดคล้องกับเจตนาของประชาชนชาวไทย และในฐานะที่เป็นผู้แทนองค์พระมหากษัตริย์และประชาชนชาวไทย ทูตขอประณามคำวินิจฉัยของรัฐบาลกรุงเทพฯ และประกาศแยกตนอย่างเด็ดขาดจากหมู่คณะบุคคลที่อ้างตนเป็นผู้ปกครองประเทศไทย ด้วยความช่วยเหลือของบรรดาคนไทยทั้งหลายที่สตัยชื่อต่อองค์พระมหากษัตริย์และต่อประเพณีดั้งเดิม ทูตย้ำในเจตนาแน่วแน่ที่จะคงทำการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและเอกราชของประเทศไทย

ทูตเสนียก้าวต่อไปในบันทึกว่า นับแต่เมื่อทราบถึงการยอมจำนนของรัฐบาลกรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๔ ทูตได้กำหนดท่าทีว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งของกรุงเทพฯ เฉพาะเท่าที่มีใช้โดยคำบงการของญี่ปุ่น และเมื่อได้ข่าววันที่ ๒๑ ธันวาคมว่า รัฐบาลกรุงเทพฯ ทำความตกลงพันธมิตรร่วมรักและรบกับญี่ปุ่น ทูตได้แจ้งต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า ไม่เห็นด้วยกับพันธมิตรซึ่งเป็นที่แน่ชัดว่าเป็นไปตามคำบงการของฝ่ายทหารผู้ยึดครองไทย พร้อมด้วยข้าราชการสถานทูตทูตหวังว่า เจตนาอันแท้จริงของประเทศไทยจะกลับฟื้นขึ้นมาอีก และการต่อต้านผู้รุกรานจะจัดให้มีขึ้นทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๑๙ มีข่าวการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีไทย ทูตเริ่มสิ้นความไว้วางใจในคณะรัฐบาลว่าจะสตัยชื่อต่อประชาชนชาวไทย ครั้นวันที่ ๒๑ มีข่าวทางวิทยุกระจายเสียงจากญี่ปุ่นว่า รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ทำกติกาสัญญาพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่น ทูตจึงเชื่อว่า รัฐบาลไทยกลายเป็นคู่มิตรของประเทศญี่ปุ่นเสียแล้ว ทูตอยู่ในบังคับที่จะต้องเลิกการติดต่อกับสิ่งที่เรียกว่า รัฐบาลหุ่น ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ครั้นภายหลังการประกาศสงครามของไทย เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ สถานทูตสวิสซึ่งรัฐบาลไทยมอบหมายให้รักษาผลประโยชน์ของประเทศไทยในสหรัฐอเมริกา ขอรับทรัพย์สินของประเทศไทย รวมทั้งอาคารสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ม.ร.ว.เสนียซ์ขัดข้องและไม่ประสงค์จะให้ฝ่ายสวิสฉกชิงทำเนียบและที่ทำการสถานทูตเอาไปครอบครองเสียเฉย ๆ ทางรัฐบาลอเมริกาทำเอาหู่ไปเนาเอาตาไปไร่ ปล่อยให้ ม.ร.ว.เสนีย ปราโมช ใช้สถานที่ของรัฐบาลไทย ในฐานะที่ยัง

ยกย่องให้เป็นทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา ต่อมา ยิ่งกว่านั้นยังได้ผ่อนผันให้มีการถอนเงินของรัฐบาลไทยที่ถูกกักกันอยู่ในสหรัฐฯ ออกไปใช้จ่ายสำหรับกิจการของสถานทูต ตลอดจนใช้ในกิจการของเสรีไทยได้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดตั้งกองกำลังทหารเสรีไทยภายใต้การนำของพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ซึ่งเป็นผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารของสถานทูตไทย

ในขณะที่เดียวกัน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ทำบันทึกเปิดเผยเพื่อป้องกันความเข้าใจผิดใด ๆ ในการจัดตั้งเสรีไทย ว่าไม่มีเจตนาจะจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง หรือเข้าพัวพันในปัญหาเรื่องราชบัลลังก์ของประเทศไทยโดยเด็ดขาด วัตถุประสงค์แท้จริงของเสรีไทยจำกัดเฉพาะการปลดปล่อยประเทศไทยให้พ้นจากการควบคุมของญี่ปุ่นเท่านั้น

นี่เป็นจุดเริ่มของการจัดตั้งคณะเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ในขั้นนั้น นอกจากอัครราชทูต ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีหลวงดิษฐการภักดี เลขานุการเอก พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก คุณมณี สาณะเสน และคุณอนันต์ จินตกานนท์ เลขานุการตรี และมีนักเรียนนักศึกษาไทยอีกประมาณ ๖๐ คน ที่ตกลงใจคงอยู่ในสหรัฐอเมริกาต่อไป และถ้าสามารถกระทำได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ก็จะช่วยสหรัฐฯ ในการรณรงค์ต่อสัฐิ์ปน เพื่อปลดปล่อยประเทศไทยให้หลุดพ้นจากการครอบงำของญี่ปุ่น ในการนี้มีค่าใช้จ่าย นักศึกษาไทยหลายคนขออาสาเข้าประจำการในกองทหารอเมริกาเพื่อออกไปรบญี่ปุ่น แต่ต้องติดขัดเรื่องสัญชาติ เขารับแต่คนชาติอเมริกาเท่านั้น หลายต่อหลายคนไม่ประสงค์จะอยู่เฉย ๆ ถึงกับคิดจะตั้งเป็นกองทหารต่างดาว แต่กระทำไม่ได้ทันทีทันควัน ต้องติดต่อกับทางการดำเนินการในเรื่องนี้ อันต้องใช้เวลานาน ระหว่างรอดต่างคนต่างหางานที่พอจะทำได้ ผู้มีความรู้ในด้านวิศวกรรม การวิทยาศาสตร์ การแพทย์ การเกษตร หรือวิชาชีพอื่น ล้วนหวังว่าจะสามารถช่วยสหรัฐฯ ได้ไม่มากนักน้อย บรรดาสตรีไทยเข้าสมัครทำงานให้กาชาด สิ่งทีพอทำประโยชน์ให้แก่สหรัฐฯ ได้ดี ก็ดูเหมือนในเรื่องการออกวิทยุกระจายเสียงไปยังตะวันออกไกล มุ่งโดยเฉพาะถึงประเทศไทย ตั้งแต่ตัวทูตเองได้ออกทำการปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงคลื่นสั้น ส่งข่าวทางด้านสหประชาชาติให้คนไทย

ทราบทุกวัน วันละ ๑๕ นาที ในตอนเช้าเวลา ๐๙.๐๐ นาฬิกา ในประเทศไทย ช่วยทำสงครามด้านจิตวิทยาโดยมีเป้าหมายสำคัญปลุกระดมคนไทยภายในประเทศ ให้เชื่อว่า อนาคตของไทยขึ้นอยู่กับชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร ญี่ปุ่นมิได้มุ่งหวังดีต่อไทย ควรที่จะพร้อมใจกันลุกขึ้นต่อต้านญี่ปุ่นให้มากขึ้น ยิ่งกว่านั้น แม้แต่ภายใน สหรัฐฯ เองก็จำเป็นต้องปลุกฝังความเข้าใจดีของคนอเมริกาต่อประเทศไทย ซึ่งเพิ่งจะประกาศสงครามกับเราหยก ๆ เขาจะมองเราเป็นมิตรได้อย่างไร ถ้าขาดการ ประชาสัมพันธ์ที่สัมฤทธิ์ผล สิ่งใดที่พอจะทำได้ คนไทยพร้อมจะทำให้เขาทุกอย่าง รวมถึงตลอดถึงการเกณฑ์กุลสตรีไทยให้แต่งกายแบบไทยไปนั่งขายพันธบัตรของ รัฐบาลอเมริกา การร่วมงานประกวดเครื่องแต่งกายสตรีนำรายได้ไปบำรุงห้องอาหาร ให้ทหารอเมริกา โดยเฉพาะตัวทูตมีภาระหนักเป็นพิเศษ ต้องรับไปแสดงปาฐกถา เรื่องเมืองไทยที่มหาวิทยาลัยและสมาคมต่าง ๆ ที่เชื้อเชิญมา ยิ่งเสียกว่าในยามปกติ ก่อนเกิดสงครามอีก

งานสิ่งละอันพันละน้อยที่คณะเสรีไทยช่วยกันคนละไม้คนละมือ ดั่งได้สรุปมา ข้างต้นนี้ได้ดำเนินต่อมาท่ามกลางความมืดมนที่ไม่รู้แน่ว่า ภายในประเทศไทยมีการ ร่วมมือกับญี่ปุ่นจริงจังเพียงใด นอกจากคณะผู้นิยมญี่ปุ่นแล้ว ยังมีผู้อื่นใดหรือหาไม่ และผู้อื่นใดนั้นมีแผนปฏิบัติการทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างไรใด หรือเพียงแต่ จะนั่งรอเวลาให้มีการแปรเปลี่ยนในสถานการณ์ภายนอกหน้าเสียก่อน

โดยเฉพาะสิ่งที่อยู่ในห่วงหวั่นแห่งความไฝ่ฝันของเสรีไทยในสหรัฐฯ ก็คือ เมื่อใด จะมีโอกาสทำงานเป็นกิจจะลักษณะในการกู้ชาติสักที และจะกระทำได้ด้วยวิธีใด จำนวนคนนับรวมกันแล้วก็ได้แค่ ๕๐-๖๐ คนเท่านั้น แม้จะรวมกับคนต่างชาติที่อยู่ใน ลักษณะเดียวกัน ประกอบเป็นกองทหารต่างด้าวอาสาสมัครลงสมรภูมิ จะสู้ กองทัพอันเกรียงไกรของจักรพรรดิอาทิตย์อุทัยซึ่งกำลังฮึกห้าวด้วยชัยชนะในการ ศึกช่วงแรกของสงครามได้หรือ ต่างเฝ้ารอโอกาสทองนั้นด้วยความกระวนกระวายใจ เป็นอย่างยิ่ง

จนกระทั่งวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๕ ประธานาธิบดีรูสเวลท์ ในฐานะผู้บัญชาการ ทหารบกและทหารเรือของสหรัฐฯ ออกประกาศจัดตั้งองค์การ โอ.เอส.เอส. (Office

of Strategic Services) ขึ้น ให้อยู่ในบังคับบัญชาของคณะเสนาธิการทหารร่วม มีพลตรี วิลเลียม เจ. โดโนเวน เป็นผู้อำนวยการ มอบหน้าที่ให้อย่างกว้างขวาง ได้แก่ (๑) รวบรวมและวิจัยข่าวสารทางยุทธศาสตร์ตามที่คณะเสนาธิการทหารร่วม ต้องการ และ (๒) วางแผนและประกอบกิจกรรมพิเศษตามคำสั่งของคณะเสนาธิการทหารร่วม ซึ่งในทางปฏิบัติหมายถึงบรรดามาตรการที่เป็นปัจจัยช่วยการยุทธในสมรภูมิ เช่น การสู้รบนอกแบบการกองโจรในแนวหลังของข้าศึก การติดต่อประสานงานกับ กลุ่มต่อต้านที่ฟักตัวในพื้นที่ที่ข้าศึกควบคุมการบ่อนทำลาย การก่อวินาศกรรม ฯลฯ ในการปฏิบัติภาระหน้าที่ดังกล่าวจำต้องอาศัยบุคคลที่กล้าหาญชาญชัยพร้อมที่จะ สละชีพเพื่อประโยชน์ของการดำเนินงาน ทั้งจะต้องเป็นผู้ที่สามารถเข้าไปปฏิบัติการ ในแนวหลังของข้าศึกได้ จัดเจนในภูมิประเทศ พุดภาษาพื้นเมืองได้ และสามารถ เข้าผสมปนเปไปกับประชากรในท้องถิ่น ผู้ทรงคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุดสำหรับงาน ในหน้าที่ของ โอ.เอส.เอส. จึงได้แก่คนชาติของประเทศที่ถูกข้าศึกยึดครองนั่นเอง ความหวังที่รอมมาเป็นเวลานานเพิ่งจะปรากฏให้เห็นชัดเจน คณะเสรีไทยในสหรัฐฯ ไม่รังไร้อพากันไปเสนอตัวต่อหน่วยงานของพลตรี โดโนเวน โดยมีพันโท ขาบ กฤษกร เป็นหัวหน้า เริ่มรับการฝึกอบรมวิธีการปฏิบัติงานพิเศษ เมื่อครบเสรีจึงขึ้นตาม หลักสูตรแล้ว กลุ่มเสรีไทยเดินทางโดยเรือไปประเทศอินเดียในเดือนมีนาคม ๒๔๘๖ จากนั้นเดินทางต่อไปยังประเทศจีน หาทางเข้าไปปฏิบัติการในประเทศไทย ใน ชั้นแรกเพื่อติดต่อกับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งมีข่าวว่ามีการจัดตั้งขึ้นภายใน ประเทศไทย สืบเหตุการณ์ที่แท้จริงในประเทศไทยและความเคลื่อนไหวของกอง กำลังทหารญี่ปุ่น จัดส่งนักบินสัมพันธมิตรที่ถูกญี่ปุ่นยิงตกและเชลยศึกอื่นกลับ จัดตั้งสถานีตรวจอากาศเพื่อให้ข่าวแก่กองทัพอากาศอเมริกา ตลอดจนบอกจุดหมาย ที่จะให้มีการทิ้งระเบิดทำลายที่มั่นของทหารญี่ปุ่น

ด้านประเทศอังกฤษ คุณพระมณูเวทย์วิมลนาท ทูตไทยประจำราชสำนักเซนต์เจมส์ วางตนเป็นข้าราชการประจำเต็มตัว รัฐบาลสั่งมาอย่างใดต้องปฏิบัติตามอย่างนั้น ถือเสียว่ารัฐบาลที่กรุงเทพฯ ตระหนักในผลประโยชน์ส่วนได้เสียของชาติดียิ่งกว่า ผู้ที่ถูกส่งตัวออกไปอยู่ต่างประเทศ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๔๘๔ คุณพระมณูเวทย์ฯ

ได้รับหนังสือเป็นทางการจากกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษมีข้อความว่า แม้จะไม่เชื่อว่า ความร่วมมือที่ไทยให้แก่ญี่ปุ่นจะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวไทยก็ตาม รัฐบาลอังกฤษไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจะต้องถือประเทศไทยเป็นประเทศที่ถูกศัตรูยึดครอง และรัฐบาลไทยตกอยู่ในความควบคุมของศัตรู ด้วยเหตุนี้รัฐบาลได้สั่งให้ทูตอังกฤษในประเทศไทยเดินทางกลับแล้ว และจะถือว่าหน้าที่ของทูตไทยในอังกฤษสิ้นสุดเมื่อไทยตกลงให้ประเทศอื่นรักษาผลประโยชน์ของไทยในอังกฤษ อย่างไรก็ตามทางการอังกฤษมิได้ทำการกักกันตัวข้าราชการสถานทูต นักเรียน นักศึกษา และคนไทยอื่นที่พำนักอยู่ในอังกฤษ หากเพียงถือบุคคลเหล่านี้เป็นคนต่างประเทศชาติศัตรู กำหนดให้ไปแสดงตัวต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นทุกวัน ออกจากเขตที่พำนักอยู่โดยไม่ได้รับอนุญาตไม่ได้ เงินของไทยในอังกฤษถูกยึด ความหวังในอนาคตของประเทศย่อมมีอยู่ แต่เก็บไว้ใจ ไม่ว่าจะป็นข้าราชการ หรือนักเรียน นักศึกษา เมื่อไม่มีผู้หลักผู้ใหญ่เป็นผู้นำทาง ต่างก็รอเฝ้าสตาบ์รับฟังเหตุการณ์ที่จะคลี่คลายในภายหน้า ไม่มีปฏิกิริยาแสดงออกแน่ชัด จนเมื่อข่าว ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประกาศจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นแพร่เข้ามาถึงประเทศอังกฤษ จึงมีการรวมตัวนักศึกษาไทยในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นครั้งแรกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่า คนไทยในอังกฤษควรจะทำอย่างไร ที่ประชุมลงความเห็นว่าจะได้มีการจัดตั้งคณะเสรีไทยขึ้นในประเทศอังกฤษทำนองเดียวกันด้วย ปัญหาอยู่ที่ว่า ผู้ใดควรจะเป็นผู้นำในขบวนการนั้น ทุกคนที่เข้าร่วมประชุมย่อมมุ่งมองไปทางท่านทูตพระมนูเวทย์วิมลนาท คุณเสนาะ นิลกำแหง ซึ่งกำลังศึกษาวิชากฎหมาย ชั้นอาสาไปทาบถามถามความคิดเห็นดู ได้รับคำตอบว่า ในคณะรัฐมนตรีมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นจำนวนมาก ย่อมตระหนักในสถานการณ์และความจำเป็นของประเทศดี นักศึกษาไม่พึงรู้ว่าปฏิบัติกรอย่างไรที่ผิดแผกไปจากคำสั่งที่ได้รับจากกรุงเทพฯ แล้วท่านได้กรุณาเตือนคุณเสนาะ นิลกำแหง ให้ระลึกถึงกฎหมายอาญา มาตรา ๑๐๔ ดีไม่ตีอาจะเข้าข่ายกลายเป็นกบฏนอกราชอาณาจักรได้ คุณเสนาะ นิลกำแหง ตอบท่านทูตว่า ท่านทูตเคยสอนวิชากฎหมายอาญาที่โรงเรียนกฎหมายแล้ว ไม่จำเป็นต้องอธิบายการใช้บังคับมาตรา ๑๐๔ ซ้ำ สำหรับคุณเสนาะเองได้ตัดสินใจแนบนอน

จะไม่ยอมกลับไปเป็นซี้ซ่าของญี่ปุ่น เมื่อท่านทูตกลับถึงเมืองไทย โปรดช่วยชี้แจงให้กรุงเทพฯ ทราบด้วย แล้วนำคำตอบที่เต็มไปด้วยความผิดหวังไปแจ้งให้เพื่อนนักศึกษาทราบ ที่ประชุมได้คิดกันถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ประทับอยู่ในอังกฤษเป็นเวลาช้านาน นิยมอังกฤษเต็มพระองค์ ขณะนักศึกษาตกลงส่งคุณสว่าง สามโกเศศ ผู้เคยใกล้ชิด ไปเฝ้ากราบทูลทาบทามพระองค์ดู ทรงรับสั่งว่าไม่ทรงประสงค์จะเกี่ยวข้องกับการเมือง ในส่วนพระองค์ได้ทรงสมัครเข้ารับหน้าที่ในกองรักษาดินแดน (Home Guards) ของอังกฤษอยู่แล้ว ผู้ใหญ่อีกองค์หนึ่งซึ่งนักศึกษาบางคนเห็นว่าพอจะเหมาะสม คือ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีในรัชกาลที่ ๗ ซึ่งทรงกว้างขวางในหมู่ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงกลาโหมของอังกฤษ แต่ส่วนใหญ่เกรงว่า ถ้าองค์ท่านทรงเป็นหัวหน้าคณะนักศึกษาไทย อาจเกิดปัญหาทางการเมืองภายในของประเทศไทยได้ เนื่องจากความระแวงว่า จะมีการพยายามกลับไปหาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังไม่หมดสิ้นไปทีเดียว ทั้ง ๆ ที่องค์ท่านเองก็ได้พยายามวิงวอนในเรื่องการกอบกู้ชาติไม่น้อย จนฝ่ายอังกฤษถวายเป็นพันตรีในกองทัพอังกฤษ เมื่อไม่มีที่พึ่งทางอังกฤษ คุณเสนานิลาฯ จึงได้มีจดหมายลงวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๔๘๕ ติดต่องาน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประรภาให้ทราบถึงความรู้สึกและความเป็นอยู่ของคนไทยในอังกฤษ และปรึกษาด้วยว่า จะมีทางที่คนไทยในอังกฤษเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เพียงใดหรือไม่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ส่งจดหมายลงวันที่ ๖ มีนาคม ตอบคุณเสนานิลาฯ ว่ารู้สึกดีที่ตนได้รับข่าวความรักชาติและความปรารถนาของนักศึกษาในอังกฤษ การจะให้จัดเดินทางไปสหรัฐอเมริกา มีปัญหาซับซ้อน ครั้นจะเดินทางไปพบคณะนักศึกษาด้วยตนเองก็มีอุปสรรคอยู่ จึงจะส่งข้าราชการจากสถานทูตที่กรุงวอชิงตันไปติดต่อในเรื่องนี้

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้มอบให้คุณมณี สาณะเสน เป็นผู้ไปติดต่อทาบทามสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ขออนุญาตเดินทางไปกรุงลอนดอน เพื่อจัดตั้งสำนักเสรีไทยด้วยวัตถุประสงค์สำคัญ ๓ ประการ คือ (๑)

ประสานงานของบรรดาผู้นิยมเสรีไทยในประเทศอังกฤษและในภาคพื้นยุโรป (๒) ปรีกษาหาหรืออย่างใกล้ชิด และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อังกฤษและรัฐบาลอื่นของสหประชาชาติที่จะใช้ประโยชน์จากบรรดาเสรีไทยในการทำสงครามกับประเทศญี่ปุ่น และพันธมิตรของญี่ปุ่น และ (๓) ช่วยรัฐบาลอังกฤษและสหประชาชาติในการโฆษณาและจัดหน่วยทหารที่จะส่งเข้าไปปฏิบัติการในประเทศไทย และในการคัดเลือกตัวบุคคลเพื่อการนี้

สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษได้ส่งเรื่องให้กระทรวงการต่างประเทศที่กรุงลอนดอนพิจารณา พร้อมทั้งเสนอความเห็นไปในตอนท้ายด้วยว่า หากจะมีการริเริ่มจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นแล้ว สำหรับผลประโยชน์ของอังกฤษ น่าจะจัดให้ขบวนการมีที่ทำการอยู่ในกรุงลอนดอน เพราะในขณะนั้นกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันดูจะประสงค์ให้บรรดาขบวนการเสรีต่าง ๆ ไปรวมอยู่ภายใต้การควบคุมของวอชิงตันอยู่แล้ว ถ้าอังกฤษสามารถดึงเอาเสรีไทยไปอยู่ที่อังกฤษได้ก็จะดี ได้มีการพิจารณาข้อเสนอนี้ในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ มีความเห็นว่า ไม่มีบุคคลใดในสถานทูตไทยที่กล้าแสดงตัวออกมา เนื่องด้วยอาจเกรงภัยจะเกิดขึ้นแก่ญาติมิตรในประเทศไทยได้ ทั้งฝ่ายอังกฤษก็ไม่แน่ใจว่า ข้าราชการสถานทูตไทยจะนิยมอังกฤษจริงจังกเพียงใด นอกสถานทูตมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเชื่อว่านิยมอังกฤษพอใช้ แต่ไม่แน่ว่าจะทรงรับปฏิบัติหน้าที่นี้หรือไม่ หรือจะมีเงื่อนไขอย่างใด นอกจากนี้ ก็มีแต่นักเรียนนักศึกษาไทยล้วนยังรุ่นหนุ่มทั้งนั้น บางคนได้เสนอตัวสมัครจะเข้าประจำการในกองทัพอังกฤษแล้ว แต่ส่วนใหญ่ยังรอฟังดูเหตุการณ์ก่อน และถึงอย่างไรก็คงไม่ถึงขั้นที่จะจัดตั้งเป็นขบวนการขึ้นได้ เพื่อจะให้ได้ผลมีประสิทธิภาพ ขบวนการน่าจะประกอบด้วยบุคคลที่เมื่อถึงเวลาแล้วจะรวมกันจัดตั้งรัฐบาลใหม่ในประเทศไทยได้ โดยที่จำนวนคนไทยมีไม่มากนัก อย่างมากที่จะกระทำได้คือ เตรียมฝักอบรมให้เหมาะแก่การที่จะแอบจัดส่งเข้าไปปฏิบัติการในดินแดนไทย กระทรวงการต่างประเทศจึงตอบสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตันว่า กระทรวงการต่างประเทศไม่คิดว่า ความดำริที่จะจัดตั้งขบวนการเสรีไทยในอังกฤษมีอนาคตอันแจ่มใสนัก ฉะนั้น ถ้าคุณมณี สาณะเสน จะเดินทางไปกรุงลอนดอน ก็ไม่ยากจะให้เป็นด้วยการสนับสนุนของอังกฤษ แต่ก็จะไม่ขัดข้องและจะจัดให้ความ

สะดวกเท่าที่จะกระทำได้ ถ้าหากคุณมณี สาณะเสน ตรวจสอบดูแล้วเห็นว่า ขบวนการเสรีไทยน่าจะมีการสนับสนุนในอังกฤษเพียงพอ ฝ่ายอังกฤษก็ยินดีจะฟัง ข้อเสนอแนะใด ๆ ของคุณมณี อย่างไรก็ตามสถานเอกอัครราชทูตควรจะแจ้งความเห็นของกระทรวงการต่างประเทศให้ฝ่ายอเมริกันทราบไว้ และกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันควรจะเห็นชอบกับการส่งคุณมณีไปลอนดอนด้วย

คุณมณี สาณะเสน เดินทางไปถึงกรุงลอนดอนเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๔๘๕ เข้าพำนักในโรงแรมบราวน์ และได้นัดพบสัมภาษณ์นักเรียนนักศึกษาชาวไทยที่โรงแรม และเดินทางไปพบพวกที่อยู่ต่างจังหวัด แล้วทำบันทึก ๒ ฉบับ เสนอต่อกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ฉบับแรกลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ฉบับที่ ๒ ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม มีความสำคัญพอสรุปได้ดังนี้ คือ ในหมู่นักเรียนนักศึกษาความคิดเห็นยังแบ่งแยกกันอยู่มาก บางคนสนับสนุนรัฐบาลกรุงเทพฯ บางคนอยากอยู่เรียนต่อ บางคนอยากกลับประเทศไทย พวกที่ต้องการจะเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย บางคนไม่แน่ใจว่า รัฐบาลอังกฤษจะช่วยเหลือจริงจังเพียงใด บางคนแสดงความประสงค์ออกมาเลยว่าอยากจะไปประจำกองทัพอากาศ ที่พร้อมจะกระทำงานใด ๆ เพื่อปลดปล่อยประเทศไทยให้พ้นจากอำนาจของญี่ปุ่นก็มีมาก คุณมณีถือหลักไม่มุ่งใจให้สมัครเข้าขบวนการ แต่พยายามเน้นให้ตระหนักว่า งานที่อาจจะได้รับมอบหมายในภายหน้าเป็นงานเสี่ยงภัยมาก และถ้าไม่สมัครใจจริง ๆ แล้ว ก็ควรที่จะหาทางกลับประเทศไทยจะดีกว่า เมื่อกลับไปแล้วก็ยังอาจได้โอกาสทำการต่อต้านข้าศึกได้เหมือนกัน ปรากฏว่ามีนักเรียนนักศึกษาสมัครเข้าร่วมขบวนการรวม ๔๒ คน ซึ่งได้ลงนามยืนยันว่า พร้อมจะปฏิบัติภาระหน้าที่ใด ๆ ที่ขบวนการเสรีไทยจะมอบหมายให้เพื่อช่วยสหประชาชาติในการดำเนินสงครามต่อญี่ปุ่นและพันธมิตรของญี่ปุ่น

สำหรับข้าราชการสถานทูต ในระยะแรกไม่ปรากฏว่ามีผู้แสดงความประสงค์จะเข้าร่วมขบวนการเสรีไทย เนื่องจากสถานทูตเคยออกหนังสือเวียนแจ้งคนไทยว่า ถ้าเข้าร่วมขบวนการแล้วอาจจะถูกตราหน้าว่าเป็นผู้ทรยศต่อชาติไทย ข้าราชการสถานทูตบางคนเป็นเจ้าของหน้าทีของรัฐบาลที่อยู่ใต้บังคับของญี่ปุ่น ยังคงรับเงินเดือนจากกรุงเทพฯ ในขณะที่นักเรียนนักศึกษาต้องถูกตัดจากการได้รับเงินประจำเดือน

ต่อมาจึงมีข้าราชการสถานทูต ๔ คน แสดงความจำนงเข้าร่วมขบวนการเสรีไทย คือ คุณหลวงภัทรวาทิ เลขานุการเอก คุณหลวงอาจพิศาลกิจ ผู้ช่วยทูตฝ่ายการคลัง คุณหลวงจำนงดิษฐการ เลขานุการโท และคุณประเสริฐ ปทุมานนท์ นายเวร ทั้ง ๔ คนนี้ชี้แจงแสดงเหตุผลที่ทำให้มิได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยแต่เริ่มแรกว่า เป็นเพราะพระมณูเวทย์วิมลนาท ผู้เป็นหัวหน้าคณะทูต ประสงค์จะกลับประเทศไทย และขู่ว่าถ้าจะรายงานกรุงเทพฯ ถึงการกระทำใด ๆ ที่กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล โดยเฉพาะคุณหลวงภัทรวาทิที่เคยติดต่อกับนายดันบาร์ เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ไว้แล้วว่า ประสงค์จะอยู่ในประเทศอังกฤษต่อไป แต่นายดันบาร์ ไม่สนับสนุน เพราะเกรงจะกระทบกระเทือนถึงการแลกเปลี่ยนบุคคลในคณะทูต ระหว่างไทยกับอังกฤษ คุณหลวงภัทรวาทิยังอ้างด้วยว่า ที่ไม่ได้ลาออกก็เพราะคิดว่า จะสามารถช่วยเหลือคนไทยในอังกฤษได้มากขึ้นถ้ายังอยู่ในตำแหน่งทางสถานทูต คุณมณีถึงความเห็นว่า เหตุผลทั้งหลายเหล่านี้เป็นเพียงข้ออ้างเท่านั้น แท้ที่จริงแล้ว ทั้ง ๔ คน พยายามจะเอาใจกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เอาใจรัฐบาลได้บังคับบัญชาของญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ และเอาใจผู้ประกาศตนขอเข้าร่วมขบวนการเสรีไทย พร้อมกันไป ต่างไม่ต้องการจะเสี่ยงภัย และไม่ยอมเสียสละใด ๆ ทั้งสิ้น มองแต่ประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติอย่างแท้จริง คุณมณีกล่าวในบันทึกว่า คนไทยในอังกฤษเช่นเดียวกับคนไทยในสหรัฐฯ ไม่เชื่อว่า ข้าราชการทั้ง ๔ จะเป็นผู้รักชาติด้วยความมั่นใจ ฉะนั้น เมื่อทั้ง ๔ คนแสดงความจำนงไม่กลับประเทศไทย และขอเข้าร่วมขบวนการด้วย คุณมณีไม่แน่ใจว่าจะควรต้อนรับประการใด แต่ก็ไม่ทิ้งกีดกันมิให้ปรับปรุงตัวให้ดีขึ้น ความรู้สึกทั่วไปของคนไทย มีว่า ถ้าจะยอมรับให้เข้าร่วมขบวนการ ก็ควรจะให้พิสูจน์ตนอย่างแน่ชัดว่ารับจะทำงานทุกอย่าง โดยไม่เลือกเอาแต่เฉพาะงานสบาย ๆ ของฝ่ายพลเรือนที่มีรายได้ดี เช่น งานกระจายเสียงทางวิทยุ บีบีซี เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ที่ประทับอยู่ในอังกฤษ คุณมณีกล่าวในบันทึกตอนหนึ่งว่า บรรดาเสรีไทยในอังกฤษเช่นเดียวกันกับในสหรัฐฯ จะไม่ยอมให้ขบวนการต้องตกอยู่ในบังคับของเจ้านายอื่นใดเลยนอกจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อานันท์มหิตล ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ในประเทศสวิส หากจะสมัครเข้าในขบวนการ ก็จะต้องไม่มีความทะเยอทะยานส่วนพระองค์อย่างใดทั้งสิ้น เสรีไทยไม่ต้องการให้มีการยกปัญหาเรื่องการสืบราชสมบัติ และไม่ต้องการจะให้ญี่ปุ่นหรือรัฐบาลหุ่นของ ญี่ปุ่นอ้างได้ว่า ขบวนการเสรีไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับกาการกลับสถาปนาสายอื่นใน ราชวงศ์ คุณมณีกล่าวด้วยว่า พระประยูรญาติบางคนของสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้อาสาสมัครเหมือนกัน แต่ไม่มีความประสงค์จะเข้ามีอำนาจใด ๆ ทั้งไม่รวมผู้ที่ อ้างสิทธิในราชบัลลังก์ไทยด้วย การจะรับท่านเหล่านี้เข้าไปในขบวนการเสรีไทย ย่อมไม่มีผลเสีย

เมื่อนำบันทึกเทปฉบับที่ ๒ ไปมอบแก่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ คุณมณี สาณะเสน ได้แสดงความจำนงที่จะขอเปิดสำนักงานเสรีไทยในกรุงลอนดอน และ ใคร่ขอพบปลัดกระทรวง เซอร์อเล็กซานเดอร์ คาโดเกิล ซึ่งคุณมณีเคยรู้จักมักคุ้น มาก่อนเมื่อสมัยทำงานอยู่ทางสันนิบาตชาติ ที่นครเจนีวา เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการ ต่างประเทศยังมองไม่เห็นประโยชน์ของการจัดตั้งสำนักงานเสรีไทยในกรุงลอนดอน เพราะไม่เชื่อว่า จำนวนและความสำคัญของคนไทยในประเทศอังกฤษจะเพียงพอที่จะ จัดตั้งเป็นขบวนการเสรีไทยขึ้น อย่างมากในขณะนั้นก็มีคนไทยประมาณ ๔๐ คน ที่อาสาสมัคร และฝ่ายอังกฤษกำลังพิจารณาดูว่าจะควรใช้ให้ทำงานสถานใด นาย แอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เคยให้หารือไปทาง กระทรวงสงครามว่า จะสามารถจัดตั้งหน่วยทหารเล็ก ๆ ขึ้นเพื่อรับคนไทยอาสาสมัคร เตรียมไว้ส่งไปปฏิบัติงานอย่างหนึ่งอย่างใดตามแต่ที่ต้องการได้หรือไม่ ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะคัดเลือกบุคคลที่ไว้วางใจได้จริง ๆ บัดนี้ได้คุณมณี ที่ทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ส่งให้มา ทำการคัดเลือกให้แล้ว นายอีเดนจึงเห็นว่า คนไทยที่ผ่าน การกลั่นกรองของคุณมณีเหล่านี้สามารถที่จะส่งให้ไปประจำทางหน่วยการโยธา (Pioneer Corps) หรือหน่วยงานอื่นใดในกองทัพอังกฤษได้ ในบัญชีของคุณ มณีมีสตรีไทยรวมอยู่ ๖ คน นายอีเดนเห็นว่า คงไม่เป็นการยากที่จะหางานอื่นให้ ทำได้ตามคุณสมบัติของแต่ละคน ถ้ากระทรวงสงครามเห็นด้วย นายอีเดนเสนอให้รับ คนไทยเหล่านี้เข้ารับการฝึกหัดภายในประเทศอังกฤษระหว่างรอกระทรวงสงคราม

หรือไปยังกองบัญชาการสูงสุดที่อินเดียว่า จะควรส่งหน่วยทหารไทยนี้ไปปฏิบัติ ในสมรภูมิแห่งใด นายอีเดนขอให้กระทรวงสงครามพิจารณาเรื่องนี้โดยเร่งด่วน เพราะการแลกเปลี่ยนคนชาติกับญี่ปุ่น ซึ่งจะรวมคนไทยในอังกฤษด้วย กำลังจะ กระทำกันในเร็ววันแล้ว นายอีเดนไม่อยากจะให้คนไทยประกาศอาสาสมัครออกไป ก่อนที่ฝ่ายอังกฤษจะตกลงรับแน่นอน ประกอบกับรัฐบาลไทยได้ประกาศเปิดเผยแล้วว่า คนไทยที่เลือกอยู่ในประเทศอังกฤษภายหลังการแลกเปลี่ยนคนชาติกับญี่ปุ่น จะเสียสัญชาติไทย และได้รับโทษอย่างอื่นด้วย

ในความเห็นของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ หน่วยทหารไทยเล็ก ๆ นี้ อาจจะเป็นประโยชน์ในประเทศอินเดียในการกระจายเสียงทางวิทยุ การแปลเอกสาร การเป็นมัคคุเทศก์ การส่งไปปฏิบัติการภายในประเทศไทยได้ เมื่อส่งหน่วย ทหารไทยไปอินเดียแล้ว ก็จะเหลือคนไทยอีกไม่กี่คนที่กรุงลอนดอน ล้วนแต่เป็น ข้าราชการบริหารของสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทั้งนั้น จึงไม่มีเหตุผลพอที่จะให้จัดตั้ง สำนักงานเสรีไทยขึ้นตามข้อเสนอของคุณณิ สานะเสน อนึ่ง หากอนุญาตให้จัดตั้ง สำนักงานดังกล่าวแล้ว ก็อาจจะเท่ากับผูกมัดอังกฤษให้สนับสนุนกลุ่มคนไทยกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งภายหลังสงครามก็ได้ ซึ่งอังกฤษยังไม่เห็นเป็นการสมควร

ส่วนความดำริของอังกฤษที่จะให้ส่งคนไทยอาสาสมัครไปเข้าประจำหน่วยการ โยธา เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศชี้แจงต่อคุณณิว่า จะเป็นวิธีทดสอบ ผู้อาสาสมัครว่ามีความจริงใจที่จะช่วยฝ่ายสหประชาชาติเพียงใด จริงอยู่ต่อไป ในภายหน้าอาจจะมีการโยกย้ายให้ไปประจำหน่วยทหารอื่นได้ตามคุณวุฒิและความ สามารถของผู้อาสาสมัคร แต่ฝ่ายอังกฤษจะให้คำมั่นในเรื่องนี้ไม่ได้ และผู้อาสาสมัคร ทุกคนควรจะยอมรับปฏิบัติตามทุกอย่างที่จะเสนอให้

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งคุณณิสงสัยว่า อาจจะทรงมีพระ ประสงค์อื่นแฝงอยู่ด้วยนั้น เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศชี้แจงว่า ฝ่ายอังกฤษ ไม่มีดำริที่จะให้ทรงปฏิบัติงานอย่างไรเป็นพิเศษ เพียงแต่จะ “แช่เย็น” ไว้ก่อน เพราะอาจจะทรงเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายอังกฤษภายหลัง

สำหรับข้าราชการสถานทูตไทยทั้ง ๔ เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เห็นด้วยกับคุณมณีว่า ถ้ากล้าจริงแล้ว ก็น่าจะแสดงตนออกมาแต่เริ่มแรก โดยไม่จำเป็นต้องรอการสนับสนุนแต่อย่างใด การที่อ้างว่าเกรงจะกระทบกระเทือนถึงการแลกเปลี่ยนคนชาติกับญี่ปุ่น ฟังไม่ได้ เพราะในการเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่นมีบทชัดเจนว่า ผู้ที่ไม่อยากจะเดินทางกลับประเทศตน จะได้รับอนุญาตให้คงอยู่ต่อไปได้

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๘๕ คุณหลวงภัทรวาทी คุณหลวงอาจพิศาลกิจ และคุณหลวงจันทดิษฐการ และคุณประเสริฐ ปทุมานนท์ ได้ทำหนังสือร่วมกันถึงคุณพระมนูเวทย์วิมลนาทแจ้งความประสงค์ที่จะไม่เดินทางกลับประเทศไทย และในเวลาเดียวกันมีหนังสือร่วมถึงสถานทูตสวีเดนตัวออกจากบัญชีผู้ที่เดินทางกลับประเทศไทย ทูตไทยแจ้งให้ทั้ง ๔ ทราบว่า ตามคำสั่งที่ได้รับจากนายกรัฐมนตรี เป็นอันถือว่า ข้าราชการทั้ง ๔ ต้องพ้นจากหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศ ต้องเสียสัญชาติไทย และต้องห้ามมิให้เข้าประเทศไทยต่อไป คุณหลวงภัทรวาทी ได้มีจดหมายอีกฉบับหนึ่งในนามของข้าราชการทั้ง ๔ ถึงเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ แจ้งให้ทราบถึงการตัดสินใจ และยืนยันรับทราบว่า ต่อแต่นั้นไป ทั้ง ๔ จะไม่ได้รับเอกสิทธิ์ทางการทูต และจะคงอยู่ในประเทศอังกฤษในฐานะเอกชนธรรมดา สำหรับการงานต่อไป ย่อมแล้วแต่ที่รัฐบาลอังกฤษจะพิจารณาเห็นสมควร คุณหลวงภัทรวาทीเองพร้อมที่จะทำงานใด ๆ จะเป็นฝ่ายทหารหรือพลเรือน ไม่ว่าในลักษณะใดและที่ไหนทั้งสิ้น ขอให้เป็นการที่ทำให้คุณหลวงภัทรวาทीสามารถช่วยในการสงครามของสหประชาชาติและมีส่วนในการปลดปล่อยประเทศไทยเท่านั้น

กระทรวงสงครามใช้เวลาพิจารณาข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศนาน ประจวบกับตอนนั้นทางกระทรวงอาณานิคมเสนอขอให้รับคนชาวเบอร์มูดา เข้าประจำในหน่วยการโยธาเหมือนกัน ซึ่งทางกระทรวงสงครามปฏิเสธไม่ยอมรับ เนื่องจากเห็นว่าไม่เหมาะสม ถ้าจะเทียบคนไทยกับคนเบอร์มูดาแล้ว คนไทยมีภาษีน้อยกว่าเสียอีก ทำให้กระทรวงสงครามไม่สามารถสนองรับข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศทันที บังเอิญเจ้ากรมยุทธการทหารบก (Director of Military Operations: D.M.O.) เกิดชอบพวกอสาสมัครไทย เพราะมีคุณสมบัติสูง กระทรวง

สงครามยังต้องรอฟังความเห็นของพลเอก เวลิส ผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่อินเดียอยู่ระหว่างที่รอคำวินิจฉัยเด็ดขาดนี้ กระทรวงการต่างประเทศเสนอขออนุมัติให้กระทรวงการคลังจ่ายเงินจำนวน ๒,๐๐๐ ปอนด์ ให้แก่นักเรียนนักศึกษาไทยที่อาสาสมัคร เพื่อนำไปชำระหนี้สินค่าอยู่กินและค่าเล่าเรียนที่ค้างค้าง เนื่องจากไม่ได้รับเงินจากสถานทูตมาเป็นเวลาหลายสัปดาห์

ส่วนด้านข้าราชการสถานทูตไทย ต่อมาเมื่อผู้ปรารถนาขออยู่ต่อเพิ่มเติมขึ้นอีก ๒ คน คือ คุณสมบุญ ปาลเสถียร และคุณกลิ่น เทพหัสติน ณ อยุรยา โดยคิดว่าอังกฤษอาจจะมึนงานดีให้กระทำ เช่น งานกระจายเสียงทางวิทยุ งานการทูตในนครหลวงของสหประชาชาติ ซึ่งเป็นการฝืนหวน อังกฤษไม่มีงานประเภทนี้ที่จะเสนอให้แก่วุฒิสมาชิกอยู่ต่อ แต่ได้เจรจาขอให้กระทรวงการคลังกับศตวรรษปล่อยเงินของรัฐบาลไทยที่กักกันไว้มาจ่ายให้

ต่อมารวมกันกระทั่งวันที่ ๓ สิงหาคม กระทรวงสงครามจึงได้ตกลงในหลักการรับคนไทยที่อาสาสมัคร โดยจะจัดให้เข้าประจำหน่วยการโยธาชั้นหนึ่งก่อน ต่อไปอาจจะโยกย้ายไปสังกัดหน่วยงานอื่นของกองทัพบก เฉพาะอย่างยิ่งพวกที่มีความรู้ทางวิชาการเป็นพิเศษ คุณมณีเป็นผู้รวบรวมใบสมัครส่งให้ฝ่ายอังกฤษรวมได้ ๓๖ คน

ถึงตอนนี้ข้าพเจ้าขอเปิดวงเล็บว่า เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๕ นาย แอล. อะเมอร์รี่ แห่งกระทรวงการอินเดีย มีหนังสือถึงนายอีเดน แจ้งว่าได้รับการติดต่อจากเซอร์เจจันต์ เอช. ดอร์มันสมิธ ผู้สำเร็จราชการพม่า ว่า เมื่ออังกฤษสามารถขับไล่ญี่ปุ่นออกจากประเทศพม่า อังกฤษคงจะเข้มแข็งพอก้าวหน้าต่อไปยังประเทศไทย ซึ่งก็คงจะต้องใช้เวลาอีกประมาณ ๖ เดือน ถึงปีครึ่ง อย่างไรก็ตามเมื่อยึดครองประเทศไทยได้ อังกฤษจะต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเมืองที่มีความรู้เรื่องประเทศไทยและสามารถพูดภาษาไทย เพื่อช่วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ไม่ว่าจะอังกฤษจะเข้าไปดำเนินการปกครองประเทศไทยเป็นการชั่วคราวหรือจะร่วมมือกับรัฐบาลไทยที่อยู่ในความควบคุมของอังกฤษก็ตาม ผู้สำเร็จราชการพม่าใคร่จะทราบว่าจะทางกระทรวงการต่างประเทศได้เริ่มดำเนินการเตรียมรวบรวมเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนไว้เพื่อการนี้จากนักธุรกิจที่เคยอยู่ในประเทศไทยหรือที่รู้จักประเทศไทย

โดยวิธีอื่นแล้วหรือไม่ ตัวท่านเองพร้อมจะรับทำการฝึกหน่วยเจ้าหน้าที่ดังกล่าวในประเทศอินเดีย โดยจะรวบรวมบรรดาผู้ลี้ภัยสงครามจากประเทศไทย ซึ่งขณะนั้นยังคงอยู่ในประเทศอินเดีย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนของประเทศพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่เคยอยู่ในรัฐฉาน พูดภาษาคลายภาษาไทย และมีญาติพี่น้องอยู่ในตอนเหนือของประเทศไทย นายอะเมอร์ไคร์ขอทราบ ว่า นายอีเดนจะประสงค์ให้เซอร์เรจินัล ดอร์มันสมิธ ดำเนินการเตรียมหน่วยเจ้าหน้าที่ดังกล่าวเท่าที่จะสามารถรวบรวมได้ในประเทศอินเดียหรือไม่ ซึ่งนายอีเดนมีหนังสือลงวันที่ ๑๕ เดือนเดียวกันตอบว่า ยังเร็วเกินไปที่จะตัดสินใจว่าจะพึงปฏิบัติอย่างไรในประเทศไทยภายหลังที่ขับไล่ญี่ปุ่นออกไปแล้ว แต่ก็เห็นด้วยว่าควรเตรียมการไว้ก่อน ทางกระทรวงการต่างประเทศยังมีได้ดำเนินการอย่างไร เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของอังกฤษในประเทศไทย เพิ่งจะเดินทางออกจากประเทศไทยกลับอังกฤษ เป็นส่วนหนึ่งของการแลกเปลี่ยนคนอังกฤษกับญี่ปุ่นเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง นายอีเดนเห็นควรปรึกษารัฐบาลกับเจ้าหน้าที่พวกนี้ก่อนเพื่อฟังความคิดเห็นในการวางแผนการใด ๆ และเมื่อถึงเวลาจะได้นำข้อเสนอของเซอร์เรจินัล ดอร์มันสมิธ ขึ้นร่วมพิจารณาด้วย

ภายหลังที่พวกแลกเปลี่ยนกลับถึงอังกฤษแล้ว พวกที่เคยทำงานอยู่ในประเทศไทยได้รับงานด่วนอื่นทำอยู่แล้ว หากทางการจะทำการฝึกบุคคลเตรียมไว้สำหรับเข้าไปช่วยงานในประเทศไทยหลังสงคราม กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เห็นว่าควรฝึกภายในอังกฤษจะดีกว่า ฉะนั้น จึงจะไม่ปฏิบัติตามข้อเสนอของผู้สำเร็จราชการพม่า ที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่สู้จะกระตือรือร้นในเรื่องนี้นัก ก็เนื่องจากตามการแบ่งเขตรับผิดชอบในสมรภูมิของฝ่ายสัมพันธมิตร ประเทศไทย ตกอยู่ภายใต้เขตยุทธการของจอมพล เจียงไคเช็ค อังกฤษจึงไม่แน่ใจว่า อนาคตของไทยจะอยู่ในการควบคุมของอังกฤษ จีน หรืออเมริกา ยิ่งกว่านั้นถ้ามีข่าวการฝึกเจ้าหน้าที่ที่จะส่งเข้าประเทศไทยในพม่าตามข้อเสนอของผู้สำเร็จราชการพม่า จะเป็นโอกาสให้ญี่ปุ่นกล่าวอ้างได้ว่า อังกฤษมีแผนจะยึดไทยเป็นอาณานิคม ซึ่งเงินอาจจะไม่พอใจ

ข้าพเจ้าขอย้อนกลับมาพูดถึงเรื่องเสรีไทยในอังกฤษที่ยื่นใบสมัครเข้าประจำการในกองทัพอังกฤษต่อไป ด้วยการให้ข้อสังเกตว่า อาสาสมัครในประเทศอังกฤษมีข้อผิดแผกแตกต่างกับพวกเสรีไทยในสหรัฐฯ ที่สำคัญคือ อาสาสมัครพวกหลังนี้ในชั้นแรกมีฐานะเป็นทหารอเมริกา ภายหลังได้รับการรับรองเป็นทหารไทย แต่งเครื่องแบบทหารไทยอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของนายทหารไทย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลอเมริการับรู้ฐานะของเสรีไทยเป็นทางการ โดยยกย่องนับถือ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้าในฐานะทูตไทย การใช้จ่ายเงินต่าง ๆ ของหน่วยทหารเสรีไทยอาศัยเงินของรัฐบาลไทย ซึ่งเมื่อเกิดสงคราม มีเงินสดฝากอยู่ในสหรัฐฯ ๒ ล้านเหรียญ และมีทองสำรองเงินตราฝากไว้อีกกว่า ๘ ล้านเหรียญ รวมทั้งสิ้นเป็นเงินกว่า ๑๒ ล้านเหรียญ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ถอนเงินจำนวน ๕ แสนเหรียญ มอบให้ฝ่ายอเมริกันใช้จ่ายในการเตรียมจัดตั้งหน่วยเสรีไทย ส่วนทางอังกฤษ พวกอาสาสมัครต้องขอเข้าเป็นทหารอังกฤษ เริ่มด้วยการเป็นพลทหารสวมเครื่องแบบทหารอังกฤษ เข้าประจำในหน่วยการโยธากองทัพอังกฤษตั้งแต่วันที่ ๗ สิงหาคม เป็นต้นไป ภายหลังที่ได้รับการฝึกอบรมตามระเบียบเป็นเวลากว่า ๕ เดือน จึงเดินทางออกจากประเทศอังกฤษ เมื่อกลางเดือนมกราคม ๒๔๘๖ อ้อมทวีปแอฟริกาไปถึงเมืองบอมเบย์ ประเทศอินเดีย ปลายเดือนเมษายน รวม ๓๖ คน มีการคัดเลือกกันอีกชั้นหนึ่ง ๒๒ คน ถูกส่งไปประจำหน่วย “กำลัง ๑๓๖” อีก ๑๔ คนไปทำหน้าที่อื่นในประเทศอินเดีย พวกที่อยู่กับ “กำลัง ๑๓๖” ต้องถูกส่งไปทำการฝึกที่ค่ายเมืองพุนาก่อน แล้วจึงจะส่งเข้าไปปฏิบัติการภายในประเทศไทย พวกนี้ถือเป็นทหารอังกฤษโดยตลอดจนกระทั่งเสร็จสิ้นสงคราม

หน่วย “กำลัง ๑๓๖” นี้เป็นหน่วยทหารอังกฤษที่เรียกว่า เอส.โอ.อี. (Special Operation Executive) ปฏิบัติการในสมรภูมิตินเดียและลังกา ภาระหน้าที่สำคัญของหน่วย เอส.โอ.อี. ได้แก่ การกระตุ่นส่งเสริมขบวนการต่อต้านในดินแดนที่ถูกข้าศึกยึดครอง เพื่อช่วยประชาชนพื้นเมืองที่รักชาติให้ปฏิบัติการต่อต้านศัตรูของอังกฤษ และเมื่อถึงเวลาจะเข้าร่วมกับกำลังทหารอังกฤษที่เข้าไปปลดปล่อยให้กลับได้อิสระภาพพ้นจากการควบคุมของข้าศึก นายกรัฐมนตรี วินสตัน เชอร์ชิล เป็นผู้

ริเริ่มจัดตั้งหน่วยงานนี้ขึ้น ในขั้นแรกเพื่อให้ปฏิบัติการต่อต้านฝ่ายอักษะในยุโรป เป็นหน่วยทหารที่มีได้เจตนาจะให้ทำการสืบราชการลับ แต่การเตรียมการบ่อนทำลายกำลังฝ่ายข้าศึก ย่อมต้องอาศัยการหาข้อมูลทางการทหารตามที่จำเป็น หน่วยงานนี้จึงทำหน้าที่ได้ผลเป็นรายงานสืบราชการลับไปในตัว ในการจะปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นหน่วย เอส.โอ.อี. ต้องเลือกเฟ้นทหารที่จะเข้าประจำการด้วยการฝึกอบรมเป็นพิเศษ จะต้องมีความรอบรู้ในการใช้วัตถุระเบิด และอาวุธยุทธภัณฑ์ประจำตัว การวิทยุรวมทั้งการรหัส การต่อสู้โดยไม่ใช้อาวุธ การรักษาความปลอดภัยและความมั่นคง การกระโดดร่ม การป้องกันตัว การโฆษณาชวนเชื่อ การศึกษาภูมิประเทศ การจู่โจม ฯลฯ ภายในประเทศอินเดียมีสถานที่ฝึกอบรมพวก เอส.โอ.อี. หรือที่เรียกว่า “กำลัง ๑๓๖” หลายต่อหลายแห่ง เช่น ที่เมืองบอมเบย์ พูนา มาตราส ะวัลปินดี บังกาลอร์ กัลกาตา ฯลฯ กล่าวโดยสรุปก็คือ ภาระหน้าที่ของ “กำลัง ๑๓๖” มีลักษณะคล้ายคลึงกับหน่วยงาน “โอ.เอส.เอส.” ของสหรัฐฯ เสรีไทยจากทั้งสองประเทศได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานเหมือนกัน โดยต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกัน และไม่รู้เรื่องของกันและกัน

เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๘๖ เซอร์จอร์จ แซนซัม ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน มีหนังสือถึงนายแอสเลย์ คลาร์ก เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ปรารถนาด้วยความหวังใจว่า หากเสรีไทยทั้งสองคณะปฏิบัติงานด้านทหารอย่างเดียว ก็คงจะไม่มี การสับสนขัดแย้งกัน แต่ถ้าเกิดต่างฝ่ายมีความมุ่งหมายทางการเมืองด้วยแล้ว อาจจะทำให้เกิดการแตกแยกทำนองที่สหประชาชาติเคยประสบมาในแอฟริกาเหนือระหว่างพวกพลเอก เดอโกล กับพลเอก จีโรคก็ได้ ควรที่ทางอังกฤษและอเมริกาจะพึงประสานงานไว้ให้ดีแต่เริ่มแรก

ความเกรงกลัวของเซอร์จอร์จดังกล่าวนี้ ดูจะเกินกว่าเหตุอยู่บ้าง ฝรั่งเศสเสรีทั้งสองสายนั้นประกอบด้วยกำลังทหารที่มีจำนวนมากพอสมควร และมีนายทหารชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชาตามลำดับ ส่วนเสรีไทยจากสหรัฐฯ และอังกฤษประกอบด้วยนักเรียนนักศึกษาจำนวนเพียงไม่กี่สิบคน มีหัวหน้าที่เป็นผู้ใหญ่จริง ๆ คนเดียว คือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ทั้งยังมีการติดต่อรหว่างเสรีไทยทั้งสองคณะนี้

อย่างใกล้ชิดพอสมควร เสรีไทยสายสหรัฐฯ ทำการภายใต้ความอำนวยการของ โอ.เอส.เอส. ส่วนเสรีไทยสายอังกฤษทำการภายใต้ เอส.โอ.อี. ทั้งสององค์การ ขึ้นอยู่กับกองบัญชาการทหารสูงสุดแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถ้าอังกฤษและอเมริกาไม่ขัดแย้งกันเอง เสรีไทยจะสามารถทำการนอกถิ่นนอกร้างไปได้อย่างไร

เมื่อ โอ.เอส.เอส. วางแผนการที่จะใช้เสรีไทยจากสหรัฐฯ เข้าไปปฏิบัติการในประเทศไทย นายคอร์เดล ฮอลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ได้ชี้แจงท่าทีของรัฐบาลสำหรับขบวนการเสรีไทยต่อพันเอก กูดแพลโลว์ รองหัวหน้า โอ.เอส.เอส. เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๖ ดังนี้

รัฐบาลอเมริกาถือประเทศไทยเป็นประเทศเอกราช แต่ต้องตกอยู่ในการยึดครองทางทหารของประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลอเมริกาไม่รับรองรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ได้งดเว้นไม่ประกาศสงครามตอบกับประเทศไทย คงรับรองฐานะของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ทูตไทยที่กรุงวอชิงตัน ผู้คัดค้านการร่วมมือของรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่น และติดตามการคลี่คลายของขบวนการเสรีไทยที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จัดตั้งขึ้นด้วยความเห็นอกเห็นใจ รัฐบาลอเมริกาต้องการกลับเป็นเอกราชของประเทศไทยโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คนหนึ่ง กำลังมีส่วนนำหน้าขบวนการลับที่มีวัตถุประสงค์ในการกลับสถาปนารัฐบาลไทยดังเช่นก่อนถูกญี่ปุ่นรุกราน รัฐบาลอเมริกาถือว่าท่านปรีดีเป็นตัวแทนอันต่อเนื่องของรัฐบาลไทย ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะแปรพักตร์ไปเข้าข้างญี่ปุ่น และเป็นผู้นำคนหนึ่งของขบวนการเพื่อเอกราชไทย ฉะนั้น จนกว่าจะมีสัญญาณเป็นอย่างอื่นจากประชาชนไทย รัฐบาลอเมริกามีเหตุผลที่จะถือท่านปรีดีเป็นผู้นำคนหนึ่งในประเทศไทยของประชาชนชาวไทย ทั้งนี้โดยไม่มีข้อผูกมัดใด ๆ สำหรับอนาคตท่าทีของรัฐบาลอเมริกาดังกล่าวนี้เป็นการชั่วคราว ระหว่างที่รอการแสดงออกโดยเสรีของประชาชนไทยภายหลังการปลดปล่อยโดยกำลังทหารของสหประชาชาติ ความพยายามของรัฐบาลอเมริกาควรจะทำในกรอบช่วยให้

ประชาชนไทยกลับมีระบอบของตนเองที่สามารถรับผิดชอบในการปกครอง โดยไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของต่างชาติ การเลือกผู้นำของรัฐบาลไทยเป็นเรื่องที่ประชาชนไทยจะเป็นผู้วินิจฉัย ทั้งนี้เป็นแนวนโยบายที่รัฐมนตรีวางให้เป็นกรอบในการดำเนินงานของ ไอ.เอส.เอส.

วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๖ เซอร์จอร์จ แชนซัม ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ แจ้งต่อนาย เอส. เค. ฮอร์นแบก ที่ปรึกษาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการเมืองของกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ว่าได้รับคำสั่งจากรัฐบาลอังกฤษให้ยกปัญหาเรื่องขบวนการเสรีไทยขึ้นปรึกษาหารือ เนื่องจากมีคนไทยหลายคนติดต่อกับเจ้าหน้าที่จีนที่จุงกิง เจ้าหน้าที่อเมริกาในประเทศจีน และเจ้าหน้าที่อังกฤษในประเทศอินเดีย ฝ่ายอังกฤษเกรงว่า ถ้าไม่มีการประสานความคิดเห็นระหว่างเจ้าหน้าที่อังกฤษและอเมริกาแล้ว อาจเกิดความสับสนในการติดต่อ และการรับผูกมัดกับคณะคนไทยเหล่านั้นได้ นายฮอร์นแบกชี้แจงว่า ฝ่ายอเมริกันตระหนักในข้อนี้ และได้แนะนำให้เจ้าหน้าที่ใช้ความระมัดระวังอยู่แล้ว

เกี่ยวกับเรื่องนี้ นาย เจ. ดับบลิว. บัลเลนไทน์ หัวหน้ากองกรมกิจการตะวันออกไกล ทำบันทึกสรุปลงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๖ มีใจความสำคัญว่า ในกลุ่มคนไทยที่กรุงวอชิงตันมีการแตกแยกและการระแวงสงสัยกันขึ้นระหว่างทูตเสฉี กับพันโทขาบ กฤษกร ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบกซึ่งถูกส่งไปจุงกิง คนไทยในประเทศจีนเกิดความรู้สึกเกรงจะถูกจีนใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองของจีน เช่นเดียวกับคนไทยในอินเดียถูกอังกฤษใช้เพื่อประโยชน์ของอังกฤษ ทั้งจีนและอังกฤษเกิดความสงสัยในความประสงค์ของสหรัฐฯ เกี่ยวกับทูตเสฉี และอนาคตของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากทูตเสฉีเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในบรรดาขบวนการเสรีไทยนอกประเทศ

ความจำเป็นที่จะต้องประสานท่าทีของทางการเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยยังเป็นสิ่งเร่งด่วน เมื่อฝ่ายอเมริกันได้รับบันทึกของทูตเสฉีที่กระทำความขึ้นเสนอตามถ้อยคำของคุณสงวน ตุลารักษ์ ผู้อ้างตัวว่าเป็นผู้แทนขบวนการในประเทศไทย และเสนอความคิดเห็นทางการเมืองและการทหารในทางการเมืองนั้น คุณสงวนใคร่จะขอให้

มีการรับรองขบวนการเพื่ออิสรภาพของไทย และให้มีการจัดตั้งรัฐบาลไทยเสรีขึ้น
ในดินแดนของฝ่ายสหประชาชาติ หากมีทางที่จะช่วยให้ผู้นำของขบวนการใน
ประเทศเล็ดลอดออกมาได้ คุณสงวนขอให้ปลดปล่อยเงินของรัฐบาลไทยที่รัฐบาล
อเมริกายึดไว้มอบให้คณะรัฐบาลไทยเสรีจับจ่ายได้ ได้มีการเสนอแนะด้วยว่า
นายเป็ก อติตทุตอเมริกาประจำประเทศไทย ควรได้รับแต่งตั้งให้ประจำรัฐบาลไทย
เสรี พร้อมกับให้นาย เอฟ. อาร์. ดอลแบร์ ซึ่งทำงานอยู่กับ โอ.เอส.เอส. กลับคืน
ตำแหน่งที่ปรึกษาการต่างประเทศของรัฐบาลไทยเสรี

ในความเห็นของนายบัลเลนไทน์ มีวิธีที่จะพึงปฏิบัติต่อขบวนการเสรีไทยหลาย
วิธี วิธีแรก ได้แก่ ปล่อยให้ขบวนการค่อยคลี่คลายต่อไป แต่น่าจะต้องมีการกำหนด
สถานะของขบวนการให้แน่ชัดลงไป เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิดในบรรดา
สมาชิกที่เกี่ยวข้องของสหประชาชาติ คนไทยทุกคนจะมีความสำคัญเพียงใดหรือไม่
ก็ตามที่สามารถเล็ดลอดออกจากประเทศไทยมาได้ มีเสรีภาพที่จะเข้าร่วมขบวนการ
และช่วยในการดำเนินสงครามทั้งนั้น อีกวิธีหนึ่ง ได้แก่ การจัดตั้งรัฐบาลไทย
พลัดถิ่นขึ้นนอกประเทศ และวิธีที่ ๓ จัดให้มีคณะกรรมการปลดปล่อยแห่งชาติ
ไทยขึ้น ทั้งสองวิธีนี้สำคัญอยู่ที่ความสามารถจะจัดให้มีการเล็ดลอดออกจาก
ประเทศไทยได้มากเพียงใด ผู้ที่เล็ดลอดออกมานี้เป็นตัวแทนความรู้สึกของ
ประชาชนชาวไทยเพียงใด ผลได้และผลเสียของการจัดตั้งองค์การดังกล่าวต่อการ
ดำเนินสงคราม และขอบเขตที่รัฐบาลอเมริกาจะเข้ามีส่วนในการเมืองภายในของ
ไทยถึงขั้นที่จะต้องเลือกระหว่างกลุ่มเสรีไทยนี้ หรือรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ที่จัดตั้งขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายและตั้งทำการอยู่ที่กรุงเทพฯ ฝ่ายใดจะเป็นตัวแทน
ของประเทศไทยแน่

การรับรององค์การที่จะจัดตั้งนอกประเทศไทย จะขัดกับนโยบายหลักของ
กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันที่ไม่ให้การรับรองเป็นทางการแก่ขบวนการเสรี
ใด ๆ ตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับกรณีของไทย ได้แก่ คณะกรรมการปลดปล่อยแห่งชาติ
ของฝรั่งเศส แต่ก็ไม่เหมือนกันทีเดียวนัก คณะกรรมการของฝรั่งเศสบำเพ็ญตนเป็น
พันธมิตรของรัฐบาลอเมริกาอย่างเข้มแข็ง ให้ความร่วมมือในการสงครามอย่างดี

ที่สุด และทำการปกครองดินแดนในเขตสหประชาชาติ สหภาพโซเวียตถึงกับยอมรับ
นับถือคณะกรรมการฝรั่งเศสเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และ
มีการแลกเปลี่ยนผู้แทนมีอำนาจเต็มต่อกัน รัฐบาลอเมริกายอมรับนับถือคณะ
กรรมการฝรั่งเศสเป็นผู้ปกครองดินแดนบางส่วนของฝรั่งเศส และได้ตั้งนาย อี. ซี.
วิลสัน เป็นผู้แทนประจำคณะกรรมการฝรั่งเศส มีฐานะส่วนตัวชั้นเอกอัครราชทูต
รัฐบาลพลัดถิ่นที่ได้รับการรับรองล้วนแต่เป็นรัฐบาลอยู่แล้วก่อนที่จะฝ่ายอักษะเข้า
ยึดครองดินแดน และคงวางตนเป็นรัฐบาลต่อไปแม้จะมีข้อจำกัดบางประการ และ
จะกลับไปทำการปกครองในประเทศของตนต่อไปอีกในภายหน้า กรณีไทยพอจะ
เทียบกับประเทศเดนมาร์ก โดยที่ทั้งสองประเทศยังมีกษัตริย์ซึ่งจะคงดำรงอยู่ต่อไป
ภายหลังสงคราม สหรัฐฯ ไม่มีสถานะสงครามกับทั้งสองประเทศนี้ บุคคลสำคัญของ
เดนมาร์กได้เล็ดลอดออกนอกประเทศและสามารถจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นได้ แต่บุคคล
สำคัญของไทยเพียงแต่มีแผนจะเล็ดลอดออกไปเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม กษัตริย์
ไทยประทับอยู่ที่สวีตเซอร์แลนด์ แต่กษัตริย์เดนมาร์กอยู่ในความควบคุมของฝ่ายศัตรู
อย่างไรก็ตามกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันยังไม่เห็นด้วยกับการจัดตั้งรัฐบาล
พลัดถิ่นของเดนมาร์ก

วิธีที่จะกระทำได้อีกวิธีหนึ่งก็คือ เปิดโอกาสให้ไทยมีคณะมนตรีที่ปรึกษาของ
ขบวนการปลดปล่อยชาติไทยขึ้น คณะมนตรีจะประกอบด้วยบุคคลสำคัญจาก
ประเทศไทยที่ทูตเสนีย์รับรอง แต่คณะมนตรีจะไม่มีฐานะทางการเมืองอย่างใด การ
ติดต่อทางการยังคงกระทำกับทูตเสนีย์เช่นเดิม โดยเป็นที่เข้าใจว่าทูตจะพูดตาม
คำแนะนำของคณะมนตรี และการดำเนินการของทูตจะต้องผ่านการไต่ตรองของ
คณะมนตรีแล้ว คณะมนตรีเช่นว่านี้จะเท่ากับขยายกิจกรรมของขบวนการเสรีไทย
ให้กว้างขวางออกไปได้บ้าง

๐๖

สองปีในประเทศญี่ปุ่น

ที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในบทที่ ๗ เมื่อคุณติเรก ชัยนาม ยอมรับไปดำรงตำแหน่ง เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว ตามความประสงค์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คุณติเรกได้รับอนุญาตให้เลือกเฟ้นข้าราชการประจำสถานเอกอัครราชทูตไปเองเป็นกรณีพิเศษ ความจริงนั้นที่คุณติเรกคัดเลือกด้วยตนเองมีเพียง ๒ คน คือ คุณทวี ตะเวทิกุล ผู้ไปดำรงตำแหน่งเป็นอัครราชทูตที่ปรึกษา และคุณณัด คอมนตร์ เลขานุการโท ส่วนข้าพเจ้า คุณทวีเป็นผู้ทาบทามและร้องขอ เนื่องจากเป็นเพื่อนรักของพี่พลเชาวน์ของข้าพเจ้า สมัยเป็นนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกภาษาฝรั่งเศสด้วยกัน

คุณทวีมาบ้านเราบ่อย ข้าพเจ้ามีโอกาสได้รู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดี คุณทวีถือข้าพเจ้าเป็นเสมือนน้อง แล้วเรายังทำงานด้วยกันที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง คุณทวีดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยจัดทำตำรา ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าแผนกแปลและห้องสมุด ต่อมาในปี ๒๔๗๙ คุณทวีได้รับทุนของมหาวิทยาลัยไปศึกษาวิชากฎหมายต่อที่กรุงปารีส ครั้นเมื่อข้าพเจ้าสอบชิงทุนของรัฐบาลได้ไปศึกษาวิชากฎหมายและการทูตที่ฝรั่งเศสในปี ๒๔๘๐ คุณทวีได้กรุณาทำตนเป็นเสมือนพี่เลี้ยงพาข้าพเจ้าไปอยู่บ้านเดียวกันในกรุงปารีส จนกระทั่งข้าพเจ้าหาครอบครัวฝรั่งเศสได้ ข้าพเจ้าจึงได้จากไป แต่ก็คงพบกันอยู่เป็นเนืองนิจ คุณทวีพาข้าพเจ้าให้ได้พบกับชีวิตนักศึกษาในกรุงปารีส เมื่อถึงเวลาประชุมนักเรียนประจำปี เราก็ไปร่วมการประชุมด้วยกัน

เมื่อเสร็จการศึกษาแล้วกลับมารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ข้าพเจ้าก็ได้พบกับคุณทวีอีก ซึ่งในตอนนั้นดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้ากองกลาง คุณทวีได้ตามข้าพเจ้าให้ไปพบ แจ้งความลับให้ทราบ ว่า ท่านเอกอัครราชทูตติเรกขอให้ไปช่วยงานที่สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว การไปครั้งนั้นมีใช้ไปอย่างปกติ แต่มีความมุ่งหมายพิเศษที่จะต้องพยายามหาทางติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาติเพื่อทำความเข้าใจอันดีต่อกันโดยวิธีใดวิธีหนึ่งตามความประสงค์ของท่านปรีดี พนมยงค์ จึงอาจจะต้องเสี่ยงภัยบ้าง ท่านเอกอัครราชทูตจำต้องอาศัยผู้ติดตามที่ไว้วางใจได้จริง ๆ คุณทวีจึงใคร่จะขอให้ข้าพเจ้าเดินทางไปด้วยอีกคนหนึ่ง โดยเป็นที่เข้าใจว่า

เราทั้ง ๔ คือ ท่านเอกอัครราชทูต ที่ปรึกษา คุณณัด และข้าพเจ้า จะต้องช่วยกัน
กระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น เราจะไม่แยกจากกัน จะอยู่
ร่วมกันในประเทศญี่ปุ่น หากจะกลับก็จะกลับด้วยกัน ไม่ทอดทิ้งกันเป็นอันขาด
เมื่อได้รับคำขอจากผู้เป็นเสมือนพี่ ข้าพเจ้าตอบตกลงไปด้วยทันที ข้าพเจ้ายังโสด
ไม่มีครอบครัว จึงสามารถกระทำหน้าที่เช่นนั้น ได้โดยปราศจากความห่วงใย
สำหรับมารดาของข้าพเจ้า ท่านก็มีพี่กมลและน้องกรณียอยู่กับท่านแล้ว

เมื่อคณะของท่านเอกอัครราชทูตเดินทางถึงกรุงโตเกียว นับเป็นการปฏิบัติ
นอกจารีตประเพณีทางการทูตอยู่บ้าง เพราะตามปกตินั้น ทูตคนเก่าจะต้อง
เดินทางออกจากประเทศที่ประจำเสียก่อนที่ทูตคนใหม่จะมาถึง กล่าวกันว่า สิ่งใด
สองตัวจะอยู่ในถ้ำเดียวกันไม่ได้ หากจะมีการสังเวยหรือมอบหมายงานที่ปฏิบัติ
ค้างค้างอย่างใด เป็นเรื่องจะต้องไปพบกันในประเทศที่ส่งทูต มิใช่ในประเทศที่รับทูต
แต่ตอนนั้นท่านดิเรก ชัยนาม ได้รับคำสั่งให้รีบเดินทางออกไปรับหน้าที่ ณ กรุงโตเกียว
กะทันหัน อาศัยเครื่องบินทหารญี่ปุ่นเป็นพาหนะ หากจะรอให้พระยาศรีเสนา
เอกอัครราชทูตเดิม กลับเสียก่อน เกรงจะล่าช้า ฉะนั้น ท่านทูตทั้งสองจึงพบกันที่
กรุงโตเกียว

ที่สถานเอกอัครราชทูต มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่คนหนึ่งแล้ว คือ คุณหลวงรัตนทิพ
ในฐานะเลขานุการเอก และมีข้าราชการชั้นผู้น้อยอีก ๒ คน ชั้นนายเวร คือ คุณเอื้อ
ติระแพทย์ ทำหน้าที่ด้านโทรเลข และคุณยวด สุลีลาศ ทำหน้าที่ด้านการเงิน
นอกจากข้าราชการสังกัดกระทรวงการต่างประเทศ ยังมีพลตรี หลวงวิระโยธา เป็น
ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก พลเรือตรี หลวงสมบุญญ์ทริวิชา ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเรือ
ต่อมาได้เปลี่ยนตัวผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก โดยพลตรี พระยาสรภักดิ์พิศาล เข้ารับตำแหน่ง
แทนหลวงวิระโยธา ซึ่งได้รับแต่งตั้งไปเป็นอัครราชทูตประจำประเทศแมนจูกว
การแบ่งงานฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศภายในสถานเอกอัครราชทูต หลังจากที่
ท่านเอกอัครราชทูตคนใหม่ไปถึงแล้ว ตกลงกันดังนี้ คือ คุณทวี ตะเวทีกุล ควบคุม
งานในด้านนโยบายและด้านการบริหารทั่วไปแทนท่านเอกอัครราชทูต ทุกเรื่องจะ
ต้องผ่านคุณทวีก่อนเสนอถึงเอกอัครราชทูต คุณหลวงรัตนทิพทำหน้าที่เป็นเสมือน
แม่บ้าน งานใดที่มีได้มอบหมายเป็นหน้าที่ของเลขานุการอื่นตกเป็นภาระของ

คุณหลวงรัตนทิพ คุณณัฏร์บังงานด้านการเมือง ทำรายงานการเมืองเสนอรัฐบาล
ร่างสุนทรพจน์สำหรับท่านเอกอัครราชทูตไปแสดง ณ สถานที่ต่าง ๆ ทั้งของทางราชการ
และนอกราชการ นำหนักความสนิทสนมทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ต้องฟัง
จากความคิดเห็นริเริ่มของคุณณัฏร์ ส่วนข้าพเจ้าได้รับมอบหมายงานด้านความ
สัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้า ซึ่งในยามสงครามเช่นนั้น ประเทศไทยต้องถูกตัด
การค้ากับต่างประเทศ ต้องอาศัยญี่ปุ่นเป็นแหล่งสินค้าเข้าประเทศเดียว ความ
ขาดแคลนสินค้าที่เคยซื้อจากภายนอกมีมาก ต้องคอยติดตามขอร้องจากประเทศ
ญี่ปุ่น ซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างทางญี่ปุ่นเขาก็ไม่มีภายในประเทศเขาเอง หากอาศัย
การนำเข้าจากที่อื่นเหมือนกัน เขาย่อมขาดแคลนและต้องระมัดระวังในการใช้
แต่เขาพยายามเจียดสรรปันให้แก่เรามากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่กรณี คุณเฉลา สมิต
เวช ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาญี่ปุ่น รับผิดชอบที่ด้านพิธีการ เพราะจะต้องติดต่อกับฝ่าย
ญี่ปุ่นโดยใกล้ชิด ญี่ปุ่นมีการกำหนดปันส่วนอาหารประเภทเนื้อ ไข่ ผลไม้ ประชาชน
ต้องจำกัดจำเขี่ยมาก สำหรับพวกบุคคลในคณะทูตได้รับปันส่วนเป็นพิเศษ ให้เพียงพอ
แก่ความต้องการในการอุปโภค บริโภค รวมตลอดถึงการเลี้ยงรับรอง แต่การเบิก
ซื้อจะต้องขออนุญาตผ่านทางกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเป็นราย ๆ ไป ฉะนั้น
คุณเฉลาจึงมีงานไม่น้อย คุณเทียมเข้ารับหน้าที่ทางการเงิน เป็นผู้บังคับบัญชาเหนือ
คุณยวตอีกที ส่วนคุณสละรับเป็นเลขานุการส่วนตัวของท่านเอกอัครราชทูต

นอกจากข้าราชการไทยแล้ว สถานเอกอัครราชทูตยังมีเจ้าหน้าที่สัญชาติญี่ปุ่น
อีก ๒ คน คือ นายทามูระ ทำหน้าที่เป็นพ่อบ้าน บุคคลผู้นี้ประจำสถานทูตไทยมา
เป็นเวลาหลายสิบปี รับผิดชอบหัวหน้าคณะทูตไทยมาหลายต่อหลายคน จึงเป็นที่รักและ
ยกย่องของบรรดาข้าราชการอย่างสูง อะไรต่ออะไรจะต้องถามหรือขอให้นายทามูระ
ทำทั้งนั้น อีกคนหนึ่งชื่อ นายโอกูระ เป็นล่ามประจำสถานทูตทำหน้าที่แปล
หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นเสนอทุกวัน จริงอยู่ที่กรุงโตเกียวมีหนังสือพิมพ์ออกเป็นภาษา
อังกฤษ ซึ่งพวกเราได้อาศัยอ่านอยู่มาก แต่นายโอกูระเป็นผู้รวบรวมความคิดเห็น
และข้อวิจารณ์ที่ลงในหนังสือพิมพ์ภาษาญี่ปุ่นทั้งในด้านการเมือง การเศรษฐกิจ
การค้า เสนอให้เราทราบ

เมื่อเราไปถึงใหม่ ๆ ที่ทำการสถานเอกอัครราชทูตอยู่ที่ ๕๒ ฮิกวาโซ ตำบล อากาซากะ ส่วนทำเนียบเอกอัครราชทูตอยู่ที่ตำบลชิบูย่า ทั้งสองแห่งคับแคบ ไม่เพียงพอแก่ปริมาณงานและจำนวนข้าราชการที่เพิ่มขึ้น ทางรัฐบาลกรุณาให้แสวงหา ที่ที่ทำการและทำเนียบใหม่ สำหรับทำเนียบตกลงในหลักการให้ซื้อได้เลย

ในตอนนั้นมีคฤหาสน์ที่ตำบลเมกุโระ ซึ่งนายฮามากุจิ มหาเศรษฐีผู้เป็นเจ้าของ เสนอขาย ข้อจำกัดต่าง ๆ ยามสงครามปีบบังคับมิให้คนญี่ปุ่นเก็บคฤหาสน์ใหญ่โตไว้ คฤหาสน์หลังนี้ตั้งอยู่ในบริเวณกว้างขวาง บนสวนญี่ปุ่นที่สวยงาม ประกอบด้วย น้ำตกไหลเป็นลำธารอยู่ในสวนด้านหลัง มีบ้านแบบญี่ปุ่นขนาดใหญ่ใช้เป็นที่รับรอง เวลาว่างการได้ ทั้งยังมีอาคารหลังย่อม ๆ สำหรับคนใช้ญี่ปุ่นอาศัยอยู่อีกหลาย หลัง ถ้าเจ้าของคงเก็บไว้ ทางราชการจะเช่ามารื้อถอนเอาส่วนประกอบคฤหาสน์ที่ ทำด้วยเหล็ก เช่น ประตูหน้าบ้าน ราวบันได ตลอดจนเครื่องจักรกลทำความร้อน เสียสิ้น

ท่านเอกอัครราชทูตชอบคฤหาสน์หลังนี้มาก เสนอขออนุมัติซื้อไปทางรัฐบาล แล้วแต่งตั้งคณะกรรมการเจรจาคณะหนึ่งประกอบด้วยอัครราชทูตที่ปรึกษาเป็น ประธาน หลวงรัตนทิพ และข้าพเจ้า เป็นกรรมการ การเจรจาส่วนใหญ่ตกเป็น หน้าที่ของข้าพเจ้า ต่อรองกับผู้แทนฝ่ายเจ้าของ บางอย่างเขาอยากจะทำอย่างนั้น อย่างนี้ ซึ่งไม่เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของเรา ข้าพเจ้าปฏิเสธไป เขาวิ่งไปหา เอกอัครราชทูต ไม่ให้ข้อเท็จจริงแน่ชัด ท่านเห็นว่าน่าจะทำได้ ครั้นเมื่อได้ฟังคำชี้แจง ของข้าพเจ้า ท่านก็เห็นด้วย ทำเอาผู้แทนฝ่ายขายงงเป็นไก่ตาแตกถามว่า “นาย กนต์ธีร์เป็นใคร เหตุใดเอกอัครราชทูตว่าได้ นายกนต์ธีร์ยืนยันว่าไม่ได้” ระเบียบ ข้อบังคับทางการเงินของเรามีอยู่ จะให้บิดเบือนเพื่อสนองความสะดวกของเขา เทวดาก็ดลบันดาลให้ไม่ได้

การเจรจาดำเนินมาเป็นเวลาหลายเดือน ในที่สุดตกลงกันได้ ซื้อขายกันในราคา ๑ ล้านเยน เป็นยามที่ญี่ปุ่นกำลังเจรจาขอให้ไทยปรับค่าเงินบาทให้เท่ากับเงินเยน แทนที่จะเป็น ๗๕ สตางค์ต่อ ๑ เยน ทางสถานเอกอัครราชทูตรีบขอให้รัฐบาลโอน เงิน ๑ ล้านเยน มาให้ก่อนวันปรับอัตราแลกเปลี่ยนใหม่เพียงวันเดียว เป็นอันว่า

ในการซื้อคฤหาสน์รายนี้ รัฐบาลจ่ายเงินเพียง ๗๕๐,๐๐๐ บาทเท่านั้น รวมทั้ง เครื่องเรือนที่ใช้ประจำคฤหาสน์ แต่ไม่รวมภาพสีติดผนังที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อจ่ายเงินค่าซื้อบ้านให้แล้ว เจ้าของเกิดใจดียกภาพสีทั้งหมดให้เป็นของขวัญแก่ ท่านเอกอัครราชทูต เพื่อใช้ติดประจำคฤหาสน์ต่อไป ทางสถานทูตได้ขึ้นบัญชีเป็น ของหลวงไว้ แล้วรายงานให้กระทรวงการต่างประเทศทราบเป็นหลักฐาน

ท่านเอกอัครราชทูตย้ายเข้าไปอยู่ในทำเนียบใหม่ โดยมีคุณฉันท คอมนันท์ และ ภริยาเข้าไปอยู่เป็นเพื่อน ทำเนียบเดิมตกลงให้เป็นที่พักของอัครราชทูตที่ปรึกษา คืบหนึ่งเกิดอุบัติเหตุเพลิงไหม้ชั้น ๓ ของทำเนียบใหม่ เจ้าหน้าที่ดับเพลิงและเพื่อนบ้าน ช่างเคียงพากันมาช่วยดับเพลิง ข้าพเจ้าทราบเข้าได้มาเฝ้าดูเหตุการณ์จนเพลิงสงบ ทราบว่า ท่านเอกอัครราชทูตเสียอกเสียใจมาก ถึงร้องไห้ ประการจะยิ่งตัวตาย เนื่องจากไม่สามารถคุ้มครองรักษาสถานที่ของทางราชการ คุณหญิงปู้^๒ ต้องแอบ นำปืนไปซ่อน พยายามปลอมโยนกัน ให้ถือว่าเป็นเรื่องของเคราะห์กรรม จะเอาผิด กับใครไม่ได้ ท่านจึงสงบจิตใจลง

ส่วนที่ทำการสถานเอกอัครราชทูตได้ย้ายจากที่เดิม ตำบลอากาศาจะ ไปตั้งอยู่ ที่บ้านของมาร์ควิสมาเอต้า ทีโคมาบะ ตำบลเมกูโระเดียวกันกับทำเนียบใหม่ ภายหลัง ที่ประจำอยู่เป็นเวลาพอสมควร เราเริ่มรู้สึกว่าการดำรงอาศัยกรุงโตเกียว เป็นที่หาทางติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาตินั้นไม่อาจจะทำได้ ญีปุ่นควบคุมความ เคลื่อนไหวของนักรบทูตต่างประเทศอย่างใกล้ชิด บรรดาคนชาติญีปุ่นที่รับใช้ตาม ที่ทำการสถานทูตต่างประเทศและบ้านพักอาศัยของนักรบทูต ตั้งแต่ตัวท่าน เอกอัครราชทูตลงไป มีหน้าที่รายงานอิริยาบถของสถานทูตทุกอย่าง ผู้ใดไปมายัง สถานเอกอัครราชทูต ฝ่ายญีปุ่นได้รับทราบทุกระยะ สำหรับประเทศไทยซึ่งเป็น พันธมิตรร่วมรบอยู่ข้างญีปุ่น การควบคุมผ่อนคลายลงไปบ้าง เล่ากันตอนนั้นว่า หน้า สถานเอกอัครราชทูตสหภาพโซเวียต ซึ่งยังมีได้เข้าเป็นฝ่ายในสงคราม มักจะมี เจ้าหน้าที่ญีปุ่นนอกเครื่องแบบประจำอยู่เสมอ วันหนึ่งมีรถญีปุ่นเฝ้าอยู่ ๒ คัน มี

^๒ ม.ล.ปู้ ชัยนาม (สกุลเดิม นพวงศ์) ท.จ. ภรรยาของท่านเอกอัครราชทูตดิเรก - ผู้จัดพิมพ์.

รถยนต์แล่นออกจากสถานเอกอัครราชทูต ๓ คัน วิ่งแยกกันไป ๓ ทาง ทำเอาคนขับรถยนต์ของฝ่ายญี่ปุ่นที่คอยเฝ้าความเคลื่อนไหวอยู่ปวดศีรษะ ไม่ทราบจะติดตามได้อย่างไรทั้ง ๓ คัน

การจะเดินทางไกลไปนอกเมือง ข้าราชการไทยจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นทราบก่อนล่วงหน้าเสมอ คนขับรถของสถานทูต คุณจะเป็นผู้ส่งข่าวความเคลื่อนไหวให้ฝ่ายญี่ปุ่นทราบทุกฝีก้าว คุณณัดและข้าพเจ้าต้องขับรถเอง และถ้าท่านเอกอัครราชทูตหรือที่ปรึกษาจะไปไหนที่ไม่อยากจะให้เปิดเผยนัก ก็ต้องอาศัยพวกเราเองเป็นคนขับรถ ฉะนั้น เราจึงจำต้องระวังตัวแจ่ม ไม่ทำสิ่งที่จะก่อให้เกิดความระแวงสงสัยขึ้น เราจะอยู่กันได้อย่างมีความสุข อาศัยการไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่มีข้อระแวงกังขาต่อกัน เพราะถ้าเขาเกิดความไม่แน่ใจขึ้นแล้ว การเคลื่อนไหวของเราก็มืดมิดขึ้น การจะติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาติจะโดยทางอ้อมอย่างไร มองไม่เห็นทางสำเร็จ สิ่งที่เราทำทั้ง ๔ จะกระทำได้ดีก็เห็นจะจำกัดเฉพาะการรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทยให้เสียน้อยที่สุด และในขณะเดียวกันสิ่งใดที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย เราจำต้องพยายามสอดแสวงหาให้ได้มากที่สุด ซึ่งมีใช่ง่ายนัก เพราะญี่ปุ่นเป็นคนมีไหวพริบแหลมคม ไม่ยอมเสียเปรียบแม้แต่นิด

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นระหว่างเราประจำปฏิบัติงานอยู่ที่กรุงโตเกียวพอสรุปได้ดังนี้

๑. การประกาศสงครามของไทยกับอังกฤษและสหรัฐ

ท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม พาคณะเข้าเฝ้าสมเด็จพระจักรพรรดิเพื่อถวายพระราชสาส์นตราตั้งเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๔๘๕ ต่อมาเพียง ๑ สัปดาห์สถานเอกอัครราชทูตได้รับโทรเลขจากนายกรัฐมนตรีนในหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แจ้งการประกาศสงครามของไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา พวกเราทั้ง ๔ คนรู้สึกไม่สบายใจมาก เพราะการที่ไทยทำกติกาสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น แสดงการเข้าข้างญี่ปุ่นในสงครามโลกหนักพออยู่แล้ว ทางฝ่ายสหประชาชาติมิได้แสดงปฏิกิริยาเท่าใดนัก เขาอาจจะเชื่อว่า รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ในบังคับให้จำต้องกระทำเพื่อเอาใจญี่ปุ่น แต่บัดนี้เราเดินรถหน้า

ออกไปอีกก้าวหนึ่ง ประกาศตนเป็นศัตรูกับอังกฤษและสหรัฐฯ เลยทีเดียว ทางรัฐบาลอังกฤษประกาศสงครามกับไทยตอบทันทีที่ได้รับทราบการประกาศของเราเป็นทางการ หากแต่เดชะบุญทางสหรัฐฯ ยังมิได้โต้ตอบประการใด

เท่าที่เรายพยายามสดับตรับฟังอยู่ทางกรุงโตเกียว ปรากฏว่าในวงการต่าง ๆ มีความคิดเห็นแตกต่างกันแยกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเห็นชอบด้วย และมีความพอใจที่รัฐบาลไทยแสดงตนเป็นศัตรูต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาอย่างชัดเจน การร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นย่อมจะสนิทสนมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดียิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของญี่ปุ่นมีชาวเอเชียด้วยกันอีกชาติหนึ่งที่สนับสนุน และพร้อมจะเสี่ยงโชคชะตาด้วย ไทยเลือกแล้วเมื่อมาถึงสองแพร่ง ไม่เปิดโอกาสให้มีการเสี่ยงทายกันอีกต่อไป อีกพวกหนึ่งมองไปว่า ไม่มีความจำเป็นอย่างไรเลยที่ไทยจะประกาศสงครามกับสองประเทศนั้น ถึงอย่างไรไทยก็ต้องให้ความร่วมมือแก่ญี่ปุ่นอยู่แล้วทุกวิถีทางที่ญี่ปุ่นต้องการ ญี่ปุ่นอาจจะได้รับประโยชน์มากกว่าหากไทยไม่ประกาศสงคราม เพราะฝ่ายสหประชาชาติอาจจะเกรงใจไม่กล้าทำรุนแรงต่อประเทศไทย ซึ่งเคยเป็นมิตรของอังกฤษและอเมริกามาเป็นเวลานาน หากฝ่ายสหประชาชาติอดกลั้นอย่างใดกับไทย ญี่ปุ่นย่อมได้รับประโยชน์ด้วย พวกหลังนี้จึงเสียตายเหมือนกันที่รัฐบาลไทยตัดสินใจไปเช่นนั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเป็นนโยบายของรัฐบาลไทยแน่นอนเช่นนั้นแล้ว ท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม ก็ได้แต่ส่งโทรเลขตอบกระทรวงการต่างประเทศรับทราบ และแจ้งว่าได้นำความแจ้งรัฐบาลญี่ปุ่นตามคำสั่งแล้ว และลงท้ายโทรเลขว่า *“พวกเราทั้งหมดที่นี้ขอร่วมด้วยกับรัฐบาล ทั้งชีวิตและจิตใจในการต่อสู้อันยิ่งใหญ่นี้ เราภาวนาให้ชัยชนะขั้นสุดท้ายจงเป็นของเรา และของรัฐบาลผู้จะนำประชาชาติไทยไปสู่ความรุ่งเรืองในที่สุด”*

๒. ความดำริจะเข้าข้างฝ่ายอักษะ

เหตุการณ์ช่วงนั้นรู้สึกจะรวดเร็วผิดปกติ ภายหลังจากที่ได้รับโทรเลขการประกาศสงครามของไทยไม่กี่วัน ท่านเอกอัครราชทูตได้รับทราบจากนายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์

ว่า ท่านนายกรัฐมนตรีพิจารณาโดยถ่วงแต่รอบคอบแล้วเห็นว่า เมื่อไทยเข้าพัวพัน เป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นถึงประกาศสงครามต่ออังกฤษและอเมริกา หากยังมีได้เข้าเป็น ภาคีสัญญาฝ่ายอักษะ เมื่อเสร็จสิ้นสงคราม ซึ่งเข้าใจว่า ฝ่ายอักษะต้องชนะแน่ ในการเข้าร่วมประชุมสันติภาพ ประเทศไทยจะอยู่ในฐานะเสียเปรียบ อาจจะถูกถือเป็น ประเทศเล็กที่ไม่มีความสำคัญเหมือนอย่างประเทศอักษะด้วยกัน จึงใคร่ขอให้ เอกอัครราชทูตยกเรื่องขึ้นเจรจากับรัฐบาลญี่ปุ่นเพื่อขอเข้าร่วมฝ่ายอักษะให้ได้ เมื่อ ถึงเวลาเสียของไทยจะได้มีน้ำหนักบนโต๊ะสันติภาพ ขอให้เอกอัครราชทูตรีบดำเนินการ เพื่อให้สำเร็จความประสงค์ของฝ่ายเราก่อนที่จะเริ่มมีการเจรจาสงบสงครามกัน

ท่านเอกอัครราชทูตได้เรียกประชุมคณะเราทั้ง ๔ ท่านที่ มีความเห็นพ้องกันเป็น เอกฉันท์ว่า ไทยไม่ควรสมัครเข้าข้างอักษะโดยเด็ดขาด จริงอยู่ญี่ปุ่นกำลังรุดล้ำเข้าไป ในเกาะฟิลิปปินส์ ขัปลั้กกองกำลังทหารอเมริกาและฟิลิปปินส์ไปยังแหลมบาทาน พลเอก แม็กอาเธอร์ได้รับคำสั่งจากประธานาธิบดีรูสเวลท์ให้ไปตั้งกองบัญชาการ ใหม่ที่ออสเตรเลีย ทางด้านยุโรป ฝ่ายอักษะยังคงครองส่วนใหญ่ของยุโรป ประกาศ ตนเป็นคู่สงครามกับสหรัฐฯ ตั้งแต่วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๔ กำลังทางนาวิกของ สหรัฐฯ ยังไม่แข็งพอที่จะสู้กับฝ่ายอักษะ กำลังทัพบกของฝ่ายสหประชาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านรถถังยังอยู่ในระดับอ่อน กำลังทางอากาศก็เพิ่งจะเริ่มสร้างตัว ขึ้น ยังไม่ทันเท่าเทียมกับเครื่องบินเยอรมันที่จัดเจนในสมรภูมิ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ฝ่ายสหประชาชาติยังอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อกำลังจะตั้งตัว แต่เราทั้ง ๔ ยังคงเห็นว่า ทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเพียงชัยชนะเบื้องต้นในสงครามเท่านั้น สุดท้ายปลายทางฝ่าย อักษะจะต้องประสบกับจุดจบไม่เร็วก็ช้า เพราะกำลังทางเศรษฐกิจของฝ่าย สหประชาชาติเข้มแข็งมั่นคงยิ่งกว่าฝ่ายอักษะนัก ยิ่งนานไปฝ่ายสหประชาชาติก็ยิ่ง จะเพิ่มพูนแสนยานุภาพขึ้น เหตุใดเราจึงจะเอาอนาคตของเราไปผูกมัดไว้กับฝ่าย อักษะ เท่าที่ผูกกับญี่ปุ่นก็หนักหนามากอยู่แล้ว การวินิจฉัยในระยะแรกของเราที่ ต้องให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น โลกภายนอกถือว่าไทยถูกบังคับไม่มีทางเลือกเลย แต่ การที่จะแสดงเจตนาโดยอิสระเข้าข้างฝ่ายอักษะที่เดิวนั้น ไทยจะไม่มีทางแก้ตัว อย่่างไรเลย

ปัญหาจึงเหลือว่า ทางสถานเอกอัครราชทูตจะพึงปฏิบัติอย่างไร กรุงเทพฯ มิได้ถามความเห็นของเรา ก่อน บงการมาเลยทีเดียวให้เอกอัครราชทูตเจรจากับญี่ปุ่นให้ไทยเข้าร่วมอักษะ เมื่อเป็นคำสั่งทางนโยบายเช่นนั้น ก็ไม่มีทางอื่นนอกจากปฏิบัติตาม แต่เรายังคิดต่อไปว่า ถ้าเรายกเรื่องขึ้นพูดกับญี่ปุ่นแล้ว หากญี่ปุ่นเห็นด้วยและเอออวยให้ไทยเข้าร่วมอักษะ ก็ดีไป แต่ถ้าเกิดญี่ปุ่นไม่เห็นด้วย ญี่ปุ่นอาจจะเลยระวางไปว่า รัฐบาลไทยต้องการจะดึงเอาเยอรมันและอิตาลีมาช่วยไทยในการติดต่อกับญี่ปุ่น เสมือนเอาสองประเทศนั้นมาเป็นเกราะกำบังป้องกันไทยขัดขวางญี่ปุ่น ก็เป็นไปได้ ไทยจะเสียทั้งขึ้นทั้งล่อง

ท่านเอกอัครราชทูตเกิดความคิดแยกค้ายว่า จะถือเรื่องความดำริเข้าอักษะเป็นของตัวเอง แล้วพึงญี่ปุ่นคว่า จะมีปฏิกริยาอย่างไร ก่อนที่จะติดต่อกับทางการกับรัฐบาลญี่ปุ่น ท่านเอกอัครราชทูตได้พยายามสดับตรับฟังจากบุคคลภายนอกดูปรากฏว่า ส่วนใหญ่ไม่สู้จะกระตือรือร้นเท่าใดนัก เท่าที่ไทยอยู่ข้างญี่ปุ่น และญี่ปุ่นเป็นภาคีฝ่ายอักษะก็ดูจะเพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องให้ไทยเข้าเป็นภาคีร่วมกับฝ่ายอักษะ ซึ่งดีไม่ดีจะเป็นทางให้เยอรมันและอิตาลีมาเรียกร้องเกณฑ์ให้ไทยต้องร่วมมือทางเศรษฐกิจและทางทหารเพิ่มขึ้นอีก

ท่านเอกอัครราชทูตได้ชวนด์ไปพบนายซิงโนริ โตโง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ และปรารภเป็นความเห็นส่วนตัวว่า ถ้าไทยจะคิดเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะเสียเลย รัฐมนตรีจะรู้สึกอย่างไร ถ้าเห็นด้วย ท่านเอกอัครราชทูตจะได้รายงานไปให้รัฐบาลไทยพิจารณาต่อไป นายโตโงตอบว่า การร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นดำเนินมาด้วยดี เป็นที่น่าพอใจอยู่แล้ว ท่านมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องไปพึ่งพาอาศัยผู้อื่น เราเอเชียด้วยกัน ช่วยเหลือกันเองก็เพียงพอ คำตอบของรัฐมนตรีโตโงทำให้พวกเราโล่งใจไปถนัด ท่านเอกอัครราชทูตรีบส่งโทรเลขและมีหนังสือรายงานยืนยันให้รัฐบาลทราบ และเสนอไปด้วยว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงน่าที่ฝ่ายเราจะระงับความคิดที่จะเข้าร่วมฝ่ายอักษะเสีย จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบัญชาให้นายวิจิตร วิจิตรวาทการ ตอบขอบใจเอกอัครราชทูตที่เสนอความคิดเห็นไป ท่านเห็นด้วยทุกประการและแห่งสั่งใน

รายงานของท่านเอกอัครราชทูตฉบับนั้นว่า ขอให้ทุกคนรักษาเรื่องนี้เป็นความลับที่สุด ถ้าปรากฏว่ารั่วไหลจากผู้ใดจะถูกประหารชีวิต

ที่ทางการญี่ปุ่นไม่ต้องการให้ไทยเข้าร่วมอักษะด้วยนั้น ก็เนื่องจากเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๔๘๕ ได้มีการลงนามในความตกลงระหว่างผู้แทนทหารของญี่ปุ่น เยอรมัน และอิตาลี แบ่งปันบริเวณรบไว้ชัดเจนว่า ญี่ปุ่นรับหน้าที่ทั่วไปสำหรับด้านเอเชีย ส่วนเยอรมันและอิตาลีรับภาระด้านยุโรปและมหาสมุทรแอตแลนติก การปรึกษาหารือระหว่างกันนั้นย่อมกระทำได้ ซึ่งในทางปฏิบัติดูเหมือนจะไม่สู้มีเท่าใดนัก ต่างฝ่ายต่างมุ่งประโยชน์ของตนโดยเฉพาะ ทั้ง ๆ ที่ได้รับผูกพันกันแต่เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๕ ว่า ทั้ง ๓ ประเทศจะช่วยกันรบกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยจะไม่แยกทำสัญญาสงบศึกหรือสันติภาพเป็นอันขาด ญี่ปุ่นย่อมมองถึงเขตวงไพบูลย์ร่วมกันในมหาเอเชียบูรพาเป็นเกณฑ์ ในการติดต่อทางเศรษฐกิจและการค้า ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินได้ฟังจากนักธุรกิจญี่ปุ่นที่สนิทสนมกันพอสมควรว่า เมื่อฝ่ายอักษะจะชนะสงครามแล้วต่อไปญี่ปุ่นก็ต้องสู้กับเยอรมันอีก พวกเราชาวเอเชียจึงควรรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวเพื่อสวัสดิภาพของภูมิภาค

๗. การแลกเปลี่ยนคณะทูตสันถวไมตรี

รัฐบาลไทยส่งคณะทูตสันถวไมตรี มีพระยาพลพลพยุหเสนา เษษฐบุรุษ อดีต นายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้า เดินทางไปเยือนประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่วันที่ ๒๒ เมษายน จนกระทั่งวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๘๕ เพื่อกระชับสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น นอกจากกรุงโตเกียวยังได้เคยไปเยือนเมืองสำคัญทางวัฒนธรรม การเศรษฐกิจ การค้า ฯลฯ ฝ่ายญี่ปุ่นพยายามให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น ในคณะทูตไทยนี้ มีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นรองหัวหน้า และนายวินิช ปานะนนท์ ร่วมอยู่ด้วย หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เคยเป็นหัวหน้าคณะทูตสันถวไมตรีไปเยือนอินเดีย พม่า มลายู และออสเตรเลียมาแล้วเมื่อก่อนเกิดสงคราม ส่วนนายวินิช ปานะนนท์ ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการเจรจาปัญหาทางเศรษฐกิจและการคลังกับญี่ปุ่น พระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่น พระราชทานเลี้ยงอาหารกลางวันให้เป็นเกียรติแก่คณะทูตสันถวไมตรีไทยด้วย

เพื่อถ้อยทีถ้อยปฏิบัติสนองตอบ รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งคณะทูตสันถวไมตรีมาเยือน ประเทศไทยระหว่างวันที่ ๑๐ ถึง ๒๒ กรกฎาคม ประกอบด้วยนายโกกิ ฮิโรด้า อดีต นายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้า มีนายยาตาเบ อิตัต้อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ร่วมอยู่ด้วย ฝ่ายไทยได้จัดการต้อนรับคณะทูตญี่ปุ่นอย่างอบอุ่นไม่น้อยหน้า รวมตลอดทั้งให้กล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงต่อประชาชนชาวไทยด้วย

๔. การรับรองรัฐบาลจีนภายใต้วังจิงไว

วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๔๘๕ นายโตโง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เชิญท่านเอกอัครราชทูตไปพบ และปรารภว่า เนื่องจากไทยและญี่ปุ่นมีความผูกพัน จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันฐานพันธมิตร และกำลังทหารไทยได้เข้าไปปฏิบัติในประเทศพม่า อาจจะต้องปะทะกับกองกำลังทหารของจอมพล เจียงไคเช็ค ฝ่ายไทย น่าจะแสดงท่าทีอย่างใดอย่างหนึ่งต่อรัฐบาลจุงกิงของจอมพล เจียงไคเช็ค รัฐบาล ญี่ปุ่นคิดว่า แทนที่ไทยจะประกาศสงครามกับรัฐบาลจุงกิงซึ่งจะมีผลเท่ากับไทย รับรองฐานะของรัฐบาลนั้น ไทยควรจะรับรองรัฐบาลชาติใหม่ของจีนที่ตั้งอยู่นคร นานกิงภายใต้ นายวังจิงไวเสียจะดีกว่า รัฐบาลญี่ปุ่นถือเป็นนโยบายว่า ประเทศจีน มีรัฐบาลเดียวที่ชอบด้วยกฎหมาย อันได้แก่รัฐบาลของนายวังจิงไว ซึ่งพันธมิตรของ ญี่ปุ่นทุกประเทศได้ยอมรับนับถือแล้ว จึงอยากจะให้รัฐบาลไทยประสานนโยบาย กับญี่ปุ่นในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศจีน เช่นเดียวกันกับที่ไทยเคยรับรองรัฐบาล แมนจูว์มาแล้ว

ท่านเอกอัครราชทูตตอบรัฐมนตรีว่า จะเปรียบเงินกับแมนจูว์ไม่ได้ เพราะมีคน เชื่อชาติจีนในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก มีปัญหาสลับซับซ้อนหลายเรื่อง รัฐบาล จะต้องไตร่ตรองใครครวญถึงผลได้ผลเสียอย่างละเอียดรอบคอบ ท่านเอกอัครราชทูต รับจะรายงานเรื่องให้รัฐบาลพิจารณา

เย็นวันที่ ๑๘ มิถุนายน นายโตโงให้เลขานุการโทรศัพท์แจ้งมาให้ทราบ ว่า รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยแจ้งต่อเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นที่ กรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยตกลงที่จะรับรองรัฐบาลวังจิงไวแล้ว โดยที่เรื่องนี้ นายโตโง เป็นผู้ขอร้องต่อท่านเอกอัครราชทูตติแรก เมื่อไทยตัดสินใจแล้ว เหตุใดท่าน

เอกอัครราชทูตจึงไม่ไปพบนายโตโงแจ้งให้ทราบเป็นทางการ วันรุ่งขึ้นท่านเอกอัครราชทูตจึงได้รับโทรเลขจากกระทรวง และได้ขอไปพบรัฐมนตรีโตโงทันที นายโตโงพอใจควินิจฉัยของรัฐบาล แต่ขอติงในวิธีการว่า เขาเป็นผู้ขอร้องผ่านท่านเอกอัครราชทูตดิเรก เขาจึงน่าจะเป็นคนแรกที่ได้รับทราบข้อตกลงใจของรัฐบาลไทย มิใช่เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ อย่างไรก็ตามต้องรอมัจวันที่ ๗ กรกฎาคม รัฐบาลไทยจึงออกประกาศการรับรองรัฐบาลวังจิงไฉเป็นทางการ

การที่รัฐบาลไทยรับรองรัฐบาลวังจิงไฉ ได้สร้างความผิดหวังและไม่พอใจให้แก่จอมพล เจียงไคเช็คมาก ความจริงจอมพล เจียงไคเช็คเคยแสดงความเห็นนอกเหนือใจประเทศไทยมาแต่แรก ครั้นเมื่อรัฐบาลไทยเกิดตัดสินใจให้การรับรองรัฐบาลคู่แข่งที่ญี่ปุ่นเสกสรรปั้นแต่งขึ้น จอมพล เจียงไคเช็คจึงเปลี่ยนท่าทีเป็นธรรมดา

พอไทยประกาศรับรองรัฐบาลจีนที่นานกิง นายซุ่ยเหลียง เอกอัครราชทูตจีนนานกิงประจำประเทศญี่ปุ่น ได้ไปพบท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม เพื่อขอบคุณรัฐบาลไทยในไมตรีจิต และได้หารือเรื่องการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน นายซุ่ยเหลียงให้ความเห็นว่า เพื่อการประหยัดในยามสงคราม ทูตคิดจะเสนอให้ตั้งทูตเองเป็นทูตจีนประจำประเทศไทยด้วย จะเป็นชั้นเอกอัครราชทูตหรือเพียงอัครราชทูตก็ได้ และถ้าฝ่ายไทยเห็นด้วย ก็อาจจะตั้งท่านเอกอัครราชทูตดิเรกดำรงตำแหน่งทูตไทย ณ กรุงนานกิง ทำนองเดียวกัน นายซุ่ยเหลียงยังอ้างด้วยว่าได้ปรึกษาหารือกับนายโตโงแจ้งแล้ว ไม่ขัดข้องประการใด

ท่านเอกอัครราชทูตดิเรกรายงานข้อเสนอของนายซุ่ยเหลียงให้รัฐบาลทราบพร้อมทั้งเสนอความเห็น ว่า รัฐบาลพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมาไทยพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสนธิสัญญาหรือทำความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศจีน เนื่องจากมีคนเชื้อชาติจีนอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จะเป็นปัญหาแก่เราภายหลัง แต่เมื่อรัฐบาลไทยเกรงใจญี่ปุ่น จำต้องรับรองรัฐบาลนานกิงไปแล้ว ก็ช่วยไม่ได้ แต่จะถึงกับตกลงแลกเปลี่ยนทูตไปประจำต่อกัน อาจจะมีมากไป

ท่านเอกอัครราชทูตดิเรกยังไม่ทันได้รับตอบจากกรุงเทพฯ นายซุ่ยเหลียงได้ไปขอพบอีก และแจ้งให้ทราบ ว่า รัฐบาลนานกิงเห็นพ้องกับข้อเสนอของเขาทุกประการ

และถ้าฝ่ายไทยยังห่วงใยในเรื่องปัญหาคนจีนในประเทศไทย รัฐบาลนานกิงขอให้
คำมั่นว่า รัฐบาลจะไม่แตะต้องปัญหา และจะแนะนำให้คนจีนอยู่ในโอวาทปฏิบัติ
ตามกฎหมายไทยทุกประการ โดยให้ความร่วมมือกับประเทศไทยอย่างใกล้ชิด
เพื่อความสำเร็จของสงคราม

ในขั้นแรก ทางกระทรวงการต่างประเทศไทยมีดำริคิดอยากจะตั้งให้พลตรี หลวง
วีระโยธา อัครราชทูตประจำแมนจูว์ ไปดำรงตำแหน่งทูตไทยที่นานกิง แต่ต่อมา
เปลี่ยนจะแยกตั้งเป็นทูตที่นานกิงอีกคนหนึ่งต่างหาก นายวิจิตร วิจิตรวาทการ ซึ่ง
ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศแทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน
ทูตวิเทศทูตพิเศษส่งให้ท่านเอกอัครราชทูตติดต่อกับไทยตั้งทูตประจำประเทศ
นานกิงให้ได้ แต่ฝ่ายญี่ปุ่นยังไม่อยากจะให้กระทำเช่นนั้น เพราะเห็นว่าจะเป็นการ
สิ้นเปลืองด้วยกันทั้งสองฝ่าย เพียงแต่ส่งทูตไปยื่นสาส์นตราตั้งต่อกันก็เพียงพอ
ไม่ถึงกับจะต้องตั้งเป็นสถานทูตอีกแห่งหนึ่ง แล้วจากนั้นเรื่องการตั้งทูตประจำ
นานกิงก็เงียบเป็นคลื่นกระทบฝั่ง

พวกเรามีความรู้สึกันว่า แม้นายชวยเหลียงจะเป็นทูตที่รัฐบาลนานกิงส่งไปประจำ
ที่กรุงโตเกียวก็ตาม แต่ก็มีความคิดเห็นที่ไม่สู้จะสอดคล้องกับฝ่ายญี่ปุ่นเท่าใดนัก
เมื่อสนทนาด้วยนาน ๆ จนเกิดความสนิทสนมอย่างพอที่จะทำให้ความไว้วางใจกันได้
นายชวยเหลียงมักจะตำหนิติเตียนการดำเนินงานของฝ่ายญี่ปุ่นเสมอ อย่างน้อยมัก
จะมีการกระแนะกระเหนาะไม่ได้ขาด

๕. การตั้งกระทรวงกิจการมหาเอเชียบูรพา

ความดำริที่จะจัดตั้งกระทรวงกิจการมหาเอเชียบูรพาเป็นของนายกรัฐมนตรี
พลเอก โทโจโดยแท้ มีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะรวบรวมงานเกี่ยวกับบรรดาประเทศ
ในภูมิภาคเข้าอยู่ศูนย์กลางเดียวกัน มิให้กระจัดกระจายไปตามกระทรวงต่าง ๆ เป็น
ทางกระชับความร่วมมือกับญี่ปุ่นให้สนิทสนมแน่นแฟ้นเพื่อประโยชน์ในการดำเนิน
สงคราม นายโตโจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ไม่เห็นด้วยแต่เริ่มแรก
เพราะเท่ากับเป็นการตัดอำนาจของกระทรวงการต่างประเทศลงไปมาก โดยจะโอน

กรมกิจการเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปขึ้นกับกระทรวงใหม่ ซึ่งจะรวมสภา
กิจการจีน สภากิจการแมนจูเรีย และกระทรวงกิจการโพ้นทะเลเข้าไว้ด้วย วันที่ ๑
กันยายน ๒๔๘๕ นายโตโจ รัฐมนตรี และนายนิชิ รองรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศ ลาออกจากตำแหน่งทั้งคู่ พลเอก โตโจเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศเสียเอง บรรดาผู้แทนทางการทูตของประเทศในมหาเอเชีย
บูรพาต้องติดต่อกับกระทรวงใหม่ นอกจากนี้ในเรื่องที่ญี่ปุ่นเรียกว่า “การทูตโดยแท้”
หรือพิธีการทูตอันได้แก่ ปัญหาเอกสิทธิ์ และความคุ้มกันทางการทูตเท่านั้น จึงจะ
ติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศ ทำให้สถานทูตที่เกี่ยวข้องเกิดความระแวงว่า
กระทรวงใหม่จะทำหน้าที่กระทรวงอาณานิคมกลาย ๆ

เมื่อท่านอัครราชทูตได้รับโอกาสให้ไปพบพลเอก โตโจ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศครั้งแรก พลเอก โตโจสาธยายให้ฟังว่า ญี่ปุ่นอยากจะถือ
ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียเป็นเสมือนญาติพี่น้องที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม
ประเพณีละม้ายคล้ายคลึงกัน ต่างกับประเทศในยุโรปและอเมริกาซึ่งอาจจะต้องมี
พิธีรีตองคุมอยู่ การติดต่อรหว่างญาติพี่น้องน่าจะถือเป็นกันเอง ตัดพิธีรีตองออกเสีย
ทุกสิ่งทุกอย่างจะรวดเร็วดีขึ้น ซึ่งจำเป็นอย่างมากในยามที่เอเชียกำลังเผชิญสงคราม
ใหญ่อยู่กับอังกฤษและอเมริกา โดยเป็นที่เข้าใจกันในตัวว่าญี่ปุ่นจะเป็นผู้นำของ
มหาเอเชียบูรพา

นอกจากด้านกระทรวงการต่างประเทศแล้ว โครงการจัดตั้งกระทรวงใหม่ได้รับการ
การวิพากษ์วิจารณ์คัดค้านในคณะองคมนตรีอย่างหนัก แต่พลเอก โตโจยืนแข็งขัน
จะให้ตั้งจนได้ ในที่สุดสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิได้ลงพระนามาภิไธย ประกาศพระ
ราชกฤษฎีกาตั้งกระทรวงกิจการมหาเอเชียบูรพาในเดือนตุลาคม และกระทรวงใหม่
เปิดทำการในเดือนต่อมา โดยมีนายอาโอกิ เป็นรัฐมนตรีว่าการคนแรก ส่วนทาง
กระทรวงต่างประเทศ พลเอก โตโจตั้งให้นายมาซาฮิโกะ ตานิ รับตำแหน่งแทน

๖. การทำสัญญาวิมุขสู

ญี่ปุ่นถือว่าการสถาปนามหาเอเชียบูรพาให้อยู่ในวงไพบูลย์ร่วมกัน ปัจจัย
สำคัญประการหนึ่งอยู่ที่ความเข้าใจและความร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ

ทั้งหลายในภูมิภาค ญีปุ่นประสงค์จะให้มีการจัดทำความตกลงทางวัฒนธรรมกับประเทศไทย โดยนายโกชิ ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ณ กรุงเทพฯ เป็นผู้ยกเรื่องขึ้นปรารภกับนายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ผู้สนใจในปัญหาเรื่องวัฒนธรรมอยู่แล้ว เป็นอันตกลงในหลักการว่า ท่านรัฐมนตรีจะเป็นผู้เตรียมกร่างความตกลงขึ้นเสนอให้ฝ่ายญี่ปุ่นพิจารณา หากฝ่ายญี่ปุ่นเกรงจะล่าช้า และคงมีร่างความตกลงอยู่แล้ว จึงเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๕ พลเอกโตโจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น ได้เชิญท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม ให้ไปพบที่กระทรวงและมอบร่างสนธิสัญญาส่งเสริมวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศให้ส่งต่อถึงกระทรวงการต่างประเทศไทย ฝ่ายไทยเสนอขอแก้ไขบางประการ เมื่อเป็นอันตกลงกันได้ จึงได้มอบให้ท่านเอกอัครราชทูตดิเรกเป็นผู้ลงนามในสนธิสัญญา โดยมีได้มีส่วนร่วมในการเจรจาแต่ประการใดเลย

สาระสำคัญของสนธิสัญญานับนั้น ได้แก่ การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจซึ่งกันและกันให้ซาบซึ้ง ด้วยการจัดให้มีการประชุมทางวัฒนธรรมเป็นครั้งคราว การขยายกิจการขององค์การทางวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม บันฑิตสถาน หอสมุด พิพิธภัณฑ์สถาน สถานการศึกษา สถานการสังคมสงเคราะห์ การแลกเปลี่ยนศาสตราจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการในสาขาต่าง ๆ นักวิจัย นักเรียน นักศึกษา นักประพันธ์ นักการศาสนา ศิลปิน นักนาฏศาสตร์ นักกีฬา นักท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนเอกสาร โฆษณา ภาพยนตร์ ภาพถ่าย แผ่นเสียง บทดนตรี ฯลฯ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ต่อกัน การร่วมมือทางวิทยุกระจายเสียง รวมตลอดทั้งการจัดตั้งสถานวัฒนธรรมในนครหลวงของแต่ละฝ่าย

๗. การอินดินแดนบางแห่งในการปกครองของอังกฤษให้แก่ประเทศไทย

อันปัญหาเรื่องการอินดินแดนบางแห่งในการปกครองของอังกฤษให้แก่ประเทศไทย ความจริงได้เริ่มปรากฏเป็นการผูกพันฝ่ายญี่ปุ่นแล้วตั้งแต่ทำกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างไทย กับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔ ในรูปพิธีสารลับผนวกท้าย ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นให้เป็นคำมั่นว่า จะช่วยประเทศไทยให้ได้รับ

ดินแดนที่เสียแก่ต่างชาติคืน ทั้งนี้หมายถึงดินแดนบางส่วนในพม่าและมลายู เป็นการแลกกันกับความผูกพันของไทยที่จะช่วยญี่ปุ่นในการทำสงครามกับฝ่ายตะวันตก เพื่อประโยชน์แห่งการสถาปนาระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก แต่ญี่ปุ่นมิได้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามคำมั่นที่ให้ไว้

เมื่อเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นมาพบนายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๘๖ เพื่อแจ้งให้ทราบว่า พลเอก โตโจจะแถลงต่อรัฐบาลญี่ปุ่น ในวันที่ ๒๕ ถึงเรื่องเอกราชของพม่า โดยมีข้อกำหนดให้มีอำนาจปกครองดินแดนที่เป็นของประเทศพม่า ยกเว้นสหรัฐอเมริกาใหญ่และดินแดนเกาะที่เรียงที่อยู่ทางใต้ของสหรัฐอเมริกาใหญ่ ผังขวาของแม่น้ำสาละวิน แต่จะประกาศให้เอกราชได้แน่นอนเมื่อใดขึ้นอยู่กับทางนายบามจะพร้อม ทั้งรัฐบาลปกครองได้จริงจึงเมื่อใด เอกอัครราชทูตถามความเห็นของรัฐมนตรีในเรื่องเกี่ยวกับสหรัฐอเมริกาใหญ่

นายวิจิตรตอบว่า ชาวสหรัฐอเมริกาใหญ่เป็นเชื้อชาติไทยโดยแท้ และกองทัพไทยที่เข้าไปยึดครองก็ได้เสียเลือดเนื้อในการสู้รบมาก จึงน่าจะตกเป็นของไทย และมีความเห็นต่อไปด้วยว่า ดินแดนทางปะลิส ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ที่เพิ่งเสียให้แก่อังกฤษเมื่อ ๓๒ ปีก่อนนั้น ก็ควรกลับเป็นของไทยด้วย เพราะเคยอยู่ภายใต้การปกครองของไทยมาหลายร้อยปี เมื่อรัฐมนตรีบันทึกการสนทนากับเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นเสนอให้นายกรัฐมนตรีทราบ นายกรัฐมนตรีได้แสดงความเห็นลงมาว่า การจะได้ดินแดนมานั้น ไทยจะต้องส่งกำลังทหารเข้าไปรักษา ท่านจึง “ไม่คิดจะได้ดินแดนเพิ่มเติม” เพราะการได้ดินแดนโดยปราศจากอำนาจ ก็เท่ากับไม่ได้อะไรเลย ส่วนทางสหรัฐอเมริกาเดิมนั้น ไทยเข้าไปยึดอยู่แล้ว ไทยก็จำต้องพยายามรักษาไว้ หากญี่ปุ่นจะเข้ามารักษา ก็จะต้องใช้กำลังหลายหมื่น เขาคงไม่เอาแน่ คงต้องการสงวนกำลังไว้ใช้ทางอื่น จึงไม่มีความจำเป็นที่ไทยจะแสดงความกระตือรือร้นอยากได้หมู่ในอวย ซึ่งจะเป็นทางให้ญี่ปุ่นขอร้องอะไร ๆ อีกมาก ส่วนปะลิส ไทรบุรี กลันตัน และตรังกานูนั้น ท่านนายกรัฐมนตรีเห็นว่าอย่าไปคิดเอาเลย เพราะรักษาไว้ไม่ได้ ไทยไม่มีกำลังทั้งทางเรือและทางอากาศเพียงพอ ในตอนท้ายนายกรัฐมนตรีเน้นว่า สิ่งที่ไทยอยาก

จะได้ก็คือ “ความไว้วางใจจากญี่ปุ่น” และเมื่อวางใจกันแล้ว ก็ขอให้ถอนทหารออกไปเสียให้หมด เรยอินดีช่วยโดยไม่เปลี่ยนแปลง และจะทำให้คนไทยสำนึกในไมตรีของชาติญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้นกว่าทำอะไรให้

ต่อมาในเดือนเมษายน นายอาโออิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกิจการมหาเอเชียบูรพา มาเยือนประเทศไทยเป็นครั้งแรก หลังจากเข้ารับตำแหน่งในกระทรวงใหม่ที่แยกออกมาจากกระทรวงการต่างประเทศ ได้เข้าเยี่ยมแสดงคารวะต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และนายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย นายวิจิตรถือโอกาสถามถึงปัญหาดินแดนที่ญี่ปุ่นเคยให้ปวารณาไว้ตามพิธีสารลับผนวกท้ายกติกาสัญญาพันธมิตรว่า ญี่ปุ่นจะช่วยให้ประเทศไทยได้รับดินแดนที่เคยเสียไปคืน นายอาโออิอ้างว่า เมื่อพบนายกรัฐมนตรีไม่เห็นท่านพูดแสดงความคิดเห็นอย่างใดในเรื่องนี้ ซึ่งนายวิจิตรตอบว่า เป็นเพราะท่านเกรงใจ ไม่อยากพูดทวง นายอาโออิอ้างว่ายังไม่ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับดินแดนเหล่านั้นดี นายวิจิตรรับจะทำบันทึกสรุปประวัติการที่ประเทศไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ต่างชาติ เพื่อให้ฝ่ายญี่ปุ่นเกิดความเข้าใจถ่องแท้แน่นอน

ในเดือนพฤษภาคม มีการประชุมของคณะมนตรีจักรวรรดิญี่ปุ่นที่กรุงโตเกียว พลเอก โตโจ นายกรัฐมนตรี ได้ยกปัญหาที่ค้างคามานี้ขึ้นปรารภในที่ประชุม มีผู้ที่ไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก แต่นายกรัฐมนตรีก็สามารถจูงใจให้ที่ประชุมอนุมัติให้ดำเนินการยกดินแดนด้านตะวันออกของรัฐฉานและรัฐในตอนเหนือของสหพันธมลายูให้แก่ประเทศไทย เพื่อเป็นการเอาใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผูกมัดประเทศไทยให้อยู่ร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร พลเอก โตโจวางแผนจะเดินทางไปเยือนประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และมหาสมุทรแปซิฟิกเพื่อประโยชน์ในการรักษาความปลอดภัย มิได้กำหนดการเดินทางเมื่อใดแน่นอนในขั้นแรกได้สั่งให้เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ แจ้งความดำริขอให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไปพบที่สิงคโปร์ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกธงรับในหลักการได้สั่งให้เอกอัครราชทูตดิเรกนำความไปแจ้งต่อนายอาโออิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาเอเชียบูรพา ซึ่งแสดงความพอใจมาก เพราะถือเป็นการเจริญสัมพันธไมตรี

ให้สนิทแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยนายอาโอกิได้เยี่ยมพรายด้วยว่า จะเป็นโอกาสให้มีการ
ปรึกษาหารือกันในด้านความช่วยเหลือของญี่ปุ่นเกี่ยวกับความปรารถนาของ
ประเทศไทยอันมีมานานด้วย อย่างไรก็ตามเพื่อความปลอดภัยของทั้งสองฝ่าย
ยังต้องปกปิดกำหนดวันพบประหว่านนายกรัฐมนตรีทั้งสองไว้พลางก่อน

รอมัจฉวันที ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๖ เอกอัครราชทูตดิเรกจึงได้รับแจ้งเป็นหนังสือ
ส่วนตัวจากนายอาโอกิว่า พลเอก โตโจตัดสินใจจะเดินทางไปพบจอมพล ป. พิบูล
สงครามที่กรุงเทพฯ เพื่อการนี้ นายอาโอกิจะติดต่อกับทางสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น
ที่กรุงเทพฯ โดยตรงในรายละเอียด

พลเอก โตโจเดินทางถึงสนามบินดอนเมืองวันรุ่งขึ้น และได้เข้าพบจอมพล ป.
พิบูลสงคราม ตอนเช้าวันที่ ๔ พร้อมกับเอกอัครราชทูตทสุโบกามิและนายพลโท
นากามูระ และได้ตกลงในหลักการกันว่า ญี่ปุ่นจะโอนการปกครองสี่รัฐในมลายูให้
แก่ไทย เพิ่มจากสองรัฐในพม่าซึ่งไทยเข้ายึดครองอยู่แล้ว ทางการของไทยจัดให้มี
การประชุมเดินขบวนของยุวชนเพื่อเฉลิมฉลองอย่างเอิกเกริก ส่วนจอมพล ป. พิบูล
สงคราม เองมีใ้แสดงอาการกระตือรือร้นเท่าใดนัก เพราะสถานะสงครามด้านยุโรป
กำลังเลวลงสำหรับฝ่ายอักษะ ฝ่ายสัมพันธมิตรยกพลขึ้นบกทางภาคใต้ของประเทศ
อิตาลี ทำให้เกิดความรู้สึกว่ กระแสสงครามผันแปรอย่างรวดเร็ว พลเรือเอก
บาโดกลิโอ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนมุสโสลินี แล้วหันหน้าเข้าหาเป็นญาติกับ
ฝ่ายสัมพันธมิตร

ในตอนนั้นได้มีการออกแถลงการณ์ร่วมญี่ปุ่น-ไทย ลงวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๔๘๖
มีข้อความสำคัญว่า ญี่ปุ่นได้ตกลงให้รวมดินแดนในตอนเหนือของมลายู ๔ จังหวัด
ได้แก่ ปะลิส ไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู และสองรัฐไทยเดิม ได้แก่ รัฐเชียงตุง
และรัฐเมืองพาน เข้าเป็นอาณาจักรไทย

ในถ้อยแถลงของพลเอก โตโจต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม
๒๔๘๖ ท่านได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของท่านในการมอบดินแดนดังกล่าวแก่
ประเทศไทยว่า เพื่อให้ “จักรวรรดิญี่ปุ่นและประเทศไทยได้มีความเข้าใจกันอย่างดี
ที่สุด และขอให้ช่วยขจัดข่าวอุกุศลของฝ่ายข้าศึกที่พยายามก่อกวนให้ไทยกับญี่ปุ่น

แตกแยกกันและให้เกิดความเข้าใจผิดในเจตจำนงอันแท้จริงของกันและกันเสีย”
เสร็จแล้วพลเอก โตโจเดินทางต่อไปเพื่อเยี่ยมกองกำลังทหารของญี่ปุ่นในภูมิภาคต่อไป

การไม่กระตือรือร้นหรือยินดียินร้ายของท่านจอมพลเป็นที่สังเกตเห็นได้ชัด พลโท นากามูระ ได้กล่าวในบันทึกของท่าน ที่นายเออิจิ มูราซึมา แปลเป็นภาษาไทย เกี่ยวกับพฤติกรรมตอนนี้ว่า เมื่อพลเอก โตโจพูดจะมอบดินแดนให้แก่ไทย หน้าตาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงอาการดีใจเพียงเล็กน้อย ไม่ถึงกับยิ้มจนแก้มปริ พลเอก โตโจคงมีความรู้สึกแปลกใจว่า ทำไมจอมพลไม่แสดงอาการดีใจมากกว่านี้

อย่างไรก็ตามในวันที่ ๔ นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงเป็นเกียรติแก่พลเอก โตโจที่ทำเนียบสามัคคีชัยอย่างมโหฬาร มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน แต่งกายเต็มยศเพื่อเฉลิมฉลองโอกาสอันยิ่งใหญ่ในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

พลเอก โตโจได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์ ซึ่งไม่เคยพระราชทานให้แก่คนต่างชาติเลย นับเป็นเกียรติอันสูงสุด และได้เดินทางออกจากประเทศไทยไปในตอนเช้าวันที่ ๕ เพื่อตรงไปยังเกาะสิงคโปร์ที่ตั้งกองบัญชาการทหารญี่ปุ่น

เนื่องในการมาประเทศไทยของนายกรัฐมนตรีโตโจคราวนั้น พลโท นากามูระ ผู้บัญชาการกำลังทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ได้เขียนบันทึกไว้ว่า นายกรัฐมนตรีขอให้พาไปนมัสการวัดพระแก้ว เกิดความประทับใจในความสง่างามและวิจิตรพิสดารของพระอุโบสถมาก ถึงกับกล่าวกับพลโท นากามูระว่า วัดนี้คือสิ่งสุดยอดของวัฒนธรรมตะวันออก เป็นสมบัติล้ำค่า ควรใช้ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานรักษาป้องกันการโจมตีทางอากาศของข้าศึก พลโท นากามูระตอบโดยพลันว่า ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานในกำลังทหารญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยมีอยู่เพียงหมวดเดียว ผสมกับปืนใหญ่ของไทยซึ่งมีอยู่เพียงเล็กน้อย ไม่มีทางจะสู้ข้าศึกได้ ญี่ปุ่นไม่มีเครื่องบินลำเดียวที่จะใช้ต่อสู้ตอบโต้เครื่องบินของศัตรูเพื่อรักษากรุงเทพมหานครไว้ให้นายกรัฐมนตรีรับทราบโดยดุษณีภาพ มีได้กล่าวแสดงออกแต่อย่างใด หลังจากกลับ

ญี่ปุ่นอีกไม่นาน รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งเครื่องบินขับไล่ฮายามุซา ๒๑ ลำ มาให้กองทัพ อากาศไทย พร้อมทั้งยังได้จัดให้ส่งนายทหารอากาศไทยไปฝึกการบินที่ชาวเป็นเวลา หลายสัปดาห์ เพื่อให้คุ้นกับการใช้เครื่องบินใหม่ที่ส่งมาให้

ในความเห็นส่วนตัวของพลโท นากามูระ ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาคงไม่ประสงค์ จะทำลายสมบัติประจำชาติของไทย เช่น วัดพระแก้ว เพราะถ้ากระทำ จะสร้างความเคียดแค้นอย่างมหาศาล ฉะนั้น จึงไม่สู้จะวิตกกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัย ของวัดพระแก้วเท่าใดนัก แต่เครื่องบินที่ญี่ปุ่นส่งมาให้ นั้นเป็นประโยชน์เพิ่มพูนกำลัง ให้แก่กองทัพอากาศไทยไม่น้อย

เมื่อตกลงในหลักการว่า ญี่ปุ่นจะมอบดินแดนดังกล่าวให้แก่ฝ่ายไทยแล้ว จึงได้ พิจารณากันว่า จะพึงดำเนินการต่อไปอย่างไร โดยเฉพาะมีปัญหาในเรื่องรูปแบบ ว่า จะพึงทำเป็นกติกาสัญญา ซึ่งเป็นสัญญาระหว่างรัฐบาล หรือจะเป็นความตกลง ซึ่งจะต้องหารือกับองคมนตรีของญี่ปุ่นด้วย ฝ่ายไทยอยากจะทำสัญญากันได้ ใน วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ซึ่งตรงกับวันเกิดของนายกรัฐมนตรี หรืออย่างน้อยก็ให้การ ลงนามย่อกันไว้ก่อนในวันนั้น ทางฝ่ายญี่ปุ่นอ้างว่า การมอบดินแดนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทหาร ซึ่งทางกองบัญชาการญี่ปุ่นที่สิงคโปร์และกองบัญชาการทหารสูงสุดของ ญี่ปุ่นที่โตเกียวจะต้องเห็นด้วย และเสนอตรงต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ มิใช่อยู่ใน อำนาจของนายกรัฐมนตรีที่จะดำเนินการโดยลำพัง ยิ่งกว่านั้นยังมีปัญหาเรื่องการ ป้องกันดินแดนที่จะยกให้ไทยจากศัตรูด้วย กำลังทหารไทยจึงจะต้องเข้ารับช่วงแผน ป้องกันจากฝ่ายทหารญี่ปุ่น ซึ่งจะต้องใช้เวลาในการเจรจาระหว่างทหารทั้งสองฝ่าย

ด้านรัฐบาลญี่ปุ่น ปรากฏว่ามีความเห็นแบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นควร จัดทำเป็นรูปกติกาสัญญาระหว่างรัฐบาล แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นต้องทำ กติกาสัญญา ส่งมอบดินแดนให้แก่กันก็เพียงพอ ฉะนั้น จึงต้องรอให้พลเอก โตโจ กลับถึงโตเกียวก่อน จึงจะวินิจฉัยชี้ขาดได้

ต่อมาจนวันที่ ๑ สิงหาคม ฝ่ายญี่ปุ่นจึงมีตัวสัญญาพร้อมกับหนังสือแลกเปลี่ยน มาเสนอให้ฝ่ายไทยพิจารณา ฝ่ายญี่ปุ่นเสนอร่างเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งจะต้องแปล เป็นภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยที่จะใช้ในการลงนาม และเสนอให้ลงนามกันที่

กรุงเทพฯ ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในฐานะรักษาการ
กระทรวงการต่างประเทศ กับเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น และตกลงกันว่า เป็นสัญญา
ระหว่างรัฐบาลไม่จำเป็นต้องมีการให้สัตยาบัน ลงนามกันแล้วก็ใช้บังคับได้ทันที

โดยหนังสือลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๘๖ ฝ่ายไทยแจ้งให้ญี่ปุ่นทราบถึงความ
มุ่งหมายของรัฐบาลในการรับดินแดนมาปกครองว่า รัฐบาลไทยจะส่งเสริมความ
สงบเรียบร้อย สวัสดิภาพ และความผาสุกของประชากรให้ได้รับผลปฏิบัติอย่าง
เที่ยงธรรม และจะเคารพนิติประเพณีอันปฏิบัติกันมาช้านานบนดินแดนเหล่านั้น
รวมทั้งนิติประเพณีเจ้าพื้นเมือง

การเจรจาเงื่อนไขที่กระทรวงการต่างประเทศ โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
วรวรรณไวทยากร เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนฝ่ายไทย และเอกอัครราชทูตทุสโซโบกามิ
เป็นหัวหน้าฝ่ายญี่ปุ่น ตกลงกันได้ในหลักการเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม เป็นเอกสาร
๓ ฉบับ ฉบับแรกเรียกว่า สนธิสัญญาว่าด้วยอาณาเขตของประเทศไทยในมาลัยและ
ภูมิภาคฉาน ฉบับที่สองเป็นหนังสือแลกเปลี่ยนข้อความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติ
เกี่ยวกับดินแดนที่โอน โดยเฉพาะเพื่อรักษาสีทธิและผลประโยชน์ของคนญี่ปุ่นที่มี
อยู่ก่อนสงคราม และฉบับที่สามกำหนดยืนยันนโยบายของรัฐบาลไทยในการ
ปกครองดินแดนที่โอนแล้ว มีการลงชื่อย่อในเอกสารทั้งสามฉบับในวันต่อมา โดยที่
สนธิสัญญามีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของประเทศไทย ตามรัฐธรรมนูญจะต้อง
ได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน ฉะนั้น จึงต้องรอความเห็นชอบ
ของสภาผู้แทนราษฎร และฝ่ายญี่ปุ่นก็ต้องได้รับอนุมัติจากสภาองคมนตรี จึงจะ
ทำการลงชื่อในเอกสารทั้ง ๓ ฉบับนั้นได้เป็นทางการ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๘๖ ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาระหว่าง
ประเทศไทยและญี่ปุ่นว่าด้วยอาณาเขตของประเทศไทยในมาลัยและภูมิภาคฉาน
ซึ่งมีข้อความว่า ประเทศญี่ปุ่นยอมรับนับถือการรวมกันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส
ในภูมิภาคมลายู และบรรดาเกาะที่ขึ้นอยู่กับรัฐเหล่านั้น รวมถึงเชียงตุงและเมือง
พานในภูมิภาค เข้าเป็นอาณาเขตของประเทศไทย โดยฝ่ายญี่ปุ่นจะยุติการปกครอง
ในดินแดนเหล่านั้นภายใน ๖๐ วัน และจะได้ตกลงกันกำหนดเขตแดนให้แน่นอน

โดยฝ่ายไทยรับจะเคารพผลประโยชน์ของคนชาติญี่ปุ่นที่มีอยู่ในดินแดนก่อนสงคราม สงวนสิทธิ์ของคนญี่ปุ่นที่จะสำรวจทรัพยากรแร่ที่จำเป็นในการดำเนินสงครามและกำหนดสถานะทรัพย์สินศัตรูในดินแดนเหล่านั้น ให้ญี่ปุ่นคงใช้อยู่ต่อไปได้สำหรับทรัพย์สินที่เป็นประโยชน์ทางยุทธการ นอกจากนี้ให้โอนมาเป็นของไทยในวันเดียวกันนั้น ที่ทำเนียบสามัคคีชัย เพื่อฉลองการได้มาซึ่งดินแดนทางการ ได้จัดให้มีการเดินสวนสนามของทหาร เหล่ากลุ่มยุวชนและยุวนารีที่ถนนประชาธิปไตย ผ่านอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งโทรเลขถึงพลเอก โตโจ แสดงความชื่นชมยินดีอันอบอุ่นต่อนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น และถือว่าสนธิสัญญานี้เป็นเครื่องหมายแห่งเจตนาดีอันจริงใจ ซึ่งประเทศญี่ปุ่นได้แสดงต่อประเทศไทย ท่านกล่าวต่อไปด้วยว่า “ประชาชนชาวไทยรู้สึกในบุญคุณนี้ยิ่งลึกลับยิ่ง และประสงค์จะยืนยันความรู้สึกเช่นเดียวกันต่อประเทศญี่ปุ่น” และว่าท่านมีความเชื่อแน่วแน่ว่า “สนธิสัญญานี้จะทำให้มิตรสัมพันธ์อันมีอยู่อย่างน่าชื่นชมแล้วระหว่างประเทศของเราทั้งสองกระชับแน่นยิ่งขึ้น” ท่านยืนยันในตอนท้ายถึง “เจตจำนงอันแน่วแน่ของประชาชนชาวไทย ที่จะดำเนินการยุทธร่วมกับพี่น้องญี่ปุ่นของเราไปจนกระทั่งชัยชนะสุดท้าย”

ในเรื่องนี้ นายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ทำบันทึกไว้ยี่สิบวันอีกฉบับหนึ่งแสดงความรู้สึก ด้วยความปรารถนาจะให้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๔๘๖ ว่า

การเจรจาเรื่องดินแดนนั้นมีความยากลำบากอย่างยิ่ง เพราะเกรงกันว่า ญี่ปุ่นจะนำข้อผูกพันอย่างอื่นมาให้ หรือจะเกิดภัยอย่างอื่น ๆ ในภายหน้า บางครั้งเกรงกันว่า การพูดเรื่องดินแดนนั้นจะเป็นการนำภัยร้ายแรงมาสู่ชาติที่เดียว กระทรวงมหาดไทยถึงกับออกคำสั่งข้าราชการทั่วราชอาณาจักรห้ามมิให้ใครพูดเรื่องดินแดนกับญี่ปุ่นเลยเป็นอันขาด ห้ามมิให้แสดงเจตจำนงใด ๆ ในเรื่องดินแดนทั้งสิ้น

แต่ตามเหตุผลของฉันทันเห็นเห็นว่า เราควรจะได้ดินแดนมาไว้ แม้ในเวลา
ข้อหาเวทกรต่าง ๆ ในเรื่องนี้ไม่ทำให้ฉันทันเปลี่ยนใจ ดังจะขอบันทึกไว้เป็นข้อ ๆ
ดังนี้ คือ

๑. เกรงกันว่า ถ้าเราได้ดินแดนมาเวลานี้จะทำให้เกิดความผูกพันที่ญี่ปุ่นจะ
อ้างบุญคุณ และขอสิ่งนั้นสิ่งนี้แก่เรามากขึ้น ฉันทันเห็นว่า เวลาที่เราจะต้องรับ
ความผูกพันอย่างเต็มที่อยู่แล้ว การที่ญี่ปุ่นจะขออะไรเราหรือไม่ขอนั้น ไม่ใช่
อยู่ที่ว่า เราจะเอาดินแดนหรือไม่ แต่อยู่ที่ว่า ญี่ปุ่นจะต้องการหรือไม่ ถ้าญี่ปุ่น
ต้องการแล้ว เขาก็คงขอเรา ถึงเราจะไม่เอาดินแดน เขาก็ต้องขอยุ่แน่นอน และ
เมื่อเขาขอ เราก็ไม่สามารถจะปฏิเสธเด็ดขาดได้ เท่าที่ทำกันมาแล้ว ก็ทำได้
แต่เพียงว่า เขาขอมา ๑๐๐ เราให้ ๕๐ หรือพยายามลดลงเป็น ๔๐-๓๐ ซึ่งเป็น
วิธีที่ทำให้เราทรงตัวมาได้จนบัดนี้ เราไม่มีทางจะป้องกันไม่ให้เขาขอ เราจึงต้อง
ใช้วิธีหลบหลัง คือเราขอบ้างเพื่อให้เป็นผลตอบแทน การที่เราต้องให้อะไรโดย
เรามีทางได้ตอบแทนบ้าง กับที่เราต้องเป็นผู้ให้ฝ่ายเดียวโดยไม่มีทางได้รับ
ตอบแทนเลยนั้น จะเอาอย่างไร

๒. เกรงกันว่า ถ้าเราไปเอาดินแดนที่เสียแก่อังกฤษกินมาแล้ว อังกฤษจะ
ทำการโจมตีเราทางอากาศมากขึ้น แต่ฉันทันเห็นว่า ไม่มีใครจะรับรองได้ว่าเราจะ
ไม่ถูกโจมตีทางอากาศในภายหน้า ใครบ้างจะรับรองได้ว่า ถ้าเราไม่เอาดินแดน
มา อังกฤษจะไม่โจมตีเราทางอากาศอีกต่อไป เราถูกโจมตีทางอากาศมาแล้ว
หลายครั้งก็ไม่ใช่เพราะเราไปเอาดินแดนมา เรื่องโจมตีทางอากาศเป็นเรื่องที่
ฝ่ายปรปักษ์ต้องทำแก่กันและกัน เราถูกโจมตีทางอากาศ แต่เราได้ดินแดน
ตอบแทนบ้าง กับเราถูกโจมตีทางอากาศเจ็บเปล่า ๆ โดยไม่ได้อะไรตอบแทน
เลยเช่นนี้ เราจะเอาอย่างไร

๓. เกรงกันว่า อักยะประเทศจะต้องพ่ายแพ้ในสงครามครั้งนี้ เราไปเอา
ดินแดนมาก็ไม่มีประโยชน์อะไร กลับจะทำให้อังกฤษ อเมริกาเกลียดชังเรามากขึ้น
และจะลงโทษเราอย่างหนักในภายหลัง ฉันทันเห็นว่า การเอาดินแดนเสียบ้างใน
เวลานี้ จะเป็นผลดีแก่เราตลอดไป อักยะจะชนะ หรืออังกฤษ อเมริกาจะชนะ
ผลอันนี้ก็จะคงอยู่แก่ชาติเรา เพราะถ้าอักยะชนะ เราก็ได้ดินแดนเหล่านี้โดย

แน่นอน ถ้าอักษะแพ้ว ฉันเห็นว่า ผลที่จะเกิดขึ้นแก่ประเทศไทยนั้น ก็มีแต่เพียงว่าจะต้องเปลี่ยนคณะรัฐบาล หรือเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีเป็นบางคน เช่นตัวฉันเอง ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นคนเห็นชอบทางฝ่ายอักษะ ถ้าอักษะแพ้ว ฉันก็อยู่ไม่ได้ แต่สำหรับประเทศไทยของไถยนั้น ฉันคิดว่าไม่มีอันตราย เพียงแต่เปลี่ยนคณะรัฐบาล เอารัฐมนตรีบางคนทีเห็นชอบทางอักษะ เช่นตัวฉันออกไปเสีย และตั้งคณะรัฐบาลใหม่ ซึ่งประกอบส่วแล้วไปด้วยพวกทีได้ชื่อวาไปรอังกฤษ อเมริกา บ้านเมืองเราก็อยู่ต่อไปได้ และฉันเชื่อต่อไปด้วยวา อังกฤษจะไม่มาเรียกร้องเอาดินแดนทีเราได้จากญี่ปุ่นนั้นคืนไปเลยเป็นอันขาด เพราะเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลให้เป็นทีสนใจของอังกฤษ อเมริกาแล้ว อังกฤษ อเมริกาทีจะต้องเอาใจชาติไทย สิ่งทีเราได้จากญี่ปุ่น อังกฤษ อเมริกาจะเอาไปเสียนั้น เขาคงไม่ทำ เพราะไหนเลยอังกฤษ อเมริกาจะมาแสดงให้คนไทยเห็นว่า ตัวร้ายกว่าญี่ปุ่น รวมความวา การได้ดินแดนมาไว้ในเวลานี้เป็นผลดีแก่ประเทศไทยตลอดไป อักษะจะแพ้ว หรือชนะ ดินแดนทีเราได้ไว้ในเวลานี้ จะคงเป็นสมบัติของชาติไปตลอดกาล ส่วนตัวฉันเองนั้นไม่สำคัญ ฉันจะเป็นอย่างไรต่อไปภายหลัง ฉันไม่มีความวิตกห่วงใยในส่วนตัว ฉันสนใจอย่างเดียวแต่อนาคตของชาติ ถ้าฉันสามารถสร้างสมบัติอันยั่งยืนให้แก่ชาติได้ ถึงตัวฉันเองจะได้รับผลร้ายในภายหลังประการใด ฉันก็ไม่มีความวิตก แต่อยากจะทำบันทึกความข้อนี้ไว้ เพื่อให้เป็นหลักฐานทีนักประวัติศาสตร์ในชั้นหลังจะได้วินิจฉัยงานทีฉันทำโดยเที่ยงธรรม

โดยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ ฉันจึงไม่ตัดสินใจในปัญหาเรื่องดินแดน ในการเจรจาเรื่องดินแดนนั้น ฉันได้เริ่มต้นกับเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ มาช้านาน และเมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเข้ามากรุงเทพฯ ก็ได้เจรจากันในเรื่องนี้ ดังปรากฏในบันทึกรายงานข้างต้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยบรรพบุรุษว่าจะพิจารณา และให้ฉันพุดจาหรือกับสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ต่อไป เมื่อทีปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นจะออกเดินทางไปโตเกียวตอนปลายเดือนพฤษภาคมนั้น ฉันก็ได้พุดกับนายโค อิชิจิ ซึ่งเป็นคนสำคัญทีสุดของสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นอย่างยืดยาว ฉันได้ชี้แจงให้นายโค อิชิจิ เห็นวา การให้ดินแดนแก่เรานั้นเป็นประโยชน์แก่ญี่ปุ่นเอง

เพราะจะทำให้คนไทยเห็นอกเห็นใจ และไม่เฉพาะแต่คนไทยเท่านั้น ชาวเอเชีย โดยทั่วไปก็จะเห็นใจเห็นเจตนาดีของญี่ปุ่นว่าซื้อสัตย์และอารีต่อมิตรอย่างแท้จริง และเป็นการอธิบายความหมายของวงไฟพญาลย์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นายโค อิชิติ รับรองว่า จะช่วยอย่างเต็มความสามารถ ระหว่างนายโค อิชิติ อยู่โตเกียว นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นก็แสดงต่อสภาพเป็นทำนองที่ทำให้เข้าใจว่า จะให้ดินแดนแก่ไทย เมื่อนายโค อิชิติกลับมาถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน นายโค อิชิติ บอกฉันว่า เขาเองเป็นผู้ร่างสุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย ฉันเชื่อว่าเป็นความจริง เพราะตรงกับเรื่องที่เขารับปากออกไปว่า จะช่วย ในคืนวันศุกร์ที่ ๒ กรกฎาคม คือก่อนหน้าที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นจะมาถึงประเทศไทย ฉันได้เชิญนายโค อิชิติ มารับประทานอาหารที่บ้านเพียงสองต่อสอง แล้วก็ได้พูดจាកันสองต่อสองอย่างเห็นอกเห็นใจกันที่สุด ฉันได้แนะนำนายโค อิชิติ ว่าถ้าฝ่ายญี่ปุ่นพร้อมที่จะให้ดินแดนแล้ว ก็ขอให้นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นบอกให้แก่ท่านนายกรัฐมนตรีของฉัน โดยมีต้องให้ร้องขอ จะเป็นการแสดงน้ำใจอันกว้างขวางและจะสร้างความเคารพนับถืออย่างยิ่ง

นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้มาถึงกรุงเทพฯ ในเวลาบ่ายวันเสาร์ที่ ๓ กรกฎาคม ครั้นถึงเวลาเช้าวันอาทิตย์ที่ ๔ กรกฎาคม ก็ได้พูดจาเรื่องสำคัญที่สุดนี้กับ ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี ซึ่งฉันได้เข้าร่วมในการพูดจาครั้งนี้ด้วย เสร็จการพูดจาครั้งนี้แล้ว ฉันได้นัดเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นให้มาพบฉันที่บ้านอัมพวัน ในเวลาบ่าย ๑๕.๐๐ น. เพื่อปรึกษากันทำแถลงการณ์ ในโอกาสนี้ฉันได้เชิญเสด็จท่านที่ปรึกษามาร่วมประชุมด้วย เมื่อตกลงร่างกันเสร็จแล้ว ฉันได้นำร่างคำแถลงการณ์ไปเสนอท่านนายกรัฐมนตรี ณ ทำเนียบสมาคมศิษย์ ในเวลาบ่าย ๑๗.๐๐ น. และท่านนายกรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ออกคำแถลงการณ์ได้ คำแถลงการณ์นี้ได้ออกเวลา ๑๘.๐๐ น. ของวันจันทร์ที่ ๕ กรกฎาคม ซึ่งเป็นเวลาที่ทราบแน่ว่าพลเอก โทโจถึงโซนันโดยเรียบร้อยแล้ว ในค่ำวันนั้น เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นพร้อมด้วยพลโท นากามูระมารับประทานอาหารที่บ้านฉัน ฯพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรีได้ส่งเหล้าอย่างดีมาให้ ๑ ขวด พร้อมทั้งจดหมายเป็นข้อความดังต่อไปนี้

๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖

เรียน ท่านรัฐมนตรีต่างประเทศ ที่รัก

ทราบว่าการกำลังเลี้ยกัน และตรงกับวันดีใจของพวกเราอย่างยิ่งเป็น
ประวัติศาสตร์ เฉพาะอย่างยิ่งความสำเร็จนี้ ท่านมีส่วนเป็นหัวแรงสำคัญที่สุด
ฉันมีเหลืออยู่ขวดหนึ่งเก็บไว้นานแล้ว จึงขอมอบมาช่วยในการเลี้ยกันนี้และ
ขอให้ท่านเอกอัครราชทูตได้คัมค้วย

รักอย่างญาติ

(ลงชื่อ) ป. พิบูลสงคราม

ฉันบันทึกข้อความทั้งนี้ไว้ ไม่ใช่เพื่อแสดงว่า การได้ดินแดนอันมีค่าที่สุดใน
ใน ๔ จังหวัดทางมลายูนี้ได้มาเพราะฉัน อันที่จริงการได้ดินแดนเหล่านี้มา ก็
ต้องนับว่าเป็นผลแห่งงานของชาวไทยทั้งชาติเป็นส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้นำของชาติ อันควรจะได้รับ
เกียรติประวัติเป็นอย่างสูงสุด แต่ฉันบันทึกข้อความข้างต้นนี้ไว้ เพื่อให้เป็น
หลักฐานในการภายหลังว่า ฉันได้ปฏิบัติมาอย่างใดในปัญหาเรื่องดินแดน ทั้งนี้
เพราะเป็นปัญหาสำคัญที่สุดเกี่ยวกับชีวิตของฉันในหน้าที่รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศ ผู้ที่ไม่ชอบฉันอาจจะแกล้งกล่าวว่า ฉันไม่มีส่วน
อะไรเลยในการได้ดินแดนครั้งนี้ บันทึกนี้จะช่วยให้หลักฐานว่า ฉันได้มีส่วน
ทำงานในเรื่องนี้เพียงไร บางคนอาจจะแกล้งกล่าวหาว่า ฉันดำเนินนโยบาย
ผิดไปในการที่ไปเอาดินแดนมาเวลานี้ บันทึกนี้จะช่วยชี้ให้เห็นชัดว่า ฉันมี
เหตุผลอย่างไรในการเอาดินแดนมาเวลานี้

สำหรับ ๗๗๗ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของเรา ซึ่งเป็น
คนตรง ซื่อสัตย์ รักความจริง และให้เกียรติยศแก่ผู้ที่ควรให้ ท่านได้แสดงอย่าง
เปิดเผยว่า การได้ดินแดนทางภาคใต้ จังหวัดอันมีค่าที่สุดครั้งนี้ ได้มาโดยฉัน
เป็นหัวแรงสำคัญที่สุด เมื่อเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียวโทรเลขมาแสดงความ

ยินดีแก่ท่าน ท่านได้ตอบไปโดยเขียนร่างด้วยลายมือของท่านเองว่า “ผลสำเร็จนี้มาจากข้าราชการทุกท่านได้ร่วมกันบำเพ็ญกรณียกิจของตนอย่างเต็มที่ เฉพาะอย่างยิ่งรัฐมนตรีต่างประเทศปัจจุบัน” การตอบไปเช่นนี้แสดงให้เห็นชัดว่า ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตยิ่ง ถ้าคนทุกคนทราบความจริงและมีคุณลักษณะเที่ยงธรรมอย่างท่านนายกรัฐมนตรี บ้านที่ถนัดจับนี้จะไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ แต่การภายหลังฉันรู้ไม่ได้ ใจคนเราไม่เหมือนกัน จำเป็นต้องมีหลักฐานทิ้งไว้เป็นประวัติศาสตร์ สำหรับให้ผู้รักความจริงได้พิจารณาต่อไป

สำหรับ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ควรได้รับความชอบใจของชาติยิ่งกว่าตัวฉันหลายเท่า เพราะการได้ดินแดนมาในครั้งนี้เป็นเพราะบุคลิกลักษณะอันสูงของ ฯพณฯ ที่ก่อให้เกิดความนิยมเชื่อถือในหมู่นานาชาติและด้วยความพากเพียรอย่างสามารถในการยกระดับของชาติ ๆ ให้เท่าเทียมชาติอื่นที่เจริญ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญซึ่งใครจะลืมนเสียมิได้ ฉันได้ส่งสถานทูตไทยทุกแห่งให้โทรเลขตรงไปแสดงความยินดีต่อ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีด้วย เพราะฉันถือหลักว่าต้องให้เกียรติแก่ผู้ที่ควรได้รับ

เมื่อเกิดความไม่แน่นอนในสถานะสงครามขึ้น โดยฝ่ายญี่ปุ่นกำลังต้องถอยในการก้าวหน้าของฝ่ายสัมพันธมิตร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตัดสินใจส่งนายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยที่กรุงโตเกียว และต่อมาได้แต่งตั้งนายดิเรก ชัยนาม ให้เข้าว่าการกระทรวงการต่างประเทศแทนเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๘๖

เพิ่งสังเกตว่า ในช่วงนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เริ่มวางแผนหาทางเอาตัวรอดจากการที่ต้องร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นโดยได้เปิดการติดต่ออย่างลับ ๆ กับฝ่ายจีนแล้วเหมือนกัน ทั้งยังวางแผนที่จะโยกย้ายนครหลวงไปตั้งอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์อีกด้วย ในเดือนมีนาคม ๒๔๘๖ พลโท นากามูระตั้งปัญหาถามนายกรัฐมนตรีถึงรายงานข่าวกรองที่ญี่ปุ่นได้รับว่า มีข้าราชการไทยหลบหนีออกไปจุ่งกิ่งหลายคน

ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ปฏิเสธว่าไม่ทราบเรื่อง ต้นปี ๒๔๘๗ มีการติดต่อระหว่างทหารไทยและทหารจีนทางชายแดนพม่า โดยฝ่ายไทยได้ส่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารชั้นผู้ใหญ่ออกไปปรึกษาหารือกับฝ่ายจีน มีพลตรี พิชัย หายูสงคราม และ พันเอก เนตร เขมะโยธิน ออกไปติดต่อกับฝ่ายทหารจีน ถึงกับมีการตกลงกันในหลักการว่า ไทยจะส่งเจ้าหน้าที่ระดับสูงออกไปอีก ประกอบด้วยพลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส พลตรี ประยูร ภมรมนตรี และ พันเอก เนตร เขมะโยธิน และจะส่งพันโท เอกศักดิ์ ประพันธ์โยธิน ออกไปเป็นนายทหารติดต่oprประจำกับฝ่ายจีนที่จุงกิง แต่แล้วจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ต้องพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ไม่กี่วันภายหลังที่พลเอก โทโจต้องหลุดจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น ให้แก่พลเอก โกอิโซ ภูนีอากิ ฉะนั้น การติดต่อกับฝ่ายจีนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเป็นอันล้มเลิกไปทางด้านพม่า

๘. การประชุมนานาชาติแห่งมหาเอเชียบูรพา

กองทัพของสมเด็จพระจักรพรรดิก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วดุจสายฟ้าแลบ ตั้งแต่สงครามในมหาสมุทรแปซิฟิกเริ่มเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ เกือบจะกล่าวได้ว่าไม่ได้รับการต้านทานอย่างเข้มแข็งจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ดินแดนที่อยู่ในความปกครองของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาต้องเปลี่ยนมือมาขึ้นกับญี่ปุ่นเป็นลำดับตลอดปี ๒๔๘๕ ญี่ปุ่นสามารถยึดครองมลายู พม่า ฟิลิปปินส์ และกำลังบัยหน้าเข้าอินเดีย ในขณะที่เดียวกันญี่ปุ่นเข้ายึดเกาะและหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก ทั้งตอนเหนือ ตะวันตก และตะวันออก คุมเส้นทางส่งกำลังบำรุงของสหรัฐฯ ไว้เกือบสิ้นเชิง แต่การยึดดินแดนโพ้นทะเลยิ่งได้มาก ก็ยิ่งก่อปัญหาให้แก่ญี่ปุ่นเหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการทหาร ฉะนั้น เพื่อประโยชน์ในการรุดหน้าต่อไป ญี่ปุ่นจำต้องคิดถึงความมั่นคงทางการเมืองในดินแดนที่เข้ายึดครอง โดยญี่ปุ่นได้จัดตั้งรัฐบาลในดินแดนเหล่านั้นขึ้น และเมื่อปลายปี ๒๔๘๖ พลเอก โทโจมีดำริจะให้มีการประชุมที่กรุงโตเกียวระหว่างวันที่ ๕ ถึง ๑๔ พฤศจิกายน ปรากฏว่ามีผู้นำไปร่วมประชุมรวม ๖ ประเทศ ได้แก่ พลเอก ฮิตเดกิ โทโจ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น

ประธานาธิบดีจิงจิงไวแห่งรัฐบาลจีนนานกิง ประธานาธิบดีจิงจิงฮุยแห่งแมนจูกว๋อ ดร.โจเซ่ โลเรล ประธานาธิบดีฟิลิปปินส์ ดร.บามอ ประธานาธิบดีพม่า ส่วนอินเดีย ญี่ปุ่นได้เชิญนายสุภาส จันทรโกลส หัวหน้ารัฐบาลชั่วคราวของอินเดียอิสระเป็นผู้สังเกตการณ์สำหรับประเทศไทย ญี่ปุ่นพยายามจะเชิญให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไปเยือนมาก่อนแล้ว โดยถือจะเป็นการตอบแทนที่พลเอก โทโจมาเยือนประเทศไทย แต่ท่านจอมพลเบี่ยงบ่ายเรื่อยมา อ้างเหตุผลนานาประการ เช่น สถานการณ์ภายใน สุขภาพส่วนตัว มีปัญหาทางประสาท กลัวการพยายามลอบสังหาร ฯลฯ

ครั้นเมื่อจะมีการประชุมมหาเอเชียบูรพาดังกล่าว เอกอัครราชทูตทสึโบกามิได้รับคำสั่งให้เน้นต่อนายกรัฐมนตรี เชิญให้ไปร่วมประชุมให้จงได้ โดยเหตุผลว่า

๑. นอกจากจะเป็นการตอบแทนการเยือนประเทศไทยของพลเอก โทโจแล้ว ยังจะเป็นโอกาสได้ปรึกษาหารือกับผู้นำญี่ปุ่นทั้งทหารและระดับรัฐบาลอย่างใกล้ชิด และจะให้เห็นความพยายามเด็ดเดี่ยวของญี่ปุ่นในการทำสงคราม

๒. ถ้ากลัวเรื่องอาหาร ก็ขอเชิญให้ภริยาดูติดตามไปด้วยได้

๓. ถ้าไม่ยกบิน ก็จะใช้วิธีอื่น เช่น โดยเรือรบ หรือเรือดำน้ำ

๔. สำหรับความเกรงกลัวปัญหาภายในประเทศไทยระหว่างที่ไม่อยู่ ญี่ปุ่นรับจะจัดไม่ให้เกิดปัญหาความยุ่งยากอย่างใด ๆ เกิดขึ้น

ทั้งนี้สำหรับว่า ถ้ายังไม่ยอมไป ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นต้องกระทบกระเทือนเสื่อมทรามลงได้

เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นไปพบนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม สนทนายู่ด้วยถึง ๒ ชั่วโมง นายกรัฐมนตรียืนยันว่า สุขภาพไม่เอื้ออำนวยให้เดินทางไกล ถ้าญี่ปุ่นจะเชิญเชิญให้ไปให้ได้ ก็จะลาออกจากตำแหน่ง นายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แนะนำให้เอกอัครราชทูตรับฟังเหตุผลของนายกรัฐมนตรีบ้าง เพราะท่านได้ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิดอยู่แล้ว ไม่พึงเชิญเชิญเกินไปนัก ทางรัฐบาลจะจัดให้ผู้อื่นที่เหมาะสมไปแทน โดยที่ประเทศไทยมีฐานะไม่เหมือนกับผู้นำประเทศอื่นที่จะไปร่วมประชุม ญี่ปุ่นจะยกย่องไทยเป็นพิเศษไม่ให้เหมือนกับผู้แทนคนอื่นได้หรือไม่

ในโทรเลขรายงานถึงโตเกียว เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นให้เหตุผลว่า สุขภาพไม่ใช่เรื่องที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ปฏิเสธไม่ยอมไปญี่ปุ่น แต่เนื่องจากเหตุผลอื่นหลายอย่างหลายประการ กล่าวคือ

๑. สถานะสงครามเปลี่ยนแปลงไป และอิทธิพลการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายสัมพันธมิตร

๒. การที่ฝ่ายสัมพันธมิตรชูขวัญว่าจะทำการโจมตีกรุงเทพฯ ทางอากาศหนักหน่วงยิ่งขึ้น

๓. ความเกรงกลัวจะเกิดการปฏิวัติภายใน ถ้านายกรัฐมนตรีเดินทางไปต่างประเทศ

๔. ความเกรงกลัวจะก่อให้เกิดความรู้สึกว่า นายกรัฐมนตรีต้องยอมจำนนต่อการขู่บังคับของญี่ปุ่น

๕. ความเกรงกลัวจะไม่ปลอดภัย ประกอบกับการไม่ชอบบินไปทางไกล

๖. การเสียเกียรติภูมิของไทย ถ้าได้รับผลปฏิบัติอย่างเดียวกับผู้แทนระบอบการปกครองที่ญี่ปุ่นจัดสร้างขึ้น เช่น รัฐบาลวังจิงไวของจีน และรัฐบาลบามอของพม่า ทางฝ่ายพลโท นากามูระก็เข้าช่วยสนับสนุนทูตเพื่อจูงใจนายกรัฐมนตรีให้ยินยอมไปญี่ปุ่น โดยเสนอจะจัดเรือรบหรือเรือดำน้ำให้ เมื่อจูงใจนายกรัฐมนตรีไม่ได้ ญี่ปุ่นจำต้องยอม แต่เกี้ยวว่า ผู้แทนที่จะไปร่วมประชุมจะต้องไม่ใช่เอกอัครราชทูตไทยประจำโตเกียว ในที่สุดนายกรัฐมนตรีตกลงแต่งตั้งให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร ที่ปรึกษาฝ่ายการต่างประเทศ เสด็จไปร่วมประชุมแทน โดยมีพลตรีไชย ประทีปเสนา เลขาธิการคณะรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการต่างประเทศ นายสิทธิ สิทธิสยามการ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ นายวิสูตร อรรถยุกติ อธิบดีกรมการเมืองตะวันออก และ ม.จ.วงศานุวัตร เทวกุล ร่วมตามเสด็จด้วย และให้นายทวี ตะเวทิกุล อุปทูตที่กรุงโตเกียว และหลวงรัตนทิพ เลขาธิการเอก เข้าร่วมในคณะผู้แทนฝ่ายไทย คณะผู้แทนไทยออกเดินทางจากกรุงเทพฯ โดยเครื่องบินทหารญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ใช้เวลา ๓ วัน จึงถึงกรุงโตเกียว

การประชุมเริ่มเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ณ ตึกรัฐสภาญี่ปุ่น องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทย ทรงเสนอให้พลเอก ฮิเดกิ โตโจ เป็นประธานที่ประชุม ตามประเพณีการ

ประชุมระหว่างประเทศ ที่กำหนดให้หัวหน้าคณะผู้แทนประเทศเจ้าของท้องถิ่นเป็นประธาน พลเอก โตโจเริ่มกล่าวต้อนรับคณะผู้แทนต่างประเทศในเอเชียบูรพาที่ได้ตกลงมาร่วมประชุมเพื่อสร้างระเบียบใหม่ให้แก่มหาเอเชียบูรพาภายหลังสงคราม และได้เน้นตำหนิอย่างยืดยาวถึงนโยบายขยายตัวของจักรวรรดิอังกฤษที่ได้รุกรานเข้าไปครอบงำประชาชาติต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย ประกอบกับการแผ่อาณาภาพของสหรัฐอเมริกาเข้ามาทางมหาสมุทรแปซิฟิกอีกทางหนึ่ง ด้วยการก่อให้เกิดความแตกแยก ทำลายเสถียรภาพภายในภูมิภาคตามเล่ห์กลอันชั่วช้า เมื่อเห็นประเทศญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าทั้งทางแสนยานุภาพและเกียรติภูมิ จึงพยายามแสวงหาทุกวิถีทางที่จะสกัดกั้นไว้ เริ่มด้วยการใช้ระบอบเจียงไคเช็คเป็นเครื่องมือสร้างความตึงเครียดให้เกิดขึ้นระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ชัดขวางมิให้มีการตกลงปรองดองกัน ต่อมาเมื่อเกิดสงครามในทวีปยุโรป ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาก็เป็นโอกาสเข้าไปแทรกแซงการค้าโดยเสรี ตัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น โดยอ้างเหตุความจำเป็นของสงคราม บังคับให้ญี่ปุ่นต้องลุกขึ้นป้องกันตัวและความเป็นอยู่ของญี่ปุ่น เมื่อสงครามในเอเชียระเบิดขึ้นแล้ว กำลังทหารของญี่ปุ่นได้ทำการรบด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวตามแผนการที่วางไว้อย่างละเอียด ภายในระยะเวลาเพียงครึ่งปีก็สามารถขับไล่อังกฤษและอเมริกาออกจากแคว้นเอเชียบูรพาโดยสิ้นเชิง บรรดาประชาชาติต่าง ๆ ในเอเชียบูรพาซึ่งเคยตกอยู่ในความบังคับกดขี่ ก็หันหน้ามาเข้ากับญี่ปุ่น ให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เพื่อช่วยสร้างสรรค์เสถียรภาพความมั่นคงถาวรภายในเขต

พลเอก โตโจได้วิงวอนให้บรรดาประชาชาติทั้งหลายในมหาเอเชียบูรพาเป็นหยัดรวมกำลังต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษและอเมริกาจนกว่าสงครามจะจบลงด้วยชัยชนะ อันจะนำไปสู่สันติภาพและเสถียรภาพอันยั่งยืนนานในเอเชียบูรพา ขนานไปกับการดำเนินสงครามเพื่อคงความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ไว้ต่อไป ญี่ปุ่นได้มีดำริปรับปรุงส่งเสริมสถานการณ์ภายในของมหาเอเชียบูรพาขนานพร้อมกันไปด้วย เพื่อให้บรรลุถึงซึ่งความไพบูรณ์ร่วมกันอันเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดสร้างสันติภาพของโลก บนมูลฐานแห่งความสามัคคีและสมานฉันท์ระหว่างประชาชาติในภูมิภาค ซึ่งจะปลูกฝังความสัมพันธ์อันมิตรทั้งในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับประชาชาติในเขตอื่น ๆ ด้วยเจตนารมณ์แห่งความยุติธรรม

องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงกล่าวสนับสนุนความพยายามของญี่ปุ่นในการดำเนินสงครามมหาเอเชียบูรพาและสถาปนาความไวพบุลย์ร่วมกันว่า เป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมดีแล้ว สิ่งที่พึงกระทำได้แก่การส่งเสริมมิตรภาพ ความร่วมมือ และความเข้าใจซึ่งมีอยู่แล้วโดยผาสุกให้กระชับชิดสนิทสนมยิ่งขึ้น ทรงเน้นโดยเฉพาะว่า เอเชียเป็นทวีปบ่อเกิดแห่งความเจริญของมนุษย์ มีความเจริญถึงขีดสูงสุดแต่โบราณกาล เป็นความเจริญในทางวัฒนธรรม ต่างกับความเจริญของยุโรป ซึ่งเป็นความเจริญในทางอารยธรรม มุ่งส่งเสริมกำลังทางเศรษฐกิจของรัฐ นานาชาติยุโรปจึงแผ่อำนาจไปครอบงำดินแดนอื่น ๆ โดยเฉพาะในมหาเอเชียบูรพาด้วยการยึดเอาดินแดนเป็นอาณานิคมเพื่อหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ บันทอนเอกราชและอธิปไตยในรูปสภาพนอกอาณาเขต จักรวรรดิญี่ปุ่นและประเทศไทยสามารถปลดปล่อยการจำกัดสิทธิต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยความเพียรพยายาม จึงอยู่รอดมาได้ แต่ประชาชนชาติพี่น้องชาวเอเชียอื่นมากหลายยังต้องทำการต่อสู้เพื่อเอกราชและอธิปไตยให้กลับคืนมา มหาเอเชียบูรพาเป็นดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ มีทรัพยากรมากหลาย ซึ่งตามหลักการแล้วพอจะเลี้ยงตัวเองได้ จักรวรรดิญี่ปุ่นจึงดำเนินนโยบายสถาปนาวงไวพบุลย์ร่วมกัน โดยยึดถืออุดมคติฮักโกอิจิวิ (แปดมุมโลก ภายใต้หลังคาเดียว) บนมูลฐานแห่งความยุติธรรม หลักธรรม และสันติภาพ ใช้สันติวิธีในการดำเนินนโยบายดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากกรณีพิพาททางดินแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นกรุณาทำการไกล่เกลี่ยให้เป็น ที่ตกลงกันได้

องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งต่อไปว่า รัฐบาลไทยเข้าใจอุดมคติอันสูงส่งของญี่ปุ่น ได้ทำการศึกษาสัญญาพันธไมตรี ด้วยวัตถุประสงค์จะสถาปนาวงไวพบุลย์ร่วมกันในมหาเอเชียบูรพา กำจัดอิทธิพลร้ายทั้งสิ้น บนมูลฐานของหลักการเคารพเอกราชและอธิปไตยต่อกันและกัน และการให้ความช่วยเหลือทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร ด้วยไมตรีจิตมิตรภาพและเห็นใจประเทศไทย ซึ่งมีประณิธานใคร่จะได้ดินแดนที่ต้องเสียไปในอดีตคืน รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำสนธิสัญญายอมให้รวมดินแดน ๔ รัฐในมลายู และ ๒ รัฐในภูมิภาคฉาน เข้าคืนราชอาณาจักรไทย เป็นการแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นไม่แต่จะเคารพเอกราชและอธิปไตยของไทยเท่านั้น หากยังประสงค์

จะส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ไม่ตรีจิตเช่นว่านี้ ญ่ปุ่ได้ขยายให้ถึงประเทศอื่นในมหาเอเซียบูรพาตามควรแก่กรณี เช่น ช่วยจัดการคืนอธิปไตยอันสมบูรณ์ให้แก่ประเทศจีน สถาปนาเอกราชของประเทศแมนจูว์ พม่า และฟิลิปปินส์ ทั้งยังช่วยสถาปนารัฐบาลชั่วคราวของอินเดียอิสระเพื่อกอบกู้เอกราชของอินเดีย

องค์คณะหัวหน้าผู้แทนไทยรับสั่งในตอนท้ายว่า “บัดนี้มหาเอเซียบูรพามีใช้แต่เพียงชื่อในภูมิภาคศาสตร์ แต่เป็นวงไพบุลย์ร่วมกัน อันมีหลักฐานหนักแน่นแล้ว ภารกิจอันยิ่งใหญ่ของบรรดาประเทศในมหาเอเซียบูรพาก็คือ จะร่วมมือกันดำเนินการสงครามให้ถึงผลสำเร็จเด็ดขาด โดยแต่ละประเทศมีส่วนช่วยอย่างเต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อความวัฒนาถาวรของวงไพบุลย์ร่วมกันในส่วนรวม

“หลักการที่จะยังภูมิภาคนี้ให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป ก็คือการบำรุงกำลังของแต่ละประเทศ ทั้งกำลังทรัพย์ กำลังใจให้ขึ้นถึงขีดสูงสุด โดยเคารพเอกราชและอธิปไตยของกันและกัน โดยเจริญความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจต่อกันและกันบนมูลฐานแห่งการถ้อยปฏิบัติต่อกัน และโดยร่วมมือช่วยกันอย่างสนิทสนมตามหลักธรรมและความยุติธรรม เพื่อจัดประกันสันติสุขและความไพบุลย์ของแต่ละประเทศและของภูมิภาคนี้ในส่วนรวม นานาชาติในมหาเอเซียบูรพาจะได้พัฒนาถาวร ตามวัฒนธรรมประจำชาติของตน และในเวลาเดียวกัน ก็มีความมุ่งหมายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในอันที่จะจรโลงความสุขสวัสดิ์และความเจริญก้าวหน้าของวงไพบุลย์ร่วมกันนี้”

จะเห็นได้ว่า องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยได้ทรงบรรเลงตามทิวังดุริยางค์ได้กำหนดไว้อย่างแนบเนียน ได้ทรงเตือนให้จักรวรรดิญี่ปุ่นตระหนักในความจำเป็นจะต้องเคารพรักษาเอกราชอธิปไตยของบรรดาประเทศในภูมิภาคบนมูลฐานแห่งการถ้อยปฏิบัติให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือกันในทุกทาง

หัวหน้าผู้แทนประเทศอื่น ๆ ที่เข้าร่วมประชุมได้อภิปรายทำนองเดียวกัน ด้วยความเชื่อมั่นอันลึกซึ้ง เพราะต่างมีฐานะเป็นหัวหนารัฐบาลที่กำลังต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชและอธิปไตยของชาติ

ในที่สุดที่ประชุมได้ตกลงให้ประกาศคำแถลงร่วมเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน มีข้อความดังนี้

หลักฐานในการสถาปนาสันติภาพของโลกมีอยู่ว่า ชาติในโลกแต่ละชาติ
พึงมีฐานะที่ถูกต้องสมควรแก่ตน และพึงได้รับความไพบุลย์ร่วมกันโดยช่วยเหลือ
เกื้อกูลแก่กันและกัน

ในการแสวงหาความไพบุลย์ของตนเอง สหรัฐอเมริกาและจักรวรรดิบริติช
ได้เบียดเบียนชาติและประชาชาติอื่น ๆ เฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียบูรพา เขาได้ถือ
เสรีภาพกระทำการรุกรานและการใช้ประโยชน์อย่างไม่รู้จักพอ และได้หาทาง
ทำความพอใจให้แก่ความมั่งคั่งใหญ่ใฝ่สูงอันเกินประมาณของเขาในอันที่จะยัง
ภูมิภาคนี้ทั้งหมดให้เป็นทาส และในที่สุดเขาก็ได้คุกคามอย่างหนักต่อ
เสถียรภาพของเอเชียบูรพา นี่เป็นสาเหตุแห่งสงครามปัจจุบัน

เพื่อจะมีส่วนช่วยอุดมการณ์แห่งสันติภาพของโลก บรรดาประเทศในมหา
เอเชียบูรพารับรองว่าจะร่วมมือกันดำเนินการสงครามมหาเอเชียบูรพาให้เสร็จ
เรียบร้อยด้วยผลสำเร็จ โดยจะปลดเปลื้องภูมิภาคนี้จากความเป็นใหญ่ของ
อังกฤษ-อเมริกา และจัดประกันความเป็นอยู่ภายในของตนและป้องกันตน กับ
ทั้งจัดสร้างมหาเอเชียบูรพาตามหลักดังต่อไปนี้

๑. โดยความร่วมมือแก่กันและกัน บรรดาประเทศในมหาเอเชียบูรพาจะจัด
ประกันเสถียรภาพแห่งภูมิภาคของตน และจัดสร้างระเบียบความไพบุลย์และ
ความสุขสวัสดิ์ร่วมกัน ตามมูลฐานแห่งความยุติธรรม

๒. บรรดาประเทศในมหาเอเชียบูรพาจะจัดประกันภราดรภาพแห่ง
นานาชาติในภูมิภาคของตน โดยเคารพอธิปไตยและเอกราชของกันและกัน
และอำนวยความสะดวกและมิตรภาพแก่กันและกัน

๓. โดยเคารพประเพณีนิยมของกันและกัน และคลี่คลายกำลังความสามารถ
ในการสร้างสรรค์ของแต่ละเชื้อชาติ บรรดาประเทศในมหาเอเชียบูรพา จะ
จรรโลงวัฒนธรรมและอารยธรรมของมหาเอเชีย

๔. บรรดาประเทศในมหาเอเชียบูรพาจะเพียรพยายามเร่งการคลี่คลายทาง
เศรษฐกิจของตน โดยร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามมูลฐานแห่งการถ้อยทีถ้อย
ปฏิบัติต่อกันและส่งเสริมความไพบุลย์ทั่วไปแห่งภูมิภาคของตนด้วยประการนี้

๕. บรรดาประเทศในมหาเอเชียบูรพาจะจำเริญสัมพันธไมตรีกับบรรดาประเทศทั้งปวงในโลก และดำเนินการเพื่อให้เลิกการเลือกปฏิบัติระหว่างเชื้อชาติ เพื่อส่งเสริมการติดต่อทางวัฒนธรรม และเพื่อให้เปิดชุมทรัพย์การทั่วโลก และมีส่วนช่วยความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติด้วยประการนี้

ภายหลังการประชุมมหาเอเชียบูรพา จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นสมควรให้ส่งสาส์นส่วนตัวทางวิทยุกระจายเสียงและทางหนังสือพิมพ์ถึงจอมพล เจียงไคเช็ค ประมุขรัฐบาลจีนคณะชาติผู้ทำการรณรงค์กับญี่ปุ่นมาเป็นเวลาหลายปี ให้หาทางปรองดองกับญี่ปุ่นต่อต้านสัมพันธมิตรเพื่อประโยชน์ร่วมกันของบรรดาประชาชาติในเอเชีย ทั้งนี้ยังความไม่พอใจแก่จอมพล เจียงไคเช็คยิ่งขึ้น จากการยอมรับนับถือรัฐบาลวังจิงไวที่เป็นปรปักษ์ต่อจอมพล เจียงไคเช็ค

๙. การเดินทางกลับประเทศไทย

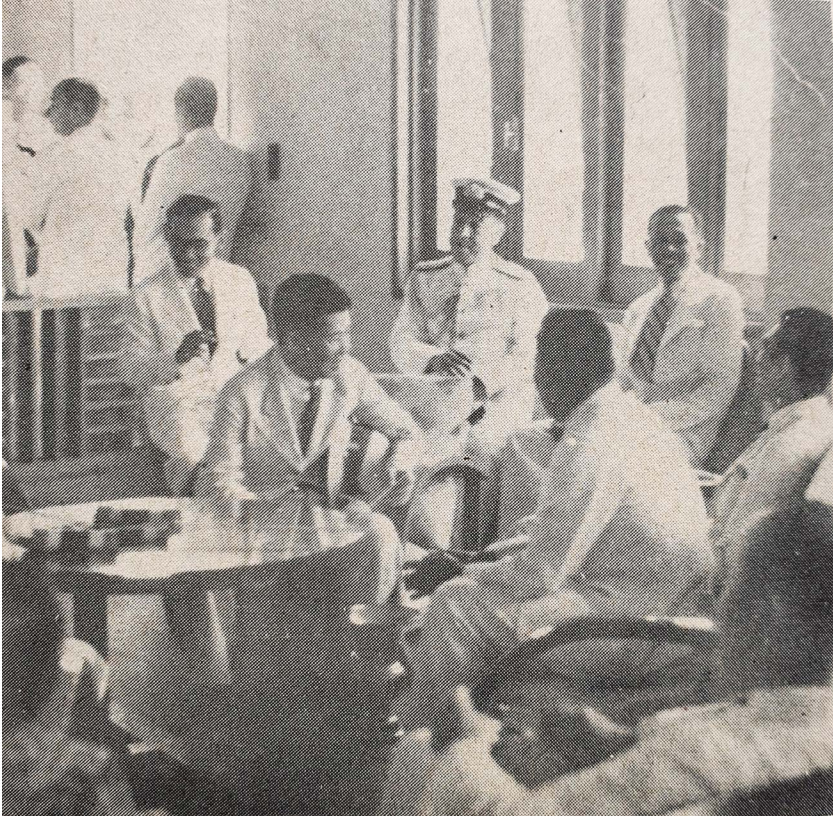
ในบรรดาผู้ที่ร่วมเดินทางออกไปประจำสถานเอกอัครราชทูตเมื่อเริ่มสงคราม คุณถนัดอยู่ได้เพียงปีเศษก็ได้รับคำสั่งให้เดินทางกลับประเทศไทยก่อนเพื่อน ต่อมาประมาณกลางเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๖ ท่านเอกอัครราชทูตขอลาออกจากราชการเนื่องด้วยป่วยเป็นโรคเส้นโลหิตขาดแข็ง แต่ครั้งนั้นกลับถึงกรุงเทพฯ แล้ว ได้รับแต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ท่านได้เรียกอัครราชทูตที่ปรึกษา คือคุณทวีกลับ ข้าพเจ้าจึงตกค้างอยู่ที่ญี่ปุ่นผู้เดียว จนนายวิจิตร วิจิตรวาทการ ได้รับแต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตคนใหม่ และได้เตรียมตัวเจ้าหน้าที่ในคณะของท่านไว้พร้อมมูล เริ่มแต่นายสง่า นิลกำแหง ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตที่ปรึกษาแทนคุณทวี ดร.สุจิต ธีริญพฤกษ์ เป็นเลขานุการโทแทนข้าพเจ้า ครั้นเมื่อท่านและคณะไปถึงกรุงโตเกียว ทำงานด้วยกันพักหนึ่ง ท่านกรุณาปรารถนอยากรจะให้ข้าพเจ้าอยู่ช่วยงาน ข้าพเจ้าเรียนท่านว่า ในทางส่วนตัว กระทรวงให้ทำงานที่ไหนก็ได้ ข้าพเจ้าไม่เลือก แต่เมื่อท่านเอกอัครราชทูตได้รับอนุมัติจากกระทรวงให้มีเลขานุการโทมาแทนในตำแหน่งของข้าพเจ้าแล้ว กระทรวงอาจจะไม่ยินยอมให้ข้าพเจ้าอยู่ต่อ

ระหว่างที่รอกลับ วันหนึ่งพุทธสมาคมของญี่ปุ่นจัดงานเลี้ยงอาหารกลางวันให้เป็นเกียรติแก่ท่านเอกอัครราชทูตคนใหม่ ข้าพเจ้าติดตามไปในงานรับรองด้วยในการรับประทานอาหาร เขาจัดให้นั่งติดกับคุณหญิงประภาพรณ สนทนากันในเรื่องส่วนตัว แล้วท่านปรานีถามข้าพเจ้าว่า เมื่ออยู่ในกรุงเทพฯ เหตุใดจึงไม่เคยได้พบใครต่อใครในกระทรวงพากันไปหาคุณหลวงทั้งนั้น แม้คุณณัดเองก็เคยไปเล่นแบดมินตันที่บ้าน แต่ไม่เคยเห็นข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าตอบคุณหญิงไปว่า ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงต่างมีงานในหน้าที่มากมาย เวลาท่านอยู่บ้านคงต้องการจะอยู่เฉพาะกับสมาชิกในครอบครัว ข้าพเจ้าถือว่าไม่เป็นการสมควรที่บุคคลภายนอกจะสอดเข้าไปในครัวเรือนของท่าน ข้าพเจ้าจึงไม่เคยไปหาท่านผู้ใหญ่ผู้ใดที่บ้าน เพราะไปแล้วก็คงต้องมีเรื่องไปเล่าให้ฟัง ถ้าไม่มีเรื่องราชการก็อาจจะต้องนึกคิดนิมิตเอา ดีไม่ตีกลายเป็นการเก็บเอาเรื่องนี้เรื่องนั้นไปเล่าให้รำคาญหุร่าคาญใจโดยใช่เหตุ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงถือหลักไม่กวนผู้ใหญ่โดยเฉพาะผู้บังคับบัญชาในทางราชการ นอกจากท่านจะมีงานเรียกไปใช้ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

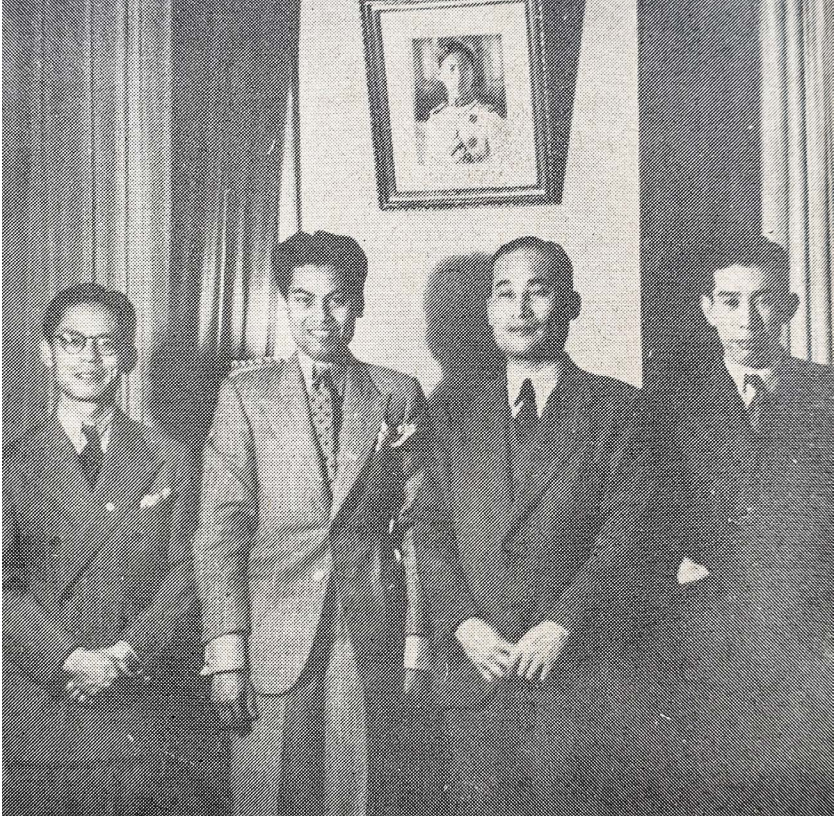
เขียนมาถึงตอนนั้นแล้ว ข้าพเจ้าย่อมจะเว้นไม่จารึกความกรุณาที่คุณหลวงวิจิตรวาทการมีต่อข้าพเจ้า ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าพูดกับท่านและคุณหญิงอย่างนั้นไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่เคยทำงานภายใต้บังคับบัญชาของคุณหลวงวิจิตรฯ โดยตรง ตอนที่ท่านได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ข้าพเจ้าอยู่ในญี่ปุ่น ครั้นท่านออกไปญี่ปุ่น จะขอให้ข้าพเจ้าอยู่ต่อ ข้าพเจ้าก็ต้องเดินทางกลับตามคำสั่งกระทรวงระหว่างที่อยู่ร่วมงานกันไม่กี่วัน เห็นว่า การทำงานของท่านผิดกับท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ท่านชอบทำเองเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่จะมีโทรเลขเข้ากระทรวง ท่านก็ชอบเข้ารหัสด้วยตนเอง โดยให้เหตุผลว่า การเข้ารหัสเปิดโอกาสให้เลือกใช้ถ้อยคำที่สั้นเหมาะสมได้ดีกว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ท่านเท่าใด แต่ท่านยังคงกรุณาปรานีข้าพเจ้าเสมอ ท่านต้องตรากำล่ำบากไประยะหนึ่งหลังสงครามใหม่ ๆ เพราะท่านต้องหาเป็นอาชญากรสงคราม เมื่อพ้นจากการกล่าวหา ท่านได้รับแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งเป็นเอกอัครราชทูตในต่างประเทศไกลกันคนละมุมโลก จึงไม่มีการ

ติดต่อกันเลย เมื่อท่านกลับมามีอำนาจวาสนาอีกครั้งหนึ่ง เป็นคนโปรดผู้ใกล้ชิดของท่านจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ข้าพเจ้าอยู่ประจำที่ออสเตรเลีย ท่านไม่วายที่จะเอื้อเฟื้อนึกถึงข้าพเจ้า จัดให้ข้าพเจ้าได้เป็นสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ เมื่อข้าพเจ้ากลับจากออสเตรเลียมาประจำในกระทรวง ข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งแต่งตั้งเป็นสมาชิกในคณะกรรมการหลายต่อหลายคณะเนื่องจากคำแนะนำของท่าน

ช่วงระยะเวลาสองปีที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ที่กรุงโตเกียว เป็นระยะเวลาที่ทางฝ่ายญี่ปุ่นมีการจำกัดจำเขี่ยในเรื่องอาหารการกินมาก โดยเหตุความขัดสนระหว่างสงคราม สำหรับคนชาวญี่ปุ่นเองแต่ละครอบครัวมีสิทธิที่จะซื้อไปรับประทานเพียงเดือนละสองฟอง อาหารเนื้อไม่ต้องคิดถึง อาหารทะเลพอมีอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มากนัก แม้แต่ข้าวสารก็มีส่วนปันให้พอประทังชีวิตไปได้เท่านั้น ข้าราชการทูตได้รับอนุญาตให้ซื้ออาหารทุกชนิดได้เป็นกรณีพิเศษ เช่น ไช้ซื้อได้เป็นลัง ๆ ผลไม้ก็เหมือนกัน ทางสถานทูตจะต้องทำคำขอยื่นไปยังกรมพิธีการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งตามปกติเขาอนุญาตให้ในปริมาณที่ไม่เกินความจำเป็น ขณะนั้นข้าพเจ้ายังไม่มีครอบครัว สิทธิพิเศษที่ได้รับในเรื่องอาหารจึงมีปริมาณเพียงพอ บ้านที่พักของข้าพเจ้ากลายเป็นสถานที่ที่เพื่อนญี่ปุ่นชอบมาเยี่ยมเยียน เพราะเป็นโอกาสให้ได้รับประทานอาหารที่แม้จะไม่มีจิตรพิสตารเท่าใดนัก เป็นอาหารหลักธรรมดา แต่ก็เป็นที่เขาหาซื้อไม่ได้ ข้าพเจ้าจ้างหญิงสูงอายุชาวญี่ปุ่นมาเป็นผู้รับใช้ สอนให้ทำอาหารไทย กำหนดอาหารเป็นรายวันตลอดสัปดาห์เลย แกทำให้เงินเกิดความชำนาญ ทำแกงเผ็ดแบบไทยให้รับประทานได้ไม่แพ้แม่ครัวไทย แกอยู่กับข้าพเจ้าจนกระทั่งข้าพเจ้ากลับประเทศไทย ได้อาศัยแกจัดอาหารเมื่อมีงานรับรองที่บ้านตลอดเวลา

ท่านปรีดี พนมยงค์ ไปส่งท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม
วันเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ไปโตเกียว

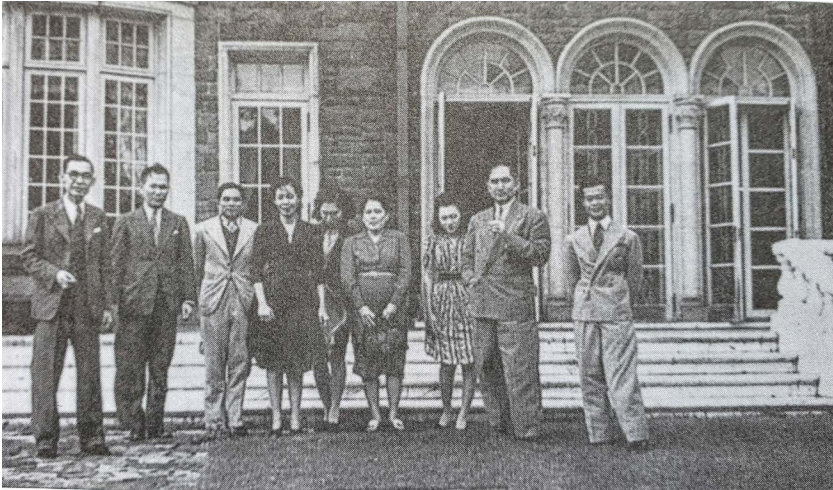
เมื่อข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นมาเรื่องราชการที่สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว
(จากซ้าย) เค. มียาเกะ ผู้เขียน เค. อาซาโก เอ็ม. มารูยามา

เมื่อข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นมาเยี่ยมท่านเอกอัครราชทูตครั้งแรก ชัยนาม (จากซ้าย) เอส. ชินูซาวา ท่านเอกอัครราชทูต (หันหลัง) เอช. นิชิ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ทวี ตะเวทิกุล ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูต

ข้าราชการประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว
เมื่อวันขึ้นพระราชสาส์นตราตั้งที่ทำเนียบตำบลชิบูย่า
(จากซ้าย) ฉันทน์ สมิตเวช พันธ์เอก หลวงวีระโยธา ถนัด คอมันตร์ ดิเรก ชัยนาม ทวี ตะเวทิกุล
นาวาโท หลวงสมบูรณยุทธวิธา หลวงรัตนทิพ และผู้เขียน

ด้านหลังทำเนียบเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว ตำบลเมกุโร
(จากซ้าย) ดิเรก ชัยนาม ทวี ตะเวทิกุล พันตรี ทักษ์ เสนิ่งศ์ ณ อยุธยา คุณหญิงปีย์ ชัยนาม
ภริยาและบุตรผู้ช่วยทูตทหารบก พลตรี พระยาสรภกิจพิศาล ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก
หม่อมเจ้าประสมสุข สุขสวัสดิ์ ผู้ช่วยทูตฝ่ายพาณิชย์

ผู้เขียนกำลังจะไปติดต่อข้าราชการที่กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น

๐๙

ทบวงการต่อต้านฉ้อโกงภายในประเทศไทย

ตามที่กล่าวแล้วแต่ต้น เมื่อรัฐบาลไทยภายใต้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตัดสินใจ ในเช้าวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ยอมให้กำลังทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยเพื่อ รุกเข้าไปในมลายู ทุกคนในคณะรัฐมนตรีมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ไทยได้พยายาม ต่อสู้ป้องกันประเทศในหลายจุดที่กำลังทหารญี่ปุ่นขึ้น แต่ไม่สามารถจะต้านทาน การรุดหน้าของกำลังทัพสมเด็จพระจักรพรรดิได้นาน หากจะคงยืนต่อสู้ต่อไป ประเทศไทยทั้งประเทศจะถูกทำลายแหลกลาญอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น กองทัพไทย จะถูกปลดอาวุธโดยสิ้นเชิง ผู้คนจะพากันล้มตายหลังเลือดทาแผ่นดินตามนัยของ พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ เมื่อขาดความช่วยเหลือจาก ประเทศภายนอก ไทยไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจะยอมจำนนต่อคำเรียกร้องอัน ฉับพลันของญี่ปุ่น

ท่านปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง มีความเชื่อมั่นว่า ชัยชนะ ของญี่ปุ่นในระยะแรกนั้น เนื่องจากความประมาทและความไม่พร้อมของอังกฤษ และสหรัฐฯ โดยเฉพาะอังกฤษมีภาระหนักในสงครามทางยุโรป เป็นการเผชิญศึก สองด้านอย่างพะว้าพะวัง สมรภูมิมิแปซิฟิกห่างไกลเกินกว่าที่ราชนาวิกอังกฤษจะ ควบคุมถึง ฝ่ายอักษะอยู่ในฐานะได้เปรียบทั้งสองด้าน กระนั้นก็ตาม ท่านปรีดียัง คงเชื่อมั่นว่า ฝ่ายอักษะจะต้องพราชัยในที่สุด ฉะนั้น ท่านจึงรวบรวมเพื่อนที่มีความ รู้สึกทำนองเดียวกัน คิดจะแยกตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่อีกคณะหนึ่ง โดยจะยึดภาคเหนือ ของประเทศไทยเป็นศูนย์กลางต่อต้านญี่ปุ่น ความดำรินี้ไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะ ญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังทัพเข้าประเทศไทยอย่างรวดเร็ว สามารถคุมจุดยุทธศาสตร์ที่ สำคัญทั่วราชอาณาจักร จึงต้องคิดหาทางอื่นเพื่อติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาติ ซึ่ง ในตอนนั้นที่ใกล้ที่สุด ได้แก่ รัฐบาลจอมพล เจียงไคเช็คที่จุงกิง ท่านจึงสนับสนุนให้ คุณดิเรก ชัยนาม ออกไปปรักดำแหน่งเอกอัครราชทูตที่กรุงโตเกียว ด้วยหวังว่าอาจจะ เป็นทางให้ติดต่ोजินได้

ครั้นเมื่อท่านปรีดี พนมยงค์ ต้องพ้นออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง การคลัง และได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกคนหนึ่ง ร่วมกับ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยาพิชโยธิน

ท่านยังไม่เลิกล้มแผนการติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาติเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อได้ทราบว่าการจะอาศัยกรุงโตเกียวเป็นทางก้าวไปหาจุดหมายนี้ไม่มีทางสำเร็จ เพราะญี่ปุ่นควบคุมการเคลื่อนไหวของสถานทูตอย่างใกล้ชิด ท่านจึงคิดจะส่งสมัครพรรคพวกของท่านเดินทางออกจากประเทศไทยผ่านทางเหนือเข้าอินโดจีนสู่ประเทศจีน ปลายทางไปทางจุงกิงเพื่อติดต่อกับรัฐบาลของจอมพล เจียงไคเช็คให้ได้ ทั้งนี้เพราะจอมพล เจียงไคเช็คได้กล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ ยืนยันในมิตรภาพกับประเทศไทย จีนต่อสู้ญี่ปุ่นมิใช่ไทย จีนถือประเทศไทยเป็นประเทศพี่น้องที่ถูกญี่ปุ่นบังคับให้เข้าร่วมสงคราม กำลังทหารที่รักชาติของไทยควรจะร่วมมือกับจีนในการต่อต้านญี่ปุ่น จนกว่าจะสามารถขับไล่ญี่ปุ่นให้พ้นจากดินแดนจีนและไทยได้ ท่านจอมพลให้คำมั่นว่า ประเทศจีนและสัมพันธมิตรของจีนไม่ต้องการดินแดนของไทย และไม่ต้องการละเมิดอธิปไตยและเอกราชของไทย ทหารและประชาชนชาวไทยควรจะสำนึกว่า ชัยชนะของจีนและสัมพันธมิตรเท่านั้นที่จะนำอิสรภาพกลับมาให้ประเทศไทย จีนไม่ถือไทยเป็นศัตรู แต่เป็นดินแดนที่ถูกทหารญี่ปุ่นยึดครอง

ความจริง เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรตกลงแบ่งเขตยุทธการของจีนให้คลุมประเทศไทย ตั้งแต่ปี ๒๔๘๕ และโดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม มิได้รวมประเทศจีนเข้าอยู่ในกรอบการประกาศสงครามของประเทศไทย จอมพล เจียงไคเช็คมีดำริที่จะออกแถลงการณ์แสดงความเห็นอกเห็นใจประเทศไทยในฐานะที่ต้องตกเป็นเหยื่อของการรุกรานของญี่ปุ่นอยู่แล้ว หากแต่ต้องระงับยับยั้งไว้พลางก่อน เนื่องจากรัฐบาลไทยเกิดผอนปรนตามคำขอของญี่ปุ่นให้รับรองรัฐบาลวังจิงไวกี๋ที่นานกิง สร้างความไม่พอใจอย่างใหญ่หลวง ทางจุงกิง หนังสือพิมพ์จีนถึงกับแสดงความคิดเห็นว่า ไทยไม่ควรแก่เอกราชแล้ว จอมพล เจียงไคเช็คเพิ่งมาเปลี่ยนใจเมื่อได้รับการติดต่อจากนายพลทหารไทยคนหนึ่งทางรัฐฉาน ที่เสนอให้จีนออกประกาศให้กำลังใจแก่คนไทยทำการต่อต้านญี่ปุ่น จอมพลเจียง ไคเช็คจึงตกลงใจกล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ ดังกล่าวข้างต้น และไม่กี่วันต่อมาประธานาธิบดีรูสเวลท์ก็ขานรับสนับสนุน ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเสนอความเห็นให้รัฐบาลอังกฤษปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสอดคล้องต้องกัน

ระหว่างสัมพันธมิตร และได้เสนอร่างถ้อยแถลงเพื่อการนี้ต่อคณะรัฐมนตรีสงคราม หากต้องถูกนายกรัฐมนตรีวินสตัน เชอร์ชิล ยับยั้งไว้ โดยให้เหตุผลว่าน่าจะจัดให้มีการควบคุมคอคอดกระของประเทศไทยโดยวิธีใดวิธีหนึ่งเสียก่อน เพื่อป้องกันมิให้มีการอาศัยเขตแดนไทยเข้าโจมตีมลายูและสิงคโปร์ซึ่งรายล้อมอยู่ในภายภาคหน้า

ทางผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พิจารณาแล้วเห็นว่า ไทยควรจะรีบดำเนินการติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อให้มีความเข้าใจไทยอย่างถูกต้อง เมื่อจอมพลเจียงไคเช็คเป็นผู้เบิกทางให้ ท่านจึงตัดสินใจรีบดำเนินการในดำน้นก่อน ด้วยการส่งคนออกไปติดต่อกับฝ่ายจีนเป็นรายแรก ท่านได้เลือกพันส่งคุณจำกัด พลางกูร ลักลอบเดินทางออกไปประเทศจีนทันที การเดินทางทางบกกระหะเหินมาก ต้องบุกป่าฝ่าดงทุรกันดาร แม้จะได้อาศัยผู้รู้จักภูมิประเทศเป็นผู้นำทางเป็นช่วง ๆ ไป คุณจำกัดไปถึงนครจุงกิงเมื่อเดือนเมษายน ๒๔๘๖ ขอเข้าพบจอมพล เจียงไคเช็ค แสดงตนเป็นเลขานุการของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทย และชี้แจงสถานการณ์ภายในประเทศว่า ประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่ออังกฤษและสหรัฐฯ ขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย และไม่เป็นไปตามเจตจำนงของประชากรไทย ถือเป็นโมฆะ จึงไม่มีสถานะสงครามระหว่างไทยกับอังกฤษและอเมริกา มิตรภาพระหว่างไทยกับทั้งสองประเทศ ยังคงมีอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ฉะนั้น จึงใคร่จะขอทำความเข้าใจกับฝ่ายสหประชาชาติ เพื่อขอให้อังกฤษลดความเข้มงวดกับไทยลง ไม่ถือประชาชนชาวไทยว่าเป็นศัตรูของอังกฤษ เพราะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น ไม่มีอิสรภาพแท้จริง ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นคิดว่า จำเป็นต้องจัดตั้งรัฐบาลไทยเสรีขึ้นบนดินแดนของอินเดีย ขอให้รัฐบาลอังกฤษและอเมริการับรองรัฐบาลใหม่นี้ และทำความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แกนสำคัญของรัฐบาลนอกประเทศจะประกอบด้วยผู้นำที่หลบหนีออกจากประเทศไทย ซึ่งจะรวมทั้งท่านปรีดี ผู้สำเร็จราชการ รัฐมนตรีบางคนในคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยอย่างน้อย ๑๐ คน เพื่อการนี้ขอให้รัฐบาลอังกฤษและอเมริกาปลดปล่อยเงินของรัฐบาลไทยที่ถูกกักกัน ให้แก่รัฐบาลไทยเสรี

ฝ่ายจีนให้การต้อนรับคุณจำกัด พลังกูร ดีพอสสมควร จัดสถานที่ให้อยู่ด้วยความปลอดภัย มอบหมายให้นายพล เซ็งไกเมน เจ้ากรมยุทธการเป็นผู้ดูแลและติดต่อ จีนอยากจะให้จัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นไทยเสรีในประเทศจีนด้วยซ้ำ หากแต่คุณจำกัดอ้างว่าจะต้องปรึกษาหารือกับรัฐบาลอังกฤษและอเมริกาเสียก่อน ฝ่ายจีนเก็บตัวคุณจำกัดไว้เงียบเป็นเวลาประมาณ ๔ เดือน จึงเปิดโอกาสให้พบกับเอกอัครราชทูตอังกฤษและอเมริกาประจำจุงกิง คุณจำกัดได้รับคำยืนยันจากทูตอเมริกาว่า รัฐบาลอเมริกาเห็นด้วยกับท่าทีของจอมพล เจียงไคเช็ค ที่ประกาศทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ และพร้อมจะยอมรับนับถือรัฐบาลไทยเสรีที่จะจัดตั้งขึ้น ทางที่ดีคุณจำกัดควรเดินทางต่อไปยังสหรัฐอเมริกา เมื่อคุณจำกัดพบกับเซอร์โฮรสตีย์ เซย์มัวร์ เอกอัครราชทูตอังกฤษ ในวันที่ ๖ สิงหาคม คุณจำกัดสอบถามว่า เมื่อใดรัฐบาลอังกฤษจะแถลงท่าทีเกี่ยวกับประเทศไทยสักที การเงียบเฉยทำให้คนไทยเกรงไปว่า อังกฤษมีนโยบายมุ่งต่อบูรณภาพแห่งอาณาเขตของไทย เอกอัครราชทูตอังกฤษตอบว่า รัฐบาลอังกฤษมีความผูกมัดตามปฏิญาณแอตแลนติกอยู่แล้ว คุณจำกัดถามเซอร์โฮรสตีย์ต่อไปว่า ในกรณีที่มีการจัดตั้งรัฐบาลไทยชั่วคราวขึ้นในอินเดีย รัฐบาลอังกฤษจะยอมรับนับถือหรือไม่ รัฐบาลอังกฤษมีความเห็นอย่างไร ถ้ามีการประกาศว่า ความตกลงที่รัฐบาลพิบูลสงครามทำกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔ และประกาศสงครามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ เป็นโมฆะเพราะขัดต่อรัฐธรรมนูญ อังกฤษจะกลับเปิดการติดต่อทางการทูตกับไทยตามเดิมหรือไม่ และประการสุดท้าย อังกฤษจะยอมพิจารณาปล่อยเงินของไทยที่กักกันไว้เพื่อให้รัฐบาลไทยชั่วคราวใช้จ่ายในการทำสงครามกับญี่ปุ่นหรือไม่ เซอร์โฮรสตีย์ตอบว่า จะต้องรายงานไปยังกรุงลอนดอนก่อน ทูตเชื่อว่า หลักเกณฑ์ในการยอมรับนับถือรัฐบาลไทยชั่วคราวเช่นว่านั้น สำคัญอยู่ที่ความไว้วางใจที่ได้รับภายในประเทศไทย

ระหว่างที่คุณจำกัดเดินทางไปประเทศจีนซึ่งต้องใช้เวลานานนั้น เหตุการณ์ทางประเทศไทยได้คลี่คลายไปอีกก้าวหนึ่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งวางตัวเป็นผู้นำของชาติเริ่มประสบกับปัญหาทั้งในทางราชการและทางส่วนตัว รัฐนิยมซึ่งสรรหากำหนดขึ้นให้ประชาชนปฏิบัติ กลับมีผลก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างกว้างขวาง เช่น การบังคับให้สตรีสวมหมวกเมื่อจะออกนอกบ้าน เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อติดต่อกับ

ทางราชการ การห้ามกินหมาก การบังคับให้ตัดต้นพลูต้นหมาก ซึ่งแม้จะไม่ทำรุนแรงซึ่งรุนแรงเท่าใดนัก แต่ก็เป็นการจำกัดศีลพิธีเสรีภาพของคนไทยโดยไม่จำเป็นทางสภาผู้แทนราษฎรเกิดความขัดแย้งกับรัฐบาลบ่อยขึ้น คตินิยม “พิบูลตลอดกาล” ชักจะเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ลง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดน้อยใจทำหน้าที่สื่อออก จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรียื่นต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ อ้างสุขภาพไม่สมบูรณ์ แท้ที่จริงท่านประสงค์จะทดสอบดูว่า ยังมีผู้จงรักภักดีต่อท่านเพียงใด ครั้นเมื่อคณะผู้สำเร็จราชการฯ อนุมัติการลาออกแล้ว คุณทวี บุณยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีส่งเรื่องไปประกาศทางวิทยุและกระจายเสียง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดเปลี่ยนใจไม่ยอมออก เพราะไม่แน่ใจว่า ออกแล้วจะกลับได้รับแต่งตั้งอีกอย่างไรเมื่อปี ๒๔๘๕ หรือไม่ จึงสั่งให้เจ้าหน้าที่ปฏิเสชข่าวทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ ๑๕ ว่า ความจริงท่านมิได้ลาออก ตอนนั้น พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงเกิดกลัวขึ้นมา ถึงกับเสด็จไปขอประทับแรมที่ทำเนียบของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่ท่าช้างภายใต้การคุ้มครองของกำลังทหารเรือ คุณทวี บุณยเกตุ ตกลงใจลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเสียก่อน ท่านปรีดี พนมยงค์ ขอให้คุณทวี บุณยเกตุ ไปพบ เชิญให้เข้าร่วมขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นโดยวางแผนว่า เพื่อเปิดสภาผู้แทนราษฎรใหม่จะหาทางชี้แจงทำความเข้าใจกับสมาชิกเพื่อให้ลงมติแต่งตั้งคุณทวี บุณยเกตุ เป็นประธานสภา หลังจากนั้น ท่านปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คุณทวีในฐานะประธานสภา และ ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะได้ร่วมกันเดินทางหลบหนีไปต่างประเทศ เพื่อจัดตั้งรัฐบาลไทยเสรีนอกประเทศ เมื่อรัฐบาลใหม่นี้มีทั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร และรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลเก่าร่วมอยู่ การกระทำต่าง ๆ ย่อมจะถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ และรัฐบาลไทยพลัดถิ่นจะสามารถทำการติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาติได้โดยเรียบร้อย และด้วยความเข้าใจดีต่อกัน คุณทวี บุณยเกตุ ตกลงรับแผนการของท่านปรีดี

สถานการณ์สงครามเริ่มเปลี่ยนกระแสตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๒๔๘๖ พลเรือเอกยามาโมโตะต้องประสบชะตากรรม ติดตามด้วยการสูญเสียเกาะฮัตตู่ ทางด้านยุโรปมุสลิมินิสต้องพ้นจากตำแหน่งในเดือนสิงหาคม แม้ในระหว่างการเยือนประเทศไทย

ของพลเอก ไทโจในเดือนกรกฎาคม ซึ่งได้นำเอาดินแดนด้านมลายูและพม่ามายกให้แก่ออมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ดูจะไม่ได้ผลสนับสนุนให้ไทยคงยึดมั่นในมิตรภาพ ญี่ปุ่น-ไทย ญี่ปุ่นตระหนักดีว่า ไทยจะศรัทธาในพันธมิตรกับญี่ปุ่นตราบเท่าที่คิดว่า ญี่ปุ่นจะให้ความคุ้มครองทางทหารแก่ไทยได้ ฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มโจมตีไทยทางอากาศหนักมือขึ้นในปลายปี ๒๔๘๖ โดยเฉพาะอภินิหารไทยนิยมฟังวิทยุกระจายเสียงของฝ่ายสัมพันธมิตร ไม่เหมือนคนญี่ปุ่นที่ต้องห้ามไม่ให้รับฟังคลื่นสั้นเลย

ปีซี. จากนิวเดลี โจมตีจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่เสมอ กล่าวหาว่าเป็นผู้ทรยศต่อชาติ เป็นข้าทาสของญี่ปุ่น การชู่จะถือพวกนิยมญี่ปุ่นเป็นอาชญากรรมสงคราม ทำให้นักการเมืองไทยพยายามเบี่ยงบ่ายจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นจำนวนมาก เป็นโอกาสให้ท่านปรีดีดำเนินแผนจะจัดตั้งรัฐบาลนอกประเทศ ภายหลังการลาออกครั้งแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งท่านว่าได้กู้ขึ้นเองเพื่อสอบถามว่ามีผู้ใดบ้างที่ยังจงรักภักดีต่อท่าน

ท่านปรีดีเปรยว่า น่าเสียดายที่ประเทศไทยไม่มีบาโตกลีโอแปร์ฟักตร์ วางแผนเอามุสโสลินีพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เปลี่ยนนโยบายเข้าข้างพันธมิตร ท่านจอมพลไม่พอใจการเปรียบเปรยเช่นนั้นมาก จอมพล เกอริงเตือนผู้แทนญี่ปุ่นในกรุงเบอร์ลินว่า ไทยอาจจะกลายเป็นอิตาลีในด้านตะวันออกวันหนึ่งข้างหน้า

ครั้งเมื่อมีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญในวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๖ การเป็นไปตามแผนของท่านปรีดี คือ คุณทวี บุญยเกตุ ได้รับเลือกเป็นประธานสภา คุณควง อภัยวงศ์ ซึ่งได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคมนาคม พร้อมกับคุณทวี ได้รับเลือกเป็นรองประธานสภา แต่สิ่งที่คุณปรีดีไม่ได้คาดหมายไว้ก็คือ เมื่อนำประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานและรองประธานสภาขึ้นให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนาม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรี ขัดข้องไม่ยอมรับสนองประกาศพระบรมราชโองการฉบับนั้น โดยอ้างเหตุผลทางการเมืองว่า ฝ่ายญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจคุณทวีและคุณควง เนื่องจากถือเป็นผู้ฝึกฝนเข้าข้างอังกฤษและอเมริกา ถ้านายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ อาจทำความไม่พอใจแก่ทางฝ่ายญี่ปุ่น ท่านได้จัดให้

พลโท พิเชิด เกียรติศักดิ์พิชิต รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม แถลงเตือนสภาฯ ว่า ญีปุ่นอาจจะยึดครองประเทศเลยก็ได้ จะกลายเป็นเรื่องใหญ่ กระทบถึงความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของประเทศ เมื่อนายกรัฐมนตรีชี้แจงเช่นนั้น และยังยกเหตุผลทางทหารขึ้นประกอบหลายประการ สภาผู้แทนราษฎรจึงต้องประชุมใหม่ เพื่อเลือกตั้งประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้แก่ พลเรือตรี กระแส ประวาหะนาวิน ศรยุทธเสนี และคุณควง อภัยวงศ์ ตามลำดับ

แผนของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่จะพากันออกไปจัดตั้งรัฐบาลนอกประเทศถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ จึงเป็นอันต้องระงับไป ต้องกลับไปรอฟังผลของการติดต่อทางธุรกิจต่อไป และเมื่อยังไม่ได้รับข่าวจากคุณจำกัด พลาญกูร ท่านปรีดีให้จัดส่งคุณสงวน ตุลารักษ์ และคุณแดง คุณะติลก ตามออกไปประเทศจีนอีกคณะหนึ่ง โดยให้เดินทางผ่านอินโดจีนเช่นเดียวกับคุณจำกัด พลาญกูร

เมื่อรัฐบาลจีนที่จู่กิงตัดสินใจแจ้งเรื่องคุณจำกัด พลาญกูร ให้ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาทราบ ทางอังกฤษสอบถามเซอร์โจชาย ครอสบี้ และนายมณี สาณะเสน ดูได้ความว่าคงจะไม่ใช่สายของญีปุ่น เป็นพี่ของคุณกำแหง พลาญกูร อาสาสมัครในหน่วยงานการโยธา ที่กำลังได้รับการฝึกอยู่ที่อินเดียนั่นเอง

คุณสงวนพร้อมด้วยภริยา บุตรสองคน และคุณแดง คุณะติลก เดินทางถึงประเทศจีนเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๘๖ พร้อมด้วยนโยบายแนวเดียวกับคุณจำกัด รัฐบาลจีนปรารถนาจะให้จัดตั้งรัฐบาลไทยชั่วคราวที่จู่กิง และพร้อมที่จะให้ยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายในขั้นแรกหนึ่งล้านปอนด์ ซึ่งคุณจำกัดเห็นว่าจะผูกมัดประเทศไทยกับจีนมากเกินไป ควรรอให้มีโอกาสปรึกษาหารือกันก่อน รัฐบาลชั่วคราวควรอยู่ที่อินเดียมากกว่า ตามทัศนะของอังกฤษ คุณค่าของขบวนการต่อต้านอยู่ที่ผลงานในทางปฏิบัติว่าจะสามารถดำเนินการได้อย่างไร มีประสิทธิภาพเพียงใด มิใช่เพียงจะเชื่อทุกถ้อยคำที่กล่าวอ้างเท่านั้น และการที่กล่าวว่า ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้าขบวนการต่อต้านญีปุ่น ย่อมเป็นสิ่งเหลือเชื่อของผู้ไม่รู้จักประเทศไทย เป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้มากกว่า ฝ่ายอังกฤษไม่สนใจจะพูดในเรื่องการเมือง ในเรื่องการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นของไทย และในเรื่องอนาคตของประเทศไทย หากสนใจแต่

เพียงว่า ถ้าขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทยมีจริง จะให้ความร่วมมือทางทหารแก่ฝ่ายอังกฤษในการเผชิญกับญี่ปุ่นได้เพียงไรต่างหาก เดชะบุญที่ฝ่ายสหรัฐฯ ไม่แข่งกร้าวถึงเพียงนั้นและประสงค์ที่จะฟังถ้อยคำผู้ที่อ้างว่าเป็นตัวแทนของขบวนการภายในประเทศไทย จึงเป็นอันตกลงให้รัฐบาลจีนที่จู่กิงส่งคุณจำกัดไปกรุงวอชิงตัน บังเอิญคุณจำกัดต้องสิ้นชีวิตเสียก่อนด้วยโรคมะเร็ง สหรัฐฯ ขอให้คุณสงวน และคุณแดงไปแทน จึงสามารถได้ข้อเท็จจริงบางอย่างเกี่ยวกับสถานการณ์ภายในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับกำลังทหารญี่ปุ่น แต่ก็เป็นข้อเท็จจริงที่คุณสงวนและคุณแดงทราบเมื่อหกเดือนก่อน ซึ่งอาจจะต้องปรับปรุงเพื่อให้ได้ความถูกต้องแน่แท้ คุณสงวนย้ำโดยเฉพาะในการที่จะให้หาทางช่วยให้ท่านปรีดีเดินทางจากประเทศไทยออกไปสหรัฐอเมริกาเพื่อจัดตั้งรัฐบาลไทยพลัดถิ่นต่อไป คุณสงวนและคุณแดงพบกับเจ้าหน้าที่ โอ.เอส.เอส. หลายครั้งหลายหน เมื่อทางฝ่ายอเมริกันได้ข่าวคราวทางประเทศไทยจากทั้งสองท่านเพียงพอแล้ว เขาจึงส่งให้ไปช่วยงานของหน่วย โอ.เอส.เอส. ที่ประจำอยู่กับกองบัญชาการสูงสุดของสหประชาชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้พลเรือเอก ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ที่เมืองแคนดี เกาะลังกา

ฟังสังเกตว่า การดำเนินนโยบายของฝ่ายสัมพันธมิตรเกี่ยวกับประเทศไทยและอินโดจีนยังไม่รู้ประสานกันสนิท จีนถือเขตนี้อยู่ในเขตยุทธการจีน ฉะนั้น การติดต่อกับผู้แทนที่ขบวนการต่อต้านของไทยส่งออกไป จีนจึงอยากจะให้กระทำกันภายในสายงานของจีน และในขั้นแรก พยายามกีดกันมิให้ฝ่ายอเมริกันและอังกฤษทราบเมื่อลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสหประชาชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิ่งแรกที่จำเป็นต้องกระทำก็คือ ทำความเข้าใจกับฝ่ายจีนในเรื่องการดำเนินยุทธการในประเทศไทยและอินโดจีนให้แน่ชัด ฝ่ายจีนเองไม่สู้อยากจะแบ่งอำนาจให้อย่างไร นอกจากจะยอมรับว่า ในที่สุดอาจมีการคาบเส้นในการปฏิบัติการระหว่างยุทธภูมิจีนกับยุทธภูมิเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลอร์ดหลุยส์ถือกองบัญชาการของท่านเข้าไปดำเนินการได้ดินในประเทศไทยได้ และเปิดไฟเขียวให้แก่ทั้งกำลัง ๑๓๖ ของอังกฤษ และ โอ.เอส.เอส. ของอเมริกา ส่งสายเข้าไปปฏิบัติภายในเขตนี้ได้

GO

เสรีไทยเข้าประเทศไทย

เมื่อทราบว่าคุณจำกัด พลาญกูร ผู้แทนของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยออกไปถึงจุงกิง กำลัง ๑๓๖ ส่ง ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ไปพบที่จุงกิง และได้ตกลงกันที่จะส่งสาส์นให้ผู้ถือเข้าไปทางบกทางเดียวกับที่คุณจำกัดออกจากประเทศไทยมา เพื่อไปมอบให้แก่ท่านปรีดี พนมยงค์ นิตแนะสัญญา และสถานที่ฝ่ายอังกฤษจะส่งเสรีไทยไปขึ้นทางฝั่งตะวันตกของประเทศไทยใกล้พังงา โดยเรือดำน้ำในเดือนธันวาคม ประกอบด้วยคุณป่วย อิงภากรณ์ คุณประทาน เปรมกมล และคุณเปรม บุรี เมื่อถึงที่กำหนดนัดพบ ลอยลำขึ้นในเวลากลางคืนเพื่อดูสัญญาณของฝ่ายรับ จมลงในเวลาตอนกลางวัน เป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ก็ไม่เห็นวีแวนผู้มารับ ต้องแล่นกลับเกาะลังกาดด้วยความผิดหวัง ปรากฏว่า ผู้ถือสาส์นนัดหมายถึงประเทศไทยเดือนมิถุนายน ๒๔๘๗ ซ้ำกว่ากำหนดไปหกเดือน

เมื่อการส่งทางเรือดำน้ำไม่สำเร็จ พันโท เอ. ซี. พอยน์ตัน หัวหน้าหน่วยประเทศไทยในกำลัง ๑๓๖ คิดหาวิธีใหม่ที่จะส่งเสรีไทยเข้าประเทศไทยอีกวาระหนึ่ง โดยให้โดตรัมอย่างไม่ต้องนัดหมายล่วงหน้า เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ในบริเวณป่าภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ระหว่างสุโขทัยกับสวรรคโลก แต่วันนั้นไม่สามารถจะโดดลงได้ นักบินไม่แน่ใจในสถานที่ ต้องบินกลับ และออกไปใหม่ อีกอาทิตย์ต่อมาจึงโดดลงได้ แต่ผิดที่ แทนที่จะลงในปากปล่องไปบนคันทนาของชาวบ้าน คุณป่วยขาแพลงเพราะลงไปক্র่อมบนคันทนา พบชาวบ้านออกไปตัดไม้ทำถ่าน จึงทราบว่ายู่ในตำบลวังน้ำขาว จังหวัดชัยนาท ต้องเดินย้อนไปหาป่า รอนแรมในป่าถึงสามวัน คุณป่วยถูกปลัดอำเภอประจำตำบลพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจและชาวบ้านล้อมจับได้ ระหว่างที่อีกสองคนออกไปหาที่ส่งวิทยุ ส่งตัวเข้ากรมตำรวจ พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส มอบให้ร้อยตำรวจเอก โปยม จันทรัศคะ เป็นผู้ควบคุมตัวอยู่ที่สันติบาล

เมื่อไม่ได้ข่าวจากคณะเสรีไทยโดตรัมชุดแรก พันโท พอยน์ตันจัดส่งคณะที่สองประกอบด้วยคุณสำราญ วรรณพฤกษ์ คุณรจิต บุรี และคุณธนา โปษยานนท์ ไปโดตรัมในบริเวณใกล้เคียงกับคณะแรกในเดือนเมษายน แล้วก็ไม่ได้รับการติดต่ออีกเหมือนกัน จึงเปลี่ยนแผนการเป็นใช้เครื่องบินทะเลส่งคณะลูกจิ้นสามคนลงทาง

ปีกซีโต้ของประเทศไทยในเดือนพฤษภาคม โดยคิดว่าจะปลอดภัยมากกว่าสอง
พวกแรก เพราะทางใต้มีคนจีนพำนักอยู่มาก อาจรอดหุรอดตาญี่ปุ่นไปได้ ชาวแรก
ที่กำลัง ๑๓๖ ได้รับการส่งสามคณะเข้าประเทศไทยก็คือ คณะที่สามต้องต่อสู้
กับตำรวจไทย หัวหน้าถูกยิงตาย อีกสองคนถูกจับ รองจเนตือนกรกฎาคมจึงได้ข่าว
ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยว่า เสรีไทยสองคณะแรกถูกตำรวจไทยจับ
หมดต้องคุมขังอยู่ ยิ่งกว่านั้น เจ้าหน้าที่สารวัตรทหารญี่ปุ่นยังนำตัวไปทำการ
สอบสวนปากคำอีกด้วย ทำให้พันโท พอยน์ตันเสียอกเสียใจมาก เพราะทุกวิธีการ
ที่คิดขึ้นประสบแต่ความล้มเหลว ผลมีย่างเดียวคือ ถ้าไม่ตายก็ถูกจับ เพิ่มน้ำหนัก
ให้แก่ปริศนาที่มีผู้ตั้งคำถามว่า คณะต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทยมีจริงหรือไม่
พันโท พอยน์ตันเป็นห่วงเป็นใยในความเป็นอยู่ของเสรีไทยที่ถูกจับอย่างสุดซึ่ง
มองเห็นภาพสารวัตรทหารญี่ปุ่นที่มีชื่อเสียงด้านทารุณกรรมคงจะคาดคั้นเอา
ความลับและความจริงเกี่ยวกับกำลัง ๑๓๖ แผนดำเนินงาน วิธีการปฏิบัติ ตลอดจน
รหัส เครื่องมือสัมภาระ และเจ้าหน้าที่ที่ใช้ให้จงได้ แล้วเสรีไทยที่ยังคงเหลืออยู่กับ
กำลัง ๑๓๖ จะรู้สึกพริ้งพริ้งเพียงใดเมื่อทราบผลปฏิบัติที่เพื่อนได้รับภายใน
ประเทศไทย ขวัญจะถูกทำลายสิ้นไม่เหลือเหลือ และที่ร้ายที่สุด เจ้าหน้าที่ในหน่วย
เอส.โอ.อี. ที่กรุงลอนดอนบางคน ซึ่งไม่สู้จะศรัทธาในความดีริของกำลัง ๑๓๖ อยู่
แล้ว จะพลอยซ้ำเติมเอาว่า ที่เสรีไทยเข้าไปในป่าดิบต้องถูกจับกุมชั่วคราวเวลาสั้น
ปราศจากข่าวการต่อสู้ ชะรอยจะเป็นเพราะต่างยอมจำนนวิ่งเข้าหาที่ตำรวจไทย
มากกว่า หากแต่เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ยังไม่หลงระแวงเช่นนั้น เพราะทราบอุปนิสัย
ใจคอของเสรีไทยทั้งหมดคนดี ถ้ามีความซลาดกแล้วเป็นเดิมพันจริงแล้ว โฉนเลยจะไม่
ถือโอกาสเลือกเดินทางกลับประเทศไทยเสียตั้งแต่มีทางจะทำได้เมื่อสามเดือนก่อน
กลับยอมทนทุกข์ทรมานเข้าปฏิบัติงานเยี่ยงกรรมกรในหน่วยการโยธาแห่งกองทัพ
อังกฤษอย่างไม่มีย่อท้อ ทั้ง ๆ ที่ต่างมีปริญญาสูงส่งกันทั้งนั้น และการฝึกอบรมต่อมา
ในประเทศอินเดียก็ล้วนแต่หนักหน่วง เช่น การฝึกเดินป่า ปีนเขา การปฏิบัติกา
จารกรรม การโดดร่มจากเครื่องบิน การต่อสู้ป้องกันตัว การก่อวินาศกรรม การยุทธ
แบบกองโจร ฯลฯ

ในช่วงนี้ พันตรี เอ. กิลคริสต์ อดีตเลขานุการสถานทูตอังกฤษประจำประเทศไทย ผู้มีความรู้ภาษาไทยและภูมิประเทศไทยดีผู้หนึ่งและกว้างขวางในวงสังคมไทย เดินทางมาถึงกรุงเดลีพอดี เพื่อเข้ารับตำแหน่งในหน่วยประเทศไทยของกำลัง ๑๓๖ พันตรี เอ. กิลคริสต์ เสนอความเห็นใหม่แก่พันโท พอยน์ตัน ให้ลองส่งคนโดยเครื่องบินทะเลลงในลำน้ำโขง ซึ่งเป็นเขตแดนของประเทศไทยทางตะวันออกเฉียงเหนือ โดยให้เหตุผลประกอบว่า เท่าที่ทราบ ไม่มีกองกำลังทหารญี่ปุ่นอยู่ในบริเวณนั้นมากเท่าใด และถ้าหากจะประสบความสำเร็จ ก็มีทางที่จะหลบหนีเข้าอินโดจีนได้ไม่ยาก การติดต่อกับกรุงเทพฯ จะสะดวกขึ้น และแทนที่จะเสี่ยงเข้าไปโดยไม่มีความหมาย อังกฤษอาจจะทำตามที่ตกลงกับสายในอินโดจีน พันโท พอยน์ตันแสดงความสนใจในข้อเสนอนี้ และได้ตกลงสั่งให้บินสำรวจบริเวณพื้นที่ในลุ่มแม่น้ำโขงเพื่อความแน่นอนก่อน และการที่จะอาศัยความร่วมมือทางอินโดจีนจะต้องอธิบายให้ตระหนักว่า การดำเนินงานครั้งนี้มีใช้เพื่อประโยชน์ของประเทศไทย เพราะฝรั่งเศสยังไม่ลืมการเสียดินแดนให้แก่ไทยโดยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น แต่เพื่อประโยชน์ในการที่ฝ่ายสหประชาชาติจะจัดการกับประเทศญี่ปุ่นเอง ระหว่างที่รอผลของการสำรวจบริเวณลุ่มน้ำโขงทางอากาศและการติดต่อขอความร่วมมือจากฝ่ายฝรั่งเศส เหตุการณ์ในประเทศไทยได้คลี่คลายไปโดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องพ้นจากอำนาจไป ความหวังที่จะติดต่อกับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศอาจจะสะดวกขึ้น จึงได้มีได้มีการติดตามแผนแม่น้ำโขงต่อไป

๑๑

ท่าทีของอังกฤษต่อประเทศไทย

ผู้ที่ถูกหลอกให้หลงเชื่อมีความไม่พอใจฉับใด ทูตที่เชื่อมั่นในคำยืนยันของผู้นำ จนประเมินสถานการณ์ผิดพลาดจากหน้ามือเป็นหลังมือ ย่อมต้องรู้สึกชดเคือง ฉะนั้น จะผิดหรือถูกอย่างไรก็ตามที่ เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ ผู้ประจำอยู่ในประเทศไทย มาเป็นเวลายาวนาน จนสามารถพูดภาษาไทยได้คล่อง มีความสนิทสนมกับผู้หลัก ผู้ใหญ่ของไทย เข้านอกออกในได้ทุกโอกาส จะพบผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีอื่นใดได้เสมอ อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นคณบดีคณะทูตในประเทศไทยเรื่อยมา จนกระทั่งต้องเสียตำแหน่งให้แก่คนญี่ปุ่นที่ได้รับยกย่องเป็น เอกอัครราชทูตต่างชาติดคนแรกประจำกรุงเทพฯ เพียงเพราะรัฐบาลอังกฤษปฏิเสธ ไม่ยอมยกฐานะของทูตอังกฤษให้ขึ้นสูงเท่าเทียม เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ เมื่อสำนึกได้ว่า ตนชะรอยจะถูกตมเสียเปื่อย ย่อมจะลืมหลับหลักเมตตารธรรมและหลักอโหสิกรรม เป็นธรรมดา เมื่อกลับถึงอังกฤษมีเวลาว่างพอ จึงนั่งคิดทำรายงานลงวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๘๖ ด้วยความขมขื่น เสนอให้รัฐบาลอังกฤษพิจารณากำหนดโทษ ประเทศไทยให้สาสมกับที่ได้กระทำผิดอุกฉกรรจ์ไว้สองสถาน คือ ให้ลดกำลังทหารของไทยลงให้มาก ป้องกันมิให้ระบอบนิยมทหารกลับฟื้นคืนตัวขึ้นอีก และจัดให้มีการพิทักษ์หรืออารักขาประเทศไทยโดยต่างชาติ ซึ่งเซอร์โจเซฟ เสนอให้สหรัฐอเมริกา ทำหน้าที่นี้

ข้อเสนอของเซอร์โจเซฟ แม้สถาบันกิจการระหว่างประเทศของมหาวิทยาลัย ออกซ์ฟอร์ด ที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษส่งไปให้ศึกษาและวิจัย ก็ยังลงความ ไม่เห็นด้วย สถาบันวิจารณ์ในบันทึกลงวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ ว่า โดยลำพังแล้ว ไทยไม่มีความสามารถที่จะรุกรานดินแดนอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ ในกรณีที่ฝ่ายสหประชาชาติทำลายอำนาจของญี่ปุ่นลงสิ้นเชิง ภัยในอนาคตต่อ ดินแดนอังกฤษอาจจะมาจากประเทศจีน ซึ่งมีคนชาติอาศัยอยู่ในประเทศไทยเช่น เดียวกับในมลายูเป็นจำนวนมาก ฉะนั้น เพื่อประโยชน์ของอังกฤษ จำเป็นจะต้องหา ทางป้องกันมิให้ประเทศไทยตกเข้าไปในข่ายการควบคุมของจีน ควรจะจัดให้ไทย เป็นประเทศกันชนที่เข้มแข็งและเป็นมิตร จริงอยู่ เซอร์โจเซฟอ้างถึงความเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญทางทหารว่า เขตแดนที่จะช่วยให้การป้องกันมลายูได้ผลอย่างจริงจังทาง

ยุทธศาสตร์อาจจะอยู่ที่คอคอดกระ แต่การเข้าควบคุมคอคอดกระนี้อาจจะได้มาด้วยการดำเนินการยุทธยามสงคราม หรือด้วยความตกลงอันมีลักษณะถาวรทำนองที่อังกฤษเคยทำกับอียิปต์หรืออิรัก โดยไม่จำเป็นต้องปลดอาวุธประเทศไทย ตรงกันข้ามสถาบันเห็นว่า ควรจะส่งเสริมให้ประเทศไทยมีกำลังทหารที่เข้มแข็งขึ้นด้วยซ้ำไป การที่เซอร์โจชวยคิดจะทำลายระบบนิยามทหารในประเทศไทยเพื่อให้ประชาธิปไตยงอกงามยิ่งขึ้นนั้น อังกฤษอาจจะต้องรับภาระในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ประเทศไทยเกินกว่าจะรับได้ ถ้าวันหนึ่งข้างหน้าประเทศไทยสามารถเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ ก็ควรจะปล่อยให้มือกองทัพที่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศจากภัยที่จะมีมาจากภายนอกด้วย

สำหรับการเข้าพิทักษ์ประเทศไทยทางการเมือง เซอร์โจชวยเสนอให้กลับไปใช้ระบบที่มีที่ปรึกษาอังกฤษและอเมริกาในวงราชการไทย โดยมีหลักประกันว่าคำแนะนำของที่ปรึกษาจะต้องได้รับการปฏิบัติตามอย่างไม่มีหลักเลียง ระบบพิทักษ์ทางการเมืองนี้ควรจะใช้ประมาณ ๑๐ ปี และให้เป็นหน้าที่ของสหรัฐอเมริกา เพราะไทยจะยินยอมรับความพิทักษ์ของสหรัฐฯ ยิ่งกว่าประเทศอื่น ในข้อนี้ สถาบันหัวนเกรงว่า โดยที่นโยบายทั่วไปของสหรัฐฯ กระเด็ดไปในทางนิยมจีนอยู่ การพิทักษ์ประเทศไทยอาจจะเปิดทางให้เงินเข้าไปปฏิบัติการภายในประเทศไทยเพื่อผลประโยชน์ของจีน ประโยชน์ของอังกฤษอยู่ที่จะต้องจัดให้ไทยเป็นประเทศกันชนที่มีเอกราชแท้จริงมากกว่า

วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๘๖ ประธานาธิบดีรูสเวลท์ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ให้ความเห็นชอบด้วยกับท่าทีของจอมพล เจียงไคเช็คในส่วนตัวเกี่ยวกับประเทศไทย พร้อมทั้งยืนยันว่า ฝ่ายสหประชาชาติไม่มีความมุ่งหมายทางดินแดนของประเทศไทยแต่อย่างใด และประสงค์จะเห็นไทยเป็นประเทศเอกราช มีอธิปไตยอันสมบูรณ์ในขณะเดียวกัน กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันขอให้สถานเอกอัครราชทูตเสนอให้รัฐบาลอังกฤษคำนึงถึงถ้อยแถลงของท่านประธานาธิบดีนี้ และหวังว่า อังกฤษอาจจะออกประกาศทำนองเดียวกันด้วย

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษปรึกษาหารือกับสำนักนายกรัฐมนตรีแล้วตกลงกันว่า อังกฤษจะยังไม่ออกถ้อยแถลงเป็นทางการเกี่ยวกับประเทศไทย หากมีผู้ถาม

ก็จะเพียงตอบอย่างสั้น ๆ ว่า โดยทั่วไปรัฐบาลอังกฤษสนับสนุนถ้อยคำของจอมพล เจียงไคเช็ค แต่ไม่ยอมปริปากให้คำชี้แจงในรายละเอียดอย่างไร ต้องรอมานจนกระทั่ง วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๘๖ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงยกร่างบันทึกที่ดำรง จะเสนอรัฐบาล กำหนดท่าทีของอังกฤษเกี่ยวกับประเทศไทย อ้างถึงคำแถลงทาง วิทยุกระจายเสียงของจอมพล เจียงไคเช็ค และคำสนับสนุนของประธานาธิบดี รูสเวลท์ว่า รัฐบาลอังกฤษยังไม่อาจยอมรับรองเช่นนั้นได้ เนื่องจากยังมีปัญหา ดินแดนอยู่กับไทย เมื่อคุณจำกัด พลางกูร อยู่ในจุงกิง ได้ยกปัญหานี้ถามเอกอัครราชทูต อังกฤษเหมือนกัน ฝ่ายอังกฤษชี้แจงว่า ถ้าท่านปริดี พนมยงค์ ตกลงออกจาก ประเทศไทย อังกฤษพร้อมที่จะยอมรับนับถือว่าเป็นหัวหน้าคณะกรรมการไทยเสรี และต่อไปอาจจะรับรองฐานะเป็นรัฐบาลไทยเสรีด้วย หากท่านปริดีตอบตกลงตามนี้ ภายในเวลาสามเดือน ผู้สำเร็จราชการอินเดียพร้อมที่จะต้อนรับท่านปริดี พร้อมด้วย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายมณี สาณะเสน และคณะผู้แทนไทยที่จุงกิง โดยเป็นที่ เข้าใจว่า การดำเนินการทางทหารของคณะเสรีไทย จะต้องอยู่ภายใต้การบังคับ บัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ทางกระทรวงสงครามเสนอขอให้เพิ่มความตอนหนึ่งว่า ในข้อตกลงรับรอง คณะกรรมการไทยเสรีจะต้องยอมรับว่า ถ้าอังกฤษเห็นสมควร อาจมีการจัดตั้งการ ปกครองทางทหารในประเทศไทยชั่วคราวได้ ฝ่ายกระทรวงการคลังยังไม่ยอมให้ ถอนการกักกันสินทรัพย์ของรัฐบาลไทย ในระยะแรกหากมีความจำเป็นต้องใช้เงิน ให้เบิกจ่ายทางกระทรวงการต่างประเทศ หรือกระทรวงสงครามไปก่อน ต่อไปควรมีการเจรจาเกี่ยวกับการเงินระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับคณะกรรมการไทยเสรี ส่วน กระทรวงอาณานิคมเสนอให้ผู้นำของขบวนการไทยเสรีปฏิเสธการรับโอนดินแดน ในมลายูและพม่าจากญี่ปุ่นให้แน่ชัด

ผู้แทนกระทรวงที่เกี่ยวข้องประชุมปรึกษาหารือเมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ตกลง ตัดข้อความในร่างเดิมของกระทรวงการต่างประเทศลงไปมาก และเมื่อได้ปรับปรุง แก้ไขแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ทำเป็นบันทึกลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๔๘๖ เสนอคณะรัฐมนตรีมีข้อความว่า ผู้บัญชาการทหารสูงสุดแห่งเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ได้เสนอขอให้รัฐบาลอังกฤษประกาศนโยบายแน่นอนเกี่ยวกับ

ประเทศไทย เมื่อคำนึงถึงการคลี่คลายของขบวนการเสรีไทยทั้งภายในและภายนอก ประเทศไทย ซึ่งได้ให้ความร่วมมือแก่ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาแล้ว รัฐบาลอังกฤษ จึงคิดว่าถึงเวลาที่จะแสดงว่า อังกฤษสนับสนุนการกลับสถาปนาประเทศไทยเสรี และมีเอกราชภายหลังสงคราม แต่จะไม่กล่าวถึงบูรณภาพแห่งอาณาเขต เพื่อมิให้เป็นการผูกมัดในการที่จะทำความตกลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์ที่ จำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงร่วมกันภายหลังสงคราม และไม่เป็นการรับรอง การโอนดินแดนทางมลายูและพม่าให้แก่ประเทศไทยตามที่ญี่ปุ่นจัดการ

คณะรัฐมนตรีสงครามพิจารณาข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๔๘๗ เห็นด้วยกับหลักการที่อังกฤษจะออกประกาศเกี่ยวกับอนาคต ของประเทศไทยหลังสงคราม และภายหลังที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันแล้ว ได้ขอ ใ้กระทรวงการต่างประเทศรีบไปพิจารณาปรับปรุงร่างถ้อยแถลงใหม่ตามแนวที่ ปรีกษาหารีอกัน ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศได้ดำเนินการยกร่างประกาศขึ้นใหม่ เสนอคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ เมื่อไม่มีรัฐมนตรีผู้ใดเสนอ แก่ไข กระทรวงการต่างประเทศจึงส่งร่างไปให้ลอร์ดแฮลิแฟกซ์ เอกอัครราชทูตที่ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ เพื่อแจ้งให้กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ทราบ และในขณะเดียวกันได้เวียนให้ประเทศในจักรภพพิจารณาด้วย

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗ เซอร์จอร์จ แซนซัม ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูต อังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน ส่งร่างคำแถลงการณ์ของอังกฤษให้แก่นายบัลเลนไทน์ รองอธิบดีกรมกิจการตะวันออกไกล กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน มีข้อความ ว่า ฐานะของประเทศไทยจัดเป็นกรณีเดียวกับในตะวันออกไกลที่เคยมีสัมพันธไมตรี อันยาวนานกับประเทศอังกฤษ แต่ได้ทรยศต่ออุดมการณ์เป็นมิตรนั้นด้วยการยอมรับ การบีบบังคับของญี่ปุ่น นอกจากจะร่วมมือกับศัตรูของอังกฤษโดยไม่คำนึงถึง สนธิสัญญาไม่รุกรานที่ไทยมีกับอังกฤษแล้ว รัฐบาลหุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังริเริ่มประกาศสงครามกับอังกฤษด้วย ประเทศไทยกำลังได้รับผลจากชะตากรรม อันนี้ และจะได้รับผลหนักยิ่งขึ้นเมื่อสงครามคลี่ขยายเข้าถึงแผ่นดินไทย กระนั้น ก็ตาม ประชาชนชาวไทยยังสามารถจะกระทำบางสิ่งบางอย่างที่จะช่วยให้หลุดพ้น

จากผลที่ร้ายแรงของการทรยศนั้น ประชาชนชาวไทยจะต้องพยายามแก้ตัวให้พ้นจากสถานะที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำมาให้ เช่นเดียวกับประเทศอื่นที่อยู่ในลักษณะเดียวกัน ประชาชนไทยจะต้องพาดพิงอุปสรรคด้วยตนเอง แล้วจึงจะหวังอังกฤษให้สนับสนุนการกลับคืนพื้นตัวของประเทศไทยที่อิสระและมีเอกราชภายหลังสงครามได้

อีกสองวันต่อมา เซอร์จอร์จเขียนหนังสือยืดยาวถึงนายบัลเลนไทน์ ชี้แจงประกอบว่า คำแถลงการณ์ตามร่างที่ได้ส่งไปให้ไม่ผูกมัดอังกฤษในส่วนที่เกี่ยวกับความตกลงใด ๆ ในภายหน้า ว่าด้วยการเมือง เศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์ ที่จำเป็นต่อความมั่นคงร่วมกันภายหลังสงคราม ในทำนองเดียวกัน จะไม่กระทบกระเทือนถึงปัญหาเรื่องการรับรองคณะกรรมการไทยเสรีแต่อย่างใด แต่อังกฤษใครขอเสนอให้รอกการรับรองไว้พลางก่อน จนกว่าจะมีการคลี่คลายในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้แจ่มชัด แม้การที่ท่านปริดีออกจากประเทศไทยอาจจะเป็นประโยชน์ อังกฤษจะไม่เสนอให้ท่านปริดีหรือผู้อื่นใดเดินทางออกไปนอกเหนือจากคำแถลงการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอังกฤษจะไม่เสนอให้ท่านปริดีเป็นประธานคณะกรรมการไทยเสรีหรือปล่อยสินทรัพย์ไทยที่อังกฤษกักกันไว้ ถ้าท่านปริดีออกมาเมื่อใด อังกฤษจะพิจารณาเรื่องใหม่ ระหว่างนี้อังกฤษจะคำนึงถึงแต่วิธีที่จะเอาประโยชน์ให้ได้มากที่สุดจากการใช้คณะเสรีไทยที่มีอยู่แล้ว

กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันพิจารณาร่างคำแถลงการณ์ของอังกฤษประกอบกับคำชี้แจงของเซอร์จอร์จ แซนซัม ดังกล่าวข้างต้นด้วยความหวังโยเป็นอย่างมาก เพราะจะไม่ช่วยส่งเสริมให้คนไทยต่อต้านญี่ปุ่น กลับจะเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นฉวยเอาเป็นประโยชน์และเพิ่มความระแวงสงสัยของสหรัฐอเมริกา ประเทศจีน และประเทศอื่นในความมุ่งประสงค์ของอังกฤษ ถ้าจะแถลงอย่างนี้แล้ว ไม่แถลงอย่างไรเสียเลยจะดีกว่า อย่างน้อยจะต้องมีข้อความแจ้งชัดว่าอังกฤษไม่มีความอยากได้ดินแดนของไทย

เมื่อฝ่ายอเมริกันท้วงติงร่างประกาศของอังกฤษตามที่เสนอ ฝ่ายอังกฤษจึงพยายามหาสูตรใหม่ที่คิดว่าอาจจะทำความพอใจให้แก่ฝ่ายอเมริกัน ประกอบกับ

ทางผู้บัญชาการทหารสูงสุดประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ร่ำร้องต้องการให้รัฐบาลอังกฤษออกประกาศท่าทีเกี่ยวกับประเทศไทยเสียให้แน่ชัด เพื่อเป็นทางสนับสนุนกำลังใจแก่ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งทางกองบัญชาการอยากจะติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงเสนอถ้อยคำใหม่ให้เหลือแต่เพียงว่า รัฐบาลอังกฤษยินดีที่จะให้ประเทศไทยภายหลังสงคราม ได้รับความมั่นคงบริบูรณ์ในฐานะที่เป็นประเทศอิสระมีอธิปไตยและเอกราช แต่รัฐบาลอังกฤษไม่อาจลืมนโยบายการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้เริ่มประกาศสงครามกับอังกฤษโดยไม่คำนึงถึงสนธิสัญญาไม่รุกรานที่มีอยู่กับอังกฤษ และขอเตือนประชาชนชาวไทยว่า จะต้องลงมือทำการปลดปล่อยประเทศด้วยตนเอง นายอีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้มีบันทึกลงวันที่ ๑๗ เมษายน เสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีสงครามใหม่และเวียนเรื่องให้ประเทศในจักรภพที่เกี่ยวข้องทราบด้วย ต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมถ้อยคำเล็กน้อยตามข้อเสนอของออสเตรเลีย กระทรวงการต่างประเทศจึงจัดทำร่างประกาศขึ้นใหม่เสนอให้คณะรัฐมนตรีสงครามพิจารณาเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม คณะรัฐมนตรีสงครามพิจารณาข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม มีมติยังไม่เห็นสมควรจะออกประกาศเกี่ยวกับประเทศไทยตามที่เสนอ

ความยังไม่อยากจะติดต่อกับการเมืองอย่างใด ๆ กับประเทศไทย เลยไปถึงปัญหาที่กองบัญชาการทหารสูงสุดประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะส่งผู้แทนของกำลัง ๑๓๖ เข้าไปติดต่อกับฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทย ทางลอนดอนเกรงว่าจะเป็นภาระถลำเข้าไปผูกมัดทางการเมือง ซึ่งจะขัดกับมติของคณะรัฐมนตรีสงครามเมื่อฝ่ายอังกฤษยังไม่ยอมออกคำแถลงการณ์เปิดเผยท่าทีของอังกฤษเกี่ยวกับประเทศไทย ฝ่ายสหรัฐอเมริกาขอทราบว่าจะอังกฤษจะยอมแจ้งท่าทีให้รัฐบาลอเมริกาทราบเป็นการภายในได้หรือไม่ ซึ่งข้อนี้ นายอีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ มีหนังสือลับลงวันที่ ๔ กันยายน ๒๔๘๒ ตอบหนังสือลงวันที่ ๑๘ สิงหาคม ของนายไวยันทันท์ เอกอัครราชทูตอเมริกาประจำกรุงลอนดอน ยืนยันว่า ความจริง อังกฤษสนับสนุนที่จะให้ประเทศไทยมีอิสระและเอกราชภายหลังสงครามไม่น้อยกว่าสหรัฐอเมริกาและจีน หากแต่อังกฤษยังไม่อาจให้คำมั่นในปัญหา

เรื่องดินแดนของประเทศไทยได้เท่านั้น อังกฤษต้องการขับไล่ญี่ปุ่นให้ออกพ้นจากประเทศไทยและปรารถนาอย่างเดียวกับสหรัฐอเมริกา ที่จะส่งเสริมให้ไทยก่อความยากลำบากมากที่สุดแก่ญี่ปุ่น เป็นการเข้าร่วมอย่างใกล้ชิดในการปลดปล่อยประเทศไทยจากการควบคุมของญี่ปุ่น สาเหตุที่รัฐบาลอังกฤษและอเมริกายังไม่สามารถประสานความคิดเห็นกลมกลืนกันเต็มที่ ก็เนื่องจากรัฐบาลอเมริกาไม่ถือว่า มีสถานะสงครามกับประเทศไทยเช่นรัฐบาลอังกฤษ ยิ่งกว่านั้นทั้ง ๆ ที่มองเห็นประโยชน์อันจะได้รับจากการต่อต้านญี่ปุ่นของไทย รัฐบาลอังกฤษยังไม่ยอมประเมินคุณค่าแห่งการร่วมมือของไทยสูงนัก และเห็นว่า ไม่บังควรที่จะปล่อยให้ประเทศไทยมองอนาคตอย่างสะดวกสบายโดยไม่คำนึงถึงการช่วยตนเองและช่วยสัมพันธมิตร นายอีเดนอ้างถึงปฏิญญากรุงโคโรซึ่งผูกมัดมิให้มีการขยายอาณาเขตอยู่แล้ว แต่การที่จะให้อังกฤษรับรองบูรณภาพแห่งอาณาเขตของไทย จะต้องคำนึงถึงผลอันจะกระทบกระเทือนถึงประเทศเพื่อนบ้านของไทยด้วย อังกฤษเห็นว่า ไม่เป็นการสมควรที่จะปล่อยให้ประเทศไทยคงยึดถือดินแดนที่ได้รับจากญี่ปุ่นทางมลายู พม่า และอินโดจีนฝรั่งเศส อนึ่ง เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงทางยุทธศาสตร์ภายหลังสงคราม อาจมีความจำเป็นจะต้องทำความตกลงบางอย่างเกี่ยวกับคอคอดกระของประเทศไทย ฉะนั้น การที่จะให้อังกฤษเคารพบูรณภาพแห่งอาณาเขตของประเทศไทย ก็จำเป็นต้องมีข้อสงวนต่าง ๆ เหล่านี้พร้อมกันออกไปด้วย ซึ่งอังกฤษเห็นว่าควรจะรอไว้ให้มีการพิจารณากันเมื่อทำความตกลงสันติภาพดีกว่า ในกรณีประเทศพันธมิตร เราก็ยังงดเว้นไม่ยอมรับผูกพันเรื่องบูรณภาพแห่งอาณาเขต นายอีเดนไม่เชื่อว่า รัฐบาลอเมริกาจะมีประสงค์ให้อังกฤษปฏิบัติต่อศัตรูละมุนละม่อมยิ่งกว่าสัมพันธมิตร

ต้องรอมัจฉากระทั่งวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๗ คณะรัฐมนตรีสงครามอังกฤษ จึงได้มีมติอนุมัติให้หน่วย เอส.โอ.อี. เข้าไปปฏิบัติการในประเทศไทยได้ตามข้อเสนอของผู้บัญชาการทหารสูงสุดประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยวางเป็นเงื่อนไขไว้ว่า ให้เข้าไปปฏิบัติการด้านการขับไล่ญี่ปุ่นให้ออกจากประเทศไทยเท่านั้น ไม่มีการทำข้อผูกพันทางการเมืองอย่างใด ๆ กับไทยทั้งสิ้น

กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันได้สั่งให้ทูตตอบนายอีเดนเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ว่า สหรัฐฯ ต้องการจะให้อังกฤษออกคำแถลงการณ์ทำนองเดียวกับที่ประธานาธิบดีรูสเวลท์ และจอมพล เจียงไคเช็คเคยประกาศ ต้องการจะเห็นประเทศไทยเสรีมีเอกราชและอธิปไตย และไม่มุ่งหมายจะเอาดินแดนของไทยอย่างใดเลย เมื่ออังกฤษไม่ยอมออกคำแถลงอย่างเปิดเผย อเมริกาก็ไม่บีบบังคับอย่างใด หากเพียงแต่จะขอให้อังกฤษยอมแสดงออกอย่างลับ ๆ ถึงท่าทีของอังกฤษต่อไทย เพื่อเป็นการประสานนโยบายของรัฐบาลสหประชาชาติให้สอดคล้องกัน อเมริกายืนยันไม่เห็นด้วยกับการที่ไทยได้ดินแดนโดยอาศัยญี่ปุ่น ดินแดนเหล่านั้นจะต้องคืนให้แก่อินโดจีน พม่า มลายู แต่ทั้งนี้ไม่ขัดต่อการที่ประเทศไทยจะเสนอให้มีการพิจารณาปรับปรุงดินแดนกันในภายหลังโดยสันติวิธี อเมริกายังไม่คอยจะเข้าใจความหมายของอังกฤษที่พูดถึงระบบความมั่นคงระหว่างประเทศ และคอยอดกระ ขอบให้ อังกฤษไขความให้กระจ่างชัดสักหน่อย ซึ่งฝ่ายอังกฤษยังไม่ยอมชี้แจง อ้างว่าเป็นเรื่องจะต้องพิจารณากันภายหลังสงคราม

ระหว่างนั้น กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษตกลงส่งพันตรี อี.ที. กรู๊ด ไปติดต่อกับหลวงอรรถกิติทิกำจร ทูตไทยที่กรุงสตอกโฮล์ม เพื่อเป็นทางติดต่อสำรองกับท่านปรีดี พนมยงค์ หากเกิดการขัดข้องในการดำเนินงานของ เอส.โอ.อี. ในประเทศไทย ทั้งนี้ โดยยากับพันตรี กรู๊ดว่า จะต้องพยายามไม่พูดการเมืองกับหลวงอรรถกิติทิกำจร ให้จำกัดเฉพาะเรื่องการต่อต้านญี่ปุ่นเท่านั้น พันตรี กรู๊ดเดินทางถึงกรุงสตอกโฮล์ม เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๘๗ เข้าพบหลวงอรรถกิติทิกำจรเมื่อวันที่ ๑๔ โดยอาศัยเจ้าหน้าที่ของสถานทูตอังกฤษเป็นสื่อ เมื่อจะเดินทางกลับในวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พันตรี กรู๊ดนัดแนะให้ทูตไทยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ เอส.โอ.อี. ที่ประจำอยู่ทางสถานทูตที่กรุงสตอกโฮล์มเมื่อจำเป็น

ในโอกาสที่ประธานาธิบดีรูสเวลท์จะเดินทางไปประชุมกับนายกรัฐมนตรืเซอร์ซิล ที่เมืองยาลต้าตอนต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันได้ทำบันทึกฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๔๘๘ เสนอประธานาธิบดี เพื่อประกอบการเจรจากับนายกรัฐมนตรืว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย นโยบายของ

รัฐบาลอังกฤษแตกต่างกันนโยบายของรัฐบาลอเมริกาอยู่ รัฐบาลอังกฤษถือประเทศไทยเป็นศัตรู และโดยนัยนั้น รัฐบาลอังกฤษจึงเห็นว่า

๑. เอกราชของประเทศไทยภายหลังสงครามขึ้นอยู่กับการยอมรับข้อตกลงเพื่อความมั่นคง และความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายในระบบระหว่างประเทศที่จะจัดให้มีขึ้น

๒. ดินแดนไทยตั้งแต่มาลัยขึ้นมาจากจนถึงละติจูดเหนือที่ ๑๒ ดีกรี พึ่งถือเป็นเขตยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ซึ่งนายกรัฐมนตรีเซอร์ซิลเห็นว่า ควรอยู่ภายใต้ข้อตกลงว่าด้วยความมั่นคงระหว่างประเทศ ที่จะกำหนดให้อยู่ในอำนาจของประเทศหนึ่งหรือหลายประเทศที่ได้รับมอบหมายให้ทำการป้องกัน ทั้งนี้อาจจะกระทบกระเทือนถึงสิทธิการปกครองของไทยในเขตนั้น

๓. ไม่จำเป็นต้องมีการปกครองโดยทหาร นอกจากในเขตที่มีการสู้รบ แต่อังกฤษเชื่อว่าจำเป็นต้องมีคณะกรรมการควบคุมของสัมพันธมิตรทำการในประเทศไทยชั่วคราวหนึ่ง

๔. ในระหว่างนั้น อังกฤษจะยังไม่ติดต่อกับรัฐบาลใด ๆ ของประเทศไทย

ส่วนสหรัฐฯ ไม่ถือประเทศไทยเป็นศัตรู หากเป็นเพียงถูกศัตรูยึดครอง สหรัฐฯ เชื่อว่าจะเป็นการขัดต่อประโยชน์ของสหรัฐฯ ในตะวันออกไกล ถ้าหากสงครามที่สหรัฐฯ มีส่วนสำคัญในการเอาชนะญี่ปุ่น จะมีผลแสดงออกมาในรูปที่ประเทศไทยต้องเสียดินแดนไปจากเมื่อก่อนเกิดสงครามหรือต้องเสื่อมเสียเอกราชของ สหรัฐฯ ไม่สามารถจะมีส่วนรับผิดชอบในการใช้ระบบจักรวรรดินิยมสมัยก่อนสงครามต่อประเทศไทยไม่ว่าในรูปใด ๆ ภายในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนรัฐบาลจากฝ่ายที่ร่วมมือกับญี่ปุ่นมาเป็นรัฐบาลต่อต้านญี่ปุ่นที่ท่านปริตีควบคุม การติดต่อของอเมริกากับท่านปริตีทำให้ได้ข่าวของญี่ปุ่นมาก และท่านปริตีได้แสดงเจตจำนงจะประกาศสงครามกับญี่ปุ่นเพื่อเข้าข้างสหประชาชาติ กระทรวงการต่างประเทศจึงเห็นว่า ควรมีการพยายามจูงใจให้อังกฤษปรับปรุงแผนดำเนินงานที่ยังไม่สอดคล้องกับของอเมริกาเสีย ถ้าประเทศไทยเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่นแล้ว ควรถือประเทศไทยเป็นประเทศที่ได้รับการปลดปล่อย และควรยอมรับนับถือรัฐบาลไทยใหม่อย่างน้อยก็

ชั่วคราว จริงอยู่ถ้าใช้กำลังทหารอเมริกาเข้าร่วมในการยึดครองเขตอาณานิคมของยุโรปคืน จะเป็นผลเสียทางการเมือง แต่ตรงกันข้าม ถ้ากำลังทหารอเมริกาภายในการบังคับบัญชาของอเมริกาเป็นผู้รับผิดชอบในการปลดปล่อยประเทศไทย แทนที่จะให้กำลังทหารอังกฤษเข้ายึดครองดินแดนไทยในฐานะเป็นศัตรู จะก่อให้เกิดผลดีในทางการเมืองอย่างแน่นอน

๑๒

ความคลี่คลายของเหตุการณ์
ภายในประเทศไทย

พลเอก เนตร เชมะโยธิน เขียนไว้ในหน้าหนึ่งของหนังสือ *งานใต้ดินของพันเอก โยธี* ของท่าน เริ่มด้วยถ้อยคำที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งปัญหาถามเมื่อไปพบ พร้อมกับพลโท จิตร วิจิตสงคราม เข้าวันหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ที่วังสวนกุหลาบ อันเป็นที่ตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดว่า “คุณเนตร คุณคิดว่าใครจะเป็นฝ่ายแพ้ในการสงครามคราวนี้ ฝ่ายนั้นแหละคือศัตรูของเรา”

ในตอนนั้น พลเอก เนตรมียศเป็นพันเอก ดำรงตำแหน่งทางราชการทหารเป็นหัวหน้าแผนกสามในกองเสนาธิการกองทัพบก ซึ่งมีหน้าที่วางแผนยุทธการ อันย่อมจะเปลี่ยนแปลงคลี่คลายไปตามความผันผวนของกระแสสงคราม

ก็แหละเหตุการณ์ในปี ๒๔๘๕ ไม่เหมือนกับในปี ๒๔๘๔ ซึ่งฝ่ายอักษะเป็นฝ่ายรุกตลอดเวลา โดยเฉพาะญี่ปุ่นสามารถเข้ายึดครองดินแดนของฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างมากมาย จนกระทั่งก่อให้เกิดความรู้สึกในบรรดาผู้นำของรัฐบาลไทยว่า ชัยชนะจะตกแก่ฝ่ายอักษะเป็นแน่แท้ ไทยจะต้องเตรียมพร้อมไปร่วมประชุมสันติภาพ ซึ่งฝ่ายอักษะจะเป็นผู้จัดให้มีขึ้น และกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ภายหลังสงครามที่จะเรียกร้องเอาจากฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อให้ไทยมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกับประเทศฝ่ายอักษะทั้งหลาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยสมัยนั้น เห็นสมควรที่ไทยจะประกาศตัวเข้าข้างฝ่ายอักษะเสีย ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีเห็นพ้องด้วย ถึงกับสั่งไปทางสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ ให้ทาบตามรัฐบาลญี่ปุ่นในการที่ไทยมีคำริจะเข้าร่วมฝ่ายอักษะ เฉพาะบุญที่ฝ่ายญี่ปุ่นไม่เห็นด้วยกับความคำริของไทยในเรื่องนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นเห็นว่า การร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นดำเนินมาด้วยดี เป็นที่น่าพอใจอยู่แล้ว ไม่จำเป็นที่ไทยจะต้องสอดเข้าไปผูกมัดตนกับฝ่ายอักษะในยุโรป เมื่อเอกอัครราชทูตติเรก ชัยนาม รายงานผลของการติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่นให้รัฐบาลไทยทราบ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นชอบกับรายงานของเอกอัครราชทูตติเรก ทุกประการ ทั้ง ๆ ที่ทางกระทรวงการต่างประเทศกำลังพิจารณาองค์ประกอบของคณะผู้แทนไทยที่จะส่งออกไปร่วมประชุมสันติภาพระหว่างฝ่ายอักษะและฝ่ายสัมพันธมิตรรอมร่ออยู่แล้ว

ความจริง จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามที่จะรักษาเอกราชและอธิปไตยของไทย ไม่ให้เสียแก่ฝ่ายญี่ปุ่นมาโดยตลอด มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะต้องพยายามมิให้ญี่ปุ่นปลดอาวุธทหารไทยเป็นอันขาด ความดำริที่จะย้ายออกไปอยู่ทางจังหวัดเพชรบูรณ์ นับเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศ ซึ่งจะแถลงเปิดเผยไม่ได้ จึงออกมาในรูปการย้ายนครหลวง รัฐบาลได้ตราพระราชกำหนดประกาศออกใช้ ว่าด้วยระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ เพื่อเปิดทางให้ท่านสามารถโยกย้ายสรรพกำลังทางทหารไปรวมไว้ ณ ที่นั้น เมื่อถึงเวลาจะได้ใช้เป็นป้อมปราการสู้ตายกับญี่ปุ่น เมืองเพชรบูรณ์มีทิวเขาล้อมรอบ ยากที่กกำลังทหารญี่ปุ่นจะเข้ายึดครองโดยง่าย ในขณะที่เดียวกันท่านจอมพลก็คิดหาทางติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยอาศัยทางประเทศจีนเป็นสำคัญ เพราะกองทัพไทยได้รับมอบหมายให้ทำการรบในแคว้นยูนนานอยู่แล้ว ท่านได้สั่งให้กองพลที่ ๓ ของไทยส่งนายทหารชั้นผู้น้อยข้ามพรมแดนไปติดต่อกับกองพลที่ ๙๓ ของจีนทางเมืองเชียงล้อเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๘๗ ต่อมาได้มีการตกลงกันว่า จะให้มีการพบปะระหว่างผู้แทนผู้บัญชาการทหารสูงสุดไทยกับจีน เพื่อปรึกษาหารือกันในด้านความร่วมมืออย่างลับ ๆ ของทั้งสองฝ่าย พันเอก เนตร เขมะโยธิน ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนกองบัญชาการทหารสูงสุดไทยเดินทางร่วมไปกับพลตรี หลวงหาญสงคราม ผู้บัญชาการกองพลที่ ๓ ไปเจรจากับฝ่ายทหารจีนที่เมืองเชียงล้อเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๔๘๗ ทั้งสองฝ่ายปรับความเข้าใจต่อกันในเรื่องต่าง ๆ และได้ตกลงในหลักการไม่เป็นศัตรูต่อกัน โดยฝ่ายไทยได้ขอให้ฝ่ายจีนแจ้งเรื่องการติดต่อให้ฝ่ายอเมริกันและอังกฤษทราบด้วย

ต่อมาจอมพล เจียงไคเช็คติดต่อมาขอให้ฝ่ายไทยจัดส่งคณะผู้แทนรัฐบาลและผู้แทนทางทหารไปจุงกิง เพื่อปรึกษาหารือต่อ โดยฝ่ายจีนจะส่งเครื่องบินมารับที่สนามบินเชียงรุ้งในมณฑลยูนนาน จอมพล ป. พิบูลสงคราม กำหนดตัวผู้แทนไว้แล้ว โดยให้พลตำรวจเอก อุดุล อุดุลเดชจรัส เป็นหัวหน้าคณะ พลโท ประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้แทนฝ่ายการเมือง พลโท หลวงหาญสงคราม และพันเอก เนตรเป็นผู้แทนฝ่ายทหาร จะออกเดินทางไปพร้อมด้วยพันโท เอกศักดิ์ ประพັນระโยธิน ซึ่งจะออกไปประจำที่จุงกิงในฐานะนายทหารติดต่อกับฝ่ายไทย โดยเป็นที่เข้าใจว่า พอคณะผู้แทน

ไทยจะข้ามแดนพม่าติดต่อกับจีนทางยูนนาน ฝ่ายจีนจะจัดขบวนม้ามารับ พาไปขึ้นเครื่องบินที่เสียงรุ่ง ในช่วงนั้นทุกคนต้องแต่งตัวเป็นทหารจีนหมด เพื่อป้องกันมิให้เกิดข้อสงสัย

ระหว่างที่ทุกคนจดจ่อรอวันเวลาที่จะต้องออกเดินทางไปตามแผนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทางสภาผู้แทนราษฎรมีมติไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗ มีผลทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องกราบบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ความดำริจะส่งคณะผู้แทนไทยไปเจรจากับจีนที่จุงกิงจึงเป็นอันระงับไปโดยปริยาย

ก่อนหน้านั้นเมื่อข้าพเจ้าเดินทางกลับจากกรุงโตเกียว ต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๗ กระทรวงได้แต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองการเมือง ในกรมการเมืองตะวันตก ซึ่งมีคุณทวี ตะเวทิกุล เป็นอธิบดี เป็นอันกลับมาร่วมคณะเดิมที่สถานเอกอัครราชทูตไทยในประเทศญี่ปุ่นอีก ท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม เข้ารับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๘๖ แล้ว ส่วนคุณถนัด คอมันตร์ คงยังอยู่ทั้งทางกระทรวงการต่างประเทศและทางกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เราทั้ง ๔ จึงยังมีโอกาสปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของคณะต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทยต่อมา

ตอนนั้นปรากฏว่า เสรีไทยทั้งจากสหรัฐอเมริกาและจากประเทศอังกฤษ ได้ส่งสายเข้ามาปฏิบัติกิจการภายในประเทศไทยแล้ว บางคนพอมายังก็ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจไทยจับกุมตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณป่วย อิงภากรณ์ ที่ถูกขังอยู่ที่กรมตำรวจสันติบาลภายใต้การควบคุมของร้อยตำรวจเอก โปยม จันทร์คະ คุณป่วยเป็นเพื่อนนักเรียนร่วมชั้นกันมาที่โรงเรียนอัสสัมชัญ แผนกภาษาฝรั่งเศส แข่งแพ้แข่งชนะกันในการสอบไล่ประจำเดือน ร้อยตำรวจเอก โปยมก็เป็นตำรวจรุ่นพี่ชายของข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้ารู้จักทั้งผู้คุมและผู้ถูกคุม ก็ไม่เป็นการยากนักที่ข้าพเจ้าจะแอบไปพบคุณป่วยในที่คุมขังได้ ก่อนหน้านั้นร้อยตำรวจเอก โปยมอาศัยคุณวิจิตร ลulitanานท์ เป็นสื่อพาคุณป่วยไปพบท่านปรีดี ที่บ้านคุณวิจิตรที่บางเขน เพื่อมอบสารสนของลอร์ด

หลุยส์ เมานด์แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถึง ท่านปรีดี และกำหนดวางแผนการติดต่อกับฝ่ายอังกฤษทางกำลัง ๑๓๖ ผ่านไปถึง กองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นประจำ ทางฝ่ายเสรีไทยจากสหรัฐฯ ก็มีร้อยเอก บุญมาก เทศบุตร เป็นผู้ติดต่อใกล้ชิดกับท่านปรีดี

ในยามสงครามที่ประเทศไทยต้องอยู่ข้างญี่ปุ่นสู้กับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ งานการเมืองด้านตะวันตกย่อมมีไม่มาก หัวหน้ากองการเมืองจึงมีเวลาเหลือพอที่จะไปประกอบงานด้านอื่น วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๘๗ ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้ไปช่วยราชการของกรมสารวัตรทหารอีกทางหนึ่ง ท่านเจ้ากรมนี้ ได้แก่ พลเรือตรี สวรร สุวรรณชีพ ซึ่งเป็นผู้ร่วมงานต่อต้านญี่ปุ่นกับท่านปรีดีอย่างใกล้ชิด ไม่น้อยกว่า พลตำรวจเอก อดุล อดุลเดชจรัส ที่ข้าพเจ้าไปช่วยราชการทางกรมสารวัตรก็เพื่อให้สามารถเคลื่อนไหวไปมาได้สะดวก และรับปฏิบัติงานใต้ดินให้แก่ท่านปรีดี ภายใต้อายางงานของคุณทวี ตะเวทิกุล

การลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโอกาสทองให้ท่านปรีดีได้พิจารณาเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ได้ โดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม คงรักษาตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่ อำนาจการควบคุมกองทัพทั้งสาม จึงคงยังอยู่ในกำมือของท่าน ซึ่งได้ย้ายไปตั้งป้อมอยู่ที่ลพบุรี ฉะนั้น ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ จะต้องเป็นผู้มีบารมีในบรรดากองทัพทั้งสาม ดีกว่าหรืออย่างน้อยเท่ากับจอมพล ท่านปรีดีมองไปทางท่านเชษฐบุรุษ พลเอก พจน์ พลโยธิน (พระยาพลพลพยุหเสนา) แต่ท่านผู้นี้มีเหตุผลส่วนตัวขอไม่รับตำแหน่ง เพราะได้เคยลั่นสัจจะวาจาไว้เมื่อท่านออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ว่า ท่านจะไม่แสวงหาอำนาจทางการเมืองอีก แต่ได้กรุณายอมเข้าร่วมในคณะรัฐมนตรีที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ในฐานะเป็นรัฐมนตรีลอยทางสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกคุณควง อภัยวงศ์ รองประธานสภา ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทนท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงเชิญให้คุณควงไปเฝ้า รับสั่งถามว่า จะรับตำแหน่งหรือ ถ้าจอมพลยกทัพจากลพบุรีมา จะกระทำอย่างไร คุณควงตอบเด็ดขาดว่า รับ และถ้ายกทัพมาก็ต้องสู้ หากสู้ไม่ได้

จึงจะยอม ท่านประธานคณะผู้สำเร็จราชการทรงแนะนำให้ถอนตัวเสียเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และทรงส้ำทับด้วยว่า หากคุณควงไม่ถอนตัว พระองค์ท่านเองจะกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้เพราะไม่กล้าที่จะทรงลงพระนามในประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งคุณควงเป็นนายกรัฐมนตรีได้ เมื่อคุณควงยืนยันจะเข้ารับตำแหน่งให้จงได้ พระองค์ท่านจึงกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ โดยที่พลเอก เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินถึงแก่อสัญกรรม พันจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปก่อนแล้ว ท่านปรีดี พนมยงค์ จึงเหลือเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว และได้ลงนามแต่งตั้งคุณควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการกองทัพบก และแม่ทัพบกอยู่ รัฐบาลใหม่ของคุณควง อภัยวงศ์ ย่อมจะปฏิบัติการณ์ไม่ได้ถนัด เพราะอำนาจทางทหารที่อยู่ในกำมือของท่านจอมพล ฉะนั้นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงหาทางออก โดยประกาศยกเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน โดยให้เหตุผลว่า ได้ประกอบความดีความชอบต่อแผ่นดินมากมายหลายประการ ตั้งแต่วันที่ ๒๔ สิงหาคม เป็นต้นไป และในขณะเดียวกัน ประกาศให้มีตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชาการทหารตามบทบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช ๒๔๕๗ และแต่งตั้งพลเอก พจน์ พหลโยธิน ผู้เป็นที่เคารพรักและเกรงใจของเหล่าทหาร ให้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ มีอำนาจบังคับบัญชาการแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ และแม่ทัพอากาศ โดยมีพลโท ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ (หลวงสินาดโยธารักษ์) เป็นรองแม่ทัพใหญ่ และมีประกาศอีกฉบับหนึ่งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม พันจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและแม่ทัพบก แต่งตั้งให้พลเอก พจน์ พหลโยธิน เข้ารับตำแหน่งแทน

แผนการย้ายนครหลวงไปอยู่เพชรบูรณ์เป็นอันเลิกล้มไป ทำความพอใจให้บรรดาข้าราชการทั้งหลายทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน สร้างคะแนนนิยมให้รัฐบาลควงสูงยิ่งขึ้น

การลิดรอนอำนาจของท่านจอมพลตอนนั้น ไม่ได้รับปฏิกริยาตอบโต้รุนแรงจากท่านจอมพล ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่พอใจเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยต่างเฝ้ามองการบำเพ็ญตนของท่านจอมพลด้วยความระแวงสงสัย ญี่ปุ่นไม่ต้องการให้เกิดความระส่ำระสายภายในประเทศไทย อันเป็นเขตหลังของญี่ปุ่น จะมีผลกระทบกระเทือนถึงการปฏิบัติการทางทหารในสงครามใหญ่กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

ในระหว่างที่ยังมีความไม่แน่นอนว่า การจัดตั้งรัฐบาลขึ้นแทนรัฐบาลของจอมพลพลโท นากามูระ ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ขอเข้าพบผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยเฉพาะ ทั้ง ๆ ที่ตามปกติไม่เคยเข้าพบเลย เพื่อสอบถามถึงสถานการณ์เมืองภายในว่า ญี่ปุ่นจะพึงปฏิบัติอย่างไรต่อไป ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้ความคิดเห็นอย่างสั้น ๆ ว่า ควรปล่อยให้เป็นไปตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ

ญี่ปุ่นไม่รู้สึกลินตियินร่ำว่า พวกที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลใหม่จะให้ความร่วมมือแก่ญี่ปุ่นเพียงใด เป็นเรื่องที่จะต้องสอดส่องดูต่อไป ข้อสำคัญญี่ปุ่นไม่ต้องการจะให้เกิดจุดอ่อนภายในประเทศไทย ซึ่งรังแต่จะเป็นประโยชน์แก่ศัตรูของญี่ปุ่นเท่านั้น

เมื่อไม่ได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น และเมื่อทหารเองใช้จะยกย่องเชิดชูท่านจอมพลแต่ผู้เดียวก็หาไม่ ประกอบกับในความรู้สึกนึกคิดของนักการเมืองและประชาชนชาวไทยโดยทั่วไป ท่านจอมพลมีท่าทีเดินหันหลังให้แก่ระบอบประชาธิปไตยทุกที ด้วยการเอนเอียงไปหาเผด็จการมากยิ่งขึ้น ถึงกับประกาศฆ่าแล้วฆ่าเล่าให้เชื่อผู้นำชาติพันภัย ส่อให้เห็นความนิยมเชื่อมั่นในระบบการของนาซีและฟาสซิสต์ ความสนับสนุนจากบรรดานักการเมืองเลยพลอยลดน้อยถอยลงไปด้วย เมื่อท่านขาดฐานกำลังที่จะทัดทานขัดขืนประกาศของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านจอมพลต้องยอมปล่อยให้เหตุการณ์เลยตามเลย นับเป็นชัยชนะทางการเมืองครั้งแรกของท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งจะยังให้ภาระการต่อต้านญี่ปุ่นสะดวกขึ้น เพราะในคณะรัฐมนตรีใหม่ของคุณควง อภัยวงศ์ มีสมาชิกจากคณะต่อต้านญี่ปุ่น ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายคน เช่น คุณทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ดร.เดือน บุนนาค เป็นผู้ช่วย

นาวาเอก บุง ศุภลาศัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พลโท ชิต มั่นศิลป์
สินาตโยธารักษ์ รัฐมนตรีลอย หน่วยงานทางกระทรวงกลาโหม ตำแหน่งรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงศึกษาธิการและมหาดไทยเป็นหัวใจของการปฏิบัติได้ดินที่เดียว
เพราะเป็นตำแหน่งที่มีข้าราชการกระจายไปอยู่ในต่างจังหวัดทั่วราชอาณาจักร
ประกอบด้วยพลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส ให้ความร่วมมือแก่ฝ่ายอังกฤษอเมริกา
อย่างกว้างขวางรวดเร็วยิ่งขึ้นตั้งแต่เดือนมีนาคม ๒๔๘๘ เป็นต้นมา

สถานีวิทยุเถื่อนตั้งขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ หลายต่อหลายแห่ง ชาวคราวส่งถึงกัน
รวดเร็วระหว่างประเทศไทยกับเกาะลังกา การส่งเสริมไทยมาโดยทางโคตรมไม่จำเป็นต้องอาศัย
การปิดบังการรูดรู้ของญี่ปุ่นทำได้ถนัด งานต่อต้านญี่ปุ่นในส่วนรวมจึงค่อยมีชีวิต
ชีวาขึ้น ทั้ง ๆ ที่ยังต้องเก็บเป็นความลับสุดยอดทีเดียว

มีพวกเสรีไทยทั้งสายอเมริกาและอังกฤษที่ตำรวจจับได้ไว้ในความควบคุมโดย
มิได้แจ้งให้ฝ่ายญี่ปุ่นทราบ ก็ได้ตกลงยินยอมเข้ามาร่วมงานกับท่านปรีดี พนมยงค์
ปล่อยให้ออกไปปฏิบัติภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจาก โอ.เอส.เอส. และ
เอส.โอ.อี. เพิ่มความสะดวกในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น

๑๓

ความพยายามติดต่อ
ทางการเมืองกับอังกฤษ

แม้การปฏิบัติงานด้านต่อต้านญี่ปุ่นจะค่อย ๆ แจ่มใสขึ้น แต่ปัญหาสำคัญที่ฝ่ายไทยยังคงหวาดเกรงอยู่อย่างสุดซึ้ง มีใช้อยู่ที่ท่าอย่างไรจึงจะหาทางส่งบุคคลชั้นผู้นำของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศออกไปปฏิบัติการนอกประเทศไทย แต่อยู่ที่ท่าทีของอังกฤษซึ่งยังยืนหยัดอยู่ตลอดเวลาว่า ไทยเป็นศัตรู เพราะไทยกล้าข้ามไปประกาศสงครามกับจักรวรรดิบริติชเข้า ไทยพึงรับโทษทัณฑ์ตามควรแก่กรรม และแม้เพื่อนพันธมิตรที่มีบุญคุณแก่อังกฤษเหลือคนนาอย่างสหรัฐอเมริกา จะวิงวอนพรั้งร้องขอความเห็นอกเห็นใจสักเพียงใด อังกฤษก็ยังไม่นำพาลดหย่อนผ่อนปรนเลย และคาดคั้นจะถือเอาผลประโยชน์ทั้งทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจจากประเทศไทยให้มากที่สุด

ในการแก้ภาพลักษณ์อันผิดพลาดคลาดเคลื่อนในทัศนะของอังกฤษนั้น คณะต่อต้านญี่ปุ่นตระหนักดีว่า จะต้องเพิ่มความช่วยเหลือร่วมมืออย่างลับ ๆ ให้แก่ฝ่ายสหประชาชาติ โดยไม่เรียกร้องสิ่งตอบแทน แต่การให้ข่าวสารทางวิทยุเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกองกำลังทหารญี่ปุ่น การบ่อนทำลายกำลังทหารญี่ปุ่น แม้จะเป็นงานที่เสี่ยงอันตรายอย่างสูงก็ยังไม่เพียงพอ ไม่มีทางที่โลกภายนอกจะทราบได้ นอกจากเจ้าหน้าที่ของอังกฤษและสหรัฐฯ ผู้ร่วมงานด้วยโดยตรงเท่านั้น เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการแสดงออกให้ปรากฏแก่สายตาโลกภายนอกว่า ไทยร่วมมือกับสหประชาชาติอย่างจริงจัง

วิธีที่ดีที่สุดได้แก่ การจัดตั้งรัฐบาลหรือคณะกรรมการขึ้นแทนที่เสรีไทยกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีแต่ทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน เป็นหัวหน้า เป็นความดำริของท่านปรีดีมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่ได้ส่งผู้แทนคณะแล้วคณะเล่าออกไปทางประเทศจีนและประเทศอินเดียเพื่อทำความเข้าใจกับฝ่ายสหประชาชาติ แต่ก็ไม่มีผู้จะได้ผลนัก ส่งไปแล้วก็เงียบ เมื่อเดือนกันยายน ๒๔๘๗ ท่านปรีดียังได้ส่งคณะคุณถวิล อุดล ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด ออกไปจูงกิ่งอีกคณะหนึ่ง เพื่อทำการติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาติโดยอาศัยทางจอมพล เจียงไคเช็ค กว่าจะเดินทางถึงจุงกิงก็ตกเดือนธันวาคมเข้าไปแล้ว ท่านปรีดีได้มอบหนังสือลงวันที่ ๙ กันยายน ถึงจอมพลเจียงไคเช็ค ขอความสนับสนุนในการจัดตั้งรัฐบาลไทยชั่วคราวหรือองค์การอื่น

ที่มีลักษณะทำนองเดียวกันขึ้นในดินแดนของสัมพันธมิตร เพื่อเป็นทางปลุกระดม ประชาชนชาวไทยให้ลุกขึ้นสลัดแอกของญี่ปุ่น ภายในประเทศไทยจะทำการเช่นนั้น ไม่ได้ เพราะญี่ปุ่นเฝ้าควบคุมอยู่โดยใกล้ชิด หากไม่มีการเริ่มต้นเตรียมไว้ก่อน ก็ยากที่ประชาชนชาวไทยจะลุกขึ้นจับอาวุธต่อสู้ญี่ปุ่นร่วมมือกับสัมพันธมิตรได้ ถ้าประเทศไทยสามารถขับสู้กับญี่ปุ่นแล้ว ก็จะตัดสงครามให้สั้นลงและลดความเสียหายและค่าใช้จ่ายอันมหาศาลของฝ่ายสัมพันธมิตร

คณะคุณถวิลติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายจีนแล้วก็รีบไปอีก ทราบต่อมาตาม หลักฐานของฝ่ายอังกฤษว่า เมื่อจีนแจ้งให้เอกอัครราชทูตอังกฤษทราบ ทาง กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสั่งทูตเมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๘๘ ให้เตือนรัฐบาล จีนให้ระมัดระวังในการติดต่อกับผู้แทนที่ออกไปจากประเทศไทย ต้องสอบให้แน่ชัด ว่า เป็นผู้แทนขบวนการต่อต้านจริง มิใช่สายของญี่ปุ่น และก่อนที่จะทำการผูกมัด อย่างเป็นทางการเมืองกับคณะผู้แทนนั้น ควรปรึกษาหารือกับฝ่ายอังกฤษและอเมริกา เสียก่อน ฝ่ายจีนจึงมิได้แจ้งความเคลื่อนไหวของคณะคุณถวิลต่อไป จนกระทั่งเมื่อ วันที่ ๒๑ เมษายน ฝ่ายจีนได้ให้สำเนาหนังสือลงวันที่ ๙ กันยายน ๒๔๘๗ ของท่าน ปรีดีแก่เอกอัครราชทูตอังกฤษ ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสั่งการเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ห้ามมิให้ทูตไปพบกับคุณถวิลตามที่จีนเสนอ โดยอ้างว่าไทยส่งคณะ คุณติเรก ชัยนาม ออกไปติดต่อกับแคนติในเดือนกุมภาพันธ์แล้ว อังกฤษมิได้แจ้ง ให้จีนทราบ เนื่องจากเกรงข่าวจะรั่วไหลล่วงรู้ไปถึงญี่ปุ่น เช่น กรณีคณะคุณถวิลอีก

เกี่ยวกับคณะคุณติเรก ชัยนาม ออกไปแคนติ ข้อเท็จจริงที่ว่า ตั้งแต่ปลายปี ๒๔๘๗ เดือนธันวาคม กองบัญชาการทหารสูงสุดเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งสาส์น มาถึงท่านปรีดีว่า ขอให้ส่งคณะผู้แทนทางทหารออกไปเมืองแคนติ เพื่อปรึกษาหารือ ในเรื่องความร่วมมือระหว่างไทยกับฝ่ายสหประชาชาติให้กระชับเป็นกิจจะลักษณะ ยิ่งขึ้น คณะต่อต้านญี่ปุ่นปรึกษาหารือกันแล้วเห็นว่า ควรจะถือโอกาสให้ได้มีการพุดจา เรื่องการเมืองกับฝ่ายอังกฤษด้วย จึงได้ให้ตอบไปว่า จะส่งคณะผู้แทนทางทหารและ การเมืองออกไปตามที่เขาต้องการ ทางกองบัญชาการทหารสูงสุดของสหประชาชาติ ตอบตามคำสั่งของลอนดอนทีเดียวว่า ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ไม่สามารถจะ

เจรจากรเมืองกับฝ่ายไทยได้ ขอให้จำกัดเฉพาะเรื่องทหารเท่านั้น ท่านปรีดีจึง
จำต้องตอบตกลงไป และได้มอบให้คุณติเรก ชัยนาม เป็นหัวหน้าคณะออกไปพร้อม
กับพลโท หลวงชาตินิกรบ เสนาธิการทหารบก และคุณถนัด คอมันตร์ ตอนนั้นคุณ
ติเรกพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแล้ว เมื่อคุณควง
อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ มีพระยาศรีเสนาเป็น
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแทน คุณติเรกจึงสามารถปลีกตัวมาปฏิบัติ
งานต่อต้านญี่ปุ่นได้เต็มที่

คณะของคุณติเรกออกจากกรุงเทพฯ ตรงไปจังหวัดสมุทรสาคร แล้วจับเรือไป
บริเวณเกาะตะรุเตา ซึ่งเป็นสถานที่ที่ตกลงกันไว้ก่อนว่าจะมีเครื่องบินทะเลมารับไป
เมืองกัลกัตตา จากนั้นบินต่อผ่านทริงโกมาลีไปเมืองแคนดิบนเกาะลังกาเมื่อวันที่
๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ คณะคุณติเรกไม่ได้รับโอกาสให้เข้าพบลอร์ดหลุยส์ เมานต์
แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เพียงได้พบพลตรี แม็กเคนซี หัวหน้า เอส.โอ.อี.
ปรึกษาหารือกันในเรื่องความร่วมมือทางทหารโดยเฉพาะ ในฐานะที่คุณติเรกเคย
เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยมาหลายต่อหลายครั้ง การที่
ลอร์ดหลุยส์ไม่ยอมพบ เนื่องจากหลักการอันแข็งกร้าวของอังกฤษที่ถือไทยเป็นศัตรู
นับเป็นการลบหลู่สร้างความสะเทือนใจให้แก่ไทยพอสมควร

อังกฤษต้องการทราบกำลังทหารแน่นอนของไทย และของญี่ปุ่นในประเทศไทย
เพื่อประโยชน์ในการวางแผนการยุทธต่อไป ฝ่ายเราได้ให้ข้อเท็จจริงและตัวเลขต่าง ๆ
ที่เขาต้องการทราบ และได้แจ้งความต้องการของฝ่ายไทยให้เขาทราบ เสรีจิ้นแล้ว
นายเดนิง ที่ปรึกษาการเมืองของลอร์ดหลุยส์ เชิญคณะคุณติเรกไปพบเพื่อสนทนา
เรื่องการเมืองเมื่อเช้าวันที่ ๒๖ คุณติเรกให้ตอบไปว่า คณะได้รับเชิญมาให้พูดเรื่อง
การทหารเท่านั้น จึงไม่อยากจะพูดเรื่องการเมือง นายเดนิงยืนยันขอพบให้ได้
สำหรับตอนนี้ คุณติเรกได้เขียนบันทึกสรุปการสนทนาไว้ว่า นายเดนิงถามว่า ภายหลัง
สงครามแล้วประเทศไทยจะมีท่าทีอย่างไร คุณติเรกชี้แจงว่า ความจริงเจตนาของ
ประชาชนชาวไทยซึ่งแสดงออกทางสภาผู้แทนราษฎร ไม่อยากร่วมรบร่วมกับ
ญี่ปุ่น แต่เมื่อญี่ปุ่นเข้ามาเติมเมือง ไทยเราเล็กน้อยจะทำอะไรได้ ขอให้เห็นใจไทย

อังกฤษจะเดินนโยบายดีมากถ้าจะประกาศว่า อังกฤษจะเคารพเอกราชและอธิปไตยของไทยทุกประการ เพราะรู้ว่าการที่ไทยร่วมมือกับญี่ปุ่นก็ด้วยความจำเป็น รัฐบาลไทยกำลังเตรียมเล่นงานญี่ปุ่นอยู่แล้ว และจะนิยมตระหนกในบุญคุณอังกฤษมาก นายเดนิงขอรับไปตรึกรตรอง เพราะประชาชนอังกฤษไม่คิดเลยว่า ไทยจะไปประกาศสงครามกับอังกฤษ ทั้งข่าววิทยุก็ด่าเติมที่ รวมถึงราชวงศ์ก็ไม่ปราณี ส่วนเหตุการณ์ภายในจริงเท็จเพียงใดประชาชนอังกฤษไม่ทราบ คุณติเรกแก้วว่า จะทำอะไรได้ ขึ้นพูดตรงออกมาให้โลกรู้ ญี่ปุ่นก็คงจะจัดการกับไทย ไม่ทันจะได้ช่วยสัมพันธมิตร ฉะนั้นวิธีที่ดีที่สุด อังกฤษรีบประกาศเสีย นายเดนิงตอบว่า วิธีของอังกฤษนั้นทำไม่ได้ เพราะเป็นประชาธิปไตย ราษฎรไม่รู้เรื่อง จู้ ๆ รัฐบาลไปประกาศเข้า ประชาชนเล่นงานแย้ เพราะไม่ทราบข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตาม การแสดงความร่วมมืออย่างนี้ก็เป็น การแสดงส่วนหนึ่งแล้ว ผลแห่งการเจรจากันทางการเมืองไม่มีข้อผูกพันประการใด แต่เป็นขั้นหนึ่งที่แสดงให้อังกฤษพอใจว่า ไทยร่วมมือจริง

คณะคุณติเรกอยู่ในเมืองแคนตีประมาณหนึ่งสัปดาห์ จึงเดินทางกลับประเทศไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับคำขออาวุธของคุณติเรก ชัยนาม ข้าพเจ้าได้อ่านแฟ้มของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ พบบันทึกเจ้าหน้าที่ฉบับหนึ่งลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๘๘ มีข้อความว่า “เท่าที่ทราบคนไทยมิใช่ชาติชอบสงคราม ฉะนั้น จึงไม่ควรจะมอบอาวุธให้มากนัก”

สำหรับการพบปะระหว่างคณะผู้แทนไทยกับนายเดนิงเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ นายเดนิงได้มีโทรเลขรายงานให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษทราบ มีใจความสำคัญว่า นายเดนิงได้ไปพบคุณติเรก ชัยนาม และคณะที่บ้านพักบังกะโลที่ทางการอังกฤษจัดให้ นายเดนิงถามถึงความประสงค์ของคุณติเรกในสถานะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไรบ้าง คุณติเรกตอบว่า คณะของคุณติเรกที่มานี้เกี่ยวข้องกับเรื่อง การทหารโดยเฉพาะ แต่ก็ได้รับอนุญาตจากท่านปรีดีให้ชี้แจงต่อฝ่ายอังกฤษว่า การประกาศสงครามต่ออังกฤษเป็นการกระทำของบุคคลไม่กี่คนมิใช่ตัวแทนของประชาชนชาวไทย ซึ่งยังมีความสัมพันธ์ยืมนั้นอยู่กับประเทศอังกฤษ คนไทยรู้สึกเสียใจที่มีการประกาศสงคราม ท่านปรีดีและคณะพร้อมที่จะกระทำการทุกอย่าง

ร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ในการขับไล่ญี่ปุ่นให้พ้นจากประเทศไทย และกลับคืนสัมพันธภาพอันดีกับอังกฤษ

นายเดนิงกล่าวว่า สำหรับประชาชาติในอังกฤษเท่าที่ทราบกันอยู่ก็คือ ประเทศไทยขอทำการศึกษาไม่รุกรานกับอังกฤษ แล้วภายหลังต่อมาไม่เท่าไร ได้อนุญาตให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยไปโจมตีอังกฤษทางมลายู มีหน้าซำไทยยังประกาศสงครามต่ออังกฤษด้วย ฉะนั้น ไทยจำต้องดำเนินการเพื่อให้คนอังกฤษเชื่อในความจริงใจของไทยที่จะแก้ไขสถานการณ์นั้น และเข้ามีส่วนในวัตถุประสงค์ร่วมของฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งในข้อนี้คุณติเรกให้คำมั่นว่า ท่านปรีดีและคณะจะดำเนินการทุกอย่างที่อังกฤษต้องการ รวมทั้งการคืนดินแดนที่ได้รับจากญี่ปุ่นและการชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผลประโยชน์ของคนชาติบริติชในประเทศไทย

นายเดนิงสอบถามต่อไปว่า ฝ่ายท่านปรีดีมีดำริจะกระทำอย่างไรเพื่อเข้าร่วมเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร คุณติเรกตอบว่า รัฐบาลของคุณคงจะสามารถทำญาติดีกับฝ่ายญี่ปุ่นต่อไป แต่จะทำการขัดข้องต่อการเรียกร้องของญี่ปุ่นเท่าที่จะกระทำได้อย่างปลอดภัย คุณติเรกไม่คิดว่า ญี่ปุ่นจะทำการเปลี่ยนรัฐบาลไทยได้ เพราะญี่ปุ่นไม่มีหุ่นเพียงพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลใหม่ได้สำเร็จ นอกเสียจากจะเข้าทำการควบคุมรัฐบาลโดยตรงเอง แผนของท่านปรีดีจึงอยู่ที่เมื่อถึงวันที่ฝ่ายสัมพันธมิตรบุกเข้าประเทศไทย รัฐบาลคงจะลาออก และจะมีการจัดตั้งรัฐบาลระบอบการต่อต้านขึ้นในเขตที่อยู่นอกอำนาจญี่ปุ่นเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายสัมพันธมิตร

๑๘

นายสุณี เทพรักษา

เมื่อทางกองบัญชาการทหารสูงสุดของสหประชาชาติ โดยลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ตอบปฏิเสธเด็ดขาดไม่ยอมพูดเรื่องการเมืองกับฝ่ายไทยในปลายเดือนธันวาคม ๒๔๘๗ ท่านปรีดี พนมยงค์ เล็งเห็นว่าจำเป็นจะต้องอาศัย สหรัฐอเมริกาเป็นที่พึ่งด้านสุดท้าย ซึ่งความจริง สหรัฐอเมริกาวางท่าที่อันเหมาะสมสำหรับไทยอยู่แล้ว ถ้าได้แรงดันจากทางสหรัฐฯ ช่วย บางทีอาจจะผ่อนคลายความแข็งกร้าวของอังกฤษได้บ้าง ท่านปรีดีจึงมีดำริส่งผู้แทนคณะต่อต้านเดินทางไปสหรัฐอเมริกาเพื่อพบกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และคุณสงวน ตุลารักษ์ เจรจากับรัฐบาลอเมริกา ในขั้นแรก ท่านคิดจะส่งคุณทวี ตะเวทิกุล อธิบดีกรมการตะวันตกออกไปเพื่อการนี้ แต่เมื่อใกล้เวลาเข้าจริง ท่านเปลี่ยนใจ จะให้ข้าพเจ้าซึ่งขณะนั้นเป็นเพียงหัวหน้ากองไปแทน คุณทวีเป็นผู้นำความมาบอกข้าพเจ้าว่า สุขภาพไม่สู้จะดี ขอให้ข้าพเจ้าออกไปแทน ข้าพเจ้ายังโสดอยู่ ไม่มีภาระทางครอบครัว มีมารดาที่เป็นห่วงเพียงคนเดียว จึงไม่ขัดข้องในการไปปฏิบัติงานนอกประเทศในลักษณะนั้น คุณทวีสั่งให้ข้าพเจ้าเตรียมทำหนังสือมอบอำนาจการเจรจากับรัฐบาลอเมริกาเป็นทางการ โดยให้จัดเป็นคณะผู้แทนไทย ประกอบด้วย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน เป็นหัวหน้าคณะ คุณสงวน ตุลารักษ์ และข้าพเจ้าเป็นผู้แทนอีก ๒ คน

ท่านปรีดีติดต่อกับฝ่ายสหรัฐฯ ผ่าน โอ.เอส.เอส. แจ้งความประสงค์ให้ทราบ และสั่งให้ข้าพเจ้าไปพบที่ทำเนียบทำช่างเพื่อรับคำสั่งรายละเอียด คินนันทน์ข้าพเจ้าต้องค้างที่ทำเนียบเพื่อลงเรือของกรมศุลกากรเข้าตัววันรุ่งขึ้นก่อนสว่าง ข้าพเจ้าลามารดาว่าต้องไปราชการต่างจังหวัดชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง คินนันทน์อยู่สนทนากับท่านปรีดีจนตึก เป็นการสนทนาตัวต่อตัวครั้งที่สองในชีวิตของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ารู้จักท่านปรีดีสมัยทำงานที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเมื่อแรกตั้ง ท่านเป็นผู้ประศาสน์การ ข้าพเจ้าเป็นเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อย ซึ่งคุณวิจิตร ลุฑิตานนท์ ผู้ช่วยเลขาธิการมหาวิทยาลัย ขอให้ไปนั่งจดรายงานการประชุมคณะกรรมการมหาวิทยาลัย ท่านปรีดีนั่งหัวโต๊ะ ข้าพเจ้าอยู่สุดท้ายปลายโต๊ะไม่เคยเข้าใกล้หรือพูดจากับท่านเลย ข้าพเจ้าเคยสนทนาตัวต่อตัวกับท่านครั้งแรกเมื่อข้าพเจ้าสอบชิงทุนรัฐบาลหน่วย

กระทรวงการต่างประเทศได้ จะไปศึกษาวิชากฎหมายและการทูตที่ประเทศฝรั่งเศส ตอนนั้นท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ท่านสั่งให้ข้าพเจ้าไปพบเพื่อวางแผนการศึกษาให้ข้าพเจ้าจัดโดยละเอียด ข้าพเจ้าเรียนสำเร็จกลับมารับราชการ ในกระทรวงการต่างประเทศ ท่านย้ายไปว่าการกระทรวงการคลังเสียแล้ว จึงไม่ได้พบท่านอีกเลย ครั้นญี่ปุ่นขึ้นประเทศไทย ข้าพเจ้าทราบเท่าที่และแผนการของท่าน ทางคุณทวี ตะเวทิกุล ตลอดเวลาที่ประจำอยู่ญี่ปุ่น และภายหลังกลับมาประเทศไทย ทุกสิ่งทุกอย่างข้าพเจ้ารับทราบทางคุณทวีทั้งนั้น ในการพบท่านครั้งที่สองในห้องรับแขก ชั้นบนของทำเนียบทำช่าง ข้าพเจ้าได้รับทราบคำสั่งโดยละเอียดถึงแนวทางที่ท่านประสงค์จะให้ข้าพเจ้าไปปฏิบัติในสหรัฐอเมริกา

ท่านเริ่มด้วยการขอใบข้าพเจ้าที่ยอมรับเดินทางออกไปนอกประเทศแทนคุณทวี ท่านเตือนว่า การไปครั้งนี้มิใช่การเดินทางธรรมดา จะต้องไม่คำนึงถึงความสะดวกสบายส่วนตัว จะต้องเสี่ยงภัยตลอดทาง ข้าพเจ้าจะต้องไปในลักษณะแอบแฝง ตามแต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายอเมริกันจะจัดให้ ข้าพเจ้าจะไม่มีสิทธิเสรี เขาจะให้ทำอะไรก็ต้องทำสิ่งนั้น จนกว่าถึงกรุงวอชิงตัน ข้าพเจ้าจึงจะเปลี่ยนไปอยู่ในคณะของท่านทูตเสนีย์ ปราโมช ช่วยทูตในการเจรจากับรัฐบาลอเมริกา และถ้าสามารถจะเป็นไปได้กับฝ่ายอังกฤษ

คืนนั้นก็อีก ท่านเป็นผู้พูดฝ่ายเดียว ข้าพเจ้าได้แต่รับฟังท่าน และถ้อยคำของท่านทำให้ข้าพเจ้าตระหนักในความหวังใฝ่อย่างสุดซึ่งในอนาคตของชาติบ้านเมืองเท่านั้น ท่านกล่าวด้วยความตื่นตันว่า เมื่อรัฐบาลไทยสั่งหยุดยิงและยินยอมให้ญี่ปุ่นส่งทหารผ่านประเทศไทย ใคร ๆ ก็มองเห็นความจำเป็น แต่การผูกพันตัวภายหลังต่อมาทีละขั้นให้กระชั้นชิดกับฝ่ายญี่ปุ่นนั้นซึ่งที่ท่านไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะการประกาศสงครามทำตนเป็นศัตรูกับอังกฤษและสหรัฐฯ การยอมรับมอบดินแดนทางมลายู และพม่าจากญี่ปุ่น ตลอดจนการกล่าวโจมตีอังกฤษและสหรัฐอเมริกา นอกเหนือทางออกไป บทสนทนาทางวิทยุกระจายเสียงของนายมันนายคอง ที่ไม่ละเว้นแม้แต่กษัตริย์ราชวงศ์อังกฤษ ทั้งหลายเหล่านี้เป็นเหตุให้อังกฤษเกิดความขัดเคืองใจโดยไม่จำเป็น นอกจากจะประกาศสงครามตอบแล้ว อังกฤษยังคงเว้นไม่ยอมติดต่อกับ

ทางการเมืองกับฝ่ายไทยอย่างใดเลย เมื่อลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสหประชาชาติ ติดต่อมาในปลายเดือนธันวาคม ๒๔๘๗ ขอให้เราส่งผู้แทนไปที่แคนดี ก็ได้ปฏิเสธล่วงหน้าว่าจะไม่พูดเรื่องการเมืองกับผู้แทนไทย ฝ่ายเราพยายามทุกทางที่จะแสดงให้เห็นว่า การร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่นมิใช่เจตนาอันแท้จริงของประชาชนชาวไทย เราอยากจะจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นภายนอกประเทศเพื่อยืนยันความร่วมมือที่ไทยพร้อมจะให้แก่ฝ่ายสหประชาชาติ พยายามมาหลายปีแล้ว ส่งคนออกไปเจรจาครั้งแล้วครั้งเล่า ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากทำที่อันแข็งกร้าวของอังกฤษนั่นเอง

ความดำริที่จะส่งข้าพเจ้าออกไปคราวนี้ ก็เพื่อให้ไปสมทบกับทูตไทยที่กรุงวอชิงตัน ยกเรื่องเจรจาเป็นทางการกับรัฐบาลอเมริกา แต่จุดหมายปลายทางที่แท้จริงอยู่ที่ทำอะไรจะให้อังกฤษเปิดเผยท่าทีเกี่ยวกับอนาคตของประเทศไทยออกมาให้แน่ชัดก่อนที่ญี่ปุ่นจะพ่ายแพ้สงครามขั้นเด็ดขาด มิฉะนั้นแล้วไทยจะตกเข้าอยู่ข้างฝ่ายปราชัยร่วมกับญี่ปุ่น ถ้าเราสามารถจัดตั้งรัฐบาลภายนอกประเทศได้ ก็จะเป็นทางกระชับความสัมพันธ์กับฝ่ายสหประชาชาติ ถ้ารัฐบาลอเมริกายังมีเหตุผลเป็นอุปสรรคต่อการตั้งรัฐบาลดังกล่าว ก็จะต้องพยายามขอให้รัฐบาลอเมริกาช่วยค้ำยันค้ำยออังกฤษให้ผ่อนปรนให้ไทยบ้าง อย่างน้อยให้รับหลักการเคารพเอกราชและอธิปไตยของประเทศไทย ไม่มุ่งร้ายต่อบุรณภาพแห่งอาณาเขตของไทยเช่นที่มีข่าวกระเซ็นกระสายออกมาทุกวัน ในขณะที่เดียวกันไทยพร้อมที่จะคืนดินแดนในมลายูและพม่าให้แก่อังกฤษ ทำนกรุมาชี้แจงข้อเท็จจริงหลายข้อหลายประการให้ข้าพเจ้ายึดถือเป็นปัจจัยประกอบการเจรจากับฝ่ายอเมริกัน รวมตลอดทั้งแผนดำเนินงานภายหลังที่ได้เปลี่ยนรัฐบาลจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐบาลควงอภัยวงศ์

รุ่งขึ้นออกเรือบ่ายหน้าไปทางเกาะกระดาศ ซึ่งเป็นที่นัดหมาย โดยมีร้อยเอกบุญมาก เทศบุตร เป็นเจ้าหน้าที่วิฑูรย์ไปด้วยเพื่อติดต่อกับฝ่ายอเมริกัน เมื่อไปถึงเกาะกระดาศ นายวรกิจบรรหาร เจ้าของเกาะ ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี คืนแรกท่านพาออกไปเรือเครื่องบินทะเลที่ฝ่ายอเมริกันจะส่งมารับ พร้อมทั้งส่งเจ้าหน้าที่

ของโอ.เอส.เอส. มาประจำกองบัญชาการคณะต่อต้านญี่ปุ่น รออยู่ตลอดคืน ไม่เห็นวี่แววของเครื่องบิน คืนที่สองออกเรือไปลอยลำนรอนในทะเลที่อ้างว้างอีก ก็ไม่มีเครื่องบินมา บังเอิญมองเห็นเรืออีกลำหนึ่งตะคุ่ม ๆ ในระยะห่างพอสมควร เกรงกันว่าจะเป็นเรือญี่ปุ่น จึงเตรียมการต้อนรับไว้โดยต่างกุ่มปืนแน่น ข้าพเจ้าคนเดียวไม่มีอาวุธติดตัว เดชะบุญเป็นเรือชาวประมงออกหาปลา จึงไม่มีเหตุการณ์อย่างใด วันที่สามร้อยเอก บุญมากชักใจเสีย คิดจะพาคณะกลับกรุงเทพฯ เนื่องจากนัดหมายแล้วอีกฝ่ายไม่มา ถ้าขึ้นออกไปรอเป็นคืนที่สาม ความปลอดภัยอาจน้อยลง จะต้องให้กรุงเทพฯ นัดหมายใหม่ให้แน่นอน โดยจะต้องเปลี่ยนบริเวณรับส่ง ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เพราะออกมาแล้วก็น่าจะไปได้ การกลับกรุงเทพฯ เพื่อออกมาใหม่ สำหรับข้าพเจ้าดูไม่ค่อยเข้าที่ ในที่สุดตกลงกันให้รออีกคืนเป็นคืนสุดท้าย คืนนั้นระหว่างที่เราออกเรือไปลอยลำคอยอยู่กลางดึก ได้ยินเสียงกระหึ่มของเครื่องบินมาแต่ไกลทางเราจุดได้สัญญาณบอกพื้นที่ที่จะให้เครื่องบินทะเลร่อนลง นักบินกระทำได้เรียบริ้อย เรือเราเข้าไปเทียบ รับพันตรี กรินลี และร้อยเอก เวสตัน นายทหารอเมริกา โอ.เอส.เอส. ลง ขึ้นเรือของเรา ข้าพเจ้าขึ้นเครื่องบินน้ำท่ามกลางความมืด เราไม่เห็นหน้าตาตากัน มาทราบชื่อเสียงก็ภายหลัง

ข้าพเจ้าไปคราวนั้นไปตัวเปล่า ไม่มีกระเป๋าทหารหรือของใช้ไม้สอยติดตัวไปด้วยเลย หนังสือเดินทางก็ไม่มี มีแต่หนังสือมอบอำนาจของผู้สำเร็จราชการที่ซ่อนไว้กับตัว ขึ้นไปบนเครื่องบินแล้วข้าพเจ้าภาวนาสวดมนต์เช่นที่เคยก่อนนอน เวลาเครื่องบินลำเสียงของเสร็จแล้วบินขึ้น ข้าพเจ้ายึดผนังภายในเครื่องบินแน่น เพราะไม่มีสายรัดลำเครื่องบินวิงกระทบพื้นน้ำทะเลดังสนั่น แรงความเร็วไม่ถึงนาที เครื่องบินก็ลอยตัวในอากาศ เจ้าหน้าที่ในเครื่องบินมีเพียงสี่คน คนหนึ่งทำหน้าที่คุมปืนกลเป็นยามตลอดทาง ข้าพเจ้าพยายามจะนอนให้หลับ แต่ไม่สำเร็จ นอกจากเครื่องยนต์จะดังสนั่นมาก ข้าพเจ้ายังตื่นต้นกับการเดินทางบนเครื่องบินทหาร เจตสิกคิดไปถึงเรื่องต่าง ๆ ไม่ทราบว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นระหว่างทางหรือไม่ บินผ่านทะเลอันดามันตลอดคืน รุ่งขึ้นเครื่องบินลงที่เมืองมาดราสของอินเดีย ที่นั่นมีเจ้าหน้าที่ทหารอเมริกาขึ้นร้อยเอกกับร้อยโทมารับ จัดเครื่องแบบทหารอเมริกาขึ้นร้อยโทให้ข้าพเจ้า

แต่ต่าง ข้าพเจ้าคิดชื่อสมมุติขึ้นเองว่า สุณี เทพรักษา เพื่อขอความคุ้มครองจาก
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวง

ชื่อนี้เป็นชื่อที่ข้าพเจ้าใช้ตลอดเวลาเดินทางครั้งนั้น ตั้งแต่ออกจากอ่าวไทย
จนกระทั่งกลับกรุงเทพฯ เจ้าหน้าที่ โอ.เอส.เอส. ที่เกี่ยวข้องเรียกข้าพเจ้าว่า “สุนนี”
จนกระทั่งทุกวันนี้ เฉพาะเมื่อคณะผู้แทนไทยไปเจรจากับเจ้าหน้าที่ในกระทรวงการ
ต่างประเทศอเมริกันเท่านั้นที่ข้าพเจ้าใช้ชื่อจริง เพราะเป็นชื่อที่ปรากฏในหนังสือ
มอบอำนาจเต็มในการเจรจาของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ในบันทึกของ
กระทรวงการต่างประเทศตอนนั้น ใช้ชื่อ “สุณี เทพรักษา” เพื่อความปลอดภัย

เราค้างที่เมืองมาตราสหนึ่งคืน รุ่งขึ้นเดินทางโดยเครื่องบินทหารไปลงที่เมือง
แคนดี เกาะลังกา เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ ข้าพเจ้าไปพบเจ้าหน้าที่ โอ.เอส.
เอส. เขาสอบถามเหตุการณ์ในประเทศไทยตามสมควร พบกับคุณสงวน ตูลารักษ์
แล้วต่อมาเข้าพบพลตรี โดโนเวน หัวหน้า โอ.เอส.เอส. ซึ่งรับจะพาเราทั้งสองโดยสาร
เครื่องบินประจำตำแหน่งของท่านเดินทางต่อไปกรุงวอชิงตัน นายพลตรี โดโนเวน
วัย ๖๐ ปี ผมชาวตั้งสำลี มองเห็นความเข้มแข็งและเด็ดขาดในสายตาและ
อากัปกิริยาของท่าน อาชีพเดิมเป็นทนายความสำนักงานมีชื่อในถนนวอลล์สตรีท
นครนิวยอร์ก ท่านให้ความกรุณาปรานีแก่ชายหนุ่มเช่นข้าพเจ้ามาก ระหว่างเดินทาง
เราเล่นไพ่บริดจ์กับท่านตลอดเวลา เมื่อเครื่องบินถึงกรุงวอชิงตัน ท่านทูตเสนีย์และ
ข้าราชการสถานทูตกรุงวอชิงตันที่สนามบินพาไปโรงแรมที่พัก ส่วนนายพลตรี โดโนเวน
ตรงไปสำนัก โอ.เอส.เอส. ของท่าน โดยไม่แวะบ้านพักผ่อนเลย

ข้าพเจ้าดีใจจริง ๆ ที่ได้พบอาจารย์เสนีย์ ปราโมช ผู้สอนวิชาลักษณะนิติกรรม
และหนี้ให้ข้าพเจ้าที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ข้าพเจ้ารู้จัก
ท่านอาจารย์ดีกว่านักศึกษาอื่น เพราะข้าพเจ้าเป็นคนชอบซัก ท่านชอบตอบ เสรี
ชั่วโมงการสอนแล้วอาจารย์และนักศึกษายังอยู่ต่ออีกนาน บางครั้งเกือบชั่วโมง บัดนี้
จะได้มาร่วมงานกันเพื่อความอยู่รอดของชาติ แต่ข้าพเจ้าเคยเป็นศิษย์ท่านอย่างไร
ข้าพเจ้าก็ยังคงวางตนเป็นศิษย์ของท่านอย่างนั้น เราเริ่มปรึกษาหารือในเรื่องการ
งานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทันที ข้าพเจ้าได้กราบเรียนให้ท่านทราบถึงความ

ประสงค์ในการจัดตั้งคณะผู้แทนไทยเพื่อเจรจากับฝ่ายอเมริกันครั้งนี้ ซึ่งหลักสำคัญอยู่ที่การจัดตั้งคณะรัฐบาลพลัดถิ่นนอกประเทศ และปัญหาเรื่องท่าทีของอังกฤษต่อประเทศไทย

ฝ่ายบัญชาการทหารสูงสุดสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รายงานให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษทราบเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ว่า ทาง โอ.เอส.เอส. ได้ลักลอบนำบุคคลชื่อสุนีออกไปจากประเทศไทยเพื่อไปสมทบกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช พร้อมด้วยเอกสารที่ไม่ยอมเปิดเผยให้ผู้ใดทราบ ทางอังกฤษส่งพันตรี กิลคริสต์ไปพบสุนี ยืนยันว่าเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ แต่สุนีไม่ยอมแจ้งความประสงค์ของการออกมาให้ทราบ นอกจากย้ำว่าจะทำการติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร มิใช่เฉพาะกับฝ่ายอเมริกัน

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ เซอร์จอร์จ แซนซัม ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษที่กรุงวอชิงตัน รายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้นำสุนีไปพบ แจ้งให้ทราบว่าได้รับมอบหมายจากผู้สำเร็จราชการโดยมีหนังสือแต่งตั้งและมีคำสั่งด้วยวาจาให้ดำเนินการขนานกันไปกับอีกสองคณะที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งไปจุงกิงและแคนดี ม.ร.ว.เสนีย์และคณะจะเข้าเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันในไม่ช้า โดยที่เซอร์จอร์จทราบจาก เอส.โอ.อี. ว่า ฝ่ายอังกฤษจะไม่ยอมรับผู้แทนทางการเมืองของไทยทางแคนดี จึงขบข้องใจว่า ถ้าฝ่ายอเมริกันเกิดรับฟังและเจรจาทางการเมืองกับฝ่ายไทยแล้ว อังกฤษจะไม่อยู่ในภาวะกระอักกระอ่วนหรือที่จะยอมให้ฝ่ายอเมริกันเดินหน้าอังกฤษไปในด้านการเจรจากับไทย ด้วยเหตุนี้ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษและ เอส.โอ.อี. จึงได้ตกลงกันเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ว่า การจะยินยอมไม่ยอมพูดการเมืองกับคณะผู้แทนไทยทางแคนดีน่าจะจะไม่เหมาะสม รัฐบาลอังกฤษจึงสั่งการไปยังลอร์ด หลุยส์ เมานต์แบตตัน อนุมัติให้แจ้งต่อผู้แทนไทยด้วยตนเอง หรือโดยที่ปรึกษาฝ่ายการเมือง เน้นในหลักการว่า รัฐบาลอังกฤษปรารถนาที่จะเห็นประเทศไทยเป็นประเทศอิสระ มีอธิปไตยและเอกราช และยินดีจะกลับฟื้นความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทย แต่ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงมาตรการที่ประเทศไทยจะช่วยในการขับไล่ญี่ปุ่นออกจากดินแดนไทย ให้ญี่ปุ่นต้องปราศัยในที่สุด และมาตรการที่ฝ่ายไทยจะ

แก้ไขความเสื่อมเสียที่ไทยได้ก่อให้เกิดแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรสืบเนื่องจากการที่ไทย
เข้าข้างญี่ปุ่น และร่วมรักษาความมั่นคง และความเป็นเพื่อนบ้านที่ดีในอนาคต

เซอร์จอร์จรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์
๒๔๘๘ ว่าได้พบกับสูนีและเสนีย์ สูนีอ้างว่า คณะผู้แทนนี้ขนานกันกับที่ผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ส่งไปจีนและแคนดี เซอร์จอร์จแสดงความหวังโยว่า ถ้าอเมริกา
เกิดรุดหน้าเจรจาเรื่องการเมืองโดยอิสระ อังกฤษจะอย่างไร นายสเตอร์นเดล
เป็นเนืท์ ตอบว่า ถ้าไทยมาพูดเรื่องการเมือง ก็ขอให้เบี่ยงบ่าย เพราะจะต้องได้รับ
อนุมัติจากรัฐบาลก่อน

ข้าพเจ้าพำนักอยู่ในกรุงวอชิงตันไม่กี่วัน ก็ได้ทราบความแตกแยกในบรรดากลุ่ม
เสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ท่านทูตเสนีย์ และพันโท ขาบ กฤษกร ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก ไม่สู้
จะกินเกลียวกัน โดยเหตุผลทั้งทางราชการและทางส่วนตัว เสรีไทยจึงแบ่งเป็นสอง
พวก คือ พวกท่านทูต มีหลวงดิษฐการภักดี คุณมณี สาณะเสน เป็นผู้สนับสนุนที่
สำคัญ และพวกผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบก มีคุณอนันต์ จินตกานนท์ เลขาธิการตรี
สนับสนุน นักเรียนนักศึกษาก็พลอยแตกกันไปด้วย เมื่อนักศึกษามัครเข้าไปเป็น
ทหารในองค์การ โอ.เอส.เอส. ตามสายงานจึงอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพันโท
ขาบ ประกอบกับพันโท ขาบเป็นผู้ชอบสนุก บ้านที่พักของท่านเปิดแก่นักศึกษาผู้
เพิ่งเป็นทหารทุกคน จึงมีการพบปะสังสรรค์กันแทบทุกวัน คุณเทียบ กฤษกร ผู้ภริยา
ก็ช่างทำกับข้าว มีการเลี้ยงดูกันเป็นเนืองนิจ ฝ่ายท่านทูตเสนีย์เป็นคนเคร่งครัดใน
หน้าที่การงาน เจ้าระเบียบแบบแผน ไม่ชอบสนุกสนานเฮฮา เมื่อมีเวลาว่างท่านก็
เล่นดนตรี วาดภาพอะไรของท่านไป ประกอบกับในนิยามยากของบ้านเมืองเช่นนั้น
ท่านคิดหาทางประหยัดการใช้จ่ายของสถานทูต และของข้าราชการ ตลอดจน
นักเรียนนักศึกษา ทางรัฐบาลอเมริกันยอมให้ท่านเบิกเงินของรัฐบาลไปใช้จ่ายได้
แม้จะเลยปีงบประมาณแล้ว และมีได้รับงบประมาณใหม่จากประเทศไทย การลด
จ่ายเงินประจำเดือนย่อมกระทบกระเทือนเป็นธรรมดา ยิ่งผู้มีรายได้น้อยก็ยิ่งรับ
น้ำหนักมาก เช่น นักศึกษาเคยได้อยู่เดือนละ ๙๐ เหรียญ ลดลงไป ๕ เหรียญ ก็ยอม
แยะ การขัดกันกระจายไปถึงเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังมาก็คือ

มีสงครามกระดาดขำระ ทางสถานทูตใช้โดยถือเป็นเรื่องของสถานทูต ข้าราชการบางคนอยากจะขอแบ่งไปใช้บ้าง เมื่อไม่ได้ก็เกิดขัดใจ สิ่งเล็กสิ่งน้อยเหล่านี้ เมื่อรวมกันเข้ากลายเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งไม่มีผู้ใดคอยแก้ไข อีกสิ่งหนึ่งที่นักศึกษาไม่พอใจเป็นอย่างมากก็คือ ในยามที่สถานทูตเฝ้าเทศนาขอให้ช่วยกันประหยัดการใช้จ่าย สถานทูตยังคงเช่าสถานที่ตากอากาศยามคิมหันตฤดูไว้เพื่อให้ข้าราชการได้แบ่งไปพักผ่อนตามควรแก่โอกาส การแตกแยกเลยพาดพิงไปถึงการปฏิบัติงานด้วย ความจริงท่านทูตเสนีย์ไม่สู้จะไว้ออกไว้ใจพันโท ขาบเท่าใดนัก เริ่มโดยเข้าใจว่า พันโทคนนี้เป็นผู้ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งไปกรูรวอชิงตันเพื่อให้สอดส่องการปฏิบัติงานของทูตเมื่อขาดความไว้วางใจ ท่านทูตจึงไม่สู้อยากจะให้พันโท ขาบมีหน้าที่เกี่ยวกับฝ่ายอเมริกันทาง โอ.เอส.เอส. เท่าใดนัก ถึงกับเจ้าหน้าที่ภายใน โอ.เอส.เอส. เองก็เลยแบ่งเป็นฝ่ายสนับสนุนท่านทูตและฝ่ายสนับสนุนพันโท ขาบ นายพลตรี โดโนเวน เคยกล่าวว่า ใครก็ตามรวมทั้งท่านเสนีย์ด้วย ถ้ายินดีจะสวมเครื่องแบบออกไปทำการสู้รบหรือปฏิบัติกรอย่างอื่นให้แก่ โอ.เอส.เอส. ท่านรับทั้งนั้น ในกรณีกิจการตะวันออกไกล กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน เจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวกับประเทศไทย ก็ยังแบ่งเป็นสองพวกเหมือนกัน นายมอฟเฟ็ตสนิทสนมกับท่านทูตเสนีย์ นายแลนดอนผู้เคยเป็นบาทหลวงสอนศาสนาอยู่ที่จังหวัดตรังในประเทศไทย รู้สึกจะชอบพันโท ขาบ จึงไม่สู้จะลงเส้นกับท่านทูตนัก

อย่างไรก็ตาม สำหรับคุณสงวนและข้าพเจ้า เราถือว่าเป็นคนที่ถูกส่งจากประเทศไทยเพื่องานเฉพาะกิจ เราไม่เกี่ยวข้องพันพัวกับความเป็นไปในกรูรวอชิงตัน เราจึงไม่ต้องการเข้าร่วมในการแตกแยกภายใน ซึ่งจะไม่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ที่เราได้รับมอบหมาย ฉะนั้น เราจึงไปทั้งสองแห่ง ทั้งที่สถานทูตและที่บ้านผู้ช่วยฝ่ายทหารบก เราร่วมทำงาน และร่วมสนุกด้วยกัน

ในด้านงาน เรามีประชุมกันที่สถานทูตระหว่างท่านทูตเสนีย์ คุณหลวงดิษฐการภักดี คุณมณี สานะเสน คุณสงวน ตูลารักษ์ และข้าพเจ้า ปรีक्षाหาหรือในการเตรียมการเจรจากับฝ่ายสหรัฐฯ ในการประชุมภายในครั้งแรก ข้าพเจ้ารายงานให้ที่ประชุมทราบถึงสถานการณ์ภายในประเทศไทย โดยชี้แจงว่า การจัดส่งคณะผู้แทนออกมา

เจรจากับรัฐบาลสหรัฐฯ ครั้งนี้ แท้ที่จริงแล้วมุ่งประสงค์อยู่ที่ท่าทีของอังกฤษ สหรัฐฯ ตีต่อประเทศไทยตลอดมา อังกฤษยังไม่ยอมเปิดเผยท่าทีที่แน่นอนเกี่ยวกับอนาคตของไทย วิธีที่ฝ่ายเราคิดไว้ก็คือ หากเราสามารถจัดตั้งรัฐบาลไทยชั่วคราวนอกประเทศได้ ก็อาจจะเป็นปัจจัยให้มีการติดต่อทางการเมืองกับฝ่ายสัมพันธมิตรทุกประเทศรวมทั้งอังกฤษด้วย ฉะนั้นในหนังสือมอบอำนาจแต่งตั้งคณะผู้แทนในการเจรจากับรัฐบาลอเมริกาจึงได้เน้นเรื่องการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวพลัดถิ่นโดยเฉพาะ

ที่ประชุมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง และตกลงให้ท่านทูตเสนีย์เป็นผู้ยกร่างบันทึกที่จะยื่นต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ต่อมาได้มีการประชุมภายในอีกเพื่อพิจารณาร่างบันทึกของท่านทูตเสนีย์ ข้าพเจ้าขอจารึกไว้ ณ ที่นี้ถึงความเป็นประชาธิปไตยของท่านทูตเสนีย์ ทุกคนขอแก้ไขเพิ่มเติมความในร่างบันทึกได้ทุกข้อ เมื่อตกลงกันแล้วท่านทูตเสนีย์รับไปจัดการปรับปรุงบันทึกใหม่ตามมติของที่ประชุม เป็นบันทึกลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘

การประชุมครั้งแรกที่กระทรวงการต่างประเทศนัดในวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ ฝ่ายอเมริกันมีนาย เจ. ดับบลิว. บัลเลนไทน อธิบดีกรมกิจการตะวันออกไกล และนาย อี. สแตนตัน ผู้ช่วย ฝ่ายไทยมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยคุณสงวนและข้าพเจ้า ท่านทูตยื่นบันทึกลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ให้แก่นายบัลเลนไทน พร้อมกับหนังสือมอบอำนาจจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และแถลงประกอบการเสนอขอจัดตั้งรัฐบาลไทยพลัดถิ่นโดยขอให้สหประชาชาติรับรอง

ความจริงเรื่องการจัดตั้งรัฐบาลไทยพลัดถิ่นนี้ เมื่อครั้งคุณสงวนและคุณแดงออกไปกรุงวอชิงตัน ก็ได้ไปทาบถามทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันไว้แล้วแต่เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๖ แต่ท่านทูตเสนีย์ยังไม่สู้จะเห็นด้วย เรื่องจึงเงียบไป ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๘๗ นายแลนดอน เจ้าหน้าที่โต๊ะไทยในกรมกิจการตะวันออกไกล เชิญท่านทูตเสนีย์ไปพบและแจ้งให้ทราบว่า ทางอเมริกาได้รับสาส์นจากคุณหลวงอรุณกิติกำจร ทูตไทยที่สตอกโฮล์ม แจ้งว่า ท่านปรีดีไคร์จะขอให้ท่านเสนีย์จัดตั้งคณะรัฐบาลไทยเสรีขึ้นในสหรัฐฯ และขอให้ท่านทูตเสนีย์ส่งผู้แทนไปพบที่กรุงสตอกโฮล์มเพื่อปรึกษาหารือวางแผนดำเนินงาน ท่านทูตเสนีย์ให้ความเห็นว่า

ความประสงค์ในสาสน์ฉบับนั้นขัดต่อหลักการของท่านที่เคยแถลงไว้ว่า ท่านทำงานเสรีไทย ไม่มุ่งประสงค์จะได้ตำแหน่งหน้าที่อย่างใด จึงยังไม่แน่ใจว่า ที่สั่งมาเช่นนั้น ท่านปรารถนามีความมุ่งหมายประการใด นายแลนดอนตอบว่าอาจจะเป็นเพราะท่านปรารถนามีแผนที่จะออกนอกจากประเทศไทยก็ได้ จึงใคร่จะให้เตรียมองค์การอย่างใดไว้ก่อน นายมอฟเฟ็ต หัวหน้ากองในกรมกิจการตะวันออกไกล เตือนว่า การส่งผู้แทนทูตจากวอชิงตันไปกรุงสตอกโฮล์มอาจจะไม่พ้นสายตาของฝ่ายข้าศึก ท่านทูตเสนีย์ขอให้กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันส่งคนไปติดต่อกับทูตไทยที่สวีเดนดีกว่า ได้ความอย่างไรค่อยแจ้งให้ท่านทราบ

เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๘๗ ท่านทูตเสนีย์แจ้งต่อนายมอฟเฟ็ตว่า ในทัศนะของท่าน การจัดตั้งรัฐบาลไทยเสรีมีท่านเป็นหัวหน้านั้น เกรงจะไม่ชอบด้วยกฎหมาย ท่านไม่มีอำนาจที่จะกระทำเช่นนั้นได้ และจะไม่ทำเป็นอันขาด ถ้าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ยืนยันว่ามีความจำเป็นจริง ๆ ไม่มีทางเลือกอย่างอื่น เนื่องจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อาจถูกฝ่ายญี่ปุ่นบีบบังคับมากขึ้น ท่านทูตก็จะรับไว้พิจารณาต่อมาอีกสัปดาห์หนึ่ง นายมอฟเฟ็ตแสดงความเห็นต่อท่านทูตเสนีย์ว่า นอกจากจะมีเหตุผลอื่นบังคับให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ การจัดตั้งรัฐบาลไทยพลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกาจะไม่ช่วยประเทศไทย และอาจจะก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่สหรัฐฯ ก็ได้ เนื่องจากอังกฤษไม่เห็นด้วย ในบันทึกที่อธิบดีกรมกิจการตะวันออกไกลเสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฉบับลงวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๘ มีข้อความตอนท้ายว่า ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งผู้แทนไปจูงกิ่งตามคำเชิญของจอมพลเจียงไคเช็ค เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการจัดตั้งคณะรัฐบาลไทยชั่วคราวขึ้นที่จูงกิ่ง ซึ่งหากประเทศจีนรับรองแล้ว ก็จะได้ให้ฝ่ายสหรัฐฯ และอังกฤษรับรองอีกด้วย ทั้งนี้เพราะผู้สำเร็จราชการเชื่อว่า ญี่ปุ่นกำลังเตรียมการจะเข้ายึดอำนาจการปกครองของประเทศไทยแล้ว และในขณะเดียวกันผู้สำเร็จราชการกำลังส่งผู้แทนอีกคนหนึ่งมากรุงวอชิงตัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีหนังสือมอบอำนาจจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้เปิดการเจรจากับฝ่ายอเมริกันเป็นทางการ กระทรวงการต่างประเทศจึงต้องรับฟังและ

เจรจาด้วย ในการประชุมเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๘๘ ฝ่ายไทยเริ่มอธิบายว่า การกระทำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการสั่งให้ฝ่ายไทยหยุดยิงต่อสู้กำลังทหาร ญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๘๔ ก็ดี การยินยอมให้ญี่ปุ่นส่งกำลังทหารผ่าน ประเทศไทยก็ดี ตลอดจนการประกาศสงครามกับสหรัฐฯ และอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๘๕ ล้วนเป็นการกระทำขัดต่อเจตนารมณ์อันแท้จริงของประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ เป็นการละเมิดกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบที่ผ่าน รัฐสภาโดยชอบ สำหรับการประกาศสงครามยังเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญไทยด้วย เพราะคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผู้ทำหน้าที่ในพระปรมาภิไธยมิได้ลงนาม ในประกาศสงครามครบถ้วน ประชาชนชาวไทยไม่เห็นด้วยกับการร่วมมือทางทหาร กับญี่ปุ่น จนในที่สุดได้มีการล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลง และจัดตั้งรัฐบาล ควง อภัยวงศ์ ขึ้นแทน รัฐบาลใหม่แม้จะอยู่ในบังคับต้องทำตนเป็นมิตรกับญี่ปุ่น แต่ก็เปิดโอกาสให้ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นปฏิบัติการร่วมมือกับฝ่ายสหประชาชาติโดย ไกล่ชิด รัฐบาลควงยอมไม่สามารถทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย จึงจำต้อง จัดให้มีรัฐบาลไทยพลัดถิ่นขึ้นเป็นปากเสียงที่แท้จริงของประชาชนชาวไทย ซึ่งจะ ปฏิเสธการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการกระทำ อื่น ๆ ในด้านการร่วมมือกับญี่ปุ่น ตลอดจนการรับดินแดนบางส่วนของมลายูและ พม่า ในการนี้ รัฐบาลพลัดถิ่นจำต้องได้การยอมรับนับถือจากฝ่ายสหประชาชาติ เพื่อส่งเสริมกำลังใจให้แก่คนไทยว่า ฝ่ายสหประชาชาติมิได้รังเกียจเด็ดฉันทน์ ประเทศไทย หากเห็นอกเห็นใจในการที่ต้องตกอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น

ฝ่ายอเมริกันอธิบายว่ายังไม่ตระหนักในความจำเป็นที่อ้างถึง เพราะการจัดตั้ง รัฐบาลพลัดถิ่นอาจจะก่อให้เกิดความสับสน จะอธิบายได้อย่างไรว่า ประเทศไทย มีทั้งรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมาย และในขณะเดียวกันมีรัฐบาลพลัดถิ่น นอกประเทศอีกคณะหนึ่ง บางทีอาจจะมึทางสนองความต้องการของไทยได้ด้วยการ จัดตั้งคณะกรรมการเสรีคณะหนึ่ง โดยไม่ต้องเรียกเป็นรัฐบาลพลัดถิ่นจะสะดวกกว่า

ฝ่ายไทยพยายามชี้แจงว่า รัฐบาลพลัดถิ่นยอมปฏิบัติการใด ๆ ได้ในนามของ ประชาชนชาวไทยอย่างเต็มที่ พร้อมด้วยการยอมรับนับถือของฝ่ายสหประชาชาติ

การมอบอำนาจที่คณะผู้แทนไทยได้รับมาก็เพื่อให้เจรจาจัดตั้งคณะรัฐบาลพลัดถิ่น แยกต่างหากจากรัฐบาลภายในประเทศ และเมื่อจำเป็นก็จะมีบุคคลชั้นผู้นำของ ขบวนการต่อต้านออกมาร่วม มิใช่เพียงคณะกรรมการเท่านั้น ประชาชนไทยจะเข้าใจ ในความสำคัญของรัฐบาลพลัดถิ่นยิ่งกว่าคณะกรรมการ หากฝ่ายอเมริกันไม่เห็น ด้วยกับการจัดตั้งคณะรัฐบาลพลัดถิ่น และขอให้เป็นเพียงคณะกรรมการไปพลาง ก่อน ฝ่ายไทยจะต้องขอเวลาปรึกษาหารือกันดู โดยจะต้องฟังความเห็นของผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ทางกรุงเทพฯ

ในบันทึกของฝ่ายไทยได้กล่าวถึงความต้องการจะได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบ ให้อิเอ็มให้เข้าจากรัฐบาลอเมริกา ในข้อนี้ฝ่ายอเมริกันชี้แจงว่า ถ้าเป็นความช่วยเหลือ ในด้านทหาร จะต้องติดต่อทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารอเมริกา

ฝ่ายอเมริกันได้ถือโอกาสถามถึงการเลือกปฏิบัติทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลไทยเคย ถือเป็นนโยบายต่อคนต่างด้าวก่อนสงครามว่า จะคงดำเนินต่อไปหรือไม่ ฝ่ายไทย ตอบว่า นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยภายหลังสงครามย่อมจะตั้งอยู่บน มูลฐานการไม่เลือกปฏิบัติ คนต่างด้าวทุกประเทศจะได้รับผลปฏิบัติอย่างคนชาติที่ ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง และอย่างคนไทย โดยปราศจากการกีดกัน

ในตอนท้ายก่อนสิ้นประชุม ฝ่ายไทยได้แจ้งให้ฝ่ายอเมริกันทราบว่าได้มีโอกาส ไปเยี่ยมเซอร์จอร์จ แซนซัม ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ทางสันถวไมตรี แล้ว ขอมอบให้อยู่ในดุลยพินิจของนายบัลเลนไทน์ที่จะแจ้งให้เซอร์จอร์จทราบถึง การเจรจาระหว่างอเมริกากับไทย ถ้าฝ่ายอังกฤษมีความคิดเห็นอย่างใด หวังว่าทาง ฝ่ายอเมริกันคงจะแจ้งให้ทราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อที่ว่า อังกฤษมีนโยบายจะ ปฏิบัติอย่างไรกับประเทศไทยหลังสงคราม อังกฤษยังไม่ยอมเปิดเผยท่าทีของอังกฤษ เลย ทั้งยังไม่ยอมจะเจรจากรณีเมืองกับไทยด้วย หากฝ่ายอเมริกันสามารถช่วยให้ อังกฤษแสดงท่าทีออกมาให้ชัดเจน ก็จะเป็นการดี เพราะภายในประเทศไทยมีข้อ เกรงกลัวห่วงใยในเรื่องนี้มาก

หลังจากที่ได้พบกับคณะผู้แทนไทยแล้ว นายบัลเลนไทน์เชิญเซอร์จอร์จ แซนซัม ไปพบที่กระทรวงการต่างประเทศ และตามรายงานที่เซอร์จอร์จส่งกระทรวง

การต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ นายบัลเลนไทน์ได้บอกเล่าเก้าสิบให้เซอร์จอร์จทราบในรายละเอียดของการพูดจากับคณะผู้แทนไทย และแสดงความเห็นว่า ยังไม่สู้จะมองเห็นประโยชน์เพียงใดนักที่ผู้สำเร็จราชการเสนอมะให้มีการปฏิเสธร่างประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงนั้น แต่น่าที่จะพิจารณาปัญหาเรื่องการรับรองคณะกรรมการไทยเสรีซึ่งจะมีผู้แทนประจำที่กรุงวอชิงตัน ลอนดอน และจุงกิง คำขอของคณะผู้แทนไทยดูจะเกินความจำเป็นเฉพาะหน้าไปบ้าง แต่ก็ไม่ควรจะเพิกเฉยละเลยเสียทีเดียว นายบัลเลนไทน์รับว่าทำที่ของรัฐบาลอังกฤษแตกต่างจากของรัฐบาลอเมริกา เพราะอังกฤษมีผลประโยชน์โดยตรงในดินแดนที่ติดต่อกับประเทศไทย ส่วนสหรัฐฯ คำนึงถึงแต่ประโยชน์ทั่วไปอย่างไรก็ตาม ทั้งสองรัฐบาลน่าจะตกลงกันในหลักการสำคัญ ๆ เพื่อป้องกันมิให้จุงกิงซึ่งดำเนินการฝ่ายเดียวไปก่อน

วันที่ ๖ มีนาคม นายอีเดนสั่งให้ลอร์ดแฮลลิแฟกซ์ชอบคุณกระทรวงการต่างประเทศอเมริกานที่ได้แจ้งผลของการเจรจากับคณะผู้แทนไทยให้ทราบ และยินดีที่จะรับปรึกษาหารือด้วย ก่อนที่กระทรวงการต่างประเทศอเมริกานจะติดต่อกับคณะผู้แทนไทยต่อไป ในขณะที่เดียวกัน นายอีเดนได้แจ้งเนื้อหาของสนทนาระหว่างนายเดนิ่งกับคุณดิเรก ชัยนาม เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ให้ฝ่ายอเมริกานทราบด้วย

พึงสังเกตว่า เมื่อมีคณะผู้แทนไทยออกไปจุงกิง ทางฝ่ายจีนแจ้งให้ทั้งอังกฤษและอเมริกาทราบเสมอ เมื่อคุณดิเรกเดินทางออกไปแคนติ และข้าพเจ้าออกไปกรุงวอชิงตัน ทั้งอังกฤษและอเมริกาต่างแจ้งให้แกกันทราบ แต่มิได้แจ้งต่อฝ่ายจีนเนื่องจากเกรงข่าวจะรั่วไหลถึงหูญี่ปุ่น

วันที่ ๑๖ มีนาคม กระทรวงการต่างประเทศอเมริกานมีหนังสือถึงสถานอัครราชทูตอังกฤษเสนอมะให้รัฐบาลอังกฤษ จีน และอเมริกาทกลงกันในเรื่องการจัดตั้งคณะกรรมการไทยเสรีนอกประเทศไทย เพื่อเป็นทางสนับสนุนงานของคณะต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทย และได้แจ้งให้อังกฤษทราบด้วยว่า จอมพล เจียงไคเช็คพร้อมที่จะยินยอมให้คณะกรรมการไทยเสรีนี้ตั้งทำการอยู่ในกรุงวอชิงตัน ฝ่ายอังกฤษตอบเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ไม่เห็นด้วยกับการจัดตั้งคณะกรรมการดังกล่าว และไม่เชื่อ

ว่าจะทำประโยชน์อย่างใดได้ นอกจากจะเพิ่มความยุ่งยากให้เกิดขึ้นภายในประเทศไทย และจะทำให้ญี่ปุ่นมีปฏิภนที่รุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อมีทางติดต่อกับหัวหน้าขบวนการต่อต้านโดยตรงได้แล้ว ก็ควรจะดำเนินการอย่างลับ ๆ ต่อไปอีกจนกว่าจะถึงเวลาจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวในดินแดนไทยที่ได้รับการปลดปล่อยแล้ว

ต่อมาเมื่อปรากฏว่า ฝ่ายสหประชาชาติจะจัดให้มีการประชุมตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นที่นครซานฟรานซิสโกในเดือนเมษายน ๒๔๘๘ ประเทศที่จะเข้าร่วมการประชุมได้จะต้องเป็นประเทศที่ประกาศสงครามกับอักษะ คณะผู้แทนไทยได้รับคำสั่งจากผู้สำเร็จราชการให้แถลงต่อฝ่ายอเมริกันว่า ฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยพร้อมที่จะประกาศสงครามกับญี่ปุ่นทันที ซึ่งทางฝ่ายอเมริกันได้ขอร้องให้รอไว้ก่อน เพราะการประกาศเช่นนั้น อาจจะสร้างความไม่พอใจให้แก่ญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นปฏิบัติการรุนแรงจนถึงกับยึดครองประเทศไทยอย่างเด็ดขาดได้ ฝ่ายสหประชาชาติยังต้องการให้ประเทศไทยช่วยสหประชาชาติทางใต้ดินไปก่อน จะเป็นประโยชน์ต่อสหประชาชาติมากกว่าเกิดการแตกหักระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ฝ่ายอเมริกันขอรับทราบเจตจำนงของฝ่ายไทยไว้ แต่จะยังไม่ให้ดำเนินงานจนกว่าทุกฝ่ายจะพร้อม

วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๘๘ นายเบรน ประจำกองบัญชาการสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร มีโทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ข้าพเจ้าจากกระแสมเอริก้าว่า รัฐบาลไทยคิดว่า ญี่ปุ่นอาจจะเข้ายึดควบคุมประเทศไทยในเร็ววัน และรัฐบาลไทยตัดสินใจจะต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ แต่คงสู้ได้ไม่เกินเดือน ถ้าหากไม่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก

นายเบรนรายงานอีกว่า ไม่มีหลักฐานว่า ญี่ปุ่นจะผลุนผลันดำเนินการเช่นนั้น เพราะยังมีท่าทีพอใจในรัฐบาลไทยอยู่ ถ้าจีนใช้กำลังเข้ายึดไทย จะได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรงจากฝ่ายไทย ซึ่งญี่ปุ่นจะต้องอาศัยกำลังใหญ่หลวงจึงจะสำเร็จ และไม่สมเหตุผลผลในทางโฆษณาของญี่ปุ่นว่าด้วยวัตถุประสงค์ของสงคราม ข้าพเจ้านี้ อาจจะมาจากไทยที่ร่ำร้องแสวงหาอาวุธจากภายนอก นายเบรนเชื่อว่า ญี่ปุ่นคงไม่ปฏิบัติการอย่างใด นอกจากจะทราบแน่นอนว่า ไทยเตรียมการต่อต้านหรือมีการคุกคามจากภายนอก

ในระหว่างที่เจรจาทางกระทรวงการต่างประเทศ ฝ่าย โอ.เอส.เอส. ได้เสนอแนะให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมีโทรเลขส่งเสริมให้กำลังใจแก่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศตกลงให้ส่งโทรเลขมีข้อความดังนี้ “ความพยายามของท่านและของผู้ร่วมงานกับท่านที่จะปลดปล่อยประชาชนชาติไทยจากผู้กดขี่ เป็นที่ทราบตระหนกอย่างดี และจะไม่ล้มเหลว ข้าพเจ้าอวยพรให้ท่านประสบความสำเร็จและขอแสดงความนับถืออย่างอบอุ่นที่สุดมา ณ ที่นี้”

ข้าพเจ้าได้รับเชิญให้ไปพบกับเจ้าหน้าที่ของ โอ.เอส.เอส. หลายครั้งเพื่อชี้แจงถึงความเป็นไปภายในประเทศไทย ได้ทราบว่า ทาง โอ.เอส.เอส. มีบัญชีอาชญากรรมสงครามในประเทศไทย ได้แก่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวรณโฆษากร นายวิจิตร วิจิตรวาทการ นายวินิช ปานะนนท์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด ข้าพเจ้าพยายามแก้ไขให้บรรเทาความเชื่อถือของฝ่ายอเมริกันลงไปบ้างเท่าที่พอจะกระทำได้ โดยอ้างว่า ในสถานการณ์ขณะนั้น เมื่อกำลังญี่ปุ่นมหาศาลอยู่ในประเทศ จำต้องมีการผ่อนคลายยอมให้ฝ่ายญี่ปุ่นบ้าง มิฉะนั้นแล้วญี่ปุ่นก็คงยึดครองประเทศโดยเด็ดขาด ทุกสิ่งทุกอย่างจะตกอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น การที่ไทยประกาศเข้าข้างญี่ปุ่นในตอนนั้น ย่อมเปิดทางให้รัฐบาลไทยมีสิทธิมีเสียงในทางปฏิบัติบ้างไม่มากก็น้อย เช่น การกักกันบุคคลพลเรือนฝ่ายสหประชาชาติ หากญี่ปุ่นมีอำนาจเด็ดขาดในการควบคุมค่ายกักกัน ผลปฏิบัติที่ผู้ถูกกักกันจะได้รับจะรุนแรงยิ่งกว่าที่อยู่ในการควบคุมของไทย เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยพยายามรักษาสภาวะความเป็นอยู่ของบรรดาผู้ถูกกักกันให้พอทนทานกันไป และในบางกรณีถึงกับต้องโต้แย้งกับฝ่ายญี่ปุ่นอย่างออกหน้าก็มี การที่ทหารญี่ปุ่นจะเข้ายึดสถานที่ทางราชการของอังกฤษและสหรัฐฯ ในประเทศไทย ฝ่ายเราก็ได้หาทางกีดกันเท่าที่จะกระทำได้ เช่น เมื่อทราบว่า ญี่ปุ่นต้องการจะใช้สถานทูตอังกฤษ เราก็ชิงประกาศบริเวณสถานทูตเป็นที่พักฟื้นของทหารไทยที่ต้องบาดเจ็บและเจ็บป่วยเสีย เมื่อญี่ปุ่นต้องการจะทำลายอนุสาวรีย์ของควีนวิกตอเรียที่ตั้งอยู่กลางบริเวณสถานทูตอังกฤษ เพราะเห็นว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งจักรวรรดินิยมไทยก็เจรจาขอร้องมิให้โยกย้ายอนุสาวรีย์ออกไป เพียงให้ต่อล้งไม้ปิดบังเสีย ความ

ร่วมมือที่ฝ่ายไทยให้แก่ญี่ปุ่นแม้สมัยนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม จำกัด เฉพาะเท่าที่จำเป็นจริง ๆ เราจัดตั้งคณะกรรมการผสมระหว่างไทยกับญี่ปุ่นขึ้น หากฝ่ายญี่ปุ่นต้องการสิ่งใด จะต้องเสนอผ่านคณะกรรมการผสมนี้พิจารณาเสนอความคิดเห็นต่อรัฐบาลก่อน เมื่อญี่ปุ่นจัดการประชุมมหาเอเซียบูรพา และได้เชิญให้นายกรัฐมนตรีของประเทศภายในภูมิภาคไปร่วมประชุมที่กรุงโตเกียวเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๖ ไทยเป็นประเทศเดียวที่มีได้ส่งนายกรัฐมนตรีออกไปร่วมประชุม แสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม มิใช่จะเอออวยกับญี่ปุ่นไปเสียทุกอย่าง

สำหรับพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ฝ่าย โอ.เอส.เอส. ถือเป็นอาชญากรสงคราม ในฐานะที่เสด็จไปร่วมการประชุมมหาเอเซียบูรพา ถ้าไม่นิยมญี่ปุ่นแล้ว ก็น่าจะทรงปฏิเสธไม่ยอมเสด็จ ยิ่งกว่านั้น ยังทรงส่งบุตรชายไปเรียนที่ญี่ปุ่นด้วย แสดงให้เห็นว่าทรงนิยมญี่ปุ่นอย่างแนชัด ในข้อนี้ ข้าพเจ้าให้คำชี้แจงว่า ข้าพเจ้าทำงานใกล้ชิดกับพระองค์ท่าน ทราบทัศนคติของพระองค์ท่านเป็นอย่างดี การส่งบุตรหลานไปเรียนในประเทศญี่ปุ่นนั้น บิดามารดาไทยกระทำกันอยู่ไม่น้อย เพราะค่าเล่าเรียนในประเทศญี่ปุ่นถูก และญี่ปุ่นพยายามส่งเสริมให้ไปศึกษากัน เมื่อส่งไปเรียนที่ยุโรปและสหรัฐอเมริกาไม่ได้ เพราะเหตุสงคราม ก็พากันส่งไปญี่ปุ่น ซึ่งการศึกษาก้าวหน้าพอใช้ ส่วนการเสด็จไปร่วมการประชุมมหาเอเซียบูรพา ที่พระองค์ท่านต้องยินยอมเสด็จแทนนายกรัฐมนตรี ก็เพราะพระองค์ท่านเป็นข้าราชการประจำ มีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาราชการต่างประเทศ เมื่อรัฐบาลสั่งให้กระทำการใดในกรอบหน้าที่พระองค์ทรงรับทุกอย่าง การที่ไทยได้ผู้เชี่ยวชาญในกิจการต่างประเทศไปร่วมประชุมที่ญี่ปุ่นครั้งนั้น ย่อมเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยยิ่งกว่าจะส่งผู้ไม่สันทัด ฉะนั้นจะทักท้วงถือว่า พระองค์ท่านนิยมญี่ปุ่นถึงขีดเป็นอาชญากรสงคราม ก็ไม่ถูกต้อง

ส่วนนายวิจิตร วิจิตรวาทการ ข้าพเจ้าให้ความเห็นว่า ท่านเป็นนักประวัติศาสตร์จิตใจยอมฝงอยู่กับการที่ประเทศไทยต้องถูกบังคับให้เสียดินแดนให้แก่ฝ่ายฝรั่งเศสและอังกฤษ เมื่อญี่ปุ่นเสนอให้ไทยได้ดินแดนคืน ก็ยอมเป็นเครื่องจูงใจให้หันไปทางญี่ปุ่นบ้าง ประกอบกับในระยะแรกของสงคราม ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการศึกษาตลอดมา ท่านจึงเชื่อว่า ฝ่ายอักษะจะได้ชัยชนะในที่สุด ความคิดเห็นของท่านจึง

เบนไปทางนั้นเป็นธรรมดา จะเข้าขั้นเป็นอาชญากรรมสงครามแหละหรือ

ข้าพเจ้าไม่ได้กล่าวถึงนายวินซ์ ปานะนนท์ เพราะข้าพเจ้าไม่รู้จักดี จึงไม่สามารถชี้แจงให้ความเห็นอย่างใดได้

โดยที่ทราบ ว่า ข้าพเจ้าเคยไปปฏิบัติราชการในประเทศญี่ปุ่นอยู่ระยะหนึ่ง ฝ่ายโอ.เอส.เอส. ถามข้าพเจ้าตอนหนึ่งว่า ถ้าจะส่งข้าพเจ้ากลับไปประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้ช่วยสอดแสวงหาข่าวสารให้จะได้หรือไม่ เพื่อให้ โอ.เอส.เอส. มั่นใจว่า ฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรทุกวิถีทาง ข้าพเจ้าตอบไปเลยว่า ถ้ามีสิ่งที่เขาเห็นว่า ข้าพเจ้าจะเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายสหประชาชาติ ข้าพเจ้ายินดีจะทำให้ โอ.เอส.เอส. จึงได้เริ่มให้ข้าพเจ้าฝึกการใช้วิทยุ พุดส่งข่าวติดต่อจากพื้นดินกับเครื่องบินในอากาศ เขาจัดให้ข้าพเจ้าไปฝึกอยู่หลายวัน โดยพาไปยังที่เปลี่ยวนอกกรุงวอชิงตัน ลองพุดติดต่อทางวิทยุกับเครื่องบินที่ผ่านมา ขึ้นต่อไปจะให้ฝึกโคตรมจากเครื่องบิน แต่ยังไม่ได้กำหนดว่าจะดำเนินการจริงจางอย่างใดและเมื่อใด พอดีข้าพเจ้าได้รับโทรเลขด่วนจากผู้สำเร็จราชการสั่งให้ข้าพเจ้ารีบกลับประเทศไทยด่วน เพราะหายตัวไปเป็นเวลา ๓ เดือนแล้ว พวกญี่ปุ่นทั้งทหารและพลเรือนในประเทศไทยที่รู้จักข้าพเจ้า เริ่มถามถึงข้าพเจ้า เพื่อมิให้ฝ่ายญี่ปุ่นเริ่มหวาดระแวงในท่าทีของฝ่ายไทย ข้าพเจ้าจึงควรรีบกลับประเทศเสียทีหนึ่งก่อน ความดำริของ โอ.เอส.เอส. ที่จะส่งข้าพเจ้าไปญี่ปุ่น จึงเป็นอันพับไป

เมื่อข้าพเจ้าได้รับคำสั่งนี้ในต้นเดือนเมษายน ข้าพเจ้าได้ไปขอพบกับนายบัลเลนไทน์เพื่อแจ้งให้ทราบว่า ข้าพเจ้าเสียใจที่ต้องลากลับเสียแล้ว ทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติการยังไม่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ส่งข้าพเจ้ามา แม้แต่ท่าทีของอังกฤษต่อประเทศไทยก็ยังไม่ได้รับความศึบหน้าเลย ข้าพเจ้าจึงใคร่จะขอให้นายบัลเลนไทน์ช่วยติดต่อสอบถามฝ่ายอังกฤษก่อนที่ข้าพเจ้าจะเดินทางกลับว่า อังกฤษจะเอาอย่างไรกับประเทศไทย แน่ นายบัลเลนไทน์เห็นใจรับกับข้าพเจ้าว่าจะติดต่อกับฝ่ายอังกฤษดูอีก ต่อมานายบัลเลนไทน์ได้เชิญทูตเสนีย์และข้าพเจ้าไปพบเมื่อวันที่ ๙ เมษายนแล้ว แจ้งว่า ฝ่ายอังกฤษยินยอมให้แจ้งต่อฝ่ายไทยด้วยวาจาว่า “(๑) อังกฤษถือว่า เป้าหมายสุดท้ายของสหรัฐอเมริกาและของอังกฤษสำหรับประเทศไทยมีลักษณะอย่างเดียวกัน (๒)

อังกฤษไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัยในความจริงใจของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ปรารถนาจะร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร และ (๓) อังกฤษรู้สึกว่าการดำเนินการติดต่อโดยตรงกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปจนกว่าจะถึงเวลาจัดตั้งรัฐบาลขึ้นบนผืนแผ่นดินไทยที่ได้รับการปลดปล่อยแล้วตามความดำริของผู้สำเร็จราชการฯ” นายบัลเลนไทน์ไม่ขัดข้องในการที่ข้าพเจ้าขอจดถ้อยคำเหล่านั้นไว้เพื่อไปรายงานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ขอให้เข้าใจว่า ทั้งนี้เป็นเพียงตามเจตนารมณ์ของฝ่ายอังกฤษเท่านั้น มิใช่ถ้อยคำต่อตัวที่เซอร์จอร์จ แซนซัน แจ้งต่อนายบัลเลนไทน์ และในการแจ้งให้ฝ่ายเราทราบ ทางอเมริกาไม่ประกันความผูกพันของฝ่ายอังกฤษ

ได้ความจากฝ่ายอเมริกันเพียงเท่านี้ ฝ่ายเราก็พอใจแล้ว การเดินทางออกไปสหรัฐอเมริกาของข้าพเจ้าไม่เสียเที่ยวทีเดียว เพราะถ้อยคำในข้อ (๑) จะแปลเป็นอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากอังกฤษรับจะเคารพเอกราชและอธิปไตยของประเทศไทยหลังสงคราม และด้วยคำในข้อ (๒) เป็นการยอมรับนับถือความร่วมมือที่ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้าได้ให้แก่สหประชาชาติ นายบัลเลนไทน์ยังได้ให้คำมั่นว่า แม้ข้าพเจ้าจะเดินทางกลับประเทศไทยแล้ว ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันยังหวังที่จะพูดจากับฝ่ายอังกฤษและฝ่ายไทยต่อไป

ความจริงในตอนนั้น ทางรัฐบาลอังกฤษได้ทำใจเกี่ยวกับประเทศไทยไว้แล้ว โดยกำหนดเป็นแนวนโยบายในการเจรจากับรัฐบาลไทยที่ได้รับการปลดปล่อยจากญี่ปุ่นว่า ฝ่ายไทยจะต้องปฏิเสธการร่วมมือกับญี่ปุ่นให้สิ้นเชิง ตกลงยอมรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผลประโยชน์ของอังกฤษอันสืบเนื่องจากการร่วมมือกับญี่ปุ่น และทำความตกลงทางทหารกับผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อร่วมกันต่อต้านญี่ปุ่น แล้วรัฐบาลอังกฤษจึงจะยอมรับนับถือรัฐบาลไทยใหม่นั้น อังกฤษต้องส่งข้อเสนอนี้ไปหารือกับรัฐบาลจักรภพที่เกี่ยวข้องอยู่ จึงยังไม่ยอมเปิดเผย

ฝ่ายอเมริกันจัดให้ข้าพเจ้าบินออกจากกรุงวอชิงตันไปเมืองแคนดี เจ้าหน้าที่โอ.เอส.เอส. ที่แคนดี แจ้งให้ทราบว่า บังเอิญเครื่องบินไปประเทศไทยเพิ่งออกไปเมื่อ

วันก่อนที่ข้าพเจ้าเดินทางถึง จะต้องรอเครื่องบินเที่ยวต่อไป ถ้าอยากกลับไปเร็วกว่านั้น ก็อาจจะต้องลงโดยโตดรัม ข้าพเจ้าไม่ขัดข้อง เพราะความประสงค์ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อยากจะให้ข้าพเจ้ากลับโดยเร็วที่สุดที่เป็นได้ เขาปรึกษาหารือกันวันต่อมาแจ้งต่อข้าพเจ้าว่า จะจัดเครื่องบินพิเศษพาข้าพเจ้ากลับประเทศที่จุดหมายที่ได้นัดแนะไว้กับฝ่ายต่อต้านแล้ว เครื่องบินนำอังกฤษนำข้าพเจ้ามาลงที่น่านน้ำไทยบริเวณหน้าจังหวัดเพชรบุรี จากนั้นเรือศุลกากรของคุณหลวงบรรณากรโกวิทนำข้าพเจ้ากลับกรุงเทพฯ ทำนองเดียวกับที่เคยนำข้าพเจ้าไปเกาะกระดาศ วันรุ่งขึ้นข้าพเจ้าไปปฏิบัติราชการที่กระทรวงการต่างประเทศเป็นปกติ มารดาของข้าพเจ้าดีใจที่ข้าพเจ้ากลับบ้าน แล้วหลังจากที่ไปต่างจังหวัดเสียกว่าสามเดือน

ข้าพเจ้าเดินทางออกไปต่างประเทศตอนนั้นไปอย่างตัวเปล่า ไม่มีข้าวของสิ่งใดติดตัวไปด้วยเลย เวลาขากลับประเทศไทย ข้าพเจ้าก็กลับตัวเปล่าเหมือนกัน นอกจากเสื้อผ้าที่นุ่งห่มอยู่กับตัวแล้ว หาได้มีสิ่งอื่นใดติดมาไม่ แม้แต่ธนบัตรเงินเหรียญอเมริกาที่ข้าพเจ้าได้รับจากสถานทูตด้วยความกรุณาของท่านทูตเสนีย์ปราโมช เป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นระหว่างพำนักอยู่ที่กรุงวอชิงตันเมื่อติดตัวระหว่างเดินทางมาแคนดี ๑๐๐ เหรียญ ข้าพเจ้าก็ได้มอบให้แก่นาวาอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ ซึ่งเพิ่งออกไปในงานของขบวนการต่อต้าน และบังเอิญพบกันที่เมืองโคลอมโบ โดยเห็นว่าอาจจะเป็นประโยชน์แก่คุณทวีมากกว่าข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้าเก็บติดตัวมานอกจากจะไม่มีประโยชน์อย่างใด เพราะสมัยนั้นไม่มีการแลกเปลี่ยนเงินตราอเมริกาหรืออังกฤษกับเงินบาทไทยเป็นทางการ ยังอาจจะเป็นภัยแก่ข้าพเจ้าเองอีกด้วย หากระหว่างเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ข้าพเจ้าเกิดต้องเจอกับทหารญี่ปุ่น ข้าพเจ้าก็จะอธิบายไม่ได้เต็มปากว่าได้ธนบัตรเงินเหรียญอเมริกามาอย่างไร จากที่ไหน

ส่วนความดำริของ โอ.เอส.เอส. ที่จะให้หาข่าวสารโดยตรงจากภายในประเทศญี่ปุ่นนั้น ผู้แทน โอ.เอส.เอส. ทางกรุงเทพฯ ได้ยกเป็นประเด็นขึ้นปรึกษากับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เหมือนกัน โดยเน้นในความจำเป็นที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะต้องได้รับเพื่อประกอบการวางแผนยุทธศาสตร์ในการยึดครองประเทศญี่ปุ่นในภายหน้า โอ.เอส.เอส. เรียกโครงการนี้ว่า โครงการแจ็กป๊อท ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็

มองเห็นประโยชน์เหมือนกัน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า จะหาทางส่งเครื่องรับส่งวิทยุเข้าไปได้อย่างไร โอ.เอส.เอส. เสนอให้ใช้เครื่องรับส่งจิว “Punch and Judy” และจะฝึกคนให้จัดเจนกับการใช้เครื่องนี้ให้ แต่ก็ยังมีปัญหาจะส่งทั้งคนทั้งเครื่องเข้าถึงญี่ปุ่นได้อย่างไร เพราะในตอนนั้นไม่มีทางที่จะส่งคนไทยเข้าไปถึงประเทศญี่ปุ่นได้ แม้แต่นายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ ก็ยังได้รับการปฏิเสธจากญี่ปุ่นแล้วว่าไม่มีเครื่องบินที่จะรับตัวบินไปญี่ปุ่นได้ ความดำริของ โอ.เอส.เอส. ในด้านนี้ จึงเป็นอันจำต้องระงับโดยไม่มีทางทำได้สำเร็จ

เมื่อข้าพเจ้ากลับถึงกรุงเทพฯ ก็ได้เริ่มติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่นทันที เพื่อแก้ข้อระแวงสงสัย ข้าพเจ้าหายหน้าหายตาไปนานเป็นเวลาหลายเดือน ที่ข้าพเจ้าต้องติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่นก็เนื่องจากข้าพเจ้าเคยไปประจำอยู่ทางสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว จึงมีความสัมพันธ์ติดต่อกับพวกญี่ปุ่นบ้าง ทั้ง ๆ ที่ในตำแหน่งหน้าที่แล้ว ข้าพเจ้าปฏิบัติงานด้านการเมืองด้านตะวันตก

เป็นธรรมดาอยู่เองที่งานของกรมการเมืองตะวันตกยามสงครามย่อมมีน้อย เปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าไปช่วย “รัฐ” ในการดำเนินงานใต้ดินของท่าน ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้ประจำอยู่กับผู้แทนของ โอ.เอส.เอส. ในกรุงเทพฯ ซึ่งในตอนนั้นมีพันตรีกรีนลีเป็นหัวหน้า ตามปกติเมื่อข้าพเจ้าไปราชการที่กรุงวอชิงตัน เวลามีปัญหาที่จะติดต่อกับผู้แทน โอ.เอส.เอส. “รัฐ” ได้อาศัยคุณทวี ตะเวทิกุล ซึ่งเป็นผู้แทนประจำพวก โอ.เอส.เอส. อยู่ ต่อเมื่อมีเรื่องสำคัญ “รัฐ” จึงจะมาพบพวก โอ.เอส.เอส. ด้วยตัวเอง ครั้นเมื่อมีข้าพเจ้ามาช่วยคุณทวี ตะเวทิกุล อีกคนหนึ่ง ฝ่ายไทยเราจึงมีผู้แทนประจำที่ทำการของ โอ.เอส.เอส. สองคน การที่ “รัฐ” มาพบด้วยแต่ละครั้งย่อมเป็นการเสียดายไม่มากนักน้อย พวกเราจึงเห็นว่า “รัฐ” ไม่พึงเสียดายเช่นนั้นเป็นนิจสิน หากมีเรื่องสำคัญจะต้องปรึกษารืออากันก็น่าจะกระทำได้โดยตัวแทนของ “รัฐ” พันตรี กรีนลีในชั้นแรกแสดงความไม่พอใจที่ไม่รู้จักได้เห็นหน้า “รัฐ” บ่อยอย่างที่เคย เขาคิดไม่ถึงว่า ญี่ปุ่นคอยสอดส่องการเคลื่อนไหวของ “รัฐ” อยู่ตลอดเวลา ต้องพยายามทำความเข้าใจกับเขานานพอควร เขาจึงเข้าใจ

๑๕

การกระชับงานต่อต้าน

ข้าพเจ้ากลับมารับหน้าที่เดิม เป็นหัวหน้ากองการเมืองในกรมการเมืองตะวันตก ซึ่งมีคุณทวี ตะเวทิกุล เป็นอธิบดี การปฏิบัติงานปกปิดยังคงดำเนินต่อไปโดยระดมหนักยิ่งขึ้น ข้าพเจ้ารับงานพิเศษตามแต่ที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะมอบหมายให้ ส่วนใหญ่ได้แก่การร่างโทรเลขติดต่อกับฝ่าย โอ.เอส.เอส. ที่แคนดี และท่านทูตเสนีย์ที่กรุงวอชิงตัน โดยผ่านสายของ โอ.เอส.เอส. ที่ประจำอยู่ในกรุงเทพฯ ติดต่อกันอยู่ทุกวันทุกคืนตามความจำเป็นของสถานการณ์ พระยาศรีเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศตอนนั้น เคยปรารภว่า ประเทศไทยมีกระทรวงการต่างประเทศสองกระทรวง กระทรวงหนึ่งที่ว่าสราญรมย์ซึ่งท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการ อีกกระทรวงหนึ่งที่ทำข้างภายใต้ความอำนวยการของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐบาลควง อภัยวงศ์ ทำหน้าที่ติดต่อกับอเมริกัน และลับหูลับตาปล่อยให้การติดต่อกันระหว่างคณะต่อต้านญี่ปุ่นกับฝ่ายสหประชาชาติรู้ดูหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง งานลับของเราไม่แพร่พรายให้ฝ่ายรัฐบาลทราบเลย แม้แต่พวกดำเนินงานใต้ดินด้วยกันเองต่างทำงานที่ได้รับมอบหมายโดยไม่ทราบว่ ผู้อื่นในขบวนการเดียวกันมีใครบ้าง และมีภาระหน้าที่อย่างไร สำหรับข้าพเจ้าซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พอทราบบ้าง แต่ไม่ทั้งหมด ทุกอย่างที่เราทำกันต้องห้ามไม่ให้มีหลักฐาน ต้องอาศัยความทรงจำเอาเอง

นอกจากเป็นเจ้าหน้าที่ติดต่อบริการกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อยู่แล้ว ข้าพเจ้ายังต้องประจำกับหน่วย โอ.เอส.เอส. ที่กรุงเทพฯ ซึ่งในชั้นนั้นมีพันตรี กรินลี ร้อยเอก ปาลเมอร์เป็นเจ้าหน้าที่ (ร้อยเอก เวสตันที่ถูกส่งเข้ามาพร้อมกับพันตรี กรินลี คราวแรก เกิดความหวั่นกลัวทางจิตใจเกินกว่าจะทนทานกับงานได้ ถึงเพ้อคลั่งจะกระโดดตึกตาย เลยต้องจัดการส่งตัวกลับแคนดี) ในระยะแรกเราจัดให้ผู้แทน โอ.เอส.เอส. อยู่ในบ้านเดิมของเจ้าพระยาพิชัยนทรโยธินที่ถนนพระอาทิตย์ (ปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักงานส่วนภูมิภาคขององค์การอาหารและเกษตรของสหประชาชาติ) เราต้องมีคนไปจ่ายตลาดซื้อหาอาหารสดมาปรุงให้เขารับประทานเป็นประจำ วันหนึ่งมีข่าวว่า คนขายผลไม้ที่ตลาดบางลำภูเกิดถามคนซื้อของเราว่า นายฝรั่งรับประทานกล้วยมากเช่นนั้นเขียวหรือ พอข่าวทราบถึงผู้สำเร็จราชการแทน

พระองค์ ท่านเกรงว่า ความลับจะรอยจะปิดไม่ได้เสียแล้ว เพราะคนฝรั่งส่วนใหญ่ ต้องกักกันอยู่ในค่ายที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองทั้งสิ้น เหตุใดจึงจะมีคนฝรั่งนอกค่ายอีก ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตัดสินใจว่า ต้องหาสถานที่ พำนักให้เจ้าหน้าที่ โอ.เอส.เอส. ใหม่ และเลือกเอาวังสวนกุหลาบ ซึ่งอยู่ในเขตทหาร ห้อมล้อมไปด้วยยามฝ่ายทหาร คงไม่มีใครเข้าใกล้ได้ ปัญหาอยู่ที่จะต้องหาคนรับใช้ ให้ใหม่ด้วย คุณบุญล้อม พึ่งสุนทร ขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการทรัพย์สิน พระมหากษัตริย์ และทำหน้าที่บริการสายลับของ โอ.เอส.เอส. ที่กรุงเทพฯ ได้รับ มอบหมายให้ไปคิดหาคนที่ไว้วางใจได้จริง ๆ และต้องเป็นผู้ที่ไม่ชอบพูดอวดรู้ คุณ บุญล้อมรับไปสอดแสวงหาอยู่สองวันกลับมาเรียนผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า เขาหาคนรับใช้ที่ต้องการได้แล้ว เป็นเด็กหนุ่มที่ทำงานเข้มแข็ง คุณบุญล้อมรู้จัก มานานแล้ว เชื่อว่าจะเก็บความลับได้เด็ดขาด เพราะเป็นโง่มาแต่กำเนิด ผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์อนุมัติให้รับได้ นายโง่คนนี้ทำงานแข่งจริง ๆ ใฝ่รับใช้นายทหาร อเมริกาทุกคน จัดหาอาหารให้ ซักรีดเสื้อผ้า รับใช้ทุกอย่างทุกประการ เท่าที่แก เข้าใจความประสงค์ของเขา คุณทวี ตะเวทิกุล และข้าพเจ้าอยู่ประจำค่ายอเมริกา ทำหน้าที่เป็นล่ามให้แก่นายโง่ตามที่จำเป็น เจ้าหน้าที่ของ โอ.เอส.เอส. ที่ผ่านไปมา และพำนักอยู่ที่วังสวนกุหลาบ ทุกคนชมชอบนายโง่มาก พันตรี นิโคล สมิธ ถึงกับ นำเรื่องของนายโง่ไปเขียนไว้ในหนังสือ *Into Siam: Underground Kingdom* ที่พิมพ์ออกจำหน่ายภายหลังสงคราม มีภาพนายโง่กำลังตั้งตัว ศีรษะลงล่าง เท้าทั้งสองชี้ฟ้า น้ำหนักตัวทั้งหมดอยู่บนนิ้วสองนิ้วของนายโง่เท่านั้น

ในระยะแรกผู้แทน โอ.เอส.เอส. ปฏิบัติการโดยลำพัง พันตรี กรินลีซึ่งเข้ามา ประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๔๘๘ มีโอกาสติดต่อย่างใกล้ชิด กับ “รูธ” เดินทางกลับออกไปอินเดียเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พร้อมด้วยแผนปฏิบัติการ ตามความดำริของขบวนการต่อต้าน ซึ่งได้นำไปรายงานให้คณะเสนาธิการร่วมทาง กรุงวอชิงตันพิจารณาเมื่อวันที่ ๒๑ เดือนเดียวกัน ตามแผนการนั้น ท่านปรินตีเสนอให้ ฝ่ายอเมริกานยกพลขึ้นบกสองแห่งในบริเวณอ่าวไทย คือที่หัวหินและสัตหีบ โดย ฝ่ายไทยจะลุกฮือขึ้นต่อต้านญี่ปุ่นพร้อมกันไป ใช้กองพลที่ ๑ เข้าโจมตีกำลังทหาร

ญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ กองพลไทยภาคเหนือจะตัดทางลำเลียงของกองกำลังทหารญี่ปุ่น และกองพลไทยภาคใต้ที่จังหวัดเพชรบุรีและราชบุรีจะร่วมกับกำลังทหารอเมริกาตัดทางลำเลียงของกำลังทหารญี่ปุ่นด้านนั้น ตลอดจนเข้ายึดเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่า กำลังพรรคนาวิกโยธินไทยจากสัตหีบจะมุ่งเข้ากรุงเทพฯ อีกทางหนึ่ง ส่วนทางการเมือง ในทันทีที่ฝ่ายอเมริกันยกพลขึ้นบกในประเทศไทย รัฐบาลควงอภัยวงศ์ จะลาออกจากตำแหน่ง ท่านปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะประกาศตั้งรัฐบาลใหม่ ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างเปิดเผยถูกต้องตามรัฐธรรมนูญทุกประการ แผนการนี้ ทางคณะของเสนาธิการร่วมอเมริกาไม่อาจจะรับได้ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับแผนยุทธการส่วนรวมของฝ่ายสัมพันธมิตร ฝ่ายอเมริกันไม่สามารถปฏิบัติการณ์อย่างใดโดยลำพัง

พันตรี กรีนลิกกลับมากลุมกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พร้อมด้วยร้อยเอก पालเมอร์ ซึ่งจะมาทำการแทนร้อยเอก เวสตัน พันตรี กรีนลิกนำข้อยุติของคณะเสนาธิการร่วมอเมริกามาแจ้งให้ “รัฐ” ทราบเมื่อวันที่ ๒ เมษายน “รัฐ” แย้งว่า ถ้าฝ่ายอเมริกันไม่อยู่ในฐานะจะปฏิบัติตามแผนของท่านโดยลำพัง ก็ควรจะมอบหมายให้อังกฤษกระทำในนามของฝ่ายสัมพันธมิตร พันตรี กรีนลิกยืนยันตามคำสั่งของวอชิงตันว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรยังไม่พร้อมที่จะยกทหารขึ้นบกในประเทศไทยในช่วงนั้น จึงอยากจะทำให้มีการติดต่ออย่างลับ ๆ ระหว่างกระบวนต่อต้านและโอ.เอส.เอส. ไปก่อนอย่างที่ปฏิบัติอยู่ ความจำเป็นเร่งด่วนอยู่ที่จะต้องจัดให้มีการประสานงานระหว่างกลุ่มต่อต้านซึ่งมีอยู่หลายกลุ่มทั่วราชอาณาจักรให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การควบคุมบังคับบัญชาของท่านปรีดี ต่อมาทาง โอ.เอส.เอส. ได้รับอนุญาตจากคณะเสนาธิการร่วมอเมริกา ให้ส่งอาวุธที่มีอยู่แล้วให้แก่กระบวนต่อต้านใต้ดินของไทย ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกาก็สนับสนุนให้ โอ.เอส.เอส. ขยายแผนงานช่วยให้กว้างขวางยิ่งขึ้นได้

เมื่อทราบว่า ฝ่าย โอ.เอส.เอส. มีผู้แทนประจำอยู่ทางกองบัญชาการคณะต่อต้านในประเทศไทยที่กรุงเทพฯ ฝ่าย เอส.โอ.อี. ของอังกฤษจึงคิดอยากจะมีผู้แทนประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ บ้าง เพื่อการนี้ได้คัดเลือกพันเอก แจ็กส์ ซึ่งเคยเป็นทนายความใน

กรุงเทพฯ ขึ้นกับสำนักทิลลิเก้และกิบบินส์ รู้จักประเทศไทยดีและเป็นผู้กว้างขวาง
ในวงสังคมไทย เฉพาะอย่างยิ่งบุคคลชั้นนำของประเทศไทย ก่อนจะออกเดินทาง
มาประเทศไทย ทาง เอส.โอ.อี. ได้พาตัวพันเอก แจ็กส์ไปทำความรู้จักกับนาย
สเตอร์นเดล เป็นเน็ทท์ อธิปไตยกรรมการตะวันออกไกล กระทรวงการต่างประเทศ เพื่อ
ขอรับทราบนโยบายทางการเมืองของอังกฤษต่อไทย เพราะทราบว่าเมื่อท่านปริดี
ส่งคณะผู้แทนออกไปแคนดีเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องการทหาร ท่านสั่งให้นายดิเรก
ชัยนาม ไปด้วยในฐานะหัวหน้าคณะ ด้วยความประสงค์จะให้ติดต่อกับ ม.ร.ว.เสนีย์
ปราโมช หรือนายมณี สาณะเสน ทาง เอส.โอ.อี. เห็นว่าอาจจะจัดให้นายมณีออกมา
พบที่อินเดียได้ นายเป็นเน็ทท์ชี้แจงว่า ในด้านนโยบายแล้ว รัฐบาลอังกฤษยึดมั่นจะ
หลีกเลี่ยงไม่ให้มีการพุดจาทางการเมืองกับฝ่ายไทย นายดิเรกเคยเป็นรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศมาก่อน ท่านปริดีคงมุ่งหมายจะให้มีการพุดจา
ทางการเมืองกันด้วย ไม่จำกัดเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านการทหารกับ
กองบัญชาการทหารสูงสุดที่แคนดีเท่านั้น อังกฤษก็ไม่กล้าจะปฏิเสธไม่ยอมให้นาย
ดิเรกร่วมเดินทางออกไป เกรงจะทำความไม่พอใจให้แก่นายปริดี จึงต้องยอมให้นาย
ดิเรกออกมาในคณะผู้แทนจากประเทศไทย

เมื่อไปพบนายเป็นเน็ทท์ พันเอก แจ็กส์แสดงความเห็นว่า เมื่อมีคณะของนาย
ดิเรกออกไปที่แคนดีแล้ว ก็ดูจะไม่สู้จำเป็นที่เขาจะต้องไปกรุงเทพฯ แต่ถ้าเป็นความ
ประสงค์ของ เอส.โอ.อี. จะส่งเข้าไปกรุงเทพฯ ให้ได้ เขาขอมต้องปฏิบัติตามคำสั่งที่
มีอยู่ ทาง เอส.โอ.อี. ต้องการให้หลีกเลี่ยงปัญหาการเมืองทั้งหมด แต่เขาอาจจะ
พบกับคำถามบางข้อซึ่งมีนัยการเมือง เขาใคร่ขอทราบว่าจะควรให้เขาตอบได้เพียง
ใด เช่น อาจมีผู้ถามว่า รัฐบาลอังกฤษยึดมั่นตามกฎบัตรแอตแลนติก ซึ่งมีข้อกำหนด
ไม่ให้มีการขยายตัวทางดินแดนเพียงไรหรือไม่ นายเป็นเน็ทท์ตอบว่า ฟังหลีกเลี่ยง
ปัญหาเช่นนั้น พันเอก แจ็กส์กล่าวว่า ถ้าเขาไม่ตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะทำให้
ฝ่ายไทยเกิดระแวงในท่าทีของอังกฤษที่เกี่ยวกับประเทศไทยได้ นายเป็นเน็ทท์ตอบว่า
การจะใช้กฎบัตรแอตแลนติกแก่กรณีหนึ่งกรณีใดหรือไม่ เป็นเรื่องต้องพิจารณาเป็น
ราย ๆ ไป ถ้าถูกถามเช่นนั้น ก็ควรจะย้อนถามผู้ถามว่า มีเหตุอย่างไรหรือที่ทำให้
ผู้ถามคิดว่าฝ่ายอังกฤษจะเสี่ยงกฎบัตรแอตแลนติก

พันเอก แจ็กส์ถามอีกว่า ถ้าเขาถูกถามว่า อังกฤษรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับบูรณภาพทางดินแดนของไทยภายหลังจากสงคราม ถ้าเขาให้คำตอบอย่างตรงไปตรงมาไม่ได้ อาจเกิดข้อสงสัยในเจตนาของอังกฤษที่มีอยู่ต่อประเทศไทย นายเป็นเนื้ท์ที่ตัดบทว่าการติดต่อกับฝ่ายไทยต้องเป็นไปตามคำสั่งของรัฐบาลอังกฤษซึ่งมีอยู่ว่า ยังไม่ถึงเวลาที่จะพูดจาเรื่องการเมืองกับประเทศไทย นโยบายนี้ ผู้ใดแม้แต่กระทรวงการต่างประเทศเองไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงอย่างใดได้ ถ้ามีปัญหาใหม่เกิดขึ้น ก็ต้องขอให้รัฐบาลวินิจัย นายเป็นเนื้ท์เองไม่อาจจะอนุญาตให้พันเอก แจ็กส์ทำนอกเหนือไปจากข้อตกลงใจของรัฐบาล จึงต้องพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาการเมืองโดยเด็ดขาด จะลดหย่อนผ่อนผันเพื่อเอาใจไทยไม่ได้ เพราะไทยทำผิดด้วยการไปร่วมมือกับญี่ปุ่น ไทยจะต้องแก้ไขสิ่งผิดให้ถูกต้องเสียก่อน กล่าวคือต้องร่วมมือทำการขับไล่ญี่ปุ่นให้พ้นจากประเทศไทย นายเป็นเนื้ท์ย้ำด้วยว่า หลักยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขใช้กับประเทศไทยเช่นเดียวกับประเทศศัตรูอื่น ฉะนั้นถึงแม้ว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาใด ๆ พันเอก แจ็กส์จึงจำกัดหน้าที่เฉพาะในวงงานด้านทหารเท่านั้น

พันเอก แจ็กส์รับว่า ตระหนักในหน้าที่ดี และจะทำทุกวิถีทางที่จะเลี่ยงปัญหาการเมืองทั้งสิ้น เพียงแต่เกรงว่า ฝ่ายอเมริกันอาจจะพูดจาเรื่องการเมืองกับไทยซึ่งจะสร้างความสนิทสนมเพิ่มขึ้นกับฝ่ายไทย นายเป็นเนื้ท์ว่าอาจจะเป็นอย่างนั้น แต่ไทยควรระสำนึกกว่า มีเรื่องจะต้องทำความเข้าใจกับอังกฤษหลังสงครามยิ่งกว่ากับอเมริกา

พันเอก แจ็กส์ได้รับเลื่อนยศทางทหารขึ้นเป็นพลจัตวาในการจะเดินทางเข้าประเทศไทยเข้ามากรุงเทพฯ ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๘๘ ได้พบกับท่านปรีดีและคณะของท่านทำแผนปฏิบัติการร่วมกับกำลัง ๑๓๖ ซึ่งขึ้นต่อ เอส.โอ.อี. รวมทั้งข้อเสนอของฝ่ายไทยที่จะให้กำลัง ๑๓๖ ส่งเจ้าหน้าที่ติดต่อกับประจำขบวนการต่อต้านทางกรุงเทพฯ พลจัตวา แจ็กส์อยู่กรุงเทพฯ ตอนนั้นเพียง ๔ วันก็เดินทางกลับแคนดีพร้อมกับพันเอก เนตร เขมะโยธิน ออกไปด้วยในฐานะเป็นนายทหารติดต่อกับไทยประจำที่แคนดี

พลจัตวา แจ็กส์กลับกรุงเทพฯ ครั้งที่ ๒ เมื่อเดือนมิถุนายน คราวนี้อยู่ในลักษณะประจำ โดยขบวนการต่อต้านจัดให้พำนักอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์

และการเมือง ที่ใช้เป็นค่ายของผู้ถูกกักกันพลเรือน ผู้แทนของอเมริกาและอังกฤษ เกิดมีความประสงค์จะปรึกษาหารือกันเป็นการประสานงาน ข้าพเจ้ารับหน้าที่ขับรถยนต์รับส่งผู้แทน โอ.เอส.เอส. ไปประชุมกับผู้แทนกำลัง ๑๓๖ ในการไปนี้ ต้องมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของเราล่วงหน้าก่อน และมีคำสั่งญาณ ขานรับโต้ตอบตามที่ตกลงกันได้ ข้าพเจ้าใช้รถยนต์เก่าที่ได้รับมอบหมายจากคณะต่อต้านญี่ปุ่น เครื่องยนต์อยู่ในสภาพดีพอใช้ แต่พยายามสงครามหาใหม่ยาก ต้องใช้ยางหล่อดอกแทน ซึ่งไม่สู้ให้ความมั่นใจเท่าใดนัก การประชุมระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายอเมริกันและอังกฤษที่กรุงเทพฯ เป็นธรรมดาอยู่เองต้องจัดให้เวลากลางคืน การกำหนดนัดหมายกับเจ้าหน้าที่ทหารฝ่ายไทย ต้องเป็นไปตามที่ตกลงแน่ชัด ทั้งในกำหนดเวลาและเส้นทางผ่าน

ในการปฏิบัติหน้าที่นี้ ผู้แทน โอ.เอส.เอส. สังเกตเห็นว่า ข้าพเจ้าไม่มีอาวุธปืนประจำตัว เขาว่าทำงานอย่างนี้ไม่มีอาวุธติดตัวได้อย่างไร เขาหาปืนพกของลูกน้องของทหารอเมริกามามอบให้ข้าพเจ้ากระบอกหนึ่ง ข้าพเจ้ารับไว้ตามอัธยาศัย ข้าพเจ้าไม่เคยใช้อาวุธปืนเลย แต่จะมีไว้ก็คงเป็นประโยชน์ ถ้าคับขันเข้าจริง ๆ ปืนนั้นคงจะช่วยไม่ให้ข้าพเจ้าถูกญี่ปุ่นจับตัวไปทรมาน

ภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่สายลับของอเมริกาและอังกฤษในประเทศไทยมีอยู่ไม่น้อย ติดต่อกับหน่วยบังคับบัญชาที่เมืองแคนติ ส่งข่าวสารการเคลื่อนไหวของทหารญี่ปุ่นภายในประเทศไทยทุกจุดทุกระยะ เตรียมฝึกกำลังกองโจรไทยที่จะใช้ทำการต่อสู้ทหารญี่ปุ่นเมื่อถึงเวลา การขอความช่วยเหลือจากฝ่ายสหประชาชาติ การนัดหมายให้ความสะดวกในการรับส่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายอเมริกันและอังกฤษที่จะเดินทางเข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทย ทั้งนี้โดยเราได้จัดตั้งเป็นหน่วยปฏิบัติการลับใต้ดินตามจุดสำคัญต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร แต่ละหน่วยมีเจ้าหน้าที่ทำการรับส่งวิทยุซึ่งใช้พวกเสรีไทยนอกประเทศที่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีมาแล้ว หน่วยในต่างจังหวัดส่งวิทยุผ่านเข้ามายังศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ เพื่อจัดส่งต่อไปยังเมืองแคนติ วิทยุรับส่งทางสถานีกรุงเทพฯ จึงต้องทำงานหนัก เพราะต้องคอยรับและส่งโทรเลขของหน่วยไปยังเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องที่เมืองแคนติ

ตามแผนปฏิบัติการของฝ่ายสหประชาชาติ ประเทศไทยจัดอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสหประชาชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เมืองแคนดี เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๔๘ คณะเสนาธิการร่วมอเมริกาโดยความยินยอมของกระทรวงการต่างประเทศได้ตกลงอนุญาต โอ.เอส.เอส. ให้ความช่วยเหลือแก่กำลังฝ่ายต่อต้านในประเทศไทยได้ ภายใต้ความควบคุมของกองบัญชาการทหารสูงสุดที่แคนดี กระทรวงการต่างประเทศแจ้งความตกลงใจนี้ให้ทูตเสนาธิการเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ซึ่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ตอบขอบใจเมื่อวันที่ ๔ พร้อมทั้งขอให้เร่งส่งอาวุธให้ไทยเร็วที่สุด เนื่องจากอาจจะเกิดวิกฤติการณ์กับญี่ปุ่นเมื่อใดก็ได้ โอ.เอส.เอส. เข้ารับหน้าที่ช่วยฝึกกำลังพลพรรคไทยในการทำสงครามแบบกองโจร

ฝ่ายอังกฤษยังคงไม่ยอมส่งอาวุธให้ขบวนการ วันที่ ๑๒ มิถุนายน นายแลนดอน เจ้าหน้าที่โต๊ะไทยในกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน เชิญนายเอเวอร์ซัน แห่งสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษไปพบ แจ้งให้ทราบว่า ฝ่ายอเมริกันมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องสนับสนุนให้อาวุธแก่ขบวนการต่อต้านในประเทศไทย หากการดำเนินงานของลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรต้องประสบอุปสรรคในด้านนี้ เนื่องจากปัญหาที่อังกฤษมีสถานะสงครามกับประเทศไทยแล้ว ลอร์ดหลุยส์อาจจะใช้ โอ.เอส.เอส. ซึ่งอยู่ใต้บังคับของกองบัญชาการทหารสูงสุดเหมือนกันให้ดำเนินงานก็ได้ นายเอเวอร์ซันริบปฏิเสธว่าไม่มีข้อขัดข้องอย่างใดที่อังกฤษจะให้ความช่วยเหลือทางใต้ดินแก่ขบวนการต่อต้านในประเทศไทย เช่นเดียวกับที่อังกฤษเคยส่งอาวุธและวัสดุอื่น ๆ ให้แก่ขบวนการต่อต้านในยุโรปโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล

ประเทศไทยยามสงครามขาดการติดต่อกับโลกภายนอก สิ่งจำเป็นมากที่สุดก็คือยาและเวชภัณฑ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คิดว่า หากฝ่ายสัมพันธมิตรจะช่วยเหลือยาและเวชภัณฑ์ที่ขาดแคลนให้ ก็คงจะเป็นประโยชน์ในทางจิตใจ จึงเสนอแนะไปทางแคนดีให้คิดห้ยาลงมาให้บ้างโดยทางเครื่องบิน เขาตอบเห็นด้วยในหลักการ จึงได้ตกลงนัดหมายจัดให้เครื่องบินฝ่ายสหประชาชาตินำเครื่องยาและเวชภัณฑ์มา

ทิ้งให้ที่สนามหลวงเวลากลางวันแสด ๆ เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๘๘ เมื่อถึงเวลาที่กำหนด สัญญาณภัยทางอากาศเริ่มดังขึ้น แต่แทนที่จะเป็นเครื่องบินปี ๕๒ บินเข้าทิ้งระเบิดจุดยุทธศาสตร์ที่มีทหารญี่ปุ่น กลายเป็นเครื่องบินปี ๒๔ สามลำพร้อมด้วยเครื่องบินขับไล่ปี ๓๘ บินเข้าสู่ประเทศถึงบริเวณสนามหลวงหน้าพระบรมมหาราชวัง ลดระดับลงต่ำจนเห็นมือผู้โยนถุงเครื่องเวชภัณฑ์ติดร่มรวม ๒๖ ร่มสีหลากหลาย ญี่ปุ่นงงวยมาก เพราะคิดไม่ถึงว่าจะมีการทิ้งสิ่งที่มีใช้ลูกกระเบิดลงหน้าพระบรมมหาราชวัง ถุงอะไรก็ไม่ทราบที่ลอยติดร่มลงมา ฝ่ายญี่ปุ่นที่อยู่ในบริเวณใช้ปืนกลยิงขึ้นไปจากภาคพื้นดิน เครื่องบินหวนกลับมาจึงตอบตามควรแก่กรณี การติดต่อกับสหประชาชาติในเรื่องนี้ดูจะวางแผนเตรียมการรับที่มีประสิทธิภาพมากเกินไป เพราะในเวลาไม่กี่นาทีภายหลังจากการบินผ่านของเครื่องบินก็มีรถกุดังของตำรวจแล่นเข้าไปเก็บถุงยาเหล่านั้นเรียบร้อย ท่ามกลางความฉงนสนเท่ห์ของคนทั่วไป เครื่องบินลำหนึ่ง เมื่อทิ้งของลงที่สนามหลวงแล้ว บ่ายหน้ากลับฐานทัพ บินผ่านแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โฉบเหนือเรือรบไทยที่จอดอยู่กลางลำน้ำ ทางเรือเข้าใจว่า เป็นเครื่องบินข้าศึกเข้ามาทำการทิ้งระเบิดอย่างที่เคยมีอยู่ทุกวัน ใช้ปืนเรือยิงตามขึ้นไป เครื่องบินวนกลับมาจึงได้ด้วยปืนกลกระสุนปืนกลพลาดจุดหมาย ผ่านเข้าไปในอาคารของมหาวิทยาลัยเจาะกำแพงห้องหนึ่งซึ่งใช้เป็นที่พักของพลจัตวา แจ็กส์ ผู้แทนของฝ่ายอังกฤษ ก่อให้เกิดความตระหนกตกใจพอสมควร เดชะบุญไม่มีผู้รับอันตราย ข้าพเจ้าไปรอสั่งเหตุการณ์ในมหาวิทยาลัย จึงขึ้นไปพบกับพลจัตวา แจ็กส์ ขอภัยในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พลจัตวาไม่ทราบจะโทษใครดี เพราะลูกกระสุนปืนมาจากเครื่องบินอังกฤษแน่ชัด เมื่อเกิดอุบัติเหตุเช่นนี้ทำให้จำต้องย้ายค่ายไปอยู่ที่วชิราวุธวิทยาลัย โดยอ้างว่า มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอยู่ใกล้สถานีรถไฟบางกอกน้อยซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เครื่องบินฝ่ายสหประชาชาติมุ่งโจมตี เพื่อความปลอดภัยของผู้ถูกกันกันพลเรือนควรจะย้ายไปอยู่ให้ห่างไกลจากจุดยุทธศาสตร์ แต่ความจริงนั้น วชิราวุธวิทยาลัยอยู่ในเขตทหารไทย ฝ่ายญี่ปุ่นจะเข้าไปตรวจตราไม่ได้ง่าย ฝ่ายไทยมีทหารยามรักษาการอยู่ตลอดเวลา ตอนนั้นฝ่ายทหารบกมีส่วนเข้าร่วมในงานของขบวนการต่อต้านแล้ว

การติดต่อให้เครื่องบินพันธมิตรบินเข้าออกประเทศไทยบ่อยครั้งเช่นนั้น ย่อมก่อให้เกิดความระแวงทางฝ่ายญี่ปุ่นเป็นธรรมดา ฝ่ายญี่ปุ่นออกทำการตรวจสอบตราสอบสวนและสืบสวนดู มีการใช้เครื่องจับกระแสวิทยุใกล้เคียงบริเวณที่ตั้งทำการของผู้แทนฝ่ายอังกฤษและอเมริกาเข้ามาทุกที ในต่างจังหวัด ญี่ปุ่นได้ภาพถ่ายสนามบินลับที่ฝ่ายต่อต้านได้จัดทำขึ้น มีเครื่องบินขนาดเล็กจอดอยู่ด้วย เขายกเรื่องประท้วงไทยปฏิเสธแข็งขันว่าไม่มีสนามบินเช่นนั้น อาจเป็นเพียงพื้นที่ราบตากมันก็ได้ ตกลงส่งเจ้าหน้าที่ร่วมสองฝ่ายบินไปตรวจสอบ กว่าจะบินถึง ก็พบแต่พื้นที่ราบ ที่ชาวไร่ใช้ตากมันจริง ๆ เครื่องบินอันตรายหายไปแล้ว

บางครั้ง ญี่ปุ่นสามารถยิงเครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรตก เขาได้แต่ซากเครื่องบินที่ปรักหักพัง เจ้าหน้าที่ประจำเครื่องบินไม่เคยจับได้ ซากศพสักชนิดหนึ่งก็ไม่มี ครั้นแล้วเจ้าหน้าที่ประจำเครื่องบินลำนั้นมาโผล่ที่วังสวนกุหลาบ เพื่อรับการพยาบาลรักษาจากนายแพทย์พวกเขาเองที่ประจำอยู่ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจนถึงเวลาส่งกลับไปยังฐานทัพที่เกาะลังกา

งานอย่างหนึ่งที่พลพรรคของคณะต่อต้านทำได้ผลเห็นจริงจัง ก็คืองานบ่อนทำลายกำลังทหารญี่ปุ่นด้วยการลักขโมยสัมภาระทางทหาร น้ำมันเป็นลิบ ๆ ถึงที่จะส่งไปให้หน่วยทหารตามจุดต่าง ๆ ไม่ยอมถึงจุดหมาย รถทหารทั้งสำหรับบรรทุกคนและเครื่องสัมภาระสงครามจอดอยู่ดี ๆ ว่างแตกโดยไม่ทราบสาเหตุ ทหารญี่ปุ่นอย่าออกไปไหนมาไหนในเวลาค่าคืน ดีไม่ดีไปไม่ถึงที่ หายตัวไปเฉย ๆ

ในระยะแรก ภายหลังที่สามารถมีการติดต่อทางวิทยุระหว่างคณะต่อต้านญี่ปุ่นกับฝ่ายอังกฤษและอเมริกาที่เกาะลังกา ไทยเริ่มส่งหนุ่มอาสาสมัครออกไปรับการฝึกอาวุธในต่างประเทศเป็นรุ่น ๆ ไป นักเรียนสารวัตรทหาร นักศึกษามหาวิทยาลัย ข้าราชการหนุ่ม ๆ ในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ พวกกันหายหน้าไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง เมื่อสำเร็จตามหลักสูตรอบรมฝึกฝนสั้น ๆ ไม่ต้องรอรับประกาศนียบัตรก็พากันกลับแล้วถูกส่งต่อไปประจำหน่วยใต้ดินทั่วราชอาณาจักร

ต่อมากการส่งผู้คนจำนวนมากออกไปฝึกในต่างประเทศต้องเตรียมการมากและสิ้นเปลือง สู้ให้อังกฤษอเมริกาส่งนายทหารเข้ามาทำการฝึกใช้อาวุธสมัยใหม่ การ

รูปแบบกองโจร การใช้วิทยุสื่อสาร ฯลฯ ภายในประเทศไทยเองไม่ได้ นายทหาร ทั้งชั้นประทวนและสัญญาบัตรของอังกฤษและอเมริกาเสียดภัยเข้ามา รวบรวมจัดตั้ง เป็นหน่วยฝึกพลพรรคปฏิบัติการขึ้นถึง ๒๔ หน่วยด้วยกัน แยกแยะไปตามส่วน ต่าง ๆ ของประเทศไทยตามแต่ความปลอดภัยจะอำนวยให้ ที่สำคัญอยู่ที่กรุงเทพฯ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา นครปฐม กาญจนบุรี ชัยนาท อุทัยธานี สุโขทัย อุบลราชธานี สกลนคร เป็นหน่วยภายใต้การฝึกของอเมริกา ๑๓ หน่วย ของอังกฤษ ๑๑ แห่ง แต่ละหน่วยมีพลพรรคประมาณ ๕๐๐ คน อาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องมือสัมภาระ สงคราม ประเภทปืนสั้น ปืนยาว ปืนยิงรถถังหุ้มเกราะ ปืนครก ลูกกระเบิด ดินระเบิด เครื่องวิทยุสนาม ต่างหลั่งไหลเข้าไปสู่หน่วยพลพรรคไม่ขาดสาย เขาขอแต่อย่างเดียว ว่า ต้องเก็บวัตถุเหล่านี้ไว้ให้พลพรรคใช้เท่านั้น ไม่ให้ส่งต่อแก่ทหารหรือตำรวจ เพราะเขาต้องการสนับสนุนแต่พวกใต้ดินที่จะผุดขึ้นสู้ญี่ปุ่นเมื่อถึงเวลา

นอกจากเตรียมการฝึกพลพรรคแล้ว คณะต่อต้านยังต้องทำหน้าที่ซึ่งทาง โอ.เอส. เอส. กิติ เอส.โอ.อี. กิติ เห็นเป็นของสำคัญอย่างยิ่งวด คือการสืบราชการลับเพื่อให้ ทราบเบาะแสการเคลื่อนไหวของกองกำลังทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ตลอดจนที่ตั้ง คลังสรรพาวุธญี่ปุ่น คลังสัมภาระอื่น กองบัญชาการสนามของทหารญี่ปุ่น ตลอดจน จุดยุทธศาสตร์ เฉพาะอย่างยิ่งที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิงอันขาดไม่ได้สำหรับการศึกสมัย ใหม่ ทุกวันเมื่อข้าพเจ้าประจำอยู่ที่วังสวนกุหลาบ พันโท สำเร็จ เนตรายน จะต้อง นำข้อสนเทศที่รวบรวมได้จากฝ่ายท้องที่มาประมวลแจ้งให้ผู้แทน โอ.เอส.เอส. ทราบ เพื่อรายงานต่อไปยังเมืองแคนดี เมื่อฝ่ายสหประชาชาติต้องการข้อเท็จจริงในเรื่องใด หรือขอให้ขบวนการต่อต้านช่วยเหลือแก่ทหารของเขาที่ถูกญี่ปุ่นจับ หรือหายไปโดย ไม่มีข่าวคราว ฝ่ายต่อต้านก็พยายามสอดแสวงหาให้โดยวิธีที่ดีที่สุดที่จะกระทำได้ การทิ้งระเบิดโดยทางเครื่องบินถูกต้องจุดหมายที่ต้องการดีขึ้นมา มีต้องสู้มั่วสุมทำ ไปอย่างที่เคยมาก่อน แล้วเขายังทราบผลแน่นอนของการทิ้งระเบิดด้วย

รัฐบาลควง อภัยวงศ์ เป็นรัฐบาลบังหน้าที่มีประสิทธิภาพเต็มที่ในการแสดงออก ว่ายังร่วมมือกับญี่ปุ่นอยู่ เปิดโอกาสให้ขบวนการต่อต้านแผ่ขยายตัวออกไปอย่าง กว้างขวาง รวมบรรดาผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายตำรวจและทหาร มีการประชุมร่วมกันวางแผน

ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด ทางฝ่ายญี่ปุ่นก็มีเหตุที่พอจะระแวงสงสัยไม่น้อย เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พลโท ชิต มั่นศิลป์ สินาตโยธารักษ์ รองแม่ทัพใหญ่ ออกคำสั่งลับสุดยอดถึงนายทหารภายใต้บังคับของกองทัพบกให้เตรียมพร้อมที่จะรักษาอธิปไตยและเอกราชของประเทศไทยจากการโจมตีของฝ่ายญี่ปุ่นทุกโอกาสและทุกวิธี ให้ทุกคนพร้อมสละชีพรักษาเกียรติศักดิ์ของชาติ ให้ผู้ที่หลบหนีทหารกลับเข้าประจำกรมที่สังกัด ให้ตรวจซ่อมอาวุธยุทธภัณฑ์ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยพร้อมที่จะใช้การได้เต็มอัตราศึก และให้ทำการฝึกซ้อมการสู้รบอย่างหนัก ผู้แทนกำลัง ๑๓๖ รายงานไปยังกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสหประชาชาติที่แคนดีว่า มาตรการเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปฏิบัติการต่อญี่ปุ่นทั้งนั้น และสืบเนื่องมาจากความพยายามของญี่ปุ่นที่จะบีบบังคับเข้าควบคุมกองทัพบกไทย

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๘๘ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งสาส์นถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันมีใจความสำคัญว่า ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทย พยายามปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้แทนอเมริกาที่มีให้เร่งดำเนินการต่อสู้และในขณะเดียวกัน ไทยจะต้องขัดขวางการขอความช่วยเหลือของฝ่ายญี่ปุ่น ผู้สำเร็จราชการได้รับแจ้งจากรัฐบาลควง อภัยวงศ์ ว่าญี่ปุ่นขอสินเชื่อกู้ ๑๐๐ ล้านบาท ซึ่งถ้าญี่ปุ่นจะยืนยันเอาให้ได้ รัฐบาลควงฯ จะลาออกจากตำแหน่ง จำต้องมีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ ซึ่งจะถือโอกาสประกาศยกเลิกความผูกพันต่าง ๆ ที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามทำไว้กับญี่ปุ่น รวมทั้งสนธิสัญญามอบดินแดนในมลายูและพม่าให้แก่ประเทศไทย รัฐบาลใหม่จะประกาศฟื้นความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ อย่างเป็นอยู่ก่อนการโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ ก่อนที่จะดำเนินงานตามแผนนี้ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใคร่จะแจ้งให้รัฐบาลอเมริกาทราบล่วงหน้า และใคร่ขอให้รัฐบาลอเมริกาแถลงในวันที่เริ่มแผนดำเนินงานใหม่ว่า สหรัฐอเมริกาเคารพอเอกราชของประเทศไทย และถือประเทศไทยเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ มิใช่ศัตรู ซึ่งจะเป็นกำลังใจให้แก่ประชาชนชาวไทยที่พร้อมจะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อการนี้ ผู้สำเร็จราชการแจ้งด้วยว่าได้มีสาส์นทำนองเดียวกันถึงผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรที่แคนดีแล้ว

นายกรัฐมนตรี ผู้รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน มีสาส์นตอบ ลงวันที่ ๒๘ เดือนเดียวกันว่า รัฐบาลอเมริกาตระหนักเป็นอย่างดีในความประสงค์ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่จะลุกขึ้นสู้ศัตรู แต่เชื่อว่า ผู้สำเร็จราชการคงเห็นด้วยกับความจำเป็นที่จะต้องประสานการดำเนินงานต่อต้านญี่ปุ่นให้สมานเข้าด้วยกัน ไม่ควรที่ไทยจะปฏิบัติการเปิดเผยโดยลำพัง รัฐบาลอเมริกาหวังว่า ผู้สำเร็จราชการจะพยายามป้องกันมิให้เกิดการแตกหักขึ้น ซึ่งจะทำให้ญี่ปุ่นเข้ายึดอำนาจของรัฐบาลไทยอย่างสิ้นเชิง

นายกรัฐมนตรีกล่าวต่อไปว่า ความประสงค์ของผู้สำเร็จราชการและของประชาชนไทยที่จะปฏิเสธการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่ยังคงไม่เห็นกระจ่างแจ้งว่า เหตุใดรัฐบาลคงจะต้องลาออกในขณะนี้ และมีสิ่งใดที่จะดลบันดาลให้รัฐบาลใหม่ต้องเริ่มงานด้วยการปฏิเสธการกระทำของรัฐบาลพิบูลสงคราม ขบวนการต่อต้านน่าจะปฏิบัติการให้ได้ผลดีกว่าตามเป้าหมาย ด้วยการไหลขึ้นจูโจมตีการส่งกำลังบำรุงเส้นทางคมนาคมและกองกำลังของศัตรู และเข้ายึดตัวเจ้าหน้าที่ฝ่ายศัตรู ตลอดจนเอกสารและจุดที่สำคัญ ๆ การดำเนินทางการเมืองอาจจะตามที่หลังก็ได้ รัฐบาลอเมริกาให้ความสำคัญแก่การจะต้องมีรัฐบาลไทยโดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญบนแผ่นดินไทยที่จะร่วมงานกับฝ่ายสัมพันธมิตร และหวังว่าคงจะมีการเตรียมการจัดให้มีรัฐบาลนิยมสัมพันธมิตรในเขตที่อิสระพ้นจากการควบคุมของญี่ปุ่นเพื่อปฏิบัติการทางทหารร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถทำการปกครองทางพลเรือนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลอเมริกาไม่สามารถที่จะประกาศโดยลำพังให้ถือประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ แต่ยินดีที่จะประกาศในเวลาอันสมควร ว่าเคารพเอกราชของประเทศไทยและไม่เคยถือไทยเป็นศัตรู

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งสาส์นตอบนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ซึ่งแจ้งว่า เหตุที่คิดว่าจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ ก็เพราะจะเปลี่ยนนโยบายสำคัญจากการร่วมมือกับญี่ปุ่นไปเป็นต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งหมายถึงการแตกหักกับญี่ปุ่น เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องจัดตั้งรัฐบาลนิยมสัมพันธมิตรขึ้นในแผ่นดินไทยเมื่อมีการสู้รบ

กับญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรยังไม่ประสงค์จะให้เกิดการแตกหัก ในตอนนั้น ผู้สำเร็จราชการจะพยายามสนองเจตจำนงของสัมพันธมิตร แต่ก็ไม่ใช่ ง่ายนักเนื่องด้วยเหตุการณ์รัศมีตัวเข้ามาทุกที

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๘ นายบิลเลนไทน์ อธิบดีกรมตะวันออกไกล กระทรวง การต่างประเทศอเมริกัน เซิญลอร์ดแฮลลีย์เพ็ทซ์ เอกอัครราชทูตอังกฤษ ไปพบเพื่อ มอบบันทึกกลางวันเดียวกัน สรุปท่าทีของทั้งสองประเทศเกี่ยวกับประเทศไทย โดย เริ่มกล่าวว่า นโยบายพื้นฐานและเป้าหมายของรัฐบาลอังกฤษและอเมริกาสำหรับ ประเทศไทย ละม้ายคล้ายคลึงกันในสาระสำคัญ ทั้งสองประเทศสนับสนุนให้ ประเทศไทยกลับได้อิสระภาพ เอกราช และอธิปไตย เห็นพ้องกันว่า ไทยพึงคืน ดินแดนที่ได้จากมลายู พม่า และอินโดจีน ทั้งสองประเทศไม่ต้องการดินแดนไทย และเชื่อในความจริงจังของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของไทยที่จะเข้าข้าง สัมพันธมิตร ขับไล่ญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย และช่วยในการจะเอาชนะญี่ปุ่นอย่าง เด็ดขาด ทั้งสองประเทศเห็นว่ายังไม่ควรรับนับถือรัฐบาลนอกประเทศของไทยใน ขณะนั้น แล้วบันทึกได้กล่าวถึงปัญหาที่ทั้งสองประเทศยังไม่ประสานนโยบายให้ สอดคล้องกัน จำต้องมีการเร่งพิจารณาโดยด่วน เมื่อคำนึงถึงสภาวะการณ์ทางทหาร ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ

(๑) ความตกลงระหว่างประเทศหลังสงครามเกี่ยวกับประเทศไทย

นายอีเดนกล่าวในหนังสือลงวันที่ ๔ กันยายน และวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๗ ว่า ประเทศไทยจะต้องยอมรับความตกลงระหว่างประเทศหลังสงคราม ในข้อนี้ รัฐบาลอเมริกาเห็นว่า เมื่อถึงเวลาอันควร ประเทศไทยจะเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ โดยให้คำมั่นว่า จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ที่รัฐที่มีอธิปไตยในความตกลงระหว่าง ประเทศทั้งหลายที่จะจัดทำขึ้น รัฐบาลอเมริกาเชื่อว่าไม่เป็นการสมควรที่จะใช้ การยอมรับความตกลงดังกล่าวเป็นเงื่อนไขในการคืนเอกราชและอธิปไตยให้แก่ ประเทศไทย

(๒) ความตกลงด้านความมั่นคง

ในหนังสือลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน นายอีเดนเสนอแนะให้ผู้เชี่ยวชาญทางทหารของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเป็นผู้พิจารณาว่า ควรมีการตกลงเพื่อความมั่นคงเกี่ยวกับคอคอดกระประการใดภายหลังจากสงคราม รัฐบาลอเมริกาเห็นด้วยในข้อนี้ และเชื่อว่าควรจรรวมถึงความตกลง เพื่อความมั่นคงเกี่ยวกับประเทศไทยทุกประการ ซึ่งจะต้องมีการปรึกษาหารือและตกลงกันระหว่างรัฐบาลทั้งสอง รัฐบาลอังกฤษและอเมริกาจะต้องไม่แสวงหาฐานทัพหรือทำความตกลงด้านความมั่นคงอื่นใดกับประเทศไทยโดยปราศจากความเห็นชอบของอีกรัฐบาลหนึ่ง ในด้านนี้ รัฐบาลอเมริกายังเห็นอีกว่า น่าจะให้ฝรั่งเศสและจีนเข้าร่วมด้วย

(๓) ความตกลงทางการค้า

รัฐบาลอเมริกาคาดว่า จะมีการกลับไปใช้สนธิสัญญาทางพาณิชย์กับประเทศไทยโดยเร็วที่สุด หวังว่ารัฐบาลไทยจะให้ผลปฏิบัติแก่คนชาติสหประชาชาติเท่าเทียมกัน รัฐบาลอเมริกาใคร่จะขอให้รัฐบาลอังกฤษยืนยันความเห็นด้วยกับหลักการนี้ ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะประกันเอกราชทางเศรษฐกิจของประเทศไทยและความเสมอภาคในบรรดาคนชาติสหประชาชาติทั้งหลาย

(๔) ชายแดนไทย-อินโดจีน

รัฐบาลอเมริกาถือว่า การโอนดินแดนบางส่วนของอินโดจีนให้ประเทศไทยในปี ๒๔๘๔ ไม่สมบูรณ์ แต่ทั้งนี้ไม่ขัดต่อการปรับปรุงเขตแดนหรือการโอนดินแดนให้กันโดยสันติวิธี คนไทยเชื่อในความชอบธรรมของคำเรียกร้องว่าสอดคล้องกับประวัติศาสตร์และนิติธรรม เป็นที่เกรงกันว่า หากไม่มีการให้คำมั่นว่า คำเรียกร้องของไทยจะได้รับการพิจารณาด้วยดีและโดยสันติ ประชาชนชาวไทยอาจจะขัดขวางการคืนดินแดนเหล่านั้นให้แก่อินโดจีน ซึ่งจะทำให้สาเหตุแห่งการขัดกันร้ายแรงยิ่งขึ้น รัฐบาลอเมริกาหวังว่า รัฐบาลอังกฤษและจีนจะช่วยกันสนับสนุนให้มีการปรับปรุงโดยเร็ว

(๕) สถานะของรัฐบาลไทย

สหรัฐอเมริกาเลิกล้มรับนับถือรัฐบาลกรุงเทพฯ ภายหลังจากที่ได้ประกาศสงครามในเดือนมกราคม ๒๔๘๕ ถือประเทศไทยเป็นประเทศที่ศัตรูยึดครอง รัฐบาลไทยตกอยู่ใต้อำนาจศัตรู สหรัฐฯ ยังคงยอมรับนับถือทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน เป็นทูตของประเทศไทย เมื่อพฤติการณ์ที่ทำให้เกิดการไม่รับรองรัฐบาลไทยสิ้นสุดไป รัฐบาลอเมริกามีนโยบายที่จะรับรองรัฐบาลไทยโดยเร็วและกลับทำความสัมพันธ์ทางการทูตด้วยอย่างเดิม เมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายบนผืนแผ่นดินไทย ซึ่งปฏิเสธการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการทำความตกลงทั้งหลายกับญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับญี่ปุ่น เริ่มการขัดขวางต่อต้านญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย รัฐบาลอเมริกาหวังว่า รัฐบาลอังกฤษจะปฏิบัติทำนองเดียวกัน และปรารถนาจะให้รัฐบาลจีนและฝรั่งเศสเข้าร่วมด้วย แต่รัฐบาลอเมริกาจะไม่ทาบตามรัฐบาลทั้งสองนั้นก่อนที่จะได้ฟังความคิดเห็นของอังกฤษ รัฐบาลอเมริกาหวังว่า เมื่อพฤติการณ์เป็นอย่างที่กล่าวข้างต้นแล้ว สถานะสงครามระหว่างอังกฤษกับไทยจะเป็นอันสิ้นสุดไปโดยเร็ว และการสิ้นสุดสถานะสงครามนั้นจะไม่ขัดต่อความคิดเห็น ผลประโยชน์ หรือนโยบายของสหรัฐอเมริกา แต่กลับจะส่งเสริมการดำเนินการร่วมกันของอังกฤษและสหรัฐฯ ในตะวันออกไกล ตามแผนการกระจายกำลังของสัมพันธมิตรในสงครามญี่ปุ่น อาจเป็นไปได้ว่ากำลังทหารที่จะเข้าประเทศไทยจะได้แก่ทหารบริติชซึ่งขึ้นอยู่กับกองบัญชาการสัมพันธมิตรที่สหรัฐฯมีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้เอง ความยุ่งยากอาจจะเกิดขึ้นแก่รัฐบาลทั้งสอง หากสถานะสงครามยังคงมีอยู่ระหว่างอังกฤษกับไทย ในเมื่อสหรัฐอเมริกาถือประเทศไทยเป็นประเทศที่จะต้องได้รับการปลดปล่อยจากศัตรู และรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายของไทยได้รับการรับรองดังกล่าวข้างต้น

(๖) การปกครองพลเรือน และการควบคุมประเทศไทย

เนื่องจากจะไม่มีกำลังทหารอเมริกาในประเทศไทย รัฐบาลอเมริกาจะไม่ร่วมในการปกครองพลเรือนหรือการควบคุมใด ๆ แต่เนื่องจากนโยบายทางการเมืองของสหรัฐอเมริกา ประกอบกับสมรภูมิเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ภายใต้กองบัญชาการ

สัมพันธมิตร สหรัฐอเมริกาจึงมีความห่วงใยในความสัมพันธ์ซึ่งกำลังทหารที่จะเข้าไป
ในประเทศไทยในนามของกองบัญชาการสัมพันธมิตรจะทำกับรัฐบาลไทยและ
ในลักษณะและขอบเขตของมาตรการควบคุมที่จะใช้กับประเทศไทย ฉะนั้นจึงหวังว่า
รัฐบาลอังกฤษจะปรึกษาหารือกับรัฐบาลอเมริกาในการกำหนดมาตรการและ
ทำความเข้าใจตรงกัน

แต่ที่จริงตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๗ เป็นต้นมาแล้ว รัฐบาลอังกฤษศึกษา
ปัญหาเรื่องประเทศไทยโดยมิได้ละเลย หากแต่อังกฤษยังเจ็บไม่หายจากการที่ไทย
หักหลังประกาศสงครามกับอังกฤษ ประกอบกับมีหลายกระทรวง ทบวง กรม ที่มี
ผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ทั้งยังต้องหารือกับรัฐบาลจักรภพบรรดาที่
ได้รับความเสียหายจากการปฏิบัติของไทย บางประเทศถึงกับประกาศสงครามต่อ
ประเทศไทยด้วยซ้ำ มีการประชุมกันหลายชั้นตอน ปรับปรุง แก้ไขข้อเสนอมากมาย
หลายหน ยิ่งกว่านั้น ในเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๘ มีการเลือกตั้งทั่วไปในประเทศ
อังกฤษ ทำให้มีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่จากพรรคอนุรักษนิยมเป็นพรรคกรรมกร นาย
เคลเมนต์ แอ็ตลี เข้าเป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนนายวินสตัน เชอร์ชิล มีนายแอร์เนส
เบวิน เข้าว่าการต่างประเทศแทนนายแอนโทนี อีเดน จำต้องมีการพิจารณาด้ำน
นโยบายใหม่อีก

อย่างไรก็ตาม บันทึกรของรัฐบาลอเมริกาฉบับนี้ก่อให้เกิดความลำบากใจแก่
รัฐบาลอังกฤษพอสมควร มีหลายข้อที่ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่เห็นด้วย
อังกฤษจะไม่ยอมยกเลิกสถานะสงครามกับไทยอย่างง่าย ๆ ตามที่ฝ่ายอเมริกันเสนอ
อังกฤษต้องการจะลงโทษไทยให้สาสมกับที่กล้าเข้ากับญี่ปุ่นประกาศสงครามต่อ
อังกฤษ มิหนำซ้ำยังคิดว่าเอาดินแดนบางส่วนด้านมลายูและพม่าเสียด้วย อังกฤษ
ครุ่นคิดว่า เสรีสงครามแล้วจะสามารถเข้ามำปกครองเมืองขึ้นทั้งหลายได้ตามเดิม
นายเชอร์ชิลถึงกับกล่าวว่า ไม่ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อเป็นประธานในการสลายตัว
ของจักรวรรดิบริติช ยังมองไม่เห็นว่ ดินแดนเหล่านั้นวันหนึ่งจะกู่อิสรภาพของตน
ให้พ้นจากการครอบครองและควบคุมของอังกฤษได้ แล้วอังกฤษยังเคยสนับสนุน
จะให้ฝรั่งเศสได้ดินแดนทางอินโดจีนคืนจากไทยอีกด้วย เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการ

ต่างประเทศอังกฤษตำหนิบันทึกของอเมริกาว่าไม่คำนึงถึงสถานะความเป็นจริง เพียงพยายามจะกลบเกลื่อนความผิดของไทยจนจะให้อังกฤษกลายเป็นฝ่ายผิด การที่จะดึงเอาเงินเข้ามาพัวพันด้วย ก็ไม่คำนึงถึงเหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่ไทยไม่เคยมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน จะทำให้เกิดความยุ่งยากระหว่างไทยกับจีน เนื่องจากปัญหาคนจีนในประเทศไทย อเมริกาต้องการจะขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจในประเทศไทยโดยอ้างความเสมอภาคระหว่างคนชาติสหประชาชาติ อเมริกาอ่อนผ่อนตามไทยอย่างที่ไม่เคยปฏิบัติต่อประเทศฝ่ายอักษะในยุโรป สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามตอบฮังการีและบัลแกเรีย โดยไม่ถือว่าทั้งสองประเทศต้องประกาศสงครามต่อสหรัฐฯ ก็เพราะถูกนาซีเยอรมันบังคับ อเมริกาต้องการผูกมืออังกฤษไม่ให้จัดวางระบบรักษาความมั่นคงในภูมิภาคที่อังกฤษมีดินแดนในการปกครองอยู่โดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากสหรัฐฯ

วันที่ ๘ กรกฎาคม กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสั่งให้สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ตอบกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า อังกฤษกำลังพิจารณาหลักการเกี่ยวกับประเทศไทยอยู่ เกือบจะพร้อมเสนอรัฐบาลแล้ว หากแต่จะต้องรอให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเสียก่อน อังกฤษขอใจที่อเมริกาเสนอให้มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับประเทศไทย ในระหว่างนี้ทูตอาจจะชี้แจงต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า สถานะสงครามกับประเทศไทยมิใช่เป็นไปตามแบบพิธีเท่านั้น หากก่อให้เกิดปัญหามากมายที่จะต้องขจัดให้เรียบร้อยก่อนที่อังกฤษจะกลับทำความสัมพันธ์เป็นปกติกับรัฐบาลไทย อังกฤษหวังว่า รัฐบาลอเมริกาจะไม่ปล่อยให้ความเห็นอกเห็นใจไทยครอบงำความเป็นจริงเสียสิ้น ถ้าหากเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในประเทศไทย เช่น ญี่ปุ่นเข้ายึดอำนาจก่อนที่รัฐบาลอังกฤษจะตกลงใจในรายละเอียดของนโยบายเกี่ยวกับไทยแล้ว อังกฤษคิดว่า ทั้งสองรัฐบาลพึงปรึกษาหารือกันทันที เพื่อประสานการปฏิบัติให้กลมกลืนกันตามความจำเป็น อังกฤษหวังว่า รัฐบาลอเมริกาจะไม่ดำเนินการฝ่ายเดียวอันจะก่อให้เกิดความกระอักกระอ่วนแก่รัฐบาลอังกฤษที่เป็นคู่สงครามกับไทย และเพิ่มความยุ่งยากแก่การประสานนโยบายของอังกฤษและอเมริกา

การที่ฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยขยายวงปฏิบัติการกว้างขวางออกไปรวมเอาทั้งตำรวจและทหารเข้ามาร่วมด้วย มีการประชุมปรึกษาหารือวางแผนการโดยใกล้ชิด รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด เสนาธิการทหารบก อธิบดีกรมตำรวจ บุคคลสำคัญในวงราชการของไทย มีส่วนร่วมในขบวนการทั้งนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นทราบระแคะระคายและมีความสงสัยในท่าทีของไทยเป็นอย่างมาก แม้ฝ่ายไทยจะพยายามปกปิดเพียงใดก็ตาม ญี่ปุ่นเตรียมการป้องกันค่ายที่พักทหาร จุดยุทธศาสตร์ที่อยู่ในความควบคุม สร้างป้อมตั้งรับปืนกลไว้ทั่วทั้งกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เมื่อญี่ปุ่นเตรียมตัว ฝ่ายไทยก็เตรียมบ้าง คุ่มเชิงกันอยู่ตลอดเวลา พลพรรคของขบวนการต่อต้าน ทหารบก ตำรวจถูกสั่งให้อยู่ในลักษณะเตรียมพร้อม การแตกหักกับญี่ปุ่นจะดูใกล้เข้ามาทุกที ในเดือนมิถุนายนมีข่าวลือหนาหูว่า การกระทบกระทั่งระหว่างไทยกับญี่ปุ่น จะหลีกเลี่ยงไม่พ้น บางเสียงถึงกับกำหนดวันเลยว่า ญี่ปุ่นจะเข้ายึดที่มั่นต่าง ๆ ของไทยในวันที่ ๑ กรกฎาคม หากไทยไม่คิดจู่โจมเสียก่อน กองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรที่แคนดีร้อนใจมาก เพราะยังไม่อยู่ในฐานะที่จะเข้าช่วยไทยได้เต็มที่ ต้องคำนึงถึงภาระด้านสมรภูมิต่ออื่นซึ่งเต็มมืออยู่แล้ว ถึงกับมีโทรเลขย้ำเข้ามาทางผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า ให้หลีกเลี่ยงการปะทะกันไว้ก่อน ถ้าหากฝ่ายไทยเป็นผู้ลงมือริเริ่มปฏิบัติการต่อญี่ปุ่น ไทยจะต้องรับผิดชอบ จะหวังความช่วยเหลือจากกองบัญชาการฯ ไม่ได้ แต่ถ้าญี่ปุ่นเข้ายึดไทย และไทยต่อต้านขัดขวาง ฝ่ายสัมพันธมิตรก็จะต้องเข้าช่วยเท่าที่จะกระทำได้ในแผนการของฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น การศึกกับญี่ปุ่นในประเทศไทยจะไม่เริ่มขึ้นก่อนสิ้นปี ๒๔๘๘ ก่อนหน้านั้นจำต้องระงับการทิ้งอาวุธยุทธภัณฑ์ทางเครื่องบินให้แก่ฝ่ายต่อต้านโดยเด็ดขาดเป็นการชั่วคราว

เมื่อมีการระงับการปฏิบัติการของฝ่ายสัมพันธมิตรในประเทศไทย และมีการห้ามเด็ดขาด มิให้ฝ่ายขบวนการต่อต้านทำการยั่วยุญี่ปุ่นอย่างใดเลย เหตุการณ์ค่อยสงบลงบ้าง วันที่ ๑ กรกฎาคมผ่านไปโดยญี่ปุ่นไม่ได้เข้ายึด และไทยก็ไม่ได้ก่อวุ่น แต่ในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ภายหลังที่ได้ตรวจกำลังป้องกันของฝ่ายญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ แล้ว นายพลโท นากามูระ ผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ให้สัมภาษณ์

หนังสือพิมพ์มีข้อความสำคัญว่า ญีปุ่นรู้สึกห่วงใยที่มีผู้กล่าวเป็นทำนองว่า ญีปุ่นจะแพ้สงครามแน่นอน เห็นสมควรที่ไทยจะพยายามทำความเข้าใจและทำความเข้าใจกับฝ่ายสหประชาชาติเสีย มีผู้เชื่อว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรช่วยสร้างสนามบินลับในประเทศไทยหลายแห่ง พวกเหล่านี้เข้าใจผิดหลงคิดไปว่า ญีปุ่นจะถูกขับไล่ออกจากประเทศไทยไปได้ง่าย ๆ นายพลโท นากามูระยืนยันหนักแน่นว่า ทหารญีปุ่นในประเทศไทยจะทำการต่อสู้กับศัตรูจนคนสุดท้าย จะไม่ยอมรามือ ในการนี้ ญีปุ่นต้องอาศัยความร่วมมืออย่างเต็มที่จากคนไทย ญีปุ่นทราบว่ อังกฤษมีกองพลร่่มอยู่ในพม่าใกล้บริเวณชายแดนติดต่อกับประเทศไทย พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติการแทบทุกคืนมีการทิ้งอาวุธและผู้คนลงในเขตไทย

พลจัตวา แจ็กส์รายงานกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรว่า ญีปุ่นเชื่อว่ามิบุคคลสำคัญของประเทศไทยติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร ญีปุ่นสงสัยตำรวจไทยมาก ส่วนกองทัพบกนั้นญีปุ่นยังไม่แน่ว่าจะร่วมอยู่กับฝ่ายสัมพันธมิตรเพียงใด ทางนายเดนิ่งรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคมว่า ไม่คิดว่าญีปุ่นจะกล้าทำการยึดประเทศไทย เพราะจะทำให้เกิดปัญหาไม่น้อย ถ้าญีปุ่นจะคิดยึดจริง ก็คงไม่กล่าวเตือนไทยเช่นนั้น หากเป็นเพียงต้องการให้ไทยสำนึกว่า ญีปุ่นก็ทราบเหมือนกันว่า ไทยอาจจะกระทำให้สิ่งใด เป็นการสำคัญให้ไทยบำเพ็ญตนให้ดีกว่าที่กระทำกันอยู่

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม นายเดนิ่งรายงานกระทรวงการต่างประเทศต่อว่า สถานการณ์ภายในประเทศไทยตึงเครียดยิ่งขึ้น ไม่แน่ว่าญีปุ่นจะจัดการกับประเทศไทยหรือไม่ และไทยจะโต้ตอบอย่างไร เนื่องจากฝ่ายสัมพันธมิตรยื่นคำขาดต่อญีปุ่นวางเงื่อนไขในการยอมจำนนของญีปุ่น เป็นธรรมดาอยู่เองที่ฝ่ายไทยย่อมอยากจะทำให้เกิดวิกฤติการณ์ขึ้น เพื่อประกาศตนเปิดเผยเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ก่อนที่ญีปุ่นจะยอมจำนน

ฝ่ายอังกฤษยังคงไม่ยอมให้ถึงขั้นแตกหัก เกรงว่าญีปุ่นเกิดหน้ามืดขึ้นมาเข้ายึดประเทศไทยจริงจิง จะเพิ่มความยุ่งยากให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรไม่น้อย นายเดนิ่งสั่งพลจัตวา แจ็กส์เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ก่อนที่พลจัตวา แจ็กส์จะเดินทางกลับ

ประเทศไทย ว่าให้พยายามขอร้องผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มิได้ดำเนินการใด ๆ ก่อนที่จะได้ปรึกษาหารือกับรัฐบาลอังกฤษและอเมริกา นายเดนิงเห็นด้วยกับ พลจัตวา แจ็กส์ว่า การประกาศสงครามต่อญี่ปุ่นตอนนั้น จะถือเป็นการหักหลังญี่ปุ่น ในวาระสุดท้ายอันจะไม่งาม ญี่ปุ่นอาจปฏิบัติการต่อประเทศไทย และไม่ยอมให้การ ยอมจำนนของญี่ปุ่นต่อสัมพันธมิตรคลุมถึงประเทศไทยด้วย หากพฤติกรรมเป็นเช่น นั้น จะเป็นอุปสรรคต่อเป้าหมายสำคัญของอังกฤษสองประการ คือ การปลดปล่อย เชลยศึกสัมพันธมิตรในประเทศไทย และการเอาชาวไทย ถ้าผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์เพียงตัดความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นโดยไม่ถึงประกาศสงคราม และประกาศ ยกเลิกความตกลงต่าง ๆ กับญี่ปุ่น จะก่อให้เกิดผลยุ่งยากน้อยกว่า

ในระหว่างที่โยนหัวโยนท้ายกันว่า ไทยจะต้องสู้กับญี่ปุ่นภายในประเทศไทยหรือไม่นี้ คนไทยทุกคนยอมเสี่ยงต่อภัยของการศึกใกล้ตัวเป็นอย่างมาก ผู้ที่ล่อแหลม ที่สุด เสมือนหนึ่งหน้าไฟ ได้แก่ ท่านปรีดี พนมยงค์ เพราะญี่ปุ่นตระหนักมาแต่ต้น สงครามแล้วว่า ท่านไม่เห็นด้วยกับการร่วมมือกับญี่ปุ่น และคอยขัดขวางมาโดย ตลอด หากเกิดเรื่องแตกหักกับญี่ปุ่นแล้ว คนแรกที่ญี่ปุ่นจะต้องเข้าจับก็คือท่านปรีดี จะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือไม่ ไม่สำคัญ ญี่ปุ่นคงไม่คำนึงถึงตอนนั้น ผู้ที่เดือดร้อนอีกพวกหนึ่งก็คือ คนชาติอังกฤษที่ยังคงเป็นผู้ถูกกักกัน พลเรือนในค่าย วชิราวุธวิทยาลัย ทุกคนเคยทราบผลปฏิบัติที่ญี่ปุ่นให้แก่เชลยศึกและผู้ถูกกักกัน พลเรือนของญี่ปุ่นในเขตอื่น ๆ มาแล้ว ถ้าต้องเปลี่ยนฐานะจากการอยู่ในความ ควบคุมของไทยไปเป็นความควบคุมของญี่ปุ่นคงจะไม่สู้สนุกนัก ม.ร.ว.พงศ์พรหม จักรพันธุ์ ผู้อำนวยการค่าย ถึงกับกระซิบบอกให้ผู้ถูกกักกันทุกคนทราบว่า เมื่อเข้าค่าย เข้าเข้มจริง ๆ แล้ว ประตูค่ายจะเปิดกว้าง ผู้ถูกกักกันผู้ใดจะไปไหนก็ได้ตามความ สามารถของแต่ละคน ต่างต้องเอาตัวรอดด้วยตัวเอง จะอาศัยความคุ้มครองป้องกัน จากฝ่ายไทยไม่ได้อีกต่อไป

๑๖

อวสานของสงครามภาคแปซิฟิก

ระหว่างที่สงครามในแปซิฟิกดำเนินอยู่อย่างเคร่งเครียด ฝ่ายสหประชาชาติ
พื้นตัวเริ่มเป็นฝ่ายรุกแทนที่จะรับ มีการศึกษาวางแผนการจัดการกับญี่ปุ่นตั้งแต่ต้น
ปี ๒๔๘๗ จนปลายเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘ สหรัฐอเมริกาได้กำหนดเป้าหมาย
ดำเนินสงครามไว้ดังนี้

๑. ญี่ปุ่นจะต้องยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข
๒. การปฏิบัติด้านดินแดนจะต้องเป็นไปตามปฏิญญากรุงโคโร
๓. การป้องกันการรุกรานในอนาคต
๔. การจัดตั้งรัฐบาลญี่ปุ่นที่ได้รับความเชื่อถือในสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ
๕. การร่วมมือของญี่ปุ่นในระบบเศรษฐกิจภายในกรอบข้อ ๓ และ ๔ ข้างต้น
โดยวางวิธีที่จะให้บรรลุผลตามเป้าหมายทั้ง ๕ ประการไว้ดังนี้

๑. ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสหประชาชาติจะมีอำนาจเหนือการดำเนิน
กิจการภายในและภายนอกของญี่ปุ่น การระงับอำนาจทางรัฐธรรมนูญของสมเด็จพระ
จักรพรรดิ และบรรดาศักดิ์ทั้งหลายของญี่ปุ่นในด้านนโยบาย โดยจะจัดให้มี
รัฐบาลทหารฝ่ายสหประชาชาติเป็นผู้ปกครองด้วยความเข้มแข็งและเป็นธรรม
โดยเฉพาะจะปรับปรุงบทกฎหมายญี่ปุ่นที่ไม่เหมาะสม ยุบพรรคการเมือง สมาคม
และองค์การอื่น ๆ ของญี่ปุ่นที่ฝ่ายสหประชาชาติไม่เห็นด้วย ประกาศเสรีภาพใน
การนับถือศาสนา ปรับปรุงระบบการสารนิเทศใหม่ และควบคุมระบอบการศึกษา

๒. ศาลพลเรือนจะคงดำเนินอยู่ต่อไปภายใต้รัฐบาลทหาร

๓. การปกครองญี่ปุ่นภายหลังสงคราม จะจัดแบ่งเป็นสามระยะ ในระยะแรก
เป็นการปกครองทางทหารของสหประชาชาติอย่างเข้มงวด ระยะที่สอง จะมีการ
ผ่อนคลายความเข้มงวดลงบ้าง โดยจะปล่อยให้ญี่ปุ่นปฏิบัติงานด้านพลเรือนเองภายใต้
การควบคุมของสหประชาชาติ และระยะที่สามยินยอมให้ประเทศญี่ปุ่นมีสิทธิ
เข้าร่วมในสังคมระหว่างชาติได้

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สหรัฐอเมริกามุ่งที่จะเลิกล้างระบอบนิยมทหารของญี่ปุ่น
เสียให้สิ้นเชิง ส่งเสริมระบอบเสรีนิยมทางการเมือง และจัดให้ญี่ปุ่นมีระบบการเมือง
ที่สอดคล้องกับหลักการของสหประชาชาติ

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันได้ทำบันทึก
ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๘ มีใจความสำคัญว่า ภายหลังจากสงคราม รัฐบาลไทยคงจะ
ประกอบด้วยคณะราษฎรต่อไปภายใต้ฝ่ายพลเรือน ซึ่งมีท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ เป็นหัวหน้า กลุ่มทหารอาจอยู่ภายใต้พลตำรวจเอก อุดุล
อดุลเดชจรัส ซึ่งยินยอมร่วมมือกับท่านปรีดี ระบอบการปกครองซึ่งเปลี่ยนแปลงมา
แต่ปี ๒๔๗๕ จะก้าวหน้าต่อไป ในด้านเศรษฐกิจ เชื่อว่าประเทศไทยจะคงอยู่ในเขต
อิทธิพลของอังกฤษ เงินบาทจะผูกพันอยู่กับเงินปอนด์สเตอร์ลิง การค้าของไทยจะ
ต้องอาศัยตลาดฝ่ายอังกฤษ ความเสียหายจากสงครามไม่สู้จะมากนัก การทิ้งระเบิด
ของฝ่ายสหประชาชาติมุ่งเฉพาะโรงงานรถไฟที่มีกาะสัน สะพานสามสะพาน โรงงาน
กลั่นน้ำมัน โรงงานซีเมนต์ และโรงไฟฟ้าที่กรุงเทพฯ เพื่อแก้ความเสียหายของการ
รถไฟ ได้มีการกำหนดแผนขยายทางหลวงแผ่นดิน เมื่อการยุทธ์ใกล้ประเทศไทย
เข้ามา เชื้อนํ้ามันก้นํ้าจะต้องถูกทำลายโดยทางอากาศบ้าง ซึ่งจะทำให้ลดผลิตผล
ทางเกษตรลงไป การส่งข้าวออกนอกประเทศจะลดน้อยลง แต่จะไม่มี การขาดแคลน
อาหารสำหรับการบินใน จะมีการขาดแคลนก็แต่เฉพาะเครื่องเสื้อผ้าและ
เวชภัณฑ์

ในด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ บันทึกกล่าวว่า ประเทศไทยหวาดกลัวด้าน
อังกฤษมาก เนื่องจากอังกฤษไม่ยอมแปลงนโยบายเกี่ยวกับประเทศไทย และคงถือ
ประเทศไทยเป็นศัตรู ทั้งยังได้แสดงความสนใจในคอคออดกระเพื่อเหตุผลทางความ
มั่นคง เจ้าหน้าที่ไทยยอมคืนดินแดนทางมลายูและพม่าที่ญี่ปุ่นยกให้ในปี ๒๔๘๖
ไทยไม่กลัวฝรั่งเศสในอินโดจีน และมองความปลอดภัยของไทยว่าขึ้นอยู่กับอังกฤษ
และสหรัฐฯ ยิ่งกว่ากับอังกฤษและฝรั่งเศสเช่นในอดีต ผู้นำของไทยแสดงเจตจำนง
ที่จะดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีกับอินโดจีน ดินแดนที่ไทยได้จากอินโดจีนในปี
๒๔๘๗ ไทยถือว่าเป็นสิ่งที่สมควรและชอบธรรม ไทยพร้อมที่จะให้มีคณะกรรมการ
ระหว่างประเทศพิจารณาปัญหาดินแดนภายหลังสงคราม ไทยมีความหวาดเกรงใน
เจตนา และผลประโยชน์ของจีนในประเทศไทย ไทยยอมรับว่า ภายหลังจากสงคราม
ไทยคงจะต้องทำความสัมพันธ์เป็นทางการกับประเทศจีน จะต้องยอมให้จีนเปิด
สถานทูตในประเทศไทย ถ้าความสัมพันธ์ต่อกันไม่เป็นมิตร จำนวนคนจีนใน

ประเทศไทย อาจจะเป็นภัยขึ้นมาได้ ไทยอาจจะต้องลดข้อจำกัดอาชีวะที่ห้าม แต่คนชาติจีนลง ประเทศไทยหวังจะพึ่งสหรัฐฯ เป็นเกราะกำบังการขยายอิทธิพล ของอังกฤษและจีน

สหรัฐอเมริกาถือนโยบายที่จะให้ประเทศไทยมีอิสรภาพ เอกราช และอธิปไตย ภายหลังสงครามภายในกรอบอาณาเขตเดียวกันที่มีอยู่ในปี ๒๔๘๓ โดยอาจจะมี การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างทางสันติวิธี ผลประโยชน์ของสหรัฐฯ อยู่ที่การกระชับ ความสัมพันธ์กับประเทศไทยให้แน่นแฟ้นในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราช เดียวในบรรดาประชากร ๑๕๐,๐๐๐,๐๐๐ คน ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่ง กำลังร่ำรวยจะให้มีการปกครองตนเองเพิ่มขึ้น การจะยึดถืออุดมการณ์ในขณะนี้ที่ ผิดแผกแตกต่างไปจากของสหรัฐฯ และการขยายตัวของขบวนการนิยมเอเชีย เป็น ปฏิปักษ์ต่อกลุ่มตะวันตก ย่อมจะกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์และความมั่นคง ของสหรัฐฯ ในอนาคต

ในด้านการยุทธ ฝ่ายญี่ปุ่นแม้จะต้องพ่ายแพ้ในสมรภูมิกอบทุกแห่ง ต้องเสีย ดินแดน กำลังคน และอาวุธยุทธภัณฑ์มากมายเหลือคณนา การศึกคืบหน้าเข้าใกล้ เกาะญี่ปุ่นเข้าไปทุกที แต่ญี่ปุ่นก็ยังยืนหยัดต่อต้านอย่างไม่ย่อ พวกคามิกาเซ่อก ปฏิบัติการอย่างไม่เสียขวัญชีวิต ในการดำเนินการศึกกับญี่ปุ่น ฝ่ายสัมพันธมิตรตกลง แบ่งเขตปฏิบัติการออกเป็น ส่วน ๆ ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้อยู่ในบังคับบัญชา ของกองบัญชาการทหารสูงสุดที่แคนดี เกาะลังกา มีลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน เป็นผู้บัญชาการ ด้านประเทศจีนให้อยู่ในบังคับบัญชาของจอมพล เจียงไคเช็คที่ จุงกิง โดยกำหนดเขตสมรภูมิลงมาถึงเส้นละติจูดที่ ๑๖ ซึ่งบรรจบกับเขตของลอร์ด หลุยส์ ในตอนเหนือของอินโดจีนและประเทศไทย ส่วนด้านมหาสมุทรแปซิฟิกให้อยู่ในบังคับบัญชาของพลเอก แม็กอาเธอร์ ที่ตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดอยู่ที่ ออสเตรเลีย

ทางด้านมหาสมุทรแปซิฟิก พลเอก แม็กอาเธอร์รวบรวมกำลังมหาศาลรุก คืบหน้ามุ่งเข้ายึดเกาะญี่ปุ่นโดยได้เตรียมทหารไว้ถึง ๕ ล้านคน มีเครื่องบินที่จะใช้ ทำการโจมตีจำนวน ๑๐,๐๐๐ เครื่อง กำลังทหารเรือประกอบด้วยเรือประจัญบาน

๑ ลำ เรือลาดตระเวน ๒๒ ลำ เรือพิฆาต ๘๐ ลำ เรือบรรทุกเครื่องบิน ๒๐ ลำ พร้อมที่จะเข้าบุกเกาะฮอนชูของญี่ปุ่นภายในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๘๙ ส่วนฝ่ายญี่ปุ่นมีเรือพิฆาตเหลือป้องกันเกาะเพียง ๑๙ ลำ ราชนาวีของสมเด็จพระจักรพรรดิต้องถูกทำลายลงเกือบสิ้น เมื่อฝ่ายทหารเสนอแผนนี้ขึ้นไป ท่านประธานาธิบดีทรูแมนไม่ยอมให้อนุมัติโดยไม่แจ้งสาเหตุ ท่านมีแผนอื่นอยู่แล้วที่เชื่อว่าจะได้ผลดีกว่า

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๔๘๘ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และจีนยื่นคำขาดให้ญี่ปุ่นยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข รัฐบาลญี่ปุ่นปฏิเสธ

เช้าวันที่ ๖ สิงหาคม เครื่องบินทิ้งระเบิดปรมาณูลูกแรกที่เมืองฮิโรชิมา ทำลายสิ่งปลูกสร้างในเมืองประมาณร้อยละ ๘๐ ผู้คนล้มตายกว่า ๗๑,๐๐๐ คน และมีผู้บาดเจ็บจำนวนเท่าเทียมกัน ฝ่ายญี่ปุ่นเข้าใจว่า ความเสียหายนี้เกิดขึ้นจากการทิ้งระเบิดธรรมดาจึงยังไม่ยอมแพ้ รอมาอีกสามวัน มีการทิ้งระเบิดปรมาณูลูกที่สองบนเมืองนางาซากิ ญี่ปุ่นจึงเชื่อว่ามิใช่ลูกระเบิดธรรมดาเสียแล้ว ในวันเดียวกันนั้น สหภาพโซเวียตถือโอกาสประกาศสงครามกับญี่ปุ่นเป็นการช่วงชิงเข้าเติมผู้ชวนเซจะล้มอยู่แล้วอย่างน่าบัดสี ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ ทั้ง ๆ ที่ความจริงก่อนหน้านี้หลายสัปดาห์ ญี่ปุ่นเคยขอร้องให้สหภาพโซเวียตช่วยติดต่อหาทางกลับสถาปนาสันติภาพกับสัมพันธมิตรอยู่แล้ว

สำหรับท่าทีของสหภาพโซเวียตเกี่ยวกับสงครามด้านเอเชีย มีข้อเท็จจริงปรากฏอยู่ในเอกสารทางราชการของอังกฤษว่า เมื่อญี่ปุ่นตัดสินใจเปิดสถานะสงครามในตะวันออกไกล ทั้งฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายอักษะต่างต้องการจะให้สหภาพโซเวียตเข้าสู่สงครามกับประเทศญี่ปุ่นด้วย แต่เริ่มแรก เมื่อนายแอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เดินทางไปกรุงมอสโกเพื่อเจรจาสองฝ่ายกับสหภาพโซเวียตในเดือนธันวาคม ๒๔๘๔ นายอีเดนได้ยกเรื่องนี้ขึ้นปรารภกับจอมพล สตาลิน หากแต่จอมพล สตาลินขอร้องรอไว้ก่อน อ้างว่าโซเวียตยังไม่มีกำลังเข้มแข็งเพียงพอที่จะเปิดสงครามกับญี่ปุ่นในตะวันออกไกล พร้อมกันไปกับการรณรงค์เยอรมันด้านยุโรป ซึ่งกำลังดำเนินอยู่อย่างรุนแรง จะต้องรอไปจนกระทั่งฤดูใบไม้ผลิในปี ๒๔๘๖ จึงจะพิจารณาปัญหาเรื่องทำสงครามกับญี่ปุ่นได้ และในความจริงใจแล้วอยากจะทำลายให้ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายเริ่มการศึกกับสหภาพโซเวียต

ในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔ จอมพล สตาลินชี้แจงต่อนายอีเดนว่า ถ้าจะให้โซเวียตประกาศสงครามกับญี่ปุ่น ฝ่ายโซเวียตจะต้องอยู่ในฐานะที่สามารถ ทำการศึกษาได้ทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศอย่างจริงจัง มิใช่จะเพียงประกาศ สงครามแต่ในนามเฉย ๆ อย่างประเทศเบลเยียม ฉะนั้นฝ่ายโซเวียตจะต้องคำนึงโดย รอบคอบว่าจะต้องใช้กำลังเข้าสู่ญี่ปุ่นเพียงใด ในขณะนั้น จอมพล สตาลินเห็นว่า สหภาพโซเวียตยังไม่พร้อม จะต้องรอไปก่อนอีกอย่างน้อยสี่เดือน ถ้าญี่ปุ่นเป็นฝ่าย เริ่มโจมตีโซเวียตก่อน ก็จะเป็นการง่ายที่จิตใจประชาชนในสหภาพโซเวียตให้สนับสนุน การเข้าสงคราม ยิ่งกว่าถ้าฝ่ายโซเวียตจะเป็นผู้เริ่มโจมตีญี่ปุ่นเอง ถ้าฝ่ายเยอรมัน ต้องถูกบีบบังคับในสมรภูมิยุโรปหนักขึ้น ฝ่ายเยอรมันคงจะขอให้ญี่ปุ่นโจมตีรัสเซียเอง ในราวกลางปี ๒๕๕๕

ต่อคารมของจอมพล สตาลินนี้ นายอีเดนแย้งว่า ญี่ปุ่นอาจจะดำเนินนโยบาย สู้ข้าศึกแยกเป็นราย ๆ ไป โดยอาจจะจัดการกับอังกฤษให้ราบคาบเสียก่อนแล้วจึง จะหันมาโจมตีสหภาพโซเวียต

จอมพล สตาลินได้ว่า อังกฤษมิได้สู้กับญี่ปุ่นโดยลำพัง อังกฤษมีทั้งจีน เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกาเป็นพันธมิตรช่วยร่วมรบอยู่แล้ว

นายอีเดนอ้างว่า ในขณะนั้นญี่ปุ่นมุ่งหนักโดยเฉพาะทางด้านมลายู ซึ่งฝ่าย สัมพันธมิตรไม่อยู่ในฐานะจะช่วยเหลืออังกฤษอย่างใดได้ สหภาพโซเวียตมีเรือดำน้ำ เป็นจำนวนมาก อาจจะช่วยอังกฤษในการควบคุมรักษาศักยภาพทางทะเลได้ดีขึ้น

จอมพล สตาลินยังคงเบี่ยงบ่ายไม่ยอมผูกมัดตัวอยู่นั่นเอง และขอร้องให้รอเรื่อง ไว้พิจารณากันใหม่ในโอกาสหน้า

ทางด้านเยอรมันก็เหมือนกัน อยากจะให้ญี่ปุ่นเปิดการศึกษาเกี่ยวกับสหภาพโซเวียตใน ด้านตะวันออกไกลเพื่อบายเบนกำลังของโซเวียตให้ถอนจากสมรภูมิด้านตะวันตก ไปเพิ่มทางตะวันออกไกล แต่ฝ่ายญี่ปุ่นยังไม่ยอมทำตาม ตามข่าวกรองของฝ่าย ทหารอังกฤษในเดือนมีนาคม ๒๕๕๕ ญี่ปุ่นจะเข้าโจมตีสหภาพโซเวียตก็ต่อเมื่อ มีสัญญาณส่อให้เห็นว่า โซเวียตกำลังจะปราศัยในสงครามกับเยอรมัน แต่ถ้ามี สัญญาณว่า เยอรมันอาจจะพ่ายแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ญี่ปุ่นอาจตัดสินใจเข้าช่วย

เยอรมันก็ได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าสหภาพโซเวียตสามารถเอาชนะชนะต่อฝ่ายเยอรมัน ฝ่ายโซเวียตอาจจะถือโอกาสเข้าโจมตีญี่ปุ่นเองก็ได้ สรุปแล้ว สงครามระหว่างโซเวียตกับญี่ปุ่นคงจะเกิดขึ้นแน่ เพียงแต่ยังไม่ทราบเมื่อใด

ต่อจอร์จแมกอนนักระหว่างวันที่ ๕ เมษายน ๒๔๘๘ นายโมโลตอฟ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหภาพโซเวียต ได้เชิญนายซาโต เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ณ กรุงมอสโก เข้าพบ เพื่อแจ้งให้ทราบว่า สัญญาความเป็นกลางที่โซเวียตเคยทำกับญี่ปุ่นไว้เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๘๔ ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่เยอรมันจะบุกเข้าสหภาพโซเวียตและก่อนเกิดสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น บัดนี้สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก โดยเยอรมันได้เข้าโจมตีสหภาพโซเวียต เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๔ และญี่ปุ่น ในฐานะพันธมิตรของเยอรมัน ได้มีส่วนช่วยเยอรมันในการทำสงครามกับโซเวียต และต่อมาญี่ปุ่นได้เปิดการต่อสู้กับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ซึ่งเป็นพันธมิตรของสหภาพโซเวียตในยุโรป โดยเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สัญญาความเป็นกลางระหว่างโซเวียตกับญี่ปุ่นสิ้นความหมายไป ฝ่ายโซเวียตจึงขอแจ้งให้ญี่ปุ่นทราบว่า รัฐบาลโซเวียตมีความประสงค์จะบอกเลิกสัญญาเมื่อสิ้นอายุห้าปีตามความในข้อ ๓ ของสัญญา ทั้งนี้เป็นสัญญาแรก que แสดงว่า โซเวียตอาจจะตัดสินใจเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่นทางฝ่ายสัมพันธมิตร

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๘๘ ลอร์ดแฮลิแฟกซ์ เอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน โทรเลขหาหรือมาทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า เมื่อสงครามเสร็จสิ้นไปแล้วทางยุโรป ความสนใจจึงจะเปลี่ยนมุ่งไปสู่ตะวันออกไกล จึงเกิดปัญหาว่าจะพึงให้สหภาพโซเวียตเข้าสู่สงครามกับญี่ปุ่นหรือไม่ เพราะความเห็นทางกรุงวอชิงตันดูจะแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ถ้าโซเวียตกระโจนเข้าสู่สงครามกับญี่ปุ่น อาจจะทำให้สงครามในเอเชียสิ้นสุดได้เร็วขึ้น ช่วยถนอมชีวิตและเลือดเนื้อที่อาจจะต้องเสียต่อไปทางด้านสัมพันธมิตร ทั้งอาจจะป้องกันมิให้ฝ่ายอเมริกันจำเป็นต้องปฏิบัติการสู้รบในภาคพื้นเอเชีย แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับเห็นว่า สงครามกับญี่ปุ่นอาจจะสิ้นสุดลงโดยไม่จำเป็นต้องมีการแทรกแซงของฝ่ายโซเวียตก็ได้ และโซเวียตจะไม่อยู่ในฐานะที่จะเรียกร้องอย่างใดภายหลังการปราชัยของญี่ปุ่น

นายกรัฐมนตรี เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล สั่งให้กระทรวงการต่างประเทศตอบ เอกอัครราชทูต เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคมว่า อังกฤษปรารถนาจะให้โซเวียตเข้าร่วม สงครามกับญี่ปุ่นโดยเร็วที่สุด แต่ก็ไม่มีควมจำเป็นอย่างไรที่อังกฤษจะต้องวิงวอน โซเวียต ซึ่งจะทำให้ต้องผ่อนปรนแก่โซเวียตในประโยชน์ตอบแทนด้านอื่น เช่น ในยุโรปกลางและในบัลข่าน โซเวียตคงจะเข้ามาเอง โดยฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ต้อง เรียกร้องหรือวิงวอน

ต้นเดือนมิถุนายน เกิดความตึงเครียดขึ้นทางชายแดนแมนจูเรีย ทำให้ญี่ปุ่นต้อง ส่งกำลังทหารไปเพิ่มเติมด้านนั้น และนักการทูตคาดคะเนว่า ญี่ปุ่นอาจจะต้อง เสียสละดินแดนบางส่วนที่เคยได้ไว้ภายหลังสงครามปี ๒๔๘๓ เพื่อป้องกันมิให้ โซเวียตเข้าร่วมสงครามข้างฝ่ายสัมพันธมิตร

ปลายเดือนกรกฎาคม รัฐบาลญี่ปุ่นตกลงส่งเจ้าชายโกโนเอ อดีตนายกรัฐมนตรี ไปติดต่อขอให้โซเวียตรับทำการไกล่เกลี่ยให้หยุดรบระหว่างญี่ปุ่นกับฝ่ายสัมพันธมิตร ดังกล่าวข้างต้น แต่จอมพล สตาลินตอบปฏิเสธไม่ยอมให้เจ้าชายโกโนเอเข้าพบ

กล่าวมาถึงตอนนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอไขความเกี่ยวกับเบื้องหลังของการยอมจำนน ของฝ่ายญี่ปุ่น ตามหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือ *Foreign Relations of United States* ปี ค.ศ. ๑๙๔๕ เป็นบันทึกการสนทนาระหว่างนายแม็กซ์ ดับบลิว. ปีชอบ แห่งสำนักที่ปรึกษาทางการเมืองของกองบัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรประจำ ญี่ปุ่น กับนายซาโกมิซุ ฮิซาดะสุน อดีตเลขาธิการคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๘๘ มีข้อความสำคัญพอสรุปได้ว่า พลเอก ฮิเดกิ โตโจ ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น จนกระทั่งวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ถัดจากนั้น พลเอก กุนิอากิ โกอิโซ เข้าสืบทเป็นนายกรัฐมนตรีแทน ต่อมาหลังวันที่ ๕ เมษายน ๒๔๘๘ นายชูซุกิ ประธานคณะองคมนตรี ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีพลเรือนครั้งแรก ระหว่างสงคราม นายชูซุกิเป็นผู้ใกล้ชิดกับสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นมาก เป็นผู้ที่ สมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นทรงสามารถมีพระราชดำรัสด้วยอย่างไม่มีข้อขัดขึ้น ภาระหน้าที่ประการแรกของรัฐบาลชูซุกิได้แก่การพิจารณาสถานการณ์อันแท้จริง ของสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการทหารเรือมีความเห็น

สอดคล้องต้องกันว่า ถ้าสงครามยืดเยื้อออกไป จะหมายถึงการทำลายประเทศญี่ปุ่น โดยสิ้นเชิง และเลยทำลายอารยธรรมของโลกด้วย ส่วนฝ่ายทหารบกยังเห็นสมควร ให้ดำเนินการสงครามต่อไป

ในปลายเดือนมิถุนายน ๒๔๘๘ สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเรียกประชุมนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เสนาธิการทหารบกและเสนาธิการทหารเรือ ทรงตั้งประเด็นให้พิจารณาว่า จะพึงกระทำอย่างไรเพื่อยุติสงคราม ที่ประชุมมีความเห็นว่า อาจกระทำได้สองวิธี วิธีแรกด้วยการติดต่อโดยตรงกับฝ่ายสัมพันธมิตร หรือ มิฉะนั้นก็ทาบทามฝ่ายสัมพันธมิตรโดยอาศัยการไกล่เกลี่ยของประเทศที่สามหรือ ประเทศเป็นกลาง

ต้นเดือนกรกฎาคมเป็นอันตกลงให้ทาบทามฝ่ายสัมพันธมิตรโดยอาศัยสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นกลางอยู่ ญี่ปุ่นจะส่งผู้แทนพิเศษ คือ เจ้าชายโกโนเอ อดีตนายกรัฐมนตรี ออกไปพบกับฝ่ายสหภาพโซเวียต รัฐบาลโซเวียตย้อนถามถึงวัตถุประสงค์ของการส่งผู้แทนพิเศษออกไปติดต่อ ฝ่ายญี่ปุ่นให้เอกอัครราชทูตที่มอสโกชี้แจงว่า เพื่อส่งเสริมสัมพันธไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับโซเวียต และเพื่อปรึกษาหารือให้สหภาพโซเวียตช่วยหาทางระงับสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ฝ่ายโซเวียตไม่ตอบญี่ปุ่น แล้วจอมพล สตาลินและนายโมโลตอฟ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ออกเดินทางไปประชุมกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่เมืองฟือทส์ดัม อันเป็นการประชุมที่ฝ่ายสัมพันธมิตรประกาศเงื่อนไขที่ญี่ปุ่นจะต้องรับเพื่อยุติการสงครามเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม

ญี่ปุ่นจึงตระหนักว่า การจะอาศัยโซเวียตจะหมดหวังเสียแล้ว รัฐบาลชูชูกิจพิจารณาปฏิญญาเมืองฟือทส์ดัมเห็นว่า เป็นมูลฐานที่พอจะยอมรับได้ แม้ฝ่ายทหารบกจะสิ้นความแน่ใจในความสามารถที่จะดำเนินการศึกต่อไป แต่ก็ไม่ทราบว่าจะเลิกสงครามได้อย่างไร เพราะตอนนั้น ประเทศญี่ปุ่นเทียบได้กับรถจักรยานที่แล่นลงเขาโดยไม่มีห้ามล้อ ทางรัฐบาลจะต้องสรรหาเหตุผลที่จะทำให้ทหารบกมองเห็นความจำเป็นต้องยุติสงครามและยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ประจวบกับเป็น

เวลาที่ฝ่ายอเมริกันทิ้งระเบิดปรมาณูลูกแรกลงที่เมืองฮิโรชิมา รัฐบาลคิดจะอาศัยฮิโรชิมาเป็นเครื่องยืนยันให้ฝ่ายทหารบกยินยอม แต่ฝ่ายทหารบกยังอ้างว่า ระเบิดที่ฮิโรชิมานั้นน่าจะมิใช่ระเบิดปรมาณู หากเป็นเพียงระเบิดที่ใหญ่กว่าธรรมดาเท่านั้น

รัฐบาลญี่ปุ่นมอบให้ผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาศาสตร์คณะหนึ่งออกไปตรวจการที่เมืองฮิโรชิมา ได้รับรายงานเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ยืนยันว่าเป็นระเบิดปรมาณูจริง ในวันเดียวกันนั้นตอนเช้า สหภาพโซเวียตประกาศสงครามกับญี่ปุ่นและส่งกองทหารไปปฏิบัติการในแมนจูเรีย

นายกรัฐมนตรีซูกิเข้าเฝ้าสมเด็จพระจักรพรรดิเข้าวันนั้น ทรงเห็นชอบด้วยว่าควรจะเลิกสงครามได้ตามมูลฐานของคำขาดพ็อทส์ดัม นายกรัฐมนตรีจึงเชิญประชุมรัฐมนตรีและเสนาธิการทหารทั้ง ๖ อีกครั้งหนึ่ง นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ยินยอมให้รับคำขาดพ็อทส์ดัม โดยมีเงื่อนไขว่า จะต้องคงรักษาระบบสมเด็จพระจักรพรรดิไว้ ส่วนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและเสนาธิการทหารทั้งสองเห็นควรเพิ่มเงื่อนไขอีก ๒ ข้อว่า กำลังทหารสัมพันธมิตรจะไม่เข้ายึดครองญี่ปุ่น ฝ่ายญี่ปุ่นจะเรียกกำลังทหารในต่างประเทศกลับเอง และจะไม่มีพินัยยอมจำนนในต่างประเทศ มีการประชุมคณะรัฐมนตรีในตอนบ่าย แต่ยังไม่สามารถตกลงอย่างใดโดยเด็ดขาด นายกรัฐมนตรีจึงขอเข้าเฝ้าสมเด็จพระจักรพรรดิอีกวาระหนึ่งเมื่อเวลา ๒๓.๐๐ นาฬิกา ตามปกติ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในวงการรัฐบาล สมเด็จพระจักรพรรดิไม่ทรงเกี่ยวข้อง แต่สำหรับคราวนี้ นับเป็นกรณีพิเศษ เมื่อทางรัฐบาลตกลงกันไม่ได้ ก็ถวายให้เป็นพระราชภาระของสมเด็จพระจักรพรรดิที่จะทรงมีพระราชวินิจฉัยด้วยพระองค์เองเป็นครั้งแรก

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ สิงหาคม รัฐบาลญี่ปุ่นสั่งให้ทูตที่กรุงเบอร์ลินติดต่อกับรัฐบาลอเมริกาขอหย่าศึก วันที่ ๑๔ ประธานาธิบดีทรูแมนประกาศแถลงต่อประชาชนชาวอเมริกาและชาวโลกว่า รัฐบาลญี่ปุ่นยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขแล้ว เพื่อเป็นการขอขมาต่อพวกนิคมทหารที่ยังไม่เห็นด้วยกับการยอมจำนน พลเอก โทเรชิเก ฮานามิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กระทำอัตวินิบาตกรรมแบบซามูไรเมื่อวันที่ ๑๕

สิงหาคม ดีกว่าที่จะรอไปขึ้นศาลอาชญากรรมสงคราม เป็นอันว่าสงครามสิ้นสุดลง มีการลงนามในเอกสารสงบศึกบนเรือประจัญบานมิสซูรีในอ่าวโตเกียว เมื่อวันที่ ๒ กันยายน และอีกสิบวันต่อมา ญี่ปุ่นลงนามในสัญญายอมแพ้กับฝ่ายอังกฤษที่สิงคโปร์

เมื่อญี่ปุ่นจำต้องยอมรับข้อกำหนดของพ้อทส์ดัมกับยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข เอกอัครราชทูตยามาโมโตะได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้แจ้งฝ่ายไทยทราบตามบทบัญญัติของกติกาสันติภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ซึ่งห้ามมิให้ภาคีสัญญาแยกทำสันติภาพ และเปิดโอกาสให้รัฐบาลไทยดำเนินมาตรการใด ๆ เพื่อคุ้มครองตนเองได้โดยปรึกษาหารือกับญี่ปุ่น

เช้าวันที่ ๑๖ สิงหาคม พลโท นากามูระ เรียกประชุมบรรดานายทหารภายใต้บังคับบัญชา ขอร้องให้งดการแสดงความคิดเห็นไม่พอใจอย่างใด ๆ ต่อประชาชนชาวไทย ซึ่งได้ให้ความร่วมมืออย่างแน่วแน่แก่ญี่ปุ่นตลอดเวลาสี่ปี ในคืนวันนั้น ได้จัดงานเลี้ยงรับรองให้แก่นายกรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของฝ่ายไทยที่บ้านพัก และได้กล่าวสุนทรพจน์ท่ามกลางผู้มาร่วมชุมนุมด้วยความตื่นตื้นใจน้ำตาคลอว่า “เมื่อข้าพเจ้ามาถึงประเทศไทยในปี ๒๔๘๖ ข้าพเจ้าได้ยึดมั่นในหลักการว่า จะเคารพเอกราชของประเทศไทย ได้บนบานต่อองค์พระลัทธิมาลัมพุทธเจ้าให้ประเทศไทยประสบแต่โชคดี ปฏิบัติตามข้อกำหนดของสันติวิธีระหว่างญี่ปุ่นกับไทย และพยายามให้บรรลุถึงซึ่งชัยชนะ ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตามประณิธานดังกล่าวมาตลอดเวลาสามปี ข้าพเจ้าได้รับความเชื่อถือไว้วางใจ และความช่วยเหลือจากรัฐบาลไทยและประชาชนชาวไทย และเป็นที่น่าสลดใจอย่างยิ่งยวดที่บัดนี้ญี่ปุ่นต้องรับข้อกำหนดของพ้อทส์ดัมและต้องยอมจำนน อย่างไรก็ตาม เป็นพระราชโองการของสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิลงมาแล้ว ให้ต้องแบกสิ่งที่ไม่อยากแบก และให้ทนสิ่งที่ไม่อยากทน ข้าพเจ้ายังเป็นผู้นำของทหารหาญถึงแสนคน แต่รู้สึกว่ ภาระหน้าที่ที่จะจัดการสิ้นสุดลงของสงครามในประเทศของท่านเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ ข้าพเจ้าคิดว่าประชาชนชาวไทยผู้มีใจดีเยี่ยงชาวเอเชียอื่นจะแสดงมิตรภาพอันไม่เปลี่ยนแปลงต่อนายทหารผู้พ่ายแพ้ของญี่ปุ่น และข้าพเจ้ายังคงอยากจะได้การช่วยเหลือจากท่านในหลายทาง”

รุ่งขึ้นเช้าวันที่ ๑๗ พลโท นากามูระพร้อมด้วยเอกอัครราชทูตยามาโมโตได้เข้าพบผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพื่ออธิบายว่า เหตุใดฝ่ายญี่ปุ่นจึงไม่ยินยอมตามคำขอของฝ่ายไทยที่จะทำการปลดอาวุธกองกำลังทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย เพราะถือว่าเป็นเรื่องที่ญี่ปุ่นจะต้องเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งสองคนขอบคุณผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่ได้เคยให้ความกรุณาปรานีเสมอมา และแสดงความหวังว่ามิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจะจำเริญสืบไปในอนาคต หลังจากนั้นมีการมอบของที่ระลึกให้แก่กัน

คืนวันที่ ๑๘ นายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ จัดงานรับรองใหญ่ที่สวนอัมพร โดยได้เชิญแขกญี่ปุ่นกว่า ๑๐๐ คนมาร่วม มีการกล่าวคำปราศรัยต่อกันยืนย่นในความเชื่อมั่นว่า ญี่ปุ่นจะกลับฟื้นฟูขึ้นใหม่โดยแน่นอน

ในรายงานฉบับแรกที่มีถึงรัฐบาลญี่ปุ่นภายหลังการยอมจำนน เอกอัครราชทูตยามาโมโต กล่าวถึงประชาชนชาวไทยว่า แต่เริ่มแรกแล้ว ดูไม่สู้ตระหนักรู้ว่า ไทยอยู่ในภาวะสงคราม และรู้สึกปริดาปราโมทย์เมื่อสงครามได้สิ้นสุดลง ก่อนที่ความเสียหายใหญ่หลวงจะบังเกิดขึ้นแก่ราชอาณาจักร เฉพาะอย่างยิ่งแก่กรุงเทพมหานคร ทำทีของฝ่ายสัมพันธมิตรที่จะมีต่อประเทศไทยยังไม่สู้จะแจ่มแจ้งเท่าใดนัก คนไทยจึงคงสว่นความรู้สึกที่ดีต่อท่าทีของฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งแสดงออกแน่ว่า ไทยจะต้องแสวงหามาตรการของไทยเองเพื่ออยู่ดีภาวะสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ญี่ปุ่นปรายชัยแล้วอย่างเด็ดขาดในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในสงครามที่ความจริงญี่ปุ่นได้ก่อขึ้นเมื่อกว่า ๑๐ ปีก่อน นับแต่เริ่มคิดขยายตัวเข้าไปในแมนจูเรียและในประเทศจีน จนกระทั่งต้องมาฝ่าวงล้อมบีบบังคับของประเทศ เอ.บี.ซี.ดี. ญี่ปุ่นได้ทุ่มเททั้งกำลังผู้คน กำลังเศรษฐกิจ และกำลังอาวุธ ในการต่อสู้กับเหล่าจักรวรรดินิยม ญี่ปุ่นแสดงให้เห็นว่า ขนชาวเอเชียไม่ย่อยเหมือนกัน สามารถขับไล่กองกำลังมหาศาลของฝ่ายตะวันตกให้ล่องพ้นไปจากดินแดนเอเชีย ที่ตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของต่างชาติในรูปแบบต่าง ๆ ญี่ปุ่นได้ชัยชนะแบบสายฟ้าแลบทุกแห่งหนที่กองทัพของสมเด็จพระจักรพรรดิแห่งดินแดนอาทิตย์อุทัยผ่านไปถึง แต่ในที่สุดญี่ปุ่นก็ต้องยอมศิโรราบต่ออารมณตัวของฝ่ายสหประชาชาติ พันธมิตรของญี่ปุ่นใน

ยุโรปต่างยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขไปนานแล้ว ญี่ปุ่นยังคงขบขู่ต่อโดยลำพังประเทศเดียวอย่างไม่มีย่อท้อ จะมาสิ้นอิทธิฤทธิ์ก็เมื่อโดนระเบิดปรมาณูสองลูกซ้อน จึงตระหนักว่าไม่มีทางจะขึ้นสู่อีกต่อไป ญี่ปุ่นถูกบีบบังคับในฐานะผู้แพ้สงครามอย่างไม่มีปรานี แสยบนานภาพของชาติต้องถูกทำลายโดยสิ้นเชิง ระบบนิยมทหารถูกเลิกล้มอย่างถอนรากถอนโคน กำลังทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะในด้านสร้างอาวุธยุทธภัณฑ์ถูกจำกัดตัดทอนจนไม่เหลือเหลือ ระบบการปกครองต้องได้รับการปฏิวัติอย่างไม่มีวันหวน สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้นที่ยังคงอยู่ต่อไปบนราชบัลลังก์ ภายใต้รัฐธรรมนูญที่จัดร่างขึ้นใหม่โดยเคร่งครัด มีใช้เครื่องยึดเหนี่ยวเทิดทูนบูชาของคนในชาติอีกต่อไป สหประชาชาติร่วมกันวางมาตรการเข้มงวดป้องกันมิให้ญี่ปุ่นก่อร่างสร้างพลาณาภพขึ้นใหม่ อันอาจจะเป็นภัยแก่ภายนอกอย่างที่เป็นมา วงไพบูลย์ร่วมกันที่ญี่ปุ่นคิดสร้างโดยอาศัยกำลังอาวุธนำทางเป็นอันสลายตัวดุจสัตว์มีพิษน่าขยะแขยง และสะพรึงกลัว ผู้นำของญี่ปุ่นหลายต่อหลายคน ต้องตระหนักเป็นอาชญากรรมสงครามนำขึ้นศาลที่ฝ่ายสหประชาชาติอาศัยอำนาจผู้ชนะเสกสรรจัดตั้งขึ้น ต้องโทษถึงประหารชีวิตไปไม่น้อย

แต่ความเสียหายของญี่ปุ่นในที่จะสูญเสียเปล่านั้นก็หาไม่ ญี่ปุ่นก่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าโลกเรามีใช้โลกตะวันตกเท่านั้น ตะวันออกก็มีความสำคัญเท่าเทียมได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวิทยาการ ญี่ปุ่นก่อให้เกิดจิตสำนึกแก่บรรดานานาชาติในเอเชียว่า ตนมิใช่ชนามว่างที่จะรอให้ชาติอื่นมาขูดค้ำคั้นหาประโยชน์ไปใช้อย่างไม่ละอายแก่ใจ มีใช้ที่สะสมแรงงานถูก ๆ อันจะนำไปใช้สร้างสวรรค์วิมานให้แก่ชาติอื่นที่ห่างไกล ชาติในเอเชียไม่ยอมรับพันธะที่ไม่เป็นธรรม สลัดแอกที่เคยครอบงำแต่กาลก่อน กลับฟื้นคืนตัวกู้เอกราชและอธิปไตยให้มีความเป็นอยู่ของตนเองอย่างอิสระ เพียงเวลาไม่กี่ปีเหตุการณ์กลับหน้ามือเป็นหลังมือ ตะวันรอนแล้วก็จริง แต่ดวงอาทิตย์กลับอุทัยขึ้น ในปัจจุบันมีการรอนไหวให้ญี่ปุ่นเข้ามาช่วยพัฒนา ถึงกับหลบลี้หลบลี้ตา ร้องให้ญี่ปุ่นเสริมสร้างกำลังทหารให้มีสมรรถภาพสูงยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์แห่งความไพบูลย์พูนสุขและความมั่นคงร่วมกัน เป็นการยืนยันคติพจน์ที่ว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น ไม่มีมิตรแท้หรือศัตรูแน่ มีแต่ผลประโยชน์ที่เป็นข้อคำนึงอันสำคัญ

GMJ

ไทยประกาศสันติภาพ

พระสยามเทวาธิราชทรงกรุณาคุ้มครองประเทศไทยอีกวาระหนึ่ง ยังให้รอดพ้นจากการพินาศวอดวายอย่างหวุดหวิด เพราะถ้าถึงเวลาที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะบุกเข้าประเทศไทยตามแผนยุทธศาสตร์เดิม คงจะต้องมีการสู้รบบนดินแดนไทยอย่างหนักหน่วง ญี่ปุ่นจะสูญตายไม่เสียชีวิต และคงจะพาเอาคนไทยต้องตกตายตามไปด้วยเป็นจำนวนมาก อาจจะเป็นการศึกษาชิงเมืองต่อเมือง ถนนต่อถนน บ้านต่อบ้าน บรรดาพลพรรคที่คณะต่อต้านตระเตรียมฝึกซ้อมไว้ จะต้องพากันล้มตายระเนระนาดในการประจัญบานกับกำลังทหารของสมเด็จพระจักรพรรดิที่เจนตรอก ครั้นเมื่อปูปี่ปุ่นเกิดยอมจำนนต่อฝ่ายสหประชาชาติอย่างไม่มีใครคาดนึกฝัน การสู้รบอย่างเลือดเข้าตาในประเทศไทยที่ทุกคนกลัวนักกลัวหนา จึงไม่เกิดขึ้น

เมื่อเอกอัครราชทูตยามาโมโตะเข้าพบนายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ เพื่อนำข่าวญี่ปุ่นต้องขอยุติการสู้รบกับฝ่ายสัมพันธมิตรมาแจ้งให้ทราบ นายกรัฐมนตรีควงกล่าวสัพยอกว่า ญี่ปุ่นกับไทยมีความผูกพันต่อกันว่า จะทำสงครามไปจนถึงที่สุดจะไม่ยอมแยกหยุดรบทำสันติภาพกับฝ่ายสัมพันธมิตร ท่านเปรียบอุปมาอุปไมยเสมือนหนึ่งการแสดงมหาอุปากรด้วยกัน บัดนี้ พระเอกหันเหหลบหายตัวเข้าหลังฉากไปแล้ว ปล่อยให้พระรองร่ำร้ายเหลือแต่เพียงผู้เดียวได้อย่างใด

เอกอัครราชทูตยามาโมโตะขออภัยที่ญี่ปุ่นต้องปฏิบัติเช่นนั้น เป็นพระราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิที่โปรดสั่งลงมาอย่างเด็ดขาดไม่มีทางหลีกเลี่ยง เอกอัครราชทูตเชื่อว่า ไทยคงหาทางออกจากสถานการณ์คับขันยิ่งยวดได้ด้วยดีอย่างที่ไทยเคยเอาตัวรอดมาแล้วหลายครั้งในประวัติศาสตร์

ก็จริงอย่างที่เอกอัครราชทูตคาดหมายเชื่อมั่นไว้ ประเทศไทยจะต้องหาทางออกของประเทศไทยเอง วันที่ ๑๓ สิงหาคม เป็นวันที่สภาผู้แทนราษฎรจะต้องประชุมตามกำหนดปกติ พระยามานรราชเสวี่ ประธานสภาผู้แทนราษฎร สั่งเลื่อนประชุมเพราะรัฐบาลมีราชการสำคัญและจำเป็นเร่งด่วนไม่สามารถมาร่วมประชุมได้ ขอนัดประชุมในวันที่ ๑๖ เมื่อถึงเวลาที่รัฐบาลพร้อม ประธานจึงเรียกประชุมเพื่อฟังคำประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้

โดยที่ประเทศไทยได้เคยถือนโยบายอันแน่วแน่ที่จะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และจะต่อสู้การรุกรานของต่างประเทศทุกวิถีทาง ดังปรากฏเห็นได้ชัดจากการที่ได้มีกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๔ อยู่แล้วนั้น ความจำนงอันแน่วแน่ดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้ว ในเมื่อญี่ปุ่นได้ยัดตราทัพเข้าในดินแดนประเทศไทย ในวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ โดยได้มีการต่อสู้การรุกรานทุกแห่ง และทหาร ตำรวจ ประชาชน พลเมืองได้เสียชีวิตไปในการนี้เป็นอันมาก

เหตุการณ์อันปรากฏเป็นสักขีพยานนี้ ได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าการประกาศสงครามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ตลอดทั้งการกระทำทั้งหลายซึ่งเป็นปรีภัยต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และฝ่าฝืนขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง ประชาชนชาวไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือสนับสนุนสหประชาชาติผู้รักที่จะให้มีสันติภาพในโลกนี้ ได้กระทำการทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือสหประชาชาติ ดังที่สหประชาชาติส่วนมากยอมทราบอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นการแสดงเจตจำนงของประชาชนชาวไทยอีกครั้งหนึ่ง ที่ไม่เห็นด้วยต่อการประกาศสงครามและการกระทำอันเป็นปรีภัยต่อสหประชาชาติดังกล่าวมาแล้ว

บัดนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ จีน และสหภาพโซเวียต ซึ่งได้กระทำ ณ พ็อทส์ดัมแล้ว สันติภาพจึงกลับคืนมาสู่ประเทศไทย อันเป็นความประสงค์ของประชาชนชาวไทย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ในส่วนหนึ่งเกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธไมตรีอันดีที่เคยมีมากับสหประชาชาติเมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม

พุทธศักราช ๒๕๖๔ และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้

บรรดาคนแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือรัฐกั้นตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส เชียงตุง และเมืองพานันั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้ดินแดนเหล่านี้ และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบเมื่อบริเตนใหญ่พร้อมที่จะรับมอบไป

ส่วนบรรดาบทกฎหมายอื่น ๆ ใด อันมีผลเป็นปฏิปักษ์ต่อสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่และเครือจักรวรรดิก็จะได้พิจารณายกเลิกไปในภายหน้า บรรดาความเสียหายอย่างใด ๆ จากกฎหมายเหล่านั้น ก็จะได้รับชดใช้โดยชอบธรรม

ในที่สุดนี้ ขอให้ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ตลอดจนชนต่างด้าวซึ่งอยู่ในราชอาณาจักรไทยจงตั้งอยู่ในความสงบ และไม่กระทำการใด ๆ อันจะเป็นการก่อความสงบเรียบร้อย พึงยึดมั่นในอุดมคติ ซึ่งได้วางไว้ในข้อตกลงของสหประชาชาติ ณ นครซานฟรานซิสโก

สภาผู้แทนราษฎรลงมติให้ความเห็นชอบกับประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จราชการเป็นเอกฉันท์ หลังจากนั้นประธานสภาผู้แทนราษฎรได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า “บัดนี้ท่านสมาชิกทั้งหลายได้ลงมติเป็นเอกฉันท์เห็นชอบด้วยประกาศสันติภาพแล้ว เป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนาอันแท้จริงของคนไทยที่รักสงบ ไม่เป็นผู้ก้าวร้าว และเสียสละ ป้องกันการรุกรานสงครามที่ได้เข้ามาสู่ประเทศไทย ไม่เป็นสิ่งที่ประชาชนชาวไทยปรารถนา ประธานสภาและสมาชิกทั้งหลายคงระลึกกันได้ดีว่า เมื่อมีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๔ อภิปรายถึงการที่สงครามได้เข้ามาสู่ประเทศไทย สมาชิกทั้งหลายได้แสดงให้เห็นเด่นชัดแล้วว่า ไม่พอใจ อันเป็นภาพที่ยังจารึกอยู่ไม่มีวันลืม ประกาศสันติภาพจึงเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ตรงกับความประสงค์ของประชาชนชาวไทยอย่างแท้จริง”

ในวันเดียวกันนั้น ทางผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร มีสาส์นถึงผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งได้อ่านทางวิทยุกระจายเสียง และตั้งเป็น

ใบปลิวภาษาญี่ปุ่นและไทยลงในประเทศไทย มีข้อความสำคัญว่า สงครามสิ้นสุดลงแล้ว ตามพระราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น ญี่ปุ่นยอมรับข้อกำหนดเงื่อนไขในการยุติการยุทธของสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และสหภาพโซเวียต การยอมจำนนของกำลังทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย จะต้องเป็นไปตามคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ระหว่างนั้น ขอเตือนห้ามมิให้ทหารญี่ปุ่นแทรกแซงเข้าไปในกิจการของประเทศไทย ห้ามบีบบังคับรัฐบาลไทย หรือกดขี่ข่มเหงชาวไทย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหประชาชาติมิใช่เรื่องของกำลังญี่ปุ่นภายในประเทศไทย และให้ญี่ปุ่นปฏิบัติตามต่อเฉลยศึกสัมพันธมิตรด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่อย่างดีที่สุด

ทั้งนี้นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประเทศประกาศสงคราม แล้วต่อมาหลายปี ประกาศสันติภาพให้ถือว่าประกาศสงครามเดิมเป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชน ดูประหนึ่งปิดปากความรับผิดชอบเอาอย่างง่าย ๆ นักการเมืองไทยบางคนในสมัยนั้นพากันวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างหนักหน่วง ว่าเป็นการทำลายศักดิ์ศรีของชาติไทย ทั้งนี้เนื่องจากไม่ทราบความเป็นจริงเบื้องหลังการประกาศสันติภาพนั้น

ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว รัฐบาลอังกฤษกำหนดนโยบายที่จะเจรจากับรัฐบาลไทย ที่ได้รับการปลดปล่อยจากญี่ปุ่นไว้แต่เมื่อปลายเดือนเมษายน ๒๔๘๘ หากต้องส่งเรื่องไปหารือกับรัฐบาลจักรภาพที่เกี่ยวข้อง และยังคงต้องปรึกษาหารือกับรัฐบาลอเมริกาด้วย เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นตกลงยอมจำนนต่อฝ่ายพันธมิตรโดยฉับพลัน ทางฝ่ายไทยยังไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลใหม่ได้ ฝ่ายอังกฤษจึงต้องปรับแผนดำเนินการใหม่

วันที่ ๑๓ สิงหาคม หนึ่งในวันก่อนที่ประธานาธิบดีทรูแมนประกาศเปิดเผยว่า ญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรโดยไม่มีเงื่อนไข ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้รับคำสั่งจากกรุงลอนดอนให้พลจัตวา แจ็กสันนะเป็นความเห็นส่วนตัวต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้รีบออกคำประกาศปิดการประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐฯ และบรรดามาตรการที่สืบเนื่องอันเป็นผลเสียหายแก่สัมพันธมิตร เลิกล้มการผูกพันทางพันธมิตรและการทำความตกลงอื่น ๆ กับญี่ปุ่นเสีย แล้วให้มอบกำลังทหารไทยให้ฝ่ายสัมพันธมิตรใช้ เพื่อการนี้ขอให้ส่ง

ผู้แทนไปติดต่อกับที่เมืองแคนดีทันที ในคำประกาศของผู้สำเร็จราชการอาจจะอ้างถึง การที่เคยแจ้งให้รัฐบาลอังกฤษและอเมริกาทราบก่อนแล้วว่า ขบวนการต่อต้าน ประสงค์จะเริ่มปฏิบัติการต่อสู้กันอย่างเปิดเผย หากต้องยั้งไว้พลางก่อนตาม คำขอของฝ่ายสัมพันธมิตร จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควรเพื่อประโยชน์ในการประสาน งานด้านการยุทธ ถ้าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติตามข้อเสนอแนะดังกล่าว อังกฤษจะไม่เรียกร้องให้ประเทศไทยต้องยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งตามปกติแล้ว เขาจะบังคับเอาเช่นนั้นได้ในฐานะที่ไทยเป็นคู่สงคราม ทั้งนี้โดยคำนึงถึงการร่วมมือ ที่ขบวนการต่อต้านได้ให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร และโดยเฉพาะคำขอของฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อเดือนพฤษภาคมที่ห้ามมิให้ไทยปฏิบัติการขั้นแตกหักโดยลำพังอย่างใดก่อน ฝ่ายอังกฤษจะปรับนโยบายให้เข้ากับการที่ประเทศไทยจัดให้มีการกลับคืนสถานภาพ เดิมในอดีต และจะให้ความร่วมมือในอนาคต

การที่อังกฤษรับว่าจะไม่เกณฑ์ให้ไทยต้องยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขอย่างญี่ปุ่น ย่อมแสดงให้เห็นว่า ฝ่ายสหประชาชาติมิได้ถือประเทศไทยเป็นศัตรูเต็มตัว และการ ที่ขอให้ประเทศไทยมอบกำลังทหารให้สัมพันธมิตรใช้ ก็เท่ากับรับว่าจะไม่ปลดอาวุธ ทหารไทยฐานผู้แพ้สงคราม หากจะใช้ให้ช่วยในการปลดอาวุธกำลังทหารญี่ปุ่นใน ประเทศไทยเท่านั้น ในการที่ประเทศไทยจะถือเอาประโยชน์ตามข้อเสนอดังกล่าว กองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรขออย่างเดียวให้ประเทศไทยเริ่มประกาศ บอกรับการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการทำความผูกพัน นานาประการกับญี่ปุ่นเสีย ฉะนั้น การประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์จึงเป็นการปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งอาศัยความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเป็น สำคัญว่า ตามหลัก การประกาศสงครามเลิกถอนไม่ได้ ทางเดียวที่ผู้สำเร็จราชการ จะปฏิบัติได้ ก็คือต้องชี้แจงให้เห็นว่า การประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ไม่มีผลบังคับ ซึ่งสอดคล้องกับคำยืนยันของผู้สำเร็จ ราชการแต่ต้นมาแล้ว และที่ผ่อนลงมาให้แก่ประเทศไทย เช่นนั้น มิใช่เป็นเพราะ อังกฤษมีความรักใคร่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นพิเศษ หากได้คำนึงถึงผลงาน

ที่ขบวนการต่อต้านให้ความร่วมมือแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นเวลาแรมปี ถึงกับฝ่าย
สัมพันธมิตรต้องเตือนแล้วเตือนเล่าอีกมิให้ดำเนินการรุนแรงก่อนที่ฝ่ายสัมพันธมิตร
จะพร้อม เป็นการรับรู้ความเสียสละของบรรดาคนไทยทั้งมวล

พึงสังเกตว่าประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แม้จะได้กระทำ
ไปเพื่อสนองความต้องการของรัฐบาลอังกฤษที่ส่งผ่านมาทางกองบัญชาการทหาร
สูงสุดประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ก็มีข้อความครบถ้วนตามที่อังกฤษแนะนำ
ทำให้นายเดอเน็งต้องสอบถามทางกำลัง ๑๓๖ ที่ประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ ให้ชี้แจงแสดง
เหตุผล

ในข้อแรก ผู้สำเร็จราชการไม่ได้กล่าวถึงการยินยอมให้ฝ่ายสัมพันธมิตรใช้
ทหารไทย ทั้งนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอธิปไตยและศักดิ์ศรีของทหารไทย จริงอยู่ที่ฝ่าย
อังกฤษเสนอเช่นนั้น นับเป็นการผ่อนจากการปลดอาวุธทหารไทยที่เขามีสิทธิจะ
ทำได้กับศัตรูผู้แพ้สงคราม แต่การจะให้ผู้สำเร็จราชการประกาศมอบกำลังทหารไทย
ให้ฝ่ายสัมพันธมิตรใช้ โดยไม่กำหนดขีดจำกัดเพื่อการใด ผู้สำเร็จราชการรู้สึกจะเกิน
สมควรที่จะรับผูกพันได้ เมื่อกองกำลังฝ่ายสหประชาชาติเข้าประเทศไทยเพื่อ
ปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น ฝ่ายทหารไทยย่อมจะต้องให้ความร่วมมือเต็มที่อยู่แล้ว

ข้อสอง ในประกาศไม่มีข้อความถึงกรณีที่ขบวนการต่อต้านที่ประสงค์จะเริ่ม
ปฏิบัติการขึ้นแตกหักกับญี่ปุ่น แต่ถูกฝ่ายสหประชาชาติยับยั้งไว้ ข้อนี้ผู้สำเร็จราชการ
ให้ชี้แจงนายเดอเน็งไปว่า ขบวนการต่อต้านไม่ต้องการโฆษณาตัวเอง สหประชาชาติ
ย่อมทราบพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่แก่ใจแล้ว หากจะมีการแถลงในเรื่องนี้ ก็หน้าที่ฝ่าย
สหประชาชาติจะเป็นผู้แถลงมากกว่า ในใจจริงนั้น เราต้องการแต่จะให้ญี่ปุ่นออกไป
จากประเทศไทย เราไม่ต้องการจะสร้างญี่ปุ่นให้เป็นศัตรูกับเรา

ข้อสาม ประกาศไม่มีข้อความเรื่องการคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ข้อนี้ ผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ให้ชี้แจงว่า ดินแดนเหล่านั้นฝ่ายไทยต้องเสียให้แก่ฝรั่งเศส โดย
ฝ่ายฝรั่งเศสใช้กำลังบังคับเอา หรือโดยสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการใช้กำลังของ
ฝรั่งเศส ซึ่งในสมัยนั้น รัฐบาลและประชาชนอังกฤษก็ประณามการกระทำของ
ฝรั่งเศส ประเทศไทยต้องการแต่ความยุติธรรมสำหรับประเทศไทยและสำหรับปวง
ราษฎรในอาณาเขตเหล่านั้น ฝ่ายไทยถือว่าการที่ไทยได้รับดินแดนบางส่วนคืนในปี

๒๔๘๔ เป็นไปตามการเจรจากรัฐบาลโดยชอบของฝรั่งเศส ถ้ารัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศสจะปฏิเสธการกระทำของรัฐบาลเก่า ก็เป็นเรื่องของฝรั่งเศส จะเกณฑ์ให้ไทยประกาศมอบดินแดนคืนเองหาสมควรไม่

ข้อสี่ ประกาศสันติภาพมิได้กล่าวถึงการส่งคณะผู้แทนไทยไปเจรจาที่แคนดี ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะผู้สำเร็จราชการยังไม่ทราบวัตถุประสงค์แน่ชัดว่า จะให้ไปเจรจาในเรื่องความร่วมมือทางทหารโดยเฉพาะ หรือจะเจรจาเรื่องการเมืองด้วย องค์ประกอบของคณะผู้แทนที่จะส่งออกไปย่อมจะไม่เหมือนกัน สำหรับปัญหาการเมืองที่ค้างอยู่ระหว่างอังกฤษกับไทย น่าจะพิจารณาดูว่าจะมีวิธีการเจรจาทางอื่นหรือไม่ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้สั่งให้ท่านทูตเสนีย์ ปราโมช เริ่มเปิดการเจรจากับฝ่ายอังกฤษทางสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตันแล้ว และถ้าจำเป็นเวลาเดินทางกลับประเทศไทย ให้ท่านทูตเสนีย์แวะไปกรุงลอนดอนเพื่อติดต่อกับฝ่ายอังกฤษด้วย จึงน่าจะรอฟังผลก่อนที่จะตกลงส่งคณะผู้แทนไปแคนดี

ในวันที่ประกาศสันติภาพ กระทรวงการต่างประเทศไทยมีโทรเลขสั่งเป็นทางการครั้งแรก หลังจากที่ประเทศไทยประกาศสงครามถึงท่านทูตเสนีย์ ปราโมช ให้แจ้งต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า ประเทศไทยปฏิเสธการประกาศสงครามและความตกลงต่าง ๆ ที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำกับญี่ปุ่น ท่านทูตนำความไปแจ้งต่อนายมอฟเฟ็ต หัวหน้ากองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นายมอฟเฟ็ตขอให้ทำหนังสือเป็นทางราชการเพื่อจะได้นัดหมายให้ท่านทูตนำไปมอบแก่นายเจมส์ เอฟ. เบิร์น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอเมริกัน ด้วยตนเอง

เย็นวันที่ ๑๙ สิงหาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอเมริกันออกคำแถลงการณ์ต่อหนังสือพิมพ์มีข้อความว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยได้นำประกาศของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ มามอบให้ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา คำประกาศกล่าวว่าประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อรัฐธรรมนูญและเจตจำนงของประชาชนชาวไทย ประเทศไทยต้องการกลับมีความสัมพันธ์ฉันมิตรกับสหประชาชาติอย่างเมื่อก่อนญี่ปุ่นยึดครองให้สัญญาว่าจะ

พิจารณากฎหมายที่ขัดต่อผลประโยชน์ของอเมริกา จะให้ค่าทดแทนความเสียหายที่สืบเนื่องจากกฎหมายดังกล่าว และให้คำมั่นที่จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่แก่สหประชาชาติในการจัดเสถียรภาพของโลก การกระทำของรัฐบาลไทยเป็นสิ่งที่น่ายินดีในความสัมพันธ์ระหว่างอเมริกากับไทย ญี่ปุ่นเข้ายึดครองประเทศไทยในเวลาเดียวกันกับที่เข้าโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ ไทยประกาศสงครามเจ็ดสัปดาห์ต่อมา รัฐบาลไทยสมัยนั้นตกอยู่ใต้ความควบคุมของญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ รัฐบาลอเมริกาเชื่ออยู่เสมอว่า การประกาศสงครามมิได้เป็นไปตามเจตจำนงของประชาชนชาวไทย ด้วยเหตุนี้อเมริกาจึงไม่นำพาต่อประกาศสงครามดังกล่าว และคงรับรองฐานะของทูตไทยเรื่อยมาว่าเป็นทูตของประเทศไทย ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลอเมริกาไม่ยอมรับนับถือรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ที่อยู่ใต้อำนาจญี่ปุ่น ในทันทีภายหลังการยึดครองประเทศไทยของญี่ปุ่น ทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ได้จัดตั้งขบวนการเสรีไทยจากบรรดาคนไทยที่อยู่นอกประเทศ เสรีไทยให้ความร่วมมือแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างมาก ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเกิดขึ้นภายในประเทศไทยหลังจากการยึดครองของญี่ปุ่นไม่เท่าใด รัฐบาลอเมริกาและรัฐบาลอังกฤษได้รับและได้ให้ความช่วยเหลือที่สำคัญจากและแก่ขบวนการ และมีการติดต่อกันเป็นประจำเสมอมากับผู้นำของขบวนการ เป็นเวลาหลายเดือนมาแล้วที่ขบวนการต่อต้านเตรียมพร้อมที่จะเริ่มปฏิบัติการกับญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย หากแต่รัฐบาลอเมริกาและอังกฤษได้ห้ามปรามขอร้องให้ระงับไว้ก่อน ด้วยเหตุผลทางการยุทธ การยอมจำนนของญี่ปุ่นเท่านั้นที่ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีการสู้รบ เพื่อปลดปล่อยประเทศไทย ก่อนสงครามประเทศไทยและสหรัฐอเมริกามีประวัติมิตรภาพอันใกล้ชิด เป็นที่หวังว่ามิตรภาพนั้นจะสนิทสนมยิ่งขึ้นในภายภาคหน้า ตลอดเวลา ๔ ปีที่แล้วมา รัฐบาลอเมริกาถือประเทศไทยมิใช่ศัตรู แต่เป็นประเทศที่จะต้องทำการปลดปล่อยจากศัตรู เมื่อบัดนี้ประเทศไทยได้รับการปลดปล่อยแล้ว รัฐบาลอเมริกาเชื่อว่า ประเทศไทยจะกลับเข้าสู่สถานะเดิมในวงสังคมชาติอิสระ มีอธิปไตยและเอกราช

ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เมื่อทราบข่าวคำแถลงการณ์ของนาย เบิร์น ย่อมมีความไม่สู้จะพอใจนักที่ฝ่ายอเมริกันมิได้ปรึกษาหารือกับอังกฤษก่อน

แต่ก็เห็นว่าเท่าที่แถลงออกไปนั้นไม่ร้ายแรงเท่าที่เคยเกรงกันไว้ เพราะเพียงแสดงความหวังว่า สัมพันธภาพระหว่างอเมริกากับไทยจะสนิทสนมยิ่งขึ้นไปในอนาคตเท่านั้น เมื่ออเมริกาแถลงออกไปแล้ว เกิดความจำเป็นที่ฝ่ายอังกฤษจะต้องมีการแถลงอย่างหนึ่งอย่างใดบ้าง รุ่งขึ้นบ่ายวันที่ ๒๐ นายเบวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษแถลงเรื่องประเทศไทยต่อสภาสามัญว่า ตามที่ทราบกันแล้ว ประเทศไทยที่เคยใกล้ชิดกับอังกฤษก่อนสงครามได้ประกาศสงครามกับอังกฤษเมื่อเดือนมกราคม ๒๔๘๕ อังกฤษรู้สึกกระทบกระเทือนมากจากการนั้น เมื่อประเทศไทยถูกญี่ปุ่นยึดได้ ทำสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่นและรับดินแดนของอังกฤษจากญี่ปุ่น เป็นที่น่ายินดีที่เมื่อปีกลายมีการเปลี่ยนรัฐบาลที่ร่วมมือกับญี่ปุ่น และขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นได้เติบโตขึ้นในประเทศไทย อังกฤษรับทราบความช่วยเหลือจากขบวนการ และถ้าขบวนการนี้ได้ลงมือปฏิบัติการอย่างเปิดเผยต่อญี่ปุ่นก่อนหน้านี้ ก็เป็นเพราะคำแนะนำของอังกฤษโดยเหตุผลทางการทหารเท่านั้น จะต้องรอดูต่อไปว่าเจตนารมณ์เช่นนี้มีอยู่ทั่วประเทศไทยเพียงใด บัดนี้ อังกฤษทราบว่า ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ออกประกาศเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ปฏิเสธประกาศสงครามต่ออังกฤษ อ้างว่าเป็นโมฆะ ประเทศไทยพร้อมจะทำการแก้คืน และให้ความร่วมมือทุกวิถีทางแก่สหประชาชาติ ในการสร้างเสถียรภาพ คำประกาศนี้ย่อมจะได้รับการพิจารณาด้วยความระมัดระวัง เพื่อดูว่าเป็นมูลฐานเพียงพอจัดภาวะอันผิดปกตินี้ให้เรียบร้อยขึ้นได้หรือไม่ การร่วมกับญี่ปุ่นของประเทศไทย ก่อให้เกิดปัญหาที่จะต้องจัดหลายปัญหา รัฐบาลจะคำนึงถึงปัญหาเหล่านี้ ท่าทีของอังกฤษขึ้นอยู่กับวิธีที่ไทยจะสนองความต้องการของกำลังทหารอังกฤษที่จะเข้าไปในประเทศไทยได้เพียงใด ขอบเขตที่ไทยจะแก้ความผิดของรัฐบาลเก่า และจะจัดการทดแทนความเสียหายแก่ผลประโยชน์ของอังกฤษและสัมพันธมิตรเพียงใด ตลอดจนขอบเขตของการที่ประเทศไทยจะให้ความร่วมมือในการกลับสถาปนาสันติภาพความเป็นระเบียบและการฟื้นฟูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพียงใด

เป็นอันว่า คำประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้รับการขานรับโดยทันทีจากทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ สองประเทศที่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ประกาศสงครามด้วย ความแตกต่างระหว่างท่าทีของทั้งสองประเทศ

อยู่ที่ว่า สหรัฐอเมริกาพร้อมจะรับให้มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยอย่างเดิมต่อไป แต่อังกฤษก็จะต้องให้มีการเลิกสถานะสงครามระหว่างอังกฤษกับไทยเสียก่อน จึงจะกลับมีความสัมพันธ์ตามเดิมได้

ออสเตรเลียจะเป็นประเทศที่แสดงความสนใจมากที่สุด โดยได้เคยแจ้งความเห็นให้รัฐบาลอังกฤษทราบแต่เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคมแล้วว่า รัฐบาลอเมริกาไม่ควรดำเนินการฝ่ายเดียวกับประเทศไทย และควรจะมีการทำความตกลงทางการเมือง และการทหารเสียก่อนระหว่างสัมพันธมิตรด้วยกัน ออสเตรเลียอยากจะเข้ามีส่วนร่วมในการเจรจาที่ลอนดอนหรือวอชิงตัน ออสเตรเลียนับสนุนอังกฤษที่ถือว่าการประกาศสงครามของไทยมิใช่เพียงแบบพิธี เหตุผลที่ออสเตรเลียประกาศสงครามกับไทย เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๘๕ มีหลายประการ รัฐบาลไทยปล่อยให้กำลังทหาร ญี่ปุ่นผ่านเพื่อไปตีมลายู กำลังทหารไทยบุกเข้าไปในพม่า ไทยประกาศสงครามต่อ อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ไทยทำการคุมขังคนชาติบริติช อเมริกา เนเธอร์แลนด์ และให้การช่วยเหลือแก่ญี่ปุ่นด้วยวิธีต่าง ๆ บรรดาผู้มีจิตกระหายสงครามและเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายตะวันตกในประเทศไทย ทำให้เกิดภาวะอันเต็มไปด้วยอันตรายใน เขตมหาสมุทรแปซิฟิกเมื่อ ปี ๒๔๘๕ ฉะนั้น นโยบายของสัมพันธมิตรสำหรับ ประเทศไทย จะต้องเป็นไปในทางสกัดกั้นอิทธิพลเช่นนั้นมิให้เกิดขึ้นอีกในอนาคต ออสเตรเลียเห็นด้วยกับการที่จะถือรัฐบาลไทยที่ต่อต้านญี่ปุ่นเป็นพันธมิตร แต่เห็นว่ารัฐบาลใหม่ของไทยจำเป็นต้องเป็นรัฐบาลประชาธิปไตย และเนื่องจากไทยให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น จึงจำเป็นต้องจัดการกับประเทศไทยอย่างเข้มงวด ออสเตรเลียเห็นว่าไม่ควรปล่อยให้ความโน้มมน้ำทางฟาสซิสต์คงอยู่ในวงการรัฐบาลหรือการปกครองของไทย ขอคัดค้านความพยายามของสหรัฐอเมริกาที่ลดหย่อนผ่อนคลายการปฏิบัติ ต่อประเทศไทย และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

(๑) บรรดาผู้นำกลุ่มนิยมญี่ปุ่นและคนไทยที่เคยช่วยญี่ปุ่นอย่างเข้มแข็ง จะต้องถูกจับกุม

(๒) คนไทยเช่นเดียวกับญี่ปุ่นจะต้องตกอยู่ในข่ายบทบัญญัติว่าด้วยอาชญากรรมสงครามและคนไทยที่ทารุณกับเชลยศึกหรือผู้ถูกกักกันฝ่ายสัมพันธมิตรจะต้องถูกจับตัวและลงโทษ

(๓) ไทยควรมีความผูกพันแน่นซัดในส่วนของที่เกี่ยวกับความมั่นคงของภูมิภาคในอนาคต จะต้องให้ความสะดวกทางการเดินทะเลและการเดินอากาศ และความสะดวกอื่น ๆ ตามคำสั่งของคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติ

(๔) ควรจัดให้มีนิรโทษกรรมแก่คนไทยที่ช่วยสหประชาชาติในด้านการโฆษณาและผู้กระทำความผิดทางการเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ฝ่ายอินเดียที่ประกาศสงครามกับไทยตามอังกฤษอีกประเทศหนึ่ง มิได้มีท่าทีแข็งกร้าวเข้มงวดอย่างออสเตรเลีย โดยได้เสนอข้อคิดเห็นต่ออังกฤษเมื่อวันที่ ๕ เดือนเดียวกันว่า ประเทศไทยน่าจะต้องมีเอกราชแท้จริง ไม่ต้องตกอยู่ในความบีบบังคับหรือกดดันของประเทศจีนหรือประเทศอื่น สำหรับความมั่นคงปลอดภัยของประเทศเพื่อนบ้านของไทยซึ่งอังกฤษยืนยันจะให้ไทยช่วยในการรักษานั้น อินเดียถือว่ารวมทั้งอินเดียด้วย ต่อไปในภายหน้าอินเดียอยากจะติดต่อกับไทยโดยตรง เฉพาะอย่างยิ่งในด้านการค้า

๑๑

การทำข้อตกลงทางทหาร
กับฝ่ายสหประชาชาติ

เมื่อสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษแจ้งกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันในวันที่ ๔ สิงหาคม ให้ทราบถึงความดำริที่จะให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ออกคำประกาศดังกล่าว สถานเอกอัครราชทูตได้รับคำสั่งให้ยืนยันด้วยว่า อังกฤษจะแจ้งให้กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันทราบล่วงหน้าถึงข้อกำหนดในการเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทย

ข้อกำหนดนี้ ซึ่งฝ่ายอังกฤษได้พิจารณาจัดทำขึ้นเป็นเวลาหลายเดือนมาแล้ว และต้องมารีบรวบรัดให้เสร็จสิ้นลงเมื่อญี่ปุ่นเกิดยอมจำนนเร็วกว่าคาดหมาย แยกออกเป็นสองส่วน คือ ข้อกำหนดทางทหารฉบับที่ ๑ ที่จะให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรทำกับประเทศไทยในนามของสัมพันธมิตร และข้อกำหนดทั้งทางทหารและทางการเมืองฉบับที่ ๒ ที่จะให้นายเดอริงเป็นผู้เจรจาในนามของรัฐบาลอังกฤษกับประเทศไทย มีข้อความปะปนทับกันอยู่บ้าง ความประสงค์ของอังกฤษอยู่ที่จะไม่ทำในรูปสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างรัฐผู้ชนะกับรัฐผู้แพ้ แต่ประสงค์จะให้เป็นความตกลงในหลักการสำคัญซึ่งจะนำไปสู่การเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทยโดยเร็วที่สุด เพื่อการนี้พึงหลีกเลี่ยงปัญหาเรื่องการให้สัตยาบัน ถ้าทำสนธิสัญญาที่จะต้องมีการให้สัตยาบันตามระเบียบแบบแผนระหว่างประเทศแล้ว อังกฤษเกรงว่า ไทยอาจจะขอเปลี่ยนแปลงหรือหาทางให้สหรัฐอเมริกาช่วยปรับปรุงข้อสัญญาบางข้อ อันจะก่อให้เกิดความล่าช้าได้ ฉะนั้น จึงเห็นสมควรให้ทำในรูปความตกลงระหว่างรัฐบาล มีไต่ระหว่างประมุขของประเทศ โดยในขั้นแรกจะจัดทำเป็นหัวข้อความตกลงประกอบด้วยภาคผนวกแนบท้ายพิธีสารที่จะให้หัวหน้าคณะผู้แทนรัฐบาลทั้งสองลงนาม เพื่อให้ใช้บังคับได้ทันที มีผลเลิกสถานะสงครามระหว่างอังกฤษกับไทย แล้วจะต้องทำเป็นความตกลงสมบูรณ์แบบอีกชั้นหนึ่งในภายหลังตามแนวของหัวข้อความตกลงดังกล่าว เมื่อร่างเสร็จแล้ว อังกฤษได้ส่งไปหาหรือทุกประเทศในจักรภพที่เกี่ยวข้อง

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษส่งหัวข้อความตกลงไปยังกองบัญชาการทหารสูงสุดเมื่อ วันที่ ๑๘ สิงหาคม และส่งสำเนาให้กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันทราบโดยทางสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๒๐ สำหรับข้อกำหนด

ทางการเมืองนั้น กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษกำชับทางสถานเอกอัครราชทูต
ไปว่า ไม่พึงเปิดโอกาสให้ฝ่ายอเมริกันแสดงความคิดเห็นอย่างไร เพราะเป็นเรื่อง
ของอังกฤษโดยเฉพาะ หากฝ่ายอเมริกันมีข้อสังเกต ก็ให้รับว่าจะส่งไปยังกรุง
ลอนดอนเท่านั้น และขอให้รัฐบาลอเมริกาเก็บหัวข้อความตกลงเป็นความลับไว้ก่อน
มิให้แพร่พรายแก่ฝ่ายไทยจนกว่าอังกฤษจะยื่นให้แก่ฝ่ายไทยเอง

วันที่ ๒๕ สิงหาคม กระทรวงการต่างประเทศวางแผนการเจรจากับประเทศไทย
ให้นายเดวิดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า หัวข้อความตกลงที่อังกฤษเสนอต่อฝ่ายไทยเป็น
ข้อเสนอต่ำที่สุดที่อังกฤษถือเป็นเงื่อนไขในการเลิกสถานะสงครามและกลับคืน
สู่ความสัมพันธ์ฉันมิตรกับประเทศไทย ฝ่ายไทยจะต้องไม่เรียกร้องสิ่งใดเป็นการ
ตอบแทน

วันที่ ๒๕ ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน เสนอต่อกรุงลอนดอนว่า ในการที่กอง
บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรจะส่งกำลังทหารเข้าไปปฏิบัติการปลดอาวุธ
กองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย มีความจำเป็นจะต้องปรึกษาหารือกับฝ่ายทหารไทย
เสียก่อน จึงมีดำริจะขอให้ฝ่ายไทยส่งคณะผู้แทนทางทหารออกไปแคนดี และเพื่อ
การนี้ใครจะได้รับอำนาจทำการเจรจากับฝ่ายไทยได้ตามแนวของภาคผนวกทาง
การทหารที่แนบไปพร้อมกับหัวข้อความตกลง

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษพิจารณาแล้ว เห็นด้วยกับข้อเสนอของลอร์ด
หลุยส์ แต่เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษยังไม่รับรองรัฐบาลไทยเป็นทางการ จนกว่าสถานะ
สงครามจะสิ้นสุด คณะผู้แทนฝ่ายทหารไทยต้องไปในนามของผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์มิใช่ในนามของรัฐบาลไทย และต้องเป็นที่เข้าใจว่า การทำความตกลงทาง
ทหารนั้นจะไม่มีผลกระทบต่อกระทั่งถึงท่าทีทางการเมืองของรัฐบาลฝ่าย
สัมพันธมิตรในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย และความตกลงที่กองบัญชาการทหาร
สูงสุดสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นจำเป็นต้อง
ทำกับประเทศไทยในภายหน้า

กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันไม่ขัดข้องในการที่จะให้เจรจาเรื่องการทหาร
ทางกองบัญชาการทหารสูงสุดที่แคนดี แต่เห็นว่าควรจำกัดเฉพาะปัญหาของ

สหประชาชาติอันสืบเนื่องจากสงครามกับญี่ปุ่น ไม่ควรรวมข้อกำหนดทางทหารที่รัฐบาลอังกฤษหรืออเมริกาประสงค์จะทำกับรัฐบาลไทย กองบัญชาการทหารสูงสุดไม่ควรส่งทหารเข้าไปในประเทศไทยเกินความจำเป็นสำหรับการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น และควรจะถอนกลับโดยเร็วที่สุดเมื่อสิ้นภาระหน้าที่แล้ว

ส่วนข้อตกลงทางการเมื่อนั้น ฝ่ายอเมริกันเห็นในเบื้องต้นว่า ไม่น่าจะให้เจรจาทางนายเดนิ่งผู้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางการเมืองของผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรอื่นที่แคนดี เพราะอาจจะดึงเอาสัมพันธมิตรอื่นเข้าไปพัวพันด้วย อังกฤษน่าจะติดต่อกับทูตเสนีย์ ปราโมช เพื่อปรึกษาหารือในวิธีการเจรจาต่อไป

ในส่วนเนื้อหาของหัวข้อความตกลง ฝ่ายอเมริกันได้ใช้เวลาศึกษาพอสมควรจนถึงวันที่ ๑ กันยายน จึงได้เสนอข้อสังเกตในบันทึกช่วยจำส่งให้ฝ่ายอังกฤษทราบหลายประการ ในหลักการสำคัญฝ่ายอเมริกันมีความรู้สึกว่า ข้อกำหนดของอังกฤษมีลักษณะกระทบกระเทือนถึงเอกราชและอธิปไตยของไทย มีทางทำให้เข้าใจได้ว่า อังกฤษต้องการจะเข้าควบคุมประเทศไทยทั้งในทางทหารและทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากสิ้นสุดสถานะสงครามแล้วต่อไปอีกโดยไม่มีการกำหนดเวลา และที่ฝ่ายอเมริกันขัดข้องโดยเฉพาะอีกข้อหนึ่งก็คือ การที่อังกฤษจะเรียกร้องเอาข้าวเปล่าจากประเทศไทยถึง ๑.๕ ล้านตัน

ฝ่ายอังกฤษตอบชี้แจงเมื่อวันที่ ๕ ว่า การเลิกสถานะสงครามย่อมต้องมีบ้างที่กระทบถึงเอกราชและอธิปไตยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น รัฐบาลอังกฤษไม่เห็นว่าจะเป็น การอยู่ดีธรรมอย่างไร เมื่อประเทศไทยปฏิบัติตามเงื่อนไขครบถ้วน ก็จะกลับเข้าสู่สังคมประชาชาติที่มีเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์อย่างเสมอภาค อังกฤษไม่มีเจตนาที่จะใช้ข้อกำหนดเป็นการแก้แค้นไทยที่ก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยการเข้าร่วมกับญี่ปุ่น แต่ไทยก็ไม่ควรจะได้ผลกำไรจากการเข้าร่วมนั้น อย่างไรก็ตาม อังกฤษยินยอมแก้ไขถ้อยคำบางตอนทีอาจจะทำให้สหรัฐอเมริกาเกิดความเข้าใจผิดได้

วันที่ ๖ กันยายน สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษที่กรุงวอชิงตันรายงานกระทรวงการต่างประเทศว่า ฝ่ายทหารอเมริกาจะไม่อนุมัติข้อเสนอความตกลงทางการทหารกับประเทศไทย โดยไม่มีการแก้ไขที่สำคัญ ในคืนวันเดียวกันนั้น เวลา ๒๓.๐๐

นาฬิกา นายวายนันท์ เอกอัครราชทูตอเมริกา ณ กรุงลอนดอน ยกเรื่องขึ้นพูดกับ นายกรัฐมนตรีเอ็ดลีโดยตรง ยืนยันว่ารัฐบาลอเมริกาไม่ขัดข้องต่อการที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดจะทำความตกลงตามข้อกำหนดฉบับที่ ๑ กับคณะผู้แทนฝ่ายทหารของไทย แต่ยังคงดีใจไม่เห็นด้วยกับข้อกำหนดฉบับที่ ๒ ฝ่ายอเมริกันเห็นว่า อังกฤษไม่ควรจะทำอะไรที่กระทบกระเทือนต่อท่าทีของสหรัฐฯ ส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย ซึ่งฝ่ายอังกฤษได้ว่า สหรัฐฯ ก็ไม่ควรทำอะไรที่กระทบกระเทือนต่อท่าทีของอังกฤษเกี่ยวกับไทย อย่างไรก็ตามฝ่ายอังกฤษจำต้องปรับปรุงถ้อยคำในข้อเสนอที่อังกฤษดำริจะทำกับประเทศไทยใหม่ โดยคำนึงถึงข้อทักท้วงของฝ่ายอเมริกันให้มากที่สุดเท่าที่จะยอมได้

ระหว่างที่ฝ่ายอังกฤษและอเมริกาตอบโต้กันอยู่ในเรื่องเกี่ยวกับผลปฏิบัติที่จะให้แก่ประเทศไทยนั้น ทางประเทศไทยมีการเปลี่ยนรัฐบาล คณะรัฐมนตรีของคุณควง ภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ประธานสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นสภาเดียวกันกับสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวสดุดีพันตรี คุณ ภัยวงศ์ ท่ามกลางที่ประชุมสภา ว่า “การงานที่สำเร็จไปทั้งหลายที่ได้นายกรัฐมนตรีควง ภัยวงศ์ มาดำเนินงานบริหาร ก็ด้วยความพร้อมเพรียงของสมาชิกทั้งหลายที่เห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่มีกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังคน และกำลังพวกพ้องในสภาฯ พอจะนำประเทศชาติของเราไปตลอดรอดฝั่ง และนอกจากนั้น ท่านยังมีวงศ์ตระกูลของท่าน ซึ่งเคยรับใช้ประเทศไทยเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปี ท่านเองเมื่อปีหนึ่งที่แล้วมา ท่านไม่ล้มครั่งจริง ๆ ที่จะรับตำแหน่ง ซึ่งมีภาระหนักอย่างยิ่ง ซึ่งในอนาคตนั้น ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร ที่ท่านเข้ามาทำนั้น ท่านทำโดยไม่ได้หวังลาภยศอะไร ท่านทำกิจการด้วยหวังทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นคนไทย...”

รุ่งขึ้นอีกสองวัน ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เชิญประธานสภาผู้แทนราษฎรไปพบที่ทำเนียบท่าช้างวังหน้า ชี้แจงให้ทราบ ว่า ภาระหน้าที่อื่นหนักหน่วงต่อไปนี้อยู่ที่การจะต้องเจรจาดำเนินการกับฝ่ายพันธมิตร ท่านเห็นว่าผู้ที่ควรโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อไปควรจะเป็น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าคณะเสรีไทย

นอกประเทศ ผู้สำเร็จราชการได้สั่งเชิญไปแล้ว หากแต่เจ้าตัวยังกำลังจะเดินทางกลับประเทศไทย ระหว่างที่ยังไม่ถึง เนื่องจากมีภาระหน้าที่จะต้องติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างใกล้ชิดเป็นการด่วน จึงเห็นสมควรให้นายทวี บุญยเกตุ ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีไปพลางก่อน

สภาผู้แทนราษฎรประชุมเป็นการภายใน มีความเห็นชอบด้วยกับความดำริของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการตั้งนายทวี บุญยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๘๘ และมีประกาศตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ในวันที่ ๑ กันยายน ต่อมา ประกอบด้วยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในขบวนการต่อต้านเป็นส่วนใหญ่

นายกรัฐมนตรีซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วย ได้มีหนังสือลงวันเดียวกันถึงเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น นายยามาโมโตะ มีข้อความสำคัญว่า กติกาพันธมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่นไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ของโลก รัฐบาลไทยจึงเห็นว่า กติกาสัญญาดังกล่าวนั้นควรสิ้นสุดลง อย่างเดียวกันกับสนธิสัญญาและความตกลงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผลแห่งการนี้สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในประเทศไทยและสถานเอกอัครราชทูตไทยในประเทศญี่ปุ่นเป็นอันปิดทำการชั่วคราว และต่อมาเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน รัฐบาลใหม่ออกประกาศยกเลิก

๑. กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ฉบับลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔

๒. ความตกลงทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศ ฉบับลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๕

๓. สนธิสัญญาระหว่างสองประเทศว่าด้วยอาณาเขตในมาลัยและภูมิภาคฉาน ลงวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๔๘๖ และ

๔. ประกาศรวมกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส เชียงตุง และเมืองพานเข้าในราชอาณาจักรไทย ลงวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๖

และเมื่อวันที่ ๒๖ ต่อมา ยังมีประกาศอีกฉบับหนึ่งยกเลิกสนธิสัญญาว่าด้วยการเจริญสัมพันธไมตรีและต่างเคารพอาณาเขตแห่งกันและกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

ฉบับลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๘๓ และพิธีสารว่าด้วยหลักประกันและความเข้าใจ
ทางการเมืองฉบับลงวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๘๔ ตามด้วย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตกลงส่งคณะผู้แทนทางทหารไปเมืองแคนตีตาม
ความต้องการของผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสหประชาชาติ ประกอบด้วยพลโท
ศักดิ์ เสนาณรงค์ เป็นหัวหน้าคณะ คุณทวี ตะเวทิกุล เป็นผู้แทนกระทรวงการ
ต่างประเทศ คณะผู้แทนทางทหารนี้ออกเดินทางถึงแคนตีบ่ายวันที่ ๒ กันยายน ซึ่ง
เป็นวันอาทิตย์ รุ่งขึ้นวันจันทร์ที่ ๓ มีการประชุมกับฝ่ายอังกฤษ ซึ่งมีรองเสนาธิการ
ของกองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นประธาน นายเดนิงเป็นผู้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของ
การพบปะเจรจาว่า เนื่องจากยังมีสถานะสงครามระหว่างอังกฤษกับไทยอยู่
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสัมพันธมิตรจะต้องส่งกำลังทหารเข้าประเทศไทยเพื่อ
ทำการปลดอาวุธกำลังทหารญี่ปุ่น และจัดการกับกำลังทหารญี่ปุ่น ทั้งยังจะต้อง
ดำเนินการจัดส่งเชลยศึกและผู้ถูกกักคุมฝ่ายสัมพันธมิตรกลับ จึงจำเป็นต้องมีการปรึกษา
หารือกับทางการทหารไทยเพื่อเตรียมการให้ทุกอย่างเป็นไปโดยเรียบร้อย ในขั้นนั้น
นายเดนิงยังไม่ได้เสนอตัวบทข้อตกลงอย่างไรให้แก่ฝ่ายไทย และได้ตกลงให้มีการ
ประชุมชั้นเจ้าหน้าที่ระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายอังกฤษในตอนบ่าย

นายเดนิงได้รับมอบหมายให้ยกร่างข้อเสนอมอบให้ฝ่ายไทยพิจารณาและลงนามใน
บ่ายวันที่ ๔ ภายหลังจากอาหารกลางวันทีลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน จะจัดให้แก่คณะ
ผู้แทนทหารไทย เข้าวันนั้น นายเดนิงมอบร่างที่ยกขึ้นให้แก่คุณทวี พร้อมด้วย
ขอภัยที่ให้เวลาพิจารณาแก่ฝ่ายไทยน้อย ถ้าฝ่ายไทยจำต้องมีเวลาพิจารณา
มากกว่านั้น ก็จะเสนอผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้ยืดเวลาการลงนามออกไป คณะ
ผู้แทนทหารไทยพิจารณาแล้วเห็นว่า ข้อเสนอของนายเดนิงเกินกรอบอำนาจที่คณะ
ผู้แทนได้รับมอบมาจากกรุงเทพฯ จึงไม่มีอำนาจที่จะลงนามได้ตามที่นายเดนิงต้องการ

ภายหลังจากอาหารกลางวัน พลโท ศักดิ์ เสนาณรงค์ ยื่นหนังสือมอบอำนาจให้แก่
ฝ่ายอังกฤษ ซึ่งนายเดนิงเห็นว่า อาจจะไม่ให้มีอำนาจอย่างกว้างขวางหรืออย่าง
แคบก็ได้ ลอร์ดหลุยส์จึงสั่งให้นายเดนิงปรึกษาหารือกับคณะผู้แทนทหารไทย
ยกร่างข้อตกลงขึ้นเป็นสองฉบับ ฉบับหนึ่งตามที่พลโท ศักดิ์เห็นว่าพอจะลงนามได้

นอกเหนือจากนั้นให้ยกเป็นร่างอีกฉบับหนึ่งซึ่งคุณทวีจะเป็นผู้นำกลับมาให้รัฐบาลไทยพิจารณา ก่อน หากเห็นสมควรที่จะรับได้ ขอให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สั่งการมาทางพลโท ศักดิ์

ตอนเช้าด้ายเข้าเข้มนั้นเอง มีคำสั่งจากกรุงลอนดอนให้เลื่อนการลงนามกับฝ่ายไทยไว้ก่อน จนกว่าอังกฤษจะสามารถตกลงกับฝ่ายอเมริกันได้ คำสั่งใหม่เพิ่งมาถึงคุณทวีเดินทางกลับประเทศไทยเสียแล้ว จะเอาร่างคืนไม่ได้ นายเดนิงเสนอขอให้ลอร์ดหลุยส์โทรเลขสั่งพลจัตวา แจ็กส์ที่กรุงเทพฯ ขอให้รัฐบาลไทยรอการพิจารณาข้อเสนอไปก่อนจนกว่าจะได้รับการติดต่อใหม่

วันที่ ๗ กันยายน ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน รายงานกรุงลอนดอนว่า คณะผู้แทนฝ่ายทหารไทยพร้อมจะลงนามในความตกลงทางทหารทั้งสองฉบับ แต่ฝ่ายทหารอเมริกาขอให้ย้บยั้งไว้ นายเดนิงโทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษระบายความรู้สึกว่า เป็นครั้งแรกในประสบการณ์ของนายเดนิงที่ประเทศที่อังกฤษกำลังเจรจาด้วย ยินยอมจะลงนามในความตกลง แต่ประเทศที่สามประท้วงไม่ยอมให้มีการลงนาม ความจริงฝ่ายไทยเอนเอียงเข้าหาอังกฤษยิ่งกว่าสหรัฐอเมริกา เป็นธรรมดาที่ไทยจะต้องพยายามให้ต้องผูกพันน้อยที่สุด อเมริกาเป็นฝ่ายที่พยายามจะดึงการลงนามให้ล่าช้าไว้โดยอาศัยรายงานที่ได้รับจาก โอ.เอส.เอส.

เป็นอันว่า ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสหประชาชาติได้รับอำนาจให้ทำข้อตกลงทางทหารฉบับ ๑ กับคณะผู้แทนฝ่ายไทยได้เท่านั้น การลงนามจัดมีขึ้นเมื่อวันที่ ๘ เวลา ๒๓.๐๕ นาฬิกา มีข้อความเพียงว่า รัฐบาลไทยยอมรับจะ

(๑) รับผิดชอบการช่วยและอนุเคราะห์บรรดาเชลยศึกและผู้ถูกกักกันฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งหลาย โดยรับภาระค่าใช้จ่ายในการนี้ทั้งหมด

(๒) ร่วมมือกับฝ่ายทหารสัมพันธมิตรในการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ส่งตัวให้สัมพันธมิตร จัดกักกันคนชาติญี่ปุ่นและเยอรมันรอคำสั่งจากกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร และจัดการยึดและส่งมอบให้แก่ฝ่ายทหารสัมพันธมิตร ซึ่งบรรดาอาวุธยุทโธปกรณ์ และวัสดุอื่นที่อยู่ในความควบคุมของญี่ปุ่น รวมทั้งเรือรบและเรือพาณิชย์ทุกชนิด เครื่องบิน รถยนต์ และยานพาหนะอื่น คลังทหาร น้ำมัน

และเชื้อเพลิงอื่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องวิทยุ และทรัพย์สินอย่างอื่นของกำลังทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย

(๓) จัดกำลังทหารไทยทั้งทหารเรือ ทหารบก และทหารอากาศไว้ให้ฝ่ายทหารสัมพันธมิตรใช้ตามที่ขอร้องเพื่อปฏิบัติการตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๑ และ ๒ ข้างต้น พร้อมทั้งให้ใช้ ท่าเรือ สนามบิน อาหาร เครื่องสัมภาระ เครื่องคมนาคม อาวุธ คลังทหาร ที่ดิน อาคาร และโรงเก็บตามแต่ฝ่ายทหารสัมพันธมิตรจะต้องการเป็นคราว ๆ และปฏิบัติการอย่างอื่นที่กองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรจะเห็นจำเป็นเพื่อประโยชน์ของทหารสัมพันธมิตร

(๔) ข้อตกลงนี้ไม่กระทบถึงท่าทีของรัฐบาลฝ่ายสัมพันธมิตรใด ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย และจะไม่ขัดต่อความตกลงที่รัฐบาลนั้น ๆ ดำริจะกระทำกับประเทศไทย

ส่วนข้อความตกลงทางทหารฉบับที่ ๒ เป็นอันรอไว้ก่อน จนกว่าอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะเจรจาดตกลงกันได้

เพื่ออนุวัติตามข้อตกลงทางทหารกับสหประชาชาติ รัฐบาลไทยประกาศยกเลิกกติกากันดักับประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ยับยั้งความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น และออกกฎหมายกักกันศัตรูของสหประชาชาติ สั่งปิดสถานทูตแมนจู๋ว ควบคุมตัวนักการทูตญี่ปุ่น เยอรมัน และอิตาลีในในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๗ ในขณะเดียวกัน ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขอให้ฝ่ายอังกฤษช่วยดำเนินการเร่งด่วนป้องกันมิให้ญี่ปุ่นยึดทรัพย์สินและทองของธนาคารชาติไทยที่อยู่ในญี่ปุ่น

๑๙

ท่านหุตเสนีย์ ปราโมช
เดินทางกลับประเทศไทย

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๘ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งโทรเลขถึงผู้บัญชาการทหารสูงสุดว่า หากญี่ปุ่นเกิดยอมจำนนขึ้น รัฐบาลควง อภัยวงศ์ จะลาออกจากตำแหน่งตามที่ได้ตกลงไว้กับผู้สำเร็จราชการ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ซึ่งจะร่วมมือกับฝ่ายสหประชาชาติอย่างเต็มที่ ผู้ที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดที่จะเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป ได้แก่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ซึ่งเป็นคนเดียวที่ได้ประกาศตนเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย การปฏิบัติงานของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทย ทราบกันอยู่เฉพาะฝ่ายอังกฤษและอเมริกาเท่านั้น โลกภายนอกไม่มีทางทราบได้ และในขณะเดียวกันได้แจ้งให้ผู้แทน โอ.เอส.เอส. ทราบความดำรินี้ด้วย

นายเดนิ่งโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๑๓ พร้อมทั้งให้ความเห็นประกอบไปว่า ความดำริของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์น่าจะเป็นการผิดพลาดที่จะมอบให้ผู้ที่อยู่ห่างไกลถึงกรุงวอชิงตันเข้ารับหน้าที่เป็นหัวหน้ารัฐบาลไทยในยามหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนี้ ม.ร.ว.เสนีย์เป็นผู้มีอุปนิสัยน่ารักใคร่ แต่นายเดนิ่งไม่คิดว่าจะมีสรรพคุณสมบัติอันจำเป็นของการเป็นผู้นำและมีความเข้าใจในสถานการณ์ของประเทศไทยดีพอ

ภายในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เจ้าหน้าที่ที่บันทึกความเห็นเสนอกระทรวงว่า ถึงแม้ ม.ร.ว.เสนีย์จะได้รับการสนับสนุนและความไว้วางใจจากท่านปรีดี แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังไม่ผู้จะรู้จักมักคุ้นกับ ม.ร.ว.เสนีย์เท่าใดนัก ม.ร.ว.เสนีย์ขาดความชัดเจนทางการเมือง เนื่องจากต้องออกไปประจำที่สหรัฐอเมริกาเสียนาน

วันที่ ๑๔ สิงหาคม สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน รายงานกรุงลอนดอนว่า ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกาก็มิได้ทราบเรื่องราวนี้มาก่อน เห็นด้วยกับฝ่ายอังกฤษในเรื่องความสามารถของ ม.ร.ว.เสนีย์ เข้าใจอยู่เสมอว่า จะกลับไปสอนวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยตามเดิม ไม่อยากจะทำเกี่ยวข้องกับการเมืองในความรู้สึกของฝ่ายอเมริกัน เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะทรงบรรลุนิติภาวะขึ้นครองราชย์ได้โดยพระองค์เองแล้ว ท่านปรีดีน่าจะรับเป็นนายกรัฐมนตรีเสียเองจะเหมาะสมกว่า เพราะได้ติดต่อกับฝ่ายสหประชาชาติโดยใกล้ชิด

อย่างไรก็ดี ทั้งนี้เป็นเรื่องการเมืองภายในประเทศไทย ฝ่ายอเมริกันไม่อาจเอื้อมเข้าไปก้าวไปได้ และคุณมณี สาณะเสน ผู้ใกล้ชิดกับท่านทูต เคยแจ้งต่อเซอร์จอร์จ แชนซัม ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษว่า ท่านทูตเสนีย์ทำงานเสรีไทยครั้งนั้น ไม่มีความทะเยอทะยานทางการเมืองแต่อย่างใด ไม่ต้องการตำแหน่งหน้าที่ในวงรัฐบาล ทำให้เพื่อชาติโดยแท้ เมื่อเสร็จสิ้นสงครามขับไล่ญี่ปุ่นออกพ้นจากประเทศไทยแล้ว จะกลับไปสอนกฎหมายที่ถนัด ใคร ๆ ก็เชื่อในใจจริงของท่าน ครั้นเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งโทรเลขถึงท่านขอให้เดินทางกลับประเทศไทยเพื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีท่านทูตตอบรับทันทีโดยให้เหตุผลว่าไม่มีทางเลือกอื่น

ในโทรเลขของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านได้ขอให้ท่านทูตเสนีย์เริ่มติดต่อกับฝ่ายอังกฤษทางสถานเอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตัน และเมื่อเดินทางกลับผ่านกรุงลอนดอนก็ให้ติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเพื่อหยั่งฟังดูว่าอังกฤษจะปฏิบัติอย่างไรต่อประเทศไทย เพราะสิ่งที่ขบวนการต่อต้านหวังโยเยอยู่มากที่สุด ก็คือ ฝ่ายไทยไม่มีโอกาสทันลุกขึ้นทำการต่อสู้ ประกาศเปิดเผยว่า ไทยอยู่ข้างสหประชาชาติ เมื่อจู่ ๆ สงครามสิ้นสุดลงเฉย ๆ ในทางปฏิบัติแล้ว ไทยอาจจะถูกถือว่าเป็นสมัครพรรคพวกของญี่ปุ่น พลอยเป็นผู้แพ้สงครามตามไปด้วย สำหรับทางอเมริกันคงไม่มีปัญหา เพราะอเมริกันแสดงความเอ็นดูเห็นอกเห็นใจตลอดเวลาแล้ว ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะการตัดสินใจของท่านทูตเสนีย์ที่ไม่ยอมเดินทางกลับประเทศไทยตอนเริ่มสงคราม ถึงกับเสี่ยงกับการที่ถูกจอมพล ป. พิบูลสงครามตราหน้าเป็นผู้ทรยศ ย่อมเป็นส่วนจูงใจอย่างหนึ่งของฝ่ายอเมริกันที่ไม่ถือไทยเป็นศัตรูตั้งแต่เมื่อไทยประกาศสงคราม ส่วนอังกฤษนั้น ไม่ได้เอนเอียงตามอเมริกา อังกฤษประกาศสงครามตอบต่อประเทศไทย แล้วยังได้หนุนให้ประเทศในจักรภพประกาศสงครามกับไทย ทั้งที่ไทยมิได้ประกาศสงครามกับประเทศเหล่านั้น ในทัศนะของอังกฤษ ไทยเพิ่งจะมาตีตัวขึ้นก็เมื่ออังกฤษสามารถติดต่อกับขบวนการต่อต้านซึ่งมีท่านปรีดีเป็นหัวหน้าได้ และอังกฤษเชื่อในความบริสุทธิ์ใจของท่านปรีดี เมื่อสถานะสงครามระหว่างอังกฤษกับไทยยังไม่สิ้นสุดลง ขบวนการต่อต้านจึงอยาก

จะหยั่งให้ทราบว่าจะตัวปริศนาอังกฤษนี้จะแสดงออกมาในรูปใด จะรุนแรงต่อประเทศไทยของขบวนการต่อต้านเพียงใดหรือไม่

วันที่ ๑๗ เดือนเดียวกันนั้น สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน รายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ได้ทราบจากท่านทูตเสนีย์ว่า จะมีการแลกเปลี่ยนหนังสือกับรัฐบาลอเมริกันในเร็ววันโดยมิได้ระบุเรื่องใด แล้วจะเดินทางไปกรุงลอนดอนเพื่อทำการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษในฐานะเป็นผู้แทนของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยจะได้รับมอบอำนาจให้ทำความตกลงกับอังกฤษคืนดินแดนให้ ขอใช้ความเสียหาย และปัญหาอื่นใดที่ยังค้างอยู่ระหว่างไทยกับอังกฤษ

กระทรวงการต่างประเทศรีบโทรเลขตอบสถานเอกอัครราชทูตไปเมื่อวันที่ ๑๙ ว่า อังกฤษต้องการให้มีการเจรจากับไทยที่แคนดี มีไซท์ที่กรุงลอนดอน และรู้สึกห่วงใยมากที่ท่านทูตเสนีย์อ้างว่า จะสามารถทำความตกลงกับรัฐบาลอเมริกันได้โดยเร็วหวังว่าฝ่ายอเมริกันจะไม่ทำการรับรองรัฐบาลไทย กลับทำความสัมพันธ์ตามปกติกับไทย ในขณะที่อังกฤษยังอยู่ในสถานะสงครามกับประเทศไทย เมื่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันยังมิได้แจ้งเรื่องที่จะมีการแลกเปลี่ยนหนังสือกับท่านทูตเสนีย์ให้สถานเอกอัครราชทูตทราบ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงเชื่อว่า การยืนยันของท่านทูตเสนีย์คงยังไม่มีหลักฐานแน่นอน

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่กล้าที่จะปฏิเสธมิให้ท่านทูตเสนีย์เดินทางไปอังกฤษ เพราะถึงอย่างไรท่านก็มีหวังจะเป็นนายกรัฐมนตรีคนใหม่ของไทยแล้ว แต่ได้กำชับสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ให้แจ้งต่อท่านทูตเสนีย์ว่า อังกฤษไม่ขัดข้องในการที่จะเดินทางกลับประเทศไทยโดยผ่านกรุงลอนดอน ขอให้เข้าใจว่า อังกฤษจะรับรองเป็นทางการไม่ได้ เนื่องจากยังมีสถานะสงครามระหว่างไทยกับอังกฤษอยู่ อังกฤษรับจะจัดให้ความสะดวกแก่ท่านเสนีย์ในฐานะนักการทูตต่างประเทศที่เดินทางผ่าน จะต้องเสียค่าโดยสารเครื่องบิน และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในกรุงลอนดอนเอง ส่วนที่จะขอให้คุณมณี สาณะเสน ร่วมเดินทางไปลอนดอนด้วยนั้น อังกฤษไม่สามารถจะให้ความสะดวกอย่างใดได้ เนื่องจากทราบจากสถานเอกอัครราชทูตว่า คุณมณีจะไปประเทศฝรั่งเศสก่อน แล้วจะเลยไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เมือง

โลซานน์ อังกฤษมองไม่เห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่อังกฤษ และเมื่อเข้าเฝ้าแล้ว จะได้ผลอย่างไร อังกฤษไม่อยากจะมีส่วนพัวพันด้วย

ท่านทูตเสนีย์ออกจากกรุงวอชิงตันเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ถึงกรุงลอนดอนวันที่ ๑ กันยายน ฝ่ายอังกฤษส่งนายอเล็กซ์ อาดัมส์ เจ้าหน้าที่ในกรมกิจการตะวันออกไกล ไปรับที่สถานีรถไฟวิกโตเรียโดยอัยยาศัย พาไปพักที่โรงแรมพาร์คเลน โดยเสียค่าใช้จ่ายเอง ซึ่งไม่เดือดร้อนอย่างไร เพราะท่านทูตเบิกเงินของรัฐบาลไทยจากกรุงวอชิงตันติดตัวมาด้วยแล้ว

นายสเตอร์นเดล เป็นเนโท อธิบดีกรมกิจการตะวันออกไกล อนุญาตให้ไปพบเป็นการส่วนตัวได้ที่กระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๓ เพื่อแจ้งท่าทีของรัฐบาลอังกฤษต่อประเทศไทยโดยสรุปว่า ถ้อยแถลงของนายเบวินต่อสภาสามัญเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม เป็นมูลฐานหลักของท่าทีอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษต้องการจะกลับฟื้นฟูความสัมพันธ์ฉันมิตรกับประเทศไทย แต่เนื่องจากยังมีสถานะสงครามระหว่างประเทศทั้งสองอยู่ จึงจำต้องระมัดระวังในเรื่องนี้ อังกฤษได้รับความเสียหายจากการที่ไทยให้ความร่วมมือแก่ญี่ปุ่น อังกฤษตระหนักในความจำเป็นของไทย เมื่อญี่ปุ่นเริ่มเข้าบุก แต่ไม่เข้าใจสาเหตุที่รัฐบาลไทยสมัยนั้นเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นอย่างรวดเร็ว การเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสก่อนเพิร์ลฮาร์เบอร์ เท่ากับเป็นการให้ความสะดวกแก่ญี่ปุ่นที่จะแผ่เข้าไปในอินโดจีน ไทยไม่ยอมรับฟังคำแนะนำของอังกฤษเลย ฉะนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ไทยจะต้องบำเพ็ญตนใหม่ให้ถูกต้อง ตามนัยที่นายเบวินแถลงต่อสภาสามัญ นายเบวินเน้นโดยเฉพาะถึงเรื่องเซลยศึกและข้าว สำหรับเซลยศึกที่ได้รับผลปฏิบัติอย่างทารุณจากญี่ปุ่นภายในประเทศไทย คนอังกฤษโดยทั่วไปย่อมถือว่า ไทยมีส่วนรับผิดชอบไม่มากก็น้อย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังประสบความขาดแคลนอาหาร ถ้าประเทศไทยบริจาข้าวให้ได้บ้าง ก็จะเป็นทางบรรเทาความเดือดร้อนลงไปได้

ท่านทูตเสนีย์ชอบใจนายเบวินเนโทที่แจ้งทัศนคติให้ทราบ รัฐบาลไทยลงมือช่วยเซลยศึกอยู่แล้ว และกำลังพิจารณาเรื่องข้าว นายเบวินเนโทชี้แจงปัญหาเรื่องดินแดนของอินโดจีนฝรั่งเศสว่า รัฐบาลอังกฤษยึดหลักไม่รับรู้การเปลี่ยนแปลงใด ๆ โดยการ

บังคับตั้งแต่ต้นสงครามเมื่อปี ๒๔๘๔ โดยที่ฝรั่งเศสเป็นพันธมิตรของอังกฤษ จึงใคร่ขอให้ไทยใคร่ครวญปัญหาเรื่องนี้อย่างจริงจัง

ในบันทึกการสนทนาของนายเบ็นเน็ทท์ไม่ปรากฏว่า ท่านทูตเสนีย์จะได้ชี้แจงข้อนี้ อย่างไร แต่ได้กล่าวถึงความต้องการของรัฐบาลไทยที่จะให้มีการขจัดปัญหา ระหว่างอังกฤษกับไทยโดยเร็ว นายเบ็นเน็ทท์ตอบว่า ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน จะเป็นผู้เจรจาเรื่องการทหารในนามของสัมพันธมิตร ไทยกำลังส่งคณะผู้แทนออกไปติดต่อยู่ ส่วนเรื่องการเมืองยังมีได้มีการเริ่มเจรจาประการใด ฝ่ายอังกฤษ มอบหมายให้นายเดนิงเป็นผู้เจรจากับคณะผู้แทนฝ่ายไทย ท่านทูตเสนีย์กล่าวในตอนท้ายว่า ปัญหาเฉพาะหน้า ได้แก่ การจัดให้ทหารญี่ปุ่นออกไปจากประเทศไทย เพื่อให้สถานการณ์กลับสู่สภาวะปกติ ซึ่งคงต้องใช้เวลาบ้าง และได้แสดงความห่วงใย ในปัญหาคนจีนซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทย

ท่านทูตเสนีย์พำนักอยู่ในกรุงลอนดอนจนวันที่ ๕ จึงได้เดินทางต่อไปเปลี่ยนเครื่องบินที่กรุงการาจี เมื่อวันที่ ๘ ไปลงที่กรุงโคลอมโบ โดยที่ฝ่ายอังกฤษในท้องที่ไม่ได้รับแจ้งมาก่อน จึงไม่มีผู้ใดไปรอรับที่สนามบิน ทั้ง ๆ ที่ทางกองบัญชาการทหารสูงสุดได้เตรียมที่พักไว้ให้ที่เมืองแคนดี

“ข้าพเจ้ารู้สึกว่ ข้าพเจ้าควรแจ้งให้ท่านทราบเรื่องอันน่าแปลกประหลาดอย่างมากของเสนีย์” นายเดนิงเขียนรายงานถึงนายสเตอร์นเดล เป็นเน็ทท์ เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๘๘ และเล่าต่อไปว่า “เมื่อได้รับโทรเลขจากท่านแจ้งว่า เสนีย์จะเดินทางถึงแคนดีในวันที่ ๘ ข้าพเจ้าได้แจ้งให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องในกองบัญชาการทหารสูงสุดทราบ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเองซึ่งจะต้องเดินทางไปสิงคโปร์ในวันรุ่งขึ้นได้สั่งการไว้ว่า ให้เชิญเสนีย์พักที่คิงส์แพวิลเลียน ข้าพเจ้าเองก็ต้องไปสิงคโปร์ในวันต่อมา และไม่มีผู้ใดสามารถสืบหาว่า เสนีย์ไปไหนหรือเคลื่อนไหวยังไง หลังจากนั้น ก็มีข่าวจากกำลัง ๑๓๖ ว่า เสนีย์เดินทางมาถึงสนามบินรัตมาลานาเมื่อวันที่ ๘ ไปพำนักในโรงแรมกาลเฟซในโคลอมโบจนกระทั่งวันที่ ๑๑ แล้วเดินทางต่อไปยังกัลกาต้า” นายเดนิงส่งบันทึกที่ได้รับจากกำลัง ๑๓๖ ให้นายสเตอร์นเดล เป็นเน็ทท์ ทราบ พร้อมด้วยคำในตอนท้ายของจดหมายลงวันที่ ๒๔ ว่า “เป็นเรื่อง

ที่พิสดาร แสดงให้เห็นการขาดสมรรถภาพหาตัวอย่างเปรียบเทียบไม่ได้ สิ่งที่น่าประหลาดใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ เสนีย์ไม่ใช้ความพยายามอย่างใดเลยที่จะติดต่อกับกองบัญชาการนี้”

ในบันทึกกลับของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงลงวันที่ ๒๑ กันยายน มีข้อความตอนหนึ่งว่า

เสนีย์เดินทางถึงรัตนาลานาเมื่อค่ำวันที่ ๘ โดยเครื่องบินของกองทัพอากาศอังกฤษพร้อมกับนายทหารอากาศอังกฤษ ๖ คน พลเรือนอังกฤษ ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์ชาติละหนึ่งคน เสนีย์ไม่มีผู้ติดตาม ไม่มีผู้ใดมารับที่สนามบิน รู้สึกเหมือนหลงทางเมื่อมาถึง บันทึกประจำวันของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงที่สนามบินระบุว่าเสนีย์เป็นคนพม่าสังกัดอังกฤษ ซึ่งเดินทางจากสหราชอาณาจักรเพื่อไปยังโรงแรมกาลเฟซที่โคลอมโบ เสนีย์ถือหนังสือเดินทางออกที่กรุงเทพฯ วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๘๕ บัญชีของผู้เดินทางพลเรือนที่ผ่านการตรวจของตำรวจโคลอมโบ หน่วยพิเศษแสดงเสนีย์เป็นคนชาติฝรั่งเศส เข้าใจว่าเจ้าหน้าที่ที่สนามบินคงมิได้ถามสัญชาติของเสนีย์ และการเข้าเมืองของคนพม่าสังกัดอังกฤษเกิดขึ้น เพราะความเข้าใจผิดของนายสิบเวรในเรื่องที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของกรุงเทพฯ เหตุใดตำรวจที่โคลอมโบจึงได้รับแจ้งว่า เสนีย์เป็นคนชาติฝรั่งเศสไม่มีใครทราบ คงเป็นเพราะการขาดความเอาใจใส่ในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ อย่างนี้ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงที่สนามบินรัตนาลานา เสนีย์ออกจากสนามบินโดยรถแท็กซี่หรือรถยนต์บรรทุกของกองทัพอากาศไม่แน่ ไปถึงโรงแรมกาลเฟซสอบถามว่าได้มีการจองห้องพักไว้หรือไม่ แสดงความแปลกใจเมื่อทราบว่า ไม่มีการจองไว้ เพราะอ้างว่ารัฐบาลอังกฤษเป็นผู้จัดการเรื่องการเดินทาง เสนีย์ขอให้เจ้าหน้าที่รับรองของโรงแรมโทรศัพท์ตามเจ้าหน้าที่ด้านสารนิเทศของรัฐบาล ได้รับแจ้งว่า ไม่ทราบเรื่องของเสนีย์เลย เจ้าหน้าที่รับรองของโรงแรมจึงพยายามติดต่อกับเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ขึ้นไป ปรากฏว่าไม่มีใครอยู่ ต่างไปร่วมงานรับรองของรัฐบาลค่านั้น อย่างไรก็ตาม โรงแรม

สามารถหาห้องพักให้ได้ห้องหนึ่ง เสนีย์ก็พอใจ ประมาณครึ่งชั่วโมงต่อมา มีรถของสถานกงสุลอเมริกานำมาถึงโรงแรมนำจดหมายมาให้เสนีย์ฉบับหนึ่ง เจ้าหน้าที่ของโรงแรมยังกล่าวต่อไปว่า ตลอดเวลาที่เสนีย์พักอยู่ในโคลอมโบ มีการติดต่อกับสถานกงสุลอเมริกานามาก เข้าใจว่า สถานกงสุลอเมริกานจะทราบ การเคลื่อนไหวของเสนีย์ดี

เมื่อได้รับรายงานของนายเคอิ่งฉบับนั้น นายอาดัมส์ เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเป็นผู้จัดให้ความสะดวกแก่ท่านทูตเสนีย์เมื่อผ่านกรุงลอนดอน บันทึกลง แสดงความเห็นว่ ไม่น่าจะเกิดเรื่องเศร้าใจเช่นนั้นเลย หลังจากที่ทางลอนดอนได้พยายามทำความเข้าใจให้แก่ท่านทูตเสนีย์ และช่วยจะดูเรื่องการเดินทางต่อไปถึง กรุงเทพฯ แล้วนายอาดัมส์ทำถึงตัวอย่างที่เคยเกิดขึ้นแล้วครั้งหนึ่ง ซึ่งฝ่าย โอ.เอส. เอส. สามารถลักตัวคนไทยสำคัญคนหนึ่งออกไปจากการดูแลของฝ่ายอังกฤษ ส่วน เจ้าหน้าที่ชั้นสูงขึ้นไปบันทึกดำนิว่า นับเป็นการหละหลวมอย่างน่ากลัวของ เจ้าหน้าที่ด้านความปลอดภัยและเจ้าหน้าที่ในกองบัญชาการทหารสูงสุดด้านเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ร่วมกัน

เพื่อคลี่คลายปริศนาดำมืดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของท่านทูตเสนีย์ในตอนนั้น ข้าพเจ้าขอคัดคำบรรยายของท่านเอง ดังนี้

เมื่อไม่มีใครไปปรับข้าพเจ้าที่สนามบินโคลอมโบ ข้าพเจ้าจึงได้อาศัยรถ บรรทุกทหารขนของไปหาที่พักอยู่เอง ระหว่างที่พักอยู่โคลอมโบ กงสุลอเมริกาน ซึ่งรู้จักกันมาก่อนเสนอว่าจะช่วยเหลือในการเดินทางต่อไป แต่ข้าพเจ้าต้อง ปฏิเสธ ไม่สนองความปรารถนาดีของเขา ด้วยเกรงว่าจะผิดใจกับอังกฤษ วันที่ ๑๑ กันยายน จึงได้เดินทางต่อไปยังกัลกาต้าโดยเครื่องบินทหารแบบคาโกต้า ไปถึงกัลกาต้าในวันเดียวกัน แต่ไม่มีใครมารับอีกเหมือนกัน ตอนนี้อยู่ขลุกขลัก หน่อย เพราะข้าพเจ้าไม่รู้จักกัลกาต้า ได้ว่าจ้างรถเช่าขนของไปที่ยหยาไฮเต็ลอยู่ ๓-๔ แห่ง ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าพักอาศัย เพราะเขาองไว้ให้ทหารหมด เมื่อ

หมดหนทางเข้าเช่นนี้ จึงต้องหันไปพึ่งอเมริกา โดยไปแสดงตนต่อนายจำทหามอเมริกาที่ไฮเต็ลเกรตอีสเทอร์น เมื่อเขาทราบว่าเป็นใคร เขาก็รีบจัดการหาห้องให้พักทันที รุ่งขึ้นย้ายไปอยู่ห้องพิเศษในไฮเต็ลที่จองไว้ให้ทหาร ทั้งนี้ นับว่าเป็นความกรุณาของเขาย่างยิ่ง รุ่งขึ้นวันที่ ๑๒ กันยายน ข้าพเจ้าไปเยี่ยมค่านับกงสุลอเมริกา ซึ่งรู้จักกันมาก่อน

ทางฝ่ายกรุงเทพฯ ด้วยความปรารถนาที่จะให้ท่านทูตเสนีย์ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วภายในประเทศ ท่านผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สั่งให้ข้าพเจ้าเดินทางไปดักพบท่านทูตที่เมืองแคนดี ข้าพเจ้าโดยสารเครื่องบินทหารอังกฤษนั่งคู่เคียงไปกับนักบิน ข้าพเจ้าเป็นไข้หวัดอยู่ก่อนแล้ว เมื่อได้รับคำสั่งให้เดินทางก็ต้องไป บังเอิญโดนลมโกรกตลอดทาง พอลงพักแรมวันแรกที่กรุงย่างกุ้ง ข้าพเจ้ารู้สึกเจ็บคอมมาก ตามปกติข้าพเจ้ามักจะทอนซิลอักเสบง่ายอยู่แล้ว เคยเป็นทุกปี เจ้าหน้าที่พาไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลทหารอเมริกาตรวจดูปรากฏว่าต่อมทอนซิลอักเสบอย่างแรง แพทย์แนะนำให้ผ่าตัด ข้าพเจ้าเกียจว่ามีภาระต้องรีบเดินทางไปถึงเมืองแคนดีโดยเร็ว ไม่สามารถจะหยุดอยู่โรงพยาบาลรับการผ่าตัดได้ นายแพทย์ตกลงทดลองให้ข้าพเจ้ารับประทานยาซัลฟาไดออกซิน ครั้งแรก ๔ เม็ด ต่อไปครั้งละ ๒ เม็ด ทุก ๆ สี่ชั่วโมง เวลากลางคืนเขาก็ปลุกให้รับประทานยาตามกำหนด เดชะบุญยาส่งผลดีช่วยแก้การบวมและความเจ็บลงอย่างปลิดทิ้ง ตั้งแต่วันนั้นมา ทอนซิลของข้าพเจ้าไม่อักเสบอีกเลยจนทุกวันนี้ รุ่งขึ้นข้าพเจ้าเดินทางต่อไปถึงเมืองแคนดี ซึ่งเข้าใจกันว่า ท่านทูตคงจะต้องเดินทางผ่านแต่ไม่พบ ต่อมาจึงได้ทราบจากคุณทวี จุลละทรัพย์ จากกัลกาด้าว่า ท่านทูตอยู่ที่นั่น ขอให้ข้าพเจ้ารีบไปพบ ข้าพเจ้าจึงเดินทางไปเมืองกัลกาด้า เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน รายงานให้ทราบถึงสถานการณ์ภายในประเทศไทย และปัญหาการเจรจาลีกสถานะสงครามกับอังกฤษ ข้าพเจ้าเดินทางติดตามท่านทูตเสนีย์กลับถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน รุ่งขึ้นวันที่ ๑๗ นายกรัฐมนตรี คุณทวี บุญยเทศ และคณะรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกาศแต่งตั้ง ม.ร.ว.เสนีย์

ปราโมช เข้าดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีสืบไป พร้อมด้วยรัฐมนตรีรวม ๒๒ คน มีพวกอดีตเสรีไทยร่วมด้วยประมาณ ๑๐ คน นายกรัฐมนตรีเชื่อว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง

ภาระหน้าที่ประการแรกของรัฐบาล คือ รัฐต้องแต่งตั้งคณะผู้แทนไทยเพื่อไปเจรจาเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษที่แคนดี ทางฝ่ายอังกฤษเขามอบหมายให้นายเดนิ่ง เป็นผู้แทนมีอำนาจเต็มในการเจรจาแล้วตั้งแต่เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน และได้เร่งรัดให้ฝ่ายไทยส่งผู้แทนของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปร่วมเจรจาโดยเร็ว แต่ฝ่ายไทยจำต้องรอการจัดตั้งคณะรัฐบาลภายหลังสงครามให้แน่นอนเสียก่อน รัฐบาลทวีบุญยกฤต เป็นเพียงรัฐบาลชั่วคราวรักษาการไปพลางก่อนจนกว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จะเข้ารับตำแหน่งเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลใหม่ จึงจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องคณะผู้แทนที่จะส่งไปเจรจากรเมืองกับฝ่ายอังกฤษที่แคนดี ตามปกติในการเจรจากรเมืองที่สำคัญกับต่างประเทศ รัฐบาลเคยถวายให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นผู้ทรงดำเนินการในฐานะเอตทัคคะด้านนี้เสมอ แต่รัฐบาลเสนีย์ไม่กล้าเสนอพระองค์ท่านไปคราวนั้น เพราะเห็นว่าทรงมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรดำเนินงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างใกล้ชิด ทั้งได้ไปประชุมมหาเอเซียบูรพาแทนนายกรัฐมนตรี เกรงฝ่ายอังกฤษจะไม่พอใจ นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช ประสงค์จะเลือกเอาคนกลาง ๆ ผู้ไม่มีส่วนในนโยบายเข้าข้างญี่ปุ่น จึงทูลเชิญให้หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เป็นหัวหน้าคณะ ประกอบด้วย คุณเสริม วินิจฉัยกุล ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย พลโท พระยาอภัยสงคราม เป็นผู้แทนฝ่ายทหาร ข้าพเจ้าผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ คุณประหยัด บุรณศิริ เป็นเลขานุการ มีเจ้าหน้าที่อื่นประจำคณะผู้แทนอีก คือ พันเอก หม่อมเจ้าชิตชนก กฤดากร นาวาโท หม่อมเจ้าอุทัยเฉลิมลาภ วุฒิชัย และคุณปว้ย อึ้งภากรณ์ เสรีไทยคนสำคัญสายอังกฤษในฐานะเจ้าหน้าที่ติดต่อกับฝ่ายอังกฤษ

วันที่ ๑๙ กันยายน นายเดนิ่งโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า นับแต่ที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เข้ารับหน้าที่เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นต้นมา ดูท่าทีของฝ่ายไทยจะแข็งกร้าวขึ้น คงจะเนื่องจากการสนับสนุนของฝ่ายอเมริกัน

เพื่อแสดงให้เห็นฝ่ายสหประชาชาติเห็นว่า บรรดาอาชญากรรมที่ฝ่ายอเมริกันและอังกฤษส่งมาให้แก่พลพรรคของขบวนการต่อต้านมีอยู่ครบถ้วนไม่กระจัดกระจายหรือสูญหาย และเพื่อยืนยันว่า ขบวนการต่อต้านพร้อมที่จะออกศึกหากจำเป็น ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้สั่งให้พลพรรคจากทั่วราชอาณาจักรประมาณ ๘,๐๐๐ คน เดินทางเข้ามาทำการสวนสนามในบริเวณถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน มีพลโท เอเว็นส์ ผู้บัญชาการทหารพันมิตร ร่วมในพิธีด้วย

ในโอกาสที่มีการชุมนุมบรรดาพลพรรคที่กรุงเทพฯ ครั้งนั้น ท่านปรีดีได้กล่าวคำปราศรัยแก่บรรดาเสรีไทย มีข้อความดังนี้

การกระทำคราวนี้มีได้ก่อตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมือง แต่เป็นการร่วมงานกันประกอบกิจเพื่อให้ประเทศชาติได้กลับคืนสู่สถานะก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ แม้ว่าการดำเนินงานจะได้จัดให้มีองค์การบริหาร คือ กองบัญชาการ สำนักงานหรือสาขาใด ๆ ขึ้น ก็เพื่อความจำเป็นที่จะจัดให้งานนี้ได้มีระเบียบ อันนำมาซึ่งวินัยและสมรรถภาพ สมาคมซึ่งมีสมาชิกน้อยกว่าผู้ร่วมงานคราวนี้ต้องมีกรรมการน้อย ผู้ร่วมงานคราวนี้ซึ่งมีจำนวนมาก ก็ยังคงมีองค์การบัญชาการจั้นนั้น เมื่อองค์การรับใช้ชาติจำเป็นที่จะต้องมีขึ้นดังกล่าวแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องมีนามสำหรับในการนี้ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แทนของประชาชนชาวไทยอยู่ในต่างประเทศได้รับความรับรองตลอดมาก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียกองค์การและผู้ร่วมงานในต่างประเทศว่า “เสรีไทย” เพราะเวลานั้นต่างประเทศเข้าใจว่า ประเทศไทยอยู่ภายใต้ครอบครองของญี่ปุ่น เสรีไทยไม่ใช่ผู้ที่อยู่ใต้ครอบครองของญี่ปุ่น ความหมายก็คือ ไทยที่เป็นเสรีหรือไทยทั้งหลายที่ต้องการให้ประเทศของตนเป็นอิสระ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ต่างประเทศรับรองการกระทำของผู้ที่อยู่ในต่างประเทศ หากคณะหรือพรรคการเมืองไม่ ส่วนขององค์การต่อต้านภายในประเทศนั้น ในชั้นเดิมไม่มีชื่อเรียกองค์การว่าอย่างไร การชักชวนให้ร่วมงานตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ เป็นต้นมา ก็ชักชวนเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นให้พ้นไปจากประเทศ และเมื่อ

องค์การภายในและภายนอกประเทศได้ติดต่อกันแล้ว ในชั้นหลัง สาสน์ที่เจ้าหน้าที่ต่างประเทศมีมายังข้าพเจ้า เรียกขานองค์การที่เราร่วมงานระหว่างคนไทยทั้งภายในและภายนอกนี้ว่า ขบวนการเสรีไทย เป็นนามสมญาที่ควรยอมรับ ข้าพเจ้าก็ได้ถือเอานามนี้ได้ติดต่อกับต่างประเทศ โดยใช้นามองค์การว่า ขบวนการเสรีไทย ซึ่งเราทั้งหลายก็จะเห็นได้ชัดอีกว่า ไม่ใช่เรื่องคณะพรรคการเมือง

วัตถุประสงค์ของเราที่ทำงานคราวนี้มีจำกัดดังกล่าวแล้ว และมีเงื่อนไขสิ้นสุด กล่าวคือ เมื่อสภาพการณ์เรียบร้อยแล้ว องค์การเหล่านี้ก็จะเลิก และสิ่งซึ่งจะเหลืออยู่ในความทรงจำของเราทั้งหลายก็คือ มิตรภาพอันดีในทางส่วนตัวที่เราได้ร่วมรับใช้ชาติด้วยกันมา โดยปราศจากความคิดที่จะเปลี่ยนสภาพองค์การเหล่านี้ให้เป็นคณะหรือพรรคการเมือง และเพราะเหตุที่การกระทำคราวนี้เป็น การสนองคุณชาติ ผู้ใดจะรับราชการตำแหน่งใดหรือไม่ นั่นจึงเป็นไปตามความสามารถ ตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนเหมือนดังคนไทยอื่นทั้งหลาย เราพึงพอใจด้วยความระลึกและความภูมิใจว่า เราได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ เกิดมาเป็นคนไทย จริงอยู่ในระหว่างเสาะแสวงให้สภาพของประเทศกลับเข้าสู่สภาพเดิม ได้มีผู้ร่วมงานคราวนี้บางคนรับตำแหน่งในราชการ แต่ทั้งนี้ขอให้เข้าใจว่า บุคคลเหล่านี้เข้ารับหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายโดยพระบรมราชโองการ ให้ปฏิบัติ หรือนัยหนึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งเพื่อจัดการเรื่องที่ยังเกี่ยวกันอยู่กับนานาประเทศ ให้เสร็จสิ้นไปเท่านั้น หากใช่เป็นการเอาตำแหน่งราชการมาเป็นรางวัลไม่

ผู้ที่ได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าคราวนี้ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้กู้ชาติ การกู้ชาติเป็นการกระทำของไทยทั้งปวง ซึ่งแม้ผู้ไม่ได้ร่วมองค์การนี้โดยตรง ก็ยังมีอีกประมาณ ๑๗ ล้านคนที่ได้กระทำโดยอิสระของตนในการต่อต้านด้วยวิถีทางที่เขาเหล่านั้นสามารถทำได้หรือเอากำลังใจช่วยขับไล่ให้ญี่ปุ่นพ้นไปจากประเทศไทยโดยเร็วก็มี หรือแม้แต่คนไทยที่นั่งอยู่ โดยไม่ได้ทำการขัดขวางผู้ต่อต้านญี่ปุ่นหรือผู้รับใช้ชาติ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ผู้รับใช้ชาติทำการได้สะดวก ฯลฯ เป็นต้น คนไทยทั้งปวงเหล่านี้ ทุก ๆ คนร่วมกัน

ทำการกู้ชาติของตนด้วยทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่คอยขัดขวางการต่อต้านของผู้รับใช้ชาติ จะเป็นโดยทางกาย ทางวาจา หรือทางใจนั้น มีบ้างเล็กน้อยเป็นธรรมดา แต่เขาเหล่านั้นโดยทางพฤตินัย ไม่ใช่คนไทย เพราะการกระทำของเขาเหล่านั้น ไม่ใช่การกระทำของคนที่เป็นคนไทย เขามีสัญชาติไทยแต่เพียงนิตินัย คือเป็นคนไทยเพราะกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงกล่าวได้ในนามของสหายทั้งหลายว่า ราษฎรทั้งปวงประมาณ ๑๗ ล้านคน ที่เป็นคนไทยทั้งโดยนิตินัยและพฤตินัยนั่นเอง เป็นผู้กู้ชาติไทย ฉะนั้นผู้ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องขอบคุณอย่างสูงยิ่งก่อนอื่น ก็คือคนไทยทั้งปวงนี้

ในส่วนผู้ที่ร่วมงานกับข้าพเจ้าในการรับใช้ชาติ ข้าพเจ้าขอขอบใจ หม่อม-
ราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และขอขอบคุณคนไทยในสหรัฐอเมริกา คนไทยในอังกฤษ
คนไทยในจักรภพของอังกฤษ และคนไทยในประเทศจีน ผู้ที่ได้ช่วยเหลือกิจการ
อยู่ในต่างประเทศ

ส่วนภายในประเทศ ข้าพเจ้าขอขอบใจหัวหน้าผู้ใหญ่ในกองบัญชาการ คือ
นายทวี บุญยเกตุ พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส พลเรือตรี สัจจวร สุวรรณชีพ
นายดิเรก ชัยนาม พลโท ชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ นาวาเอก หลวงสุภชลาศัย
ซึ่งได้เป็นหัวหน้าบัญชาการในการต่อต้านให้ดำเนินไปด้วยดี

๒๐

การเสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนคร

ปลายเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘ ท่านทูตเสนีย์ ปราโมช เสนอความเห็นต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า สมควรแก่เวลาแล้วที่น่าจะได้มีการพิจารณาถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการปลดปล่อยประเทศไทย หากจะโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินไปติดต่อส่วนพระองค์กับผู้นำฝ่ายสัมพันธมิตร จะช่วยในการส่งเสริมสันถวไมตรีได้ การเสด็จประพาสอังกฤษและฝรั่งเศสจะแก้ความชิงชังที่มีอยู่ต่อประเทศไทย และการเสด็จประพาสสหรัฐอเมริกาจะได้ผลมีคุณค่ามากแน่นอน แต่ถ้ายังไม่สามารถที่จะดำเนินการดังกล่าวได้ อย่างน้อยน่าจะเริ่มปรึกษาหารือกัน เพราะเรื่องนี้จำเป็นต้องใช้เวลาเตรียมการมาก หากผู้สำเร็จราชการเห็นชอบด้วย ท่านทูตจะขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา และปรึกษากับรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

เมื่อได้ทราบข่าวนี้จากสถานเอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตัน ในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเกิดความแตกตื่นพอสมควร เพราะไม่เข้าใจว่าเหตุใดฝ่ายอเมริกันจึงปล่อยให้ท่านทูตเสนีย์ส่งข้อเสนอเช่นนั้นไปยังผู้สำเร็จราชการ เข้าใจว่าคงจะเป็นการกระทำของ ไอ.เอส.เอส. มากกว่ากระทรวงการต่างประเทศเอง อธิบดีกรมตะวันออกไกลสอภามเซอร์จอร์จ แซนซัม ผู้กลับมารุ่งลอนดอนชั่วคราวได้รับทราบว่าคุณมณี สาณะเสน ได้นำสำเนาสาส์นของท่านทูตเสนีย์มามอบให้แก่เซอร์จอร์จ ก่อนออกเดินทางจากกรุงวอชิงตัน เซอร์จอร์จไม่มีเวลาสอบดูกับกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน คุณมณีอ้างว่า ที่นำมาให้ก็เพื่อฝ่ายอังกฤษจะได้ทราบว่ามีสถานทูตไทยมีดำริอย่างใดบ้าง ในความรู้สึกส่วนตัวแล้ว คุณมณียังสงสัยว่าจะได้ผล เพราะจะเสด็จพระราชดำเนินนิวัตประเทศไทยหรือไม่ก็ยังไม่ทราบ และผู้อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาทในประเทศสวีเดนและนอร์เวย์จะนิยมเผด็จการอยู่

นายอเล็กซ์ อาตัมส์ ทำความเห็นเสนอกรมตะวันออกไกลว่า พระมหากษัตริย์ไทยมิได้เสด็จนิวัตประเทศไทยมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ ถ้าจะเสด็จนิวัตอีก ก็คงจะเพื่อพระราชพิธีราชาภิเษก ในระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อที่ซับซ้อนนี้ น่าจะปล่อยให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติภารกิจก่อนจนกว่าญี่ปุ่นจะถูกขับไล่ออกจากประเทศไทย และความสัมพันธ์กับมิตรประเทศเช่นอังกฤษกลับคืนเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว

ภายหลังที่ได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการมาหลายปี ท่านปรารถนาจะไม่อยากกลับเข้าสู่วงการเมืองอีก แต่หวังว่าคงจะกลับเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและว่าการกระทรวงการคลังหรือการต่างประเทศควบไปด้วย การที่จะดึงเอาองค์พระมหากษัตริย์เข้ามาในระยะเวลาที่ไทยกำลังต้องดำเนินการปลดปล่อยจากญี่ปุ่น คุณจะไม่เป็นประโยชน์อย่างใด สำหรับอังกฤษอาจจะทำให้ต้องระแวกใจ เพราะอังกฤษยังไม่รับรองรัฐบาลไทย อธิติเห็นชอบด้วยว่า อังกฤษยังไม่ควรมีการติดต่อเป็นทางการอย่างใดกับองค์พระมหากษัตริย์ไทย トラบเท่าที่ยังไม่มีการรับรองฐานะรัฐบาลไทยที่ได้รับการปลดปล่อยจากญี่ปุ่น หลังจากนั้นก็ต้องคำนึงถึงสถานการณ์ทั่วไปที่จะคลี่คลายอีก ในขั้นนี้ ควรสดับตรับฟังพระราชกรณียกิจในสวีตเซอร์แลนด์ เสียให้แน่ชัดก่อน

ฝ่ายผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ถึงกับงงงมากเหมือนกัน เมื่อได้รับข้อเสนอของท่านทูตเสนีย์ เพราะนอกจากจะเท่ากับบังคับให้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต้องปฏิเสธไม่ยอมรับเสด็จแล้ว ยังจะเป็นการเสี่ยงภัยอย่างใหญ่หลวงโดยใช้เหตุในการที่จะกราบบังคมทูลอัญเชิญให้เสด็จประพาสต่างประเทศในยามที่การศึกยังดำเนินอยู่ทางญี่ปุ่นจะไม่พอใจเป็นธรรมดา ถึงกับอาจจะหาทางให้มีการเปลี่ยนองค์ประมุขโดยอัญเชิญพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่นที่นิยมญี่ปุ่นหรือที่ญี่ปุ่นไว้วางใจขึ้นครองราชย์แทน ถ้าหากรัฐบาลปฏิเสธไม่ปฏิบัติตาม ก็อาจจะเข้ายึดประเทศไทยโดยสิ้นเชิงเข้าขั้นแตกหักซึ่งขบวนการต่อต้านจะต้องลุกขึ้นสู้ญี่ปุ่นอย่างเปิดเผยในยามที่ฝ่ายสัมพันธมิตรยังไม่พร้อมจะปฏิบัติการภายในประเทศ ความจริงในตอนนั้นยังไม่มีผู้ใดทราบเลยว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะเสด็จพระราชดำเนินนิวัตประเทศไทยหรือไม่ เมื่อใด เมื่อผู้สื่อข่าวสอบถามข้อนี้ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน นายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ ตอบว่า รัฐบาลยังไม่มีแผนเตรียมการสมโภชการบรรลุนิติภาวะของพระองค์ท่าน เนื่องจากยังประทับอยู่ในต่างประเทศ และไม่ทราบว่า จะมีพระราชประสงค์เป็นประการใด

ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๘ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปรารภกับนายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ มีความเห็นชอบพ้องกันว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร

ไทยซึ่งใช้บังคับมาเป็นเวลา ๑๔ ปี แล้ว ถึงเวลาที่จะยกเลิกบทเฉพาะกาลอันกำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วย สมาชิก ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ราษฎรเลือกตั้ง และประเภทที่รัฐบาลแต่งตั้ง น่าจะเลิกสมาชิกประเภทสอง ให้เหลือเฉพาะสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งแต่ประเภทเดียว จึงได้ยกเรื่องขึ้นปรึกษาหารือกับสมาชิกประเภทสอง พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เป็นอันตกลงให้รัฐบาลเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญมอบให้ศึกษาปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมืองและยังการปกครองให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเมื่อจะมีการเปลี่ยนแปลงทางรัฐธรรมนูญในหลักการที่สำคัญเช่นนั้น ก็น่าจะหาทางกราบทูลพระกรุณาให้เสด็จพระราชดำเนินนิวัตประเทศไทยในโอกาสที่เหมาะสม ซึ่งควรเป็นเวลากายหลังสงคราม เพื่อจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญที่จะแก้ไขใหม่ด้วย

วันที่ ๑๑ สิงหาคม เจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียง บีบีซี. เสนอความเห็นว่าเป็นเวลาใกล้เวลาที่พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงบรรลุนิติภาวะขึ้นครองราชสมบัติด้วยพระองค์เองแล้ว ทาง บีบีซี. น่าจะเริ่มออกข่าวเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในเมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์บ้าง จึงอยากจะติดต่อขอข่าวจากสถานทูตอังกฤษที่กรุงเบอร์ลิน ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสั่งให้รอการดำเนินการไว้ก่อนจนกว่าความสัมพันธ์กับประเทศไทยจะกลับคืนสู่สภาพปกติ

เมื่อท่านทูตเสนีย์ได้รับคำสั่งจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้กลับประเทศไทยเพื่อรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านจะขอให้คุณมณี สาณะเสน เดินทางผ่านกรุงลอนดอนด้วย พอกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษทราบจากสถานเอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตันว่า คุณมณีมีแผนจะไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่โลซานน์ก่อน อังกฤษก็เบี่ยงบ่ายไม่ยอมให้คุณมณีผ่านลอนดอน เพราะไม่ทราบแน่ชัดว่า การไปเฝ้าของคุณมณีนั้นจะมีวัตถุประสงค์อย่างไร หากจะไปกราบบังคมทูลอัญเชิญให้เสด็จพระราชดำเนินมากรุงลอนดอนตามความดำริเดิมของท่านทูตเสนีย์แล้ว อังกฤษยังไม่อยากให้เกิดปัญหาขึ้นในตอนนั้น

ภายหลังที่สงครามสิ้นสุดลง เมื่อถึงวันทรงบรรลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ส่งโทรเลขกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล พร้อมทั้งถวายความหวังว่าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จนิวัตประเทศไทยเพื่อนำประเทศชาติตามอุดมการณ์ของสหประชาชาติ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโทรเลขตอบว่า ยังมีพระราชประสงค์จะศึกษาต่อให้สำเร็จในมหาวิทยาลัยก่อน สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติให้ท่านปริัติคงทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการต่อจนกว่าจะเสด็จพระราชดำเนินกลับ

กลางเดือนตุลาคม รัฐบาลเสนีย์ ปราโมช พิจารณาแล้วเห็นว่า สภาผู้แทนราษฎรได้รับเลือกตั้งมาตั้งแต่ปี ๒๔๘๑ มีการขยายกำหนดเวลาอยู่ในตำแหน่งออกไปถึง ๒ ครั้ง ๒ หน เป็นเวลานานเกินสมควร ทำให้จิตใจและความคิดเห็นของสมาชิกส่วนมากเห็นห่างจากความประสงค์อันแท้จริงของราษฎร เป็นการสมควรที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎรเสีย จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นใหม่ แต่ถึงแม้จะมีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสองยังคงอยู่ต่อไป จำนวนเท่ากับผู้แทนราษฎรที่จะได้รับเลือกตั้งขึ้นมา ความดำริที่จะยกเลิกผู้แทนประเภทแต่งตั้งจะต้องอาศัยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งจำต้องได้เสียงข้างมากถึง ๓ ใน ๔ ของจำนวนสมาชิกในสภาทั้งหมด ซึ่งไม่อาจจะกระทำได้สำเร็จ ฉะนั้นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงคิดจะจัดให้มีการลงประชามติว่า จะยกเลิกสมาชิกประเภทสองหรือไม่ เพื่อการนี้จำเป็นต้องกราบบังคมทูล อัญเชิญให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนคร และสอบถามฝ่ายอังกฤษเป็นการภายในก่อนว่า อังกฤษจะสามารถถวายความสะดวกในการเสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนครหรือไม่ ซึ่งฝ่ายอังกฤษตอบยืนยันที่จะช่วย แต่จะไม่จัดเป็นทางการ เพราะอังกฤษยังไม่รับรองฐานะของรัฐบาลเสนีย์ ปราโมช

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับคำอัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินนิวัตประเทศไทยเมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน หากทรงประชวรเป็นไข้หวัดใหญ่เสีย ต้องเลื่อนการเสด็จพระราชดำเนินต่อไปจนปลายเดือน ฝ่ายอังกฤษจัดเครื่องบินรับรองของกองทัพอากาศถวายเป็นพระราชพาหนะ กระทรวงการคลังอังกฤษอนุมัติเงินค่าใช้จ่าย

อันจำเป็นให้ฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศสั่งสถานทูตที่กรุงเบอร์ลินให้ขออนุญาต นำเครื่องบินลงในสวีตเซอร์แลนด์เป็นกรณีพิเศษ กำหนดเสด็จพระราชดำเนินออกจากนครเจนีวาในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๘๘ พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช คุณพระพพิธานุกร ทูตไทยประจำสวิสและกรีซ และผู้ติดตามอื่น อีกหลายท่าน กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษตกลงส่งนายอเล็กซ์ อาดัมส์ เจ้าหน้าที่ที่โต๊ะไทยในกรมการตะวันออกไกล ผู้เคยประจำอยู่ทางสถานทูตที่กรุงเทพฯ และรู้ภาษาไทยดี เป็นผู้ติดตามเสด็จเพื่อถวายความสะดวกตลอดทาง โดยมีคำสั่งให้ถอนตัวออกจากขบวนเสด็จก่อนถึงกรุงเทพฯ เนื่องจากเห็นว่า ยังไม่สมควรที่จะให้มีผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเข้าร่วมในพระราชพิธีรับเสด็จในประเทศไทย เครื่องบินพระที่นั่งทำการบินแต่ในเวลากลางวัน ต้องลงพักแรมระหว่างทางในเมืองขึ้นลงของกองทัพอากาศอังกฤษ ที่เมืองคาสเทล เบนีโต ไคโร บัสสะรา และกัลกาต้า ที่กรุงไคโร เสด็จประทับแรม ณ ทำเนียบข้าหลวงใหญ่ ลอร์ดคิลเลอร์น ที่เมืองกัลกาต้า ณ ทำเนียบผู้ว่าการแคว้นเบงกอล นายริชาร์ด เคซีย์ ขบวนเสด็จพระราชดำเนินจากเมืองกัลกาต้าเวลา ๒.๔๕ นาฬิกา ของวันที่ ๕ ธันวาคม ถึงกรุงย่างกุ้ง ตอนย่ำรุ่ง เสวยพระกระยาหารเข้าร่วมกับนายทหารอังกฤษแล้วนายอาดัมส์ กราบบังคมทูลลา ส่งเสด็จที่ท่าอากาศยาน เวลา ๘.๐๐ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินตรงมายังดอนเมืองท่ามกลางความปรีดาปราโมทย์อย่างสุดซึ้งของพสกนิกรชาวไทย ซึ่งเฝ้ารอรับเสด็จในวันใหม่ด้วยจิตใจอันแจ่มใสเบิกบาน เปี่ยมไปด้วยความจงรักภักดีและความชื่นชมในพระบุญญาบารมีอย่างสุดซึ้ง

พระราชพิธีรับเสด็จฯ ที่สนามบินเต็มไปด้วยความอบอุ่นระทึกใจยิ่งนัก ผู้สำเร็จราชการนำนายรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และนายทหารชั้นผู้ใหญ่ไทย พร้อมทั้งพลโท เอเว็นส์ ผู้บัญชาการทหารบริติชในประเทศไทย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปสู่อุโมงค์สุสานทหารอากาศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเชิญเครื่องยศจอมพลอากาศชั้นขุนเกล้าถวายฯ พร้อมด้วยถวายสัตย์ปฏิญาณความจงรักภักดี ทรงพระราชดำรัสตอบรับเครื่องยศ แล้วเสด็จ

พระราชดำเนินออกจากสนามบินดอนเมืองขึ้นประทับบนรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ ถึงสถานีหลวงจิตรลดา เวลา ๑๕.๐๐ นาฬิกา ณ ที่นั้น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายกรัฐมนตรีพร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายทหาร และพลเรือน ผู้แทนชาวต่างประเทศ ผู้แทนหนังสือพิมพ์ไทยและต่างประเทศ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จอย่างคับคั่ง

นายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน ลงจากรถไฟพระที่นั่ง กองเกียรติยศทหารบกกระทำวันทยาวิรุฑ แตรวงทหารเรือ บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินลงจากรถไฟ พระที่นั่งภายในฉลองพระองค์เครื่องยศจอมพลทหารอากาศ

เมื่อเสด็จประทับในสถานีหลวงแล้ว ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กราบบังคมทูล ถวายพระราชอำนาจคืน มีข้อความดังนี้

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม บัดนี้ เป็นศุภวาระดิถี มงคลที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้เสด็จพระราชดำเนินนิวัตสู่พระมหานคร โดยสวัสดิภาพ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยอาศัยประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๘ ว่า ความเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของข้าพระพุทธเจ้าได้สุดสิ้นลงตั้งแต่นั้นนี้เป็นต้นไป ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายพระพรชัยให้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จอยู่ในสิริราชสมบัติวิวัฒนาสถาพร เป็นมิ่งขวัญของประชาชนและประเทศชาติในระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญชั่วกาลนาน ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า

ท่านปรีดี พนมยงค์ ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้กลับมาสู่พระนครเพื่อบำเพ็ญกรณียกิจตามหน้าที่ของข้าพเจ้าต่อประชาชนและประเทศชาติ ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านเป็นอันมากที่ได้ปฏิบัติกรณียกิจแทนข้าพเจ้ามาด้วยความซื่อสัตย์

สุจริตต่อข้าพเจ้าและประเทศชาติ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้แสดงไมตรีในคุณงามความดีของท่านที่ได้ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ และช่วยบำรุงรักษาความเป็นเอกราชของเรานี้ไว้ ข้าพเจ้าขออำนวยการให้ท่านมีความสุข ความเจริญชั่วกาลนาน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร กราบบังคมทูลถวายพระพรในนามของพระบรมวงศานุวงศ์ ดังนี้

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ในสุภวาระดิถีที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินนิวัตสู่พระมหานครโดยสวัสดิภาพครั้งนี้ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งมวล ต่างเต็มต้นโสมนัสยินดีด้วยน้ำใจอันภักดีโดยทั่วหน้า พร้อมกันขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายพระพรชัยให้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงพระเกษมสำราญสุขสวัสดิ์ ทรงพระเจริญในสิริราชสมบัติวัฒนา เพื่อเป็นประมุขแห่งปวงประชาชนชาวไทยทั่วกาลนาน ขอให้สัมฤทธิ์ดังอริษฐานถวายพระพรนี้ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า

พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย หม่อมฉันมีความยินดีเป็นอันมากที่ได้กลับมาเยี่ยมประเทศชาติอันเป็นที่รักอีกครั้งหนึ่ง และรู้สึกปลื้มใจที่ได้เห็นพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายเสด็จมาต้อนรับในวันนี้ ขอให้ทรงรับความขอบพระทัยจากน้ำใจอันแท้จริงของหม่อมฉัน ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายทรงพระเจริญสุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน

เสร็จแล้ว นายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลในนามของคณะรัฐมนตรี ข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือน ตลอดจนในนามของประชาชนชาวไทยว่า

ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ในการที่ได้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินนิวัตสู่ราชอาณาจักรโดยสวัสดิภาพ
ณ บัดนี้ นับเป็นศุภมงคลสมัยอันประเสริฐ และเป็นการบรรลุลึงยอดปรารถนา
ของปวงชนชาวไทยที่จะได้ชมพระบารมีใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทผู้ทรง
เป็นประมุขของชาติในยามยาก คณะรัฐมนตรีตลอดจนข้าราชการฝ่ายทหาร
พลเรือนและบรรดาประชาชน มีความปลาบปลื้มปิติและสำนึกในพระ-
มหากرمณาธิคุณเป็นล้นเกล้าฯ

พร้อมด้วยความชื่นชมยินดีและสำนึกในพระมหากرمณาธิคุณนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสแสดงความจงรักภักดีในนามของ
คณะรัฐมนตรี และข้าราชการ ตลอดจนประชาชนโดยทั่วกัน ขออำนาจคุณ
พระศรีรัตนตรัย อีกทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลพิภพจงอภิบาลรักษาให้
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงพระเจริญ มีพระชนมายุยืนนาน และพระพลานามัย
อันสมบูรณ์ เพื่อเป็นที่ร่มเย็นแก่ปวงชนชาวไทย และเป็นมิ่งขวัญของชาติใน
ระบอบรัฐธรรมนูญชั่วคราวนี้ ด้วยเกล้ากระหม่อมขอเดชะ

ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า

ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีความยินดีมากที่ท่านทั้งหลายได้แสดงไมตรีจิต
มาต้อนรับข้าพเจ้าในโอกาสที่ข้าพเจ้าได้กลับมาเยี่ยมประเทศชาติอันเป็นที่รัก
ในวันนี้ ขอได้รับความขอบใจจากข้าพเจ้า และขอให้บรรดาข้าราชการทั้งฝ่าย
ทหารและพลเรือนตลอดจนอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง จงมีความสุขความเจริญ
ในความร่มเย็นของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยโดยทั่วกัน

เมื่อเสด็จพระราชพิธีแล้ว ท่านปรีดีนายนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเข้าเฝ้า
ทูลละอองธุลีพระบาทเป็นรายบุคคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยขบวนตามเสด็จออกจากสถานีหลวง

ผ่านกองเกียรตินิยมทหารบก นักเรียนนายร้อยทหารบก และนิสิตนักศึกษา เข้าถนน
สวรรคโลก ถนนศรีอยุธยา ถนนราชดำเนินตรงไปยังพระบรมมหาราชวัง ท่ามกลาง
เสียงไซโยให้ร้องของอาณาประชาราษฎร์ที่คอยเฝ้าชมพระบารมีอย่างเนืองแน่น
สองฟากถนน

ต่อมาวันที่ ๘ ธันวาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธยในประกาศ
พระบรมราชโองการฉบับแรกนับแต่เสด็จนิวัตพระนคร ยกย่องท่านปรีดี พนมยงค์
ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ต่อไปนี้

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้ประกาศว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหาร
ราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญ ๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความ
เห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ และปรากฏว่า ตลอดเวลาที่นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านี้
ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความ
ปรีชาสามารถ บำเพ็ญคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นเอกประการ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ไว้ในฐานะ
รัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนา
ถาวรของชาติสืบไป

วันที่ ๑๐ ธันวาคม มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่อง
อิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์กับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐม
จุลจอมเกล้าฯ พร้อมด้วยสายสร้อยทองคำ แก่ท่านปรีดี พนมยงค์

คำวันนั้น ทรงมีพระราชดำรัสทางวิทยุกระจายเสียงแก่บรรดาประชาชนชาวไทย
มีข้อความว่า

ข้าพเจ้ามีความปีติยินดีเป็นอันมากที่ได้ปราศรัยกับท่านในวันนี้ อันเป็นวันมงคลตรงกับวันฉลองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ในวันที่มีมาถึงพระนคร ได้เห็นประชาราษฎร์มารับกันตลอดทางอย่างมากมาย ข้าพเจ้ารู้สึกตื่นตัวใจและขอขอบใจในไมตรีจิตของท่าน ในเวลาที่ข้าพเจ้าเล่าเรียนอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ข้าพเจ้ามีความคิดถึงท่านอยู่เสมอ จึงได้พยายามเล่าเรียนให้ดีที่สุดที่จะทำได้ เพื่อมาร่วมมือกับท่านทุกคนในการส่งเสริมความเจริญของบ้านเมืองเรา

ท่านทั้งหลายคงเห็นอยู่ว่า แม้สงครามจะสิ้นสุดลงไปแล้ว ความทุกข์ยากก็ยังมีอยู่ทั่วไปในโลก ซึ่งรวมถึงบ้านเมืองไทยที่รักของเราด้วย แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าคนไทยทุกคนถือว่าตนเป็นเจ้าของชาติบ้านเมือง และต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแล้ว ความทุกข์ยากของบ้านเมืองก็จะผ่านพ้นไปได้ ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้ท่านทุกคนได้ช่วยกันทำหน้าที่ของตนด้วยความขยันแข็ง และขอให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกันจริง ๆ เพื่อชาติจะได้ดำรงอยู่ในความวัฒนาถาวรสืบไป

ในที่สุดข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย กับทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงอภิบาลรักษาให้ประชาชนชาวไทยจงมีความสุขความเจริญในความร่มเย็นของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยโดยทั่วกัน

๒๑

กำลังทหารบริติชเข้าประเทศไทย

ตามเขตสมรภูมิที่ฝ่ายสัมพันธมิตรตกลงแบ่งแยกมอบหมายอำนาจการบังคับบัญชาทางทหารเพื่อปฏิบัติการยุทธ ประเทศไทยจัดเข้าอยู่ในเขตบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรสองเขตด้วยกัน คือ ทางเหนือของประเทศไทย ลงมาจนถึงเส้นละติจูดที่ ๑๖ อยู่ภายใต้การบัญชาการของจอมพล เจียงไคเช็ค ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรด้านประเทศจีน ต่ำกว่าเส้นละติจูดที่ ๑๖ ลงไป อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพลเรือเอก ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในวันที่ ๑๕ สิงหาคม หากการปลดอาวุธของกองกำลังทหารญี่ปุ่นเป็นไปตามการแบ่งเขตรับผิดชอบระหว่างกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรดังกล่าวแล้ว ประเทศไทยจะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน ณ เส้นละติจูดที่ ๑๖ โดยกำลังทหารญี่ปุ่นตอนเหนือของเส้นนั้นจะต้องยอมจำนนต่อกำลังทหารจีนของจอมพล เจียงไคเช็ค และกำลังทหารญี่ปุ่นใต้เส้นละติจูดที่ ๑๖ ต้องยอมจำนนต่อกำลังทหารอังกฤษของลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ซึ่งหมายความว่า ทั้งสองฝ่ายจะส่งกำลังทหารเข้ามาปลดอาวุธและรับการยอมจำนนของทหารญี่ปุ่น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงปรารถนาต่อผู้แทนของ ไอ.เอส.เอส. ที่ประจำอยู่ ณ กองบัญชาการขบวนการต่อต้านที่กรุงเทพฯ ว่า ไม่พึงจะแบ่งแยกประเทศไทยออกเป็นสองส่วนเพื่อการนั้น หากทหารจีนเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย อาจจะทำให้เกิดความปั่นป่วนไม่สงบขึ้นได้ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๔๘๘ ประธานาธิบดีทรูแมนออกคำสั่งทั่วไปที่ ๑ กำหนดให้กองกำลังทหารญี่ปุ่นตลอดทั่วประเทศไทย ทำการยอมจำนนต่อผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่ผู้เดียว

เพื่อเตรียมการปฏิบัติการตามแผนใหม่นี้ ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ได้สั่งให้ พลโท จี. เอเวินส์ จากประเทศพม่า เดินทางมากรุงเทพฯ ในวันที่ ๓ กันยายน ในฐานะผู้บัญชาการทหารฝ่ายสัมพันธมิตรในประเทศไทย พร้อมด้วยกำลังทหารรุ่นแรกมีจำนวนประมาณ ๑๔๐ คน ถัดจากนั้น มีกองกำลังส่งมาสมทบอีกหลายรุ่น ประกอบเป็นกองพลอินเดียที่ ๗ รวมกำลังพล ๑๗,๐๐๐ คน มีหน้าที่ในการรวบรวมและปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นทั่วราชอาณาจักรซึ่งมีประมาณ ๑๒๐,๐๐๐ คน จัดให้เข้ากักกันในค่ายที่กรุงเทพฯ ลพบุรี และนครปฐม นอกจากทหารญี่ปุ่นแล้ว ยังต้อง

จัดการกับเชลยศึกและผู้ถูกกักกันพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตรที่อยู่ในความควบคุมของ ญี่ปุ่น และคนงานที่ญี่ปุ่นนำเข้ามาใช้งานโยธาในประเทศไทย จากมลายู และ เนเธอร์แลนด์อีสต์อินดีส ประมาณ ๒๕,๐๐๐ คน

ในการปฏิบัติภาระหน้าที่ พลโท เอเวินส์ได้รับคำสั่งให้หลีกเลี่ยงไม่กระทำการ ใดที่อาจจะแปลเป็นการรับรองรัฐบาลไทย โดยพลจัตวา แจ็กส์ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ทางการเมืองในระยะแรก ก่อนที่นายฮิวส์ เบิร์ดจะเข้ารับหน้าที่ต่อไปในภายหลัง กองบัญชาการทหารสูงสุดไทยส่งนายทหารไปประจำพลโท เอเวินส์ เพื่อให้ ความร่วมมือทุกอย่างตามที่ต้องการ ค่าใช้จ่ายของกองกำลังทหารบริติชในประเทศไทย เป็นภาระของฝ่ายไทยตามข้อตกลงทางทหารฉบับที่ ๑

วันที่ ๖ กันยายน พลจัตวา แจ็กส์นำพลโท เอเวินส์เข้าเยี่ยมคารวะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์เป็นครั้งแรก ทำความเข้าใจกันเป็นอย่างดี หากมีปัญหาขัดข้องใด ๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ของกองกำลังทหารสัมพันธมิตร ตกลงกันให้ข้อคำแนะนำจาก ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ พลโท เอเวินส์เข้าพักที่บ้านพิชญ์โลก

การรวบรวมควบคุมกองกำลังทหารญี่ปุ่นเป็นไปโดยเรียบร้อย จนกระทั่งวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๔๘๙ มีการประกอบพิธีการรับการยอมจำนนของญี่ปุ่นในบริเวณ บ้านที่พำนักของพลโท นากามูระ ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ทางจอมพล เค้านด์เทราอูจิ ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นภาคใต้ที่ประจำอยู่ที่เชียงใหม่ ส่ง พลตรี ไรโซ โอฮาร่า เป็นผู้แทนมาร่วมในพิธีด้วย บรรดานายทหารชั้นนายพลญี่ปุ่น เหล่านี้ทำการมอบดาบประจำตัวให้แก่พลโท เอเวินส์ เป็นสัญลักษณ์แห่งการยอม จำนน พลโท ฮามาด้า ฮิโตะชิ รองเสนาธิการทหารแห่งกองทัพเขตที่ ๑๘ ของญี่ปุ่น ที่ประจำอยู่ในประเทศไทย ทนอยู่ถึงวันอัปยศของทหารญี่ปุ่นไม่ไหว ได้กระทำ อุตวินิบาตกรรมเสียก่อนตั้งแต่เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๘ แล้ว

พิธีสำคัญอีกพิธีหนึ่งที่พลโท เอเวินส์ต้องจัดในประเทศไทยก็คือ พิธีสวนสนาม กองกำลังทหารบริติชในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๔๘๙ อันเป็นเวลา ภายหลังการทำความตกลงสมบูรณแบบเลิกสถานะสงครามระหว่างไทยกับอังกฤษ และทั้งสองประเทศกลับมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ แล้ว ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร

เดินทางจากแคนดี มาร่วมโดยได้กราบบังคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานพิธีสวนสนาม ณ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนิน รับการถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่ตรงกลางของพระราชบัลลังก์ มีลอร์ดหลุยส์อยู่ด้านขวา สมุหราชองครักษ์อยู่ด้านซ้าย ถัดลงไปเบื้องหลังพระยุคลบาทด้านขวามีนายเบิร์ด อุปทูตอังกฤษ พลอากาศเอก เซอร์ฮิวส์ เซานเดอร์ส พลเรือตรี เจ. เอ. วี. มัวร์ พลโท เอเวินส์ พลตรี บี. ซี. เอช. กิมมิงส์ รองเสนาธิการทหารประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด ตามลำดับ ด้านซ้ายมีนายรัฐมนตรี รัฐบุรุษอาวุโส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ และผู้บัญชาการทหารอากาศตามลำดับ

เมื่อจัดส่งทหารญี่ปุ่นออกจากประเทศไทยเสร็จภารกิจไปแล้ว พลโท เอเวินส์ และกองกำลังทหารบริติชเดินทางออกจากประเทศไทย กลับมลายูเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ฝ่ายไทยต้องเสียค่าใช้จ่ายของกองกำลังทหารบริติชในประเทศไทยรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๙๑ ล้านบาท

ความจริง ปรากฏตามหลักฐานของฝ่ายอังกฤษ กำลังทหารในประเทศไทยควรจะถอนออกไปได้แล้วตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๘ แต่นายเดมิ่งเห็นว่า ถ้าวอนออกไปหมดตอนนั้น อาจจะเป็นผลกระทบถึงการเจรจาเลิกสถานะสงครามที่กำลังกระทำอยู่ที่แคนดีให้เสร็จล่าช้าไปได้ เพราะขาดเหตุบังคับไปอย่างหนึ่ง ไทยย่อมอยากจะให้ทหารต่างชาติแม้จะไม่ใช่ญี่ปุ่นออกไปให้พื้นดินแดนไทยโดยเร็วที่สุด เพื่อการนี้ อาจจะต้องยินยอมทำความตกลงเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษโดยเร็ว ฝ่ายอังกฤษจึงเห็นยวรั้งการเสร็จภาระหน้าที่ของกองกำลังทหารอังกฤษในประเทศไทยไว้นานกว่าการเจรจากับไทยจะถึงที่สุด

เป็นอันว่า กองกำลังทหารบริติชที่ยังคงเหลืออยู่รุ่นสุดท้ายเดินทางกลับอินเดียในเดือนพฤศจิกายนปีต่อมา โดยมีการทำความตกลงกับไทยอนุญาตให้ রাখาวีอังกฤษทำการสำรวจบริเวณชายฝั่งของประเทศไทยต่อไปจนสำเร็จเสร็จสิ้น ให้กำลังทหารอากาศของอังกฤษมีสิทธิป้องกันสนามบินดอนเมืองและบริหารการทำอากาศยาน จนกว่าฝ่ายไทยจะเข้ารับงานได้เอง และอนุญาตให้มีการถ่ายภาพทางอากาศตลอดดินแดนไทยจนเสร็จสิ้นบริบูรณ์

การเจรจาเลือกสถานะสงคราม

อังกฤษถือว่า การเจรจาเลิกสถานะสงครามกับไทยเป็นเรื่องของอังกฤษโดยเฉพาะ แต่เนื่องจากฝ่ายอเมริกันแสดงความสนใจมาตลอดเวลา อังกฤษจึงจำต้องส่งห้วงข้อความตกลงที่เตรียมไว้จะทำกับไทยให้ฝ่ายอเมริกันทราบ ในโทรเลขลงวันที่ ๑๐ กันยายน แต่งตั้งนายเดนิงเป็นผู้แทนดำเนินการเจรจาเรื่องการเลิกสถานะสงครามกับไทย กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเห็นว่า ข้อกำหนดที่ฝ่ายอังกฤษเสนอเป็นข้อกำหนดที่น้อยที่สุด ซึ่งไทยจะต้องยอมรับ แต่ก็ขอให้นายเดนิงหาทางทำให้ฝ่ายไทยรับโดยสมัครใจ มิใช่โดยการบีบบังคับ

เมื่อสหรัฐอเมริกาไม่ถือว่า มีสถานะสงครามกับประเทศไทยมาแต่ต้น และเมื่อไทยได้ประกาศสันติภาพให้ความพอใจในปัญหาเรื่องการให้ค่าทดแทนความเสียหายอันเกิดขึ้นต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ในประเทศไทยตามความประสงค์แล้ว รัฐบาลอเมริกันจึงพิจารณาจะส่งทูตเข้าไปประจำ ณ กรุงเทพฯ อย่างเดิม อังกฤษขอให้รอไว้จนกว่าอังกฤษจะสิ้นสุดสถานะสงครามกับไทยเสียก่อน แล้วจึงจะส่งทูตพร้อมกันไปประจำในประเทศไทย วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๘๘ กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันแจ้งต่อสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษว่า สหรัฐฯ จะไม่กลับสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยโดยไม่แจ้งให้ฝ่ายอังกฤษทราบล่วงหน้า แต่การเจรจาของอังกฤษกับประเทศไทยจะต้องไม่ยืดเยื้อออกไปนาน สองหรือสามสัปดาห์ น่าจะเพียงพอแล้ว สหรัฐฯ ดำริจะส่งนายจอร์จ แอจิสัน ที่ปรึกษาทางการเมืองของพลเอก แม็กอาเธอร์ ที่กรุงโตเกียว ไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำประเทศไทย ก่อนที่นายแอจิสันจะออกจากกรุงโตเกียวได้ จะให้นายชาร์ล โยสต์ ที่ปรึกษาการเมืองของพลโท วิลเลอร์ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำหน้าที่เป็นอุปทูตประจำกรุงเทพฯ เป็นการชั่วคราว โดยจะให้มีเจ้าหน้าที่เพิ่มขึ้นตามสมควร

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษพิจารณาแล้ว มีความเห็นว่าไม่ควรกระทำตามฝ่ายอเมริกันที่เร่งรัดจะให้แต่งตั้งทูต สถานะสงครามจะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อไทยยินยอมลงนามในความตกลงสมบูรณแบบ และฝ่ายอเมริกันก็ไม่น่าจะรีบตั้งทูตก่อนที่อังกฤษจะพร้อม

ก่อนที่คณะผู้แทนฝ่ายไทยเดินทางถึงแคนดี พลโท วิลเลียมฮอร์ริงไปทางกองบัญชาการทหารสูงสุดมิให้อังกฤษทำความตกลงกับไทยก่อนที่จะทำความเข้าใจกับสหรัฐฯ ได้เรียบร้อย และขอให้นายเดนิงปรึกษารือกับนายโยสต์ ซึ่งกำลังจะเดินทางถึงแคนดีในวันที่ ๒๔ กันยายน ทั้งนี้ทำให้ความไม่พอใจให้แก่นายเดนิงเป็นอย่างมาก เพราะนายเดนิงถือว่าได้รับมอบอำนาจเต็มจากรัฐบาลอังกฤษให้ดำเนินการเจรจากับคณะผู้แทนไทย หากฝ่ายอเมริกันจะพยายามก่ออุปสรรคบีบบังคับไทยประการใดแล้ว ก็จะเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง พอนายโยสต์เดินทางถึงแคนดี พลตรี ทิมเมอร์แมน ผู้แทนฝ่ายทหารอเมริกันที่แคนดี ได้พาไปพบนายเดนิงทันทีและย้ำว่า ถ้าอังกฤษไม่รอให้ตกลงกับฝ่ายอเมริกันก่อนที่จะเริ่มเจรจากับคณะผู้แทนไทยแล้ว นายโยสต์จะติดต่อกับคณะผู้แทนไทยเพื่อแจ้งให้ทราบว่า รัฐบาลอเมริกันไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของอังกฤษบางข้อ ทางกรุงวอชิงตัน นายมอฟเฟตก็ได้ยืนยันต่อเซอร์จอร์จ แซนซัม ว่า รัฐบาลอังกฤษควรจะสั่งให้นายเดนิงรอกการเจรจากับคณะผู้แทนไทยไว้ก่อน เพราะอังกฤษกับอเมริกันกำลังจะตกลงกันได้มีปัญหาที่ยังค้างอยู่

คณะผู้แทนไทยเดินทางถึงแคนดีวันที่ ๒๓ กันยายน เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา ฝ่ายอังกฤษให้ความสะดวกในการรับส่งจากสนามบินและจัดให้พำนัก ณ โรงแรมที่ดีที่สุดของเมืองแคนดี นายเดนิงนัดประชุมครั้งแรกในวันที่ ๒๕ เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา ก่อนหน้านั้นเล็กน้อยนายโยสต์โทรศัพท์ถึงนายเดนิง พยายามจะขอให้รอกการประชุมไปก่อนจนกว่าอังกฤษและอเมริกันจะตกลงจัดข้อขัดแย้งได้ทั้งหมด นายเดนิงหาเชื้อฟิงไม่ คงจัดให้มีการประชุมกับผู้แทนไทยจนได้ ในการประชุมครั้งแรก ภายหลังที่ได้กล่าวต้อนรับคณะผู้แทนไทยตามอัธยาศัยแล้ว นายเดนิงสรุปความสัมพันธ์อันดีระหว่างอังกฤษกับไทยมาจนกระทั่งเกิดสงคราม ญี่ปุ่นเข้าโจมตีอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ไทยเข้าข้างญี่ปุ่นโดยไม่คำนึงถึงข้อตกลงไม่รุกรานที่มีอยู่กับอังกฤษตามปกติแล้วเมื่อสิ้นสุดสงคราม การกลับฟื้นความสัมพันธ์ต่อกันจะต้องกระทำด้วยสนธิสัญญาสันติภาพ แต่โดยที่มีขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศให้ความร่วมมือกับอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษจึงจะถือเป็นกรณีพิเศษ ให้เลิกสถานะสงครามกับไทยโดยไม่ต้องทำสนธิสัญญาสันติภาพ เพียงแต่ทำความตกลงกันตามเอกสารที่จะ

มอบให้คณะผู้แทนไทยรับไปพิจารณา นายเดนิงกล่าวถึงเรื่องข้อกำหนดที่จะให้ไทย
บริจาคข้าวจำนวน ๑.๕ ล้านตัน ซึ่งทราบว่า รัฐบาลไทยมีตำริจะเสนอให้โดยสมัครใจ
อยู่แล้ว ถ้าเช่นนั้นจริง นายเดนิงก็จะตัดข้อความเรื่องการให้ข้าวออกเสียจากหัวข้อ
ความตกลง และเน้นรับรองว่า ข้าวจำนวนนี้จะไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของฝ่ายอังกฤษ
เท่านั้น หากจะใช้ช่วยบรรเทาความขาดแคลนอาหารทั่วโลก ขบวนการต่อต้านของ
ไทยเคยเสนอจะเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่นข้างฝ่ายสัมพันธมิตร หากสงครามไม่ยุติไป
เสียก่อน ประเทศไทยจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการทำสงครามมากมาย การให้
ข้าว ๑.๕ ล้านตัน นับเป็นการเสียสละเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ หัวหน้าคณะผู้แทนไทย รับสั่งว่า รัฐบาลไทย
ปรารถนาจะกลับสถาปนาความสัมพันธ์ฉันมิตรกับอังกฤษ ภายหลังจากที่จำต้องเป็น
สมาชิกเขตที่เรียกว่า วงไพลุย ร่วมกันมาเป็นเวลา ๓ ปีครึ่ง รัฐบาลไทยได้แต่
“วงร่วม” แต่ปราศจาก “ความไพลุย” รัฐบาลไทยมีตำริจะจัดสรรข้าวให้เปล่า
เพราะตระหนักในความขาดแคลนทั่วโลก คณะผู้แทนไทยจะรับข้อเสนอไปพิจารณา
ด้วยความเชื่อมั่นในจิตสำนึกแห่งความยุติธรรมและความเป็นนักกีฬาของอังกฤษ

นายเดนิงถือโอกาสแจ้งต่อคณะผู้แทนไทยว่า รัฐบาลอินเดียจะขอเข้าร่วมในการ
เจรจาด้วย หัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งว่า เรื่องนี้จะต้องขอคำสั่งไปทางกรุงเทพฯ
เพราะตามปกติ สัญญาที่อังกฤษทำกับไทยมีบทบัญญัติให้ขยายใช้บังคับถึงประเทศ
ในเครือจักรภพ นายเดนิงแจ้งว่า ตามข้อตกลงเวสต์มินสเตอร์ ประเทศใน
เครือจักรภพบริติชอาจแยกทำสัญญากับต่างประเทศได้ ถ้าต้องการ

นายเดนิงเลยกล่าวถึงความประสงค์ของรัฐบาลฝรั่งเศสที่จะทำความตกลง
ทำนองเดียวกันกับรัฐบาลไทย หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงตอบว่า คณะผู้แทนไทย
ไม่ได้รับมอบอำนาจในเรื่องนี้ แต่ทรงพร้อมที่จะพบปะผู้แทนฝรั่งเศส เพื่อทราบว่า
มีความต้องการอย่างไร

นายเดนิงกล่าวถึงความเข้าใจผิดที่ยังมีอยู่ระหว่างอังกฤษกับสหรัฐฯ โดยอังกฤษ
ถือว่า ข้อตกลงที่จะทำกับไทยนี้เป็นข้อตกลงทวิภาคีระหว่างอังกฤษกับไทยเพื่อเลิก
สถานะสงคราม โดยอาศัยฐานะที่เป็นพันธมิตรใกล้ชิดกัน อังกฤษได้ส่งสำเนาหัวข้อ

ความตกลงให้ฝ่ายอเมริกันทราบ ฝ่ายสหรัฐฯ ถือว่าเนื่องจากกองบัญชาการทหารสูงสุดสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นกองบัญชาการของฝ่ายสัมพันธมิตร ฝ่ายอเมริกันจึงน่าจะมีส่วนในความตกลงที่อังกฤษจะทำกับไทยด้วย อังกฤษยืนยันว่าความตกลงที่จะทำกับไทยไม่มีผลผูกมัดสหรัฐฯ แต่ประการใด เวลานั้นมีผู้แทนของกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันอยู่ที่แคนดีแล้ว และแสดงความประสงค์จะพบปะพูดคุยกับคณะผู้แทนไทย

ในวันเดียวกัน ทั้งทางกรุงวอชิงตันและกรุงลอนดอน ฝ่ายอเมริกันขอร้องให้ฝ่ายอังกฤษรอการทำความตกลงกับไทยไว้ก่อนจนกว่าอังกฤษและอเมริกันจะตกลงกันได้ และกำชับว่า ถ้าอังกฤษไม่รอ อเมริกันจะแจ้งให้ไทยทราบว่า อเมริกันไม่เห็นด้วย ฝ่ายอังกฤษถือว่า อเมริกันเข้าแทรกแซงมากเกินไป

รุ่งเช้าวันที่ ๒๖ หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เสด็จไปพบนายเดนิงเป็นการส่วนตัว ได้อยู่สนทนาด้วยเป็นเวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง ทรงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนายเดนิงเกี่ยวกับหัวข้อความตกลงและภาคผนวกที่ได้รับจากนายเดนิง ทรงขอความกระจ่างแจ้งบางประการในถ้อยคำที่ไม่แน่ชัด เพื่อคณะผู้แทนไทยจะได้ร่วมกันพิจารณาต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ทรงเน้นว่า เมื่อนายเดนิงถือว่า ความตกลงที่จะกระทำกันนี้เป็นความตกลงระหว่างอังกฤษกับไทย เหตุใดจึงใช้คำว่า สัมพันธมิตรโดยตลอด นายเดนิงทูลชี้แจงว่า ตามการแบ่งเขตสมรภูมิของฝ่ายสัมพันธมิตร กองบัญชาการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของสัมพันธมิตร จัดให้อยู่ใต้การบังคับบัญชาของฝ่ายเสนาธิการทหารอังกฤษ อังกฤษเป็นผู้ปฏิบัติการแทนสัมพันธมิตร หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ทรงถามว่า เมื่อใช้ถ้อยคำเช่นนั้นจะหมายความว่า สิ่งใดที่ฝ่ายไทยยอมรับไปตามหัวข้อความตกลงเหล่านั้น สัมพันธมิตรอื่นอาจจะเข้ามาเรียกร้องสิทธิทำนองเดียวกันก็ได้หรือ เช่น จีนอาจจะเข้ามาขอทำความตกลงทางทหารทำนองเดียวกับไทยด้วย นายเดนิงทูลตอบว่า ตามหลักการแล้วก็น่าจะเป็นเช่นนั้น แต่นายเดนิงไม่คิดว่า ประเทศอื่นที่ไม่อยู่ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะอ้างเหตุเข้ามาเรียกร้องทำนองเดียวกับอังกฤษจากประเทศไทย นายเดนิงถือโอกาสย้ำต่อองค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยว่า ข้อเรียกร้องของอังกฤษนั้น

เป็นข้อเรียกร้องต่ำสุดในการจะเลิกสถานะสงคราม ถ้ารัฐบาลไทยยอมรับ จะเป็นการส่งเสริมฐานะของไทยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น มิใช่จะทำให้อ่อนลงไป

คณะผู้แทนไทยได้ประชุมปรึกษาหารือกันแล้วมีความเห็นว่า แม้นายเดนิ่งจะทูลให้เป็นที่เข้าใจซัดว่า ข้อเสนอของอังกฤษเป็นข้อเสนอต่ำที่สุดที่จะเปลี่ยนแปลงในหลักการสาระสำคัญไม่ได้ จะเปลี่ยนได้ก็แต่ในเรื่องรูปแบบ วิธีเขียน และถ้อยคำที่ใช้เท่านั้น แต่ในฐานะที่เป็นตัวแทนรัฐบาลและประเทศไทย เราจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ และพยายามขอให้มีการปรับปรุงแก้ไขทุกข้อที่เห็นว่าจะขัดต่อผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของไทย และจะต้องไม่ยอมรับข้อความใดที่อาจจะกระทบกระเทือนถึงเอกราชและอธิปไตยของไทย หากนายเดนิ่งไม่ยินยอม คณะผู้แทนไทยจะต้องรายงานขอคำสั่งจากกรุงเทพฯ ทุกเรื่อง

การประชุมสองฝ่ายครั้งที่ ๒ จัดให้มีขึ้นเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน นายเดนิ่งเริ่มโดยแจ้งต่อคณะผู้แทนไทยว่า รัฐบาลอินเดียมีความประสงค์จะส่งผู้แทนมาร่วมเจรจาด้วยที่แคนดี ซึ่งหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ทรงตอบว่า ได้สอบถามขอคำสั่งไปทางกรุงเทพฯ แล้ว

นายเดนิ่งยกปัญหาเรื่องอำนาจของคณะผู้แทนไทย ซึ่งมีข้อทักท้วงอยู่สองข้อ คือ ในหนังสือมอบอำนาจเต็มที่ได้รับจากคณะผู้แทนไทยมีความว่า มอบให้เจรจากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารอังกฤษ ซึ่งความจริงไม่ใช่เช่นนั้น คณะผู้แทนไทยมาเจรจากับนายเดนิ่งในฐานะผู้แทนมีอำนาจเต็มของรัฐบาลอังกฤษ ส่วนอีกข้อหนึ่งในหนังสือมอบอำนาจของคณะผู้แทนไทยมีความว่า ความตกลงที่จะกระทำกันขึ้นนั้น จะใช้ได้เมื่อได้รับความเห็นชอบด้วย นายเดนิ่งรับถ้อยคำเช่นนั้นไม่ได้ ตนเองได้รับอำนาจเด็ดขาดจากรัฐบาลอังกฤษ ผู้แทนไทยก็ควรจะได้รับอำนาจเด็ดขาดทำนองเดียวกัน หัวข้อความตกลงที่จะกระทำกันนั้น เมื่อมีหนังสือแลกเปลี่ยนกันแล้ว ต้องถือว่าใช้บังคับทันที ส่วนข้อที่ว่าจะต้องทำความตกลงสมบูรณ์แบบตามหัวข้อความตกลง นายเดนิ่งได้หรือไปทางกรุงลอนดอนแล้วว่าจะให้ทำกันที่แคนดี หรือจะต้องมีคณะผู้แทนคณะใหม่

ฝ่ายไทยยืนยันว่า ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สนธิสัญญาหรือความตกลงที่ประเทศไทยทำกับต่างประเทศ หากมีข้อความเปลี่ยนแปลงดินแดนหรือต้องออกกฎหมาย จะต้องได้รับอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎรก่อน จึงจะให้สัตยาบันได้อ่านตามหัวข้อความตกลงที่ได้รับจากนายเดนิ่ง เป็นที่แน่ชัดว่ามีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงดินแดนและต้องมีการออกกฎหมายเพื่อปฏิบัติตามข้อสัญญาบางข้อ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องเป็นไปตามข้อความในหนังสือมอบอำนาจที่คณะผู้แทนไทยได้รับมา ซึ่งเป็นสูตรที่ถอดมาจากแบบหนังสือมอบอำนาจในการเจรจาระหว่างประเทศตามปกติเท่านั้น อย่างไรก็ตามคณะผู้แทนไทยได้หารือเข้าไปทางกรุงเทพฯ แล้ว

แล้วที่ประชุมได้พิจารณาหัวข้อความตกลงและภาคผนวก หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ทรงตั้งข้อสังเกตขอความกระจ่างแจ้งและเสนอข้อแก้ไขถ้อยคำสำหรับหัวข้อความตกลงรวม ๑๔ ข้อ และสำหรับภาคผนวกอีก ๑๕ ข้อ ซึ่งส่วนใหญ่ นายเดนิ่งรับจะส่งไปให้กรุงลอนดอนพิจารณา แสดงให้เห็นว่า ที่นายเดนิ่งอ้างว่าได้รับอำนาจเต็มจากลอนดอนนั้น ความจริงนายเดนิ่งวินิจฉัยอย่างไรตนเองมิได้ ต้องรายงานขอคำสั่งจากรัฐบาลทั้งนั้น เมื่อคณะผู้แทนไทยไม่ยอมรับง่าย ๆ ตามที่คิดไว้ นายเดนิ่งทูลเชิญหม่อมเจ้าวิวัฒนไชยไปเสวยกลางวันที่บ้านพักโดยลำพัง เพื่อเน้นในปัญหา ๓ ข้อ คือ

๑. เรื่องหนังสือมอบอำนาจของคณะผู้แทนไทย นายเดนิ่งออกตัวว่าไม่ทราบถึงสถานะทางรัฐธรรมนูญของไทยว่าเป็นเรื่องของผู้สำเร็จราชการ หรือของรัฐบาล หรือของรัฐสภา แต่คณะผู้แทนไทยจะต้องมีอำนาจในการทำข้อตกลงเต็มที่อยู่เดียวกับที่นายเดนิ่งได้รับจากรัฐบาลอังกฤษ หากไม่แล้วก็จะไม่มีประโยชน์ที่จะเจรจากันต่อไป

๒. เรื่องฝรั่งเศส นายเดนิ่งยืนยันว่า ไทยจะต้องเจรจากับฝรั่งเศส ทั้ง ๆ ที่อาจจะไม่ชอบฝรั่งเศส ถ้าไทยขัดขืนไม่เจรจาแล้ว ไทยจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายใดเลย นายเดนิ่งพร้อมที่จะช่วยหาทางประนีประนอมให้ แต่ไทยไม่ควรจะหลีกเลียง

๓. เรื่องข้าว นายเดนิ่งแจ้งว่าได้รับข่าวว่า ทางรัฐบาลไทยแสดงเจตจำนงจะให้ข้าวแก่สหประชาชาติเพียงจำนวนเล็กน้อย ถ้าเช่นนั้นรัฐบาลอังกฤษจะต้องยืนยันการขอข้าวเปล่าจากประเทศไทย ๑.๕ ล้านตัน เพื่อนำไปบรรเทาความขาดแคลน

ในวันออกไกล เพราะไทยมีข่าวเหลือเก็บเป็นจำนวนมาก น่าจะแสดงน้ำใจกว้างขวางพอ โดยถือเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยแก้ภาวะทางเศรษฐกิจอันเกิดจากสงครามในเอเชีย ถ้ารัฐบาลตกลงจะเสนอให้เปล่าเอง อังกฤษจะไม่ตั้งใจให้กำหนดไว้ในหัวข้อความตกลงและภาคผนวก

ในช่วงนั้น ข้าพเจ้ารับหน้าที่อันมีผู้ใฝ่ใจชอบนัก คือ เป็นพรายกระซิบบ้างเรื่องการเจรจากับเดนิ่งให้ฝ่ายอเมริกันทราบ ข้าพเจ้าเคยถูกส่งไปเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันในขณะของท่านทูตเสนีย์ ที่กรุงวอชิงตัน ได้ทำความรู้จักมักคุ้นกับข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศและเจ้าหน้าที่ของ โอ.เอส.เอส. เป็นจำนวนมาก เมื่อทราบว่า ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันส่งนายโยสต์ มาสังเกตการณ์การเจรจาระหว่างอังกฤษกับไทยที่แคนดี ข้าพเจ้าก็เริ่มหาทางติดต่อด้วยทันที แต่ต้องกระทำด้วยความระมัดระวังพอสมควร ตามวิธีการที่ตกลงกัน คือ เมื่อข้าพเจ้าต้องการ จะมีรถสี่ล้ออเมริกันคันเก่า ๆ มาจอดรออยู่ในบริเวณโรงแรมควีนส์ ข้าพเจ้าเดินเล่น ไม่มีใครทักสังเกต ข้าพเจ้าขึ้นไปนั่งเคียงคนขับ แล้วแล่นออกจากโรงแรมพาข้าพเจ้าไปพบกับนายโยสต์ เพื่อแจ้งให้ทราบถึงการคลี่คลายของการเจรจากับฝ่ายอังกฤษ นายโยสต์ฟังข้าพเจ้าเล่าข้างเดียว หาได้แจ้งให้ข้าพเจ้าทราบไม่ว่า ฝ่ายอเมริกันไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของอังกฤษหลายต่อหลายข้อ มีการเจรจาดูแลกันมาเป็นเวลานานแล้ว จนในที่สุดฝ่ายอังกฤษได้ผ่อนผันยอมตามข้อทักท้วงของรัฐบาลอเมริกันหลายประการ ประโยชน์ที่นายโยสต์ได้รับจากการติดต่อกับข้าพเจ้าก็คือ ได้ทราบแน่ชัดถึงความคิดเห็นของฝ่ายไทย ส่วนข้าพเจ้าก็ได้รับประโยชน์เหมือนกัน เพราะได้สร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกับนายโยสต์ ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นอุปทูตอเมริกันประจำกรุงเทพฯ คนแรกหลังสงคราม ก่อนที่จะมีการแต่งตั้งเอกอัครราชทูตเป็นทางการ

หลังจากการพบปะระหว่างนายเดนิ่งกับหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไซยันต์ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายนแล้ว มิได้มีการประชุมระหว่างผู้แทนทั้งสองฝ่ายอีก เพราะต่างฝ่ายต่างรอคำสั่งจากรัฐบาลของตนที่ยังมาไม่ถึง จึงไม่มีความคืบหน้าในการเจรจา ต่อมาต้นเดือนตุลาคม องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้ชี้แจง

ปัญหาเรื่องหนังสือมอบอำนาจและเรื่องอินเดียขอเข้าร่วมการเจรจา จึงทรงมี
ลายพระหัตถ์ ๒ ฉบับ ลงวันที่ ๔ ตุลาคม ถึงนายเดนิง ฉบับแรกตกลงให้แก่ถ้อยคำ
ที่ว่า คณะผู้แทนไทยได้รับมอบอำนาจให้มาเจรจากับเจ้าหน้าที่ทหารอังกฤษเป็นการ
เจรจากับผู้แทนของรัฐบาลอังกฤษ และทรงชี้แจงยืนยันว่า หนังสือมอบอำนาจทำ
ตามแบบสากลที่ใช้ในการเจรจาระหว่างประเทศ การทำความตกลงอย่างให้อังกฤษ
ต้องการจะต้องได้รับอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎร มิใช่จากรัฐบาลเท่านั้น ฉบับที่
๒ แก่เรื่องรัฐบาลอินเดียจะขอเข้าร่วมในการเจรจาที่แคนดีว่า การเจรจาดังกล่าว
เป็นการเจรจาระหว่างอังกฤษกับไทยเพื่อเลิกสถานะสงคราม ประเทศไทยไม่มี
สถานะสงครามกับอินเดีย อินเดียจึงไม่เข้าอยู่ในข่ายของการเจรจา แต่รัฐบาลไทย
พร้อมที่จะแยกการเจรจากับรัฐบาลอินเดียในปัญหาใด ๆ โดยวิถีทางการทูต อนึ่ง
โดยที่ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้ ได้ประกาศถือนโยบายสถานะสงครามกับ
ไทย รัฐบาลไทยยินดีที่จะให้ทั้งสามประเทศนั้นเข้าร่วมในการเจรจาที่แคนดีด้วย
เพื่อเปิดทางให้มีการกลับสถาปนาความสัมพันธ์ตามปกติระหว่างกัน

นายเดนิงเริ่มแสดงบทบาทเชิงกร้าวต่อองค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยด้วยการตอบ
ลายพระหัตถ์ทั้ง ๒ ฉบับ สำหรับฉบับที่ ๑ นายเดนิงแสดงความไม่พอใจในคำตอบ
ของไทยว่า รัฐบาลไทยไม่อยู่ในฐานะที่จะสอนวิธีปฏิบัติระหว่างประเทศแก่นายเดนิง
ซึ่งจะไม่เปลี่ยนแปลงที่ไปจากที่ได้ทูลหม่อมเจ้าวิวัฒนไชยแล้วเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน
ในฉบับที่ ๒ นายเดนิงก็แสดงความไม่เห็นด้วยอีก เพราะรัฐบาลไทยไม่อยู่ในฐานะ
ที่จะกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับส่วนหนึ่งส่วนใดของจักรภพบริติช

สำหรับปัญหาทางรัฐธรรมนูญของไทยเกี่ยวกับหนังสือมอบอำนาจ นายเดนิง
ไม่พยายามเข้าใจความจำเป็นของฝ่ายไทยเลย แม้แต่คิดไปเสียว่า ที่หนังสือมอบ
อำนาจเขียนข้อความว่าจะต้องได้รับความเห็นชอบก่อนเช่นนั้น เป็นวิธีที่ฝ่ายไทยจะ
ใช้เพื่อหวังเหนี่ยวการทำความตกลงกับอังกฤษไว้ รอให้อเมริกันเข้ามาช่วยขัดขวาง
เพื่อให้อังกฤษบรรเทาการเรียกร้องจากไทย เจ้าหน้าที่ภายในกระทรวงการ
ต่างประเทศอังกฤษเองก็ไม่สู้จะเห็นด้วยกับวิธีบีบบังคับหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไซยนต์
ของนายเดนิงนัก เมื่อบทบาทนิติในรัฐธรรมนูญไทยกำหนดไว้ว่า สนธิสัญญาหรือ
ความตกลงใดที่รัฐบาลไทยทำกับต่างประเทศ ถ้าเกี่ยวกับดินแดนไทย หรือจะต้อง

มีการออกกฎหมายเพื่อปฏิบัติตามสนธิสัญญา หรือความตกลงนั้นจะต้องได้รับ
อนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน จึงจะใช้ได้ การที่จะเกณฑ์ฝ่ายไทยให้ปฏิบัติ
อย่างที่นายเดนิ่งต้องการ หมายความว่า จะต้องแก้ไขบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทย
ซึ่งมีเรื่องที่จะกระทำได้ง่าย หากจะบังคับให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ออก
หนังสือมอบอำนาจเด็ดขาดตามความประสงค์ของนายเดนิ่ง ฝ่ายค้านที่เป็นปฏิปักษ์
ต่อรัฐบาล จะยกขึ้นกล่าวอ้างได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีผลทางกฎหมาย เพราะ
ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เป็นการเสียเวลาเปล่า ทางที่ดี นายเดนิ่งน่าจะฟังปัญหาข้อขัดข้อง
ทางรัฐธรรมนูญของไทยและช่วยคณะผู้แทนและรัฐบาลไทยหาทางแก้ไข จะกระชับ
ความเข้าใจและสันถวไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทยดีกว่า ถ้าตกลงกันได้อย่าง
ฉันทมิตร เป็นที่เห็นว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และรัฐบาลไทยจะพยายามกระทำ
ทุกอย่างเพื่อให้สภาผู้แทนราษฎรผ่านอนุมัติการทำข้อตกลงกับอังกฤษโดยเรียบร้อย
แต่ถ้าจะใช้วิธีหักทลายจะเอาตามใจให้ได้ ฝ่ายไทยคงไม่ยินยอมและจะถ่วงเวลาเรื่อยไป
ในฐานะที่ประเทศอังกฤษเป็นแม่บทของรัฐบาลประชาธิปไตย จึงเป็นการไม่สมควร
ที่จะขู่ขู่ให้มีการละเมิดบทบัญญัติรัฐธรรมนูญอันชัดเจน

เมื่อปัญหาเข้าตาจนเช่นนั้น กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษพยายามหา
ทางออกและตกลงส่งโทรเลขลงวันที่ ๗ ตุลาคม ถึงนายเดนิ่งว่า ตามปกติการเลิก
สถานะสงครามจะต้องกระทำโดยสนธิสัญญาสันติภาพที่จะต้องมี การให้สัตยาบัน
ประเทศไทยถือเป็นกรณีพิเศษ อังกฤษต้องการเลี่ยงความซึกซ้าต่าง ๆ และอยาก
จะทำความตกลงกับไทยในลักษณะเป็นมิตร มิใช่การบังคับโดยอาศัยสนธิสัญญา
สันติภาพ ด้วยเหตุนี้จึงคิดจะจัดทำในรูปหัวข้อความตกลงระหว่างรัฐบาล ซึ่งใช้
บังคับทันทีที่ได้ลงนามกันโดยไม่จำเป็นต้องรอการให้สัตยาบัน โดยดำริจะจัดประกาศ
หัวข้อตามตกลงเป็นทางการเพื่อเลิกสถานะสงครามกับไทย วิธีที่สะดวกที่สุด คือ
จัดให้มีการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างผู้แทนทั้งสองฝ่ายรับหัวข้อความตกลงกันไว้
ชั้นหนึ่งก่อน แล้วจะได้ทำความตกลงสมบูรณ์แบบต่อกันภายหลัง แต่เมื่อมีความ
จำเป็นต้องร็ร้อมมา กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงตกลงจะยกร่างเป็นความ
ตกลงสมบูรณ์แบบขึ้น ให้นายเดนิ่งใช้ลงนามกับคณะผู้แทนไทย

ในวันเดียวกัน กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษตอบโทรเลขของนายเดนิงที่ รายงานให้ทราบถึงข้อเสนอแก้ไขของคณะผู้แทนไทยในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน โดยยอมรับบางข้อ แต่ปฏิเสธไม่ยอมรับส่วนใหญ่ สำหรับหลายข้อขอเวลา พิจารณาต่อไปสักระยะหนึ่ง คงจะเป็นด้วยกำลังหาทางทำความเข้าใจกับฝ่าย อเมริกันอยู่

วันที่ ๘ ตุลาคม หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ แสดงไปพบนายเดนิงอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ยืนยันว่า หัวข้อความตกลงเป็นข้อกำหนดที่ไม่อาจมีการเจรจากันได้ หากเป็น ผลของการที่ไทยประกาศสงครามกับอังกฤษ นายเดนิงตอบว่า การแก้ไขในรูปแบบ ทำได้ แต่ต้องมีใช้ในสาระสำคัญ สำหรับปัญหาเรื่องหนังสือมอบอำนาจ หม่อมเจ้า วิวัฒนไชย ไชยันต์ รับสั่งว่า ทางออกที่จะกระทำได้อีกคือ เสนอหัวข้อความตกลงให้ สภาผู้แทนราษฎรอนุมัติเสียก่อนที่จะลงนาม ส่วนเรื่องอินเดียจะขอเข้าร่วมในการ เสร็จ นายเดนิงเตือนว่า ฝ่ายไทยไม่น่าจะอ้างว่าไม่มีสถานะสงครามกับอินเดีย เพราะกำลังทหารที่เข้าไปปฏิบัติการในประเทศไทย ได้แก่ กองพลอินเดียที่ ๗

รุ่งขึ้นวันที่ ๙ องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงมีลายพระหัตถ์อีกฉบับหนึ่งถึงนาย เดนิง แจ้งข้อเสนอขอแก้ไขข้อตกลงที่เพิ่งได้รับจากรัฐบาลไทย โดยทรงแบ่งแยก ออกเป็น ๓ ประเภท นายเดนิงมีหนังสือตอบสวนทันทีว่าไม่สามารถจะรับฟังข้อ เแก้ไขเพิ่มเติมอีกได้ ทั้งไม่อาจที่จะเสนอไปให้รัฐบาลอังกฤษพิจารณา จึงไม่มีความ จำเป็นที่องค์ท่านจะจัดแยกประเภทอย่างใด นายเดนิงกล่าวต่อไปด้วยว่า การที่ รัฐบาลไทยส่งข้อแก้ไขอย่างยืดยาวและอาจจะส่งมาเพิ่มเติมอีก ทำให้เข้าใจว่า องค์ ท่านยังไม่ทรงตระหนัก หรือไม่ทรงสามารถอธิบายให้รัฐบาลไทย ตระหนักในท่าที่ ของรัฐบาลอังกฤษ ตามที่นายเดนิงแถลงไว้ในวันเปิดประชุมครั้งแรก ดังปรากฏใน บันทึกรการประชุมที่ได้ถวายให้ทรงทราบหลายวันแล้ว รัฐบาลไทยดูจะยังมองไม่เห็น ความร้ายแรงของการกระทำของรัฐบาลชุดก่อน และผลสะท้อนถึงความไว้วางใจที่ ประเทศอังกฤษเคยมีต่อประเทศไทย นายเดนิงไม่เห็นด้วยกับข้ออ้างของหม่อมเจ้า วิวัฒนไชยที่ว่า ความช่วยเหลือที่ประเทศไทยให้แก่อังกฤษและสัมพันธมิตรมีอยู่ ไม่น้อย และไม่พึงเน้นในความสลักสำคัญให้มากนัก เมื่อคำนึงเปรียบเทียบกับความ

เสียสละใหญ่หลวงของประเทศอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ถูกข้าศึกยึดครอง คณะผู้แทนไทยออกมาอยู่แคนติเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว ในฐานะที่เป็นผู้แทน รัฐบาลอังกฤษ นายเดนิงยังมิได้รับคำตอบที่เป็นที่พึงพอใจหรือกระจ่างแจ้งสัก ข้อหนึ่งต่อปัญหาต่าง ๆ ที่ยกขึ้นทูล ทั้งนี้ นอกจากหัวข้อความตกลงแล้ว รวมถึง ปัญหาเรื่องหนังสือมอบอำนาจของคณะผู้แทนไทย การเข้าร่วมในการเจรจาของ รัฐบาลอินเดีย การเจรจากับฝรั่งเศส และการให้ข่าวเปล่า ๑.๕ ล้านตัน นายเดนิง กล่าวสำคัญในตอนท้ายของหนังสือว่า การพยายามเหนี่ยวรั้งการเจรจาไว้ให้ล่าช้า เช่นนั้น ทำให้นายเดนิงจำต้องรายงานต่อรัฐบาลว่ามีสาเหตุสืบเนื่องจากการขาด ความเข้าใจในข้อเท็จจริง หรือมิฉะนั้นก็ความปรารถนาที่จะหลบเลี่ยงข้อเท็จจริง ถ้าเป็นในกรณีแรก ก็มีใช่เป็นเพราะนายเดนิงมิได้ให้ความกระจ่างแจ้งเพียงพอ ถ้า เป็นกรณีหลัง ก็จำต้องกลับไปพิจารณาใหม่ทั้งหมด

การใช้ถ้อยคำที่เลือกเฟ้นของนายเดนิงเช่นนี้ ทำให้คณะผู้แทนไทยทั้งคณะรู้สึก ไม่พอใจเป็นธรรมดา ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้นำความไปแจ้งให้นายโยสต์ทราบ เพื่อเป็นพยานหลักฐานในการบีบคั้นของอังกฤษ

ในวันที่ ๙ วันเดียวกัน นายฮิวส์ เบิร์ต ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาทางการเมือง ของผู้บัญชาการกองกำลังทหารอังกฤษในประเทศไทย ได้เข้าพบท่านนายกรัฐมนตรี เสนีย์ ปราโมช เพื่อเตือนถามถึงเรื่องการเจรจาที่แคนติ ได้รับคำชี้แจงว่า นายกรัฐมนตรีกำหนดเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ ๑๐ และเรียกประชุมสภาผู้แทน ราษฎรในปลายวันที่ ๑๑ เพื่อขออนุมัติทำความตกลงกับอังกฤษ โดยที่เสรีภาพมีมากขึ้นในการแสดงความคิดเห็นและในการชุมนุม ท่านนายกรัฐมนตรียืนยันไม่ได้ว่า ข้อเสนอของรัฐบาลจะได้รับเสียงข้างมากสนับสนุนในสภาฯ เพียงพอที่จะขออนุมัติให้ รัฐบาลมอบข่าวให้แก่อังกฤษถึง ๑.๕ ล้านตัน ซึ่งตามราคาในขณะนั้นตกเป็นเงินถึง ๗.๘ ร้อยล้านบาทหรือไม่ คณะรัฐมนตรีอาจจะประสบความสำเร็จอย่างยากทางสภาฯ และ อาจต้องพ้นจากตำแหน่งไปก็ได้ ปัญหาเงินเพื่อเป็นเรื่องสำคัญ ท่านนายกรัฐมนตรี ถามนายเบิร์ตว่า รัฐบาลอังกฤษจะยินยอมให้ไทยกู้เงินสเตอร์ลิงเพื่อการนี้หรือไม่ ซึ่งนายเบิร์ตตอบว่าไม่สามารถจะพูดจาเรื่องนี้ได้ ทราบเท่าที่สถานะสงครามระหว่าง

สองประเทศยังไม่สิ้นสุดลง ในโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เรื่องนี้ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม นายเบิร์ดกล่าวว่า ท่านนายกรัฐมนตรีแสดงไม่ตรีจิต มิตรภาพเป็นอันดี แต่นายเบิร์ดยังไม่แน่ใจในความจริงใจของนายกรัฐมนตรี

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษส่งโทรเลขถึงนายเดนิ่งเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ผ่านเรื่องหนังสือมอบอำนาจของคณะผู้แทนไทยลงไปบ้างเล็กน้อย โดยขอให้เลิก ยืนยันให้ฝ่ายไทยเปลี่ยนถ้อยคำในหนังสือมอบอำนาจเรื่องต้องได้รับความเห็นชอบ จากสภาผู้แทนราษฎรก่อนการใช้บังคับหัวข้อความตกลง แต่ยืนยันว่า ความตกลง สมบูรณ์แบบที่จะกระทำกันนั้นต้องไม่อยู่ในเงื่อนไขของการให้สัตยาบัน ฉะนั้น จึง จำต้องเปิดทางให้ฝ่ายไทยเสนอเรื่องต่อสภาฯ เพื่ออนุมัติก่อน โดยจะจัดให้มีการ ลงนามย่อในตัวบทความตกลงแล้วให้เสนอสภาฯ เมื่อได้รับอนุมัติจากสภาฯ แล้ว จึงจัดให้มีการลงนามเป็นทางการต่อไป

วันที่ ๑๗ ต่อมา นายเดนิ่งรายงานกระทรวงต่างประเทศว่า หัวหน้าคณะผู้แทน ไทยรับสั่งว่า ฝ่ายไทยกำลังจัดทำหนังสือมอบอำนาจให้ใหม่แล้ว โดยตัดถ้อยคำที่ นายเดนิ่งท้วงติงออกเสีย และยินยอมให้อินเดียมีผู้แทนเข้าร่วมการเจรจาที่แคนดีได้

ในวันเดียวกัน นายเดนิ่งต้องเดินทางไปเมืองปัตตาเวีย เพื่อเข้าร่วมในการลงนาม ยอมจำนนของทหารญี่ปุ่น ก่อนจะไปได้ทูลเชิญให้หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเสด็จไป พบอีก ทูลสาทักว่า หวังว่าเมื่อกลับมาแล้วรัฐบาลไทยจะไม่พยายามหน่วงเหนี่ยว การเจรจาต่อไป ถ้าไม่รังไว้แต่แรกการเจรจาควรจะสำเร็จเสร็จสิ้นไปก่อนที่จะเขาจะมี กำหนดการไปเมืองปัตตาเวีย

ในช่วงนั้น เป็นอันไม่มีการเจรจาระหว่างไทยกับอังกฤษ คณะผู้แทนไทยอยู่ใน ฐานะตงงาน ความจริงการไปแคนดีคราวนั้น แม้เราจะไปอย่างตัวแทนของประเทศ ผู้ที่อังกฤษถือว่าเป็นศัตรู ฝ่ายอังกฤษยังกรุณารับเป็นแขกของเขา จัดให้คณะเรา พำนักในโรงแรมควินส์ซึ่งเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งของแคนดี โดยเขาบริการระจ่ายค่าที่พัก และอาหารให้ทั้งสามมือ เมื่อว่างงานพวกเราจำต้องจับกลุ่มกันอยู่ในโรงแรม เขาจะ เรียกประชุมเมื่อใดก็ได้ เราต้องพร้อมเสมอ เราปรึกษาหารือถึงกรรมและเหตุผลที่ จะตอบโต้กับนายเดนิ่ง แต่การตอบโต้แท้จริงเป็นภาระขององค์หัวหน้าคณะซึ่งทรง

ปฏิบัติได้ยอดเยี่ยม การเลือกใช้ศัพท์แสงภาษาอังกฤษจัดได้ว่าหาที่เปรียบมิได้ ทรงใช้ปฏิภาณโวหารน่าขบขันด้วยพระพักตร์เคร่งขรึม ทำเอาพวกเราอดขำมิได้ แต่นายเดนิงไม่แสดงปฏิกิริยาออกนอกหน้าอย่างใด นอกจากจะพยายามคาดคั้นให้ไทยยอมรับตามความต้องการของเขาเท่านั้น เมื่อไทยยังหัวรั้น นายเดนิงจึงใช้วิธีทรมานเจ็บโดยไม่เรียกประชุม บางทีใช้วิธีติดต่อทางจดหมายโดยใช้สำนวนเหมือนมะนาวไม่มีน้ำให้ไทยรู้สึกเจ็บแสบ ที่ไม่เรียกประชุมเพราะนายเดนิงเองก็ยังไม่ร้อคำสั่งจากกรุงลอนดอนเหมือนกัน ส่วนทางกรุงลอนดอนยังต้องหาทางสมานน้ำใจฝ่ายอเมริกันอยู่

ท่านหัวหน้าคณะผู้แทนไทยต้องประทับอยู่ในโรงแรมตลอดวันตลอดคืน ไม่ทรงทราบว่ นายเดนิงจะโปรดให้เสด็จไปพบเมื่อใด รอนาน ๆ เข้า อาหารของโรงแรมชั้นหนึ่งซักจะสิ้นรสชาติ เมื่อต้องรับประทานซ้ำๆทุกมื้อ เริ่มมีสัญญาณแสดงความเบื่อหน่าย ตามปกติคนไทยเราขาดข้าวแกงของเผ็ดร้อนไม่สู้จะได้อยู่แล้ว โรงแรมมีแต่อาหารฝรั่ง มีเนื้อแกะเป็นประจำ จนกระทั่งแกงจืดก็พลอยมีกลิ่นแกะแฝงอยู่ด้วย อาจเป็นอุปาทานของพวกเราก็ได้ องค์หัวหน้าคณะโปรดเนื้อแกะเป็นพิเศษ ตั้งแต่สมัยทรงเป็นนักเรียนอยู่ในประเทศอังกฤษ เสวยได้เรื่อยทุกมื้ออย่างน่าเอร็ดอร่อย พวกเราได้แต่มองตากันปริบ ๆ ไม่กี่วันก็พากันหลบหน้าหายไปทีละคนสองคน ไปโผล่โดยบังเอิญที่ภัตตาคารจูงกิงกลางเมือง ยอมเสียเงินดีกว่ารับประทานอาหารของโรงแรมที่ได้เปล่า พวกเราพยายามสอดส่องหาวิธีแก้เหงาตามถนัด พวกที่ชอบเล่นไพ่บริดจ์ก็จับกลุ่มกันไปตามแต่โอกาสจะอำนวย บางคนหาทางออกไปทัศนศึกษาหาความรู้เรื่องเมืองลึงกาตามควรแก่กรณี

ข้าพเจ้าจำได้ว่า วันหนึ่งเคยบินจากแคนดีไปเมืองทริงโกมาลี ฐานทัพเรืออังกฤษบนเกาะลึงกา รับประทานอาหารกลางวันแล้วบินกลับ อีกครั้งหนึ่งขอรถจีปจากฝ่ายอเมริกันได้ ข้าพเจ้าพาพันเอก หม่อมเจ้าชิตชนก กฤตากร และนาวาโท หม่อมเจ้าอุทัยเฉลิมลาภ วุฒิชัย ไปเที่ยวเมืองรัตนบุรี อันเป็นแหล่งผลิตพลอยสำคัญของลึงกา ท่านทั้งสองแต่งเครื่องแบบทหารตามสังกัด ข้าพเจ้าแต่งเครื่องแบบพลเรือนสีกากี้ถึงเมืองรัตนบุรีเห็นร้านขายพลอยตั้งอยู่เป็นทิวแถว คนขายในร้านออกมาเชิญชวน

ให้ซื้อพลอยอย่างเอะอะ เกือบจะเรียกได้ว่าฮือแยงฉุดลากให้เข้าไปในร้านที่เดียว นำห่อพลอยมาเปิดให้ดู มีพลอยแสงรุ้งขนาดใหญ่พอใช้ ๕ เม็ด ในชั้นแรกพวกเราไม่สนใจ คิดว่าไปเที่ยวเล่นดูสภาพบ้านเมือง เพชรพลอยระหว่างว่างงานก็ดีแล้ว แต่ตอนหลังทนความคะยั้นคะยอไม่ได้ แยกผู้ชายพูดภาษาอังกฤษสำเนียงแปร่งเต็มที พูดเร็วฟังหัดดับใหม่ ท่านชิตชนกทรงตกหลุมพรางเป็นองค์แรก ถ้ามาราคาผู้ชาย แทนที่จะพูดตัวเลขตัวเดียว เขากลับสาธยายสรรพคุณของพลอย ๕ เม็ดอย่างยาวเหยียด แล้วเสนอราคาให้พิเศษเพียง ๑๐๐ รูปี ท่านชิตชนกรับสั่งว่าแพงไป จะเสด็จออกจากร้าน แยกผู้ชายติดตามตึงองค์ท่านกลับเข้าไปในร้านอีกครั้ง ทูลถามว่าจะโปรดให้ราคาเท่าใด ยังต่อได้ ท่านชิตชนกทรงตัดราคาลงไปครึ่งหนึ่งเหลือ ๕๐ รูปี แยกผู้ชายบ่นอุบิอบอยู่นานว่า ของดี ๆ อย่างนี้ โฉนของท่านพราคาราไม่ไว้หน้าขายได้อย่างไรกัน ขาดทุนแน่ ตอบโต้กันอยู่กว่า ๑๐ นาที แล้วเขาดกลงขายให้ในราคาที่ยังต่อ แยกได้ใจหันไปทางท่านอุทัยฯ เสนอให้ซื้ออีกห่อหนึ่งอย่างเดียวกัน ท่านอุทัยฯ ทรงเริ่มปฏิเสธทันทีวัน แยกไม่ฟังเสียงยืนยันถามว่าให้ราคาเท่าใด ท่านอุทัยฯ ทรงตอบเฉย ๆ ว่า ๒๕ รูปี แยกผู้ชายโวยวายชั่วคราว พลอยหรุ ๆ ๕ เม็ด อย่างนี้มีหรือราคา ๒๕ รูปี ท่านอุทัยฯ พระทัยเด็ดเสด็จออกจากร้าน แยกวิ่งตามมาทูลเชิญกลับเข้าไปใหม่ แล้วยอมขายให้ ๒๕ รูปี ทำเอาท่านชิตชนกทรงงุนงง เคืองแค้นแยกผู้ชายคนเดียวกันว่า ทำไมทำกับท่านเช่นนั้น ขายให้ท่านอุทัยฯ ถูกกว่าพระองค์ท่านถึงครึ่งหนึ่ง แต่ก็ไม่รู้ว่าจะกระทำอย่างไร เพราะทรงจ่ายเงินลงหีบเหล็กไปแล้ว แบบอ้อยเข้าปากช้างไม่มีทางเรียกคืนได้ เมื่อขายได้เป็นรายที่ ๒ แยกเกิดกำเริบ หันมาหาข้าพเจ้าเสนออย่างเดียวกันอีก ข้าพเจ้ายังไม่ตอบ ไม่ทราบว่าจะเอาพลอยไปฝากใคร จึงปฏิเสธเด็ดขาดไม่ยอมซื้อ แยกผู้ชายเกิดใจดีคาดไม่ถึง ขอมอบพลอย ๕ เม็ด ในห่อที่ ๓ ให้แก่ข้าพเจ้าเปล่า ๆ ไม่เอาเงิน ทำเอาท่านเจ้าทั้งสององค์ทรงพิโรธที่ถูกแยกต้ม บางทีเขาอาจนึกว่า ข้าพเจ้าเป็นมัมคฤศก์พานักทัศนศาสตร์ต่างชาติที่เยี่ยวชื่อของละครระมัง เขาจึงคิดปุนบำเหน็จรางวัลความเหนี้ยอยยากของข้าพเจ้าที่ช่วยพาท่านทั้งสองมาตกหลุมพรางของเขา

ทางกรุงเทพฯ เมื่อได้รับตัวบทแน่นอนของหัวข้อความตกลงจากคณะผู้แทนไทย รัฐบาลมิได้นิ่งนอนใจ มีการพิจารณาอย่างละเอียดลออถี่ถ้วน เกิดความรู้สึกรู้ว่า

อังกฤษจะบีบไทยทุกวิถีทาง อเมริกันเท่านั้นที่จะช่วยผ่อนคลายการกดดันของอังกฤษได้ แต่ก็คงจะหวังได้ไม่มากนัก เพราะผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างประเทศทั้งสองมีอยู่กว้างขวางทั่วโลก จะมาเสียมิตรไมตรีเพื่อประโยชน์ของประเทศไทยที่เล็กกระจิดริดกระไรอยู่ ฉะนั้น เราเองก็ต้องยอมเสียสละบ้างเท่าที่จะพอรับได้ โดยไม่ถึงแก่เสื่อมเสียอิสรภาพ อธิปไตยและเอกราชอันหวงแหนของประเทศไทย สิ่งที่ฝ่ายสหประชาชาติร่วมกันติดใจอยู่ข้อหนึ่ง คือ ปัญหาเรื่องอาชญากรรมสงคราม ซึ่งเขาถือว่าจะต้องเอาตัวมาลงโทษตามกฎหมายพิเศษของเขาให้ได้ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างมิให้มีการปฏิบัติผิดมิชอบเยี่ยงนั้นต่อไปอีกในอนาคต สำหรับประเทศไทย เรามีบัญชีผู้ที่เขาถือเป็นอาชญากรรมสงครามอยู่แล้ว ในหัวข้อความตกลงจึงมีกล่าวข้อหนึ่งว่า รัฐบาลไทยจะต้องให้ความร่วมมือในการจับตัวผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นอาชญากรรมสงคราม หรือเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังแก่ญี่ปุ่นหรือศัตรูอื่นของสัมพันธมิตรนำขึ้นศาล ฝ่ายสหประชาชาติเริ่มจับตัวนายวิจิตร วิจิตรวาทการ เอกอัครราชทูตไทยซึ่งขณะนั้นยังอยู่ในประเทศญี่ปุ่นไว้คนหนึ่งก่อนแล้ว

เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มส่งเครื่องบินเข้าทำการทิ้งระเบิดกรุงโตเกียว ทำเนียบเอกอัครราชทูตไทย ณ ตำบลเมกุโระ ต้องระเบิดเพลิง บ้านญี่ปุ่นภายในบริเวณถูกทำลายลงสิ้นเชิง และในขณะเดียวกันระบบการไฟฟ้าและน้ำประปาต้องเสียหายด้วย ท่านเอกอัครราชทูตจำต้องโยกย้ายออกไปพำนักนอกกรุงโตเกียวพร้อมกับบรรดาเจ้าหน้าที่สถานเอกอัครราชทูต เพื่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน โดยเช่าห้องอยู่ในโรงแรมฟูจีย่า ที่เมืองฮาโกเนะ ใช้เป็นที่ทำการสถานเอกอัครราชทูตพร้อมไปด้วย ครั้นเมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ภายหลังไม่กี่วัน เจ้าหน้าที่สารวัตรทหารอเมริกันเข้าพบท่านเอกอัครราชทูตแจ้งให้ทราบว่า จะต้องควบคุมตัวไว้ชั่วคราวในฐานะเป็นผู้ต้องหาอาชญากรรมสงคราม ก่อนที่จะจัดส่งตัวกลับประเทศไทย สำหรับครอบครัวของท่านเอกอัครราชทูตและบรรดาข้าราชการในสถานเอกอัครราชทูตไม่อยู่ในข่ายต้องควบคุมอย่างใด เขาย้ายท่านเอกอัครราชทูตจากโรงแรมฟูจีย่าไปอยู่โรงแรมโฮร่าแล้วส่งตัวไปกรุงเทพฯ โดยเครื่องบินทหาร

ทางรัฐบาลคิดเป็นห่วงเกรงฝ่ายสหประชาชาติบังคับเอาตัวผู้ที่เราถือว่าเป็น อาชญากรสงครามไทยไปขึ้นศาลระหว่างประเทศที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจัดตั้งขึ้นใน ประเทศญี่ปุ่นร่วมกับอาชญากรสงครามญี่ปุ่น มีหวังที่คนไทยเพื่อนร่วมชาติของเรา หลายคนจะต้องประสบจุดจบที่ศาลพิเศษ ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจของผู้ชนะ เป็นแน่แท้ ถ้าจะเทียบกันแล้ว ความผิดของฝ่ายไทยไม่น่าจะถึงขั้นอาชญากรสงคราม ญี่ปุ่น รัฐบาลไทยรีบออกกฎหมายอาชญากรสงครามเพื่อใช้เป็นข้ออ้างจะจัดการกับ อาชญากรสงครามไทยเอง ร่างพระราชบัญญัติอาชญากรสงครามเร่งยกขึ้นเสนอ สภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๘ เดชะบุญสมัยนั้นประเทศไทยมี สถานิติบัญญัติสภาเดียว ถ้ามีสองสภาคงจะต้องใช้เวลานาน สภาผู้แทนราษฎรผ่าน อนุมัติให้ตราเป็นพระราชบัญญัติอาชญากรสงครามภายหลังที่มีการแก้ไขบาง ข้อความเกี่ยวกับบทนิยามศัพท์ “อาชญากรสงคราม” เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม เราทำการ จับกุมตัวผู้ที่เราทราบว่าเป็นอาชญากรสงครามเพื่อส่งศาล พิเศษของเรา ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ใช้ศาลฎีกาเป็นผู้พิจารณา ช่วงซึ่งทำเสียก่อนที่ ฝ่ายสหประชาชาติจะยื่นมือเข้ามาเรียกร้องเอาตัว สมัยครพรรคพวกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งยังมีอยู่มากน้อย แสดงความไม่พอใจเป็นอย่างมาก เข้าใจไปว่า คน ไทยด้วยกันจับผู้นำในอดีตขึ้นศาล สำหรับการกระทำที่ช่วยบ้านเมืองให้รอดพ้นจาก ความพินาศภายใต้กำลังทหารญี่ปุ่นที่ไหลบ่าเข้าประเทศไทย โดยหาได้ทราบไม่ว่า ถ้ารัฐบาลไม่รีบจัดการเสียเองแล้ว ฝ่ายสหประชาชาติอาจจะเรียกร้องให้ส่งตัวไป ดำเนินการพิจารณาที่ศาลกรุงโตเกียวตามตัวบทกฎหมายของสหประชาชาติก็ได้ แล้วยังถือโอกาสโจมตีกระบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและเสรีไทยว่าจะยอมขายประเทศไทย ให้แก่ต่างชาติ โดยยอมผูกมัดตามหัวข้อความตกลงที่อังกฤษเรียกร้องเอา

ระหว่างนั้น รัฐบาล ม.ร.ว. เส็นีย์ ปราโมช พิจารณาเห็นว่า ผู้แทนราษฎรที่ได้ รับเลือกตั้งเข้ามาลงในสภาเมื่อปี ๒๔๘๑ ได้รับการขยายเวลาให้อยู่ในตำแหน่งถึง ๒ ครั้งติดต่อกัน เนื่องด้วยเหตุสงคราม จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปไม่สะดวก เมื่อ สงครามเสร็จสิ้นลงแล้ว น่าจะมีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ เพื่อให้ราษฎรสามารถเลือก ผู้แทนที่ต้องการ จึงตกลงให้ยุบสภาเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ในวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๘๙

การเจรจาทางแคนดีไม่มีการสืบหน้า วันที่ ๒๖ ตุลาคม กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันแจ้งต่อสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษว่า ฝ่ายอเมริกันจะรอการแต่งตั้งอุปทูตประจำประเทศไทยไว้ไม่ได้แล้ว มีดาร์ริจะส่งนายโยสต์เข้ากรุงเทพฯ ในต้นเดือนพฤศจิกายน กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสั่งเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ให้สถานเอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตันประท้วงการกระทำเช่นนั้น เพราะจะมีผลทำให้การเจรจาระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษต้องยืดเยื้อไปอีก ลอร์ดแฮลิแฟกซ์ถึงกับขอพบนายเบิร์น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อให้ยับยั้งการกลับสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยไว้ก่อน งดการส่งอุปทูตไปกรุงเทพฯ จนกว่าอังกฤษจะอยู่ในฐานะกระทำเช่นเดียวกันภายหลังการลงนามในความตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเลิกสถานะสงคราม ฝ่ายอเมริกันจำต้องผ่อนลงมาว่าจะส่งนายโยสต์เข้ากรุงเทพฯ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่อีก ๒ คน โดยยังไม่ให้มีฐานะเป็นนักการทูตหรือกงสุล และจะรอไม่เปิดทำการสักเดือนหนึ่ง

ต้นเดือนพฤศจิกายน รัฐบาลแสดงความประสงค์ใคร่หุลเชิญให้หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเสด็จกลับกรุงเทพฯ ชั่วคราว เพื่อปรึกษาหารือระหว่างที่รอการประชุมกับฝ่ายอังกฤษครั้งต่อไป นายเบรน ผู้แทนนายเดนิง โทรเลขแจ้งให้นายเดนิงทราบที่เมืองปัตตาเวีย นายเดนิงไม่ยอมให้หัวหน้าคณะเสด็จกลับ เกรงจะทำให้การเจรจายืดเยื้อ แต่ก็ให้ขอคำสั่งจากกระทรวงการต่างประเทศ ทางกระทรวงการต่างประเทศพิจารณาแล้วสั่งการเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายนว่า ที่จะขัดข้องไม่ยอมให้หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเสด็จกลับชั่วคราวตามความประสงค์ของรัฐบาลไทยนั้นย่อมจะลำบาก เพราะตัวนายเดนิงเองก็ไม่อยู่ที่แคนดี การเจรจาจะงักมาเป็นเวลานานแล้ว ควรให้เสด็จกลับกรุงเทพฯ เป็นการชั่วคราวได้ แต่ขอให้ย้ำให้แน่ชัดว่า ไทยจะต้องรีบเจรจาทำความตกลงกับอังกฤษโดยเร็วที่สุด ข้าพเจ้าตามเสด็จท่านหัวหน้าคณะกลับกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๑ ต่อมาเมื่อทางกองบัญชาการสูงสุดฝ่ายสหประชาชาติตกลงโยกย้ายที่ทำการจากแคนดีไปลิงคโปล์ ทางอังกฤษจึงสั่งอนุญาตให้คณะผู้แทนไทยที่ยังเหลืออยู่เดินทางกลับประเทศไทยด้วย โดยขอเชิญให้ไปประชุมต่อภายหลังที่ลิงคโปล์ ทางฝ่ายออสเตรเลียถือโอกาสขอเข้าร่วมในการเจรจากับไทย โดยได้ส่งพันเอก อีสต์แมน เป็นผู้แทน เดินทางไปลิงคโปล์

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน นายกรัฐมนตรีเสนีแย้แจ้งต่อนายเบิร์ดว่า ถ้าอังกฤษยืนยันต่อไทยเป็นลายลักษณ์อักษรว่า ข้อกำหนดต่าง ๆ ในหัวข้อความตกลงและภาคผนวกเป็นบทบังคับซึ่งไทยจะเจรจาต่อรองอย่างไรก็ได้ไปแล้ว ฝ่ายไทยก็จะยินยอมลงนามด้วย แต่ได้เตือนว่า เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับไทยในอนาคต ไม่น่าจะกระทำเช่นนั้น

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน นายฟรังฟอร์ด แห่งสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงลอนดอน เข้าพบนายสเตอร์นเดล เป็นเน็ทท์ อธิปไตยกรรมการตะวันออกไกล ให้เห็นว่า การที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีดำริจะกราบบังคมทูลเชิญให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตประเทศไทย อาจจะมีผลประสงคค์จะทำให้การเจรจาระหว่างอังกฤษกับไทยยืดเยื้อนานขึ้น นายเป็นเน็ทท์ปฏิเสธว่าคงไม่ใช่เช่นนั้น สาเหตุคงเนื่องจากจะต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญมากกว่า ความล่าช้าของการเจรจาที่แคนดีจะโทษฝ่ายไทยข้างเดียวมิได้ เพราะนายเดนิงเองต้องเดินทางออกไปปฏิบัติงานที่ปัตตาเวีย การเจรจาย่อมต้องค้างอยู่ และบัดนี้อังกฤษกับสหรัฐอเมริกา ก็สามารถทำความเข้าใจกันได้แล้วในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย ฉะนั้น จึงคาดว่าคงมีการลงนามในข้อตกลงกันได้ไม่ช้าที่สิงคโปร์

ฝ่ายอเมริกันยืนยันทันทีช่วยจำต่อฝ่ายอังกฤษเกี่ยวกับประเทศไทยอีกสองฉบับ ฉบับหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๓ อีกฉบับหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน และฝ่ายอังกฤษได้ตอบเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ทำความเข้าใจระหว่างกัน ลอร์ดแฮลลิแฟกซ์แจ้งต่อนายแอจิสัน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ว่า อังกฤษกำลังพยายามจะเจรจากับไทยให้สำเร็จ และได้ยอมรับข้อเสนอแก้ไขของฝ่ายอเมริกันบางข้อแล้ว แต่ฝ่ายไทยยังคงตั้งเรื่องไว้โดยหวังว่าอเมริกันจะช่วยอีก ถ้าหากรัฐบาลอเมริกันอยากจะทำตั้งอุปทูตประจำประเทศไทยเป็นทางการ ก็ควรแนะนำให้ไทยรับทำตามความตกลงกับอังกฤษเสีย

วันที่ ๘ ธันวาคม อังกฤษส่งเครื่องบินมารับคณะผู้แทนไทยไปสิงคโปร์เพื่อประชุมต่อ ข้าพเจ้าเป็นผู้เดียวในคณะผู้แทนไทยที่ไม่ได้ออกไปกับคณะ เพราะภาระหน้าที่ของข้าพเจ้าในฐานะผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ไม่สู้จะเหลือเท่าใดแล้ว ความ

คิดเห็นในด้านกระทรวงการต่างประเทศ ข้าพเจ้าได้ให้ไปหมดแล้ว งานถึงขั้นที่ไม่มี การต่อรองกัน เป็นแต่ฝ่ายอังกฤษจะยินยอมผ่อนผันให้ฝ่ายไทยเพียงใดหรือไม่ ในตอนนั้นนายโยสต์ ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ก็ได้เข้ามาอยู่ใน ประเทศไทยแล้ว แม้จะยังไม่มีฐานะเป็นผู้แทนการทูต แต่ก็เป็นคนของกระทรวง การต่างประเทศอเมริกัน หากฝ่ายไทยมีความคิดเห็นหรือความประสงค์อย่างใด ซึ่ง ต้องระบายนให้รัฐบาลอเมริกันทราบ ข้าพเจ้าเป็นผู้ติดต่อกับนายโยสต์อย่างปฏิบัติ มาแล้วที่แคนดี ยิ่งกว่านั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนิน นิวัตพระนคร ต้นเดือนธันวาคม ๒๔๘๘ ทรงสนพระราชหฤทัยในปัญหาการเจรจาระหว่างไทยกับอังกฤษมาก ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าเป็นผู้เข้าเฝ้า กราบบังคมทูลถวายรายงานให้ทรงทราบถึงภูมิหลังและการคลี่คลายของการเจรจา โดยละเอียดทุกระยะ เมื่อศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ข้าพเจ้าเคยเฝ้าทูลละอองธุลี พระบาทที่เมืองโลซานน์ และเมืองอื่นเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปร่วมการประชุม ประจำปีของสมาคมนักเรียนไทยในยุโรปอย่างใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทและ พระประยูรญาติทุกพระองค์ ทุกครั้งที่ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลถวายรายงานการเจรจากับอังกฤษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ชักถามเพื่อความกระจ่างแจ้งด้วยความ สนพระราชหฤทัย สมเด็จพระอนุชาก็ทรงประทับอยู่ด้วยและทรงฟังโดยตลอด เมื่อ พระราชทานพระกระยาหารเลี้ยงแขกต่างประเทศผู้มีเกียรติยศที่เข้าเฝ้าพระ- ยุคลบาท ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าเข้าร่วมโต๊ะเสวยในบางโอกาส นับเป็นพระมหากุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

การประชุมอังกฤษ-ไทย ครั้งที่ ๓ ซึ่งจัดใหม่ขึ้นที่สิงคโปร์เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคมนี้ ปัญหาที่ค้างค้างยังตกลงกันไม่ได้ มีเรื่องฝรั่งเศสและข้าว สำหรับเรื่องแรก นายเดนิ่ง หารือไปทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ถ้าไทยยืนยันไม่ยอมเจรจากับ ฝรั่งเศส ควรจะร่างเป็นข้อกำหนดในหัวข้อความตกลงเกี่ยวกับปัญหาเรื่องดินแดน อินโดจีนหรือไม่ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสั่งให้นายเดนิ่งตั้งเป็นข้อสงวนไว้ว่า ฝ่ายอังกฤษอาจจะมิชักกล่าวถึงเรื่องนี้ในความตกลงระหว่างอังกฤษกับไทย แต่ กระทรวงการต่างประเทศไม่แน่ใจว่า การกระทำเช่นนั้น จะสมควรหรือเป็น

ประโยชน์ในทางปฏิบัติหรือไม่ ข้อสำคัญอยู่ที่ท่าทีของฝ่ายอเมริกัน ถ้าอังกฤษและอเมริกันสามารถตกลงกันได้ในเรื่องข้าวไทย อังกฤษจะอยู่ในฐานะขอร้องให้สหรัฐอเมริกาให้ความเห็นแก่ฝ่ายไทยเรื่องดินแดนทางอินโดจีน

สำหรับเรื่องข้าว องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเสนอตัวเลขและข้อมูลว่า ข้าวที่อังกฤษประสงค์จะได้เป็นข้าวดีชนิดที่ ๑ ยากที่ไทยจะสนองได้ ระหว่างปี ๒๔๘๐-๒๔๘๔ รวม ๕ ปี ประเทศไทยส่งข้าวออกขายต่างประเทศเฉลี่ยปีละ ๑,๓๖๘,๓๔๕ ตัน เป็นข้าวดีครั้งหนึ่ง คือ ๗๖๗,๖๒๘ ตัน ในระยะ ๕ ปีนั้น มีเพียง ๒ ปี ที่ไทยส่งข้าวออกถึง ๑.๕ ล้านตัน ความขัดข้องในการที่ไทยมีข้าวไม่เพียงพอแก่ความต้องการของอังกฤษในปี ๒๔๘๘ สืบเนื่องจากการผลิตข้าวลดน้อยลง อุทกภัยปี ๒๔๘๕ ให้ความย่ำแย่ล้มตายเป็นจำนวนมาก เมื่อญี่ปุ่นยึดครองประเทศไทยก็ต้องสูญเสียความไม่น้อย ตัวเลขสถิติแสดงว่า ในปี ๒๔๘๘ ปริมาณผลิตข้าวทั่วประเทศลดลงเหลือ ๒,๕๙๔,๐๐๐ ตัน ต่ำกว่าผลผลิตถัวเฉลี่ย ๕ ปี ซึ่งมีจำนวนปีละ ๓,๕๕๒,๐๐๐ ตัน สาเหตุขัดข้องอีกประการหนึ่งอยู่ที่การขนส่ง ข้าวที่ผลิตทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องขนส่งทางรถไฟและถนน ระบบการรถไฟได้รับการกระทบกระเทือนจากการสงคราม รถจักรและรถตู้ถูกทำลายจากการทิ้งระเบิดทางเครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตร พร้อมกับสะพานหลายแห่ง การขนส่งทางบกยากลำบาก เพราะขาดน้ำมันเชื้อเพลิง ยางรถยนต์ และอุปกรณ์อื่น ๆ การขาดเชื้อเพลิงส่งผลกระทบต่อขนส่งทางน้ำ เมื่อขนส่งลำบาก การผลิตก็กระทบกระเทือน ในจำนวนผลผลิตข้าวปี ๒๔๘๘ ต้องหักปริมาณที่จำเป็นสำหรับการบริโภคภายในประเทศออก ๒,๑๖๘,๐๐๐ ตัน เหลือพอจะส่งออกเพียง ๔๒๖,๐๐๐ ตัน เป็นข้าวดี ๒๓๙,๐๐๐ ตัน เท่ากับประมาณ ๑ ใน ๖ ของจำนวนที่อังกฤษเรียกร้อง ราคาข้าวดีคิดเป็นเงินประมาณ ๔๙๓ บาท ต่อตัน ถ้าไทยต้องให้เปล่า ๑.๕ ล้านตัน จะเป็นการเพิ่มภาระทางการเงินถึง ๗๔๐ ล้านบาท รายได้สาธารณะไม่รวมเงินกู้ และรายจ่ายสาธารณะในปี ๒๔๘๗ เป็นเงิน ๒๖๗ ล้านบาท และ ๓๖๗ ล้านบาทโดยลำดับ ในปี ๒๔๘๘ รายได้สาธารณะมีจำนวน ๒๔๙ ล้านบาท รายจ่ายสาธารณะ ๖๑๘ ล้านบาท มูลค่าข้าวที่อังกฤษจะเอาเท่ากับ ๓ เท่าของรายได้ประจำปี เป็นภาระตกหนักแก่ผู้เสีย

ภาษี เงินตราไทยและระบบการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศอาศัยการส่งข้าว ออกเป็นสำคัญ รายได้จากการส่งข้าวออกบางปีขึ้นถึงร้อยละ ๗๐ ของสินค้าออก ทั้งหมด ด้วยรายได้จากการขายข้าว ประเทศไทยสามารถรักษาเสถียรภาพของ เงินตรา ซื้อสินค้าจากต่างประเทศ และชำระหนี้เงินกู้ต่างประเทศ การให้ข้าวเปล่า ๑.๕ ล้านตัน จะทำให้ขาดเงินตราต่างประเทศจำนวนมหาศาล ประเทศไทยจะต้อง ตัดค่าใช้จ่ายในต่างประเทศลงอย่างหนัก การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจจะกระทำได้ยาก และล่าช้า จึงใคร่จะขอความเห็นใจจากอังกฤษ อย่าทำลายภาวะเศรษฐกิจไทยเลย

นายเดนิ่งส่งข้อคิดเห็นของฝ่ายไทยไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ซึ่ง ตอบเมื่อวันที่ ๑๓ ตกลงไม่เอาข้าวดีทั้งหมด ให้รวมข้าวหักด้วย แต่ยืนยันตัวเลข ๑.๕ ล้านตันอยู่ อ้างว่า เมื่อ ม.ร.ว. เสณีย์ ปราโมช ผ่านกรุงลอนดอนกลับกรุงเทพฯ ได้แจ้งต่อนายสเตอร์นเดล เป็นเนื้ทท์ เองว่า ประเทศไทยมีข้าวเหลือสะสมอยู่จาก ปีก่อน ๆ ๑.๕ ล้านตัน ที่อังกฤษร้องขอจึงได้แก่จำนวนข้าวที่เหลือสะสมไว้นั้น มิใช่ ผลผลิตของปี ๒๔๘๘ อังกฤษเห็นใจในความยุ่งยากของการขนส่ง และกำลัง พิจารณาหาทางช่วยเหลืออยู่

ในการประชุมเมื่อวันที่ ๑๑ นั้น นายเดนิ่งยังคงวางท่าที่แข็งกร้าวอยู่ โดยยืนยัน ว่า หัวข้อความตกลงมิใช่เอกสารที่จะมีการเจรจาต่อรองกัน และล้าเลิกว่า ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยมิได้รับการฝึกซ้อมเพียงพอที่จะออกปฏิบัติการอย่างมี ประสิทธิภาพ จึงไม่สามารถจะมีส่วนร่วมในชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร ไทยจะนำ เอาปัญหาเรื่องบริจาควัวให้เปล่ามาเป็นกรณีแลกเปลี่ยนกับข้อผ่อนปรนของอังกฤษ ในปัญหาอื่น ๆ หาได้ไม่ ถ้าไทยเหนียวรั้งการให้ข้าวไว้ อังกฤษจำต้องประกาศ เปิดเผยให้ประชากรที่วิหโยหของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทราบ ว่า ความเดือดร้อน สืบเนื่องมาจากการโยกโย้ของไทย ถ้ารัฐบาลไทยขึ้นทำโฆษณาชวนเชื่อเพื่อหาทาง ผ่อนคลายข้อกำหนดของอังกฤษ ก็มีแต่จะทำให้ข้อกำหนดเข้มงวดหนักขึ้น ประเทศไทยจะไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติตราบใดที่ยัง ไม่ทำความตกลงกับอังกฤษและฝรั่งเศส และไทยไม่มีทางจะทำการติดต่อกับโลก ภายนอกตราบเท่าที่ยังไม่เลิกสถานะสงครามกับอังกฤษ นายเดนิ่งลงเอยด้วยการ

สำหรับว่า การประชุมต่อไปไม่มีประโยชน์ สมาชิกในคณะผู้แทนไทยควรจะกลับกรุงเทพฯ เพื่อขอคำสั่งโดยพลันจากรัฐบาลไทยว่า จะยินยอมลงนามในหัวข้อความตกลงกับอังกฤษหรือไม่ ถ้าจะพูดอย่างสำนวนชาวบ้าน นายเดนิงขับไล่ให้คณะผู้แทนไทยกลับบ้าน หากไม่ยินยอมลงนามในหัวข้อความตกลงที่อังกฤษเสนอ นายเดนิงยื่นตัวบทหัวข้อความตกลงให้คณะผู้แทนใหม่ซึ่งตรวจดูแล้วมีข้อความตามหัวข้อความตกลงที่ได้รับที่แคนดี จะมีแก้ไขก็เฉพาะบางข้อในภาคผนวกเกี่ยวกับการทหาร เพื่ออนุวัติตามความประสงค์ของสหรัฐอเมริกา

หม่อมวิวัฒน์ไชย ไชยนต์ เสด็จกลับกรุงเทพฯ เพื่อรายงานให้รัฐบาลทราบถึงท่าทีของนายเดนิง และเพื่อขอรับคำวินิจฉัยว่า รัฐบาลจะตกลงให้ยอมรับตามข้อเสนอของอังกฤษหรือไม่

นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช ขอทราบความเห็นของสหรัฐอเมริกาในเรื่องนี้ ซึ่งนายโยสต์ไม่อยู่ในฐานะที่จะแนะนำว่าสมควรลงนามหรือไม่ เป็นแต่เน้นในความสนใจของรัฐบาลอเมริกันที่มุ่งจะอ้างไว้ซึ่งอธิปไตยและฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศไทย และย้ำว่า การเจรจาระหว่างสหรัฐฯ กับอังกฤษยังดำเนินอยู่ไม่ทันเสร็จสิ้น นายโยสต์รายงานกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเมื่อวันที่ ๑๒ ว่า เว้นเสียแต่นายเดนิงจะปฏิบัติการไปโดยพลการ มิได้รับคำสั่งจากลอนดอน ดูอังกฤษจะพยายามเร่งรัดให้ไทยยินยอมโดยไม่นำพาคัดข้อคิดเห็นของอเมริกัน เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนั้น นายโยสต์เสนอให้รัฐบาลอเมริกันรีบเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยทันที และแจ้งให้ทั้งฝ่ายไทยและอังกฤษทราบว่า ไม่ว่าไทยจะยอมลงนามหรือไม่ก็ตาม รัฐบาลอเมริกันจะขัดขวางการล່วงละเมียดอธิปไตยของไทย การกำหนดภาระอันไม่สมควรแก่เศรษฐกิจของประเทศไทย และการจำกัดการติดต่อระหว่างประเทศไทยกับโลกภายนอกโดยการกระทำฝ่ายเดียว

ในโทรเลขอีกฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๑๓ ถึงกระทรวงการต่างประเทศ นายโยสต์รายงานว่า การที่รัฐบาลอเมริกันรับรองการกลับเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยทำให้คนแปลความหมายไปได้ว่า รัฐบาลอเมริกันจะไม่รับรองรัฐบาลไทยจนกว่าจะมีการลงนามในความตกลงที่เป็นที่พอใจของอังกฤษ คนไทยโดยทั่วไปหาได้ทราบไม่ว่า

รัฐบาลอเมริกันไม่เห็นด้วยกับหัวข้อความตกลงของอังกฤษหลายข้อ และได้พยายาม คัดค้านให้อังกฤษลดความรุนแรงลงไปได้บ้างแล้ว

ในวันเดียวกันนั้น กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันตอบโทรเลขของนายโยสต์ ลงวันที่ ๑๒ สั่งให้เสนอแนะต่อรัฐบาลไทยมิให้ลงนามกับอังกฤษในระหว่างที่การ เจริญระหว่างสหรัฐอเมริกากับอังกฤษยังดำเนินอยู่ อังกฤษได้อนุมัติตามข้อขัดข้อง ของอเมริกาบางข้อแล้ว แต่ยังไม่หมดทีเดียว ในขณะเดียวกัน กระทรวงการต่างประเทศ อเมริกันส่งเอกอัครราชทูตที่กรุงลอนดอน ให้แจ้งต่อกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษว่า วอชิงตันอยากเชื่อว่า นายเดนิ่งยื่นคำขาดต่อคณะผู้แทนไทยโดยไม่ได้ รับคำสั่งจากลอนดอน รัฐบาลอเมริกันได้ให้คำแนะนำต่อรัฐบาลไทยมิให้ลงนามกับ อังกฤษจนกว่าอังกฤษและอเมริกันจะได้เจรจาตกลงกันก่อน ถ้าหากนายเดนิ่งยังคง ตื้อดิ่งขู่เชิญไทยต่อไป รัฐบาลอเมริกันย่อมไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากจะกลับเปิด ความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยที่ได้รับมาตามคำขอของอังกฤษ และจะ แดลงทำที่ของรัฐบาลอเมริกันให้โลกภายนอกทราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัญหา เรื่องข้าวที่อังกฤษต้องการเรียกร้อยเอาเปล่าจากประเทศไทย

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๔ นายโยสต์โทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า รัฐบาลไทยตกลงยินยอมจะลงนามกับอังกฤษแล้ว เพราะเห็นว่า ไทยเป็นประเทศ เล็ก ต้องเผชิญหน้ากับประเทศใหญ่ ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากจะยอมคล้อยตาม เท่าที่เป็นมาสามารถหวังรับการทำความตกลงกับอังกฤษไว้นานกว่าสามเดือนแล้ว หากจะถ่วงต่อไปเกรงว่าจะทำให้ข้อกำหนดของอังกฤษรุนแรงหนักยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดย มีเงื่อนไขสองประการ คือ (๑) ขอให้นายเดนิ่งมีหนังสือเป็นหลักฐานแจ้งต่อคณะ ผู้แทนไทยว่า หัวข้อความตกลงเป็นข้อกำหนดต่ำที่สุดที่อังกฤษจะยอมเลิกสถานะ สงครามกับไทย อังกฤษไม่ยอมให้มีการเจรจา และยืนยันให้ไทยต้องลงนามตาม ที่อังกฤษเสนอ หนังสือยืนยันของนายเดนิ่งนี้จะมีการประกาศเปิดเผยพร้อมกับตัวบท หัวข้อความตกลง ถ้านายเดนิ่งไม่ยอมทำหนังสือเช่นนั้นให้ไทยก็จะยอมลงนามและ จะประกาศข้อความดังกล่าวเอง และ (๒) ถ้านายเดนิ่งจะเอาเรื่องของฝรั่งเศสมา พัวพันด้วย คณะผู้แทนไทยจะต้องเสนอเรื่องทั้งหมดกลับไปให้รัฐบาลพิจารณา

เมื่อทราบรายงานของนายโยสต์ฉบับนี้แล้ว กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน
รีบโทรเลขสั่งกงสุลที่สิงคโปร์ให้ติดต่อกับหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไซยันต์ ทูลให้ทรง
ทราบถึงความประสงค์ของรัฐบาลอเมริกันที่จะไม่ให้ไทยยอมลงนามกับอังกฤษก่อน
ที่อังกฤษจะทำความเข้าใจกับอเมริกันได้ทุกข้อ ส่วนทางนายโยสต์ได้ขอพบท่าน
รัฐบุรุษฮาโรลด์และนายกรัฐมนตรีนเรนทรไวยาน เพื่อแจ้งท่าทีของรัฐบาลอเมริกันให้
ทราบ นายกรัฐมนตรียุทธศาสตร์โทรเลขทูลหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไซยันต์ ให้เลื่อนการลงนาม
ไปพลางก่อน

ในการประชุมครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม หัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งต่อ
นายเดนิ่งว่า เมื่ออังกฤษถือข้อเสนอทั้งหมดของอังกฤษเป็นข้อกำหนดน้อยที่สุดใน
การที่จะเลิกสถานะสงคราม รัฐบาลไทยไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากยอมรับ
หัวข้อความตกลงและให้คำมั่นว่าจะปฏิบัติตามทุกข้อ แต่เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎร
ต้องยุบไป กำลังรอกการเลือกตั้งทั่วไปและการเปิดสภาฯ ใหม่ ฉะนั้น เรื่องใดที่จะ
ต้องอาศัยการออกตัวบทกฎหมาย ยังจะปฏิบัติไม่ได้ ต้องรอกการอนุมัติของสภาฯ
ใหม่ก่อน

เมื่อมีความจำเป็นเช่นนี้ นายเดนิ่งจึงเสนอให้ตัดข้อความเกี่ยวกับการเรียกข้าว
๑.๕ ล้านตัน ออกจากหัวข้อความตกลง โดยจะให้หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเป็นผู้เสนอ
ให้ข้าวเปล่าเองในหนังสือแลกเปลี่ยนที่จะกระทำต่อกัน หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรง
ขอให้เก็บข้อความเรื่องข้าวไว้ในหัวข้อความตกลง

ก่อนเสร็จการประชุม หัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งต่อนายเดนิ่งว่า เมื่อได้ตกลง
กันแล้ว ฝ่ายไทยจำเป็นต้องโฆษณาหนังสือแลกเปลี่ยนและหัวข้อความตกลงเพื่อให้
ประชาชนชาวไทยทราบ ทรงเกรงเหลือเกินว่า ผลที่จะบังเกิดขึ้น ก็คือความรู้สึกเป็น
ปฏิปักษ์ต่ออังกฤษอย่างแพร่หลาย นายเดนิ่งจึงสั่งให้กองพลอินเดียที่ ๗ คงอยู่ใน
ประเทศไทยต่อไปก่อน

ในวันเดียวกันนั่นเอง หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไซยันต์ เสด็จประชุมกับพันเอก
เอ. เจ. อีสต์แมน ผู้ได้รับมอบอำนาจจากรัฐบาลออสเตรเลียให้เจรจากับฝ่ายไทยเพื่อ
เลิกสถานะสงครามต่อกัน แยกเป็นส่วนหนึ่งจากการเจรจาของอังกฤษ แต่ก็เอาตาม

แบบอังกฤษ กล่าวคือขอให้มีการแลกเปลี่ยนหนังสือกำหนดให้ฝ่ายไทยต้องปฏิบัติการบางอย่าง และยอมรับผิดชอบตามแนวของหัวข้อความตกลงของอังกฤษ

วันที่ ๑๗ หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เสด็จกลับกรุงเทพฯ เพื่อทรงรายงานผลของการเจรจาให้รัฐบาลทราบ หากรัฐบาลเห็นชอบด้วย จะเสด็จกลับมาทำพิธีลงนามต่อไป

ทางกรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม เนื่องจากเซอร์จอร์จชปวยเป็นใช้หัดใหญ่ นายมอฟเฟ็ตตูดสำห้ไปพบถึงที่บ้านพัก แจ้งให้ทราบว่ รัฐบาลอเมริกันเสียใจมากที่นายเดนึ่งยื่นคำขาดให้คณะผู้แทนไทยลงนามในหัวข้อความตกลงระหว่างที่การเจรจาระหว่างอเมริกันกับอังกฤษยังดำเนินการอยู่ หนังสือพิมพ์อเมริกันจะหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นอภิปราย รัฐบาลอเมริกันตกอยู่ในฐานะลำบาก เกรงจะเป็นผลร้ายต่อความสัมพันธ์ระหว่างอเมริกันกับอังกฤษ นายมอฟเฟ็ตตูดเน้นว่ รัฐบาลอเมริกันมีความห่วงใยในปัญหาเรื่องข้าวและปัญหาเรื่องความมั่นคงโดยเฉพาะ ทั้งนี้ ทำให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษต้องโทรเลขสอบถามนายเดนึ่งว่ ได้ยื่นคำขาดต่อคณะผู้แทนไทยจริงหรือไม่

เมื่อได้รับคำสอบถามนี้ นายเดนึ่งเกิดเดือดดาลเป็นธรรมดา มีโทรเลขประชดกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑๗ ปฏิเสธว่ได้ยื่นคำขาดต่อคณะผู้แทนไทย หากเพียงปฏิบัติตามคำสั่งของกระทรวงเท่านั้น นายเดนึ่งแสดงความเห็นต่อไปว่ เรื่องใดที่กรุงเทพฯ นำออกเผยแพร่เป็นการขัดต่อประโยชน์ของอังกฤษ ฝ่ายอเมริกันมักจะนิยมชมชอบ หากความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับอเมริกันต้องเสื่อมทรามไป นายเดนึ่งทราบดีว่ ใครเป็นผู้รับผิดชอบ ถ้าสามารถจะทำได้ ฝ่ายอเมริกันจะต้องพยายามขัดขวางมิให้อังกฤษทำความตกลงกับไทยได้สำเร็จ หากกระทรวงการต่างประเทศเห็นควรปล่อยให้พฤติการณ์เป็นเช่นนั้น ขอให้สั่งนายเดนึ่งเสียให้แน่ชัด ถ้าไม่เห็นควร นายเดนึ่งหวังว่ กระทรวงการต่างประเทศจะไม่เพิ่มภาระที่นายเดนึ่งมีหนักอยู่แล้วในการเจรจากับไทย ให้หนักยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยการขอให้ชี้แจงการปฏิบัติงานของนายเดนึ่งต่อฝ่ายอเมริกันเป็นระยะ ๆ ไป

ในวันที่ ๑๘ ธันวาคม นายแอกีสันแห่งสถานเอกอัครราชทูตอเมริกัน ณ กรุงลอนดอน ยืนยันถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษประท้วงการยื่นคำขาดของนายเดนิงให้ฝ่ายไทยต้องลงนามโดยไม่มีเงื่อนไข รัฐบาลอเมริกันไม่เห็นด้วยกับการที่ไทยจำยอมลงนาม ปัญหาเรื่องข้าว และเรื่องความมั่นคงเกี่ยวพันถึงสหรัฐอเมริกาด้วย มิใช่เรื่องของอังกฤษเท่านั้น อเมริกันพร้อมจะรอกการกลับท่าความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยไว้จนกว่าจะได้รับคำตอบของอังกฤษเกี่ยวกับบันทึกช่วยจำของสหรัฐอเมริกาลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ถ้ารัฐบาลอังกฤษไม่ยอมรับความคิดเห็นของสหรัฐอเมริกา รัฐบาลอเมริกันจะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยทันที และจะพิจารณาข้อเสนอของอังกฤษโดยเสรีและเปิดเผย

ในวันเดียวกันนั้น กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้ตกลงให้ปรับปรุงภาคผนวกของหัวข้อความตกลงโดยตัดออกหลายข้อ และปรับปรุงถ้อยคำใหม่ตามที่อเมริกายืนยันร้องขอ และได้สั่งให้นายเดนิงดำเนินการตามนั้น

วันที่ ๒๐ หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เสด็จกลับกรุงเทพฯ พร้อมด้วยตัวบทหัวข้อความตกลงและภาคผนวกว่าด้วยการทหารใหม่ที่เพิ่งได้รับจากนายเดนิงปรากฏว่ามีข้อความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลายประการ และตามความรู้สึกขององค์ท่าน นายเดนิงมีทีท่าจะอะลุ่มอล่วยขึ้นมาก รัฐบาลไทยตกลงให้ลงนามในเอกสารชุดใหม่ หากฝ่ายอเมริกันพึงพอใจแล้ว

วันที่ ๒๑ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสั่งให้สถานเอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตัน แจ้งกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า เพื่อสนองความประสงค์ของรัฐบาลอเมริกัน อังกฤษตกลงให้ปรับปรุงข้อความในหัวข้อความตกลง โดยให้รวมข้อซี ๑ และซี ๒ เข้าเป็นข้อเดียวกัน เป็นการตัดปัญหาที่อาจจะทำให้เข้าใจได้ว่าอังกฤษประสงค์จะยึดเอาประเทศไทยอยู่ในอารักขาของอังกฤษ ส่วนเรื่องข้าวอังกฤษรับว่าจะพยายามป้องกันมิให้เกิดเป็นภาวะแก่ประเทศไทยถึงขั้นทำลายเศรษฐกิจและเงินตราของไทย

วันที่ ๒๒ ธันวาคม สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงวอชิงตัน รายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า เมื่ออังกฤษยอมรับข้อเสนอของอเมริกัน ฝ่าย

อเมริกันเป็นอันเห็นด้วยกับอังกฤษทุกข้อแล้ว ฝ่ายอังกฤษควรพยายามทำความเข้าใจกับฝ่ายไทยให้ดียิ่งขึ้น และถ้าต้องการก็พร้อมจะให้นายโยสต์ช่วยอธิบายแก่ฝ่ายไทยด้วย

เมื่อทราบจากนายโยสต์ว่า ทางอังกฤษยินยอมแก้ไขหัวข้อความตกลงและภาคผนวกตามที่ฝ่ายอเมริกันคัดค้านไว้หมดทุกข้อ ฝ่ายอเมริกันจึงไม่ขัดข้องต่อการที่ไทยจะตกลงลงนามกับฝ่ายอังกฤษได้ และทั้ง ๆ ที่ไทยยังคงติดใจในหัวข้อความตกลงบางข้ออยู่ ก็เห็นว่า ฝ่ายไทยได้พยายามมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้แล้ว

วันที่ ๒๖ นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช แจ้งต่อนายเบิร์ตว่า คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้คณะผู้แทนไทยลงนามในหัวข้อความตกลงตามที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขแล้ว การเลือกตั้งทั่วไปจะกระทำกันในวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๘๙ เชื่อว่าคงไม่มีปัญหา สภาผู้แทนราษฎรคงจะอนุมัติ แต่ก็ไม่กล้ารับรอง ถึงอย่างไรก็ยังดีกว่าที่จะให้เลื่อนการลงนามออกไป ซึ่งจะทำให้เกิดความผิดหวัง ค่าของเงินบาทจะตกต่ำลงไปอีก ราคาสินค้าจะเพิ่มสูงขึ้น นายกรัฐมนตรีเห็นว่าควรยอมเสี่ยงกับการที่สภาผู้แทนราษฎรจะปฏิเสธ ดีกว่าเลื่อนการลงนามออกไป ในวันเดียวกันนั้นองค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงแจ้งต่อนายเดนิ่งว่า พร้อมจะลงนามได้แล้ว ถ้าความตกลงสมบูรณ์แบบยังตกลงกันได้ไม่ทัน ฝ่ายไทยจะประกาศหัวข้อความตกลงและภาคผนวกที่ทำกับอังกฤษก่อน นายเดนิ่งไม่ขัดข้องและโทรเลขขอให้ลอนดอนรีบส่งตัวบทสุดท้ายของความตกลงสมบูรณ์แบบมาภายใน ๒๔ ชั่วโมง โดยนายเดนิ่งคาดว่าคงจะลงนามกันได้ในวันสิ้นปี

วันที่ ๒๘ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษตอบอนุมัติให้ลงนามในความตกลงสมบูรณ์แบบได้ตามที่นายเดนิ่งเสนอ รุ่งขึ้นวันที่ ๒๙ หัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งต่อนายเดนิ่งว่า เห็นด้วยกับการที่จะให้มีการลงนามความตกลงสมบูรณ์แบบในวันขึ้นปีใหม่ แต่รัฐบาลไทยใคร่จะขอให้เลื่อนการประกาศความตกลงออกไปสักสองวัน เพราะจะต้องทำคำแปลภาษาไทย และรอให้คณะผู้แทนกลับถึงกรุงเทพฯ แล้ว นายเดนิ่งเกรงว่า การเลื่อนการประกาศออกไปจะล่อแหลมต่อการเกิดข่าวลือร้ายจากทางใดก็ได้ จึงน่าจะประกาศเสียในวันที่ลงนามซึ่งกำหนดแน่นอนในวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙

วันที่ ๓๑ ธันวาคม เจ้าหน้าที่ในกรมกิจการตะวันออกไกล กระทรวงการต่างประเทอังกฤษ ทำบันทึกความเห็นเสนอกระทรวงว่า ในการอนุมัติให้มีการลงนามในความตกลงสมบรูณ์แบบได้นั้น ฝ่ายอังกฤษยอมเสี่ยงในข้อที่ว่า รัฐสภาไทยอาจจะไม่อนุมัติความตกลงก็ได้ ในกรณีเช่นนั้นผลจะมีว่า รัฐบาลอังกฤษยอมรับเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทยแล้ว แต่รัฐบาลไทยชุดใหม่ที่จะจัดตั้งขึ้นหลังการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร อาจจะปฏิเสธไม่รับการกระทำของรัฐบาลเก่าได้ อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ผู้นั้นหวังและเชื่อว่า ประเทศไทยต้องการจะมีความสัมพันธ์เป็นปกติกับอังกฤษ รัฐสภาย่อมจะไม่ปฏิเสธการกระทำของรัฐบาลเสนีย์ และถึงอย่างไร อังกฤษยังมีเงินของรัฐบาลไทยจำนวน ๑๓ ล้านปอนด์อยู่ จะไม่ยอมปล่อยจนกว่ารัฐสภาไทยจะอนุมัติความตกลง

ในที่สุด โอกาสที่อังกฤษรอมมาเป็นเวลานานก็ได้มาถึงเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๘ อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ ตอนเช้าที่สิงคโปร์ได้มีการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างนายเดนิงกับหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ตกลงรับหัวข้อความตกลงและภาคผนวก มีข้อความดังตามคำแปลภาษาไทยต่อไปนี้

(คำแปล) หนังสือแลกเปลี่ยนหัวข้อความตกลง

(หนังสือจากนาย เอ็ม. อี. เดนิง ทูลหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์)

สิงคโปร์

วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๖

ฝ่าพระบาท

เนื่องจากการสนทนาระหว่างเราได้สิ้นสุดลงแล้วอย่างเป็นที่พอใจ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่จะขอแนบสำเนาหัวข้อความตกลงและภาคผนวกมา ณ ที่นี้ ซึ่งเป็นการจัดวางข้อกำหนดที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียพร้อมที่จะเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทย ข้าพเจ้ายินดีที่จะทราบจากท่านว่า รัฐบาลไทยพร้อมที่จะลงนามโดยไม่ชักช้าในความตกลงสมบรูณ์แบบ ฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับ ซึ่งรวบรวมบทบัญญัติที่แสดงไว้ในเอกสารที่แนบมาและ

ว่าในระหว่างที่ยังมิได้มีการลงนามเช่นนั้น รัฐบาลไทยจะกระทำการทั้งปวงตามบทบัญญัติเหล่านั้น

ข้าพเจ้าใคร่ขอกล่าวเสริมเป็นการแจ้งให้ท่านทราบเพิ่มเติมว่า คำว่า “บริติช” ในหัวข้อความตกลง จะได้รับการนิยามไว้ในความตกลงสมบูรณ์แบบฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับ ให้รวมถึงบรรดาคนในบังคับและบุคคลในอารักขาบริติช บรรดาอาณาเขตใด ๆ ในอธิปไตย อธิราชย์อารักขา หรืออาณาเขตของสมเด็จพระจักรพรรดิมหากษัตริย์ และบรรดาคำมั่นสัญญาที่ได้ตั้งขึ้นไว้ โดยถูกต้องตามกฎหมายของอาณาเขตใด ๆ เช่นว่านั้นด้วย

ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้แสดงความนับถืออย่างสูงมายังฝ่าพระบาท
(ลงนาม) เอ็ม. อี. เคนิง

หัวข้อความตกลง

ท่าทีของรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียต่อประเทศไทยย่อมแล้วแต่ว่า ประเทศไทยร่วมมือเพียงใดในเรื่องซึ่งเกิดขึ้นจากการเลิกศีกต่อญี่ปุ่นและประเทศไทยพร้อมเพียงเพียงใด (ก) ที่จะทำการใช้คืนให้แก่สหราชอาณาจักรและอินเดีย และบรรดาพันธมิตรสำหรับความเสียหายที่ได้กระทำเนื่องจากประเทศไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่น และ (ข) ที่จะจัดประกันความมั่นคงและความสัมพันธ์ฐานเพื่อนบ้านที่ดีในกาลต่อไป

กิจการโดยเฉพาะที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียคาดหวังให้รัฐบาลไทย จัดในฐานะที่เป็นเงื่อนไขในการยอมรับนับถือรัฐบาลไทยและในการยอมตกลงเลิกสถานะสงครามนั้น มีดังต่อไปนี้

ก. กระบวนการบอกปฏิเสศ

๑. บอกปฏิเสศการประกาศสงคราม ซึ่งได้กระทำเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๒ (ซึ่งทำให้สถานะสงครามเกิดขึ้นระหว่างสหราชอาณาจักรและอินเดียฝ่ายหนึ่ง กับประเทศไทยอีกฝ่ายหนึ่ง) พร้อมทั้งบรรดากระบวนการ

เนื่องจากการประกาศนั้น อันอาจมีผลเป็นการเสื่อมประโยชน์ของสหราชอาณาจักร อินเดีย และบรรดาพันธมิตร

๒. บอกลูกเสือพันธุไมตรีซึ่งประเทศไทยได้กระทำกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ และบรรดาสนธิสัญญา กติกาสัญญา หรือความตกลงอื่น ๆ ซึ่งได้กระทำไว้ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

๓. ยอมรับนับถือว่าเป็นโมฆะ บรรดาการได้มาซึ่งอาณาเขตบริติชที่ประเทศไทยได้กระทำหลังจากวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ และบรรดาหลักสิทธิ สิทธิ ทรัพย์สิน และผลประโยชน์ซึ่งรัฐบาลไทยหรือคนในบังคับไทยได้มาในอาณาเขตดังกล่าวหลังจากวันที่ว่านั้น

ข. กระบวนการใช้คืนและปรับปรุง

๑. จัดกระบวนการทางนิติบัญญัติและทางปกครองตามที่จำเป็น เพื่อให้เป็นผลตามความในมาตรา ก. ข้างบนนี้ รวมทั้งการต่อไปนี้อย่างเฉพาะ

(ก) ยกเลิกบรรดากระบวนการทางนิติบัญญัติและทางปกครองเกี่ยวกับการซึ่งนับว่าเป็นการผนวกหรือรวมเข้าในประเทศไทยแห่งอาณาเขตบริติช ซึ่งได้กระทำหลังจากวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑

(ข) ถอนบรรดาเจ้าหน้าที่ทหารไทยตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือน หรือฝ่ายทหารผู้มีอำนาจออกจากบรรดาอาณาเขตเช่นว่า กับทั้งบรรดาข้าราชการและคนชาติไทยซึ่งได้เข้าไปในอาณาเขตเหล่านี้หลังจากที่ได้ผนวกหรือรวมเข้าในประเทศไทยแล้ว

(ค) คืนบรรดาทรัพย์สินที่ได้เอาไปจากอาณาเขตเหล่านี้ รวมทั้งเงินตรา เว้นแต่หาที่แสดงหลักฐานได้ว่า ได้ให้ค่าอันเป็นธรรมเป็นการแลกเปลี่ยนกันแล้ว

(ง) ให้ค่าทดแทนเพื่อความวินาศหรือความบอบสลายแห่งทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ในอาณาเขตเหล่านี้ อันเกิดขึ้นจากการที่ประเทศไทยยึดครองอาณาเขตเหล่านี้

(จ) ไถ่ถอนเป็นเงินสดหรือสิ่งจางทุนสำรองสตอร์ลิ่งที่เคยมืออยู่ ซึ่งธนบัตรไทยที่เดินสะพัดอยู่ อันเจ้าหน้าที่บริติชได้เก็บรวบรวมไว้ในอาณาเขตบริติชที่ประเทศไทยได้ยึดครองภายหลัง วันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑

๒. (ก) จัดการทุกอย่างที่จะกระทำได้เพื่ออำนวยความสะดวกและการบรรเทาทุกข์โดยเร็วให้แก่บรรดาเชลยศึกและผู้ต้องกักคุมบริติช ซึ่งถูกกักคุมอยู่ในประเทศไทยหรืออาณาเขตใด ๆ อันมีนัยว่า ได้ผนวกหรือรวมเข้าในประเทศไทย และโดยฝ่ายไทยออกค่าใช้จ่าย จะจัดให้ได้รับอาหาร เสื้อผ้า การรักษาพยาบาล และการสุขลักษณะและการขนส่งที่เพียงพอ โดยปรึภษาหรือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของพันธมิตร

(ข) รับว่าจะทำความตกลงกับรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียเพื่อต่างฝ่ายต่างบำรุงรักษาที่ฝังศพสงคราม

๓. ยอมรับผิดชอบในการพิทักษ์รักษาและคืนในสภาพไม่เสื่อมเสีย บรรดาทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ทุกชนิดของฝ่ายบริติชในประเทศไทย และในการใช้ค่าทดแทนเพื่อความวินาศหรือความบอบสลายที่ได้รับ คำว่า “ทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์” ให้กินความรวมตลอดถึงทรัพย์สินทางราชการของรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดีย ทรัพย์สินที่ได้โอนกรรมสิทธิ์หลังจากสงครามได้อุบัติขึ้น บำนาญที่ให้แก่นชาตบริติช สัตว์ออกคืบูก ไม้สัก และอื่น ๆ ซึ่งให้ไว้แก่ห้างและเอกชนบริติชก่อนวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ และยังคงสมบูรณ์อยู่ในวันนั้น

๔. เลิกการพิทักษ์ธุรกิจการธนาคารและการพาณิชย์ฝ่ายบริติช และยอมให้กลับดำเนินธุรกิจต่อไป

๕. ยอมรับผิดโดยบวกดอกเบี้ยตามอัตราส่วนร้อยละที่สมควรในส่วนการใช้เงินค้างจ่ายเกี่ยวกับเงินกู้และเกี่ยวกับการใช้เงินบำนาญเต็มจำนวน ตั้งแต่วันที่หยุดใช้เงินตามระเบียบ

๖. รับว่า โดยวิธีและในเวลาที่ผู้บัญชาการสูงสุดฝ่ายพันธมิตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องการ หรือโดยวิธีอื่นใดอันจะเป็นที่พอใจแก่รัฐบาลของ

สมเด็จพระมหากษัตริย์ จะทำความตกลงฉบับเดียวหรือหลายฉบับ เพื่อให้ครอบคลุมถึงเรื่องต่าง ๆ ทั้งหมด หรือเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ได้ระบุไว้ในภาคผนวกแห่งเอกสารนี้

ค. กระบวนการร่วมมือทางยุทธศาสตร์ภายหลังสงคราม

๑. ยอมรับนับถือว่า กระบวนการเหตุการณ์ในสงครามกับญี่ปุ่น แสดงให้เห็นความสำคัญของประเทศไทยเนื่องในการป้องกันมลายา พม่า อินเดีย และอินโดจีน และความมั่นคงของมหาสมุทรอินเดีย และเขตแคว้นทางแปซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้ และตกลงว่า จะร่วมมือเต็มที่ในบรรดาข้อตกลงเพื่อความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งองค์การสหประชาชาติหรือคณะมนตรีความมั่นคงแห่งองค์การนั้นเห็นชอบแล้วและหากจะเกี่ยวเนื่องถึงประเทศไทยและเฉพาะอย่างยิ่งในบรรดาข้อตกลงเพื่อความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งหากจะเกี่ยวกับประเทศหรือเขตแคว้นเหล่านั้น

๒. รับว่า จะไม่ตัดคลองข้ามอาณาเขตไทยเชื่อมมหาสมุทรอินเดียกับอ่าวไทย โดยรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรมิได้เห็นพ้องด้วยก่อน

ง. กระบวนการร่วมมือทางเศรษฐกิจภายหลังสงคราม

๑. ตกลงว่า จะจัดกระบวนการทุกอย่างที่จะกระทำได้ เพื่อกลับสถาปนากการค้าขาเข้าและขาออกระหว่างประเทศไทยฝ่ายหนึ่ง กับอาณาเขตบริติชที่ใกล้เคียงอีกฝ่ายหนึ่ง และจะยึดถือและรักษานโยบายฐานเพื่อนบ้านที่ดีในส่วนของที่เกี่ยวกับการเดินเรือชายฝั่ง

๒. รับว่า จะเจรจากับรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรโดยเร็วที่สุดที่จะกระทำได้เพื่อทำสนธิสัญญาการค้า การพาณิชย์ และการเดินเรือ ฉบับใหม่ และทำอนุสัญญาการขนส่งโดยอาศัยการถ้อยที่ถ้อยใช้หลักการในข้อ ๔ ข้างล่างนี้เป็นมูลฐาน

๓. รับว่า จะเจรจากับรัฐบาลอินเดียโดยเร็วที่สุดที่จะกระทำได้ เพื่อทำ

สนธิสัญญาการพาณิชย์และการเดินเรือฉบับใหม่ โดยอาศัยการถ้อยทีถ้อยไต่
หลักการในข้อต่อไปนี้เป็นมูลฐาน

๔. ระหว่างที่ยังไม่ได้ทำสนธิสัญญา และอนุสัญญาดังกล่าวในข้อ ๒ และ
๓ ข้างบนนี้ รับว่าจะถือตามบทบัญญัติแห่งสนธิสัญญาการพาณิชย์และการ
เดินเรือ ซึ่งลงนามกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๗ และ
เว้นไว้แต่ในเรื่องซึ่งสนธิสัญญามีบทบัญญัติไว้โดยจำเพาะเป็นอย่างอื่น (ทั้งนี้
อาจมีข้อยกเว้นตามแต่จะได้อตกลงกันระหว่างรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักร
หรือรัฐบาลอินเดียกับรัฐบาลไทย) รับว่า จะไม่ใช่กระบวนการใด ๆ บังคับอัน
เป็นการอาศัยเหตุสัญชาติกีดกันผลประโยชน์ทางพาณิชย์หรืออุตสาหกรรม
ฝ่ายบริติช หรือผู้ประกอบการวิชาชีพฝ่ายบริติช จากการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจ
และการค้าของไทย หรือกระบวนการใด ๆ บังคับให้รักษาไว้ซึ่งสต็อกหรือ
ส่วนสำรองเกินกว่าที่ปฏิบัติกันอยู่โดยปกติในการพาณิชย์ การเดินเรือ
การอุตสาหกรรม หรือการธุรกิจ แต่ทว่าถ้าไม่ได้ทำสนธิสัญญาและอนุสัญญา
กันภายในระยะเวลาสามปี คำมั่นสัญญาข้อนี้ก็จะเป็นอันตกไป เว้นแต่จะได้
ยืดเวลาออกไปด้วยความตกลงพร้อมกัน ความในข้อนี้ไม่ให้อธิบายว่าเป็นการ
ตัดทางที่จะให้ผลปฏิบัติที่ให้ประโยชน์อนุเคราะห์เท่าเทียมกันแก่คนชาติและ
ภระฐานะของสหประชาชาติทั้งหมด หรือแก่ชาติหนึ่งชาติใด

๕. รับว่า จะเจรจาทำความตกลงทางการบินพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ
บรรดาสายการเดินอากาศฝ่ายพลเรือนของจักรภพบริติช ซึ่งจะให้ประโยชน์
อนุเคราะห์ไม่น้อยกว่าความตกลงฉบับ ค.ศ. ๑๙๑๗ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ
อิมพีเรียล แอร์เวย์

๖. รับว่า จะมีส่วนร่วมในข้อตกลงระหว่างประเทศทั่วไปใด ๆ เกี่ยวกับดินุก
และยาง ซึ่งอนุโลมตามหลักการเกี่ยวกับข้อตกลงว่าด้วยโภคภัณฑ์ ตามแต่
องค์การสหประชาชาติหรือคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งองค์การนั้นจะ
ได้อตกลงกัน

จ. การยังฐานะของประเทศไทยให้เข้าระเบียบในส่วนที่เกี่ยวกับสนธิสัญญาสองฝ่ายและหลายฝ่าย และสมาชิกภาพของไทยในองค์การระหว่างประเทศ

๑. ตกลงถือว่า ยังคงใช้อยู่ซึ่งบรรดาสนธิสัญญาสองฝ่ายระหว่างสหราชอาณาจักรกับประเทศไทย และระหว่างอินเดียกับประเทศไทย ตามแต่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดียจะได้ระบุ แล้วแต่กรณี ภายใต้บังคับแห่งข้อแก้ไขใด ๆ ที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักร หรือรัฐบาลอินเดียจะแจ้งให้ทราบ และถือว่าสนธิสัญญาใด ๆ ซึ่งมีได้ระบุไว้ดังกล่าวนั้น เป็นอันเลิกไป

๒. ตกลงถือว่า ยังคงใช้อยู่ระหว่างสหราชอาณาจักรกับประเทศไทยและอินเดียกับประเทศไทย ซึ่งสนธิสัญญา อนุสัญญา หรือความตกลงหลายฝ่าย ซึ่งทำไว้ก่อนวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ (ก) ที่ประเทศไทยและสหราชอาณาจักรหรืออินเดีย แล้วแต่กรณี เป็นภาคีอยู่ในขณะนั้น (ข) ที่ประเทศไทยมิได้เป็นภาคีอยู่ในขณะนั้น แต่หากจะได้ระบุในบัญชีที่จะยื่นให้แก่อธิบดีไทยหนึ่ง ตกลงด้วยว่าจะสนองตามข้อแก้ไขใด ๆ ในหนังสือสัญญานั้น ซึ่งหากจะบังคับตามข้อกำหนดแห่งตราสารดังกล่าวหลังจากวันที่ว่านั้น

๓. ในระหว่างที่ยังมิได้รับให้เข้าเป็นภาคีแห่งองค์การระหว่างประเทศใด ๆ ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ อันเป็นองค์การที่สหราชอาณาจักรหรืออินเดียเป็นสมาชิกอยู่ ตกลงว่า จะปฏิบัติตามข้อผูกพันใด ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากหรือเนื่องด้วยของค่านั้น ๆ หรือเอกสารที่จัดตั้งค่านั้น ๆ ขึ้นตามแต่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดียแล้วแต่กรณีจะได้ระบุในเวลาใด ๆ

ภาคผนวก

**ข้อความที่จะอยู่ในกรอบแห่งความตกลงฉบับเดียวหรือหลายฉบับกับ
ผู้บัญชาการสูงสุดฝ่ายพันธมิตร หรือโดยวิธีอื่น ๆ อันจะเป็นที่พอใจแก่รัฐบาล
แห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดีย**

รัฐบาลไทยจะได้ตกลงว่า

๑. จะยอมรับผิดชอบในการพิทักษ์รักษา และคืนในสภาพไม่เสื่อมเสีย บรรดาทรัพย์สิน สิทธิและผลประโยชน์ทุกชนิดของฝ่ายพันธมิตรในประเทศไทย และในการใช้ค่าทดแทนเพื่อความวินาศหรือความบอบสลายที่ได้รับ

๒. จะเลิกการพิทักษ์ธุรกิจการธนาคารและการพาณิชย์ฝ่ายพันธมิตรและยอมให้กลับดำเนินธุรกิจต่อไป

๓. จะเอาบรรดาทรัพย์สินของญี่ปุ่นและของศัตรูอื่นไว้ให้พันธมิตรใช้

๔. จะร่วมมือในการจับกุมและชำระบุคคลที่ต้องหาว่าได้กระทำอาชญากรรม สงครามหรือขึ้นชื่อว่าให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการแก่ญี่ปุ่น

๕. จะมอบตัวบรรดาผู้ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นผู้ทรยศซึ่งมีสัญชาติพันธมิตรให้ แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของพันธมิตร

๖. ตราบเท่าที่จำเป็นในอันที่จะจัดเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทหารของ พันธมิตร ซึ่งเกิดขึ้นจากการระงับสงครามกับญี่ปุ่นให้เสร็จสิ้นไป

(ก) จะให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของพันธมิตรใช้เมืองท่าและความสะดวก ในการไปมาโดยเสรีในและบนอาณาเขตไทยตามแต่จะต้องการ

(ข) โดยไม่คิดมูลค่า จะจัดให้ได้รับบรรดาสัมภาระและแรงงานอื่น ๆ เพื่อ ใช้ในประเทศไทย และบรรดาเงินตราไทยที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของพันธมิตร ต้องการ

(ค) จะจัดให้สมประสงค์แก่ความต้องการทางปกครองแห่งกองทหาร พันธมิตรในประเทศไทยในส่วนที่เกี่ยวกับการกรรมกร การใช้ภาระธุระ อุตสาหกรรม และการขนส่งอุปกรณ์การคมนาคมสื่อสาร กำลังไฟฟ้า เชื้อเพลิง และสัมภาระอื่น ๆ ตามที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของพันธมิตรผู้มีอำนาจจะได้ ร้องขอในการปฏิบัติตามภารกิจของตน

(ง) จะเจรจาทำความตกลงให้ความคุ้มกันทางศาลและทางอื่นสำหรับ กองทหารของพันธมิตรในประเทศไทย ทำนองเดียวกับบรรดาความตกลงที่ ฝ่ายพันธมิตรได้ทำไว้ต่อกันและกันแล้ว

๗. จนกระทั่งวันที่ ๒ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ หรือวันใดก่อนวันดังกล่าว

ซึ่งจะได้กำหนดในการหยุดการจัดรวมเป็นกองกลางของพันธมิตร จะจัดส่งบรรดาเรือพาณิชย์ของไทยให้สำหรับความต้องการฝ่ายพลเรือนของประเทศไทยก่อน ภายใต้คำอำนวยการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของพันธมิตรผู้มีอำนาจ

๘. จะควบคุมธนาคารและธุรกิจ การปริวรรตต่างประเทศ และการทำธุรกิจทางพาณิชย์และการคลังกับต่างประเทศตามแต่ฝ่ายพันธมิตรจะต้องการทราบเท่าที่เป็นการจำเป็น เพื่อสำเร็จกิจการทหาร การเศรษฐกิจ และการคลังอันเกี่ยวกับฝ่ายพันธมิตร ซึ่งเกิดขึ้นจากการระงับสงครามต่อญี่ปุ่น

๙. จนกระทั่งวันซึ่งจะเป็นวันเดียวหรือต่อวันกันก็ได้ แต่ไม่ช้ากว่าวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๗ ระบุว่า นอกจากจะได้เป็นไปตามคำแนะนำของคณะกรรมการประสมหรือองค์คณะใด ๆ ที่จะมาทำการแทน และในกรณีข้างนอกจากจะได้เป็นไปตามคำอำนวยการพิเศษที่จะจัดตั้งขึ้นเพื่อการนั้นแล้ว จะห้ามบรรดาการส่งข้าว ฝ้าย ยาง และไม้สัก ออกนอกประเทศ และจะจัดระเบียบการค้า และเรือการผลิตโภคภัณฑ์เหล่านี้

๑๐. (ก) โดยเร็วที่สุดที่พอจะกระทำได้ โดยเอาข้าวไว้ให้เพียงพอแก่ความต้องการภายในของไทยแล้ว จะจัดให้มีข้าวสาร ณ กรุงเทพฯ โดยไม่คิดมูลค่าเพื่อให้องค์การที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรจะได้แจ้งให้ทราบนั้น ไซ้ประโยชน์ได้เป็นปริมาณเท่ากับข้าวส่วนที่เหลือซึ่งสะสมไว้และมีอยู่ในประเทศไทย ณ บัดนี้ แต่ไม่เกินหนึ่งกับกึ่งล้านตันเป็นอย่างมาก จำนวนอันแน่นอนนั้น เจ้าหน้าที่ซึ่งแต่งตั้งขึ้นเพื่อรับมอบข้าวสารจะเป็นผู้กำหนด ข้าวสารนั้นจะได้อนุโลมตามมาตรฐานคุณภาพอันเป็นที่ตกลงกัน ตามที่เจ้าหน้าที่ซึ่งแต่งตั้งขึ้นเพื่อรับมอบข้าวสารจะได้กำหนด ถ้าเป็นที่ตกลงกัน อาจจะได้รับข้าวเปลือกและข้าวกล้องในปริมาณอันมีค่าเท่ากันแทนข้าวที่สีแล้วก็ได้

(ข) จนกระทั่งวันที่ไม่ช้ากว่าวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๗ จะจัดให้องค์การข้าวดังกล่าว ในข้อ ๙ และ ๑๐ (ก) ไซ้ประโยชน์ในข้าวทั้งหมดอันเป็นส่วนที่เหลือจากความต้องการภายในประเทศ ข้าวเช่นว่านี้ นอกจากข้าวที่ส่งมอบโดยไม่คิดมูลค่าตามข้อ ๑๐ (ก) นั้น จะได้ส่งให้โดยวิธีที่องค์การพิเศษดังกล่าวใน

ข้อ ๕ จะได้แจ้งให้ทราบและตามราคาที่กำหนดด้วยความตกลงกับองค์การนั้น
ทั้งนี้ โดยคำนึงราคาข้าวที่ควบคุมในเขตแคว้นอื่น ๆ ในเอเชีย ซึ่งส่งข้าวออก
นอกประเทศ

(ลายพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ถึงนาย เอ็ม. อี. เดนิง)

สิงคโปร์

วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๖

ท่านผู้แทน

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่จะตอบรับหนังสือของท่านลงวันนี้ นำส่งสำเนา
หัวข้อความตกลงและภาคผนวก ซึ่งจัดวางข้อกำหนดตามที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักร
และรัฐบาลอินเดียพร้อมที่จะเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทยแล้ว

ในการตอบข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่จะแถลงตามคำสั่งจากรัฐบาลของ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมที่จะลงนามโดย
ไม่ชักช้าในความตกลงสมบูรณ์แบบ ฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับตามที่แจ้งไว้ใน
หนังสือของท่าน และในระหว่างที่ยังมิได้มีการลงนามเช่นนั้น รัฐบาล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะกระทำการทั้งปวงตามบทบัญญัติเหล่านั้น

รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับทราบด้วยว่า คำว่า “บริติช” ในหัวข้อ
ความตกลงจะได้รับการนิยามไว้ในความตกลงสมบูรณ์แบบฉบับหนึ่งหรือ
หลายฉบับ ให้รวมถึงบรรดาคนในบังคับและบุคคลในอารักขาบริติช บรรดา
อาณาเขตใด ๆ ในอธิปไตย อธิราชย์อารักขา หรืออาณัติของสมเด็จพระจักรพรรดิ
มหากษัตริย์และบรรดาคำมั่นสัญญาที่ได้ตั้งขึ้นไว้โดยถูกต้องตามกฎหมายของ
อาณาเขตใด ๆ เช่นว่านั่นด้วย

ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้แสดงความนับถืออย่างสูงมายังท่าน

(ลงพระนาม) วิวัฒน

ตอนบ่ายมีการลงนามในความตกลงสมบูรณ์แบบระหว่างนายเดนิงผู้แทนอังกฤษ
และนายอาเนย์ ผู้แทนอินเดียฝ่ายหนึ่ง กับหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ พลโท พระยา

อภัยสงคราม และนายเสริม วินิจฉัยกุล ผู้แทนประเทศไทย มีข้อความละเอียดตาม
คำแปลเป็นภาษาไทยดังนี้

(คำแปล) ความตกลงสมบูรณแบบ

โดยที่ตามประกาศซึ่งได้กระทำ ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม
ค.ศ. ๑๙๔๕ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แห่งประเทศไทยได้ประกาศใน
พระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งประเทศไทยว่าการประกาศสงคราม
ซึ่งประเทศไทยได้กระทำเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๒ ต่อสหราชอาณาจักร
เป็นโมฆะ ด้วยเหตุที่ได้กระทำไปโดยขัดกับเจตจำนงของประชาชน
ชาวไทย และเป็นการฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญและกฎหมายของประเทศไทย และ

โดยที่ในวันเดียวกัน ประกาศลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ ดังกล่าวแล้ว
ได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากสภาผู้แทนราษฎรของประเทศไทย และ

โดยที่รัฐบาลไทยได้บอกปฏิเสธรพินธิมาตรี ซึ่งประเทศไทยได้กระทำกับ
ญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ กับทั้งบรรดาสนธิสัญญา กติกาสัญญา
หรือความตกลงอื่น ๆ ซึ่งได้กระทำไว้ระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น และ

โดยที่รัฐบาลไทยมีความใฝ่ใจที่จะเข้ามีส่วนอย่างเต็มที่ในการบรรเทาผล
แห่งสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการดำเนินบรรดากระบวนการอันมีความ
มุ่งหมายที่จะช่วยเหลือในการกลับสถาปนาความมั่นคงระหว่างประเทศและ
สวัสดิภาพทางเศรษฐกิจทั่วไป และ

โดยที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียอาศัยข้อคำนึงเนื่องด้วย
การกระทำในการบอกปฏิเสธรซึ่งรัฐบาลไทยได้ปฏิบัติไปแล้ว และระลึกอยู่ด้วย
เหมือนกันถึงความอุปการะที่ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านในประเทศไทย
ได้อำนวยให้ระหว่างสงครามกับญี่ปุ่น จึงมีความปรารถนาที่จะให้สถานะ
สงครามสิ้นสุดลงโดยทันที

ฉะนั้น รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียฝ่ายหนึ่ง กับรัฐบาล
ไทยอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีความปรารถนาที่จะกลับเจริญความสัมพันธ์ทางไมตรีกัน

สนธิสนมซึ่งมีอยู่ก่อนสงคราม จึงตกลงกระทำความตกลงเพื่อความมุ่งประสงค์ดังกล่าว และเพื่อการนี้ ได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็ม คือ

ฝ่ายรัฐบาลสหราชอาณาจักรแห่งบริเตนใหญ่ และไอร์แลนด์เหนือ
นาย เอ็ม. อี. เคนนิ่ง, ซี.เอ็ม.จี., โอ.บี.อี.

ฝ่ายรัฐบาลอินเดีย

นาย เอ็ม. เอส. อาเนย์

ฝ่ายรัฐบาลไทย

หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์

พลโท พระยาอภัยสงคราม

นายเสริม วินิจฉัยกุล

ผู้ซึ่ง เมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจเต็มที่ให้แก่กันและกัน และได้ตรวจเห็นว่า เป็นไปตามแบบที่ตีและถูกต้องแล้ว ได้ทำความตกลงกันดังต่อไปนี้

การใช้คืนและการปรับปรุง

ข้อ หนึ่ง รัฐบาลไทยตกลงว่าจะบอกปฏิเสธบรรดากระบวนการณ์เนื่องจากการประกาศสงครามอันได้กระทำเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๒ ดังกล่าวแล้วข้างต้น และจะจัดกระบวนการณ์ทางนิติบัญญัติและทางปกครองที่จำเป็น เพื่อให้เป็นผลแก่การบอกปฏิเสธนั้น

ข้อ สอง รัฐบาลไทยแถลงว่าเป็นโมฆะบรรดาการที่นับว่าได้มาซึ่งอาณาเขตบริติชที่ประเทศไทยได้กระทำหลังจากวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ กับทั้งบรรดาหลักสิทธิ สิทธิ ทรัพย์สิน และผลประโยชน์ ซึ่งรัฐบาลไทยหรือคนในบังคับไทยได้มาในอาณาเขตดังกล่าวหลังจากวันว่านั้น รัฐบาลไทยตกลงว่าจะจัดกระบวนการณ์ทางนิติบัญญัติที่จำเป็น เพื่อให้เป็นผลตามคำแถลงข้างบนนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

(ก) จะยกเลิก และแถลงว่าเป็นโมฆะตั้งแต่ต้น บรรดากระบวนการณ์ทางนิติบัญญัติและทางปกครองเกี่ยวกับการซึ่งนับว่าเป็นการผนวกหรือรวมเข้าใน

ประเทศไทยแห่งอาณาเขตบริติช ซึ่งได้กระทำหลังจากวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑

(ข) จะถอนบรรดาเจ้าหน้าที่ทหารไทยตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนหรือฝ่ายทหารผู้มีอำนาจออกจากบรรดาอาณาเขตบริติช ตลอดจนบรรดาข้าราชการและคนไทยซึ่งได้เข้าไปในอาณาเขตเหล่านี้หลังจากที่นับว่าได้ผนวกหรือรวมเข้าในประเทศไทยแล้ว

(ค) จะคืนบรรดาทรัพย์สินที่ได้เอาไปจากอาณาเขตเหล่านี้ รวมทั้งเงินตรา เว้นแต่เท่าที่แสดงหลักฐานได้ว่า ได้ให้ค่าอันเป็นธรรมเป็นการแลกเปลี่ยนกันแล้ว

(ง) จะให้ค่าทดแทนเพื่อความวินาศหรือความบอบสลายแห่งทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ในอาณาเขตเหล่านี้ อันเกิดขึ้นจากการที่ประเทศไทยยึดครองอาณาเขตเหล่านี้

(จ) จะไถ่ถอนเป็นเงินสเตอร์ลิงจากทุนสำรองสเตอร์ลิงที่เคยมีอยู่ซึ่งธนบัตรไทยที่เดินสะพัดอยู่ อันเจ้าหน้าที่บริติชได้เก็บรวบรวมไว้ในอาณาเขตบริติชที่ประเทศไทยได้ยึดครองภายหลังวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑

ข้อ สาม รัฐบาลไทยตกลงว่าจะยอมรับผิดชอบในการพิทักษ์รักษาและคืนในสภาพไม่เสื่อมเสีย บรรดาทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ทุกชนิดของฝ่ายบริติชในประเทศไทย และในการใช้ค่าทดแทนเพื่อความวินาศ หรือความบอบสลายที่ได้รับ คำว่า “ทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์” ให้กินความรวมตลอดถึงทรัพย์สินทางราชการของรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดีย ทรัพย์สินที่ได้โอนกรรมสิทธิหลังจากสงครามได้อุบัติขึ้น บำนาญที่ให้แก่คนชาติบริติช สัตว์ ศึก ไม้สักและโภคภัณฑ์อื่น ๆ เรือและท่าเทียบ และสัญญาเช่า และสัมปทานเกี่ยวกับศึก ไม้สัก และอื่น ๆ ซึ่งให้ไว้แก่ห้างและเอกชนบริติชก่อนวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ และยังคงสมบูรณ์อยู่ในวันนั้น

ข้อ สี่ รัฐบาลไทยตกลงว่าจะเลิกการพิทักษ์ธุรกิจการธนาคารและการพาณิชย์ฝ่ายบริติช และยอมให้กลับดำเนินธุรกิจต่อไป

ข้อ ห้า รัฐบาลไทยตกลงว่าจะยอมรับผิด โดยบวกดอกเบี้ยตามอัตราส่วนร้อยละที่สมควรในส่วนการใช้จ่ายเงินค้างจ่ายเกี่ยวกับเงินกู้ และเกี่ยวกับการใช้เงินบำนาญเต็มจำนวนตั้งแต่วันที่หยุดใช้เงินตามระเบียบ

ความมั่นคง

ข้อ หก รัฐบาลไทยยอมรับนับถือว่า กระทบเหตุการณ์ในสงครามกับญี่ปุ่น แสดงให้เห็นความสำคัญของประเทศไทยเนื่องในการป้องกันมลายา พม่า อินเดีย และอินโดจีน และความมั่นคงของมหาสมุทรอินเดียและเขตแคว้นแปซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้ และรัฐบาลไทยตกลงว่าจะร่วมมือเต็มที่ในบรรดาข้อตกลงเพื่อความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งองค์การสหประชาชาติหรือคณะมนตรีความมั่นคงแห่งองค์การนั้นเห็นชอบแล้ว และหากจะเกี่ยวเนื่องถึงประเทศไทยและเฉพาะอย่างยิ่งในบรรดาข้อตกลงเพื่อความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งหากจะเกี่ยวกับประเทศหรือเขตแคว้นเหล่านั้น

ข้อ เจ็ด รัฐบาลไทยรับว่าจะไม่ตัดคลองข้ามอาณาเขตไทยเชื่อมมหาสมุทรอินเดียกับอ่าวไทย โดยรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรมิได้เห็นพ้องด้วยก่อน

การร่วมมือทางพาณิชย์และทางเศรษฐกิจ

ข้อ แปด รัฐบาลไทยตกลงว่าจะจัดกระบวนการทุกอย่างที่จะกระทำได้ เพื่อกลับสถาปนาการค้าขาเข้าและขาออกระหว่างประเทศไทยฝ่ายหนึ่ง กับอาณาเขตบริติชที่ใกล้เคียงอีกฝ่ายหนึ่งและจะยึดถือและรักษานโยบายฐานเพื่อนบ้านที่ดีในส่วนที่เกี่ยวกับการเดินเรือชายฝั่ง

ข้อ เก้า รัฐบาลไทยรับว่าจะเจรจากับรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรโดยเร็วที่สุดที่จะกระทำได้เพื่อทำสนธิสัญญาการตั้งถิ่นฐาน การพาณิชย์และการเดินเรือฉบับใหม่ และทำอนุสัญญาการกงสุลโดยอาศัยการถ้อยที่ถ้อยใช้หลักการในข้อสิบเอ็ดข้างล่างนี้เป็นมูลฐาน

ข้อ สิบ รัฐบาลไทยรับว่าจะเจรจากับรัฐบาลอินเดียโดยเร็วที่สุดที่จะกระทำได้เพื่อทำสนธิสัญญาการพาณิชย์และการเดินเรือฉบับใหม่ โดยอาศัยการถ้อยที่ถ้อยใช้หลักการในข้อต่อไปนี้เป็นมูลฐาน

ข้อ สิบเอ็ด (๑) ระหว่างที่ยังไม่ได้ทำสนธิสัญญาและอนุสัญญาดังกล่าวในข้อเก้าและสิบข้างบนนี้และภายใต้บังคับแห่งวรรค (๒) ของข้อนี้ รัฐบาลไทย

รับว่าจะถือตามบทบัญญัติแห่งสนธิสัญญาการพาณิชย์และการเดินเรือ ซึ่งลงนามกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๗ กับทั้งรับว่า นอกจากสนธิสัญญานั้นจะอนุญาตให้กระทำได้โดยชัดแจ้งแล้ว จะไม่ใช่กระบวนการใด ๆ บังคับ อันเป็นการอาศัยเหตุสัญชาติ กีดกันผลประโยชน์ทางพาณิชย์หรืออุตสาหกรรมฝ่ายบริติชหรือผู้ประกอบวิชาชีพฝ่ายบริติช จากการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจและการค้าของไทย หรือกระบวนการใด ๆ ที่บังคับให้รักษาไว้ซึ่งสต็อกหรือส่วนสำรองเกินกว่าที่ปฏิบัติกันอยู่โดยปกติในการพาณิชย์ การเดินเรือ การอุตสาหกรรม หรือการธุรกิจ

(๒) คำมั่นสัญญาของรัฐบาลไทยดังกล่าวข้างบนนี้ (ก) ให้มีข้อยกเว้นใด ๆ ได้ ตามแต่จะได้ตกลงกันในเวลาใด ๆ ระหว่างรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดีย แล้วแต่กรณีกับรัฐบาลไทย (ข) นอกจากจะได้ยืดเวลาออกไปด้วยความตกลงพร้อมกัน จะเป็นอันตกลไป ถ้าหากว่าสนธิสัญญาและอนุสัญญาดังกล่าวในข้อเก้าและสิบไม่ได้กระทำกันภายในกำหนดเวลาสามปี นับแต่วันใช้ความตกลงนี้

(๓) ความในข้อนี้ไม่ให้ถือว่าเป็นการตัดทางที่จะให้ผลปฏิบัติซึ่งให้ประโยชน์อนุเคราะห์เท่าเทียมกันแก่คนชาติ และภาวะฐานะของสหประชาชาติทั้งหมด หรือแต่ชาติหนึ่งชาติใด

ข้อ สิบสอง การรัฐบาลไทยรับว่าจะมีส่วนร่วมในข้อตกลงระหว่างประเทศทั่วไปใด ๆ เกี่ยวกับดินุกหรือยาง ซึ่งอนุโลมตามหลักการเกี่ยวกับข้อตกลงว่าด้วยโภคภัณฑ์ตามแต่องค์การสหประชาชาติหรือคณะมนตรีเศรษฐกิจและการสังคมแห่งองค์การนั้นจะได้ตกลงกัน

ข้อ สิบสาม จนกระทั่งวันซึ่งจะเป็นวันเดียวหรือต่างวันกันก็ได้ แต่ไม่ช้ากว่าวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๗ รัฐบาลไทยรับว่า นอกจากจะได้เป็นไปตามคำแนะนำของคณะกรรมการประสม ณ วอชิงตัน หรือองค์คณะใด ๆ ที่จะมาทำการแทน และในกรณีช้า นอกจากจะได้เป็นไปตามคำแนะนำขององค์การพิเศษที่จะจัดตั้งขึ้นเพื่อการนั้นแล้ว จะห้ามบรรดาการส่งข้าว ดินุก ยาง และ

ไม้สัก ออกนอกประเทศ และจะจัดระเบียบการค้าและเร่งการผลิตโกกัทซ์เหล่านี้

ข้อ สิบสี่ รัฐบาลไทยรับว่า โดยเร็วที่สุดที่พอจะกระทำได้ โดยเอาข้าวไว้ให้เพียงพอแก่ความต้องการภายในของไทยแล้ว จะจัดให้มีข้าวสาร ณ กรุงเทพฯ โดยไม่คิดมูลค่า เพื่อให้องค์การที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรจะได้แจ้งให้ทราบ นั้น ใ้ประโยชน์ได้เป็นปริมาณเท่ากับข้าวส่วนที่เหลือซึ่งสะสมไว้และมีอยู่ในประเทศไทย ณ บัดนี้ แต่ไม่เกินหนึ่งกับกึ่งล้านตันเป็นอย่างมาก หรือจะตกลงกันให้เป็นข้าวเปลือกหรือข้าวกล้องในปริมาณอันมีค่าเท่ากันก็ได้ เป็นที่ตกลงกันว่าจำนวนข้าวสารอันแน่นอนที่จะจัดให้มีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ได้ตามความในข้อนี้ นั้น องค์การดังกล่าวข้างต้นจะเป็นผู้กำหนด และข้าวสาร ข้าวเปลือกหรือข้าวกล้องที่ส่งมอบตามความในข้อนี้ จะได้อนุโลมตามมาตรฐานคุณภาพอันเป็นที่ตกลงกันตามที่เจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะได้กำหนด

ข้อ สิบห้า จนกระทั่งวันที่ไม่ช้ากว่าวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๗ รัฐบาลไทยตกลงว่าจะจัดให้องค์การข้าวดังกล่าวในข้อสิบสามและข้อสิบสี่ใช้ประโยชน์ในข้าวทั้งหมดอันเป็นส่วนที่เหลือจากความต้องการภายในประเทศไทย ข้าวมั่นว่า นอกจากข้าวที่ส่งมอบโดยไม่คิดมูลค่าตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ในข้อสิบสี่นั้น จะได้ให้โดยวิธีการพิเศษดังกล่าวในข้อสิบสามและข้อสิบสี่จะแจ้งให้ทราบ และตามราคาที่กำหนดด้วยความตกลงกับองค์การนั้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงราคาข้าวที่ควบคุมในเขตแคว้นอื่น ๆ ในเอเชียซึ่งส่งข้าวออกนอกประเทศ

การบินพลเรือน

ข้อ สิบหก รัฐบาลไทยจะให้สายการบินอากาศฝ่ายพลเรือนแห่งจักรภพ ประชาชาติบริติชได้รับผลปฏิบัติ โดยความตกลงอันจะได้เจรจากันกับรัฐบาลแห่งสมาชิกของจักรภพประชาชาติบริติชในเรื่องการจัดตั้ง บำรุงรักษา และเดินสายการบินอากาศเป็นระเบียบประจำ ซึ่งให้ประโยชน์อนุเคราะห์ไม่น้อยกว่า

ที่ได้ให้แก่ อิมพีเรียล แอร์เวย์ ตามหนังสือที่ได้แลกเปลี่ยนกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ค.ศ. ๑๕๓๖

ที่ฝั่งสหสงคราม

ข้อ สิบเจ็ด รัฐบาลไทยรับว่าจะทำความตกลงกับรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียเพื่อต่างฝ่ายต่างบำรุงรักษาที่ฝั่งสหสงคราม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่การจัดตั้งถาวรและการดูแลในภายหน้าแห่งที่ฝั่งสหสงครามของฝ่ายอินเดีย และที่ฝั่งสหสงครามของฝ่ายไทยในอาณาเขตของแต่ละฝ่าย

ปกิณกะ

ข้อ สิบแปด รัฐบาลไทยตกลงถือว่ายังคงใช้อยู่ซึ่งบรรดาสนธิสัญญาสองฝ่ายระหว่างสหราชอาณาจักรกับประเทศไทย และระหว่างอินเดียกับประเทศไทย ตามแต่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียจะได้ระบุแล้วแต่กรณี ภายใต้บังคับแห่งข้อแก้ไขใด ๆ ที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดียจะแจ้งให้ทราบ และถือว่าสนธิสัญญาใด ๆ ซึ่งมีได้ระบุไว้ดังกล่าวนั้นเป็นอันยกเลิกไป

ข้อ สิบเก้า รัฐบาลไทยตกลงถือว่ายังคงใช้อยู่ระหว่างสหราชอาณาจักรกับประเทศไทย และระหว่างอินเดียกับประเทศไทย บรรดาสนธิสัญญา และอนุสัญญา หรือความตกลงหลายฝ่ายซึ่งทำไว้ก่อนวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๕๔๑ (ก) ที่ประเทศไทยและสหราชอาณาจักรหรืออินเดียแล้วแต่กรณี เป็นภาคีอยู่ในขณะนั้นและยังคงเป็นภาคีอยู่ (ข) ที่สหราชอาณาจักรหรืออินเดียแล้วแต่กรณี เป็นภาคีอยู่ในขณะนั้นและยังคงเป็นภาคีอยู่ แต่ประเทศไทยมิได้เป็นภาคี ทั้งนี้รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดียจะได้แจ้งให้รัฐบาลไทยทราบ เมื่อได้รับคำแจ้งความดังกล่าว รัฐบาลไทยจะได้จัดการที่จำเป็นโดยทันทีตามความในสนธิสัญญา อนุสัญญา หรือความตกลงดังกล่าว ซึ่งประเทศไทยมิได้เป็นภาคีผู้ทำสัญญาอยู่นั้น เพื่อเข้าเป็นภาคี หรือถ้าเข้าเป็นภาคีไม่ได้ ก็จะ

ได้ปฏิบัติให้เป็นผลตามบทบัญญัติแห่งหนังสือสัญญานั้น ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับ สหราชอาณาจักร อินเดีย แล้วแต่กรณี โดยวิธีนิติบัญญัติหรือทางปกครองตาม แต่จะเหมาะสม รัฐบาลไทยตกลงด้วยว่าจะสนองตามข้อแก้ไขใด ๆ ในหนังสือ สัญญานั้น ซึ่งหากจะได้ใช้บังคับ ตามข้อกำหนดแห่งตราสารดังกล่าวหลังจาก วันที่ว่านั้น

ข้อ ยี่สิบ ในระหว่างที่ยังไม่ได้รับให้เข้าเป็นภาคีแห่งองค์การระหว่าง ประเทศใด ๆ ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๕๑ อันเป็นองค์การ ที่สหราชอาณาจักรหรืออินเดียเป็นสมาชิกอยู่ รัฐบาลไทยตกลงว่าจะปฏิบัติตามข้อผูกพันใด ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากหรือเนื่องด้วยองค์การนั้น ๆ หรือเอกสารที่ จัดตั้งองค์การนั้น ๆ ขึ้นตามแต่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดีย แล้วแต่กรณีจะได้ระบุในเวลาใด ๆ

ข้อ ยี่สิบเอ็ด โดยคำนึงถึงคำมั่นสัญญาซึ่งรัฐบาลไทยให้ไว้ข้างบนนี้ รัฐบาล แห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียตกลงถือว่าสถานะสงครามเป็นอัน สิ้นสุดลง และจะดำเนินการโดยทันทีในอันจะกลับเจริญความสัมพันธ์ทาง ไมตรีกับประเทศไทย และแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตกัน

ข้อ ยี่สิบสอง รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียรับรองด้วย ว่าจะสนับสนุนการที่ประเทศไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกแห่งสหประชาชาติ

วิเคราะห์ศัพท์และวันใช้ความตกลง

ข้อ ยี่สิบสาม ภาคีผู้ทำสัญญานี้ตกลงกันว่า คำว่า “บริติช” ในความตกลงนี้

(๑) เมื่อใช้แก่บุคคลธรรมดา หมายความว่า บรรดาคนในบังคับของสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งบริเตนใหญ่ ไอร์แลนด์ และอาณาจักรบริติชอันโพ้นทะเล ทั้งหลาย จักรพรรดิแห่งอินเดีย ตลอดจนบรรดาบุคคลในอารักขาของสมเด็จพระมหากษัตริย์

(๒) เมื่อใช้แก่อาณาเขต หมายความว่า บรรดาอาณาเขตใด ๆ ในอธิปไตย อธิราชย์อารักขา หรืออาณัติของสมเด็จพระมหากษัตริย์ แล้วแต่กรณี

(๓) เมื่อใช้แก่นิติบุคคล หมายความว่า บรรดานิติบุคคลซึ่งได้รับสถานภาพ เช่นนั้นจากกฎหมายที่ใช้อยู่ในอาณาเขตใด ๆ ดังกล่าวแล้ว และ

(๔) เมื่อใช้แก่ทรัพย์สิน สิทธิ หรือผลประโยชน์ หมายความว่า ทรัพย์สิน สิทธิ หรือผลประโยชน์ของบุคคลดังระบุไว้ใน (๑) หรือ (๓) ข้างบนนี้ แล้วแต่กรณี

ข้อ ยี่สิบสี่ ความตกลงนี้ให้ใช้ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ได้ลงนามและประทับตราความตกลงนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำควบกันเป็นสามฉบับ เป็นภาษาอังกฤษ ณ สิงคโปร์ เมื่อวันที่หนึ่ง มกราคม คริสต์ศักราช พันเก้าร้อยสี่สิบหก ตรงกับพุทธศักราช สองพันสี่ร้อยแปดสิบเก้า

ฝ่ายบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ

(ลงนาม) **เอ็ม. อี. เดนิง**

ฝ่ายอินเดีย

(ลงนาม) **เอ็ม. เอส. อานันท์**

(ลายมือชื่อนี้ได้ลงไว้ด้วยความตกลงกับผู้แทนของสมเด็จพระราชาธิบดีในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจในความสัมพันธ์กับบรรดารัฐอินเดีย)

ฝ่ายไทย

(ลงพระนาม) **วิวัฒน**

(ลงนาม) **พระยาอภัยสงคราม พลโท**

(ลงนาม) **ส. วินิจัยกุล**

ในวันเดียวกัน ยังมีการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่าง พันเอก เอ. เจ. อีสต์แมน ผู้แทนออสเตรเลีย กับคณะผู้แทนไทย กำหนดเงื่อนไขในการเลิกสถานะสงครามระหว่างสองประเทศมีข้อความตามคำแปลภาษาไทยดังนี้

(คำแปล) หนังสือแลกเปลี่ยน

(หนังสือของพันเอก เอ. เจ. อีสต์แมน ทูลหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์)

สิงคโปร์

วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๘๖

ท่านผู้แทน

เนื่องจากการเจรจาที่ได้กระทำกันที่ทำเนียบรัฐบาล ณ เมืองสิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ วันที่ ๑๙ และวันที่ ๓๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ และความตกลงด้วยวาจาที่เราได้กระทำกัน ในวันที่ที่กล่าวหลังที่สุด ข้าพเจ้าใคร่ขอในนามรัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลียให้ท่านส่งมอบหนังสือซึ่งท่านและบรรดาผู้แทนที่มีอำนาจเต็มอื่น ๆ ในคณะผู้แทนของท่านได้ลงนามแล้วให้แก่ข้าพเจ้าเพื่อยืนยันคำมั่นสัญญาของรัฐบาลแห่งประเทศไทยว่า

๑. จะกระทำการทุกอย่างที่จำเป็นโดยเร็วเพื่อบอกปฏิเสธโดยบริบูรณ์ซึ่งการประกาศสงครามที่ได้ทำต่อบริเตนใหญ่ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๒ พันธมิตรกับญี่ปุ่นที่ได้ทำ เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ และบรรดากระบวนการที่มีผลเป็นการเสียหายแก่บริเตนใหญ่ ออสเตรเลียและบรรดาพันธมิตร

๒. เมื่อได้รับคำขอร้องในเวลาใดก่อนวันที่ ๑๔ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ จะทำสนธิสัญญากับรัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลีย

(ก) รับรองว่า รัฐบาลแห่งประเทศไทยได้กระทำการทุกอย่างที่จำเป็นเพื่อบอกปฏิเสธโดยบริบูรณ์ ซึ่งการประกาศสงครามและพันธมิตรกับบรรดากระบวนการดังกล่าวแล้วในข้อ ๑ ข้างบนนี้ และ

(ข) ผู้กพันธรัฐบาลแห่งประเทศไทยให้ (๑) ยอมรับผิดชอบในการรักษาและบำรุงรักษาด้วยดีบรรดาที่ฝังศพสงครามฝ่ายออสเตรเลียในประเทศไทย (๒) ยอมรับผิดชอบในการปฏิบัติตามคำอำนวยแห่งรัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลีย ในส่วนที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพและผลประโยชน์ของบรรดาผู้มิถิ่นที่อยู่ชาวออสเตรเลีย ซึ่งถูกกักหรือกักคุมในประเทศไทยภายหลังวันที่ ๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ (๓) รับจะให้ความช่วยเหลือเต็มที่ในการจับกุมและ

ลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดทางอาชญากรรมสงครามต่อชาวออสเตรเลีย (๔) ยอมรับผิดชอบที่จะใช้ค่าทดแทนแก่รัฐบาลของจักรภาพแห่งออสเตรเลีย และพลเมืองออสเตรเลีย เพื่อบรรเทาความวินาศและความบอบสลายที่ได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อม ภายหลังจากวันที่ ๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ ในประเทศไทย หรือเนื่องจากกิจการที่ไทยได้กระทำนอกประเทศไทย (๕) รับผิดชอบร่วมการร่วมมือทางภูมิภาคทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ซึ่งชอบด้วยหลักการแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ และมีความมุ่งหมายที่จะจัดประกันความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเขตแคว้นแปซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้ และ (๖) ปฏิบัติตามบรรดาข้อผูกพันที่ได้ระบุไว้ในความตกลงสมบูรณแบบที่ได้กระทำกันวันนี้อย่างระหว่างรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักร และรัฐบาลแห่งประเทศอินเดียฝ่ายหนึ่ง กับรัฐบาลแห่งประเทศไทยอีกฝ่ายหนึ่ง (มีสำเนาซึ่งข้าพเจ้าได้ลงอักษรนามไว้ในแนบมา กับหนังสือนี้) เท่าที่รัฐบาลของจักรภาพแห่งออสเตรเลียพิจารณาเห็นว่า เป็นอันใช้ได้ หลักการแก่นโยบายและผลประโยชน์ของออสเตรเลีย และเรียกร้องให้รัฐบาลแห่งประเทศไทยยอมรับปฏิบัติ

สนธิสัญญาดังกล่าวจะได้ผูกพันรัฐบาลของจักรภาพแห่งออสเตรเลียให้เลิกสถานะสงคราม ซึ่งมีอยู่ระหว่างออสเตรเลียกับประเทศไทย

ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า ในเมื่อได้กระทำการที่กล่าวในข้อ ๑ ข้างต้นบริบูรณ์ และเมื่อใช้สนธิสัญญาที่กล่าวในข้อ ๒ แล้ว รัฐบาลของจักรภาพแห่งออสเตรเลียพร้อมที่จะเลิกสถานะสงคราม ซึ่งมีอยู่ระหว่างรัฐบาลนั้นกับรัฐบาลแห่งประเทศไทย

ข้าพเจ้าขอแสดงความนับถืออย่างสูงมายังท่าน

(ลงนาม) เอ. เจ. อีสต์แมน

ผู้แทนผู้มีอำนาจเต็มของรัฐบาลจักรภาพแห่งออสเตรเลีย

ในการทำข้อตกลงเกี่ยวกับการเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทย

(ลายพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ถึงพันเอก เอ. เจ. อีสต์แมน)
สิงคโปร์

วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๖

ท่านผู้แทน

เราได้รับหนังสือของท่านลงวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๖ แล้ว และขอแจ้งว่า เราได้รับคำสั่งจากรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้รับรองในนามของรัฐบาลว่า

๑. จะกระทำการทุกอย่างที่จำเป็นโดยเร็วเพื่อบอกปฏิเสธโดยบริบูรณ์ซึ่งการประกาศสงครามที่ได้ทำต่อบริเตนใหญ่ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๒ พันธไมตรีกับญี่ปุ่นที่ได้ทำ เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ และบรรดากระบวนการที่มีผลเป็นการเสียหายแก่บริเตนใหญ่ ออสเตรเลีย และบรรดาพันธมิตร

๒. เมื่อได้รับคำขอร้องในเวลาใดก่อนวันที่ ๑๔ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ จะทำสนธิสัญญากับรัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลีย

(ก) รับรองว่า รัฐบาลแห่งประเทศไทยได้กระทำการทุกอย่างที่จำเป็นเพื่อบอกปฏิเสธโดยบริบูรณ์ซึ่งการประกาศสงคราม และพันธไมตรีกับบรรดากระบวนการดังกล่าวแล้วในข้อ ๑ ข้างบนนี้ และ

(ข) ผูกพันรัฐบาลแห่งประเทศไทยให้ (๑) ยอมรับผิดชอบในการรักษาและบำรุงรักษาด้วยดี บรรดาที่ฝั่งศพสงครามฝ่ายออสเตรเลียในประเทศไทย (๒) ยอมรับผิดชอบในการปฏิบัติตามคำอำนวยแห่งรัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลีย ในส่วนที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพและผลประโยชน์ของบรรดาผู้มีถิ่นที่อยู่ชาวออสเตรเลีย ซึ่งถูกกักหรือกักคุมในประเทศไทยภายหลังวันที่ ๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ (๓) รับจะให้ความช่วยเหลือเต็มที่ในการจับกุมและลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดทางอาชญากรรมสงครามต่อชาวออสเตรเลีย (๔) ยอมรับผิดชอบที่จะใช้ค่าทดแทนแก่รัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลีย และพลเมืองออสเตรเลีย เพื่อบรรดาความวินาศและความบอบสลายที่ได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมภายหลังวันที่ ๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ ในประเทศไทย หรือเนื่องจากกิจการที่ไทยได้กระทำนอกประเทศ (๕) รับจัดกระบวนการ

ร่วมมือทางภูมิภาคทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ซึ่งชอบด้วยหลักการแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ และมีความมุ่งหมายที่จะจัดประกันความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเขตแคว้นแปซิฟิกตะวันออกเฉียงใต้ และ (b) ปฏิบัติตามบรรดาข้อผูกพันที่ได้ระบุไว้ในความตกลงสมบูรณแบบที่ได้กระทำกันวันนี้ระหว่างรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลแห่งประเทศอินเดีย ฝ่ายหนึ่งกับรัฐบาลแห่งประเทศไทยอีกฝ่ายหนึ่ง (มีสำเนาซึ่งข้าพเจ้าได้ลงอักษรนามไว้แนบกับหนังสือนี้) เท่าที่รัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลียพิจารณาเห็นว่า เป็นอันใช้ได้หลักการแก่นโยบายและผลประโยชน์ของออสเตรเลีย และเรียกร้องให้รัฐบาลแห่งประเทศไทยยอมรับปฏิบัติ

สนธิสัญญาดังกล่าวจะได้ผูกพันรัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลียให้เลิกสถานะสงคราม ซึ่งมีอยู่ระหว่างออสเตรเลียกับประเทศไทย

ในเรื่องนี้เราขอยืนยันว่า รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้กระทำการทุกอย่างที่จำเป็นเพื่อบอกปฏิเสธการประกาศสงครามและพันธไมตรีที่กล่าวถึงในข้อ ๑ และบรรดาสนธิสัญญา กติกาสัญญา และความตกลงอื่น ๆ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นแล้ว และในระยะเวลาระหว่างวันที่ของหนังสือนี้กับวันที่ลงนามสนธิสัญญาที่กล่าวในข้อ ๒ รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ดำเนินการในทันทีเท่าที่จะกระทำได้เพื่อใช้ข้อกำหนดที่บ่งไว้ในข้อนี้ และปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของข้อกำหนดนั้นทุกประการ

รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับทราบว่า ในเมื่อได้กระทำการที่กล่าวในข้อ ๑ ข้างต้นบริบูรณ์ และเมื่อใช้สนธิสัญญาที่กล่าวในข้อ ๒ แล้ว รัฐบาลของจักรภพแห่งออสเตรเลียพร้อมที่จะเลิกสถานะสงครามซึ่งมีอยู่ระหว่างรัฐบาลนั้นกับรัฐบาลแห่งประเทศไทย

(ลงพระนาม) วิวัฒน์

(ลงนาม) พระยาอภัยสงคราม

(ลงนาม) ส. วินิจัยกุล

ผู้แทนผู้มีอำนาจเต็มของรัฐบาลแห่งประเทศไทยในการทำข้อตกลงเกี่ยวกับการเลิกสถานะสงคราม ระหว่างออสเตรเลียกับประเทศไทย

ภายหลังที่ได้ลงนามในเอกสารทั้งสามฉบับดังกล่าวข้างต้นแล้ว คณะผู้แทนไทยเดินทางกลับกรุงเทพฯ เพื่อรายงานผลของการเจรจาให้คณะรัฐมนตรีทราบ คณะรัฐมนตรีมีมติขอพระทัยหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ และขอใบใจคณะผู้แทนไทยในผลงานที่ได้ปฏิบัติไปทั้ง ๆ ที่มีข้อกำหนดผูกมัดประเทศไทยฝ่ายเดียวหลายข้อหลายประการ ซึ่งเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องด้วยสถานะสงครามที่มีอยู่ระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษ ออสเตรเลีย และอินเดีย คณะผู้แทนไทยได้พยายามอย่างดีที่สุดแล้ว

ภายหลังที่คณะผู้แทนออกจากที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไป นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช เสนอต่อที่ประชุมว่า หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ทรงเป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ผู้ได้รับมอบหมายให้ไปดำเนินการเจรจาอันยากยิ่งคราวนี้ ต้องทรงทนต่อการปฏิบัติอย่างดูแลของนายเดนิ่ง โดยมีได้ปริพระโอษฐ์ได้ตอบแต่ประการใด ทรงพยายามเอาอกเอาใจนายเดนิ่งเพื่อให้ผ่อนปรนการเรียกร้องและการคาดคั้นของฝ่ายอังกฤษ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ นับเป็นความดีความชอบซึ่งน่าจะพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ คณะรัฐมนตรีมีมติให้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้แก่สมาชิกทุกคนในคณะผู้แทน

เมื่อข้าพเจ้าทราบมติคณะรัฐมนตรีนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกไม่สบายใจในฐานะที่อยู่ในข่ายที่จะได้รับการพิจารณาความดีความชอบคราวนั้นด้วย ในทันทีภายหลังการประชุม ข้าพเจ้าขอเข้าพบท่านนายกรัฐมนตรีเพื่อกราบเรียนความคิดเห็นของข้าพเจ้าว่า แม้ผลงานของคณะผู้แทนไทยจะเป็นประโยชน์ต่อกได้แก่ประเทศไทยบ้างในทางที่ได้ลดการเรียกร้องของอังกฤษลงไป และสามารถปกป้องรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไว้เท่าที่จะทำได้ แต่หัวข้อความตกลงและความตกลงสมบูรณ์แบบที่ทำนั้น ล้วนมีข้อความสร้างภาระให้แก่ประเทศไทยอย่างหนัก ไม่น่าจะถือเป็นเหตุให้มีการพิจารณาปูนบำเหน็จความชอบให้แก่คณะผู้แทน ข้าพเจ้าตระหนักดีว่า การปฏิบัติของนายเดนิ่งต่อหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ มีไม่งามหลายสถาน ไม่คู่ควรแก่ความเป็นนักการทูตชั้นสูงของรัฐบาลอังกฤษ แต่เขาทำกับเราในฐานะที่เราเป็นศัตรูแพ้สงคราม เขาย่อมบีบบังคับจะเอาอย่างไร การที่หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ทรงทน

ต่อการทรมานของนายเดิ่ง ทั้ง ๆ ที่พระองค์ท่านทรงเป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ดำรงตำแหน่งสูงในราชการไทย หากจะไม่ได้รับบำเหน็จความชอบในรูปเลื่อนชั้นเครื่องราชอิสริยาภรณ์คราวนี้ ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่าพระองค์ท่านคงไม่ทรงเสียพระทัยอย่างใด โอกาสหน้ายังมีอยู่ ข้าพเจ้าไม่อยากจะให้ประชาชนคนไทยเห็นว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการไปตกลงรับภาระจำต้องยอมให้แก่ฝ่ายอังกฤษ กลับมารับบำเหน็จความดีความชอบเป็นการส่วนตัวแต่ละคน ข้าพเจ้าขออภัยที่ตัดสินใจมากราบเรียนท่านนายกรัฐมนตรีเช่นนั้น เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในข่ายจะได้รับประโยชน์จากมติของคณะรัฐมนตรีด้วย

ท่านนายกรัฐมนตรีฟังข้าพเจ้าแล้วแสดงความเห็นด้วย รับว่าท่านไม่ทันได้คำนึงถึงอย่างที่ว่าข้าพเจ้ามอง เมื่อท่านเป็นผู้เสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีและได้รับอนุมัติโดยไม่มีผู้ใดขัดข้องแล้ว จะให้ท่านเสนอแก่เปลี่ยนมติเองจะไม่งาม ขอให้ข้าพเจ้าหาทางติดต่อกับรัฐมนตรีผู้อื่นที่คงเห็นด้วยกับข้าพเจ้า เขาอาจจะรับเป็นผู้เสนอขอทบทวนมติคณะรัฐมนตรีในการประชุมครั้งต่อไปได้

นอกจากทำเนียบนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้ารีบไปพบพลตำรวจเอก อุดล อุดลเดช จรัส รองนายกรัฐมนตรี และคุณทวี บุญยเกตุ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งข้าพเจ้ามีความใกล้ชิดตลอดเวลาที่ทำงานต่อต้านญี่ปุ่น ทั้งสองท่านเห็นพ้องด้วยความรู้สึกของข้าพเจ้า ฉะนั้น ในการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งต่อมา ท่านรองนายกรัฐมนตรีก็เรื่องขอให้คณะรัฐมนตรีทบทวนมติ โดยมีคุณทวี บุญยเกตุ เป็นผู้สนับสนุน คณะรัฐมนตรีมีมติให้รอการกราบบังคมทูลขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้แก่คณะผู้แทนไทยไว้ก่อน ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้จารึกขออภัยเพื่อนสมาชิกในคณะผู้แทนไทย ในการที่เป็นต้นเหตุให้มิได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์คราวนั้น นาวาโท หม่อมเจ้าอุทัยเฉลิมลาภ วุฒิชัย ทรงเป็นผู้หนึ่งที่เคยทรงถามข้าพเจ้าว่า คณะรัฐมนตรีมีมติจะขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้แก่คณะผู้แทน แต่เหตุใดเรื่องจึงเงียบไป ข้าพเจ้าไม่กล้าทูลให้ทราบ ว่า ข้าพเจ้าเองเป็นต้นเหตุแห่งการเงียบไปนั้น ข้าพเจ้ายังเชื่อมั่นอยู่จนทุกวันนี้ว่า ที่ข้าพเจ้าทักท้วงตอนนั้น มิได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ใดเลย เพราะถึงอย่างไรทุกคนต่างก็ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เลื่อนชั้นตามเกณฑ์ปกติอยู่แล้ว สำหรับสมาชิกในคณะผู้แทน

เมื่อต่างคนต่างได้ประกอบภาระหน้าที่ให้แก่บ้านเมืองอย่างเต็มความสามารถ ก็น่าจะมีความพึงพอใจเป็นบำเหน็จสูงอยู่แล้ว

หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ มิได้ทรงถือโทษโกรธเคืองนายเดนีงอย่างใดเลย เมื่อเสร็จการเจรจาแล้ว กลับทรงเชิญให้นายเดนีงมาเยือนประเทศไทย ซึ่งนายเดนีงตอบรับว่า ก็ดีเหมือนกัน เพราะเขาจะแสดงบทบาทเป็นผู้รัยสำหรับประเทศไทยมาชั่วระยะเวลาหนึ่ง การไปเยือนประเทศไทยอาจจะปรับความเข้าใจใจระหว่งไทยกับอังกฤษก็ได้ นายเดนีงมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๘ มกราคม พ้นักอยู่จนกระทั่งวันที่ ๑๑ จึงเดินทางกลับสิงคโปร์ ฝ่ายไทยให้การต้อนรับเป็นอย่างดี จัดเป็นแขกของรัฐบาล ในวันแรกได้เข้าพบนายกรัฐมนตรีซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศควบกั้นไป และค่าวันที่ ๘ มีการเลี้ยงรับรองให้เป็นเกียรติที่ทำเนียบรัฐบาล โดยมีผู้แทนออสเตรเลียและอินเดียเข้าร่วมด้วย กลางวันวันรุ่งขึ้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลี้ยงนายเดนีงในพระบรมมหาราชวัง ตอนเย็นนายเดนีงได้รับเชิญไปรับประทานอาหารกับท่านรัฐบุรุษอาวุโส วันที่ ๑๐ รับประทานอาหารกลางวันกับหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ แล้วจบกำหนดการเยือนด้วยการรับประทานอาหารค่ำที่สถานทูตอังกฤษ

นายเดนีงโทรเลขรายงานให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษทราบว่า ประเทศไทยประสบความยุ่งยากในทางการเมืองและการเศรษฐกิจอยู่ไม่น้อย อัตราค่าครองชีพถีบสูงขึ้น ทำให้ข้าราชการของรัฐที่มีได้รับเงินเดือนเพิ่ม ต้องหาทางแสวงประโยชน์อันมิชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกตำรวจ รัฐบาลเสนีย์เป็นรัฐบาลรักษาการระหว่งที่รอการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งเพิ่งจัดให้มีขึ้นเมื่อวันที่ ๖ ก่อนหน้านายเดนีงไปถึง ๒ วัน นายเดนีงไม่พบนักการเมืองผู้ใดที่มีความกล้าหาญพอรับเข้าแก้ไขปัญหของบ้านเมือง ความยุ่งยากทางการเมือง ส่งผลสะท้อนไปถึงการจัดหาข้าวให้แก่อังกฤษตามข้อกำหนดในความตกลงสมบูรณแบบ นายเดนีงถือโอกาสเน้นความสำคัญในเรื่องนี้ต่อนายกรัฐมนตรี และหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ บริษัทข้าวไทยจะต้องดูแลจัดหาข้าวมาให้ได้ ฝ่ายไทยให้คำมั่นสัญญาอย่างหนักแน่นแต่นายเดนีงยังไม่สู้จะเชื่อถือถ้อยคำของนายกรัฐมนตรีเท่าใดนัก

นายเดนีงรายงานด้วยว่า หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เคยปรารภกับนายดอลล์ว่า เสียตายที่อังกฤษมิได้ยึดครองประเทศไทย และกำหนดมาตรการเข้มงวด เมื่อทัศนจักรกรุงเทพฯ ทางนี้ นายเดนีงทูลองค์ท่านว่า อังกฤษมีส่วนสงวนราชนาวิไทยไว้ให้ ทรงมีรับสั่งตอบว่า น่าเสียตาย เพราะมีฉะนั้นแล้ว จะเป็นทางให้สามารถลดงบประมาณของราชนาวิลงไม่มากก็น้อย นายเดนีงอนุমানเอาว่า คนไทยในตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบนิยมโยนความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น นายเดนีงสรุปในตอนท้ายของรายงานว่า แม้การรับรองของฝ่ายไทยจะหาตำหนิได้ ในใจจริงคนไทยยังเก็บความรู้สึกขุนเคืองอยู่ หนังสือพิมพ์ไทยลงข่าวและบทบรรณาธิการต้อนรับดีพอใช้ แต่จะเป็นการผิดพลาดหากถือว่าความนิยมชมชอบอังกฤษไม่มีคู่แข่ง เพราะมีแนวโน้มมองเห็นเด่นชัดแล้วว่า ไทยกำลังหันไปพึ่งสหรัฐอเมริกามากยิ่งขึ้นทุกที

หากหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ เคยรับสั่งดังที่ปรากฏในรายงานทางราชการของนายเดนีงต่อกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจริง ก็คงเป็นเพื่อประชดนายเดนีงผู้บ้ำาเพ็ดตนระหว่างการเจรจาอังกฤษ-ไทย เป็นเสมือนหนึ่งจะห้าหั้นเฉือนอริปไตยของชาติไทยลงไปบ้างภายหลังสงคราม

เมื่อสิ้นสุดสถานะสงคราม อังกฤษพร้อมที่จะกลับคืนสู่ความสัมพันธ์ฉันมิตรกับประเทศไทยอย่างเดิมตามสหรัฐอเมริกาซึ่งปรารถนามานาน หากต้องรั้งรอมานี้เนื่องจากเกรงใจอังกฤษในฐานะเพื่อนพันธมิตร นายโยสต์และนายเบิร์ดได้รับแต่งตั้งเป็นอุปทูตของทั้งสองประเทศประจำประเทศไทยเมื่อวันที่ ๕ มกราคม นายเจฟฟรีย์ ทอมสันได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตอังกฤษเข้าถวายพระพรราชสาส์นตราตั้งเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๘๙ และนายเอ็ดวิน สแตนตัน เป็นอัครราชทูตอเมริกันในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน ทั้งสองท่านนี้ต่อมาได้มีการตกลงกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษและอเมริกันยกสถานะเป็นเอกอัครราชทูตในเดือนมีนาคม ๒๔๙๐

ทางอินเดียได้ตั้งให้นาย เอ็ม. เอส. อาเนย์ เป็นอุปทูต จนกระทั่งนายดาบาลเข้ารับตำแหน่งเป็นเอกอัครราชทูตคนแรกประจำประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๙๑

ส่วนทางออสเตรเลียนั้นได้ตกลงเปิดสถานกงสุลใหญ่ประจำประเทศไทยตามความตกลงสันติภาพฉบับที่ตกลงวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๘๙ โดยได้ส่งพันเอก เอ. เจ. อีสต์แมน มาดำรงตำแหน่งกงสุลใหญ่ ทางฝ่ายไทยเห็นว่า การตั้งกงสุลจะมีอำนาจจำกัด ตั้งทูตจะดีกว่า จะได้ปฏิบัติงานได้กว้างขวางรวมทั้งงานกงสุลและงานดูแลนักเรียน ไทยเสนอความดำรงนี้ต่อออสเตรเลียมาแต่ปี ๒๔๙๐ หากทางออสเตรเลียอ้างว่ายังขาดบุคคลที่ได้รับการอบรมทางการทูตเพียงพอ ประกอบกับยังมีเรื่องการชดใช้ความเสียหายอันเกิดจากสงครามซึ่งยังค้างการพิจารณาอยู่ น่าจะรอให้สำเร็จเสร็จสิ้นเรียบร้อยก่อน

ต่อมาเมื่อกันยายน ๒๔๙๐ เมื่อพันเอก อีสต์แมนจะเดินทางกลับออสเตรเลียชั่วคราว ฝ่ายไทยขอให้ยกเรื่องขึ้นพูดกับ ดร.เอเว็ตต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกิจการภายนอก แต่ ดร.เอเว็ตต์ต้องบินออกไปกรุงวอชิงตันเสียก่อนที่พันเอก อีสต์แมนจะได้มีโอกาสพูด หากได้ปรารภกับปลัดกระทรวง ปลัดกระทรวงยอมให้พันเอก อีสต์แมนตอบไทยว่าไม่ขัดข้องที่ไทยจะมีกงสุลใหญ่ ฝ่ายไทยจึงสั่งให้เอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน พูดกับเอกอัครราชทูตออสเตรเลียอีกทางหนึ่ง

เดือนกันยายน ๒๔๙๐ ไทยยกเรื่องขึ้นเจรจากับข้าหลวงใหญ่ออสเตรเลียที่กรุงลอนดอนอีกทางหนึ่ง โดยอ้างว่าเป็นไปตามที่ไทยทำกับอินเดีย พม่า และฟิลิปปินส์ และทางออสเตรเลียเองก็ยอมให้ประเทศเล็ก ๆ อาทิ เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ สวีเดนมีสถานทูตประจำออสเตรเลียได้ ฝ่ายออสเตรเลียก็เบี่ยงบ่ายเรื่อยมาจนเดือนเมษายน ๒๔๙๔ กงสุลใหญ่ออสเตรเลียจึงแจ้งความประสงค์ของออสเตรเลียจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย คราวนี้เป็นโอกาสให้ฝ่ายไทยรับรองการตอบตกลงบ้างจนวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๙๔ จึงได้ตอบตกลงยอมแต่งตั้งทูตประจำต่อกัน

๒๓

ฝรั่งเศสฯเรียกห้องจากไทย

ภายหลังที่เยอรมันส่งกำลังทหารรุกเข้าไปทางประเทศเดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ เบลเยียมเลยถึงประเทศฝรั่งเศสในเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๓ รัฐบาลฝรั่งเศสภายใต้ นายกรัฐมนตรีโพล เรย์โนต์ เจริญจอมพล เปแตง เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำสเปน กลับมารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี จอมพล เปแตงเริ่มหาทางเจรจาสงบศึก กับเยอรมัน เนื่องจากเห็นว่าสู้ไปก็มีแต่จะเสียหาย เยอรมันบุกอ้อมกำแพงมาจิโนต์ จะถึงกรุงปารีสแล้ว รัฐบาลฝรั่งเศสสั่งประกาศยกกรุงปารีสเป็นเมืองเปิด ยินยอม ให้เยอรมันเข้ายึดโดยไม่มี การต่อสู้ รัฐบาลอพยพโยกย้ายออกจากนครหลวงไป นาย โพล เรย์โนต์ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จอมพล เปแตงขึ้นดำรงตำแหน่ง แทนเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ฝรั่งเศสขอยุติสงครามกับเยอรมันวันรุ่งขึ้น และได้ ลงนามในสัญญาสงบศึก เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน นายพลชาร์ล เดอโกล หลบหนีไป อยู่กรุงลอนดอน ประกาศชักชวนให้ชาวฝรั่งเศสคงสู้รบเยอรมันต่อไป กองทัพเยอรมัน รุกคืบหน้าเข้ายึดครองดินแดนสองในสามของฝรั่งเศส ในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม รัฐสภาแห่งชาติฝรั่งเศส ซึ่งต้องโยกย้ายตามรัฐบาลออกจากกรุงปารีสไป มีมติมอบ อำนาจเด็ดขาดให้จอมพล เปแตงทำการปกครองประเทศและแก้ไขรัฐธรรมนูญของ ฝรั่งเศส รัฐบาลย้ายไปตั้งทำการที่เมืองวีซี โดยมีจอมพล เปแตงเป็นประธานาธิบดี และนายปีแอร์ ลาวัล เป็นนายกรัฐมนตรี เปลี่ยนแนววิเทโศบายใหม่เป็นร่วมมือกับ เยอรมัน บรรดาประเทศที่มีได้ทำสงครามกับเยอรมัน มีความสัมพันธ์กับรัฐบาลเปแตง ในฐานะเป็นรัฐบาลของประเทศฝรั่งเศส

ส่วนนายพลเดอโกล ซึ่งหลบหนีไปอังกฤษ ประกาศตั้งคณะกรรมการฝรั่งเศส เพื่ออิสรภาพแห่งชาติขึ้นเมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๗ ครั้นเมื่อสัมพันธมิตรสามารถ เข้ายึดกรุงปารีสคืนจากเยอรมันในวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๘๗ นายพลเดอโกลจึง เปลี่ยนฐานะของคณะกรรมการฯ ขึ้นเป็นรัฐบาลชั่วคราวของฝรั่งเศส ประกาศ ไม่ยอมรับปฏิบัติการปฏิบัติกรใด ๆ ของรัฐบาลจอมพล เปแตง ตลอดจนนำตัวจอมพล ขึ้นฟ้องศาลสูงในฐานะเป็นผู้ทรยศต่อชาติ ศาลตัดสินลงโทษประหารชีวิต แต่นายพล เดอโกลในฐานะประธานาธิบดีของรัฐบาลชั่วคราวสั่งเปลี่ยนเป็นจำคุกตลอดชีวิต เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๘๘ จอมพล เปแตงต้องคุมขังอยู่บนเกาะตีเออ จนกระทั่ง ถึงแก่กรรมในปี ๒๔๙๔ มีอายุ ๙๕ ปี

โดยอาศัยเหตุผลทางการเมืองภายในประเทศฝรั่งเศสดังกล่าวข้างต้น และด้วยความมุ่งหวังจะกลับเข้าไปมีอำนาจในอินโดจีนตามเดิม ทั้ง ๆ ที่ประชากรในญวน กัมพูชา และลาว กำลังตื่นตัวจะกู้อิสรภาพ รัฐบาลชั่วคราวของฝรั่งเศสภายใต้ นายพลเดอโกลจึงยึดหลักไม่ยอมรับรู้การกระทำของรัฐบาลวิชีกับประเทศญี่ปุ่นและ ประเทศไทย โดยเฉพาะฝรั่งเศสปฏิเสธอนุสัญญาสันติภาพกับประเทศไทย ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ และถือว่ายังมีสถานะสงครามกับประเทศไทย พร้อมทั้งเรียกร้องเอาดินแดนที่ต้องเสียให้แก่ประเทศไทยโดยอนุสัญญาฉบับนั้นคืน

ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๖ ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่สนับสนุนการที่ไทยเรียกร้องดินแดนทางอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศสในยามที่ฝรั่งเศสตกอยู่ในฐานะเป็นผู้แพ้สงครามกับเยอรมัน แต่ภายหลังที่รัฐบาลฝรั่งเศสที่วิชีทำอนุสัญญาสันติภาพกับไทยเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ ภายใต้การไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษมิได้ยกเรื่องนี้ขึ้นพูดกับรัฐบาลไทยอีกเลย ประกอบกับเกิดสถานะสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับฝ่ายสัมพันธมิตร เรื่องดินแดนในอินโดจีนเป็นอันเสียไป ต้องรอมานจนกระทั่งวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๘๗ จึงได้มีการทำถึงเรื่องนี้ ในคณะกรรมการโครงการหลังสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตร มีข้อความตอนหนึ่งว่า เนื่องจากการโอนดินแดนอินโดจีนบางส่วนให้แก่ไทยเกิดขึ้นภายหลังที่ญี่ปุ่นริเริ่มวางแผนรุกรานในมหาสมุทรแปซิฟิก และฝรั่งเศสต้องปราชัยแก่เยอรมันแล้ว การโอนเช่นนั้นไม่พึงถือว่าสมบูรณ์ ควรกลับคืนสถานะก่อนหน้านั้นใหม่ โดยไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของฝ่ายใด ๆ ที่จะเรียกร้องให้มีการเจรจาปรับปรุงดินแดนในอนาคตโดยสันติวิธี

วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๔๘๗ สถานเอกอัครราชทูตอเมริกัน ณ กรุงลอนดอน ได้รับคำสั่งจากกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันให้ยื่นยันต่อนายอีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า รัฐบาลอเมริกันไม่ยอมรับนับถือการที่ประเทศไทยได้รับดินแดนจากอินโดจีน มลายู และพม่าว่าเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย และควรจะส่งมอบคืนให้แก่เจ้าของเดิม ถ้าจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันต่อไปในภายหน้า ก็ควรจะดำเนินกันโดยสันติวิธี ฉะนั้น เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ เอกอัครราชทูตอเมริกันที่กรุงปารีส จึงได้รับคำสั่งให้สอบถามท่าทีของ

รัฐบาลฝรั่งเศสเป็นการภายในว่า (๑) รัฐบาลฝรั่งเศสถือว่ามีสถานะสงครามกับประเทศไทยหรือไม่ (๒) ถ้าถือว่ามีสถานะสงครามกับไทย รัฐบาลฝรั่งเศสถือว่ามีสถานะสงครามนั้นเริ่มแต่เมื่อใด (๓) รัฐบาลฝรั่งเศสยอมรับนับถือความสมบูรณ์ของอนุสัญญาลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ เพียงใด (๔) ถ้าไม่ยอมรับนับถืออนุสัญญานั้น รัฐบาลฝรั่งเศสจะยืนยันว่า ความตกลงที่รัฐบาลวิชีทำกับต่างประเทศใด ๆ จะถือเป็นโมฆะทั้งหมดหรือไม่

คำถามในข้อ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสหรัฐอเมริกาเองด้วย เพราะนับแต่วันที่ประเทศฝรั่งเศสแยกทำสัญญาสงบศึกกับเยอรมัน และรัฐบาลฝรั่งเศสย้ายไปตั้งที่เมืองวิซี สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงวอชิงตันเป็นตัวแทนของรัฐบาลวิชีเรื่อยมา จนกระทั่งเกิดสถานะสงครามระหว่างสหรัฐฯ กับเยอรมันภายหลังเพิร์ลฮาเบอร์ สหรัฐอเมริกาจึงรับรองรัฐบาลชั่วคราวของฝรั่งเศสที่เมืองอัลเซ่ ปัญหาเกี่ยวกับการติดต่อระหว่างวิชีกับวอชิงตันก่อนหน้านั้นจะต้องจะถือเป็นโมฆะตามไปด้วยหรือไม่

วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๔๘๘ สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน มีบันทึกชี้แจงทำที่ของรัฐบาลฝรั่งเศสว่า ประเทศฝรั่งเศสถือว่ามีสิทธิตามกฎหมายที่จะกลับเข้าปกครองดินแดนในกัมพูชาและลาวที่ไทยฉกฉวยไปจากฝรั่งเศสด้วยการใช้กำลัง เป็นการกระทำของประเทศไทยที่ขัดสนธิสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๔๘๓ การผนวกดินแดนดังกล่าวสำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนของญี่ปุ่น หนังสือแลกเปลี่ยนระหว่างเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียวกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๓ แสดงให้เห็นชัดว่า รัฐบาลญี่ปุ่นแนะนำให้รัฐบาลฝรั่งเศสยอมรับแผนการขจัดข้อพิพาทระหว่างฝรั่งเศสกับไทยของญี่ปุ่น ฝรั่งเศสถือว่าถูกญี่ปุ่นบังคับให้ยินยอม ฉะนั้นอนุสัญญาลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ จึงไม่มีผลตามกฎหมาย คณะกรรมการแห่งชาติฝรั่งเศสที่กรุงลอนดอน และรัฐบาลชั่วคราวของสาธารณรัฐฝรั่งเศสไม่เคยยอมรับนับถืออนุสัญญานั้นเลย

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๘๘ สถานเอกอัครราชทูตอเมริกัน ณ กรุงปารีส โทรเลขรายงานคำชี้แจงของเจ้าหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส ต่อข้อ

ถามของฝ่ายอเมริกันว่า ถึงแม้จะไม่มีประกาศสงครามเป็นทางการ ประเทศฝรั่งเศส ถือว่าอยู่ในสถานะการศึกกับประเทศไทยตั้งแต่วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ อันเป็นเวลาที่เราเครื่องบินของกองทัพอากาศไทยเข้าทำการทิ้งระเบิดในดินแดนอินโดจีน รัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศสไม่เคยรับรู้อนุสัญญาลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ ฉะนั้น สถานะการศึกอันเกิดจากการรุกรานของไทย จึงยังไม่สิ้นสุด รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ยอมรับนับถือสัญญากับต่างประเทศใด ๆ ที่รัฐบาลวิชีทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อนุสัญญาที่ฝรั่งเศสถูกญี่ปุ่นบังคับเอา ฝ่ายฝรั่งเศสหวังว่า รัฐบาลไทยจะยินยอมคืน ดินแดนในอินโดจีนให้แก่ฝรั่งเศส

ทางกรุงลอนดอน สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสพยายามเรียกร้องขอความร่วมมือ จากรัฐบาลอังกฤษในปัญหาเรื่องดินแดนอินโดจีนกับประเทศไทย โดยอาศัย ปฏิญญาร่วมปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ สมัยล่าอาณานิคม ที่แบ่งเขตอิทธิพล ในประเทศไทยตามเส้นแม่น้ำเจ้าพระยาให้แก่ฝรั่งเศสและอังกฤษเป็นหลัก แล้ว ทักทักเอาว่า ทั้งสองประเทศมีผลประโยชน์ร่วมกันในประเทศไทย จะต้องปรึกษาหารือเพื่อกำหนดท่าทีร่วมในการเรียกร้องเอาดินแดนที่เสียให้แก่ประเทศไทยคืน การกำหนดค่าปฏิกรรมสงคราม และการควบคุมประเทศไทยในทางการเมือง การเศรษฐกิจและการทหาร แล้วแจ้งให้รัฐบาลอเมริกันทราบ นายปารีส ที่ปรึกษา สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ได้ตั้งปัญหาถามนายสเตอร์นเดล เป็นเนื้ท์ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๘๘ ว่า รัฐบาลอังกฤษจะปรึกษาหารือกับฝรั่งเศสหรือไม่ก่อนที่จะ เริ่มการเจรจากับไทย

นายสเตอร์นเดล เป็นเนื้ท์ ออกตัวว่า เหตุการณ์ได้ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว อังกฤษจะต้องรับทำความเข้าใจกับไทย ในการนี้อังกฤษต้องปรึกษารื้อกับบรรดา ประเทศจักรภพ ถึงเงื่อนไขที่จะเจรจากับไทย ตามคำประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ นายสเตอร์นเดล เป็นเนื้ท์ ไม่แนใจว่า รัฐบาลอังกฤษจะเห็น ด้วยกับการที่จะให้ใช้ปฏิญญา ปี ค.ศ. ๑๘๙๘ บังคับแก่กรณีปัจจุบันหรือไม่ ในถ้อยแถลงของนายเนวินภายหลังประกาศสันติภาพของไทย ได้กล่าวถึงผลประโยชน์ ของสัมพันธมิตรเช่นเดียวกับผลประโยชน์ของอังกฤษ อังกฤษจะพยายามรักษา

ผลประโยชน์ของฝรั่งเศสจนสุดความสามารถ นายเป็นเนื้ทที่ยืนยันว่า เมื่ออังกฤษตกลงในเงื่อนไขที่จะยกขึ้นเจรจากับไทยอย่างใด จะแจ้งให้ฝ่ายฝรั่งเศสทราบล่วงหน้า

อีกสองวันต่อมา นายปารีสเข้าพบนายวิลสัน ยัง แห่งกรมการตะวันออกไกล กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เพื่อแจ้งให้ทราบถึงท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสที่ กำหนดแน่นอนรวม ๓ ข้อ ดังนี้

(๑) ฝรั่งเศสเรียกร้องให้ไทยคืนดินแดนที่ได้ไปในปี ๒๔๘๔ และประกาศอนุสัญญาลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ เป็นโมฆะ

(๒) รัฐบาลฝรั่งเศสถือว่ามิสถานะสงครามกับไทย จนกว่าจะได้รับคำรับรองตามข้อ ๑

(๓) รัฐบาลฝรั่งเศสจะแจ้งที่ชนะของฝรั่งเศสในส่วนที่เกี่ยวกับค่าปฏิกรรมสงครามที่จะเรียกร้องเอาจากประเทศไทย และขอเขตการควบคุมประเทศไทยทางการเมือง และการทหารเมื่อได้รับความพอใจตามข้อ ๑ แล้ว

ความมุ่งหมายของฝรั่งเศสในขั้นนั้น ก็เพื่อที่จะผูกพันการเรียกร้องของฝรั่งเศส เข้าไว้กับการเรียกร้องของอังกฤษ และให้มีการปรึกษาหารือประสานงานระหว่างสองฝ่ายในการติดต่อกับประเทศไทย แล้วแจ้งให้ฝ่ายอเมริกันทราบ นายปารีสยืนยันว่า ฝรั่งเศสปรารถนาที่จะให้ไทยลงนามทำความตกลงกับฝรั่งเศสพร้อมกันกับที่จะทำกับอังกฤษ

วันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๔๘๘ นายสเตอร์นเดล เป็นเนื้ท เชิญนายปารีสมาพบที่ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เพื่อมอบร่างหัวข้อความตกลงและภาคผนวกที่ ดำริจะทำกับไทยให้พร้อมทั้งชี้แจงว่า ตามร่างนี้การกำหนดให้ประเทศไทยคืนดินแดน ไม่รวมถึงกรณีฝรั่งเศส เพราะฝรั่งเศสคงประสงค์จะเจรจากับไทยโดยตรง นายปารีสจึงขอร้องให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งให้รัฐบาลไทยทราบด้วยว่า รัฐบาลฝรั่งเศสจะส่งผู้แทนไปแคนติ เพื่อเจรจาท่าความตกลงกับไทยด้วย ซึ่งนายเป็นเนื้ทเพียงรับความประสงค์ของฝรั่งเศสไว้พิจารณาว่าจะทำได้อย่างไร เพราะอังกฤษเองเวลานั้นยังไม่มี การติดต่อเป็นทางการกับรัฐบาลไทย

เมื่อทราบความคำริของฝรั่งเศส นายเดนิ่งส่งโทรเลขลงวันที่ ๑ กันยายน เดือน
กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษให้ระมัดระวังในการดำเนินงานของฝ่ายฝรั่งเศส
นายเดนิ่งมองไม่เห็นว่าจะให้มีผู้แทนฝรั่งเศสมาทำการเจรจากับฝ่ายไทยพร้อมกับ
นายเดนิ่งอย่างไรได้ เกรงว่า ฝรั่งเศสจะอาศัยอังกฤษเป็นเครื่องมือรักษาผลประโยชน์
ของฝรั่งเศส อันจะทำให้การเจรจาระหว่างอังกฤษกับไทยต้องล่าช้าลงไป สำหรับ
อังกฤษเอง จำต้องรีบตกลงกับไทยเสียโดยเร็ว ในหลักการนายเดนิ่งเห็นว่า ฝรั่งเศส
ควรจะได้รับดินแดนที่ไทยได้ไปโดยอาศัยการบีบบังคับของญี่ปุ่นคืน แต่ก็พอทำนาย
ได้ว่า ฝรั่งเศสจะไม่ยอมให้มีการเจรจาปัญหาดินแดนใหม่กับไทยอีก การที่ฝรั่งเศส
อ้างว่า มีสถานะสงครามกับไทยนั้นก็เพื่อสนับสนุนฐานะของฝรั่งเศสในการเรียกร้อง
จากไทย ทั้ง ๆ ที่ฝรั่งเศสมิได้แสดงบทบาทอย่างใดในสงครามกับญี่ปุ่น จริงอยู่ พึงจัด
ให้มีการประสานงานระหว่างประเทศไทยกับดินแดนอังกฤษและฝรั่งเศสที่อยู่ใกล้
แต่นายเดนิ่งยังไม่สู้มั่นใจว่า ฝรั่งเศสจะสามารถช่วยในการนี้ได้เท่าใดนัก และข้อสำคัญ
ก็คือ สหรัฐอเมริกังกำลังติดตามสถานการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างจจดจ่อ
และคงดำเนินิตินการกระทำใด ๆ ที่จะแสดงให้เห็นว่าเป็นการที่อังกฤษสนับสนุน
จักรวรรดินิยมของฝรั่งเศส

วันที่ ๒ กันยายน โฮจิมินห์ ประกาศการจัดตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม
ขึ้นในตอนเหนือของอินโดจีน และคงตั้งตัวต่อสู้เพื่ออิสรภาพของเวียดนาม ชัดแจ้ง
ต่อการปกครองของฝรั่งเศสไม่น้อยกว่าต่อต้านญี่ปุ่นระหว่างสงคราม โดยได้รับความ
ช่วยเหลือและสนับสนุนจาก โอ.เอส.เอส. ฝรั่งเศสคิดหาทางจะกลับไปปกครอง
อินโดจีนเช่นแต่เดิมเมื่อก่อนเกิดสงครามซึ่งฝ่ายอเมริกันไม่สู้จะเห็นด้วยนัก วิธีที่
ฝรั่งเศสเชื่อว่า จะส่งเสริมฐานะของฝรั่งเศสในสายตาของกัมพูชาและลาวก็คือจะต้อง
เรียกร้องดินแดนคืนจากไทยให้ได้

วันที่ ๔ กันยายน นายปารีสเข้าพบนายสเตอร์นเดล เป็นเนืท์ อีกครั้งหนึ่ง
คราวนี้พานายคลาร์กและนายแซมมเลอผู้ได้รับมอบหมายให้ไปแคนติเพื่อเจรจากับ
ฝ่ายไทยมาด้วย และยื่นร่างเงื่อนไขที่ฝรั่งเศสจะขอให้ไทยรับให้ทราบ ปรากฏว่า
มีข้อความที่พยายามคัดลอกแบบหัวข้อความตกลงและภาคผนวกของอังกฤษนั่นเอง

โดยมีข้อแตกต่างออกไปก็ในเรื่องที่กล่าวถึงดินแดนอินโดจีน และที่แปลกที่สุด ก็คือฝรั่งเศสได้สอดข้อความกำหนดให้ไทยส่งมอบพระแก้วมรกตคืนให้แก่ลาว นายปารีสยืนยันว่า รัฐบาลฝรั่งเศสต้องการจะให้มีการเจรจากับฝ่ายไทยพร้อมกับอังกฤษ และขอให้อังกฤษสนับสนุนให้ไทยยอมรับตามข้อเสนอของฝรั่งเศส นายคลาร์กถึงกับกล่าวแทรกว่า ตามคำสั่งที่ได้รับจากรัฐบาลฝรั่งเศส ไทยจะต้องรับหรือไม่รับข้อเสนอของฝรั่งเศส โดยไม่มีการเจรจาอย่างใด นายเบนเน็ตท์พยายามชี้แจงว่า แม้ข้อเสนอของอังกฤษที่จะยื่นแก่ฝ่ายไทยเอง ก็ยังไม่แน่นอน เพราะยังอยู่ในระหว่างการศึกษาหารือกับประเทศจักรภพและรัฐบาลอเมริกันอยู่ เมื่อนายคลาร์กเดินทางไปถึงแคนติแล้ว หวังว่าจะได้ติดต่อโดยใกล้ชิดกับนายเดนิง

เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษรู้สึกไม่สบายใจเป็นอย่างมากในท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศส ที่หาญแทรกสอดคำเรียกร้องเอาพระแก้วมรกตจากประเทศไทยไปให้ลาว เป็นการฉวยโอกาสแสดงความยิ่งใหญ่ของฝรั่งเศสให้คนลาวเห็น โดยฝรั่งเศสเองไม่ต้องเสียอะไรเลย และไม่คำนึงถึงผลร้ายอันจะเกิดขึ้นแก่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส รวมทั้งประเทศฝ่ายตะวันตกที่สมรู้เป็นหูเป็นตาด้วย คาดคะเนกันว่า รัฐบาลอเมริกันคงจะขอคำชี้แจงอย่างถี่ถ้วนจากฝรั่งเศสในข้อนี้ และคงคัดค้านอย่างหนักหน่วง อังกฤษเองจะต้องเสื่อมเสียด้วย เพราะเท่าที่เป็นมา อังกฤษอยู่ในลักษณะเข้าข้างฝรั่งเศสอยู่แล้ว ดีไม่ดีจะพลอยถูกหาว่าสนับสนุนฝรั่งเศสในคำเรียกร้องที่วิตถารนั้นก็ได้ แต่ฝ่ายอังกฤษไม่กล้าที่จะคัดค้านฝรั่งเศสโดยตรง เพราะยังอยากจะถนอมน้ำใจกันไว้เพื่อประโยชน์ในการดำเนินวิเทศব্যายที่ต้องร่วมกันในด้านอื่น ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อังกฤษมองเห็นความสำคัญในความร่วมมือระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ยิ่งกว่าระหว่างอังกฤษกับไทย แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็ไม่อยากจะให้ฝรั่งเศสเข้ามาเห็นยั้งการเจรจาที่อังกฤษจะทำกับไทย เนื่องจากความต้องการของอังกฤษในตอนนั้นอยู่ที่เรื่องข้าวซึ่งจะเรียกร้องเอาจากไทยไปช่วยบรรเทาความอดอยากของดินแดนในความปกครองและอารักขาของอังกฤษโดยทันที

เพียงแต่ข่าวที่ฝรั่งเศสอยากเข้ามาเจรจาขนานกันไปกับอังกฤษเพื่อเลิกสถานะสงครามกับไทย ก็ทำให้รัฐบาลไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งแล้ว เพราะไทยถือว่า ไม่มีสถานะสงครามกับฝรั่งเศส ทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันไม่ขาดสาย การศึกะหว่างสองประเทศเกี่ยวกับปัญหาเรื่องดินแดนทางอินโดจีนในปี ๒๔๘๓ ได้ยุติสิ้นไปแล้วโดยอนุสัญญาสันติภาพที่ไทยทำกับรัฐบาลวิซี ซึ่งสหประชาชาติส่วนใหญ่ยอมรับนับถือสมัยนั้นว่า เป็นรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายของฝรั่งเศส ฉะนั้น คณะผู้แทนที่ไทยจะส่งไปแคนดี จึงไม่ได้รับมอบหมายให้เจรจากับฝ่ายฝรั่งเศส หากจะให้มีการพบปะกัน ก็ต้องเป็นมิใช่ทางการ

เมื่อนายสเตอร์นเดล เป็นเนโท พบกับนายฟรังฟอร์ดแห่งสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสในวันที่ ๒๒ กันยายน ได้ถือโอกาสปรารภถึงความห่วงใยในการที่ฝรั่งเศสจะเรียกร้องเอาพระแก้วมรกตจากประเทศไทย เพราะไม่เกี่ยวกับปัญหาดินแดนเป็นคนละเรื่องกัน ฝรั่งเศสจะหาเหตุผลสนับสนุนได้ยาก นายฟรังฟอร์ดให้ความเห็นว่า ฝรั่งเศสอาจจะถอนเสียได้โดยถือเป็นข้อผ่อนให้แก่ไทย นายเป็นเนโทยืนยันว่า ไม่ควรรวมไว้ในข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสจะดีกว่า เพราะมีแต่จะก่อให้เกิดความยุ่งยากในการเจรจาเท่านั้น เมื่อเสนอเข้าไปแล้วก็อาจจะถอนลำบาก

ครั้นเมื่อคณะผู้แทนไทยเดินทางไปถึงแคนดี ในการประชุมครั้งแรก นายเดนิ่ง ทูลต่อหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ทันทีถึงเรื่องฝรั่งเศสส่งผู้แทนมาเจรจากับไทย ตามนัยของคำสั่งจากลอนดอน นายคลาร์กขอเฝ้าหม่อมเจ้าวิวัฒนฯ ซึ่งทรงชี้แจงว่า คณะผู้แทนไทยออกมาแคนดีเพื่อเจรจาอังกฤษเท่านั้น มิได้รับมอบหมายให้เจรจากับฝรั่งเศส กระนั้นก็ตาม นายคลาร์กขอร้องว่า หวังว่าหม่อมเจ้าวิวัฒนฯ จะทรงชี้แจงว่า ควรจะตัดออกเสียก่อนที่จะเสนอร่างเป็นทางการต่อคณะผู้แทนไทย

ความโอหังของฝรั่งเศสในการเรียกร้องนี้ ก่อให้เกิดความไม่พอใจในคณะผู้แทนไทยเป็นธรรมดา ทั้งคุณเสริม วินิจฉัยกุล และข้าพเจ้า ซึ่งได้ผ่านการศึกษาจาก

ประเทศฝรั่งเศสเป็นเวลาหลายปี ไม่เว้นที่จะรู้สึกอดสูในความรุ่มร่ามของฝรั่งเศส เฉพาะอย่างยิ่งข้าพเจ้าที่ภายหลังจากการไปประจำที่กรุงโตเกียวกลับมารับตำแหน่งหัวหน้ากองการเมืองในกรมการเมืองตะวันตก ต้องทำการติดต่อกับสถานทูตฝรั่งเศส ณ กรุงเพฯ ตลอดเวลา สถานทูตฝรั่งเศสต้องการสิ่งใดที่ขอบจะได้ ข้าพเจ้าก็ช่วยจัดการให้ และจะถือว่าไทยกับฝรั่งเศสมีสถานะสงครามต่อกันตลอดเวลานั้นได้อย่างไร ดูเป็นสิ่งที่มาเหนือเมฆ มิใช่เป็นไปตามหลักตรรกวิทยาซึ่งกล่าวกันว่าเป็นอุปนิสัยของชาวฝรั่งเศส พันตรี บาเธอร์ส นายทหารติดต่อกับนายเดนิงส่งมาประจำคณะผู้แทนไทย รายงานต่อนายเดนิงว่า คืบวันที่นายคลาร์กเข้าเฝ้าหม่อมเจ้าวิวัฒน์ไชยไชยันต์ ทั้งคืบ คณะผู้แทนไทยทุกคนต่างบริภาษการกระทำของฝ่ายฝรั่งเศสอย่างกว้างขวาง พวกเราทุกคนมองเห็นว่า ฝรั่งเศสเป็นผู้ยอมแพ้สงครามเป็นประเทศแรก ภายหลังที่รบเยอรมันได้ไม่เท่าใด ทางด้านเอเชีย ฝรั่งเศสมีแต่ยอมตามคำเรียกร้องของญี่ปุ่นทุกอย่าง เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นเข้ายึดหัวหาดในอินโดจีนเพื่อขยายตัวลงไปทางใต้ผ่านประเทศไทยไปพม่าและมลายู ฝรั่งเศสมิได้ทำการขัดขวางการก้าวหน้าของกองทัพญี่ปุ่นเลยแม้แต่น้อย ครั้นญี่ปุ่นต้องยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ฝรั่งเศสกลับถือโอกาสวางก้ามเป็นผู้พิชิต จะกลับเข้าไปปกครองอินโดจีนอย่างเดิมยังไม่พอ ผลอผลโยมหน้จะสับโขกเอาประโยชน์จากประเทศไทยอย่างไม่สำนึกจนถึงอย่างไรไทยก็ยอมไม่ได้เด็ดขาด

ร้อนถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษต้องยกเรื่องขึ้นปรารภกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสด้วยตนเองที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม นายบิโดรับว่า ไม่ทราบรายละเอียด เข้าใจว่า พระแก้วมรกตนี้ถูกไทยลักลอบเอาไปจากลาว ถ้ายอมประนีประนอมในข้ออื่น ๆ ฝรั่งเศสอาจถอนข้อเรียกร้องข้อนี้ และอีกไม่กี่วันต่อมา ก็มีคำสั่งออกจากกรุงปารีสให้ถอน แต่ก็ไม่ทำให้ไทยสิ้นความหมั่นไส้และลี้มความทะเลเยอทะยานอย่างไรเหตุผลของฝรั่งเศสถึงอย่างไรไทยก็ยังยึดมั่นว่า ไม่มีสถานะสงครามกับฝรั่งเศส อนุสัญญาสันติภาพฉบับลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ ทำโดยรัฐบาลฝรั่งเศสที่มีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้ารัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศสไม่รับรู้และไม่รับรองการกระทำของรัฐบาลเก่า

อย่างน้อยก็ต้องเจรจากันใหม่ ไม่ใช่บังคับให้ไทยยอมส่งมอบดินแดนให้เฉยๆ เมื่อตอนที่ไทยได้มา ก็ได้จ่ายค่าตอบแทนเป็นจำนวนไม่น้อยตามความตกลงระหว่างรัฐบาลทั้งสอง เรื่องการราคาซึ่งเช่นนี้ต่อมาช้านาน ในขั้นแรกฝรั่งเศสต้องการจะให้การเจรจาระหว่างฝรั่งเศสกับไทยดำเนินขนานกันไปกับการเจรจาระหว่างอังกฤษกับไทย ซึ่งอังกฤษตระหนักดี ถ้าให้การเจรจาทั้งสองผูกพันกัน อังกฤษจะพลอยไม่ได้ความตกลงกับไทยโดยเร็วอย่างที่ประสงค์ ฝรั่งเศสจึงตกลงมาเป็นว่า อังกฤษไม่พึงลงนามกับไทยเมื่อไทยยังไม่ยอมเริ่มเปิดการเจรจากับฝรั่งเศส ก็ไม่สำเร็จผลอีก วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘ รัฐบาลฝรั่งเศสแลกเปลี่ยนหนังสือกับกษัตริย์กัมพูชาที่มีข้อความตอนหนึ่งว่า “การเจรจาเรียกดินแดนคืนจากประเทศไทยกำลังก้าวหน้าอย่างน่าพึงพอใจ” ทั้ง ๆ ที่ความจริงยังไม่ได้เริ่มการเจรจาแม้แต่น้อย

สำหรับฝ่ายอเมริกันนั้น เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม นายวินเซนต์ อธิบดีกรมกิจการตะวันออกไกล เชิญนายลาโคสต์ ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ไปพบเพื่อแจ้งท่าทีของรัฐบาลอเมริกันเกี่ยวกับดินแดนของอินโดจีนว่า เพื่อประโยชน์แห่งสันติภาพ เสถียรภาพ และความสงบสุขในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลอเมริกันใคร่จะขอแนะให้รัฐบาลฝรั่งเศสประกาศคำมั่นอย่างเปิดเผยว่า ในทันทีที่ประเทศไทยยอมคืนดินแดนให้ ฝรั่งเศสจะยอมรับให้มีการพิจารณาปัญหาเรื่องเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนโดยสันติวิธีและเป็นระเบียบ เพื่อป้องกันความระส่ำระสายในอนาคตและความไม่พอใจระหว่างประเทศ โดยคำนึงถึงประณิธานและท่าทีของประชากรที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ ในการทำข้อเสนอแนะนี้ ฝ่ายอเมริกันไม่ประสงค์จะวิพากษ์วิจารณ์ ปัญหาเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน และไม่ต้องการสนับสนุนการเรียกร้องใด ๆ ของฝ่ายไทย แต่อเมริกันเชื่อว่าการให้คำมั่นของฝรั่งเศสจะมีส่วนช่วยสถาปนาสันติภาพ เสถียรภาพ และความสงบสุขในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นผลดีต่อความรู้สึกโดยทั่วไปในท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศส ทั้งจะส่งเสริมเกียรติภูมิของประเทศฝ่ายตะวันตกในสายตาของประชากรตะวันออกไกล นายลาโคสต์ตอบนายวินเซนต์ว่า กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสคงจะไม่สามารถให้คำมั่นอย่างที่ฝ่ายอเมริกันเสนอแนะโดยไม่ทราบล่วงหน้าถึงขอบเขตแห่งความต้องการของไทย

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ นายลาคอสต์นำคำตอบของกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสมาแจ้งต่อนายมอฟเฟ็ต หัวหน้ากองกิจการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า การที่จะให้ฝรั่งเศสให้คำมั่นว่าจะมีการพิจารณาปัญหาเรื่องดินแดนกับไทยต่อไปนั้น จะเป็นทางส่งเสริมการโฆษณาชวนเชื่อของกลุ่มนิยมทหารว่า การเรียกร้องดินแดนคืนเป็นสิ่งที่ชอบธรรม เป็นการก่อกวนให้ฝ่ายไทย พยายามแสวงหาความพึงพอใจต่อไป ทั้งจะเป็นการแปลไปได้ด้วยว่า ฝรั่งเศสไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ในฐานะผู้คุ้มครองลาวและกัมพูชา นายลาคอสต์อธิบายเพิ่มเติมว่า ลาวและกัมพูชามีความแตกต่างในทางเชื้อชาติกับไทย มีความเป็นอยู่และรัฐบาลตลอดจนราชวงศ์ที่ปกครองแยกต่างหากจากประเทศไทย การที่จะให้รัฐบาลฝรั่งเศสประกาศผูกพันให้มีการปรับปรุงเขตแดนใหม่ จะก่อให้เกิดความระส่ำระสายและความไม่สงบขึ้นในดินแดนที่ไทยจะต้องคืน เพราะจะทำให้คิดไปว่าดินแดนเหล่านั้นอาจจะกลับไปขึ้นอยู่กับประเทศไทยอีก คนเขมรเป็นจำนวนมากได้เริ่มหลบหนีออกจากเมืองพระตะบอง เข้าไปอยู่ในเขตปกครองของฝรั่งเศสแล้ว ฉะนั้นอย่างมากที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะรับได้ก็คือ ให้คำมั่นว่า ภายหลังที่ไทยคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ฝรั่งเศสพร้อมพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่กับไทยด้วยเจตนารมณ์แห่งความเป็นเพื่อนบ้านที่ดี

ส่วนทางรัฐบาลไทย ก็เริ่มมองเห็นแล้วว่า ดินแดนที่ไทยได้จากอินโดจีนโดยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น คงจะต้องคืนให้แก่ฝรั่งเศส เพราะหลักการสำคัญของสัมพันธมิตรที่ไม่ยอมรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางดินแดนระหว่างสงคราม ในการให้สัมภาษณ์ต่อผู้แทนหนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช ยอมรับว่า ภายหลังที่ไทยตกลงกับอังกฤษเพื่อเลิกสถานะสงครามแล้ว คงจะต้องถึงเวลาเจรจากับฝรั่งเศส ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้ไปแจ้งแก่นายโยสที่ว่า เมื่ออเมริกันและอังกฤษยืนยันจะให้ไทยคืนดินแดนให้ได้ ไทยอาจจะหาทางออกที่เหมาะสม เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของประชาชนคนไทยและคนพื้นเมืองในดินแดนที่เกี่ยวข้อง ต่างคอยมองดูท่าทีของไทยต่อฝรั่งเศสอยู่ ไทยอาจจะกระทำได้ ถ้าการเรียกคืนนั้นเป็นความประสงค์ของสัมพันธมิตร หรือมิฉะนั้น ก็ต้องอาศัยเป็นมติของสหประชาชาติ โดยในระหว่างการพิจารณาของสหประชาชาติ ไทยจะยอมให้มี

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนประชาชาติเข้าควบคุมการปกครองดินแดนเหล่านั้น เพราะการจะปล่อยให้ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองทันทีทันใด จะก่อให้เกิดความปั่นป่วนในบรรดาคนไทย ญวน เขมร และลาวที่อาศัยอยู่ในเขต

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช เชิญนายโยสต์ไปพบเพื่อยืนยันความดำริว่า จะประกาศไม่รับรู้การได้ดินแดนสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยความร่วมมือของญี่ปุ่น และจะเสนอเรื่องให้สหประชาชาติพิจารณาระหว่างนั้นให้ดินแดนอยู่ในการปกครองของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนหรือสัมพันธมิตร นายกรัฐมนตรีแจ้งต่อนายโยสต์ว่า หากแผนการนี้ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลอเมริกัน ก็เชื่อว่ารัฐบาลไทยจะยอมรับ

นายโยสต์รายงานข้อเสนอของนายกรัฐมนตรีไปยังกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน พร้อมด้วยเสนอความเห็นเพิ่มเติมว่า ฝรั่งเศสคงไม่ยอมรับนอกจากไทยจะยินยอมให้ฝรั่งเศสกลับเข้าปกครองดินแดนทันที และเมื่อสามารถเข้าปกครองแล้ว ฝรั่งเศสก็คงหาทางขัดขวางมิให้สหประชาชาติเข้าเกี่ยวข้อง นายโยสต์แนะนำให้รัฐบาลอเมริกันแจ้งต่อฝรั่งเศสว่า รัฐบาลอเมริกันจะขอให้ไทยคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส ถ้าฝรั่งเศสยินยอมให้สหประชาชาติเป็นผู้พิพากษาปัญหาเรื่องดินแดนถ้าไทยร้องขอ

การที่ไทยยินยอมไม่ยอมคืนดินแดน เรามีเหตุผลสนับสนุนที่มีน้ำหนักไม่น้อย แต่ต่อมาเรายอมผ่อนลงไปว่า ถ้าจะให้คืนก็ต้องเป็นโดยคำขอของสหประชาชาติ ไม่มีรัฐบาลไทยใดที่สามารถวินิจฉัยเรื่องนี้ได้นอกจากจะเป็นความประสงค์ขององค์การโลก ซึ่งไทยอยากจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกอยู่ แต่ต้องมีเงื่อนไขว่า ฝรั่งเศสรับจะพิจารณาปรับปรุงดินแดนระหว่างอินโดจีนฝรั่งเศสกับไทยให้เป็นไปโดยยุติธรรมและตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ฝรั่งเศสถึงกับส่ายหน้าว่า ถ้าไทยไม่ยอมตามความต้องการของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสอาจใช้กำลังเข้ายึดดินแดนเหล่านั้นเองก็ได้ การปฏิบัติตามคำขู่นั้น มิใช่จะสะดวกง่ายดายนัก ฝรั่งเศสใ้จะมีอำนาจเด็ดขาดถึงเพียงนั้นก็หาไม่ ดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศสเองต้องแบ่งแยกอยู่ในเขตปฏิบัติการของกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรสองฝ่ายด้วยกัน คือ ตั้งแต่ตอนเหนือจากเขตแดนประเทศจีนติดต่อกับลาวและญวนลงมาถึงเส้นละติจูดที่ ๑๖ อยู่ในการ

บังคับบัญชาของการทหารจีนภายใต้จอมพล เจียงไคเช็ค ต่ำจากเส้นนั้นลงมา อยู่ใน การบังคับบัญชาของกองทหารบริติชภายใต้ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน การกวาดล้าง กำลังทหารญี่ปุ่นอยู่ในอำนาจหน้าที่ของกองกำลังทหารทั้งสองนั้น ฝรั่งเศสไม่มีส่วน ด้วยเลย เมื่อการรับการจำนนของญี่ปุ่นเรียบร้อยแล้ว จึงจะถึงเวลาที่ฝรั่งเศสจะ เข้ารับมอบการปกครองอินโดจีนจากจีนและอังกฤษ สำหรับอังกฤษคงไม่มีปัญหา เพราะอังกฤษและฝรั่งเศสต่างเป็นประเทศล่าอาณานิคมด้วยกัน จึงอาจจะเห็นอก เห็นใจเกื้อกูลกัน แต่จีนนั้นไม่แน่ เพราะจีนเป็นชาติเอเชีย จะยินยอมให้ฝรั่งเศสกลับ มาควบคุมขนาดของญวน ลาว และกัมพูชาซึ่งเป็นชาวเอเชียด้วยกันหรือ ประกอบ กับจีนก็มีผลประโยชน์ของจีนโดยเฉพาะในดินแดนเหล่านั้นด้วย หากสมมุติว่า ไทย ยอมคืนดินแดนส่วนทางราชอาณาจักรลาว จะตกเข้าอยู่ชั่วคราวของลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน จะเพิ่มปัญหาให้แก่ฝรั่งเศสไม่น้อย แต่ถ้าดินแดนทั้งสองส่วนนั้นอยู่ กับประเทศไทย ก็จะต้องตรงต่อกองบัญชาการทหารสูงสุดของลอร์ดหลุยส์ เมานต์ แบตตัน แต่ผู้เดียว ในตอนนั้น แม้ฝรั่งเศสจะอยากสักก็เพียงใดก็ตาม ก็ไม่อยู่ในฐานะ ที่จะเข้ายึดดินแดนทั้งสองส่วนจากประเทศไทยได้ เพราะจะต้องพบกับกำลังของกอง บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ถ้าลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ทำลับหู หลับตาเสีย ปล่อยให้ฝรั่งเศสล่วงล้ำเข้ามา ก็อาจจะสร้างความสะเทือนใจแก่ สัมพันธมิตรอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา เพราะจะกลายเป็นว่า อดีต ประเทศล่าเมืองขึ้นทั้งสองสมรู้ร่วมคิดเข้ายึดแย่งดินแดนจากประเทศไทยไป โดย ไม่ใช้การเจรจาด้วยสันติวิธี อันมิใช่แนวทางที่สมควรภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ฉะนั้น ตลอดเวลาที่อังกฤษใช้เวลาหลายเดือนเจรจาเลิกสถานะสงครามกับไทย ตั้งแต่ที่เมืองแคนติมาจนกระทั่งที่เมืองสิงคโปร์ จนสามารถลงนามในความตกลง สมบูรณ์แบบเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ ฝรั่งเศสก็ยังไม่พบความก้าวหน้าในการ เสร็จจากกับไทยแต่ประการใด นอกจากจะมีข้อความในหนังสือแลกเปลี่ยนระหว่าง นายเดนิ่งกับหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ว่า อังกฤษไม่รับรู้การที่ไทยได้ดินแดนทาง อินโดจีนอาศัยการไถ่เกลี้ยของญี่ปุ่นตามอนุสัญญากรุงโตเกียว ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ ส่วนทางฝ่ายอเมริกันก็มีเพียงการยืนยันของกระทรวงการต่าง-

ประเทศอเมริกัน ในบันทึกลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๘๙ ว่า รัฐบาลอเมริกันไม่รับรองความสมบูรณ์ของการโอนดินแดนอินโดจีนให้แก่ประเทศไทยเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ รัฐบาลไทยควรคืนดินแดนนั้น ทั้งนี้โดยไม่กระทบกระเทือนต่อการปรับปรุงเขตแดนโดยสันติวิธีในภายหลัง แล้วความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่กลับคืนเข้าสู่ภาวะปกติ มีการแลกเปลี่ยนทูตต่อกันแล้ว ฝรั่งเศสยังคงโดดเดี่ยวอยู่โดยลำพังประเทศเดียว ประกอบกับรัฐบาลของพลเอก เดอโกล ต้องพ่ายแพ้พ้นจากตำแหน่งไป มีรัฐบาลพลเรือนขึ้นมาแทนที่ ความดำริที่จะใช้กำลังเข้ายึดดินแดนที่ไทยครองอยู่จึงต้องเลื่อนกลางลงไป ตกเป็นหน้าที่ของนายคลารักที่ต้องวิ่งเต้นหาทางเจรจากับไทยทุกวิถีทาง และพร้อมกับต้องอาศัยอังกฤษเป็นผู้สนับสนุน

ระหว่างเวลาที่นายเดอโกลมาเยือนประเทศไทยตอนต้นเดือนมกราคม ๒๔๘๙ นายเดอโกลรายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศว่า ฝ่ายไทยพร้อมที่จะส่งผู้แทนไปพบกับผู้แทนฝรั่งเศสที่สิงคโปร์ นายเดอโกลยกเรื่องทูตกับพลเรือเอก ดาร์มิงลิเออ ข้าหลวงใหญ่ประจำอินโดจีน ซึ่งขอเวลาหารือรัฐบาลที่กรุงปารีส เพราะเกรงว่าจะเป็นการเสียเกียรติของฝรั่งเศสที่จะไปเจรจากับสิงคโปร์ อันมิใช่ในดินแดนของฝรั่งเศสเอง นายคลารักยืนยันสนับสนุนการเจรจากับสิงคโปร์เต็มที่ เห็นว่า ฝรั่งเศสไม่ควรจะเกี่ยงงอนเรื่องสถานที่ที่จะพบกับไทย ในที่สุดเป็นอันตกลงว่า ฝรั่งเศสจะส่งผู้แทนไปพบกับไทยที่สิงคโปร์ บังเอิญตอนนั้นเกิดความปั่นป่วนในอินโดจีนเหนือ ซึ่งอยู่ในเขตอาณัติของกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรภายใต้จอมพล เจียงไคเช็ค พวกญวนก๊กชาติเข้าจู่โจมตีกำลังทหารฝรั่งเศส จีนเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสีย อังกฤษเห็นว่า เมื่อการยอมจำนนของญี่ปุ่นสำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว กำลังทหารจีนควรจะถอนตัวออกไปจากอินโดจีน นายคลารักได้รับคำสั่งให้เดินทางไปเมืองฮานอยเพื่อเจรจากับจีน แล้วเลยไปจุงกิง ต้องวางมือเรื่องการเจรจากับไทยไประยะหนึ่ง ฝ่ายไทยเข้าใจว่า ฝรั่งเศสไม่สนใจในเรื่องเจรจากับสิงคโปร์

ทางประเทศไทย ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปแล้ว มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรใหม่เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๔๘๙ ตกลงเลือกนายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เข้าว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายคลารักเห็น

เรื่องยังเงียบอยู่ ไทยยังไม่ส่งผู้แทนไปสิงคโปร์ตามที่ตกลงกัน จึงวิ่งทางลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคมว่า ฝ่ายฝรั่งเศสพร้อมที่จะทำความตกลงกับ ไทยตามแบบของอังกฤษ และรับที่จะแจ้งให้ฝ่ายไทยทราบหรือจะมีการเปลี่ยน หนังสือกันก็ได้ว่า ฝรั่งเศสสรีบจะปรับปรุงเขตแดนระหว่างอินโดจีนกับไทย เพื่อ ประโยชน์ของการเดินเรือ การคมนาคม และหมู่ประชากรในท้องถิ่นตามชายแดน โดยไม่ขัดต่อสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับไทยปี ค.ศ. ๑๙๐๔-๑๙๐๗ ไทยพิจารณา แล้วเห็นว่า จะรับข้อแม้ นั้นไม่ได้ เพราะจะเป็นการจำกัดขอบเขตของการเจรจา ปรับปรุงเขตแดนให้ทำการเปลี่ยนแปลงอย่างใดไม่ได้เลย และถ้าไทยยอมรับข้อเสนอ ของฝรั่งเศส โดยไม่มีการรับหลักการว่าจะต้องมีการปรับปรุงเขตแดนกันใหม่ รัฐบาลไทยก็อยู่ไม่ได้ ขัดต่อความต้องการของประชาชนชาวไทย ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน จึงยกเรื่องขึ้นพูดกับพลเรือเอก ดาร์มิงลิเอออีก เห็นพ้องกันว่า ควรจะหาวิธีรักษารัฐบาลไทยไว้ ดีกว่าที่จะปล่อยให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ ซึ่งไม่ทราบว่าจะได้ใครเป็นนายกรัฐมนตรี อาจจะทำให้เรื่องยุ่งยากยิ่งขึ้นอีกก็ได้ ฝ่ายฝรั่งเศสสรีบว่าจะยอมให้ไทยประกาศการเจรจาปรับปรุงเขตแดนกับฝรั่งเศสได้ ถ้าหากผู้แทนของทั้งสองประเทศสามารถไปประชุมที่สิงคโปร์ก่อนสิ้นเดือนมีนาคม

วันที่ ๑๘ มีนาคม รัฐบาลควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่ง ท่านรัฐบุรุษอาวุโส เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๓ เป็นระยะเวลาที่มีความยุ่งยากทาง การเมืองภายในประเทศไทยมากพอใช้ ความสนใจจะเจรจากับฝรั่งเศสจึงลดระดับ ความสำคัญลงไป นายคลาร์กไม่เว้นติดตามเรื่อง โดยรับจะพบผู้แทนไทยที่ไซ่งอน หรือที่กรุงปารีสก็ได้ และยืนยันในหลักการจะให้ออกแถลงการณ์เรื่องการปรับปรุง เขตแดนภายหลังที่ไทยตกลงคืนดินแดนให้อินโดจีน

วันที่ ๒ เมษายน รัฐบาลไทยตกลงส่งคณะผู้แทนประกอบด้วยคุณเชียด อภัยวงศ์ น้องชายคุณควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยหลวงวิสูตรวิรัชเขต อธิบดีกรม การเมืองตะวันออก และคุณบุญญ์ เจริญไชย เป็นเลขานุการ ออกไปปรึกษาหารือ เบื้องต้นกับนายคลาร์กที่ไซ่งอน คุณเชียดเสนอวิธีแก้ปัญหาก็ให้ฝ่ายฝรั่งเศสเลือกเอา ๓ วิธีคือ เสนอเรื่องให้สหประชาชาติพิจารณา หรือจัดให้มีการออกเสียงแสดง

ประชามติในดินแดนที่เกี่ยวข้องว่า ประชาชนต้องการเลือกอยู่กับประเทศไทย หรือจะกลับไปขึ้นอยู่กับฝรั่งเศส หรือไทยมอบดินแดนให้ฝรั่งเศสทันที โดยมีเงื่อนไขว่า ฝรั่งเศสยอมคืนกลับให้แก่ไทยแลกกับข้าวที่ไทยรับจะส่งให้แก่อินโดจีน เพื่อแก้ความขาดแคลนปีละ ๒๐,๐๐๐ ตัน เป็นเวลา ๑๐ ปี คุณเขียดขอให้นายคลาร์กส่งข้อเลือกทั้งสามนี้ไปให้รัฐบาลฝรั่งเศสพิจารณาแล้วแต่จะเลือกเอาวิธีใด นายคลาร์กปฏิเสธไม่ยอมส่งปารีส อ้างว่าไม่เป็นมูลฐานที่ฝรั่งเศสจะรับพิจารณาได้ คณะผู้แทนไทยเดินทางกลับกรุงเทพฯ พร้อมด้วยความผิดหวังในการปรึกษาหารือเบื้องต้น ตรงกันข้ามดูจะทำให้ท่าทีของฝรั่งเศสแข็งกร้าวยิ่งขึ้น นายคลาร์กถึงกับแจ้งแก่กงสุลใหญ่อังกฤษที่ไซ่ง่อนว่า ถ้าไทยไม่ยอมเปลี่ยนท่าทีปรองดองกับฝรั่งเศส ฝรั่งเศสพร้อมจะใช้กำลังเข้ายึดดินแดนคืน คำชู้ของนายคลาร์กนี้อังกฤษเองมองไม่เห็นว่าจะทำได้เพียงใด เพราะในระยษะนั้นกองกำลังทหารจีนยังไม่ได้ถอนตัวออกไปจากลาว ถ้าเกิดการสู้รบระหว่างไทยกับฝรั่งเศสขึ้น จีนอาจจะเข้าข้างไทยก็ได้ ฝรั่งเศสไม่อยู่ในฐานะที่จะเดินเข้าไปยึดดินแดนในความปกครองของไทยได้ง่าย ๆ อังกฤษจึงเตือนรัฐบาลฝรั่งเศสให้ทราบถึงความหวังเยของอังกฤษ และขอให้ฝรั่งเศสใคร่ครวญให้รอบคอบก่อนที่จะดำเนินการรุนแรงต่อไทย

วันที่ ๒๔ เมษายน นายคลาร์กชี้แจงต่อกงสุลใหญ่อังกฤษที่ไซ่ง่อนว่า รัฐบาลฝรั่งเศสไม่สามารถรับข้อเสนอให้เลือกของไทยทั้งสามข้อ เพราะเหตุดังนี้ คือ

(๑) ข้อพิพาทเรื่องดินแดนเป็นเรื่องระหว่างฝรั่งเศสกับไทย ไม่เกี่ยวกับสหประชาชาติ จะต้องตกลงกันระหว่างฝรั่งเศสกับไทย ตราบใดที่ยังตกลงกันไม่ได้ ฝรั่งเศสจะคัดค้านไม่ยอมให้ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ

(๒) การจะจัดแสดงประชามติของประชากรในดินแดนที่เกี่ยวข้อง ฝรั่งเศสอ้างว่าไทยได้โยกย้ายผู้คนเข้าไปในดินแดนและมีการโฆษณาชวนเชื่อเป็นปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศสเรื่อยมา การแสดงประชามติจึงจะไม่ได้ผลที่แท้จริง

(๓) การที่ฝ่ายฝรั่งเศสเสนอให้ไทยคืนดินแดนโดยฝรั่งเศสให้คำมั่นว่าจะมีการพิจารณาปรับปรุงเขตแดนกันใหม่ เป็นข้อเสนอมากที่สุดที่ฝรั่งเศสจะรับได้

เมื่อคณะผู้แทนไทยต้องเดินทางกลับจากไซ่ง่อนด้วยความล้มเหลว คุณดิเรก ชัยนาม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แจ้งต่อนายทอมสัน เอกอัครราชทูต เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคมว่า ไทยพยายามจะหาทางออกที่เหมาะสมพอจะรับได้ แต่ฝรั่งเศส ไม่ยอมพิจารณาอย่างใดเลย การขอให้สหประชาชาติเป็นผู้พิจารณาเรื่อง ก็เพื่อจะเป็นเหตุผลให้รัฐบาลสามารถชี้แจงต่อประชาชนไทยได้ว่า เป็นความประสงค์ของ องค์การโลกที่ไทยจำต้องคล้อยตาม การจัดแสดงประชามติ ถ้าฝรั่งเศสมีความหวังใจ ความที่เที่ยงธรรม ไทยพร้อมจะให้อังกฤษหรืออเมริกันเป็นผู้ควบคุม แต่ต้องไม่ใช่ ฝรั่งเศสเป็นผู้ควบคุม ประการสุดท้าย ถ้าฝรั่งเศสตัดสินใจจะใช้กำลังบังคับไทย ไทย ก็คงสู้ไม่ได้โดยลำพัง แต่ก็คงมีการเสียเลือดเนื้อกันบ้าง และอาจจะมี ความยุ่งยาก สลับซับซ้อนเกิดขึ้นทางอื่น นายทอมสันรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๔ ขอให้เดือนรัฐบาลฝรั่งเศสให้ตระหนักในสถานการณ์ที่กำลังคลี่คลายไป ในทางร้าย ถ้าฝรั่งเศสตกลงดำเนินการรุนแรงต่อไทย จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิด อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ฝ่ายอเมริกันซึ่งไม่ชอบวิธีการแสดงออกของ จักรวรรดินิยมในเอเชียอยู่แล้ว นอกจากนี้ไม่ช้า จะมีคณะทูตไซเบียดและเงินเข้าไป ตั้งในประเทศไทย ฝรั่งเศสอาจจะได้ชัยชนะทางทหาร แต่จะประสบความยุ่งยาก ทางการเมืองที่แก้ไขไม่ง่าย

ในวันเดียวกันนั้น ลอร์ดคิลเลอร์น ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสิงคโปร์ รายงาน กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ฝรั่งเศสทำตนเสมือนหนึ่งว่า ไม่เคยมีรัฐบาล วิถีเลย ฝรั่งเศสต้องการเสมอเท่าเทียมกับอังกฤษในส่วนที่เกี่ยวกับไทย แต่ความจริง นั้น เนื่องด้วยความล้มเหลวของฝรั่งเศส และการร่วมมือของรัฐบาลวิชิที่ทำให้ญี่ปุ่น สามารถผ่านเข้ามาคุมประเทศไทย และบังคับให้ไทยต้องเข้าสงครามข้างฝ่ายญี่ปุ่น

หลังจากนั้น เริ่มมีกรณีเหตุการณ์ชายแดนขึ้น โดยเฉพาะด้านบริเวณจังหวัด นครพนม มีการยิงปืนข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ฝรั่งเศสต้องการ ให้ไทยส่งผู้อพยพลี้ภัยจากอินโดจีนเข้ามาอาศัยในประเทศไทยคืนไปให้ฝรั่งเศส ซึ่งไทยทำไม่ได้ นายกรัฐมนตรีไทยมีโทรเลขถึงนายกรัฐมนตรีฝรั่งเศสและผู้สำเร็จ ราชการอินโดจีนส่งผ่านทางฝ่ายอเมริกันขอร้องให้ป้องกันเหตุการณ์ทำนองนี้ และ ระงับการดำเนินการทางทหาร ฝรั่งเศสไม่ตอบสาส์นของนายกรัฐมนตรี อ้างว่าไม่มี

ความสัมพันธ์ต่อกัน อังกฤษเสนอให้นายคลาร์กเดินทางเข้ามาประเทศไทย เพื่อหา
ลู่ทางเจรจา นายคลาร์กปฏิเสธ คิดว่าคงไม่เป็นประโยชน์ ฝรั่งเศสยอมสนองความ
ห่วงใยของไทยอย่างที่สุดแล้ว การไม่สามารถตกลงกับไทย ทำให้ฝรั่งเศสต้อง
กระอักกระอ่วนมากในความสัมพันธ์กับลาวและกัมพูชา ฝรั่งเศสจึงจำต้องดำเนินการ
รุนแรงขึ้น

วันที่ ๒๒ พฤษภาคม นายทอมสันรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า
เป็นที่น่ายินดีที่ฝ่ายฝรั่งเศสดูเหมือนจะทำที่ไม่ดำเนินการทางทหาร อย่างน้อยก็จนกว่า
จะสิ้นฤดูฝนในปลายเดือนตุลาคม นายคลาร์กปฏิเสธปฏิบัติการไม่ถูกต้องในการปฏิเสธ
ไม่ยอมไปกรุงเทพฯ เพื่อปรึกษาหารือกับฝ่ายไทยอย่างไม่เป็นทางการก่อน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งเมื่อฝ่ายไทยกำลังจะยกเรื่องการคุกคามของฝรั่งเศสขึ้นทางสหประชาชาติ
ฝรั่งเศสจะไม่ได้ประโยชน์อย่างใดโดยไม่ยอมผ่อนปรนเลยและดูเหมือนจะใช้กำลังบังคับ
นายทอมสันเห็นว่า ประเทศเล็กสามารถเรียกร้องความเห็นใจของโลกภายนอก
ด้วยการร่ำร้องว่า จักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังจะขยายตัวอีก

การทำนายของนายทอมสันเกี่ยวกับท่าทีที่ตีสีขึ้นของฝรั่งเศสยังไม่ทันจะสิ้นเสียง
ดี ในวันที่ ๒๔ ฝรั่งเศสส่งกำลังทหารเข้าโจมตีไทยด้านจังหวัดหนองคายที่ตำบล
ท่าบ่อ ฝ่ายไทยทำการต่อต้าน มีการล้มตายและบาดเจ็บด้วยกันทั้งสองข้าง เมื่อ
เหตุการณ์รุนแรงขึ้นเช่นนั้นเป็นโอกาสให้ฝ่ายค่านิยมประชาธิปไตยอย่างหนัก รวมทั้ง
สมัครพรรคพวกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และคุณควง อภัยวงศ์ ดำเนินการ
ดำเนินงานของรัฐบาลปรีดี พนมยงค์ ว่าไม่สามารถจะคุมสถานการณ์ให้เป็นปกติได้
ทั้งคุณดิเรก ชัยนาม และท่านปรีดี พนมยงค์ เชิญทูตอังกฤษ และอุปทูตอเมริกัน
เข้าพบ ขอร้องให้รัฐบาลช่วยแนะให้ฝรั่งเศสเลิกการรุกรานประเทศไทยเสีย และใน
ขณะเดียวกันได้สั่งการให้โรงเรียนไปทางสหประชาชาติ

วันที่ ๒๗ นายกรัฐมนตรีปรีดี พนมยงค์ ส่งโทรเลขถึงประธานาธิบดีทรูแมน
มีข้อความสำคัญว่า ในวันที่ ๒๔, ๒๕ และ ๒๖ พฤษภาคม กองทหารฝรั่งเศสข้าม
แม่น้ำโขงเข้ายึดดินแดนไทยด้วยการใช้กำลังและยังคงยึดอยู่ การโจมตีเหล่านี้ถือ
เป็นการล่วงละเมิดอธิปไตยของไทย และการอ้างไว้ซึ่งสันติภาพ ต่อการรุกรานอัน

ไม่มีเหตุผลนี้ ประเทศไทยพยายามไม่ต่อต้าน ราษฎรในเขตที่ถูกรุกรานและในเขตข้างเคียงต้องละทิ้งบ้านช่องไร่นา ในยามที่รัฐบาลกำลังพยายามสุดขีดที่จะปฏิบัติตามพันธกรณี ผลิตและมอบข้าวให้แก่เขตที่ขาดแคลนอาหาร การที่ราษฎรต้องโยกย้ายที่อยู่ และถูกรบกวนจากการรุกรานของฝรั่งเศส ย่อมเป็นอุปสรรคต่อความพยายามของไทยที่จะช่วยหาอาหารให้แก่เขตที่อยู่ในภาวะขาดแคลน เพื่อประโยชน์ของสันติภาพและในนามของประชากรที่อดอยากในเขตนี้ นายกรัฐมนตรีวิงวอนขอความเห็นอกเห็นใจ ความช่วยเหลือ และความร่วมมือเพื่อกลับสถาปนามูลฐานของสันติภาพและมนุษยธรรม และได้ส่งสาส์นทำนองเดียวกันไปยัง นายกรัฐมนตรีอังกฤษเอ็ดลี จอมพล สตาลิน จอมพล เจียงไคเช็ค และเลขาธิการสหประชาชาติ

๒๔

การทำความสัมพันธ์ทางทูตกับจีน

แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว คนจีนเข้ามาพำนักประกอบการหาเลี้ยงชีพในประเทศไทย เป็นจำนวนมาก อาศัยความขยันหมั่นเพียร สามารถมีบทบาททางเศรษฐกิจอย่าง กว้างขวาง ประเทศไทยไม่มีการกีดกันการเข้าเมือง ถือคนจีนเป็นเสมือนหนึ่งพี่น้อง เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทำการสมรสกับสตรีไทยแล้วมักจะไม่กลับ ตั้งครอบครัวอยู่ใน ประเทศไทยต่อมา ครั้นเมื่อประเทศทางยุโรปเข้าทำความสัมพันธ์ทางการทูตกับ ไทย เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไทยต้องรับความผูกพันมัดฝ่ายเดียวทั้งในด้านการศาลและ การภาษีอากร ให้ผลประโยชน์พิเศษแก่คนต่างชาติเหล่านั้น เกิดปัญหาเรื่องคนสังกัด ชาตินั้น คนจีนจำนวนมากไม่น้อยถือเอาประโยชน์จากการที่เป็นคนในบังคับอังกฤษ เรียกร้องเอาสิทธิพิเศษตามคนอังกฤษด้วย ยิ่งกว่านั้นเมื่อคนจีนเข้าประเทศไทยโดย พากริยามาด้วย เกิดเป็นสังคมจีนแยกต่างหากจากสังคมไทย ลูกหลานที่เกิดขึ้นใน ประเทศไทยได้รับการอบรมให้นิยมจีน มีโรงเรียนจีนโดยเฉพาะ จึงเกิดเป็นปัญหา เรื่องชาตินิยมขึ้น ทางฝ่ายรัฐบาลจีนเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องหาทางคุ้มครอง ผลประโยชน์ของคนจีนในประเทศไทย เช่นเดียวกับกับในดินแดนอื่น ๆ ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่มีคนจีนเข้าไปอาศัยอยู่ เป็นปัญหาเรื่องคนจีนโพ้นทะเลให้ทุก ประเทศหรือดินแดนที่เกี่ยวข้องต้องหาทางขบกันมา สำหรับประเทศไทย วิธีแก้วิธี หนึ่งได้แก่การพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศจีน จน กระทั่งปี ๒๔๘๕ ไทยยินยอมรับรองรัฐบาลจีนของวังจิงไวที่นานกิงตามคำขอของ ญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม แต่ก็ไม่ทันได้ทำการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตต่อกัน

ระหว่างสงคราม คณะต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทยลึกลับติดต่อกับรัฐบาล จอมพล เจียงไคเช็ค ซึ่งแสดงท่าทีเห็นอกเห็นใจไทยในความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกับ ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกในบรรดาสัมพันธมิตร โดยประกาศเป็นทางการทางวิทยุ กระจายเสียงเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ ว่า จีนถือไทยเป็นประเทศพี่น้องที่ ถูกญี่ปุ่นบังคับให้เข้าร่วมสงคราม จีนไม่ถือไทยเป็นศัตรู แต่เป็นดินแดนที่ถูกทหาร ญี่ปุ่นยึดครอง การติดต่อรหว่างคณะต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทยกับ สัมพันธมิตร อาศัยการส่งผู้คนผ่านออกไปทางประเทศจีนเป็นเบื้องต้น ซึ่งจีน สนับสนุนให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเพื่อประโยชน์ทางการเมืองในภายหน้า จีน

ไม่ลืมการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของคนจีนสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในด้านโรงเรียนจีนและการประกอบธุรกิจของคนจีน รัฐบาลจีนเคยขอร้องให้อังกฤษช่วยปรับความเข้าใจกับรัฐบาลไทยให้ด้วย

ครั้งเมื่อสิ้นสุดสงครามทางมหาสมุทรแปซิฟิกลงด้วยการยอมจำนนของญี่ปุ่น จีนมีฐานะเป็นสัมพันธมิตรผู้ชนะสงครามประเทศหนึ่ง หนังสือพิมพ์ชื่อทาคุงเป้าของกรุงกิงลงบทความเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๔๘๘ กล่าวหาประเทศไทยว่าเป็นประเทศฟาสซิสต์สมุนของญี่ปุ่น ประเทศไทยอยู่ในเขตสมรภูมิของจีน โดยที่รัฐบาลไทยเคยเลือกปฏิบัติเป็นผลเสียต่อคนจีนในประเทศไทย จึงควรที่สัมพันธมิตรจะปลดอาวุธทหารไทยเสียให้สิ้น สัมพันธมิตรควรยื่นคำขาดให้ไทยยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขอย่างที่ทำกับญี่ปุ่น และไม่พึงปล่อยให้ไทยกลับสร้างสมกำลังทหารต่อไป อาชญากรรมสงครามไทยควรได้รับการพิจารณาในศาลระหว่างประเทศ ดินแดนที่ไทยลักจากมลายูและอินโดจีนควรคืนให้แก่เจ้าของเดิม เขตแดนไทยควรกลับไปสู่สถานะก่อนสงคราม ไทยควรจะให้ค่าทดแทนความเสียหายที่คนชาติสัมพันธมิตรในประเทศไทยได้รับระหว่างสงคราม รัฐบาลไทยควรชดใช้การสูญเสียต่าง ๆ ของคนจีนในประเทศไทย อันเป็นผลจากนโยบายเป็นปฏิปักษ์ต่อจีนที่ดำเนินมาแต่ปี ๒๔๗๕ ควรมีการควบคุมสอดส่องนโยบายของรัฐบาลไทย ป้องกันมิให้เกิดระบอบเผด็จการฟาสซิสต์ขึ้นอีก บรรดาตัวบทกฎหมายที่ส่งเสริมชาตินิยมไทยจะต้องเป็นอันยกเลิก คนจีนในประเทศไทยจะต้องมีเสรีภาพในการถือกรรมสิทธิ์ การศึกษา และการเข้าเมือง สัมพันธมิตรควรเข้าควบคุมการเมืองภายในของไทยเป็นเวลานาน ในระยะนั้นจีนควรมีผู้แทนที่เหมาะสมในประเทศไทย ทั้งหลายเหล่านี้เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะให้ไทยเป็นประเทศประชาธิปไตยที่แท้จริง

เดชะบุญที่ประเทศไทยมิได้ตกอยู่ในเขตสมรภูมิของจีนอย่างที่หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นกล่าวอ้าง ตามคำสั่งของประธานาธิบดีทรูแมน เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๔๘๘ กำลังทหารจีนได้รับอำนาจให้เป็นผู้รับการยอมจำนนของทหารญี่ปุ่นในประเทศจีนเรื่อยลงมาจนตอนเหนือของอินโดจีนที่เส้นละติจูดที่ ๑๖ ไม่ได้มาถึงประเทศไทย ซึ่งอยู่ในภายในเขตของกองบัญชาการทหารสูงสุดภายใต้ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน กระนั้น

ก็ตามคนจีนในประเทศไทยเกิดความเห่อเหิมอยากจะทำกรณอลงชัยชนะญี่ปุ่น กลางกรุงเทพ ฝ่ายไทยไม่อยากจะให้มีการกระทำเช่นนั้น เกิดการขัดขวางต่อสู้กันขึ้น กำลังทหารและตำรวจไทยเข้าล้อมเขตสำเพ็งที่คนจีนพำนักอาศัย

นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน อย่างยืดยาวสรุปว่า เริ่มยิงกันที่ถนนเยาวราชและประตูใหม่ พวกพ่อค้าจีนปิดร้านค้า ไทยแสดงปฏิกริยาโต้ตอบด้วยการหยุดเรือรับจ้างและจักรยานสามล้อ เข้ารูปชิงรชา ข่าแรง กลายเป็นการใช้อาวุธปืนยิงต่อกัน เป็นการช่มขวัญมากกว่า มีผู้คนตายและบาดเจ็บไม่เท่าไร ไม่ถึงเป็นการต่อสู้กันซึ่งหน้า แล้วเหตุการณ์ก็ค่อยๆ สงบลง ทางวิทยุจากจุงกิ่งตักเตือนชาวจีนมิให้ก่อความไม่สงบ รัฐบาลไทยมิได้นิ่งนอนใจ แต่งตั้งคณะกรรมการผสมจีนไทยขึ้นสอบสวนหาเหตุผลข้อเท็จจริง ทางสันติบาลปฏิบัติ ตามหน้าที่ นายกรัฐมนตรีประมวลสาเหตุไว้สามประการใหญ่ คือ (๑) คนจีนมีความ ขุ่นเคืองใจในการปฏิบัติของรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จำกัด ตัดสิทธิคนจีนมาไม่น้อย (๒) คนจีนตื่นเต้นที่มีชัยชนะสงคราม เกิดชาตินิยมรุนแรง ถึงกับจะชักธงจีนฉลอง เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยขอร้องว่า ถ้าจะชักธงจีนก็ขอให้ชักธงไทย คู่ไปด้วยตามแบบสากลนิยม เกิดความไม่เข้าใจกันกลายเป็นเงินหว่า ไทยตัดสิทธิ ไม่ให้เขาชักธงจีน และ (๓) ฝ่ายค้านฉวยโอกาสยุยงให้เกิดเรื่อง ทำให้ฐานะรัฐบาล เสรีไทยง่อนแง่นยามหัวเลี้ยวหัวต่อ เมื่อมีการทำลายความสงบสุขเป็นหน้าที่ของ ตำรวจที่จะต้องจัดการแก้ไข ถ้าจำเป็นก็ต้องใช้กำลังตามควรแก่กรณี มีการปิดถนน บางตอน เมื่อคลายความไม่สงบลงแล้ว ก็สั่งเปิดให้เงินเข้า ปิดร้านค้าอาหารสด รัฐบาลก็จัดให้มีตลาดนัดขึ้นแก่ เมื่อพบตัวผู้ก่อการร้ายก็ทำการจับกุมตามหน้าที่ รัฐบาลพยายามแก้ไขสถานการณ์ให้กลับฟื้นคืนดีต่อกันระหว่างคนไทยกับคนจีน มิให้มีการเข้าใจผิด

สถานเอกอัครราชทูตจีนที่ลอนดอนมีหนังสือถึงกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๘๘ ขอให้อังกฤษส่งกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่าย สัมพันธมิตรประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ช่วยหาทางป้องกันกระบวนการณ์เป็น ปรปักษ์ต่อจีนเสีย และแสดงความจำนงว่า รัฐบาลจีนพร้อมที่จะส่งคณะผู้แทนไป

สอบสวนสถานการณ์ในประเทศไทย ฝ่ายอังกฤษเชิญให้เงินขออนุญาตไปทาง กองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งได้ตอบตกลงเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ให้เงินส่งเจ้าหน้าที่ ติดต่อเข้าไปประเทศไทยได้จำนวน ๒ คน โดยกำหนดให้ต้องขึ้นในบังคับบัญชาของ พลโท จี. เอวินส์ ผู้บัญชาการทหารบริติชในประเทศไทย

ระหว่างนั้นรัฐบาลจีนได้สั่งให้เอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตัน ยกเรื่องขึ้นพูดกับ อุปทูตไทย กล่าวหาว่า ตำรวจไทยได้ดำเนินการปลดตรงเงินลงในระหว่างที่คนจีน ทำการฉลองชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร จึงใคร่ขอให้เจ้าหน้าที่ไทยระงับการก่อให้เกิดกรณีเหตุดังกล่าว และรัฐบาลจีนสงวนสิทธิที่จะเรียกร้องค่าทดแทน

แม้เหตุการณ์ทางประเทศไทยจะสงบลงไปบ้างจนเข้าสู่สถานการณ์เป็นปกติสุข อยู่แล้ว ทางจุงกิงหนังสือพิมพ์ยังคงประโคมกล่าวหาว่า เจ้าหน้าที่ไทยดำเนินการ รุนแรงต่อคนจีนในประเทศไทย ถึงกับเอกอัครราชทูตจีน ณ กรุงวอชิงตัน ได้ยกเรื่อง ขึ้นปรารภต่ออุปทูตไทยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๔๘๘ ซึ่งอุปทูตไทย ได้ยืนยันว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยได้ดำเนินการกับคนจีนอย่างประนีประนอมมากที่สุด บทกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อคนจีนสมัยรัฐบาลเก่าเป็นอันยกเลิกไปแล้ว เอกอัครราชทูตจีนแจ้งให้อุปทูตทราบ ว่า รัฐบาลจีนกำลังพิจารณาจะส่งคณะทูต เข้าไปประเทศไทย เพื่อหาทางทำความเข้าใจอันดีกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย และเพื่อ ช่วยในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสองประเทศ

ทางฝ่ายไทยมีความรู้สึก ว่า ในระหว่างสงคราม เมื่อกองกำลังทหารญี่ปุ่นอยู่ใน ประเทศไทย คนจีนในไทยมิได้แสดงเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นตามนโยบายของรัฐบาล จีนแต่ประการใด ต่างเลือกประกอบธุรกิจให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นเป็นอย่างดี ครั้น เมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว และฝ่ายสัมพันธมิตรส่งกองกำลัง เข้ามาปลดอาวุธกองกำลังทหารญี่ปุ่น คนจีนในประเทศไทยกลับก่อความสงบด้วย วิธีต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลไทยได้แสดงไมตรีจิตมิตรภาพต่อจีน และได้แต่งตั้งคณะกรรมการผสมไทย-จีน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจดีระหว่างไทยกับจีน สถานีวิทยุ กระจายเสียงของนครจุงกิง และผู้สื่อข่าวมวลชนจีนกลับกระพือเรื่องให้ร้าย ประเทศไทยเป็นเบื้องหน้า ถึงกับอยากจะให้ส่งกองกำลังทหารจีนเข้ามาประจำอยู่ที่

กรุงเทพฯ เพื่อรักษาชีวิตและผลประโยชน์ของคนจีน เข้าชั้นจะให้จีนส่งกำลังเข้ามายึดครองประเทศไทยด้วยซ้ำไป

วันที่ ๒๔ ตุลาคม อุปทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน แจ้งเพิ่มเติมว่า รัฐบาลจีนประสงค์จะส่งผู้แทนมายังประเทศไทย พร้อมด้วยเลขานุการสองคน

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน รัฐบาลจีนอ้างว่าได้ตกลงกับสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน จะส่งนายหลี่เหียะเจิง เอกอัครราชทูตจีนจากประเทศอิหร่าน เป็นผู้แทนทางราชการเพื่อสถาปนาสัมพันธไมตรีทางการทูตระหว่างจีนกับไทย ฝ่ายอังกฤษท้วงเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๔๘๘ ว่า อังกฤษไม่อยากจะให้จีนเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยก่อนที่จะมีการตกลงระหว่างอังกฤษกับไทย เลิกสถานะสงครามต่อกัน และอ้างว่า แม้สหรัฐอเมริกาที่ยังยับยั้งไม่ส่งทูตไปประเทศไทยก่อนหน้านี้ อังกฤษขอให้จีนรอกการส่งคณะผู้แทนเป็นทางการของจีนไปประเทศไทยไว้ การป้องกันรักษาผลประโยชน์ของจีนในประเทศไทย อาจจะทำได้ด้วยการส่งเจ้าหน้าที่ติดต่อกันที่เคยตกลงกันไว้ แต่แล้วในปลายเดือน ก็ได้ยินยอมให้นายหลี่เหียะเจิงเดินทางมาประเทศไทย โดยมีเงื่อนไขว่า จะรอกการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยจนกว่ารัฐบาลอังกฤษ และอเมริกันพร้อมจะกลับฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย

นายหลี่เหียะเจิงได้รับมอบอำนาจให้มาทำการเจรจาสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย ซึ่งในตอนนั้น ไทยไม่มีทางปฏิเสธหรือเบี่ยงบ่ายได้ ทั้งนี้เพราะจีนเป็นประเทศหนึ่งในบรรดาสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อระหว่างสงคราม รัฐบาลไทยเคยยอมรับรองฐานะของรัฐบาลจีนที่นครนานกิงมาแล้ว และตกลงจะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตต่อวัน ประกอบกับรัฐบาลชาติของจอมพลเจียงไคเช็ค เคยสนับสนุนประเทศไทยในการต่อต้านญี่ปุ่นในที่สุด ทั้งสองฝ่ายจึงได้ลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรี เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๘๙ มีข้อความละเอียดดังนี้

ประกาศ

ใช้สนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างราชอาณาจักรไทย กับสาธารณรัฐจีน

มีพระบรมราชโองการให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า

โดยที่สนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างราชอาณาจักรไทย กับสาธารณรัฐจีน ซึ่งได้ลงนามกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ มีบทในข้อ ๑๐ ว่า ให้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ทำการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน และ

โดยที่สัตยาบันของทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนกัน ณ จุงกิง เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕

ฉะนั้น สนธิสัญญานี้จึงเป็นอันใช้ตั้งแต่วันที่ ๒๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ เป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ปรีดี พนมยงค์

นายกรัฐมนตรี

สนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างราชอาณาจักรไทย กับสาธารณรัฐจีน

ราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐจีน มีความปรารถนาเท่าเทียมกันที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางไมตรีระหว่างประเทศทั้งสอง และส่งเสริมผลประโยชน์แห่งกันและกันของประชาชนทั้งสองยิ่งขึ้นอีก จึงได้ตกลงทำสนธิสัญญาทางไมตรีโดยอาศัยหลักเสมอภาค และต่างฝ่ายต่างเคารพอธิปไตยของกันและกันเป็นมูลฐาน และเพื่อการนี้ได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็ม คือ

ฝ่ายสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย : ๑พณฯ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ฝ่าย ๑พณฯ ประธานาธิบดีรัฐบาลแห่งชาติของสาธารณรัฐจีน : ๑พณฯ หลี่เหียะเจิง เอกอัครราชทูตสามัญ ผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศอิหร่าน

ผู้ซึ่งเมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจเต็มของแต่ละฝ่ายให้แก่กันและกัน และ
ได้ตรวจเห็นว่า

ข้อ ๑. จะได้มีสันติภาพนิรันดร และมีมิตรภาพตลอดกาลระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐจีน กับทั้งระหว่างประชาชนชาติทั้งสอง

ข้อ ๒. อัครราชทูตผู้ทำสัญญาจะได้มีสิทธิที่จะถอยส่งผู้แทนทางทูต ซึ่งได้รับแต่งตั้งโดยถูกต้อง ไปประจำอีกฝ่ายหนึ่ง ในประเทศแห่งรัฐบาลที่ตนได้รับแต่งตั้งไปประจำนั้น ผู้แทนดังกล่าวจะได้รับสิทธิ เอกสิทธิ ความคุ้มกัน และความยกเว้นทั้งปวงที่ยอมรับนับถือกันทั่วไป โดยกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง

ข้อ ๓. อัครราชทูตผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะได้มีสิทธิที่จะส่งกงสุลใหญ่ กงสุลรองกงสุล และพนักงานกงสุล ไปยังบรรดาท้องถิ่นภายในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะได้กำหนดด้วยความตกลงร่วมกัน เจ้าพนักงานกงสุลเช่นว่านี้จะได้ปฏิบัติหน้าที่ และได้รับผลประโยชน์ที่ยอมรับนับถือกันทั่วไป โดยวิธีปฏิบัติระหว่างประเทศก่อนเข้ารับหน้าที่เจ้าพนักงานกงสุลดังกล่าว จะต้องได้รับอนุมัติจากรัฐบาลแห่งประเทศที่ตนเข้ามาอยู่ อนุมัติบัตรนั้นอยู่ภายใต้บังคับที่รัฐบาลดังกล่าวจะถอนเสียก็ได้

อัครราชทูตผู้ทำสัญญาจะไม่แต่งตั้งบุคคล ซึ่งประกอบการอุตสาหกรรมหรือการพาณิชย์ เป็นเจ้าพนักงานกงสุลของตน

ข้อ ๔. คนชาติแห่งอัครราชทูตผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะได้มีเสรีภาพที่จะเข้ามาใน หรือออกไปจากอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขอย่างเดียวกันกับคนชาติของประเทศที่สามใด ๆ ตามกฎหมายและข้อบังคับแห่งประเทศพื้นเมืองที่ใช้แก่คนต่างด้าวทั้งปวง

ข้อ ๕. คนชาติแห่งอัครราชทูตผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะได้รับความคุ้มครองและความมั่นคงเป็นเงื่อนไขในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง สำหรับตัวตนและทรัพย์สินของตน และในการนี้จะได้มีสิทธิและเอกสิทธิอย่างเดียวกันกับคนชาติของอัครราชทูตผู้ทำสัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ภายใต้บังคับแห่งการปฏิบัติตามบรรดากฎหมายและข้อบังคับอย่างเดียวกัน

คนชาติแห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะได้รับผลประโยชน์ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับบรรดาคดีทั้งปวง และในเรื่องเกี่ยวกับการบริรักษ์ความยุติธรรม และการเรียกเก็บภาษี และข้อที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับการนั้น อันเป็นผลประบัตติที่เป็นการอนุเคราะห์ไม่น้อยกว่าที่ให้แก่คนชาติแห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

ข้อ ๖. คนชาติแห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะต้องมีสิทธิที่จะเดินทางมีถิ่นที่อยู่ดำเนินวิชาชีพและอาชีพทุกชนิด ประกอบการอุตสาหกรรมและการค้า และภายใต้บังคับแห่งการถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่อกัน จะต้องมีสิทธิที่จะได้มารับมรดก เช่า ยึดถือ และจำหน่ายสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ชนิดใด ๆ ตลอดทั่วอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขอย่างเดียวกันกับคนชาติแห่งประเทศที่สามใด ๆ ตามกฎหมาย และข้อบังคับแห่งประเทศพื้นเมือง

อนึ่ง จะต้องมีเสรีภาพที่จะจัดตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษาแห่งเด็กของตน และจะได้รับเสรีภาพในการชุมนุมและการตั้งสมาคม การโฆษณา การสักการบูชา และการศาสนา ตามกฎหมายและข้อบังคับแห่งประเทศพื้นเมือง

ข้อ ๗. ความสัมพันธ์อย่างอื่นระหว่างอัครภาคีผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่าย จะได้อาศัยหลักกฎหมายระหว่างประเทศเป็นมูลฐาน

ข้อ ๘. อัครภาคีผู้ทำสัญญาตกลงกันว่า จะทำสนธิสัญญาการพาณิชย์และการเดินเรือโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้

ข้อ ๙. สนธิสัญญานี้ทำคู่กันเป็นภาษาไทย ภาษาจีน และภาษาอังกฤษ ในกรณีที่มีความแตกต่างกันอย่างใดในการตีความ ให้บังคับตามตัวบทภาษาอังกฤษ

ข้อ ๑๐. สนธิสัญญานี้ อัครภาคีผู้ทำสัญญาจะได้สัตยาบันโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ ตามความต้องการแห่งรัฐธรรมนูญของแต่ละฝ่าย และจะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ทำการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน และให้คงใช้ต่อแต่นั้นตลอดไป แต่ทว่า อัครภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะบอกเลิกล่วงหน้าสิบสองเดือนก็ได้เมื่อพ้นเวลาสิบปีไปแล้ว

สัตยาบันจะได้แลกเปลี่ยนกัน ณ จุงกิง หรือนานกิง
เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มดังกล่าวข้างบนนี้ ได้ลงนามและ
ประทับตราสนธิสัญญาไว้เป็นสำคัญ

ทำ ณ กรุงเพทฯ เมื่อวันที่ยี่สิบสาม เดือนที่หนึ่ง พุทธศักราช สองพันสี่ร้อย
แปดสิบเก้า ตรงกับวันที่ยี่สิบสาม เดือนที่หนึ่ง ปีที่สามสิบห้าแห่งสาธารณรัฐ
จีน และวันที่ยี่สิบสาม มกราคม คริสตศักราช พันเก้าร้อยสี่สิบหก

(ลงนามและประทับตรา) ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

(ลงนามและประทับตรา) หลี่เทียนเจิง

๒๕

ไทยเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ

กฎบัตรข้อ ๔ บัญญัติว่า “สมาชิกภาพแห่งสหประชาชาติเปิดแก่บรรดารัฐรักสันติภาพที่รับความยอมรับความผูกพันตามกฎบัตร และตามทัศนะขององค์การสามารถและพร้อมที่จะปฏิบัติตามความผูกพันดังกล่าว” ประเทศไทยเป็นประเทศที่รักสันติภาพมาตั้งแต่ไหนแต่ไร เราเคยเป็นสมาชิกดั้งเดิมของสันนิบาตชาติ เราอยู่ในฐานะที่จะปฏิบัติตามความผูกพันต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในกฎบัตร ฉะนั้นจึงไม่น่าจะมีปัญหาใด ๆ เมื่อประเทศไทยแสดงความจำนงขอเข้าเป็นสมาชิก หากแต่กฎบัตรข้อนั้นกำหนดวิธีการรับสมัครไว้ในวรรค ๒ ว่าสมัชชาจะเป็นผู้ลงมติตามคำแนะนำของคณะมนตรีความมั่นคง และมติใด ๆ ของคณะมนตรีความมั่นคงที่มีใช้เรื่องวิธีพิจารณา จะต้องได้รับคะแนนเสียงข้างมากในคณะมนตรีถึง ๗ ในบรรดาสมาชิก ๑๑ ประเทศในขณะนั้น โดยต้องรวมการสนับสนุนของบรรดามหาประเทศทั้ง ๕ อันได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ สหภาพโซเวียต จีน และฝรั่งเศส ปัญหาการเมืองจึงอาจจะพัวพันเข้ามาได้ในตอนนี้ เพราะประเทศมหาอำนาจอาจจะแสดงความรังเกียจไม่ยอมให้ประเทศหนึ่งประเทศใดเข้าเป็นสมาชิก

สำหรับประเทศไทย ระหว่างการเจรจาเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษ นายเดนิ่ง ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษ กล่าวต่อคณะผู้แทนไทยว่า ถ้ารัฐบาลไทยไม่ลงนามในหัวข้อความตกลงตามที่อังกฤษเสนอ อังกฤษอาจจะคัดค้านการเข้าเป็นสมาชิกของประเทศไทย ทางฝรั่งเศสเอาอย่าง ชูว่าถ้าไทยไม่ทำตามความตกลงเลิกสถานะสงครามกับฝรั่งเศส และยอมคืนดินแดนที่ไทยได้จากอินโดจีนโดยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นตามอนุสัญญาสันติภาพลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ ฝรั่งเศสก็จะคัดค้านการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของประเทศไทยเหมือนกัน การเจรจากับอังกฤษสำเร็จเสร็จสิ้นไปแล้วเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ รัฐบาลอังกฤษรับจะสนับสนุนการเข้าเป็นสมาชิกของไทย แต่ยังคงติดทางฝรั่งเศสอยู่ ไทยไม่ถือนิติสถานะสงครามกับฝรั่งเศสที่อ้างการต่อสู้ระหว่างสองฝ่ายทางชายแดนด้านอินโดจีนเมื่อปี ๒๔๘๔ ได้สงบลงแล้วตามอนุสัญญาสันติภาพกรุงโตเกียวกับรัฐบาลฝรั่งเศสที่วิซันถ็อนถือเป็นรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส รัฐบาลฝรั่งเศสหลังสงครามจะประกาศเพิกถอนการกระทำของรัฐบาลวิซีเอย ๆ อย่างไม่ได้ ประกอบกับการในการได้ดินแดนจาก

อินโดจีนตอนนั้น รัฐบาลไทยต้องให้ค่าทดแทนแก่รัฐบาลฝรั่งเศสเป็นจำนวนมาก หากรัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศสจะไม่รับรู้การกระทำของรัฐบาลเดิม ก็เป็นเรื่องที่จะต้องยกขึ้นเจรจากันตามนัยของกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่น่าที่จะเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสยกขึ้นอ้างขัดข้องต่อสมาชิกภาพของประเทศไทยในองค์การสหประชาชาติได้ อย่างไรก็ตามเมื่อมีความไม่แน่นอนเกิดขึ้นเช่นนี้ วิธีที่ประเทศไทยจะพึงปฏิบัติก็คือต้องหาทางสอบดูดูทางที่ประเทศไทยจะสมัครเข้าเป็นสมาชิก ว่าจะมีอุปสรรคอย่างไรหรือไม่

ตอนนั้นประจวบเป็นเวลาที่จะมีการประชุมองค์การอาหารและเกษตรของสหประชาชาติที่กรุงวอชิงตันในเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๙ เพื่อพิจารณาปัญหาการขาดแคลนอาหารทั่วโลกสืบเนื่องจากภาวะสงคราม ประเทศไทยเป็นประเทศผลิตอาหารสำคัญประเทศหนึ่ง ทางสหรัฐอเมริกาจึงต้องการจะให้ประเทศไทยส่งผู้แทนไปร่วมประชุมด้วย และได้ทำหนังสือเชื้อเชิญมา ท่านนายกรัฐมนตรีปรีดี พนมยงค์ เห็นเป็นโอกาสเหมาะที่ไทยจะเข้าร่วมในกิจการขององค์การในเครือสหประชาชาติ ในขณะที่เดียวกันจะได้ตรวจดูดูทางที่ประเทศไทยจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติด้วย คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามข้อเสนอของนายกรัฐมนตรีตกลงให้พระช่วงเกษตรศิลปการเป็นหัวหน้าคณะ มีคุณชูชาติ กำภู แห่งกรมชลประทาน และข้าพเจ้าในฐานะผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศร่วมไปด้วย สำหรับข้าพเจ้าโดยเฉพาะเป็นที่เข้าใจกันว่า หน้าที่สำคัญอยู่ที่การติดต่อกับสหประชาชาติในเรื่องความดำรงของไทยที่จะขอเข้าเป็นสมาชิกยิ่งกว่าการประชุมเรื่องอาหารขาดแคลน

การประชุมที่กรุงวอชิงตันใช้เวลาไม่กี่วันก็เสร็จ คุณพระช่วงฯ และคุณชูชาติคงอยู่ติดต่อกับฝ่ายอเมริกันเกี่ยวกับพัฒนาการเกษตรของประเทศไทย ซึ่งต้องสะดุดหยุดอยู่เป็นเวลาหลายปีโดยเหตุสงคราม วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ท่านอุปทูตหลวงดิษฐการภักดี พาข้าพเจ้าไปกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเพื่อสอบถามถึงวิธีการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ได้พบกับนายมอฟเฟ็ต นายแลนดอน และนายสแตนตัน ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตประจำกรุงเทพฯ ได้รับคำชี้แจงว่าวิธีสมัครไม่ยุ่งยาก เพียงมีหนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง

เลขาธิการสหประชาชาติแสดงความจำนงก็พอ ทางสหรัฐฯ พร้อมทั้งจะสนับสนุนไทย แต่อาจจะมีปัญหาด้านฝรั่งเศสซึ่งถือว่ายังมีสถานะสงครามกับไทยอยู่ ไทยน่าจะต้องเลือกเวลายื่นใบสมัครให้ดี ทางนครนิวยอร์ก ข้าพเจ้าไปพบนายทริกกีลี เลขาธิการเพื่อมอบหนังสือของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแต่งตั้งข้าพเจ้าเป็นผู้แทนส่วนตัว เพื่อขอคำแนะนำในการที่ประเทศไทยจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ท่านเลขาธิการต้อนรับข้าพเจ้าด้วยดี คิดว่าคงไม่มีปัญหา นอกจากข่าวลือที่ว่าฝรั่งเศสอาจจะขัดขวางใช้สิทธิยับยั้งในขั้นการพิจารณาของคณะมนตรี ฉะนั้นแนะนำให้ข้าพเจ้าพยายามไปพบบรรดาผู้แทนของประเทศที่เป็นสมาชิกคณะมนตรีระดับรับฟังท่าทีของแต่ละคนประกอบการพิจารณาด้วย

ต่อมา ทางกระทรวงการต่างประเทศโทรเลขสั่งให้ข้าพเจ้าเดินทางไปกรุงวอชิงตัน เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะเสด็จพระราชดำเนินกลับไปศึกษาต่อที่เมืองโคลอนนีย์โดยจะทรงแวะประพาสสหรัฐอเมริกาในวันที่ ๑๐ มิถุนายน เป็นทางสั้นถวไม่ตรีตามคำกราบบังคมทูลเชิญของรัฐบาลอเมริกัน รัฐบาลประสงค์จะให้การรับเสด็จเป็นไปอย่างสมพระเกียรติ สถานทูตมีเจ้าหน้าที่น้อย ให้ข้าพเจ้าวางมือจากการติดต่อทางนครนิวยอร์กไว้ชั่วคราว ไปช่วยอุปทูตติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันจัดทำหมายกำหนดการรับเสด็จ ในที่สุดตกลงกันในรายการสรุปได้ดังนี้ คือ วันที่ ๑๓ มิถุนายน เสด็จพระราชดำเนินออกจากกรุงเทพฯ ไปกรุงมินิลา รุ่งขึ้นเสด็จพระราชดำเนินออกจากกรุงมินิลาไปเมืองโฮโนลูลู วันที่ ๑๕ เสด็จพระราชดำเนินออกจากโฮโนลูลูถึงเมืองซานฟรานซิสโกวันที่ ๑๖ อีกสองวันต่อมาเสด็จพระราชดำเนินออกจากเมืองซานฟรานซิสโกตรงไปยังกรุงวอชิงตัน ประทับแรมที่ทำเนียบขาวในฐานะอาคันตุกะของประธานาธิบดีหนึ่งวัน วันที่ ๒๐ ถึง ๒๑ แปรพระราชฐานไปประทับที่ทำเนียบแบลร์เฮาส์ วันที่ ๒๒ เสด็จพระราชดำเนินไปนครนิวยอร์ก และจากนั้นจะเสด็จพระราชดำเนินผ่านอังกฤษไปสวีเดนเซอร์แลนด์

ทางอังกฤษยอมไม่ยอมน้อยหน้า รัฐบาลสั่งให้ทูตทอมสันแจ้งต่อรัฐบาลไทยขอกราบบังคมทูลเชิญให้เสด็จประพาสกรุงลอนดอนด้วยภายหลังเสด็จสหรัฐฯ ก่อนกลับสวีเดนเซอร์แลนด์ในฐานะเป็นแขกของรัฐบาลอังกฤษ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าออร์ช

ไม่ทรงสามารถรับเป็นพระราชอาคันตุกะประทับในพระราชวังบั๊กกิงแฮมได้ ตอนนั้นยังซ่อมแซมความเสียหายที่ได้รับระหว่างสงครามไม่เสร็จ รัฐบาลตกลงจะจัดให้ประทับที่โรงแรมแคลริตซ์ โดยสมเด็จพระเจ้าจอร์จจะถวายพระกระยาหารค่ำหนึ่งวัน และจะขอกราบทูลเชิญให้เสด็จไปยังอุทยานสโมสโรนในวันที่ ๙ กรกฎาคม หากยังคงประทับอยู่ในกรุงลอนดอน สมเด็จพระเจ้าจอร์จทรงตั้งพระราชหฤทัยว่าจะเชิญเป็นพระราชอาคันตุกะในภายหลังเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อย โดยอาจจะเสด็จพระราชดำเนินจากเมืองโลซานน์

เช้าวันที่ ๙ มิถุนายน ข้าพเจ้าออกจากโรงแรมที่พักไปสถานทูตที่ถนนคาโลรามาเพื่อพบหลวงดิษฐการภักดีและภริยา ทั้งสองคนหน้าตาเคร่งเครียด พอเห็นหน้าข้าพเจ้า ท่านถามข้าพเจ้าด้วยสำเนียงอันหม่นหมองว่า ทราบข่าวแล้วหรือยัง ข้าพเจ้าย้อนถามว่า ข่าวอะไร คุณหลวงดิษฐการภักดีตอบว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเสียแล้ว ข้าพเจ้าจ้องอย่างไ้ตาแตก จะเสด็จพระราชดำเนินประพาสสหรัฐอเมริกาอยู่ในวันสองวันแล้ว เสด็จสวรรคตได้อย่างไร ท่านอุปทูตไม่ทราบรายละเอียดและสาเหตุ เราได้รอฟังคำแถลงการณ์ของทางราชการต่อไปด้วยความโศกสลดอย่างสุดซึ้ง การไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศเพื่อเตรียมการรับเสด็จเป็นอันงด ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันก็ช่วยให้ความกระจำจแก่เราไม่ได้ เพราะต่างไม่ทราบเหตุผลและข้อเท็จจริงที่แน่นอน ที่พวกเราพอนั่งแกใจก็คือ ประชาชนชาวไทยคงจะรู้สึกสูญเสียอย่างยิ่งยวดในองค์พระประมุขแห่งชาติ ผู้เพิ่งจะเสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนครเมื่อไม่กี่เดือน ผู้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้แก่ประเทศไทยเมื่อเดือนที่แล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินเปิดประชุมรัฐสภาเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน และกำลังจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสสหรัฐอเมริกาอยู่ร่ำมระ่อ

ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมกับคณะรัฐมนตรีภายหลังการเปิดประชุมรัฐสภา เพิ่งได้รับเสนอกลับเป็นนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่งด้วยความเห็นชอบของรัฐสภาเป็นเอกฉันท์เมื่อวันที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธยในประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่ ๘

ยังไม่ทันเลือกคณะรัฐมนตรีด้วยซ้ำ ก็เสด็จสวรรคตเสียแล้ว โดยไม่มีผู้ใดคาดฝันว่า การลงพระปรมาภิไธยตั้งท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งนั้น จะเป็นการประกอบพระราชกรณียกิจครั้งสุดท้ายของล้นเกล้าล้นกระหม่อม

คืนวันที่ ๙ นั้นเอง มีการประชุมรัฐสภา นายกรัฐมนตรีเสนอขอความเห็นชอบให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อไปตามกฎหมายเถียรบาล ที่ประชุมให้ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ โดยที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ รัฐธรรมนูญกำหนดให้สมาชิกวุฒิสภาผู้มีอายุสูงสุดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว คืนนั้นพอเสร็จการประชุมรัฐสภาแล้ว ท่านปรีดี พนมยงค์ ถวายกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทันที

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ ประธานสภาทั้งสองเชิญประชุมสมาชิกอภิวาระหนึ่งเพื่อสรรหาตัวนายกรัฐมนตรีใหม่ ส่วนมากเห็นว่า ในยามที่ประเทศชาติกำลังคับขันมีปัญหา รอบด้านทั้งภายในและภายนอก ควรขอให้ท่านปรีดี พนมยงค์ กลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราวลงนามประกาศแต่งตั้งในพระปรมาภิไธยเมื่อวันที่ ๑๑ นายกรัฐมนตรีเสนอรายชื่อคณะรัฐมนตรีรวม ๑๖ คน และได้รับมติไว้วางใจจากรัฐสภาเมื่อวันที่ ๑๓ ต่อมาอีก ๓ วัน ที่ประชุมร่วมของรัฐสภามีมติให้ความเห็นชอบแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประกอบด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร และพระยามานวราชเสวี

เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน นายเบิร์น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน มีคำสั่งไปให้เอกอัครราชทูตประจำกรุงปารีสปรารถนาความหวังใจของรัฐบาลอเมริกันต่อนายปีโต ว่าฝรั่งเศสควรจะแสดงออกอย่างเปิดเผยว่า ถ้าได้รับคืนดินแดนจากไทยแล้ว ฝรั่งเศสพร้อมที่จะดำเนินการปรับปรุงเขตแดนระหว่างอินโดจีนกับไทย ด้วยความเป็นมิตร เพื่อจะได้เขตแดนที่เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้เพราะเหตุว่าหากมีความยุ่งยากทางชายแดนต่อไปแล้ว จะกระทบกระเทือนถึงการที่ไทยจะส่งข้าวออกตามทีโลกภายนอกต้องการ ถ้าฝรั่งเศสยินยอมปฏิบัติตามที่เสนอแนะแล้ว รัฐบาลอเมริกันจะยืนยันขอให้ไทยรีบคืนดินแดนเสีย และดำเนินการทุกวิถีทางที่จะปลดอาวุธและขับไล่พวกก่อการร้ายในเขตชายแดน นายเบิร์นขอให้ทูตเด็อนฝรั่งเศส

ด้วยว่า ถ้าไทยหรือประเทศอื่นโดยใคร่จะให้สหประชาชาติพิจารณาเป็นทางการแล้ว รัฐบาลอเมริกันจะต้องเปิดโอกาสให้คณะมนตรีความมั่นคงพิจารณาและเหตุผลของไทยอย่างกว้างขวาง ไม่มีใครทราบ ว่า ผลการพิจารณาของคณะมนตรีจะออกมาในรูปใด ฉะนั้น รัฐบาลอเมริกันจึงเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศฝรั่งเศสและสถานการณ์ทั่วไปของโลกมากที่สุด หากรัฐบาลฝรั่งเศสริบวางมาตรการป้องกันมิให้เหตุการณ์ชายแดนลูกกลามขยายตัวรุนแรงขึ้น

ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเดินทางจากกรุงวอชิงตันกลับนิวยอร์ก ข้าพเจ้าไปพบนายมอฟเฟ็ตที่กระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน เพื่อสอบถามว่า ถ้าประเทศไทยเสนอข้อพิพาทเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศสให้คณะมนตรีความมั่นคงพิจารณา รัฐบาลอเมริกันจะสนับสนุนไทยหรือไม่ นายมอฟเฟ็ตยืนยันว่า รัฐบาลอเมริกันจะสนับสนุนให้มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางและเป็นธรรมในปัญหาข้อพิพาทใด ๆ ที่มีเสนอต่อคณะมนตรีความมั่นคง แต่ผลจะออกมาในรูปใดไม่มีใครทราบ นายมอฟเฟ็ตเน้นว่า ปัญหาพิเศษของไทยอยู่ที่ฝรั่งเศสอ้างว่า ยังมีสถานะสงครามกับไทย ทั้งนี้จะไม่ทำให้รัฐบาลอเมริกันเปลี่ยนท่าที แต่สมาชิกอื่นในคณะมนตรีอาจให้น้ำหนักแก่การของฝรั่งเศสก็ได้ ข้าพเจ้าลองถามต่อไปว่า ในการร้องเรียนต่อคณะมนตรีความมั่นคง ไทยจะต้องคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสก่อนหรือไม่ นายมอฟเฟ็ตตอบว่า ตามหลักการแล้วไม่มีความจำเป็นจะต้องกระทำเช่นนั้น แต่ในทางปฏิบัติ ถ้าไทยคืนดินแดนก่อน จะทำให้มีน้ำหนักดีขึ้น หากไม่แล้วคณะมนตรีความมั่นคงอาจจะไม่ยอมพิจารณาคำร้องเรียนของประเทศที่ถูกกล่าวหาว่ายึดดินแดนไว้เนื่องด้วยการรุกราน คณะมนตรีฯ ไม่อยากจะสนับสนุนการรุกราน นายมอฟเฟ็ตยกตัวอย่างว่า ผู้ที่จะไปหาศาลต้องไปด้วยมือสะอาด

ข้าพเจ้าแย้งว่า ดินแดนที่ไทยได้จากฝรั่งเศสในปี ๒๔๘๔ มิใช่ได้มาโดยอาศัยการรุกราน ไทยกำลังเจรจาปัญหาดินแดนกับฝรั่งเศสมาาก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อเกิดมีกรณีเหตุชายแดนขึ้น ก็มีการเจรจากันใหม่เป็นผลให้ฝรั่งเศสยอมสละดินแดนส่วนที่ไทยถือเป็นของไทย นายมอฟเฟ็ตถามว่า เป็นความจริงหรือไม่ที่กองทหารเข้าไปยึดดินแดนเหล่านั้นก่อน ข้าพเจ้าชี้แจงว่า ที่กำลังทหารไทยต้องเข้าไปในดินแดนบางส่วน

ก็เพื่อหยุดยั้งกรณีเหตุชายแดนต่างหาก นายมอฟเฟ็ตยืนยันว่า รัฐบาลอเมริกัน อังกฤษ และฝรั่งเศสไม่รับรู้การโอนดินแดนตอนนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ในการได้ดินแดนจากฝรั่งเศส ประเทศไทยต้องจ่ายเงินค่าทดแทนให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสตามความตกลงที่กระทำกันถึง ๖ ล้านเปียสเตอร์ การที่ฝรั่งเศสรับเงินทดแทนถือได้หรือไม่ว่า ไทยไม่ได้ดินแดนมาด้วยการรุกราน นายมอฟเฟ็ตตอบว่า การที่ไทยต้องจ่ายเงินไม่ใช่เรื่องพิสูจน์ว่า ไทยไม่ได้รับดินแดนด้วยการรุกราน เป็นที่แน่นอนว่าฝรั่งเศสจะต้องคืนเงินจำนวนนั้นให้แก่ไทย เมื่อไทยคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส

ข้าพเจ้ายืนยันต่อไปว่า ไทยไม่ถือการได้ดินแดนเมื่อปี ๒๔๘๔ เป็นการได้มาด้วยการรุกราน แต่ยอมรับว่า รัฐบาลอเมริกันและอังกฤษถือว่าไทยอาศัยความช่วยเหลือของญี่ปุ่น ไทยใคร่ขอให้สหประชาชาติวินิจฉัยว่า ดินแดนนั้นควรเป็นของใคร เพราะไทยไม่เชื่อว่าเป็นของฝรั่งเศส นายมอฟเฟ็ตชี้แจงว่า ก่อนเกิดสงคราม รัฐบาลอเมริกันรับรองอธิปไตยของฝรั่งเศสเหนือดินแดนอินโดจีน และด้วยการไม่ยอมรับการโอนให้ไทย รัฐบาลอเมริกันจึงถือว่าดินแดนพิพาทอยู่ในอธิปไตยของฝรั่งเศสตามกฎหมาย ข้าพเจ้าแก้ว่า เนื่องจากลาวและเขมรกำลังทำการต่อสู้เพื่อกอบกู้อิสรภาพจากฝรั่งเศส ไทยจะคืนดินแดนโดยสมัครใจให้แก่ฝรั่งเศสได้อย่างไร อยู่มากที่ไทยพอจะรับกระทำก็คือ ส่งมอบดินแดนให้แก่สหประชาชาติ

พอกล่าวถึงตอนนี้ นายมอฟเฟ็ตเปลี่ยนเป็นนักแสดงที่ชนะส่วนตัวว่า อยากจะให้มิเชตแดนที่ทุกฝ่ายยอมรับนับถือ การพยายามจะขบปัญหาโดยอาศัยข้อเรียกร้องตามกฎหมายหรือตามประวัติศาสตร์จะไม่สร้างสันติภาพ นายมอฟเฟ็ตสนใจสันติภาพในอนาคตยิ่งกว่าในอดีต ถ้ามีทางจะทำได้ น่าจะจัดตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศซึ่งประกอบด้วยประเทศที่ไม่มีผลประโยชน์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น สวิตเซอร์แลนด์และสวีเดน มอบให้กำหนดเขตแดนที่เหมาะสมอย่างแท้จริง นายมอฟเฟ็ตไม่ทราบว่ รัฐบาลอเมริกันหรือสหประชาชาติหรือรัฐบาลฝรั่งเศสจะเห็นอย่างไร

ภายหลังที่นายกรัฐมนตรีร้องเรียนไปทางเลขาธิการสหประชาชาติเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม กล่าวหาว่า กำลังทหารฝรั่งเศสรุกล้ำข้ามแม่น้ำโขงเข้ามายึดดินแดน

บางส่วนของไทย ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๒๓ เลขาธิการประกาศเมื่อวันที่ ๒๘ ว่า จะนำเรื่องเสนอคณะมนตรีความมั่นคง เป็นกรณีแรกที่ประเทศซึ่งยังไม่ได้เป็นสมาชิกขอร้องให้สหประชาชาติดำเนินการเพื่อรักษาสันติภาพ เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ฝ่ายฝรั่งเศสต้องออกคำแถลงการณ์ปฏิเสธว่า มิได้รุกรานประเทศไทย หากเป็นเพียงต้องติดตามโจรผู้ร้ายที่ข้ามจากฝั่งไทยไปฝรั่งเศส เจ้าหน้าที่ไทย ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ชายแดนไว้ได้ ปล่อยให้พวกกบฏลาวและญวนใช้ ดินแดนไทยเป็นที่ซ่อนสมุทกกำลังส่งไปปฏิบัติการในอินโดจีน โดยที่ในตอนนั้นผู้แทน ฝรั่งเศสทำหน้าที่เป็นประธานคณะมนตรีความมั่นคง เลขานุการจึงไม่ได้บรรจุเรื่อง ในระเบียบวาระของการประชุม

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน เลขานุการสหประชาชาติโทรเลขตอบรัฐบาลไทย ว่า ได้ส่งสำเนาคำร้องเรียนของไทยเวียนให้สมาชิกคณะมนตรีความมั่นคงทราบแล้ว โดยที่ตามกฎบัตรสหประชาชาติ ในการร้องเรียนขอให้สหประชาชาติดำเนินการ พิจารณาปัญหาข้อพิพาทใด ๆ ประเทศที่มีได้เป็นสมาชิกจะต้องแสดงความจำนง ล่วงหน้าว่า พร้อมทั้งจะปฏิบัติการตามข้อผูกพันแห่งการระงับข้อพิพาทตามที่กำหนด ไว้ในกฎบัตร ประกอบกับกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเกี่ยวข้องกับดินแดนที่เป็นข้อพิพาทกันอยู่ด้วย รัฐบาลจึงตกลงใจเสนอเรื่องขออนุมัติรัฐสภาเพื่อให้ คำรับรองต่อสหประชาชาติว่า ประเทศไทยจะยอมปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของ สหประชาชาติอย่างเคร่งครัด รัฐสภามอบอำนาจดังกล่าวให้แก่รัฐบาลในวันเดียวกัน นั้น โดยคะแนนเสียง ๑๒๒ ต่อ ๔ ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ทางชายแดนยังไม่สงบ รัฐบาล ส่งบันทึกยืนยันไปทางเลขาธิการเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม และตกลงแต่งตั้งคณะ ผู้แทนไทยที่จะไปปฏิบัติการทางสหประชาชาติ เมื่อวันที่ ๑๗ มีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์เธอ เป็นหัวหน้า โดยที่เรื่องดินแดนเป็นปัญหาของชาติ รัฐบาลตกลงให้ฝ่ายค้านมีส่วนร่วมในคณะผู้แทนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ขอร้อง ให้คุณควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ฝ่ายค้าน เป็นรองหัวหน้าคณะผู้แทน เนื่องจากเป็นผู้สืบทระกูลผู้ปกครองเขตพระตะบองมาก่อน และให้มีสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรพรรคฝ่ายรัฐบาลอยู่ร่วมด้วย ได้แก่ คุณสุจิต ทิรัญพุกษ์ และคุณดุสิต

บุญธรรม นอกนั้นเป็นข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศ เช่น หลวงวิสุทธิวิรัชช
เทศ หม่อมเจ้าศุภสวีสต์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ คุณถนัด คอมันตร์ หม่อมเจ้า
ติลกฤทธิ์ กฤดากร คุณจรรยาพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และคุณจาพิกรณ์ เศรษฐบุตร
คุณหลวงดิษฐการภักดีในฐานะอุปทูต ณ กรุงวอชิงตัน และข้าพเจ้าในฐานะที่ดำเนิน
เรื่องการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติทางนครนิวยอร์ก ก็ได้รับแต่งตั้งเข้าร่วม
ในคณะผู้แทนด้วย คณะผู้แทนจากกรุงเทพฯ ยังจะไม่เดินทางไปนิวยอร์กทันที แต่
จะประชุมปรึกษาหารือกันที่กรุงเทพฯ เพื่อกำหนดแนวดำเนินงานต่อไป

รัฐบาลไทยต้องการจะให้สหประชาชาติเข้ามาจัดซื้ออะไหล่ระหว่างระหว่งระหว่างไทย
กับฝรั่งเศส เพื่อจะได้ตั้งหน้าพัฒนาบ้านเมืองภายหลังสงคราม สำหรับเรื่องดินแดน
พิพาท ถ้าเป็นคำสั่งหรือคำขอจากสหประชาชาติให้คืนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยย่อมจะ
ปฏิบัติตามได้ เมื่อเป็นที่แน่ชัดว่า จะเป็นทางส่งเสริมสันติภาพระหว่างประเทศ
โดยเป็นที่เข้าใจว่า จะมีการพิจารณาปรับปรุงดินแดนกันใหม่ตามความเป็นธรรม
ส่วนฝรั่งเศสไม่สู้จะอยากให้เรื่องเข้าไปสู่การพิจารณาของสหประชาชาตินัก เพราะ
ฝรั่งเศสกำลังประสบปัญหาหนักจากปวงชนที่ต้องตกอยู่ในความปกครองของ
ฝรั่งเศสที่ต้องการกู้อิสรภาพ ถ้าเรื่องข้อพิพาทกับไทยเข้าถึงสหประชาชาติ จะเป็น
โอกาสก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ฝรั่งเศสมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิก
ประจำในคณะมนตรีความมั่นคง คือ จีนและสหภาพโซเวียต อาจจะกระพือให้
กลายเป็นข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มตะวันตกฝ่ายจักรวรรดินิยม กับกลุ่มตะวันออกฝ่าย
เป็นปฏิปักษ์ต่อระบบอาณานิคม ด้วยเหตุนี้ ทางสหรัฐอเมริกาและอังกฤษจึงไม่สู้
เต็มใจจะให้มีการอภิปรายเปิดเผยในที่ประชุมองค์การโลกเท่าใดนัก เพราะถ้าเริ่ม
อภิปรายกันไปแล้วจะไม่สามารถหาจุดจบได้ ทั้งสองประเทศพยายามจะรั้งรอการ
เดินทางของคณะผู้แทนไว้ก่อน จนกว่าจะมองเห็นทางแก้ปัญหาโดยวิธีอื่น

ในระหว่างที่คณะผู้แทนยังไม่เดินทางออกไปสหรัฐอเมริกา คุณหลวงดิษฐการ
ภักดีและข้าพเจ้า ผู้อยู่ทางสหรัฐอเมริกาได้รับคำสั่งให้เตรียมการประชาสัมพันธ์
อย่างกว้างขวาง โดยตกลงให้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ให้ช่วยเป็นเจ้าหน้าที่ติดต่อ
กับฝ่ายสื่อสารมวลชนของสหรัฐฯ โดยได้คำแนะนำจากนายพลโดโนเวน อดีตหัวหน้า

สำนักงาน โอ.เอส.เอส. ซึ่งกรุณารับช่วยเหลือ โดยเฉพาะข้าพเจ้าซึ่งทำหน้าที่ ทาบทามในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกต้องอยู่ทางนครนิวยอร์ก หนีไม่พ้นที่จะถูก นักหนังสือพิมพ์และผู้สื่อข่าวขอสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาชายแดน ข้าพเจ้าต้อง สาธยายถึงภูมิหลังของดินแดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ไทยต้อง เสียดินแดนให้แก่ฝ่ายฝรั่งเศสในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และต้นศตวรรษที่ ๒๐ หลายต่อหลายครั้ง จนเมื่อก่อนเกิดสงครามในเอเชียเราได้รับดินแดนส่วนใดคืนมาบ้าง ด้วยการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสที่วชิ ซึ่งเป็นรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมาย การที่ รัฐบาลหลังสงครามของฝรั่งเศสไม่ยอมรับรู้ความสมบูรณ์ของการปฏิบัติงานของ รัฐบาลวชิจะถูกต้องหรือไม่เพียงใด ความรู้สึกและความต้องการของประชากรใน ลาว กัมพูชา และญวน มีอย่างใดต่อการปกครองของฝรั่งเศส ตลอดจนข้ออ้างของ รัฐบาลฝรั่งเศสภายใต้นายพลเดอโกล ที่ถือว่ามิมีสถานะสงครามกับประเทศไทย ข้าพเจ้าให้เหตุผลว่า สถานทูตฝรั่งเศสเปิดทำการอยู่ในประเทศไทยตลอดเวลา สงคราม ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศไม่เคยขาดสะบั้นลงเลย รัฐบาลไทย ภายหลังสงครามสืบเนื่องมาจากขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ในทำนองเดียวกับรัฐบาล ฝรั่งเศสที่สืบเนื่องมาจากขบวนการฝรั่งเศสเสรีที่ต่อต้านฝ่ายอักษะ โฉนเลยรัฐบาล ทั้งสองจะมีสถานะสงครามต่อกันได้

ในส่วนที่เกี่ยวกับการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ข้าพเจ้าไปพบกับนาย โปรติช เลขาธิการคณะกรรมการรับสมาชิกใหม่ของคณะมนตรีความมั่นคง ทราบว่า ทางสหประชาชาติกำหนดให้ประเทศที่สมัครยื่นคำจำนงภายในวันที่ ๕ สิงหาคม เพื่อคณะกรรมการจะได้รวบรวมเสนอผ่านคณะมนตรีความมั่นคงส่งไป ให้สมัชชาอนุมติเป็นขั้นสุดท้าย ข้าพเจ้าไปพบผู้แทนของประเทศที่เป็นสมาชิกคณะ มนตรีความมั่นคงเป็นรายตัวไป ส่วนใหญ่ยินดีจะสนับสนุน แต่ไม่แน่ใจในท่าทีของ ฝรั่งเศสและสหภาพโซเวียต สำหรับผู้แทนประเทศฝรั่งเศส ข้าพเจ้ามิได้ไปพบ เนื่องจากกำลังมีกรณีข้อพิพาทต่อกันอยู่ ส่วนนายโกรมิโก ผู้แทนสหภาพโซเวียต แจ้งต่อข้าพเจ้าว่า ประเทศไทยยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพฯ เขาจึง ไม่อยู่ในฐานะที่จะสนับสนุนการเข้าไปเป็นสมาชิกของประเทศไทย ซึ่งข้าพเจ้าชี้แจง

ว่า ความจริงทั้งสองประเทศตกลงจะแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตต่อกันตอนเริ่มสงครามในยุโรป รัฐบาลไทยได้แต่งตั้งทูตจะส่งไปประจำกรุงมอสโก หากแต่ภาวะสงครามเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางเสีย นายโกรมีโกว่า จะต้องขอคำสั่งไปทางรัฐบาล ยังรับปากกับข้าพเจ้าไม่ได้ว่าจะสนับสนุนไทยหรือไม่

บังเอิญวันหนึ่งข้าพเจ้าพบเพื่อนนักศึกษากฎหมายรุ่นเดียวกันที่กรุงปารีส ชื่อ นาย ดี. กาทรู ในรถใต้ดิน เราทั้งสองไม่ได้พบหรือได้ข่าวคราวจากกันเลยตั้งแต่สำเร็จปริญญาเอกทางกฎหมาย เมื่อปี ๒๔๘๓ เมื่อมาพบกันเข้า เป็นธรรมดาที่จะรู้สึกยินดี สอบถามข่าวคราวซึ่งกันและกัน ปรากฏว่า นายกาทรูขณะนั้นประจำอยู่ทางคณะผู้แทนถาวรฝรั่งเศสที่สหประชาชาติ ในฐานะที่เป็นเพื่อนเก่าร่วมมหาวิทยาลัย และต่างทำงานด้านต่อต้านอักษะด้วยกันยามสงคราม เราจึงสามารถเปิดอกต่อกันในปัญหาของบ้านเมืองซึ่งกำลังมีข้อพิพาทบาดหมางกันอยู่ นายกาทรูออกตัวว่า ไม่รู้ จะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับข้อพิพาทระหว่างฝรั่งเศสกับไทยนัก จะสอบถามนาย ปาโรตี ผู้แทนถาวรของฝรั่งเศสให้

ต่อมาวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ข้าพเจ้าไปร่วมรับประทานอาหารกลางวันกับนายกาทรู เขาแจ้งว่า ยังไม่มีโอกาสพบกับนายปาโรตี ซึ่งเพิ่งเดินทางกลับนครนิวยอร์ก เท่าที่ สดับรับฟังจากอัครราชทูตประจำสำนักผู้แทนถาวร เข้าใจว่า รัฐบาลฝรั่งเศสอยาก จะขอให้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเป็นผู้พิจารณาปัญหาดินแดนระหว่างอินโดจีน กับไทย แต่ก่อนที่จะเสนอเรื่องไป รัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยจะต้องทำความตกลง กำหนดปัญหาที่จะเสนอให้ศาลพิจารณา ศาลอาจจะตั้งคณะกรรมการผสม ขึ้นปกครองดินแดนพิพาทเป็นการชั่วคราว ข้าพเจ้าตอบนายกาทรูไปว่า สำหรับ ส่วนตัวแล้ว ข้าพเจ้านั้นว่า ข้อสำคัญของฝรั่งเศสอย่าได้ยึดเรื่องสถานะสงคราม เพราะไทยรับไม่ได้ ข้าพเจ้าขอให้ นายกาทรูช่วยสอบให้แน่นอนว่า รัฐบาลฝรั่งเศส พิจารณาจะดำเนินการอย่างไร

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ข้าพเจ้าไปพบนายกาทรูอีก เขาถามข้าพเจ้าว่ามี อำนาจจะเจรจากับนายปาโรตีเรื่องดินแดนได้หรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่าไม่มี ได้รับ มอบหมายแต่ในเรื่องการสมัครเข้าเป็นสมาชิก นายกาทรูแสดงความเห็นว่า ถ้า

ข้าพเจ้าไม่ได้รับมอบอำนาจให้เจรจา จะไปพบนายปาร์ตี ก็จะเป็นเพียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นส่วนตัว คุณจะไม่มีประโยชน์ ข้าพเจ้ากลัวว่า การปรึกษาหารือแม้ส่วนตัว อาจจะยังประโยชน์ให้ได้ไม่มากก็น้อย ข้อพิพาทน่าจะหาทางพูดจางกันโดยสันติ ข้าพเจ้าเกรงว่า ทั้งสองฝ่ายยังไม่สู้เข้าใจกันดี ถ้าต่างฝ่ายต่างแสดงความคิดเห็นต่อกันโดยบริสุทธิ์ใจ อาจจะทำให้ความเข้าใจดีขึ้น ถ้ามีทางจะผ่อนปรนเข้าหากันก็ คงจะเป็นผลดี สำหรับท่าทีของรัฐบาลไทย ข้าพเจ้าทราบโดยประมาณในหลักการสองประการ คือ (๑) ไทยไม่ถือว่ามิสสถานะสงครามกับฝรั่งเศส และ (๒) ไทยยอมรับวิธีระงับข้อพิพาททุกอย่างโดยสันติ ไม่ใช่กำลังต่อกัน นายกาตรุกกล่าวว่า ฝรั่งเศสถือว่าสถานะสงครามยังมีอยู่ แต่ก็ไม่นั่นเท่าใดนัก วิธีระงับข้อพิพาทโดยเสนอนี้ให้คณะมนตรีความมั่นคงพิจารณา ฝรั่งเศสก็พร้อม แต่ดูเหมือนอังกฤษและอเมริกัน จะไม่ค่อยชอบ เกรงว่า การอภิปรายในคณะมนตรีฯ จะขยายวงปัญหาการเมือง กว้างขวางออกไป ซึ่งเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา ฉะนั้น ไปหาศาลโลกดูจะดีกว่า คำพิพากษาของศาลจะเป็นการแก้ปัญหาข้อกฎหมาย

ข้าพเจ้าเสริมกล่าวว่า การเสนอเรื่องต่อคณะมนตรีความมั่นคงเป็นวิถีทางสันติที่จะส่งเสริมฐานะของคณะมนตรีฯ ด้วย ไทยยืนยันจะรับตามคำวินิจฉัยของคณะมนตรีฯ ฝรั่งเศสก็คงเช่นเดียวกัน ฝรั่งเศสได้เปรียบกว่าด้วยซ้ำ เพราะเป็นมหาประเทศที่เป็นสมาชิกประจำของคณะมนตรีฯ แต่ถ้าฝรั่งเศสเลือกจะไปศาลโลก ข้าพเจ้าคิดว่า ไทยคงไม่ขัดข้อง นายกาตรุกย้ำอย่างที่เคยแจ้งแก่ข้าพเจ้าแล้วว่า ในการจะไปศาลโลก ไทยกับฝรั่งเศสจะต้องตกลงกำหนดประเด็นที่จะให้ศาลโลกพิจารณาแน่นอน ระหว่างดำเนินเรื่องทางศาล ควรกลับคืนสัมพันธ์ภาพระหว่างทั้งสองประเทศ ดินแดนพิพาทควรจัดให้อยู่ในความปกครองของคณะกรรมการระหว่างประเทศที่จะตกลงกันตั้งขึ้น

ความจริง ฝ่ายฝรั่งเศสมีดำริในเรื่องนี้มาตั้งแต่เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคมแล้ว โดย นายโบเต อธิบดีกรมเอเชีย ได้แจ้งอย่างไม่เป็นทางการต่อเอกอัครราชทูตอเมริกันที่กรุงปารีสว่า ฝรั่งเศสสอยากจะส่งเรื่องให้ศาลโลกพิจารณา ยิ่งกว่าจะไปอภิปรายกันในคณะมนตรีความมั่นคง สามวันต่อมานายบอนเนต์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ

กรุงวอชิงตัน แสดงเป็นเชิงความเห็นส่วนตัวต่อนายแอิจสัน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า การที่ไทยจะนำข้อพิพาทกับฝรั่งเศสไปเสนอคณะมนตรีความมั่นคง มีปัญหาว่าจะกระทำได้ตามกฎบัตรสหประชาชาติหรือไม่ ฝรั่งเศสยังถือว่าอยู่ในสถานะสงครามกับไทย จะเป็นตัวอย่างไม่ดีที่จะยอมให้ประเทศศัตรูยกปัญหาเรื่องดินแดนให้สหประชาชาติพิจารณา น่าจะขัดต่อกฎบัตรข้อ ๑๐๗ นายแอิจสันได้ว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกาไม่มีสถานะสงครามกับประเทศไทยแล้ว กฎบัตรข้อ ๑๐๗ ไม่น่าจะใช้บังคับแก่กรณีไทยได้ นายบอนเนตจึงกล่าวลอย ๆ ว่า ไม่ทราบว่าจะรัฐบาลฝรั่งเศสจะมีความเห็นอย่างไร ถ้าจะให้เสนอข้อพิพาทต่อศาลโลก การปล่อยให้มีการอภิปรายในคณะมนตรีฯ หรือในสมัชชาอาจขยายขอบเขตออกไป รัฐบาลฝรั่งเศสคงพยายามหาทางกีดกันไม่ให้เรื่องเข้าสู่คณะมนตรีฯ นายแอิจสันยืนยันว่า รัฐบาลอเมริกันก็ไม่อยากจะทำให้เรื่องยืดเยื้ออยู่ทางคณะมนตรีฯ และไม่ต้องการเห็นการใช้สิทธิยับยั้งซึ่งจะเป็นการบั่นทอนเกียรติศักดิ์ของสหประชาชาติ รัฐบาลอเมริกันพร้อมที่จะช่วยให้ฝรั่งเศสกับไทยตกลงกันได้ ในปัญหาต่าง ๆ ที่ค้างค้างอยู่ และถ้าฝรั่งเศสมีข้อเสนอเป็นกิจจะลักษณะอย่างไร รัฐบาลอเมริกันยินดีจะช่วยติดต่อกับไทยให้

วันที่ ๒๒ สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน แจ้งเป็นทางการต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า ฝรั่งเศสจะไม่ยอมให้คณะมนตรีความมั่นคงพิจารณาข้อพิพาทกับไทย แต่จะยินยอมผ่อนปรนลงมาเป็นเสนอให้ศาลโลกพิจารณาว่าอนุสัญญาระหว่างไทยกับรัฐบาลวิซิงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ มีผลสมบูรณ์หรือไม่ ถ้าไทยยอมรับข้อเสนอนี้ ไทยจะต้องถอนคำร้องเรียนต่อคณะมนตรีความมั่นคงเสีย

เป็นที่เห็นชัดว่า ที่ฝรั่งเศสคิดเสนอให้ส่งเรื่องไปศาลโลก ก็โดยมีความประสงค์จะป้องกัน มิให้มีการอภิปรายเรื่องดินแดนและกรณีเหตุชายแดนในคณะมนตรีความมั่นคง และฝรั่งเศสวางเงื่อนไขว่า ฝรั่งเศสจะไม่ยอมเจรจาโดยตรงกับไทยจนกว่ารัฐบาลไทยจะตกลงโดยอาศัยรัฐบาลอเมริกันเป็นแกนกำหนดประเด็นแน่นอนที่จะเสนอต่อศาลโลก และไทยยินยอมให้มีการปกครองชั่วคราวในเขตที่พิพาท เมื่อตกลง

กันได้ทั้งสองข้อนี้แล้ว ฝรั่งเศสจึงจะยอมเจรจารายละเอียดโดยตรงกับไทย กลับ
ทำความเข้าใจสัมพันธ์ตามปกติ และจะไม่คัดค้านประเทศไทยที่จะเข้าเป็นสมาชิก
สหประชาชาติ

วันที่ ๒๙ นายบอนเนตต์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน เสนอบันทึกลง
เป็นทางการตามแนวที่กล่าวนี้ต่อนายแอกิจสัน ซึ่งกำลังรักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ตามบันทึกฉบับนั้น นอกจากศาลโลกจะ
พิจารณาประเด็นความสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ของอนุสัญญากรุงโตเกียวลงวันที่ ๙
พฤษภาคม ๒๔๘๔ แล้ว ยังจะได้รับอำนาจให้เป็นผู้กำหนดจำนวนเงินที่รัฐบาล
ฝรั่งเศสจะต้องจ่ายคืนให้แก่ประเทศไทย เป็นการตอบแทนจำนวนเงินที่รัฐบาลไทย
ได้จ่ายให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสตามอนุสัญญา และค่าใช้จ่ายอื่นที่รัฐบาลไทย ได้จ่ายไป
เพื่อพัฒนาดินแดนเหล่านั้นในระหว่างที่ไทยปกครอง นายบอนเนตต์เพิ่มเติมด้วยวาจา
ว่า ในระหว่างที่ศาลโลกพิจารณาข้อพิพาท ดินแดนพิพาทจะให้อยู่ภายใต้การ
ปกครองของประเทศที่สาม

คุณดิเรก ชัยนาม แจ้งต่อนายสแตนตัน ทูตอเมริกัน เมื่อวันที่ ๓๐ ว่า รัฐบาล
ไทยไม่สู้จะชอบข้อเสนอสองข้อของฝรั่งเศสนัก รัฐบาลและรัฐสภาได้ตกลงไว้แล้วให้เสนอ
ข้อพิพาทต่อคณะมนตรีความมั่นคง จึงอยากจะทำให้เป็นคำวินิจฉัยของคณะมนตรีฯ
แต่ถ้าคณะมนตรีฯ รับผิดชอบเรื่องนี้แล้ว เห็นสมควรให้ส่งไปให้ศาลโลกพิจารณา
รัฐบาลไทยก็ไม่ขัดข้อง

กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันได้รับอนุมัติจากประธานาธิบดีเมื่อวันที่ ๑
สิงหาคม ให้วิงวอนให้รัฐบาลไทยรับข้อเสนอสองข้อของฝรั่งเศสเสีย เพราะจะเป็นทางออก
ด้านสหประชาชาติตามที่รัฐบาลไทยต้องการ เน้นให้เห็นความไม่แน่นอนในผลของ
การที่ยืนยันให้เสนอเรื่องต่อคณะมนตรีความมั่นคง มีปัญหาทางกฎบัตรอยู่มาก
หลาย และแจ้งให้ทราบด้วยว่า อเมริกันรับจะควบคุมการปกครองดินแดนพิพาท
ระหว่างการพิจารณาศาลโลกเพื่อประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย นายสแตนตันนำความนี้
ไปแจ้งต่อท่านนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓ ต่อมาวันที่ ๖ คณะรัฐมนตรีตกลงรับ
ข้อเสนอนี้ในหลักการและมอบอำนาจให้แก่คณะผู้แทนไทยที่จะเดินทางออกไป

สหรัฐอเมริกาอย่างกว้างขวาง คือ จะให้ไปอภิปรายในคณะมนตรีความมั่นคงก็ได้ หรือจะหาทางทำความตกลงปรองดองกันด้วยวิธีอื่นก็ได้

ในช่วงนั้น ข้อขัดข้องมีอยู่ประการหนึ่ง คือ อำนาจของประเทศที่สามที่จะเข้าไปปกครองดินแดนพิพาทชั่วคราว ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่า จะได้แก่สหรัฐอเมริกา ฝ่ายอเมริกันอ้างว่าไม่สามารถจะส่งคณะบุคคลเข้าไปทำการปกครองเองแทนเจ้าหน้าที่ไทย จึงมีดำริจะคงให้ไทยดำเนินการปกครองไปพลาง โดยให้สิทธิแก่สหรัฐอเมริกาที่จะชักท้วงเพื่อประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายได้ส่วนฝรั่งเศสอยากจะให้ไทยถอนเจ้าหน้าที่ทั้งหลายออกไปเลย

วันที่ ๕ สิงหาคม ฝ่ายฝรั่งเศสแจ้งต่อสถานเอกอัครราชทูตอเมริกันที่ปารีสว่า ทูตอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ ได้รับการทาบทามจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยว่า ไทยกับฝรั่งเศสควรพบปะเจรจากันอย่างลับ ๆ ทางสหประชาชาติเพื่อหาทางปรองดองกัน หากตกลงกันได้ก็ให้ประกาศทางคณะมนตรีความมั่นคง ฝ่ายฝรั่งเศสพิจารณาแล้วเห็นว่า ฝรั่งเศสควรที่จะไปศาลโลกมากกว่า แต่ถ้าฝ่ายไทยต้องการจะให้มีการเจรจาลับกันก่อน ฝรั่งเศสไม่ขัดข้องในหลักการ โดยมีเงื่อนไขว่า การเจรจาต้องกระทำกันที่กรุงวอชิงตัน มิใช่ที่นิวยอร์ก อนึ่ง ฝรั่งเศสขอไม่เจรจากับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เนื่องจากทรงเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไปเจรจากับกรุงโตเกียวเมื่อปี ๒๔๘๔ รัฐบาลไทยจะตั้งผู้อื่นใดในคณะผู้แทนเป็นผู้เจรจา ฝรั่งเศสไม่ขัดข้อง แต่อเมริกันยังต้องเป็นแกนกลางในการเจรจาร่วมกับสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษที่กรุงวอชิงตัน

การที่ฝรั่งเศสเกิดตั้งข้อรังเกียจในส่วนตัวบุคคลผู้เจรจาของฝ่ายไทยนี้ รัฐบาลไทยไม่พอใจเป็นอย่างมาก เห็นว่า ฝรั่งเศสเกียจฉวยอนเกินสมควร เป็นสิทธิของรัฐบาลไทยที่จะตั้งบุคคลผู้เจรจาฝ่ายไทย ฝ่ายอเมริกันพยายามแนะนำฝรั่งเศสมิให้ถือตัวบุคคลเป็นข้อสำคัญ ขอให้หวังผลในการเจรจามากกว่า ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเองมีความเห็นส่วนตัวว่า คุณจะไม่สู้เป็นธรรมดาต่อพระองค์ท่านเท่าใดนัก ท่านทรงได้รับมอบหมายจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไปเจรจาเอาดินแดนคืนมาเพียง

ไม่กี่ปี ก็มามอบหมายให้พระองค์ท่านเป็นผู้เจรจาคืนดินแดนที่ได้มากลับให้แก่ฝรั่งเศสตามเดิม พระองค์ท่านทรงวางพระองค์เป็นข้าราชการประจำ รัฐบาลใดจะ ใช้ให้ปฏิบัติกรอย่างใด ทรงสนองตามความประสงค์ทุกประการ ไม่เคยเกียจจน อย่างใดเลย ทั้ง ๆ ที่ในพระทัยจริงคงจะทรงรู้สึกตะขิดตะขวงไม่น้อย แต่พิจารณา อีกแง่หนึ่ง พระองค์ท่านทรงทราบภูมิหลังของเรื่องดีไม่มีผู้ใดเปรียบ

ทางสหประชาชาติกำหนดไว้ว่า ประเทศที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกจะต้องยื่นใบสมัครให้ถึงคณะมนตรีความมั่นคงภายในวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๙ การประชุมสมัชชาที่จะทำหน้าที่รับหรือไม่รับสมาชิกใหม่จะเริ่มในต้นเดือนกันยายน ทางอังกฤษและสหรัฐอเมริกาแนะแก่รัฐมนตรีว่า การกระทรวงการต่างประเทศไทยว่า ไทยยังไม่ควรจะยื่นใบสมัคร เนื่องจากยังมีปัญหาเรื่องดินแดนค้ำค้ำกับฝรั่งเศส ทั้งสองประเทศไม่อยากจะให้ฝรั่งเศสใช้สิทธิยับยั้งในคณะมนตรีความมั่นคงในเรื่อง การรับสมาชิกใหม่ เมื่อรอมาจนจวนจะหมดเขตวันสมัครแล้ว เหตุการณ์ยังไม่คลี่คลายแน่ชัดว่าฝรั่งเศสจะใช้สิทธิยับยั้งจริงหรือไม่ ถ้าไม่ยื่นใบสมัครภายในกำหนดเวลา ย่อมหมายความว่า ไทยไม่สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกในปี ๒๔๘๙ รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจให้ดำเนินการสมัครตามแบบพิธีของสหประชาชาติ กล่าวคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศทำหนังสืออีกฉบับหนึ่งลงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ถึงเลขาธิการสหประชาชาติยืนยันเป็นทางการว่า ประเทศไทยปรารถนา จะเข้าร่วมวงสมาชิกสหประชาชาติ โดยรัฐบาลและประชาชนไทยพร้อมใจและตั้ง ประณิธานแน่วแน่ที่จะยึดถือและปฏิบัติตามพันธกรณีในกฎบัตรอย่างครบถ้วนทุกประการ และส่งหนังสือฉบับนี้ผ่านทางอุปทูตที่กรุงวอชิงตัน

เย็นวันที่ ๒๒ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา นายพอน เคล็ฟเฟินส์ ผู้แทนถาวรของ เนเธอร์แลนด์ ในฐานะประธานคณะมนตรีความมั่นคง เชิญข้าพเจ้าไปพบเพื่อ สอบถามความกระจำจ้งเกี่ยวกับการสมัครของประเทศไทย เนื่องจากทราบว่า รัฐบาลไทยจะส่งคณะผู้แทนออกมาอีกคณะหนึ่ง ข้าพเจ้าชี้แจงว่า ข้าพเจ้าได้รับ มอบหมายตามหนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศลงวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ให้ออกมาสอบถามทราบเรื่องประเทศไทยจะสมัครเข้าเป็นสมาชิก เมื่อรัฐบาล

ไทยตกลงใจจะสมัครแน่นอน จะมีหนังสือสมัครเป็นทางการอีกชั้นหนึ่ง ส่วนคณะผู้แทนที่จะมาใหม่ ได้รับมอบหมายให้มาดำเนินเรื่องข้อพิพาทกับฝรั่งเศสทางสหประชาชาติ โดยที่การสมัครเป็นสมาชิกอาจพัวพันกับปัญหาข้อพิพาททางชายแดน ข้าพเจ้าต้องติดต่อกับคณะผู้แทนโดยใกล้ชิดเมื่อเดินทางมาถึงสหรัฐอเมริกา นายพอน เกล็ฟเฟินส์ กล่าวว่า ยินดีที่ประเทศไทยสมัคร ขณะที่เขาทำหน้าที่อยู่ในคณะมนตรีความมั่นคง เขาทราบปัญหาของไทยดี ตั้งใจจะช่วยเหลือเท่าที่จะกระทำได้ เนื่องจากเนเธอร์แลนด์และไทยเป็นเพื่อนที่ติดต่อกันมานานนม

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม อุปทูตโทรศัพท์แจ้งให้ข้าพเจ้าทราบว่า ทางรัฐบาลตกลงให้ยื่นใบสมัครเข้าเป็นสมาชิกต่อเลขาธิการสหประชาชาติได้ แต่ขอให้นำเรื่องไปปรึกษาฟังความเห็นของกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันก่อน อุปทูตไปพบนายมอฟเฟ็ตเมื่อวันที่ ๓๑ นายมอฟเฟ็ตให้ความเห็นว่า ฝรั่งเศสกำลังมีข้อเสนอใหม่ที่จะให้ส่งเรื่องไปศาลโลก รัฐบาลไทยน่าจะรอพิจารณา ข้อเสนอของฝรั่งเศสเสียก่อน และยังไม่ควรยื่นใบสมัคร คณะผู้แทนไทยไม่ควรจะออกเดินทางจากประเทศไทยก่อนได้รับข้อเสนอของฝรั่งเศส ข้าพเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับนายมอฟเฟ็ตที่จะให้รอการสมัครไป เพราะถ้ายื่นขอ ฝรั่งเศสคงจะถือเอาประโยชน์คอยหาวิธีกีดกันไม่ให้เราสมัคร ทั้งไม่อยากจะให้เราเสนอปัญหาชายแดนต่อสหประชาชาติด้วยซ้ำ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ไทยควรยื่นใบสมัครไปก่อนที่จะหมดเขต เพื่อแสดงว่าประเทศไทยมีเจตนาบริสุทธิ์ที่จะเข้าเป็นสมาชิก ปัญหาชายแดนควรหาทางแก้ไขอีกทางหนึ่งต่างหาก วันที่ ๒ สิงหาคม หนังสือพิมพ์ที่นครนิวยอร์กลงข่าวเอิกเกริกว่า ฝรั่งเศสขอให้สหรัฐอเมริกาช่วยพูดกับไทยให้ยอมไปศาลโลก ข้าพเจ้าจึงไปพบนายกาดรูอีกเพื่อสอบถามว่าเป็นความจริงเพียงใด นายกาดรูยืนยันว่า ยังไม่ได้ทราบเรื่องเป็นทางการจากกรุงปารีส แต่คิดว่าอาจจะเป็นไปได้ ข้าพเจ้าถือเป็นโอกาสเน้นต่อนายกาดรูว่า คณะต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศทำการหลายสิ่งหลายอย่างที่เราระบุประกาศเปิดเผยไม่ได้ ถ้าถึงเวลาที่จะเปิดเผยกันแล้ว โลกจะทราบว่าประเทศไทยช่วยเหลือสัมพันธมิตรเพียงใด งานใต้ดินต่อสู้เยอรมันภายในประเทศฝรั่งเศส เป็นงานของพลเมืองฝรั่งเศสที่ร่วมมือกันทำขัดขวางฝรั่งเศสที่วีซี ส่วนทางประเทศไทย

รัฐบาลลงมือต่อต้านญี่ปุ่นเอง แม้แต่ตอนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศสงคราม กับอังกฤษและอเมริกา ก็เป็นประโยชน์ตกได้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรดีกว่าถ้าหากญี่ปุ่น เข้ายึดครองประเทศไทยไว้แต่แรก ญี่ปุ่นจะอยู่ในฐานะควบคุมประเทศไทยโดย สิ้นเชิง ในเรื่องการรับดินแดนทางพม่าและมลายูก็เช่นเดียวกัน ที่ญี่ปุ่นยกให้ไทย ปกครอง ก็เป็นคุณแก่คนพื้นเมือง ดีกว่าถ้าญี่ปุ่นปกครองเอง รัฐบาลไทยไม่ได้หวัง สิ่งใดตอบแทนจากดินแดนนั้น นายกาตรูแย้งว่า ถ้าหากญี่ปุ่นเป็นฝ่ายชนะสงคราม ไทยก็คงจะได้ดินแดนนั้นไว้ต่อไป ซึ่งข้าพเจ้าตอบว่า ถ้าญี่ปุ่นชนะ ไทยก็อาจจะล่มจม ญี่ปุ่นคงจะไม่พอใจเฉพาะได้ดินแดนทางพม่าและมลายู ไทยเองคงหนีไม่พ้น เขตวงไพบูลย์ร่วมกันเป็นความคิดริเริ่มของญี่ปุ่น เพื่อประโยชน์ของญี่ปุ่น

นายกาตรูถามข้าพเจ้าว่า เหตุใดคนชาวเอเชียจึงไม่สู้ชอบญี่ปุ่น ข้าพเจ้าตอบว่า อาจจะเป็นเพราะญี่ปุ่นเห็นแก่ตัว มุ่งมองแต่ผลประโยชน์ของญี่ปุ่น ข้าพเจ้าเคยตอบ ข้าราชการญี่ปุ่นที่สอบถามว่า ทำอย่างไรคนชาวเอเชียจึงจะรักสมัครสมานสามัคคี กันได้ว่า ก่อนที่จะอบรมสั่งสอนให้คนอื่นรักญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจะต้องเริ่มด้วยการอบรม ตนเอง ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อต่างฝ่ายต่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา ผ่อนปรน เข้าหากัน ถ้าแต่ละฝ่ายจะเริ่มเรียกร้องเอาประโยชน์ข้างเดียว ความสงบจะมีไม่ได้ อย่างมากจะเป็นเพียงความสำเร็จชั่วคราว ความไม่พอใจจะยังคงพุกตัวอยู่ ยิ่งถ้าจะ แสวงเอาประโยชน์จากการได้เปรียบชั่วขณะ ประโยชน์ที่ตกใต้นั้นจะไม่จริงจังยั่งยืน ที่ข้าพเจ้าพูดเสียยืดยาวนั้นก็เพื่อให้ นายกาตรูคิดถึงสำนึกถึงการกระทำของฝรั่งเศส ที่ กำลังประสบปัญหาความยุ่งยากอยู่ไม่น้อยในอินโดจีน และยังคงหวังจะรีดนาทาเร้น เอากับประเทศไทยเพื่อช่วยค้ำจุนฐานะของฝรั่งเศสในอินโดจีน

วันที่ ๕ สิงหาคม ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของการรับใบสมัครเข้าเป็นสมาชิก อุปทูต และข้าพเจ้าพากันไปพบนายโซโบแลฟ และนายโปรดิชที่สหประชาชาติ เพื่อยื่น ใบสมัครเป็นสมาชิกของประเทศไทยเป็นทางการ นายโปรดิชแนะนำให้รัฐบาลไทย แต่งตั้งผู้แทนประจำที่นิวยอร์ก เพื่อคอยให้คำชี้แจงใด ๆ ที่คณะกรรมการรับสมัคร สมาชิกใหม่อาจจะทราบประกอบการทำรายงานเสนอคณะมนตรีความมั่นคง นาย โซโบแลฟถามถึงคณะผู้แทนไทยที่จะดำเนินการเรื่องข้อพิพาทกับฝรั่งเศส ข้าพเจ้า

แจ้งให้ทราบว่าเป็นเพราะ เนื่องจากฝ่ายฝรั่งเศสมีข้อเสนอใหม่ที่จะให้มีการดำเนินอย่างอื่น ภายในกรอบสหประชาชาติ คณะผู้แทนจึงต้องเลื่อนการเดินทางออกไปประมาณหนึ่งสัปดาห์ สถานทูตโทรเลขรายงานผลของการติดต่อไปยังกระทรวงการต่างประเทศ คณะรัฐมนตรีลงมติให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนในการให้คำชี้แจงที่สหประชาชาติต้องการทราบ เนื่องจากข้าพเจ้าอยู่ที่นครนิวยอร์กอยู่แล้ว และสิ่งเดียวว่า หากมีปัญหาข้อขัดข้องอย่างใด ก็ให้ปรึกษาหารือขอความเห็นชอบจากคณะผู้แทนไทยเมื่อไปถึง ซึ่งในขั้นนั้นเข้าใจกันว่า คณะผู้แทนจะไปนครนิวยอร์กเหมือนกัน เพราะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินเรื่องทางคณะมนตรีความมั่นคงตามที่รัฐบาลให้ร้องเรียนไปเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม เกี่ยวกับกรณีเหตุชายแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

เพื่อเตรียมการโต้กับฝรั่งเศสในคณะมนตรีความมั่นคง ทางรัฐบาลมองเห็นความจำเป็นจะต้องทำการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะทางนิวยอร์กซึ่งเป็นที่ตั้งทำการใหญ่ของสหประชาชาติ ได้ตกลงว่าจ้างผู้ใกล้ชิดกับวงการหนังสือพิมพ์ให้ช่วยงานด้านนี้ และให้ขอความช่วยเหลือไปทางนายพลโดโนเวน อดีตหัวหน้าสำนักงาน โอ.เอส.เอส. ระหว่างสงคราม ซึ่งเป็นผู้เห็นอกเห็นใจประเทศไทยดี และข้าพเจ้าเองได้อาศัยความร่วมมือของนายพอร์เตอร์ แม็กคีเวอร์ ซึ่งข้าพเจ้ารู้จักตอนทำงานเสรีไทยที่แคนดี ในฐานะเป็นเจ้าของหน้าที่ฝ่ายการโฆษณาฝ่ายสงครามของสหรัฐอเมริกา นายแม็กคีเวอร์ ประจำอยู่สำนักผู้แทนถาวรอเมริกันที่สหประชาชาติ เป็นผู้กว้างขวางในบรรดาสื่อมวลชนมาก ในการนี้เราต้องเน้นผลงานของคณะต่อต้านญี่ปุ่น การร่วมมือที่ได้ให้แก่สัมพันธมิตรเพื่อก่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจประเทศเล็ก เช่น ประเทศไทยที่กำลังมีข้อพิพาทกับฝรั่งเศส

ข้าพเจ้ารับภาระหนักหน่อย เนื่องจากอยู่ที่นิวยอร์ก แม้หน้าที่ของข้าพเจ้าจำกัดเฉพาะเรื่องการสมัคร แต่ก็หนีไม่พ้นที่จะต้องถูกสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อพิพาทกับฝรั่งเศส จึงมีข้อปรากฏในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์บ่อยครั้ง ถึงกับหนังสือภาพสำหรับเด็กฉบับหนึ่ง ส่งผู้แทนมาขอเรื่องตอนปฏิบัติงานเสรีไทยไปลงเขียนเป็นเรื่องทำนองเดียวกับที่เคยทำให้ประเทศอื่นในยุโรปบางประเทศ และเคยทำเรื่องแอนนา กับประเทศไทยมาแล้วด้วย เขาคิดว่า หากเผยแพร่เรื่องทำนองนี้ออกไปในลักษณะ

ให้เด็กสนใจ จะช่วยในการเข้าอกเข้าใจของผู้ปกครองเด็ก แต่ข้าพเจ้าทัดทานไว้ไม่ยอมให้เขียน เกรงจะถูกหาเป็นการโฆษณาส่วนตัว แม้ในปัจจุบันนี้ เมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปเยี่ยมบุตรชายคนโตที่นครลอสแอนเจลิส ก็ยังมีผู้สร้างภาพยนตร์ทางฮอลลีวู้ดจะขอให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องคณะต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยให้ไปสร้างภาพยนตร์ ซึ่งข้าพเจ้าปฏิเสธตลอดมา

คณะผู้แทนไทยอันมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ทรงเป็นหัวหน้าเดินทางออกจากประเทศไทยมาถึงสหรัฐอเมริกาเมื่อปลายวันที่ ๑๒ สิงหาคม สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากฝรั่งเศสไม่อยากจะให้กรณีข้อพิพาทกับไทยเข้าไปสู่การพิจารณาของคณะมนตรีความมั่นคง ซึ่งจะหลีกเลี่ยงการโฆษณาแพร่หลายไม่พ้น อาจจะไม่เป็นผลดีต่อฝรั่งเศสที่กำลังมีปัญหาภายในอินโดจีนเกี่ยวกับขบวนการกู้อิสรภาพของญวน ลาว และเขมร ฝรั่งเศสสอยอยากจะให้รัฐบาลไทยถอนเรื่องจากคณะมนตรีฯ เสีย ไปสู่ความกันทางศาลโลก รัฐบาลอเมริกันจึงแนะนำให้คณะผู้แทนไทยตรงไปกรุงวอชิงตันก่อน เพื่อจะได้ช่วยติดต่อกับฝ่ายฝรั่งเศส หลีกเลี่ยงการจัดข้อพิพาทโดยไม่ต้องให้เรื่องเอิกเกริกทางสหประชาชาติ

นายมอฟเฟ็ตเชิญคณะผู้แทนไทยไปรับประทานอาหารกลางวันที่มีโทรโปลิตันคลับ รัฐบาลแต่งตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนสำรองอีกคนหนึ่ง ในคณะผู้แทน ข้าพเจ้าจึงได้ไปร่วมในการรับประทานอาหารด้วย และหลังจากนั้นได้เลยไปประชุมกับฝ่ายอเมริกันที่กระทรวงการต่างประเทศ ฝ่ายไทยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร คุณควง อภัยวงศ์ คุณหลวงวิสุตโรวิชเขต หม่อมเจ้าติลกฤทธิ์ กฤดากร เลขาธิการองค์หัวหน้าคณะ และนาย ดับบลิว. วอลเนอร์ หัวหน้ากองยุโรปตะวันตก องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงเริ่มแถลงว่า รัฐบาลไทยพร้อมที่จะดำเนินตามความประสงค์ของฝรั่งเศสที่จะให้ศาลโลกพิจารณาปัญหาความสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ของอนุสัญญากรุงโตเกียวปี ๒๔๘๕ แต่เห็นว่า การไปศาลโลกอาจจะใช้เวลาช้านาน ฉะนั้น จึงอยากจะหาทางเจรจาโดยตรงกับฝรั่งเศสเพื่อขจัดปัญหาบรรดาที่มีอยู่ระหว่างกัน และกลับสถาปนาสันติภาพและความสัมพันธ์ฉันมิตรโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ ฝ่ายอเมริกันชี้แจงว่า ฝ่ายฝรั่งเศสไม่ขัดข้องในการที่จะเจรจากันโดยตรง ถ้าไทยต้องการ

เช่นนั้น และถ้าการเจรจาโดยตรงไม่สำเร็จผล จึงจะเจรจากันในเรื่องที่จะไปศาลโลก ตามที่รัฐบาลไทยได้ยอมรับในหลักการไว้แล้ว

องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งต่อไปว่า หลักการที่ทรงดำริจะเสนอก็คือ ไทย คินดินแดนที่ได้เมื่อปี ๒๔๘๔ ให้ฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสยอมยกทั้งหมดหรือเพียง บางส่วนให้แก่ไทยภายหลัง ทรงรับว่าอาจจะเป็นการยากที่จะขอให้ฝรั่งเศสให้ ดินแดนแก่ไทย จะเป็นการเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์ของฝรั่งเศส นายมอเพ็เตเสริมว่า ฝรั่งเศสอ้างว่ามีข้อผูกพันที่จะต้องปกป้องรักษากัมพูชาและลาว ฝรั่งเศสไม่สามารถ โอนดินแดนให้แก่ไทย โดยไม่ได้รับความยินยอมของทั้งสองประเทศ อย่างไรก็ตาม ฝ่ายอเมริกันทูลถามว่า คณะผู้แทนไทยได้รับอำนาจให้เจรจาโดยตรงกับฝ่ายฝรั่งเศส หรือไม่ ซึ่งทรงตอบว่า ตามหนังสือมอบอำนาจนั้น คณะผู้แทนไทยได้รับมอบหมาย ให้เจรจาผ่านทางสหประชาชาติ แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันว่า ถ้าสามารถเจรจาโดยตรง กับฝรั่งเศสรัฐบาลไทยก็ไม่ขัดข้อง

ในส่วนที่เกี่ยวกับความต้องการของฝรั่งเศสที่จะให้ไทยถอนคำร้องเรียนต่อ สหประชาชาติ องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งว่า ปัญหาข้อพิพาทแบ่งออกได้เป็น สองส่วน ส่วนหนึ่งได้แก่ กรณีชายแดน และอีกส่วนหนึ่งได้แก่ปัญหาดินแดนพิพาท ทรงรู้สึกว่ กรณีชายแดนมีความสำคัญน้อย ข้อพิพาททางดินแดนเป็นเรื่องสำคัญว่า แต่สำหรับรัฐสภาไทย กรณีชายแดนเป็นเรื่องที่จะละเลยไม่ได้ ฉะนั้น จึงทรงเห็นว่า หากจะให้ศาลโลกเป็นผู้วินิจฉัยปัญหาดินแดนพิพาท ก็อาจจะต้องขอให้คณะมนตรี ความมั่นคงรอกการพิจารณาคำร้องเรียนของไทยไว้ก่อน โดยไม่ถึงกับถอนเรื่องออกไปทีเดียว อาจกลับมีการพิจารณาใหม่ในภายหลัง และทรงย้ำว่า ถึงจะตกลงกับ ฝรั่งเศสได้ ก็ควรจัดให้คณะมนตรีความมั่นคงอนุมัติรับรู้อด้วย

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๓ มีการประชุมภายในของคณะผู้แทนไทย คุณควงยืนยันขอให้มีการเจรจาโดยตรงกับฝรั่งเศสก่อน เพราะเชื่อว่าอาจจะมีการประองตองกับฝรั่งเศสได้ คุณควงชี้แจงต่อที่ประชุมว่า ในฐานะหัวหน้าฝ่ายค้านในรัฐสภา การที่ยอมร่วมมากับคณะผู้แทนไทย ก็เพราะเห็นว่า ปัญหาดินแดนเป็นเรื่องของชาติ ฝ่ายค้านเห็น จำเป็นที่ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านจะต้องร่วมกัน คุณควงจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่อง

สมัครเข้าเป็นสมาชิก ซึ่งคุณคงถือว่าเป็นเรื่องของพรรคฝ่ายรัฐบาล ข้าพเจ้าขอทราบว่า ถ้าเปลี่ยนรัฐบาลโดยฝ่ายค้านเข้ารับหน้าที่ ประเทศไทยจะไม่สมัครเข้าเป็นสมาชิกกระนั้นหรือ องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงริบหาทางออกให้คุณคงโดยรับสั่งว่าเป็นปัญหาเรื่องจังหวะว่า ถึงเวลาหรือยัง มากกว่าจะสมัครหรือไม่ คุณคงได้ทำจึงอธิบายต่อไปว่า ไทยยังไม่ควรสมัครตอนที่กำลังมีปัญหาพัวพันกับฝรั่งเศส ในการประชุมภายในของคณะผู้แทนมักจะมีปัญหาขัดแย้งกันตลอดเวลา เพราะในบรรดาผู้แทนที่เป็นนักการเมือง คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านได้เถียงกัน ทำให้เสียเวลาไปบ้าง แต่ก็เป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากรัฐบาลต้องการให้ฝ่ายค้านเข้ามีส่วนร่วมในการเจรจากับฝรั่งเศส ตกเป็นหน้าที่ขององค์หัวหน้าคณะที่จะต้องประสานทั้งสองฝ่ายให้เข้ากัน ซึ่งเป็นเรื่องที่พระองค์ท่านทรงถนัดอยู่แล้ว

เย็นวันนั้น นายมอฟเฟ็ตต์จัดให้ทีมงานคือกotelที่บ้านพัก ด้วยวัตถุประสงค์จะให้คณะผู้แทนไทยและคณะผู้แทนฝรั่งเศสได้พบปะกันครั้งแรกเป็นการส่วนตัวก่อนพอมายังบ้านนายมอฟเฟ็ตต์ นาย เอฟ. ลาคอสต์ ผู้แทนฝรั่งเศส กระซิบบอกนายมอฟเฟ็ตต์ว่า ก่อนหน้าที่จะออกจากสถานเอกอัครราชทูตได้คำสั่งจากปารีส ให้เลื่อนการเจรจากับฝ่ายไทยไปจนกว่าทางฝรั่งเศสจะได้ข่าวคราว รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับกรณีเหตุที่เมืองเสียมราฐ ซึ่งดูเหมือนจะมีความสำคัญรุนแรงยิ่งกว่าข่าวที่ได้รับชั้นแรก มีผู้คนล้มตายถึง ๓๖ คน และในบรรดาผู้ที่เข้าโจมตีเมืองมีคนไทยร่วมอยู่อย่างน้อยสี่คน ความจริงนายลาคอสต์คิดจะไม่มางานด้วยซ้ำ แต่กลับใจอมมาตามที่ได้รับเชิญไว้ นายลาคอสต์จะไปพบนายมอฟเฟ็ตต์อีกในตอนเช้าวันที่ ๑๔ เพื่อแจ้งคำสั่งที่ได้รับจากปารีสเป็นทางการ คำวันนั้น นายลาคอสต์พบกับผู้แทนไทยเกือบทุกคน ได้สนทนากับองค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเป็นเวลานานกว่าชั่วโมงก่อนลากลับ นายลาคอสต์แจ้งต่อนายมอฟเฟ็ตต์ว่า ได้ปฏิบัติภารกิจฝ่าฝืนคำสั่งของรัฐบาลที่ห้ามมิให้ติดต่อกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวรณไวทยากร ซึ่งฝ่ายฝรั่งเศสไม่ต้องการเจรจาด้วย แต่เห็นว่าที่กระทำไปนั้นเป็นการสมควร นายลาคอสต์อ้างว่า พระองค์ท่านทรงเสนอขอเขตพระตะบองให้ประเทศไทย ไม่ทรงสนพระทัย

ในเขตเมืองเสียมราฐ และไม่ทรงขัดข้องจะให้ดินแดนลาวกลับคืนให้ราชอาณาจักรลาว นายลาคอสต์ทูลตอบว่า รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ยอมรับพิจารณาข้อเสนอทำนองนั้นแน่

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๔ นายลาคอสต์ไปพบนายมอฟเฟ็ตและนายวอลเนอร์ที่กระทรวงการต่างประเทศ และนำบันทึกช่วยจำของสถานเอกอัครราชทูตไปมอบให้ ตามบันทึกฉบับนั้น ฝ่ายฝรั่งเศสถือความสำคัญของกรณีเหตุที่เมืองเสียมราฐ เชื่อว่ากำลังที่เข้าโจมตีประกอบขึ้นในประเทศไทย รัฐบาลฝรั่งเศสจึงขอให้รัฐบาลอเมริกันยับยั้งเรื่องการจะไปศาลโลกไว้ก่อน ส่วนการเจรจาโดยตรงกับไทยอาจดำเนินต่อไปเพื่อหาทางป้องกันมิให้เกิดกรณีเหตุทำนองเดียวกันอีก ในระหว่างนั้นนายลาคอสต์จะไม่พูดจากับองค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปอีกสองสามวันโดยได้ทูลให้ทรงทราบไว้แล้ว

ตรงกันข้าม ทางประเทศไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกข่าวปฏิเสธการเข้าร่วมของคนไทยในความปั่นป่วนที่เมืองเสียมราฐ และยืนยันว่า ฝ่ายฝรั่งเศสเป็นผู้ยิงเข้ามาในดินแดนไทย โดยฝ่ายไทยพยายามอดกลั้นไม่ตอบโต้ รัฐบาลไทยสั่งปิดชายแดนเพื่อป้องกันมิให้พวกก๊กชาติลวงล้ำเข้ามาในอาณาเขตไทย

วันที่ ๑๖ นายลาคอสต์ไปพบนายมอฟเฟ็ตและนายวอลเนอร์อีก เพื่อแจ้งให้ทราบว่า สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน ได้รับอำนาจที่จะเจรจากับคณะผู้แทนไทยได้แล้ว โดยมีได้ตั้งข้อแม้เกี่ยวกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร และทางปารีสจะส่งนายจอร์ช บิโกลต์ ซึ่งเคยประจำอยู่ในประเทศไทย และรู้จักขอบพอกันดีกับพระองค์ท่านให้มาเป็นที่ปรึกษาของเอกอัครราชทูตที่กรุงวอชิงตันในการเจรจากับไทย ในโอกาสเดียวกัน นายลาคอสต์นำบันทึกของสถานเอกอัครราชทูตมามอบให้กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน เกี่ยวกับระบบการปกครองดินแดนพิพาทชั่วคราวระหว่างรอการพิจารณาของศาลโลก ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสได้แก้ไขเสนอมาใหม่

ระหว่างนั้น เกิดมีการเปลี่ยนรัฐบาลทางประเทศไทย โดยท่านนายกรัฐมนตรีปรีดี พนมยงค์ ขอลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๑ เนื่องจากสุขภาพต้องเสียมโทรมลงไปมากจากการตรากตรำในการบริหารราชการแผ่นดิน ต้องเผชิญกับปัญหาภายนอกประเทศหลายต่อหลายเรื่อง เช่น การเจรจาขอผ่อนความผูกพันในการ

จัดให้ชาวเปลาแอกอังกฤษ ตามความตกลงสมบรูณ์แบบ การดำเนินกับฝ่ายฝรั่งเศส ที่เรียกร้องดินแดนคืน การหาทางป้องกันมิให้เกิดกรณี เหตุทางชายแดนติดต่อกับ อินโดจีน ในยามที่พวกพื้นเมืองกำลังต่อสู้ฝรั่งเศสเพื่อกอบกู้อิสรภาพจากการเป็น เมืองขึ้นและเมืองในอารักขา ทางภายในก็มีปัญหาเศรษฐกิจหลังสงครามที่ทำให้ อาณาประชาราษฎร์ต้องประสบกับความทุกข์ยากนานาประการ ล้วนแล้วแต่จะต้อง อาศัยการหาทางแก้ไขปิดเป่าให้บรรเทาเบาบางไปด้วยมาตรการที่เข้มงวดกวดขัน ไม่สามารถทำความพอใจแก่ทุกฝ่าย นอกจากนั้นแล้วยังมีเรื่องกรณีสวรรคต ซึ่งฝ่าย ค้านถือโอกาสปลุกปั่นให้เป็นความรับผิดชอบของนายกรัฐมนตรี ถึงกับต้องมีการ จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบสวนพฤติการณ์ในกรณีเสด็จสวรรคตใหม่ แต่ก็ยังไม่ สามารถทำความพอใจให้แก่ทุกฝ่าย สภาทั้งสองประชุมปรึกษาหารือกันเป็นการ ภายในเมื่อวันที่ ๒๓ เห็นสมควรเสนอให้พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรี ว่าการกระทรวงยุติธรรมในรัฐบาลชุดก่อน ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน ท่านปรีดี พนมยงค์ ต่อไป คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกาศแต่งตั้งใน พระปรมาภิไธยให้พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และแต่งตั้ง คณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔

การที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ขอพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ใจว่าท่านจะขอ ล้างมือจากการเมืองโดยสิ้นเชิงก็หาไม่ ท่านเพียงอยากจะเปิดโอกาสให้ผู้อื่นเข้ามา รับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินสืบแทนต่อไป ส่วนตัวท่านเองนั้น ยังพร้อมที่จะให้ ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลตามกำลังความสามารถของท่านในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส โดยท่านยึดถือหลักว่า รัฐบาลจะต้องเป็นผู้ร้องขอ เมื่อเห็นความจำเป็นที่จะปรึกษา หารือท่าน

วันที่ ๒๖ นายบอนเนต เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส เข้าพบนายแอกิจสัน รักษาการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน เพื่อยืนยันที่กแจ้งความตกลงใจ ของรัฐบาลฝรั่งเศส ขอถอนข้อเสนอที่จะให้ศาลโลกพิจารณาข้อพิพาททางดินแดน กับประเทศไทย โดยอ้างถึงการที่มีกรณีเหตุทางชายแดนที่เสียมรฐ นายแอกิจสัน รับทราบและแสดงความหวังว่า รัฐบาลฝรั่งเศสจะยินยอมให้มีการเจรจาโดยตรงกับ

คณะผู้แทนไทยต่อไป ทั้งได้ถามถึงท่าทีของฝรั่งเศสในส่วนที่เกี่ยวกับการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของประเทศไทยว่า รัฐบาลจะสั่งให้ผู้แทนฝรั่งเศสงดเว้นออกเสียงต่อข้อเสนอของรัฐบาลอเมริกันที่จะให้รับประเทศที่สมัครทั้งหมดรวมเข้าประเทศ หรือจะยับยั้งเพราะมีประเทศไทยรวมอยู่ในเก้าประเทศ นายบอนเนตต์เชื่อว่า รัฐบาลฝรั่งเศสคงจะไม่ยอมผ่อนให้แก่ประเทศไทย นายแอดจิสันจึงแนะนำในกรณีเช่นนั้น นายปารีส ผู้แทนฝรั่งเศสในคณะมนตรีความมั่นคง อาจเสนอแปรญัตติข้อเสนอของสหรัฐฯ ให้ยกเว้นประเทศไทยออกเสีย เหลือแต่เพียงผู้สมัครแปดประเทศ แล้วฝ่ายอเมริกันจะเสนอให้เลื่อนการพิจารณากรณีของไทยออกไปสักสามสิบวันด้วยความหวังว่า จะมีการตกลงกันได้ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับปัญหาคั่งค้างที่มีอยู่ นายบอนเนตต์รับจะรายงานกรุงปารีส ขอให้สั่งการไปยังนายปารีสก่อนวันประชุมคณะมนตรีความมั่นคงที่กำหนดในวันที่ ๒๘

กล่าวมาถึงตอนนี้ ข้าพเจ้าขอเปิดวงเล็บว่า ในช่วงนั้น นอกจากประเทศไทยแล้ว มีประเทศอื่นอีกแปดประเทศสมัครเข้าเป็นสมาชิกประชาชาติ ได้แก่ แอลเบเนีย มองโกเลีย อัฟกานิสถาน ทรานส์เจอร์แดน ไอร์แลนด์ โปรตุเกส ไอซ์แลนด์ และสวีเดน คณะมนตรีความมั่นคงส่งคำสมัครของทั้งเก้าประเทศไปให้คณะกรรมการรับสมาชิกใหม่พิจารณา มีการประชุมคณะกรรมการรวม ๑๔ ครั้ง ระหว่างวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ถึงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ผู้แทนของประเทศที่สมัครต้องไปให้คำชี้แจงประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการ สำหรับประเทศไทยซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนสำหรับการชี้แจง คณะกรรมการฯ มิได้เชิญให้ข้าพเจ้าไปพบเลย แสดงให้เห็นว่า ไม่มีผู้ใดสงสัยในเจตนาและท่าทีของประเทศไทย จะมีก็แต่ผู้แทนประเทศฝรั่งเศสในคณะกรรมการที่ได้แถลงต่อที่ประชุมเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม เกริ่นไว้ว่า ฝรั่งเศสยังมีสถานะสงครามกับประเทศไทยอยู่ และจนกว่าประเทศไทยจะคืนดินแดนพิพาทให้แก่อินโดจีน รัฐบาลฝรั่งเศสไม่สามารถสนับสนุนการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของประเทศไทยได้ ส่วนผู้แทนสหภาพโซเวียตแจ้งว่า ไม่อาจจะให้การสนับสนุนไทย เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต เมื่อคณะกรรมการฯ มิได้เปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าไปให้

คำชี้แจงต่อที่ประชุมในปัญหาที่มีผู้ยกขึ้นเหล่านี้ ข้าพเจ้าจึงต้องใช้วิธีไปพบบรรดาผู้แทนสมาชิกคณะมนตรีความมั่นคงอีกวาระหนึ่งเพื่อแถลงข้อเท็จจริงและเหตุผลของฝ่ายไทย

สำหรับข้ออ้างของสหภาพโซเวียต ข้าพเจ้ายืนยันว่า ความจริงได้มีการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียตสถาปนาความสัมพันธ์ต่อกันแล้ว และรัฐบาลไทยได้แต่งตั้งผู้ที่จะไปดำรงตำแหน่งทูตประจำกรุงมอสโกแล้ว หากแต่เจ้าตัวไม่สามารถไปถึงกรุงมอสโกเพราะเหตุสงครามในยุโรป แต่ฝ่ายโซเวียตเกิดมีข้อติดใจซ้อนขึ้นมาอีกข้อหนึ่ง โดยประสงค์จะให้รัฐบาลไทยประกาศคำหिनโยบายของรัฐบาลสมัยก่อนที่วางตนเป็นปฏิปักษ์ต่อสหภาพโซเวียต อย่างไรก็ตาม ผู้แทนโซเวียตอ้างว่าต้องรอคำสั่งแน่นอนจากรัฐบาลก่อนที่จะตกลงใจว่าจะสนับสนุนไทยหรือไม่

ส่วนข้ออ้างของฝ่ายฝรั่งเศส ข้าพเจ้าปฏิเสธเด็ดขาดว่า ประเทศไทยไม่มีสถานะสงครามกับฝรั่งเศส ตรงกันข้าม ตลอดเวลาสงครามนับแต่ที่รัฐบาลฝรั่งเศสต้องยอมปราศัยต่อเยอรมัน ประเทศไทยและฝรั่งเศสคงมีความสัมพันธ์ฉันมิตรตลอดมา และไทยให้ความช่วยเหลือแก่ฝรั่งเศสอย่างไม่ขาดสาย ข้าพเจ้าเองติดต่อยู่กับผู้แทนทางการทูตของฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ เป็นประจำ จริงอยู่ในขณะนั้นมีปัญหาเรื่องดินแดนด้านอินโดจีนที่ฝรั่งเศสอาจจะถือว้างคั้งค้างอยู่ รัฐบาลไทยก็พยายามจะหาทางระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี ความยุ่งยากปั่นป่วนทางชายแดนที่มีอยู่ประปรายเป็นเพราะความไม่สงบภายในของอินโดจีนเอง รัฐบาลไทยหาได้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ประการใดไม่ ทั้งยังได้กำชับเจ้าหน้าที่ชายแดนไทยให้ระมัดระวังอย่างกวดขันมิให้มีการกระทบกระทั่งเกิดขึ้น เมื่อฝรั่งเศสล่วงล้ำข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาในดินแดนไทยไทยก็เพียงร้องขอให้สหประชาชาติพิจารณาโดยยืนยันให้คำมั่นว่า จะปฏิบัติตามมติของสหประชาชาติทุกประการ ยิ่งกว่านั้น รัฐบาลไทยยังได้แต่งตั้งคณะผู้แทนให้มาดำเนินการเจรจากรัฐบาลฝรั่งเศสทางกรุงวอชิงตันแล้ว เมื่อฝรั่งเศสเกรงจะไม่ให้คณะมนตรีความมั่นคงพิจารณากรณีพิพาท โดยจะเสนอเรื่องไปให้ศาลโลกพิจารณา รัฐบาลไทยก็พร้อมจะสนองความต้องการของรัฐบาลฝรั่งเศส จึงไม่น่าจะนำเอาปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มาปะปนกับเรื่องไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ

สำหรับประเทศอื่นที่สมัครอีกแปดประเทศ ปรากฏว่า ส่วนหนึ่งเป็นประเทศที่ฝ่ายสหภาพโซเวียตสนับสนุน อีกส่วนหนึ่งฝ่ายตะวันตกสนับสนุน ถ้าไม่หาทางตกลงกันเสียก่อนเกรงว่าจะติดขัดกันไปหมด เพราะต่างฝ่ายต่างจะยั่วยุประเทศผู้สมัครที่อีกฝ่ายหนึ่งสนับสนุน ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลอเมริกันจึงมีดำริที่จะเสนอให้คณะมนตรีความมั่นคงพิจารณาใบสมัครทั้งเก้าประเทศรวมกันไป โดยไม่ต้องแยกพิจารณาเป็นรายประเทศ ด้วยความหวังว่า ถ้าฝ่ายสหภาพโซเวียตยินยอม ก็จะผ่านเป็นสมาชิกด้วยกันทั้งเก้าประเทศ แต่ก็มาติดอยู่ในกรณีไทย ซึ่งอาจจะประสออุปสรรคทางฝรั่งเศส นายแอกิสันจึงหาทางออกให้ฝ่ายฝรั่งเศสแปรญัตติขอแยกกรณีประเทศไทยออกจากข้อเสนอของฝ่ายอเมริกัน ดังกล่าวข้างต้น

คณะมนตรีความมั่นคงจะประชุมพิจารณาเรื่องการรับสมาชิกใหม่ในวันที่ ๒๘ สิงหาคม วันที่ ๒๗ มีการประชุมคณะผู้แทนไทยเต็มคณะที่กรุงวอชิงตัน ข้าพเจ้าแถลงให้ที่ประชุมทราบถึงสถานะเกี่ยวกับการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของประเทศไทย เน้นโดยเฉพาะถึงปัญหาที่คณะมนตรีความมั่นคงจะต้องวินิจฉัย ประกอบข้อเสนอประนามของฝ่ายอเมริกัน ข้าพเจ้าเสนอความเห็นส่วนตัวว่า เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสถอนข้อเสนอของฝรั่งเศสที่จะให้ส่งข้อพิพาทเรื่องดินแดนกับประเทศไทยไปให้ศาลโลกพิจารณา ทั้งยังมีสัญญาณแสดงว่า ฝรั่งเศสยังไม่ต้องการให้สหประชาชาติพิจารณาใบสมัครของประเทศไทย และจะยั่วยุในคำขอเข้าเป็นสมาชิกของไทย เพื่อบังคับให้ไทยจำต้องคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสเสียก่อนเช่นนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าควรจะปล่อยให้สหประชาชาติพิจารณาใบสมัครของประเทศไทยตามวิถีทางที่เหมาะสม หากฝรั่งเศสจะใช้อำนาจบาตรใหญ่ยับยั้งการสมัครของไทยก็ให้รู้ไป ไทยไม่ควรจะต้องอยู่ในบังคับให้ต้องคืนดินแดนเพียงเพื่อประโยชน์ในการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ถ้าย่างเข้าปีนี้ไม่ได้โดยไทยได้แสดงเจตจำนงแล้ว จะรอไปเข้าภายหน้าเมื่อใดก็ได้ ส่วนปัญหาเรื่องดินแดนก็ควรหาทางปรองดองกันต่อไป ถ้าตกลงกันโดยสันติไม่ได้ ฝรั่งเศสจะใช้กำลังเข้ายึดดินแดนไปจากประเทศไทย ก็เป็นเรื่องที่โลกจะมองดูการที่ประเทศล่าอาณานิคมใช้อำนาจบังคับประเทศเล็ก ในสมัยที่ต่างฝ่ายต่างเรียกเรื่องจะกู้อิสรภาพกันทั้งนั้น

ที่ประชุมคณะผู้แทนไทยส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่ควรจะเสี่ยงให้ฝรั่งเศสทำการยับยั้ง ในคณะมนตรีความมั่นคง ควรขอให้สหประชาชาติเลื่อนการพิจารณาคำสมัครของไทยไปพลางก่อน โดยเห็นว่า ถ้าไทยเราขอเลื่อนการพิจารณาทางคณะมนตรีความมั่นคงเสียเอง อาจจะเป็นโอกาสให้คณะมนตรี รับอีกแปดประเทศตามความดำริของรัฐบาลอเมริกัน

ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้ออกเดินทางไปนครนิวยอร์กในคืนนั้น เช้าวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าไปพบกับเลขาธิการสหประชาชาติ ซึ่งแจ้งต่อข้าพเจ้าว่า ยังไม่ทราบท่าทีแน่นอนของฝรั่งเศสว่าจะใช้สิทธิยับยั้งหรือไม่ ข้าพเจ้าจึงแจ้งต่อเลขาธิการตามความประสงค์ของคณะผู้แทนไทยว่า ประเทศไทยมีเจตนาบริสุทธิ์ที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติด้วยความมุ่งประสงค์จะให้ความร่วมมือด้วยดีเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ประเทศไทยไม่ต้องการจะก่อให้เกิดความยุ่งยากอย่างใด ๆ ในองค์การสหประชาชาติ ถ้าหากการยอมเสียสละของไทยจะสามารถปิดเป่าการใช้สิทธิยับยั้งในการรับสมัครสมาชิกใหม่ทางคณะมนตรีความมั่นคงแล้ว ประเทศไทยพร้อมที่จะขอให้คณะมนตรีความมั่นคงเลื่อนการพิจารณาคำสมัครของไทยไปพลางก่อนได้ เลขาธิการขอบคุณรัฐบาลไทยที่มีน้ำใจกว้างขวาง ไม่ประสงค์จะให้ไทยกลายเป็นอุปสรรคในการรับสมัครสมาชิกใหม่ซึ่งเป็นรุ่นแรกในชีวิตขององค์การสหประชาชาติ

ในวันนั้น ผู้แทนสหรัฐอเมริกาเสนอญัตติขอให้คณะมนตรีฯ พิจารณาคำสมัครของแปดประเทศรวมกัน ฝ่ายสหภาพโซเวียตขัดข้อง อ้างว่า การรับสมัครใหม่มิใช่การซื้อขายของ ที่จะซื้อขายเหมารวมกันไปได้ คำสมัครของแต่ละประเทศจะต้องมีการพิจารณาความเหมาะสมเป็นรายกรณี คณะมนตรีฯ จึงต้องพิจารณาแยกเป็นรายกรณี ใช้เวลาสองวันเต็มจึงเสร็จ ปรากฏผลว่ามีเพียงสามประเทศเท่านั้นที่ผ่านความเห็นชอบของคณะมนตรี ได้แก่ อัฟกานิสถาน ไอร์แลนด์ และสวีเดน ที่ได้รับคะแนนสนับสนุน ๑๐ คะแนน ไม่มีผู้ใดคัดค้าน ไอร์แลนด์ ทรานส์เจอร์แดน และโปรตุเกส ถูกสหภาพโซเวียตคัดค้าน ส่วนแอลเบเนียและมองโกเลียที่สหภาพโซเวียตสนับสนุน ไม่ได้รับคะแนนเสียงเพียงพอที่จะผ่าน เมื่อคณะมนตรีฯ รายงานผลการพิจารณาต่อสมัชชา สมัชชามีมติรับอัฟกานิสถาน ไอร์แลนด์ และสวีเดน

เข้าเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๘๙ ในขณะที่เดียวกันสมัชชาขอร้องให้
คณะมนตรีฯ รับผิดชอบการค้าสมัครของอีกหกประเทศ รวมทั้งประเทศไทย

เมื่อข่าวการขอลื่อนการพิจารณาการค้าสมัครของประเทศไทยทราบถึงกรุงเทพฯ
ปรากฏว่าได้รับความสนใจพอสมควร หนังสือพิมพ์บางฉบับลงบทบรรณาธิการแสดง
ข้อวิจารณ์ พระยาตราภัยพิพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์ ฝ่าย
ค้าน ตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๕ กันยายน
ว่า ตามที่มีข่าวทางวิทยุกระจายเสียงจากสหรัฐอเมริกาว่า ผู้แทนไทยได้ถอนใบสมัคร
ของประเทศไทยเป็นความจริงหรือไม่ นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล คือใคร มีอำนาจอย่างไร
ใดจึงสามารถถอนใบสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ซึ่งคุณดิเรก ชัยนาม ใน
ฐานะรัฐมนตรี ตอบขอร้องมิให้หลงเชื่อการกระจายเสียงทางวิทยุของต่างประเทศ
ซึ่งตามปกติมักจะไม่ใช่เที่ยงตรงนัก และอาจจะบิดเบือนไปจากความจริงได้ ประเทศไทย
มิได้ถอนใบสมัคร หากเพียงขอให้เลื่อนการพิจารณาไปจนกว่าจะได้ตกลงแก้ปัญหา
เกี่ยวกับอินโดจีนฝรั่งเศสเสียก่อน ในส่วนที่เกี่ยวกับนายกนต์ธีร์ รัฐบาลได้มอบ
อำนาจให้เป็นผู้ดำเนินการในเรื่องสมัคร และรัฐบาลเองเป็นผู้ตัดสินใจให้ขอเลื่อน
การพิจารณาใบสมัครของไทย เพราะเห็นว่าถ้าปล่อยให้ฝรั่งเศสคัดค้านการสมัคร
แล้ว จะเป็นอุปสรรคอย่างร้ายแรงต่อความสำเร็จของคณะผู้แทนไทยที่รัฐบาลส่งไป
สหรัฐอเมริกาเพื่อเจรจากับฝรั่งเศส

ในโอกาสเดียวกันนั้น หนังสือพิมพ์ *แนวหน้า* ลงบทบรรณาธิการในฉบับวันที่ ๙
กันยายน มีข้อความที่ข้าพเจ้าเห็นสมควรนำมาเผยแพร่ในทราบทั่วกัน ดังต่อไปนี้

กนต์ธีร์กับยูโน

ประชาชนพลเมืองได้พากันคลั่งพริ้งเพริด เมื่อได้ทราบข่าวว่า นายกนต์ธีร์
ศุภมงคล ได้มีจดหมายถึงเลขาธิการองค์การสหประชาชาติขอเลื่อนสมัครเข้า
เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติไว้ชั่วคราว จนกว่าจะมีการตกลงในกรณี
พิพาทเรื่องพรมแดนกับฝรั่งเศสเสียก่อน นอกจากนี้แล้วนายกนต์ธีร์กำลังเป็น
พระเอกของไทยอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ในเรื่องกิจการที่เกี่ยวกับยูโนและฝรั่งเศส

ดังที่ได้กระทำการกระจายเสียงมายังประเทศไทยแล้วนั้นด้วย ที่ประเทศไทย
หากันงวงวนนั้นก็เพราะว่าไม่ได้ยินพระนามของพระองค์เจ้าวรรณเลิศ ซึ่งเรา
ทั้งหลายเข้าใจว่า ท่านเป็นหัวหน้าประเทศไทยไปเจรจาในเรื่องเหล่านี้ และนาย
ควง อภัยวงศ์ เป็นรองหัวหน้า

เมื่อวันที่ ๕ เดือนนี้ ส.ส.เลื่อน ศราภัยวานิช แห่งธนบุรี ได้ตั้งกระทู้คว
ถามนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศว่า การที่นายกนต์ธีร์ตอนนั้น
มีความจริงเพียงใด และนายกนต์ธีร์มีตำแหน่งอะไร และได้รับความมอบหมาย
จากผู้ใดให้ทำการติดต่อกับองค์การสหประชาชาติและปฏิเสหคำกล่าวหาของ
ฝรั่งเศสที่ว่าไทยอยู่ในสถานะสงครามกับฝรั่งเศส นายเลื่อนได้ถามต่อไปว่า
นายกนต์ธีร์ได้ทำไปโดยผลการหรือได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล และ
รัฐบาลได้ทราบเรื่องนี้แต่เมื่อใด

คำตอบของนายดิเรกไม่สู้ตรงกับคำถามนัก ได้เตือนผู้ที่เชื่อถือข่าววิ
ต่างประเทศ แม้จะเป็นข่าวสารของสำนักงานโฆษณาอเมริกันในพระนครนี้
ว่าอาจจะคลาดเคลื่อนได้ง่าย แต่ยอมรับว่า นายกนต์ธีร์ได้ขอเลื่อนจริง ซึ่งได้
ได้รับความเห็นชอบของคณะผู้แทนอันมีพระองค์เจ้าวรรณเป็นหัวหน้า และ
รัฐบาลก็ได้ทราบเรื่องเหมือนกัน ซึ่งจำไม่ได้ว่าวันอะไร

นอกจากข่าวของอเมริกันแล้ว รอยเตอร์ยังได้ส่งข่าวมาด้วยว่า นายกนต์ธี
ร์ได้ทำการถอนในวันที่ ๒๗ สิงหาคม ซึ่งสามัญชนจะต้องนึกว่า เรื่องใหญ่
อันสำคัญเช่นนี้คงจะได้มีความเห็นชอบจากรัฐบาลเสียก่อนแล้ว แต่เมื่อวันที่
๒๕ สิงหาคม ได้มีการประชุมสภา ส.ส.ธรรมนุญ เทียนเงิน ได้ถามรัฐบาลถึง
การเข้าขุในเหมือนกัน นายดิเรกมิได้แย้มพรายเรื่องถอนเลย แต่กลับบอกว่า
อเมริกาจะสนับสนุนให้เราได้เข้า ซึ่งข้อนี้ นายดิเรกแก้ว่า โทรเลขไปมาซ้ำและ
คณะผู้แทนไทยที่อเมริกาได้รับมอบอำนาจสิทธิขาดจะทำอะไรก็ได้ เมื่อฉะนี้
แล้ว เราก็สรุปความได้ว่า คณะผู้แทนไทย ซึ่งมีพระองค์เจ้าวรรณเป็นหัวหน้า
ก็คือ คณะที่ปรึกษาของนายกนต์ธีร์นั่นเอง เพราะตามข่าวที่เราได้สดับตรับฟัง
คณะผู้แทนไทยมิได้ออกโรงแสดงบทบาทให้เราได้ทราบอะไรเลย

ในคราวประชุมสภาวันที่ ๒๕ สิงหาคมนั่นเอง นายดิเรกยังได้ตอบแก่สมาชิกในเรื่องข้อพิพาทดินแดนกับฝรั่งเศสว่า รัฐบาลไหน ๆ ก็ได้ยึดถือนโยบายใฝ่ความสงบ อันเป็นคติของไทยแต่โบราณกาลตลอดมาด้วย ถ้าพูดเล่น เช่นลิ้นนักร้องเมือง ฟังดูก็เพราะเหมาะเจาะดี ดูเหมือนไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเลย คนเราถ้าได้ทำความพลาดผิด รับผิดชอบต่อตรง ๆ ดูเหมือนจะน่าเคารพนับถือมากกว่าพูดขอไปที ถ้าเราจะบอกว่า แม้รัฐบาลไทยในสมัยหนึ่งได้ก่อความไม่สงบสุขขึ้น เพราะถูกญี่ปุ่นสนับสนุน แต่ต่อมาในสมัยรัฐบาลควง, ทวี, เสนีย์, ควง, ปรีดี และถวัลย์ ก็ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายความสงบสุขสันติภาพ เช่นนี้แล้ว ก็จะทำให้คู่พิพาทของเราเห็นอกเห็นใจคิดผ่อนปรนปรองดองเข้าหากันมากกว่าที่บอกว่า แต่ไหนแต่ไรมาเรารักสงบ โดยที่เราได้จัดให้มีการเดินขบวนแห่เรียกร้องดินแดนกันอย่างกรีกโครมทั่วพระราชอาณาจักรเมื่อ ๖ ปีมานี้เอง

เราไม่อยู่ในฐานะที่จะกล่าวว่า การพิพาทดินแดนกับฝรั่งเศสจะเป็นผลประการใด แต่ผู้รู้การเมืองทุกคนย่อมมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ในขณะนี้ เมฆหมอกแห่งวิกฤตกาลเข้ามาปกคลุมประเทศเราอย่างมีคมมนอนธการ ข้าราชการจังหวัดได้ส่งครอบครัวอพยพออกไปจากจังหวัดเหล่านั้น ทำให้เราเกร็งเกรงว่าอาจจะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาขึ้นได้ จนลามปามเป็นสงครามขนาดย่อมขึ้น รัฐบาลจะดำเนินนโยบายอย่างไรก็ตามที่ แต่ขออย่าให้ประชาชนพลเมืองได้รับความบอบช้ำในเรื่องสงครามต่อไปเลย

เมื่อข้าพเจ้าได้แจ้งให้เลขาธิการสหประชาชาติทราบถึงความตกลงใจของคณะผู้แทนไทยเจรจาปัญหาค้ำค้ำกับฝรั่งเศส ที่จะให้เลื่อนการพิจารณาคำสมัครเข้าเป็นสมาชิกของประเทศไทยไปพลางก่อน ข้าพเจ้าได้รับคำขอร้องจากทางการวิฑูของอเมริกันให้กล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงส่งมายังประเทศไทย แลลงชี้แจงเหตุผลให้ประชาชนชาวไทยทราบ ซึ่งข้าพเจ้าได้สนองตามคำขอ โดยได้กล่าวถึงภูมิหลังความดำริของประเทศไทยที่ใคร่จะมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ

ระหว่างสงคราม เรื่อยลงมาจนกระทั่งเมื่อรัฐบาลไทยยื่นคำสมัครเป็นทางการและบรรยายถึงอุปสรรคต่าง ๆ ที่กีดขวางความประสงค์ของรัฐบาลไทยโดยลำดับ หาได้ทราบไม่ว่า ข้าพเจ้าต้องตกเป็นเหยื่อของการขัดแย้งและการโจมตีกันทางการเมืองภายในประเทศไทยเสียแล้ว

การที่ฝ่ายค้านตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีกิติ และการที่หนังสือพิมพ์ *แนวหน้า* เก็บความยาวสาวความยืดต่อไปโดยไม่นำพาต่อคำชี้แจงของทางราชการกิติ เป็นไปตามวิสัยการเมืองตามปกติระหว่างฝ่ายค้านกับรัฐบาล เป็นที่น่าเสียดายว่า คุณคงกับท่านปรีดี ซึ่งร่วมมือกันมาด้วยดีระยะปลายสงคราม สามารถติดต่อกับทั้งญี่ปุ่นและสัมพันธมิตรเพื่ออารังไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยของไทย กลับมาเกิดขัดใจกันเสียแยกเป็นพรรคเป็นพวก วางตนเป็นปรปักษ์ต่อกัน สิ่งใดที่รัฐบาลปรีดีทำ พรรคประชาธิปไตยเป็นต้องไม่เห็นด้วย รัฐบาลเห็นควรสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ คุณคงว่ายังไม่ควร จะให้รอไปก่อนจนกว่าจะจัดการพิพาทกับฝรั่งเศสเสร็จ เมื่อรัฐบาลอนุมัติให้ขอเลื่อนการพิจารณา เพื่อนร่วมพรรคของคุณคงกลับท้วงว่าเหตุใดจึงไปถอน ได้รับอำนาจจากผู้ใด ประหนึ่งผู้แทนไทยปฏิบัติภารกิจไปโดยปราศจากความสำนึกรับผิดชอบ ทำเล่นตามสนุก

ยิ่งกว่านั้น เมื่อทางการอังกฤษเปิดเผยแฟ้มของกระทรวงการต่างประเทศภายหลังเหตุการณ์ผ่านพ้นไปแล้ว ๓๐ ปี ข้าพเจ้าไปอ่านพบข่าวกรองประจำสัปดาห์ฉบับที่ ๒๘ ของผู้บัญชาการกำลังทหารอังกฤษในประเทศไทย พิมพ์ออกโฆษณาภายหลังวันที่ ๕ กันยายน มีข้อความเกี่ยวกับคณะผู้แทนไทยไปสหประชาชาติตอนหนึ่งว่า คุณคง อภัยวงศ์ เขียนจดหมายถึงน้องชายทางกรุงเทพฯ เปิดเผยว่าคณะผู้แทนไทยมีจดหมายปิดผนึกจากนายกรัฐมนตรียปรีดี พนมยงค์ ซึ่งกำหนดให้เปิดออกอ่านภายหลังที่คณะผู้แทนเดินทางถึงสหรัฐอเมริกาแล้ว เมื่อเปิดจดหมายฉบับนั้น จึงปรากฏอำนาจอันแท้จริงในคณะผู้แทน พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ผู้นำของคณะผู้แทน กลายเป็นที่ปรึกษาอาวุโสของผู้นำคนใหม่ คือ นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล คุณคงลดฐานะไปเป็นผู้แทนคนหนึ่ง นายกนต์ธีร์เป็นสมาชิกของขบวนการเสรีไทย และเป็นไฉนที่ไว้นือเชื่อใจของท่านปรีดี จะเป็นผู้รับผิดชอบในการ

เสนอกรณีของไทยต่อสหประชาชาติ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวจะตกแก่ นายกนต์ธีร์ ข้าราชการฉบับนั้นกล่าวต่อไปว่า นายกนต์ธีร์ถูกส่งไปร่วมงานกับท่าน เสนีย์ระหว่างสงคราม แต่ภายหลังเกิดความแตกแยกกับท่านเสนีย์และคุณควง

เมื่อข้าพเจ้าเห็นข่าวกรองของทหารอังกฤษฉบับนั้น ข้าพเจ้าคัดสำเนาส่งไปให้ ท่านปรีดีที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓ ขอสอบถามว่าเป็นความจริง หรือไม่ที่ท่านได้มอบจดหมายลับปิดผนึกฉบับนั้น เพราะข้าพเจ้าไม่เคยทราบเรื่อง เลย และข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นเพียงผู้แทนสำรองคนหนึ่งในบรรดาหลายคนของ คณะผู้แทนไทย ท่านปรีดียืนยันว่า ท่านไม่เคยเขียนจดหมายที่อ้างถึงนั้น เป็นอันว่า ข่าวกรองของกองบัญชาการทหารอังกฤษในประเทศไทยลงข่าวเท็จ หรือมิฉะนั้นก็ คุณควงมีจดหมายเท็จถึงน้องชาย หรือน้องชายอ้างอิงเอาเองโดยมิได้รับจดหมาย จากพี่

เป็นเคราะห์กรรมของข้าพเจ้าหรืออย่างไรก็แล้วแต่ ข้าพเจ้าต้องถูกมองด้วยความเข้าใจผิดตลอดเวลา เมื่อท่านผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เชื้อเชิญให้ท่านทูต เสนีย์เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าเป็นสื่อติดต่อระหว่างท่านผู้สำเร็จ ราชการกับท่านนายกรัฐมนตรี ในขั้นแรกก็เรียบร้อย ต่อมาเมื่อท่านนายกรัฐมนตรี เกิดไม่พอใจในผู้สำเร็จราชการ คงจะหาว่าเข้าไปก้าวก่ายในหน้าที่ของนายกรัฐมนตรี วันหนึ่งข้าพเจ้าถูกท่านเสนีย์ถามว่า ข้าพเจ้ายังนับถือท่านอย่างลูกศิษย์กับอาจารย์ ที่มหาวิทยาลัย หรือได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ข้าพเจ้าตกอยู่ในฐานะหนึ่งหน้าไฟ ระหว่างผู้ใหญ่ทั้งสองที่เริ่มจะขัดกัน ข้าพเจ้าเลือกที่จะไม่ตอบคำถามของท่าน เพราะข้าพเจ้าจะไปเข้าข้างผู้หนึ่งผู้ใดเพื่อประโยชน์อะไร ถ้าข้าพเจ้าไม่ทำงานให้แก่ ส่วนรวม

เมื่อประเทศไทยขอให้สหประชาชาติเลื่อนการพิจารณาใบสมัครเข้าเป็นสมาชิก ไปพลางก่อนแล้ว ก็เป็นโอกาสให้คณะผู้แทนไทยภายใต้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวราภรณ์ ไชยศิริ ดำเนินการเจรจา กับฝ่ายฝรั่งเศส ภายหลังที่เอกอัครราชทูต ฝรั่งเศสแจ้งถอนข้อเสนอไปศาลโลก ให้ฝ่ายอเมริกันทราบเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ในวันเดียวกันนั้นตอนบ่าย นายมอฟเฟ็ตทูตเชิญองค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปพบ

ที่กระทรวงการต่างประเทศ มีคุณควง อภัยวงศ์ หม่อมเจ้าติลกฤทธิ กฤดากร และ
อุปทูตร่วมไปด้วย นายมอฟเฟ็ตต์แจ้งให้คณะผู้แทนไทยทราบถึงการที่ฝรั่งเศสขอถอน
ข้อเสนอไปศาล โดยอ้างว่า รัฐบาลไทยมีส่วนรับผิดชอบทางอ้อมในกรณีเหตุที่
เสียหาย รัฐบาลฝรั่งเศสเกิดเห็นว่า ถ้าเรื่องไปศาลจะใช้เวลาอย่างน้อยหนึ่งปีกว่า
ศาลจะพิพากษาระหว่างนั้น เหตุการณ์ชายแดนอาจจะเกิดขึ้นอีก รัฐบาลฝรั่งเศส
ไม่แน่ใจว่า เจ้าหน้าที่ทหารในอินโดจีนจะปฏิบัติการอย่างไรเพื่อป้องกันมิให้เกิดการ
รุกรานที่อาจจะกระทบถึงความพยายามที่จะก่อให้เกิดสันติภาพในอินโดจีน จำเป็น
ต้องจัดการแก้ไขโดยเร็ว และจะไม่ยอมให้ไทยเสนอเรื่องให้คณะมนตรีความมั่นคง
พิจารณา เพื่อการนี้ ได้ตกลงส่งนายจอร์ช ปีโกต์ มาเจรจาอย่างกึ่งทางการกับคณะ
ผู้แทนไทย

องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยปฏิเสธความรับผิดชอบของไทยในกรณีเสียหาย
แล้วรับสั่งว่า รัฐบาลฝรั่งเศสมีสิทธิจะถอนข้อเสนอไปศาล และพระองค์ท่านก็
ยังอาจจะเร่งเรื่องทางคณะมนตรีความมั่นคงได้ นายมอฟเฟ็ตต์ย้ำว่า ฝรั่งเศสจะ
ไม่ยอมให้มีการพิจารณาข้อพิพาทในคณะมนตรีฯ และจะขัดขวางการเข้าเป็นสมาชิก
ของไทย トラบโดที่ประเทศไทยยังคงยึดถือดินแดนที่ได้รับจากญี่ปุ่น

องค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงพบกับนายจอร์ช ปีโกต์ เพื่อนเก่าแก่ของพระองค์
ท่านหลายครั้ง แต่ไม่สามารถจะประสานจุดยืนให้เข้ากันได้ ฝ่ายไทยได้รับคำสั่งให้
คืนดินแดนให้ฝรั่งเศสได้โดยมีเงื่อนไขว่า ฝ่ายฝรั่งเศสต้องยินยอมมอบดินแดนส่วนหนึ่ง
ให้แก่ไทยโดยสมัครใจ ส่วนท่าทีของฝรั่งเศสต้องการให้ไทยคืนดินแดนทั้งหมด
แล้วฝรั่งเศสจะยอมพิจารณาปรับปรุงเส้นเขตแดนเล็ก ๆ น้อย ๆ ในภายหลัง องค์
หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงแจ้งผลการสนทนากับนายจอร์ช ปีโกต์ ให้ฝ่ายอเมริกัน
ทราบเมื่อวันที่ ๒๘ ทรงเสนอต่อนายแอกิจัน รักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ต่างประเทศว่า กรณีเหตุทางเมืองเสียหายควรจะมีการสอบสวนกันเป็นส่วนหนึ่ง
ต่างหากจากปัญหาเรื่องดินแดน เมื่อฝ่ายฝรั่งเศสเปลี่ยนใจถอนข้อเสนอไปศาลโลก
ไทยอยากขอกลับเป็นผู้เสนอใหม่เอง ฝ่ายอเมริกันจะช่วยติดต่อกับฝรั่งเศสได้หรือไม่
นายแอกิจันทูลว่า เมื่อฝรั่งเศสถอนข้อเสนอของฝรั่งเศสแล้ว เชื่อว่าคงไม่ยอมรับ

ข้อเสนอของไทยแน่ องค์กรหัวหน้าคณะผู้แทนไทยรับสั่งว่า ได้ทรงลงเสนาวิธี อนุญาตตุลาการแก่นายปิโตร์ แต่ไม่ได้ผลอย่างใด

นายแอกุสตันจึงทูลว่า ถ้าไทยคงยืนยันจะเสนอข้อพิพาทให้คณะมนตรีความมั่นคง พิจารณา เกรงจะเกิดความยุ่งยากมากพอใช้ เมื่อฝรั่งเศสขัดข้อง คณะมนตรีฯ ก็ จะสั่งการอย่างใดไม่ได้ ไทยไม่น่าจะคิดอาศัยคณะมนตรีฯ เป็นสำคัญในการคืนดินแดน ด้วยการยอมรับความไม่สมบูรณ์ของอนุสัญญากรุงโตเกียว นายแอกุสตันเน้นให้ไทย พยายามเจรจาโดยตรงกับฝรั่งเศส ทั้งสองฝ่ายควรจะผ่อนเข้าหากัน

เมื่อไม่มีทางที่จะตกลงกันได้ระหว่างคณะผู้แทนไทยกับคณะผู้แทนฝรั่งเศส ทางกรุงวอชิงตัน นายจอร์จ ปิโตร์ จึงออกมาในรูปแบบใหม่ โดยทูลเสนอแนะต่อองค์ หัวหน้าคณะผู้แทนไทยให้ส่งคุณควง อภัยวงศ์ รองหัวหน้าคณะ เดินทางไปกรุงปารีส เพื่อติดต่อกับฝ่ายฝรั่งเศสด้วยตนเอง องค์หัวหน้าคณะเสด็จไปปรึกษากระทรวงการ ต่างประเทศอเมริกัน เขาสนับสนุนให้ไป จึงทรงรายงานขออนุมัติทางกรุงเทพฯ รัฐบาลตกลงยินยอมให้รองหัวหน้าคณะเดินทางไปกรุงปารีสได้ตามเสนอ และสั่งให้ คุณถนัด คอมันตร์ เลขาธิการคณะผู้แทน ร่วมเดินทางไปด้วยเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พร้อมกับนายจอร์จ ปิโตร์ ในโอกาสเดียวกันรัฐบาลได้สั่งให้หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ฯ เสด็จกลับไปกรุงลอนดอนเพื่อฟังเสียงของรัฐบาลอังกฤษอีกทางหนึ่ง

ในการสั่งให้ผู้แทนไทยไปปารีส คณะรัฐมนตรีไม่เชื่อว่าจะได้ประโยชน์จริงจัง เท่าใดนัก แต่ก็คิดเสียว่า เมื่อฝรั่งเศสเป็นผู้แนะนำให้ไป เราก็ควรจะสนองรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนนั้นฝรั่งเศสคุกคามหลายครั้งหลายหนว่า ถ้าไทยไม่คืนดินแดน พิพาทและเหตุการณ์ชายแดนยังไม่สงบ ฝรั่งเศสจะใช้กำลังทหารเข้ายึดพระตะบอง ส่วนทางคุณควง อภัยวงศ์ ก็ยังคงตั้งใจจะให้ประเทศไทยได้พระตะบองไว้ด้วยวิธีใด วิธีหนึ่ง ฉะนั้น จึงเป็นการเหมาะสมแล้วที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้คุณควงไปเจรจากับ ฝรั่งเศสด้วยตนเอง ผู้แทนไทยทั้งสองไปพำนักอยู่ในกรุงปารีสเป็นเวลาเกือบสามสัปดาห์ จึงกลับมาพร้อมด้วยข้อเสนอของฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งกำหนดให้

๑. รัฐบาลไทยประกาศอนุสัญญากรุงโตเกียวเป็นโมฆะ ยอมโอนดินแดนพิพาท คืนให้ฝรั่งเศส เพื่อส่งมอบให้แก่รัฐบาลลาวและเขมรต่อไป

๒. เมื่อคืนแดนกลับสู่สถานะเดิม เป็นการเลิกสถานะสงครามระหว่างประเทศไทย กับฝรั่งเศส ความสัมพันธ์ทางการทูตจะกลับสถาปนาทันที ประเทศฝรั่งเศสจะไม่ขัดขวางการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของประเทศไทย และประเทศไทยจะต้องถอนคำร้องเรียนที่เสนอไว้ทางคณะมนตรีความมั่นคง

๓. ประเทศฝรั่งเศสจะจัดตั้งคณะกรรมการการประนีประนอมโดยอาศัยสนธิสัญญา ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ลงวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๐ ข้อ ๒๑ มอบให้พิจารณา “การม ทางเชื้อชาติ ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจ เพื่อแก้ไขหรือยืนยันนบทบัญญัติสนธิสัญญา ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๕๐”

๔. ประเทศฝรั่งเศสจะเปิดการเจรจาเพื่อประสานบรรดาปัญหาค้างค้ำระหว่างสอง ประเทศ เฉพาะอย่างยิ่งในการกำหนดค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากการกระทำ ของประเทศไทยต่อทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ของฝรั่งเศสหรืออินโดจีน ประการหนึ่ง และกำหนดจำนวนเงินที่จะเป็นเครดิตของรัฐบาลไทยอีกประการหนึ่ง

วันที่ ๒ ตุลาคม นายบอนเนต์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ขอพบนายเอจิสัน รักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ เพื่อมอบข้อเสนอใหม่ของฝรั่งเศสให้ และขอให้รัฐบาลอเมริกันช่วยติดต่อแจ้งต่อรัฐบาลไทยทราบ โดยผ่านทางคณะผู้แทน ไทยที่กรุงวอชิงตัน และทูตอเมริกันที่กรุงเทพฯ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสกล่าวในบันทึก ที่ยื่นต่อฝ่ายอเมริกันว่า ข้อเสนอใหม่ของฝรั่งเศสเป็นไปตามทัศนะของรัฐบาล อเมริกานี้ดังที่ปรากฏในบันทึกลงวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๘๘ มอบให้แก่สถานเอกอัครราชทูต ฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๔ เดือนเดียวกัน ระบุแน่ชัดว่า รัฐบาลอเมริกันไม่รับรู้ความสมบูรณ์ ของการโอนดินแดนพิพาทให้แก่ไทยในปี ๒๔๘๔ การคืนดินแดนไม่ใช่เรื่องที่ควรมี การอนุญาตตุลาการ ไทยจะต้องคืนให้ฝรั่งเศสอย่างไม่มีปัญหา เพื่อปฏิบัติการตาม ความเห็นของรัฐบาลอเมริกันที่ว่า การคืนดินแดนให้ฝรั่งเศสไม่ควรเป็นอุปสรรคแก่ การปรับปรุงเขตแดนและการโอนดินแดนให้กันตามวิถีทางปกติและโดยสันติ รัฐบาล ฝรั่งเศสยินยอมที่จะให้จัดตั้งคณะกรรมการการประนีประนอมขึ้นตามกรมสารทั่วไปที่นคร เจนีวา ลงวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๗๑ ถ้าประเทศไทยปรารถนา แต่จะไม่ยอมให้ รัฐบาลไทยแสวงหาความตกลงใด ๆ เกี่ยวกับดินแดนดังกล่าวก่อนการบอกเลิก นโยบายสงครามของประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมุนของญี่ปุ่นอย่างสิ้นเชิง ประเทศไทย

ยังยึดถือผลกำไรจากนโยบายนั้นด้วยการยึดครองดินแดนเป็นที่เสื่อมเสียแก่เจ้าของ ผู้ชอบธรรม อันได้แก่ กัมพูชาและลาว การที่จะปล่อยให้ไทยคงรักษาผลประโยชน์ได้จากการ รุกรานโดยยึดหน่วงเอาดินแดนส่วนหนึ่งไว้ แม้จะเล็กน้อยเท่าใดก็ตาม จะไม่เป็น เพียงขัดต่อกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวอย่างที่สะเทือนใจและเป็นภัยใหญ่หลวง ทั้งจะไม่เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยอย่างไรเลย

เพื่อสนองตามคำขอของฝ่ายฝรั่งเศส นายมอฟเฟ็ตทูลเชิญองค์หัวหน้าคณะ ผู้แทนไทยไปพบที่กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน เมื่อวันที่ ๔ และได้มอบบันทึก แสดงความหวังว่า รัฐบาลไทยจะยอมรับข้อเสนอใหม่ของรัฐบาลฝรั่งเศสเพื่อขจัด ความยุ่งยากระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และส่งเสริมความสัมพันธ์ทางไมตรีต่อกัน กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเชื่อว่า การเริ่มจัดการกับความยุ่งยากปัจจุบันจะ มีความสำคัญอย่างกว้างขวางในการสถาปนาสันติภาพและความสงบสุขในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ และจะเป็นคุณค้ำมหาศาลต่อประเทศไทย เพราะความยุ่งยากที่ มีอยู่ย่อมจะเบนปลายความพยายามของประเทศไทยที่จะบูรณะเศรษฐกิจที่ได้รับ ความกระทบกระเทือนอย่างหนักจากการสงคราม

คณะผู้แทนประชุมพิจารณาข้อเสนอของฝรั่งเศส มีความเห็นว่า ฝ่ายฝรั่งเศสคง ไม่ยินยอมพิจารณาข้อเสนออื่นใดของรัฐบาลไทยอีกเป็นแน่ ประเทศไทยจำต้องคืน ดินแดนที่ได้มาเมื่อปี ๒๔๘๔ ให้ เนื่องจากมหาประเทศฝ่ายตะวันตกทั้งสอง คือ อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ได้ยืนยันข้อนี้มาโดยตลอด ทางรัฐบาลจีนก็เช่นกัน ส่วน สหภาพโซเวียตมิได้แสดงท่าทีอย่างใดชัด เมื่อบัดนี้ฝ่ายฝรั่งเศสได้เปิดทางว่า จะยอม ให้มีการพิจารณาปัญหาเรื่องดินแดนโดยอาศัยการจัดตั้งคณะกรรมการประนอม ระหว่างประเทศขึ้น ก็คงจะเป็นเหตุผลให้รัฐบาลรับพิจารณา ข้อกำหนดของฝ่าย ฝรั่งเศสได้ แต่โดยที่เป็นการผิดแผกไปจากมติของรัฐบาลที่มอบอำนาจให้แก่รัฐบาล ไว้เดิม จำต้องมีการเสนอขออนุมัติรัฐสภาใหม่ คณะผู้แทนเห็นสมควรมอบให้ ดร.สุจิต ธีริญพฤกษ์ ผู้แทนราษฎร ผู้เป็นสมาชิกของคณะผู้แทนท่านหนึ่ง เดินทาง กลับประเทศไทยชั่วคราวเพื่อนำเรื่องมาเสนอรัฐบาลและรัฐสภาพิจารณา รัฐบาล ไม่ขัดข้องในการที่คณะผู้แทนจะส่ง ดร.สุจิต กลับกรุงเทพฯ ตามที่ขอ

ทางกรุงเทพฯ ทูตอเมริกันไม่สามารถที่จะยื่นข้อเสนออันเดียวกันนั้นให้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จนกระทั่งวันที่ ๑๐ เนื่องจากความยากลำบากในการถอดรหัสที่ส่งจากกรุงวอชิงตัน ทูตได้ถือโอกาสต่อท่านรัฐมนตรีว่าเรื่องนี้ใช้เวลารอกันมาหลายเดือนแล้ว ภาวะการณ์ทางชายแดนมิได้ดีขึ้น และข่าวกรองของอเมริกันแสดงว่า ฝ่ายทหารฝรั่งเศสในอินโดจีนเกิดระส่ำระสายยิ่งขึ้น อาจจะใช้กำลังเข้ายึดดินแดนเมื่อดินฟ้าอากาศอำนวยก็ได้ และถ้าเกิดการกระทบกันทางอาวุธกับกำลังทหารฝรั่งเศสก็จะกลายเป็นการศึกเปิดเผย

ดร.สุจิตเดินทางถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๒ เข้ารายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศทันที ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาเรื่อง โดยได้เชิญให้ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเข้าร่วมด้วย เมื่อวันที่ ๑๓ ที่ประชุมได้ปรึกษาหารือกันตลอดวันถึงทางได้ทางเสียของข้อเสนอใหม่ของฝรั่งเศส ตลอดจนทำที่อันขัดแย้งของอังกฤษและอเมริกา รัฐมนตรีบางคนแสดงความคิดเห็นว่า เมื่อรัฐบาลจำต้องคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ก็ควรจะลาออกจากตำแหน่งเสีย ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ท่านนายกรัฐมนตรี และท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ยืนยันพ้องกันว่า การลาออกจะไม่เป็นทางแก้ปัญหาที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ เรื่องดินแดนเป็นปัญหาของชาติที่รัฐบาลก่อนก่อให้เกิดขึ้น มิใช่การกระทำของรัฐบาลชุดนี้ ถ้าคิดลาออก จะเท่ากับไม่กล้ารับผิดชอบ คุณคงหัวหน้าฝ่ายค้านเองกล่าวเปิดเผยว่า ถ้ารัฐบาลไม่ยอม คุณคงก็จะคัดค้านให้ยอมให้จงได้ มองดูไปด้านต่างประเทศ ไม่มีประเทศใดที่สนับสนุนไทย

เมื่ออภิปรายกันอย่างกว้างขวางทุกแง่ทุกมุมแล้ว ที่ประชุมต้องจำยอมคืนดินแดนตามความต้องการของฝรั่งเศส โดยจะส่งผู้แทนรัฐบาลออกไปทำการประชาสัมพันธ์ชี้แจงความจำเป็นให้ราษฎรในท้องถิ่นเข้าใจโดยถ่องแท้ มีปัญหาที่สำคัญอยู่ปัญหาหนึ่ง คือ เรื่องสัญญาของราษฎรในดินแดน รัฐบาลเห็นว่าควรเปิดโอกาสให้ราษฎรเลือกถือได้ คือ จะคงเป็นไทย หรือจะกลับไปเป็นเขมรและลาว ภายใต้ปกครองของฝรั่งเศส เมื่อรัฐบาลยินยอมให้เช่นนั้นแล้ว หากฝรั่งเศสยังจะข่มเหง เอารัดเอาเปรียบตามบริเวณชายแดน โดยขัดความผิดมาให้แก่ไทย ไทย

คงจะยอมต่อไปอีกไม่ได้ ถึงจะต้องสู้รบกัน ก็เห็นจะต้องยอม ทั้ง ๆ ที่ในใจจริงเราอยากทุ่มเทสรรพกำลังพัฒนาประเทศมากกว่า

เมื่อรัฐบาลตัดสินใจจะยอมคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ได้จัดให้มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันรุ่งขึ้นทันที นายกรัฐมนตรีแถลงความเป็นมาของข้อพิพาทกับฝรั่งเศสโดยละเอียด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแถลงถึงการเจรจาติดต่อกับฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ ต่อด้วย ดร.สุจิต หิริญพฤกษ์ ที่แถลงความเห็นของคณะผู้แทนไทย สรุปแล้วเป็นอันว่า รัฐบาลไทยไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องยอมคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสไป โดยฝากความหวังไว้กับคณะกรรมการประนอมที่จะจัดตั้งขึ้นพิจารณาเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน สภาฯ ใช้เวลาอภิปรายถึงกว่า ๔ ชั่วโมง ไม่มีผู้แทนราษฎรผู้ใดสังกัดพรรครัฐบาลสนับสนุนการตัดสินใจของรัฐบาล พรรคฝ่ายค้านก็คัดค้านการคืนดินแดนอย่างหนักหน่วง ถือเป็นการปล่อยให้ประชาชนกว่าล้านคนต้องตกอยู่ในชะตากรรมที่เขาไม่ต้องการ บางคนถึงกับกล่าวว่าน่าจะสู้รบกับฝรั่งเศสเพื่อรักษาเกียรติของชาติไทยดีกว่า รัฐบาลไม่กล้าเสนอให้มีการลงมติในวันนั้น ขอให้เลื่อนไปประชุมในวันที่ ๑๕ อีกตลอดวัน คุณชวลิต อภัยวงศ์ ญาติของคุณคง ซึ่งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระตะบอง โจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง ร้อนถึงท่านเสนาบดี ปราโมช ผู้นำคนหนึ่งของพรรคประชาธิปัตย์ ต้องออกโรงย้าถึงความรับผิดชอบของประเทศไทยในการอ้างไว้ซึ่งสันติภาพของโลก ไทยต้องยินยอมเสียสละดินแดนเพื่อสร้างสรรคความสงบสุข ท่านกล่าวสรรเสริญเยินยอสหรัฐอเมริกาที่คอยช่วยประเทศไทยตลอดมา การอภิปรายดำเนินมาจนกระทั่ง ๑๘.๐๐ นาฬิกา จึงมีการลงคะแนนเสียงลับ โดยคะแนนเสียง ๙๑ ต่อ ๒๗ สภาฯ มอบอำนาจให้รัฐบาลประกาศเลิกอนุสัญญาสันติภาพ ปี ๒๔๘๔ และคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส

ในโทรเลขที่ทูตอเมริกันรายงานรัฐบาลเมื่อวันที่ ๑๗ มีข้อความระบุไว้ชัดเจนว่า รัฐบาลและรัฐสภาไทยตกลงยินยอมตามข้อเสนอของฝรั่งเศสนั้น เป็นการคล้อยตามความเห็นของรัฐบาลอเมริกันโดยแท้ ด้วยความเชื่อมั่นว่า รัฐบาลอเมริกันจะช่วยให้ประเทศไทยได้รับความเป็นธรรมตามสมควรในเรื่องดินแดนติดต่อกับ

อินโดจีน ถ้าหากต่อไปภายหน้าประเทศไทยไม่ได้รับผลปฏิบัติที่เป็นธรรมแล้ว จะเป็นผลสะท้อนเกียรตินิยมที่สหรัฐอเมริกามีอยู่ในจิตใจของปวงชนชาวไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ดร.สุจิต หิริญพุกษ์ นำข้อตกลงใจของรัฐบาลไทยกลับกรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๒๒ รุ่งขึ้นองค์หัวหน้าคณะผู้แทนไทยทรงทำบันทึกยื่นต่อกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน แจ้งการยินยอมของรัฐบาลไทยที่จะให้ใช้ข้อเสนอของฝรั่งเศสเป็นมูลฐานในการเจรจาภายใต้ข้อสังเกตบางประการ คือ

๑. รัฐบาลไทยและฝรั่งเศสคงจะร่วมกันประกาศยกเลิกอนุสัญญากรุงโตเกียว มิให้ถืออนุสัญญาเป็นโมฆะ การคืนดินแดนควรเป็นการคืนให้แก่ฝรั่งเศสโดยไม่อ้างถึงรัฐบาลกัมพูชาและลาว และในประกาศร่วมนั้นควรมีข้อความชัดเจนว่า ประเทศไทยยอมยกเลิกอนุสัญญาตามข้อเสนอแนะของรัฐบาลอเมริกันและอังกฤษ เพื่อให้เป็นไปตามอุดมคติของสหประชาชาติและเพื่อประโยชน์ของสันติภาพในโลก

๒. ไม่ควรมีข้อความถึงสถานะสงครามระหว่างฝรั่งเศสกับไทย ส่วนการที่จะให้ไทยถอนคำร้องเรียนต่อสหประชาชาติ ควรจะทำภายหลังที่คณะมนตรีความมั่นคงอนุมัติความตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ดังกล่าวข้างต้นแล้ว

๓. คณะกรรมการประนอมที่จะจัดขึ้นนั้น ควรจะได้รับอำนาจให้พิจารณาปัญหาดินแดน ตามข้อสัญญาที่ทำไว้ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ฉบับลงวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๔๓๖ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖ และวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๔๙ ทั้งสามฉบับ โดยคณะกรรมการควรรับผิดชอบการพิจารณาโดยเร็วที่สุดเพื่อให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลา ๖ เดือน เป็นอย่างช้า

๔. คณะผู้แทนไทยขอทราบความกระจ่างแจ้งในปัญหาเรื่องค่าทดแทนความเสียหายที่ฝ่าย ฝรั่งเศสกล่าวถึง

นอกจากนั้นแล้ว คณะผู้แทนไทยยังใคร่ขอคำรับรองจากรัฐบาลฝรั่งเศสในเรื่องดังต่อไปนี้

๑. ราษฎรในดินแดนที่จะโอนคืนควรได้รับสิทธิที่จะเลือกถือสัญชาติภายหลังจากการโอน และควรได้รับความคุ้มครองเกี่ยวกับทรัพย์สิน

๒. ควรให้ความสะดวกและความคุ้มครองแก่ผู้ที่ประสงค์จะออกจากดินแดนที่ โอน ผู้ที่ต้องการจะคงอยู่ในดินแดนและผู้ที่ต้องการโยกย้ายไปประเทศไทย ควรได้รับ ผลปฏิบัติอย่างเป็นธรรม

๓. รัฐบาลไทยควรจะได้รับสิทธิในการตั้งสถานกงสุลที่พระตะบอง

๔. รัฐบาลฝรั่งเศสควรให้หลักประกันอย่างแน่ชัดว่า จะยุติการล่องล้าจากอินโดจีน เข้ามาในประเทศไทย เพราะเหตุว่า นอกจากเสียสละทางดินแดนแล้ว ราษฎร ชายแดนยังต้องเสียชีวิตและทรัพย์สินจากการล่องล้าดังกล่าว ซึ่งจะมีผลร้ายแรง ถ้ายังคงมีการล่องล้ากันต่อไป

๕. เนื่องจากดินแดนที่จะโอนให้แก่ฝรั่งเศสผลิตข้าวได้ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ ตัน จึงควรลดความผูกพันของประเทศไทยที่จะต้องส่งข้าวให้แก่สหประชาชาติลงไปเท่ากัน

กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันรับเป็นสื่อติดต่อระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ผู้รักษาการรัฐมนตรีมีหนังสือลงวันที่ ๒๕ ถึงเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสขอให้ฝรั่งเศส พิจารณาข้อเสนอของคณะผู้แทนไทยด้วยดี

ในตอนนั้น ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งจากกระทรวงการต่างประเทศว่า ท่านรัฐบุรุษ อาวุโสได้รับคำเชื้อเชิญจากรัฐบาลจีน อเมริกัน และอังกฤษให้ไปเยือนทางสันถวไมตรี และตกลงรับคำเชิญ โดยจะออกเดินทางจากกรุงเทพฯ พร้อมด้วยภริยา หลวงสุขุม นัยประดิษฐ์ คุณวิทย์ ศิวะศรียานนท์ และเรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิเวชซ์ ไปทาง ประเทศจีนก่อน แล้วต่อไปสหรัฐอเมริกา กระทรวงสั่งให้ข้าพเจ้าเข้าร่วมในคณะของ ท่านในฐานะผู้แทนกระทรวง โดยให้รอสมทบที่นครซานฟรานซิสโก ข้าพเจ้าเป็น อันพ้นจากคณะผู้แทนไทยเจรจากับฝ่ายฝรั่งเศส ออกจากกรุงวอชิงตันไปรอรับคณะ ของท่านรัฐบุรุษอาวุโส มีพันโท ขาบ กุญชร ร่วมไปด้วยตลอดเวลาเยือนสหรัฐอเมริกา สำหรับข้าพเจ้าต้องติดตามไปในคณะจนกว่าจะกลับประเทศไทย

เมื่อมีโอกาสพบกับท่านรัฐบุรุษอาวุโสหนึ่งต่อหนึ่งทีลอสแอนเจลิส ข้าพเจ้าเรียน ถามถึงเรื่องสวรรคตว่า มีสาเหตุอย่างไรแน่ ท่านตอบสั้น ๆ ว่า “ผมพูดไม่ได้” เมื่อ ท่านว่า ท่านพูดไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ไม่กล้าซักไซ้ต่อไป และไม่เคยมถามท่านอีก กว่าสามสิบ ปีต่อมา เมื่อข้าพเจ้าพบท่านที่ประเทศอังกฤษ ครั้งดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต

สามัคคีสมาคมเชิญท่านไปร่วมประชุมประจำปีในเมืองเอดินบะระ ข้าพเจ้าสนทนากับท่านตัวต่อตัว แอบเรียนถามถึงปัญหาเดียวกันอีก ท่านก็ตอบด้วยถ้อยคำสั้น ๆ อย่างเมื่อสามสัปดาห์ก่อนว่า ท่านพูดไม่ได้ ก่อนที่ท่านจะถึงอัสตูร์กรม ข้าพเจ้าพบท่านอีกหลายครั้งที่ปารีส ท่านไม่เคยไขความให้ข้าพเจ้าทราบเป็นอย่างอื่นเลย เป็นอันว่า สาเหตุแท้จริงของการเสด็จสวรรคต ข้าพเจ้ามิได้ทราบจากปากคำของท่าน คงเป็นปริศนาให้ข้าพเจ้าครุ่นคิดอยู่จนทุกวันนี้

ทางกรุงวอชิงตัน คณะผู้แทนไทยติดต่อเจรจากับฝ่ายฝรั่งเศส โดยผ่านทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน จนกระทั่งวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน จึงสามารถตกลงลงนามในความตกลงระงับกรณี ซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้

รัฐบาลแห่งประเทศไทยและรัฐบาลชั่วคราวแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส
ปฏิบัติตามอุดมคติแห่งสหประชาชาติเพื่อประโยชน์แห่งสันติภาพของโลก
คำนึงถึงจุดความเห็นซึ่งรัฐบาลอเมริกันและอังกฤษได้แสดงไว้
มีความปรารถนาที่จะกลับสถาปนาความสัมพันธ์ทางสันติ และมีมิตรภาพ
ตามประเพณีนิยม ระหว่างประเทศทั้งสองของตน
จึงได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มของตนเพื่อกำหนด คือ
ฝ่ายสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร สมาชิกพุทธสภา เครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ มหาจักรีบรมราชวงศ์ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
ฯพลฯ นายควง อภัยวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
ฝ่ายประธานาธิบดีรัฐบาลชั่วคราวแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส
ฯพลฯ นายฮังรี บอนเนต์ เอกอัครราชทูตวิสามัญและผู้มีอำนาจเต็มของ
ประเทศฝรั่งเศสประจำสหรัฐอเมริกา จัตุรถาภรณ์เครื่องอิสริยาภรณ์ประจำ
ชาติแห่งเลจ็องดอนเนอร์
ฯพลฯ นายกีโยม จอร์จ ปีโกต์ เอกอัครราชทูตวิสามัญและผู้มีอำนาจเต็ม
ของประเทศฝรั่งเศส ประจำสหรัฐอเมริกา เบนจุมภรณ์เครื่องอิสริยาภรณ์
ประจำชาติแห่งเลจ็องดอนเนอร์

ผู้ซึ่ง เมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจเต็มของแต่ละฝ่ายให้แก่กันและกัน และได้ตรวจเห็นว่า เป็นไปตามแบบที่ตีและถูกต้องแล้ว ได้ทำความตกลงกันในบทบัญญัติดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. อนุสัญญากรุงโตเกียว ฉบับวันที่ ๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๑ ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสบอกปฏิเสธมาก่อนนั้นเป็นอันยกเลิก และสถานภาพก่อนอนุสัญญานั้นเป็นอันกลับสถาปนาขึ้น

ฉะนั้น อาณาเขตอินโดจีนที่มีบัญญัติไว้ในอนุสัญญาดังกล่าว จึงจะได้โอนให้แก่เจ้าหน้าที่ ฝ่ายฝรั่งเศสตามเงื่อนไขที่แจ้งอยู่ในพิธีสารซึ่งกระทำไว้เพื่อการนั้น

ข้อ ๒. ในทันทีภายหลังการลงนามความตกลงฉบับนี้ ความสัมพันธ์ทางทูตจะได้กลับสถาปนาขึ้น และความเกี่ยวพันระหว่างประเทศทั้งสองจะได้อยู่ในบังคับแห่งสนธิสัญญา ฉบับวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ และข้อตกลงทางการพาณิชย์และศุลกากร ฉบับวันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ นั้นใหม่ ภาคิผู้ทำสัญญานี้จะได้แจ้งความตกลงนี้ไปยังคณะมนตรีความมั่นคง และประเทศไทย จะได้ออนคำร้องที่ได้ยื่นไว้ต่อคณะมนตรีฯ นั้น ประเทศฝรั่งเศสจะไม่คัดค้านอีกต่อไปในการที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นสมาชิกแห่งสหประชาชาติ

ข้อ ๓. ในทันทีภายหลังการลงนามความตกลงฉบับนี้ ประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศส โดยใช้ข้อ ๒๑ แห่งสนธิสัญญาระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศไทย ฉบับวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ จะได้จัดตั้งคณะกรรมการการประνομขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนของภาคีสองคนและผู้เป็นกลางสามคน ตามความในกรมสารทั่วไปแห่งเจนีวา ฉบับวันที่ ๒๖ กันยายน ค.ศ. ๑๙๒๘ สำหรับการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธี ซึ่งวางระเบียบการจัดตั้งและการดำเนินงานของคณะกรรมการนี้ คณะกรรมการนี้จะได้เริ่มงานโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ภายหลังที่ได้ดำเนินการโอนอาณาเขตซึ่งกล่าวไว้ในข้อ ๑ วรรค ๒ เสร็จแล้ว คณะกรรมการนี้จะได้รับมอบหมายให้พิจารณาการทางเชื้อชาติ ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจของภาคี ในการสนับสนุนการแก้ไขหรือ

ยื่นยื่นข้อความแห่งสนธิสัญญาฉบับวันที่ ๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๕๓ อนุสัญญาฉบับวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๔ และสนธิสัญญาฉบับวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๗ ซึ่งข้อ ๒๒ แห่งสนธิสัญญาฉบับวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๗ ยังให้คงใช้อยู่

ข้อ ๔. ในทันทีที่กลับสถาปนาความสัมพันธ์ทางทูตก็จะได้เปิดการเจรจากันเพื่อระงับปัญหาที่ค้างอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง

ปัญหาการเงินอันเกี่ยวพันกับความตกลงระงับกรณีฉบับนี้ รวมทั้งจำนวนเงินที่จะจ่ายเป็นค่าทดแทนความเสียหายที่ได้รับนั้น ให้นำเสนอคณะกรรมการประนอมในกรณีทีภาคีทั้งสองฝ่าย มิได้ทำความตกลงกันโดยตรงภายในกำหนดเวลาสามเดือน

ข้อ ๕. ความตกลงฉบับนี้ จะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันลงนามเป็นต้นไป

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มได้ลงนามและประทับตราความตกลงฉบับนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำคู่กันเป็นสองฉบับ เป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่สิบเจ็ด พฤศจิกายน พันเก้าร้อยสี่สิบหก ตรงกับวันที่สิบเจ็ด เดือนที่สิบเอ็ด พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบเก้า

ฝ่ายราชอาณาจักรไทย

ฝ่ายสาธารณรัฐฝรั่งเศส

(ประทับตรา) วรรณไวทยากร

(ประทับตรา) อังรี บอนเนต์

(ประทับตรา) ควง อภัยวงศ์

(ประทับตรา) จอร์จ ปิกोटต์

พิธีสารว่าด้วยวิธีการถอนตัวออกไปและการโอนอาณาเขต

ที่ระบุไว้ในข้อ ๑ แห่งความตกลงระงับกรณี

ที่กระทำกัน ณ วันนี้

รัฐบาลแห่งประเทศไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสตกลงกันดังต่อไปนี้

๑. การโอนอสังหาริมทรัพย์สาธารณะ

ภายใน ๒๐ วัน หลังจากการลงนามความตกลงระงับกรณีระหว่าง

ประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส รัฐบาลแห่งประเทศไทยจะได้มอบบัญชีรายการอสังหาริมทรัพย์สาธารณะซึ่งมีอยู่ในอาณาเขตที่เกี่ยวข้อง กับทั้งบัญชีรายชื่อผู้แทนที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการโอนนั้นให้แก่คณะกรรมการเสนาธิการผสมระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ซึ่งมีข้อกำหนดการจัดตั้งไว้ในส่วนที่ ๔ ก)

รัฐบาลฝรั่งเศสจะได้มอบบัญชีบุคคล ซึ่งได้รับมอบหมายให้รับบรรดาอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวแล้วให้แก่คณะกรรมการนั้น ภายในกำหนดเวลาเดียวกัน

ผู้แทนของทั้งสองฝ่ายจะได้แบ่งออกเป็นหมู่ ๆ โดยคณะกรรมการเป็นผู้จัดทำ และจะได้ชุมนุมกัน ณ ที่และวัน ซึ่งคณะกรรมการจะได้กำหนด

๒. การโอนหนังสือราชการ

หนังสือราชการแห่งตำบลและจังหวัด กับทั้งหนังสือราชการของศาลและองค์การอื่น ๆ แห่งรัฐ จะได้โอนให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศส ตลอดจนถึงจังหวัดซึ่งเก็บไว้ในอาณาเขตที่เกี่ยวข้องด้วย ส่วนฝั่งทะเลเบียน และเอกสารจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งเก็บไว้ในนอกอาณาเขตดังกล่าวแล้วก็จะมอบสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส

การโอนนี้จะได้กระทำเสร็จภายในสองเดือนหลังจากการลงนามความตกลงระงับกรณีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส

๓. การถอนตัวออกไปจากอาณาเขต

อาณาเขตที่มีบัญชีไว้ในพิธิสารนี้ กองกำลังแห่งประเทศไทยที่มีอยู่จะได้ถอนตัวออกไป และกองกำลังของฝรั่งเศสจะได้เข้ายึดครองตามหลักต่อไปนี้

ก) กองกำลังแห่งประเทศไทยซึ่งประจำอยู่ระหว่างเขตแดนปัจจุบันกับเขตแดนเก่า (ดูข้อ ๒๒ แห่งสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๓๙) จะได้ออกเดินทางในวันที่ยี่สิบหลังจากการลงนามความตกลงระงับกรณี และจะต้องพินเส้นเขตแดนเก่า (ดูข้อ ๒๒ แห่งสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๓๙) ไป ภายในเจ็ดวันเป็นอย่างช้า ส่วนตำรวจภูธรและเจ้าหน้าที่ปกครองแห่งประเทศไทยซึ่งอยู่ใน

อาณาเขตดังกล่าวข้างต้นจะได้ล่วงหน้าไปก่อน ทั้งนี้ยกเว้นเจ้าหน้าที่ที่จะร่วมงานในการโอนดั่งบัญญัติไว้ในส่วนที่ ๑ และ ๒ ข้างบนนี้ และเจ้าหน้าที่ที่จำเป็นเพื่อจัดการรักษาความสงบเรียบร้อย กองกำลังสำหรับรักษาทางคมนาคม และเฉพาะอย่างยิ่งงานโยธา นั้น ก็ให้คงอยู่ในอาณาเขตที่กล่าวนี้เช่นกัน จนกว่ากองกำลังฝ่ายฝรั่งเศสจะมารับหน้าที่แทน

ข) กองกำลังซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสมีเจตนาจะส่งไปในอาณาเขตดังกล่าวแล้ว จะได้ออกเดินทางในวันรุ่งขึ้นจากวันที่กองกำลังแห่งประเทศไทยจะได้เริ่มถอนตัวออกไป และจะถึงเส้นเขตแดนเก่า (ดูข้อ ๒๒ แห่งสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๓๗) ได้ ก็เจ็ดวันหลังจากนั้นเป็นอย่างเร็ว จะให้เจ้าหน้าที่ปกครองฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งได้รับคำสั่งให้ไปประจำอยู่ในอาณาเขตดังกล่าวแล้วตามไปก็ได้

ค) กองกำลังฝ่ายฝรั่งเศสจะได้กระทำการเดินทางให้มีระยะห่างเป็นนิจจากกองกำลังแห่งประเทศไทย

๔. วิธีการปฏิบัติ

รัฐบาลทั้งสองฝ่ายจะได้จัดการทุกอย่างที่จำเป็น เพื่อให้การถอนตัวออกไปและการโอนดั่งที่บัญญัติไว้ในพิธีสารนี้เป็นไปโดยเรียบร้อยและมีให้มีเหตุเกิดขึ้น รัฐบาลแห่งประเทศไทยจะคงรับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตปกครองแต่ละเขตจนกว่าจะได้มอบโอนอำนาจของตนไปโดยแท้จริง

ก) จะได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเสนาธิการผสมระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ซึ่งทางฝ่ายประเทศฝรั่งเศสมีคณะผู้แทน ประกอบด้วยนายพันเอกเป็นประธาน นายทหารเสนาธิการอีกสิบเอ็ดนาย และข้าราชการแห่งสำนักข้าหลวงใหญ่ และรัฐบาลเขมรและลาวอีกสี่นาย และฝ่ายประเทศไทยมีคณะผู้แทนซึ่งประกอบขึ้นในทำนองเดียวกัน และให้คณะกรรมการนี้เข้ารับหน้าที่ในวันลงนามความตกลงระงับกรณี หน้าที่ของคณะกรรมการนี้จะยุติลง ณ ทันใด ที่การโอนอาณาเขตจะได้กระทำเสร็จ

คณะกรรมการนี้จะได้รับมอบหมายให้ดูแลในท้องที่เพื่อให้การเป็นไปตามพิธีสารนี้ด้วยดี และให้ระงับบรรดาปัญหาอันประกอบเกี่ยวเนื่อง คณะกรรมการ

นี้ โดยหลักการจะได้มีถิ่นที่อยู่ ณ พระตะบอง และจะตั้งอนุกรรมการแยกออกไป
ในถิ่นที่ใดที่เห็นว่าจำเป็นก็ได้ เฉพาะอย่างยิ่งที่ศรีโสภณ เมืองกระลัน และจำปาศักดิ์
และจะมีผู้สังเกตการณ์ที่เป็นกลาง เฉพาะอย่างยิ่งนายทหารอังกฤษและอเมริกัน
ประจำอยู่ด้วยก็ได้

ข) กองกำลังที่ถอนตัวออกไปแล้ว จะทิ้งกองทหารนอกระเบียบ หรือบุคคล
มีอาวุธปืนไว้ข้างหลังไม่ได้ เว้นแต่จะเป็นไปตามบทบัญญัติพิเศษที่กำหนดไว้
ใน ส่วนที่ ๓ ก. ตอนท้าย โดยนัยเดียวกัน กองกำลังที่จะเข้ายึดครอง จะให้มี
กองทหารนอกระเบียบหรือบุคคลมีอาวุธปืนล่วงหน้าไปก่อนไม่ได้

ค) รัฐบาลทั้งสอง แต่ละฝ่ายจะได้ออกคำสั่งเป็นกิจลักษณะให้หน่วยทหาร
และตำรวจของตนเว้นจากการปล้นทุกประการ

พิธีสารนี้จะเริ่มใช้ตั้งแต่วันลงนามเป็นต้นไป

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้อง
จากรัฐบาลแต่ละฝ่าย ได้ลงนามและประทับตราพิธีสารนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำคู่กันเป็นสองฉบับ เป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อ
วันที่สิบเจ็ด พฤศจิกายน พ้นเก้าร้อยยี่สิบหก ตรงกับวันที่สิบเจ็ด เดือนที่สิบ
เอ็ด พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบเก้า

ฝ่ายราชอาณาจักรไทย

ฝ่ายสาธารณรัฐฝรั่งเศส

(ประทับตรา) วรรณไวทยากร

(ประทับตรา) อังรี บอนเนต์

(ประทับตรา) คง อภัยวงศ์

(ประทับตรา) จอร์จ ปีโกต์

ในวันเดียวกันนั้น มีการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างหัวหน้าคณะผู้แทนทั้งสอง
ฝ่ายรวม ๔ ฉบับ ฉบับที่ ๑ ว่าด้วยการที่จะเจรจากันโดยเร็วที่สุดเพื่อตกลงปัญหา
เรื่องการเงินและการโอนมูลค่าต่าง ๆ ฉบับที่ ๒ อนุญาตให้ประเทศไทยตั้งสถานกงสุล
ที่พระตะบอง ฉบับที่ ๓ ว่าด้วยความจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงเหตุการณ์ชายแดน โดย
จะทำความตกลงตำรวจชายแดนโดยเร็วที่สุด วันที่ ๔ กำหนดให้ผู้ที่ได้สัญชาติไทย
โดยอาศัยอนุสัญญากรุงโตเกียวกลับคืนสู่สัญชาติเดิมและจะไม่มี การขัดขวางผู้ที่

ประสงค์จะออกจากดินแดนที่ต้องคืนให้แก่ฝรั่งเศส โดยให้สิทธิที่จะจำหน่ายทรัพย์สินของตนโดยเสรี หรือจะขนติดตัวไปก็ได้ ส่วนอสังหาริมทรัพย์อาจจะคงรักษากรรมสิทธิ์ไว้ก็ได้

เมื่อประเทศไทยยอมมอบดินแดน ๔ จังหวัด คือ พระตะบอง พิบูลสงคราม นครจำปาศักดิ์ และลานช้าง ให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว อุปสรรคด้านฝรั่งเศสเกี่ยวกับการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของไทยเป็นอันสิ้นสุดไป วันที่ ๒๘ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร และนายปาร์ดี ต่างมีหนังสือถึงเลขาธิการสหประชาชาติแจ้งให้ทราบถึงความตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ฝ่ายไทยถอนคำร้องเรียนที่ได้ยื่นไว้ต่อคณะมนตรีความมั่นคงตั้งแต่วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ฝ่ายฝรั่งเศสถอนข้อขัดข้องต่อการสมัครเป็นสมาชิกของไทย คณะมนตรีฯ รับทราบและถือข้อพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเป็นอันยุติ รุ่งขึ้นวันที่ ๒๙ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรมีลายพระหัตถ์ถึงเลขาธิการอีกฉบับหนึ่ง ขอให้สหประชาชาติดำเนินการในเรื่องไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกใหม่

ตอนนั้นยังเหลืออุปสรรคทางฝ่ายสหภาพโซเวียตอยู่ ซึ่งในเรื่องนี้ รัฐบาลมอบให้คุณหลวงอรรถกิติกำจร ทูตไทยประจำประเทศสวีเดน เป็นผู้ดำเนินการติดต่อกับทูตโซเวียตที่กรุงสตอกโฮล์ม ตามที่กล่าวมาแล้ว เงื่อนไขของสหภาพโซเวียตมีอยู่สองข้อ คือ ประเทศไทยควรทำความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต และควรประกาศเปิดเผยนโยบายเป็นมิตรโดยสุจริตใจต่อสหภาพโซเวียต ทั้งขอให้ดำเนินท่าทีของรัฐบาลชุดก่อน ๆ ที่วางตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อสหภาพโซเวียต วันที่ ๓ ธันวาคม รัฐบาลได้รับรายงานจากคุณหลวงอรรถกิติกำจรว่า ฝ่ายโซเวียตรับจะทำความสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับไทยได้แล้ว สำหรับเรื่องจะให้ประกาศกำหนดรัฐบาลไทยชุดก่อน ๆ นั้นรัฐบาลเห็นว่าจะกระทำอย่างชัดแจ้งนั้นไม่ได้ ขอให้ทูตเจรจาปรับปรุงถ้อยคำเสียใหม่ ระหว่างนั้นทางกรุงนิวยอร์ก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เสด็จไปพบนายโกรมโก ผู้แทนสหภาพโซเวียตประจำสหประชาชาติหลายครั้ง เพื่อขอความสนับสนุนในการสมัครเข้าเป็นสมาชิก นายโกรมโกยืนยันตามเงื่อนไขของรัฐบาล จนกระทั่งวันที่ ๑๕ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของสมัย

ประชุมสมัชชา พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เสด็จไปดักพบนายโกรมิโกอีกก่อนเข้าประชุมคณะมนตรีความมั่นคงเพื่อทรงสอบถามว่า นายโกรมิโกจะยอมรับคำยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษรจากพระองค์ท่านตามเงื่อนไขที่ฝ่ายโซเวียตต้องการจะเพียงพอหรือไม่ นายโกรมิโกทูลถามว่า จะทรงให้คำมั่นได้เมื่อใด ทรงร่างให้นายโกรมิโกทันทีทันใด นายโกรมิโกขอแก้ถ้อยคำ ๒ คำ แล้วให้เจ้าหน้าที่พิมพ์ถวายลงพระนาม มอบให้นายโกรมิโก จากนั้นนายโกรมิโกเข้าประชุมคณะมนตรี แจ้งต่อที่ประชุมวงหน้าตาเฉยว่า สหภาพโซเวียตสนับสนุนการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของไทย เป็นอันผ่านคณะมนตรีความมั่นคงเสนอสมัชชาในคืนเดียวกันนั้น ทางกระทรวงการต่างประเทศมอบอำนาจให้พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรลงพระนามในเอกสารภาคยานุวัติเข้าเป็นสมาชิกในวันรุ่งขึ้น ประเทศไทยจึงมีฐานะเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาสมความตั้งใจ และภายหลังที่ได้ยินยอมสละสิทธิหลายสิ่งหลายอย่างให้แก่อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหภาพโซเวียตดังได้กล่าวมาโดยลำดับ

สำหรับคำมั่นที่สหภาพโซเวียตต้องการจากประเทศไทยนั้น ในที่สุดได้ตกลงกันได้ด้วยการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างทูตของสองประเทศที่กรุงสตอกโฮล์ม เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๔๘๙ มีข้อความสำคัญว่า รัฐบาลไทยยึดมั่นอย่างแนบแน่นในนโยบายสุจริตใจเป็นมิตรต่อสหภาพโซเวียต มิได้เห็นด้วยกับท่าทีตรงข้ามของรัฐบาลก่อน และประสงค์จะรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ฉันมิตรกับสหภาพโซเวียตโดยจะแลกเปลี่ยนทูตต่อกัน

๒๖

คณะทูตสันถวไมตรีหลังสงคราม

ท่านอยู่ในสหรัฐฯ จนกระทั่งวันที่ ๑๔ ธันวาคม จึงได้เดินทางต่อไปยังประเทศอังกฤษโดยทางเรือ พร้อมกับท่านผู้หญิง และคุณหลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์ ส่วนคุณวิทย์ ศิวะศรียานนท์ เรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิเวช และข้าพเจ้าบินตรงไปกรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๑๕ ก่อนออกเดินทางข้าพเจ้าแสดงความขอบคุณคุณหลวงดิษฐการภักดี ในความร่วมมือและความช่วยเหลือที่กรุณาให้แก่ข้าพเจ้าตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าพำนักอยู่ในสหรัฐอเมริกาคราวนั้น ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเป็นเวลาหลายเดือน ความขัดแย้งระหว่างข้าราชการไทยในกรุงวอชิงตันที่ข้าพเจ้าประสบตอนออกไปงานเสรีไทย ยังคงมีอยู่ไม่เบาบางลงเลย คุณหลวงดิษฐการภักดีถูกถือเป็นพวกท่านเสนีย์ ปราโมช ที่ถูกปล่อยให้คงอยู่ทางกรุงวอชิงตัน แทนที่จะได้ติดตามกลับกรุงเทพฯ เมื่อท่านเสนีย์รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ครั้นเมื่อท่านนายกรัฐมนตรีเกิดป็นเกลียวกับท่านรัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านเสนีย์กลายเป็นฝ่ายค้านร่วมพรรคกับคุณควง อภัยวงศ์ คุณหลวงดิษฐการภักดีจึงตกอยู่ในฐานะค่อนข้างลำบาก ขาดความไว้วางใจจากรัฐบาล เพราะเหตุนี้เองเมื่อข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้ไปสอบคุลู่ทางในการที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ คุณหลวงจะได้รับทราบข่าวลือจากทิศทางใดก็แล้วแต่ เกิดระแวงข้าพเจ้าว่าจะไปแย่งตำแหน่งอุปทูตของท่าน ทำให้ข้าพเจ้าต้องปฏิเสธด้วยความบริสุทธิ์ใจ ต่อมาคุณหลวงสงสัยว่า ทางรัฐบาลส่ง ดร.สุจิต หิรัญพฤกษ์ ออกไปควบคุมท่าน ซึ่งก็ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้นแล้วในที่สุดรัฐบาลแต่งตั้งให้คุณถนัด คอมันตร์ เข้ารับหน้าที่อุปทูตแทน เพราะเห็นว่า คุณหลวงประจำอยู่ที่กรุงวอชิงตันมาเป็นเวลานานเกินกำหนดแล้วสมควรได้สลับเปลี่ยนกลับเข้ารับราชการในกระทรวงบ้าง ระหว่างที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเยือนสหรัฐฯ ความระหองระแหงระหว่างคุณหลวงดิษฐการภักดีกับพันโท ขาบ กุญชร ก็ยังกรุ่นอยู่ แต่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสมิได้ถือเป็นข้อสำคัญประการใด

ทางประเทศอังกฤษ เมื่อทราบว่าคุณหลวงดิษฐการภักดีจะมาเยือน กระทรวงการต่างประเทศเสนอให้เชิญเป็นแขกของรัฐบาลตามคำแนะนำของเอกอัครราชทูต ทอมสัน ซึ่งให้ความเห็นว่า แม้ท่านปรีดี พนมยงค์ ต้องเผชิญมรสุมทางการเมืองภายในอย่างหนัก แต่ยังเป็นผู้มีอิทธิพลไม่น้อย วันหนึ่งข้างหน้าอาจกลับมารับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดินอีกก็ได้ รัฐบาลอังกฤษควรจะให้การรับรองเป็น

พิเศษให้สมเด็จพระติ รวมทั้งจัดให้ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้ายอร์ช เอกอัครราชทูตไม่เชื่อว่า ท่านมีหัวรุนแรง วางตนเป็นปฏิบัติต่อระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลอังกฤษตกลงให้เชิญท่านปรีดี พนมยงค์ และคณะเป็นแขกของรัฐบาล จัดให้พักที่โรงแรมแคลริตซ์ ซึ่งเป็นที่พำนักแขกเมืองของทางราชการ มีกำหนดการเยือนกรุงลอนดอน ดังนี้

วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๔๘๙ เวลา ๒๑.๐๐ นาฬิกา คณะทูตสันถวไมตรีเดินทางโดยเรือควีนเอลิซาเบท ถึงเมืองท่าเซาแธมป์ตัน พลจัตวา กรีนฟิลด์ ผู้แทนคณะกรรมการฝ่ายรับรองของรัฐบาลและนาวาอากาศโท มอร์ตัน ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ไปรับที่ท่าเรือ นำคณะขึ้นรถไฟพิเศษเข้ากรุงลอนดอน

วันที่ ๒๐ ธันวาคม เวลา ๑๓.๔๕ นาฬิกา ท่านรัฐบุรุษอาวุโสและท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ไปร่วมรับประทานอาหารกลางวันกับพลเรือเอก ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ณ เลขที่ ๑๖ ถนนเซสเตอร์ ในฐานะสหายร่วมสงคราม

บ่ายวันนั้นเวลา ๑๖.๐๐ นาฬิกา คณะทูตสันถวไมตรีรับเชิญไปงานรับรองที่สหภาพรัฐสภาสาขาอังกฤษจัดให้เป็นเกียรติ โดยมีประธานสภาสามัญเป็นเจ้าภาพที่ตีกรัฐสภา

เวลา ๑๘.๐๐ ถึง ๑๙.๓๐ นาฬิกา รัฐบาลอังกฤษจัดงานรับรองให้ที่แลนแคสเตอร์เฮาส์ มีลอร์ดนาธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการบินพลเรือน และภริยา เป็นเจ้าภาพ

วันที่ ๒๑ ตรงกับวันเสาร์ สมเด็จพระเจ้ายอร์ชและสมเด็จพระราชินีโปรดเกล้าฯ ให้ท่านปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุขเข้าเฝ้าที่พระราชวังบักกิงแฮม และพระราชทานพระกระยาหารกลางวัน

วันที่ ๒๓ เวลา ๑๐.๓๐ นาฬิกา คณะทูตสันถวไมตรีชมกิจการขององค์การขนส่งมวลชน กรุงลอนดอน

เวลา ๑๘.๐๐ ถึง ๒๐.๐๐ นาฬิกา พรรคเสรีนิยมจัดงานรับรองให้เป็นเกียรติ ณ อาคารเลขที่ ๓ เกรย์โคตการ์เด็นส์ มินายอลัน แคมเบลล์ จอห์นสัน และภริยา เป็นเจ้าภาพ

วันที่ ๒๔ คณะทูตสันถวไมตรีชมกิจการโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ที่เฟินเดอร์เลย์
แมนเนอร์

วันที่ ๒๖ เวลา ๑๑.๓๐ นาฬิกา คณะทูตสันถวไมตรีชมบริการสงเคราะห์เด็ก
แห่งชาติ ที่ฮาร์เพนตัน

เวลา ๒๐.๓๐ นาฬิกา ชมการแสดงที่สถานีวิทยุกระจายเสียง ปีปีซี.

วันที่ ๒๗ ตอนบ่าย พบกับนางโดโรตี วูดแมน แห่งยูเนียนออฟเดโมแครติก
คอนโทรล ณ อาคารเลขที่ ๑๔ ถนนบักกิงแฮม

วันที่ ๒๘ เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา คณะทูตสันถวไมตรีเยี่ยมโรงพยาบาลเด็ก ที่ถนน
เกอร์ทออร์มอนด์

เวลา ๑๙.๐๐ นาฬิกา ชมละครเรื่อง Under the Counter แล้วรับประทานอาหาร
อาหารที่ภัตตาคารฮังกาเรีย

วันที่ ๓๐ เวลา ๑๑.๕๕ นาฬิกา ชมกิจการของสถานีวิทยุกระจายเสียง ปีปีซี.
แล้วรับประทานอาหารกลางวันกับผู้อำนวยการ เซอร์วิลเลียม ฮาเลย์

เวลา ๑๕.๐๐ นาฬิกา ชมการจัดโทรทัศน์ที่อาเล็กซานดราพาลาเชซ

เวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกา กำลัง ๑๓๖ จัดเลี้ยงอาหารค่ำที่โรงแรมชาววย โดย
นาย ซี. แมกเคนซี เป็นประธาน

วันที่ ๓๑ เดินทางออกไปชมงานอุตสาหกรรมของโฮมเคาตี้ส์ พักแรมที่เมือง
เบอร์มิงแฮม

เวลา ๒๐.๐๐ นาฬิกา นายกเทศมนตรีเมืองเบอร์มิงแฮมจัดอาหารค่ำให้เป็น
เกียรติ

วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๙๐ ชมโรงงานสร้างรถยนต์บริษัททูลส์ที่เมืองโคเวนทรี
แล้วกลับกรุงลอนดอน

วันที่ ๒ มกราคม เวลา ๑๐.๓๐ ท่านปรีดี พนมยงค์ เยี่ยมนายเคลเมนต์ แอ์ตลี
นายกรัฐมนตรี

พึงสังเกตุว่า แม้การไปเยือนประเทศอังกฤษของท่านรัฐบุรุษอาวุโส พ้องกับเวลา
ปิดงานตรุษคริสต์มาสและวันขึ้นปีใหม่ แต่ทางการอังกฤษก็ได้พยายามจัดให้ชม

กิจการและพบปะกับเจ้าหน้าที่องค์การที่เกี่ยวข้องทางฝ่ายอุตสาหกรรม การศึกษา และการสังคมสงเคราะห์อย่างมากที่สุดที่กระทำได้ นายกรัฐมนตรีอังกฤษเองก็เปิดโอกาสให้เยี่ยมด้วยอัยาศัยไมตรี ในฐานะที่เคยติดต่อกันมาในปัญหาสำคัญหลังสงคราม สำหรับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอังกฤษทางการมีได้จัดให้เข้าพบ เนื่องจากนายเบวินกลับกรุงลอนดอนจากนครนิวยอร์กโดยเรือควีนเอลิซาเบท ลำเดียวกัน ได้พบปะและปรึกษาหารือกับท่านปรีดี พนมยงค์ระหว่างทางแล้ว

จากแฟ้มของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษปรากฏว่ามีปัญหาข้อปลีกย่อยละเอียดอ่อนเกี่ยวกับการเยือนของท่านรัฐบุรุษอาวุโสสองเรื่อง คือ

๑. ในฐานะที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งใช้สถานที่ส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของผู้ถูกกักกันพลเรือน อังกฤษในประเทศไทยระหว่างสงคราม ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษดำริอยากจะให้มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด หรือเคมบริดจ์ ประสาทปริญญาเอกกิตติมศักดิ์ทางนิติศาสตร์ให้ หากแต่ประสบข้อขัดข้องว่า มหาวิทยาลัยอังกฤษไม่เคยประสาทปริญญากิตติมศักดิ์แก่อดีตนชาติศัตรู จึงเป็นอันระงับไป กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษคิดต่อไปว่า อย่างน้อยน่าจะจัดให้ม้งานรับรองที่มหาวิทยาลัยเพื่อให้ได้พบกับบรรดาศาสตราจารย์ และเจ้าหน้าที่ธุรการชั้นผู้ใหญ่ แต่เป็นระหว่างเวลาปิดมหาวิทยาลัย จึงไม่อาจจัดให้ได้

๒. ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตระกูลเซนต์ไมเกิลเซนต์ยอร์ชชั้นหนึ่งเมื่อปี ๒๔๘๓ ครั้นเกิดสงครามกับไทย ตามระเบียบของราชสำนักอังกฤษ คนชาติศัตรูผู้ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อังกฤษถูกตัดชื่อออกจากบัญชีผู้ทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์โดยอัตโนมัติ การกลับมาเข้าอยู่ในบัญชีต้องมีพิธีสถาปนาใหม่ กรณีทำนองนี้เคยเกิดขึ้นครั้งหนึ่งแก่เคานต์ แมนส์ดอร์ฟ เอกอัครราชทูตออสเตรีย-ฮังการี ผู้ได้รับเครื่องอิสริยาภรณ์ตระกูลวิกตอเรียชั้นหนึ่งเมื่อปี ๒๔๔๔ ต้องถูกลบชื่อออกจากบัญชีเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งแรก ระหว่างอังกฤษกับออสเตรีย-ฮังการี ท่านเคานต์เป็นอันสูญเสียเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้น รอมาจนกระทั่งกันยายน ๒๔๗๐ จึงได้รับคืนโดยท่านเคานต์ขออนุญาตกลับใช้ประดับใหม่

กระทรวงการต่างประเทศกำลังพิจารณาว่า จะพึงปฏิบัติอย่างไรต่อกรณีท่านปรีดี พนมยงค์ เพื่อมิให้กระทบกระเทือนความรู้สึก ก็ได้รับหนังสือจากเซอร์อแลน ลัสแซลส์ ราชเลขาธิการในพระองค์ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๘๙ ว่า สมเด็จพระเจ้ายอร์จทรงมีพระราชปรารณาจะคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้แก่ท่านปรีดี เข้าใจว่าคงเนื่องจากคำกราบบังคมทูลแนะนำของพลเรือเอก ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ที่เข้าเฝ้าเมื่อคืนวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ราชเลขาธิการกล่าวด้วยว่า สมเด็จพระเจ้ายอร์จทรงพร้อมที่จะออกพระราชสาส์นรับรองให้ถ้าจำเป็น แต่ไม่ควรทำพิธีมอบพระราชสาส์นใหม่ในวันที่ท่านปรีดีเข้าเฝ้า น่าจะขอให้เอกอัครราชทูตไทยรับเรื่องไปชี้แจงให้ท่านปรีดีทราบล่วงหน้า และมอบพระราชสาส์นให้ก่อนวันที่ ๒๑ ธันวาคม กระทรวงการต่างประเทศเห็นว่า ถ้าจะกระทำเช่นนั้นจะเป็นตัวอย่างต่อไปในอนาคต ตกเป็นพระราชภาระที่จะต้องลงพระปรมาภิไธยในพระราชสาส์นใหม่ทุกรายไป จึงขอให้เซอร์อแลนนำความกราบบังคมทูลแนะนำให้สมเด็จพระเจ้ายอร์จทรงทำถึงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของท่านปรีดี ในพระราชปฏิสันถารหลังพระกระยาหารให้ท่านปรีดีคิดว่า ทรงพอพระราชหฤทัยที่ท่านประดับเครื่องหมายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในโอกาสเข้าเฝ้า หลังจากนั้นทางกระทรวงการต่างประเทศจะดำเนินการตามระเบียบที่จะให้กลับคืนชื่อของท่านปรีดีเข้าในบัญชีต่อไป สมเด็จพระเจ้ายอร์จทรงเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศ

ที่กรุงลอนดอนก็เหมือนกัน ท่านรัฐบุรุษอาวุโสต้องพบความแตกแยกกระหว่างคนไทยอีก ตอนนั้นหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร ทรงดำรงตำแหน่งเป็นอัครราชทูต แต่มีหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ผู้ใกล้ชิดกับท่านรัฐบุรุษอาวุโส เชื้อพระวงศ์ทั้งสององค์นี้ไม่สู้จะทรงลงรอยกันนัก เกรงจะแย่งตำแหน่งกันสร้างความยากลำบากแก่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสไม่น้อย ข้าพเจ้าไปในคณะของท่าน และเคยมีความสนิทสนมกับท่านศุภสวัสดิ์ฯ มาก่อน จึงต้องระวังตัวเป็นพิเศษ มิให้ท่านทูตทรงเกิดความเข้าใจผิดใด ๆ ได้

จากประเทศอังกฤษ คณะท่านรัฐบุรุษอาวุโสเดินทางไปแวะที่กรุงปารีสเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๔๙๐ กรุงเบอร์ลินวันที่ ๙ กรุงโคเปนเฮเกนวันที่ ๑๕ กรุงสตอกโฮล์ม

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม วันที่ ๒๔ ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าและพบบองค์พระประมุขและหัวหน้ารัฐบาลทุกประเทศ กระชับความสัมพันธ์อันดีให้สนิทสนมยิ่งขึ้น พร้อมทั้งให้คำชี้แจงปัญหาต่าง ๆ ที่ประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ โดยเฉพาะที่สวีตเซอร์แลนด์ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้า ณ ที่ประทับชั่วคราวเมืองตาวัวส์ พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี หลังจากการเยือนกรุงออสโล ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเกิดป่วยทำให้ต้องบอกเลิกการไปเยือนสหภาพโซเวียตตามกำหนดเดิม กลับไปรักษาตัวที่กรุงสตอกโฮล์มจนกระทั่งวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ จึงเดินทางไปเยือนประเทศอียิปต์แล้ว ไปประเทศอินเดียเมื่อวันที่ ๑๓ ผ่านประเทศพม่าเมื่อวันที่ ๑๘ ก่อนกลับกรุงเทพฯ

ก่อนท่านรัฐบุรุษอาวุโสเดินทางกลับถึงประเทศไทยไม่กี่วัน คุณติเรก ชัยนาม รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ขอลาออกจากตำแหน่ง โดยอ้างว่า ภารกิจที่ต้องปฏิบัติมาในด้านความสัมพันธ์กับอังกฤษและกับฝรั่งเศสได้เสร็จสิ้นลง และประเทศไทยสามารถเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้แล้ว อยากเปิดโอกาสแก่รัฐบาลเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศบ้าง มีการวิพากษ์วิจารณ์กันในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ว่า อาจจะมีเหตุผลภายในวงรัฐบาลประกอบด้วย เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการลาออกของคุณติเรกเกิดขึ้น ในเวลาไล่เลี่ยกับอุบัติเหตุรถไฟสายกาญจนบุรี-พม่าตกราง ทำให้ ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ต้องถึงแก่อนิจกรรมไปหยก ๆ ฐานะของรัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้รับความกระทบกระเทือนเป็นธรรมดา ถึงกับมีข่าวแพร่สะพัดว่า คณะรัฐมนตรีอาจจะกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งทั้งคณะก็ได้ เนื่องจากเคยมีเสียงอยู่ก่อนแล้วว่า รัฐมนตรีบางคนดำรงจะขอลาออกจากตำแหน่ง ทางคุณควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ฝ่ายค้าน คอยเพ่งติดตามสถานการณ์อยู่อย่างใกล้ชิด อยากรู้ก็ตาม รัฐบาลผ่านพ้นมรสุมลูกน้อยนั้นไปได้ด้วยการตั้งซ่อมรัฐมนตรีตามประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายกรัฐมนตรีเข้าว่าการกระทรวงการต่างประเทศอีกตำแหน่งหนึ่ง และให้นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม

ในเดือนมีนาคม ๒๕๙๐ มีการพิจารณาปรับปรุงสถานะของผู้แทนทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โดยทั้งสองประเทศเป็นผู้ริเริ่มเสนอขอยกฐานะสถานทูตขึ้นเป็นสถานเอกอัครราชทูต รัฐบาลไทยตอบรับข้อเสนอเมื่อวันที่ ๑๕ สำหรับเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน คณะรัฐมนตรีได้ตกลงแต่เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๘๙ ให้พลเชษฐพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร เข้าดำรงตำแหน่ง หากต้องเสด็จกลับกรุงเทพฯ ก่อน ภายหลังการเจรจากับฝ่ายฝรั่งเศสแล้ว จึงเป็นอันยืนยันตามมติเดิม ส่วนเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน คณะรัฐมนตรีพิจารณาเห็นว่า คุณดิเรก ชัยนาม เป็นผู้ที่เหมาะสม เนื่องจากเป็นผู้ดำเนินงานเจรจากับรัฐบาลอังกฤษมาโดยตลอด เพื่อขอผ่อนคลายความเข้มงวดของความตกลงสมบรูณ์แบบมาแต่ต้น การเจรจากำลังจะเข้ารูปได้ผล จุดหมายปลายทางของไทยอยู่ที่การยกเลิกความตกลงสมบรูณ์แบบ ฉะนั้นหากได้คุณดิเรก ชัยนาม ไปช่วยปฏิบัติงานทางประเทศอังกฤษ คอยติดตามเร่งรัดขอความเห็นอกเห็นใจของฝ่ายอังกฤษได้ ก็น่าจะเป็นการดี มีปัญหาที่ค่อนข้างจะละเอียดอ่อนอยู่บ้างก็ทางหม่อมเจ้านักขัตตรมงคล กิติยากร ซึ่งเพิ่งทรงได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตประจำกรุงลอนดอนไม่นานเท่าใด โดยที่พระองค์ท่านเคยทรงศึกษาในประเทศฝรั่งเศส รัฐบาลจึงดำริให้โยกย้ายเสด็จไปรับตำแหน่งทางกรุงปารีส จะทรงช่วยชาติบ้านเมืองได้ดีกว่าคงประทับอยู่ที่กรุงลอนดอนเสียอีก คุณดิเรกจึงเดินทางออกจากประเทศไทยไปรับตำแหน่งใหม่ทางราชสำนักเซนต์เจมส์เมื่อต้นเดือนกรกฎาคม ๒๕๙๐

เขียนมาถึงตอนนี้ ข้าพเจ้าขอเปิดวงเล็บเกี่ยวกับการเยือนกรุงนานกิงของท่านรัฐบุรุษอาวุโสเมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน ๒๕๘๙ ท่านได้มีโอกาสเข้าพบประธานาธิบดีจอมพล เียงไคเช็ก และได้สนทนาปัญหาการเมืองของประเทศไทยตามที่คุณหลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์รวบรวมบันทึกการสนทนาเมื่อวันที่ ๕ ไว้ มีความสำคัญสรุปได้ดังนี้

๑. รัฐบาลจีนยินดีสนับสนุนให้ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เพราะรัฐบาลจีนไม่เคยถือประเทศไทยเป็นศัตรู หากถือท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามเท่านั้นเป็นศัตรู เมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนต่อสัมพันธมิตร รัฐบาลจีนเห็นด้วยกับรัฐบาลอังกฤษและอเมริกันที่สั่งให้ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่าย

สัมพันธมิตรประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และท่านปริตีให้บอกเลิกการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเสีย

๒. ที่จอมพล เจียงไคเช็คไม่พอใจท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เนื่องจากนโยบายข่มเหงคนจีนแต่ก่อนสงครามซึ่งได้หนักหน่วงขึ้นระหว่างสงคราม ประกอบกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งวิทยุกระจายเสียงชวนให้จีนยอมก้มศีรษะให้ญี่ปุ่น ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงกับสาบานต่อหน้าพระแก้วมรกตร่วมกับญี่ปุ่นว่าจะซื่อสัตย์ต่อกัน และแทบไม่เว้นแต่ละวัน วิทยุของท่านจอมพลมีแต่ยกย่องญี่ปุ่นจะชนะสงครามแน่นอน ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม หยามหน้าจีนมากที่รับรองรัฐบาลแมนจู๊ว และรัฐบาลวังจิงไว จอมพล เจียงไคเช็คจึงได้ให้โฆษกรัฐบาลจีนประกาศไว้ว่า ถ้าสงครามเสร็จสิ้นจะต้องเอาตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาขึ้นศาลอาชญากรสงครามตะวันออกไกล ครั้นเมื่อรัฐบาลไทยจับกุมตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำขึ้นศาลฐานอาชญากรสงคราม รัฐบาลจีนจึงไม่ติดใจจนกระทั่งศาลไทยสั่งปล่อยตัว จอมพล เจียงไคเช็คอ้างถึงพันธกรณีระหว่างประเทศที่ผูกพันประเทศไทยให้จับกุมอาชญากรสงครามนำขึ้นศาลตามภาคผนวกของหัวข้อความตกลงที่ทำกับอังกฤษในนามของสัมพันธมิตร

๓. จอมพล เจียงไคเช็ครับว่า มีการติดต่อกันระหว่างนายทหารชายแดนภาคพายัพของไทยกับนายทหารจีนจริง เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗ นายทหารจีนรายงานให้ทราบ ว่า นายทหารไทยชายแดนเสนอค่าของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า จะปลีกตัวจากญี่ปุ่นมาร่วมกับจีนรบญี่ปุ่น ซึ่งจอมพล เจียงไคเช็คได้แทงสั่งในรายงานฉบับนั้นว่า เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม สาบานต่อหน้าพระแก้วมรกตว่าจะซื่อสัตย์ต่อญี่ปุ่น เหตุใดจึงยอมละเมิดคำสาบานเสีย การทำสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตร แยกกองบัญชาการสูงสุดออกเป็นเขตยุทธภูมิต่าง ๆ จอมพล เจียงไคเช็คเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดเขตยุทธภูมิจีน ลอร์ดหลุยส์ เมานด์แบตตัน เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ประเทศไทยตั้งอยู่ เหตุใดจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงไม่ติดต่อกับลอร์ดหลุยส์ เมานด์แบตตัน

๔. ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๘๗ จอมพล เจียงไคเช็คได้รับรายงานจากชายแดนอีกว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ร้อนใจมาก อยากตกลงกับจีนรับญี่ปุ่น โดยได้สร้างฐานทัพต่อญี่ปุ่นที่เพชรบูรณ์ นายทหารจีนชายแดนเสนอความเห็นประกอบว่า เมืองใหม่สร้างด้วยไม้ ไม้ใช้วัสดุก่อสร้างแข็งแรง ถ้าฝนตกหนักลมพัดแรงก็จะพังทลาย ราษฎรถูกเกณฑ์ไปสร้างเมืองใหม่ล้มตายมากเพราะไข้จับสั่น กว่าจะสร้างเมืองใหม่เสร็จจะต้องใช้เวลานานปี ไม่ทันสงครามที่ใกล้จะสิ้นสุดเข้ามาแล้ว เพชรบูรณ์ไม่เหมาะเป็นฐานทัพ ถ้าญี่ปุ่นถอยมาทางแม่สอดอีก ๓ วัน ก็ดีเพชรบูรณ์แตก ซึ่งจอมพล เจียงไคเช็คได้แถลงลงในรายงานฉบับนั้นว่า ข้ออ้างฐานทัพเพชรบูรณ์เป็นเรื่องเหลวไหล ทั้งกรุงเทพฯ ไปอยู่เพชรบูรณ์ ญี่ปุ่นจะปล้นเอาของดีมีค่าของคนไทยและคนจีน ญี่ปุ่นยึดภาคกลางอยู่ช้าวุ่นน้ำ คนไทยและทหารไทยที่ไปอยู่เพชรบูรณ์ต้องอดข้าวตาย จีนไม่ก้าวก่ายเขตยุทธภูมิของลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยัวจะให้กองทัพจีนเข้าไปในประเทศไทยให้ได้

๕. จอมพล เจียงไคเช็คปฏิเสธว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เคยพูดวิหฤโทษทัพด้วย ไม่ทราบจะพูดกันได้อย่างไร จอมพล เจียงไคเช็คพูดได้แต่ภาษาจีน ถ้าจะพูดเรื่องการเมืองและยุทธศาสตร์ชั้นสูง ก็ต้องใช้ภาษาที่มีความรู้ดีทั้ง ๒ ภาษา ถ้ามีการพูดทางวิทยุกันจริง ญี่ปุ่นต้องดักฟังได้ แล้วก็ทำลายจอมพล ป. พิบูลสงคราม พร้อมด้วยกรุงเทพฯ และเพชรบูรณ์ทันที

ในการสนทนาคราวนั้น จอมพล เจียงไคเช็คพูดภาษาจีนกลาง ดร. ที. วี. ชุง นายกรัฐมนตรี แปลเป็นภาษาอังกฤษ ท่านรัฐบุรุษอาวุโสพูดภาษาอังกฤษ ดร. ที. วี. ชุง แปลเป็นภาษาจีนกลาง หลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์เป็นผู้จัดบันทึกการสนทนา และส่งไปให้ฝ่ายเงินตรา

๒๓๗

ความผันผวนทางการเมืองภายหลังสงคราม

สถานการณ์ภายในของประเทศไทยภายหลังสงครามย่อมประสบกับปัญหาความ
ยุ่งยากทางเศรษฐกิจสังคมนานัปการ ซึ่งส่งผลสะท้อนถึงการเมือง ทำให้ต้องมีการ
เปลี่ยนแปลงรัฐบาลเป็นครั้งคราวตามลำดับมา ประกอบกับรัฐบาลหลังสงครามให้
สิทธิเสรีภาพในด้านการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เสี่ยงวิพากษ์วิจารณ์
การกระทำของรัฐบาลเป็นไปโดยเปิดเผย ผู้ที่มีได้อยู่ในวงการบริหารสามารถทำการ
โจมตีรัฐบาลอย่างดุเดือด หาสาเหตุตำหนิติเตียนรัฐบาลด้วยวิธีต่าง ๆ ตามแต่โอกาส
จะอำนวย การพยายามแก้ไขความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจได้ผลน้อย ไม่อาจบูรณะ
ประเทศให้กลับฟื้นคืนดีได้โดยฉับพลัน ราคาสินค้าสำหรับอุปโภคบริโภคโดยทั่วไป
สูงแพงขึ้น ค่าของเงินบาทไทยตกต่ำลง บรรดาข้าราชการได้รับรายได้น้อย ไม่คู่เคียง
กับอัตราค่าครองชีพที่ถีบตัวสูงขึ้น ยังให้เกิดการหาผลประโยชน์ทางใต้โดยมิชอบ
ด้วยกฎหมาย จิตใจของบุคคลเสื่อมทรามลง

ในด้านความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง มีปัญหาสะสมเพิ่มขึ้นทุกวัน เป็น
ผลธรรมชาติของการที่มีกองกำลังทหารต่างชาติเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศถึงสองครั้ง
สองหนติดต่อกัน ครั้งแรก ได้แก่ กำลังทหารญี่ปุ่นที่แผ่ขยายวงปฏิบัติการออกไป
ทั่วราชอาณาจักร รัฐบาลอยู่ในบังคับให้ทำความพอใจแก่ความต้องการของญี่ปุ่น
ทั้งในการดำเนินการยุทธและการส่งกำลังบำรุง ต่อมาเมื่อสิ้นสุดสงครามแล้ว ไทย
ยังต้องให้ความสะดวกและความร่วมมือแก่กำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตรที่เข้ามา
ปฏิบัติการภายในประเทศอีก โดยอาศัยเหตุผลว่า จะเข้ามาจัดการกับกำลังทหาร
ญี่ปุ่นในประเทศไทย มีการแพร่หลายทั้งอาวุธยุทธภัณฑ์ของญี่ปุ่นและของ
สัมพันธมิตร กระจุกกระจายไปอยู่ในมือของผู้ที่มีบงคร้ามใจอาวุธ การปลดปล่อยทั้ง
ทหารและตำรวจที่ระดมเรียกเกณฑ์ยามสงครามก็ไม่เว้นที่จะสร้างปัญหาสังคมให้
แก่ฝ่ายบริหาร โจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้น มีอาวุธทันสมัยใช้เกือบจะดึกว่าอาวุธในมือของ
เจ้าหน้าที่ผู้ปราบปรามด้วยซ้ำ

ยิ่งกว่านั้น ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับปัญหาแทรกซ้อนสำคัญอีกสามเรื่องใหญ่
ได้แก่ ๑. ปัญหาการใช้จ่ายเงินหลวงของขบวนการเสรีไทย ๒. ปัญหาอาชญากรรมสงคราม
และ ๓. กรณีสวรรคต

๖. ปัญหาการใช้จ่ายเงินหลวงจวงบวงการเสรีไทย

เนื่องจากมีการกล่าวหาว่า ขบวนการเสรีไทยได้ใช้จ่ายเงินของชาติไปในทางที่ไม่ถูกต้องสมควร ด้วยความประสงค์จะทำลายความเชื่อถือในขบวนการ รัฐบาลได้ขอให้สภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นสอบสวนสะสางทรัพย์สินของชาติที่คณะเสรีไทยได้ใช้จ่ายไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ ประกอบด้วยอดีตประธานศาลฎีกา อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ๔ ท่าน และนายพิชานุกุญญิง (มร.เรอเน กียอง) ที่ปรึกษาสามัญชาติฝรั่งเศสเดิมของคณะกรรมการกฤษฎีกา ขึ้นรวบรวมเอกสารหลักฐานการใช้จ่ายเงินของขบวนการเสรีไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศไทยโดยละเอียดถี่ถ้วน

คณะกรรมการวิสามัญทำรายงานเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรลงวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ว่า เงินที่ขบวนการเสรีไทยได้จับจ่ายไป ได้มาจากเงินของรัฐบาลไทยที่ฝากไว้ทางธนาคารเนชั่นแนลซิตีแห่งนครนิวยอร์ก ซึ่งมียอดรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๒,๗๓๐,๐๗๘ เหรียญอเมริกัน และเงินจากงบประมาณแผ่นดิน งบช่วยประชาชน ๘,๘๖๗,๙๘๙ บาท (ส่วนเงินของรัฐบาลไทยที่ฝากไว้ทางกรุงลอนดอนมิได้ถูกนำมาใช้จ่ายอย่างใด เพราะรัฐบาลอังกฤษทำการกักกันไว้ จนกระทั่งนำออกมาหักใช้เป็นค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นระหว่างสงครามแก๊สพิษและผลประโยชน์ของคนชาติบริติชในประเทศไทย)

จากเงินยอดแรกได้มีการเบิกจ่ายเป็น

๑. ค่าใช้จ่ายของสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ตลอดเวลาสงคราม รวมทั้งเงินที่ส่งไปให้เสรีไทยในประเทศอังกฤษด้วย เป็นเงิน ๖๕๗,๐๙๒ เหรียญ

๒. จ่ายให้ โอ.เอส.เอส. สำหรับหน่วยเสรีไทย เป็นเงิน ๔๑๑,๕๕๘ เหรียญ

๓. จ่ายให้ โอ.เอส.เอส. เพื่อซื้อทองส่งมากรุงเทพฯ เป็นเงิน ๔๙,๙๕๗ เหรียญ และส่งให้คุณฉวีล อุดล ที่ประเทศจีน เป็นเงิน ๑๓,๐๓๘ เหรียญ

สำหรับทองที่ส่งเข้ากรุงเทพฯ มีน้ำหนัก ๕๐ กิโลกรัม ขายเป็นเงินไทยได้ ๑,๕๖๐,๑๙๐ บาท ซึ่งได้แจกเป็นค่าใช้จ่ายของหน่วยเสรีไทยทั่วราชอาณาจักร เป็นค่าใช้จ่ายในการส่งผู้คนออกไปรับการฝึกทางทหารในต่างประเทศ ค่าขนส่งทางน้ำ ค่าสายลับ ฯลฯ

ส่วนเงินงบประมาณแผ่นดิน งบช่วยประชาชน จำนวน ๘,๘๖๗,๙๘๐ บาท ได้ผันเป็นค่าใช้จ่ายของกองบัญชาการเสรีไทยที่กรุงเทพฯ หน่วยเสรีไทยในต่างจังหวัด รวมทั้งก่อสร้างสนามบินลับหลายแห่ง

คณะกรรมการธิการฯ แสดงความเห็นว่ สำหรับงานที่ทำการอย่างลับ ๆ เช่นนั้น เฉพาะอย่างยิ่งในยามสงคราม จะหวังให้มีบัญชีรายละเอียดและใบคู่อายอย่างบัญชีงบดุลตามธรรมดาอย่าอมเป็นไปไม่ได้ ขบวนการเสรีไทยได้รับคำร้องจากกำลัง ๑๓๖ ของอังกฤษให้ทำลายเอกสารทั้งสิ้นที่อาจจะเป็นภัย ในทางปฏิบัติยอมถือเอาผลงานที่มอบหมายให้ไปกระทำเป็นสำคัญ คณะกรรมการกล่าวต่อไปว่า การเข้าใจผิด แม้จะโดยสุจริตก็ดี อาจทำให้เกิดเล้าลือแพร่หลายได้ง่าย ๆ ในเมื่อการเมืองและการเงินเข้าปะปนกัน อย่างไรก็ตามก็ ขาวลือเหล่านั้นไม่มีมูลความจริง การตรวจสอบเอกสารและบัญชีที่ยื่นต่อคณะกรรมการวิสามัญปรากฏชัดว่า ทุกสิ่งทุกอย่างถูกต้องตรงกัน

แล้วคณะกรรมการวิสามัญสรุปความในตอนท้ายรายงานว่ “ขบวนการเสรีไทยได้กอบกู้ฐานะของประเทศชาติเนื่องจากสงครามคราวนี้ได้เป็นอย่างดี สมควรเป็นเจ้าหน้าที่บุญคุณแก่ปวงชนชาวไทย และถ้ามีทางใดที่ประเทศชาติจะสมนาคุณแก่ผู้เสี่ยงชีวิตเข้ามากอบกู้ฐานะของประเทศชาติเช่นนี้ ก็น่าจะเป็นที่ยินดียิ่ง ในสุดท้ายขอให้ระวังอย่าได้เกิดการทอดยอียดหนาระอาใจ จนไม่มีใครคิดริเริ่มกระทำกิจการสิ่งใดเมื่อเกิดเหตุการณ์คับขันในอนาคต หากว่าบุคคลซึ่งริเริ่มกระทำการนั้น ถูกไต่สวนในเรื่องการเงินอันพันวิสัยที่จะปฏิบัติได้ ในกรณีเช่นนี้ผลของงานยอมสนองนโยบาย และผู้ซึ่งได้รับมอบหมายที่จะกอบกู้ฐานะของประเทศชาติ ย่อมจะต้องเชื่อถือกัน และหนทางที่เขากระทำไปเพื่อบำบัดความยุ่งยาก ก็ควรจะเชื่อถือด้วย” เรื่องนี้จึงเป็นอันสงบลงไปได้ แม้เสรีไทยจะพ้นจากข้อครหาในด้านการเงิน แต่ในทางการเมืองก็ยังมีผู้มองอย่างไม่เป็นมิตรอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรดาพวกทหารบางส่วนและนักการเมืองบางคน

๒. ปัญหาเรื่องอาชญากรรม

ดั่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๑๔ เมื่อข้าพเจ้าถูกส่งตัวให้ออกไปช่วยท่านทูต ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และนายสงวน ตุลารักษ์ ในการเจรจากรเมืองกับสหรัฐอเมริกา

และกับฝ่ายอังกฤษที่กรุงวอชิงตันตอนต้นปี ๒๔๘๘ ข้าพเจ้าไปทราบข่าว ทางฝ่าย โอ.เอส.เอส. มีรายชื่อผู้ที่เขาถือเป็นอาชญากรสงครามในประเทศไทยในฐานะที่ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำสงครามรุกรานต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งข้าพเจ้าได้ถือโอกาสชี้แจงแสดงความเห็นว่า ไม่น่าจะถือท่านเหล่านั้นเป็นอาชญากรสงคราม ทำนองที่จะกระทำกับผู้นำเยอรมันหรือญี่ปุ่น แต่ฝ่ายอเมริกันจะเชื่อถือตามคำชี้แจงของข้าพเจ้าเพียงไรหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบ

ต่อมาเมื่อสงครามเสร็จสิ้นลง โดยการยอมจำนนของฝ่ายญี่ปุ่นภายหลังที่ต้องถูกระเบิดปรมาณูสองลูกติดต่อกันบนดินแดนของญี่ปุ่น ยินยอมให้กำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ายึดครองกรุงโตเกียว เจ้าหน้าที่สารวัตรทหารอเมริกันเข้าทำการควบคุมตัวนายวิจิตร วิจิตรวาทการ เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว ไว้ชั่วคราวในฐานะเป็นอาชญากรสงครามของไทยผู้หนึ่ง แล้วส่งตัวมากรุงเทพฯ โดยเครื่องบินทหาร

ในภาคผนวกแนบท้ายหัวข้อความตกลงที่รัฐบาลไทยทำกับรัฐบาลอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ มีข้อความตอนหนึ่งว่า รัฐบาลไทยตกลง “จะร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรในการจับกุมและชำระบุคคลที่ต้องหาว่าได้กระทำอาชญากรรมสงคราม หรือขึ้นชื่อว่าให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการแก่ญี่ปุ่น” และในข้อตกลงกับรัฐบาลออสเตรเลียตามหนังสือแลกเปลี่ยนลงวันที่เดียวกันนั้น มีข้อกำหนดให้รัฐบาลไทย “รับจะให้ความช่วยเหลือเต็มที่ในการจับกุมและลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดทางอาชญากรสงครามต่อชาวออสเตรเลีย” ข้อผูกพันนี้ ต่อมาได้ถอดเป็นข้อ ๓ ของความตกลงสันติภาพฉบับหลังสุดซึ่งรัฐบาลไทยทำกับออสเตรเลีย เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๘๙

เพื่อป้องกันมิให้ต่างประเทศละล้าละล้วงเข้ามาจัดการกับคนไทยผู้อยู่ในข่ายต้องกล่าวหา เป็นอาชญากรสงครามในฐานะร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำสงคราม รัฐบาลชิงเสนอร่างกฎหมายพิเศษว่าด้วยอาชญากรสงครามต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๘ ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม กำหนดนิยามศัพท์ “อาชญากรรมสงคราม” ตามหลักการของฝ่ายสัมพันธมิตรว่า หมายถึง การกระทำความผิดต่อไปนี้ คือ

“(๑) ทำการติดต่อวางแผนการศึกษาเพื่อทำสงครามรุกราน หรือกระทำการโดยสมัครใจเข้าร่วมสงครามกับผู้ทำสงครามรุกราน หรือโฆษณาชักชวนให้บุคคลเห็นดีเห็นชอบในการกระทำของผู้ทำสงครามรุกราน

(๒) ละเมิดกฎหมาย หรือจารีตประเพณีในการทำสงคราม คือ ปฏิบัติไม่ชอบธรรมต่อทหารที่ตกเป็นเชลย จัดส่งพลเรือนไปเป็นทาส ข่าผู้ที่ถูกจับเป็นประกัน ทำลายบ้านเมืองโดยไม่จำเป็นสำหรับการทหาร

(๓) กระทำการละเมิดต่อมนุษยธรรม คือ กดขี่ข่มเหงในทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ หรือทางศาสนา

(๔) กระทำโดยสมัครใจเข้าร่วมมือกับผู้ทำสงครามรุกราน คือ ชี้ลู่ทางให้ทำการยึด หรือครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม หรือสืบ หรือให้ความลับ หรือความรู้อันเป็นอุปการะแก่การทำสงครามของผู้ทำสงครามรุกราน”

และกำหนดโทษอาชญากรรมสงครามไว้อย่างสูง ต้องระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกไม่เกินยี่สิบปี และให้บริบทภัยสมบัติส่วนตัวเสียสิ้น

พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดวิธีดำเนินการเป็นกรณีพิเศษไว้ว่า ให้มีคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งทำหน้าที่สืบสวนและสอบสวนคดีอาชญากรรมสงคราม ซึ่งจะทำการแทนอัยการแผ่นดินเป็นโจทก์ฟ้องคดี และให้ศาลฎีกาเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดีโดยตรง ไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมตามปกติ และคำพิพากษาของศาลฎีกาในเรื่องนี้ให้ถือเป็นที่สุด

พึงสังเกตว่า หลักการเรื่องการลงโทษอาชญากรรมสงคราม เป็นหลักใหม่ซึ่งฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สองริเริ่มขึ้นด้วยความตกลงสี่ชาติที่ชนะสงครามในยุโรป ระหว่างรัฐบาลอเมริกัน อังกฤษ สหภาพโซเวียต และรัฐบาลชั่วคราวของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ลงนามเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๘๘ ใช้แก่อาชญากรรมสงครามในยุโรป โดยได้จัดตั้งศาลทหารระหว่างประเทศขึ้นที่เมืองนูแรมเบิร์ก ทำการพิจารณาและพิพากษาการกระทำผิดรวมสามประเภท คือ

“(๑) ความผิดต่อสันติภาพ อันได้แก่ การวางแผน การเตรียมการ การริเริ่มหรือการกระทำสงครามรุกรานหรือสงครามอันเป็นการละเมิดสนธิสัญญาความตกลง

หรือการให้คำมั่นระหว่างประเทศ หรือการเข้าร่วมในแผนการหรือการคบคิดเพื่อ
การปฏิบัติดังกล่าว

(๒) ความผิดในการทำสงคราม อันได้แก่ การละเมิดกฎ หรือจารีตประเพณีของ
การทำสงคราม ซึ่งรวมถึงฆาตกรรม การปฏิบัติอันไม่ชอบ หรือการเนรเทศส่งตัวไป
เป็นทาสแรงงาน ซึ่งประชาชนพลเมืองหรือในดินแดนที่ยึดครอง การฆาตกรรมหรือ
การปฏิบัติอันมิชอบต่อเชลยศึก การฆ่าผู้ถูกจับเป็นประกัน การปล้นทรัพย์สินสาธารณะ
หรือทรัพย์สินเอกชน การทำลายนครเมือง หรือหมู่บ้าน หรือการทำลายล้างอันไม่
จำเป็นสำหรับการทหาร

(๓) ความผิดต่อมนุษยชาติ อันได้แก่การฆ่า การทำลายล้าง การเอาเป็นทาส
การเนรเทศ หรือการปฏิบัติอันมิชอบด้วยมนุษยธรรมต่อประชาชนพลเรือน ก่อน
หรือระหว่างสงคราม หรือการกดขี่โดยอาศัยเหตุทางการเมือง ทางเชื้อชาติหรือทาง
ศาสนา”

ครั้งเมื่อญี่ปุ่นต้องยอมรับความพ่ายแพ้ในสงคราม พลเอก ตึกลาส แม็กอาเธอร์
ใช้อาญาสิทธิในฐานะเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ประกาศใช้หลัก
อาชญากรรมสงครามของนูแรมเบิร์กบังคับแก่อาชญากรสงครามญี่ปุ่น ด้วยการ
จัดตั้งศาลทหารระหว่างประเทศสำหรับตะวันออกไกลขึ้นที่กรุงโตเกียว ทำการ
พิจารณาพิพากษาลงโทษอาชญากรสงครามญี่ปุ่นรวม ๒๘ คน มีทั้งผู้นำทางการเมือง
ผู้นำทางการทหาร นักการทูตญี่ปุ่น ข้าราชการในกระทรวงเศรษฐกิจ และนักทฤษฎี
ด้านจักรวรรดินิยม และศาลได้พิพากษาเมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๑ ลงโทษ
ประหารชีวิต ๗ คน จำคุกตลอดชีวิต ๑๖ คน จำคุก ๒๐ ปี ๑ คน จำคุก ๗ ปี ๑ คน
ปล่อยตัว ๓ คน

รัฐบาลไทยได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติอาชญากรสงครามฉบับนั้นทำการ
จับกุมจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ระหว่างปี ๒๔๘๑ ถึง ๒๔๘๗ นาย
วิจิตร วิจิตรวาทการ เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่น พลโท หลวงเสรี
เริงฤทธิ์ ผู้บัญชาการกองกำลังทหารไทยที่บุกเข้าไปในดินแดนอินโดจีนและพม่า
พลตรี ประยูร ภมรมนตรี หัวหน้าผู้นำขบวนการยุวชน พันโท พระสารสาส์นพลชั้น

ผู้อำนวยการห้องไทย ณ กรุงโตเกียว นายเพียร ราชธรรมนิเทศ และนายสังข์ พิธโนทัย นักข่าวประจำสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย นำขึ้นฟ้องต่อศาลฎีกา ซึ่งกฎหมายกำหนดมอบอำนาจให้พิจารณาเป็นกรณีพิเศษ ไม่จำเป็นต้องผ่านศาลชั้นต้น ระหว่างที่ศาลกำลังฟังคำพยานของโจทก์ในคดีจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ ศาลฎีกาตัดสินในคดีพระสารสาส์นพลชั้นรัว่า พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามมีบทบัญญัติกำหนดลงโทษการกระทำที่เกิดขึ้นก่อนวันใช้พระราชบัญญัติ เป็นการออกกฎหมายอาญาให้มีผลย้อนหลังขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔ จึงยกฟ้องของอัยการอาชญากรรมสงครามเสียแต่เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๘๙ ผู้ถูกกล่าวหาทั้ง ๘ ท่าน จึงรอดพ้นจากข้อหาไป โดยไม่ทันให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แถลงแก้ตัวต่อศาลแต่อย่างใด

เมื่อศาลฎีกาตัดสินยกฟ้องคดีอาชญากรรมสงคราม ปลอ่ยตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษโทรเลขถึงเอกอัครราชทูตที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๘๙ ขอให้ยืนยันว่า คำวินิจฉัยของศาลฎีกานั้น ใช้เฉพาะอาชญากรรมสงครามชั้นผู้นำทางการเมืองเท่านั้น มิได้ครอบคลุมถึงผู้ที่ประกอบอาชญากรรมต่อฝ่ายสัมพันธมิตร และขอให้ทูตหาโอกาสแสดงความห่วงใยของอังกฤษในการปล่อยตัวท่านจอมพล และหวังว่า ท่านกับสมัครพรรคพวกจะไม่กลับมาเล่นการเมืองอีก

ทูตตอบเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ว่าได้ยกเรื่องความห่วงใยของอังกฤษปรารถนาให้นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศทราบแล้ว ทั้งสองรับว่าจะไม่เป็นเช่นนั้น สำหรับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทูตได้เน้นให้ฝ่ายไทยตระหนักแน่นว่า ถ้าท่านจอมพลและสมัครพรรคพวกกลับหันมาในวงการเมืองอีก จะทำให้เกิดความรู้สึกไม่ดีในต่างประเทศเป็นเวลายาวนาน ทั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมีความเห็นพ้องด้วย โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรียืนยันว่า ฝ่ายค้านในสภาคงจะหาทางเอาประโยชน์จากคำวินิจฉัยของศาลฎีกาเพื่อให้เกิดความกระอักกระอ่วน ไม่มีสัญญาณใดแสดงให้เห็นว่า ท่านจอมพลจะประสงค์ก่อความยุ่งยากให้แก่รัฐบาล เพราะได้แสดงเจตจำนงแน่ชัดว่า จะถอนตัวจากการเมืองโดยเด็ดขาด

พูดกล่าวต่อไปว่า ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะคงยึดมั่นในความคิดเห็นเช่นนั้นต่อไปนานเพียงใด และพูดได้ทราบข่าวจากวงการที่เชื่อถือได้ว่า นายกรัฐมนตรีได้พูดเตือนแนะท่านจอมพลภายหลังที่ได้รับการปล่อยตัวว่า น่าจะเก็บตัวให้สงบเงียบไม่เข้ามายุ่งในวงการเมืองอีก มิฉะนั้นแล้ว ท่านอาจจะต้องถูกจับ ถึงกับเสนอให้หลบไปอินโดจีนเสีย เมื่อยังกระทำได้ แต่ท่านจอมพล ปฏิเสธข้อเสนอนั้น

ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันแจ้งเรื่องต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาชญากรรมสงคราม ในกระทรวงสงคราม เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม และขอทราบว่าจะกระทำสงคราม มีดำริจะดำเนินการอย่างไรต่อไปหรือไม่ ได้รับตอบเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายนว่า ฝ่ายทหารอเมริกันไม่มีดำริที่จะดำเนินการอย่างใดต่อคนไทยในด้านนี้

เมื่อท่านรัฐบุรุษอาวุโสเดินทางไปเยือนประเทศจีน ตามคำเชิญของรัฐบาล จอมพล เจียงไคเช็ค ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๙ ปรากฏว่า ท่านจอมพลสนใจในเรื่องนี้ และได้สอบถามท่านรัฐบุรุษอาวุโสว่า รัฐบาลไทยมีดำริจะดำเนินการต่อไปอย่างไร เพราะจีนถือว่า ประเทศไทยมีความผูกพันตามความตกลงสมบูรณแบบ และหัวข้อความตกลงที่จะต้องให้ความร่วมมือแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรในการจับตัว อาชญากรรมขึ้นฟ้องศาลเพื่อให้ได้รับโทษตามควรแก่กรณี ที่จอมพล เจียงไคเช็ค สนใจและติดตามเรื่องนี้โดยใกล้ชิด ก็เนื่องจากความไม่พอใจที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เป็นผู้ตกลงยินยอมตามคำของญี่ปุ่นให้รับรองรัฐบาลแมนจู๋วและรัฐบาล วังจิงไว และให้คำมั่นต่อญี่ปุ่นต่อหน้าพระแก้วมรกตซึ่งเป็นที่เคารพยกย่องอย่างสูงสุดของประชาชนชาวไทยว่า รัฐบาลจะร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำสงครามต่อฝ่าย สัมพันธมิตร และโดยเฉพาะจอมพล ป. พิบูลสงคราม เคยออกวิทยุกระจายเสียง อย่างเปิดเผย วิงวอนให้จอมพล เจียงไคเช็คหันมาให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นเพื่อ ประโยชน์ของชนชาวเอเชียในสงครามที่ญี่ปุ่นทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา จอมพล เจียงไคเช็คถือว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นคู่หูร่วมสงครามกับจักรวรรดิ ญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย จึงควรที่จะได้รับผลปฏิบัติอย่างอาชญากรรมสงครามญี่ปุ่นที่ต้อง ขึ้นศาลทหารของฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้ท่านรัฐบุรุษอาวุโสต้องแก้ตัวอย่างขอไปทีว่า

ท่านไม่ทราบแน่ว่า รัฐบาลไทยจะดำเนินการอย่างไรต่อไปในเรื่องนี้ เพราะท่านต้องออกเดินทางมาเสียก่อน

การที่รัฐบาลเสนีย์ ปราโมช จัดการออกกฎหมายอาชญากรรมสงคราม ตลอดจนดำเนินการจับตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นฟ้องศาลตามบทบัญญัติของกฎหมายฉบับนั้น แม้ศาลฎีกาจะตัดสินปล่อยตัวจำเลย โดยอ้างว่า กฎหมายอาชญากรรมสงครามขัดต่อรัฐธรรมนูญ ไม่มีผลใช้บังคับย้อนหลัง ซึ่งเป็นไปตามหลักการกฎหมายภายใน แต่การจัดการกับอาชญากรรมสงครามเป็นปัญหาทางกฎหมายระหว่างประเทศ เกี่ยวข้องกับความผูกพันระหว่างประเทศที่มีอยู่ต่อกัน ถ้าหากฝ่ายสัมพันธมิตรจะยืนยันเอาให้ได้ ประเทศไทยก็ไม่มีทางเบี่ยงบ่าย เพราะต้องถูกบังคับให้ทำห้วงข้อความตกลงเพื่อเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษอยู่แล้วตามที่จอมพล เจียงไคเช็คกล่าวอ้าง

เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษมิได้ติดใจในเรื่องนี้ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะตระหนักดีว่า อาชญากรรมสงครามของคนไทยไม่ร้ายแรงเท่าอาชญากรรมญี่ปุ่น เรื่องจึงกลายเป็นคลื่นกระทบฝั่งไป หากประเทศไทยไม่ได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยอาชญากรรมสงครามขึ้น และไม่ได้ดำเนินการสอบสวนเพื่อนำคดีขึ้นฟ้องต่อศาลฝ่ายสัมพันธมิตรอาจจะขอให้ส่งตัวไปให้ฝ่ายสัมพันธมิตรจัดการเช่นเดียวกับอาชญากรรมญี่ปุ่นก็ได้

อย่างไรก็ตามแม้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะพ้นจากการถูกกล่าวหาเป็นอาชญากรรมสงคราม แต่ความไม่พอใจของท่านและสมัครพรรคพวกยังคงระอุอยู่ เพราะถือว่าการกระทำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ป้องกันมิให้บ้านเมืองประสบความพินาศด้วยน้ำมือและกำลังแสนยานุภาพของกองทัพญี่ปุ่นในช่วงแรกของสงคราม ซึ่งไทยไม่มีทางต้านทานได้ แล้วกลับถูกคนไทยด้วยกันนำตัวขึ้นฟ้องศาลให้ลงโทษโดยอาศัยกฎหมายพิเศษที่เร่งรัดผ่านสภาผู้แทนราษฎร เป็นความแค้นส่วนตัวซึ่งกลับกลายเป็นปฏิปักษ์ต่อขบวนการเสรีไทย ซึ่งถูกแช่ขังต่อมาในภายหลังว่าเป็นพวกถืออาวุธนอกกองทัพของชาติ เพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล รัฐบาลหลังสงครามถูกกล่าวหาว่าเป็นรัฐบาลเสรีไทยที่จะเป็นภัยต่อกำลังทหารของชาติ มีการรณรงค์ต่อต้านหลักอาชญากรรมสงครามถึง

ชั้นมีการเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรให้ยกเลิกพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครامنั้นเสียเลยทีเดียว

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เกี่ยวด้วยอาชญากรรมสงครامنชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อกล่าวหาทางการเมือง ในฐานะที่เป็นผู้ร่วมมือเข้าทำสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ยังมีพวกอาชญากรรมสงครามอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งทำทารุณกรรมต่อฝ่ายสัมพันธมิตร อันเป็นการขัดต่อกฎหรือจารีตประเพณีสงคราม เป็นการละเมิดอนุสัญญาระหว่างประเทศ ฝ่ายสัมพันธมิตรต้องการจะให้มีการลงโทษตามหลักเกณฑ์ซึ่งฝ่ายสัมพันธมิตรได้วางไว้ ในกรณีประเทศไทย ปรากฏหลักฐานจากแฟ้มทางราชการของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า เมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๘๙ กระทรวงการต่างประเทศได้มีโทรเลขถึงนายเดนิง มีข้อความสำคัญว่า วิธีปฏิบัติของอังกฤษในเรื่องอาชญากรรมสงครามในยุโรป กำหนดให้มีการพิจารณาคดีอาชญากรรมสงครามต่อคนชาติอังกฤษ อันเป็นผลการละเมิดกฎและขนบธรรมเนียมสงครามโดยศาลทหารอังกฤษ ซึ่งเป็นวิถีทางเดียวที่จะยังให้เกิดความยุติธรรมขึ้นได้อย่างรวดเร็ว อังกฤษจึงคิดจะนำหลักในยุโรปมาใช้กับประเทศไทยและในตะวันออกไกลโดยทั่วไป หากจะปล่อยให้ประเทศไทยทำการพิจารณาคดีอาชญากรรมสงครามต่อคนอังกฤษเองแล้ว ไม่นาน ศาลไทยจะดำเนินการพิจารณาพิพากษาได้อย่างรวดเร็วและเที่ยงธรรม ทั้งยังจะเป็นตัวอย่างสำหรับกรณีทำนองเดียวกันในประเทศอื่น

วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๔๘๙ นายเบิร์ด อุปทูตอังกฤษ เข้าพบนายสิทธิ สิทธิสยาม การ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ แจ้งว่า จากการสืบสวนของเจ้าหน้าที่อังกฤษ ปรากฏว่ามีคนไทยหลายคนกระทำการทารุณต่อคนอังกฤษเข้าข่ายเป็นอาชญากรรมสงครามเป็นคนเล็ก ๆ มิใช่คนใหญ่โตอย่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายเบิร์ดถามว่า ถ้าอังกฤษจะจับกุมและดำเนินการฟ้องร้องในศาลอังกฤษ ไทยจะขัดข้องอย่างไรหรือไม่ ปลัดกระทรวงตอบว่า ไทยย่อมต้องขัดข้องแน่ ๆ และย้อนถามว่า ถ้าจะให้ศาลไทยพิจารณา อังกฤษจะขัดข้องหรือไม่

นายเบิร์ดอ้างว่า ในการสืบสวน อังกฤษได้รับความยุ่งยากจากเจ้าหน้าที่ไทยและคนไทยเป็นอันมาก จึงอยากเสนอให้ทั้งสองฝ่ายร่วมกันดำเนินการสืบสวนและฟ้อง

ร้องดำเนินคดี โดยเจ้าหน้าที่ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ทำนองมีอัยการผสมและศาลผสม ปลัดกระทรวงรับจะเสนอเรื่องให้รัฐบาลพิจารณา เพื่อสอบถามความประสงค์ ทางฝ่ายอังกฤษให้แน่ชัด ข้าพเจ้าได้ไปพบนายเบิร์ตขอทราบกรณีต่าง ๆ ที่อังกฤษ ถือเป็นอาชญากรรมสงคราม และเกรงว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรมจากฝ่ายไทย อุปทูตชี้แจงโดยไม่ให้รายละเอียดว่า ดูเหมือนจะมีเพียง ๔-๕ รายเท่านั้น โดยผู้ต้องสงสัย มีทั้งทหารและพลเรือน ที่อุปทูตยกเรื่องขึ้นปรารภกับปลัดกระทรวง ก็เพื่อหยั่งฟังความคิดเห็นของฝ่ายไทยในเรื่องเหล่านั้น

ข้าพเจ้าจึงได้ชี้แจงไปว่า เรื่องอาชญากรรมสงคราม ไทยเรามีกฎหมายพิเศษ กำหนดวิธีการฟ้องร้องและพิจารณาไว้แล้ว หากจะดำเนินผิดแผกไปจากที่กฎหมาย กำหนดไว้ ก็จะต้องมีการแก้ไขตัวบทกฎหมายโดยการเสนอต่อสภาฯ ซึ่งย่อมจะสนใจ ในเรื่องกระทบกระเทือนถึงอธิปไตยภายในของไทย ข้าพเจ้าถามอุปทูตว่า วิธีปฏิบัติในนานาประเทศ เช่น ฝรั่งเศสก็ดูเหมือนจะปล่อยให้การพิจารณาพิพากษา อาชญากรรมสงครามตกอยู่ในอำนาจศาลของประเทศเจ้าของท้องถิ่นที่เกิดเหตุมิใช่หรือ

อุปทูตตอบว่า ปัญหาเรื่องการกระเทือนถึงอธิปไตยไม่สำคัญเท่าปัญหาการรักษา ความยุติธรรม จะเทียบกรณีไทยกับฝรั่งเศสไม่ได้ เพราะฝรั่งเศสเป็นพันธมิตร แต่ ไทยเป็นศัตรูในสงคราม สำหรับกรณีเยอรมันการดำเนินเรื่องอาชญากรรมสงครามย่อม แล้วแต่เขต ในเขตยึดครองของอังกฤษ ศาลอังกฤษและเจ้าหน้าที่อังกฤษเป็นผู้ดำเนินการ ในเขตอเมริกัน ฝ่ายอเมริกันเป็นผู้ดำเนินการ ในเขตโซเวียต ฝ่ายโซเวียต ก็เป็นผู้ดำเนินการ

ข้าพเจ้าเห็นว่า ที่อุปทูตนำเอากรณีเยอรมันเปรียบเทียบกับไทยนั้นไม่ถูกต้อง เพราะเยอรมันเป็นประเทศที่ฝ่ายสัมพันธมิตรแบ่งกันยึดครองในระหว่างที่กำลัง พิจารณาทำสนธิสัญญาสันติภาพ ส่วนไทยนั้น อังกฤษได้ทำความตกลงเลิกสถานะ สงครามต่อกันแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษกลับคืนสภาวะปกติ และ ถึงอย่างไรอังกฤษก็ไม่เคยยึดครองประเทศไทย ข้าพเจ้าเสนอความเห็นต่อกระทรวงว่า ข้อหาหรือของอังกฤษตามที่ปรารภต่อปลัดกระทรวงนั้น ฝ่ายเราคงจะต้องวินิจฉัยใน ข้อนโยบายอย่างละเอียดถี่ถ้วน ผลดีและผลร้ายของการจัดตั้งศาลผสมและอัยการ

ผสมมีทั้งสองฝ่าย สำหรับประเทศไทยผลร้ายอาจจะมากกว่าผลดี เพราะอาจจะเป็นการรื้อฟื้นปัญหาอำนาจศาลที่เราเคยถูกบีบคั้นมาแต่สมัยก่อน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แห่งมาในบันทึกของข้าพเจ้าว่า ศาลผสมฝ่ายเราคงรับไม่ได้ ถ้าอังกฤษเห็นว่าเจ้าพนักงานผู้ดำเนินคดีไม่ใช่ว่าใครหรือวิธีพิจารณาสอบสวนของเราขัดข้องอย่างไร ก็ขอให้อังกฤษบอกมา เรามีทางแก้ไขให้ได้

ข้าพเจ้าได้ไปปรึกษาหารือเพื่อฟังเสียงของฝ่ายอเมริกัน ได้รับชี้แจงว่า ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันไม่แนะนำให้มีการจัดตั้งศาลทหารอังกฤษในประเทศไทยเพื่อพิจารณาคดีอาชญากรรมสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสถานะสงครามระหว่างไทยกับอังกฤษได้สิ้นสุดไปแล้ว แต่ถ้าจะมีการจัดตั้งศาลผสม ผู้พิพากษาชาติอังกฤษควร จะได้รับการแต่งตั้งจากลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารฝ่ายสัมพันธมิตรสำหรับเอเชียอาคเนย์ และศาลผสมเช่นว่านั้น อาจมีอำนาจพิจารณาคดีทหารธรรมดาไม่แต่ต่อคนชาติอังกฤษเท่านั้น แต่ต้องรวมถึงคนชาติสัมพันธมิตรอื่นด้วย

เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๙ นายเบรอน ผู้ทำหน้าที่แทนนายเดนิ่ง โทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่าได้รับทราบจากนายเบิร์ด อุปทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยมีปฏิกิริยาไม่เห็นด้วยกับความดำริที่จะจัดตั้งศาลทหารอังกฤษในประเทศไทย เพื่อพิจารณาคดีอาชญากรรมสงครามต่อคนสัญชาติอังกฤษ แต่จะรับพิจารณาคดีเช่นนั้นเอง ถ้าหากฝ่ายอังกฤษจะยืนยันเอาให้ได้ ก็จะไปปรึกษากับอุปสรรคจากฝ่ายไทย รวมถึงตลอดทั้งการขาดหายของตัวพยานและหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ไม่สามารถคล่องถึงความยุติธรรมอย่างแท้จริงได้ อุปทูตเบิร์ดจึงเสนอแนะให้จัดตั้งกรรมการสอบสวนผสม อัยการผสม และศาลผสมขึ้นเพื่อการนี้

นายเบรอนกล่าวต่อไปในโทรเลขฉบับนั้นว่า ได้ปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายดูแล้ว สรุปความเห็นได้ว่า ถ้าจะใช้วิธีผสมในระดับต่าง ๆ ตามความคิดเห็นของอุปทูต อาจจะเป็นทางให้บรรลุถึงซึ่งความยุติธรรมได้ แต่ก็จะมีปัญหาข้อยุ่งยากหลายประการ เช่น ศาลผสมนั้นจะควรเป็นศาลอังกฤษที่มีผู้พิพากษาไทยร่วม หรือ

ศาลไทยที่มีผู้พิพากษาอังกฤษร่วม ฝ่ายไทยย่อมจะยืนยันในหลักศาลไทยโดยมี
อังกฤษร่วม ในกรณีนั้น ผู้พิพากษาอังกฤษจะอยู่เป็นฝ่ายข้างน้อย ซึ่งจะต้องพ่ายแพ้
แก่เสียงข้างมากเสมอไป ถ้าหากจะกำหนดให้มีผู้พิพากษาสองฝ่ายมีจำนวนเท่ากัน
ก็จะไม่สามารถตกลงกันได้ นอกจากนั้นแล้ว ฝ่ายไทยจะต้องตรากฎหมายพิเศษ
เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้พิพากษาไทยนั่งในศาลทหารอังกฤษได้ ฉะนั้นนายเบรนจึงเห็น
ว่า ไม่มีทางที่จะจัดตั้งศาลผสมขึ้นได้ อังกฤษจะต้องเลือกเอาระหว่างการบีบบังคับ
ให้ฝ่ายไทยยอมส่งตัวผู้ต้องหาไปขึ้นศาลทหารอังกฤษ หรือมิฉะนั้นก็ต้องปล่อยให้
ศาลไทยเป็นผู้พิจารณา ความจริง กรณีที่อยู่ในข่ายเรื่องนี้มีอยู่เพียงห้าคดี เป็นคดี
ที่สำคัญเพียงคดีเดียว ถ้าจะคิดส่งผู้พิพากษาทหารอังกฤษไปนั่งพิจารณาคดีเหล่านี้
ก็เท่ากับจะต้องถอนเอาผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ของศาลทหารอังกฤษ จากการ
พิจารณาคดีอาชญากรรมสงครามญี่ปุ่นที่สำคัญกว่ามาก ประกอบกับคนจีนที่เป็นพยาน
กำลังจะเดินทางออกจากประเทศไทยกลับประเทศจีนหมดสิ้นแล้ว

ด้วยเหตุทั้งหลายเหล่านี้ นายเบรนจึงเสนอแนะว่า ควรปล่อยให้ศาลไทยเป็น
ผู้พิจารณาคดีพิพากษาคดีที่มีอยู่เอง โดยฝ่ายอังกฤษตั้งข้อสงวนไว้ว่า อาจจะส่งคณะ
เจ้าหน้าที่สอบสวนเข้าไปปฏิบัติการได้ เมื่อปรากฏเหตุการณ์ที่สำคัญอันไม่พึงปล่อย
ปละละเลย

ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์นั่นเอง ที่ประชุมสัมพันธมิตรสำหรับเอเชียตะวันออก
เฉียงใต้มีมติไม่ตั้งใจที่จะติดตามเรื่องนี้ต่อไป เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจาก
ฝ่ายอเมริกัน ซึ่งยืนยันไม่เห็นด้วยกับการจัดตั้งศาลอังกฤษในประเทศไทย ไม่ว่าจะ
เป็นศาลทหารหรือศาลพลเรือน เพราะอังกฤษกับไทยมีสันติภาพต่อกันแล้ว กำลัง
ทหารบริติชในประเทศ เป็นกองกำลังปฏิบัติการในนามของสัมพันธมิตร มีภาระ
หน้าที่จำกัดไว้โดยเฉพาะเจาะจง มีใ้กองกำลังยึดครองประเทศไทย

พึงสังเกตว่า ที่ฝ่ายอังกฤษเกรงว่าจะไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย
เพื่อจัดการกับอาชญากรรมสงครามนั้น ส่วนใหญ่ได้แก่กรณีคนชาติอังกฤษต้องถูก
ทารุณกรรมหรือถึงแก่เสียชีวิตเมื่อญี่ปุ่นเข้าไปทางปีกขี้นใต้ตอนเริ่มสงคราม ซึ่งเป็น
เรื่องที่เกิดขึ้นนานมาแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายท้องถิ่นต่างถูกโยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ยากแก่

การที่จะรวบรวมตัวและจัดให้รำลึกถึงเหตุการณ์ในอดีต สมัยที่เกิดความปั่นป่วนได้อย่างแน่ชัด แต่ฝ่ายไทยก็ได้พยายามจัดหาหลักฐานให้อังกฤษดำเนินการตามควรแก่กรณีอยู่ เรื่องอาชญากรรมสงครามในประเทศไทยจึงเป็นอันยุติลง

เมื่อรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ปี ๒๔๘๙ รับรองให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง และในรัฐสภามีพรรคการเมืองสำคัญอยู่สามพรรค คือ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ มีพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้า พรรคสหชีพ มี ดร.เดือน บุนนาค เป็นหัวหน้า รวมกันเป็นพรรคฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล และพรรคประชาธิปไตยของคุณควง อภัยวงศ์ เป็นฝ่ายค้าน ต่างฝ่ายต่างโต้แย้งซึ่งกันและกันจนไม่เป็นอันบริหารประเทศ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยให้กลับฟื้นคืนตัวตามที่ควร จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงตัดสินใจกลับเข้ามาสู่วงการเมืองอีกครั้งหนึ่ง โดยจัดตั้ง “พรรคธรรมาธิปไตย” ขึ้นเป็นฐานปฏิบัติการ เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๔๙๐

วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๙๐ เอกอัครราชทูตอังกฤษโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศที่กรุงลอนดอนว่า มีสัญญาณแสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเพิ่งหลุดพ้นจากคดีอาชญากรรมสงคราม กำลังพยายามจะกลับเข้ามาสู่วงการเมืองไทยอีก มีนักการเมืองและข้าราชการทหารชั้นผู้ใหญ่ไปพบเป็นประจำ รวมทั้งคุณควง อภัยวงศ์ ซึ่งต้องเสียจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้แก่ท่านปรีดี พนมยงค์ ตามมติของรัฐสภา นายทอมสันเน้นเตือนนายกรัฐมนตรีไทยว่า อังกฤษไม่ประสงค์จะเห็นการสถาปนาระบอบฟาสซิสต์ในประเทศไทยภายใต้การนำของผู้ร่วมมือกับญี่ปุ่นระหว่างสงคราม การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามประกาศอย่างเปิดเผยว่าจะยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยและมีเจตจำนงจะให้ความร่วมมือกับสหประชาชาตินั้น เท่ากับเป็นการหยามความรู้สึกนึกคิดของโลกภายนอก ซึ่งมีแต่จะทำลายศักดิ์ศรีของประเทศเท่านั้น นายกรัฐมนตรีไทยตอบทูตไปว่า ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมลัทธิเผด็จการ จริงอยู่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังมีเสียงสนับสนุนจากฝ่ายทหารบกบางส่วน แต่ก็เชื่อว่า พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้บัญชาการทหารบก จะสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้แน่นอน

ต่อคุณควง อภัยวงศ์ ซึ่งขณะนั้นมีข่าวเข้าข้างจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทูตอังกฤษกล่าวเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคมว่า ถ้าจอมพล ป. พิบูลสงคราม รักษาดีจริงตามที่กล่าวอ้าง ก็น่าจะอยู่นิ่ง ๆ ไปก่อน การที่พยายามจะเคลื่อนไหวทางการเมืองจะมีก็แต่ผลเสียต่อประเทศไทยเท่านั้น

๓. กรณีสวรรคต

กรณีสวรรคตนับเป็นโรคแทรกซ้อนทางการเมืองของประเทศไทยที่สำคัญมากอีกเรื่องหนึ่ง ก่อให้เกิดความแตกแยกภายในประเทศมากยิ่งขึ้น เพราะมีการปลุกระดมความรู้สึกของผู้คนโดยทั่วไป มีการสาดโคลนให้ละเอียดประจบประแจงกัน สองวันภายหลังที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตตอนเช้าวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เอกอัครราชทูตอังกฤษโทรเลขรายการกระทรวงการต่างประเทศที่กรุงลอนดอนว่า นายกรัฐมนตรีปรีดี พนมยงค์ ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างใหญ่หลวงในข่าวลือที่ฝ่ายค้านพยายามช่วยกันกระพือว่า ความจริงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหาได้เสด็จสวรรคตโดยอุบัติเหตุตามคำแถลงการณ์ของทางราชการไม่ หากอาจจะถูกลอบปลงพระชนม์โดยคนของนายกรัฐมนตรี

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๒ ท่านเอกอัครราชทูตมีโทรเลขอีกฉบับหนึ่งถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษรายงานว่า เมื่อคืนวันที่ ๑๑ พระองค์เจ้าไทยพระองค์หนึ่งซึ่งทูตไม่ระบุพระนาม เสด็จไปพบที่สถานเอกอัครราชทูตภายหลังอาหารค่ำอย่างกระวิกรวด อาศัยรถยนต์ทหารอังกฤษมีนายทหารอังกฤษเป็นผู้ขับ และได้ทรงสนทนากับทูตเป็นเวลาเกือบสองชั่วโมงเต็ม เจ้านายพระองค์นั้นทรงเริ่มรับสั่งต่อทูตว่า ไม่มีข้อสงสัยเลยว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะถูกลอบปลงพระชนม์ ได้ทรงทอพระเนตรพระศพด้วยพระองค์เอง ลูกกระสุนปืนผ่านเข้าทางด้านหลังของพระเศียรออกด้านหน้า พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์จำต้องยินยอมให้ลงพระนามในคำแถลงการณ์ว่า เสด็จสวรรคตโดยอุบัติเหตุ เจ้านายพระองค์นั้นทรงเกรงว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่อาจจะไม่ได้เสวยราชสมบัติ นักการเมืองที่ครองอำนาจมีประสงค์จะสถาปนาระบอบสาธารณรัฐ แล้วทรงเสนอว่า กองทหารอังกฤษยังไม่ควรถอนตัวออกไปจากประเทศไทย ทำนองเดียวกับเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕

ซึ่งความเกรงกลัวอังกฤษจะเข้าแทรกแซง ช่วยให้พระบรมวงศานุวงศ์แคล้วคลาดรอดพ้นภัยมาได้ จึงทรงใคร่จะขอความสนับสนุนจากอังกฤษปลดปล่อยภัยต่อราชวงศ์อีกครั้งหนึ่ง

เอกอัครราชทูตอังกฤษทูลตอบว่า เหตุการณ์ภายในของประเทศไทยมิใช่เรื่องของรัฐบาลอังกฤษ และไม่พึงที่พระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดจะเพื่อฝันไปว่า อังกฤษจะเข้ามีส่วนร่วมในความล้มเหลวในของประเทศไทยไม่ว่าในกรณีใด ๆ เอกอัครราชทูตยืนยันหลายครั้งว่า เอกราชและความมั่นคงของไทยเป็นข้อคำนึงสำคัญของรัฐบาลอังกฤษ อังกฤษต้องการเห็นการกลับฟื้นตัวของไทยเพื่อความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และเพื่อการขยายตัวทางการค้ากับอังกฤษ กำลังทหารอังกฤษที่เข้ามาในประเทศไทยมีหน้าที่ควบคุมและส่งทหารญี่ปุ่นกลับประเทศญี่ปุ่น หากเกิดความปั่นป่วนภายในประเทศไทย กำลังทหารอังกฤษจะไม่เข้าข้างฝ่ายใดเป็นอันขาด จะเพียงแต่คุ้มครองความปลอดภัยของคนชาติ ทหรัพย์สินและกิจการของอังกฤษเท่านั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับกรณีสวรรคต เอกอัครราชทูตทราบดีว่ามีข่าวลือแพร่หลายสร้างบรรยากาศทางการเมืองให้ตึงเครียดอย่างน่าสะพรึงกลัว ทูตไม่อยู่ฐานะที่จะวิจารณ์ข้อกล่าวหาต่าง ๆ ที่แพร่สะพัดอยู่ได้ แต่ในฐานะที่เป็นผู้สูงอายุ มีประสบการณ์พอสมควร ทูตใคร่จะขอถวายคำแนะนำเพียงประการเดียว เชื่อพระวงศ์ไม่พึงปล่อยให้อารมณ์เข้าครอบงำใจ ในยามที่เต็มด้วยภัยอันตรายขณะนั้น ทูตเกรงว่า พระราชวงศ์บางพระองค์จะเป็นเสมือนพระราชวงศ์บูร์บง (ของฝรั่งเศส) ที่ไม่ยอมลืมอดีตและไม่ยอมเรียนรู้สิ่งใดใหม่ จะดีจะชั่วอย่างไร ประเทศไทยกำลังก้าวหน้าไปบนวิถีทางรัฐธรรมนูญ ไม่มีทางที่จะฝืนกลับคืนไปสู่สถานการณ์เก่าได้ หากฝ่ายค้านดำเนินการผิดพลาดไปจะมีผลเสียอย่างร้ายแรง และถ้าฝ่ายค้านก่อให้เกิดวิกฤตการณ์แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก เจ้านายพระองค์นั้นทรงลาทูตกลับเมื่อเกือบสองยามภายหลังที่รับสั่งขบใจทูตในถ้อยคำตรงไปตรงมาของทูต ทูตเชื่อว่า เจ้านายพระองค์นั้นคงจะทรงถูกส่งมาพบทูตโดยฝ่ายที่ต้องการดำเนินการรุนแรง

เอกอัครราชทูตทอมสันมีโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษหลายต่อหลายฉบับ แจ้งให้ทราบถึงการสืบหน้าของการสอบสวนกรณีสวรรคต ทั้งอังกฤษ

และอเมริกันยินยอมให้มีนายแพทย์ทหารของทั้งสองฝ่ายเข้าร่วมในคณะแพทย์
พิจารณาพระบรมศพ แต่มีคำสั่งไม่ให้เกิดความคิดเห็นอย่างใดถึงสาเหตุของ
การสิ้นพระชนม์เป็นอันขาด คณะแพทย์ทำรายงานเสนอคณะกรรมการสอบสวน
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ซึ่งได้เริ่มการซักถามปากคำของมหาดเล็กที่อยู่ใกล้ชิดเบื้อง
พระยุคลบาทและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง ระหว่างนั้นมีการปรักปรำทั้งในวงในวงนอก
จะโยนความผิดชอบให้แก่ฝ่ายรัฐบาลเพื่อประโยชน์ทางการเมือง ถึงกับมีการส่ง
คนไปตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่า “ปรีดีฆ่าในหลวง” ทำให้รัฐบาลต้องพุ่มเทก่าลังใน
การป้องกันตัวจากการก่อวุ่นให้เกิดความระส่ำระสายในบ้านเมือง มีปัญหาบริหาร
ประเทศแก้ไขความยุ่งยากต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะตามความ
ผูกพันกับต่างประเทศ เมื่อการโจมตีมีลักษณะเข้าถึงการปฏิบัติของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น
ทุกที ประกอบกับท่านปรีดี พนมยงค์ ต้องตรากตรำมานานแล้วตั้งแต่สงคราม ท่าน
ไม่สามารถงนอนอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้ถูกกล่าวหาโดยไม่เป็นธรรมต่อไป
ท่านจึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม เปิดโอกาสให้ผู้อื่น
เข้าดำรงตำแหน่ง จะได้มีอิสระในการดำเนินงานสอบสวนกรณีสวรรคตต่อไป ทาง
รัฐสภาเสนอให้พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
เมื่อวันที่ ๒๓ และมีการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีในวันรุ่งขึ้น

ในโทรเลขลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๙ ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษพิมพ์
เป็นเอกสารทางราชการเสนอสภาสამัญ เอกอัครราชทูตรายงานว่า คณะกรรมการ
สอบสวนกรณีสวรรคตแถลงผลของการสอบสวนลงความเห็นฯ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อาานันทมหิตลอลาจจะถูกลอบปลงพระชนม์ หรือมีฉนั้นก็ทรงประกอบอัศวินบาตกรรม
มิใช่เป็นกรณีอุบัติเหตุตามที่รัฐบาลแถลงเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ นายกรัฐมนตรี
พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ สั่งตั้งคณะอนุกรรมการพิเศษของคณะรัฐมนตรี
ขึ้นพิจารณารายงานดังกล่าว และจะมีการอภิปรายในสภาผู้แทนราษฎร เอกอัครราชทูต
จบโทรเลขด้วยข้อความว่า ในโทรเลขที่ท่านส่งเมื่อวันวิโยคแห่งการสูญเสียองค์
พระประมุขผู้หนุ่มแน่นและกำลังเป็นขวัญใจของประชาชนไทย ท่านได้แสดงทัศนะ
ไว้ว่า ความสลับดำมืดนี้อาจจะไม่มีวันไขให้กระจ่างแจ้งได้ รายงานของคณะกรรมการ

สอบสนับสนุนความเชื่อมั่นนั้น สิ่งนี้อาจจะกล่าวได้โดยแน่แท้ก็คือ การสูญเสียองค์พระมหากษัตริย์อย่างวิฤตการณ์นั้น ก่อให้เกิดความระส่ำระสายในความไว้วางใจของอาณาประชาราษฎร์อันส่งผลสะท้อนถึงขวัญของข้าราชการ ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้มีความสามารถจัดเจนพากันผละออกจากราชการไป รวมทั้งในกระทรวงการต่างประเทศ และถึงบรรยากาศอันไร้เสถียรภาพในชีวิตทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศไทย

จริงอย่างที่พูดว่า สถานการณ์อันสลับซับซ้อนภายในประเทศไทย ดังสรุปมาข้างต้นเป็นโอกาสทองให้ฝ่ายค้านกระแนะกระเหน็บทั้งในสภาฯ และนอกสภาฯ โจมตีรัฐบาลผู้บริหารประเทศอย่างรุนแรง เพื่อบรรเทาความกดดันทางการเมืองและเพื่อชี้แจงให้อาณาประชาราษฎร์ในสวนรวมได้ตระหนักถึงภาวะการเมืองรัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ตกลงยินยอมให้พรรคประชาธิปัตย์ฝ่ายค้านเปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายของรัฐบาล เมื่อวันที่ ๑๙ ถึงวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๙๐ เป็นเวลารวม ๘ วัน ๘ คืนเต็ม ๆ และอนุญาตให้มีการถ่ายทอดทางวิทยุกระจายเสียงให้ประชาชนได้รับฟังอย่างกว้างขวางทั่วราชอาณาจักร เป็นประวัติดีการณ้อย่างที่ไม่เคยปรากฏในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยแม้จนกระทั่งทุกวันนี้ นายกรัฐมนตรีเป็นผู้กล่าวแก้โต้ตอบข้อกล่าวหาทุกข้อทุกตอนของฝ่ายค้านเป็นส่วนใหญ่ จนได้รับฉายาในสมัยนั้นว่า “นายกรัฐมนตรีล้นทอง” ในที่สุด สภาผู้แทนราษฎรลงคะแนนลับให้ความไว้วางใจในรัฐบาลด้วยคะแนนเสียง ๘๖ ต่อ ๕๕ แม้จะได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดเช่นนั้นก็ตาม นายกรัฐมนตรีก็รีบรวบรวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเพื่อเปิดทางให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ รัฐสภาประชุมปรึกษาหารือกันแล้ว ลงมติเห็นสมควรให้แต่งตั้งพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๙ และคณะผู้สำเร็จราชการในพระองค์ ในพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประกาศแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ แล้วมีการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ เมื่อวันที่ ๓๑

จากการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีต่อนั้น นายกรัฐมนตรีวางมือจากการว่าราชการกระทรวงการต่างประเทศ โดยเชิญให้นายอรรถกิติติ พนมยงค์ น้องชายต่างมารดา

ของท่านปรีดี ผู้เป็นทูตไทยประจำกรุงสตอกโฮล์ม และมีบทบาทในการติดต่อกับ ฝ่ายพันธมิตรระหว่างสงครามเดินทางกลับประเทศไทย มอบให้ว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศ โดยมีหม่อมเจ้านนทิวาวัติ สวัสดิวัตน์ ทรงเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ

คณะรัฐบาลชุดสองของพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ทำการบริหารราชการ แผ่นดินต่อมาด้วยความยากลำบาก ต้องเผชิญกับปัญหาทั้งภายในและภายนอก นานัปการ โดยไม่สามารถแก้ไขให้เรียบร้อย ท่ามกลางข่าวลือหนาหูไม่เว้นแต่ละวันว่า จะมีการรัฐประหารไม่วันใดก็วันหนึ่ง แต่พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส ผู้บัญชาการ ทหารบก ยืนยันตลอดเวลา ตราบไต่ที่ยังดำรงตำแหน่งคุมกำลังทหารบกอยู่ จะไม่มี การรัฐประหารอย่างแน่นอน แม้กระนั้นก็ตาม รัฐบาลมองเห็นจุดอ่อนของตน คิดว่า หากมีการเปลี่ยนรัฐบาลเสียใหม่ได้ อาจจะผ่อนคลายความตึงเครียดลงไป เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน มีการประชุมคณะรัฐมนตรี ที่ประชุมตกลงว่าจะพร้อมกันลาออก จากตำแหน่งทั้งคณะในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้บัญชาการ ทหารบกเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จัดตั้งรัฐบาลใหม่ต่อไป ที่ยังไม่ลาออกทันที ในวันทีถึงมติ ก็เนื่องจากกำลังรอโทรเลขจากเอกอัครราชทูตติเรก ชัยนาม ทาง กรุงลอนดอน เกี่ยวกับการเจรจากับอังกฤษขอยกเลิกความตกลงสมบูรณแบบอยู่

๔. การรัฐประหาร

คำวันที่ ๘ นั้น ข้าพเจ้าได้รับเชิญไปในงานประจำปีของสมาคมนักเรียนสายปัญญา ที่สวนอัมพร มีโอกาสนั่งร่วมโต๊ะและสนทนากับนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี สักครู่มีเจ้าหน้าที่ มากระซิบกับท่านนายกรัฐมนตรี แล้วท่านก็ผลุนผลันออกจากงานไป โดยมีได้ขอตัว หรือให้เหตุผลอย่างใดต่อแขกที่ไปร่วมโต๊ะอยู่กับท่าน ข้าพเจ้าคงอยู่ในงานจนกระทั่ง เกือบ ๒๓.๐๐ นาฬิกา จึงปลีกตัวออกจากงาน ข้าพเจ้าเกือบกลับไม่ถึงบ้านที่ถนน เพชรินจิต เพราะปรากฏว่ามีกองทหารเข้ายึดพื้นที่บริเวณราชกรีฑาสโมสร ข้าพเจ้า ต้องแล่นรถวนเวียนอยู่เกือบชั่วโมง จึงสามารถเข้าถึงบ้านได้ รุ่งเช้าจึงทราบข่าวว่า “คณะ ทหารของชาติ” มีพลโท ผิน ชุณหะวัณ เป็นหัวหน้า ทำการรัฐประหารล้มรัฐบาล พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เสียแล้ว และได้เชิญจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าร่วมด้วยในฐานะผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย คณะรัฐประหารออก

ประกาศติเตียนการปฏิบัติงานของรัฐบาลด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

“บัดนี้ ประชาชาติตกอยู่ในภาวะวิกฤติการณ์ ประชาชนพลเมืองได้รับความลำบากเดือดร้อน เพราะขาดอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และขาดแคลนสิ่งอื่น ๆ นานาประการ เครื่องบริโภค และอุปโภคทุกอย่างมีราคาสูงขึ้นกว่าเดิมแต่ก่อนเป็นอันมาก เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมทรามในศีลธรรมอย่างไม่เคยมีมาแต่กาลก่อนขึ้นในประชาชน บรรดาผู้บริหารราชการแผ่นดินและสภาฯ ไม่อาจดำเนินการแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีให้กลับสู่ภาวะอย่างเดิมได้ การดำเนินการของรัฐบาลและการควบคุมราชการฝ่ายบริหารของรัฐสภา เพื่อมุ่งหมายที่จะช่วยกันแก้ไขให้ดีขึ้นตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ไม่ประสบผลดีเลยแม้แต่น้อย เป็นการผิดหวังของประชาชนทั้งประเทศ และตรงกันข้ามกลับทำให้เห็นว่า การแก้ไขทุกอย่างเป็นเหตุทำให้ประเทศชาติทรุดโทรมลงเป็นลำดับ ถ้าจะคงปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรมก็จะนำมาซึ่งความหายนะแก่ประเทศชาติอย่างไม่มีสิ้นสุด จนถึงกับว่าจะไม่ดำรงอยู่ในภาวะอันควรแก่ความเป็นไทยต่อไปอีกได้ทหารของชาติได้พร้อมใจกันทำการรัฐประหารขึ้น”

คณะรัฐประหารเข้ายึดสถานที่สำคัญของรัฐบาล ส่งกำลังทหารมีพันเอก ละม้าย อุทยานานนท์ เป็นหัวหน้านำรถรบและอาวุธครบมือรุดไปจับท่านปรีดี พนมยงค์ ที่ทำเนียบท่าช้าง วังหน้า โดยบุกประตูหน้าทำเนียบ ยิ่งปืนกราดเข้าไป แต่ไม่ได้ตัวท่านรัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งได้หลบหนีออกไปทางแม่น้ำเจ้าพระยาเสียก่อน ส่วนนายกรัฐมนตรีนั่งเข้าไปอาศัยอยู่ในสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษชั่วคราวระยะหนึ่ง

คณะรัฐประหารประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๔๘๙ นำเอารัฐธรรมนูญที่นาวาเอก หลวงกาจสงคราม อ้างว่ายกร่างเตรียมซ่อนไว้ใต้ตุ่มน้ำที่บ้านขึ้นถวายกรมขุนชัยนาทนเรนทร ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงพระนามประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๙ การลงนามในหนังสือราชการ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะต้องลงนามครบคณะทั้งสองท่านตามมติของสภาฯ แต่เนื่องจากเป็นยามฉุกเฉินทุกไม่ได้ตัวพระยามานวราชเสวี ผู้สำเร็จราชการอีกท่านหนึ่ง จึงให้เสด็จในกรมฯ ลงพระนามแต่พระองค์เดียว แล้ว

ยังให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย เป็นผู้ลงนาม
รับสนองพระบรมราชโองการเสียด้วย อาศัยอำนาจทหาร การเปลี่ยนแปลงรัฐบาล
ไทยจึงเกิดขึ้นอีกวาระหนึ่ง ในตอนนั้นคณะรัฐประหารได้เชิญให้คุณควง อภัยวงศ์
เข้ารับหน้าที่เป็นนายกรัฐมนตรี โดยจัดให้มีประกาศพระราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่
๑๐ และคุณควง อภัยวงศ์ เสนอจัดตั้งคณะรัฐมนตรีวันถัดไป มีพระยาศรวิสารวาจา
เข้าร่วมว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ถูกส่งไปว่าการ
กระทรวงยุติธรรม และหม่อมเจ้าวิวัฒน์ไชย ไซยนต์ ทรงว่าการกระทรวงการคลัง

ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน เอกอัครราชทูตอังกฤษเสนอความเห็นไปยังกระทรวง
การต่างประเทศอังกฤษว่า ยังไม่พึงให้คำรับรองรัฐบาลที่ตั้งขึ้นภายใต้อิทธิพลของ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ก็ไม่พึงแถลงตำหนิติเตียน เพราะจอมพลอาจจะทำการ
สำเร็จ สามารถสร้างเสริมฐานะเข้มแข็งได้ ต่อสายที่จอมพลส่งไปปรับความเข้าใจ
กับทูต ทูตกล่าวเตือนว่า การกลับเข้ายึดอำนาจของจอมพลจะสร้างความสะเทือนใจ
ให้แก่อังกฤษและสหรัฐอเมริกา การจัดการรุนแรงต่ออดีตนายกรัฐมนตรีและคณะ
รัฐบาลเก่า จะก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีแก่อังกฤษ และทูตทอมสันสรุปในท้ายโทรเลข
ฉบับนั้นว่า เป็นที่ชัดเจนว่า ประเทศไทยกำลังตกอยู่ภายใต้กระบวนการณ์ฝ่ายขวาซึ่ง
ได้รับการสนับสนุนจากเจ้านายชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์

ต่อมาอีกสองวัน เอกอัครราชทูตทอมสันโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศ
อังกฤษว่า เมื่อคืนวันที่ ๑๐ นายคอลล์ ที่ปรึกษาฝ่ายการคลัง และนายแพตตัน
ที่ปรึกษาฝ่ายการต่างประเทศ แอบไปพบกับท่านรัฐบุรุษอาวูโส และพลเรือตรี ถวัลย์
ธำรงนาวาสวัสดิ์ ที่กรมสรรพาวุธทหารเรือ (ที่บางนา) ทั้งสองท่านยืนยันคงเป็น
ผู้นำของรัฐบาลที่ขอด้วยกฎหมาย และมีดำริที่จะดำเนินการตอบโต้คณะรัฐประหาร
เพื่อการนี้จำเป็นต้องใช้เวลาในการรวบรวมกำลังพลซึ่งยังไม่แน่ว่าจะปฏิบัติการได้สำเร็จ
หรือไม่ ถ้าหากเห็นว่าจะไม่มีหวังทำได้สำเร็จ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์
จะยอมจำนน เพราะไม่คิดว่าท่านอดีตผู้เผด็จการจะทำอะไรกับท่าน ส่วนท่าน
รัฐบุรุษอาวูโสอาจจะต้องหลบหนีออกนอกประเทศ เพราะเชื่อมั่นว่าถ้าชินอยู่
จะต้องถูกจับกุม อาจจะเป็นอันตรายแก่ชีวิตก็ได้ ท่านรัฐบุรุษอาวูโสจึงใคร่จะขอ

ทราบว่าเป็นผู้นำที่ฝ่ายอังกฤษจะให้ความสะดวกในการที่ท่านจะหนีไปมลายูหรือดินแดนบริติชอื่นหรือไม่ นายดอลล์และนายแพ็ตตันให้ความคิดเห็นตรงกันว่านอกจากจะมั่นใจในความสำเร็จอย่างบริบูรณ์ การคิดโต้ตอบจะเป็นการเสี่ยงอย่างยิ่งจะก่อให้เกิดการนองเลือด เป็นรอยต่างพร้อยแก่ชื่อเสียงของทั้งสองท่าน

เมื่อกลับมาในเมือง นายดอลล์ได้ไปพบเอกอัครราชทูตเล่าเรื่องให้ฟัง เอกอัครราชทูตเห็นด้วยกับคำแนะนำที่ทั้งสองคนได้ให้ไป เอกอัครราชทูตไม่สู้จะสบายใจนักในกรณีจะคิดใช้กำลังคืนสู่สถานะเดิม ยิ่งเวลาผ่านไปก็ยิ่งไกลความสำเร็จ ถ้าเกิดการต่อสู้กันขึ้นแล้ว ประชาชนจะเดือดร้อนและเกิดระส่ำระสาย กว่าถั่วจะสุก งาก็ไหม้เสียแล้วสำหรับทูตเองนั้นย่อมต้องดำเนินทุกวิถีทางที่จะป้องกันไม่ให้เกิดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของอังกฤษ นายดอลล์เตือนทูตว่า ประเทศอังกฤษมีพันธะลึกซึ้งต่อท่านรัฐบุรุษอาวูโสในฐานะเป็นผู้ร่วมสงครามต่อต้านญี่ปุ่น แต่อาจจะมีความผูกพันน้อยลงไปต่ออดีตนายกรัฐมนตรี เอกอัครราชทูตตอบว่าตระหนักในข้อนี้ดี และได้เตือนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไว้แล้วมิให้ทำอันตรายแก่พลเรือตรี ถวัลย์

บ่ายวันเดียวกันนั้น หม่อมเจ้านิทศนาธร จิรประวัติ สายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แจ้งต่อผู้ช่วยฝ่ายทหารเรือของอังกฤษว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้คำมั่นส่วนตัวจะไม่ทำอันตรายแก่อดีตนายกรัฐมนตรี เอกอัครราชทูตเชื่อว่าจะสามารถขอคำรับรองทำนองเดียวกันให้แก่ท่านรัฐบุรุษอาวูโส หรืออย่างน้อยให้ได้รับอนุญาตเดินทางออกนอกประเทศ แต่ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่าจะไม่มีการสู้รบกัน ถ้าเกิดการต่อสู้กันขึ้นแล้ว ไม่มีใครสามารถคุ้มครองเพื่อนของอังกฤษได้ ทูตพยายามชี้แจงให้นายดอลล์เข้าใจว่า ไม่ว่ารัฐบาลอังกฤษ หรือรัฐบาลอเมริกัน ไม่อยู่ในฐานะที่เข้าแทรกแซงการเมืองภายในของประเทศไทย แม้จะรู้สึกอย่างไรต่อพวกใหม่ที่เข้ายึดอำนาจก็ตาม

ก่อนที่จะพบนายดอลล์ เอกอัครราชทูตได้ไปพบเอกอัครราชทูตอเมริกัน มีความเห็นพ้องต้องกันว่า จะต้องทำทุกอย่างป้องกันมิให้เกิดการนองเลือด เพื่อความปลอดภัยของคนและทรัพย์สินอังกฤษและอเมริกัน เอกอัครราชทูตทอมสันรายงานต่อไปว่า โดยที่ได้ทราบจากหม่อมเจ้านิทศนาธรว่า ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอเมริกันแต่ง

เครื่องแบบไปพบจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว ท่านจอมพลอยากจะทำกับ ผู้ช่วย
ทูตฝ่ายทหารอังกฤษด้วย ในขั้นแรกเอกอัครราชทูตคิดจะไม่นำพาต่อคำเชิญนั้น แต่
เมื่อได้รับทราบผลของการพบปะระหว่างที่ปรึกษากับผู้หลบหนีทั้งคู่ เอกอัครราชทูต
จึงเปลี่ยนใจใหม่จะส่งนาวาเอก เดนิส ผู้ช่วยทูตทหารเรือ ไปพบท่านจอมพลอย่าง
ไม่เป็นทางการโดยไม่แต่งเครื่องแบบไป เพื่อให้ความเห็นที่ สถานการณ์เต็มไปด้วย
อันตราย ถ้าจอมพลสามารถให้คำมั่นในเกียรติของทหารว่าจะไม่มีการรุนแรงต่อ
รัฐบุรุษอาวุโส เหตุการณ์จะผ่อนคลายดีขึ้น ซึ่งเอกอัครราชทูตอเมริกันเห็นด้วยกับ
การที่จะปฏิบัติเช่นนั้น เพราะอาจจะได้ผลดี ถึงอย่างไรก็ไม่เสีย

วันที่ ๑๓ นายทอมสันส่งโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษอีก
ฉบับหนึ่งว่าได้รับทราบจากนายดอลล์ว่า อดีตนายกรัฐมนตรีกลับเข้ากรุงเทพฯ แล้ว
กำลังจะติดต่อปรึกษาหารือกับรัฐมนตรีร่วมคณะและผู้สนับสนุนอื่นว่า จะควรต่อสู้
ด้วยกำลังหรือไม่ นายดอลล์มีจดหมายวิงวอนมิให้กระทำการต่อต้านด้วยกำลัง
ซึ่งเอกอัครราชทูตเห็นชอบด้วย เพราะรู้สึกว่าจะเข้าไปเสียแล้วที่จะดำเนินการตอบโต้
อย่างไรดี หวังว่า อดีตนายกรัฐมนตรียะคอยคิดดูให้ดีด้วยความสำนึกรับผิดชอบ และ
แนะนำให้เพื่อน ๆ กระทำเช่นเดียวกัน

เช้าวันนั้นอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมก็ได้มาพบทูต แจ้งให้ทราบว่า
ยังไม่ได้ตกลงใจอย่างไรแน่นอนในบรรดาคณะรัฐมนตรีชุดก่อน พลเรือตรี ถวัลย์
ศาคตะเห็นว่า ความสำเร็จหรือไม่มีเพียง ๕๐ เปอร์เซ็นต์ รัฐมนตรีจึงใคร่ขอคำแนะนำ
จากทูต นายทอมสันได้ตอบไปว่า ในตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ ทูตไม่สามารถให้
คำแนะนำอย่างใดได้ ทูตมีหน้าที่เพียงป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของอังกฤษ เมื่อการ
ต่อต้านจะก่อให้เกิดสงครามภายใน ยังความระส่ำระสายให้เกิดขึ้น ทูตไม่เห็นด้วย
กับการใช้กำลัง ในฐานะเพื่อนส่วนตัวของรัฐบาลไทย ทูตรู้สึกว่าจะไม่พึงเสียเลือดเนื้อ
และยอมให้เกิดการทำลายในบ้านเมือง ทูตเห็นด้วยกับรัฐบุรุษอาวุโสว่า ระยะเวลา
จะเป็นคุณแก่คณะรัฐบาลเก่า เพราะพวกรัฐประหารประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์
ทำนองราชวงศ์บุรพบุรุษของฝรั่งเศส และนักการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งรวม
กันไม่สู้จะสนทนอยู่แล้ว ต่อไปก็คงทะเลาะวิวาทกันเอง รัฐมนตรีเชื่อว่า พลเรือตรี

ถวัลย์ก็มีความรู้สึกทำนองเดียวกัน หากแต่มีเพื่อนบางคนคิดอยากจะให้สั ัฐมนตรีถามความเห็นของทูตว่า ถ้าหากมีการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นนอกประเทศ นโยบายของอังกฤษจะมื่ออย่างไรในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐบาลของคณะรัฐประหาร ทูตทอมสันชี้แจงว่า ตามคำสั่งที่ได้รับในปัจจุบัน ทูตติดต่อกับฝ่ายรัฐประหารอย่างไม่เป็นทางการ ฝ่ายอเมริกันก็เช่นเดียวกัน ทั้งกรุงลอนดอนและกรุงวอชิงตันกำลังติดตามเหตุการณ์อยู่อย่างใกล้ชิด เท่าที่ทูตพอจะแน่ใจได้ก็คือ ทั้งสองประเทศไม่สู้จะพอใจนักที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเข้ามาใช้อำนาจอีก รัฐบาลไทยอาจประสบกับความไม่เห็นด้วยของคนทั่วโลก รัฐมนตรีถามว่า จะมีวิธีบังคับทางเศรษฐกิจได้อย่างไรหรือไม่ เช่น สั่งให้บริษัทน้ำมันยุติส่งน้ำมันชั่วคราว ทูตตอบว่า สงสัยจะทำได้ เพราะถึงแม้จะสั่งบริษัทเชลล์และสแตนดาร์ดดงส่งน้ำมัน ยังมีบริษัทคู่แข่งอื่นที่จะเข้ามาสวมที่แทน การจะบีบบังคับในด้านนี้ จึงจะไม่เป็นผล

อย่างไรก็ตาม ความหวังโยของอังกฤษและสหรัฐอเมริการวมอยู่ที่ปัญหาการได้ข่าวจากประเทศไทยออกไปบำบัดความอดอยากของโลกภายนอก ทั้งสองประเทศแม้จะมีความตะขิดตะขวงใจที่ได้เห็นรัฐบาลโดยชอบด้วยกฎหมายต้องถูกทำลายไปโดยอำนาจทหาร ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำ แต่ก็ไม่ยอมให้เกิดการสู้รบถึงขั้นนองเลือดภายในประเทศไทย เพราะจะกระทบถึงการจัดส่งข้าวออกอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ฉะนั้น ในระยะแรกภายหลังการรัฐประหารอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจึงวางท่าที่เป็นกลางไว้ก่อน ยังไม่ยอมรับรองฐานะของรัฐบาลควง อภัยวงศ์ แต่ก็ไม่กล้าตำหนิติเตียนการกระทำของคณะรัฐประหาร รอให้เหตุการณ์คลี่คลายไปในทางหนึ่งทางใดอย่างแน่ชัดเสียก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลควง อภัยวงศ์ประกาศยืนยันแต่เริ่มแรกว่า จะปฏิบัติตามพันธกรณีที่มีอยู่กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยครบถ้วน

สำหรับประเทศฝรั่งเศสมีความกังวลเพิ่มมากขึ้นกว่าอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพราะฝรั่งเศสไม่ได้รับคำยืนยันทำนองนั้นจากรัฐบาลควง อภัยวงศ์ ฝรั่งเศสเกรงกลัวว่า หากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งฝรั่งเศสถือว่าเป็นตัวการในการเรียกร้องดินแดนทางอินโดจีนคืน กลับเข้ามาใช้อำนาจอีก ประวัติศาสตร์อาจซ้ำรอยก็ได้ เฉพาะ

อย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลพลเรือตรี ฌวลีย์ อังรณาวาสวัสดิ์ เองยังไม่ยอมรับผลของการ ประนีประนอมในปัญหาเรื่องดินแดน เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ฝ่ายฝรั่งเศสจึง เสนอต่อรัฐบาลอังกฤษให้พิจารณาประกาศเปิดเผยเดือนประเทศไทยว่า ดีไม่ดี อาจ จะถูกตัดความสัมพันธ์ทางการทูต งดการให้ความสะดวกทางเศรษฐกิจแก่ประเทศไทย และส่งเรื่องไทยไปให้สหประชาชาติพิจารณาในฐานะที่เป็นสถานการณ์คุกคามต่อ สันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษรู้สึกกว่า ฝรั่งเศสชะรอยจะตื่นตูมเกินเหตุ ไม่คิดว่า วิธีที่ฝรั่งเศสเสนอแนะนั้น จะช่วยคลี่คลาย ปัญหาได้ นโยบายที่ดีที่สุดก็คือ อย่าเพิ่งให้การรับรองรัฐบาลไทย ซึ่งรัฐบาลอเมริกัน เห็นด้วยในข้อนี้ ฝรั่งเศสควรจะปฏิบัติทำนองเดียวกัน แต่แน่ละ ถ้ารัฐบาลใหม่ของ ไทยจะกลับเรียกร้องดินแดนทางอินโดจีนคืนใหม่ รัฐบาลอังกฤษก็พร้อมที่จะปรึกษาหารือกับรัฐบาลฝรั่งเศสเพื่อตกลงในมาตรการอันเหมาะสม ทั้งนี้เป็นทางระงับความ กระวนกระวายของฝรั่งเศสไปได้ขณะหนึ่ง

ทางด้านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม ได้ไปแจ้งต่อกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษเมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายนว่า ได้รับโทรเลขจากฮ่องกงในนามของพลเรือตรี ฌวลีย์ อังรณาวาสวัสดิ์ และนายอรรถกิติติ พนมยงค์ว่า รัฐบาลขอด้วยกฎหมาย ยังคงอยู่ ขอให้เอกอัครราชทูตช่วยประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางอย่างมากที่สุด เอกอัครราชทูตไม่ได้ข่าวสารจากประเทศไทยเลย จึงใคร่ขอทราบว่า ทั้งสองท่านได้ ไปอยู่ที่ฮ่องกงจริงหรือไม่ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่มีข่าวว่า ทั้งสองอยู่ในฮ่องกง แต่อาจเป็นได้ว่าการฝากสาส์นให้ผู้เดินทางไปฮ่องกงจัดส่งโทรเลขจาก ฮ่องกงก็ได้ เอกอัครราชทูตดิเรกแจ้งต่อกระทรวงต่างประเทศด้วยว่า มีดำริจะขอ ลาออกจากตำแหน่งอยู่แล้ว ก็ได้รับโทรเลขจากกระทรวงการต่างประเทศไทยขอให้ คงอยู่ในตำแหน่งต่อไปและร่วมมือกับรัฐบาลใหม่ เอกอัครราชทูตตอบกรุงเทพฯ ไปว่า ในส่วนตัวไม่เห็นด้วยกับวิธีการที่รัฐบาลใหม่เข้าถืออำนาจ แต่เพื่อประโยชน์ของ บ้านเมือง จะยอมอยู่ในตำแหน่งต่อไปพลางก่อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง ถ้ารัฐบาล เห็นว่าอาจจะเป็นประโยชน์ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสนับสนุนให้ เอกอัครราชทูตคงอยู่ต่อไปก่อน เพราะทางรัฐบาลยังมิได้รับรองรัฐบาลใหม่ของ ประเทศไทย

สำหรับตัวท่านรัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งเป็นเป้าสำคัญของคณะรัฐประหาร ภายหลังจากที่ได้หลบซ่อนอยู่ในประเทศชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งแล้ว ในที่สุดด้วยความเอื้ออำนาจของเจ้าหน้าที่ทหารอังกฤษและอเมริกัน ในฐานะอดีตผู้ร่วมสงครามต่อต้านญี่ปุ่น สามารถเล็ดลอดออกไปถึงเกาะสิงคโปร์ วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน เอกอัครราชทูตทอมสันส่งสาส์นถึงนายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ อธิบายเพื่อป้องกันความเข้าใจผิดว่า ทั้งอังกฤษและอเมริกันตกลงให้ความสะดวกแก่ท่านปรีดี พนมยงค์ หลบหนีออกไปจากราชอาณาเขตนั้น ก็ด้วยความประสงค์ที่จะช่วยให้สถานการณ์ภายในประเทศบรรเทาความรุนแรงลงและป้องกันมิให้เกิดการนองเลือด ซึ่งนายกรัฐมนตรีเห็นชอบด้วย และพอใจที่ท่านปรีดีออกพ้นไปจากประเทศไทย แต่ต่อมาเกิดเปลี่ยนใจมีหนังสือตอบเอกอัครราชทูตอังกฤษว่า การออกไปของท่านปรีดี แทนที่จะบรรเทาความรุนแรง อาจจะกลายเป็นสัญญาณให้สมัครพรรคพวกเริ่มปฏิบัติการใช้กำลังก็ได้ ตามแนวการสอบสวนของคณะกรรมการใหม่กรณีสวรรคตมีท่าทีแสดงให้เห็นว่า ท่านปรีดีอาจมีส่วนร่วม การช่วยให้ออกเดินทางพ้นจากประเทศไทย อาจจะถูกกลายเป็นการแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศ และเป็นการขัดขวางต่อการรักษาความยุติธรรม นายกรัฐมนตรีอ้างว่า ทั้งนี้เป็นความเห็นเอกฉันท์ของคณะรัฐมนตรี แต่เอกอัครราชทูตทอมสันเองเข้าใจว่า เป็นเพราะนายกรัฐมนตรีได้รับการบีบบังคับจากฝ่ายทหารมากกว่า

ลอร์ดคิลเลอร์น ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำมลายู ได้รับคำสั่งจากกรุงลอนดอนให้ใช้ดุลยพินิจในการที่จะจัดที่พักอาศัยให้แก่ท่านปรีดี แต่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเตือนว่า ไม่พึงรับเป็นแขกของข้าหลวงใหญ่ เพราะถ้าเป็นแขกแล้วจะให้ออกไปยาก และไม่ทราบว่าจะทางประเทศไทยจะมีการสวดโคลนอย่างไรให้แก่ท่านปรีดี ในกรณีสวรรคต ถ้าเกิดมีการกล่าวหาเป็นทางการขึ้นมา ลอร์ดคิลเลอร์นจะพลอยตกอยู่ในฐานะลำบากภายหลัง ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ลอร์ดคิลเลอร์น โทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ได้พบตัวท่านปรีดีแล้ว ท่านแสดงความปรารถนาจะออกไปอยู่อย่างเงียบ ๆ ที่เกาะปีนังอย่างพระยามโนปกรณนิติธาดา จะไม่ขอมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองของไทยอีก ใครจะขอให้อังกฤษช่วย

จัดการส่งครอบครัวตามออกไป และจัดให้นายอรรถกิติติ พนมยงค์ เดินทางไป สหรัฐอเมริกา ท่านปรีดีมีเสื้อที่สวมมาชุดเดียว ไม่มีเงินติดตัวเลย ขอให้ช่วย ติดต่อขอเงินจากเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม ที่ลอนดอน สัก ๕๐๐ ปอนด์ ลอร์ด คีลเลอร์นกรุณาจัดหาเสื้อให้สองตัว เสื้อนอกชุดให้อีกหนึ่งชุด พร้อมด้วย รองเท้าแตะหนึ่งคู่

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ท่านปรีดีมีจดหมายถึงลอร์ดคีลเลอร์น ยืนยันหนักแน่นว่า ท่านมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลแต่ ประการใดเลย และเท่าที่ท่านทราบ ไม่มีผู้ใดในบริวารของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน เอกอัครราชทูตทอมสันส่งโทรเลขที่ ๑๐๐๓ รายงาน กระทรวงการต่างประเทศมีข้อความสำคัญตอนหนึ่งว่า ในการสนทนาแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ของประเทศไทย พระองค์เจ้าอีกพระองค์หนึ่งซึ่ง ทูตระบุพระนามแน่ชัด ประทานความเห็นที่ รัฐบุรุษอาวูโสไม่มีส่วนในการสวรรคต ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทั้งไม่มีหลักฐานแสดงว่า เลขานุการของ รัฐบุรุษอาวูโสมีส่วนเกี่ยวข้อง และว่าไม่ควรมีกรณีอุบัติเหตุออกไปอย่างสิ้นเชิง

วันที่ ๓ ธันวาคม เอกอัครราชทูตทอมสันรายงานกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษว่า พลเรือตรี ธีวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ กลับเปลี่ยนท่าที่ตำริจะต่อต้านคณะ รัฐประหาร โดยใช้กำลังส่วนหนึ่งของทหารเรือและกำลังเสรีไทยที่ฝึกตัวอยู่ใน ต่างจังหวัด จึงอยากจะติดต่อขอร้องให้ท่านปรีดี พนมยงค์ กลับประเทศไทย หรือ มิฉะนั้นก็ขอให้ทูตช่วยจัดการให้ไปพบที่สิงคโปร์ เพื่อปรึกษาหารือกันวางแผนการ ต่อไป เอกอัครราชทูตตอบเสียใจที่ไม่อาจจะให้ความช่วยเหลือติดต่อกับท่านปรีดี ให้ได้ ทางฝ่ายท่านปรีดีที่สิงคโปร์เสนอต่อฝ่ายอังกฤษว่า เท่าที่ทราบสถานการณ์ ภายในประเทศไทยยุ่งยากสับสน จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกรงว่าอาจจะมีการ โต้ตอบจากฝ่ายทหารบกหรือทหารเรือ เนื่องจากการแต่งตั้งนายทหารกองหนุนให้ ได้รับตำแหน่งสูงทางทหาร ทางแก้น่าจะต้องหาทางจัดตั้งรัฐบาลผสมระหว่างรัฐบาล เก่าและใหม่ ถ้าฝ่ายสัมพันธมิตร คือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และจีน ช่วยเข้าใกล้เกลี่ย ไปได้ก็จะดี

ต่อมาอีกวันหนึ่ง พลเรือตรี วัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ส่งผู้แทนไปพบเอกอัครราชทูต ทอมสันอีกครั้งหนึ่ง แจ้งความจำนงยินดีจะปรับความเข้าใจกับนายกรัฐมนตรีกอง อดัยวงศ์ เพื่อลี้มเหตุการณีนในอดีตเสีย แต่จะไม่ยอมพบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เอกอัครราชทูตให้ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเรือตอบผู้แทนของพลเรือตรี วัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ไปว่า ขณะนี้นายกรัฐมนตรีกอง อดัยวงศ์ ยังอยู่ในความคุ้มครองของทหารฝ่าย จอมพล ป. พิบูลสงคราม หากจะกีดกันจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกไปก็ไม่มีทาง ที่จะดำเนินการอย่างใดได้ ทางทูตเห็นว่า ถ้าพลเรือตรี วัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ให้คำมั่นเป็นลายลักษณ์อักษรว่า จะไม่มีการตอบโต้ฝ่ายรัฐประหารภายในกำหนด เวลา เช่น ประมาณหนึ่งสัปดาห์ ก็พอจะมีการผ่อนคลายความตึงเครียดลงไปได้บ้าง ส่งเสริมฐานะของรัฐบาลกอง อดัยวงศ์ ให้เข้มแข็งขึ้น โดยไม่เป็นกาสันสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือคณะรัฐประหาร ทูตทอมสันฝากเตือนพลเรือตรี วัลย์ อารัง นาวาสวัสดิ์ ด้วยว่า มิควรที่จะร่ำร้องเรียกขอความช่วยเหลือจากภายนอก ถ้าจะ เสี่ยงดำเนินการตอบโต้แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างใดทั้งสิ้น

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พลเรือตรี วัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ แจ้งต่อผู้ช่วยทูต ฝ่ายทหารเรืออังกฤษว่า มีแผนดำเนินงานอยู่สองแผน แผนแรกคิดจะใช้กำลังทหาร เรือบางส่วนเข้าปฏิบัติการ โดยจะให้เสรีไทยเข้าทำลายถนนและทางรถไฟ เข้ายึด สถานทีราชการที่สำคัญ ทำศึกกองโจรสู้คณะรัฐประหาร ทั้งนี้ จะต้องรอฟังความเห็น ของผู้บัญชาการทหารเรือก่อน ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนก็ดำเนินการไม่ได้ แผนที่สอง ไม่ต้องดำเนินการอย่างใดในขั้นนั้น รอให้เกิดการแตกแยกภายในกองทัพก และ ความปั่นป่วนจากกรม ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นภายในระยะเวลาหกเดือน อยากทราบว่ ทางอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะมีความเห็นอย่างไร จะสนับสนุนได้หรือไม่ ทูตทหาร เรืออังกฤษตอบว่า เป็นเรื่องภายในของประเทศไทย ฝ่ายสัมพันธมิตรคงจะไม่เข้า ยุ่งเกี่ยวข้องด้วย

ในตอนนั้น เอกอัครราชทูตทอมสันเข้าเฝ้ากรมขุนชัยนาทนเรนทร เพื่อทูลให้ทรง ช่วยหาทางให้พลเรือตรี วัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ได้พบกับนายกรัฐมนตรีกอง อดัย วงศ์ อาจจะสามารภทำความเข้าใจกันได้ กรมขุนชัยนาทฯ ทรงรับว่าจะพยายาม

ทบาททามคุณ พระองค์ทรงยืนยันยืนต่อทูตด้วยว่า ในคืนวันรัฐประหารนั้น ทรงถูกบังคับให้ลงพระนามในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อป้องกันการนองเลือด จึงทรงลงพระนามให้ ต่อมาอีกสองวัน กรมขุนชัยนาทนเรนทรมีลายพระหัตถ์ถึงทูตทอมสันว่า นายควง อภัยวงศ์ ยินดีที่จะพบ ผู้ใดจะมาหากก็ได้ พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นเพื่อนเก่าแก่ยังไม่มื้อหาแต่อย่างใด แต่ถ้าเกิดต้องหาว่ามีส่วนในการกระทำ ความผิดแล้ว นายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ ก็จะไม่สามารถให้ความคุ้มกัน

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ฝ่ายรัฐประหารออกหมายจับพลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ในข้อหาว่ามีแผนการต่อต้านรัฐบาล และมีการจับกุมคุณวิจิตร ลุธิตานนท์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และนายทอง กันทาธรรม อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยไว้

วันที่ ๒๔ ธันวาคม พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือ จัดให้ พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ พบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อเจรจาทำความเข้าใจกัน จอมพล ป. พิบูลสงคราม อ้างว่า ท่านไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ขอให้พลเรือตรี ถวัลย์ไปทำความเข้าใจกับนายกรัฐมนตรีโดยตรง

ทางท่านปรีดีก็ได้ส่งคำวิงวอนทางวิทยุกระจายเสียงจากสิงคโปร์มายังประเทศไทย ว่า ขอให้ทุกฝ่ายอย่าใช้กำลังประหัตประหารกัน ควรหาทางทำความเข้าใจปรองดองกันดีกว่า ทางฝ่ายอังกฤษเตือนว่า ท่านปรีดีไม่พึงติดต่อทางการเมืองกับพลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ และอังกฤษไม่สามารถจะช่วยให้ท่านปรีดีเดินทางกลับประเทศไทย เพื่อปรึกษาหารือกับพลเรือตรี ถวัลย์ แต่ท่านปรีดีจะหาทางกลับไปเองโดยอาศัยเรือพาณิชย์ของไทย อังกฤษยอมไม่สามารถจะห้ามปราม ในทางตรงกันข้ามการที่พลเรือตรี ถวัลย์จะขอออกไปพบกับท่านปรีดีที่สิงคโปร์ เอกอัครราชทูตทอมสันไม่เห็นด้วย เพราะจะทำให้เกิดสงสัยว่า ฝ่ายอังกฤษยอมให้ใช้ดินแดนมลายู ในการเตรียมการขัดขึ้นต่อระบบการปกครองของประเทศไทย ถ้าท่านปรีดีจะกลับประเทศไทยโดยเปิดเผยแล้ว เอกอัครราชทูตพร้อมที่จะขอรับรองให้ฝ่ายไทยยืนยันรับรองความปลอดภัยให้ ซึ่งในข้อนี้ นายแพทย์ตัน ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาลไทย ให้ความเห็นแก่เอกอัครราชทูตทอมสันว่า ฝ่ายบริหารขณะนั้นคงจะ

ไม่สามารถให้คำยืนยันรับรองเช่นนั้นได้ ถึงอย่างไรท่านปรีดียังไม่ควรกลับประเทศ ในช่วงนั้น บุคคลในคณะรัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ถูกจับกุมหลายต่อหลายคนโดยข้อหาแตกต่างกัน เช่น นายจำลอง ดาวเรือง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ และนายทอง กันทาธรรม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ในข้อหาฐานฆ่าคนตาย นายวิจิตร ลุทิตานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง นายทองเปลว ชลภูมิ หัวหน้าองค์การสรรพากร ในข้อหาใช้เงินหลวงผิดประเภท และยังมีนักการเมืองพวกเสรีไทยอีกบางคนกำลังถูกติดตามตัวอยู่ในข้อหาครอบครองอาวุธโดยมิชอบ

มาถึงตอนนี้ข้าพเจ้าขอเปิดวงเล็บอีกครั้งหนึ่งว่า สำหรับรายงานจากสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษถึงกระทรวงการต่างประเทศที่มีข้อความกล่าวถึงพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นลำดับมานั้น ข้าพเจ้าได้ลองไปสอบถามทางเจ้าตัวดูเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๖ ได้ข้อความไม่ตรงกับรายงานของเอกอัครราชทูตและอุปทูตหลายตอน ท่านออกตัวว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นนานกว่า ๓๕ ปี ท่านอาจจะหลงลืมบ้าง แต่ทบทวนความจำให้ข้าพเจ้าฟังว่า ท่านได้พบจอมพล ป. พิบูลสงคราม คืนวันก่อนทำรัฐประหารหนึ่งวัน คือ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ที่บ้านขุนนิรันดร์ชัย สนทนากันในปัญหาของบ้านเมือง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เตือนว่าจะถูกคว่ำนั้สัจะอยู่ต่อไปทำไม พลเรือตรี ถวัลย์ตอบว่า ความจริงไม่ได้อยากอยู่ คณะรัฐมนตรีตกลงกันจะลาออกแน่ จะรอให้ถึงวันที่ ๑๑ ก่อนเพื่อทราบผลการเจรจาทางกรุงลอนดอนขอยกเลิกความตกลงสมบูรณั้แบบ คืนวันรุ่งขึ้นก็เกิดเหตุรัฐประหาร หลังจากที่ได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม คราวนั้น ก็ไม่ได้มีโอกาสรพบกันอีกเลย จนจอมพลถึงอสััญกรรมในประเทศญี่ปุ่น

ที่ว่าท่านมีความคิดจะวางแผนต่อต้านคณะรัฐประหารนั้น ท่านก็ไม่เคยได้คิดและไม่เคยปรึกษากับบุคคลในคณะรัฐมนตรีของท่าน ไม่มีความปรารถนาจะแย่งอำนาจกลับคืนจากคณะรัฐประหาร ท่านไม่ได้พบกับนายดอลล์และนายแพ็ตตันเมื่อ คืนวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน เพราะวันนั้นท่านและท่านรัฐบุรุษอาวุโสลงเรือแล่นไปขึ้นที่กรมสรรพาวุธทหารเรือตอนค่ำ การต้อนรับของทหารกรมสรรพาวุธทำให้รู้สึกว้า

เจ้าหน้าที่ไม่สู้จะเต็มใจนัก เกรงจะถูกกล่าวหา รุ่งขึ้นเช้า จึงได้ออกเดินทางต่อไปยัง จังหวัดชลบุรี ไม่ได้พบกับผู้อื่นใดเลย นายดอลล์และนายแพ็ตตันจะทราบได้อย่างไร ว่า ท่านไปแหวะที่กรมสรรพาวุธทหารเรือ

สำหรับเอกอัครราชทูตทอมสัน ท่านเล่าว่า ภายหลังกองเรือประหารท่านได้พบ ครั้งเดียวเมื่อเช้าวันที่ ๙ พฤศจิกายน ท่านแล่นรถผ่านถนนเพลินิจิต เห็นรถเกราะ ของพลโท หลวงกาจสงครามจะแล่นสวนมา ท่านหลบเข้าสถานเอกอัครราชทูต อังกฤษ ได้พบนายทอมสัน ซึ่งเชิญให้รับประทานอาหารเช้า มีนายดอลล์มาร่วมด้วย เขาแจ้งว่า ทางสถานทูตรายงานเหตุการณ์ไปทางกรุงลอนดอนแล้ว ถ้าท่านอยาก จะอาศัยอยู่ในสถานทูตก็คงจะได้ แต่ท่านไม่ต้องการ รับประทานอาหารเช้าแล้ว ท่านก็ลา กลับ จากนั้นไม่ได้พบเอกอัครราชทูต นายวิตติงตัน หรือนายดอลล์อีกเลย

ท่านกล่าวว่าเคยพบเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ครั้งหนึ่งหลังกลับจากจังหวัดชลบุรี สอบถามว่า *“ครูไม่คิดจะแก้ไขบ้างหรือ จะปล่อยให้คณะก่อการ ๒๔๗๕ ต้องสลาย ตัวไปหรืออย่างไร”* ได้รับคำตอบว่า ไม่ได้ พวกทหารเรือไม่สนใจทำการต่อต้าน เมื่อ ท่านปรีดีหลบหนีไปอยู่ต่างประเทศก็ไม่ได้ติดต่อด้วย จนเมื่อท่านออกไปอยู่ที่ฮ่องกง ท่านปรีดีอยู่เมืองกวางตุ้ง ท่านเคยไปเยี่ยม สำหรับการวางแผนกบฏวังหลวง ท่าน ไม่ได้ทราบเรื่องเลย

ตอนต้นปี ๒๔๙๑ มีข่าวลือว่า ทราบไตที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังไม่ถอนตัว ออกไปจะไม่มีการรับรองรัฐบาลควง อภัยวงศ์ ฝ่ายทหารมีหนังสือเวียนถึงรัฐมนตรี ทุกคนสำคัญว่า รัฐบาลอยู่ในตำแหน่งได้ก็ด้วยอาศัยรัฐประหาร คณะรัฐประหารยัง ไม่ต้องการให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถอนตัว คณะรัฐประหารตั้งคณะรัฐมนตรีได้ จะถอดถอนคณะรัฐมนตรีเมื่อใดก็ได้ เป็นการสะกิดเตือนให้นายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ สำนึกในข้อเท็จจริง ปฏิบัติตนให้อยู่กับร่องกับรอย อย่ารู้ร่ำม่ออกนอกกรอบ ของคณะรัฐประหารไป

ครั้นมีการเลือกตั้งทั่วไปตามรัฐธรรมนูญชั่วคราวของคณะรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๔๙๑ ปรากฏว่า พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเข้ามาครั้งสภานับเป็นฝ่ายข้างมาก คณะรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ กราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่ง

แต่แล้วสภาฯ ก็คัดเลือกให้กลับเข้าเป็นนายกรัฐมนตรีอีกราวะหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ จัดตั้งรัฐบาลใหม่ มีเปลี่ยนแปลงจากคณะเดิมเพียงบางกระทรวง รัฐบาลอังกฤษและอเมริกันปรึกษากันโดยใกล้ชิด เห็นว่า การเข้าบริหารประเทศตอนนั้น รัฐบาลควง อภัยวงศ์ เข้ามาภายหลังการเลือกตั้งถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ เหตุการณ์กลับสู่สภาวะปกติแล้ว ควรให้การรับรองรัฐบาลได้ จะเป็นการสนับสนุนฐานะของรัฐบาลในสายตาของคณะรัฐประหาร ทั้งสองประเทศจึงให้การรับรองเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ประเทศอื่นเจริญรอยตาม

ต่อมาอีกหนึ่งเดือนเต็ม คือ วันที่ ๖ เมษายน คณะรัฐประหารส่งนายทหารสี่นาย ไปขอพบนายกรัฐมนตรี เชื้อเชิญให้ลาออกจากตำแหน่งภายใน ๒๔ ชั่วโมง นายกรัฐมนตรีเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีด่วน โดยได้เชิญผู้นำกองทัพเรือและกองทัพอากาศเข้าร่วมด้วย แต่ผู้นำกองทัพทั้งสองไม่ยอมให้ความร่วมมือในการตัดทอนกองทัพบก ต่างไม่ต้องการเห็นการนองเลือดในประเทศไทย คุณควง อภัยวงศ์ จึงไม่มีทางเลือก จำต้องสนองคำเชื้อเชิญของคณะรัฐประหาร ทั้ง ๆ ที่ท่านเองเป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะรัฐประหารในการขจัดคณะรัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ให้ออกจากตำแหน่งเมื่อ ๕ เดือนก่อน คณะรัฐประหารต้องการให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเป็นนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศอีกครั้งหนึ่ง แม้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งเคยถูกจอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวหาว่าเป็นกบฏต่อราชวงศ์จักรี จนต้องทรงถูกจำคุก และถอดพระอิสริยยศ เพิ่งทรงได้รับการปลดปล่อยให้พ้นโทษสมัยท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการระหว่างสงคราม และทรงได้รับพระอิสริยยศคืน ก็ไม่ทรงสามารถตัดทอนประการใดได้

สองวันต่อมา คณะผู้สำเร็จราชการปรึกษาหารือกันแล้วโดยรอบคอบเห็นว่า เพื่อรักษาสถานการณ์ให้คลี่คลายไปโดยเรียบร้อย ควรยกตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามความประสงค์ของคณะรัฐประหาร ท่านจอมพลจึงกลับมาสู่วงการเมืองอีกราวะหนึ่ง ประกอบคณะรัฐมนตรีของท่านขึ้นใหม่

รัฐบาลเสนอนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๑ และได้
รับความไว้วางใจในวันเดียวกันโดยคะแนนเสียงท่วมท้น ๗๐ ต่อ ๒๖ คะแนน
พึงสังเกตว่าสำเนียงทางเสียงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เปลี่ยนแปลงไปไม่น้อย
จากการที่เคยให้ “เชื้อผู้นำชาติพันธุ์” เป็นการออกตัวว่าต้องพ้นจากตำแหน่ง
หน้าที่ราชการไปแล้ว ๓ ปี ไม่สู้จะทราบรายละเอียดในการบริหาร รัฐบาลพร้อมที่
จะรับคำทักท้วงและคำแนะนำทุกอย่างของสภา เพื่อนำไปประกอบการพิจารณา
ดำเนินการให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเป็นที่ถูกใจของบรรดาสมาชิก
รัฐสภา

การกลับคืนอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ย่อมก่อให้เกิดความไม่พอใจ
ทางฝ่ายอเมริกันและฝรั่งเศสเป็นธรรมดา แต่ก็ดูไม่มีทางที่จะตัดทอนอย่างใด
สำหรับฝ่ายอังกฤษพอให้คำรับรองแก่รัฐบาลควง อภัยวงศ์ เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม
เอกอัครราชทูตทอมสันคิดว่า เรื่องเรียบร้อยแล้ว จึงขออนุญาตเดินทางกลับไป
พักผ่อนที่ประเทศอังกฤษ เพราะได้เลื่อนกำหนดเวลามาตั้งแต่วันที่ ๑๙ มกราคม
เนื่องจากสถานการณ์ภายในประเทศไทย ทูตเดินทางออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่
๑๑ มีนาคม ขึ้นไปสิงคโปร์แล้วโดยสารเรือกลับถึงประเทศอังกฤษต้นเดือนเมษายน
ก็พอดีได้ข่าวการเปลี่ยนรัฐบาลในประเทศไทย ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ
หารือว่า จะพึงปฏิบัติอย่างไรต่อไป เอกอัครราชทูตแสดงความคิดเห็นว่า เมื่อ
นายกรัฐมนตรีควงลาออกจากตำแหน่งโดยสมัครใจ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ รัฐบาลได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร
โดยถูกต้องตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ปัญหาเรื่องการรับรองรัฐบาลดูจะไม่เกิดขึ้น เพราะ
รัฐบาลไม่ได้เข้ายึดอำนาจโดยใช้กำลัง และคุณควง อภัยวงศ์ หรือก็ลาออกเอง
เมื่อทางสภา เองก็มีมติเสียงข้างมากอย่างท่วมท้นให้ความไว้วางใจแก่คณะรัฐบาล
ใหม่แล้ว ดูไม่มีทางที่ต่างประเทศจะแสดงความเห็นขัดแย้งต่อเหตุการณ์ภายใน
ประเทศไทย เอกอัครราชทูตเห็นว่า สำหรับประเทศอังกฤษนั้น ผู้ใดจะขึ้นมาปกครอง
ประเทศไทยก็ตามตราบเท่าที่ผลประโยชน์ของอังกฤษได้รับการปฏิบัติโดย
เที่ยงธรรม และเสถียรภาพภายในของประเทศไทยดำรงรักษาไว้ อังกฤษไม่น่าจะ

ขัดข้อง จริงอยู่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีประวัติสงครามไม่สู้จะดีนักสำหรับฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่สามารถต่อต้านญี่ปุ่นได้ เมื่อไม่ได้รับการช่วยเหลือจากอังกฤษ นโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามทำให้ประเทศไทยสามารถรักษาเอกราชอย่างน้อยก็ในนามไว้ได้และป้องกันมิให้ประชาชนไทยต้องประสบความเดือดร้อนอย่างใหญ่หลวง ยิ่งกว่านั้น ไทยยังสามารถควบคุมผู้ถูกกักกันพลเรือนชาติอังกฤษไว้มิให้ต้องถูกไปอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น ท่านจอมพลเป็นผู้เฉลียวฉลาดพอที่จะได้รับบทเรียนจากอดีต คงจะไม่กล้าก้าวร้าวระรานประเทศฝ่ายแองโกลแซ็กซอนอีกเป็นแน่ ประกอบกับเป็นผู้บำเพ็ญตนเป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์อย่างแนชัด ส่วนนายวิถิตดิ้งตัน ผู้รักษาการในตำแหน่งอุปทูตอังกฤษประจำประเทศไทย รายงานให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษทราบ ว่า ฝ่ายฝรั่งเศสตกลงให้การรับรองรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว เนื่องจากไม่พอใจที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาไม่นำพาดต่อข้อเสนอของฝรั่งเศสที่จะใช้วิธีการบังคับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ทางนายสแตนตัน เอกอัครราชทูตอเมริกันแนะไปทางกรุงวอชิงตันให้รอการรับรองไว้สักสามสัปดาห์ เพื่อรอดูท่าทีของรัฐบาลใหม่ว่าจะปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศได้เพียงใด นายสแตนตันถึงกับส่ายไปว่า ถ้ากระทรวงการต่างประเทศอเมริกันมีดำริจะรับรองรัฐบาลไทยทันที ก็ขอให้เรียกนายสแตนตันกลับเสียก่อน ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันตอบว่า รัฐบาลจะไม่ผลิผลมารับรองรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่จะรอไว้ซำนานนั้กไม่ได้ เพราะจะเป็นการยากที่จะให้เหตุผลในการรับรอง อีกประการหนึ่งฝ่ายสหภาพโซเวียตอาจจะถือโอกาสชิงรับรองก่อนก็ได้ ถ้าเช่นนั้นรัฐบาลอเมริกันยังอยู่ในฐานะเสียเปรียบ ส่วนนายวิถิตดิ้งตันเองเสนอความเห็นส่วนตัวต่อกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า อังกฤษจะไม่ได้รับประโยชน์อย่างใด โดยจากการชะลอการรับรองไว้ บุคคลในคณะรัฐมนตรีอาจจะสับเปลี่ยนตัวได้อย่างรวดเร็ว แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะคงอยู่ มองไม่เห็นทางที่จะขจัดให้พ้นไปได้ อย่งไรก็ตาม ปลายเดือนเมษายน รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แลถงเป็นทางการรับรองจะปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศ ต่อ

จากนั้นในวันที่ ๒๙ และ ๓๐ เมษายน รัฐบาลต่างประเทศพากันทยอยให้การรับรอง รัฐบาลใหม่

เป็นอันว่า รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผ่านอุปสรรคทางด้านต่างประเทศ ได้รับการรับรองเรียบร้อย แต่ในด้านภายในประเทศไทยเอง ไซ้จะเป็นทางปลอดภัยไปร่ง สำหรับรัฐบาลโดยตลอดก็หาไม่ สัญญาณแห่งการแตกแยกยังคงมีอยู่ คุณควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ยังเจ็บปวดไม่หายที่ถูกบีบให้พ้นจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีอย่างง่ายดาย และยังเชื่อมั่นอยู่ว่า รัฐบาลใหม่ที่ขึ้นมาแทนที่จะอยู่ได้ ไม่นาน ฝ่ายทหารเรื่อรู้สึกว่ ทหารบกเข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากเกินไป ท่าทีของ นายทหารคนสำคัญของคณะรัฐประหารบางคนไม่เป็นที่สออารมณ์ของนายทหารบก ส่วนหนึ่ง มีความรู้สึกกันว่า กองทัพบกกำลังเสื่อมทรามลง จะต้องมีการแก้ไข ปรับปรุงอย่างเด็ดขาด เกิด “กบฏเสนานิการ” ขึ้นภายในกองทัพ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๙๑ หากทางรัฐบาลได้ดำเนินการปราบปรามโดยฉับพลันเฉียบขาด ต่อมาเมื่อ วันที่ ๓๐ เดือนเดียวกัน “กบฏแบ่งแยกดินแดน” ขึ้นทางภาคอีสาน ซึ่งเจ้าหน้าที่ ตำรวจสามารถดับไฟได้แต่ต้นมือ แล้วก็มี “กบฏวังหลวง” เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ นำโดยท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งอาศัยพลพรรคเสรีไทยบางส่วนประกอบกับ กำลังทหารเรือบางส่วนเข้าทำการยึดพระบรมมหาราชวังออกประกาศทางวิทยุ กระจายเสียงแต่งตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นแทนคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมีคุณดิเรก ชัยนาม เป็นนายกรัฐมนตรี

สำหรับคุณดิเรก ชัยนาม เมื่อเกิดรัฐประหารใหม่ ๆ ในวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ท่านมีความประสงค์จะขอลาออกจากตำแหน่งเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน เนื่องจากถือว่ารัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นผู้แต่งตั้ง เมื่อรัฐบาล นั้นต้องขับไล่ออกจากหน้าที่ไปโดยเหตุผลทางการเมือง ท่านควรถอนตัวออกไปด้วย เปิดโอกาสให้รัฐบาลคุณควง อภัยวงศ์ เลือกเฟ้นผู้ที่ไว้วางใจให้เป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอนต่อไป แต่ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษแจ้งว่า รัฐบาล อังกฤษจะไม่ยอมรับรองฐานะของรัฐบาลไทยจนกว่าจะมีการจัดตั้งถูกต้องตาม รัฐธรรมนูญ แต่จะยอมรับนับถือคุณดิเรกในฐานะเป็นเอกอัครราชทูตของพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อไป ประกอบกับทางพระยาศรีวิสารวาจา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ขอร้องให้คงอยู่ในตำแหน่ง คุณดิเรกจึงยอมอยู่ เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปแล้ว และรัฐบาลคุณควง อภัยวงศ์ ได้จัดตั้งขึ้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ จนฝ่ายสัมพันธมิตรให้การรับรอง เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๔๙๑ คุณดิเรกจึงลาออกจากตำแหน่งอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งพระยาศรีวิสารวาจามีโทรเลขลงวันที่ ๑๕ มีนาคม ตอบแสดงความเห็นใจและยินยอมรับใบลาของคุณดิเรกในหลักการ แต่ขอให้อยู่ช่วยแทนอีกชั่วระยะเวลาอีกสักสองสามเดือน คุณดิเรกตกลงกำหนดเดินทางกลับประเทศไทย โดยทางเรือ ออกจากกรุงลอนดอนในเดือนพฤษภาคม ถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ชวนให้เข้าร่วมในคณะรัฐบาล คุณดิเรกขอตัวแต่ยินดีจะรับใช้ในตำแหน่งอื่น เช่น ตำแหน่งผู้แทนไทยประจำสหประชาชาติ ทั้งนี้ เพราะไม่เห็นด้วยกับการเข้ารับอำนาจบริหารของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยอาศัยคณะรัฐประหารเช่นนั้น ครั้นอยู่ดี ๆ มีประกาศทางวิทยุกระจายเสียงว่า รัฐบาลของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องพ้นจากตำแหน่ง และคุณดิเรกเข้าเป็นนายกรัฐมนตรีแทน ทำให้ท่านจอมพลสงสัยในตัวคุณดิเรก ว่าจะมีส่วนร่วมในแผนการขจัดท่านหรือไม่

เมื่อทหารฝ่ายรัฐประหารสามารถปราบกบฏวังหลวงได้โดยสิ้นเชิง พวกอดีตเสรีไทยและฝ่ายกองทัพเรือถูกเพ่งเล็งเป็นพิเศษ อดีตเสรีไทยกระจัดกระจายหนีเอาตัวรอด ฝ่ายทหารเรือยินยอมกลับฐานทัพที่สัดหีบ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือ หาทางระงับการต่อสู้อันระหว่างทหารบกกับทหารเรือ ป้องกันการนองเลือด ท่านปรีดี พนมยงค์ หลบซ่อนอยู่ในประเทศไทยหลายเดือนแล้วหลบหนีออกนอกประเทศอีกวาระหนึ่ง หลังจากนั้นไม่ได้กลับมาประเทศอีกเลย จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ณ บ้านเล็ก ๆ ชานเมืองกรุงปารีส นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล ผู้แทนราษฎร อดีตรัฐมนตรี ดร.ทองเปลว ชลภูมิ ผู้อำนวยการสรรพากร ซึ่งคณะรัฐประหารจับกุมตัวไว้ ถูกตำรวจยิงตายโดยถูกกล่าวหาว่าพยายามจะหนีจากการควบคุมของตำรวจระหว่างย้ายที่คุมขัง นับว่าเงินคอมมิวนิสต์มลายูจะแย่งชิงเอาตัวไป เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๙๒ พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ หลบหนีออกไปอาศัยอยู่ที่

ฮ่องกง วันที่ ๑ เมษายน คุณทวี ตะเวทิกุล รัฐมนตรีฝ่ายเสรีไทย ถูกตำรวจยิงตาย ระหว่างหลบหนีการจับกุม ความจริงคุณทวีเป็นมิตรสนิทกับพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ รองอธิบดีกรมตำรวจ เคยร่วมกันคิดหาทางประสานท่านปรีดี พนมยงค์ กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ไม่ทันสำเร็จ เกิดเหตุการณ์ขึ้นเสียก่อน

คุณติเรก ชัยนาม จึงร้อนตัวเพราะเห็นโชคชะตาของเพื่อนนักการเมืองที่ต้องสูญหายตายจากไปที่ละคน เมื่อคณะผู้ก่อการ “กบฏวังหลวง” ไปประกาศชื่อให้ เป็นนายกรัฐมนตรี เกรงจะต้องชะตากรรมอย่างเพื่อน ๆ ที่เคยร่วมรัฐบาลกันมา ท่านปรารภความหวาดหวั่นต่อพันเอก โจ ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารของสถานเอกอัครราชทูตจีน ซึ่งนำเรื่องไปแจ้งให้เอกอัครราชทูตทอมสันทราบ เพื่อจะช่วยคุ้มครองอย่างไรได้ เอกอัครราชทูตตะขิดตะขวงใจที่คุณติเรกไม่มาพบด้วยตัวเอง เพราะรู้จักกันดี เหตุใดต้องติดต่อผ่านคนที่สาม ทูตชี้แจงพันเอก โจว่า โดยที่รัฐบาลอังกฤษรับรองฐานะ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว การติดต่อกับรัฐบาลไทยต้องเป็นไปวิธีทางตามปกติ อังกฤษไม่สามารถงบบิบบช่วยเหลือคุณติเรกนอกกลุ่มนอกราชได้ แต่ก็จะช่วยลองทูลหม่อมเจ้าปรีดีเทพยพงษ์ เทวกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ดู ซึ่งท่านรัฐมนตรีทรงยืนยันว่า ทางรัฐบาลไม่มีข้อระแวงสงสัยในตัวคุณติเรกเลย และความจริงท่านจอมพลอยากจะให้เข้าร่วมมือด้วยซ้ำ

ในรายงานลับที่เอกอัครราชทูตทอมสันมีถึงกระทรวงการต่างประเทศลงวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๙๒ มีความตอนหนึ่งว่า การที่ ดร.ทองเปลว และเพื่อนอีกสามคน ต้องถึงจุดจบในมือของตำรวจนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม รู้สึกกังวลมาก เป็นเรื่องของพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ถ้าสมมุติว่า พวกกบฏปฏิบัติการสำเร็จ ก็ต้องมีผู้เสียชีวิตเหมือนกัน แม้แต่คุณควง อภัยวงศ์ ก็ยังเปิดเผยว่า เมื่อคืนวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ได้รับคำแนะนำจากทหารเรือให้ไปหลบเสียที่กองสัญญาณทหารเรือที่ทุ่งมหาเมฆ เพราะมีชื่ออยู่ในบัญชีของพวกกบฏบางส่วน อย่างไรก็ตามเอกอัครราชทูตเชื่อว่า พวกเสรีไทยที่มีได้มีส่วนร่วมในการวางแผนหรือดำเนินการกบฏ จะไม่ตกอยู่ในอันตรายอย่างใด ดังเช่นกรณีคุณติเรก แล้วเอกอัครราชทูตยังอ้างไปถึงข้าพเจ้า ซึ่งเป็นเสรีไทยผู้หนึ่ง แต่คงอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศได้โดยไม่มีผู้ใดทำอะไรให้

เป็นความจริงอย่างที่เอกอัครราชทูตกล่าว ข้าพเจ้าคงปฏิบัติหน้าที่ของข้าพเจ้าในกระทรวงได้ต่อมาโดยเรียบร้อย ในชั้นแรกจะถูกผูกเงี่ยงอยู่เหมือนกัน เมื่อหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล ทรงว่าการกระทรวงการต่างประเทศ วันหนึ่งภายหลังจากที่ข้าพเจ้าเฝ้าทูลชี้แจงเกี่ยวกับการงานที่ปฏิบัติแล้ว ทรงรับสั่งแก่ข้าพเจ้าอย่างไม่อ้อมค้อมว่า “เธอทำงานได้ดีทุกอย่าง แต่เขากล่าวกันว่าเป็นพวกของหลวงประดิษฐ์ฯ จริงหรือ” ข้าพเจ้าทูลตอบว่า ข้าพเจ้าเคยทำงานใกล้ชิดกับท่านปรีดิ พนมยงค์ มาจริงตลอดเวลาสงคราม หลังจากนั้นท่านยังเรียกใช้เสมอ ข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความบริสุทธิ์ใจ มิได้คิดเป็นพรรคเป็นพวกของผู้ใด ในสมัยรัฐบาลจอมพล อภัยวงศ์ ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ก็เรียกข้าพเจ้าใช้ ข้าราชการทุกคนมีทะเบียนประวัติประจำตัว ท่านทรงเรียกสมุดประวัติของข้าพเจ้ามาได้ ข้าพเจ้าไม่เคยได้รับพิจารณาความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษเลย การขึ้นเงินเดือนก็มีปีละขั้น ไม่เคยได้สองขั้นสักปี ข้าพเจ้าได้รับเลื่อนขั้นจากชั้นโทเป็นชั้นเอกสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านปรีดิไม่เคยให้บำเหน็จแก่ข้าพเจ้า ถ้าจะถือข้าพเจ้าเป็นพรรคพวกท่านปรีดิในฐานะที่เคยรับใช้ท่านอยู่ ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธ การรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศต้องอาศัยความไว้วางใจเป็นสำคัญ หากทรงระแวงสงสัยในตัวข้าพเจ้าแม้แต่น้อย ข้าพเจ้าพร้อมที่จะลาออกจากราชการไป ข้าพเจ้าอยู่ในวัยที่ออกหางานอื่นทำได้ ความจริงตั้งแต่ข้าพเจ้ากลับจากกรุงโตเกียว เมื่อต้นปี ๒๔๘๗ ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้ากองการเมืองในกรมการเมืองตะวันตกสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงอยู่ในตำแหน่งนั้นเรื่อยมา ทั้งในสมัยรัฐบาลจอมพล อภัยวงศ์ รัฐบาลทวิ บุญยกฤต รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช รัฐบาลจอมพล อภัยวงศ์ รัฐบาลปรีดิ พนมยงค์ รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐบาลจอมพล อภัยวงศ์ และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังรัฐประหารอีก รวม ๙ รัฐบาลด้วยกัน เป็นเวลากว่า ๕ ปี ภายใต้อธิบดีสองคน คือ คุณทวิ ตะเวทิกุล และคุณสง่า นิลกำแหง เมื่อคุณสง่าต้องโยกย้ายไปเป็นที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๙๐ กระทรวงสั่งให้ข้าพเจ้ารักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมการเมือง ตะวันตก

สมัยรัฐบาลคุณควง อภัยวงศ์ หลังรัฐประหาร ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาทา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตามข้าพเจ้าไปพบวันหนึ่งแล้วปรารถนาว่า คุณหลวงดิษฐการภักดีกำลังเดินทางกลับประเทศไทย เนื่องจากท่านต้องออกไปประจำในต่างประเทศเสียนาน กลับเข้ามาทางกระทรวงยังไม่ทราบจะวางตัวที่ไหนดี คิดว่าอาจจะร่วมงานกับข้าพเจ้าได้ จึงอยากจะให้มาประจำทางกรมการเมืองตะวันตก ข้าพเจ้าเรียนท่านว่า ข้าพเจ้ารู้จักมักคุ้นกับคุณหลวงดี เชื่อแน่ว่าร่วมงานกันได้สบาย แต่โดยที่คุณหลวงมีอาวุโสในราชการมาก่อนข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาเดินทางกลับประเทศไทยผ่านกรุงวอชิงตันในปี ๒๔๘๓ ท่านเป็นเลขานุการสถานทูตแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่า กระทรวงน่าจะตั้งท่านให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการเมืองตะวันตก ซึ่งข้าพเจ้ารักษาการอยู่เสียเลย ข้าพเจ้ายินดีจะเป็นหัวหน้ากองต่อไปตามเดิม หรือถ้ากระทรวงจะกรุณา ข้าพเจ้าโดยเห็นว่า ข้าพเจ้ารักษาการอธิบดีอยู่ ก็อาจจะส่งข้าพเจ้าไปประจำในต่างประเทศใดก็ได้ ข้าพเจ้าไม่เลือก ท่านรัฐมนตรีกล่าวต่อข้าพเจ้าว่าทำเช่นนั้นไม่ได้ กระทรวงตั้งให้ข้าพเจ้ารักษาการอยู่ก่อนแล้ว ต่อไปข้าพเจ้าควรเป็นตัว สำหรับคุณหลวงดิษฐการภักดีนั้น ท่านจะให้อยู่กรุงเทพฯ ชั่วคราวเท่านั้น เพราะท่านมีตำริจะส่งออกไปเป็นทูตอยู่แล้ว อีกไม่กี่เดือนต่อมาหลวงดิษฐการภักดีได้รับแต่งตั้งไปเป็นทูตที่สวีเดนแลนด์ อันเป็นประเทศที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชชนนี นับเป็นตำแหน่งสำคัญมาก เพราะใกล้เบื้องพระยุคลบาท ส่วนข้าพเจ้ายังคงรักษาการแทนอธิบดีต่อมาจนกระทั่งรัฐบาลคุณ อภัยวงศ์ ได้รับเชิญให้พ้นจากตำแหน่ง พลตรี หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล ทรงเห็นว่ากระทรวงการต่างประเทศ ได้ทรงปรารถนาสอบถามข้าพเจ้าดังกล่าวมาข้างต้น และแทนที่จะทรงระวางข้าพเจ้าตามเสียงลือ กลับกรุณาปรานีเสนอให้เพื่อนเป็นข้าราชการชั้นพิเศษ สมัยนั้นการเลื่อนจากชั้นเอกเป็นชั้นพิเศษ จะต้องทำวิทยานิพนธ์เสนอคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ซึ่งท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นประธานโดยตำแหน่งในฐานะนายกรัฐมนตรี ท่านปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล ทรงเสนอชื่อข้าพเจ้าไปพร้อมกับ ม.ร.ว.ทวยเทพ เทวกุล ข้าพเจ้าทำวิทยานิพนธ์เรื่องการปรับปรุงกระทรวงการต่างประเทศ ผ่านการซักถามของ

คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนทั้งคณะ โดยท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ชี้แจงไล่เลียงข้าพเจ้าร่วมกับกรรมการอื่น ข้าพเจ้าผ่านการคัดเลือกได้รับเลื่อนชั้นเป็นข้าราชการชั้นพิเศษ เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมการเมืองตะวันตก เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ปีนั้น ครั้นเมื่อมีการปรับปรุงส่วนราชการในกระทรวงต่างประเทศตามแนวที่ข้าพเจ้าเสนอในปี ๒๔๙๓ มีกรมสหประชาชาติเพิ่มขึ้น ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดีคนแรกของกรมใหม่ เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์

ข้าพเจ้ารอดตัวมาได้ เพราะข้าพเจ้ามิได้มีส่วนพัวพันกับการเมืองภายในของประเทศไทย ข้าพเจ้าบำเพ็ญตนตามถ้อยคำของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่กล่าวต่อที่ชุมนุมเสรีไทยเมื่อสิ้นสงคราม โดยเคร่งครัด ท่านกล่าวอย่างชัดเจนว่า “การกระทำคราวนี้ (การเสรีไทย) มิได้ก่อตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมือง... วัตถุประสงค์ของเราที่ทำงานคราวนี้มีจำกัด และมีเงื่อนไขสิ้นสุด เมื่อเหตุการณ์เรียบร้อยแล้ว องค์การเหล่านี้ก็จะเลิก... การกระทำคราวนี้เป็น การสนองคุณชาติ มิใช่เป็นการกระทำเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตัวหรือหวังในความก้าวหน้าในหน้าที่การงานแต่อย่างใด” เมื่อเสรีงานเสรีไทยแล้วข้าพเจ้าก็กลับไปปฏิบัติหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศตามเดิม ไม่มีความทะเยอทะยานทางการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น ฉะนั้น เมื่อการเมืองภายในเกิดการยื้อแย่งอำนาจกันและกัน ข้าพเจ้าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเลย

ในฐานะอธิบดีกรมสหประชาชาติ ข้าพเจ้าต้องไปประชุมสมัชชาทุกสมัย เริ่มแต่ปี ๒๔๙๓ ซึ่งเป็นปีเกิดสงครามเกาหลี ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้หนึ่งในคณะกรรมการที่หนึ่งของสมัชชา ซึ่งทำหน้าที่พิจารณาปัญหาการเมืองของสหประชาชาติ เรื่องเกาหลีตกเป็นภาระของคณะกรรมการที่หนึ่ง สมัชชาสิ้นการประชุมในปลายเดือนธันวาคมก่อนเทศกาลคริสต์มาส คณะกรรมการที่หนึ่งยังคงประชุมเพื่อติดตามการศึกษาในเกาหลี ข้าพเจ้าเลยต้องติดอยู่ที่นครนิวยอร์กเป็นเวลากว่าปี แทนที่จะกลับประเทศไทยได้ภายใน ๓ เดือน คณะกรรมการจะมีการประชุมวันใดก็ได้ นับบอกล่วงหน้ากันเพียงวันเดียวก็เรียกประชุม ระหว่างที่ไม่มีการประชุมคณะกรรมการฯ ข้าพเจ้าต้องช่วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร ผู้ทรงดำรงตำแหน่ง

ผู้แทนไทยถาวรประจำสหประชาชาติควบกับตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน โดยที่สมัยนั้นไทยได้รับเลือกเป็นสมาชิกในคณะมนตรีภาวะทรัสตีข้าพเจ้าจึงทำหน้าที่ผู้แทนไทยในคณะมนตรีภาวะทรัสตีแทนพระองค์ท่านในการประชุมคณะมนตรีสมัยที่ ๘ เดือนกุมภาพันธ์ และสมัยที่ ๙ เดือนพฤษภาคม ๒๔๙๔ ท่านเสด็จมาร่วมประชุมด้วยเป็นครั้งแรกเท่าที่ภาระทางกรุงวอชิงตันจะเปิดโอกาสให้กระทำได้ งานทางคณะมนตรีฯ เป็นงานหนักพอสมควร ที่สำคัญคือต้องพิจารณารายงานประจำปีของประเทศที่ได้รับมอบหมายให้ปกครองดินแดนในภาวะทรัสตีของสหประชาชาติ ซึ่งมีอยู่กระจายทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทวีปแอฟริกาและมหาสมุทรแปซิฟิก รายงานแต่ละฉบับที่เสนอมาเป็นหนังสือเล่มโต ข้าพเจ้าต้องอ่านทั้งหมดจึงจะสามารถไปซักถามผู้แทนของประเทศที่ปกครองในที่ประชุมคณะมนตรีภาวะทรัสตีได้

นอกจากการประชุมของคณะกรรมการที่หนึ่งของสมัชชา และการประชุมคณะมนตรีภาวะทรัสตีแล้ว เมื่อมีการประชุมระหว่างประเทศอื่นใดที่ประเทศไทยต้องส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมด้วยที่นครนิวยอร์กหรือเมืองอื่น ข้าพเจ้าเป็นต้องได้รับคำสั่งให้ทำหน้าที่นั้นอีก เช่น ประชุมคณะกรรมการยาเสพติดให้โทษแห่งสหประชาชาติ และคณะกรรมการกฎหมายของการการบินพลเรือนระหว่างประเทศที่กรุงเม็กซิโก คณะกรรมการกองทุนฉุกเฉินระหว่างประเทศสำหรับเด็ก ฯลฯ

ระหว่างที่ข้าพเจ้าปฏิบัติราชการอยู่ทางนิวยอร์กนั้น ได้ฟังข่าววิทยุกระจายเสียงว่า เมื่อ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๙๔ ท่านนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไปเป็นประธานในพิธีรับมอบเรือชุดชื่อ “แมนฮัตตัน” ที่รัฐบาลอเมริกันมอบให้แก่ประเทศไทยตามความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและทางเทคนิค อู่ขุดต่ออเมริกันเป็นผู้กล่าวมอบในนามของรัฐบาลอเมริกัน ท่านจอมพลเป็นผู้รับมอบในนามของรัฐบาลไทยที่ท่าราชวรดิฐ เมื่อเสร็จพิธีก็กล่าวมอบและรับกันบนบกแล้ว ท่านจอมพลเดินไปเจิมหัวเรือ แล้วขึ้นไปบนเรือคล้องพวงมาลัยที่หัวเรือตามพิธีของไทย ขณะกำลังเดินจะลงจากเรือถูกนาวาตรี มนัส จารุภา เหยี่ยวแกมบังคับให้ลงจากเรือแมนฮัตตันไปขึ้นเรือเปิดหัวที่มาจอดรออยู่แล้ว ท่ามกลางความตกตะลึงงันของบรรดาแขกรับเชิญในพิธีอย่างอธิบายไม่ถูก ครั้นแล้วเรือเปิดหัวแล่นออกจาก

บริเวณท่าราชวรดิฐไปอย่างรวดเร็ว มุ่งไปที่เรือรบหลวงศรีอยุธยา เป็นอันว่า ท่านจอมพลถูกทหารเรือควบคุมตัวไว้เป็นประกันในการจะเรียกร้องทางการเมืองต่อไป

เมื่อขาดนายกรัฐมนตรี นายवरการบัญชา เข้ารักษาการแทนนายกรัฐมนตรี เริ่มเปิดการเจรจาขอตัวนายกรัฐมนตรีคืนโดยสันติ ฝ่ายทหารเรือยังไม่ยอมปล่อย จึงเกิดการใช้กำลังขึ้น รุ่งขึ้นวันที่ ๓๐ ตอนบ่าย เครื่องบินกองทัพอากาศได้รับคำสั่งให้เข้าโจมตีเรือรบหลวงศรีอยุธยา เกิดไฟไหม้เรือจม ท่านจอมพลสามารถหลบเรือโดดลงน้ำว่ายน้ำเข้าหาฝั่งทหารเรือทางธนบุรีแทนที่จะเข้าฝั่งพระนคร เพราะเกรงจะต้องกระสุนหลงของฝ่ายโจมตีเรือรบหลวง นายทหารเรือพาท่านขึ้นบกไปพบกับพลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ที่กองบัญชาการกองทัพเรือในพระราชวังเดิม ทำความเข้าใจกันได้เป็นที่เรียบร้อย ฝ่ายทหารเรือพาตัวมาส่งที่กองบัญชาการของฝ่ายรัฐบาลในวังปารุสกวัน

จากปากคำของนายทหารเรือผู้ทำการจับกุมท่านจอมพล ที่ฝ่ายทหารเรือคิดทำการขึ้นครั้งนั้น ก็เพราะเห็นว่า รัฐบาลมีความเหลวแหลกมาก รัฐมนตรีหลายคนทำความชั่วร้ายใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต กอบโกยเอาผลประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของอาณาประชาราษฎร์ บุคคลในคณะรัฐประหารบางคนใช้อิทธิพลแสวงหาประโยชน์เข้ากระเปาะพรรคพวกตนเองเท่านั้น แต่เมื่อฝ่ายก่อการปฏิบัติการไม่สำเร็จ เนื่องจากการปราบปรามอย่างเฉียบขาดของกองทัพบกและกองทัพอากาศ กองทัพเรือจึงเป็นฝ่ายต้องรับเคราะห์ ในทางตรงกันข้ามมีการเสริมสร้างสมรรถภาพของกองทัพบกและกรมตำรวจให้เข้มแข็งขึ้น บุคคลสำคัญของประเทศไทยช่วงนั้นเห็นจะได้แก่ พลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้านทหารบก และพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ด้านตำรวจ

การคลี่คลายไปในทางนี้ ความจริงก็ไม่สู้จะดีนักสำหรับประเทศชาติ เพราะประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลรอบด้าน การรักษาความมั่นคงชายฝั่งมีความสำคัญไม่น้อย เมื่อการลิดรอนอำนาจของกองทัพเรือ สามารถขจัดความยุ่งยากทางการเมืองภายในประเทศไทยได้ทางหนึ่งก็จริง แต่ก็เป็นการเสียหาน้อยไม่ถ้าคำนึงถึงภัยที่อาจจะเกิดขึ้นจากภายนอกต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศไทย กำลังทัพเรือจะถูกนำนั้นกดดันไม่ให้โง่หัวขึ้นมาได้ตลอดไป ส่วนการสร้างความ

ตำรวจนั้นเล่า หากเป็นเพื่อการรักษาความสงบภายในประเทศเท่านั้น ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นและน่าภาคภูมิใจ แต่ถ้าเลยจุดสมควรจุดหนึ่งกลายเป็นการสร้างกองทัพตำรวจขึ้นแข่งกับกองทัพบกเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ก็อาจจะเป็นบ่อเกิดแห่งการระแวงสงสัยระหว่างทหารบกกับตำรวจซึ่งต่างมีหัวหน้าผู้นำที่เข้มแข็ง ถ้าหัวหน้าสามารถเข้าใจซึ่งกันและกันได้ก็ดีไป แต่วันใดที่มีความขัดแย้งกันขึ้น เสถียรภาพของบ้านเมืองก็สั่นคลอนตกเป็นภาระแก่ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จะต้องประสานทุกฝ่ายให้เข้ากันอย่างสมานฉันท์ ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งยวดในสมัยนั้น อันเป็นสมัยที่คอมมิวนิสต์กำลังขยายตัวเข้าไปได้ อำนาจเด็ดขาดในประเทศจีนในปี ๒๔๙๒ เขยิบลงมาทางเกาหลีในปี ๒๔๙๓ และจะพุ่งเข้าอินโดจีนร่ามระอ้อยอยู่แล้ว หากภายในประเทศไทยเกิดสามัคคีเภทกันขึ้น ชะตากรรมของบ้านเมืองจะหมิ่นเหม่เต็มที

ส่วนการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อย ๆ เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องอาศัยการใช้กำลังโดยไม่เป็นไปตามวิถีทางอันชอบของรัฐธรรมนูญ หรือโดยการข่มขู่บีบบังคับ นอกจากบั่นทอนความเป็นปึกแผ่นภายในแล้ว ยังจะทำให้ต่างประเทศผู้เป็นมิตรมองเราด้วยความหวงใย และฝ่ายประเทศที่ไม่หวังดีก็อาจจะถือเป็นโอกาสทองที่จะรุढ़หน้าเข้ามาในประเทศไทยเพื่อประโยชน์ของเขา หลังสงครามประเทศไทยมีปัญหาทางการเมืองต่างประเทศหลบแฝงปีกตัวอยู่รอบด้าน เป็นภาระหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องพยายามแก้ไขลดความผูกพันให้น้อยลงจนกว่าจะหมดสิ้นกลับเข้าสู่สภาวะปกติ การเปลี่ยนแปลงฝ่ายบริหารทุกครั้งย่อมทำให้ความสำเร็จที่คาดหวังไว้ต้องชะงักเลื่อนลอยไปอีกระยะหนึ่ง ดังจะเห็นได้ในบทต่อไป ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการแสดงออกว่า ประเทศไทยเรานี้ปกครองด้วยพลเรือนไม่ได้ ต้องอาศัยอำนาจทหารซึ่งเป็นสถาบันประจำของชาติคู่เคียงกับสถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนา เมื่อสถาบันทหารเกิดแตกแยกกัน อนาคตของชาติดูจะหม่นหมองเอาการอยู่ ข้อวิตกกังวลเหล่านี้หมุนเวียนในสมองของข้าพเจ้าซึ่งเพิ่งจะได้รับยกย่องอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า “ข้าราชการประจำชั้นผู้ใหญ่” ชั้นที่พอจะมีเสียงในการเสนอแนะแนวข้อคิดเห็นเพื่อประกอบการกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยต้องระมัดระวังมิให้ตัวเองถลำเข้าไปในวงกตการเมืองที่ขาดความจริงยั่งยืน

นายวิตติงตัน อุปทูตอังกฤษ ส่งโทรเลขลับที่ ๔๙ ลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๔๙๔ รายงานกระทรวงต่างประเทศเกี่ยวกับสาเหตุของกบฏแมนฮัตตันว่า ผู้สังเกตการณ์เมืองไทยตั้งสมมุติฐานไว้หลายประการ ที่กล่าวขานกันมากที่สุดจะเป็นในทางที่ว่า นายกรัฐมนตรีเองมีส่วนอย่างลับ ๆ กับแผนการ โดยได้ทำความเข้าใจกับท่านปริดีพนมยงค์ และพลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือ เพื่อเหนี่ยวนำพวกทหารบกและตำรวจภายใต้การนำของพลเอก ผิน ชุมพะวิวัฒน์ พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ผู้เป็นเชย และพลโท สฤกษ์ดี ธนะรัชต์ และอุปทูตเองเชื่อว่า การจับตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเพียงฉากแรกของบทละคร หากแต่พลาดท่าเสียที ฉากอื่นจึงมิได้ออกแสดง พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ แจ้งต่อนายลัมแบร์ก เลขาธิการเอกสถานเอกอัครราชทูตว่า นาวาเอก อานนท์ ปุณฺทริกาณนท์ ร่วมมือกับพลเรือตรี ทหาร ข้าหิรัญ อดีตผู้บัญชาการนาวิกโยธิน ซึ่งทางการกำลังติดตามจับตัวอยู่ พลตำรวจโท เผ่าเชื่อว่าพลเรือตรี ทหาร ข้าหิรัญ มีการติดต่อกับสถานทูตโซเวียต จากข่าวลือหลายกระแสเข้าใจว่า พวกทหารที่ปฏิบัติการคราวนั้นเป็นฝ่ายนิยมนานปริดี ผู้นำของกองทัพเรือไม่ทันทราบเรื่องก่อน ความปั่นป่วนในกองทัพเรือเริ่มเกิดขึ้นเมื่อนายกรัฐมนตรีถูกจับตัว

การกล่าวอ้างของพลตำรวจโท เผ่าเรื่องการติดต่อกับสถานทูตโซเวียต ยืนยันถ้อยคำของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่กล่าวต่ออุปทูตเมื่อนำเซอร์จอห์น สเตอร์นเดล เป็นเนื้ท์ ไปพบในวันที่ ๙ กรกฎาคมว่า ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีส่วนพัวพันกับแผนการแมนฮัตตันแน่นอน เพราะมีหลักฐานในวันที่เกิดเหตุสถานทูตโซเวียตได้จ่ายเงินเพื่อขยายการโฆษณาชวนเชื่อของคอมมิวนิสต์ในวงการทหารเรือ อุปทูตเองยังไม่สู้จะเชื่อถือนัก และก็ไม่อยากสรุปเอาว่า คอมมิวนิสต์ไม่มีส่วนใด ๆ ในแผนการแมนฮัตตัน แต่อุปทูตรู้สึกว่ รัฐบาลมีเหตุผลที่อยากจะพิสูจน์ว่า คอมมิวนิสต์ริเริ่มและสนับสนุน เพื่อเป็นทางจงใจให้สหรัฐอเมริกาเชื่อว่า แผนการมิได้เกิดขึ้นเนื่องจากพวกหัวรุนแรงที่ขาดความรับผิดชอบเพียงน้อยคน เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นจะทำให้เข้าใจว่า รัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดข้อกังขาต่อไปว่าจะสมควรให้ความช่วยเหลือทางทหารและทางอื่น ๆ ให้แก่ประเทศไทยหรือไม่ ตรงข้ามถ้าแผนการเป็นของคอมมิวนิสต์ที่ถูกปราบปรามลงได้อย่างรวดเร็ว ก็จะมี

เป็นการแสดงว่า ภัยคอมมิวนิสต์มีจริงในประเทศไทย รัฐบาลควรได้รับความช่วยเหลือทางอาวุธจากสหรัฐอเมริกามากยิ่งขึ้น สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ เปิดโอกาสให้กลุ่มทหารสามารถกำจัดศัตรูทางการเมือง การขอร้องของอุปทูตอเมริกันและอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไม่ยอมให้มีการนองเลือดนั้นว่าได้ผล เพราะทางรัฐบาลได้ประกาศเปิดเผยว่าจะดำเนินการกับผู้กระทำผิดอย่างยุติธรรมและไม่รุนแรง แต่ถ้าสามารถป้ายสีคอมมิวนิสต์ให้แก่ศัตรูทางการเมืองผู้ใด ก็จะเป็นข้อแก้ตัวที่ดีในการปฏิบัติรุนแรง เพราะคาดหวังว่าฝ่ายอังกฤษและอเมริกันคงจะไม่ขัดขวาง

อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นก็คือ คณะกรรมการปรับปรุงกองทัพเรือที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นส่งข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้คือ

๑. ให้ย้ายฐานทัพเรือจากกรุงเทพฯ ออกไปอยู่สุดหิบบ
๒. ให้โอนกำลังทางอากาศของทหารเรือไปรวมกับกองทัพอากาศ
๓. ลดกำลังพลนาวิกโยธินให้เหลือเพียงกองพันเดียว นอกนั้นให้รวมกับกองทัพบก
๔. ภาระหน้าที่ของกองทัพเรือจำกัดเฉพาะการลาดตระเวนชายฝั่ง การวางทุ่นระเบิด และการป้องกันเรือดำน้ำ

ผู้บัญชาการทหารเรือคนใหม่ต้องพึ่งคำสั่งจากพลเอก ผิน ปัญหาความหวังในตอนนั้นก็คือ จะทำอย่างไรกับบรรดานายทหารเรือที่ถูกปลดเป็นจำนวนมาก เพราะถ้าปล่อยให้อยู่โดยลำพังอาจเป็นภัยได้ในภายหลัง

เมื่อเปิดประชุมรัฐสภาใหม่ในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๙๔ ทางวุฒิสภามีการเปิดอภิปรายซักฟอกรัฐบาลเกี่ยวกับกรณีแมนฮัตตันอย่างกว้างขวาง วุฒิสมาชิกหลายคนถือว่าที่เกิดความพยายามจะเปลี่ยนรัฐบาลนั้น เนื่องจากการขยายตัวของกรณีราษฎรบังหลวงในวงราชการ การค้าฝิ่นเถื่อนโดยบุคคลในคณะรัฐบาลบางคน อัตราค่าครองชีพสูงแพงขึ้นโดยรัฐบาลไม่สามารถจัดการแก้ไขอย่างใด และทหารผู้ถืออาวุธใช้อิทธิพลในการแต่งตั้งบุคคลในคณะรัฐมนตรีเกินสมควร ทำให้เกิดความไม่พอใจในคณะทหาร มีการยึดอำนาจจากการปกครองประเทศโดยคณะบริหารประเทศชั่วคราว ประกอบด้วยนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ๙ ท่าน เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน

ยุครัฐสภา และนำรัฐธรรมนูญฉบับเดิม พุทธศักราช ๒๔๗๕ กลับมาใช้ใหม่ มีสภาฯ เดียวตามเดิมแต่แยกสมาชิกเป็นสองประเภท ประเภทหนึ่ง ได้รับการเลือกตั้งจากราชการ และอีกประเภทหนึ่งด้วยการแต่งตั้ง โดยกำหนดให้สมาชิกประเภทแต่งตั้ง มีจำนวน ๑๒๓ คน ทำหน้าที่นิติบัญญัติไปพลางก่อนระหว่างรอการเลือกตั้งทั่วไป รุ่งขึ้นวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน มีการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชั่วคราว โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและว่าการกระทรวงกลาโหมต่อไป หลวงวิจิตรวาทการเชื่อว่าการกระทรวงการคลัง นายवरการบัญชีว่าการกระทรวง การต่างประเทศ

นายวัลลึงเจอร์ เอกอัครราชทูตอังกฤษ ส่งโทรเลข ลงวันที่ ๗ ธันวาคม ถึง กระทรวงต่างประเทศอังกฤษว่า การปกครองโดยรัฐสภาดูจะถึงจุดจบลงแล้วในประเทศไทย อย่างน้อยก็ชั่วคราว ฝ่ายค้านทางการเมืองต้องถูกกีดกันออกจากตำแหน่ง มีการห้ามมิให้ประชุมทางการเมืองและการควบคุมทางหนังสือพิมพ์ การเปลี่ยนแปลงทำสำเร็จโดยไม่ถึงกับต้องยิงปืนแม้แต่กระสุนเดียว และไม่มีปฏิกิริยาหักท้วงอย่างใดจากประชาชน เอกอัครราชทูตทำนายด้วยว่า สภาใหม่จะเริ่มด้วยการตรากฎหมายเป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์ ซึ่งเท่ากับเป็นการผลักดันให้คอมมิวนิสต์หนีลงใต้ดิน

ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนั้นพอดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินนิวัตประเทศไทยถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม คณะบริหารประเทศชั่วคราว นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต กลับใช้รัฐธรรมนูญฉบับเดิมลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ พร้อมด้วยรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศพุทธศักราช ๒๔๘๒ และรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช ๒๔๘๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นไปตามความประสงค์ของคณะบริหารประเทศชั่วคราว เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม และในวันเดียวกันนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และมีการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม

รัฐบาลเสนอนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรที่ประกอบด้วยสมาชิกแต่งตั้งประเภทเดียวรวม ๑๒๓ คน เมื่อวันที่ ๑๑ และได้รับความไว้วางใจเป็นเอกฉันท์ในวันนั้น ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๙๕ สภาฯ ตั้งคณะกรรมการวิสามัญ ๒๕ ท่านพิจารณาปรับปรุงรัฐธรรมนูญเพื่อให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ยิ่งขึ้น มีพลเอก ผิน ชุณหะวัณ เป็นประธาน สภามีมติเห็นชอบด้วยกับรัฐธรรมนูญที่ปรับปรุงใหม่ นำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ทรงพระราชดำริเห็นสมควรพระราชทานพระบรมราชานุมัติ ให้ประกาศใช้บังคับได้ตั้งแต่วันที่ ๘ มีนาคม เป็นต้นไป ส่วนการเลือกตั้งทั่วไปได้จัดให้กระทำกันเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ได้ผู้แทนราษฎรอีก ๑๒๓ คน เท่ากับสมาชิกประเภทแต่งตั้ง ประกอบเป็นสภาผู้แทนราษฎรครบคณะตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เปิดประชุมสมัยสามัญครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม คณะรัฐมนตรีต้องพ้นจากตำแหน่ง มีการหารือภายในระหว่างสมาชิกทั้งสองประเภท เป็นอันตกลงให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม และแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ เมื่อวันที่ ๒๘

รัฐบาลใหม่เสนอนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๓ เมษายน สภาฯ อภิปรายกันเป็นเวลา ๒ วัน ลงมติให้ความไว้วางใจโดยคะแนนเสียง ๑๖๗ ต่อ ๖๔ เมื่อวันที่ ๔ เมษายน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่นี้ ในด้านกระทรวงการต่างประเทศ เราได้นักการทูตอาชีพระดับโลก คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ทรงเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ มีโชนักการเมืองสมัครเล่นอย่างที่เคยมาเป็นเวลานานปี และสำคัญก็คือ เนื่องจากพระองค์ท่านเป็นปราชญ์ทางการต่างประเทศที่ทุกคนยอมรับนับถือและยกย่อง ความคิดเห็นของพระองค์ น่าจะเป็นที่รับฟังของคณะรัฐบาลโดยปราศจากข้อกังขาใด ๆ ทั้งสิ้น บรรดาข้าราชการในกระทรวงคาดหวังกันว่าตั้งแต่นั้นไป การปฏิบัติงานของกระทรวงการต่างประเทศจะดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อยราบรื่น และไม่มีนักการเมืองสมัครเล่นอื่นสิ่งเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านการต่างประเทศตามอำเภอใจอีก

๒๘

การปฏิบัติตามความตกลงหลังสงคราม

การทำความตกลงสมบูรณแบบกับอังกฤษและความตกลงระงับกรณีกับฝรั่งเศส มีผลให้สัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษและฝรั่งเศสกลับคืนเข้าสู่สภาพปกติ เปิดทางให้ประเทศไทยสามารถเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติสมตามความปรารถนาของไทยก็จริง แต่ก็ได้สร้างปัญหาให้รัฐบาลไทยขบหลายเรื่องด้วยกัน ความตกลงระหว่างประเทศที่ฝ่ายหนึ่งอยู่เบื้องบนได้เปรียบ ในฐานะที่ถือตนเป็นผู้ชนะสงคราม ส่วนอีกประเทศหนึ่งอยู่เบื้องล่างเสียเปรียบ ในฐานะที่เป็นผู้เสมือนแพ้สงคราม ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะมีลักษณะเป็นสัญญาเสมอภาคไม่ได้ ฝ่ายแรกจะต้องถือเอาประโยชน์ของตนเป็นเกณฑ์ เรียกร้องอย่างใดได้จากอีกฝ่ายหนึ่ง ย่อมไม่เว้นที่จะบีบบังคับเอาจนสำเร็จความประสงค์ และก็เป็นธรรมดาอยู่อีกเหมือนกันที่ฝ่ายหลังจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะแก้ไขปรับปรุงความตกลงเอาเปรียบนั้นให้ผ่อนคลายลงทีละเล็กละน้อยด้วยการขอความเห็นใจจากฝ่ายแรก และถ้าจำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากประเทศที่สาม ก็จะไม่เว้นที่จะวิ่งเข้าไปหาเพื่อความเป็นธรรมอย่างมากที่สุดที่จะเป็นได้

เพื่อการนี้ต้องอาศัยความสามารถและไหวพริบทางการทูตเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งตามปกติแล้วดำเนินได้สองทาง คือ ทางประเทศไทยโดยเจ้าหน้าที่ทางกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่รัฐมนตรีว่าการลงไปและเจ้าหน้าที่กรมที่เกี่ยวข้อง เสร็จจากกับทูตต่างประเทศที่ประจำอยู่ในกรุงเทพฯ และทางทูตไทยที่ประจำอยู่ในประเทศที่เกี่ยวข้อง ในกรณีประเทศไทยสำหรับการตกลงหลังสงคราม ผู้ที่รู้เรื่องดีเยี่ยมได้แก่เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศ ภาระหน้าที่จึงตกหนักอยู่ที่กระทรวงการต่างประเทศ แต่ในบางกรณีอาจเห็นว่าเสร็จจากกับทูตต่างประเทศที่กรุงเทพฯ ไม่เพียงพอ ต้องอาศัยความเข้าอกเข้าใจของเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ในต่างประเทศด้วย ก็จำต้องขอให้ทูตไทยในต่างประเทศนั้นช่วยกระตุ้นเตือนอีกทางหนึ่ง ทูตไทยจะปฏิบัติภารกิจได้ก็ต่อเมื่อตระหนักในความตื้นลึกหนาบางของเรื่องดี การสั่งการทางโทรเลขจะหวังให้ชัดแจ้งทุกถ้อยกระพวงความ เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ทูตต้องเป็นผู้สนใจติดตามเรื่องโดยใกล้ชิด และตระหนักในภูมิหลังของปัญหาต่าง ๆ เป็นอย่างดี หาไม่แล้วเป็นการยากนักที่ทูตจะช่วยให้ ตามปกติสมัยก่อนนั้นเรายังขาดการติดต่อในด้านนี้อยู่ เราขาดการ

ประสานงานกันทุกระดับเท่าที่ควร ฉะนั้นเมื่อนาน ๆ ที่ ทูตได้รับคำสั่งให้ช่วยเจรจา เรื่องใด หากมิใช่ผู้ที่ชัดเจนในปัญหานั้น โดยเฉพาะเจาะจงแล้ว ก็น่าเห็นใจที่จะช่วยอะไรไม่ได้มาก

ข้าพเจ้าเคยได้อ่านโทรเลขของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษฉบับหนึ่งเลขที่ ๑๒๔๖ ลงวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๘๘ ส่งถึงเอกอัครราชทูตทอมสันมีใจความตาม สำคัญว่า ในงานรับรองของสถานเอกอัครราชทูตจีนเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ทูตไทย ยืนยันกับข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ได้รับโทรเลขจากรัฐบาล ไทยยึดยวฉบับหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่า ทางกระทรวงการต่างประเทศคงจะทราบเรื่อง ดีแล้ว ทูตจึงจะไม่ขอรบกวนอย่างใด โทรเลขที่ ๑๒๔๖ ฉบับนั้นกล่าวต่อไปว่า ทูตไทยเป็นผู้มีอิทธิพลที่น่าเอ็นดู แต่ดูจะไม่สู้มีประสิทธิผลการทางทูตเท่าใดนัก และอาจจะไม่สามารถปฏิบัติการในเรื่องสำคัญ ๆ ด้วยประสิทธิภาพ จากการสนทนากับทูตเป็นที่ประจักษ์แจ้งว่า ทูตดูไม่สู้จะทราบเรื่องราวของประเทศไทย เมื่อเป็น เช่นนี้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงเกรงว่า ประโยชน์ที่จะได้รับจากทูตไทย ณ กรุงลอนดอน คงจะค่อนข้างน้อย งานสำคัญ ๆ จะต้องดำเนินทางกรุงเทพฯ ต่อไป เอกอัครราชทูตทอมสันกรุณาออกตัวแทนทูตไทยในโทรเลขที่ ๑๔๕๕ ลงวันที่ ๑๕ ตุลาคม ตอบกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ทูตไทยมิใช่คนเดียวที่ต้องประสบ ความไม่สามารถเช่นนั้น

ทางฝ่ายไทยเราหาได้มุ่งหวังผลแต่จากการเจรจาทางกรุงเทพฯ เท่านั้นไม่ เมื่อ มีโอกาสจะยกเรื่องขึ้นพูดโดยตรงกับเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมนโยบายของต่างประเทศได้ เราก็พยายามทุกวิถีทาง เช่น เมื่อท่านรัฐบุรุษอาวุโสเดินทางออกไปเยือนต่างประเทศ ทางสันถวไมตรี รัฐบาลได้มอบหมายให้ไปช่วยพูดจาทำความเข้าใจและขอความเห็น ออกเห็นใจจากต่างประเทศที่ท่านผ่าน ซึ่งก็ได้ผลพอสมควร ทั้งนี้เพราะท่านเป็นผู้รู้ ในปัญหาต่าง ๆ เป็นอย่างดี เช่น ท่านได้ช่วยเจรจากับฝ่ายอังกฤษเกี่ยวกับเรื่องภาวะ ที่ประเทศไทยต้องแบกอยู่สืบเนื่องจากความตกลงสมบูรณแบบ เจริญกับฝรั่งเศส ในปัญหาเรื่องดินแดนทางอินโดจีน เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับอังกฤษโดยเฉพาะ เมื่อรัฐบาลแต่งตั้งคุณดิเรก ชัยนาม ไปเป็นเอกอัครราชทูตประจำราชสำนักเซนต์เจมส์ ประเทศไทยได้เอกอัครราชทูตที่ทราบปัญหาการเจรจากับฝ่ายอังกฤษอย่างดีมากผู้หนึ่ง เนื่องจากเป็นผู้เจรจากับเอกอัครราชทูตทอมสัน ตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ฉะนั้น ท่านจึงอยู่ในฐานะที่จะขอความเห็นอกเห็นใจจากทางรัฐบาลอังกฤษได้ ผ่อนปรนภาระหน้าที่ของประเทศไทยลงไปบ้าง เพราะท่านเข้าถึงผู้ใหญ่ฝ่ายอังกฤษซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจในปัญหานโยบายที่สำคัญ ๆ

๑. ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายของกองกำลังทหารสัมพันธมิตรในประเทศไทย

การลงนามในความตกลงเลิกสถานะสงครามเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ หมึกยังไม่ทันจะแห้งก็จะมีปัญหาสอดแทรกเข้ามาทันที เพราะเข้าวันนั้นคณะผู้แทนไทยและอังกฤษได้ลงนามในหัวข้อความตกลงและภาคผนวก ตกบ่าลงนามในความตกลงสมบูรณ์แบบ ตามความคิดของอังกฤษนั้น หัวข้อความตกลงและภาคผนวกมีข้อความกว้างขวางโดยเฉพาะในด้านการทหาร ซึ่งความตกลงทางทหารฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๘ กันยายน ๒๔๘๘ ยังคลุมไม่ถึงความตกลงทางทหารทำในนามของสัมพันธมิตร จำเป็นต้องผ่านการพิจารณาของคณะเสนาธิการทหารสัมพันธมิตรเสียก่อน สหรัฐอเมริกาไม่ถือมีสถานะสงครามกับไทย ต่างกับอังกฤษ ท่าทีของสหรัฐฯ จึงแตกต่างไปจากท่าทีของอังกฤษ รัฐบาลอเมริกันยึดหลักว่า เงินเดือนของกองกำลังทหารอเมริกันที่รัฐบาลส่งไปปฏิบัติการในประเทศอดีตศัตรู รัฐบาลอเมริกันเป็นผู้รับผิดชอบ ฝ่ายอังกฤษพยายามผลักดันไปให้รัฐบาลท้องถิ่น ในกรณีประเทศไทย เมื่ออังกฤษส่งกองทหารเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย อังกฤษเบิกเงินค่าใช้จ่ายจากรัฐบาลไทยครั้งแรกเป็นเงิน ๕๐ ล้านบาท ต่อมาจะขอเบิกอีก ๒๕ ล้านบาท โดยอาศัยข้อความในภาคผนวกแนบท้ายหัวข้อความตกลงซึ่งกำหนดให้รัฐบาลไทยต้องจ่ายเงินตราไทยให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารสัมพันธมิตรตามจำนวนที่ต้องการ ฝ่ายไทยก็จะจ่ายเงินที่ขอเบิกใหม่ก็ต่อเมื่อตกลงกันได้ว่าจะคืนเงินที่เบิกครั้งแรกจำนวน ๕๐ ล้านบาท ให้แก่ประเทศไทยอย่างไร ประกอบกับฝ่ายไทยอ้างหลักการด้วยว่า เมื่อลงนามในความสมบูรณ์แบบแล้ว หัวข้อความตกลงและภาคผนวกต้อง

ถือเป็นอันสิ้นสุด ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่อีก อังกฤษไม่เห็นด้วย อ้างว่าถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว จะทำพิธีลงนามในหัวข้อความตกลงและภาคผนวกตอนเช้าวันที่ ๑ มกราคม เพื่อประโยชน์อันใด อังกฤษยึดมั่นว่า หัวข้อความตกลงและภาคผนวกเป็นหลักการใหญ่ ซึ่งจะต้องทำความตกลงสมบูรณ์แบบกันอีกชั้นหนึ่งในขั้นปฏิบัติการ ก็แหละความตกลงสมบูรณ์แบบที่ลงนามกันที่สิงคโปร์ในตอนบ่าย เป็นเพียงปฏิบัติตามหัวข้อความตกลงและภาคผนวกส่วนหนึ่งเท่านั้น ส่วนอื่นที่ความตกลงสมบูรณ์แบบยั้งคลุมไม่ถึง จะต้องมีการเจรจาทำความตกลงสมบูรณ์แบบกันอีกฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับ หรืออย่างน้อยต้องมีการแลกเปลี่ยนหนังสือกันจนครบถ้วนทุกข้อ อย่างไรก็ตาม อังกฤษไม่กล้าที่จะเน้นหนักในเรื่องนี้นัก เกรงจะเพิ่มปัญหาทางรัฐสภาให้แก่รัฐบาลไทย เพราะรัฐบาลจะต้องเสนอความตกลงสมบูรณ์แบบต่อสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งยังไม่แน่ว่าจะอนุมัติหรือไม่ หากนำปัญหาข้อกำหนดนอกเหนือไปจากความตกลงสมบูรณ์แบบปะปนเข้าไปอีก อาจทำให้สภาผู้แทนราษฎรไม่ยอมให้สัตยาบันก็ได้ ประกอบกับทางรัฐบาลอเมริกันกำลังติดตามสอดส่องอยู่ใกล้ชิด ถ้าอังกฤษขึ้นรีดนาทาเร้นไทยจนเกินไป จะเกิดปฏิกิริยาจากฝ่ายอเมริกัน ซึ่งไม่ชอบบทบัญญัติหลายข้อในหัวข้อความตกลงและภาคผนวกที่มีได้มีอยู่ในข่ายของความตกลงสมบูรณ์แบบอยู่แล้ว

รัฐบาลอังกฤษสั่งให้นายเบิร์ต อุปทูตอังกฤษ ไปพบนายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ เพื่อขอความกระจ่างในเรื่องนี้ เพราะอังกฤษไม่เชื่อว่า รัฐบาลไทยจะถือว่าหัวข้อความตกลงและภาคผนวกซึ่งเพิ่งลงนามกันไปจะไม่มีผลใช้บังคับเลย อังกฤษพร้อมที่จะปรึกษาหารือกับรัฐบาลไทย เกี่ยวกับการใช้บังคับหัวข้อความตกลงและภาคผนวกที่ไม่ปรากฏในความตกลงสมบูรณ์แบบในทางที่จะทำความพึงพอใจให้แก่ทั้งสองฝ่าย ถ้ารัฐบาลไทยเห็นว่า ในกรณีนี้จะต้องเสนอขออนุมัติต่อสภาผู้แทนราษฎร ก็อาจจะรอให้ตกลงกันทุกข้อให้เรียบร้อยเสียก่อน ในระหว่างเจรจา กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจะรอการส่งนายเจฟฟรีย์ ทอมสัน ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นทูตประจำประเทศไทยไว้พลาง ถ้ารัฐบาลไทยยอมรับว่า หัวข้อความตกลงและภาคผนวกยังมีผลบังคับอยู่ นายทอมสันจะเดินทางไปปรับหน้าที่เพื่อทำข้อเสนอใหม่แก่ปัญหาในหัวข้อความตกลงและภาคผนวกที่ยังค้างอยู่

สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษที่กรุงวอชิงตันได้รับคำสั่งเมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๘๘ ให้ขอความสนับสนุนจากรัฐบาลอเมริกันให้ช่วยทำความเข้าใจกับรัฐบาลไทย นายกรัฐมนตรีควง อภัยวงศ์ ตกลงประนีประนอมกับฝ่ายอังกฤษว่า ถ้าฝ่ายอังกฤษไม่ยืนยันในความสมบูรณ์ใช้บังคับอยู่ของหัวข้อความตกลงและภาคผนวกนอกข่ายความตกลงสมบูรณ์แบบ ฝ่ายไทยรับจะกำหนดจำนวนเงินแน่นอนตายตัวไว้ในงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งจะต้องผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร ส่วนการที่รัฐบาลจะเสนอความตกลงสมบูรณ์แบบให้สภาพิจารณาอนุมัติ ซึ่งตามกำหนดเดิมมีดำริจะเสนอในวันที่ ๔ มีนาคม เป็นอันตกลงให้เลื่อนไประยะหนึ่งก่อน เนื่องจากการเจรจายังไม่สิ้นสุด ต้องรอมัจจนกระทั่งวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๙๐ จึงเป็นอันตกลงกันได้ให้ยกเลิกหัวข้อความตกลงและภาคผนวก โดยฝ่ายไทยทำหนังสือยื่นต่อฝ่ายอังกฤษรับรองว่า รัฐบาลไทยจะควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยไว้ให้สัมพันธ์มิตร จะจับตัวบุคคลผู้ต้องหาทำอาชญากรรมสงครามหรือให้ความช่วยเหลือแก่ญี่ปุ่นในการทำสงครามขึ้นศาล ทั้งรับและส่งตัวผู้ทรยศสัญชาติสัมพันธ์มิตรให้ด้วย ในวันเดียวกันนั้นกองกำลังทหารบริติชที่เข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทยรุ่นสุดท้ายก็ได้ถอนตัวออกจากประเทศไทยกลับสิงคโปร์

๒. ปัญหาเรื่องสินทรัพย์จวประเทศไทยที่ถูกกักกัน

ในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

สำหรับสินทรัพย์ของประเทศไทยที่ถูกกักกันอยู่ในสหรัฐอเมริกา รัฐบาลสมัยท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี เสร็จจากให้ออนการกักกันสำเร็จเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๘๘ เป็นการส่งเสริมสถานะการเงินของไทยอีกทางหนึ่ง สินทรัพย์จำนวนนี้แหละ ที่เพื่อแสดงความใจป้ำ ในวันแรกเกิดสงครามในแปซิฟิก ท่านเสนีย์ ปราโมช ทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เสนอยกให้แก่รัฐบาลอเมริกันเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินสงคราม แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันปฏิเสธไม่ยอมรับ เพียงแต่สั่งกักกันไว้เท่านั้น

ส่วนทางอังกฤษ เมื่อยังมีปัญหาเรื่องการทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทยยามสงคราม อังกฤษขอให้รอกการปลดปล่อย

สินทรัพย์ไทยที่ถูกกักกันไปอีกระยะหนึ่ง เมื่อนายเจฟฟรีย์ ทอมสัน ทูตใหม่ประจำ กรุงเทพฯ เดินทางมาถึงประเทศไทย ได้แจ้งต่อนายโยสต์ อุปทูตอเมริกัน เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๘๙ ว่า ได้รับคำสั่งให้เสนอบันทึกกำหนดความสัมพันธ์กับประเทศไทยใหม่ตามแนวที่อังกฤษทำความเข้าใจไว้กับสหรัฐอเมริกา วัตถุประสงค์ที่มุ่งหมายของอังกฤษอยู่ที่อยากจะเห็นรัฐบาลไทยที่มีเสถียรภาพมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ อังกฤษไม่ต้องการผูกขาดการค้ากับไทยโดยกีดกันสหรัฐอเมริกาหรือประเทศอื่น อังกฤษไม่ต้องการเหยียบย่ำอธิปไตยและเอกราชของไทย หวังว่านายโยสต์จะไม่หลงในโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับจักรวรรดินิยมอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

วันที่ ๗ เมษายน นายกรัฐมนตรีปรีดี พนมยงค์ ส่งโทรเลขถึงนายเอ็ดลี นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ขอให้พิจารณาปล่อยสินทรัพย์ของรัฐบาลที่อังกฤษกักกันไว้เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการบูรณะประเทศหลังสงคราม ในการนี้ ทูตทอมสันสนับสนุนไปทางกรุงลอนดอนอ้างว่า รัฐบาลควรสนับสนุนท่านปรีดีอย่างมากที่สุดที่จะกระทำได้ เพราะท่านปรีดีเป็นเพื่อนที่ดีของอังกฤษและกำลังต้องเผชิญอยู่กับปัญหาภายในรอบตัว ลอร์ดคิลเลอร์น ข้าหลวงพิเศษประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เข้ามาเยือนประเทศไทยในฐานะแขกของรัฐบาลระหว่างวันที่ ๒๙ เมษายน ถึงวันที่ ๒ พฤษภาคม ส่งโทรเลขสนับสนุนความเห็นของทูตทอมสันและพลเรือเอก เมานต์แบตตันว่า รัฐบาลอังกฤษควรสนองทำอันเป็นมิตรแท้ของรัฐบาลไทย อังกฤษมีแต่จะได้ ไม่มีทางเสีย และเตือนรัฐบาลให้อาอย่างสหรัฐอเมริกาซึ่งมีสายตายาวพอที่จะสนับสนุนคำขอร้องของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการปล่อยการกักกันสินทรัพย์ของรัฐบาลไทยที่มีอยู่ในประเทศอังกฤษ ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษตอบลอร์ดคิลเลอร์นเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคมว่า รัฐบาลกำลังพยายามส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับประเทศไทยอยู่ทุกวิถีทางแล้ว การถอนการกักกันสินทรัพย์ของประเทศไทยจะต้องคำนึงถึงการเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายที่ผลประโยชน์บริติชได้รับในประเทศไทยระหว่างสงครามประกอบด้วย จึงยังจะถอนทันทีไม่ได้ อย่างไรก็ตามกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรี

แอลดีให้ปล่อยเงินของรัฐบาลไทยจำนวนหนึ่งล้านปอนด์สำหรับส่งเสริมการค้าระหว่างอังกฤษกับไทย และอีกห้าล้านปอนด์เพื่อให้ประเทศไทยสามารถจ่ายตามข้อผูกพันทางการคลังและตามสัญญาที่ทำไว้กับฝ่ายอังกฤษ ส่วนที่เหลือจำต้องคงกักกันไว้ก่อนจนกว่าประเทศไทยจะจ่ายค่าทดแทนความเสียหายให้หมดสิ้นแล้ว

๓. ปัญหาเรื่องการให้ข้าวเปล่า

ความตกลงสมบูรณแบบกำหนดให้ประเทศไทยต้องให้ข้าวจำนวนไม่เกิน ๑.๕ ล้านตัน แก่องค์การที่รัฐบาลอังกฤษจะแจ้งให้ทราบ เป็นการให้เปล่าไม่คิดมูลค่าตอบแทน ฝ่ายอเมริกันถือว่า เรื่องข้าวเป็นเรื่องที่สหรัฐอเมริกามีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วย ต่อมาฝ่ายอังกฤษจึงยอมให้มีการเจรจาสามฝ่าย ซึ่งในที่สุดตกลงกันได้เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๘๙ เปลี่ยนเป็นขอซื้อข้าวโดยลดจำนวนลงเหลือ ๑.๒ ล้านตัน และสัมพันธมิตรจะให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงระบบการขนส่ง ช่วยบูรณะสะพานรถไฟที่ต้องระเบิดเสียหายระหว่างสงคราม จัดหารถตู้ให้เพิ่มเติมจากอินเดียและสหรัฐอเมริกา ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำมันอันจำเป็นในการขนส่งทางบกและทางน้ำ สำหรับราคาข้าวที่ส่งออกกำหนดเป็นเงิน ๑๒ ปอนด์ ๑๕ ชิลลิงต่อหนึ่งตัน เป็นราคา ณ โรงสี ฝ่ายผู้ซื้อต้องหากกระสอบป่านมาบรรจุเอง และจ่ายค่าพรีเมียมให้อีกตันละ ๓ ปอนด์ สำหรับข้าวที่ส่งออกในเดือนพฤษภาคม ๒ ปอนด์ สำหรับข้าวที่ส่งระหว่างวันที่ ๑ ถึง ๑๕ มิถุนายน ความตกลงสามฝ่ายนี้ช่วยพยุงฐานะเศรษฐกิจของประเทศไทยที่กำลังทรุดโทรมลงอย่างหนัก ปลดภาระทางงบประมาณของรัฐบาล ประเทศไทยสามารถใช้เงินที่ได้จากการขายข้าว ซื้อเครื่องอุปโภคที่ขาดแคลนสนองความต้องการของประเทศได้ รัฐบาลสามารถปรับปรุงค่าของเงินบาทให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น ก่อนสงครามเงินบาท ๑๑ บาท แลกได้หนึ่งปอนด์ ภายหลังสงครามเราต้องลดค่าเงินบาทลงไปเป็น ๖๐ บาท ต่อหนึ่งปอนด์ เมื่อตกลงขายข้าวได้ ค่าของเงินบาทกระเตื้องขึ้นเป็น ๔๐ บาท ต่อปอนด์

แต่การซื้อข้าวในราคาที่กำหนดไว้ค่อนข้างต่ำ รัฐบาลยังประสบความยุ่งยากหาซื้อข้าวไม่ได้ตามจำนวนที่ต้องการ พ่อค้าข้าวส่วนใหญ่เป็นคนชาวจีนถือเอาประโยชน์กักตุนไม่ยอมขาย ใช้วิธีการลักลอบส่งออกซึ่งได้ราคาดีกว่าขายให้รัฐบาล รัฐบาล

จำเป็นต้องจัดการบังคับซื้อข้าวเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม และดำเนินการอย่างเสียขาดตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการสำรวจและห้ามกักตุนข้าวที่ตราขึ้นใช้บังคับพร้อมด้วยหาวิธีจูงใจให้บรรดาพ่อค้าข้าวยินยอมปล่อยข้าวออกให้แก่รัฐบาลเพื่อปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๘๙ รัฐบาลพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เจรจาขอต่อรองกับฝ่ายอังกฤษและอเมริกาเรื่องการส่งข้าว ได้ผลสำเร็จลดจำนวนข้าวที่ประเทศไทยจะต้องส่งออกให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรลงไปได้อีก ๒๐๐,๐๐๐ ตัน โดยอ้างว่า ไทยต้องเสียดินแดนที่ผลิตข้าวด้านเมืองพระตะบองให้แก่ฝรั่งเศสไปตามความตกลงระงับกรณี และพร้อมกันได้ขยายระยะเวลาส่งออกไปอีก ๔ เดือน เพิ่มราคาข้าวเป็นตันละ ๒๐ ปอนด์ มีเงินช่วยเหลืออีกตันละ ๔ ปอนด์ เพื่อส่งเสริมการปลูกข้าวและรักษาระดับราคาข้าวที่ใช้บริโภคภายในประเทศ

ครั้นเมื่อเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม เดินทางไปรับตำแหน่งทางกรุงลอนดอน ได้ไม่ถึงเดือน รัฐบาลสั่งให้ติดต่อขอความเห็นใจจากรัฐบาลอังกฤษให้พิจารณาเพิ่มราคาข้าวให้แก่ประเทศไทย เนื่องจากข้าวที่ส่งออกจากพม่าและอินโดจีนมีราคาสูงกว่าข้าวไทยมาก ถ้ารัฐบาลขายข้าวได้ในราคาพอสมควร การลักลอบนำข้าวออกจากประเทศไทยจะลดน้อยลง เพราะผู้ลักลอบมองเห็นผลไม่คุ้มค่า รัฐบาลจะหาข้าวได้มากขึ้นเพื่อส่งให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ถ้าฝ่ายสัมพันธมิตรต้องการข้าวจากประเทศไทย ก็ต้องพยายามจะเขยิบราคาซื้อให้สูงขึ้นตามระดับราคาในตลาดโลก ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษตระหนักในเหตุผลของฝ่ายไทย แต่กระทรวงที่เกี่ยวข้องอื่นโดยเฉพาะกระทรวงการคลังและกระทรวงอาหาร เมื่อจะต้องจ่ายเงินมากกว่าที่ตกลงกันไว้แต่เดิม ย่อมไม่สู้จะพอใจนัก เอกอัครราชทูตดิเรกถึงกับยืนยันว่า ถ้าการเจรจาชื้อข้าวไม่สำเร็จ รัฐบาลไทยจะอยู่ต่อไปไม่ได้ ตั้งรัฐบาลใหม่เข้ามาก็ไม่แก้ปัญหาคงแสวงหาข้าวให้อังกฤษไม่ได้ หากอังกฤษจะใช้บทปรับตามข้อตกลง จะไม่ช่วยให้อังกฤษได้ข้าวเลย ส่วนฝ่ายไทยจะได้รับความกระทบกระเทือนทางเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวง ถ้าเกิดความปั่นป่วนขึ้นจะเปิดโอกาสให้ลัทธิการเมืองที่ทั้งอังกฤษและไทยไม่ชอบ แทรกแซงเข้ามาในประเทศไทยได้

ในที่สุดเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๙๐ รัฐบาลอังกฤษตกลงยินยอมให้เพิ่มราคาซื้อข้าวจากไทยให้สูงเท่าที่ซื้อจากพม่า กล่าวคือให้ราคา เอฟ.โอ.บี. ตันละ ๓๓ ปอนด์ ๖ ชิลลิง ๘ เพนซ์ ซึ่งช่วยให้รัฐบาลสามารถหาซื้อข้าวได้สะดวกขึ้น ทั้งยังเป็นรายได้ที่ช่วยพยุงฐานะทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศดีขึ้นในส่วนรวม กล่าวโดยสรุปในเรื่องข้าวนี้นี้ก็คือ การที่รัฐบาลอังกฤษเรียกร้องจะเอาข้าวเปล่าจากประเทศไทยจำนวน ๑.๕ ล้านตัน ก็เนื่องจากในชั้นแรกอังกฤษได้ตัวเลขว่า เมื่อสิ้นสงครามประเทศไทยมีข้าวเหลืออยู่ประมาณเท่านั้น จึงคิดจะเอาเปล่า แต่เอาเข้าจริง รัฐบาลไทยหาได้มีข้าวจำนวนนั้นในความควบคุมไม่ ข้าวที่มีเหลืออยู่เท่าใด ล้วนอยู่ในมือของเอกชนพ่อค้าข้าว รัฐบาลไทยจะบีบบังคับเอาง่าย ๆ ไม่ได้ ต่อมาเมื่อรัฐบาลอังกฤษยอมรับหลักการเป็นการซื้อ แต่กำหนดราคาไว้ในระดับต่ำ ข้าวก็ไม่ออกมาตามความต้องการของอังกฤษ ต่อเมื่อยินยอมเพิ่มราคาข้าวเท่ากับหรือใกล้เคียงกับราคาในตลาดโลก ข้าวไทยจึงทะลักออกสู่ท้องตลาดปกติ ลดปริมาณการลักลอบออกได้ จำนวนข้าวที่ประเทศไทยต้องให้เปล่าแก่ฝ่ายอังกฤษรวมเบ็ดเสร็จจึงเป็นเพียงประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ ตัน เท่านั้น

๔. ปัญหาเรื่องการทดแทนความเสียหายระหว่างสงคราม

สำหรับปัญหาการเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายจากประเทศไทยนี้ ทางฝ่ายอเมริกันให้ความสนใจไม่น้อย เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๘๙ กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันมีคำสั่งไปยังสถานเอกอัครราชทูตที่กรุงลอนดอนเกี่ยวกับความดำริที่จะจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิการสัมพันธมิตร พิจารณาค่าเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายจากรัฐบาลไทยว่า คณะกรรมการจะได้รับมอบหมายให้รวบรวมค่าเรียกร้องทั้งหลายและกำหนดวิธีที่จะขอให้รัฐบาลไทยจ่ายค่าทดแทนในลักษณะที่จะไม่เป็นการกีดกันกำลังทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่จะรับได้ โดยคำนึงถึงความผูกพันที่รัฐบาลอังกฤษบังคับเอาข้าวเปล่าจากไทยตามความตกลงสมบูรณแบบ รัฐบาลอเมริกันเสนอเป้าหมายของคณะกรรมการไว้สามประการ คือ

๑. รวบรวมค่าเรียกร้องของฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งหมดที่จะเรียกเอาจากประเทศไทย
๒. ตกลงกันในประเภทค่าเรียกร้องที่เห็นว่าสมควร และกำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินค่าทดแทน

๓. กำหนดวิธีการที่จะให้ประเทศไทยชดใช้ค่าทดแทน

เพื่อการนี้ กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเสนอว่า คณะกรรมาธิการควรประกอบด้วยผู้แทนของประเทศที่ประเทศไทยเคยประกาศสงครามด้วย และผู้แทนของประเทศที่ประกาศสงครามต่อไทย ได้แก่ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แอฟริกาใต้ และฝรั่งเศส โดยเป็นที่เข้าใจว่า นิวซีแลนด์และแอฟริกาใต้ คงจะไม่ติดใจขอมิผู้แทนในคณะกรรมาธิการ แต่อาจจะเสนอคำเรียกร้องผ่านอังกฤษ หรือออสเตรเลีย กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเชื่อว่า ประเทศไทยควรมีส่วนร่วมในคณะกรรมาธิการนี้ เพราะจะช่วยให้การดำเนินงานของคณะกรรมาธิการเป็นไปโดยเรียบร้อยรวดเร็ว ทั้งจะส่งเสริมฐานะของสัมพันธมิตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย คณะกรรมาธิการควรได้รับอำนาจให้กลั่นกรองคำเรียกร้อง จัดเป็นพวกที่เรียกได้และเรียกไม่ได้ วางเป็นเกณฑ์ปฏิบัติใช้ทั่วกันสำหรับทุกประเทศที่เกี่ยวข้อง แต่ตัวเลขค่าทดแทนที่ประเทศไทยจะต้องจ่ายให้ นั้น คณะกรรมาธิการมิใช่เป็นผู้กำหนด หากรัฐบาลฝ่ายเรียกร้องจะต้องยกขึ้นเจรจากับรัฐบาลไทย เมื่อตกลงกันเท่าใดแล้ว จะต้องรายงานให้คณะกรรมาธิการทราบ ในขณะที่เดียวกันหากมีประเทศสัมพันธมิตรอื่นใด เช่น จีน เนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก และสวีเดน เรียกร้องเอาค่าทดแทนจากประเทศไทย ก็ควรจะเสนอคณะกรรมาธิการทราบและดำเนินการตามหลักเกณฑ์ทำนองเดียวกันของคณะกรรมาธิการ

เมื่อรวบรวมได้ตัวเลขคำเรียกร้องจากประเทศสัมพันธมิตรทั้งหมดแล้ว รัฐบาลอังกฤษและอเมริกันจะปรึกษาหารือกันว่า ค่าทดแทนที่ประเทศไทยจะต้องจ่ายให้ บวกกับการให้ข้าวเปล่าตามความตกลงสมบูรณแบบ จะเป็นภาระที่เศรษฐกิจของประเทศไทยจะรับได้หรือไม่ ถ้าเห็นว่าเป็นภาระที่หนักเกินไป ก็จะต้องลดจำนวนข้าวให้เปล่าลงไป ฝ่ายอเมริกันเสนอด้วยว่า การจ่ายค่าทดแทนให้กระทำด้วยเงินตราไทย มีใช้เงินตราต่างประเทศ และรัฐบาลไทยควรจ่ายให้แก่ผู้เรียกร้องโดยตรง

ต่อมาเมื่อปรากฏว่า ฝ่ายอังกฤษได้ผ่อนปรนในปัญหาเรื่องการเอาข้าวเปล่าจากประเทศไทย กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันจึงได้ถอนข้อเสนอมิให้จัดตั้งคณะกรรมาธิการสัมพันธมิตร พิจารณาคำเรียกร้องนั้นเสีย โดยจะขอให้เพียงเป็นที่เข้าใจ

ระหว่างอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และเนเธอร์แลนด์ ในการวางกฎเกณฑ์ การเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐบาลไทย สำหรับค่าเรียกร้องของฝรั่งเศสและจีน หาก จะให้รวมอยู่ด้วยเกรงว่าจะก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่รัฐบาลไทยไม่น้อย รัฐบาลไทย ไม่ถือว่ามิสถานะสงครามกับทั้งสองประเทศนั้น ทั้งมิได้กักคุมคนชาติฝรั่งเศสและ จีนระหว่างเวลาสงคราม กรณีไม่เหมือนกันน่าจะปล่อยให้เป็นเรื่องเจรจาสองฝ่าย โดยตรง ไม่ควรเปิดทางให้เรียกร้องโดยผ่านทางคณะกรรมการสิทธิการสัมพันธมิตร กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันสั่งให้สถานเอกอัครราชทูตที่กรุงลอนดอนแจ้ง ต่อรัฐบาลอังกฤษเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม และได้รับตอบในวันรุ่งขึ้นทันทีว่า รัฐบาล อังกฤษเห็นด้วยกับการที่ไม่ให้มิคณะกรรมการสิทธิการสัมพันธมิตร โดยอังกฤษจะเจรจา จัดตั้งคณะกรรมการสองฝ่ายกับประเทศไทยเพื่อพิจารณาค่าเรียกร้องของฝ่ายบริติช

ทางด้านอเมริกัน เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๘๙ นายสแตนตัน อัครราชทูต อเมริกัน เสนอหลักเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายที่ เกิดขึ้นแก่คนชาติและบริษัทห้างร้านอเมริกันในประเทศไทยระหว่างสงคราม พร้อม ด้วยแสดงความหวังว่าจะได้รับการให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ความจริงความเสียหาย ดังกล่าวนั้น เมื่อเทียบกับของอังกฤษแล้ว นับว่าไม่มีจำนวนมากเพียงใด เนื่องจาก ก่อนสงครามคนชาติอเมริกันที่เข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทยมีจำนวนน้อย เมื่อเกิดสงครามขึ้น รัฐบาลไทยได้กักกันคนชาติอเมริกันไว้ก็จริง แต่ก็ได้มีการเจรจา ตกลงแลกเปลี่ยนผู้ถูกกักกันระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น คนชาติอเมริกันพร้อมทั้ง ข้าราชการสถานทูตอเมริกันในประเทศไทยได้รับประโยชน์จากข้อตกลงญี่ปุ่น-อเมริกันนั้นด้วย ไทยจึงมิได้ควบคุมคนชาติอเมริกันไว้นานและส่งตัวกลับสหรัฐอเมริกา หมดสิ้น ต่างกับคนชาติอังกฤษซึ่งคงอยู่ในความควบคุมของรัฐบาลไทยจนกระทั่ง สิ้นสงคราม รัฐบาลอเมริกันเห็นว่า ไม่มีควมจำเป็นจะต้องจัดตั้งคณะกรรมการผสม เพื่อพิจารณาค่าเรียกร้อง รัฐบาลอเมริกันรับจะตรวจสอบค่าเรียกร้องที่จะมีมาตาม แนวหลักเกณฑ์ที่เป็นธรรม แล้วจะนำเสนอให้ฝ่ายไทยพิจารณา สำหรับผู้เรียกร้อง ที่อยู่ในประเทศไทย รัฐบาลไทยอาจจะเจรจาโดยตรงกับผู้เรียกร้องเพื่อจ่ายเงิน ค่าทดแทนความเสียหายให้ได้ สำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ในประเทศไทย รัฐบาลอเมริกัน

รับจะช่วยติดต่อให้ ทูตอเมริกันเสนอด้วยว่า ได้มอบหมายให้ข้าราชการสถานทูต
ผู้หนึ่งเป็นผู้ติดต่อกับรัฐบาลไทย หากรัฐบาลไทยเห็นสมควรจะตั้งผู้ใดเจรจากับ
สถานทูตในเรื่องข้อเสนองของอเมริกัน ทั้งสองคนจะได้ตกลงทำความเข้าใจกัน
ในขั้นนั้น กระทรวงการต่างประเทศมอบหมายให้นายสุปริดา บุรณศิริ เป็นผู้ติดต่อ
ครั้งเมื่อรัฐบาลต้องตั้งผู้แทนฝ่ายไทยในคณะกรรมการผสมกับอังกฤษเพื่อพิจารณา
คำเรียกร้องของฝ่ายบริติชเมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๙๐ รัฐบาลจึงได้มอบหมายให้
คณะผู้แทนไทยสามท่าน ซึ่งเรียกชื่อโดยย่อว่า ก.พ.ท. ฝ่ายไทยพิจารณาข้อเสนอง
ของอเมริกันโดยละเอียดถึงวัน ประมวลความเห็นเสนอเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ได้รับ
อนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้กระทรวงการต่างประเทศบันทึกตอบสถานทูตอเมริกัน
เมื่อวันที่ ๒๗ เดือนเดียวกัน

ในทางนโยบายแล้ว ความจริงฝ่ายไทยอยากจะหาทางทำความเข้าใจกับฝ่าย
อเมริกันโดยไม่ชักช้า เพราะสำนึกในบุญคุณของรัฐบาลอเมริกันที่ปราณีประเทศไทย
มาด้วยดีโดยตลอด นอกจากจะไม่ถือว่าไทยเป็นศัตรูคู่สงครามแล้ว ยังได้ช่วยเหลือ
สนับสนุนไทยในการเจรจากับฝ่ายอังกฤษเพื่อเลิกสถานะสงคราม ได้ผลเป็นการ
ทุเลาความเข้มงวดของอังกฤษได้ไม่น้อย หากแต่ว่าหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าทดแทน
ที่ฝ่ายอเมริกันเสนอมา มีแตกต่างกับข้อเสนองของฝ่ายอังกฤษอยู่ ไทยเกรงว่า
หากยอมรับผ่อนให้แก่อเมริกันแล้ว ฝ่ายอังกฤษอาจจะนำมาเพิ่มเป็นข้อเรียกร้อง
ของคนชาติบริติช เช่น ปัญหาเรื่องให้คิดดอกเบี้ย และในกรณีที่จ่ายค่าทดแทนเป็น
เงินบาทให้คิดในอัตรา ๓ เท่าของมูลค่าเดิม ฝ่ายไทยจำต้องขอให้ทบพันหลักเกณฑ์
นั้น ฝ่ายอเมริกันชี้แจงว่า ที่คิดไว้เช่นนั้น ก็เนื่องจากฝ่ายอเมริกันยึดหลักกำหนด
ค่าเสียหายเมื่อวันเกิดสงคราม ไม่เหมือนอังกฤษที่กำหนดค่าเสียหายโดยถือหลัก
การใช้คืน อัตราดอกเบี้ยคิดเพียงร้อยละ ๔ เท่านั้น ส่วนที่จะให้เพิ่มอัตรา ๓ เท่า
มูลค่าเดิม ก็เนื่องจากเงินบาทเสื่อมค่าลงมาก อย่างไรก็ตาม ฝ่ายไทยเราไม่สู้จะ
สบายใจในเรื่องเหล่านี้ เกรงจะเป็นตัวอย่างให้คนชาติอื่นเรียกร้องทำนองเดียวกัน

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๙๐ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยทการ
เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ทรงเตือนถามเรื่องนี้มาทางกระทรวงการ
ต่างประเทศ ซึ่งตรงกับที่กระทรวงได้รับทราบจากทูตอเมริกันว่า ความล่าช้าในการ

พิจารณาของไทย ทำให้รัฐบาลอเมริกันตกอยู่ในฐานะลำบาก เนื่องจากสมาชิกในรัฐสภาอเมริกันเริ่มตำหนิรัฐบาลว่า ไม่ควรริบปล่อยสินทรัพย์ของรัฐบาลไทยคืนไปเต็มจำนวน โดยมีได้คิดกันไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นหลักประกันการให้ค่าทดแทนตามคำเรียกร้องของผู้เสียหายชาวอเมริกันอย่างที่ยังถูกขู่ปฏิบัติ ทางกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเห็นว่า การเรียกร้องค่าทดแทนของฝ่ายอเมริกันมีไม่มากนัก ใครจะขอให้รัฐบาลไทยริบพิจารณาด้วยดี เพื่อมิให้เกิดความไม่พอใจทางรัฐสภา อันจะกระทบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในสวนรวม ตอนนั้น ข้าพเจ้ารักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมการเมืองตะวันตกและเป็นผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศใน ก.พ.ท. ฝ่ายไทย ทำบันทึกเสนอกระทรวงชี้แจงว่า ในหลักการแล้ว ควรมีการพิจารณาคงลงในคำเรียกร้องของผู้เสียหายฝ่ายอเมริกันให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ก.พ.ท. ฝ่ายไทยแสดงความคิดเห็นมาหลายข้อด้วย ฝ่ายอเมริกันรับไปพิจารณาแล้วตอบกลับมาเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน เมื่อเห็นเรื่องยังยืดเยื้ออยู่ ข้าพเจ้าเสนอต่อกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายนว่า เพื่อให้ทางรัฐบาลอเมริกันเห็นใจว่า ไทยไม่ประสงค์จะถ่วงการพิจารณาไว้ แม้จะยังไม่สามารถตกลงในรายละเอียดทุกข้อ เราควรขอให้ฝ่ายอเมริกันส่งคำเรียกร้องมาได้แล้ว โดยฝ่ายไทยจะได้พิจารณาและติดต่อกับผู้เรียกร้องโดยตรง กระทรวงตกลงทำความเห็นเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้กรุณาอนุมัติในหลักการมาเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ตอนนีถึงคราวที่เราจะเตือนสถานเอกอัครราชทูตอเมริกันให้รีบรวบรวมคำเรียกร้องของฝ่ายอเมริกันเสนอมาทีละรายสองราย รายที่สำคัญที่สุดดูเหมือนจะได้แก่รายนายโซลต์ส ผู้จัดการใหญ่ของบริษัทอินเตอร์เนชั่นอินจิเนียริง เกี่ยวกับจำนวนเงินสูง ทั้ง ๆ ที่ไทยได้คิดค่าทดแทนล่วงหน้าไปให้แล้ว ๕ แสนเหรียญอเมริกัน ก็ยังเรียกร้องเพิ่มเติม นายโซลต์สเป็นผู้กว้างขวางในวงนักการเมืองอเมริกัน จึงมีการใช้อิทธิพลทางการเมืองผสมบ้าง คำเรียกร้องรายอื่นทยอยกันเข้ามาเป็นลำดับ แต่ก็ไม่หมดสิ้นสักที ทำให้ฝ่ายไทยต้องขอร้องกับรัฐบาลอเมริกันให้ถืเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๙๒ เป็นวันสุดท้ายในการยื่นคำเรียกร้อง และการให้ค่าทดแทนรายหลังที่สุด ได้แก่ คำเรียกร้องของบริษัทน้ำมันสแตนดาร์ดแควควัม ที่ตกลงกันได้เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๔๙๓

สาเหตุแห่งการพิจารณาล่าช้า ข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้เอกอัครราชทูตอเมริกันทราบ เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๙๐ ว่า เป็นเพราะต้องตรวจสอบค้นหลักฐานที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยมีอยู่ เช่น ในเรื่องทรัพย์สินต้องได้ความแน่นอนยืนยันว่า เป็นของผู้เรียกร้องจริง เงินฝากในธนาคารก็ต้องตรวจสอบตัวเลขกับทางธนาคาร ซึ่งตามปกติตัวเลขมักจะไม่ตรงกัน ผู้เรียกร้องเสนอตัวเลขหนึ่ง ทางธนาคารมีอีกตัวเลขหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น ก่อนที่ฝ่ายไทยจะเข้าทำการควบคุมทรัพย์สินของคนชาติอเมริกัน บางกรณีญี่ปุ่นได้เข้ายึดถือไว้ก่อนแล้วก็มี ทรัพย์สินจึงกระจุกกระจายไม่มีหลักฐานแน่ชัด รายได้ที่ไม่สลับซับซ้อน ก.พ.ท. ฝ่ายไทยก็พิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้โดยมิชักช้า

ทางด้านบริติช เมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๙๐ รัฐบาลไทยตกลงตามข้อเสนอของ รัฐบาลอังกฤษ จัดตั้งคณะกรรมการผสมพิจารณาคำเรียกร้องของฝ่ายบริติชขึ้นที่ กรุงเทพฯ ประกอบด้วยผู้แทนสหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย และอินเดีย รวมสามคน กับผู้แทนไทยอีกสามคน โดยให้ผู้แทนฝ่ายจักรภพบริติชเป็นประธาน มีคะแนนเสียง ซ้ำขาดเพิ่มขึ้นอีกคะแนนหนึ่ง หากการลงคะแนนเสียงในที่ประชุมคณะกรรมการเกิด แบ่งเท่ากัน อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการกำหนดไว้สองประการ คือ

๑. วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดแก่ผลประโยชน์ บริติชระหว่างสงคราม

๒. ซ้ำขาดในคำเรียกร้องที่ทั้งสองฝ่ายไม่อาจตกลงกันได้

ข้อเสนอของอังกฤษกำหนดวิธีการยื่นคำเรียกร้อง การพิจารณาคำเรียกร้อง ประเภทต่าง ๆ โดยละเอียดถี่ถ้วน รวมถึง ๗ หน้ากระดาษยาว ซึ่งใช้เป็นมูลฐานในการดำเนินงานของคณะกรรมการผสม โดยเป็นที่ตกลงกันว่ารัฐบาลที่แต่งตั้งเป็นผู้จ่ายเงินเดือนของกรรมการแต่ละคน ค่าใช้จ่ายอย่างอื่นของกรรมการตกเป็นภาระของรัฐบาลไทยฝ่ายเดียว

ในวันที่ ๖ เดียวกันนั่นเอง รัฐบาลไทยตกลงแต่งตั้ง ก.พ.ท. ฝ่ายไทยรวมสามคน ได้แก่ หลวงจํารูญนิติศาสตร์ เป็นประธาน หม่อมเจ้าวิมาวาทิตย์ รพีพัฒน์ เป็นผู้แทนกระทรวงการคลัง และคุณสง่า นิลกำแหง เป็นผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนฝ่ายบริติชตั้งนาย เจ. มิตเจสัน เป็นผู้แทนอังกฤษ นายภักวัต ดายาล เป็นผู้แทน

อินเดีย และพันเอก เอ. เจ. อีสต์แมน เป็นผู้แทนออสเตรเลีย ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๙๐ นายमितเจสันต้องเดินทางออกจากประเทศไทย ฝ่ายอังกฤษแต่งตั้ง นาย อาร์. วิตติงตัน เป็นผู้แทนอังกฤษแทน วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๐ คุณสง่า นิลกำแหง ได้รับแต่งตั้งไปดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ข้าพเจ้าในฐานะผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมการเมืองตะวันตก จึงได้เข้านั่งใน ก.พ.ท. ฝ่ายไทยแทนคุณสง่า วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๔๙๐ คณะรัฐมนตรีตั้ง พระยาโกมารกุลมนตรี ข้าราชการบ้านาญ เป็นประธาน ก.พ.ท. ฝ่ายไทยสืบแทน หลวงจำรุงยุเนติศาสตร์ อีก ๙ วันต่อมาตั้งนายบุญมา วงศ์สวรรค์ เป็น ก.พ.ท. ฝ่ายไทยเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง โดยให้ ก.พ.ท. ฝ่ายไทยเลือกกันเองสามคนไปร่วมประชุมกับฝ่ายบริติช วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๔๙๑ รัฐบาลอินเดียตั้งนายราว มาฮาเดออร์ เอย์เยอร์ แทนนายดาयाล

ในทางปฏิบัติ คณะกรรมการผสมพิจารณาค่าทดแทนประชุมกันทุกสัปดาห์ เพื่อพิจารณาค่าเรียกร้องค่าทดแทนของชนชาติบริติชตามที่มีเสนอเข้ามา ในบรรดาผู้แทนฝ่ายบริติชคนที่มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องเอาประโยชน์จากรัฐบาลไทยให้แก่ผู้เรียกร้อง ได้แก่ พันเอก อีสต์แมน ซึ่งเป็นนักกฎหมาย ฝ่่าสอดแสวงหากรรมทางกฎหมายเป็นคุณแก่ผู้เรียกร้องอย่างมากที่สุดที่จะกระทำได้ ฝ่ายไทยเราจึงตกลงกันเป็นการภายในมอบให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ใต้พันเอก อีสต์แมนเป็นประจำ ข้าพเจ้าต้องเป็นผู้ขึ้นค้ำไม่ยอมตามความประสงค์ของพันเอก อีสต์แมน เมื่อตกลงกันไม่ได้ ประธานของทั้งสองฝ่ายจึงจะเข้ามาไกล่เกลี่ยหาทางอ้อมขอมกัน เมื่อผ่อนผันโอนอ่อนเข้าหากันไม่สำเร็จ จึงจะต้องถึงลงคะแนนกันในที่ประชุม หากคะแนนเสียงแบ่งเท่ากัน ๓ ต่อ ๓ ประธานคณะกรรมการผสม ซึ่งได้แก่ผู้แทนอังกฤษ จะออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกคะแนนหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด ซึ่งยอมให้ประโยชน์แก่ผู้เรียกร้อง วิธีดำเนินการของผู้แทนฝ่ายไทยจึงกระเตียดไปทางชี้แจงต่อผู้แทนอินเดียซึ่งมีผู้เรียกร้องในสังกัดชาติไม่น้อยนอกที่ประชุม ให้มองเห็นด้วยกับเหตุผลของฝ่ายไทย ถ้าได้รับการสนับสนุนของผู้แทนอินเดีย คะแนนเสียงที่ลงในที่ประชุม จะเป็น ๔ ต่อ ๒ ไม่ให้โอกาสแก่ผู้แทนอังกฤษที่จะใช้เสียงชี้ขาดได้ ทั้งนี้ผู้แทนอินเดียต้องใช้ความ

ระมัดระวังมาก หากเข้าข้างไทยบ่อย ก็จะตกอยู่ในฐานะลำบากในสายตาของเพื่อน
ผู้แทนฝ่ายบริติชด้วยกัน ในปี ๒๔๙๒ นายวิตติงตันลาพักเดินทางกลับอังกฤษ
ชั่วคราว ฝ่ายบริติชตำริจะให้พันเอก ฮีส์ต์แมน ทำหน้าที่ประธานแทน ฝ่ายไทยไม่สู้
สบายใจนัก เกรงจะถูกพันเอก ฮีส์ต์แมนบีบเอามากยิ่งขึ้น เราจึงอยากจะให้ผู้แทน
อินเดียทำการเป็นประธาน ในที่สุดรัฐบาลอังกฤษแต่งตั้งนาย ดี. เอ. แบ็ตเวลล์ เป็น
ประธานชั่วคราว เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๙๒ และต่อมาตั้งนาย จี. ซี. แอล. ไครชตัน
เป็นประธานสืบแทนนายวิตติงตันเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๙๒

ในส่วนรวม การประชุมคณะกรรมการผสมไม่สู้จะราบรื่น ฝ่ายบริติชย่อมต้อง
เกี่ยงเอาประโยชน์ให้แก่ผู้เรียกร้องอย่างมากที่สุดที่จะกระทำได้ ฝ่ายไทยต้อง
พยายามจ่ายให้ผู้เรียกร้องน้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ต่างฝ่ายต่างหาเหตุผลเข้า
ปะทะกัน ฝ่ายบริติชได้เปรียบ เพราะผู้แทนอังกฤษในฐานะประธานคณะกรรมการ
ผสมสามารถออกเสียงชี้ขาด แต่ถ้าชี้ขาดบ่อยนักย่อมจะสร้างความไม่พอใจให้แก่
คณะผู้แทนฝ่ายไทย มีผลสะท้อนถึงสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศได้

ปัญหาข้อใหญ่ข้อหนึ่งที่ฝ่ายไทยหนักใจมากก็คือ ตามความตกลงสมบูรณ์แบบ
และบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียกร้องค่าทดแทน มีข้อความกล่าวไว้อย่างกว้าง ๆ
ว่า รัฐบาลไทยจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายใด ๆ อันเกิดขึ้นแก่คนชาติบริติช
ในประเทศไทยระหว่างสงคราม ซึ่งฝ่ายบริติชแปลว่า รวมทั้งความเสียหายที่ไทย
เป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้น หรือโดยการกระทำของญี่ปุ่นและการกระทำของฝ่ายสัมพันธมิตร
เอง เช่น การทิ้งระเบิดของเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตร ฝ่ายไทยเห็นว่า ไทยควรต้อง
รับผิดชอบเฉพาะในความเสียหายที่ฝ่ายไทยเป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้นเท่านั้น การกระทำ
ของญี่ปุ่นก็ดี ของฝ่ายสัมพันธมิตรก็ดี อยู่นอกเหนืออำนาจของฝ่ายไทยที่จะควบคุม
ไทยไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบ นอกรอกจากความเสียหายทางด้านทรัพย์สินแล้ว ฝ่ายบริติช
ยังกำหนดปัญหาเรื่องความเสียหายต่อตัวบุคคลไว้อีกประเภทหนึ่งด้วย โดยได้ให้
บทนิยามไว้ว่า หมายถึง (๑) การจับกุมและกักกันตัวก่อนวันประกาศสงครามเมื่อ
วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ (๒) การให้ผลปฏิบัติอย่างไม่ดีในระหว่างการกักกันตัว
อันได้แก่การไม่ปฏิบัติตามหลักการที่กำหนดไว้ในอนุสัญญานครเจนีวาและกรุง

เฮกว่าด้วยเฉลยศึก ทำให้ผู้ถูกกักกันได้รับทุข์ยาก (๓) การเสื่อมเสียทางสุขภาพ อันเกิดจากการกักกัน ไม่ว่าจะเป็โดยการกระทำของไทยหรือของญี่ปุ่น (๔) มรณกรรมอันสืบเนื่องจากข้อ (๑) (๒) (๓) สำหรับความเสียหายต่อตัวบุคคลนี้ ฝ่ายไทยมีความรู้สึกว่ารุนแรงเกินไป เพราะเป็นสิ่งที่รับประกันว่า ผู้ถูกกักกันพลเรือนที่ ตกอยู่ในความควบคุมของไทยได้รับผลปฏิบัติดีกว่าหากจะต้องตกเข้าไปอยู่ใน ความควบคุมของญี่ปุ่น ไทยไม่เคยทำทารุณต่อผู้ถูกกักกันแต่อย่างใดเลย การจัดให้เข้าไป อยู่ค่ายกักกัน ทำให้ผู้ถูกกักกันต้องเสียเสรีภาพในการไปมาอยู่บ้าง แต่ความสะดวก อื่น ๆ ยังได้อยู่ ตรงกันข้าม เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยยังต้องคุ้มครองป้องกันผู้ถูกกักกันจาก คำเรียกร้องของญี่ปุ่นตลอดมา ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นชัดในข้อนี้ ได้แก่ กรณีนาย บริกเฮาส์ นายความผู้มีชื่อเสียงชาวอังกฤษ ที่ประกอบธุรกิจอยู่ในประเทศไทยมา เป็นเวลานานปี ระหว่างการถูกกักกัน นายบริกเฮาส์เกิดมีอาการป่วยที่นายแพทย์ ไทยตรวจดูแล้วเกรงว่าจะเป็นมะเร็งร้าย จะต้องรีบทำการรักษาทางศัลยกรรมทันที ประเทศไทยยามสงครามขาดเครื่องมือศัลยกรรมที่จำเป็นในกรณีเช่นนั้น จึงต้อง ส่งตัวไปรักษาในต่างประเทศ ที่ใกล้ที่สุดคือเมืองไซ่ง่อน ฝ่ายนายแพทย์ทหารญี่ปุ่น วินิจฉัยว่าอาจจะไม่ใช่มะเร็งร้าย จะให้ผ่าท้องดูก่อน ถ้าใช่จึงจะพิจารณาส่งไปรักษาตัว ในต่างประเทศ นายแพทย์ไทยยืนยันว่า ทำเช่นนั้นจะเสี่ยงภัยมาก เรื่องทราบถึงข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเชิญอุปทูตฝรั่งเศสมาพบ ปราบปรามความหวังโยของนายแพทย์ไทยให้ฟัง และ ขอความช่วยเหลือจากอุปทูตในด้านมนุษยธรรม ในที่สุดจึงบังคับหมายพาตัวนาย บริกเฮาส์ไปส่งที่ชายแดนให้ฝ่ายฝรั่งเศสรับตัวส่งไปไซ่ง่อน ไม่ให้ฝ่ายญี่ปุ่นทราบ นายบริกเฮาส์รับศัลยกรรมแล้วถึงแก่มรณภาพ ฝ่ายอังกฤษเรียกร้องให้รัฐบาลไทย เป็นผู้รับผิดชอบ ในฐานะที่กักกันตัวนายบริกเฮาส์ไว้ จนป่วยเป็นโรคมะเร็งถึงแก่ชีวิต

การเรียกร้องค่าทดแทนสำหรับทรัพย์สินที่ต้องสูญเสียหรือเสียหาย ก็ไม่ใช่ ของง่าย ทรัพย์สินส่วนตัวของผู้เรียกร้อง ผู้ใดจะทราบได้ว่ามีแน่นอนเท่าใด การแสวงหาหลักฐานความมียู่คงต้องอาศัยการคานึงถึงฐานานุรูปของผู้เรียกร้อง แต่ละคน ผู้เรียกร้องย่อมจะเรียกเอามาก ฝ่ายไทยที่จะต้องจ่ายค่าทดแทน ย่อม พยายามที่จะกดให้น้อยไว้ ทำนองนี้ทุกเรื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด จำนวนผู้ถูกกักกันพลเรือน

ชาติอังกฤษและออสเตรเลียมีมาก ถ้าจะต้องพิจารณากันเป็นรายคนแล้ว ต้องใช้เวลาหลายปี ตกลงกันได้เพียงใดหรือไม่ ทุกฝ่ายก็ยังไม่พอใจอยู่ดี

ข้าพเจ้ายกเรื่องขึ้นปรารถนาเป็นการส่วนตัวกับนายวิตติงตันก่อนว่า งานของคณะกรรมการผสมเป็นธุรกรรมโดยแท้ กรรมการสองฝ่ายนั่งถกเถียงกันหน้าดำหน้าแดง ตกลงกำหนดค่าทดแทนแล้ว ฝ่ายผู้เรียกร้องไม่พอใจ เพราะไม่ได้เต็มตามที่ขอ จะดำเนินกรรมการฝ่ายบริติชว่า ไม่ได้ช่วยเหลือเต็มที่ สำหรับฝ่ายไทยก็ถูกตราหน้าว่า ยอมให้ค่าทดแทนง่ายเกินสมควร ทั้งสองฝ่ายจะถูกดำเนินทั้งขึ้นทั้งลง น่าจะลองมาช่วยกันพิจารณาหาทางตกลงให้ค่าทดแทนกันเป็นเงินก้อนเสียเลย อาจจะดีกว่า เมื่อฝ่ายบริติชได้รับค่าทดแทนจากรัฐบาลไทยเป็นเงินก้อนเหมาไปแล้ว ทางรัฐบาลจะสามารถกำหนดค่าทดแทนให้แก่ผู้เรียกร้องตามควรแก่กรณี ทั้งสองฝ่ายไม่ต้องมานั่งทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นรายตัว จะทำให้เกิดสถานการณ์ตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นายวิตติงตันแบ่งรับแบ่งสู้ เพราะจะเท่ากับให้ฝ่ายบริติชต้องรับภาระในความไม่พอใจของผู้เรียกร้องฝ่ายเดียว การกำหนดค่าทดแทนเป็นเงินก้อน ไม่ทราบว่าจะใช้หลักเกณฑ์อย่างไร กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่สามารถตกลงใจได้โดยลำพัง จะต้องปรึกษารัฐบาลหรือกับกระทรวงอื่นที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนรัฐบาลของประเทศในเครือจักรภพที่มีส่วนได้เสียด้วย

ส่วนความเสียหายที่เกิดขึ้นระหว่างสงครามเนื่องจากการกระทำของญี่ปุ่นก็ดี หรือการกระทำของฝ่ายสัมพันธมิตรเองก็ดี ฝ่ายไทยเราเห็นว่า รัฐบาลไทยไม่น่าจะต้องรับเป็นภาระแต่ฝ่ายเดียว น่าจะหาทางขอให้จ่ายค่าทดแทนจากสินทรัพย์ของญี่ปุ่นที่มีอยู่ในประเทศไทย ซึ่งทางการไทยทำการยึดถือไว้ในนามของสหประชาชาติ ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมทรัพย์สินของศัตรูต่อสหประชาชาติ เรื่องนี้ ข้าพเจ้าปรารถนากับนายวิตติงตันเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๙๐ นายวิตติงตันยืนยันว่า ตามความตกลงสมบูรณแบบและบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียกร้องค่าทดแทน ความเสียหาย มีข้อความแน่ชัดว่า รัฐบาลไทยจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด ถ้าฝ่ายไทยเห็นว่า สำหรับค่าทดแทนบางส่วนน่าจะจ่ายจากเงินอื่นใด เป็นคนละเรื่องกัน ถ้าไทยอยากจะขอให้จ่ายจากทรัพย์สินของญี่ปุ่นในประเทศไทย ก็น่าจะยกเรื่องขึ้นเสนอเป็นทางการ เพราะทรัพย์สินของศัตรูต่อสหประชาชาตินั้น การควบคุมเป็น

ไปในนามของสหประชาชาติ ทางสหประชาชาติจะต้องตกลงกันในภายหน้าว่า จะให้เจ้าหน้าที่จ่ายแจกทรัพย์สินของญี่ปุ่นในประเทศไทยไปอย่างไร จะให้รวมไปขึ้นบัญชีค่าปฏิกรรมสงครามที่ญี่ปุ่นต้องรับภาระแค่ไหนเพียงใด นายวิทติงตันเน้นว่า เนื่องจากรัฐบาลไทยสมัยหนึ่งให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำสงครามกับสหประชาชาติ รัฐบาลไทยจะต้องชี้แจงแสดงเหตุผลอย่างเต็มที่ว่า เหตุใดไทยจึงควรจะได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินของญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะจะต้องแสดงว่า ในระหว่างที่กำลังทหารญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทยนั้น ญี่ปุ่นได้ก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่ประเทศไทยเพียงใด เช่น ได้เรียกเกณฑ์เอาทรัพย์สินเงินทองไปจากประเทศไทยเท่าใด

ในขั้นแรก ในการขอความผ่อนผันบรรเทาความรับผิดชอบของรัฐบาลไทยในด้านการทดแทนความเสียหาย รัฐบาลมีดำริมอบให้เอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม ยกเรื่องขึ้นขอความเห็นอกเห็นใจจากรัฐบาลอังกฤษโดยตรง โดยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมนโยบายของอังกฤษ แต่เมื่อทางสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ แสดงท่าทีออกมาในลักษณะขัดแย้งเช่นนี้ จึงน่าจะมีการทาบถามทางสถานทูตอังกฤษด้วย และก็ควรที่จะยกเรื่องโดยทั่วไปเกี่ยวกับความตกลงสมบูรณแบบ มิใช่ ว่าจำกัดเฉพาะเรื่องทรัพย์สินของญี่ปุ่นในประเทศไทยเท่านั้น

วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๘๐ คณะรัฐมนตรีมีมติตกลงในหลักการให้ขอแก้ไขความตกลงสมบูรณแบบ โดยได้มีหนังสือเวียนสอบถามไปยังทางกระทรวงทบวงต่าง ๆ ให้เสนอความคิดเห็นว่า สมควรมีการแก้ไขข้อใดบ้าง กระทรวงการต่างประเทศได้รับมอบหมายให้ประมวลความคิดเห็นจากทุกฝ่ายเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๓ กันยายน ทางคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติในวันรุ่งขึ้นให้กระทรวงการต่างประเทศเปิดการเจรจาเพื่อขอยกเลิกความตกลงสมบูรณแบบทั้งฉบับ สำหรับการจ่ายค่าทดแทนความเสียหายเป็นเงินก้อน กำหนดในใจไว้ไม่เกินหกล้านปอนด์ วันที่ ๖ เดือนเดียวกัน ก่อนที่จะออกเดินทางไปประชุมสมัชชาสหประชาชาติ นายอรรถกิติ พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เชิญเอกอัครราชทูต ทอมสันมาพบที่กระทรวง ประราชขอความเห็นใจ และมอบบันทึกช่วยจำให้ไป แสดง

ให้เห็นว่า ตามทัศนะของรัฐบาลไทย ความตกลงสมบรูณ์แบบน่าจะได้มีการปรับปรุงแก้ไขทั้งฉบับ เริ่มแต่คำปรารภและบทสารบัญญัติของความตกลงแต่ละข้อ เพราะรัฐบาลไทยได้ปฏิบัติการครบถ้วนเรียบร้อยแล้ว บางบทก็ผ่านพ้นไปตามกาลสมัย สำหรับปัญหาเรื่องค่าทดแทนอันเกิดขึ้นมิใช่ด้วยการกระทำของไทยควรจ่ายจากทรัพย์สินของญี่ปุ่น และไทยขอจ่ายค่าทดแทนที่ไทยต้องรับผิดชอบเป็นเงินก่อนจะได้สิ้นสุดเรื่องกันไปเสียที ไม่เป็นอุปสรรคขัดข้องต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับอังกฤษ ในขณะเดียวกัน โดยที่อินเดียเป็นภาคีลงนามในความตกลงสมบรูณ์แบบด้วย รัฐมนตรีจึงเชิญอุปทูตอินเดียมาแจ้งเรื่องให้ทราบ

นายเดนิ่ง ผู้เจรจาความตกลงสมบรูณ์แบบกับไทย ผ่านประเทศไทยภายหลังจากไปราชการที่กรุงโตเกียว ท่านนายกรัฐมนตรีผู้รักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เชิญให้ไปพบและแจ้งความประสงค์ให้ทราบ นายเดนิ่งมีหนังสือลงวันที่ ๑๕ กันยายน รับจะไปดูเรื่องให้เมื่อกลับถึงกรุงลอนดอน ส่วนท่านเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม เมื่อพบกับรัฐมนตรีอรรถกิติติ พนมยงค์ ที่นครนิวยอร์กแล้ว ก็ได้รับคำสั่งให้รีบเดินทางกลับจากสมัชชาไปกรุงลอนดอนเพื่อติดตามเรื่อง รัฐมนตรีเองมีโอกาสมพบนายเบวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษ ที่นครนิวยอร์ก ได้ร้องขอความเห็นอกเห็นใจจากนายเบวิน ซึ่งนายเบวินตอบว่า ท่านสนใจในอนาคตมากกว่าอดีต และปรารถนาจะจัดการเรื่องให้โดยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ ฝ่ายออสเตรเลีย ท่านนายกรัฐมนตรีมอบบันทึกช่วยจำทำนองเดียวกันให้แก่พันเอก ฮิสต์แมน กงสุลใหญ่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขความตกลงสันติภาพฉบับหลังสุดเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ในขั้นนั้นคาดหวังกันว่า ฝ่ายบริติชจะตอบข้อเสนอของเราได้ภายในกลางเดือนพฤศจิกายน บังเอิญเกิดการรัฐประหารเป็นการสลับฉากในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ การเจรจากับอังกฤษ อินเดีย และออสเตรเลีย จึงเป็นอันชะงักไป การเปลี่ยนรัฐบาลไทยหลายต่อหลายหนภายหลังการรัฐประหารเมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๐ ไม่ทำให้เกิดการก้าวหน้าในข้อเสนอขอแก้ไขความตกลงสมบรูณ์แบบและความตกลงสันติภาพฉบับหลังสุดแต่ประการใด

ต่อจอร์จเจอร์จันท์วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ นายเฮคเตอร์ แม็กนีส รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ จึงได้มีหนังสือทูลหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล เมื่อเสด็จไปประชุมสมัชชาสหประชาชาติที่กรุงปารีสอย่างยืดยาว มีใจความสำคัญพอสรุปได้ว่า รัฐบาลอังกฤษเห็นด้วยกับรัฐบาลไทยว่า บทบัญญัติหลายข้อของความตกลงสมบรูณ์แบบได้มีการปฏิบัติตามแล้ว และอีกบางบทบัญญัติก็ล่วงเวลาผ่านพ้นไป อังกฤษพร้อมที่จะพิจารณาปรับปรุงความตกลงนั้นให้สมานเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ปัญหาสำคัญที่ยังคงค้างอยู่ ได้แก่ เรื่องการทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผลประโยชน์บริติชในประเทศไทยระหว่างสงคราม ซึ่งรัฐบาลไทยอ้างว่าเป็นบทบัญญัติบังคับเอากับประเทศไทยรุนแรงยิ่งกว่าที่สัมพันธ์มิตรเรียกเรื่องเอากับประเทศฝ่ายอักษะในยุโรป ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ นายแม็กนีสชี้แจงว่า การกำหนดความรับผิดชอบของประเทศฝ่ายอักษะ คำนึงถึงความสามารถในทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศเป็นเกณฑ์ ประเทศฝ่ายอักษะต่างได้รับความเสียหายระหว่างสงครามหนักยิ่งกว่าประเทศไทยมาก ทั้งยังต้องรับภาระแบกค่าปฏิกรรมสงครามที่ต้องให้แก่รัฐบาลโซเวียต พร้อมทั้งต้องออกค่าใช้จ่ายในการยึดครองและค่าเลี้ยงดูกำลังทหารโซเวียตด้วย ส่วนการที่รัฐบาลไทยจะขอให้จ่ายเงินจากทรัพย์สินของญี่ปุ่นเพื่อชำระค่าทดแทนความเสียหายที่มีได้เกิดขึ้นจากการกระทำของฝ่ายไทยนั้น รัฐบาลอังกฤษยอมรับไม่ได้ เพราะจะเป็นตัวอย่างให้ประเทศอื่นขอร้องทำนองเดียวกัน การจำหน่ายจ่ายแจกสินทรัพย์ของศัตรู จะต้องเป็นไปตามคำวินิจฉัยของคณะกรรมการอิสระทั่วโลกซึ่งจะต้องรอเวลาอีกนาน ไม่พียงนำมาผูกไว้กับข้อเสนอของรัฐบาลไทยที่จะจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินก้อน

สำหรับจำนวนเงินก้อนที่จ่ายเป็นค่าทดแทนความเสียหายของชนชาติบริติช ฝ่ายเราเคยคิดตัวเลขไว้ในใจว่าควรจะเป็นเพียง ๖ ล้านปอนด์ หรืออย่างมากไม่เกิน ๘ ล้านปอนด์ นายฮิสต์แมนเคยเปรยไว้ว่า เมื่อคำนวณคำเรียกร้องทั้งหมด อาจจะมีถึง ๑๓ ล้านปอนด์ ในหนังสือของนายแม็กนีส รัฐบาลอังกฤษจะขอถือว่าเงินก้อนนี้ได้แก่จำนวนสินทรัพย์ทั้งหมดของรัฐบาลไทย หรือองค์การของรัฐบาลไทยที่ถูกกักกันหรือยึดถือโดยผู้พิทักษ์ทรัพย์สินของศัตรูในสหราชอาณาจักร แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหภาพแอฟริกาใต้ อินเดีย ปากีสถาน ลังกา และอาณาเขตที่อยู่ภายใต้

อธิปไตย อาณัติหรือความพิทักษ์ของประเทศที่กล่าวมานั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จะริบบรรดาทรัพย์สินของรัฐบาลไทยและองค์การของรัฐบาลไทยทั้งหมด ไม่ว่าจะ มีอยู่ ณ ที่ใด ในจักรภพเป็นค่าทดแทน แล้วยังจะให้บวกด้วยเงินไทยอีกจำนวนหนึ่ง มีมูลค่าเท่ากับหนึ่งล้านปอนด์สเตอร์ลิง สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในประเทศไทย พร้อม ด้วยเงื่อนไขอื่นอีกหลายประการ เช่น เงินก้อนนี้ไม่รวมถึงค่าทดแทนที่ได้มีการจ่าย ไปแล้ว หรือหนี้สินก่อนสงครามที่คนไทย หรือนิติบุคคลไทยเป็นลูกหนี้ ซึ่งรัฐบาล ไทยจะต้องให้ความสะดวกในการแลกเปลี่ยนเงินเพื่อชำระหนี้ตามสัญญา เงินและ ทรัพย์สินใดของคนชาติบริติชที่เหลืออยู่ในความยึดถือของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ก็ต้อง รวบรวมคืนเจ้าของให้หมด

เมื่อได้รับข้อเสนอของนายแม็กนิล ข้าพเจ้าในฐานะอธิบดีกรมการเมืองตะวันตก ทำความเห็นเสนอกระทรวง เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ว่าไม่ควรรับ เพราะเมื่อฝ่ายเรา คิดเสนอหลักการจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินก้อน เราประมาณวงเงินไว้เพียง ๖ ล้าน ปอนด์ หรืออย่างมากที่สุดจะไม่เกิน ๘ ล้านปอนด์ โดยเป็นที่เข้าใจว่า ค่าทดแทนใด ๆ ที่รัฐบาลไทยได้จ่ายไปแล้ว จะต้องนำมาหักออกเสียก่อน และเงินหรือทรัพย์สินอื่น ของคนชาติบริติชที่ยังคงอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเป็นอันไม่ต้องคืน แต่ก็ไม่พึงตอบปฏิเสธ เพราะหลักการเงินก้อนเป็นหลักการที่ฝ่ายไทยเป็นผู้เสนอ รัฐบาลไทยน่าจะมิข้อเสนอตอบโต้ใหม่ให้ฝ่ายบริติชพิจารณา ประกอบกับกำหนด เวลายื่นคำเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายจะสิ้นสุดลงในวันที่ ๑๑ ธันวาคมนั้น แล้วสำหรับค่าเสียหายส่วนตัวบุคคล และในวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๙๒ สำหรับความเสียหายทางทรัพย์สิน ภายในเวลาอีกไม่ถึง ๔ เดือน เราจะต้องทราบยอดตัวเลข คำเรียกร้องทั้งหมดแล้ว ซึ่งตามปกติมักจะสูงมาก ฝ่ายเรามีทางพิจารณาตัดทอนลง ไปได้กว่าครึ่ง เราจึงไม่มีความจำเป็นจะต้องตอบอังกฤษและอินเดียไป ในกรณีนี้ หากไม่สามารถตกลงในจำนวนเงินก้อนได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรปล่อยให้มีการ พิจารณาคำเรียกร้องเป็นราย ๆ ไปทางคณะกรรมการผสม ซึ่งฝ่ายไทยมีโอกาสได้ แอ้งคัดค้านได้เต็มที่ ดีไม่ตีเราอาจจะได้คะแนนเสียงสนับสนุนจากผู้แทนอินเดียบาง ครั้งบางคราวดีกว่าจะมอบเงินก้อนใหญ่ให้แก่ฝ่ายบริติชทีเดียวทันที

ข้อเสนอของนายแม็กนีสได้รับการยืนยันเห็นชอบจากรัฐบาลอินเดียแล้ว ต่อมาในวันที่ ๑ ธันวาคม กองสุกใหญ่ออสเตรเลียประจำประเทศไทย มีหนังสือถึงกระทรวงการต่างประเทศส่งข้อเสนอทำนองเดียวกัน เป็นอันว่าทั้งสามประเทศเขารู้กันดีแล้ว ข้อเสนอของเขาจึงมีมาในลักษณะเดียวกัน กระทรวงการต่างประเทศส่งข้อเสนอของฝ่ายบริติชไปฟังความเห็นของ ก.พ.ท. ฝ่ายไทย ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๙๒ นายวิตติงตันเตือนถามข้าพเจ้าว่า รัฐบาลไทยพิจารณาข้อเสนอของนายแม็กนีสแล้วมีความเห็นอย่างไร น่าจะแจ้งผลของการพิจารณาให้เขาทราบ เขาได้พูดกับผู้ใหญ่ฝ่ายไทยหลายคนแล้ว ยังไม่ได้เรื่อง ข้าพเจ้าตอบไปว่า ข้อเสนอเป็นภาระหนักเกินกว่าที่ไทยจะรับได้ นายวิตติงตันถามว่า ไทยเห็นควรเป็นจำนวนเท่าใดก็เสนอตอบได้ ข้าพเจ้ากล่าวว่า ถ้าจะให้ฝ่ายไทยเสนอตัวเลข จะต้องเป็นที่คาดหมายได้ก่อนว่า เสนอแล้วฝ่ายบริติชจะรับเป็นอันตกลงกันสำเร็จ ถ้าหากจะมาต่อรองกันต่อไปอีก จะกลายเป็นเสมือนการต่อรองในตลาดขายของ ในฐานะรัฐบาล ไทยเราจะไม่กระทำเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้ฝ่ายไทยจึงจำต้องใช้เวลาไตร่ตรองดูให้รอบคอบ นายวิตติงตันกล่าวต่อไปว่า ยอดคำเรียกร้องค่าทดแทนทั้งหมดที่ฝ่ายบริติชเคยคำนวณไว้ตกประมาณ ๑๕ ล้านปอนด์ ต่อมาเห็นว่าอาจจะลดลงเหลือ ๑๓ ล้านปอนด์ ตามข้อเสนอขายของนายแม็กนีสลดลงไปอีก เหลือเพียง ๑๐ ล้านปอนด์เท่านั้น แสดงว่าฝ่ายบริติชพยายามลดภาระให้แก่ไทยมากแล้ว ข้าพเจ้าแย้งว่า การถือเอาตัวคำเรียกร้องเป็นเกณฑ์เกรงว่าจะทำไม่ได้ เพราะเท่าที่ได้ปฏิบัติกันมาในคณะกรรมการผสม สำหรับคำเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายส่วนบุคคลที่มีหลักเกณฑ์การพิจารณากำหนดไว้แน่นอน ๑๖๐ ราย ที่คณะกรรมการผสมพิจารณาแล้วมีการจ่ายทดแทนไม่ถึง ๑ ใน ๓ ของคำเรียกร้อง ถ้าเป็นคำเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหาย ส่วนทรัพย์สินที่ยังไม่มีหลักเกณฑ์การพิจารณาแน่นอน การจ่ายค่าทดแทนอาจจะน้อยลงไปอีก

นายวิตติงตันแสดงความเห็นส่วนตัวว่า เห็นใจรัฐบาลไทยอยู่เหมือนกัน เพราะในการตกลงใช้ค่าทดแทนเป็นเงินก้อน รัฐบาลไทยจะต้องมีเหตุเพียงพอเสนอต่อรัฐสภาถึงประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับจากการจ่ายเงินก้อน แต่ขอให้ข้าพเจ้าคิด

ว่า ทางฝ่ายบริติชก็เหมือนกัน ต้องมีเหตุผลเสนอต่อรัฐสภาว่า จำนวนก้อนนี้เป็นจำนวนที่สมควร มิฉะนั้นแล้วอาจไม่ผ่านสภาก็ได้ ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธคารมของนายวิตติงตัน แต่ก็ได้แย้งออกไปว่า ฐานะของรัฐบาลทั้งสองฝ่ายไม่เหมือนกันทีเดียว รัฐบาลไทยเป็นฝ่ายที่จะต้องจ่ายเงินของชาติ รัฐสภาจึงต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ ฝ่ายรัฐบาลอังกฤษ ค่าทดแทนจะตกแก่ผู้เรียกร้องที่อ้างว่าได้รับความเสียหาย ในยามสงคราม ความเสียหายย่อมเกิดแก่คนในชาติคู่สงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คนอังกฤษในสหราชอาณาจักรต่างต้องได้รับความเสียหายจากการศึกอย่างหนัก เขาเหล่านั้นจะเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายได้เพียงใด เหตุใดคนอังกฤษในประเทศไทยจะควรได้รับค่าทดแทนความเสียหายที่เรียกร้องเต็มจำนวนดีกว่าคนอังกฤษในสหราชอาณาจักร รัฐบาลอังกฤษน่าจะช่วยชี้แจงให้ผู้เรียกร้องตระหนักว่า ถึงจะได้รับค่าทดแทนเสียหายเพียงบางส่วน ก็น่าจะพอใจแล้ว และสิ่งที่รัฐบาลไทยเห็นว่าไม่ยุติธรรมอย่างมากก็คือ การที่จะเกณฑ์ให้ประเทศไทยต้องรับผิดชอบในการกระทำของญี่ปุ่นและในการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรเอง นายวิตติงตันกล่าวในตอนท้ายว่า ถ้าจะเทียบกับประเทศอื่น ประเทศไทยนับว่าได้รับความเสียหายจากสงครามน้อย ถ้าสามารถชำระค่าทดแทนได้ก็น่าจะชำระ ไม่เหมือนประเทศอื่นที่ต้องบอบช้ำจากสงครามมาก ผู้พิทักษ์สิทธิทรัพย์สินของอังกฤษมีสิทธิทรัพย์สินของรัฐบาลไทยอยู่ในกำมือแล้ว หากจะให้ปล่อยคืนโดยยังไม่มีชำระค่าทดแทนความเสียหายทั้งหมด อาจจะเป็นปัญหาทางรัฐสภาได้

ในบันทึกที่ข้าพเจ้าทำเสนอกระทรวงเกี่ยวกับการสนทนากับนายวิตติงตัน ข้าพเจ้าเสนอข้อเท็จจริงประกอบการพิจารณาด้วยว่า ภาระหนักในเรื่องค่าทดแทนความเสียหายส่วนตัวบุคคลที่มีผู้ยื่นคำเรียกร้องเข้ามาแล้วรวม ๓๖๕ ราย เป็นเงิน ๑,๘๗๒,๖๓๔ ปอนด์ คณะกรรมการผสมพิจารณาเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๑๙ เสร็จไป ๑๖๙ ราย มีคำเรียกร้องจำนวน ๖๑๕,๔๔๘ ปอนด์ จ่ายค่าทดแทนตามหลักเกณฑ์เพียง ๑๙๔,๓๗๘ ปอนด์ ไม่ถึง ๑ ใน ๓ ตี ส่วนคำเรียกร้องของบริษัทเหมือนแร่ ส่งเข้ามาแล้ว ๓๐ ราย อนุกรรมการเหมืองแร่พิจารณาแล้ว ๒๔ ราย กำหนดจำนวนค่าทดแทนให้ประมาณ ๑๒ ถึง ๒๐% ของคำเรียกร้อง ฉะนั้น ก่อน

จะตอบเรื่องจำนวนเงินก้อน ควรที่จะรอให้ครบกำหนดเขตการยื่นคำเรียกร้อง ส่วนทรัพย์สินเสียก่อน ฝ่ายเราจะได้อัตว์เลขคำเรียกร้องที่จะนำมาประกอบการพิจารณา กำหนดวงเงินก้อนได้ ถ้าจะโดยเหตุใดก็ตาม รัฐบาลเห็นสมควรผ่อนปรนให้ตาม ความประสงค์ของรัฐบาลอังกฤษ โดยยินยอมเสนอตัวเลขเงินก้อนแล้ว ข้าพเจ้า ยืนยันความเห็นเห็นว่า จำนวนนั้นจะต้องไม่เกิน ๖ ล้านปอนด์ และจากจำนวนนี้ต้อง หักค่าทดแทนที่ฝ่ายไทยจ่ายไปบ้างแล้วออก ทั้งต้องถือว่า บรรดาสิทธิทรัพย์สินของคน ชาติบริติชที่อยู่ในความควบคุมของรัฐบาลไทยและสิทธิของญี่ปุ่นในประเทศไทย เป็นอันยกให้แก่รัฐบาลไทย ข้าพเจ้าคาดคะเนว่าฝ่ายบริติชอาจจะแย้งเข้ามาอีก ในที่สุดอาจจะตกลงกันได้ภายในวงเงิน ๖ ล้านปอนด์ ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่แน่ใจว่าจะ ผ่านรัฐสภาหรือไม่ เพราะเป็นภาระหนักในงบประมาณแผ่นดินปีเดียว แทนที่จะ กระจายออกไปนานปีด้วยการพิจารณาคำเรียกร้องเป็นราย ๆ ไป

ที่นายวิตติงตันอ้างต่อข้าพเจ้าว่า ได้พบผู้ใหญ่ไทยเดือนธันวาคมไม่ได้เรื่องนั้น นาย วิตติงตันคงหมายถึงการสนทนากับคุณพจน์ สารสิน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง การต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๔๙๒ นายวิตติงตันเดือนธันวาคมผลการพิจารณา ข้อเสนอของนายแม็กนีส คุณพจน์ตอบไปว่า เมื่อรัฐบาลไทยเสนอหลักเงินก้อน ไปทางรัฐบาลอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษใช้เวลาถึง ๑๔ เดือน จึงเพิ่งมาตอบ รัฐบาลไทย จำต้องพิจารณาข้อเสนอใหม่ของอังกฤษให้รอบคอบถี่ถ้วนต้องขอเวลาต่อไปอีก สำหรับความเห็นส่วนตัวแล้ว คุณพจน์ไม่ยินดีในข้อเสนอของรัฐบาลอังกฤษเลย การ ที่ไทยเสนอหลักการเงินก้อนก็โดยคิดว่า ชำระค่าทดแทนให้เสร็จสิ้นไป เงินที่ถูกกักกัน อยู่เหลือเท่าใดจะนำมาใช้เพื่อการบูรณะประเทศได้ แต่นี่อังกฤษแสดงเจตนาจะเอา สิทธิทรัพย์สินของรัฐบาลไทยไว้ทั้งหมด ยังแถมให้จ่ายเงินไทยอีกเท่ากับ ๑ ล้านปอนด์ สเตอริง คุองอังกฤษจะไม่ผ่อนผัน หรือเห็นอกเห็นใจรัฐบาลไทยที่พยายามปฏิบัติตาม ความตกลงสมบูรณแบบด้วยดีเสมอมา นายวิตติงตันถามว่า รัฐบาลไทยจะเสนอ ตัวเลขย้อนไปได้หรือไม่ว่าจะให้เท่าใด ทางสถานเอกอัครราชทูตจะพิจารณาหาทาง สนับสนุนให้ เพราะตระหนักดีอยู่ว่า การเรียกร้องของผู้เสียหายเกินความจริงมาก คุณพจน์ออกตัวว่า เป็นการยากที่จะให้รัฐบาลไทยกำหนดตัวเลขลงไป ตามความ

ตกลงสมบรูณ์แบบกำหนดหน้าที่ให้รัฐบาลไทยต้องจ่ายค่าทดแทน รัฐบาลไทยย่อมต้องปฏิบัติตามนั้น การผ่อนปรนน่าจะมาจากรัฐบาลอังกฤษมากกว่า

กระทรวงการต่างประเทศประมวลความคิดเห็นทั้งหมดเสนอคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีมีมติให้รอการพิจารณาเงินก้อนไว้จนกว่าฝ่ายบริติชจะยื่นคำเรียกร้องทั้งหมดก่อน ต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ ข้าพเจ้าเสนอบันทึกต่อกระทรวงอีกฉบับหนึ่งว่า ตามหลักฐานของธนาคารแห่งประเทศไทยที่ ก.พ.ท. ฝ่ายไทยได้รับ ปรากฏว่ามีตัวเงินของรัฐบาลที่ถูกกักกันอยู่ในสหราชอาณาจักรประมาณ ๗.๕ ล้านปอนด์ และมีเงินทุนสำรองเงินตราอีกกว่า ๒ ล้านปอนด์ ทางประเทศอินเดียเงินของรัฐบาลไทยต้องถูกกักกันประมาณ ๒ แสนรูปี คิดอย่างหยาบ ๆ สินทรัพย์ของรัฐบาลไทยที่ต้องกักกันไว้มีจำนวนประมาณ ๑๐ ล้านปอนด์ ค่าทดแทนความเสียหายส่วนตัวบุคคลที่รัฐบาลอาจจะต้องจ่าย จะตกในราว ๖ แสนปอนด์ ค่าทดแทนความเสียหายส่วนทรัพย์สินยังไม่อาจทราบแน่นอน ที่สำคัญคงได้แก่คำเรียกร้องของบริษัทเหมืองแร่ซึ่งฝ่ายเราประมาณไว้แล้วว่า เราอาจจะต้องจ่ายค่าทดแทนประมาณ ๒ ล้านปอนด์ ฉะนั้น ที่คิดจะเสนอเงินก้อนถึง ๖ ล้านปอนด์ ดูสูงเกินไป

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายอังกฤษคอยติดตามเร่งรัดให้รัฐบาลไทยรีบพิจารณาปัญหาเรื่องเงินก้อน อาจเป็นเพราะฝ่ายบริติชเห็นแล้วว่า หากจะปล่อยให้มีการพิจารณาคำเรียกร้องแต่ละรายไป จะใช้เวลาอีกนานปี จะมีการถกเถียงโต้แย้งกันในคณะกรรมการผสมไม่มีที่สิ้นสุด ประกอบกับผู้แทนอินเดียแสดงให้เห็นสัญญาณเป็นอิสระ ไม่ยอมลงเสียงให้แก่ฝ่ายอังกฤษเสมอไป นายโครชตัน ประธานคณะกรรมการผสมคนใหม่รายงานกระทรวงต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคมว่า หวังพึ่งคะแนนเสียงของผู้แทนอินเดียอย่างเคยไม่ได้แล้ว และถ้าผู้แทนอินเดียไม่เห็นด้วย คะแนนเสียงข้างมากจะตกแก่ผู้แทนฝ่ายไทย ไม่เปิดโอกาสให้ประธานใช้สิทธิชี้ขาดได้

เพื่อสนองความต้องการของสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษที่อยากจะให้ฝ่ายไทยเสนอตัวเลขเงินก้อนไปให้พิจารณา คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้กระทรวงการต่างประเทศตอบหนังสือของนายแม็กนีสไปได้โดยเสนอตัวเลขที่ฝ่ายไทยเห็นสมควร หม่อมเจ้า

ปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงเอกอัครราชทูตพม่าเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๙๒ มีใจความสำคัญว่า จากประสบการณ์ของคณะกรรมการผสม ปรากฏว่า จำนวนคำเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายสูงเกินสมควร คณะกรรมการผสม ได้ตกลงคำเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายส่วนตัวบุคคลไปแล้วสองในสามของ คำเรียกร้องทั้งหมด ให้ค่าทดแทนน้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนที่เรียกร้อง สำหรับ คำเรียกร้องของบริษัทเหมืองแร่จำนวน ๖,๓๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ก็เป็นที่คาดกันว่า ค่าทดแทนที่จะต้องจ่ายให้จะเป็นเพียงหนึ่งในสามของคำเรียกร้องเท่านั้น เมื่อคำนึง ถึงเหตุการณ์แวดล้อมโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว รัฐบาลไทยขอเสนอค่าทดแทนเป็นเงิน ก้อนให้ ๓,๕๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ทั้งนี้โดยรวมค่าทดแทนที่รัฐบาลได้ตกลงจ่ายไปแล้ว จนกระทั่งวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๙๒ ซึ่งมีจำนวนเงินถึง ๑,๕๔๙,๓๕๖ ปอนด์ และโดย เป็นที่เข้าใจว่า เงินและทรัพย์สินของบริษัทเหมืองแร่ที่อยู่ในการควบคุมของผู้พิทักษ์ ไทยจะตกเป็นของรัฐบาลไทย นอกจากสัญญาเช่าเหมืองที่ฝ่ายไทยรับจะคืนให้ ส่วน เงินที่รัฐบาลไทยทรงรองให้แก่บริษัทเหมืองแร่ไปก่อน ย่อมเป็นไปตามความตกลงที่ กระทำกันไว้ และเมื่อจ่ายเงินก้อนให้แล้ว จำนวนสินทรัพย์ของรัฐบาลไทยและ องค์การของรัฐบาลในความควบคุมของผู้พิทักษ์อังกฤษเหลือเท่าใด จะได้รับการ ปล่อยจากการพิทักษ์ทันที

เอกอัครราชทูตขอแสดงความเข้าใจในตัวเลขที่ฝ่ายไทยระบุไว้ ซึ่งคุณพจน์ สารสิน ตอบชี้แจงไปเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ขอแก้จำนวนเงินค่าทดแทนที่มีการจ่ายให้ ผู้เรียกร้องแล้วจาก ๑,๕๔๙,๓๕๐ ปอนด์ เป็น ๑,๘๕๒,๐๗๐ ปอนด์ และยืนยันว่า เงินก้อน ๓,๕๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ที่รัฐบาลเสนอให้ นั้น รวมทั้งคำเรียกร้องของบริษัท เหมืองแร่ทั้งหลายด้วย แต่ไม่เกี่ยวกับเงินตรงที่รัฐบาลไทยได้ให้แก่บริษัทเพื่อให้ สามารถบูรณะเหมืองให้เปิดทำการได้ ซึ่งถือเป็นเงินให้ยืมไปพลางก่อน และจะต้อง หักจากเงินก้อนที่ตกลงกัน ถ้าหากคนชาติพม่ามีคำเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐบาล ไทยเท่าใด คำเรียกร้องนั้นจะต้องรวมอยู่ภายในวงเงินก้อนด้วย

เป็นธรรมดาอยู่เองที่ฝ่ายบริติชจะยอมตามข้อเสนอเงินก้อนของไทยไม่ได้ เพราะ ยังแตกต่างไปจากที่คาดหวังไว้มาก นายโครชตันเสนอตัวเลข ๖ ล้านปอนด์

ซึ่งเอกอัครราชทูตทอมสันเห็นด้วยและได้แนะนำให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษยอมรับ แล้วเสนอให้ฝ่ายไทยพิจารณานายทอมสันเน้นด้วยว่า ควรมีการพยายามตกลงกันได้โดยเร็ว เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ฉวยเป็นประโยชน์ในการโจมตีอังกฤษ

ต้นเดือนกันยายน หม่อมเจ้าวิวัฒน์ไชย ไซยันต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เสด็จผ่านกรุงลอนดอน ทรงพบกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการคลังของอังกฤษเมื่อวันที่ ๒ ทรงปรารถนาว่า จะมีทางถอนการกักกันเงินของรัฐบาลไทยบางส่วนได้หรือไม่ เนื่องจากทรงทราบว่าฝ่ายอังกฤษ รวมตัวเลขค่าเรียกร้องค่าทดแทนไว้ได้แล้วมีประมาณ ๗.๕ ล้านปอนด์ เงินไทยที่ถูกกักกันไว้มีระหว่าง ๘.๗๕ ถึง ๘.๙ ล้านปอนด์ ฝ่ายอังกฤษน่าจะปล่อยเงินของไทยที่ถูกกักกันไว้อย่างน้อย ๑ ล้านปอนด์ให้ได้ทันที กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษพิจารณาเรื่องแล้วมีความเห็นว่า ขณะนั้นรัฐบาลไทยยังไม่ยอมรับหลักการที่จะต้องจ่ายค่าทดแทนเสียหายที่เกิดจากการกระทำของญี่ปุ่น และยังไม่ยอมรับคำวินิจฉัยของนาย เจ. เอฟ. ซิปเลย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเหมืองแร่ที่รัฐบาลอังกฤษมอบให้พิจารณาค่าเรียกร้องของบริษัทเหมืองแร่ ถ้าหม่อมเจ้าวิวัฒน์ไชย ไซยันต์ ทรงสามารถประทานคำรับรองว่าจะช่วยให้รัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงท่าทีได้ ก็น่าจะปล่อยเงินของไทยได้บ้างบางส่วน เมื่อพิจารณาค่าเรียกร้องทั้งสิ้นแน่นอนแล้ว อาจจะปล่อยให้อีก

ระหว่างวันที่ ๑๙ ถึง ๒๖ กันยายน มีการประชุมระหว่างเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของฝ่ายอังกฤษพร้อมด้วยนายไครชตัน ประเมินค่าทดแทนทั้งหมดไม่เกิน ๖.๕ ล้านปอนด์ อังกฤษคิดหาทางจะสนองความประสงค์ของหม่อมเจ้าวิวัฒน์ไชย ไซยันต์ โดยดำริจะให้ไทยจ่ายเงินก้อนเป็นสองระยะ ระยะแรกเมื่อไทยตกลงยินยอมให้ค่าทดแทนเป็นเงินก้อนสำหรับความเสียหายส่วนบุคคลที่ยังค้างอยู่เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๙๒ แล้วอังกฤษจะปล่อยเงินกักกันส่วนหนึ่ง รอการจ่ายค่าทดแทนสำหรับบริษัทพาณิชย์และเหมืองแร่ไว้ จนกว่านายซิปเลย์จะประเมินมูลค่าเสร็จสิ้น จึงจะปล่อยที่เหลือ หม่อมเจ้าวิวัฒน์ไชย ไซยันต์ เสด็จกลับประเทศไทยไม่นาน ก็ทรงลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าว่าการ

กระทรวงการคลังเพิ่มอีกตำแหน่งหนึ่ง และในขณะเดียวกันมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคุณพจน์ สารสิน เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แทนหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล

วันที่ ๘ พฤศจิกายน เอกอัครราชทูตอังกฤษยื่นบันทึกช่วยจำให้แก่กระทรวงการต่างประเทศเสนอหลักการจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินก้อน ๒ ระยะ คือ ระยะแรกจ่ายเงิน ๘๒๒,๐๐๐ ปอนด์ สำหรับค่าเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายส่วนบุคคล และทรัพย์สินทั่วไปที่ค้างการพิจารณาอยู่เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๙๒ ว่า โดยที่ภายหลังวันนั้นได้มีการจ่ายค่าทดแทนประเภทนี้ไปอีก ๑๒๕,๗๐๐ ปอนด์ เงินก้อนจำนวนนี้จึงลดลงเหลือ ๖๙๖,๓๐๐ ปอนด์ ถ้าฝ่ายไทยรับตัวเลขนี้แล้ว อังกฤษจะส่งปล่อยเงินของไทยที่ถูกกักกันไว้ ๑.๕ ล้านปอนด์ ส่วนค่าเรียกร้องของบริษัทพาณิชย์และเหมืองแร่ให้รอฟังผลการประเมินของนายชิปเลย์

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พระยาโกมารกุลมนตรีแจ้งต่อนายไครซ์ตันว่า ฝ่ายไทยคำนวณตัวเลขค่าทดแทนความเสียหายส่วนตัวบุคคลแล้ว คิดว่าคงไม่เกิน ๔๕๐,๐๐๐ ปอนด์ นายไครซ์ตันไม่ยอมรับตัวเลขนั้น ต่อมาวันที่ ๓๐ ธันวาคม พระยาโกมารกุลมนตรีแจ้งต่อนายไครซ์ตันเพิ่มเติมว่า รัฐบาลไทยไม่เร่งร้อนในเรื่องสินทรัพย์ของไทยในสหราชอาณาจักร ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอให้จ่ายค่าทดแทนเงินก้อนสองระยะสำหรับค่าทดแทนทั้งหมดไทยประมาณไว้ว่าคงไม่เกิน ๕ ล้านปอนด์ ทั้งนี้ต้องรอฟังรายงานของนายชิปเลย์ก่อน วันที่ ๖ มกราคม ๒๔๙๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแจ้งต่อเอกอัครราชทูตทอมสันว่า รัฐบาลไทยมองไม่เห็นประโยชน์ในการจะจ่ายค่าทดแทนเป็นสองระยะอย่างที่อังกฤษเสนอ

การเจรจาไม่ก้าวหน้ามาอีกหลายเดือน คุณพจน์ สารสิน ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๙๓ รัฐบาลแต่งตั้งนายวรการบัญชาเข้าว่าการกระทรวงการต่างประเทศแทน

วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๔๙๓ คณะรัฐมนตรีมีมติให้ความเห็นชอบตามข้อเสนอของ ก.พ.ท. ฝ่ายไทย ให้ใช้เป็นหลักในการเจรจาเงินค่าทดแทนความเสียหายแก่ฝ่ายบริติชเป็นเงินก้อน อนุมัติให้แต่งตั้งพระยาโกมารกุลมนตรี ประธาน ก.พ.ท. ฝ่ายไทย

เป็นผู้แทนรัฐบาล มีอำนาจเต็มในการเจรจาตกลงกับฝ่ายบริติชโดยให้พยายามลดจำนวนค่าทดแทนลงมากที่สุดเท่าที่สามารถจะกระทำได้ภายในวงเงินที่ฝ่ายบริติชเสนอมา เมื่อข้าพเจ้าทราบมติของคณะรัฐมนตรีนี้ ข้าพเจ้ารีบทำบันทึกลงเสนอกระทรวงว่ายังไม่จำเป็นต้องทำหนังสือมอบอำนาจเต็มให้แก่ประธาน ก.พ.ท. ฝ่ายไทย เพราะถ้าเจรจาตกลงกันอย่างไร ทั้งสองฝ่ายต่างจะต้องรายงานขออนุมัติจากรัฐบาลก่อน ในขั้นนั้นจึงเพียงแต่กระทรวงการต่างประเทศแจ้งให้ฝ่ายบริติชทราบว่า พระยาโกมารกุลมนตรีได้รับมอบหมายให้ดำเนินการเจรจาก็น่าจะพอ ไม่ต้องถึงกับทำหนังสือมอบอำนาจเต็มให้ ข้าพเจ้ามีโอกาสพบและสนทนากับนายโครชตัน ในฐานะประธานคณะกรรมการผสม ได้รับคำชี้แจงว่า การเจรจาเรื่องเงินก้อนพันหน้าที่ของคณะกรรมการฯ แล้ว เป็นเรื่องที่จะต้องเจรจาระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาล ทางที่ดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศควรจะเชิญเอกอัครราชทูตอังกฤษ อัครราชทูตอินเดีย และกงสุลใหญ่ออสเตรเลียมาพบทำการต่อรองกัน ตกลงกันอย่างไรแล้วจึงจะดำเนินการเป็นทางการด้วยการแลกเปลี่ยนหนังสือต่อกัน ข้าพเจ้าลองถามนายโครชตันว่า ตัวเขาจะไม่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เจรจาหรือ ความจริงจะสะดวกกว่ามาก เพราะเขาเป็นผู้รู้ตัวเลขต่าง ๆ ดี นายโครชตันไม่คิดจะเป็นเช่นนั้น หน้าที่เจรจาเป็นของเอกอัครราชทูต เขาเองเป็นเพียงที่ปรึกษา ข้าพเจ้าพบกับนายตายาล ทูตอินเดีย ก็ได้รับชี้แจงทำนองเดียวกัน เมื่อข้าพเจ้าลองสอบถามดูว่า ถ้าฝ่ายไทยเสนอเงิน ๕ ล้านปอนด์จะมีทางสำเร็จหรือไม่ นายตายาลตอบว่า ส่วนตัวเองเห็นด้วยกับจำนวนนี้มาแต่แรก แต่ถ้ารัฐบาลไทยจะเสนอในตอนี้ เกรงจะลำบาก เพราะฝ่ายบริติชทราบตัวเลขของฝ่ายไทยว่า เกิน ๕ ล้านปอนด์เสียแล้ว เข้าใจว่าถึงอย่างไรก็คงต้องสูงกว่า ๕ ล้านปอนด์

วันที่ ๖ เมษายน ๒๔๙๓ พระยาโกมารกุลมนตรีพบกับเอกอัครราชทูตอังกฤษ อัครราชทูตอินเดีย และกงสุลใหญ่ออสเตรเลีย พระยาโกมารกุลมนตรีเสนอจำนวนเงินก้อน ๕ ล้านปอนด์ เอกอัครราชทูตอังกฤษอ้างว่า ท่านนายกรัฐมนตรีเคยพูดถึงตัวเลข ๕.๒ ล้านปอนด์ ในที่สุดจึงตกลงกันในตัวเลข ๕.๒๔๕ ล้านปอนด์ ซึ่งเป็นตัวเลขของฝ่ายบริติช เมื่อได้รับรายงานผลของการเจรจาจากพระยาโกมารกุลมนตรี

แล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้มีหนังสือเป็นทางการถึงเอกอัครราชทูตอังกฤษ อัครราชทูตอินเดีย และกงสุลใหญ่ ออสเตรเลีย เสนอเงินก้อนจำนวน ๕,๒๔๕,๐๐๐ ปอนด์ เป็นการชำระค่าทดแทน คำเรียกร้องความเสียหายยามสงครามของฝ่ายบริติชที่ยังคงเหลือค้างอยู่ โดยมีความเข้าใจดังต่อไปนี้

๑. เงินสดและทรัพย์สินของคนชาติบริติชที่ยังคงอยู่ในความควบคุมของ คณะกรรมการไทย เป็นอันยกให้แก่รัฐบาลไทย นอกจากสัญญาเช่าเหมืองแร่และ ทรัพย์สินของบริษัทบางกอกต๊อก

๒. เงินทรองสเตอร์ลิงที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจ่ายให้แก่บริษัทเหมืองแร่ จะต้องหักจากจำนวนเงินก้อนที่ตกลงกันนั้น ส่วนเงินทรองที่เป็นเงินบาท บริษัทจะต้อง จ่ายคืนให้ตามสัญญา

๓. เมื่อได้จ่ายเงินก้อนให้แล้ว จะไม่มีคำเรียกร้องอื่นใดอีกที่อาศัยความตกลง สมบูรณ์แบบ และความตกลงสันติภาพฉบับสุดท้าย

๔. เมื่อจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินก้อนให้แล้ว มีเงินเหลืออยู่เท่าใดในสินทรัพย์ของ รัฐบาลไทย องค์การของรัฐบาลไทยรวมทั้งของเอกชนคนไทย บริษัทห้างร้านไทย ในดินแดนสหราชอาณาจักร แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหภาพแอฟริกาใต้ อินเดีย ปากีสถาน ลังกา พม่า และอาณาเขตบริติชอื่น เป็นอันต้องปลดปล่อยคืนให้ แก่ฝ่ายไทย

ต้องรอมมาถึงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๓ รัฐบาลอังกฤษจึงสั่งมาให้เอกอัครราชทูต ณ กรุงเทปา แจ้งในนามของรัฐบาลจักรภพที่เกี่ยวข้องทั้งหมดว่า ยอมรับเงินก้อน จำนวน ๕,๒๒๔,๒๐๐ ปอนด์ เป็นการชำระค่าเรียกร้องยามสงครามของฝ่ายบริติช ทั้งหมด ภายใต้เงื่อนไขว่า

๑. บทบัญญัติเกี่ยวกับการเรียกร้องค่าทดแทนตามความตกลงสมบูรณ์แบบข้อ ๒ (ซี) (ดี) (อี) และข้อ ๓ เป็นอันสิ้นสุดลง

๒. บรรดาเงินสดและทรัพย์สินที่ยังคงอยู่ในความควบคุมของฝ่ายไทย ให้ยกเป็น ของรัฐบาลไทย นอกจากทรัพย์สินของบริษัทบางกอกต๊อก สัญญาเหมืองแร่และ

ทรัพย์สินอื่นที่มีการเรียกคืนโดยยังมิได้มีการจ่ายเงินทดแทน การคืนทรัพย์สินเหล่านี้ จะไม่มีภาระผูกพันใด ๆ ทั้งสิ้นรวมทั้งภาษีอากรของรัฐบาลไทย

เป็นอันว่าการเจรจาซื้อขายค่าทดแทนความเสียหายตกลงกันได้ตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๓ เป็นต้นมา และเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอนได้รับคำสั่ง ให้แจ้งต่อผู้พิทักษ์ทรัพย์สินศัตรูให้จ่ายเงินจำนวน ๔,๘๘๔,๒๕๘ (จำนวนเงินก่อนที่ตกลงกันลงด้วยเงินตราของรัฐบาลไทยเคยจ่ายให้แก่บริษัทเหมืองแร่ และเงินที่ได้จ่ายให้แก่ นาย เจ. เอฟ. ซิปเลย์ ที่ปรึกษาทางวิชาการของผู้แทนอังกฤษใน คณะกรรมการผสม) ให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายการคลังของกระทรวงการต่างประเทศรับ ไปจัดการแบ่งจ่ายให้แก่ผู้เรียกร้อง เหลือเงินพิทักษ์ไว้เท่าใด ให้จ่ายเข้าบัญชีทั่วไป ของธนาคารแห่งประเทศไทย ณ กรุงลอนดอน สำหรับหลักทรัพย์ ให้ฝากไว้ทาง ธนาคารชาติอังกฤษในบัญชีเงินสำรองของธนาคารแห่งประเทศไทย

การที่สามารถตกลงกันจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินก้อนทำความพอใจให้แก่ทั้งสอง ฝ่าย เท่ากับขจัดอุปสรรคที่คอยขัดขวางความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับ ประเทศอังกฤษไปได้อีกประการหนึ่ง ความจริงที่เรียกว่าเงินก้อนหรือเงินเหมา ตาม สามัญสำนึกน่าจะเป็นตัวเลขกลม ๆ ที่ผ่อนผันให้แก่กัน แต่ในกรณีนี้หาใช่เช่นนั้นไม่ เป็นตัวเลขที่ได้มาจากการพิจารณาประเมินค่าทดแทนความเสียหายที่ผู้เชี่ยวชาญ ของทั้งสองฝ่ายกำหนดขึ้น ตัวเลขค่าทดแทนที่ฝ่ายบริติชประเมินไว้มีรายละเอียด ดังนี้คือ เหมืองแร่ ๒,๐๓๒,๔๐๖ ปอนด์ ทรัพย์สินของบริษัทพาลนิชย์ ๒,๖๔๔,๔๐๘ ปอนด์ ความเสียหายส่วนตัวบุคคลของอังกฤษ ๓๔๑,๑๖๐ ปอนด์ ออสเตรเลีย ๒๔,๘๒๑ ปอนด์ อินเดีย ๙๕,๐๐๐ ปอนด์ ความเสียหายแก่ร่างกาย ๑๗๔,๓๐๐ ปอนด์ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕,๓๑๒,๐๙๕ ปอนด์ ใกล้เคียงกับตัวเลขที่ตกลงกันมาก

เมื่อเจรจาเงินก้อนกับฝ่ายบริติชได้สำเร็จ เกิดมีความคิดเห็นจะปูนบำเหน็จความ ชอบให้แก่ ก.พ.ท. ฝ่ายไทยด้วยการจะกราบบังคมทูลขอให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้ โดยเฉพาะสำหรับพระยาโกมารกุลมนตรี ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญสูงอายุนอยู่แล้ว ทางการไปเชิญให้ท่านเข้ามาทำหน้าที่อัน ละเอียดอ่อนและยุ่งยากสลับซับซ้อน ซึ่งท่านได้ปฏิบัติมาอย่างดี โดยไม่คำนึงถึง

ความเหน็ดเหนื่อยทางสุขภาพส่วนตัว สามารถลดภาระทางการคลังให้แก่รัฐบาลไม่น้อย ข้าพเจ้าในฐานะที่เป็น ก.พ.ท. ฝ่ายไทยด้วยผู้หนึ่งอยู่ในข่ายที่จะได้รับการพิจารณาด้วย ข้าพเจ้าไปปรารภกับนายวรการบัญชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เจ้าสังกัดของข้าพเจ้าว่า จริงอยู่ การดำเนินงานของ ก.พ.ท. ฝ่ายไทยทำให้รัฐบาลเสียเงินค่าทดแทนน้อยลง เงินที่ถูกกักกันในสหราชอาณาจักรระหว่างสงครามได้รับคืนมาบางส่วน ไม่ถึงกับถูกริบทั้งจำนวนตามที่ฝ่ายบริติชเคยประสงค์ แต่ก็ยังคงเป็นภาระทางการเงินและการคลังให้แก่รัฐบาลหนักโขอยู่ ข้าพเจ้าไม่อยากจะได้รับประโยชน์จากการปูนบำเหน็จความชอบในยามที่ประเทศไทยต้องเสียเงินค่าทดแทนความเสียหายจำนวนมาก หากพิจารณาให้เฉพาะพระยาโกมารกุลมนตรีเป็นกรณีพิเศษ ก็สมควรอยู่ สำหรับข้าพเจ้าเองไม่ควรจะพลอยได้ด้วย เพราะข้าพเจ้าถือเป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามปกติ ท่านรัฐมนตรีเห็นด้วยกับข้าพเจ้าเป็นอันไม่มีเสนอขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้ ก.พ.ท. ฝ่ายไทยในคราวนี้

๕. คำเรียกร้องของประเทศจักรภพบางประเทศ

ตามที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ ๖ เมื่อรัฐบาลอังกฤษประกาศสงครามต่อประเทศไทย รัฐบาลสหภาพแอฟริกาได้ถือโอกาสประกาศสงครามกับประเทศไทยตามเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ กระทรวงการต่างประเทศไทยตอบผ่านสถานกงสุลสวิส ณ กรุงเทปาว่า สาเหตุที่ไทยต้องประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็เนื่องจากทั้งสองประเทศปฏิบัติกรรณแรงต่อประเทศไทย โดยละเมิดหลักกฎหมายระหว่างประเทศและศีลธรรมนานาชาติ สหภาพแอฟริกาได้ไม่มีข้อบาดหมางอย่างใดกับประเทศไทย ทั้งไม่เคยทำการศึกต่อกันด้วย รัฐบาลจึงไม่รับทราบการประกาศสงครามของสหภาพแอฟริกาได้

ครั้นต่อมาเมื่อเสรีจลันสงคราม อังกฤษทำความตกลงสมบูรณแบบกับรัฐบาลไทย และออสเตรเลียก็ทำความตกลงสันติภาพฉบับสุดท้ายกับไทย สหภาพแอฟริกาได้จึงอยากจะเอาอย่างตาม โดยแจ้งเรื่องต่อรัฐบาลอังกฤษ เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๘๙ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษแนะนำหลวงใหญ่แอฟริกาใต้ให้

ติดต่อกับเอกอัครราชทูตไทยเอง ข้าหลวงใหญ่ได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้ยกเรื่องขึ้น
พูดกับคุณตรีเรก ชัยนาม คุณตรีเรกยืนยันว่า ประเทศไทยไม่เคยมีสถานะสงครามกับ
สหภาพแอฟริกาใต้ ข้าหลวงใหญ่คงติดตามเรื่องนี้ต่อมา เมื่อมีการรัฐประหารใน
ประเทศไทย รัฐบาลไทยยังยึดท่าทีเดิมอยู่ ไม่ยอมเปิดการเจรจาด้วย ถ้าสหภาพ
แอฟริกาใต้จะประกาศโดยลำพังเลิกสถานะสงคราม ฝ่ายไทยไม่ขัดข้อง และหาก
จะมีกรณีเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายระหว่างสงคราม ซึ่งไทยไม่คิดว่ามี ก็เป็น
เรื่องที่จะดำเนินการได้โดยทางการทูตตามปกติ ความจริงที่ฝ่ายสหภาพแอฟริกาใต้
ยืนยันจะทำความตกลงเลิกสถานะสงครามกับไทยนั้น เป็นเพราะสหภาพแอฟริกาใต้
สั่งยึดเรือไทยไว้สองลำคือ เรือวิสุทธิกษัตริย์นาวา และเรือสุริโยไทยนาวา และได้
กักกันสินทรัพย์ของไทยด้วยเป็นจำนวนเล็กน้อยเพียงหนึ่งพันกว่าปอนด์ รัฐบาล
สหภาพแอฟริกาใต้จึงอยากจะทำให้มีหลักฐานแน่นอนว่า ไทยสละสิทธิ์เรียกร้องใด ๆ
ต่อสหภาพ เมื่อรัฐบาลอังกฤษตกลงในปัญหาเรื่องเงินก้อนสำหรับเป็นค่าทดแทน
ความเสียหายของฝ่ายบริติช ถ้าสหภาพแอฟริกาใต้จะมีข้อเรียกร้องอย่างไร ก็ถือว่า
รวมอยู่ในจำนวนเงินก้อนนั้นแล้ว กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงมีหนังสือลง
วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๔๔ ไปยังกระทรวงจักรภพขอให้ชี้แจงสถานการณ์ให้รัฐบาล
สหภาพแอฟริกาใต้ทราบ หากเห็นสมควรก็อาจจะประกาศฝ่ายเดียวเลิกภาวะ
สงครามกับประเทศไทย มีปัญหาอื่นใดอีกก็ให้ติดตามได้ทางวิธีการทูตปกติ

ทางด้านสหพันธมลายูก็คล้ายกัน รัฐบาลมลายูใคร่จะเรียกร้องค่าทดแทนความ
เสียหายอันเกิดจากการที่ฝ่ายไทยเข้าไปทำการปกครองดินแดนส่วนหนึ่งของสหพันธ
ตามที่ญี่ปุ่นยกให้ ฝ่ายอังกฤษเห็นว่า ทางมลายูส่งเรื่องมาล่าช้าไปภายหลังที่ได้ตกลง
เงินก้อนกับประเทศไทยเสียแล้ว ในระหว่างที่คำนวณตัวเลขกัน ทางมลายูหาได้เสนอ
ค่าเรียกร้องอย่างไรไม่ จึงไม่สามารถที่จะรับค่าเรียกร้องเหล่านี้ส่งให้รัฐบาลไทย
พิจารณาอีก ฝ่ายมลายูอ้างว่า การที่จะขอให้ผู้เสียหายซึ่งส่วนใหญ่อยู่กระจัดกระจาย
ในเขตที่ไทยเคยปกครอง กรอกแบบฟอร์มยื่นต่อรัฐบาลไทยย่อมทำไม่ได้ จำต้องใช้
เวลาบ้าง ฝ่ายอังกฤษได้ว่า เป็นหน้าที่ของรัฐบาลมลายูที่จะต้องติดตามรวบรวมยื่น
ให้แก่รัฐบาลไทยตามกำหนดเวลา เมื่อปล่อยปละละเลยมาจนกระทั่งตกลงเงินก้อน

เป็นอันเสร็จเด็ดขาดไปแล้ว กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่ทราบจะช่วยให้
อย่างไร ทางที่ดี ทางรัฐบาลมลายูควรหาทางชดใช้ให้ผู้เสียหายเอง หรือมิฉะนั้นก็
ขอให้กระทรวงการคลังช่วย กระทรวงอาณานิคมเสนอจะให้กระทรวงการต่างประเทศ
อนุมัติปันเงินจากสินทรัพย์ของไทยที่ถูกปล่อยให้สักร้อยละสองเพื่อนำมาชดใช้ให้
มลายู กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่เห็นด้วย อ้างว่าได้ตกลงในหลักการกับ
รัฐบาลไทยไปหมดสิ้นแล้ว

นายวัลลึงเจอร์ เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ สืบแทนเซอร์เจฟฟรีย์
ทอมสัน ตอบชี้แจงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๔๙๔
ว่า ตามหลักฐานของสถานเอกอัครราชทูตปรากฏว่าได้มีการติดต่อกับรัฐบาลมลายู
มาโดยตลอด ระหว่างปี ๒๔๙๐ ถึง ๒๔๙๓ แจ้งให้ทราบถึงวิธีการยื่นคำเรียกร้อง
ค่าทดแทนต่อรัฐบาลไทย สถานเอกอัครราชทูตแจ้งฝ่ายมลายูครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๘
เมษายน ๒๔๙๐ รัฐบาลมลายูออกประกาศให้ยื่นคำเรียกร้องเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม
๒๔๙๐ สำหรับความเสียหายส่วนตัวบุคคล ส่วนความเสียหายทางทรัพย์สิน ซึ่งจะ
ต้องยื่นภายในวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๙๒ ทางสถานเอกอัครราชทูตก็ได้แจ้งให้ทาง
มลายูทราบแล้วแต่วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๔๙๑ ทางรัฐบาลมลายูหาได้ยื่นคำเรียกร้อง
ค่าทดแทนแต่อย่างใดไม่ เมื่อนายไครชตัน ประธานคณะกรรมการผสม ไปพบ
เจ้าหน้าที่ของมลายูในวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๙๒ ทางมลายูมิได้เอ่ยถึงการเรียกร้อง
ค่าเสียหายแต่อย่างใดเลย

สำหรับเงินก้อนที่สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษตอบตกลงมาโดยหนังสือที่
๑๕๐๕/๑๙๗/๕๐ ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๓ เป็นจำนวน ๕,๒๒๔,๒๐๐ ปอนด์
โดยระบุแน่นอนว่า ไม่รวมถึงค่าเสียหายที่รัฐบาลพม่าและบุคคลชาติพม่าอาจจะ
เรียกร้องนั้น เมื่อรัฐบาลอังกฤษได้รับไปแล้ว แบ่งให้อินเดีย ๑๐๑,๓๒๖ ปอนด์
ออสเตรเลีย ๕๕๖,๖๒๖ ปอนด์ ที่เหลือรัฐบาลอังกฤษมอบให้กระทรวงการ
ต่างประเทศเป็นผู้คำนวณและดำเนินการแบ่งจ่ายให้แก่ผู้เรียกร้องตามจำนวนที่
ประเมินไว้แน่นอนแล้ว ส่วนเงินทดรองเป็นเงินบาทที่รัฐบาลไทยเคยจ่ายให้แก่บริษัท
เหมืองแร่ไปก่อนเพื่อให้สามารถกลับเปิดดำเนินการได้ทันที หากจะให้จ่ายจากเงิน

ก่อนที่เป็นเงินปอนด์แล้ว เกรงว่าจะกระทบต่ออัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินบาทกับเงินปอนด์สเตอร์ลิงได้ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงสั่งให้สถานเอกอัครราชทูตจ่าย จากเงินบาทของญี่ปุ่นที่อังกฤษยึดไว้ในประเทศไทยแทน

๖. สิทธิทรัพย์สินในประเทศไทย

หัวข้อความตกลงและภาคผนวกที่คณะผู้แทนไทยยอมตกลงทำกับคณะผู้แทนอังกฤษซึ่งทำการแทนสัมพันธมิตรที่สิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ มีบทบัญญัติอยู่ข้อหนึ่งกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลไทยที่จะยึดถือสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยไว้ให้แก่สัมพันธมิตร การที่สัมพันธมิตรถือสิทธิ์เหนือสินทรัพย์ญี่ปุ่นก็โดยอาศัยอำนาจจากการยอมจำนนของรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างไม่มีเงื่อนไข ตามปกติเมื่อสงครามสิ้นสุดลง รัฐผู้ชนะย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้รัฐผู้แพ้จ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม โอนดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจอธิปไตยให้ รวมทั้งทรัพย์สิน สิทธิ ผลประโยชน์ของรัฐบาล บริษัทห้างร้านเอกชนในสัญชาติได้ตามแต่ที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาสันติภาพ เพื่อความสะดวกในทางปฏิบัติมักจะทำการจำหน่ายทรัพย์สินเหล่านั้นเก็บรายได้จากการขายไว้แทน ต่อมาเมื่อไทยกับอังกฤษตกลงยกเลิกหัวข้อความตกลงและภาคผนวกแล้ว ก็ยังมีหนังสือแลกเปลี่ยนลงวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๙๐ ยืนยันความผูกพันของรัฐบาลไทยในข้อนี้

เพื่อปฏิบัติตามข้อผูกพันดังกล่าว รัฐบาลไทยตราพระราชบัญญัติควบคุมทรัพย์สินของศัตรูต่อสหประชาชาติเป็นบทบัญญัติกฎหมายภายในที่อาศัยเข้าทำการยึดและควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นและเยอรมันในประเทศไทยไว้ โดยจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมขึ้นคณะหนึ่ง หากไม่มีข้อผูกพันกับสัมพันธมิตรดังกล่าว รัฐบาลไทยย่อมไม่มีอำนาจเข้าทำการควบคุมสินทรัพย์เหล่านั้น เพราะตามนิยามรัฐบาลไทยเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่น และเป็นฝ่ายเดียวกับเยอรมัน

นอกจากสินทรัพย์ที่คณะกรรมการไทยเข้ายึดถือไว้ เมื่อกำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาทำการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ยังได้ยึดสินทรัพย์ของทหารญี่ปุ่นไว้เองด้วย และได้ทำการจำหน่ายไป รวบรวมเงินเข้าบัญชีหลายบัญชีด้วยกัน เป็นบัญชีในนามของเอกอัครราชทูตอังกฤษโดยลำพัง บัญชีร่วมของ

เอกอัครราชทูตอังกฤษและอเมริกัน ทรัพย์สินที่สำคัญ ได้แก่ สายพม่าที่ญี่ปุ่น
จัดสร้างขึ้นในประเทศไทยใช้เข้าสู่ประเทศพม่า โดยอาศัยกำลังงานของเชลยศึก และ
ใช้วัสดุก่อสร้างที่ญี่ปุ่นยึดมา ต่อมาได้โอนเชิงบังคับขายให้แก่รัฐบาลไทย นอกนั้นก็
เป็นเงินที่ยึดได้จากกองกำลังทหารญี่ปุ่น และเงินที่ได้จากการขายทรัพย์สินของ
ทหารญี่ปุ่น ส่วนคณะกรรมการควบคุมของไทยเข้ายึดถือทรัพย์สินส่วนเอกชนญี่ปุ่น
ในประเทศไทย บริษัทห้างร้านญี่ปุ่น รวมทั้งสินทรัพย์ของธนาคารโยโกฮามาสเปซี
ที่เข้ามาเปิดสาขาทำการในประเทศไทย

ตามหลักฐานทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ สินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย
แบ่งออกเป็นรายการดังต่อไปนี้

๑. บัญชีร่วมของเอกอัครราชทูตอังกฤษและอเมริกัน ๑๖,๐๘๘,๕๘๓ บาท
ณ ธนาคารฮ่องกงเซี่ยงไฮ้ที่กรุงเทพฯ
๒. บัญชีในนามเอกอัครราชทูตอังกฤษ
เงินจากการขายทรัพย์สินญี่ปุ่น ๒๗,๖๖๐,๑๔๐ บาท
เงินยึดจากญี่ปุ่น ๖,๒๘๕,๑๐๒ บาท
๓. บัญชีในนามกระทรวงการต่างประเทศกรุงลอนดอน ๕๙๒,๐๙๖ ปอนด์
๔. สินทรัพย์ในความควบคุมของไทย ๔๘,๘๙๙,๒๖๕ ปอนด์
๕. บัญชีร่วมของเอกอัครราชทูตอังกฤษและอเมริกัน ๗๕๐,๐๐๐ เหรียญ
ณ ธนาคารเฟเดรัลรีเซอร์ฟ

ในขั้นแรก รัฐบาลไทยมิได้คิดที่จะถือเอาประโยชน์จากสินทรัพย์ญี่ปุ่นแต่อย่าง
ใด หากเป็นเพียงปฏิบัติตามพันธกรณีที่หัวข้อความตกลงกำหนดไว้ ครั้นฝ่ายอังกฤษ
อาศัยความตกลงสมบูรณ์แบบเรียกร้องให้รัฐบาลต้องรับผิดชอบในการให้ค่าทดแทน
ความเสียหายระหว่างสงครามที่เกิดแก่ทรัพย์สินและผลประโยชน์ของคนชาติ
บริติชในประเทศไทย คลุมถึงความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของญี่ปุ่นและการ
ทิ้งระเบิดของสัมพันธมิตรเองด้วย ฝ่ายไทยจึงรู้สึกว่าเป็นภาระตหนักแก่
ประเทศไทยเกินสมควร สำหรับค่าทดแทนความเสียหายส่วนหลังนี้ ไม่น่าจะเป็น
ภาระของประเทศไทยเลย น่าจะหาทางผ่อนคลายภาระด้วยการใช้ชำระจากสินทรัพย์

ญี่ปุ่นในประเทศไทย จะเป็นธรรมดาว่า ฝ่ายไทยถือเป็นแนวทางทาบตามขอความเห็นใจจากฝ่ายบริติชในเรื่องนี้ตลอดมา

ทางอังกฤษยื่นกรณหนักแน่นว่า ความตกลงสมบูรณ์แบบกำหนดให้ไทยต้องรับผิดชอบ ให้ค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นระหว่างสงครามต่อผลประโยชน์ของบริติชโดยมิได้แยกสาเหตุแห่งความเสียหาย ส่วนสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย เป็นเรื่องที่จะต้องรอคำวินิจฉัยของฝ่ายสัมพันธมิตรว่า จะให้จัดการอย่างไร ในข้อนี้ทางฝ่ายอเมริกันวางท่าที่อะลุ่มอล่วยกว่าและดูจะสนับสนุนให้มอบสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยให้แก่รัฐบาลไทยเพื่อนำไปใช้ในการทดแทนความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของญี่ปุ่นได้ ที่ท่าทีของอังกฤษและอเมริกันแตกต่างกัน ก็สืบเนื่องจากสหรัฐอเมริกาไม่ถือประเทศไทยเป็นศัตรู แต่อังกฤษถือ ถึงกับกำหนดให้ต้องทำข้อตกลงเลิกสถานะสงครามต่อกัน แม้คณะกรรมการควบคุมสินทรัพย์ศัตรูของสหประชาชาติที่รัฐบาลไทยจัดตั้งขึ้น ฝ่ายอังกฤษก็ถือว่าจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งอังกฤษทำการแทน อังกฤษสั่งให้โอนเงินญี่ปุ่นบางส่วนไปเก็บไว้ทางกรุงลอนดอน เปรียบประหนึ่งสินทรัพย์ญี่ปุ่นเป็นสินทรัพย์เชลย อังกฤษมีสิทธิจัดการตามกฎหมายระหว่างประเทศในฐานะผู้ชนะ แต่ฝ่ายอเมริกันไม่เห็นด้วย จึงเป็นเรื่องที่มีการเจรจาต่อรองกันเป็นเวลานาน

ฝ่ายอเมริกันไม่พอใจในการปฏิบัติของอังกฤษ รัฐบาลอเมริกันควรมีส่วนรู้เห็นในเรื่องสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยไม่น้อยกว่าอังกฤษ จึงพยายามติดตามเรื่องอยู่และคอยเตือนถามรัฐบาลอังกฤษเสมอมา อังกฤษแก้ตัวเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๓ ว่า อังกฤษเพียงทำการควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นไว้ในนามของสัมพันธมิตร และจะต้องปรึกษารื้อกันก่อนที่จะดำเนินการอย่างไร ๆ ฝ่ายอเมริกันได้ว่า เมื่ออังกฤษเริ่มเข้าควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่น ก็ไม่ได้ปรึกษารื้อสัมพันธมิตร ฝ่ายอเมริกันมิได้ทักท้วงหรือขัดข้องเพราะเป็นเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ ต้องจัดการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย แต่เมื่อสถานการณ์คลี่คลายเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว การที่อังกฤษจะควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นต่อไป ก็เท่ากับไม่ไว้วางใจรัฐบาลไทย ทั้ง ๆ ที่ในทางปฏิบัติรัฐบาลไทยก็ทำการควบคุมอยู่บางส่วนแล้ว อังกฤษประสงค์อย่างไร น่าจะปรึกษา

หารือกับรัฐบาลไทย สัมพันธ์ไมตรีอันดีกับประเทศไทยเป็นปัจจัยสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งกำลังเผชิญอยู่กับภัยคุกคามคอมมิวนิสต์

ฝ่ายอังกฤษตอบเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายนว่า ที่ยังไม่ยอมปล่อยการควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นให้เป็นอำนาจของรัฐบาลไทยก็เพราะว่า คณะกรรมการไทยควบคุมไม่รัดกุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นต้องกระจายอีลู่ยลู่แฉกไปหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลไทยเน้นแล้วเน้นเล่าว่า ควรใช้สินทรัพย์ญี่ปุ่นทดแทนค่าเรียกร้องของไทยต่อญี่ปุ่น อังกฤษกล่าวต่อไปว่า ไทยควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นไว้รวมเป็นเงิน ๔๗,๙๐๖,๑๗๒ บาท ตามตัวเลขคิดเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๙๒ เงินจำนวนนี้ในที่สุดอาจจะตกเป็นของไทย แต่ยังมีสินทรัพย์ญี่ปุ่นในบัญชีของเอกอัครราชทูตอังกฤษอีกเกือบ ๖๘ ล้านบาท และในบัญชีร่วมอังกฤษ-อเมริกันอีกกว่า ๑๖ ล้านบาท อังกฤษไม่เห็นสมควรที่จะปล่อยให้เงินจำนวนมากมายเช่นนั้นเข้าอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลไทยจะเป็นเสมือนหนึ่งของขวัญมอบให้แก่ไทย การส่งเสริมให้ประเทศไทยเข้มแข็งก็ชอบอยู่ แต่ไม่ควรเป็นด้วยวิธีเปลื้องให้พ้นจากข้อผูกพันระหว่างประเทศ ในทัศนะของอังกฤษ รัฐบาลจักรภพน่าจะมียุติเรียกร้องต่อสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยมากกว่าไทย เช่น เงินที่ได้รับจากรัฐบาลไทยในการซื้อรถไฟสายพม่า รัฐบาลจักรภพน่าจะมียุติได้รับส่วนแบ่ง เพราะรถไฟสายนั้นสร้างขึ้นด้วยกำลังแรงงานเชลยศึกที่ญี่ปุ่นควบคุมอย่างไร้มนุษยธรรม ส่วนเงินในบัญชีเอกอัครราชทูตอังกฤษเป็นเงินที่ได้จากการขายทรัพย์สินของทหารญี่ปุ่นที่ใช้ในการสงครามกับสัมพันธมิตร

ปลายปี ๒๔๙๓ ภายหลังจากที่ได้ช่วยเหลือจากฝ่ายอเมริกันเป็นผลสำเร็จให้ประเทศไทยได้รับคืนทองคำไทยที่ถูกผูกหุไว้ในประเทศญี่ปุ่นและต้องตกอยู่ในความควบคุมของฝ่ายอเมริกันในนามของสัมพันธมิตร นายอัลลันและนายเลิร์ช ริปล์ ได้หันมาให้ความสนใจแก้ปัญหาเรื่องสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยด้วย ตอนนั้นข้าพเจ้าย้ายไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสหประชาชาติแล้ว จึงไม่ได้ปฏิบัติงานด้านการเจรจากับเมืองกับต่างประเทศ เป็นหน้าที่ของกรมการเมือง ซึ่งมี ม.ร.ว.ทวยเทพ เทวกุล เป็นอธิบดี รัฐบาลตกลงมอบหมายให้นายอัลลันและนายริปล์เข้าช่วยเหลือจากกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษในเรื่องนี้ ทั้งสองคนไปพบเจ้าหน้าที่สถาน

เอกอัครราชทูตอังกฤษที่กรุงวอชิงตันเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๙๓ เสนอให้มีการปรึกษาหารือสามฝ่ายทางกรุงวอชิงตัน คือ ระหว่างอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และไทย ทางสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษตอบเพียงว่า เป็นเรื่องที่รัฐบาลไทยจะต้องยกเรื่องขึ้นพูดเอง

เมื่อถูกบอกปิด นายริปลั้ตัดสินใจเดินทางไปยังกรุงลอนดอน ขอให้สถานเอกอัครราชทูตไทยจัดให้พบกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษผู้ปฏิบัติงานด้านสินทรัพย์ผู้ป่วนในประเทศไทย นายฮิบเบิร์ททำบันทึกลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๙๓ เสนอกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษมีข้อความว่า ในวันพฤหัสบดีเราจะได้พบกับซิดนีย์ สแตนเลย์ ของสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน คือ นายริปลั้ ซึ่งมีชื่อดัง ขึ้นเพราะได้รับส่วนแบ่งมเหมาจากทองคำที่สหรัฐอเมริกาคืนให้แก่ประเทศไทยประมาณกึ่งหนึ่งของหนึ่งแสนปอนด์อันเป็นค่าธรรมเนียมร้อยละหนึ่งของราคาทองคำ ๑๐ ล้านปอนด์ นายริปลั้หันมาให้ความสนใจในปัญหาเรื่องสินทรัพย์ผู้ป่วนในประเทศไทย อ้างว่าได้รับคำสั่งจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์เธอรับคำสั่งจากนายริปลั้ต่างหาก เพราะนายริปลั้มองเห็นผลประโยชน์ที่อาจจะได้รับจากงานชิ้นใหม่ นายริปลั้ใคร่จะขอให้เริ่มเจรจาทางกรุงวอชิงตัน ซึ่งจะเป็นโอกาสให้อ้างได้ว่า ความสำเร็จที่เป็นผลงานของนายริปลั้ ไทยจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมให้อีก นายฮิบเบิร์ทลงท้ายบันทึกด้วยข้อความว่า มีเหตุผลที่อังกฤษควรจะตัดสินใจในเรื่องสินทรัพย์ผู้ป่วนในประเทศไทยเสียที แต่ไม่มีเหตุผลอย่างใดที่จะยอมให้มีการเจรจาทางกรุงวอชิงตัน ถ้าจะมีการผ่อนปรนให้แก่ไทยแล้ว ก็ควรที่จะกระทำกันโดยวิถีทางการทูตปกติทางกรุงลอนดอนหรือกรุงเทพฯ เพื่อประโยชน์ของรัฐบาลอังกฤษ มิใช่เพื่อประโยชน์ของกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันหรือของนายริปลั้ ตอนนั้นฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษยืนกรานไม่ยอมพูดจากับนายริปลั้

นายริปลั้เดินทางกลับกรุงวอชิงตันด้วยความผิดหวัง แต่ยังไม่สิ้นหวังที่จะเดินเรื่องต่อไป โดยได้ยกร่างบันทึกมอบให้ฝ่ายไทยยื่นเป็นทางการต่อรัฐบาลอเมริกันและรัฐบาลอังกฤษ อ้างเหตุผลสนับสนุนคำเรียกร้องของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับ

ทรัพย์สินในประเทศไทยที่ยึดจากศัตรูของสหประชาชาติ พึงสังเกตว่า กรณีสินทรัพย์
ญี่ปุ่นในประเทศไทยต่างกับกรณีทองคำไทยในญี่ปุ่น ทองแท่งของรัฐบาลไทยที่ฝาก
อยู่ในประเทศญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ได้รับจากรัฐบาลญี่ปุ่นตอบแทนเงินบาทที่รัฐบาลจ่าย
ให้แก่ญี่ปุ่นระหว่างสงคราม นับเป็นสมบัติของประเทศไทยโดยแท้ หากยังมีได้
นำกลับประเทศเท่านั้น รัฐบาลญี่ปุ่นยินยอมให้ผู้ถูกดูแลแสดงกรรมสิทธิ์ของไทยไว้แน่ชัด
เมื่อฝ่ายอเมริกันเข้ายึดทองคำของรัฐบาลญี่ปุ่น ทองคำส่วนของไทยติดร่างแหอยู่
ด้วย ฝ่ายไทยเจรจาขอคืนฝ่ายอเมริกันยอมรับหลักการและตกลงคืนให้ ตรงกันข้าม
สินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย ไทยเข้ายึดถือไว้ตามข้อตกลงที่ทำกับอังกฤษเพื่อ
ประโยชน์ของสัมพันธมิตร จนกว่าสัมพันธมิตรจะวินิจฉัยให้จำหน่ายแจกออกไป
อย่างไร

กรรมและเหตุผลที่นายริปลัประมวลไว้ในบันทึก พอสรุปได้ว่า ประเทศไทยมิใช่
ประเทศแพ้สงคราม รัฐบาลอเมริกันมิได้ถือประเทศไทยเป็นศัตรู หากเป็นประเทศ
ที่ได้รับการปลดปล่อยจากศัตรู รัฐบาลไทยควรมีสติทมิเสียในการจัดการกับ
สินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย เป็นสิทธิอธิปไตยของรัฐเจ้าของท้องถิ่น สินทรัพย์
ญี่ปุ่นบางส่วนญี่ปุ่นได้มาด้วยการใช้เงินที่เรียกเอาจากประเทศไทย การจัดการกับ
สินทรัพย์นั้น ประเทศไทยควรมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วย เป้าหมายสำคัญของ
นายริปลัก็คือ เสนอให้เปิดการประชุมปรึกษาหารือสามฝ่าย คือ อังกฤษ
สหรัฐอเมริกา และไทยทางกรุงวอชิงตัน

สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ยืนยันบันทึกนี้ต่อกระทรวงการ
ต่างประเทศอเมริกันก่อน ฝ่ายอเมริกันรับไว้พิจารณาโดยจะต้องฟังความคิดเห็น
ของอังกฤษประกอบด้วย เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเห็นว่า โดยที่
สินทรัพย์ญี่ปุ่นตั้งอยู่ในประเทศไทย และฝ่ายอังกฤษเป็นผู้จัดการมาโดยตลอด
การเจรจาม่าจะกระทำกันทางกรุงเทพฯ หรือกรุงลอนดอนจะสะดวกกว่า นายริปลั
รีบเดินทางไปกรุงลอนดอนอีกวาระหนึ่ง เข้าพบพระพพิทานุกร เอกอัครราชทูต
ไทย อธิบายเรื่องให้ทราบโดยสรุป และขอให้ท่านเอกอัครราชทูตเป็นผู้นำบันทึกไป
ยื่นต่อกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเป็นทางการ

พระพิพิธธานุกรนัดพบนาย อาร์. จี. สก็อต ผู้ช่วยปลัดกระทรวง เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ ยืนยันบทให้และแจ้งว่า รัฐบาลไทยพร้อมที่จะเจรจากับรัฐบาลอังกฤษและอเมริกันทางกรุงวอชิงตัน นายสก็อตรับบันทึกไว้แล้วถามว่า ประเทศไทยมีฐานะอย่างไรในเรื่องสิทธิผู้ป่วนในประเทศไทย พระพิพิธธานุกรไม่เข้าใจในความหมายของคำถาม นายสก็อตจึงเปลี่ยนรูปคำถามใหม่ว่า รัฐบาลไทยคิดว่ามีสิทธิอย่างไรในสิทธิผู้ป่วน พระพิพิธธานุกรตอบว่า เหตุผลทั้งหลายมีแจ้งอยู่ในบันทึกโดยละเอียดแล้ว ตัวท่านเองยังมีได้อ่านตลอด ขอให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษศึกษาดู มีความเห็นอย่างไรขอทราบ

ในทัศนะของเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ บันทึกฉบับนั้นซึ่งเจ้าหน้าที่เรียกว่า “บันทึกนายริปลี่” เต็มไปด้วยข้อความบิดเบือน จริจครึ่งไม่จริงครึ่งปกปิดข้อเท็จจริงบางประการ และบางตอนไม่ให้ความจริงแน่ชัด รัฐบาลไทยไม่มีสิทธิในสิทธิผู้ป่วนในประเทศไทย มีแต่ความผูกพันตามสัญญาที่จะต้องควบคุมรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของสัมพันธมิตร รัฐบาลอังกฤษไม่ควรเจรจากับรัฐบาลไทยไม่ว่า ณ ที่ใด ๆ ทั้งนั้น

ทางสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ เสนอความเห็นต่อกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคมว่า ฝ่ายอเมริกันคงจะช่วยประเทศไทย และรัฐบาลไทยคงจะพยายามเอาสิทธิผู้ป่วนในประเทศไทยให้ได้ อ้างว่า ประเทศไทยไม่ควรจะต้องรับผิดชอบให้ค่าทดแทนความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของผู้ป่วนและการทิ้งระเบิดของสัมพันธมิตรระหว่างสงคราม ฉะนั้น จึงไม่ควรที่รัฐบาลอังกฤษจะปฏิเสธไทยอย่างแข็งกร้าวทีเดียว เพราะจะเท่ากับสร้างความไม่พอใจให้แก่ไทยอย่างรุนแรง น่าจะเปิดช่องทางไว้โดยตอบไทยว่า เมื่อถึงเวลาที่จะมีการพิจารณาปัญหาเรื่องทรัพย์สินผู้ป่วน อังกฤษจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศไทยประกอบด้วย และเห็นพ้องกับกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษที่จะเน้นให้เอกอัครราชทูตไทยทราบอย่างไม่เป็นทางการว่า อังกฤษไม่ชอบวิธีดำเนินการของไทยในเรื่องนี้ กระทรวงการต่างประเทศรอจนกระทั่งวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๔ จึงได้ตอบเอกอัครราชทูตไทยว่า ในการจัดการทรัพย์สินผู้ป่วนในประเทศไทย รัฐบาลอังกฤษ

จะคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศไทยด้วย แต่รัฐบาลอังกฤษไม่สามารถรับข้อเรียกร้องของรัฐบาลไทยที่จะมีผู้แทนในการประชุมเกี่ยวกับการจัดการสินทรัพย์นั้น และยืนยันถึงพันธกรณีของไทยที่จะต้องปฏิบัติตามหนังสือแลกเปลี่ยนถึงวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๙๐ โดยเคร่งครัด

สำหรับสินทรัพย์ญี่ปุ่นในดินแดนโพ้นทะเล มีการปรึกษาหารือระหว่างสัมพันธมิตรเป็นเวลานาน ในที่สุดตกลงกันในหลักการที่ปรากฏในข้อ ๑๔ และข้อ ๑๖ ของสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่นซึ่งได้ลงนามกัน เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๙๔ ในที่ประชุมซานฟรานซิสโก

ข้อ ๑๔ กำหนดให้ญี่ปุ่นต้องจ่ายค่าปฏิกรรมให้แก่ประเทศสัมพันธมิตรสำหรับความเสียหายและความเดือดร้อนที่ญี่ปุ่นก่อให้เกิดขึ้นระหว่างสงคราม โดยยินยอมให้ยึดและจัดการกับทรัพย์สิน สิทธิและผลประโยชน์ของประเทศญี่ปุ่น คนชาติญี่ปุ่น บุคคลที่ทำการเพื่อประโยชน์ หรือแทนประเทศและคนชาติญี่ปุ่น ตลอดจนองค์การที่ประเทศหรือคนชาติญี่ปุ่นเป็นเจ้าของหรือผู้ควบคุม บรรดาที่ตั้งอยู่ในเขตของสัมพันธมิตร ยกเว้นทรัพย์สินบางประเภทเช่น ทรัพย์สินของคนชาติญี่ปุ่นที่ได้รับอนุญาตให้พำนักอยู่ภายในประเทศระหว่างสงคราม อสังหาริมทรัพย์เครื่องเรือนของรัฐบาลญี่ปุ่นที่ใช้ในการทูตและการกงสุล ของคณะบุคคลในคณะทูตและคณะกงสุลญี่ปุ่นที่ไม่มีลักษณะเป็นทรัพย์สินเพื่อการลงทุน ทรัพย์สินขององค์การทางศาสนาหรือการกุศลสาธารณะ ทรัพย์สิน สิทธิและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายหลังวันที่ ๒ กันยายน ๒๔๙๘ ฯลฯ

ข้อ ๑๖ กำหนดให้ประเทศญี่ปุ่นโอนกรรมสิทธิ์ในสินทรัพย์ของประเทศญี่ปุ่นหรือคนชาติญี่ปุ่นในประเทศที่เป็นกลาง หรือในประเทศที่ทำสงครามกับสัมพันธมิตร ประเทศใดประเทศหนึ่งให้แก่คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศเพื่อจัดการจำหน่ายจ่ายแจกให้แก่องค์การประจำชาติของสัมพันธมิตรเพื่อประโยชน์ของอดีตเชลยศึกและครอบครัวเป็นค่าทดแทนทุกข์ทรมานเกินสมควรที่ได้รับระหว่างเป็นเชลยศึกของญี่ปุ่น

ตามนี้ เห็นได้ว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรถืออำนาจในฐานะที่เป็นผู้ชนะสงครามบังคับญี่ปุ่นผู้แพ้สงครามและยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข ให้ยอมโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

ของประเทศญี่ปุ่นและคนชาติญี่ปุ่นในแง่ฝ่ายสัมพันธมิตร เป็นการทดแทนความเสียหายที่สัมพันธมิตรและเชลยศึกสัมพันธมิตรได้รับจากการกระทำของญี่ปุ่น

ส่วนความสำคัญของฝ่ายไทย ใช้หลักกฎหมายว่า สำหรับสินทรัพย์ญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทย โดยที่ญี่ปุ่นมีภาระหนี้สินผูกพันอยู่กับประเทศไทย น่าจะต้องชำระขาดใช้เสียก่อน หนี้สินของญี่ปุ่นนี้ ได้แก่ จำนวนเงินที่รัฐบาลญี่ปุ่นเรียกร้องไปจากประเทศไทยระหว่างสงครามประมวลตัวเลขถึง ๑,๕๐๐ ล้านบาท สินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยทั้งหมดมีไม่พอชำระอยู่แล้ว ไม่มีเงินเหลือจะเสียดจ่ายให้แก่กาชาดระหว่างประเทศได้อีก ถ้าจ่ายเงินจำนวนใดให้แก่กาชาดระหว่างประเทศ ผลประโยชน์แท้จริงจะตกแก่อังกฤษและจักรภพนั่นเอง เพราะเชลยศึกของญี่ปุ่นล้วนเป็นคนชาติบริติช การทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผลประโยชน์ของบริติชในประเทศไทย รัฐบาลไทยตกลงจ่ายให้เป็นเงินก้อนแล้ว ไม่น่าที่อังกฤษจะมีข้อเรียกร้องอื่นใหม่โดยอาศัยกาชาดระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือ รัฐบาลไทยยอมรับว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับความเสียหายและทุกข์ทรมานระหว่างที่ตกอยู่ใต้อำนาจของญี่ปุ่น แต่ไทยก็ได้ให้ความร่วมมือแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรทุกประการเท่าที่อยู่ในวิสัยจะกระทำได้ รวมทั้งการคืนสินทรัพย์ของคนชาติสัมพันธมิตรให้แก่เจ้าของ การจ่ายค่าทดแทนความเสียหายให้เต็มที่ การให้ความช่วยเหลือทางการเงินตราและพัสดุสิ่งของต่าง ๆ แก่สัมพันธมิตรหลังสงครามตามที่ต้องการ เป็นการบรรเทาผลร้ายอันเกิดจากการกระทำของฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยแล้ว

การเจรจาระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลอเมริกันเกี่ยวกับสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย ดูจะล้ำหน้าหลักการในสนธิสัญญาสันติภาพที่ทำกับญี่ปุ่น ทั้งสองประเทศจึงตกลงจะให้แยกไทยออกเป็นกรณีพิเศษ ทั้ง ๆ ที่เกรงประเทศอื่นอาจอ้างเป็นตัวอย่าง ดังจะเห็นได้ว่ารัฐบาลโปรตุเกสได้พยายามจะเรียกร้องผลปฏิบัติทำนองเดียวกันบ้าง

โดยที่อังกฤษกล่าวอ้างถึง “ทรัพย์สินเชลย (War booty)” ในกรณีสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยบางส่วนด้วย นายริบส์จึงทำบันทึกเพิ่มเติมอีกฉบับหนึ่งเสนอต่อสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๙๔ มีความ

สำคัญว่า รัฐบาลอังกฤษและอเมริกันถือสิทธิทรัพย์สินในประเทศไทยเป็น “ทรัพย์สิน
เชลย” ไม่ได้ เพราะในขณะที่อังกฤษเข้าไปยึดถือควบคุมรัฐบาลอังกฤษมิได้เข้าไป
ปฏิบัติการทางทหารในประเทศไทย ไม่มีการยึดครองประเทศ กำลังทหารสัมพันธมิตร
ที่ส่งเข้าไปภายหลังที่สงครามสิ้นสุดลง มีวัตถุประสงค์จำกัดเพียงเพื่อจัดการส่งเชลยศึก
ของญี่ปุ่นกลับประเทศและเพื่อปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเท่านั้น การเข้าประเทศไทย
การยึดทรัพย์สินของญี่ปุ่นในประเทศไทย เป็นไปด้วยความยินยอมเห็นชอบอย่าง
เปิดเผยของรัฐบาลไทย การใช้หลัก “ทรัพย์สินเชลย” กับสิทธิทรัพย์สินในประเทศไทย
จะกระทบกระเทือนต่อสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

บันทึกฉบับนี้ สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน นำไปมอบแก่เจ้าหน้าที่
ในกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันอย่างไม่เป็นทางการ กระทรวงการต่างประเทศ
อเมริกันส่งสำเนาให้อังกฤษทราบ เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ
แสดงความเห็นว่า วัตถุประสงค์ของบันทึกอยู่ที่การเน้นเอาประโยชน์จากท่าที
มูลฐานอันต่างกันระหว่างอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาในส่วนของประเทศไทย
อังกฤษเข้าใจความสนใจของฝ่ายไทยในสิทธิทรัพย์สิน แต่ไทยไม่น่าจะเลยเถิดยืนยัน
อ้างสิทธิเกินขอบเขต หากอังกฤษจะใช้หลัก “ทรัพย์สินเชลย” ก็ใช้กับสิทธิของ
ญี่ปุ่น มิใช่สิทธิของไทย อังกฤษถือประเทศไทยเป็นฝ่ายแพ้สงครามร่วมกับญี่ปุ่น
แต่มิได้วางตนเป็นปฏิปักษ์ต่อประเทศไทยในเรื่องนี้ หากพร้อมที่จะแบ่งสิทธิ
ญี่ปุ่นบางส่วนให้แก่ประเทศไทยเป็นการสนองความสนใจของไทยและตอบแทนการ
บำเพ็ญตนดีของประเทศไทยหลังสงคราม

เป็นอันว่า ทั้งรัฐบาลอังกฤษและอเมริกันไม่รับรู้บันทึกนายริปลส์เป็นทางการ ต่าง
พยายามเจรจาต่อรองกันเพื่อแบ่งปันสิทธิทรัพย์สินในประเทศไทยให้แก่รัฐบาลไทย
บางส่วน หาสูตรแบ่งสูตรแล้วสูตรเล่า ไม่สามารถตกลงกันได้สักที จนวันที่ ๑๓
กันยายน ๒๔๘๔ กล่าวคือ ห้าวันหลังจากการเจรจาลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ
ระหว่างประเทศสัมพันธมิตร ๔๕ ประเทศ กับประเทศญี่ปุ่นที่นครซานฟรานซิสโก
จึงได้มีการทำความเข้าใจกันในชั้นเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน และ
สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ วางหลักการกว้าง ๆ ในการพิจารณารวมสามประการ
ด้วยกัน คือ

(๑) สิ้นทรัพย์ในประเทศไทยที่เป็นของญี่ปุ่นในวันใช้บังคับสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่น เมื่อหักค่าเรียกร้องที่สมบูรณ์ออกไปแล้ว เหลือเท่าใดให้ประเทศญี่ปุ่นมอบให้แก่คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศตามสนธิสัญญาสันติภาพข้อ ๑๖

(๒) เนื่องจากสถานการณ์พิเศษ ให้พิจารณาโอนสิ้นทรัพย์บางส่วนในประเทศไทยที่เคยถือเป็นของญี่ปุ่นให้แก่รัฐบาลไทย

(๓) การพิจารณาปัญหาข้อนี้ ให้รอไว้จนกว่าจะทราบบัญชีเงินประเภทต่าง ๆ ที่ตกลงกันได้จากกรุงเทพฯ

ครั้งเมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยทยากร เสด็จกลับประเทศไทยเพื่อรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ผ่านกรุงลอนดอนในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๕ ได้ทรงยกขึ้นปรารภกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๐ ฝ่ายอังกฤษยืนยันตามมติโดยเคร่งครัด รัฐบาลไทยไม่มีสิทธิในสิ้นทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย ในการพิจารณาดำเนินการเรื่องนี้ อังกฤษคำนึงถึงความสัมพันธ์อันดีกับประเทศไทยไม่น้อยไปกว่าสหรัฐอเมริกา แต่ก็ไม่อาจจะละเลยไม่นำพาดต่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของพลเมืองที่พลัดถิ่นในความควบคุมของญี่ปุ่นได้ รัฐบาลไม่เห็นด้วยกับการมทางกฎหมายที่ฝ่ายไทยอ้างและเน้นว่า การพูดจาเรื่องนี้ ไทยไม่จำเป็นต้องใช้บุคคลที่สาม

ต่อมาเมื่อคุณพจน์ สารสิน ผ่านกรุงลอนดอนเพื่อไปรับหน้าที่เอกอัครราชทูตประจำสหรัฐอเมริกา ก็ได้พบกับนายสก๊อต ผู้ช่วยปลัดกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ในวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๙๕ แจ้งให้ทราบว่า ได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้พยายามเจรจากับรัฐบาลอเมริกันเรื่องสิ้นทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยให้สำเร็จ เนื่องจากประเทศไทยต้องแบกภาระทางเศรษฐกิจหลังสงครามอย่างหนักหน่วง คนไทยไม่สามารถเข้าใจได้ว่า เหตุใดจะต้องเสียภาษีอากรเพื่อชดใช้เป็นค่าทดแทนความเสียหายที่ญี่ปุ่นก่อให้เกิดขึ้นแก่สัมพันธมิตรยามสงคราม จึงใคร่จะขอให้รัฐบาลอังกฤษพิจารณาด้วยดี นายสก๊อตเตือนว่า ไทยเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่น โชคยังดีที่หลุดพ้นจากภาวะสงครามอย่างง่ายดาย เศรษฐกิจของฝ่ายบริติชและดินแดนอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับความกระทบกระเทือนยิ่งกว่าประเทศไทยนัก

หลังสงครามไทยสามารถขายข้าวให้แก่ต่างประเทศได้ราคาถึง ๗ เท่าตัวของราคา ก่อนสงคราม ไม่มีสินค้าอื่นใดที่ราคาถีบสูงขึ้นเช่นนั้น นายสก๊อตยืนยันว่า สินทรัพย์ ญีปุ่นในประเทศไทยไม่ใช่เรื่องของไทย เป็นเรื่องของสัมพันธมิตรที่จะพิจารณารวม กับสินทรัพย์ญีปุ่นในดินแดนอื่น ๆ เป็นสิทธิ์ของสัมพันธมิตรผู้ชนะสงคราม มิใช่ของประเทศที่สินทรัพย์ตั้งอยู่ อังกฤษจะพยายามหาทางขบปัญหานี้ให้เรียบร้อย เพื่อประโยชน์แห่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างอังกฤษกับไทย

ท่าทีของรัฐบาลอังกฤษยังคงเป็นเช่นนั้นต่อมา เมื่อเสด็จในกรมพระราชวังบวรศรัทธาภรณ์ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศทรงพบกับลอร์ดเรดิงที่ กรุงลอนดอน ในวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๔๙๕ ได้ทรงเตือนถาม ลอร์ดเรดิงทูลตอบว่า ปัญหาเรื่องสินทรัพย์ญีปุ่นในประเทศไทยสลับซับซ้อน อังกฤษยังกำลังเจรจากับ รัฐบาลอเมริกันอยู่ เข้าใจว่าอาจจะแบ่งปันบางส่วนให้ไทยได้บ้าง ทูลขอให้รอฟังต่อไป ในการแจ้งผลของการสนทนามาให้เอกอัครราชทูตวัลลึงเจอร์ทราบเป็นการ ประสานงาน กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษกำชับย้ำว่า ถ้าฝ่ายไทยยกเรื่องขึ้น พุดทางกรุงเทพฯ อีก ขอให้เอกอัครราชทูตพึงระมัดระวังไม่กระทำการใด ๆ ที่จะ สร้างความเข้าใจทางฝ่ายไทยว่า อังกฤษยอมเจรจาต่อรองกับรัฐบาลไทยในเรื่องนี้

ความเห็นแตกต่างกันระหว่างไทยกับอังกฤษเลยไปถึงหน้าที่ของคณะกรรมการ ควบคุมทรัพย์สินศัตรูของสหประชาชาติด้วย ทางกรมฝ่ายไทยถือว่า คณะกรรมการฯ เป็นองค์การที่รัฐบาลไทยจัดตั้งขึ้น รัฐบาลอังกฤษหรืออเมริกันไม่มีอำนาจสั่ง คณะกรรมการฯ ได้ หากมีประสงค์จะให้มีการดำเนินการอย่างไร น่าจะติดต่อผ่าน กระทรวงการต่างประเทศ ส่วนทางฝ่ายอังกฤษถือว่าประเทศไทยมีความผูกพันตาม สัญญาจะต้องยึดถือทรัพย์สินนั้นไว้ให้แก่สัมพันธมิตร ทางสถานทูตสัมพันธมิตรจึง มีสิทธิสั่งการคณะกรรมการฯ โดยตรง

ต่อมาฝ่ายอเมริกันสามารถดึงเอาอังกฤษให้มาร่วมพิจารณาสามฝ่ายกับ ประเทศไทยจนได้ โดยในที่สุดได้ตกลงกันในหลักการเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๖ ให้จัดการกับสินทรัพย์ญีปุ่นในประเทศไทย ดังนี้

(๑) รัฐบาลไทยจ่ายเงินจำนวน ๒.๕ ล้านดอลลาร์อเมริกัน ให้แก่คณะกรรมการ ภาชาตระหว่างประเทศตามนัยแห่งสนธิสัญญาสันติภาพกับญีปุ่น ข้อ ๑๖ โดยส่งไป

เข้าบัญชีของกาชาดระหว่างประเทศที่ธนาคารสวิสแบงกิงคอร์โปเรชั่น ณ กรุงลอนดอน และที่ธนาคารริกส์เนชั่นแนล ณ กรุงวอชิงตัน แห่งละครั้งหนึ่ง

(๒) รัฐบาลไทยจ่ายเงินจำนวน ๓๕๕,๐๐๐ ปอนด์ ผ่านธนาคารชาติอังกฤษ เข้าบัญชีเงินฝากประจำรถไฟสายพม่าไทย ของกระทรวงการคลังอังกฤษ

(๓) รัฐบาลอังกฤษและอเมริกันปล่อยการควบคุมสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย ทั้งสิ้นให้แก่รัฐบาลไทย

(๔) รัฐบาลทั้งสองจะแจ้งให้รัฐบาลญี่ปุ่นทราบว่าหมดความผูกพันตามสนธิสัญญาสันติภาพข้อ ๑๖ แล้วในส่วนที่เกี่ยวกับสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย

แล้วฝ่ายอเมริกันและอังกฤษเชิญออสเตรเลีย กัมพูชา แคนาดา ฝรั่งเศส ลาว อินโดนีเซีย เนเธอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม ไปร่วมประชุมที่กรุงลอนดอน ระหว่างวันที่ ๔ ถึง ๖ มีนาคม เพื่อเสนอข้อตกลงที่ทำกับประเทศไทยให้ทราบในฐานะประเทศที่ทหารได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของญี่ปุ่น และเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากสนธิสัญญาสันติภาพ ข้อ ๑๖ ที่ประชุมมีมติเห็นชอบด้วยให้นำเสนอรัฐบาลของแต่ละประเทศอนุมัติ

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ผู้แทนของรัฐบาลไทย อังกฤษ และอเมริกัน ลงนามในความตกลงตามหลักการดังกล่าวที่กรุงวอชิงตัน และมีการปฏิบัติตามความตกลงเสร็จเรียบร้อยทางกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม

เป็นอันว่า ปัญหาสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อโต้แย้งระหว่างไทยกับอังกฤษมาเป็นเวลาหลายปี ได้สิ้นสุดลงด้วยความตกลงสามฝ่ายดังกล่าวข้างต้น และประเทศที่อยู่ในฐานะจะได้รับประโยชน์จากเงินทางกาชาดระหว่างประเทศรวม ๑๑ ประเทศ ได้ให้ความเห็นชอบ ขาดเพียงประเทศเดียว คือ ประเทศญี่ปุ่นผู้เป็นเจ้าของสินทรัพย์นั้น แม้รัฐบาลอังกฤษและอเมริกันจะได้ยืนยันเป็นทางการให้ญี่ปุ่นทราบว่า ข้อตกลงเกี่ยวกับสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ทำกับไทย ถือเป็น การปฏิบัติตามสนธิสัญญาสันติภาพข้อ ๑๖ ครบถ้วนบริบูรณ์แล้วก็ตาม แต่รัฐบาลญี่ปุ่นยังมีความไม่พอใจอยู่ ถือว่าเป็นความตกลงที่ญี่ปุ่นไม่สนใจในการเจรจา ประเทศไทยมิใช่ภาคีสถิติสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่น จึงไม่มีสิทธิที่จะจัดการอย่างใดกับสินทรัพย์

ญี่ปุ่นในประเทศไทย อนึ่ง ตามสนธิสัญญาสันติภาพข้อ ๑๖ ญี่ปุ่นมีสิทธิที่จะเลือกโอนสินทรัพย์ญี่ปุ่นในต่างประเทศให้ หรือมอบเงินที่มีมูลค่าเท่ากับสินทรัพย์นั้นให้แก่กาชาดระหว่างประเทศ ในกรณีประเทศไทยญี่ปุ่นไม่มีโอกาสได้ใช้สิทธิเลือกตั้งกล่าว ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงไม่อาจจะรับรู้ความตกลงที่รัฐบาลไทยทำกับรัฐบาลอังกฤษและอเมริกันโดยมิได้รับความยินยอมจากญี่ปุ่น

๗. การยกเลิกความตกลงสมบูรณ์แบบ

เมื่อรัฐบาลไทยสามารถตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้ ทั้งในปัญหาเรื่องค่าทดแทนความเสียหายระหว่างสงครามและสินทรัพย์ญี่ปุ่นในประเทศไทยแล้ว ฝ่ายไทยยกเรื่องขอยกเลิกความตกลงสมบูรณ์แบบที่ยังรอการตัดสินใจของฝ่ายอังกฤษอยู่ให้มีการพิจารณาต่อ ครั้นวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๔๙๗ มีการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างเสด็จในกรมฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กับนายวัลลิงเจอร์ เอกอัครราชทูตอังกฤษ กำหนดเงื่อนไขสุดท้ายในการเลิกไว้ ดังนี้คือ

(ก) ความสัมพันธ์ทางสันติและมิตรไมตรีระหว่างทั้งสองประเทศยังคงดำรงไว้ต่อไป โดยไม่มีกำหนดเวลา

(ข) การเลิกความตกลงสมบูรณ์แบบ ไม่กระทบกระเทือนถึงความสมบูรณ์ของการใด ๆ ที่ได้กระทำตามบทบัญญัติของความตกลงดังกล่าวรวมทั้งสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศที่รัฐบาลไทยยอมรับผูกพัน

(ค) รัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษรับจะทำอนุสัญญาว่าด้วยการกงสุลต่อกัน

(ง) รัฐบาลไทยรับจะทำความตกลงกับรัฐบาลอังกฤษเพื่อบำรุงรักษาสุสานสงครามในประเทศไทยของบรรดาทหารอังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหภาพแอฟริกาใต้ อินเดีย และปากีสถาน ที่ต้องเสียชีวิตในสงครามระหว่างปี ๒๔๘๒-๒๔๘๘

สำหรับเรื่องการห้ามมิให้ประเทศไทยชุดคอคอดกระและปัญหาความมั่นคงร่วมกัน ที่รัฐบาลอังกฤษสนใจอยู่มากนั้น เมื่อเสด็จในกรมพระราชวังศุภพรักษ์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เสด็จพบพลอร์ดีเรดิง ผู้ทำการแทนนายแอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ในวันที่ ๗ ตุลาคม

๒๔๙๕ พระองค์ประทานคำยืนยันด้วยวาจาต่อฝ่ายอังกฤษว่า ประเทศไทยไม่คิดจะ ขุดคอคอดกระ ซึ่งจะต้องใช้จ่ายเงินเปลือง และมีอุปสรรคทางวิศวกรรมมากมาย ในด้านการรักษาความมั่นคง ประเทศไทยพร้อมที่จะเข้าร่วมทำความตกลงภายใน กรอบองค์การสหประชาชาติ

๘. การประนอมเรื่องดินแดนอินโดจีน

ตามที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ ๒๕ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถเข้าเป็นสมาชิก สหประชาชาติ ในการประชุมสมัชชาสมัยที่ ๑ ปลายปี ๒๔๘๙ รัฐบาลไทยต้อง ยินยอมทำความตกลงระงับกรณีกับรัฐบาลฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๘ ดินแดนทางอินโดจีนที่ได้มาโดยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นในปี ๒๔๘๔ ทั้งสองฝ่ายตกลง จัดตั้งคณะกรรมการประนอมขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วย ผู้แทนภาคีสองคน และ ผู้เป็นกลางสามคน ตามความในกรมสารทั่วไปนครเจนีวาเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ค.ศ. ๑๙๒๘ คณะกรรมการประนอมนี้จะทำหน้าที่พิจารณาการทางเชื้อชาติ ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจของประเทศไทยและฝรั่งเศสเพื่อที่จะแก้ไขหรือยืนยันข้อความใน สนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับดินแดนรวม ๓ ฉบับ คือ สนธิสัญญา ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ อนุสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๔ และ สนธิสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

รัฐบาลไทยแต่งตั้งพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นกรรมการ ประนอมรัฐบาลฝรั่งเศสตั้งนาย พี. อี. นักกีเยร์ เป็นกรรมการ สำหรับกรรมการ ผู้เป็นกลางนั้น โดยที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษสนใจในเรื่องดินแดนทางอินโดจีนมา โดยตลอด ฝ่ายไทยเสนอ นาย ดับบลิว. ฟิลลิปส์ ชาวดีอเมริกา เซอร์จอร์จ แซนซัม ชาวอังกฤษ และ ดร.สุ่ม คนชาติจีน ฝ่ายฝรั่งเศสไม่ขัดข้องสำหรับสองคนแรก แต่ ไม่ยอมรับคนชาติจีน กลับเสนอ นาย วี. เอ. เบลานูเด คนชาติเปรู หรือพันเอก อีสท์แลง คนชาติสวิส เซอร์จอร์จ แซนซัม ดิรชการของอังกฤษไม่สามารถรับ ตำแหน่งได้ ฝ่ายไทยจึงเสนอเซอร์โฮร์ส เซย์มัวร์ แทน ในที่สุดทั้งสองฝ่ายตกลงเลือก นาย วี. เอ. เบลานูเด คนชาติเปรู นาย ดับบลิว. ฟิลลิปส์ คนชาติอเมริกัน และ เซอร์โฮร์ส เซย์มัวร์ คนชาติอังกฤษ ประกอบเป็นคณะกรรมการประนอม ตั้งทำการ

ที่กรุงวอชิงตัน ทำหน้าที่คล้ายผู้พิพากษาพิจารณาคดีดินแดนที่ได้แย้งกันอยู่ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ทั้งสองฝ่ายแต่งตั้งตัวแทนของตนทำหน้าที่เสมือนทนาย ฝ่ายไทยตั้งหม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณ และนายเตียง ศิริขันธ์ เป็นตัวแทน ฝ่ายฝรั่งเศสตั้ง นาย เอฟ. ลาคอสต์ และ นาย เจ. บูรเนย์

เป็นที่ทราบแต่ต้นแล้วว่า ฝรั่งเศสพร้อมจะพิจารณาปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเล็ก ๆ น้อย ๆ เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเกาะแก่งในลำน้ำโขง ส่วนฝ่ายไทยอยากจะทำให้มีการปรับปรุงดินแดนตลอดแนวเป็นการใหญ่ เพื่อให้เขตแดนเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อการนี้จำเป็นต้องพิจารณาแก้ไขสัญญาทุกฉบับที่ทำให้ประเทศไทยเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสตั้งแต่ก่อน ร.ศ. ๑๑๒

ปลายเดือนเมษายน ๒๔๙๐ เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ทรงส่งโทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศว่า ปรีกษาหารีอกันกับคณะตัวแทนไทย เห็นสมควรให้เชิญท่านรัฐบุรุษอาวุโสออกไปช่วยงานด้านการประนอม ตอนนั้นข้าพเจ้าได้รับโทรศัพท์จากท่านรัฐบุรุษอาวุโสให้ไปหาที่ทำเนียบ เมื่อข้าพเจ้าไปถึงทราบว่าคุณรัฐบุรุษอาวุโสได้รับโทรเลขส่วนตัวจากนายเตียง ศิริขันธ์ ขอให้ออกไปช่วยงานทางคณะตัวแทน เพราะไม่สามารถทำความเข้าใจกับหม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณได้ ท่านทรงถือความเห็นขององค์ท่านเป็นเกณฑ์ ไม่ยอมรับฟังความเห็นหรือข้อเสนอของนายเตียง ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นผู้ที่องค์ท่านนับถือและยำเกรง อาจจะช่วยให้งานของคณะตัวแทนไทยก้าวหน้าไปได้โดยราบรื่น ท่านรัฐบุรุษอาวุโสใครจะฟังความเห็นของข้าพเจ้าเกี่ยวกับการประนอมเรื่องดินแดนนี้ ข้าพเจ้าแสดงความรู้สึกว่า ดินแดนที่ไทยเสียกลับคืนให้แก่ฝรั่งเศสโดยความตกลงหลังสงคราม ข้าพเจ้าคิดว่า คงไม่มีทางที่จะได้คืนมาอีก ท่านรัฐบุรุษอาวุโสจะออกไปช่วยหรือไม่ จะไม่เปลี่ยนแปลงผลของการประนอม การออกไปช่วยอย่างดีก็เสมอตัว ถ้าไม่สำเร็จก็จะเสียชื่อข้าพเจ้าเลยแนะนำตามวิสัยคนหนุ่มว่า ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเห็นดีเห็นชอบทำงานสนองชาติบ้านเมืองมาเป็นเวลาช้านาน เป็นรัฐมนตรีก็หลายตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีก็เป็นแล้ว ทั้งยังเคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียวด้วย ต้องตรากตรำทำงานเสรีไทยหลายปีด้วยการเสี่ยงภัยส่วนตัว ประเทศไทยมิใช่เป็นของท่านผู้เดียว คนที่มีความรู้ความสามารถมีมากมาย น่าจะปล่อยให้ผู้อื่นกระทำกันบ้าง ท่านจะได้

พักผ่อนตามควรเสียที ท่านฟังข้าพเจ้าโดยมิได้ปริปากประการใด เพียงแต่กล่าวว่า ท่านจะใคร่ครวญดูอีกชั้นหนึ่ง

รุ่งขึ้น ท่านโทรศัพท์ตามให้ไปพบที่ทำงานอีก แจ้งว่าท่านได้ไตร่ตรองโดยรอบคอบแล้ว เมื่อนายเตียงร่ำร้องขอม่า ท่านจะปฏิเสธไม่ได้ เห็นจะต้องออกไปช่วย ส่วนจะได้ผลหรือไม่ก็แล้วแต่ แล้วท่านปรารภว่า สุขภาพของท่านไม่สมบูรณ์ มีโรคประจำตัว จำต้องได้นายแพทย์ติดตามไปด้วย พวกที่เดินทางไปราชการในสหรัฐอเมริกา สมัยนั้นได้รับเบี้ยเลี้ยงวันละ ๕๐ เหรียญ ท่านเห็นว่าสูงเกินสมควร การที่ท่านจะให้มีนายแพทย์ประจำตัวไปกับท่าน ท่านเกรงใจ ไม่กล้าขอเบิกเบี้ยเลี้ยงจากรัฐบาล เพราะเป็นเรื่องส่วนตัว ท่านอยากจะให้ข้าพเจ้าเดินทางไปกับท่านในหน้าที่ราชการ โดยขอให้ข้าพเจ้าแบ่งเบี้ยเลี้ยงที่ข้าพเจ้าจะได้รับวันละ ๕๐ เหรียญ ให้แก่นายแพทย์ของท่านครึ่งหนึ่ง ท่านเห็นว่า ท่านไม่ร่ำรวย บางทีเมื่อมีความจำเป็น เคยขอให้ภริยาขายทรัพย์สินส่วนตัวใช้ คราวนี้จะไปกวนเรื่องไปเงินวิน้ออีกก็เกรงใจ ข้าพเจ้าตอบว่า ท่านทราบความเห็นของข้าพเจ้าแล้วว่า ท่านไม่ควรไป เพราะจะไม่เป็นประโยชน์ แต่เมื่อท่านตกลงใจจะไปและต้องการให้ข้าพเจ้าไปด้วยเงื่อนไขของท่าน ข้าพเจ้าไม่ขัดข้อง ท่านรัฐบุรุษอาวุโสชอบใจที่ข้าพเจ้ายินยอมตามคำร้องขอ ท่านเสนอขอตัวข้าพเจ้าไปทางพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี ซึ่งได้ตอบข้อขัดข้องมา อ้างว่ามีข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศที่สามารถออกไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศอยู่แล้วหลายคน ทางกระทรวงจำเป็นต้องมีผู้คอยรับงานบ้าง ขอให้ท่านเลือกเห็นคนอื่นไป ข้าพเจ้าเป็นอันรอดตัว ไม่ต้องไปมีส่วนในการประนอมดินแดนทางอินโดจีนคราวนั้น

ภายหลังที่ได้ฟังคารมเคร่งเครียดของทั้งสองฝ่ายเป็นเวลาแรมเดือน ในที่สุด คณะกรรมการประนอมลงข้อยุติเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๙๐ พอสรุปได้ดังนี้คือ

๑. คณะกรรมการประนอมไม่สนับสนุนคำเรียกร้องของรัฐบาลไทยทางอาณาเขต ลานช้าง (หลวงพระบางฝั่งขวา) ในราชอาณาจักรลาว บทบัญญัติของอนุสัญญาลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๔ เป็นอันไม่ควรแก้ไข

๒. คณะกรรมการประนอมไม่สนับสนุนคำเรียกร้องของรัฐบาลไทยทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง บทบัญญัติของสนธิสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ เป็นอัน

ไม่ควรแก้ไข แต่อาจจะมีการปรับปรุงเส้นเขตแดนในแม่น้ำโขงเพื่อให้ลือร่องน้ำเดินเรือที่สำคัญ และควรขยายอำนาจหน้าที่ของคณะข้าหลวงใหญ่แม่น้ำโขงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๓. คณะกรรมการประนอมไม่สนับสนุนคำเรียกร้องของรัฐบาลไทยทางอาณาเขตจำปาศักดิ์เป็นการยืนยันบทบัญญัติอนุสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๔ เช่นเดียวกัน

๔. ทางด้านพระตะบอง คณะกรรมการประนอมก็ไม่สนับสนุนคำเรียกร้องของรัฐบาลไทยอีก ควรเป็นไปตามบทสนธิสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๗ เช่นเดิม

๕. คณะกรรมการประนอมขอให้ทั้งสองฝ่ายเจรจาทำความเข้าใจความตกลงกันในเรื่องการประมงในทะเลสาบของกัมพูชาเพื่อให้ไทยได้ประโยชน์พอสมควร

๖. เสนอแนะให้ทั้งสองฝ่ายพิจารณาจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อศึกษาปัญหาทางวิชาการต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ประเทศทั้งสองในแหลมอินโดจีน

คณะกรรมการประนอมให้เหตุผลประกอบข้อยุติว่า ได้จำกัดการศึกษาและการพิจารณา โดยอาศัยมูลฐานทางเชื้อชาติ ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจ มิได้ถือปัญหาการเมืองและประวัติศาสตร์เป็นข้อคำนึง คณะกรรมการยืนยันว่า การโอนดินแดนจากอาณาเขตหนึ่งไปยังอีกอาณาเขตหนึ่งโดยปราศจากความยินยอมของพลเมืองที่พำนักอาศัยอยู่ จะไม่เป็นคุณแก่ประชาชนชายแดนทั้งสองข้าง ข้อสำคัญอยู่ที่เสรีภาพในการติดต่อทางชายแดนโดยสวัสดิภาพและความผาสุกที่แท้จริง เขตปลอดการศุลกากรและปลอดทหาร ๒๕ กิโลเมตรทั้งสองฝั่งของชายแดน ย่อมจะส่งเสริมการสร้างสรรค์ทางไมตรีระหว่างชุมชนที่เกี่ยวข้องแล้ว

รัฐบาลไทยรู้สึกผิดหวังในข้อยุติของคณะกรรมการประนอม เพราะตั้งความคาดหวังไว้สูง ทำให้เกิดผิดหวังรุนแรง แต่ก็ไม่มีทางที่จะกระทำอย่างใดได้ นอกจากปฏิเสธไม่เห็นด้วยกับข้อยุตินั้นเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ โดยอ้างว่า คณะกรรมการประนอมไม่ได้ฟังเจตจำนงของประชาชนในท้องที่ และไม่ได้ตรวจสอบ

ข้อเท็จจริงด้วยตนเองให้ถ่องแท้ ไทยจึงได้แต่สงวนสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฏบัตรสหประชาชาติว่าด้วยการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี

สำหรับข้าพเจ้า ไม่ผิดหวังเนื่องจากไม่ได้หวังสิ่งใดจากคณะกรรมการประណอมอยู่แล้ว หากเพียงครุ่นคิดต่อไปว่า ทำอย่างไรประเทศไทยจึงจะสามารถช่วยเพื่อนบ้านในอินโดจีนให้ได้รับอิสรภาพ เอกราช และอธิปไตยคืน โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้การปกครองของต่างชาติในวันหนึ่งข้างหน้าเท่านั้น

ฝ่ายฝรั่งเศสได้คารมไม่ยอมรับข้อยุติของไทยเมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๔๙๐ ว่า การอ้างว่าประชาชนในท้องที่มีได้รับโอกาสแสดงเจตจำนงของตน ไม่เป็นเหตุผลที่ชอบ กฎหมายระหว่างประเทศไม่รับรู้อำนาจของรัฐหนึ่งที่จะเรียกร้องให้มีการแสดงเจตจำนงเช่นนั้นในรัฐอื่น นอกจากจะมีข้อตกลงกันไว้เป็นพิเศษ ความตกลงระงับกรณี กรุงวอชิงตันไม่ได้กล่าวถึงความข้อนี้ไว้ ส่วนที่จะเกณฑ์ให้คณะกรรมการประណอมตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยตนเองนั้น ความตกลงกรุงวอชิงตันก็หาได้กำหนดให้คณะกรรมการต้องกระทำเช่นนั้นไม่ หากเพียงให้พิจารณาเรื่องตามคารมที่คู่กรณีแต่ละฝ่ายเสนอเท่านั้น คณะกรรมการจึงไม่มีความผูกพันที่จะต้องแสวงหาข้อเท็จจริงอื่นอีกนอกเหนือไปจากที่ได้รับจากคู่กรณี

ตอนนั้น นายจิลแบร์ต ทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ใช้วิธีวิ่งเข้าหาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงกับเสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสให้คำรับรองรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยไม่รอรัฐบาลอังกฤษและอเมริกัน ท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามให้ความหวังแก่นายจิลแบร์ตว่า ไม่มีความมุ่งมาดปรารถนาในดินแดนพิพาทนั้นอีก และถ้าหากกลับเข้ามามีอำนาจ ก็จะช่วยจัดการดำเนินงานลับของพวกเวียดมินท์ในประเทศไทยซึ่งกำลังแข็งข้อกับฝรั่งเศส

ครั้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่ ได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๙๑ ว่า ความตกลงสมบูรณแบบกับอังกฤษประกาศเลิกอนุสัญญากรุงโตเกียวลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ ไทยเรียกร้องไปทางสหประชาชาติไม่ได้ผล คณะกรรมการประណอมก็ไม่รับข้อเรียกร้องของไทย จึงถือได้ว่าปัญหาสุดสิ้นลงแล้ว นายวิทติงตัน อุปทูตอังกฤษ รายงาน

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายนว่า เท่าที่ระดับตราบฟังจากบุคคลในคณะรัฐบาลไทย ปัญหาเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศสยังไม่ยุติสิ้นสุดลงอย่างแท้จริง หากเพียงชะงักไว้ชั่วคราว จนกว่าจะถึงเวลาอันเหมาะสมที่จะรื้อฟื้นขึ้นให้มีการพิจารณาใหม่ ทั้งนี้คิดว่าเจ้าหน้าที่ไทยจะจัดการอย่างจริงจังกับพวกเวียดนามห์ในประเทศไทย

ต่อมาฝ่ายฝรั่งเศสขอเชิญให้รัฐบาลไทยส่งคณะผู้แทนทางทหารไปเยือนอินโดจีน รัฐบาลไทยตกลงรับคำเชิญ และได้มอบให้พลโท หลวงกาจสงคราม เป็นหัวหน้าคณะพร้อมกับผู้แทนกองทัพบก-เรือ-อากาศทั้งสามเหล่า ออกเดินทางเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๙๑ ไปเยือนอินโดจีน ในเวลา ๗ วัน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้สามประการ คือ (๑) เพื่อกลับสถาปนาความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างไทยกับฝรั่งเศส (๒) เพื่อพิจารณาปัญหาการร่วมมือในการปราบโจรชายแดน (๓) เพื่อรักษาสันติภาพและความสงบเรียบร้อยทางชายแดน ฝ่ายฝรั่งเศสพยายามจัดการต้อนรับเป็นอย่างดี ประสงค์จะให้ไทยบรรเทาความเป็นปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศส กงสุลใหญ่อังกฤษประจำไซ่ง่อนส่งรายงานถึงกระทรวงต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายนเกี่ยวกับการเยือนอินโดจีนของคณะผู้แทนทางทหารไทยคราวนั้น มีข้อความตอนหนึ่งว่า คณะผู้แทนทหารไทยดูจะสร้างความประทับใจให้ฝรั่งเศสด้วยความสามารถในการตีแม่แฮมเปอู ยิ่งกว่าคุณสมบัติทางทหาร

๒๙

การร่วมมือชายแดนด้านมลายู

ภายหลังสงครามที่ญี่ปุ่นต้องพ่ายแพ้อย่างราบคาบแล้ว อังกฤษกลับเข้าปกครองดินแดนสหพันธ์มลายูตามเดิม ทหารญี่ปุ่นต้องถอนตัวออกไปจริง แต่ทั้งความยุ่งยากไว้ให้อังกฤษไม่น้อย ประชากรในสหพันธ์ประกอบด้วยชนชาวมุสลิม จีน และอินเดียผสมกันอยู่ ชัดชัดแย่งตอกันเป็นของธรรมดา เฉพาะอย่างยิ่งชนชาวจีนบางส่วนดูไม่สู้จะชอบการปกครองของอังกฤษเท่าใดนัก เริ่มจับกลุ่มฟักตัวปฏิบัติการบ่อนทำลาย ร้อนถึงอังกฤษต้องใช้กำลังปราบปราม ครั้นเมื่อคอมมิวนิสต์เข้าครอบครองแผ่นดินใหญ่ของจีนภายใต้เหมาเซตุง จอมพล เจียงไคเช็คต้องพาจีนคณะชาติอพยพหนีไปตั้งทำการบนเกาะไต้หวัน ในปี ๒๕๔๒ การสนับสนุนจากกรุงปักกิ่งเพิ่มภาระให้แก่อังกฤษมากยิ่งขึ้น เพราะคอมมิวนิสต์สากลมีแผนการขยายตัวแผ่เข้าไปในต่างประเทศโดยไม่หยุดยั้ง พวกขั้วขึ้นการปกครองของอังกฤษถูกเหมาเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ซึ่งอังกฤษต้องจัดการอย่างเด็ดขาด เมื่อต้านทานกำลังปราบของทหารอังกฤษไม่ไหว พวกขั้วขึ้นพากันหลบหนีเข้ามาซ่อนตัวในประเทศไทยตามบริเวณชายแดนติดต่อกับมลายู เมื่อพักผ่อนสะสมได้กำลังเพิ่มเติมพอสมควร ก็เล็ดลอดกลับออกไปปฏิบัติการในมลายูอีก อังกฤษไม่พอใจที่ชายแดนไทยต้องใช้เป็นเครื่องกีดขวางกำบังให้ความคุ้มกันจากการล่าติดตามของทหารอังกฤษ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ แล้ว ระยะเวลาเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน กำลังทหารอังกฤษในมลายูเลยเข้ามาปฏิบัติในประเทศไทย ถึงกับเข้าทำการค้นบ้านคนไทยที่สงสัยมีพิรุณ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศยกเรื่องขึ้นประท้วงกับทูตอังกฤษซึ่งมีโทรเลขถึงลอร์ดคิลเลอร์น ข้าหลวงใหญ่ที่สิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน มีใจความตอนหนึ่งว่า ทูตไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในการที่เจ้าหน้าที่ทหารอังกฤษในมลายู บุกรุกเข้ามาในเขตที่อยู่ในความรับผิดชอบของทูต การปฏิบัติการของกองทหารอังกฤษในดินแดนภาคใต้ของไทย นอกจากจะก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในทางไม่ดีในหน้าหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแล้ว ยังอาจจะเป็นเหตุให้มีการอภิปรายในสภา ถ้าหากรัฐบาลไทยไม่เป็นมิตรแท้ของอังกฤษ และกำลังทหารอังกฤษมิได้เข้าประเทศไทยด้วยความยินยอมของรัฐบาลไทยแล้ว การดำเนินคดียื่นการกระทำของอังกฤษจะรุนแรงยิ่งกว่านั้นมาก และข่าวลือกระจายทราบถึงหูอเมริกันแล้ว ดังที่

อุปทูตอเมริกันได้รับคำสั่งให้รายงานสถานการณ์ให้กระทรวงการต่างประเทศที่กรุงวอชิงตันทราบทุกระยะ เดชะบุญที่นายโยสต์ยังพอพูดจาทำความเข้าใจกันได้ เพียงแต่มีคนไทยที่ไม่รู้จะเป็นมิตรกระซิบต่อผู้สื่อข่าวอเมริกันเท่านั้น ก็เพียงพอที่จะเกิดปฏิกิริยาตำหนิติเตียนจักรวรรดินิยมอังกฤษในหนังสือพิมพ์อเมริกัน ทูตอังกฤษสำหรับในโทรเลขตอนท้ายว่า ทูตจะไม่สามารถปฏิบัติภาระหน้าที่ได้หากเจ้าหน้าที่ในมลายูจิตใจไม่นำพาต่อคำแนะนำของทูตอย่างเปิดเผย ทูตจะไม่ยอมทนต่อการบ้ำาเพ็ดนุของทหารอังกฤษเช่นนั้นอีกต่อไป ทำให้ลอร์ดคิลเลอร์นต้องรีบโทรเลขชี้แจงเมื่อวันที่ ๒๑ ว่า ทหารจากมลายูเข้ามาประเทศไทยทางหาดใหญ่ด้วยความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย การเข้าประเทศไทยเป็นเพียงเพื่อติดตามขับไล่โจรจีนเท่านั้น เมื่อทูตไม่เห็นด้วย ลอร์ดคิลเลอร์นก็ได้สั่งให้ถอนออกไปหมดสิ้นแล้ว เหตุการณ์ตอนหลัง ๆ เกิดจากรายงานของเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยที่เลือกใช้ถ้อยคำไม่ถูกต้องทางการได้จัดลงโทษทางวินัยไปแล้ว จะส่งผู้บัญชาการบินเข้ามาทำความเข้าใจกับทูตในทันทีที่สนามบินดอนเมืองเปิด หลังจากนั้นทูตอังกฤษได้จัดให้เจ้าหน้าที่ทหารอังกฤษจากมลายูได้พบปะปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยโดยใกล้ชิด

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๔๙๑ ฝ่ายอังกฤษอ้างว่ามีหลักฐานแสดงว่ามีทหารจีนภายในเครื่องบินอ่าวอยู่บนฝั่งไทยของแม่น้ำโก-ลก เป็นการคุกคามต่อความปลอดภัยของรัฐกลันตัน อังกฤษต้องส่งกำลังไปป้องกันรักษาเพิ่มเติม และจำต้องได้รับความร่วมมือจากประเทศไทยมากยิ่งขึ้น นายแม็กโดนัลด์ ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งโทรเลขลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม ให้สอบถามว่า ถ้าอังกฤษจะเพียงส่งเครื่องบินเข้ามาทำลายฐานที่ตั้งของทหารจีนเหล่านั้นในประเทศไทย รัฐบาลไทยจะขัดข้องหรือไม่ ซึ่งก็เป็นธรรมดา ฝ่ายเราต้องปฏิเสธ แต่เพื่อแสดงน้ำใจในทางร่วมมือ รัฐบาลไทยตกลงจัดส่งคณะกรรมการฝ่ายทหารร่วมกับมหาตมาออกไปศึกษาสถานการณ์ชายแดน ต่อมาอังกฤษเสนอให้ไทยส่งนายทหารไปประจำกองบัญชาการทหารอังกฤษที่กัวลาลัมเปอร์เพื่อติดต่อโดยใกล้ชิด ฝ่ายไทยก็สนองรับโดยส่งนายทหารไปเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน

ช่วงนั้นเป็นเวลาที่หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล รัฐมนตรีว่าการ และคุณพจนินสารสิน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ไปประชุมสมัชชาสหประชาชาติ

ที่กรุงปารีสทั้งคู่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าการรักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้รับปากกับเอกราชทูตอังกฤษทอมสันว่า ฝ่ายไทยพร้อมจะให้ความร่วมมือกับอังกฤษอย่างเต็มที่ในการปราบปรามพวกก่อการร้ายชายแดนระหว่างมลายูกับไทย แต่ทหารและตำรวจชายแดนไทยยังขาดทั้งกำลังอาวุธและยานพาหนะขนส่ง หวังจะขอให้อังกฤษช่วยเหลือบ้าง นายทอมสันรายงานไปทางกรุงลอนดอน โดยย้ำเตือนไปอีกว่า ฝ่ายอังกฤษจากมลายูพึงละเว้นไม่ปฏิบัติ การอย่างใดในประเทศไทยโดยมิได้รับคำยินยอมเห็นชอบของรัฐบาลไทย เพราะถ้าขึ้นกระทำเช่นนั้นอังกฤษจะเสี่ยงสร้างความไม่พอใจให้แก่คนไทย สมความมุ่งหมายของศัตรู

เมื่อมีข่าวว่า ฝ่ายค้านในสภาสามัญของอังกฤษจะตั้งกระทู้ถามขอให้รัฐบาลแถลงถึงสถานการณ์ในมลายู นายทอมสันรีบโทรเลขเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ดักถึงกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ แสดงความหวังว่า รัฐบาลคงจะสามารถทำให้ฝ่ายค้านตระหนักในความสำคัญของการร่วมมือที่ไทยให้แก่อังกฤษในการปราบผู้ก่อการร้ายตามชายแดน และไม่ให้โจมตีวิพากษ์วิจารณ์ประเทศไทยและผู้นำไทยอย่างเปิดเผย ทูตกล่าวต่อไปว่า การวิจารณ์ประเทศไทยจะกระทำเมื่อใดก็ได้ ถ้าหากไทยเปลี่ยนแปลงหรือละทิ้งนโยบายร่วมมืออย่างที่เป็นอยู่ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษมีโทรเลขตอบทูต เมื่อวันที่ ๓๐ ว่า การอภิปรายในสภาสามัญได้ผ่านพ้นไปแล้ว โดยปราศจากการติเตียนประเทศไทยใด ๆ

ฟังสังเกตว่า นายทอมสันมิใช่จะพยายามทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่รัฐบาลอังกฤษทางกรุงลอนดอนเท่านั้น หากได้เพียรชี้แจงให้ทางฝ่ายสหพันธ์มลายูตระหนักในท่าที่ร่วมมือของไทยด้วย ในหนังสือลงวันที่ ๙ กันยายน ๒๔๙๑ ถึงนายแม็กโดแนล นายทอมสันกล่าวความตอนหนึ่งว่า เหตุการณ์ในประเทศไทยกลับตาลปัตร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ศัตรูของอังกฤษเมื่อวันวาน กลายเป็นแนวหน้าป้องกันของอังกฤษในการต่อต้านพวกซ้ายจัดภายในประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ นายทอมสันจึงใช้ความพยายามเอาใจสนับสนุนให้คงรักษาการร่วมมือต่อไป นายทอมสันเน้นว่า การที่กำลังทหารจากมลายูบุกกล้าเข้าไปในอาณาเขตของไทยทำนองเมื่อเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ๒๔๘๙ และการที่ฝ่ายมลายูส่งสายเข้าไปปลุกปั่นสร้างความไม่พอใจใน

สิ่งจ้วงหวัดภายใต้ของประเทศไทยเมื่อเร็ว ๆ นี้ ย่อมเป็นชนวนก่อให้เกิดความระแวง แก่รัฐบาลไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ถ้าอังกฤษต้องการจะให้ไทยช่วยจัดการกับพวก ก่อการร้ายในชายแดนฝั่งไทย อังกฤษไม่ควรปล่อยให้ตนตมกุมะไฮยิตดินบำเพ็ญ ตนสนองความทะเยอทะยานของครอบครัวต่อดินแดนไทย ในส่วนรวมอังกฤษควร ดำเนินนโยบายสนับสนุนฐานะของนายกรัฐมนตรีให้เข้มแข็งอย่างมากที่สุดที่จะเป็น ไปได้ นอกจากปัญหาผู้ก่อการร้ายในภาคใต้ นายกรัฐมนตรียังต้องเผชิญกับการจะ ก่อกวนของท่านปรีดี ซึ่งมีเหตุผลพอเชื่อว่าอยากจะทำกลับมาอีก ถ้ากลับโดยอาศัย ความช่วยเหลือของเงินคอมมิวนิสต์ ก็จะมีการนองเลือดอย่างแน่นอน นายทอมสัน ไม่สงสัยว่า ท่านปรีดีคงจะเป็นมิตรของอังกฤษตามเดิมต่อไป แต่เกรงจะไม่สามารถ ควบคุมสมัครพรรคพวกได้ ฉะนั้นเพื่อประโยชน์ของอังกฤษ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป

นายแม็กโดแนลมีหนังสือตอบนายทอมสันลงวันที่ ๒๐ กันยายนว่า สนใจในการ ประเมินความสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามทัศนะของนายทอมสันเชื่อว่า นายทอมสันคงมองไม่ผิด ถึงอย่างไรจอมพลคงเป็นผู้ที่อังกฤษควรจะให้ท้ายไว้ใน ขณะนั้น เท่าที่ได้ยินได้ฟังมานับแต่วันที่จอมพลกลับสู่อำนาจ สถานการณ์ เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อตอนสงคราม จอมพลเป็นเพื่อนที่เชื่อถือได้ที่อังกฤษพอจะ สรรหาในประเทศไทย แต่นายแม็กโดแนลรับว่า ยังคงยกย่องนับถือท่านปรีดีอยู่ ถ้า เป็นอิสระด้วยตนเองแล้ว ท่านปรีดีจะเป็นพันธมิตรที่ดีของประเทศแองโกลแซ็กซอน และของอังกฤษโดยเฉพาะ แต่ก็อาจเป็นอย่างที่นายทอมสันว่า ถ้าท่านปรีดีกลับ อาจจะไม่มียุทธะเต็มที อาจจะต้องพึ่งพาอาศัยการสนับสนุนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ไม่ มากก็น้อย ซึ่งถ้าเช่นนั้นอังกฤษก็อาจจะหวาดระแวง อย่างไรก็ตาม นายแม็กโดแนล คิดว่า อังกฤษน่าจะเตรียมพร้อมในกรณีที่ท่านปรีดีอาจจะกลับและควรดำเนิน นโยบายไปในทางถนอมน้ำใจของท่านปรีดีให้อยู่ข้างอังกฤษต่อไป ทั้งนี้มิได้ หมายความว่า อังกฤษจึงลดความจริงใจในการร่วมมือกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม หากเพียงว่า อังกฤษพึงหลีกเลี่ยงไม่กระทำการใด ๆ ที่จะบาดหมางความรู้สึกของ ท่านปรีดี ทำให้ท่านคิดไปว่า อังกฤษเป็นศัตรูของท่าน

ความระแวงระหว่างไทยกับมลายู พอสรุปสาเหตุได้ว่า ฝ่ายมลายูรู้สึกลัวว่า ไทยไม่ร่วมมืออย่างจริงจังในการปราบปรามก่อการร้ายชายแดน ส่วนไทยสงสัยทางมลายูยุยงส่งเสริมจะให้มีการแยกดินแดนสี่จังหวัดภาคใต้ของไทยให้ไปขึ้นกับมลายู เอกอัครราชทูตทอมสันมีได้วันที่จะเน้นให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษตระหนักในความจำเป็นที่ต้องเอาใจประเทศไทยไว้ ป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจว่า อังกฤษสนับสนุนพวกมลายูที่ประสงค์จะผนวกสี่จังหวัดภาคใต้ของไทยให้ มีข่าวหนาหูในตอนนั้นว่า มลายูต้องการจะให้เกิดการกบฏขึ้นในเขตนั้น

เพื่อช่วยประสานงานระหว่างอังกฤษกับไทย ทางรัฐบาลอังกฤษเสนอขอเปิดสถานกงสุลที่จังหวัดสงขลา และแต่งตั้งนาวาเอก เอช. เอช. เดนนิส อดีตผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเรือประจำสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ให้ดำรงตำแหน่งกงสุล เชื่อกันว่า นาวาเอก เดนนิสเข้ากับคนไทยได้ดี จะสามารถช่วยขจัดปัดเป่าความขัดแย้งทางชายแดนระหว่างไทยกับมลายูลงไปได้บ้าง ทางมลายูเสนอตั้งนายคันนิงแฮม บราวน์ เป็นรองกงสุล และได้ส่งให้ไปรับหน้าที่ก่อนที่นาวาเอก เดนนิสจะเดินทางถึงสงขลา ด้วยซ้ำ ไปรับตำแหน่งได้ไม่นานเท่าใด นาวาเอก เดนนิสมีโทรเลขรายงานถึงนายทอมสันว่า ไม่มีข้อสงสัยแม้แต่น้อยว่า นายคันนิงแฮม บราวน์ วางตนเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงต่อไทย และถือตนอยู่ในบังคับบัญชาโดยตรงของเจ้าหน้าที่ทางมลายู นายคันนิงแฮม บราวน์ ไม่ยอมเชื่อว่า ฝ่ายไทยร่วมมือกับอังกฤษอย่างจริงจังในการปราบผู้ก่อการร้ายทางชายแดน และเสนอให้ทหารอังกฤษเข้ายึดจังหวัดภาคใต้ของไทย จัดตั้งการปกครองของมลายูขึ้น เพื่อการนี้ นายคันนิงแฮม บราวน์ เสนอให้เลือกสองวิธี คือ วิธีหนึ่งใช้กำลังทหารจากมลายูเข้าดำเนินการยึดดินแดนไทย หรือวิธีที่สอง เสรจจากับประเทศไทยขอสัมปทานดินแดนนั้นแลกกับการปลดหนี้สินให้ และระงับการเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายยามสงครามที่ฝ่ายไทยต้องรับภาระอยู่ นับว่านายคันนิงแฮม บราวน์ เสนอรายงานตรงไปยังนายแม็กโกโดแนล ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สิงคโปร์ และเซอร์เฮนรี เคอร์เนย์ ข้าหลวงใหญ่ประจำสหพันธมลายูที่กัวลาลัมเปอร์

พอได้รายงานลับจากนาวาเอก เคนนิส เอกอัครราชทูตทอมสันมีความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งที่รองกงสุลประจำสงขลาไม่รายงานข้อคิดเห็นถึงตนก่อน ส่งโทรเลขลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๙๑ ถึงกระทรวงการต่างประเทศที่กรุงลอนดอนว่า ประเทศไทยภายใต้ผู้นำในขณะนั้น จะไม่ยินยอมให้ฝ่ายบริติชบุกกรุกเข้ามาในประเทศไทย หรือยอมเสียดินแดนไทยให้แก่การใช้กำลังเป็นอำนาจ การดำเนินการเช่นว่านั้น จะประสบความล้มเหลวอย่างมหาศาลในตะวันออก และเป็นภัยต่อความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาอย่างยิ่ง ทั้งยังจะเป็นการเปิดช่องว่างให้แก่สหภาพโซเวียตอย่างแท้จริงด้วย นายทอมสันตั้งคำถามว่า อังกฤษจะคิดปฏิบัติต่อไทยเช่นที่ฮิตเลอร์ปฏิบัติต่อเช็กโกสโลวาเกียกระนั้นหรือ แล้วมลายูจะได้ข่าวอันจำเป็นต่อชีวิตจากที่ใด ถ้าหากอังกฤษจงใจแปรประเทศไทยให้เป็นศัตรูที่เข้มแข็ง นายทอมสันถือข้อเสนอแนะของนายคณินงแฮม บราวน์ เป็นสิ่งที่กวนโทสะอย่างยิ่งยวด จึงได้สั่งปลดจากหน้าที่รองกงสุล ให้เดินทางออกจากประเทศไทยทันที ให้ไปรายงานตัวต่อข้าหลวงใหญ่ที่กัวลาลัมเปอร์

นายเบวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ สั่งให้นายทอมสันรีบยืนยันต่อรัฐบาลไทยทันทีว่า ทางกรจะรีบดำเนินการสอบสวนข่าวที่อ้างว่ามีการพยายามในดินแดนมลายูที่จะสร้างความไม่พอใจให้แก่ไทย ข่าวเช่นนั้นจะจริงหรือไม่เพียงใดก็ตาม ไม่เคยได้รับและจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณานิคมเป็นอำนาจ

เซอร์เฮนรี เคอร์เนย์ โทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคมว่า ไม่ทราบสาเหตุแน่ชัดที่นายทอมสันสั่งปลดนายคณินงแฮม บราวน์ ซึ่งเป็นข้าราชการของรัฐบาลสหพันธมลายู แต่ได้สั่งให้เจ้าตัวเดินทางผ่านสิงคโปร์กลับกรุงลอนดอนแล้ว เพื่อไปให้คำชี้แจงต่อกระทรวงอาณานิคม ส่วนนายแม็กโดแนลส่งโทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศหนึ่งวันต่อมาว่า ความห่วงใยของเอกอัครราชทูตจะเกินสมควรไปบ้าง ทำนองสงสัยการปฏิบัติของเจ้าอังกฤษในมลายูไปเสียหมดเจ้าหน้าที่ชั้นสูงต่างยืนยันการเคารพเอกราชของประเทศไทย ไม่มีเจตจำนงมุ่งร้ายแต่ประการใดเลย แต่กัรับว่า ในบรรดาเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยส่วนท้องถิ่น อาจจะมีบ้างที่วางตนเป็นปฏิปักษ์ต่อไทย โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากเบื้องบน

นายทอมสันมีโทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษอีกฉบับหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคมว่า ท่านจำต้องบันทึกไว้เป็นหลักฐานว่า จะถือกรณีเหตุที่สงขลาเป็นเพียงการกระทำที่ขาดความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่คนหนึ่งเท่านั้นไม่ได้ ตรงกันข้าม ท่านจำต้องมองเห็นสัญญาณแห่งความเอาอกเอาใจของเจ้าหน้าที่อังกฤษผู้มีอำนาจในมลายู ให้ทำยกระบวนกรแยกดินแดนปักซีใต้ของประเทศไทย เพื่อเปิดทางไม่เร็วก็ช้าไปสู่การผนวกรวมจังหวัดทั้งสี่เข้ากับสหพันธมลายู ดังจะเห็นได้จาก การที่มีการแสดงออกบ่อยครั้งถึงความเสียดายที่มีได้จัดการเช่นนั้นเสียแต่เมื่อสิ้นสุด สงครามใหม่ ๆ

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษพิจารณาเรื่องแล้ว เห็นชอบด้วยกับการที่นาย ทอมสันสั่งปลดนายคันนิงแฮม บราวน์ ออกจากหน้าที่รองกงสุล ในฐานะที่อยู่ได้ บังคับบัญชาของเอกอัครราชทูตที่กรุงเทพฯ นายคันนิงแฮม บราวน์ ไม่ควรมีรายงาน ตรงต่อกัวลาลัมเปอร์หรือสิงคโปร์ จะมีความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะอย่างไร ก็ น่าจะต้องผ่านเอกอัครราชทูตที่กรุงเทพฯ ตามสายงาน ปรากฏต่อมาว่า รายงานที่ นายคันนิงแฮม บราวน์ ส่งไปสิงคโปร์และกัวลาลัมเปอร์ไม่ตรงกับที่กงสุลเดนมินิสส่ง ให้แก่นายทอมสัน อาจจะมีการเข้าใจผิดกันบางอย่าง ข้อคิดเห็นที่นายคันนิงแฮม บราวน์ เสนอต่อนายแม็กโดแนลเป็นเพียงเพื่อให้ขอเช่าดินแดนทางปักซีใต้ของไทย ให้อังกฤษปกครองเป็นเวลา ๙๙ ปี หลังจากนั้นให้มีการออกเสียงประชามติเพื่อฟัง ว่า ประชากรประเทศจะขึ้นอยู่กับไทยหรือกับมลายู เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจ ผิดระหว่างกันต่อไป กระทรวงการต่างประเทศขอให้เอกอัครราชทูตทอมสันรับ คำเชิญไปร่วมการประชุมเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่นาย แม็กโดแนลมีดำริจะจัดขึ้นที่กัวลาลัมเปอร์เพื่อประสานงาน คนอื่นรับกันหมดแล้ว ยังรอนายทอมสันแต่ผู้เดียว

นายทอมสันตอบกระทรวงการต่างประเทศว่า กงสุลเดนมินิสยืนยันตามรายงาน ที่เสนอทูตที่นายทอมสันยังไม่ได้ตอบรับเชิญไปร่วมประชุม ก็เนื่องจากเห็นว่า เหตุการณ์ทางประเทศจีนมีความสำคัญกว่า อาจจะลุกลามขยายตัวเมื่อใดก็ได้ นาย ทอมสันจึงไม่อยากจะออกไปนอกประเทศไทยในระยะนั้น แต่เมื่อทางการอยากจะ

จัดให้มีการประชุมให้จงได้ ก็ได้สั่งจองที่นั่งในเครื่องบินไว้แล้วก่อนได้รับโทรเลขของกระทรวงการต่างประเทศลงวันที่ ๔ พฤศจิกายน การประชุมที่กัวลาลัมเปอร์เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ระดับผู้นำของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปรับความเข้าใจกันได้ เกี่ยวกับกรณีนายคันนิงแฮม บราวน์ นายทอมสัน ยอมรับว่า ที่ออกคำสั่งปลดนายคันนิงแฮม บราวน์ เป็นการหุนหันไปบ้าง และไม่ควรถูกลงโทษให้นายสแตนตัน เอกอัครราชทูตอเมริกันทราบ เพราะทำให้ฝ่ายอเมริกันเพิ่มความสงสัยในท่าทีของรัฐบาลมลายูต่อชาวอิสลามในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยขึ้น ส่วนทางฝ่ายนายแม็กโดแนล และเซอร์เฮนรี เคอร์เนย์ ยอมรับว่า ที่นายคันนิงแฮม บราวน์ เสนอรายงานตรงโดยไม่ผ่านนายทอมสันนั้น ไม่ชอบด้วยวิธีปฏิบัติราชการ

พึงสังเกตว่า ข้อเสนอของนายคันนิงแฮม บราวน์ จะเป็นอย่างไรก็ตาม เอกอัครราชทูตอเมริกัน หรืออย่างนายแม็กโดแนลได้รับ ก็ล้วนไม่เป็นผลดีต่อประเทศไทย ความจริงแล้ว การที่อังกฤษจะส่งกำลังทหารจากมลายูเข้ายึดบักซีเต้ของไทย เป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้อยู่แล้ว เพราะเท่ากับละเมิดบูรณภาพแห่งอาณาเขตไทย ไม่เป็นวิสัยปฏิบัติได้ภายหลังสงครามโลกสมัยสหประชาชาติ การจะบังคับเช่าเป็นเขตสัมปทาน เป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัวกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจะมีการแสวงหาประชามติภายหลังที่อังกฤษปกครองเกือบร้อยปี ฉะนั้นจึงเป็นการดีที่ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษประกาศยืนยันไม่สนับสนุนแผนการดังกล่าว แต่อังกฤษพยายามดึงให้รัฐบาลไทยเข้ามีส่วนร่วมในการปราบโจรจีนคอมมิวนิสต์ของสหพันธ์มลายูให้จงได้

การที่เกิดมีความรู้สึกทางมลายูภายหลังสงครามอยากจะผนวกจังหวัดปัตตานี เป็นเพราะการปกครองของไทยไม่สามารถทำความพอใจให้แก่คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม มีการกล่าวหาว่า เจ้าหน้าที่ไทยบีบบังคับเรื่องการศึกษา และการอาชีพ ดนกุมะไฮยิดดินสุลต่านปัตตานี เป็นผู้นำสร้างความปั่นป่วนให้เกิดขึ้นปลายปี ๒๔๙๐ หะยีสุหลง หัวหน้าศาสนาเรียกร้องเปิดเผยจะให้ปัตตานีแยกออกจากประเทศไทย มีการเรียโรหาเงินสะสมเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงาน จึงถูกฝ่าย

ปกครองไทยจับฐานกบฏต่อราชอาณาจักร ในเดือนมกราคม ๒๔๙๑ ตนกูปิตดา บุตรสุดต่านเมืองสายบุรี ใช้รัฐกลันตันเป็นที่ทำการโฆษณาชวนเชื่ออยู่ยงส่งเสริมเข้าไป ในปัตตานี ถึงกับเรียกร้องให้สหประชาชาติเข้าแทรกแซง รัฐบาลควง อภัยวงศ์ และ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังการรัฐประหาร ปี ๒๔๙๐ พยายาม ผ่อนคลายความตึงเครียดด้วยการยอมรับเสรีภาพทางศาสนาและการศึกษา

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะรักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศ มีหนังสือลงวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๑ แจ้งต่อเอกอัครราชทูตทอมสัน ว่า รัฐบาลได้พิจารณาข้อยุติของคณะกรรมการสอบสวนสถานการณ์ทางปักซีได้ ของไทย ตกลงจะปรับปรุงวิธีการปกครองใหม่ โดยเลือกเฟ้นข้าราชการที่จะส่งไป ประจำจากผู้ที่เขาบซึ่งในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมุสลิมดี ตั้งจุฬาราชมนตรี เป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลไทย ปิดสถานที่ราชการในวันศุกร์ทั้งวัน วันพฤหัสบดีครึ่งวัน ให้เสรีภาพทางศาสนาอย่างเต็มที่ มีการจัดสรรเงินงบประมาณให้สร้างสุเหร่า ยอมรับเครื่องแต่งกายคนไทยมุสลิม รับรู้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัว และยำ ในตอนท้ายว่า ความระส่ำระสายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากการโฆษณาชวนเชื่อ ปลุกปั่นจากสหพันธ์มลายู จึงหวังในความร่วมมือของอังกฤษที่จะช่วยขจัดความ ยุ่งยากทั้งหลาย

นายแม็กโคแนล ข้าหลวงใหญ่ประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เดินทางมาเยือน ประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๑ รับรองต่อท่านจอมพล ป. พิบูล สงครามว่า อังกฤษเคารพบูรณภาพแห่งอาณาเขตของไทย พอใจนโยบายใหม่ของ ท่านจอมพลในส่วนที่เกี่ยวกับคนไทยอิสลาม อังกฤษจะป้องกันมิให้มีความไม่พอใจ ในมลายูเป็นปฏิปักษ์ต่อไทย

รัฐบาลไทยพยายามเจรจาขอให้อังกฤษช่วยส่งอาวุธให้เพื่อใช้ในการปราบปราม คอมมิวนิสต์ในบริเวณชายแดน ฝ่ายอังกฤษไม่แน่ใจ เกรงจะใช้ในการปราบปรามพวก มุสลิมในปักซีได้ เอกอัครราชทูตทอมสันมีโทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๙๒ วิงวอนให้รัฐบาลสนับสนุนจอมพล ป. พิบูล สงคราม อย่างเต็มที่ ทูตยืนยันว่า ถ้าพวกเสรีไทยกลับมาได้อำนาจใหม่ จะขัดต่อ

ผลประโยชน์ของอังกฤษ เพราะเสรีไทยอาจจะอาศัยความช่วยเหลือจากฝ่ายซ้ายในประเทศไทยและจากจีนคอมมิวนิสต์

ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเตือนนายทอมสันว่า ไม่พึงดำเนินการใด ๆ ที่อาจจะแปลไปได้ว่า รัฐบาลอังกฤษเข้าข้างฝ่ายหนึ่งในปัญหาการเมืองภายในของประเทศไทย รู้สึกว่า ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเน้นในเรื่องความใกล้ชิดระหว่างเสรีไทยกับจีนคอมมิวนิสต์มากเกินไป ทำให้เอกอัครราชทูตต้องมีหนังสือส่วนตัวถึงนาย อาร์. เอช. สก็อต อธิบดีกรมกิจการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลงวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๙๒ สารยายอย่างยืดยาวว่า แม้ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จะเป็นนักการเมืองผู้ชั่วช้าของสามารถแสวงหาความสนับสนุนทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ โดยอาศัยสถานการณ์อันยุ่งยากในขณะนั้นเป็นปัจจัยสำคัญก็ตาม ทูตไม่คิดว่า ท่านจะปลุกปั่นภัยคอมมิวนิสต์ขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของท่าน ความจริงนั้น ทูตเห็นว่า ภัยคอมมิวนิสต์มีอยู่อย่างแน่นแฟ้นในประเทศไทย ไม่ใช่เนื่องจากคนไทย แต่เนื่องจากคนจีนที่อยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เมื่อจีนคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จในผืนแผ่นดินใหญ่ของประเทศจีน จีนคอมมิวนิสต์จะถือเอาประโยชน์จากชาตินิยมของคนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตระหนักในการคุกคามที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ประเทศไทยเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ซึ่งได้กล่าวแก่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ภายหลังที่เดินทางกลับจากสหราชอาณาจักรว่า ถ้าคนไทยไม่สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็เห็นจะต้องเริ่มเรียนภาษาจีนกันแล้ว ทูตกล่าวต่อไปว่า ในการติดต่อกับท่านจอมพล ไม่ควรที่อังกฤษจะรำลึกถึงแต่เหตุการณ์ในอดีต และมีความรังเกียจเพียงเล็กน้อยในบทบาทของท่านยามสงคราม อังกฤษจะต้องมองเฉพาะถึงปัจจุบันและอนาคตว่า อังกฤษจะเชื่อถือร่วมมือกับท่านได้หรือไม่ ท่านจอมพลเป็นไทยแท้ตั้งแต่ต้นจนจบ นโยบายและการปฏิบัติของท่านถือผลประโยชน์ของประเทศไทยและประชาชนชาวไทยเป็นมูลฐาน จริงอยู่ความทะเยอทะยานส่วนตัวอาจจะแฝงอยู่บ้าง เช่นเดียวกับกรณีผู้นำทางการเมืองในประเทศอื่น ๆ ก่อนสงคราม ท่านจอมพลบำเพ็ญตนเป็นผู้เผด็จการ ในช่วงนั้นประเทศเผด็จการได้ชัยชนะครั้งแล้วครั้งเล่าติดต่อกมาเป็นเวลา

หลายปี ระหว่าง ๒๔๗๔ ถึง ๒๔๘๒ ประเทศประชาธิปไตยไม่แสดงให้เห็นผลสำเร็จ
แม้แต่หน่อย ในปี ๒๔๘๔ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถามอังกฤษว่า จะช่วยท่าน
ได้อย่างใดบ้าง ถ้าญี่ปุ่นเข้าบุกประเทศไทย อังกฤษตอบไม่ได้ ประเทศไทยไม่มีหวัง
ที่จะต่อต้านญี่ปุ่นมากไปกว่าเดนมาร์คต่อต้านเยอรมัน ทั้งสองประเทศสามารถสู้
ผู้บุกเพียงช่วงเวลาอันสั้นเท่านั้น ครั้นแล้วก็มีประกาศสงครามต่ออังกฤษและ
สหรัฐอเมริกาซึ่งอังกฤษเลือกถือเอาจริงจั่งด้วยการประกาศสงครามตอบ ท่าน
จอมพลสามารถรักษาการแสดงออกซึ่งอิสรภาพในการปกครองภายในไว้ได้ และ
สามารถดูแลผลประโยชน์ของอังกฤษ และควบคุมผู้ถูกกักกันอังกฤษให้ได้รับผล
ปฏิบัติที่ดีมาก ภายในไม่ช้าอังกฤษจะกลับได้ผลประโยชน์เหล่านั้นคืนโดยไม่ยากนัก
ทั้งจะได้ค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามนโยบายเข้าสงครามของ
ท่านทำให้ประเทศและคนไทยล่วงพ้นจากความเดือดร้อนอเนกประการ บัดนี้ ท่าน
จอมพลตระหนักว่า วิธีที่ดีที่จะเผชิญภัยที่กลับมาใหม่จากตอนเหนือ อยู่ในการเล่น
กับฝ่ายแองโกลแซ็กซอน ท่านจะยึดมั่นในความเชื่อถือนั้นตราบใดที่มีหวังจะได้การ
สนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพจากสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ แต่ถ้าเมื่อใดปรากฏแก่
ท่านว่า การสนับสนุนดังกล่าวจะไม่มีมา นโยบายของท่านอาจจะเปลี่ยน และตาม
แบบไทย ๆ ท่านจะมองหาวิธีอื่นที่จะเหมาะแก่การอ้างเอกราชและอธิปไตย
ของไทย เท่าที่เป็นมาในความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษ ท่านมิได้ก่อเหตุให้อังกฤษ
ตำหนิติเตียนแต่ประการใด ตรงกันข้าม ท่านให้ความร่วมมือด้วยดีเสมอ ถ้าท่านยัง
คงอยู่ในตำแหน่งต่อไป การบำเพ็ญตนของท่านสำคัญอยู่ที่ผลปฏิบัติที่อังกฤษให้แก่
ท่านและแก่ประเทศไทย

แล้วเอกอัครราชทูตทอมสันกล่าวถึงพวกเสรีไทยว่า ความจริงมีไม่กี่คนที่นิยม
คอมมิวนิสต์ แม้ท่านปริดีเองอาจได้รับความดึงดูดทางจิตใจอยู่บ้าง แต่ในส่วนรวม
แล้ว ท่านและสมัครพรรคพวกมีความซังเป็นส่วนตัวต่อท่านนายกรัฐมนตรี เนื่อง
ด้วยวิธีที่รัฐบาลใช้ประโยชน์จากความลึกลับดำมืดของกรณีสวรรคต และวิธีที่รัฐบาล
พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ถูกโค่นอำนาจ การต่อสู้ระหว่างเสรีไทยและพวก
ปฏิปักษ์ต่อเสรีไทย มิใช่การขัดแย้งทางทฤษฎีหรือหลักการ หากเป็นการเผชิญหน้า

ส่วนตัวบุคคลมากกว่า ถ้าพวกเสรีไทยได้รับความเอื้ออำนวยเห็นอกเห็นใจจาก ทักษิณ เวทียอย่างยิ่งพรรคนาวิกโยธิน ก็เป็นเพราะความไม่ชอบส่วนตัวระหว่าง พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน กับท่านจอมพล และความอิจฉาริษยาระหว่างกองทัพ เรือกับกองทัพบก ซึ่งเริ่มแรงมาแต่กรณีอินโดจีนปี ๒๔๘๓ แล้ว ทหารบกอวดอ้าง เป็นผู้สู้รบฝ่ายเดียว กองทัพเรือจึงคิดตั้งพรรคนาวิกโยธินขึ้นส่งเข้าไปปฏิบัติการใน อินโดจีน และได้ผลดีเสียด้วย นอกจากนี้แล้วในประเทศที่การเมืองทำผลประโยชน์ ให้แก่ผู้ครองอำนาจ การขัดแย้งระหว่างฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายที่อยู่นอกวงรัฐบาลย่อม มีไม่ขาดสาย การฉ้อราษฎร์บังหลวงของรัฐบาลเสรีไทยชุดสุดท้ายเป็นไปอย่าง กว้างขวางประเจิดประเจ้อ ทูตสงสัยว่า ประเทศไทยหรือส่วนข้างมากของประชากร ไทยจะอยากเห็นรัฐบาลเสรีไทยกลับมาเรื่องอำนาจอีกหรือ อย่างไรก็ตาม การชิงชิง ส่วนตัวระหว่างบุคคลสองกลุ่มนี้ เปิดโอกาสให้คอมมิวนิสต์กวนน้ำให้ขุ่น พวกเสรีไทย จะไม่สามารถกลับเข้ามาอีกโดยปราศจากสามัคคีเภทในกำลังทหารของประเทศไทย ทูตเชื่อมั่นว่า ถ้าการต่อสู้ระหว่างทหารเรือกับทหารบกระหว่างกบฏวังหลวงเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ดำเนินต่อมาอีกไม่กี่วัน ฝ่ายจีนคอมมิวนิสต์ภายในประเทศจะยื่นมือ เข้าเกี่ยวข้องแน่ จะมีการแห้ววงเพลิง ปล้นสะดม กระทบมาตรการอย่างกว้างขวาง เป็นอุปสรรคต่อการส่งข้าวออกนอกประเทศอย่างร้ายแรง

ในตอนท้าย นายทอมสันกล่าวถึงการปฏิบัติของท่านจอมพลต่อศัตรูทางการเมืองของท่านว่า เป็นการยากที่จะกล่าวหาว่าท่านมีส่วนในการกำจัด ดร.ทอง-เปลว ชลภูมิ และรัฐมนตรีสามท่าน หลายคนเชื่อว่า อาชญากรรมนั้นสร้างความ กระทบกระเทือนให้แก่นายกรัฐมนตรีมาก เป็นการกระทำของพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ รองอธิบดีกรมตำรวจต่างหาก ข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างไรก็ตาม กรุงเทพฯ ไม่เหมือนกรุงลอนดอน ความรู้สึกรุนแรงเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า ถ้าการกบฏสำเร็จ ฝ่ายกบฏจะจัดการอย่างรวบรัดกับฝ่ายปฏิปักษ์บางคนแน่ ดังจะ เห็นได้จากถ้อยแถลงเปิดเผยของคุณควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ว่า ในคืนวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์นั้น ท่านต้องหลบหนีไปอาศัยกองสัญญาณทหารเรือตาม คำแนะนำของนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ เพราะท่านมีชื่อปรากฏในบัญชีที่ฝ่ายกบฏคิด

จะกำจัด นายทอมสันไม่เชื่อว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะรุนแรงกับเสรีไทยใด ๆ ที่ไม่มีส่วนในการวางแผนหรือเข้าร่วมในการกบฏ เช่น คุณติเรก ชัยนาม และบุคคลผู้อื่นอีกหลายคน มิได้รับการข่มเหงแต่อย่างใด ทูตมั่นใจว่า สำหรับเสรีไทยในประเทศอังกฤษ ถ้าเก็บตัวสงบเงียบไว้ ย่อมจะกลับประเทศไทยได้โดยปลอดภัย (นักเรียนไทยในประเทศอังกฤษหลายคนที่เคยทำงานเสรีไทย เสรีสงครามแล้วออกไปศึกษาต่อเกรงจะกลับประเทศไทยไม่ได้ เพราะจะถูกมองเป็นพวกท่านปรีดี ได้ปรารถนาความห่วงใยต่อข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ นายสก๊อตจึงเขียนถามทูตมาเป็นส่วนตัว) ในกรณีคุณติเรก นายทอมสันแจ้งว่าได้ยกเรื่องขึ้นทูลท่านปรีดีเทพยพงษ์ เทวกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแล้ว ถึงความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นแก่ชื่อเสียงของประเทศไทยในต่างประเทศหากมีการดำเนินรุนแรงต่อคุณติเรก จะเป็นการผิดพลาดอย่างมากถ้าจะสันนิษฐานว่า มีการทารุณต่อผู้ใด เพียงเพราะว่าเคยทำงานร่วมกับท่านปรีดียามสงคราม

ในรายงานประจำปี ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๑ ที่เอกอัครราชทูตผู้ได้สถาปนาเป็นเซอร์เจฟฟรีย์ ทอมสัน มีถึงนายเบวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ มีความในตอนท้ายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษว่า ความจริงใจในความสัมพันธ์ตลอดปี ๒๔๙๒ สำคัญอยู่ที่ระดับความช่วยเหลือที่อังกฤษสามารถให้แก่ไทย ทูตเสียดายที่ตอนปลายปี มีสัญญาณแห่งความผิดหวังเห็นเด่นชัด เพราะอังกฤษไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังนัก ทั้งยังได้ทำการลดค่าเงินปอนด์ที่กระทบกระเทือนถึงฐานะทางการเงินของรัฐบาลไทยอีกด้วย ซึ่งในเรื่องนี้ นายสก๊อตได้เคยชี้แจงต่อเอกอัครราชทูตเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ เปรียบความช่วยเหลือที่อังกฤษให้แก่ไทยเสมือนเนยที่อังกฤษมีน้อยอยู่แล้ว จะใช้ทาขนมปังก็ต้องแฉ่บางเต็มที อยากรช่วยนอยอยาก แต่ไม่มีทางที่จะทำได้สมความอยาก

ระหว่างที่เอกอัครราชทูตอังกฤษยืนยันต่อท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามหลายต่อหลายครั้งว่า อังกฤษเต็มแล้วซึ่งเหตุการณ์ในอดีต หันมาสนใจในความเป็นไปเฉพาะหน้าและในอนาคตมากกว่า อังกฤษจะร่วมมือให้ความช่วยเหลือแก่

ประเทศไทย ทั้งในด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยและในด้านเศรษฐกิจ และทั้ง ๆ ที่ท่านเฝ้าเตือนรัฐบาลอังกฤษ และโดยเฉพาะฝ่ายปกครองในสหพันธมลายูให้ถนอมน้ำใจไทยไว้ เว้นการล่วงละเมิดอธิปไตยของไทยในโอกาสต่างๆ และให้ความช่วยเหลือทางด้านวัสดุตลอดจนอาวุธยุทธภัณฑ์อย่างมากที่สุดที่อังกฤษจะกระทำได้ในขณะเดียวกันนั้น ทางเจ้าหน้าที่อังกฤษฝ่ายวางแผนป้องกันมลายู หาได้นำพาต่อความนึกคิดของประเทศไทยเท่าใดนัก อังกฤษประชุมปรึกษาหารือกับสหรัฐอเมริกาเพื่อวางแผนต่อต้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ โดยไม่เปิดโอกาสให้ไทยเข้าร่วมประชุมด้วย คงจะเป็นเพราะในระยะนั้นทั้งสองประเทศยังมีความสงสัยในท่าทีของประเทศไทยอยู่ เกรงประวัติศาสตร์จะซ้ำรอย ไทยอาจจะแปรพักตร์ไปเข้าข้างจีนคอมมิวนิสต์เมื่อใดก็ได้ อย่างที่เคยเข้ากับญี่ปุ่นระหว่างสงคราม เซอร์เจฟฟรีย์ ทอมสันพยายามเปรียบเทียบท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยญี่ปุ่นบุกกว่า ต่างกับสมัยภัยคอมมิวนิสต์คุกคามประเทศไทย แต่ดูจะไม่ผู้ได้ผลสร้างความไว้วางใจทางเจ้าหน้าที่อังกฤษเท่าใดนัก

คณะกรรมการประสานงานป้องกันของอังกฤษ ณ กองบัญชาการทหารตะวันออกไกลที่สิงคโปร์ ทำบันทึกกลับสุดยอดเสนอคณะเสนาธิการทหาร กระทรวงกลาโหม กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๔๙๓ กล่าวถึงมาตรการที่พึงดำเนินการในกรณีประเทศไทยตกไปอยู่ภายใต้คอมมิวนิสต์ด้วยการรัฐประหารภายในหรือการรุกรานจากภายนอกว่า ถ้าคอมมิวนิสต์เข้ามาใกล้ชายแดนมลายู จะสามารถสร้างสมกำลังเพื่อการโจมตีสหพันธ์อย่างกว้างขวาง และในขณะเดียวกันจะสามารถหนุนการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ภายในมลายูถึงขั้นสุดที่จะปราบปรามได้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดสถานการณ์เช่นนั้น อังกฤษจำต้องเข้ายึดคอคอดกระและบริเวณจังหวัดสงขลาไว้ให้ได้ โดยใช้กำลังเพียงหนึ่งกองพันพร้อมด้วยการสนับสนุนทางเรือและทางอากาศ ฝ่ายคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับอังกฤษ มองเห็นความสำคัญของสงขลาต่อมลายู จีนคอมมิวนิสต์จะต้องพยายามรีบเข้าไปถึง ฉะนั้นเพื่อสกัดกั้นคอมมิวนิสต์กำลังทหารอังกฤษควรจึงเข้าสงขลา ก่อนตั้งแต่แรกมีสัญญาณคอมมิวนิสต์จะเข้าประเทศไทย การยึดครองสงขลามีผลดีทางจิตใจของคนมลายู คนจีน และคนชาติ

อื่นในสหพันธ์ จะเป็นการแสดงให้เห็นแจ้งชัดว่า อังกฤษมีเจตจำนงแน่วแน่ที่จะป้องกันมลายู และจะไม่ถูกขับไล่ไสส่งออกไปอย่างในปี ๒๔๘๕ จะเป็นการตัดทางที่เงินจะส่งความช่วยเหลือให้พวกก่อการร้ายในมลายู และเป็นผลดีแก่ดินแดนใต้ สหพันธ์มลายูลงไป เช่น อินโดนีเซีย และบอร์เนียว

คณะกรรมการประสานงานป้องกัน แจ้งด้วยว่า ได้สอบถามอุปทูตอังกฤษประจำประเทศไทยแล้ว ได้ความเห็นที่ว่า คอมมิวนิสต์อาจจะเข้าควบคุมประเทศไทยด้วยวิธีดังต่อไปนี้ คือ

๑. ใช้กำลังทางบกและทางทะเลบุกเข้าประเทศไทย ในกรณีเช่นนั้น รัฐบาลจอมพลจะร่ำร้องไปทางสหประชาชาติหรืออังกฤษและสหรัฐอเมริกา การเข้าครองสงขลาอาจจะเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งของการให้ความช่วยเหลือ

๒. อาศัยการกบฏภายในทางภาคอีสานโดยผู้เป็นปฏิปักษ์ของรัฐบาล มีพวกเวียดมินห์สนับสนุนหรือทางกรุงเทพฯ โดยการสนับสนุนของเงินคอมมิวนิสต์ หรือทางภาคใต้โดยการสนับสนุนของเงินคอมมิวนิสต์ผสมกับพวกแยกดินแดน

๓. อาศัยการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลไทยด้วยการรัฐประหารและตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ เปิดทางให้คอมมิวนิสต์เข้าร่วมและสร้างความชิงชังอังกฤษ-อเมริกันให้เกิดขึ้น

สำหรับกรณีแรก คือ คอมมิวนิสต์เข้าบุกประเทศไทยจากภายนอกทั้งทางบกและทางเรือ และกรณีที่ ๒ กบฏทางภาคใต้ การเข้ายึดสงขลาคงไม่มีการคัดค้านจากไทย แต่ในกรณีอื่นไทยอาจจะไม่พอใจ เพราะถือเป็นการละเมิดอธิปไตย ประชาชนชาวไทยจะขัดขืนอย่างแน่วแน่ ในกรณีที่ ๓ เป็นการยากที่จะกำหนดเวลาที่เหมาะสมเพื่อเข้ายึดครองสงขลา ฝ่ายทหารอาจจะเห็นความจำเป็นต้องกระทำทันที แต่ฝ่ายอื่นอาจจะอยากให้หลีกเลี่ยงปฏิบัติการจากประเทศอื่น และป้องกันการกระทบกระเทือนถึงการส่งข้าวไทยไปมลายู แต่ถ้าปฏิบัติการล่าช้าไป มลายูอาจจะสูญเสียไปก่อนก็ได้

ข้อความสำคัญอยู่ที่ความรู้สึกที่จะเกิดขึ้นแก่โลกภายนอกโดยทั่วไปและแก่องค์การสหประชาชาติโดยเฉพาะ อังกฤษจะต้องปฏิบัติไปในลักษณะที่จะไม่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กรณานเพื่อการนี้ในทันทีที่เข้ายึดครองสงขลา จะต้องออกคำแถลงการณ์

อธิบายว่า เป็นการจำเป็นในการป้องกันมลายู ประกอบด้วยการยืนยันให้คำมั่นว่า อังกฤษไม่มีความต้องการดินแดนที่อังกฤษเข้ายึดปกครองโดยทหาร จะถือว่าคงอยู่ ภายใต้อธิปไตยของไทย อังกฤษจะมอบคืนให้แก่รัฐบาลไทยที่เป็นมิตรในโอกาสแรก ที่กระทำได้

บันทึกเน้นต่อไปว่า การยึดครองสงขลาโดยมิได้รับความยินยอมจากรัฐบาลไทย จะเป็นภัยต่อกลุ่มชนชาติบริติชในประเทศไทย รวมทั้งเจ้าหน้าที่สถานเอกอัครราชทูตด้วย จึงจำต้องเตรียมแผนการอพยพออกไปจากประเทศไทยอย่างรวดเร็วก่อนการยึดครองโดยมิให้ฝ่ายไทยเกิดระแวงสงสัย

ทางกองบัญชาการทหารบกประจำตะวันออกไกลส่งข้อเสนอของคณะกรรมการประสานงานฯ ไปให้กระทรวงกลาโหมกรุงลอนดอนพิจารณา และส่งสำเนาให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษทราบ

ทางกรุงลอนดอนมีการพิจารณาแผนป้องกันนี้ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๔ ฝ่ายเสนาธิการทหารอังกฤษสนับสนุน ส่วนทางกระทรวงการต่างประเทศเตือนให้ระมัดระวังเป็นพิเศษ ถ้ารัฐบาลไทยร้องขอ อาจจะมีการเจรจาช่วยป้องกันบริเวณคอคอดกระได้ แต่ถ้าฝ่ายไทยไม่ร้องขอก็ควรเข้ายึดครองดินแดนของประเทศไทย นอกจากจะเป็นกรณีฉุกเฉินที่คุกคามต่อความมั่นคงของสหพันธมลายูอย่างชัดเจน แต่กว่าจะเข้าเกณฑ์ถึงกำหนดดำเนินการได้ อาจจะมีล่าช้าสายเกินไป ฉะนั้น ทางที่ดีที่สุด ได้แก่ การสนับสนุนให้ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม คงคุมอำนาจในประเทศไทยไว้ต่อไป กระทรวงการต่างประเทศไม่ขัดข้องในการเตรียมวางแผนการล่วงหน้าสำหรับกรณีต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยไม่มอบอำนาจในการดำเนินการตามแผนใดเมื่อใดและอย่างไร ให้แก่คณะกรรมการประสานงานตามที่ต้องการ ทั้งนี้ จำต้องเฝ้าติดตามความคลี่คลายของสถานการณ์อย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง กระทรวงการต่างประเทศสั่งสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงเพทฯ ให้ร่วมมือกับสิงคโปร์ โดยถือเป็นเรื่องลับสุดยอด ไม่ให้ลงเลขรับคำสั่งนี้ในบัญชีหนังสือเข้า-ออก และให้เฝ้าเอกสารเสียทันทีภายหลังที่ตอบกระทรวงการต่างประเทศแล้ว

ในตอนนั้นถึงเวลาสับเปลี่ยนทูตอังกฤษประจำประเทศไทย โดยนาย จี. เอ. วัลลิงเจอร์ ได้รับแต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตอังกฤษสืบแทนเซอร์เจฟฟรีย์ ทอมสัน

นายวัลลึงเจอร์เร่งระดมความสนใจในปัญหาเรื่องความร่วมมือทางชายแดนด้านมลายูให้รัดกุมยิ่งขึ้น ในหนังสือลับมากลางวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๙๔ ที่มีถึงข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่สหพันธมลายู ทูตกล่าวว่า เท่าที่ระดับตรีพินดู ทางกรมตำรวจไทยวางลำดับความสำคัญมากน้อยในการปฏิบัติหน้าที่ไว้สามลำดับ ลำดับแรกสำคัญที่สุด ได้แก่ กรุงเทพฯ ซึ่งจะต้องรักษาความสงบเรียบร้อยไว้ให้ได้ เฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่จะอาจจะเกิดความขัดกันระหว่างตำรวจภายใต้พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ กับทหารบกภายใต้พลโท สฤทธิ ธาระรัชต์ ซึ่งมีชาวหนานหว่า ต่างคอยช่วงชิงอำนาจกัน ลำดับถัดลงมาก็คือ ภาคเหนือ และภาคอีสาน เพราะเชื่อว่าภัยคอมมิวนิสต์จะเข้าถึงไทยทางด้านนั้น ส่วนลำดับสุดท้าย ได้แก่ ชายแดนมลายู ซึ่งไทยถือว่า ความยุ่งยากจากกองโจรจีนคอมมิวนิสต์เป็นเรื่องของสหพันธมลายูที่จะต้องจัดการเอง ฉะนั้น กำลังตำรวจไทยทางด้านนี้จึงไม่สู้จะได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร

นายวัลลึงเจอร์เดินทางไปศึกษาสถานการณ์ทางใต้ของไทยด้วยตนเอง และได้เชิญประชุมเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องถิ่นเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ที่จังหวัดสงขลา จึงทราบว่าการตำรวจไทยขาดทั้งกำลังคน กำลังอาวุธ ความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร ชาวบ้านไม่สู้จะนิยมตำรวจ เพราะตำรวจอาศัยเครื่องแบบเป็นอำนาจ จึงไม่สู้จะได้รับข่าวคราวการเคลื่อนไหวของผู้ก่อการร้ายเท่าใดนัก นอกจากนั้นทางภายในปักษ์ใต้เองมีอาชญากรรมมากเกินความสามารถของตำรวจที่จะปราบปรามป้องกันได้ นายวัลลึงเจอร์เปรียบตำรวจไทยทางภาคใต้เป็นเสมือนเด็กกำพร้าที่ถูกทอดทิ้ง การดำเนินงานตามแผนการต่าง ๆ จึงเป็นไปได้อย่างล่าช้าติดขัดไปหมด จำเป็นที่อังกฤษจะต้องให้ความช่วยเหลือทางวัสดุเครื่องใช้ เฉพาะอย่างยิ่งเครื่องวิทยุรับส่งข่าวสารรวมตลอดจนช่วยให้บริการฝึกในมลายู และจัดให้มีการติดต่อระหว่างตำรวจไทยกับมลายูให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ในการประชุมเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายอังกฤษที่บูกิตเซเรเน เมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๔ ที่ประชุมตกลงให้ขยายความร่วมมือทางชายแดนระหว่างมลายูกับไทยให้กระชับยิ่งขึ้น โดยให้เลยชั้นระหว่างตำรวจถึงชั้นกำลังทหารด้วย ที่ประชุมย้ำโดยเฉพาะถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงกำลังทัพเรือไทยเพื่อให้มีสมรรถภาพ

ในการตระเวนชายฝั่ง การวางทุ่นระเบิดและการป้องกันเรือดำน้ำ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันรักษาความสงบ มิใช่เฉพาะทางเขตแดนติดต่อกันระหว่างไทยกับมลายูเท่านั้น หากจะเป็นประโยชน์แก่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในส่วนรวมด้วย เพื่อการนี้ที่ประชุมเห็นว่า ควรจะให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาช่วยอีกแรงหนึ่ง

นายวัลลึงเจอร์พยายามจัดให้มีการพบปะระหว่างเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของมลายูกับไทย รวมทั้งให้พลเอก เซอร์เจอร์ลด์ เทมเพลอร์ ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสหพันธมลายู ได้พบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๙๕ ในด้านการปราบคอมมิวนิสต์จากมลายู มีการย้ำถึงความสำคัญที่จะต้องพยายามโน้มน้าวให้ประชาชนเข้าข้างรัฐบาล ให้เกิดความรู้สึกตระหนักรู้ว่า รัฐบาลจะทำประโยชน์ให้มากและดีกว่าพวกคอมมิวนิสต์ ทั้งสองท่านมีความเห็นตรงกันว่า ขบวนการคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการร่วมมืออย่างใกล้ชิดภายใต้การนำของมอสโกและปักกิ่ง ส่วนฝ่ายปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์หาได้มีการร่วมมือเสมอเท่าเทียมไม่

อย่างไรก็ตามเพื่อปฏิบัติตามแผนป้องกันมลายูของอังกฤษ ความดำริที่จะต้องเข้ายึดครองดินแดนทางภาคใต้ของประเทศไทยยังคงมีอยู่ เพราะเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๙๕ นายสก๊อต อธิบดีกรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีจดหมายลับสุดยอดถึงนายวัลลึงเจอร์ สอบถามความเห็นว่าจะมีทางปฏิบัติอย่างไรให้อังกฤษสามารถเข้ายึดครองสงขลาได้ในกรณีที่มีภัยคอมมิวนิสต์จากอินโดจีน จะควรสนับสนุนฐานะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นด้วยวิธีใด และถ้าฝ่ายไทยไม่ขอรับรอง อังกฤษเข้ายึดครองสงขลา ฝ่ายไทยจะมีปฏิปักษ์อย่างไร ที่อังกฤษห่วงใยโดยเฉพาะก็เนื่องจากตอนนั้นในประเทศไทยมีข่าวลือหนาหูเรื่องการยึดครองอำนาจอยู่เสมอ โดยเหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างพลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งสร้างความหนักใจให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการที่จะประสานสองฝ่ายให้เข้ากัน ในยามที่ชาติกำลังเผชิญภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ

MO

การเข้าข้างโลกเสรีประชาธิปไตย

ข้าพเจ้ายังจำได้จนกระทั่งทุกวันนี้ว่า เมื่อข้าพเจ้าออกไปรับราชการประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ ประเทศญี่ปุ่น ในระยะแรกของสงคราม ในตำแหน่งเลขานุการโท ทำหน้าที่ด้านเศรษฐกิจ เป็นโอกาสให้ข้าพเจ้ารู้จักมักคุ้นสนิทสนมกับนักธุรกิจญี่ปุ่นมากมายหลายคน มีอยู่คนหนึ่งที่ทำธุรกิจกับประเทศไทยใกล้ชิด เคยเดินทางมาประเทศไทยหลายหน ได้ย้าต่อข้าพเจ้าครั้งแล้วครั้งเล่าว่า ญี่ปุ่นมีภาระมหาศาลที่จะต้องปฏิบัติเพื่อชนชาวเอเชีย ความผูกพันเป็นพันธมิตรกับประเทศอักษะในยุโรปเป็นเพียงชั่วคราว หากฝ่ายอักษะชนะสงคราม วันหนึ่งข้างหน้า ญี่ปุ่นกับเยอรมันจะต้องรบกันแน่ ชาวเอเชียควรจะหันหน้าเข้าหากันไว้ ช่วยต่อต้านการขยายตัวของชนชาติยุโรปและอเมริกัน เพื่ออิสรภาพและความมั่นคงของประชาชาติในเอเชีย

แต่มหาอาณาจักรนาซีและจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นก็ได้พ่ายแพ้สงครามเป็นอันเสร็จเด็ดขาดไปแล้ว ฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งมีสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเป็นตัวตั้งตัวตีสำคัญ ภายหลังชัยชนะ กลับไม่สามารถที่จะทะนุถนอมรักษาสัมพันธไมตรีอันยิ่งใหญ่ไว้ได้ ในการประชุมยัลต์ตอนต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ ผู้นำผู้ใหญ่อิงทั้งสาม คือ ประธานาธิบดีรูสเวลท์ นายกรัฐมนตรีเชอร์ชิล และจอมพล สตาลิน สามารถตกลงวางแผนสันติภาพถาวรที่จะใช้เป็นมูลฐานของโลก จอมพล สตาลินถึงกับกล่าวว่า ตราบดีที่ทั้งสามท่านยังมีชีวิตอยู่ สันติภาพจะเป็นอันรักษาไว้ให้ยืนยงคงอยู่ แต่ก็ไม่มั่นใจว่า หลังจากนั้นสิบปี จะมีสิ่งใดเกิดขึ้น สองเดือนต่อมา ประธานาธิบดีรูสเวลท์ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน รองประธานาธิบดีทรูแมนขึ้นดำรงตำแหน่งแทน เดือนกรกฎาคม นายกรัฐมนตรีเชอร์ชิลก็มีอันจะเป็นไปอีกผู้หนึ่ง เพราะท่านพ่ายแพ้การเลือกตั้งทั่วไปในอังกฤษ นายเคลเมนต์ แอ็ดลี หัวหน้าพรรคกรรมกรขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ในบรรดาผู้นำยิ่งใหญ่ทั้งสามของสงคราม เหลือหน้าเก่าเพียงผู้เดียวคือ จอมพล สตาลิน ที่ยืนโรงอยู่ ฮิตเลอร์ประกอบอัฐวินาตกรรมเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๘๘ กรุงเบอร์ลินแตกในวันรุ่งขึ้น เยอรมันยอมแพ้เมื่อวันที่ ๘ ต่อมา ส่วนญี่ปุ่นเห็นอันสงส์ของระเบิดปรมาณูสองลูกติดตตามันในต้นเดือนสิงหาคม มหาอำนาจแห่งดินแดนอาทิตย์อุทัยยอมจำนนเมื่อวันที่ ๑๔

จอมพล สตาลินกล่าวต่อสมาชิกวุฒิสภาอเมริกันผู้หนึ่งเมื่อเดือนกันยายน ๒๔๘๘ ว่า พันธมิตรอันยิ่งใหญ่สร้างขึ้นเพื่อเผชิญศัตรูร่วมกัน คือ ฮิตเลอร์ผู้ต้องการครองยุโรป เมื่อสิ้นฮิตเลอร์แล้ว จำต้องแสวงหาปัจจัยใหม่ที่จะผูกพันฝ่ายสัมพันธมิตรให้ร่วมกันในอนาคต แต่ปัจจัยใหม่ดังว่านี้ไม่แสดงตัวออกมาสักที บรรดาประเทศในยุโรปต่างอ่อนเปลี้ยถึงขั้นเกือบสลายตัว โดยผลของสงครามนานปี าระบระหว่างประเทศดั้งเดิมต้องพังทลาย จะเหลืออยู่ก็แต่สองมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเท่านั้น ทั้งสองเกิดเริ่มระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน แม้แต่สัญญาสันติภาพที่จะทำกับเยอรมันก็ไม่มีทางตกลงกันได้ นอกจากแบ่งเยอรมันออกเป็นสอง เยอรมันตะวันตกอยู่ใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส และเยอรมันตะวันออกอยู่ภายใต้สหภาพโซเวียต นครหลวงเบอร์ลินพลอยถูกแบ่งเป็นสองไปด้วย พอสสงครามร้อนเล็ก สงครามเย็นก็อุบัติขึ้นแทน ต่างฝ่ายต่างแสวงหาสมัครพรรคพวกเข้าไว้ แบ่งเป็นโลกเสรีประชาธิปไตย และโลกคอมมิวนิสต์

ในระยะนั้น ข้าพเจ้าทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากองการเมือง รักษาการอธิบดีกรมการเมืองตะวันตก และต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นต้วอธิบดี ข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่จะเสนอข้อคิดเห็นทางการเมืองระหว่างประเทศได้พอสมควร เพื่อประกอบการวินิจฉัยของกระทรวงการต่างประเทศกำหนดวิเทโศบายของประเทศไทย ข้าพเจ้ารู้สึกว่ในโลกที่แบ่งแยกเป็นสองฝ่ายเผชิญหน้ากันอยู่เช่นนั้น ประเทศไทยน่าจะดำเนินนโยบายเป็นอิสระ ไม่หันเหเข้าข้างใดข้างหนึ่งโดยเฉพาะ มหาประเทศเขาจะขัดแย้งช่วงชิงผลประโยชน์กัน น่าจะปล่อยให้เป็นเรื่องของเขา เราควรวางตัวเป็นกลางไม่ผูกพันกับฝ่ายใดทั้งสิ้น เราน่าจะเอาอย่างสวีตเซอร์แลนด์ สร้างสมกำลังทางป้องกันของเราให้มีประสิทธิภาพที่แท้จริง สิ่งที่เราอาจจะยึดถือได้ก็คือ องค์การสหประชาชาติที่ประเทศไทยต้องยอมเสียสละหลายสิ่งหลายอย่างเพื่อสมัครเข้าเป็นสมาชิก ข้าพเจ้าเห็นว่า ประเทศไทยควรพยายามเป็นศูนย์กลางส่วนภูมิภาคของสหประชาชาติ และสำนักงานชำนาญพิเศษในเครือสหประชาชาติ สร้างกรุงเทพฯ ให้เป็นเสมือนนครเจนีวา ซึ่งความจริงเริ่มประสบความสำเร็จบ้างแล้ว โดยคณะกรรมการสิทธิเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกเฉียงไกล กองทุนฉุกเฉินสำหรับเด็กของสหประชาชาติ องค์การอนามัยโลก ตกลงเปิดสำนักงานส่วนภูมิภาคที่กรุงเทพฯ ตาม ๆ กัน

สำหรับสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ให้ความกรุณาปรานีแก่ประเทศไทยเป็นพิเศษ ไม้
รับรู้สถานะสงครามที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศด้วย ทั้งยังคงช่วย
ป้องกันมิให้ฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยกันเข้ามาปกครองประเทศไทยเยี่ยงประเทศที่แพ้
สงครามอื่น ๆ และคอยขัดขวางมิให้อังกฤษและประเทศในเครือจักรภพที่วางตน
เป็นคู่สงครามกับประเทศไทย เรียกร้องสิทธิทำกับไทยในฐานะผู้พิชิตเหมือนที่
ทำกับญี่ปุ่น ประเทศไทยย่อมต้องมีกตัญญูตเวทิตาเป็นพิเศษ แต่มีบางอย่าง
เหมือนกันที่ข้าพเจ้าเชื่อว่า สหรัฐอเมริกาน่าจะให้ความเห็นนอกเหนือใจแก่ไทยยิ่งกว่า
ที่ให้อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องดินแดนที่ประเทศไทยเคยต้องเสียให้แก่ต่างชาติ
ล่าอาณานิคม รัฐบาลอเมริกันยืนกรานไม่รับรู้การเปลี่ยนแปลงทางดินแดนใด ๆ ที่
เกิดขึ้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง และเออวยบังคับให้ประเทศไทยส่งมอบ
ดินแดนที่ได้รับคืนมากลับให้แก่ประเทศเจ้าอาณานิคมตามเดิม จริงอยู่สหรัฐอเมริกา
อยากจะเห็นดินแดนอาณานิคมเหล่านั้นได้เอกราช มีอิสรภาพของตนเอง แต่ก็ยังมี
ความรู้สึกผูกพันกับสัมพันธมิตรเดิมอยู่ เกรงดินแดนเหล่านั้นจะตกเข้าไปใต้อิทธิพล
ของคอมมิวนิสต์ เป็นอันว่า เมื่อสิ้นสุดสงครามใหม่ ๆ ประเทศเจ้าอาณานิคมได้รับ
โอกาสให้กลับเข้าปกครองดินแดนอาณานิคมต่อไป อย่างน้อยก็อีกระยะหนึ่ง

ข้าพเจ้าเห็นว่า หมดสมัยที่จะคงมีอาณานิคมอยู่ต่อไปแล้ว ถ้าประเทศไทยมีทาง
จะช่วยเหลือให้ประชาชนชาติเพื่อนบ้านกลับได้รับเอกราชและอิสรภาพคืน มีความเป็น
อยู่ของตนเองได้ ก็เป็นการดี ส่วนจะมีการปกครองในรูปหรือระบบใด ปล่อยให้
สิทธิของเขาที่จะเลือกเฟ้นเอาเอง ไทยเราไม่ชอบระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์
เราควรคิดป้องกันด้วยวิธีต่าง ๆ ที่จะไม่ให้คอมมิวนิสต์คลี่คลายขยายตัวขึ้น
ภายในประเทศ แต่เราไม่น่าจะวางตัวเป็นศัตรูกับทุกประเทศที่เป็นคอมมิวนิสต์ ขนาด
มหาอาณาจักรยิ่งใหญ่ของผู้เผด็จการฮิตเลอร์ ยังดำเนินนโยบายเป็นปฏิปักษ์ต่อ
คอมมิวนิสต์ไม่ตลอดรอดฝั่ง ไฉนเลยไทยเล็กกระจริดจะสามารถสกัดกั้นการ
แพร่ขยายของคอมมิวนิสต์ทั่วโลกได้ ถ้าคอมมิวนิสต์ไม่มายุ่งกับไทย ไทยจะไปยุ่งกับ
คอมมิวนิสต์ในที่อื่นเพื่อประโยชน์อันใด

ทั้งนี้ เป็นแนวความคิดเห็นของข้าพเจ้าที่เสนอต่อกระทรวงในทุกโอกาสที่มีการ
พิจารณาเรื่องเหล่านี้ ส่วนกระทรวงจะเห็นด้วยหรือไม่ และรัฐบาลจะตัดสินใจให้

ดำเนินนโยบายอย่างไร เป็นเรื่องของเบื้องบน เมื่อตกลงกำหนดเป็นนโยบายแล้ว กระทรวงการต่างประเทศก็จะต้องปฏิบัติตามต่อไป ครั้นเมื่อข้าพเจ้าต้องพ้นจากกรมการเมืองตะวันตกไป เข้ารับหน้าที่ในกรมสหประชาชาติในปี ๒๔๙๓ ข้าพเจ้าไม่มีหน้าที่เสนอข้อคิดเห็นด้านการเมืองระหว่างประเทศนอกกรอบสหประชาชาติ

รัฐบาลไทยหลังสงคราม จนกระทั่งเมื่อรัฐประหารปลายปี ๒๔๙๐ มีท่าทีจะรักษาความเป็นกลางไม่ฝักใฝ่เข้าข้างฝ่ายใดในสงครามเย็นระหว่างมหาประเทศ ครั้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับขึ้นครองอำนาจใหม่ในเดือนเมษายน ๒๔๙๑ เป็นธรรมดาอยู่เองที่ท่านต้องบำเพ็ญตนให้อังกฤษและอเมริกันเลิกมองท่านในฐานะศัตรูเสียที ท่านพยายามเอาใจทุกอย่าง แม้แต่ฝรั่งเศสซึ่งเป็นศัตรูคู่อาฆาตของท่าน สมัยเรียกร่องดินแดนอินโดจีน ท่านก็ต้องทำดีด้วย เอกอัครราชทูตอังกฤษมีโทรเลขรายงานกระทรวงต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๙๑ ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวขอภัยอย่างซึ่งหน้าในท่าทีของท่านระหว่างสงคราม อ้างว่า อยู่ในบังคับให้ต้องปฏิบัติเช่นนั้นเพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นแก่อาณาประชาราษฎร เมื่อระยะเวลาผ่านไปพอสมควรแล้ว หวังว่า ความรังเกียจเดียดฉันท์ที่นโยบายของท่านก่อให้เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษจะกลับกลายเป็นการให้อภัยโหลติดอกัน นายทอมสันได้ตอบไปว่า สนใจในปัจจุบันและอนาคตยิ่งกว่าเหตุการณ์ในอดีต เพราะมองเห็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเป็นปัจจัยสำคัญในการร่วมมือระหว่างไทยกับอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่เพาะตัวอยู่ในมลายู อีกสองวันต่อมา นายทอมสันมีโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า บัดนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยอมลงมาร่วมงานกับฝ่ายแองโกลเช็กซอนในการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างแน่นอนแล้ว รัฐบาลอังกฤษควรสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือเต็มที่ และว่าวันใดที่ศัตรูของจอมพลสามารถขับไล่ท่านให้พ้นจากตำแหน่งไป วันนั้นจะเป็นวันฝันร้ายของอังกฤษและเป็นมหันตภัยต่อมลายู ไทยตัดสินใจให้ความร่วมมือกับอังกฤษในการปราบปรามโจรคอมมิวนิสต์ชายแดนทางใต้ติดต่อกับมลายู ดังได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน

ทางด้านอินโดจีนที่ติดต่อกับชายแดนทางเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และ ตะวันออกของประเทศไทย สถานการณ์สลับซับซ้อนยิ่งกว่า เพราะชนชาวญวน ลาว

และเขมร ส่วนใหญ่ไม่ชอบการปกครองของฝรั่งเศสทั้งนั้น ญวนมีโฮจิมินห์ ชื่อเดิม เหงียนเอเก๊า เริ่มเรียกร้องจะเอาเอกราชอธิปไตยคืนตั้งแต่ปี ๒๔๖๐ มาแล้ว ภายหลังจากที่ได้ไปรับการฝึกอบรมที่กรุงมอสโก ในปี ๒๔๖๖ กลับมาตั้งขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสในปี ๒๔๗๓ เมื่อฝรั่งเศสต้องพ่ายแพ้ในสงครามต่อเยอรมัน ญี่ปุ่นเริ่มแผ่อิทธิพลเข้าไปในอินโดจีน สามารถทำสัญญาป้องกันร่วมกับรัฐบาลฝรั่งเศสที่วิซี พวกนักชาตินิยมผู้ต้องการเอกราชรวมตัวกันต่อต้านญี่ปุ่น โฮจิมินห์จัดตั้งองค์การเวียดนามหิ้นดำเนินงานการเมืองและการทหาร ระหว่างสงครามได้รับความสนับสนุนจากพวก โอ.เอส.เอส. ให้ทำการใต้ดินเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น ในเดือนมีนาคม ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นตกลงขอให้ฝรั่งเศสถอนตัวจากอินโดจีน เสนอให้เอกราชแก่ญวน และให้จักรพรรดิเบ๋าได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นที่เซ่งอัน ทั้ง ๆ ที่เจ้าตัวไม่ได้อยู่ที่เซ่งอัน ในวันเดียวกับวันที่ญี่ปุ่นลงนามยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๔๘๘ โฮจิมินห์ประกาศสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามขึ้นทางเหนือ และเรียกร้องให้จักรพรรดิเบ๋าได้ ซึ่งโฮจิมินห์ถือเป็นหุ่นของฝรั่งเศสและญี่ปุ่น ลาออกจากความเป็นประมุขเสีย ย้ำในสิทธิกำหนดเจตจำนงตนเองของประชาชนเวียดนาม และประกาศเอกราชโดยอาศัยใช้ถ้อยคำแบบเดียวกับในประกาศเอกราชของสหรัฐอเมริกาสมัยแยกตัวจากอังกฤษ ในการเลือกตั้งทั่วไปที่จัดให้มีขึ้น ปรากฏว่า โฮจิมินห์และพวกเวียดนามที่ได้รับความช่วยเหลืออย่างท่วมท้น ได้ที่นั่งในสภาแห่งชาติเกือบทั้งหมด โฮจิมินห์ประกาศตนเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามและเรียกร้องให้ฝรั่งเศสถอนตัวออกจากอินโดจีน

โฮจิมินห์คาดการณ์ผิดอย่างสำคัญอย่างหนึ่ง คือ หวังที่จะได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาต่อต้านฝรั่งเศส เช่นเดียวกับที่เคยได้ในการต่อต้านญี่ปุ่นระหว่างสงคราม ต้องผิดพลาดไปถนัด นโยบายเป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิเผด็จการนาซีต้องเลิกล้มไปพร้อมกับการสลายตัวของเยอรมัน สหรัฐฯ หันไปหานโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์แทน แต่เดิมสหรัฐฯ เชื่อในขบวนการโฮจิมินห์ว่าเป็นขบวนการชาตินิยม แต่พอสิ้นสุดสงครามแล้ว กลับเกรงโฮจิมินห์จะเป็นลูกมือของคอมมิวนิสต์ จึงเริ่มเบียดเบียนการสนับสนุนโฮจิมินห์ สิ้นปี ๒๔๘๘ คณะของ โอ.เอส.เอส. ในเวียดนามถูก

เรียกตัวกลับ ทำให้ฝ่ายฝรั่งเศสตระหนกด้วยความกระหึ่มใจว่า กำลังแรงหนุน เวียดนามกำลังจะทลายหายไปแล้ว

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒๑ การแบ่งเขตสมรภูมิฝ่ายสัมพันธมิตร อินโดจีน ต้องแบ่งออกเป็นสองส่วนที่เส้นขนานที่ ๑๖ เหนือเส้นนั้นเป็นเขตสมรภูมิของจีน ทหารจีนคณะชาติทำหน้าที่เข้ารับการยอมจำนนของญี่ปุ่น ส่วนทางใต้ของเส้นขนานที่ ๑๖ เป็นสมรภูมิของพลเรือเอก ลอร์ดหลุยส์ เมานต์แบตตัน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๘๘ ลอร์ดหลุยส์ ส่งนายพลเกรซีพร้อมด้วยกำลังทหารบริติชเข้าไซ่ง่อน พาทหารฝรั่งเศสติดอาวุธ เข้าไปด้วย และแทนที่จะทำการปลดอาวุธกำลังทหารญี่ปุ่น กลับสนใจในการปลดอาวุธทหารญวนมากกว่า ยิ่งกว่านั้นยังอาศัยทหารญี่ปุ่นให้ช่วยสอดส่องรักษา ความสงบเรียบร้อยในเวียดนาม ภายหลังจากที่ได้รับการยอมจำนนของพลเอก เทราอุจิ ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นแล้ว ลอร์ดหลุยส์ประกาศคืนอำนาจการปกครองให้แก่ ฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน

ทางเหนือเส้นขนานที่ ๑๖ ทหารของจอมพล เจียงไคเช็ครับการยอมจำนนของ ญี่ปุ่นแล้ว ไม่ยอมถอนตัวออกจากเวียดนามเหนือ ต้องรอมัจจกระทั่งเดือนมีนาคม ๒๔๘๙ โฮจิมินห์ตกลงกับฝรั่งเศสขอให้จีนถอนทหารออก โดยฝรั่งเศสเข้าแทนที่ และยอมรับรองรัฐบาลของโฮจิมินห์ในภาคเหนือของเวียดนาม สมัยนั้นเป็นเวลา ที่พวกคอมมิวนิสต์เข้าร่วมอยู่ในรัฐบาลฝรั่งเศส จึงมีการผ่อนคลายโฮจิมินห์พอสมควร โฮจิมินห์ยอมไปเจรจากรณีเมืองกับรัฐบาลฝรั่งเศสที่ฟองแตนโบล ฝรั่งเศสยื่นกราน ไม่ยอมให้โฮจิมินห์เข้าควบคุมเวียดนามส่วนทางใต้ การเจรจาเซงักังไม่เกิดผลสำเร็จ ฝรั่งเศสถือโอกาสส่งกำลังทหารเข้าไปเพิ่มในอินโดจีน เกิดการสู้รบกับพวกเวียดนาม ฝรั่งเศสบุกเข้าเมืองไฮฟอง ความตกลงเดือนมีนาคมจึงเป็นอันล้มเลิกไป ทั้งสองฝ่าย กลับสู้รบกันอีก ด้วยกำลังอาวุธที่ดีกว่า ฝรั่งเศสสามารถขับไล่พวกเวียดนามที่ออกจาก ฮานอย นครหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามได้ โฮจิมินห์ใช้วิธีสู้ฝรั่งเศส โดยอาศัยกองโจร ทำอาวุธใช้เองบ้าง ส่วนใหญ่แย่งชิงเอาจากทหารฝรั่งเศส โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกแต่ประการใด

ฝรั่งเศสคิดสร้างรัฐเวียดนามขึ้น อัญเชิญจักรพรรดิเบาใต้ให้เสด็จกลับมาเป็น
ประมุขปกครอง โดยในทางปฏิบัติแล้ว หากใต้อิสรภาพจริงจังก่เบาใต้ไม่ มีการ
จำกัดอำนาจของรัฐเวียดนามจนมองไม่เห็นเอกราชอันแท้จริง

ปลาย ๒๔๘๙ มีผู้แทนรัฐบาลโฮจิมินห์ ผู้แทนลาว และเขมรอิสระประชุมกันที่
กรุงเทพฯ ทั้งสามฝ่ายร่วมลงนามในบันทึกลงวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๙๐ เสนอหลักการ
จะให้มีการจัดตั้งสหพันธรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วยประเทศไทย
พม่า มลายู อินโดนีเซีย เวียดนาม กัมพูชา และลาว ในขั้นแรกประสงค์จะให้เสนอ
บันทึกนั้นไปให้กรุงวอชิงตันพิจารณาดำเนินการ แต่ต่อมาเกิดเปลี่ยนเป็นให้เสนอ
ต่อสถานเอกอัครราชทูตอเมริกัน ณ กรุงเทพฯ เพื่อให้เป็นผู้ส่งต่อเลขาธิการ
สหประชาชาติ เอกอัครราชทูตสแตนตันโทรเลขรายงานกระทรวงการต่างประเทศ
อเมริกันเมื่อวันที่ ๗ มกราคม ทางกระทรวงการต่างประเทศตอบทูตเมื่อวันที่ ๑๔
ไม่เห็นด้วยกับที่จะให้ดำเนินการอย่างนั้น เพราะรัฐบาลอเมริกันไม่ควรจะรับปฏิบัติการ
ให้ในนามของขบวนการชาตินิยมในอินโดจีน จึงขอให้เอกอัครราชทูตส่งเอกสารคืน
แก่ผู้แทนสามฝ่าย ความจริงนายแอกจิสัน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เคยเสนอ
จะเป็นสื่อให้มีการติดต่อทำความเข้าใจระหว่างฝรั่งเศสกับผู้แทนสามชาติมาก่อนแล้ว
หากแต่ฝรั่งเศสยังเชื่อในความสามารถของตนที่จะจัดการขบปัญหาของอินโดจีน
ได้โดยลำพัง โดยมีดำริจะใช้แผนการร่วมมือทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่าง
สามชาติในอินโดจีนเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ไม่ถึงกับเป็นการร่วมมือทางการเมือง พอ
จีนคอมมิวนิสต์เข้ายึดครองผืนแผ่นดินใหญ่จีนสำเร็จในปี ๒๔๙๒ รัฐบาลมาเซตุง
ประกาศรับรองรัฐบาลโฮจิมินห์ ติดตามด้วยสหภาพโซเวียต เป็นอันว่า โฮจิมินห์เพิ่ง
ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศเป็นทางการ จึงอยู่ในฐานะที่จะกระทำการสู้รบ
กับฝ่ายฝรั่งเศสต่อไปด้วยประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้น

อันความดำริที่จะจัดตั้งสหพันธรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความจริงเกิดขึ้นแล้ว
ตั้งแต่ตอนต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อญี่ปุ่นสามารถเข้ายึดครองดินแดน
ต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งล้วนตกอยู่ภายใต้การปกครองของ
ต่างชาติ เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชากรพื้นเมือง ญี่ปุ่นประกาศยกดินแดน

เหล่านั้นขึ้นเป็นอิสระ ให้เอกราชแก่พม่าภายใต้บามอ หมู่เกาะชวาและสุมาตรา ภายใต้โซการ์โน และอินโดจีนภายใต้อดีตจักรพรรดิเบาใต้ องค์กษัตริย์เขมร และ เจ้ามหาชีวิตลาวเดิม แต่แท้ที่จริงแล้ว ญี่ปุ่นยังคงกำอำนาจการควบคุมไว้ด้วยการ สถาปนากระทรวงขึ้นใหม่เพื่อการนี้ เรียกว่า กระทรวงมหาเอเชียบูรพา บรรดา ประชากรพื้นเมืองของดินแดนเหล่านี้จึงยังคงรวบรวมตัวกันทำการต่อสู้เพื่อเอกราช ของตนอยู่อย่างไม่ลดละ

ท่านปรีดี พนมยงค์ มีความเห็นอกเห็นใจในประธานของประชากรเหล่านั้น และพร้อมที่จะให้การสนับสนุนทุกวิถีทางเพื่อให้ได้เอกราชเป็นอิสระอย่างแท้จริง ท่านริเริ่มจะจัดตั้งสมาพันธ์รัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ออก รวมบรรดารัฐทั้งหลายในปริมณฑล ซึ่งจะมีประเทศไทยเป็นแกนนำในฐานะที่เป็นประเทศเอกราชเก่าแก่ที่สุด ในชั้นแรก สหรัฐอเมริกาก็ดูจะสนับสนุนความดำรินี้อยู่ แต่ต่อมาภายหลังเมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ สามารถเข้ายึดดินแดนภาคพื้นแผ่นดินของประเทศจีนได้สำเร็จ ฝ่ายอเมริกันก็เกิดเกรงกลัวว่า ขบวนการอิสรภาพเหล่านั้นจะกลายเป็นเครื่องมือในการขยายตัว คอมมิวนิสต์จึงถอนการสนับสนุน

เดือนพฤษภาคม ๒๔๙๓ ประธานาธิบดีทรูแมนตกลงในหลักการช่วยฝรั่งเศส โดยเกรงคอมมิวนิสต์จะเข้าครองอินโดจีน เปลี่ยนจากนโยบายเดิมของประธานาธิบดี รูสเวลท์ที่ต้องการจะให้อิสรภาพแก่บรรดาอาณานิคม

ระหว่างที่พวกญวนดิ้นรนต่อสู้เพื่ออิสรภาพของตนเองนั้น ตั้งแต่สมัยที่ฝรั่งเศส ปกครองอยู่สมัยญี่ปุ่นเข้าปกครอง และสมัยฝรั่งเศสกลับเข้าปกครองใหม่ คนชาว เวียดนามสู้รบปรบมือกับเจ้านายฝ่ายปกครองตลอดมา เมื่อพลาดพลั้งเสียท่า ก็อพยพหลบหนีเข้ามาซ่อนในประเทศไทยตามบริเวณชายแดน สร้างสมกำลังได้ใหม่ ก็เข้าไปสู้ฝ่ายปกครองอีก ทางฝ่ายไทยจำต้องรับพวกอพยพหลบหนีภัยเหล่านี้ไว้เพื่อ มนุษยธรรม ในทางจิตใจ รู้สึกเห็นใจในการเสียสละของนักชาตินิยม ให้ความเอื้อเพื่อ เท่าที่จะกระทำได้โดยไม่กระทบกระเทือนถึงสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ ครั้นเมื่อ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมาครองอำนาจใหม่ ภายหลังกการรัฐประหารปี ๒๔๙๐ เพื่อเอาใจฝรั่งเศสที่ให้การรับรองรัฐบาลของท่าน ท่านประกาศร่วมมือกับ

ฝรั่งเศสในการป้องกันมิให้พวกเวียดนามห์เข้ามาอาศัยใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการลับ แม้แต่ดินแดนเดิมของไทยที่ท่านสามารถปลุกระดมให้ปวงชนชาวไทยฮือขึ้นสละเลือดเนื้อเรียกร้องเอาคืนจากฝรั่งเศสจนสำเร็จ ทำให้ท่านเป็นหวานใจของคนไทย เป็นผู้นำตลอดกาล เมื่อไทยถูกอำนาจกดดันจากภายนอกให้จำต้องคืนกลับให้แก่ฝรั่งเศสภายหลังสงคราม ท่านเกิดไม่ตั้งใจต่อไป ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านได้ลี้หน้าจากกับนายจิลแบร์ต เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสว่า เป็นเรื่องของอดีตซึ่งควรจะลืมได้แล้ว ท่านจะลืมได้จริงหรือเปล่า ข้าพเจ้าไม่แน่ใจ แต่ก้าวใหม่ของท่านในการดำเนินวิเทศব্যจะหนักไปในทางเอาใจประเทศใหญ่ฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งรวมทั้งฝรั่งเศสศัตรูเดิมของท่าน

เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสพยายามบีบบังคับรัฐบาลเบาโตขึ้นใหม่ และประสงค์จะให้ประเทศไทยรับรอง ทั้งเอกอัครราชทูตอังกฤษและอเมริกันเข้าพบท่านจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตอนต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๓ ท่านจอมพลเบี่ยงบ่ายว่ายังสงสัยในมติมหาชนในเวียดนามว่า สนับสนุนเบาโตเพียงใด หากแผนฝรั่งเศสไม่สำเร็จผลประเทศไทยจะตกอยู่ในฐานะลำบาก เพราะในภาคอีสานบริเวณแม่น้ำโขง มีพวกเวียดนามห์ต่อต้านเบาโตหลบซ่อนอยู่เป็นจำนวนมาก พวกนี้ถืออาวุธทั้งนั้น อาจจะกลายเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศไทยได้ เอกอัครราชทูตทอมสันมีโทรเลขลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ รายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ได้พบพูดกันเรื่องนี้กับคุณพจน์ สารสิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ คุณพจน์ชี้แจงว่าการรับรองรัฐบาลเวียดนามมีความสำคัญสำหรับประเทศไทยมาก ทำดีไม่ตีอาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นมิตรจากประชากร ๒๕ ล้านคนในอินโดจีน นายทอมสันให้เหตุผลว่า อังกฤษและอเมริกันต้องการสนับสนุนขบวนการชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งกำลังถูกฝ่ายคอมมิวนิสต์คุกคามอยู่ การรับรองรัฐบาลเบาโตเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยในการสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ คุณพจน์ได้ว่า ถ้าฝ่ายเสรีประชาธิปไตยต้องการจะต่อต้านขบวนการคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จริง จะต้องปฏิบัติการอย่างจริงจัง มิใช่แต่เพียงกล่าวถ้อยแถลงด้วยวาจาเท่านั้น

ปัญหาเรื่องการรับรองรัฐบาลในอินโดจีนภายหลังที่ต่างฝ่ายต่างได้ทำความตกลงชั่วคราวกับรัฐบาลฝรั่งเศส ทูตฝรั่งเศสเสนอขอให้รัฐบาลไทยรับรองรัฐบาลทั้งสามในอินโดจีน คือ รัฐบาลลาว เขมร และเวียดนาม ความตกลงชั่วคราวกำหนดให้ทั้งสามรัฐยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพฝรั่งเศส เอกราชที่ประกาศให้เป็นแต่ในนาม เพราะยังมีข้อจำกัดตติลทธิอธิปไตยบางอย่างอยู่ เฉพาะอย่างยิ่งในด้านการดำเนินวิเทศব্যของประเทศไทย และความผูกพันทางการทหารสำหรับราชอาณาจักรลาวและกัมพูชาถือได้ว่าเป็นการริเริ่มปูทางไปสู่เอกราชและอิสรภาพในอนาคต พอจะถูกรับฟังได้ แต่กรณีเวียดนามมีปัญหาพิเศษสอดแทรกอยู่ เพราะฝรั่งเศสพยายามตั้งรัฐบาลจักรพรรดิเบาได้ขึ้นทางใต้ แข่งกับรัฐบาลโฮจิมินห์ทางเหนือ ในการรับรองรัฐบาลเวียดนามจะต้องเลือกเอาว่า จะรับรองรัฐบาลของโฮจิมินห์ หรือรัฐบาลเบาได้ รัฐบาลสหภาพโซเวียตเดินตามรอยรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ที่ปักกิ่ง โดยให้การรับรองรัฐบาลโฮจิมินห์แต่เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๔๙๓ ในฐานะที่เป็นผู้แทนอันแท้จริงของประชาชนส่วนใหญ่ในเวียดนาม แต่ฝ่ายฝรั่งเศสใคร่จะให้รัฐบาลไทยให้การรับรองรัฐบาลเบาได้ตามรัฐบาลอังกฤษและอเมริกัน ซึ่งมีความเห็นว่า ถ้าไม่ให้การรับรองแก่รัฐบาลเบาได้แล้ว จะทำให้โลกมองเห็นว่า ในอินโดจีนมีรัฐบาลที่ต่างประเทศรับรองเพียงรัฐบาลเดียว คือ รัฐบาลโฮจิมินห์ โดยเฉพาะรัฐบาลอเมริกัน เชื่อว่า วันหนึ่งข้างหน้า ฝรั่งเศสถึงเวลาที่จะต้องถอนตัวออกไปจากอินโดจีน แต่ไม่ประสงค์จะให้ฝรั่งเศสถอนตัวทันทีทันใด เกรงจะเป็นโอกาสให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งเข้ายึดผืนแผ่นดินใหญ่ของประเทศจีนได้แล้ว หาทางแทรกแซงเข้าไปในอินโดจีนต่อ

เมื่อเรื่องขึ้นสู่การพิจารณาของกระทรวงการต่างประเทศ ข้าพเจ้าในฐานะอธิบดีกรมการเมืองตะวันตก ทำบันทึกยึดยาวรวมถึง ๘ หน้ากระดาษเต็ม ลงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๓ ซึ่งแจ้งถึงผลดีผลร้ายในการรับรองรัฐบาลของจักรพรรดิเบาได้โดยละเอียดถี่ถ้วน ความสำคัญสรุปว่า ในด้านผลดี การรับรองของรัฐบาลไทยจะสร้างความพอใจให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกัน ทำให้รัฐบาลอังกฤษและอเมริกันเกิดความสนใจในท่าทีของไทย และจะเอื้อให้ความช่วยเหลือสนับสนุนประเทศไทยทั้งในทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร ถ้าต่อไปรัฐบาลเบาได้

มีความมั่นคงขึ้น จนสามารถทำหน้าที่เป็นรัฐบาลถาวรของเวียดนามแล้ว ก็จะเป็นเครื่องหมายแห่งความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจดีระหว่างประเทศไทยกับเวียดนาม

ในด้านผลร้าย การณ์อาจเป็นไปได้ว่า รัฐบาลเบาโตเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ไม่ได้ได้รับความยกย่องนับถือจากประชาชนชาวเวียดนามส่วนใหญ่ หากต่อไปยังคงขาดการสนับสนุนจากประชาชน และฝ่ายรัฐบาลโฮจิมินห์สามารถตั้งรัฐบาลถาวรได้ ประเทศไทยจะกลายเป็นปรปักษ์ต่อรัฐบาลเวียดนาม และด้วยกำลังแรงหนุนจากจีนคอมมิวนิสต์ ภัยต่อความมั่นคงของไทยจะหนักยิ่งขึ้น ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศเล็กที่สามารถรักษาเอกราชของตนเองได้ตลอดระยะเวลาขยายอาณานิคม นโยบายของไทยจะเป็นอย่างไรไม่ได้นอกจากต้องไม่เห็นด้วยกับการปกครองเมืองขึ้น ประเทศไทยจำต้องยึดมั่นและสนับสนุนสิทธิกำหนดเขตอำนาจตนเอง ซึ่งเป็นแก่นสำคัญของสันนิบาตชาติตลอดมาจนถึงสมัยสหประชาชาติ ระบอบใหม่ที่ฝรั่งเศสพร้อมจะให้แก่รัฐบาลอินโดจีน มิได้คำนึงถึงสิทธิกำหนดเขตอำนาจของประชาชนชาวอินโดจีน มิได้ให้เอกราชแท้จริง หากยังคงสงวนอำนาจบางส่วนไว้ให้แก่ฝรั่งเศส ตามทัศนวิสัยของประเทศมีเมืองขึ้น การสนับสนุนรัฐบาลเบาโตจะเท่ากับสนับสนุนระบอบอาณานิคมของฝรั่งเศสนั่นเอง แม้จะในรูปที่ผ่อนคลายความกดขี่ลงไปบ้างก็ตาม แล้วข้าพเจ้าได้แจ้งการจำกัดสิทธิอธิปไตยที่ฝรั่งเศสยังคงสงวนเป็นสิทธิอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศสทั้งในทางการทูต การทหาร การศาล การศึกษา การคลัง และอธิปไตยภายในส่วนรวม

ข้าพเจ้าเปรียบตัวบุคคลระหว่างจักรพรรดิเบาโตกับโฮจิมินห์ว่า ผู้ใดจะมีอิทธิพลและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเวียดนามมากกว่ากัน เขาได้เคยเป็นจักรพรรดิของญวนมาก่อนก็จริง แต่ก็ได้ลาพ้นจากตำแหน่งเป็นอันเด็ดขาดไปแล้ว พวกเขาฝรั่งเศสขนานนามว่า “จักรพรรดิแห่งสถานเรีงรมย์ราตรีกาล” เคยได้รับการชูปเลียงทางเงินทองจากรัฐบาลฝรั่งเศสเสมอมา แม้พวกเขาชนของเวียดนามก็หานิยมชมชื่นในเบาโตไม่ ถือว่าชอบสนุกมากกว่าอื่น ส่วนโฮจิมินห์นั้นเป็นนักรบปรบมือสู้ฝรั่งเศสเพื่อกู้อิสรภาพและเอกราชของเวียดนามมาโดยตลอด อยู่ในฐานะได้รับ

ความยากยิ่งจากประชาชนส่วนใหญ่ การที่รัฐบาลอเมริกันและอังกฤษตัดสินใจ
รับรองรัฐบาลเบาโต ไช้จะพอใจในสถานการณ์ในเวียดนามก็หาไม่ หากเป็นเพียง
เพื่อถ่วงหรือได้การที่คอมมิวนิสต์จีนและสหภาพโซเวียตให้การรับรองรัฐบาลโฮจิมินห์
ต่างหาก เป็นการขัดแย้งระหว่างรัฐกลุ่มตะวันตกและตะวันออกในสงครามเย็น
ในฐานะที่ไทยเป็นประเทศเล็ก และเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดของเวียดนาม เราจะต้อง
เสี่ยงภัยมากกว่าสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ซึ่งเป็นมหาประเทศอยู่ห่างไกลจากท้องที่
ที่เกิดเหตุ ถ้ารัฐบาลไทยรับรองเบาโตและต่อไปรัฐบาลเบาโตอยู่ไม่รอด ไทยจะ
กลายเป็นปรปักษ์หรืออย่างน้อยก็ไม่เป็นมิตรต่อรัฐบาลโฮจิมินห์ ความสัมพันธ์
ระหว่างสองประเทศในอนาคตจะมีอุปสรรคขัดข้องหม่นหมองเป็นเงาดำ โฮจิมินห์
อาจร่วมมือกับจีนคอมมิวนิสต์เป็นปฏิปักษ์ต่อไทย โดยไทยไม่อาจร้องขอความเห็น
อกเห็นใจอย่างใดเลย ยิ่งกว่านั้นการรับรองรัฐบาลเบาโต อาจจะทำให้เกิดความยุ่งยาก
เฉพาะหน้าในประเทศไทย จากพวกรัฐบาลที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในราชอาณาจักร
เป็นจำนวนมาก ล้วนเอนเอียงเข้าข้างโฮจิมินห์ทั้งนั้น

ข้าพเจ้ากล่าวสรุปไปว่า ถ้าการต่อสู้ในอินโดจีนเป็นการต่อสู้ระหว่างญวนกับ
ฝรั่งเศส ประเทศไทยย่อมสนับสนุนฝรั่งเศสไม่ได้ ถ้าเป็นการต่อสู้ระหว่างเบาโตกับ
โฮจิมินห์ช่วงชิงอำนาจกันในเวียดนาม ไทยก็ไม่ควรเข้าแทรกแซงในกิจการภายใน
ของเวียดนาม โดยลำพังตัวเองเบาโตไม่มีทางสู้โฮจิมินห์ ต้องอาศัยมือฝรั่งเศส
หนุนหลัง การสนับสนุนเบาโตเท่ากับส่งเสริมให้มีการแบ่งแยกภายในอินโดจีนให้
รุนแรงขึ้น กลายเป็นสงครามระหว่างประเทศ ซึ่งจะนำผลกระทบกระเทือนอย่าง
ใหญ่หลวงมาให้ประเทศไทยแน่นอน

ปัญหาสำคัญอีกข้อหนึ่งอยู่ที่ว่า ขบวนการโฮจิมินห์เป็นขบวนการนิยมคอมมิวนิสต์
จริงหรือไม่ นายแม็กโดแนล ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เคย
กล่าวว่า ในบรรดาสัมพรรคพวกของโฮจิมินห์ ที่เป็นคอมมิวนิสต์มีเพียงร้อยละยี่สิบ
นอกนั้นเป็นพวกนักชาตินิยมที่ต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติญวน ถ้าขบวนการโฮจิมินห์
ทำการสำเร็จ ผู้ใดในบรรดาพวกคอมมิวนิสต์และพวกชาตินิยมจะเข้าเสวยอำนาจ
แท้จริง ในหลักการก็น่าจะอาศัยการเลือกตั้งทั่วไปเป็นเครื่องวินิจฉัย การที่ฝ่าย

คอมมิวนิสต์รับรองโฮจิมินห์ จะทักท้วงถือว่ารัฐบาลโฮจิมินห์เป็นรัฐบาลคอมมิวนิสต์ ภายใต้อำนาจบัญชาของจีนคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตได้แล้วหรือ ไม่ใช่ว่า ทุกรัฐบาลที่สหภาพโซเวียตรับรอง ต้องถือเป็นรัฐบาลคอมมิวนิสต์ทั้งหมด

ข้าพเจ้าเน้นอีกว่า การที่โฮจิมินห์จะสนิทสนมกับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ได้เพียงใด เป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก หลังสงครามใหม่ ๆ เมื่อจีนเข้ายึดครองดินแดนส่วนหนึ่งของอินโดจีน โฮจิมินห์หันเข้าหาฝรั่งเศสเพื่อเรียกร้องให้จีนต้องถอนตัวออกไป ก่อนที่จะร่วมเป็นร่วมตายกับจีนคอมมิวนิสต์ เวียดนามจะต้องใช้ความพินิจพิเคราะห์อย่างมาก สำหรับไทยเรานั้น เราไม่นิยมคอมมิวนิสต์เป็นพื้นฐาน แต่ถ้าประเทศอื่นเลือกโดยสมัครใจหรือไม่ก็ตามที่จะมีระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์ อย่างมากที่ไทยจะกระทำได้ก็คือ เสียใจด้วยที่เขาเลือกเช่นนั้น แต่เราไม่อาจจะเข้าไปแทรกแซง การรับรองรัฐบาลเป็นปัญหาข้อเท็จจริงว่า รัฐบาลนั้นมีอำนาจปกครองจริงเพียงใด ได้รับความสนับสนุนจากประชากรหรือไม่ ส่วนเมื่อรับรองไปแล้ว เราจะต้องติดต่อด้วยอย่างสนิทสนมเพียงใดหรือไม่เลย เป็นเรื่องของไทยโดยเฉพาะ

ข้าพเจ้ากล่าวด้วยว่า ประเทศไทยยังไม่รับรองรัฐบาลเมมาเซตุงในประเทศจีน ในขณะที่หลายประเทศในเอเชียรับรองแล้ว ถ้าประเทศไทยกลับรับรองรัฐบาลเขาได้ ในเมื่อยังไม่มีประเทศใดในเอเชียรับรอง จะเท่ากับว่า ไทยเราปลีกตนแยกออกจากกลุ่มประเทศในเอเชีย แล้วข้าพเจ้าสรุปในตอนท้ายว่า เมื่อสถานการณ์ในอินโดจีนยังไม่กระจ่างแจ้งพอ น่าจะถือนโยบายรอดูเหตุการณ์ความคืบหน้าไปพลางก่อน โดยไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด อันอาจจะถือเป็นการแทรกแซงเข้าไปในกิจการภายในของประเทศเพื่อนบ้าน แต่ถ้ารัฐบาลมีความจำเป็น จะโดยเหตุหนึ่งเหตุใดก็ตาม ที่จะต้องปฏิบัติการอย่างใดออกไปแล้ว ก็น่าจะเพียงแถลงรับรู้ข้อเท็จจริงที่ได้มีการทำความตกลงระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนาม เขมร ลาว และแสดงความหวังว่า เป็นเพียงการดำเนินการในขั้นแรกเพื่อเปิดทางให้ทั้งสามชาติบรรลุถึงซึ่งเอกราชอธิปไตย อันสมบูรณ์ในภายหน้า และในการนี้ ข้าพเจ้าเสนอว่า เมื่อไทยรับรู้การเจรจาตกลงที่ฝรั่งเศสทำกับทั้งสามชาติในอินโดจีนแล้ว ฝ่ายฝรั่งเศสจะพึงให้ประโยชน์ใดสนองตอบแทนบ้าง เพราะไทยกับฝรั่งเศสยังคงมีปัญหาค้ำค้ำเป็นอุปสรรคต่อกันในความสัมพันธ์ของสองประเทศอยู่

ที่ประชุมกระทรวงการต่างประเทศเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของข้าพเจ้า ท่านรัฐมนตรีพจน์ สารสิน สั่งให้ทำเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้ประชุมกันถึงสามครั้ง สามคราว ไม่สามารถตกลงกันได้ ดังจะเห็นได้จากหนังสือของเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ นว. ๓๔/๒๔๙๓ ลงวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๓ ยืนยันว่า

“ด้วยท่านนายกรัฐมนตรีมีคำสั่งว่า บัดนี้ เห็นเป็นการสมควรจะได้ประกาศรับรองรัฐบาลเวียดนาม รัฐบาลลาว และรัฐบาลเขมรตามที่ได้ปรึกษาหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมาแล้วโดยละเอียดเป็นเวลา ๓ คราว และรัฐมนตรีส่วนมาก ได้มีความเห็นว่า ควรรับรองรัฐบาลดังกล่าวนี้แล้ว เว้นบางท่านที่ไม่เห็นด้วยเท่านั้น ฉะนั้น รัฐบาลจะได้ประกาศรับรองรัฐบาลเวียดนาม รัฐบาลลาว และรัฐบาลเขมรต่อไป” รัฐมนตรีที่ไม่เห็นด้วยได้แก่ คุณพจน์ สารสิน และรัฐมนตรีอื่นอีกสองสาม ท่านที่เห็นควรรอการรับรองไว้ก่อนจนเหตุการณ์จะคลี่คลายกระจ่างขึ้นและมีประเทศอื่นในเอเชียให้การรับรองแล้ว

ท่านนายกรัฐมนตรีเป็นผู้เขียนคำสั่งด้วยลายมือของท่านเอง เลือกล้อยคำใช้ใน คำรับรองรัฐบาลส่งเป็นโทรเลขถึงนายเหวียนพันลอง นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลเบาไต เจ้าบุญอุ้ม นายกรัฐมนตรีลาว และนายเย็น ซัมโบร์ นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเขมร มีข้อความตรงกันว่า รัฐบาลไทยมีความเห็นอกเห็นใจที่ทั้งสามประเทศได้มาซึ่งเอกราชแห่งประชากรเป็นรัฐบาลที่รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีสัมพันธไมตรีด้วยต่อไป เพื่อความอิสรภาพ เสรีภาพ และความเจริญรุ่งเรืองความผาสุกของประชาชนในสามประเทศนั้น โดยทางกระทรวงการต่างประเทศทำหน้าที่เพียงแปลเป็นภาษาอังกฤษ ส่งไปยังผู้รับทั้งสามท่าน เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๓ คุณพจน์ สารสิน เป็นผู้ลงนามในโทรเลขที่กระทรวงการต่างประเทศมีถึงสถานทูตสถานกงสุลไทยในต่างประเทศแจ้งการตัดสินใจของรัฐบาลให้ทราบทั่วกันทุกแห่ง

ในวันเดียวกันนั้น ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เขียนด้วยลายมือตนเองเป็น คำแถลงการณ์ที่จะประกาศให้ประชาชนทราบ โดยสั่งตรงให้หม่อมเจ้าวงศานุวัตร เทวกุล ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ปรับปรุงถ้อยคำสำนวนแปลเป็นภาษาอังกฤษ

เพื่อนำออกประกาศทางหนังสือพิมพ์ และวิทยุกระจายเสียง ซึ่งทางกระทรวงการต่างประเทศได้สนองความประสงค์โดยออกคำแถลงการณ์ดังนี้

รัฐบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความตระหนักเห็นว่า ความเจริญรุ่งเรืองและความผาสุกของประชาชาติทั้งปวงจะคงอยู่ได้ ก็ย่อมเกิดจากสันติภาพถาวรของโลกตามหลักของสหประชาชาติ ในวิถีทางประชาธิปไตย ประเทศไทยได้ร่วมเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ ได้ยึดหลักการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย ตามแนวทางของสหประชาชาติ และแสวงหาหนทางอยู่เสมอในอันที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และเป็นมิตรที่ดีต่อประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงทั้งหลาย เพื่อที่จะร่วมมือกันดำรงรักษาและส่งเสริมสวัสดิภาพและความผาสุกอันถาวรที่สุดเท่าที่จะทำได้

แต่อย่างไรก็ดี สถานการณ์ในปัจจุบันนี้เป็นที่น่าคำนึงอยู่ว่า ความสงบเรียบร้อยอันจะนำมาซึ่งความผาสุกสำหรับประชาชนในประเทศทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทยด้วย ได้รับความกระทบกระเทือนจากระบอบการปกครองของลัทธิคอมมิวนิสต์ อันเป็นลัทธิที่ประชาชนจะต้องทำลายล้างศาสนาประจำชาติของตนและเลิกล้มระบอบการถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของตนทั้งหมด ประชาชนทั้งปวงจะต้องสละแรงงานของตนเพื่อผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารและหารายได้ซึ่งต้องนำไปรวมเป็นส่วนกลาง และตนเองหาได้เป็นเจ้าของไม่ เหล่านี้เป็นต้น หลักการปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์ดังกล่าวนี้ เป็นการยื่นต่อความเป็นอยู่ของประชาชาติไทยที่บรรพบุรุษของเราได้ก่อตั้งขึ้นไว้ให้แก่เราจนทุกวันนี้ หากระบอบการปกครองลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาสู่ประเทศไทย ประชาชนทั้งชาติจะมีแต่รบรามา่าฟันล้างผลาญกัน และได้รับแต่ความอดอยาก ดังที่ประเทศหลายประเทศประสบอยู่ทุกวันนี้ และบัดนี้ ลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งบีบบังคับและหลอกลวงประชากรหมู่ในประทศต่าง ๆ ให้หลงเชื่อไปว่า เป็นลัทธิที่จะนำความผาสุกมาสู่ตนนั้น ได้ล่วงเข้ามายังประเทศจีน และก๊อบต้อเข้ามาถึงประเทศญวนใกล้บ้านของเราแล้ว ซึ่งเป็น

ที่น่าหวาดเกรงว่า ประชาชนในภาคเอเชียอาคเนย์รวมตลอดประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ด้วย จะถูกบีบบังคับและหลอกลวงให้ตกเข้าไปอยู่ภายใต้ การปกครองในระบบคอมมิวนิสต์ต่อไป ฉะนั้น ประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลายซึ่ง รัฐบาลของตนมีความหวังคือความผาสุกอันถาวรของประชาชน จึงได้คำนึง ถึงการป้องกันราชอาณาจักรของตนให้พ้นจากภัยแห่งการปกครองโดยลัทธิ คอมมิวนิสต์โดยแท้จริง ถ้าหากอินโดจีน มลายู พม่า และประเทศไทย ซึ่งเป็น อยู่ข้างอู่น้ำ และเป็นคลังของวัตถุดิบที่จะป้อนโรงงานเหล่านี้ ตกไปอยู่ภายใต้ บังคับของเหล่าที่ปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์แล้ว ก็ย่อมจะเห็นได้ว่า ทวีป เอเชียทั้งทวีปจะต้องกลายเป็นสภาพการปกครองสู่ระบบคอมมิวนิสต์โดยสิ้นเชิง

ประเทศไทยอันเป็นที่รักยิ่งของบรรพบุรุษของเราและของบรรดาพี่น้อง ชาวไทยในปัจจุบันนี้ จะคงอยู่ต่อไปด้วยความผาสุกราบรื่นได้ดังที่บรรพบุรุษ ของเราได้รับมาแล้วนั้น ก็จะเป็นที่พี่น้องชาวไทยทุกคนจะต้องป้องกันประเทศ ชาติของเราให้พ้นจากภัยแห่งการปกครองโดยลัทธิคอมมิวนิสต์ กำจัดเสียซึ่ง ลู่ทางทั้งปวงที่จะก่อระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์ และต้องธำรงรักษาไว้ซึ่ง ระบอบการปกครองประชาธิปไตยในทุกวันนี้ให้สถิตสถาพรตลอดไป

อันการขยายตัวของระบบการปกครองโดยคอมมิวนิสต์นั้น ย่อมมีแนว ปฏิบัติในทางต่าง ๆ ทางเผยแพร่วิวาทและทางปลุกปั่น และในที่สุดทางใช้กำลังอาวุธ ด้วย ประกอบกับในขณะนี้ก็มีประเทศหลายประเทศซึ่งประชาชนได้ถูกหลอกลวง ให้เชื่อไป และกำลังได้รับความอดอยากทรมาณอยู่ทุกวันนี้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การต่อต้านระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์อันไร้ความผาสุกนี้ ย่อมเป็นงาน ใหญ่ เป็นการเหลือกำลังที่แต่ละประเทศจะทำให้สำเร็จไปได้ด้วยลำพังตนเอง ย่อมจะต้องอาศัยความสามัคคีเป็นสมานฉันท์จากหลายประเทศร่วมกัน และ จากหลายรัฐบาลร่วมกันด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ รัฐบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พิจารณาโดยรอบคอบ แล้วเห็นว่า การรับรองรัฐบาลเวียคนาม รัฐบาลลาว และรัฐบาลเขมร ซึ่ง ประเทศฝรั่งเศสได้มอบความเป็นเอกราชให้ด้วยเมตตาจิตในขณะนี้ ย่อมจะ

นำความผาสุกและความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประชาชนชาวเวียดนาม ลาว และ
เขมรได้อย่างดี ตามวิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย และตามหลักของ
สหประชาชาติต่อไป ทั้งจะเป็นทางให้ประชาชาติเพื่อนบ้านผู้เป็นมิตรของไทย
ได้พ้นจากภัยของการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ กับทั้งจะเป็นทางช่วย
ประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงทั้งหลาย รวมทั้งประเทศไทย ให้ปลอดภัยจาก
ระบอบคอมมิวนิสต์โดยมีต้องประสบความอดอยากทรมานทั้งปวง ฉะนั้น
รัฐบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ตกลงให้การรับรองแก่รัฐบาลเวียดนาม รัฐบาล
ลาว และรัฐบาลเขมร ตั้งแต่วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ แล้ว ดังที่ได้ประกาศ
ให้ทราบทางวิทยุกระจายเสียงนั้นแล้ว

รัฐบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การให้การรับรองแก่
รัฐบาลเวียดนาม รัฐบาลลาว และรัฐบาลเขมรดังกล่าวนี้ ประชาชนชาวไทย
คงจะได้ให้ความร่วมมือโดยแสดงความเห็นชอบด้วย และช่วยกันขจัดปัดเป่า
การต่อต้านของผู้ที่หลงผิดไปนิยมระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งกำลังเผยแพร่ข่าวอยู่
ประปรายทั่วไปในประเทศของเรานั้นให้สูญสิ้นไป และช่วยกันให้กำลังใจ แก่
พี่น้องชาวเวียดนาม ลาว และเขมร ที่ได้รับอิสรภาพในคราวนี้ จงมีแต่ความ
สำเร็จ ความผาสุกและความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

(ลงนาม) **ป. พิบูลสงคราม**

สำนักนายกรัฐมนตรี

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สรุปความได้ว่า การที่รัฐบาลไทยรับรองรัฐบาลทั้งสามนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการ
ต่อต้านสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งกำลังเผยแพร่ปลุกปั่นหลอกลวง
ประชาชนในประเทศต่าง ๆ อยู่ และกำลังคุกคามล่วงล้ำจะเข้าถึงประเทศไทยแล้ว
การตัดสินใจรับรองรัฐบาลเบาได้คงจะเนื่องจากได้รับทราบจากเอกอัครราชทูต
อเมริกันว่า การที่ประเทศไทยจะได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาหรือไม่
เพียงใด อยู่ที่การจะรับรองรัฐบาลเบาได้หรือไม่ ท่านไม่มีทางเลือก ต้องยอมผ่อน
ตามความประสงค์ของรัฐบาลอเมริกัน

รุ่งขึ้นวันที่ ๑ มีนาคม คุณพจน์ สารสิน ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศตามมารยาททางการเมือง เมื่อข้อเสนอของท่านเกี่ยวกับการรับรองรัฐบาลเบาด์ ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญไม่ได้รับความเห็นชอบจากท่านนายกรัฐมนตรี ท่านยอมคงอยู่ต่อไปในตำแหน่งรัฐมนตรีไม่ได้ ท่านนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง นายวรการบัญชาเข้าดำรงตำแหน่งแทน คุณพจน์ สารสิน ในวันนั้น

นายวรการบัญชาเข้ามาดำรงตำแหน่งไม่เท่าใด มีการประชุม อ.ก.พ. กระทรวง เพื่อพิจารณาโยกย้ายสลับเปลี่ยนข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นหัวหน้าคณะทูตไทยในต่างประเทศ ที่ประชุมตกลงเป็นเอกฉันท์ให้ส่งข้าพเจ้าไปดำรงตำแหน่งผู้แทนไทยถาวรประจำสหประชาชาติ เพื่อช่วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร เอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ซึ่งทรงรับหน้าที่เป็นผู้แทนไทยถาวรประจำสหประชาชาติควบกันไป นายวรการบัญชานั่งเป็นประธานที่ประชุม อ.ก.พ. กระทรวง ไม่ปริปากอย่างไร ปลอบให้เป็นมติเอกฉันท์ออกไป แต่ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกว่า ท่านคงไม่อยากจะให้ข้าพเจ้าออกไปประจำในต่างประเทศตอนนั้นเท่าใดนัก ข้าพเจ้ามีโอกาสจึงเรียนต่อท่านว่า ข้าพเจ้าไม่มีความจำเป็นทางการเงินที่จะต้องไปอาศัยรายได้ที่ดีกว่าในต่างประเทศ ประกอบกับข้าพเจ้ายังโสดอยู่ เหลือแต่มารดาที่จะต้องเอาใจใส่ หากท่านรัฐมนตรีต้องการจะให้ข้าพเจ้าอยู่ช่วยงานทางกระทรวง ข้าพเจ้าไม่ขัดข้อง ท่านรัฐมนตรีเลยนั่งทับมติของ อ.ก.พ. กระทรวง เรื่องจะโยกย้ายข้าพเจ้าไปนิวยอร์กไว้จนท่านพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๔๙๕

ไม่ถึงสามเดือนหลังจากที่นายวรการบัญชาเข้าว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เกิดกรณีเกาหลีเหนือซึ่งเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ส่งกำลังทหารเข้าบุกสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) ซึ่งเป็นฝ่ายโลกเสรีประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๙๓ เรื่องเข้าสู่การพิจารณาของคณะมนตรีความมั่นคง ในฐานะที่เป็นสถานการณ์อันกระทบกระเทือนถึงสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ในช่วงนั้นข้าพเจ้าย้ายจากกรมการเมืองตะวันตกมาเป็นอธิบดีกรมสหประชาชาติแล้ว จึงเป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าโดยตรงที่จะต้องเสนอความเห็นดำเนินเรื่องในกรณีเกาหลี สหรัฐอเมริกาขอให้คณะมนตรีความมั่นคงพิจารณาเหตุการณ์ในเกาหลี ในฐานะที่อาจจะกระทบ

กระเทือนสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ คณะมนตรีฯ เปิดประชุมในวันเดียวกันนั้น ตามปกติ เมื่อมีข้อขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจที่เป็นสมาชิกถาวรในคณะมนตรีความมั่นคง คณะมนตรีฯ จะมีมติให้ดำเนินการอย่างใดไม่ได้ จะต้องประสบกับสิทธิยับยั้งของสมาชิกถาวรไม่ประเทศใดก็ประเทศหนึ่ง กรณีเกาหลีเป็นการเผชิญหน้าระหว่างโลกเสรีประชาธิปไตยกับโลกคอมมิวนิสต์ในสงครามเย็นซึ่งเพิ่งจะกลายเป็นสงครามร้อน สหรัฐอเมริกาเสนอให้คณะมนตรีฯ ลงมติถือการที่เกาหลีเหนือส่งกำลังทหารเข้าไปในเกาหลีใต้เป็นการละเมิดสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ เรียกร้องให้ยุติการศึกะหว่างกันโดยทันที ให้เกาหลีเหนือถอนกำลังทหารจากเกาหลีใต้ให้พ้นเส้นขนานที่ ๓๘ ซึ่งเป็นเขตกันชายแดนระหว่างเกาหลีใต้กับเกาหลีเหนือ ส่งผลให้คณะกรรมการของสหประชาชาติที่ตั้งทำการอยู่แล้วในเกาหลีใต้ คอยติดตามเหตุการณ์เกี่ยวกับการถอนทหารของเกาหลีเหนือ แล้วเสนอข้อแนะนำต่อคณะมนตรีฯ ทั้งยังเรียกร้องให้สมาชิกสหประชาชาติทุกประเทศอำนวยความสะดวกช่วยเหลือแก่สหประชาชาติในการนั้น

ในตอนนั้นสหภาพโซเวียตตั้งแง่องไม่ยอมเข้าร่วมประชุมคณะมนตรีฯ เนื่องจากสหประชาชาติไม่ยินยอมให้รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์เข้านั่งในสหประชาชาติในฐานะผู้แทนประเทศจีนแทนรัฐบาลจอมพล เจียงไคเช็คที่ได้หวั่น เมื่อสหภาพโซเวียตไม่เข้าร่วมประชุม ก็ไม่มีผู้ใดใช้สิทธิยับยั้ง คณะมนตรีฯ มีมติรับข้อเสนอของผู้แทนอเมริกัน เลขานุการโทรเลขเวียนแจ้งมติให้บรรดาสมาชิกสหประชาชาติทราบและขอความช่วยเหลือ ทางประธานาธิบดีทรูแมนเริ่มสั่งการให้มีการเคลื่อนย้ายกำลังทหารอเมริกันแล้ว โดยให้กองทัพเรือและกองทัพอากาศอเมริกันให้ความคุ้มครองแก่กำลังทหารเกาหลีใต้ ให้กองทัพเรือที่ ๗ รักษาการณ์ตามจุดต่าง ๆ ในบริเวณเกาะใต้หวันเพื่อป้องกันการโจมตีที่อาจจะมีมาจากจีนคอมมิวนิสต์ เพิ่มกำลังทหารอเมริกันในเกาะฟิลิปปินส์ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ส่งกำลังอาวุธไปช่วยฟิลิปปินส์ และช่วยฝรั่งเศสในอินโดจีนพร้อมกันไป

อีกสองวันต่อมาคือเมื่อวันที่ ๒๗ คณะมนตรีฯ เปิดประชุมเป็นครั้งที่สอง ได้รับรายงานจากคณะกรรมการสหประชาชาติประจำเกาหลีว่า ฝ่ายเกาหลีเหนือยังไม่

หยุดการศึก และไม่ยอมถอนทหารออกไปจากเส้นขนานที่ ๓๘ หากคงรุกคืบหน้าเข้าไปในเกาหลีใต้ ซึ่งเรียกร้องให้สหประชาชาติดำเนินการโดยทันทีเพื่อรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ คณะมนตรีฯ จึงมีมติว่า จำต้องดำเนินการมาตรการทางทหารต่อเกาหลีเหนือ และเรียกร้องให้สมาชิกสหประชาชาติอำนวยความสะดวกช่วยเหลือแก่เกาหลีใต้ตามที่จำเป็นแก่การจัดการโจมตีทางอาวุธของเกาหลีเหนือ และกลับสถาปนาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ เลขานุการสหประชาชาติมีโทรเลขแจ้งมติของคณะมนตรีความมั่นคงไปให้ประเทศสมาชิกทราบโดยทั่วหน้าอีก และต่อมาในวันที่ ๒๙ มีโทรเลขถามรัฐบาลไทยว่า จะช่วยในการปฏิบัติตามมติของคณะมนตรีความมั่นคงได้อย่างไรบ้าง

กระทรวงการต่างประเทศส่งโทรเลขตอบเลขานุการไปเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคมว่า รัฐบาลไทยเฝ้าติดตามสถานการณ์ในเกาหลีด้วยความห่วงใย และประณามการใช้กำลังและการรุกรานเกาหลีใต้อย่างเปิดเผย การกระทำเช่นนั้นโดยไม่มาพาดพิงคำสั่งของคณะมนตรีความมั่นคงและละเมิดกฎบัตรสหประชาชาติ จะปล่อยให้ดำเนินการต่อไปไม่ได้ รัฐบาลไทยสนับสนุนคณะมนตรีฯ อย่างแข็งขัน และพร้อมที่จะสนับสนุนการดำเนินการของสหประชาชาติ และพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่สาธารณรัฐเกาหลีตามความสามารถของประเทศไทย โดยที่ไทยเป็นประเทศกสิกรรม ไทยจึงยินดีจะให้ความช่วยเหลือแก่สาธารณรัฐเกาหลีในด้านอาหาร เช่น ข้าว ถ้าต้องการ

วันที่ ๗ กรกฎาคม คณะมนตรีความมั่นคงมีมติแนะนำให้สมาชิกสหประชาชาติที่ตกลงจะให้กำลังทหารและความช่วยเหลืออย่างอื่น ส่งมอบกำลังทหารและความช่วยเหลืออย่างอื่นนั้นให้แก่กองบัญชาการทหารสหประชาชาติภายใต้สหรัฐอเมริกา โดยให้สหรัฐอเมริกากำหนดตัวบุคคลผู้จะทำการเป็นผู้บัญชาการกองกำลังสหประชาชาติ ปฏิบัติการภายใต้ร่มธงสหประชาชาติและธงของชาติต่าง ๆ ที่เข้าร่วมงาน

วันที่ ๑๔ เดือนนั้น เลขานุการสหประชาชาติมีโทรเลขถึงรัฐบาลไทยอีกฉบับหนึ่ง มีข้อความว่า ได้ส่งข้อเสนอของไทยที่จะช่วยในด้านอาหารไปให้ผู้บัญชาการกำลังทหารสหประชาชาติทราบแล้ว เมื่อมีความต้องการอย่างใดจะแจ้งให้ทราบต่อไป แต่

เฉพาะหน้านั้น ทางสหประชาชาติจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือในด้านกำลังทหารอีก
เลขาธิการถามว่า ประเทศไทยจะสามารถส่งหน่วยกำลังทหาร เฉพาะอย่างยิ่งทหาร
ภาคพื้นดินไปช่วยสหประชาชาติได้หรือไม่ ที่เลขาธิการถามมานี้ ก็เป็นเพราะทาง
สหรัฐอเมริกาปรารถนาจะให้การปฏิบัติการในเกาหลีมีลักษณะและเป็นงานของ
สหประชาชาติอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเรื่องของสหรัฐอเมริกาประเทศเดียว

กระทรวงการต่างประเทศรายงานให้ท่านนายกรัฐมนตรีทราบเมื่อวันที่ ๑๕ ท่าน
นายกรัฐมนตรีส่งเรื่องไปให้สภาป้องกันราชอาณาจักรพิจารณาเมื่อวันที่ ๒๐
ลงความเห็นเห็นว่า ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศเล็กที่ได้ยืนยันไว้อย่างชัดเจน
เสมอมาว่า จะสนับสนุนการดำเนินงานของสหประชาชาติและฝ่ายประชาธิปไตย
(โลกเสรีประชาธิปไตย) ฉะนั้น เพื่อประโยชน์ในการป้องกันราชอาณาจักรในอนาคต
เมื่อประเทศไทยถูกคุกคามด้วยภัยคอมมิวนิสต์อันไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้แล้ว ก็
จะได้รับความช่วยเหลือจากสหประชาชาติ และฝ่ายค่ายเสรีประชาธิปไตย สภา
ป้องกันราชอาณาจักรจึงมีมติเป็นเอกฉันท์ รับหลักการที่จะให้ความช่วยเหลือทาง
ทหาร เฉพาะกำลังทหารทางพื้นดินในกรณีสงครามเกาหลี ตามที่เลขาธิการ
สหประชาชาติขอมาเป็นกำลังหนึ่งกรมผสม คณะรัฐมนตรีพิจารณาความเห็นของ
สภาป้องกันฯ แล้วโดยรอบคอบ เห็นชอบด้วยและตกลงให้เสนอขออนุมัติสภาผู้แทน
ราษฎรก่อนดำเนินการ สภาผู้แทนราษฎรรับทราบเมื่อวันที่ ๒๒ และมีพระบรม
ราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลส่งกำลังทหารภาคพื้นดินไปปฏิบัติการร่วมกับ
สหประชาชาติในสงครามเกาหลีได้ ต่อมาอีกหนึ่งสัปดาห์ มีพระบรมราชโองการ
โปรดเกล้าฯ ให้ส่งกำลังทหารเรือและทหารอากาศไปช่วยปฏิบัติการในเกาหลีได้อีก
ส่วนหนึ่ง

เป็นอันว่า ประเทศไทยทุ่มตัวอย่างเต็มที่เข้าข้างสหประชาชาติในการต่อต้าน
การรุกราน เพื่อรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ เป็นประเทศหนึ่ง
ในเจ็ดประเทศที่ส่งทหารไปปฏิบัติการในเกาหลีช่วยสาธารณรัฐ โดยทางสภาป้องกัน
ราชอาณาจักรและรัฐบาลมองเลยไปเป็นการต่อต้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์
เพื่อป้องกันมิให้ภัยคอมมิวนิสต์เข้าใกล้ประเทศไทย รัฐบาลเรียกกระดมอาสาสมัคร

หนึ่งกรมผสมประกอบด้วยนายทหารและพลทหาร ๔,๐๐๐ คน ทำการฝึกซ้อม ก่อนที่จะส่งออกไปปฏิบัติการ สำหรับกองทัพเรือที่ต้องลดอานาภาพลงไปมากในสมัย กบฏแมนฮัตตัน ส่งได้แต่เรือรบหลวง “ประแส” และ “บางปะกง” ลำเล็ก ๆ กับ เรือบรรทุก “สีซัง” เท่านั้น

เมื่อท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายเป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์ ระหว่างประเทศอย่างเปิดเผยแนชัดเช่นนั้น ท่านได้สร้างความไว้วางใจให้แก่ฝ่าย โลกเสรีประชาธิปไตยดีขึ้นบ้าง ข้อระวางสงสัยที่ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเคยมี ต่อท่านค่อย ๆ ลดลง โดยเฉพาะทางสหรัฐอเมริกาเริ่มเสนอให้ความช่วยเหลือแก่ ประเทศไทยในรูปแบบต่าง ๆ ระลอกแล้วระลอกเล่าตาม ๆ กัน เริ่มด้วยการทำความตกลงช่วยเหลือสำหรับโครงการแลกเปลี่ยนการศึกษาบางประการเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๙๓ ตามด้วยความตกลงร่วมมือทางเศรษฐกิจและทางเทคนิคลงวันที่ ๑๘ กันยายน และความช่วยเหลือทางทหารลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ปีเดียวกันเจ้าหน้าที่ ในกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันแจ้งต่ออุปทูตไทยเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๙๓ ว่า เนื่องจากทำที่อันแนชัดของรัฐบาลไทยในกรณีการรับรองเขาได้ และการสนับสนุนสหประชาชาติในกรณีเกาหลี ทางรัฐบาลอเมริกันสามารถปล่อยอาวุธ ให้แก่ประเทศไทยได้ทั้งสามกองทัพ สำหรับกำลังทหารหนึ่งกรมผสมที่จะส่งไป เกาหลี ความจริงแล้ว ประเทศไทยให้แก่กำลังพลเท่านั้น อาวุธยุทโธปกรณ์ประจำตัว และประจำกรม ตลอดจนเงินเดือนเบี้ยเลี้ยงของทหาร รัฐบาลอเมริกันจัดให้หมด ด้วยความเห็นใจว่า ประเทศไทยไม่อยู่ในฐานะที่จะรับภาระได้โดยลำพัง เพียงแต่ ข้าราชการที่ประเทศไทยรับจะส่งให้สหประชาชาติตามความต้องการที่แจ้งมา ก็ตก เป็นภาระหนักแก่งบประมาณแผ่นดินถึง ๘๔ ล้านบาท ทั้งนี้ไม่รวมค่าขนส่งซึ่งทาง สหประชาชาติจะต้องจัดเรือมารับจากประเทศไทยไปเอง อย่างไรก็ตาม ทหารไทย ที่ไปปฏิบัติการในเกาหลี สามารถทำชื่อเสียงสร้างวีรกรรมให้ประจักษ์ ได้รับการสดุดี เป็นเกียรติแก่ประเทศไทยอย่างสูง

ปลายเดือนกันยายน ข้าพเจ้าต้องติดตามท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศไปร่วมประชุมสมัชชาสหประชาชาติ คุณณันต์ คอมันตร์ อธิบดีกรมเศรษฐกิจ

ได้รับมอบหมายให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมสหประชาชาติระหว่างที่ข้าพเจ้า
ไม่อยู่ ข้าพเจ้าคิดว่า อย่างมากก็คงจะอยู่ที่นิวยอร์กไม่เกินสามเดือน ซึ่งเป็นกำหนด
เวลาประชุมตามปกติของสมัชชา คณะกรรมการที่หนึ่ง (การเมือง) ของสมัชชา
พิจารณาปัญหาเกาหลี ต้องประชุมกันต่อภายหลังที่สมัชชาเลิกประชุมแล้ว ข้าพเจ้า
จึงตกค้างอยู่ที่นิวยอร์กเป็นเวลากว่าปี เหตุการณ์ในคาบสมุทรเกาหลีคลี่คลายขยาย
ตัวออกไปมาก กองทัพของสหประชาชาติภายใต้บังคับบัญชาของพลเอก แม็กอาเธอร์
ผู้พิชิตญี่ปุ่นสามารถขับไล่กำลังทหารเกาหลีเหนือกลับข้ามเส้นขนานที่ ๓๘ ไปได้
ติดตามเลยเข้าไปในเกาหลีเหนือจนถึงเขตแดนติดต่อกับแมนจูเรีย พอต้นเดือน
พฤศจิกายนมีสัญญาณแสดงให้เห็นว่า กองทหารจีนคอมมิวนิสต์เริ่มไหวตัว ดำเนินการ
ต่อต้านทหารฝ่ายสหประชาชาติ ทำให้เกิดความหวงโยอย่างใหญ่หลวงว่า การศึก
ชะรอยจะยืดเยื้อออกไปนาน จีนคอมมิวนิสต์ถือการที่กำลังทหารสหประชาชาติ
ล่วงล้ำเข้าไปถึงชายแดนตอนเหนือของเกาหลีเหนือ เป็นการคุกคามต่อความมั่นคงของ
ประเทศจีน กองทหารสหประชาชาติต้องเผชิญกับกำลังทหารจีนอันมหึมาด้วย
ในทางการเมืองสมัชชามีมติจัดตั้งคณะกรรมการสหประชาชาติ เพื่อการรวมและ
การบูรณะเกาหลีขึ้นแทนคณะกรรมการเกาหลีเก่า แต่ก่อนที่คณะกรรมการใหม่จะ
จัดตั้งเสร็จจะสามารถปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ที่สมัชชามอบหมายให้ มีคณะ
กรรมการระหว่างกาลเกาหลีขึ้นชั่วคราว คณะกรรมการระหว่างกาลซึ่งมีคุณพจน์
สารสิน เป็นผู้แทนไทยรวมอยู่ด้วย ปรีกษาหารือกันแล้วเห็นสมควรให้หาทางให้
ความมั่นใจแก่รัฐบาลปักกิ่งว่า กำลังทหารสหประชาชาติจะไม่ล่วงล้ำเข้าไปใน
ดินแดนจีน ทางคณะมนตรีความมั่นคงประชุมกันไม่สามารถมีมติอย่างใดได้ เพราะ
สหภาพโซเวียตกลับส่งผู้แทนเข้านั่งในคณะมนตรีฯ แล้ว ข้อเสนอใด ๆ เกี่ยวกับการ
ดำเนินการในเกาหลี ที่ขัดต่อผลประโยชน์ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องถูกยับยั้งทั้งสิ้น
ทำให้ต้องเสนอเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของสมัชชาโดยอาศัยข้อมติของสมัชชาว่าด้วย
“รวมกันเพื่อสันติ” ที่เปิดโอกาสให้สมัชชาพิจารณาเรื่องที่ถูกระงับในคณะมนตรี
ความมั่นคง แม้กองทหารจีนคอมมิวนิสต์จะสามารถตีได้กองกำลังทหารสหประชาชาติ
แตกยับเยิน ต้องถอยออกจากเกาหลีเหนือกลับข้ามเส้นขนานที่ ๓๘ ก็ตาม ในขั้นแรก

ฝ่ายโลกเสรีประชาธิปไตยยังไม่กล้าที่จะถือว่าจีนรุกรานเกาหลีใต้ หากแต่เรียกเป็นการแทรกแซงของจีนคอมมิวนิสต์เท่านั้น ข้าพเจ้าจึงมีงานต้องปฏิบัติไม่น้อย เพราะประเทศไทยเข้าข้างโลกเสรีประชาธิปไตย ต้องสนับสนุนท่าทีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นหัวเรือสำคัญของสหประชาชาติ แต่ไทยต้องเอาใจรัฐกลุ่มเอเชียด้วย หากไม่แล้ว เราจะถูกประณามว่าแยกตัวจากกลุ่มรัฐในเอเชียโดยเด็ดขาด

เมื่อจีนคอมมิวนิสต์แทรกแซงเข้ามาในเกาหลีอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งสมัชชาสหประชาชาติประกาศเป็นผู้รุกราน เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๔ นายพล แม็กอาเธอร์เสนอขออนุมัติประธานาธิบดีทรูแมนทำการทิ้งระเบิดประเทศจีน เป็นการโต้ตอบ ประธานาธิบดีไม่เห็นด้วยเกรงจะเป็นสงครามใหญ่ระหว่างจีน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกา ฝ่ายอเมริกันยังไม่ประสงค์จะเสี่ยงภัยเช่นนั้น ทางฝ่ายคณะกรรมการสหประชาชาติเพื่อการรวมและบูรณะเกาหลีประชุมกันไม่มีทางที่จะดำเนินการอย่างใดได้ คุณพจน์ สารสิน ผู้แทนไทยในคณะกรรมการฯ จึงเสนอว่า เมื่อคณะกรรมการฯ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ท่านขอลาออกจากคณะกรรมการฯ เดินทางกลับประเทศไทย รัฐบาลแต่งตั้ง พลตรี หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล เป็นผู้แทนไทยในคณะกรรมการฯ สืบต่อคุณพจน์

เมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์เริ่มขยายตัวเข้ามาทางตะวันออกไกล อังกฤษเริ่มคิดจะหาทางเหนี่ยวรั้งบ้าง ในเดือนตุลาคม ๒๔๙๔ พรรคอนุรักษนิยมของอังกฤษดำริจะสร้างองค์การป้องกันร่วมกันสำหรับเอเชีย ทำนององค์การนาโตในยุโรป แต่ตระหนักว่าสถานการณ์ไม่เหมือนกัน กำลังของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีน้อย ส่วนใหญ่ต้องใช้ปกป้องรักษาความมั่นคงภายในดินแดนแต่ละประเทศเท่านั้น ประเทศที่มีศักยภาพเข้มแข็งเพียงพอเป็นแกนนำในการนี้ได้ มีแต่สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังเผชิญปัญหายุ่งยากลับซับซ้อนในดินแดนภายใต้ปกครองเต็มมือ ส่วนสหรัฐอเมริกาก็ยังไม่ยอมผูกพันตนถลำเข้ามาในพื้นที่แผ่นดินใหญ่ของเอเชีย เพียงคุ้มกำลังรักษาสถานการณ์ตามบริเวณเกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก ยิ่งกว่านั้น ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากประเทศไทยแล้ว ยังไม่สู้จะยอมรับร่วมมือกับประเทศกลุ่มตะวันตกเท่าใดนัก

เพราะเหตุเคยเป็นอาณานิคมของตะวันตกมาก่อน ถ้าฝ่ายตะวันตกขึ้นวางแผนป้องกันโดยลำพัง จะกลายเป็นพันธมิตรระหว่างคนผิวขาวต่อต้านคนผิวคล้ำในตะวันออก

ตอนนั้นรัฐบาลพรรคเสรีนิยมของออสเตรเลียภายใต้นายกรัฐมนตรี อาร์. จี. แมนซีส์เพิ่มความสนใจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น เพราะสำหรับออสเตรเลีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีที่ตั้งอยู่ในตะวันออกไกล แต่อยู่ในเขต “เหนือไกล” ของออสเตรเลีย นาย อาร์. เคซีย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกิจการภายนอก ออกเดินทางไปเยี่ยมประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค เพื่อสดับตรับฟังว่า จะมีวิธีการประการใดที่จะส่งเสริมให้เกิดการป้องกันร่วมกันบ้าง ที่สิงคโปร์ นายเคซีย์ปรึกษากับนายแม็กโดแนล โดยแสดงความคิดเห็นว่า ทางด้านมหาสมุทรแปซิฟิก ได้เริ่มระบบการป้องกันร่วมกันแล้ว โดยสนธิสัญญาแอนซัส ระหว่างสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ซึ่งจะขยายถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย นายเคซีย์เชื่อว่า อินโดนีเซีย ไทย และอินโดจีน คงจะสนใจเข้าร่วม เพราะต่างต้องเผชิญกับภัยคอมมิวนิสต์ทั้งนั้น น่าจะคิดชักชวนให้มาร่วมกันในการวางแผนต่อต้านไว้ล่วงหน้า นายแม็กโดแนลแจ้งให้นายเคซีย์ทราบว่า ทางคณะเสนาธิการทหารอังกฤษคำนึงถึงและกำลังทำการศึกษาแผนการอยู่บ้างแล้ว นายเคซีย์ควรจะยกเรื่องขึ้นพูดจากับทางลอนดอน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการวางแผนใด ๆ แต่ก็เตือนให้ระมัดระวัง ไม่ทำให้เกิดความคิดเป็นว่าฝ่ายตะวันตกกำลังจะวางเหยื่อล่อให้เป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์

เมื่อนายเคซีย์ยกเรื่องขึ้นปรารภต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงความสัมพันธ์ทางจักรภพ ที่กรุงลอนดอนในวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ ได้รับข้อควรคำนึงหลายประการ กล่าวคือ ทางอังกฤษรู้สึกว่ ในขณะนั้นความสนใจคงจะมุ่งเฉพาะความมั่นคงของยุโรปก่อน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่อยู่ในลำดับแรกของความห่วงใยฝ่ายตะวันตก อินเดียซึ่งเป็นประเทศใหญ่ในเอเชีย คงจะไม่ชอบให้มีการผูกพันทางทหารกับตะวันตก ถ้าวรรวมได้แต่ประเทศเล็ก ๆ ที่ไม่มีความเข้มแข็งทางทหารอย่างจริงจัง จะไม่เป็นผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง น่าจะต้องรอฟังดูไปพลางก่อน

ทางด้านนายวัลลภเจียร เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทย ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดส่วนตัวกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยอาศัยกอล์ฟเป็นกีฬาประจำ มีรายงานลงวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๙๕ ถึงกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษว่า เท่าที่ได้ติดต่อกับท่านจอมพล รู้สึกว่า ท่านสนใจที่จะให้มีความผูกพันทางทหารของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาช่วยประเทศไทยยิ่งนัก ถ้ากระทำได้ภายในกรอบสหประชาชาติก็ยิ่งจะดี ท่านไม่มั่นใจในความสามารถของประเทศพม่า และอินโดนีเซีย ที่จะต่อต้านคอมมิวนิสต์ ไทยไม่พร้อมที่จะส่งกำลังทหารไปช่วยอินโดจีนหรือพม่า ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์อยู่ห่างไกลและยังอ่อนทางทหารอยู่ หัวแรงสำคัญที่ท่านต้องการก็คือ สหรัฐอเมริกา

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๙๕ เอกอัครราชทูตอังกฤษส่งรายงานอีกฉบับหนึ่งประเมินสถานการณ์ว่า ประเทศไทยอาจจะเป็นภาระในการป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่า พิจารณาตามภูมิศาสตร์ ประเทศไทยมีความสำคัญและอาจจะเป็นประโยชน์ในแผนป้องกัน เสียแต่ผู้ครองอำนาจปกครองล้วนแต่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวที่จะได้รับ ความรักชาติในลักษณะถึงยอมเสียสละไม่สู้จะอยู่ในจินตนาการนัก เมื่อถึงเวลาซับซ้อนจริงจึงเกรงว่า ผู้ครองอำนาจจะหันไปเจรจาทหารทางปรองดองกับศัตรู เยื้องที่เข้ามาแล้วกับญี่ปุ่น รัฐบาลไทยอาจจะยินยอมรับผูกพันกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา แต่จะต้องได้ประโยชน์มากที่สุด อาจขอให้อังกฤษกระจายกำลังในเขตใดเขตหนึ่งอย่างไม่รัดกุม นายวัลลภเจียรจึงเสนอว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกาคควรร่วมมือกันพิจารณาทำข้อเสนอที่เหมาะสมให้ฝ่ายไทยเลือกรับหรือไม่รับ ถ้าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ยอมรับ ทั้งสองประเทศพึงสงวนสิทธิที่จะดำเนินการป้องกันดินแดนตามที่เห็นสมควรและจำเป็น ถ้ายอมรับก็น่าจะเกี่ยวข้องให้ร่วมวางแผนป้องกันด้วยกัน โดยไทยจะต้องแจ้งแผนละเอียดในการป้องกันประเทศโดยไม่ปิดบังให้ทั้งสองประเทศทราบ ทำความตกลงผูกมัดกันไว้อย่างลับ ๆ

วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๙๕ นายวัลลภเจียรรายงานกระทรวงการต่างประเทศ อังกฤษอีกว่า ได้เฝ้าพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ในเรื่องกติกาคความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทรงรับสั่งว่าในหลักการแล้ว รัฐบาลไทย

ไม่ขัดขวางการทำกติกา แต่เท่าที่เป็นอยู่ทรงเกรงว่ากติกาจะไม่มีความแข็งแกร่งพอ ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนากำลังทหารยิ่งขึ้น จนกว่าจะถึงเวลาที่มหาอำนาจให้หลักประกันว่าจะจริงจังกับกติกาความมั่นคงดังกล่าวนั้น

อีกสองวันต่อมา จอมพล ป. พิบูลสงครามยืนยันต่อเอกอัครราชทูตอังกฤษว่า กติกาไม่มีความหมายหากมิได้ทำกันภายใต้อาณัติของสหประชาชาติ พร้อมกับมีอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมด้วยอย่างเต็มที่

ในตอนนั้นผู้บัญชาการทหารอังกฤษในสหพันธมหลาย ก็ยังไม่มั่นใจในการร่วมมือของทหารไทย ประโยชน์ทางการทูตอาจจะพอได้บ้าง จึงยังไม่อยากให้ไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาสามฝ่าย ระหว่างอังกฤษ อเมริกันและฝรั่งเศสที่กำลังจะให้มีขึ้นที่สิงคโปร์ปลายเดือนกรกฎาคม ถ้าเชิญให้ประเทศไทยเข้าร่วม ก็อาจจะต้องเชิญประเทศอื่นด้วย บางประเทศอาจจะไม่ชอบโดยเกรงจะเป็นการย่วยุเงินคอมมิวนิสต์ การประชุมสามชาติที่สิงคโปร์ตกลงในหลักการว่า ถ้าเกิดสงครามกับคอมมิวนิสต์ จะต้องให้ประเทศไทยอยู่ข้างอังกฤษให้จงได้ ระหว่างสงครามเย็น พึงปรึกษาหารือกับรัฐบาลไทยเกี่ยวกับแผนการป้องกัน แต่ยังไม่ควรให้ไทยมีส่วนร่วมในการเจรจาสามฝ่ายเกี่ยวกับอินโดจีน

ถัดจากการประชุมสิงคโปร์ ฝ่ายอเมริกันได้จัดให้มีการประชุมที่ไฮโนลลูบ่าง นายสแตนตัน เอกอัครราชทูตอเมริกันประจำประเทศไทย ยืนยันต่อนายแอกิจสัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันว่า การกีดกันไม่ให้รัฐบาลไทยทราบถึงการปรึกษาหารือสามชาติ จะเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความที่ว่า ประเทศผิวขาวเตรียมการขบปัญหาในเอเชียโดยไม่ให้รัฐบาลในภูมิภาคมีส่วนร่วมรู้เห็น เนื่องจากฝ่ายอังกฤษยังยืนยันกรานไม่ยอมให้ไทยเข้าร่วมในการเจรจาทางทหาร เพื่อป้องกันความหมองใจของไทย เป็นอันตกลงให้รักษาความลับของการประชุมอย่างเคร่งครัด ไม่มีการแถลงข่าวเปิดเผย ให้แถลงแต่เพียงสั้น ๆ ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ในอินโดจีน

วันที่ ๒๗ กันยายน นายวัลลึงเจอร์สรุปความคิดเห็นภายในประเทศไทยรายงานกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า พอแบ่งแยกออกเป็นสามพวก พวกแรก ได้แก่ สายนายวรการบัญชาตามนโยบายสมัยเมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง

การต่างประเทศ ถือว่าไทยเป็นประเทศเล็ก ต้องเจียมตัว ไม่เข้าจูนในการขัดแย้งระหว่างประเทศที่มั่นคงเพียบพร้อมด้วยอาณาภาพทางทหาร ไทยไม่ควรจะผูกพันกับมหาประเทศใด ๆ ความเห็นนี้ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายซ้ายมัชฌิมา พวกที่สอง ได้แก่ นักการเมืองฝ่ายขวาที่พร้อมจะร่วมมือกับฝ่ายตะวันตก ไม่พอใจในการจัดประชุมสามชาติเพื่อป้องกันภูมิภาคโดยกีดกันไทยไม่ให้เข้าร่วม พวกนี้เป็นฝ่ายที่คุณกำลังอยู่ ไม่อยากเสียหน้าในการยอมเป็นประเทศเล็ก พวกที่สาม ได้แก่ นักการเมืองฝ่ายซ้ายที่มองการดำเนินงานของตะวันตกเป็นการร่วมหัวของคนผิวขาว เป็นปฏิปักษ์ต่อชนชาวเอเชีย

ข้าพเจ้าเดินทางกลับประเทศไทยเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๙๔ เข้าปฏิบัติหน้าที่ในกรมสหประชาชาติต่อมา ภายหลังที่ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๕ และมีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองประเภทในวันที่ ๑๘ มีนาคม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่ง ท่านจัดตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ โดยได้ทูลเชิญพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยทากร จากกรุงวอชิงตันเสด็จมาทรงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ส่งนายवरการบัญชาให้ไปว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ และตั้งนายพจน์ สารสิน ไปเป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน

ในช่วงนั้น ข้าพเจ้าหวนนึกถึงคำแนะนำที่นายดังกูแรง เลขานุการเอกสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว ที่เคยให้แก่ข้าพเจ้าในฐานะที่มีชีวิตทางการทูตมาก่อนข้าพเจ้าหลายปีว่า ในทางการทูตไม่พึงบำเพ็ญตนเป็นคนชาติไม่ได้ของกระทรวงการต่างประเทศ เพราะจะทำให้ไม่มีโอกาสไปประจำในต่างประเทศ ข้าพเจ้าจึงคิดว่า หลังจากที่ได้ไปประจำทางกรุงโตเกียวมาเป็นเวลา ๒ ปี ข้าพเจ้าไม่ได้ออกไปรับราชการทางสถานทูตไทยในต่างประเทศอีกเลยเป็นเวลาถึง ๘ ปี ถึงวาระที่ควรจะสับเปลี่ยนออกไปบ้าง ประกอบกับแนววิโทศบายของรัฐบาลวางไว้แน่ชัดแล้ว ซึ่งในส่วนตัวข้าพเจ้าไม่สู้จะเห็นด้วย เมื่อประเทศไทยร่วมกับฝ่ายโลกเสรี ประชาธิปไตยแน่นอน คงไม่มีปัญหาในทางปฏิบัติ ข้าพเจ้าจะไม่ร้องขอออกไปประจำในต่างประเทศ แต่ถ้ากระทรวงมีดำริจะส่งให้ข้าพเจ้าออกไปประเทศใด

ข้าพเจ้าจะไม่ขัดข้อง ในปี ๒๔๙๕ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องพิจารณาโยกย้ายข้าราชการ ไปประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยในต่างประเทศ ที่ประชุม อ.ก.พ. กระทรวงมีมติ ยืนยันมติเดิมสมัมนายวรวงศ์บัญชา ให้ข้าพเจ้าไปประจำทางสหประชาชาติที่นคร นิวยอร์กในฐานะรองผู้แทนไทยถาวร ตำแหน่งผู้แทนถาวรซึ่งพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร ทรงดำรงอยู่ควบกับตำแหน่งเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อเสด็จกลับประเทศไทย พระองค์ท่านยังคงดำรงอยู่ต่อมา ข้าพเจ้า ตีใจที่จะได้เปลี่ยนงานไปปฏิบัติรับใช้พระองค์ท่านด้านองค์การสหประชาชาติบ้าง แต่เมื่อพระองค์ท่านทรงทำเรื่องเสนอขออนุมัติไปยังคณะรัฐมนตรี ม.ร.ว.ทวยเทพ เทวกุล มากระซิบต่อข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าจะต้องไปเป็นอัครราชทูตไทยประจำ ประเทศออสเตรเลีย โดยคุณถนัด คอมันตร์ จะไปนิวยอร์กแทน ข้าพเจ้าไม่ขัดข้อง สุดแล้วแต่กระทรวงจะเห็นสมควร เมื่อข้าพเจ้าได้เฝ้าพระองค์ท่าน ทรงกรุณา ประทานคำชี้แจงว่า ที่ทรงเปลี่ยนพระทัยให้ข้าพเจ้าไปออสเตรเลีย เป็นเพราะทรง เห็นว่า ออสเตรเลียจะเป็นประเทศที่เข้มแข็ง เจริญก้าวหน้ามาก อาจจะช่วยเหลือ ประเทศไทยในอนาคต ข้าพเจ้ารับสนองพระประสงค์เต็มความสามารถเท่าที่จะ กระทำได้ ข้าพเจ้าพ้นจากตำแหน่งอธิบดีกรมสหประชาชาติเพื่อไปรับราชการที่ ออสเตรเลีย

ข้าพเจ้าออกเดินทางโดยบริษัทการบิน เค.แอล.เอ็ม. จากกรุงเทพฯ ไปค้างที่ กรุงนิลาหนึ่งคืน แล้วตรงไปเมืองซิดนีย์ นครหลวงรัฐนิวเซาท์เวลส์แห่งจักรภพออสเตรเลีย ตอนปลายเดือนธันวาคม ๒๔๙๕ พร้อมด้วยครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย ดุษฎี และบุตรชายซึ่งตอนนั้นเพิ่งลืมตามองดูโลกอันกว้างใหญ่มาได้แปดเดือน เท่านั้น มีมารดาของข้าพเจ้า น้องกิริณา แม่ประพิศ พี่เลี้ยงบุตร แม่สนิท ผู้รับใช้ และนายสินมั้น พนักงานขับรถ ติดตามไปด้วย

ข้าพเจ้าไม่ต้องกังวลว่า เมื่อไปถึงออสเตรเลียแล้ว จะต้องไปอยู่ที่ไหน จะต้องไป พำนักแรมที่โรงแรมใด เพราะทางกระทรวงได้กรุณาอนุญาตให้คุณยวด เลิศฤทธิ์ จากกรมสหประชาชาติเดินทางล่วงหน้าไปก่อนเพื่อเตรียมหาเช่าที่ทำการสถานทูต และทำเนียบของอัครราชทูตรอไว้แล้ว แต่ข้าพเจ้าครุ่นคิดไปตลอดทางว่า ต่อแต่นั้น

ไปข้าพเจ้าจะไม่ได้มีโอกาสชี้แจงแสดงความคิดเห็นเพื่อประกอบการพิจารณา กำหนดวิเทศโยบายของไทย เพราะที่ออสเตรเลียข้าพเจ้าจะเป็นเพียงฝ่ายรับทราบ และปฏิบัติตามวิเทศนโยบายไทยที่กำหนดแล้วจากกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าตระหนักในความ ล้มเหลวแห่งความดีริของข้าพเจ้าที่อยากจะให้ประเทศไทยวางตัวเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ กับมหาอำนาจหนึ่งมหาอำนาจใด ไม่บำเพ็ญตนเป็นปฏิปักษ์ต่อประเทศกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใด ต่อแต่นั้นไปภาระหน้าที่ของข้าพเจ้าจะง่ายขึ้นมาก โดยจำกัดเฉพาะว่าทำ อย่างไรจึงจะส่งเสริมให้สัมพันธภาพทางการทูตกับออสเตรเลีย ซึ่งเพิ่งจะสถาปนาขึ้น จรจรลงไปเ็นทางก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ไม่มองไทยเป็น ลูกมือของประเทศใด ๆ ที่ต้องการขยายอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ออสเตรเลียเป็นประเทศหนึ่งในจักรภพบริติช ซึ่งกำลังก่อร่างสร้างตัวโดยอิสระ มีศักยภาพสูงในด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม แต่มีปัญหาหลาย เพราะเป็น ประเทศที่มีดินแดนกว้างใหญ่ไพศาลเกือบจะถือเป็นอีกทวีปหนึ่งของโลกก็ได้ แต่มี พลเมืองอาศัยอยู่เพียงไม่ถึงสองล้านคน เขาแก้ปัญหาของเขาได้อย่างไร ข้าพเจ้าจะ ได้มีโอกาสที่ศึกษาติดตามดูอย่างใกล้ชิด ด้วยการตระเวนไปสังเกตการณ์ใน รัฐต่าง ๆ ทุกรัฐที่ประกอบเป็นจักรภพ เพื่อรายงานให้รัฐบาลทราบ ตลอดเวลากว่า หกปีที่กระทรวงกรณฯปล่อยข้าพเจ้าไว้กลางทุ่งเลี้ยงแกะเดิม ที่ถูกยกย่องให้เป็น นครหลวงของจักรภพ เรียกชื่อว่า “กรุงแคนเบอร์รา” ตั้งอยู่ที่กลางทางระหว่าง นครซิดนีย์กับนครเมลเบิร์น ซึ่งต่างแย่งกันจะเป็นนครหลวง

Leader in Siam Undergrounds Diplomat Here

Suphannaphon, 52, Who Sent Data From Tokyo, Asks Admission to U. N.

By Peter Kirby

A slim black-haired diplomat of thirty-two, who had come to the United States by mounting out of Siam in an American civilian dress box, as a courier in the most intimate underground of the war, was today being yesterday ready to subvert his country before the United Nations.

The veteran underground worker, Suphannaphon, reported in an interview at the State that his first mission was to notify about Siam's administration the needs organization, an organization he expects to be formed in the next few days. He will also join a delegation bound here from Bangkok, submitting to the Security Council his own views on Indo-China territory acquired in 1941 from the Vichy regime.

Wants Conflict Settled
"I am," said Mr. Suphannaphon, chief of the political department of his country's Foreign Ministry, "in that of a small nation which always has had a great respect for international organization and existing international law and which sincerely wishes to live in peace with all our neighbors."

"The French consider themselves to have some conflict with us. There is no state of war as far as we are concerned. We would like to have any conflict settled once and for all. We will accept any solution by the Security Council."

Mr. Suphannaphon was studying law in Paris when he had his first encounter with war. He left Marseille for home June 7, 1940. His French vessel was hit two days out of Capetown when the armistice was signed, and the ship put ashore in the French Congo. When the colony declared for General Charles de Gaulle, the vessel sailed

Registered for Warwork
Before the French surrender he took part in the Red Cross's warwork efforts in May, 1940, escorted members of the Red Cross to the Japanese frontier in Siam from the Japanese frontier in Yunnan. Then he was ordered to return to his home town where he was ordered to work in the French underground. He was captured in 1941 and spent three months in a Japanese prison in Siam.

On Dec. 1, 1941, Suphannaphon was ordered by the Japanese. "The very day we came to the underground group," Mr. Suphannaphon explained. "Using French methods of France, because regard, I headed the underground. I have done many things during my stay in the United States for the cause of French independence."
Director Jaramand, now French Minister, was selected as French leader of Japan, with Mr. Suphannaphon accompanying him. For two years until Mr. Suphannaphon had returned home in February, 1944, they had been in contact since they would get in Tokyo and Bangkok.

After that date
Then the Japanese had established radio contact with the Allies, and were ordered by the Japanese. In January, 1945, Mr. Suphannaphon was ordered to return to his home, instead of the American being sent in a mission to the United States. He had been sent to the United States, and came to Washington.

His mission was to join the United States, French, and British representatives in the Free Thai movement here, to meet with the Allies, and to advise the Siam government in exile, at Thung Pradit's instruction. By saying Mr. Suphannaphon also had been instructed to see Siam's relations in the coming San Francisco conference, drafting the United Nations charter.

He returned home to continue his mission work. By the war's end, he estimated, about 25,000 Siam had actively participated in the underground, 20,000 having been arrested.

Siamese Here With a Dual Task: Plead U. N. Case, 'Educate' U. S.

Essay Optimistic in Dispute With France—Would Show Us His Land Has More Than 'Tigers, Cats and Elephants'

Suphannaphon of Bangkok is in New York now with a double mission. Primarily he is to plead Siam's case before the United Nations Security Council. The other job is one he has chosen for himself to convince Americans that there are two things Siam has that "tigers, cats and white elephants." He has been doing Mr. Suphannaphon's public relations that for 12 years, had long experience in public relations, a record of opposition against the Japanese in their own capital, and a wartime knowledge of American life. The late Siamese diplomat, Mr. Suphannaphon is "Americanized" in an interview, as the late Frank is declared, as the fact that the United States people of his country appreciate the well-organized Siamese movement during the war of a pro-Japanese puppet Government.

Disappointed at the moment
Mr. Suphannaphon did not expect Americans to be intimately acquainted with the geography and habits of Siam, but he said he was a U. N. delegate when he discovered that some of them thought the country was under British or French sovereignty, and had no idea of its own history. He said he had no more exact idea of Siam's position on the map than that it was "a small place with three heads and two tails." He said he had had no more exact idea of Siam's position on the map than that it was "a small place with three heads and two tails."

"They do know about Siam's size and location, but not the fact that they have more to show us than 'tigers, cats and elephants.' They do know that the United States is a big country, and that we have more to show us than 'tigers, cats and elephants.' They do know that the United States is a big country, and that we have more to show us than 'tigers, cats and elephants.'"

Wanted to See a Siam Front Before he met the King had been planning a visit to the United States, Mr. Suphannaphon said. "I had an audience with him about two weeks," he recalled. "He talked a lot about America, wanted to know what life was like here. He said he was one thing he wanted to see more than anything else—of American life here."

Mr. Suphannaphon talked there Siam's dispute with France, which may come up at the next meeting of the Security Council. There are two topics to be strangled out—a matter of border clashes on the frontier with Indo-China, and the matter of 20,000 square miles, owned by Siam by Vichy France. Mr. Suphannaphon was quoted as saying:

"We rely on the United Nations for justice and we have every reason to believe we will get it," he said. "If this France will not give us justice, we will go to the United Nations. The report to the Council, Mr. Suphannaphon's statement, was based also on internal Siamese affairs. In Bangkok, he said, he would serve the voluntary return of the Siamese people to France, and he would like to see the Siamese people back to their country. He said he would like to see the Siamese people back to their country. He said he would like to see the Siamese people back to their country."

To Present Siam's Case

Suphannaphon

Suphannaphon

ภาพข่าวเรื่องการสมัครเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ

ศาสตราจารย์กนต์ธีร์ ศุภมงคล เกิดเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ในปี ๒๔๗๖ ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม อันเป็นช่วงที่โรงเรียนกฎหมายอยู่ในระหว่างการโอนย้ายมาเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ท่านจึงมาสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยม) ในปี ๒๔๗๘ หลังจากนั้นเป็นนักเรียนทุนกระทรวงการต่างประเทศ ที่ทางราชการส่งไปศึกษาวิชากฎหมายในประเทศฝรั่งเศส ในปี ๒๔๘๐ ที่มหาวิทยาลัยกรุงปารีส ได้รับประกาศนียบัตรชั้นสูงด้านกฎหมายมหาชน (พฤษภาคม ๒๔๘๑) ด้านเศรษฐศาสตร์ (พฤศจิกายน ๒๔๘๑) และปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ (เกียรตินิยม) เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๓ ท่านเริ่มเข้าทำงานในกระทรวงการต่างประเทศเดือนมีนาคม ๒๔๘๔ และได้รับตำแหน่งทางราชการดังต่อไปนี้

๒๔๙๒-๒๔๙๓	อธิบดีกรมการเมืองตะวันออก
๒๔๙๓-๒๔๙๕	อธิบดีกรมสหประชาชาติ
๒๔๙๕-๒๔๙๘	อัครราชทูตประจำออสเตรเลีย
๒๔๙๘	เลื่อนเป็นเอกอัครราชทูต
๒๔๙๙	เอกอัครราชทูตประจำนิวซีแลนด์ควบด้วย
๒๕๐๒-๒๕๐๖	อธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศ
๒๕๐๔-๒๕๐๖	ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีฝ่ายการต่างประเทศ
๒๕๐๖-๒๕๐๘	เลขาธิการองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.)
๒๕๐๘-๒๕๑๓	เอกอัครราชทูตประจำสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี
๒๕๑๓-๒๕๑๙	เอกอัครราชทูตประจำราชสำนักเซนต์เจมส์
๒๕๑๙	ครบเกษียณอายุราชการ
๒๕๒๐-๒๕๒๒	ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี

อนึ่ง สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้แต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์พิเศษ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ และในเดือนตุลาคม ๒๕๒๑ ท่านได้รับพระราชทานปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย

ศาสตราจารย์กนต์ธีร์ ศุภมงคล ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๔

“การดำเนินวิเทศนโยบายของไทยพยายามเจริญรอยสายกลางเสมอมา ไทยไม่อยากจะเข้าร่วมในการจัดแย้งระหว่างประเทศที่ดูบ๊ิข้ขึ้นเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะระหว่างมหาอำนาจ แต่ก็ไม่วายที่เหตุการณ์ภายนอกบีบคั้นให้ต้องเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อความปลอดภัยและความสุขของประชากรไทย รัฐบาลจำเป็นต้องออกนอกทางไปบ้าง แล้วเราก็กระเสือกกระสนหันกลับมาสายกลาง แล้วก็มีเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอกบีบคั้นให้จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถึทางอีก บางทีเห็นได้ชัดว่า วิเทศนโยบายของไทยเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของผู้ครองอำนาจยิ่งกว่าเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติอย่างแท้จริง”

กนต์ธีร์ ศุภมงคล